
3 1761 04011 1379

T.

HISTORICKÁ BIBLIOTÉKA

č. IV.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

I.

HISTORICKÁ BIBLIOTÉKA

ŘÍDÍ

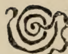
JAR. GOLL A JOS. PEKAŘ.

Č. IV.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

SEPSAL

L. NIEDERLE.

V PRAZE

NÁKLADEM BURSÍKA & KOHOUTA,

knihkupců České university a České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

1902.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

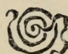
SEPSAL

DR. LUBOR NIEDERLE,
PROFESSOR ČESKÉ UNIVERSITY V PRAZE.

DÍL I.

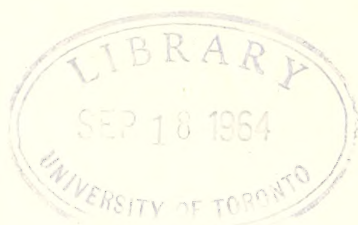
PŮVOD A POČÁTKY NÁRODA SLOVANSKÉHO.

SVAZEK I.

V PRAZE
NÁKLADEM BURSÍKA & KOHOUTA,
knihkupců České university a České Akademie císaře Františka Josefa
pro vědy, slovesnost a umění.

1902.

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze, knihtiskaře České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

ZKRATKY

časopisů, periodických publikací a častěji citovaných děl.

Anz. Akad. Wien.	Anzeiger d. phil. hist. Classe d. k. Akademie in Wien.
Anz. d. Alt.	Anzeiger für deutsches Alterthum. Berlin.
Arch. Anthr.	Archiv für Anthropologie. Braunschweig.
Arch. sl. Phil.	Archiv für sl. Philologie. Wien.
Арх. Лѣтопись	Археол. Лѣтопись Южной Россіи. Кіевъ.
Ateneum	Ateneum. Warszawa.
Bibl. Warsz.	Biblioteka Warszawska.
Бълг. Прегл.	Български Прегледъ. София.
Bull. Acad. Crac.	Bulletin intern. de l'Acad. de Cracovie.
Bull. d'anthr. Par.	Bulletins de la soc. d'anthropologie de Paris.
Byzant. Zs.	Byzantinische Zeitschrift. München.
Centralbl. Anthr.	Centralblatt für Anthr., Ethnol. und Urgeschichte. Jena.
Correspondenzbl. Anthr.	Correspondenzblatt d. deut. anthr. Gesellschaft. München.
ČČHist.	Český Časopis historický. Praha.
ČMMor.	Časopis Matice Moravské. Brno.
ČMSerb.	Časopis Maćicy Serbskeje. Budyšin.
ČMus. slov.	Časopis museal. sloven. spoločnosti. Turč. Sv. Martin.
ČČM	Časopis Musea král. Českého. Praha.
ČMus. fil.	České Museum filologické. Praha.
ČMus. olom.	Časopis vlast. muzejního spolku olomouckého. Olomouc.
Чт. Моск.	Чтенія общ. ист. и древн. въ Москвѣ.

Чт. Нест. лѣт.	Чтенія въ истор. общ. Нестора лѣтописца. Кіевъ.
Denkschr. Akad. Wien.	Denkschriften d. Kais. Akad. in Wien.
Дневникъ	Дневникъ имп. общества любителей естествознанія, антропологіи и этнографіи. Москва.
Древн. Москва.	Древности. Труды слав. ком. при моск. арх. общ. Москва.
Eos	Eos. Czasopismo filologiczne. Lwów.
Ethn.	Ethnographia. Budapest.
Этн. Обозр.	Этнограф. Обозрѣніе. Москва.
Ertes.	Ertesitő archeologiai. Budapest.
Глас	Глас српске краљ. Академије. Београд.
Гласник	Гласник зем. музеја у Босни и Херцеговини. Сарајево.
Globus	Globus. Braunschweig.
Idg. Anz.	Anzeiger für indog. Sprachkunde. Strassburg.
Idg. Beitr.	Beiträge zur Kunde d. indog. Sprachen. Göttingen.
Idg. Forsch.	Indogerm. Forschungen. Strassburg.
Ист. Вѣст.	Историческій Вѣстникъ. С.-Пб.
Izv. Kran.	Izvestja muz. društva za Kranjsko. Ljubljana.
Изв. Ак. С.-Пб.	Извѣстія Имп. Акад. Наукъ. С.-Пб.
Изв. Безбородко	Извѣстія ист. фил. Инст. кн. Безбородко. Нѣжинъ.
Изв. Казан.	Извѣстія общ. арх. ист. и этнографіи при Казан. Университетѣ. Казань.
Изв. Констант.	Извѣстія русс. арх. Инст. въ Константинополѣ.
Изв. русс. яз.	Извѣстія русс. языка и слов. Имп. Акад. Наукъ. С.-Петербургъ.
Изв. Ун. Кіев.	Извѣстія Университетскія. Кіевъ.
Изв. Ун. Варш.	Извѣстія Варшавскаго Университета.
Jahresber. germ.	Jahresbericht über die Erscheinungen auf d. Geb. der germ. Philologie. Berlin.
Kwartalnik hist.	Kwartalnik historyczny. Lwów.
Let. sl. Mat.	Letopis slovenske Matice. Ljubljana.
Лет. Мат. срп.	Летопис Матице српске. Нови Сад.
LCbl.	Litterarisches Centralblatt für Deutschland. Leipzig.
Lj. Zvon	Ljubljanski Zvon. Ljubljana.
ČLid	Český Lid. Praha.
Lfil.	Listy filologické. Praha.
Lud	Lud. Lwów.

Materyały Krak.	Materyały antropol.-archeologiczne i etnograficzne wyd. antr. kom. Akad. Umiejęt. Kraków.
Матер. арх. Росс.	Матеріалы по археологіи Россіи. С.-Пб.
Матер. Шевч.	Материяли до українсько-рус. етнольоґії тов. ім. Шевченка. Львів.
Mitth. arch. ep.	Archaeol. epigraphische Mittheilungen. Wien.
Mitth. D. Böhm.	Mittheilungen des Vereines f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen. Prag.
Mitth. Centr. Com.	Mittheilungen d. k. k. Centralcomm. zur Erforschung der Denkmale. Wien.
Mitth. Ethn. Ung.	Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn. Budapest.
Mitth. lit. Heid.	Mittheilungen der litau. litter. Ges. Heidelberg.
Mitth. anthr. Wien.	Mittheilungen der anthr. Ges. in Wien.
Mitth. Nlaus. Gub.	Mittheilungen Niederlausitzer. Zeitsch. d. niederlaus. Ges. für Anthr. und Alterthumskunde, Guben.
Nachr. d. Alt.	Nachrichten über deut. Alterthumsfunde. Berlin.
Nár. Sb.	Národopisný Sborník Českoslovanský. Praha.
Pam. arch.	Památky archeologické a místopisné. Praha.
ПСп.	Период. Списание. Софиия.
Prace filolog.	Prace filologiczne. Warszawa.
Преглед Балк.	Преглед геогр. литературе о Балкан. полуострову. Београд.
Przegląd Pol.	Przegląd Polski. Kraków.
Przegląd Powsz.	Przegląd Powszechny. Kraków.
Прот. Одесса.	Протоколлы засѣд. ист. фил. общ. при Новоросс. Университетѣ. Одесса.
Rad	Rad jugoslav. akademije. Zagreb.
Revue mens.	Revue mensuelle de l'école d'anthropologie de Paris. Paris.
Rocz. Pozn.	Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego. Poznań.
Rozprawy. Krak.	Rozprawy wydz. filolog. Akad. Umiejęt. Kraków.
Р. Антр. Ж.	Русскій антроп. журналъ. Москва.
Р. Фил. В.	Русскій филолог. Вѣстникъ. Варшава.
Сб. арх. Инст.	Сборникъ археол. Института. С.-Пб.
Сб. Кавказ.	Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа. Тифлисъ.
Sb. mus. slov.	Sbornik mus. slovenskej spoločnosti. Turč. Sv. Martin.
Сб. мин. Соф.	Сборникъ за нар. умотв., наука и книж. София.

Сб. Харьков.	Сборникъ харьк. истор. филолог. общ. Харьковъ.
Schles. Vorz.	Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift. Breslau.
Sitzb. Akad. Wien.	Sitzungsberichte d. kais. Akad. d. Wiss. Wien.
Sl. Pohľady	Slovenské Pohľady. Turč. Sv. Martin.
Sl. Přehled	Slovanský Přehled. Praha.
Spraw. Krak.	Sprawozdania Akad. Umieję̨t. Kraków.
Споменик	Споменик српске краљ. академије. Београд.
Стар. Кіев.	Старина Кіевская. Кіевъ.
Starine	Starine jugosl. akad. Zagreb.
Światowit	Światowit. Warszawa.
Труды арх. съѣзда.	Труды съѣздовъ археологическихъ. Москва.
Verh. Berl.	Verhandlungen d. berl. anthrop. Gesellschaft. Berlin.
Věstn. ČAk.	Věstník České Akademie. Praha.
Věstn. ČSpol. N.	Věstník české král. společnosti nauk. Praha.
Вѣстн. Евр.	Вѣстникъ Европы. Petrohrad.
Věstn. SFil.	Věstník Slov. Filologie a Starožitností. Praha.
Věstn. SS.	Věstník slovanských starožitností. Praha.
Wisła.	Wisła. Warszawa.
Виз. Врем.	Византійскій Временникъ. С.-Пб.
Vjesn. arh. Zagreb.	Vjesnik hrv. arheol. društva. Zagreb.
Зап. арх. С.-Пб.	Записки имп. русс. арх. общ. С.-Пб.
Зап. Ак. С.-Пб.	Записки Имп. Акад. Наукъ С.-Пб.
Зап. Вор.	Филолог. Записки. Воронежъ.
Зап. Каз.	Ученыя Записки Казан. Университета. Казань.
Зап. Од.	Записки общ. истор. и древностей. Одесса.
Зап. Хар.	Записки Импер. Харьков. Университета. Харьковъ.
Зап. Юр.	Ученыя Записки Юрьев. Университета.
Зап. Шевч.	Записки наук. тов. ім. Шевченка. Львів.
Zbiór	Zbiór wiadomości do antropologii krajowéj wyd. star. kom. antr. Akad. Umiejętności. Kraków.
Zs. f. d. Alt.	Zeitschrift für deutsches Alterthum. Berlin.
Zs. Ethn. Berl.	Zeitschrift für Ethnologie. Berlin.
Zs. vgl. Spr.	Zeitschrift für vergl. Sprachforschung. Gütersloh.
Zs. Mähr.	Zeitschrift d. Vereines für Gesch. Mährens u. Schlesiens. Brünn.
ЖСтар.	Живая Старина. С.-Пб.
ЖМНП.	Журналъ Мин. Нар. Просвѣщенія. С.-Пб.

D'Arbois Prem. habitants	D'Arbois de Jubainville H. Les premiers habitants de l'Europe Paris I. 1889. II. 1894.
Барсовъ Очерки.	Барсовъ И. И. Очерки русской исторической географіи. II. изд. Варшава. 1885.
Bogusławski Historya Słow.	Bogusławski Ed. Historya Słowian. Kraków-Warszawa I. 1888. II. 1899.
Bonell Beiträge.	Bonell Ernst. Beiträge zur Alterthumskunde Russlands. Petersburg. I. 1882. II. 1897.
Браунъ Разысканія I.	Браунъ Ѳ. Разысканія въ области готослав. отношеній. I. Спб. 1899.
Браунъ-Веселовскій	Rozbor knihy Braunovy od A. N. Veselovského vyšlý pod titulem „Изъ исторіи древнихъ германскихъ и славянскихъ передвиженій v Изв. отд. рус. языка и слов. Имп. Акад. Наукъ V. 1900. kn. 1. str. 1—35.
Браунъ-Кулаковскій	Rozbor knihy Braunovy od I. A. Kulakovského v ЖМНП. 1900. Февраль. 500.
Bremer Ethnographie	Bremer O. Ethnographie der germ. Stämme. Strassburg. 1900.
Брунъ Черноморе	Брунъ Ф. Черноморе. Одесса. I.—II. 1879—80. (Зап. Новоросс. Унив. Т. 28, 30.)
Cuno Forschungen	Cuno J. G. Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde I. Berlin 1871.
Дриновъ Заселеніе	Дриновъ М. Заселеніе балканскаго полуострова Славянами. Москва. 1873.
Dzieduszycki Wiadomości	Dzieduszycki Wojc. Wiadomości starożytnych o geografii ziem polskich. Rozprawy Ak. Kraków. 1887.
Eichwald Alte Geographie	Eichwald E. Alte Geographie des kasp. Meeres, des Kaukasus und des südl. Russlands. Berlin 1838.
Erckert Wanderungen	Erckert Rod., von. Wanderungen und Siedelungen der german. Stämme in Mittel-Europa von der ältesten Zeit bis auf Karl den Grossen. Berlin. 1901.

Филевичъ Ист. др. Руси	Филевичъ И. П. Исторія древней Руси. Варшава I. 1896.
Forbiger Handbuch	Forbiger A. Handbuch der alten Geographie. 3 Bde. II. Aufl. Berlin 1877.
Гаркави Сказанія	Гаркави А. Я. Сказанія мусульманскихъ писателей о Славянахъ и Русскихъ. Спб. 1870.
Гильфердингъ Древ. періодъ	Гильфердингъ А. Древнѣйшій періодъ исторіи Славянъ (Вѣстникъ Европы 1868. Т. IV. 256, 285)
Kętrzyński O Słowianach	Kętrzyński W. O Słowianach mieszkających niegdyś między Renem a Labą, Salą i granicą czeską. Kraków 1899.
Kętrzyński Germania.	Kętrzyński W. Germania wielka i Sarmacya nadwiślańska według Kl. Ptolomeusza. Kraków 1901.
Krek Einleitung	Krek G. Einleitung in die slavische Literaturgeschichte. II. Aufl. Graz 1887.
Латышевъ Scythica	Латышевъ В. В. Scythica et Caucasica I. Спб. 1893—1900.
Lelewel Narody	Lelewel J. Narody na ziemiach sławiańskich. Poznań 1853.
Mannert Geographie	Mannert K. Geograph. d. Griechen u Römer. Nürnberg. 1788—1812; 1799—1825.
Mannert Norden	Norden d. Erde von d. Weichsel bis nach China. 1795. II. Aufl. Leipzig 1820.
Maretić Slaveni	Maretić T. Slaveni u davnini. Zagreb 1889.
Miklosich EW.	Miklosich Fr. Etymolog. Wörterbuch der slav. Sprachen Wien 1886.
Miller Mappae	Miller Konr. Mappae mundi. Die ältesten Weltkarten I—VI. Stuttgart 1895—98.
MPH.	Monumenta Poloniae Historica
MGH.	Monumenta Germaniae Historica.
Much Stammsitze	Much R. Deutsche Stammsitze. Halle 1892.
Much Stammeskunde	Much R. Deutsche Stammeskunde. (Samml. Göschen) Leipzig 1900.
Müllenhoff DA.	Müllenhoff K. Deutsche Alterthumskunde. Berlin I.—III. 1870—1892. IV. 1898.
Niederle Star. zprávy	Niederle L. Starověké zprávy o zeměpisu vých. Evropy. Praha. Akademie. 1899

Niederle Pův. Slov.	Niederle L. O původu Slovanů. Praha 1896.
Niederle Lidstvo	Niederle L. Lidstvo v době předhistorické. Praha 1893.
Первольфъ Славяне	Первольфъ Іосифъ. Славяне ихъ взаимныя отношенія и связи. Варш. 1888.
Píč Výzkum	Píč J. L. Archaeologický výzkum ve středních Čechách. Praha 1893.
Píč Starožitnosti	Píč J. Starožitnosti země České. I. Praha 1899—1900.
Погодинъ Ист. слав. пер.	Погодинъ А. Л. Изъ исторіи славянскихъ передвиженій. СПб. 1901.
Rössler Zeitpunct	Rössler. Über den Zeitpunct der slav. Ansiedelung auf der unteren Donau. Sitzungsber. Akad. Wien 1873. Phil. Hist. Cl. Bd. 73 str. 77.
Surowiecki Sledzenie	Surowiecki W. Sledzenie początku narodów słowiańskich. Warszawa 1824.
Šafařík Abkunft	Šafařík P. Über die Abkunft der Slawen. Ofen 1828.
Šafařík SS.	Šafařík P. Slovanské starožitnosti. Praha 1837. Cituji II. vydání z r. 1862—63.
Szaraniewicz Krit. Blicke	Szaraniewicz Is. Kritische Blicke in die Geschichte der Karpaten-Völker. Lemberg 1871.
Tomaschek Kritik	Tomaschek W. Kritik der ältesten Nachrichten über den skyth. Norden. Sitzungsber. Akad. Wien. Phil. hist. Cl. 1888. Bd. 116.
Ukert Skythien	Ukert F. Skythien und das Land der Geten und Daker nach den Ansichten der Griechen und Römer. Weimar 1846 (III. Theils 2 Abth. der Geographie d. Gr. und Römer).
Vocel Pravěk	Vocel J. E. Pravěk země České. Praha 1866—68.
Забѣлинъ Ист. русс. жизни	Забѣлинъ И. Е. Исторія русской жизни. Москва I.—II. 1876—1879.
Zeuss Deutschen	Zeuss K. Die Deutschen und ihre Nachbarstämme. München 1837.

VĚNOVÁNO PAMÁTCE

PAVLA JOSEFA ŠAFAŘÍKA.

PŘEDMLUVA.

Před 15 lety obrátil jsem se ke studiu slovanských starožitností a před 11 lety uveřejnil jsem první stať z tohoto oboru. Od té doby, nehledě k pracím jiným, do jisté míry příbuzným, vydal jsem ještě několik prací, jež byly vesměs přípravnými studiemi pro první svazek tohoto díla.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI, jichž první část zde vydávám na splátku toho, čím v povolání svém jsem slovanským naukám povinen, mají předvésti totéž, co před 75 lety podati chtěl Šafařík: obraz prvotní historie a kultury národa slovanského na základě vědomostí doby poslední. Nebylo-li od té doby, co vyšly Šafaříkovy Starožitnosti, pokusu o větší, celkové zpracování látky, bylo tím více pracováno v detailech a v jednotlivých oddílech. Nejvíce tu bez odporu vykonala linguistika, kterou už Dobrovský dovedl na cestu positivní; ale i historikové pracovali mnoho a v novějším čase i archaeologie a anthropologie přispěly značně a platně svým materiálem a svými výsledky k doplnění a prohloubení obrazu celkového. Látky nahromadilo se tolik, že úhrnné, celkové zpracování stalo se dnes nanejvýš potřebným a žádoucím. Cítil jsem to nejlépe sám, když jsem pro své výklady universitní musil sestavovati celek ab ovo. Naději se proto, že prací touto přijdu vhod mnohým, i těm, kdož v jednotlivých částech dále pronikli, i těm, kdož v oboru tom studovati počínají.

Plán celého díla rozvrhl jsem následovně:

Hodlám ve čtyřech dílech probrati slovanské starožitnosti ethnologicko-historické a ve dvou následujících starožitnosti kulturní. V rozvrhu ethnologicko-historické části odchyluji se od celkových prací podobných, jichž bylo v minulém století ostatně málo a rozměrů nevelikých. Výjimkou byly právě jen Šafaříkovy Starožitnosti, ale ty byly jinak založeny. Šafařík rozdělil si své dílo chronologicky na dva okresy a to tak, že dělidlem ustanovil vnější datum, s vývojem národa slovanského jen málo souvisící, totiž dobu pádu říše hunské a římské r. 469—476 po Kr. Ale ani toho se přesně nedržel a po velikých exkursech dílu prvního vracel se v druhém díle zase daleko nazpět v minulost.

Při tomto rozvrhu a postupu líčení zanikala však do značné míry důležitá ethnologická stránka, jež ostatně Šafaříkovi samému nebyla ještě jasna, totiž hlavní momenty rozchodu a rozvoje Slovanů; a to přece má býti hlavním cílem výkladu o historické části slovanských starožitností. Müllenhoff kdysi správně označil za »první nutnou a nejdůležitější úlohu nauky o německých starožitnostech objasniti z dějin jazyka, ze zpráv starých a pozdější tradice, jak se Germani uvnitř vyvinuli, rozvětvili a za hranice rozešli v pozdější sídla historická«. I úloha, kterou jsem si předsevzal, záleží především ve výkladu ethnologického vývoje národa slovanského, ve výkladu toho, jak se dnešní kmenové slovanští vyvinuli z původního celku a jednoty a jakým způsobem zaujali svá pozdější sídla. Ale při takové úloze je přirozeno a žádoucno, aby tento vývoj organicky nabyl platnosti i ve vnějším rozdělení celého líčení a celého díla. V Šafaříkově vzpomenutém rozvrhu tento ethnologický moment ustupuje do pozadí, zatlačen jsa v první části rozsáhlými exkursy o národech neslovanských, v druhé pak

líčením prvotní politické historie jednotlivých slovanských národů, zacházejícím místy až do XII. století po Kr.

Hledě k tomu vzal jsem za základ pro vnější rozdělení celého historicko-ethnologického oddílu svých SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ hlavní etapy vývoje Slovanstva a jeho šíření, a na základě tom rozstoupil se tento oddíl na následující přirozené části: 1. na výklad toho, co víme o počátcích národa slovanského, pokud žil ještě na původním omezeném territoriu a nenastoupil ještě svůj rychlý, úsilovný rozchod, a 2. na výklad toho, jak se Slované ze své kolébky třemi hlavními směry rozešli a rozsadili po svých pozdějších sídlech historických.

Výklad části první bude obsahem prvního dílu mých SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ a rozpadne se na svazky dva. V prvním chci vylíčiti, co dnes víme o původu Slovanů, o počátcích jejich života, o příčinách, způsobu a postupu jejich prvotní differenciace až k prvním positivním historickým zprávám o nich, v druhém pak podati výklad těch starověkých zpráv, jež se vůbec vztahují ke slovanské kolébce a krajům s ní sousedícím od počátku staré historie až do II. století po Kr., kdy klidný rozvoj a dosavadní pomalé šíření Slovanů dospěly k metě náhlého a úsilovného hnutí. K tomu připojím na konec i výklad o tom, jak se nám jeví pravlast slovanská archaeologicky od dob nejstarších až do doby římské.

Výklad části druhé bude se pak skládati ze tří dílů, vysvětlujících historický vývoj tří hlavních kmenů, na něž původní jednota národa slovanského se rozštěpila a rozpadla, a jež se také třemi hlavními směry rozšířily.

V druhém díle STAROŽITNOSTÍ chci vyložiti vývoj a postup kmene jižního, a to v prvním svazku postup Slovanů přes hory Karpatské a otázku sporné jejich existence v Krasu, v nížinách uherských a kotlině sedmihradské v době před V. stoletím po Kr., v druhém svazku pak počátek hi-

storie slovinské, pak přechod Slovanů přes Sávu a Dunaj na Balkán a jejich další rozvoj v národ srbochorvatský a bulharský.

V díle třetím chci vyložiti postup západního kmene slovanského. Tam především umístíme rozbor všech těch domněnek a theorií, které vykládají o autochthonismu Slovanů v střední Evropě, speciálně v starověké Germanii, pak rozbor otázky, kde byla a jak se měnila odvěká hranice velkých dvou světů ethnologických, světa germanského a slovanského, a kdy Slované hranici tuto překročili. Druhý svazek tvořiti bude rozprava o starých sídlech, příchodu a prvotní formaci národa českého spolu s větví slovenskou, pak rozprava o počátcích národa polského a o kmeni Slovanů polabských a pomořských.

V díle čtvrtém chci vyložiti počátky a vývoj východního kmene slovanského, tvořícího národ ruský, pokud se nám projevuje v historii od doby Ptolemaiovy až po stav, k němuž se dospělo na konci prvního tisíciletí po Kr. a jejž vidíme ještě v první kronice kijevské. Že při tom všude budu míti náležitý zřetel i k původním národům východní Rusi i k nově přišlým sousedům Slovanů, rozumí se samo sebou.

Těmito čtyřmi díly bude ukončena prvá, historicko-ethnologická část STAROŽITNOSTÍ.

K uvedeným dílům má v pátém díle SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ přistoupiti první část kulturní, v níž by byly vyloženy podmínky staré kultury slovanské, podmínky territoria a vlivy okolí od dob nejstarších až po dobu obchodních styků se světem řeckým, římským, byzantským a arabským, — v díle šestém pak detailní popis starožitností soukromých a veřejných na základě zpráv historických i materiálu archaeologického.

Bude-li třeba, dodatečný svazek sedmý podá systematický přehled všech pramenů a pomůcek, slovem histo-

rický nástin všeho badání na poli slovanských starožitností.

To má býti obsahem SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ. —

K rázu knihy mnoho poznámek a vysvětlení netřeba. Přál bych si, aby se stala rukovětí, knihou ležící na stole všech různých badatelů, kteří se zajímají o počátky dějin slovanských. Nevyhýbám se proto výsledkům žádné nauky a uvádím, pokud možná, vždy i starší literaturu, aby bylo vidět, jakou kde účast měly starší práce na vývoji otázek a thesí, týkajících se slovanského starověku, i na dnešním stavu výsledků. Podle povahy studií mně vlastních stavím celek svých SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ především na výsledcích badání historického a archaeologického, vedle něhož jsem se svého času podrobněji zabýval i příslušným oborem anthropologie. Výsledků slovanského jazykozpytu užil jsem, pokud mi byly přístupny, pečlivě k doplnění všeho, co mi právě uvedené nauky podávaly. Ale ovšem mohl jsem po této stránce sdělovati prostě jen to, co jiní podali; doufám však, že přijde brzy druhý pracovník, jenž i s tohoto stanoviska novými daty a novým materiálem historický můj obraz doplní a prohloubí.

Takový jest plán a ráz díla. Svazek, jejž nyní vydávám, tvoří první část dílu prvého. Další svazky následovati budou ve lhůtách volných podle toho, jak práce postoupí a poměry mi dovolí. Práce mám před sebou mnoho, snad pro celý svůj život. Proto nevím, podaří-li se mi dílo celé dovésti ke konci, ale vůli mám dobrou a lásky k věci nechybí. Přistoupil jsem k práci této s nadšením a s upřímnou touhou, přispěti svými silami poctivě a platně k poznání minulosti národa, z něhož jsem vyšel a v jehož velkou budoucnost z celé duše věřím.

V práci mé přispívají mi častěji radou a pomocí kollegové universitní, pp. R. Dvořák, J. Polívka a J. Zubatý, při korrektuře prof. K. Černý. Děkuji jim, jakož i všem těm, kdož kdy věcnou kritikou mých starších prací pomohli mi dobrati se výsledků lepších.

V Praze v měsíci srpnu roku 1901.

Lubor Niederle.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

DÍL I.

PŮVOD A POČÁTKY NÁRODA SLOVANSKÉHO.

SVAZEK I.

KAPITOLA I.

O PŮVODNÍCH SÍDLECH SLOVANŮ.

Úvod. — Otázka kolébky slovanské. — Dvě hlavní theorie o kolébce podunajské a zakarpatské. — Rozbor zprávy letopisce kijevského a jeho následníků — Staré zprávy historické. — Jméno Dunaje v písních slovanských a v nomenklatuře topografické. — Archaeologie a anthropologie o kolébce. — Vymezení hranic původní oblasti slovanské. — Celkový přírodní ráz a národ.

Dnes obývají Slované rozsáhlé území, zaujímající téměř celou východní a značnou část střední i jižní Evropy, nehledě ke koloniím mimoevropským. Na tomto území Slované nejsou jednotni, netvoří jediného národu s jednou řečí nebo jednou kulturou, ba netvoří ani jednoty politické. Dnes jen nauka nebo idea a snaha politická hovoří občas o jednom velkém národu slovanském. Skutečnost však jednoho národa nezná, a také pokud nazpět sahá psaná historie, vidíme před sebou stále jen nejednotný, necelistvý kmen. A tato historie Slovanů jde až do počátků doby křesťanské.

Nicméně není pochyby, že řada nynějších a historických slovanských kmenů tvořila kdysi jednotu, která se teprve po dlouhé době v části rozpadla. Je to nutný postulát, z něhož musíme vycházeti při představě o vývoji národa slovanského. Slované neexistují zde jenom tu krátkou dobu, o níž víme z psaných pramenů, ale jako všichni velicí národové mají mnohem delší dobu existence za sebou, a není pochyby, že vývoj předhistorický daleko převyšuje dobou svého trvání jejich historický život. Vývoj sám pak u Slovanů jako u jiných národů značil zároveň differenciaci, jinými slovy, řada dnes od sebe tak odlišených kmenů slovanských povstala teprve tímto vývojem. Čím dále jdeme v pozorování svém nazpět, tím více se zbližují, jak vidíme, rozlišené části, vidíme, jak protivy mezi nimi se menší, jak jednotlivé, dnes

odloučené části stále úže se k sobě váží, až konečně všechny spolu splývají v jeden celek národní. A tak přicházíme na konec k době, pro niž už smíme dnešní kmeny slovanské shrnouti v svazek jeden, sedící na území omezeném, slovem přijmouti existenci jednoho pranároda slovanského, řeči a kultury téměř jednotné. Od these této smíme a musíme vycházeti ve výkladu nejstarší historie Slovanů, třeba že zrak náš do doby té přímo nedolétá a psaných zpráv už naprosto není.

Vyložiti, jak tento původní národ slovanský asi povstal a jak se vyvinul až po dobu, kdy, jsa už silně rozčleněn, vstupuje na jeviště psané historie, — bude předmětem výkladů v prvém díle Slovanských Starožitností.

Jednou z prvních otázek, které si činíme, počneme li přemýšleti o počátcích některého národa, jest otázka po místě, na němž národ vyrostl a v němž měl zapuštěny kořeny svého života. Národ slovanský zaujímá dnes ohromné území ve východní, střední a jižní Evropě, rozkládající se na největší části prostory uzavřené mořem Baltickým, Adriatickým, Aegejským, Černým a hřbety urálskými. Asi v téže rozsáhlosti sídel seděli Slované už na počátku své historie, neboť toho, co během další doby ztratili na západě a na jihu proti Němcům, Maďarům, Albáncům, Řekům a Turkům, nabyli zas na severu a na východě na účet kmenů baltských, finských a turkotatarských. Jinak však bylo v době před Kristovým narozením. Na větší části tohoto území starší starověká historie zná kmeny původu jiného, neslovanské, a není dnes pro nikoho pochyby, že Slované v rozsáhlá svá sídla historická rozšířili se z kraje původně menšího a omezenějšího, a že se to stalo hlavně v době, jejíž vrchol spadá asi do prvních století doby křesťanské.

V širokém intervallu kolem doby Kristova narození vidíme, jak se vůbec v Evropě vrcholí zápas nových, výbojných národních elementů o budoucí panství v Evropě. V tu dobu řeší se už v hlavních rysech obraz dnešního ethnologického stavu Evropy. Ale naproti tomu několik set let před Kristem byla ještě konstellace značně odchylná; v tu dobu sídla národa gallského byla ještě jinde, než je vidíme v pozdější historii, v tu dobu Germani zaujímali jen severní část Německa, v tu dobu střední Evropa byla ještě v moci Gallů, Illyrů, Thráků, starých horských kmenů původu neznámého, a také v jižní Evropě ještě značně pronikaly

trsy praobyvatelů, o nichž nám jinak historie zachovala jenom zmínky řídké a nejisté. Vedle kmenů jmenovaných seděli i Slované v Evropě, ale obývali tehdy kraj, jehož hranice byly mnohem menší pozdějších rozsáhlých hranic historických. To byl kraj, z něhož vyšlo vnitřní i vnější rozdělení jednoty na řadu od sebe oddělených kmenů, slovem, kraj, jejž zváti můžeme pravlastí nebo kolébkou národa slovanského.

Odpověď na otázku, kde bylo toto prvotní středisko Slovanů, jest přirozeně důležitá, neboť na jeho umístění závisí v mnohém celý další obraz prvotního rozvoje a rozchodu Slovanů. A tak, ačkoliv řešení této otázky daleko je té positivní jistoty, na níž chceme budovati historii, přece nikdo, kdokoliv se obírá studiem slovanských starožitností, nikdo, kdo chce vykládati počátky historie slovanského národa, nemůže se vyhnouti tomu, aby si předem i na otázku po původní vlasti Slovanů nedal odpověď a neuvědomil si, kde bylo centrum, z něhož se kdysi rozešli.

Přistupujeme-li pak k řešení této otázky, vidíme, že nám nauka poskytuje hlavně dva druhy dokladů:

1. data ukazující na určité východisko Slovanů, a k nim patří zprávy historické, ovšem zapsané, jak uvidíme, v dobách vzdálených od doby, kdy se rozchod počal a v celku dokonal,

2. data pomocná, čerpaná z kombinací různých pramenů, nebo data vzatá z jiných nedokázaných, ale více méně pravděpodobně konstruovaných theorií. Sem patří doklady čerpané z historické nomenklatury zemí, nebo výsledky studia materiálu anthropologického, doklady čerpané z obsahu slovanských tradic a písní lidových a pod.

Tím se nám postup výkladu podává sám sebou. Po prvních dokladech, z nichž možno čerpati odpověď na otázku po prvotním sídle Slovanů, ohlédneme se ve zprávách historických.

Jako hlavní směrodatný doklad uvádívá se především památná zpráva letopisu kijevského o kolébce Slovanů na Dunaji, křestní to list našeho národa, jenž takto zní:

По мнозѣхъ же времянѣхъ сѣли суть Словѣни по Дунаеви, гдѣ есть ныне Угорьска земля и Болгарьска. [И] отъ тѣхъ Словѣнъ разидошася по землѣ и прозвашася имены своими, гдѣ сѣдше на которомъ мѣстѣ; яко пришедше сѣдоша на рѣцѣ имянемъ Марава, и прозвашася Морава, а друзии

Чеси нарекошася; а се ти же Словѣни: Хорвате Бѣлии и Серебь и Хорутане. Волхомъ бо нашедшемъ на Словѣни на Дунайския, [и] сѣдшемъ в нихъ и насилящемъ имъ, Словѣни же ови пришедше сѣдоша на Вислѣ, и прозвашася Ляхове, а отъ тѣхъ Ляховъ прозвашася Поляне, Ляхове друзии Лутичи, ини Мазовшане, ини Поморяне. Такоже и ти Словѣне пришедше и сѣдоша по Днѣпру и нарекошася Поляне, а друзии Древляне, зане сѣдоша в лѣсѣхъ; а друзии сѣдоша межю Припетью и Двиною и нарекошася Дреговичи; [инии сѣдоша на Двинѣ и нарекошася Полочане], рѣчьки ради, яже втечеть въ Двину, имянемъ Полота, отъ сея прозвашася Полочане. Словѣни же сѣдоша около езера Илмеря, [и] прозвашася своимъ имянемъ, и сдѣлаша градъ и нарекоша й Новъгородъ; а друзии сѣдоша по Деснѣ, и по Семи и по Сулѣ, и нарекошася Сѣверъ. [И] тако разидеся Словѣньский языкъ, тѣмже и грамота прозвася Словѣньская. [1])

Zpráva tato ukazuje zřejmě, že podle představy letopiscovy seděli nejdříve Slované kdesi na dolním Dunaji v zemi Bulharské a Uherské, a odtud že se rozešli do Čech, Moravy, vých. Německa, Polska a Ruska. Ale to není jediná zpráva v letopise o tom, že pravlast slovanská byla na Dunaji. V kapitole XIX. letopisec podává zvěst, že Vlachové vyhnali Slovany z prvních sídel v Uhrách: »Сѣдяху бо ту преже Словѣни и Волохове прияша землю Словеньску«, — a o něco dále pak v kapitole XX. praví o apoštolech Androniku a Pavlu: »Тѣмже Словѣньску языку учитель есть Анъдроникъ апостолъ, въ Моравы бо ходілъ: и апостолъ Павелъ училъ ту; ту бо есть Илюрикъ [егоже доходилъ апостолъ Павелъ, ту бо бѣша Словене первое — [2])« . . .

Sem také bylo by možno připojiti dále i ztotožnění jména Illyrů se Slovany na známém místě ve výčtu národů, kteří se rozešli po světě po stavbě věže babylonské, kdyby bylo správno rukopisné čtení »Отъ сихъ же 70 и 2 языку бысть языкъ Словѣнескъ, отъ племени Афетова, Нарци, еже суть Словѣне« emendovati s Dobrovským[3]) v »Илюрци«. Ale nemám tuto emendaci Dobrovského za nutnou a správnou, jak dále vyložím.

---

[1]) Лѣтопись по Лаврентьевскому списку. Изд. III. археогр. комм. Спб 1897. Str. 5.

[2]) Od slov егоже v lavrentjevském rk. velká mezera až po r. 6430. Text uveden podle rk. radziwillovského.

[3]) Berichtigungen und Zusätze in Schlözers Nestor V. 212 Rk. radziwillovský má »нарицаеми иновѣрци«, rk. mosk. duch. akademie »нарицаемiи норци«.

Uvedené zprávy nejdůležitějšího slovanského letopisu jsou bez odporu přímým svědectvím, že ve XII. století existovala u Slovanů představa, dle níž rozchod celého národa, tedy nejen Slovanů jižních, nýbrž i Slovanů českých, polských a ruských měl své východisko u dolního Dunaje, v končinách, jež za času kijevského letopisce slula zemí Uherskou a Bulharskou.

S představou podobnou setkáváme se však nejen ve stol. XII., nýbrž i ve všech stoletích následujících, a můžeme prohlásiti, že kolébka podunajská resp. podunajské východisko rozchodu Slovanů ovládalo velkou část kronikářů a historiků až do konce předešlého století, a že z představy některých nevymizelo až po dnešní den. Tak zejména svědectví kijevského letopisu nalézalo ohlasu v nejstarších letopisech polských. Už Kadlubek má (Chronica Pol. 1206. I. str. 6. ed. Przedzicki) podobnou narážku na stará sídla Slovanů v Pannonii a Bulharsku, u Boguchwala († 1253) čteme pak zřejmě: scribitur in vetustissimis codicibus, quod Pannonia sit mater et origo omnium Slavonicarum nationum« (ed. Biełowski, II. 468), rovněž u Dlugoše (Hist. Pol. I. poč.): »primum Pannoniam, primam et veterem Slavorum sedem, parentem et alumnam«; a totéž dále opakuje Matěj z Miechowa (De Sarm. I. c. 12, Chron. Pol. I. c. 1), Jodocus Decius (De vet. Pol. I. poč.) a jiní. O dalších sem spadajících slovanských i neslovanských dějepiscích více povíme v stati druhé, v níž vyložíme staré theorie o původu Slovanů, a přihlédneme-li k nim blíže, tu uvidíme, že tradici o kolébce podunajské opakuje část těch kronikářů, kteří, vykládajíce o původu Slovanů na základě biblického mythu, uváděli Slovany od věže babylonské do Evropy přes Balkán a přes Dunaj.

Bylo by lze dále tyto povšechné zprávy o dunajské kolébce Slovanů doplniti ještě řadou svědectví mnoha kronikářů, kteří vykládají i speciální tradici o tom, že Čechové, Poláci a Rusové přišli pod vedením tří stejně zvaných bratří *z Chorvat resp. z Pannonie*, — tedy tradici, která, kdyby byla upomínkou na údaj skutečný, právem by se mohla uváděti ve prospěch theorie o podunajské vlasti slovanské. Ale tradice tato nese na sobě tak neomylnou pečeť umělosti a původu knižného, že ji nutno ostaviti úplně stranou. Jest patrně vymyšlena na základě analogických tradic starověkých, a také jí nejstarší prameny neznají, na př. letopis kijevský, Kosmas. Kosmas předvádí sice Čecha, ale o příchodu z Chorvat neví ničeho. Podle všeho tato tradice o bratřích

slovanských povstala během XII.—XIII. století v české a polské škole kronikářské, ovšem na základě existující už pověsti o jižním východisku Slovanů.[1]) Proto musíme tuto skupinu tradic ostaviti na dobro stranou a zřetel obrátiti jen k výše uvedeným nejstarším svědectvím povšechným, a to proto, že tato svědectví letopisná, zejména ovšem uvedená zpráva nejstaršího letopisu kijevského, bývají podnes positivním historickým základem, na němž se posud staví od některých theorie o podunajské kolébce Slovanů; přívrženci této theorie vykládají, že zpráva, kterou čteme v letopise, není výmysl mnicha kijevského, není zvěst vyňatá z některé kroniky starší, nýbrž že je to zpráva, kterou letopisec čerpal přímo z ruské tradice lidové, jež zachovala ještě v paměti vzpomínku na dřevní sídla na jihu, na veliké řece Dunaji. V tom prý záleží její význam a váha. Šafařík snažil se celou kapitolou dokázati lidový ráz a příslušné stáří této tradice.[2])

Pro podporu tohoto výkladu zastanci jeho nemají sice jiné přímé staré zprávy historické, ale opírají se za to o důvody jiné: o podivné vskutku vyskytování se jména Dunaje v lidové písni celého Slovanstva, o domnělé prastaré stopy nomenklatury slovanské v kraji na středním Dunaji a ještě o jiné věci. To vše, především však přímá uvedená zpráva letopisu kijevského poskytuje dosud řadě historiků dostatečné záruky, aby přijímali kolébku podunajskou za pevné východisko pro rozchod a další historii národa slovanského.[3])

[1]) První uvádí tradici o bratru Čechu, Lechu a Rusu krakovský biskup Boguchwal (l. c.), u nás v Čechách pak Dalimil na počátku své rýmované kroniky jmenuje Čecha a Lecha. Tento buď omylem nebo za účelem rýmu uveden zde v takové souvislosti, že posloužil za podklad »lechem« podvrženého rukopisu Zelenohorského. Další rozvoj této tradice zde uváděti netřeba. Většinou hovoří kroniky jen o dvou bratřích Čechu a Lechu, vykládajíce různě příčinu jejich výpravy z Pannonie a také různě směr pochodu, jímž se brali se svým lidem do Polska a do Čech. Třetí bratr Rus pravidlem chybí, ačkoliv, což zajímavo, vystupuje právě v nejstarším pramenu a vůbec částěji v kronikách polských (Matěj z Miechowa, Dlugoš, později Münster Frenzel, Du Fresne, Jordan a j.). Zřídka jen se vyskytuje třetí bratr jiného jména. Jádro tradice nalézalo sice zastance až po dobu nejnovější, ale od stol. XVI. také hojné odpůrce.

[2]) SS. I. 262. Šafařík sám vedl důkaz jen z toho, že Slované, jako jiní staří národové, měli patrně písně a pověsti vztahující se na počátky národa.

[3]) Vedle značné řady kronikářů, kteří, jak uvidíme dále, vedli Slovany z Mesopotamie nejdříve na Balkán, a vedle pozdějších historiků, přijímajících autochthonism Slovanů na Balkáně, od starého Severiniho až po mo-

Analysujme si však cenu a váhu těchto důvodů, a to předem uvedených zpráv letopisných, a ohlédněme se potom, co nám jinak historie k otázce té podává. O ostatních důvodech později.

Na čem je založena tato letopisná představa?

Již Karamzin, pak K. Zeuss a po nich v novější době někteří jiní [1]) vyslovili domněnku, že letopisec kijevský nečerpal tradici svou o původu a o evropské pravlasti Slovanů z podání lidového nýbrž zase jen z umělé tradice knižní, kterou před ním utvořil křesťanský jihoslovanský klerus vedle jiných tradic, a která literaturou církevní přešla na sever do Polska a Ruska, do Kijeva. Letopisec kijevský čerpal podle této domněnky prostě z knižní lite-

derního Partyckého a Bogusławského, přijímal letopisnou zprávu o podunajské kolébce ze starších na př. *Kopitar*, sveden byv k tomu svou pannonskou theorií (srv. listy Dobrovského z r. 1810. *Ягичъ* Письма Добровскаго и Копитара. Спб. 1885. 153, 112, 119.), původně i *Aug. Schlözer* (Allg. nord. Gesch. 1771. 222) a z části i sám *P. Šafařík* (Gesch. sl. Lit. u. Spr. 370, Abkunft 186, neboť zde jako vlast Slovanů uvádí celý kraj od Adrie až k Baltu. Později však, jak z některých míst jeho Slov. Starožitností vidno, klonil se proti východisku všech Slovanů z Podunají. Srv. na př. SS. I. 300 sl.). Po Šafaříkovi uvádím na př. *N. Arcybyševa* (Повѣствованіе о Россіи М. 1838. I. 6), *Fr. Račkého* (sprvu, srv. Arkiv za pov. jugosl. IV. 237 r. 1857; jinak už v Radu LII. 186), *Bielowského* (Wstęp. 432. MPH. I. 535), *M. Drinova* (Заселеніе 83), *Sipovského* (Родная старина. Спб. 1887. 20). Na Slovensku po Šafaříkovi rádi prohlašovali rodný kraj za kolébku všech Slovanů (*M. Hodža* Větín. Levoča 1848. 15, *L. Štúr*. Narečja slovenskuo. Prešp. 1846. 28.). Z novějších badatelů přijímal theorii o kolébce podunajské, ač s reservou, *Ivan P. Filevič* (Угор. Русь и связанные съ нею вопросы. Varšava, 1894 p. 23), nejvíce pak z Rusů hájí ji *Dm. Samokvasov* (Труды VIII. арх. съѣзда въ Москвѣ IV. 140, IX. съѣзда въ Вилнѣ. II. Прот. 40 a jinde), od něhož ji převzal na př. *M. Leopardov* (О началѣ Славяно-Руси, Кіевъ 1892, 32), *N. Zagoskin* (Ист. права рус. народа. I. 319), — v Čechách *J. Píč* (Pam. arch. XIV. 610, XV. 195, XVII. 365, 538, Dějiny ruské I. 4). Podle Samokvasova přešli Slované od jihu na sever Karpat teprve v II. stol. po Kr. (po válce Dáků s Trajanem), podle Píče jest velkou otázkou, byli-li Slované mezi Karpaty a Pripetí při pochodu Gotů k Černému moři (Pam. XVII. 365). Filevič myslí na přechod dávný, a jemu jsou Volyň a Podolí již odedávna osídleny Slovany (Ист. др. Руси I. 89, 122). Také *Bretholz* opakuje dunajskou theorii ve svých Dějinách Moravy (I. 23).

[1]) *Karamzin* (И. Р. Г. ed. Polevoj I. p. 21.), *Zeuss* (Deutschen 601), *Rössler* (Sitzungsber. Akad. Wien. 1873. 125), *Drinov* (Заселеніе 36), *Pervolf* (Славяне I. 6), *Maretić* (Slaveni 29), *Sobolevskij* (Труды VIII. арх. съѣзда IV. 139). *Lambin* vyložil to za výmysl povstalý ve Velkomoravsku, v Čechách nebo Polsku na základě legendy o příchodu apoštola Pavla do Illyrie (ЖМНР. 1879 č. 206 p. 148), *Kunik* za »ohlas krakovské učenosti XI. století« (v článku Несторъ какъ систематикъ въ исторической географіи. Прилож. къ VI. тому Записокъ Акад. Наук. Спб. 1864. 54).

ratury církevní jihoslovanské nebo byzantské, a je-li tomu tak, pak by bylo možno, že zprávy jiných kronikářů závislé jsou vedle letopisce i na jiných přímých pramenech tím spíše, že podle nových bádání letopis kijevský, zv. dříve obecně kronikou Nestorovou, není asi první ruskou kronikou, nýbrž že jej předcházely v Rusku jiné starší redakce řeckých nebo bulharských kronikářských encyklopedií, v nichž mohla býti zmínka o Slovanech.[1]) Tedy letopis nemusí býti jediným pramenem pro pozdější kroniky slovanské. Ale věc ta je pro nás vedlejší. Nám jde jen o to, jak povstala zpráva pověstí »времяньныхъ лѣтъ« letopisu kijevského nebo jeho staršího slovanského pramene: čerpal-li tu skladatel vskutku z tradice lidové, jak Šafařík nebo ještě dnes Píč vykládá, či je-li jeho výklad umělý.

Otázky této ovšem s určitostí rozřešiti nelze. Už povaha její sama to nese s sebou, a není divu, že vykladatelé, které jsem právě uvedl, neprokázali dosud platnost mínění ani jedné ani druhé strany. Já sám soudím, že tradice v jádru svém je prostě umělá a to z důvodů následujících.

Že tradice o starobylosti Slovanův v Illyrii byla už před Nestorem uměle vypěstována v jihoslovanském kléru, o tom nemůže býti žádné pochyby. Na vrub toho spadají na př. letopiscovy zmínky o apoštolátu sv. Pavla u illyrských Slovanů (c. XX), nebo známý list papeže Jana X. (914—929) chorvatskému Tomislavovi a zachlumskému Michalovi[2]), nebo tradice o sv. Hieronymu († 420), vynálezci glagolice.[3]) To všechno ukazuje, že klerus jihoslovanský

[1]) *Šachmatov A.* Начальный Кіевскій лѣтописный сводъ и его источники. Сборникъ въ честь В. Миллера. Москва 1900. str. 1. nsl.

[2]) Epistola Joannis Papae X. ad Tomislaum regem Croatorum et Michaelem ducem Chulmorum etc. (z let 914—928): . . . »Quis enim ambigit Sclavinorum regna in primitiae (corr. primitiis) Apostolorum et universalis Ecclesiae esse commemorata, cum a cunabulis escam praedicationis Apostolicae Ecclesiae perceperunt cum lacte carnis, sicut Saxones novo tempore a nostro Antecessore piae memoriae Gregorio Papa doctrinam pariter et litterarum studia, in ea videlicet lingua, in qua illorum mater Apostolica Ecclesia infulata manebat (*Farlati* Illyrici sacri T. III. 94. Venet. 1765, *F. Jaffè* Regesta pont. rom. Berlin 1851. 312).

Srv. list Innocence IV. z r. 1248: »Episcopo Scenicensi salutem etc. Porrecta nobis tua petitio continebat, quod in Sclavonia est littera specialis, quam illius terrae clerici se habere a beato Ieronimo asserentes, eam observant in divinis officiis celebrandis . . . Nos igitur attendentes, quod sermo rei et non res est sermoni subiecta, licentiam tibi in illis dumtaxat partibus, ubi de consuetudine observantur praemissa. . . auctoritate presentium concedimus postulatam. (*Theiner* Vet. Mon. Sl. mer. I. 78).

podobné tradice pěstoval. A o umělosti jich dnes, kdy víme s bezpečností, že Slované nemají nic společného se starými Illyry a že přišli teprve později na Balkán, nemůže býti žádné pochyby. Také netřeba pochybovati, že tato tradice mohla se počátkem XII. století dostati už do Kijeva. Tedy jakýsi umělý podklad pro představu o starobylosti Slovanů v Illyrii, a tím i pro umístění kolébky národa v Podunají, už před XII. stoletím v literatuře jest.

Ale ovšem přímého vyznačení Podunají za východisko všech Slovanů před letopisem kijevským v zachovaných kronikách *není*. Toho je nejspíše původcem kijevský autor sám, a z rázu celé zprávy a z řady analogií soudím, že umístění kolébky Slovanů na Dunaji je pouhou jeho kombinací, kombinací sice přirozenou, ale zcela umělou.

Jest sice faktum, že neznáme dosud ze starší literatury, hlavně z kronik byzantských, žádné zprávy, již bychom mohli uvésti jako pramen letopisců. Z byzantských historiků, pokud vím, jediný Chalkondyles svědčí na místě méně známém, avšak dosti zajímavém, že v byzantské literatuře známa byla tradice o podunajské kolébce Slovanů vedle tradice o kolébce severní, zakarpatské, při čemž Chalkondyles přiznává, že sám neví, čemu více víry dát[1]), — ale to jest zpráva ze stol. XV., tedy z doby, kdy už mohla přijíti sem dávno od hranic ruských nebo polských. Ale uvažme, že letopisec kijevský, právě tak jako před ním už mnozí jiní, zakládá líčení o počátcích národů na známé tradici biblické o zmatení jazyků při stavbě věže babylonské a o rozchodu národů ze země Sineʿárské. Tak vykládala řada spisovatelů starověkých, sv. otců, to přešlo do počátků středověkých kronik latinských a by-

---

[1]) Laonikos Chalkondyles žil v polovině XV. stol. (Srv. *Krumbacher* Gesch. byz. Lit. II. vyd. 302). Celé zajímavé místo, nalézající se v spise *Ἀπόδειξις ἱστοριῶν* (ed. Migne PG. CLIX. I. c. 17), zní takto: *Μετὰ δὲ ταῦτα ἤλαυνεν ἐπὶ Μυσοὺς καὶ ἐπὶ Τριβαλλούς. Τὸ δὲ γένος τοῦτο παλαιότατόν τε καὶ μέγιστον τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν. εἴτε ἀπὸ Ἰλλυριῶν μοίρας ἀπεσχισμένον ταύτην ᾤκησε τὴν χώραν, εἴτε, ὡς ἔνιοι, ἀπὸ τῆς πέραν τοῦ Ἴστρου, ἐπ' ἐσχάτων τῆς Εὐρώπης ἀπό τε Κροατίας καὶ Προυσίων τῶν ἐς τὸν ἀρκτῷον ὠκεανὸν καὶ Σαρματίας, τῆς νῦν οὕτω Ῥωσίας καλουμένης ἔστε ἐπὶ χώραν τὴν διὰ τὸ ψῦχος ἀοίκητον κἀκεῖθεν ὡρμημένοι, καὶ τόν τε Ἴστρον διαβάντες, ἐπὶ τὴν ἐς τὸν Ἰόνιον χώραν ἀφίκοντο . . . . Εἴτε δὴ τοὐναντίον μᾶλλον εἰπεῖν ἄμεινον, ὡς ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς ἐς τὸν Ἰόνιον χώρας ὡρμημένοι καὶ Ἴστρον διαβάντες ἐπέκεινα ἐγένοντο τῆς οἰκουμένης, οὐκ ἄν δὴ λεγόμενον, ἀσφαλῶς λέγοιτο ὑφ' ἡμῶν. Οὕτω δὴ κἀνταῦθα τούς τε Τριβαλλοὺς καὶ Ἰλλυριούς, καὶ Κροατίους καὶ Πολανίους καὶ Σαρμάτας τὴν αὐτὴν ἐπίσταμαι ἱέντας φωνήν. Εἰ δέοι ταύτῃ τεκμαιρόμενον λέγειν, εἴη ἂν τοῦτο τὸ γένος ταὐτό τε καὶ ἓν καὶ ὁμόφυλον ἑαυτῷ.*

zantských, a letopisec kijevský čerpal souhlasný počátek své kroniky přímo z literatury byzantské (srv. o tom dále v II. kapitole), a sice z kroniky Malalovy, Hamartolovy a z kroniky paschální.

A tu je zřejmo, že ten, kdo akceptoval pro počátek historie slovanského národa úvod biblický o rozchodu všech 72 národů od věže babylonské, přirozeně umístil kolébku a centrum rozchodu slovanských kmenů po Evropě v Podunají nebo vůbec na jihu, neboť přirozenou nejbližší cestou, kterou se Slované mohli ze Sineáru dostati do Evropy, byla cesta přes Malou Asii na Balkán. Že první stanovisko Slovanů v Evropě bylo stanoveno na jihu, byl přirozený následek applikace biblického mythu o rozchodu národů ze Sineáru na Slovany, a nesouvisí nijak s pamětmi tradice lidové. *Kolébka podunajská spolu se ztotožněním Illyrců a Slovanů v kronice kijevské jest tedy podle vší pravděpodobnosti jen výsledkem zcela vymyšlené, hypothesované cesty pranároda slovanského z jeho prasídel asijských do Evropy*[1]) a není nijak ve spojení s upomínkou na kolébku skutečnou. A tuto cestu měli skutku na mysli všichni starší kronikáři (srv. dále kap. II.). Teprve později, když slovanští a západní kronikáři počali více mysliti o počátcích dějin slovanských, uvažovati skutečný stav věcí a kritičtěji probírati starší data historická, — nastala k tomu nedůvěra, a zraky počaly se obraceti na sever do staré Sarmatie, kamž ostatně ti, kdož se nedovedli zhostiti víry v mythus biblický, také si našli ex post cestu z Mesopotamie. O tom však více dále povíme.

Že tomu tak vskutku bylo, že tento výklad umělého povstání tradice o kolébce podunajské jest správný, svědčí to, že ani na základě jiných positivních zpráv historických a vůbec celého obrazu slovanského šíření není nijak možno nebo pravděpodobno hledati původní centrum Slovanstva v Podunají. Všechno nám ukazuje na sever od Karpat.

Když psaná historie počala osvětlovati národ slovanský, zastala jej právě v době intensivního šíření, jež podrobně sledovati bude

[1]) Ostatně se tento domnělý pochod Slovanů přes Malou Asii a Balkán udržel až do nové doby. Srv. na př. výklady *Naděždina* (Опытъ истор. геогр. русс. міра. Библ. для чтенія 1837. T. XXII. 69), nebo *Někrasova* (Мѣсто первоначальнаго обособленія славян. племени. Kazaň 1879. Viz Arch. sl. Phil. IV, 695). Podobným způsobem došel *Aug. Bielowski* ke své theorii o trojí vlasti slovanské, resp. o trojí zastávce Slovanů na tomto pochodu, 1. v Epiru, 2. u Dunaje, 3. v Zakarpatí (Wstęp 432).

předmětem dalších dílů Slovanských Starožitností. My vidíme, jak Slované obsazují celou východní Germanii od Sály a Labe na východ, ba jak místy dosti silně pronikají osady slovanské i na západ těchto řek a Šumavy, vidíme, jak osazují východní Alpy a odtud pronikají až do Benátska, jak dále k východu přestupují Sávu a Dunaj, postupují až ke Škodře a Bojaně, a jak dále zaujímají na Balkáně nejen celé dnešní Srbsko, Staré Srbsko a Bulharsko, ale i značné části Makedonie, Rumelie, ba i Řecka a ostrovů Aegejského moře. A obrátíme-li se k severu, spatřujeme zase Slovany na mohutném postupu proti Finům, kteří ustupují k Volze, za Oku, do oblasti velkých jezer severních, na břehy baltické atd. Vidíme tedy už z positivní historie, že ve velké části svého pozdějšího území neseděli Slované od počátku, nýbrž že se do něho během I. tisíciletí po Kr. nastěhovali. Odmítám předem všechny theorie t. zv. autochtonistů, jichž historický obraz a rozbor podám ostatně na místě jiném, podle nichž Slované v celé nebo v největší části svých pozdějších sídel sedí odedávna, a připouštím jen, že datum stěhování je na různých stranách sporné a různé.

A tu, uvážíme-li prvé zprávy historické, jež nám ukazují na směr stěhování jednotlivých kmenů slovanských do končin uvedených, uvážíme-li dále relief territoria a poměr jeho k tomuto stěhování, a uvážíme-li za třetí, v kterých končinách pozdější slovanské oblasti historické zprávy uvádějí Slovany a v kterých kmeny cizí, jež se Slovany ve spojení důvodně uvésti nemůžeme, tu všechny tyto tři momenty svědčí rozhodně pro vlast Slovanů na severu hor Karpatských.

Předně už *směry* a východiska, z jakých se na úsvitě historie pohybují v před jednotlivé hlavní větve slovanské, svědčí spíše pro sever než pro jih. Srovnejme na př. příchod Čechů do našich zemí, a vůbec postup západních Slovanů do východní Germanie, pak příchod kmenů jihoslovanských na Balkán, hlavně Srbochorvatů z končin zakarpatských, o čemž na jiném místě obšírněji vyložím. O nějakém stěhování hlavních větví z jihu na sever historie neví. Za druhé uvažme *význam territoria*, zejména hor Karpatských. Karpatské hřbety byly, jak vidíme z celé historie, pohybům národů vždy velikou překážkou. Kdyby kolébka a centrum, z něhož se šířil národ slovanský, byly ležely na Dunaji, pak bychom, hledíce k této mocné překážce, přirozeně očekávali, že se v první době hlavní proud a rozvoj Slovanů obrátí volnějším směrem jižním. Zatím však se nám objevuje na počátku historie

opak: na Dunaji a na Balkáně není nic slovanského, naproti tomu první zprávy historické, jež máme, znají Slovany (Vendy) už daleko na severu mezi mořem Baltickým, Karpaty a mořem Černým. Kdežto stará historie na Balkáně, v Podunají a na jižní straně Karpat předvádí řadu kmenů původu illyrského, thráckého (geto-dáckého), pak i gallského, sarmatského atd., tedy kmenů neslovanských, vidíme, ostavíme-li stranou sporné údaje starší, že první tři hlavní zprávy z I.—II. století po Kr. o končinách na východ Visly a na sever od Karpat uvádějí zde národ slovanský: zpráva Tacitova o sídlech Venedů mezi Finy a Peuciny (Germ. 46), zpráva Pliniova o Venedech za řekou Vislou (IV. 97) a Ptolemaiova o Venedech mezi mořem Baltickým a horami Venedskými, t. j. Karpaty (Geogr. III. 5. 5, 19). Sem ostatně neváhám sám připojiti i starší zprávu Cornelia Nepota, zachovanou u Mely (III. 45), o Indech (= Vindech) zahnaných bouří k břehům západní Germanie.[1])

Slovem, první historické zprávy z doby, kdy o Slovanech jižně od Karpat není zmínky, znají již velký národ Venedů-Slovanů na severu hor. A na ty končiny ukazují i nejdůležitější zprávy z doby pozdější. Tak na př. ze svědectví Jordanova (Get. 5, 23) a Prokopiova (B. G. IV. 4) vidno, že oba tito dějepisci představovali si vlastní sídlo a jádro Slovanů v kraji rozloženém na sever od Karpat a moře Černého.

A jestliže se pro podunajskou theorii dovolává kdo výše uvedených přímých zpráv ze starých letopisů, můžeme se proti tomu dovolati pro druhou theorii jiných dvou přímých udání, mnohem vážnějších. Jest to především zpráva kosmografa Ravennského: »sexta ut hora noctis Scytharum est patria, unde Sclavinorum exorta est prosapia«, jež ukazuje přímo, že Skythie byla východiskem Slovanů[2]). Pro mne má zpráva tato cenu mnohem větší než tradice letopisná; tato má na sobě ráz applikované báje, ona positivní zprávy historické. Kosmograf byl mnohem bližší době, kdy Slované zaplavovali Evropu, než letopisec kijevský nebo polští kronikáři, a jeho zpráva činí jistě dojem sdělení positivního, ne mlhavé pověsti lidové.

[1]) O zprávách těchto více v kapitole V.

[2]) Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographia ed. M. Pinder et G. Parthey. Berolin. 1860, p. 28, I. c. 12. Srv. *Šafařík* Sebr. spisy III. Rozpravy 28.

Také druhé svědectví, jež se nalézá ve výčtu slovanských kmenů u t. zv. Anonyma bavorského, pocházejícím ze stol. IX., má pro mne větší cenu než svědectví letopisné. Praví se zde o zemi ‚Zeruianů', »quod tantum est regnum, ut ex eo cunctae gentes Sclauorum exortae sint et originem, sicut affirmant, ducant«.[1]) O umístění této země resp. o výklad jména ‚Zeruianů' mínění se valně rozcházejí, pravda. Šafařík v ní viděl zakarpatskou Běloserbii, Pervolf a Králíček korruptelu jména Sarmatie, jiní spojovali to s ruskými Sěverjany. Spor ten nechceme na tomto místě řešiti, a také toho není třeba. Nám stačí, že tu na jisto neběží o některý kraj jižní, snad o pozdější podunajské Srbsko, ale o kraj v Zakarpatí položený. Neboť z celého kontextu je zřejmo, že geografův kraj ‚Zeruianů' patří v Zakarpatí.[1]) A o tomto kraji výslovně se dodává, že podle tradice kmenů slovanských všichni Slované odtamtud vyšli. Je zde tedy narážka na tradici zcela odchylnou od tradice letopisné, na tradici, o níž sotva lze říci, že je původu umělého.

Tak stojí proti sobě svědectví historická, jež lze uvésti na jedné straně ve prospěch kolébky podunajské, na druhé pro kolébku zakarpatskou.

Sluší také hned podotknouti, že jen tyto dvě theorie lze dnes proti sobě vážně postaviti. Jiné theorie, s nimiž se občas v starších spisech setkáváme, buď vůbec nemají historické podstaty a nestojí také za to, abych se jimi zde šíře obíral[2]), anebo nejsou nic

---

[1]) Pořad výčtu oddílu kmenů, mezi nimiž nalézají se Zeruiani, jest tento: Osterabtrezi, Miloxi, Thadesi, Glopeani, Busani, Sittici, Stadici, Sebbirozi, Unlizi, Neriuani, Attorozi, Eptaradici, Uuillerozi, Zabrozi, Znetalici, Aturezani, Chozirozi, Lendizi, Thafnezi, Zeruiani, Prissani, Uelunzani, Bruzi. Při tom netřeba ani hleděti k výslovnému označení spisovatelovu, že jest to »descriptio civitatum et regionum ad *septentrionalem* plagam Danubii«. (Srv. zejména práci A. Králíčka »Der s. g. bairische Geograph und Mähren« Zs. des Ver. für die Gesch. Mährens und Schlesiens. 1898. 216, 340. Také separátně.)

[2]) Tak na př. *V. M. Florinskému* jest kolébkou Slovanů Sedmiříčí sibiřské, kraj minussinský proti tomu kolébkou Germanů. Odtud přišli přes Ural a oblast finskou do Evropy (Первобытные Славяне. Томскъ 1894. I. 56 nsl.). Také *Stan. Sestręczewicz-Bogusz* dával kdysi jednotlivým částem národa slovanského (sarmatské, esclavonské a vendické) vycházeti ze střední Asie, jednak přes Don, jednak přes M. Asii (Recherches hist. sur l'origine des Sarmates, des Esclavons et des Slaves. Petersb. 1812). Nejnověji shledává zase *Zaborowski* východisko Slovanů na severním břehu moře Adriatického (Bulletins d'anthr. Paris 1900. 98.); o nesprávnosti a fantastičnosti této theorie zmíním se ještě na místě dalším.

jiného než varianty některé z obou svrchu uvedených theorií, na př. theorie o kolébce mezi jižním Donem a Volhou [1]) nebo v Paflagonii [2]). Podobně různé novověké theorie o Balkánské kolébce spadají v jedno s theorií podunajskou podle výkladu napřed podaného. Nesprávnost těchto variantů nepotřebuji zvláště dokazovati. Také theorii o tom, že Slované byli kdysi v celé končině mezi Donem, Baltem a Adrií autochthoni, nevěnuji zde zvláštního rozboru. Její nesprávnost vysvětlí se dalším celkovým líčením počátku historie slovanské sama sebou.

A tak už na základě pověděného přidal bych se rozhodně k mínění, které vlast a východisko Slovanů hledá v kraji položeném na sever od Karpat. Je-li na zprávě letopisu kijevského a letopisů polských něco positivního, může to býti po mém mínění jen to, že část severních Slovanů, kteří už před narozením Kristovým pronikli průsmyky karpatskými, dnešní uherskou Rusí a Slovenskem k Dunaji, musila opět couvnouti před nátlakem buď kmenů gallských ke Karpatům se tlačících (sídla jejich jsou zde historicky prokázána), nebo římských vojsk ve válkách dáckých. [3]) Tímto částečným ústupem z Podkarpatí, o němž se paměť snadno mohla zachovati, dán byl snad druhý podnět k utvoření svrchu uvedené tradice, k níž pak z podnětu biblického letopiscem všichni Slované byli připoutáni. [4]) To mohlo také přispěti k časnému rozšíření jména Dunaje mezi severními Slovany, o němž se ihned zmíníme.

---

[1]) J. Pastorius (Florus Polon. proem.), Jordan (De orig. slav. I. 60, 89 nsl.), Ullmann (Altmähren II. 3, 9, 12) a j.

[2]) Sem patří ti, kteří vyváděli Slovany od Henetů paflagonských. Srv. o tom dále kap. II. Z novějších ještě *A. Někrasov* (Мѣсто первоначальнаго обособленія слав. племени. Казань 1879) vyvádí Slovany z Armenie přes M. Asii do Evropy (srv. Jagićův Archiv IV. 695), při čemž mu za důkaz slouží Heneti paflagonští a blízkost slovanštiny s řečtinou.

[3]) *A. Pogodin* upozorňuje též na vpád avarský a s ním rozšíření jména Avarů u Slovanů. (Изв. рус. яз. 1900. 161.)

[4]) *A. Kunik* v Прилож. k VI. т. Зап. Акад. Наукъ. Спб. 1864. 54, *J. Pervolf* Славяне I. 6 a *N. Barsov* Очерки ист. геогр. 72, 74. *N. Naděždin* vykládal, že Nestorova zpráva povstala z tradice o tom, že větev ruská vyšla z uherské Rusi (Опытъ ист. геогр., p. 65 nsl.). Proti Naděždinu už tehdy *Kunik* vystoupil (Berufung der schw. Rodsen. Petersburg 1844 p. 169). *Bretholz* (Děj. Mor. I. 26) vyslovuje domněnku, že podkladem Nestorovy tradice je upomínka na osídlení Moravy, Alp a sev. Uher Slovany přišlými sice ze Zakarpatí, ale oklikou od břehů Černého Moře a bulharského Dunaje, což je očividně nesprávné.

To jediné bych připustil. Na celé Slovanstvo však zpráva letopisu vztahovati se nemůže.

Mimo důvody čerpané z historie uvádějí se ve sporu obou theorií ještě jiné důvody pomocné, o nichž jsem se už napřed zmínil.

Nejdůležitější z těchto důvodů, jenž bývá stavěn po bok zprávám letopisů ve prospěch kolébky podunajské, je řada dokladů toho, že se jméno řeky Dunaje vyskytuje dosti hojně v písních národů slovanských [1]), a to nejen v srbských a slovenských, ale i v písních větví, které u Dunaje podle našeho vědění nikdy nebydlily, u Poláků, Malorusů a Bělorusů. Rovněž tak se opakuje jméno Dunaj i v topografické nomenklatuře krajin některých kmenů slovanských, jichž sídla jsou více méně vzdálena od Dunaje. Tak poukazuje prof. Píč podle Šembery na řeku Dunaj ve Vitebsku a v Litvě, na dvojí Dunajec v Haliči, na osady Dunice, Dunajovice, Dunajice, Dunovice v jižních Čechách, dvojí Dunajovice a rybník Dunavu na Moravě a ves Dunajev na Slovensku, V. Kętrzyński připojuje k tomu ještě několik osad zvaných Dunaj v pow. sieradzkém, łęczyckém, ostrołęckém, pak Dunaj, přítok Bzury a jiný, přítok řeky Norupy, dále Dunaj, ulici varšavskou, Dunajczyce v pow. słuckém, Dunajczyk, řeku v pow. lidzském, Dunajec, potok vpadající do řeky Kaniówky, Dunajek, ves v pow. gołdapském, a jinou v pow. oleckowském v Prusku, Dunajki, ves v pow. kościerském, a jinou v pow. brodnickém v Prusku; Dunajów nad Zlatou Lipou, Dunajowce v pow. uszyckém a jiné ještě. [2]) Všecky ty názvy jsou zastancům dunajské kolébky dokladem, že upomínka na Dunaj zůstala v paměti dalekých těchto slovanských kmenů patrně z té doby, kdy ještě podle slov letopisu všichni seděli na středním a dolním Dunaji pohromadě. Mají to za vážný důkaz pro správnost dunajské theorie.

Vyjděme předem od toho, že podle Miklosiche, Müllenhoffa a jiných Dunaj není jméno slovanské. Kdyby písně, o něž zde běží, byly vskutku písně pocházející z dob starých, z doby, v níž

---

[1]) Příklady uváděti nemusím. Srv. řadu jich v uvedené práci prof. *Píče* (Výzkum, p. V nsl.) ze sbírky Erbenovy, Čelakovského, Kollárovy, Sušilovy, Holovackého, Šejnovy a Čubinského, hlavně však článek *Jagićův* (Dunav-Dunaj in der slav. Volkspoesie. Arch. sl. Phil., I. 299)

[2]) *Píč*, Arch. Výzkum 1893, p. V. nsl. *Bogusławski* Historya Słowian 1899. II. 48, *W. Kętrzyński* O Słowianach mieszkających niegdyś między Renem a Labą. Kraków 1899. 63; srv. i výčet *A. Pogodina* v Изв. русс. яз. 1900. 162

kmen polský, kmen ruský neměl ještě styků s Dunajem, a kdyby bylo vůbec možno prokázati nemožnost těchto styků před dobou historickou, pak by tyto doklady najisto mohly vážně svědčiti pro někdejší obývání Poláků a Rusů u středního Dunaje. Ale těchto podmínek zde není.

Připustil jsem napřed při výkladu zprávy Nestorovy, že jméno Dunaje mohlo se časně dostati na sever prostřednictvím té části Slovanů, kteří již před Kr. pronikli ze severu do Uher a odtud jednak Gally, jednak Římany po válkách dáckých tlačeni byli zpět do Zakarpatí. Ale i bez tohoto výkladu nemohl bych důkaz ze jména Dunaje tak, jak jej na př. prof. Píč předvádí, uznati za správný. Zajisté že písně, o něž tu běží, nemusí pocházeti a nepocházejí také z doby staré, — aspoň důkazu pro to nemáme. Pochybuji naprosto, že by mohl někdo prokázati původ jejich z doby pohanské, soudě podle analogií známého mi materiálu československého, jenž, až na nepatrné výjimky, ukazuje vesměs mladší ráz. Povstaly asi vesměs v době historické, když se už zatím buď všichni zakarpatští kmenové slovanští sami setkali na válečných výpravách s Dunajem, nebo kdy aspoň pověst o Dunaji, o této největší řece středoevropské, dostala se tradicí a literaturou knižnou do fondu vědění lidového v představě řeky veliké, řeky *κατ' ἐξοχὴν*.[1]) Kolik se vyskytuje v tradicích a pohádkách slovanských podobných dokladů, z nichž vidíme, jak se lidové vědění zmocnilo pojmů, jež domovině kmene byly vlastně cizí a vzdálené! Kolikráte asi po velikých bojích s Avary, Maďary a s Turky, po bojích, jež podnikala vojska česká, polská i ruská, účastníci jich vypravovali doma o Dunaji, řece, k níž se koncentrovalo tolik strategických plánů, u níž se tolik slovanské krve prolilo!

Proto, jestliže dnes v národních písních českých, polských a ruských vyskytuje se občas jméno řeky Dunaje, není a nemůže to býti žádným důkazem pro správnost theorie o podunajské kolébce Slovanů, neboť nelze prokázati, že zmínka ta přešla do písně z upomínky na sídla prvotná, sídla na Dunaji. Na konec pak jméno Dunaje v písních moravských a uherských Slováků a Rusů, jež také prof. Píč uvádí, nesvědčí už zhola o ničem, jak nepotřebuji ani blíže vykládat. Sídla jejich sousedí se samou řekou.

Pro prastarou existenci slova Dunaj v jazycích slovanských mohou býti vážnějším než písně dokladem uvedená jména topogra-

[1]) Srv. uvedený článek Jagićův p. 310 nsl.

fická, jež jistě původem svým z největší části jsou dosti stará. Ale i zde nutno připustit, že teprve pozdější tradice mohla dáti podnět k označení řeky nebo osady jménem, odvozeným od vlastního Dunaje. Nemámeť žádného dokladu, že by byly uvedené řeky tak sluly už v době před Kr., a pak je pochybno, patří-li všechna uváděná jména sem, jsou-li to derivaty jména Dunaje a nepocházejí-li od podobného kořene domácího. Také A. Pogodin vyslovil domněnku, že »řeky s názvem Dunavъ, Dunъ, Donъ mohly existovati v evropském Rusku a vůbec u Slovanů zcela nezávisle na známosti s Dunajem — Istrem«.[1]) Ale i když patří do skupiny prvé, nemožno z nich činiti závěr na existenci kolébky slovanské na Dunaji, nýbrž nanejvýš jen na to, že Dunaj byl Slovanům znám odedávna, že se s ním stýkali Slované už před dobou svého historického šíření. A já také nepochybuji, že už za doby předkristové, jak v II. díle vyložím, Slované zasáhli až k Dunaji; a tu vzhledem k tomu, že Dunaj tvořil vždy jednu z nejhlavnějších obchodních drah v střední Evropě, jméno jeho mohlo snadno proniknouti už tehdy k Slovanům zakarpatským. S toho hlediska neodporuji, že, možná, pravdu má prof. A. Sobolevskij, když zastává »близкое знакомство Славянъ съ Дунаемъ« už v době existence všeslovanského jazyka.[2]) Ale odpírati budu vždy tomu, že by přijetí slova Dunaj do slovanských jazyků vyložiti se dalo jen prvotním spojením oblasti praslovanské s Dunajem, jinými slovy položením kolébky Slovanů do Podunají.

To, co jsem pověděl, stačí mi již k zamítnutí důkazu vzatého ze jména Dunaje, a netřeba ani, abychom se ještě dovolávali známého výkladu Müllenhoffova o tom, že již slovanský tvar jména: Dunaj, Dunavъ sám o sobě svědčí, že si ho Slované neutvořili, ani nepřijali přímo od dunajských Keltů, ale teprve později od Gotů.[3])

---

[1]) Изв. русс. яз. 1900. 162.

[2]) Věstník SS. IV. 18.

[3]) Staré formy jména tohoto jsou Danuvius, Danubius, *ὁ Δανούβιος, Δανούιος, Δάνουβις, Δάνουσις*, později i *Δούναβις, Δανούβης, Δουναῦις*, Danabus atd. Dříve prý slul i *Ματόας*. (Stef. Byz. s. v. *Δάνουβις*). Viz *Ukert* (Geographie der Griechen und Römer III. 1. 144. Weimar. 1846.), *Forbiger* (Handbuch der alten Geogr. III. 325. Berlin 1877.) a *Niederle* (Starověké zprávy o zem. vých. Evropy, Praha 1899 58). V starověku vyskytuje se nejdříve jen jméno *Ἴστρος*, Ister, Hister, jež označovalo jen dolní tok Dunaje až po katarakty u Ršavy nebo až po Illyrii. (Srv. Plin. IV. 79: per innumeras lapsus gentes Danuvi nomine . . . unde primum Illyricum alluit Ister appellatus. — Strabon VII. 3, 13. *μέχρι τῶν καταρακτῶν Δανούιον προσήγορευον τὰ δὲ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου καλοῦσιν*

Nemohu rozbírati, je-li vskutku jen tento výklad Müllenhoffův možný a ve všem správný [1], — přijali jej však naši první slavisté [2])

Ἴστρον. Appian Illyr. c. 22 uvádí jméno Dunaje až po vtok Savy, podobně i Joan. Lyd. de magistr. 3, 32; Ptolemaios III. 10, 1 až po Axiopolis; Anon. hypotypose z V. stol. IV. 9 udává až po město Noviodunum na Dolním Dunaji ὁ Ἴστρος, ὃν μέχρι Νοβιοδούνου πόλεως Δάνουβιν καλοῦσιν. (Tak emendoval dobře *K. Müller* Geogr. gr. min. II. p. 496 rukopisné *οὐδούνου*. Jiní čtli méně správně *Οὐινδοβούνης* na př. *Wuttke*. Cosm. Aethici p. LXXVIII). Proto také v době císařské hojně se označoval Dunaj epithetem dvoujmenné řeky (Srv. citáty u *Ukerta* III. 1, 152 nsl.).

Jméno Dunaje zaznamenali první Caesar B. Gal. VI. 25 Danuvius, Sallustius hist. fr. III. 55, Pomp. Mela II. 1, 3, III. 3. Danuvius a Strabon VII. 3, 12. *Δανούιος*. Původ jména tohoto je nejistý (forma Danuvius jest starší a původnější než Danubius). Dle staré tradice byl prý to název thrácký, naproti tomu Ister jméno keltické (Lydus de magistro III 32), Jordanis dí však Get. c. 12: Danubius . . . qui lingua Bessorum Hister vocatur.

V nové době mnozí se pokoušeli o výklad. *Müllenhoff* (Archiv f. sl. Phil. I. 290, a Zs. f. d. Alterth. XX. 26 nsl. Srn. též jeho DA II. 362 nsl.) obhájiv starobylost tvaru Danuvius proti Baumstarckovi (Erläut. z. Germania 26), vyložil jej za derivat starého keltského adjektiva dânu fortis, (srv. už *Zeusse*. Deutschen 12), na co svědčí i staré germanské tvary Tuonouua, Dônûa ukazující na nejstarší německý tvar Dônavia. Kdyby byli Germané, přišedše k Dunaji, slyšeli od Keltů Dânubios nebo Dânubias byl by povstal něm. tvar Dônupa, Dônapa nebo Tuonuffa, Tuonaffa dnes Donuff, Donoff, Donaff. Od Germanů (Gothů) přejali slovo i Slované, utvořivše si z něho Dunav, Dunaj. Stará slovanská forma je Dunavъ. (Srv Archiv f. sl. Phil. I. 331). V jakém poměru stojí k tomu tvar Dunaj, jest těžko povědět. Jinak nejvíce jméno Dunaje právě tak jako jména několika dalších starověkých řek (Danaster, Danaper, Tanais, Rudon, Rhodanos, Eridanus, a novější Dvina) vykládalo za derivat, k němuž kořen zachoval se v ossetinském don, dan = voda. Pokud vím. podal výklad ten už *Adelung* (Ält. Gesch. 329), pak jej přijali i *Köppen* (Jahrbücher, 1822, 270), *Šafařík* (SS I. 398. 541, 545), *Forbiger* (Handbuch II. 77 pozn 71. III. 325), *Eichwald* (Обиталища 70). Srv. také, jak *V. Jurgevič* (О именахъ инностранныхъ на надписяхъ Ольвіи, Боспора etc. Зап. общ. Odessa VIII. 12 nsl.) rozkládá jména Borys-tanais, Tana-poris. Tana-istros, Tana-upi (Danubius, cf. skr *ap*) atd. *Alex. Pogodin* ve všech formách *don*, *dan* i *dun* vidí kmen, značící řeku v jazyku Sarmatů Изв. русс. яз 1900. 162). *O. Bremer* nejnověji shledává v tom původ gallský. (Ethnogr. 47).

[1]) Mám pochybnosti, aspoň pokud se prostřednictví Gotů týče Jsem přesvědčen z důvodů, jež dále vyložím, že Slované v době, kdy Goti seděli ještě u Baltických břehu, měli už *mnoho přímých a nepřímých* styků s Dunajem; pak je ovšem nejen s podivem, že sami nepřijali název keltský, nýbrž je při nejmenším nutno soudit, že jej s nimi sdělil jiný kmen německý, a to by mohli býti nejspíše při Karpatech sedící *Bastarni*.

[2]) Srv. *Miklosich* (Fremdwörter 13, Etym. W. s. v. Dunavъ), *Jagić* (Archiv sl. Phil. I. 299), *Brückner* (Kwartalnik 1888. 404), *Kalina* (Rozpravy vydz fil. akad. Kraków. XIV. 171), *Nehring* (Mitth. schles Ges. f. Volkskunde 1894/5, 18), *Vondrák* (ČČM. 1900, 30). Pogodin 89, 86.

a výklady ze slovanštiny dosud podané nedoznaly úspěchu.[1]) Kdyby se však přece jednou podařilo vyložiti jej ze slavolitevštiny, pak by uvedené zde doklady pro kolébku podunajskou pozbyly teprve své ceny.

Další doklady v otázce kolébky Slovanů bývají čerpány z rázu topografické nomenklatury vůbec a platívají za doklady velmi vážné. Zastanci podunajské kolébky opírají se tu hlavně o výzkumy Šafaříkovy, jenž svou známou theorii o existenci Slovanů v Uhrách v době předkřesťanské opřel i o řadu názvů topografických rázu a zvuku slovanského, vybrav je z různých pramenů doby římské. Sem patří hlavně jméno jezera Blatenského Pelso, Pelsois (Plin. III. 146, Aur. Victor de caes. 40, 9, Jordanis 52, 53, Cosm. rav. IV. 19.), jméno osady Tsierna, Tierna, *Δίερνα* (CIL III. 1568, Tab. Peut., Ptol. III. 8. 10. atd.), řek Pathissus (Plin. IV. 80), Bustricius (Cosm. rav. IV. 19.), *Γρανούας* (Marc. Aur. *Εἰς ἑαυτὸν* I.), osady Bersovia (Tab. Peut., Cosm. rav. IV. 14.) Pelva (It. Anton.) atd.[2]) Přijímaje slovanskost jednotlivých těchto jmen, prof. Píč vykládá je za zbytky staré původní nomenklatury kraje, jenž po odchodu původního zde sedícího jádra slovanského kolonisován byl Neslovany, čímž ráz staré nomenklatury až na tyto zbytky zmizel.

I tento soud mám za nesprávný, neboť nehledě k tomu, že slovanskost jmen těch je více méně sporna, a nehledě ani k tomu, že největší část starověké nomenklatury ukazuje ráz zcela neslovanský, svědčiti nám mohou uvedená jména, jsou-li slovanská, pouze to, že vskutku už před dobou římskou Slované místy byli již posunuti od severu daleko do vnitra dnešních Uher. Zjev několika jmen rázu slovanského svědčil by, že Slované tu byli vedle jiných, ale říci, že jména ta jsou zbytkem původní celé slovanské nomenklatury kraje, k tomu práva nemáme. Více z toho fakta vysuzovati nelze. Stejným právem, ba větším může zajisté tvrditi jiný, že značná většina jmen rázu čistě dáckého (thráckého) je zbytkem původní nomenklatury. I jsou-li jména vskutku slovanská (a z části tak soudím), mám proto za přirozenější, uváděti je jen na doklad toho, že sem Slované místy pronikli od Karpat už *před dobou*

[1]) Srv. pokusy *Ed. Bogusławského* (Historya Słow. I. 327, II. 48), *W. Kętrzyńského* (O Słowianach 62 nsl.), *S. Matusiaka* (Ein Versuch einige slaw. Namen etymol. zu erklären. Krakau 1883. 10), *R. Kaulfussa* (Die Slawen in den ältesten Zeiten bis Samo, Berlin 1842. 5). Srv. k tomu *Jagić* Archiv sl. Phil. VII. 521.

[2]) Domnělou slovanskost všech těchto jmen rozebereme podrobně na místě jiném.

římskou, ale ne na doklad toho, že zde seděli odedávna. Tu bychom čekali doklady jiné, právě u jmen hlavních řek a hor. Zatím se však nejpřesvědčivější slovanský ráz objevuje u řek a osad podružných (Tsierna, Bustricius, Bersovia).

Ostatně souditi z historické nomenklatury na původní osídlení, je vždy velmi omylné a křehké. Omylem se leckdy soudívá, že se nomenklatura země nemění a že hlavní názvy řek, jezer, hor — to, co pěkně Filevič zove »языкъ земли«, — dědí se s pokolení na pokolení, od národa k národu, třebas ve formách změněných a porušených, — a že na základě toho v historické nomenklatuře možno tomu, kdo formám a jazyku země rozumí, čísti, kdo první v zemi obýval. Tomu tak není, aspoň ne vždy. O části a místy i o větší části nomenklatury možno sice a priori připustiti, že se v ní uchovává původní názvosloví přes různé změny obyvatelstva, ale v jednotlivém případu pravidlem nejsme s to to prokázat. Proto z historické nomenklatury nelze soudit na původní, zejména ne tam, kde víme, že bylo odedávna míšení a pohyby ethnologické. Očividný doklad poskytuje nám na př. historické názvosloví Malé Asie nebo Balkánu nebo východního Německa. A to platí zajisté i o Uhrách, jež od nejstarších dob byly průchodním krajem celé řadě ruznorodých národů. Dokladů z nomenklatury můžeme užívati nejvýše jen jako dokladů pomocných, a to tehdy, jedná-li se o kraj s názvoslovím relativně čistým, rázu jednotného a víme-li při tom, že osídlení kraje bylo, pokud historie vykládá, relativně stálé, že se neměnilo. Jen tam s jistou pravděpodobností můžeme říci: to jest patrně ode dávna slovanský, nebo finský, německý kraj. A tu, přihlédneme-li k oběma našim sporným územím a hledáme-li, kde že je relativně čistší, jednolitější a hojnější stará nomenklatura slovanská, nenajdeme jí v Uhrách, v Podunají, ale opět na severu Karpat od Visly na východ k Dněpru, v Podolí, Volyni, Haliči a Polsku. Na čistotu zdejšího slovanského názvosloví už Naděždin poukázal a znovu ji vyložil Ivan Filevič a A. Pogodin[1]). Ale v tom směru ještě mnoho práce zbývá, a jak dobře Filevič nebo Braun soudí, leží v ní *z valné míry* budoucnost ethnologického badání[2]). Od historie pro starověk slovanský už

[1]) *Filevič* Ист. древ. Руси. I. 33, 89, 122. *A. Pogodin* Ист. слав. перед. 85, 105.

[2]) *Filevič* l. c. 36. *Braun* Разыскания I. 240. První užil nomenklatury ve prospěch výkladů historických *Z. Chodakowski*, pak hlavně *N. Naděždin* ve svém výborném spisu „Опытъ ист. географіи“ (Библіотека для чтенія XXII. 1837.

mnoho nového čekati nemůžeme; zbývá dnes vskutku jen filologický výklad toponymického materiálu, bude-li se s ním opatrně a střízlivě operovat.

Ačkoliv tedy nomenklatura Polska, záp. Ruska na jedné a Uher na druhé straně málo je probádána, přece podle toho, co dnes víme, i tento pomocný materiál svědčí spíše pro vlast na sever Karpat nežli pro dolní Podunají. Jinak ovšem, přihlížíme-li k rázu pravlasti na základě všeslovanských slov, hodila by se konečně její hornatá a lesnatá tvářnost na obě končiny.[1])

Mohl bych se dále dovolávati výsledků zkoumání anthropologických, jež podle mého mínění také samy umísťují středisko a východisko Slovanů spíše na severu u Baltu než na jihu u Dunaje. Ale nečiním tak proto, že mínění toto nevystoupilo dosud z rámce pouhé theorie, o níž v druhé kapitole více vyložím.[2]) Ani archaeo-

---

48 nsl.), po nich *N. Barsov*, dnes k ní zření mají nejvíce *J. Filevič*, *J. Sobolevskij*, *F. Braun*, *A. Pogodin*, *A. Kočubinskij* a ještě jiní. Ale pokud se slovanských území týká, vykonáno bylo dosud málo, více byly na př. opracovány oblasti finské (Sjögrenem, Europaeusem a hlavně Smirnovem) nebo litvo-lotyšské Bielensteinem. Srv. *Filevičův* článek »О разработкѣ географической номенклатуры« стр. 2. (Труды X. арх. съѣзда. I. 327).

[1]) Zmínky zasluhují, ač nevzbuzují dosti důvěry, výklady *Šulka* (Pogled iz biljarstva u praviek slavenah. Rad 1887. XXXIX. 1—64), podle nichž všeslovanská slova flory ukazují, že Slované žili kdesi na severu u východoevropských stepí, v Zakarpatí. Srv. i výše uvedený referát *Pogodina* v Изв. русс. яз. 1900. 163.

[2]) Z té příčiny a z mnoha jiných důvodů nemohu také souhlasiti s výsledkem, jehož se na základě analyse starých evropských lebek dodělal nově *Dr. B. Hellich* v práci »Praehistorické lebky v Čechách«. S předmluvou a doslovem Dra J. Píče. Praha 1899 (vycházelo několik let v Pam. arch.), v níž, rozlišiv typ lebky slovanské od germanské a jiných, — za původní oblast tohoto typu »slovanského« určuje celou střední Evropu. Praví (str. 217): »Z geografického rozšíření v Evropě lebek typu praslovanského nemohu v mysli své spřáteliti se s kolébkou slovanskou v Evropě východní, jak ji u nás Niederle zastává, jelikož těžce jest domyslitelno, jak by mohl vyjít z těch míst lid co možno typu dlouholebého bez brachykefalie. A totéž platí pro kolébku slovanskou v Podunají. Rozšíření geografické typu praslovanského již ve velmi starých dobách po Evropě mluví spíše pro onu perhoreskovanou theorii, již u nás již Šafařík naznačoval, Šembera z filologických důvodů hájil a nyní Kętrzyński z místopisných jmen slovanského původu se dovolává.« Ostatně toto Šemberovo stanovisko snažil se z rozložení domněle slovanských typů lebečných prokázati už *Dr. E. Kusý* v nevydané práci »Studie lebkoměřické o národu slovanském a jihoněmeckém obyvatelstvu« a v článku »Lebky, jak svědčí o životě národů« (Světozor 1868 p. 389, 403). Stanovení typů čistým přírodovědeckým pochodem není chybné, ale rozlišovat je národnostně na

logie se nedovolávám, neboť ona nemůže dnes ještě poskytnouti dokladu positivního ani ve prospěch jedné ani ve prospěch druhé theorie. Archaeologie slovanská není dnes tak daleko, abychom mohli stopovati kontinuitu slovanské kultury hluboko zpět a touto cestou hledati i místo, na němž tato kultura prvotně byla soustředěna a z něhož se vyvíjela. Tolik však se odvažuji prohlásiti, že podle všeho nejstarší fase vývoje t. zvaných polí popelnicových, jež se vykládají od slovanských archaeologů za nejpravděpodobnější projev a doklad kultury kmenů slovanských, na jihu od Karpat u Dunaje nenajdeme. To, co charakterisuje na př. podle samého J. Píče Slovany na severu, vniká sice do Uher od severu již v době před Kr., — ale vlastní stará kultura podunajská ukazuje ráz jiný, a samému právě jmenovanému zastanci kolébky podunajské nezbylo než doznati, že mu archaeologické doklady pro tuto kolébku dosud chybějí, »neboť staré nálezy tamější jsou rázu cizího, neslovanského«[1]). Spojovati pak italské terramary a Umbry s pozdějšími hroby a sídlišti slovanskými a vyváděti na základě toho Praslovany z kolébky adriatické k severu, jak to učinil nedávno Zaborowski[2]), je pouhá fantasie, stojící v odporu se všemi jinými doklady.

V celku mně stačí výsledek právě vyložené úvahy, abych thesi o dunajské kolébce, jak jí dosud hájí Samokvasov, Píč a j., zamítl a za kolébku Slovanů a tím i za východisko dalšího jejich šíření přijal severní kraj zakarpatský. A výsledek tento nepokládám za theorii, nýbrž na základě řady uvedených dat za thesi historicky odůvodněnou.[3])

---

typ germanský, slovanský, gallský atd., jak činí Hellich, mám za nesprávné. S nějakým specificky určitým jedním typem lebečným, jenž by se byl od germanského nebo gallského lišil, rody, jež se od II. tisíciletí př. Kr. sdružovaly jazykově a kulturně v národ slovanský, jistě spojeny nebyly, a nelze z oblasti nálezů tohoto typu souditi o vlasti pranároda. Já ostatně, jak dále vyložím, už u Praslovanů připouštím typy brachykefalní.

[1]) Pam. arch. XVII. 538 (1897).

[2]) *Zaborowski* Les Slaves de race et leurs origines. Bull. d'anthr. Paris 1900. 69—99. Srv. Věst. sl. fil. 1901.)

[3]) These o vlasti Slovanů v Zakarpatí, u Dněpru a v staré Sarmatii existuje v kronikách od XIII. stol. Přehled hlavních ji sledujících kronikářů a historiků nalezne se v kapitole následující. Zde jen pro orientaci uvádím novější důležitější badatele, kteří byli kdy pro severní, zakarpatskou kolébku Slovanů. Tak se vyslovil pro ni určitěji a vědečtěji *J. Dobrovský*, vystoupiv zároveň proti pannonské theorii Kopitarově. Srv. jeho listy z r. 1810 u *Jagiće* Письма Добровскаго и Копитара. Str. 163. píše: »Pannon. Donau Stammsitz der Slawen! Nicht möglich! Nicht einmal die dacische oder moesische Donau.«

Jinak se má věc s odpovědí na otázku, jak daleko se rozkládala stará vlast slovanská, kde byly asi její hranice. Vymeziti hranice starých původních sídel Slovanů v Zakarpatí před tou dobou, v níž nastalo intensivní šíření a rozchod původního celku, je nejvýše nesnadné, z části i nemožné a předčasné. Data svrchu uvedená svědčí sice pro Zakarpatí, ale kde blíže byly hranice, nám neudávají. Co lze příbližného říci na základě topografické nomenklatury a některých jiných dat, shrnuji asi v následujícím.

Historická nomenklatura zakarpatských končin není sice mnoho probádána, ale to, co je, stačilo by přece zhruba na stanovení oblasti sídel slovanských,[1]) kdyby nám snesená data nevykládala jen stav historický. Ale společné sídlení kmenů slovanských na jednom území spadá do doby předhistorické, — a o té souditi

---

A str. 119: »Slawen sind Slawen und haben nächste Verwandschaft mit den Lithauern. Also muss man sie hinter diesen suchen, am oder hinter dem Dneper.« V stati »Über die ält. Sitze der Slaven« (*Monse* Landesgesch. Olmütz 1788. I p. XIX) kladl kolébku k Visle a k Baltickému moři. Podobně i *Adelung* (Mithridates II, 610) a později i *Schlözer*, ač tomuto kolébka zasahala ze severu ještě mezi Dunaj a Tisu (Nestor str. 77). Výborně s Nestorem polemisoval už *Thunmann* (Unters. über die alte Gesch. einiger nord. Völker, Berlin 1772, 109, 142). Jak jsem nahoře uvedl, i Šafařík později klonil se patrně k tomuto mínění (SS. I. 301), po něm *L. Georgii* (Europ. Russland, Stuttgart 1845. 70), *M. Pogodin* (Изслѣдованія о русс. ист. Москва 1846. II. 357), *Kunik* (l. c.), *Vocel* (Pravěk země České 243, 245). Z novějších uvádím *Barsova* (Очерки 72), *Kreka* (Einleitung 96), *Račkého* (Rad 1880. LII. 186), *Leskiena* (Correspondenzblatt 1882, 37), *Kalinu* (Rozprawy wydz. filol. akad. Kraków XIV. 171.), *Jagiće* (Archiv f. sl. Phil. XIX. 270.), *Brauna* (Разысканія I. 242), *J. Kulakovského* (ЖМНП. 1901. Nr. 2. 514.), a mnohé jiné historiky slovanské (Bestuževa-Rjumina, Ilovajského, Hruševského, Klaiće, Antonoviče, Grota atd.). Z německých badatelů, kteří se i slovanskými starožitnostmi blíže obírali, uvádím mezi zastanci této kolébky aspoň *K. Zeusse* (Deutschen 592, 597), *Rösslera* (Üb. Zeitpunct str. 79.), *K. Müllenhoffa* (DA II. 89), *K. Penku* (Mitth. anthr. W. XXIII. 59.), *R. Mucha* (Deutsche Stammeskunde 34.) a *O. Bremera* (Ethnographie 48.). V bližším určení hranic se ovšem dosti rozcházejí.

Obsah této kapitoly vyložil jsem už z části v populárním článku »O kolébce národa slovanského« v Slov. Přehledu (Praha 1900. II., 1 nsl.). Menší článek napsal r. 1882 *J. Šuman* do Letopisu Mat. slov. 1882. 63.

[1]) Myšlenku tu provedl, pokud vím, první *N. Naděždin* (Опытъ исторической географіи русскаго міра. Библ. для чт. 1837. T. XXII.). Jeho resultáty byly tyto (str. 54 nsl.): Kraj severovýchodní Evropy byl původně osídlen Neslovany a to plemenem uraloaltajským šířícím se od Uralu. Naproti tomu objevuje se čistá slovanská nomenklatura na jihozápadě Ruska v nynějším Podolí a ve Volyni, a to nás vede ke Karpatům. Zde bylo proto první hnízdo Slovanů, odtud se šířili na všechny strany Sem přišli Slované z Asie přes Balkán (str. 69).

z dat historické nomenklatury je nejen odvážné, nýbrž často i chybné, jak jsem už vyložil (str. 22). Na toto negativní stanovisko musíme se postaviti zejména všude, kde jde o pohraničná území dvou velkých ethnologických oblastí: na př. oblasti ruské proti Litevcům-Lotyšům, proti Finům a v pásmu jižním proti Turkotatarům. Převládají-li dnes severně od Pripeti a na Dvině litevsko-lotyšské názvy, je-li v guberniích moskevské, tverské, smolenské dosti názvů finských, a je-li i v jižních guberniích nomenklatura z valné části cizí, — svědčí to pouze, že v území tom po delší dobu žili kmenové litevsko lotyšští, finští, turečtí, tatarští atd., ale nepodává to ještě důkazu, že tomu tak bylo vždy ode dávna. Prvotně mohli na př. po odchodu Indoiranů, Thráků, Illyrů atd. Slované nejdříve zajmouti tyto končiny, z nichž však zase před početím historie ustoupiti musili postupu Finů nebo Turkotatarů. A k tomu všemu velká část názvů je toho druhu, že ethnický jejich ráz vůbec nelze stanoviti. [1])

Majíce to na paměti, smíme ovšem dat, vzatých z geografické nomenklatury, užívati pro svrchu položenou otázku jen s reservou, a totéž v celku platí o datech zpráv historických. Jsou řídké a také ony vykládají o stavu oblasti slovanské na počátku historie, kdy se bylo zatím provedlo jistě několik větších pohybů a změn stavu původního.

S právě vyloženou příslušnou reservou můžeme si původní slovanskou oblast v Zakarpatí zhruba vymeziti asi takto: Na *jihozápadu* bylo nejspíše původní přirozenou hranicí horstvo Karpatské. Jednotlivé výstřelky kmenů u hor sedících tlačily se asi velmi brzy skrze schůdné průsmyky na jižní svahy horstva, ba, domnívám se, že již v době předkristové i poříčí jednotlivých řek odtud k Dunaji tekoucích vroubena byla osadami slovanskými, — ale přes to plnému, širokému postupu Slovanů na jih tvořily s počátku Karpaty přirozenou překážku a tím i přirozenou jižní hranici staré vlasti slovanské. I když přijmeme s Braunem, že Slované přijali jméno Karpat od Němců-Bastarnů, nesvědčí to nijak proti tomu, že původní oblast sahala až sem. Neboť toto převzetí stalo se teprve pozdě, když totiž se němečtí Bastarni usadili v severním Podkarpatí; a to se nestalo v VI. stol. př. Kr., jak Braun soudí, srovnávaje příchod Bastarnů s Herodotovou tradicí o Neurech, [2]) nýbrž

[1]) Srv. *Brückner* Věstník SS. I. 126

[2]) *Braun* Разысканія I. 242. Dle *R. Mucha* přijali je Germani v pravěku od Thráků (D. Stammeskunde 39).

teprve o několik století později,[1]) v století III., ba možno i počátkem II., jak později podrobně vyložím. Že hranice pravlasti slovanské *na západě* sahala při nejmenším k Visle, je nanejvýše pravděpodobno. I pozdější zprávy historické označují řeku Vislu souhlasně za hranici světa germanského a sarmatského,[2]) a to ještě v době, kdy už Germani ze svého pracentra počali silně postupovat k východu. A sem mezi Odru a Vislu Germani přišli teprve během I. tisíciletí př. Kr.[3]) Druhou oporou pro tuto hranici je to, že samo jméno Visly vedle německého Weichsel[4]) uznává

---

[1]) Také Sobolevskij nepochybuje, že se Slované seznámili s Karpaty už v době velmi dávné (Věstník SS. IV. 19).

[2]) V Agrippově popisu v Dimens. prov. 19, 8, u Plinia IV. 81, Pomp. Mely III. 3, 33, Ptolemaia VIII. 10, 12, III. 5, 1, III. 8, Mark. Her. II. 31, 36 37, 38, anon. hypotypose (Latyšev, Scythica, I. 294), Jordana 3, 5. Více o tom později.

[3]) *Much* Deutsche Stammeskunde 27, 29, *Kossinna* Idg. Forsch. VII. (1896), 276 sl.

[4]) Za jméno určitě slovanské prohlásil je už Dobrovský r. 1790 (Abh. böhm. Ges. der Wiss. 1790. I. 369. *Durich* Bibl. Slav. 252, Gesch. d. böhm. Spr. 1818, 8). Dobrovský původně spojoval je se slovem »viseti«, ale pak od toho ustoupil (Gesch. d. böhm. Spr. 1818, 8) a vykládal jako Šafařík od kmene is, vis — voda (*Šafařík* SS I. 538), s čímž souhlasil i *Linde*, *Palacký*, *Šembera* a jiní. Nověji *J. Fierlinger* (Zeitsch. f. vergl. Sprachforsch. ed. Kuhn-Schmidt XXVII. 479) soudil, že Germani a Baltoslované, pokud ještě tvořili jeden národ, nazývali již řeku Vīkslā nebo Veikslā, a že později Germani po oddělení od druhých vyslovovali ji Vīhslā, Slované Vīsla. Proti tomu ozvali se *J. Karłowicz*, *Hanusz* (Prace filologiczne I. 162, 168. Kuhn's Z s.f. vgl. Spr. XXVIII. 210, 1887) a *Ř. Krek* (Einleitung in die slav. Literaturgesch. 257). Hanusz vykládal, že Slované v době Kristově říkali Vīstlā, což povstalo snad z kořene *vis* (rozplývati), tak že vīs-tlo značilo prostředek k rozplývání, tedy prostě vodu. Říkalo se Visle sprvu prostě voda, a synonymon toto dosud je v užívání v okolí Kalisze a Częstochowy; z Vīstlā povstalo pak Vīsla jako veslo z *vestlo, maslo z *mastlo. Proti tomu *Müllenhoff* má za původní tvar přejatý Germany od Slovanů Visla a tvary Viscla, Vistla, Visula, Vistula má jen za tvary graecisované a latinisované. (Jordanis ed. Mommsen 166, DA. II. 544.) Tak i *Braun* (Разысканія I. 259). Ani v letech posledních jméno Visly nepřestalo býti předmětem etymologických pokusů. *Budilovič* na 8. arch. sjezdu v Moskvě vykládal mezi jiným tvar Vistula za germ. West-fluss (ЖМНП 1890 Май str. 28), jako kdysi *Förstemann* (Altdeutsch. Namenbuch. Nordhausen 1856—1859). *Dr. M. Kawczyński* (Ateneum 1892 t. II. 544) vykládal zase původní slov. tvar Vis-la od kmene vich (srv. wihor, vichr), tolik jako řeka »wichrowata, rwiąca«. Nejnověji *Al. Pogodin* (Изъ истор. слав. передв. 11 sl.), přiznávaje původ slovanský, spojuje jméno Visly ještě s jinými jmény řek v staré oblasti slovanské, jakými jsou na př. Vis, Isloč, Visloč (pro tyto předpokládá praformu *Visloč), Vislica, Vislok, Visloka, Vislanovka atd. O jiných,

se obecně za jméno slovanské, jež Germani od Slovanů přejali. Slované tedy jistě seděli s obou stran na Visle dříve, než sem přišli Germani ze své severozápadní kolébky.[1]) Vedle toho je však dosti odůvodněno, že již velmi brzy sídla Slovanů sahala na horním toku Visly přes řeku na západ k Odře. Aspoň, jak ukazuje nově A. Pogodin, jenž se vymezením kolébky na základě topografie mnoho zabývá, říční nomenklatura kraje mezi střední Odrou a Vislou (oblast Varty) z valné části je zřejmě slovanská.[2]) Za to bych se již neodvážil i kraje severnější, zejména pobřeží mezi Odrou a Vislou, připojovati s ním k slovanské prarodině.[3])

Pokud se *severu* týká, prof. A. Kočubinskij snažil se nedávno dokázati, že oblast mezi Pripetí, Berezinou, horním Narevem a Bugem je ode dávna litevskou. Výsledky jeho nejsou v jednotlivostech bez omylů.[4]) Nicméně myslím, že v celku asi vskutku hranice původního osídlení slovanského proti pruskému, litevskému a lotyšskému táhla se bassinem Pripeti k Berezině.[5]) Bařinatý ráz tohoto údolí sám svým fysikálním rázem tvořil přirozenou hranici a přispěl také k pozdějšímu differencování obou národů.

---

nepodařených výkladech Obermüllera, Laxmanna, Müllera, B. Chlebowského (v polském Słowniku geografickém Wisla — Wistra — Bistra) srv. *St. Eljasze-Radzikowského* (Lud III. 382) a *A. Brücknera* (Ateneum 1895, č. 6 str. 576—583); k nim patří ovšem i výklady *Ed. Bogusławského* (Teorya nazwisk na awa 49) a *Fr. Sasinka* (Záhady I. 13). Nejnověji *A. Veselovskij* následuje *O. Bremera* (Ethnographie 42) a vykládá Vislu z jazyka keltského, jímž hovořili vniklí sem od západu Keltové (Изв. русс. языка 1900 I 15). O formách, v nichž vystupuje v staré době jméno Visly, viz dále v kap. IV.

[1]) Srv. *Müllenhoffa* v DA. II 208. Také *R. Much* (D. Stammeskunde 33) neodpírá zásadně tomu, že Slované seděli na levém břehu Visly dříve, než tam od Odry vnikli Germani. Ovšem si Müllenhoff slovanskou oblast na západ od Visly představoval jen minimální (srv. DA. II. 77). Na dobro ji zamítá *Veselovskij* (Изв. русс. языка 1900 I. 19), ale bezdůvodně.

[2]) Изъ исторіи сл. передв. 94, 103 sl. »Найболѣе чистую славянскую номенклатуру мы находимъ опять не въ Венгріи и не около Дуная, а на сѣверѣ отъ Карпатъ, на востокъ къ Днѣпру въ Подоліи, Волыни, Галиціи и Польшѣ.« Podobně už Dr. *M. Kawczyński* (Pierwotne rozsiedlenie plemion europejskich. Kwartalnik 1889, 238).

[3]) *Pogodin* l. c. 18.

[4]) *A. Kočubinskij* Территорія доистор. Литвы ЖМНП 1897. Янв. 60. Srv. referát *Brücknerův* ve Věstníku SS. I. 125.

[5]) Srv. i *Pogodin* Ист. слав. пер. 94. Podle *Sobolevského* Slované měli osazenu část oblasti řeky Němanu (strus. Нѣмънъ, Нѣмонъ, pol. Niemen) už v době, kdy ъ znělo ještě jako *u* a odpovídalo lit. *u* (lit. Nemunas). Seděli tedy už v Bělorusi (Věstník SS. IV. 19.).

Ostatně sluší podotknouti, že podle všeho oblast litevská původně na severu Slovanů táhla se dosti daleko k východu, stýkajíc se tam na široké čáře se světem finským. Zde na severu byli podle linguistických bádání po delší dobu Slované asi odděleni od Finů výběžkem oblasti litevské. [1])

Jak daleko na *východ* od Dněpru sahala původní oblast Slovanů, kde byly hranice její proti Finům středovolžským, to dnes vůbec nemožno pověděti. Nomenklatura, dosud nezpracovaná, nepodává zde žádných bezpečnějších dat, historie také ne. Z té víme pouze, že Slované před dobou letopisu měli už osazený okovský les, že seděli na horním toku Volhy i Oky, že i v poříčí Donu bylo asi husté osídlení slovanské, neboť arabští cestovatelé zovou Don řekou slovanskou, a že už v VI. století Prokopios mluví o nesčíslných kmenech Antů na sever od moře Azovského. [2]) Odekdy však byli zde Slované, je nejisto. Zde ještě mnoho zbývá práce detailní. Sám bych z některých menších důvodů neváhal souditi, že Slované již v prvotním svém rozvoji dostali se i na východ Dněpru, a to tak, že v obvod vlasti slovanské spadala aspoň část oblasti Desny. Hlavně proto, že Desna sama je jméno slovanské, tak jako Pripeť. [3]) Braun za východní hranici kolébky slovanské určuje poledník pulkavský. [4])

Jak hluboko sahala vlast Slovanů na *jih* směrem k Černému moři, nelze také stanoviti. Podle všeho spadala v ni celá dnešní Volyň, ale hranice jižní v Podolí a gubernii kijevské jsou už nejisté. Klonil bych se však k mínění, ovšem s velkou reservou, že Slované zasahovali dosti hluboko po Dněstru a Bugu (snad i Dněpru) k Černému moři. Domnívám se, že v Pliniově a Ptolemaiově řece Buges (Buces, *Βύκος*), přenesené vysvětlitelným omylem k Azovskému

---

[1]) *A. Pogodin* soudí z linguistických důvodů, že původní oblast slovanská vůbec byla oddělena od finské kmeny litevskými. (Изъ древнѣйшей ист. литовскаго племени. Вѣстникъ арх. Спб. 1898. 68—75, Изв. русс. яз. 1900. 166). Na severu možno si to dobře představiti, ale hůře jest s hranici východní, proti Finům na střední Volze. Bylo-li zde oddělení, pak bychom na východě oblasti slovanské mezi poříčím středního Dněpru a oblastí finskou s centrem na Volze přijmouti musili buď pás kmenů cizích (iranských?) anebo pás území relativně pustého, jímž by styky slavofinské uvedeny byly na míru velmi malou.

[2]) Prokopios B. G. IV. 4.

[3]) Srv. i u Kosmy v staré topografii Čech jméno řeky *Desna fluvius* u Litomyšle a horu *Pripet* (Pripet cum Medvez montes duo). *H. Jireček* Antiqua Boem. topographia hist. (Víděň-Praha 1893 27, 121.)

[4]) *Braun* (Разысканія I. 242).

moři, smíme viděti graecisovaný tvar slovanského Bugu, že snad i *Βορυσθένης* je graecisovaný název slavolitevský [1]; to by pak ovšem ukazovalo, že se Řekové stýkali na dolním toku těchto řek se Slovany a od nich zaslechli i domácí jejich názvy. Také Herodotovi Kallipidi (správně Karpidi) jsou spíše Slované než jiný kmen. To asi by nasvědčovalo, že už za dob velmi dávných Slované pronikli dosti hluboko směrem k moři do pásu stepního. Ovšem že později přišlí Skythové a Sarmaté, třebas že zaujali zde na Dněstru a Bugu jen neširoký stepní pás pobřežní, přece oddělili svět slovanský od oblasti vlivů řeckých, a tím lze vysvětliti námitku, kterou proti mé domněnce učinil Sobolevskij [2]: proč v jazycích slovanských není slov formy starořecké. Také dlužno uvážiti, že nemáme jiného národu, kterým bychom oblast Dněstru a Bugu vyplnili po době, kdy se jihoevropští Arijové od Slovanů oddělili a odešli na Balkán. Že by byli Finové původně seděli v těchto končinách, nebo aspoň ve východní její polovině, jak chtěl Europaeus a po něm ještě jiní, — pro to nepodává přesvědčivého dokladu žádná nauka. Ale ovšem celé toto vymezení hranic na východě a jihovýchodě jest jenom domněnka, z níž dále nic vyvozovati nehodlám.

Podle tohoto výkladu třeba hledati předhistorickou kolébku Slovanův v kraji od střední Visly na východ k Dněpru a do poříčí Desny, od pásma hor Karpatských pak na sever asi k Mohilevu; možno však, že původní oblast ani tak vysoko nesahala.

Seděli tedy Slované původně v končinách dnes polských a ruských — politicky vzato, přibližně v Polském království dnešního Ruska, mimo jeho gubernie severní, pak v jižní části gubernie grodenské a miňské, snad i mohilevské, v Černigovsku, v gubernii volyňské, kijevské, podolské, a pak v rakouské Haliči a Bukovině.

Ráz tohoto territoria, na němž povstali a rostli Slovani, ukazuje v celku mírný relief. Ve vnitru není žádných vysokých hor, jen na jihozápadní hranici ční Karpaty, vysílajíce ovšem hustou řadu výběžků do celé jižní části territoria, které je jimi a spolu uzlem Lysé Hory mírně zrýhováno. Severní polovina sklání se zase povlovně na sever, jednak k nízkému pobřeží moře Baltického,

[1]) Srv. *Niederle*, Starověké zprávy 70, 84 a zde dále kap. IV. O obou těchto výkladech (*Βύκος* a *Βορυσθένης* ze slovanštiny) vyslovil pochybnost *A. Pogodin* (Изв. русс. яз. 1900. 167).

[2]) Věstník SS. IV 19.

jednak na severovýchod do nížiny pripeťské a dněprovské. Půda protkaná podnes množstvím tekoucích vod, slévajících se jednak do bassinu vislanského, jednak do dunajského, dněstrovského, bužského a dněprovského, a pokrytá množstvím vod stojatých, buď stálých jezer, rybníků a bažin, nebo aspoň dočasných při jarních záplavách, svlažována je ještě hojnými srážkami vodními, jež jsou ovšem v příčinném spojení s celou povahou půdy. Kraj je podnes z nejdeštivějších krajů Ruska,[1]) a není pochyby, že dříve bylo ještě více vod, více lesů a proto i více srážek.[2]) O Pripeti víme, že její bassin tvoříval kdysi velké jezero, — máť celé Polesí podobu mísy s vyčnívajícím okrajem,[3]) — jež bylo do značné míry i přirozenou hranicí národnostní, totiž oblasti slovanské proti litevské. Jen umělou regulací, odvodňováním a umělým vysušováním půdy došlo se dnes tak daleko, že z jezera toho zbyly jen nepatrné zbytky, ač ještě před málo léty rozkládaly se močálovité lesy polesské na ploše 6,540.000 hektarů.[4])

Za těchto poměrů není divu, že vegetace byla poměrně bujná. Kraj sám spadá v lesní oblast východoevropské nížiny a to v oblast listnatých i jehličnatých stromů, jejíž jižní hranice táhne se dle Tanfiljeva od Samary přes Tambov, Kursk, Kijev a Žitomír.[5]) Klima ovšem mírné nebylo. Západní část patří sice klimaticky ještě k střední Evropě, ale východní s Haličí má už drsnější klima, shodné s Ruskem.[6])

---

[1]) *Reclus* Nouvelle géographie univers. V. 286.

[2]) Srv. zejména pěkné vylíčení v přednášce *J. Rostafińského* »Polska z czasów przedhistorycznych pod względem fizyjograficznym.« Rocznik zarządu Akad. Umiej. Krak. 1887. 113. sl. O tom, pokud by doklady všeslovanského slovníka mohly ukazovati na tento ráz pravlasti, viz *Pogodina* »Ист. слав. передв.« 90, a *Šulka* (Rad 1877. kn. 39).

[3]) Dr. *A. Rebhann* Die Sümpfe der Polesie. Hettners Geogr. Zs. 1900. 222.

[4]) Tamže str. 223. Dnes je vysušeno v úrodnou půdu celkem 7,832,000 hektarů, mimo to proměněno v lučiny 328.000 hektarů, tak že zbývá dnes bažin jen 2.644.000 hektarů. Ovšem dosud na jaře, když na Volyni v březnu začne táti, zatím co Polesí je zamrzlé a led zde tvoří vodám stavidlo, proměňuje se celý kraj mezi Pinskem a Turovem v jedno jezero. Také Dněstr rozlévá se v Podolí na jaře ve velké jezero a zaplavuje na 120.000 hektarů orné půdy mezi Samborem a Niźniówem po větší část roku. (Srv. zprávu rytíře Habdanka-Dunikowského v Peterm. Geogr. Mitth. 1881, 168.)

[5]) Hranice listnatých lesů jde od Saratova přes Borisoglěbsk, Charkov, Aleksandrii na Kišiněv, *T. Tanfiljev* Предѣлы лѣсовъ на югѣ Россіи. Труды эксп. лѣсн. деп. Спб. 1894. Srv. výtah E. Krause »Die Waldungen in Russland« v Globu 1894. II. 320 — nehledě k starším dílům Köppena a j.

[6]) *Vojejkov A.* Климаты земнаго шара въ особ. Россіи. Спб. 1884. 459 sl.

V takovém kraji přirozeně vyrůstal lid povahy a zaměstnání poměrně klidného. To nebyl kraj velkolepých krás přírodních, který by byl roznĕcoval duši národa a probouzel v něm fantasii, jako bylo v Řecku nebo v Italii, to nebyl kraj divokých a pustých hor kavkazských, v němž by vyrůstal člověk mysli divoké a tvrdé, odvážlivý lovec a loupežník, který je nucen s pustých strání scházeti dolů, aby hledal živobytí, kde se dá, a obíral jiné, to nebyl také kraj neúrodných plochých nebo skalnatých břehů mlhavého severu, který mnohem dříve sváděl Germany k výbojům na moři a na zemi, to nebyl konečně ani kraj stepní obdobný k tomu, jenž se dále rozkládal směrem k Černému moři a jenž nutil obyvatele k chování stád a k životu kočovnému na koních a na vozech. Nebylo to nic takového. Byl to kraj celkem klidného těžkého rázu, povahy více intimní — vzpomeňme jen na příjemné kouty a profily z Polska a západní Ukrajiny, — místy přesycený vodou, pokrytý stinnými, hustými lesy,[1]) klimatu celkem drsného, půdy sice úrodné, ale s počátku pluhu těžko přístupné, slovem, kraj, jenž vyžadoval mnohem více práce na tom, kdo chtěl v něm žíti a spokojeně žíti, než na příklad kraje jihoevropské v Řecku, Italii, ba i kraj v jižním pásmu ruském; ale byl to při tom přece ještě kraj, jenž neodpuzoval a nevyháněl. Zde půda a celý ráz země nutně vedly obyvatele k tomu, aby se stal zemědělcem, připoutaným pevně k místu, které si byl pracně vysekáním a vypálením lesů, zpracováním úhorů a vysušením bařin proměnil v půdu úrodnou, život zajišťující. Zde kraj otevřený větrům severním a spojené s tím klima syré a chladné, oplývající srážkami vodními a náhlými změnami povětrnosti, nutilo přímo k vývoji sociálních forem na základě uzavřeném, rodinném, a nutná společná práce vyvíjela sociální rovnost a demokratický ráz.

Za takových podmínek territoriálních vyvíjel se národ slovanský, sevřen do sebe sama, a vyvíjel se po dlouhou dobu podle všeho klidně. Země jeho vzdálena byla od vírů starého světa a od středisk vší vyspělejší kultury. Končiny, v nichž ode dávna sedělo jádro Slovanů, byly velmi málo známy starým kulturním národům, především Řekům a Římanům, jak dále více uslyšíme. Ještě v římské době císařské byly kraje zálabské a zakarpatské Římu něčím neznámým, jak vidno z Polybia nebo Strabona,[2]) a po-

[1]) Srv., jak Ibn Dasta charakterisuje zemi slovanskou: »Kraj Slovanů jest rovný a lesnatý, žijí i v lesích«. (Гаркави Извѣстія 264.)

[2]) Polybios III. 38, 2; Plutarch, Marius XI.; Strabon VII. 2. 4.

věstny jen svým chladem a hustými lesy. Máme sice zprávy, a také mnoho nálezů archaeologických, jež nasvědčují tomu, že starověký obchod směřoval od břehů středozemských a pontských i k moři Baltickému a tím způsobem nutně se dotýkal nebo místy i procházel oblastí praslovanskou, ale s vnitrem samotným, s jádrem lidu slovanského bylo při tom jistě styků málo. Jinak bychom si nemohli vyložiti zmíněný již naprostý nedostatek zpráv.

A to bylo druhou příčinou, proč lid, jenž zde vyrůstal, nucen byl dlouho žíti sám sobě, své zemi a své kultuře, proč rozmnožil se v nesčíslný národ, aniž svět o něm co věděl, a aniž on sám měl touhu po světě. Nebylo styků, nebylo poznání. Národ slovanský dlouho neznal ciziny, nevěděl, jak lze jinde krásněji, příjemněji a snadněji žíti, — netoužil po cizině. Jeho vlastní země mu po dlouhou dobu byla milá a také stačila dodávat všeho, co k živobytí potřeboval. Na druhé straně nebyl rovněž tak nikdo cizí váben k výbojům do končin slovanských. Země tato, ač nebyla nehostinná, přece daleko nebyla z těch krajů, které dovedou zvábiti výbojníka. To bylo dalším důvodem, proč Slované rostli zde tak klidně, netknuti a neznámi, proč vyvíjeli se tak soustředěně, bez velkých nebo náhlých pokroků a změn, ale při tom svoji.

Takový byl kraj, v němž se nacházela kolébka Slovanů.

O příčinách, jež přece jednou přiměly Slovany k šíření, k rozchodu i výbojům, jakož i o tom, jaký mělo territorium vlasti slovanské velký vliv na pozdější útvar tohoto rozchodu a na vývoj celé pozdější historie i na vývoj kultury, promluvíme podrobně dále na místech příslušných.

KAPITOLA II.

O PŮVODU SLOVANŮ.

Úvod. — I. Historický vývoj theorií o původu Slovanů v kronikách, počínaje letopisem kijevským až po dobu Šafaříkovu, a první pokusy linguistické před dobou Boppovou. — Neúspěch historie. — II. Výsledky jazykozpytu v otázce po původu řeči slovanské od doby Boppovy. — Pokusy odhadnouti datum počátků řeči slovanské. — III. Výsledky studií anthropologických v otázce tělesného rázu a původu Slovanů.

Původ všech evropských národů, a mezi nimi i původ národa slovanského, zůstává podnes problémem těžko řešitelným a přesně vzato dosud vůbec nerozřešeným. Problém tento měl však vždy v sobě tolik půvabu a tolik interessu, že už při prvních literárních pokusech o historii slovanskou kladli si spisovatelé otázku, jak se tu vzal národ slovanský, a snažili se na ni odpověděti.

V prvé době byly prostředky, jichž k tomu použili, primitivní a naivní. Poněvadž k té otázce historie mlčí, vypomáhaly umělé, vymyšlené tradice domácí, vypomáhala bible a výklady církevní, vypomáhala posloupnost, v níž bylo lze různé národy na určitém území v dějinách nazpět sledovat, ovšem bez zřetele, je-li mezi nimi vnitřní genetické spojení čili ne, vypomáhaly konečně i sebe naivnější etymologie nomenklatury ethnologické. Tento stav trval v celku až do konce století osmnáctého a jen zřídka vyšinul se někdo nad toto celkem nízké, nevědecké a výsledky svými také úplně neplodné niveau. Obrat k vědečtějšímu nazírání na otázku, jakého byli asi původu Slované, přiveden byl v první polovině století devatenáctého, nejdříve rozvojem srovnávacího jazykozpytu, později i rozvojem anthropologie, a v obou směrech učiněn byl dosti značný krok k lepšímu poznání. Zejména první naukou. Jakou cestou šlo se od počátku středověku až k těmto posledním

stupňům, pokusím se nyní vylíčiti v prvé části této kapitoly. V druhé části vyložím blíže moderní základ, na němž dnes věda sestrojuje odpověď na svrchu položenou otázku.

I. Historický vývoj theorií o původu Slovanů až po dobu Šafaříkovu.

Slované nemají žádné positivní zprávy historické, jež by nám osvětlila jejich povstání. Ani nějaké zaručené tradice lidové o původu, nějaké genealogie mythické, podobné těm, jež měli Germani nebo Řekové, u nich nenalézáme. Ba ani bližší příbuzenství s jinými národy není historicky projeveno. V starých zprávách historických, jež nám o nich podávají zvěsti, předstupují před nás Slované pojednou jako hotový národ vedle jiných, bez nejmenší zmínky o tom, odkud a jak se tu vzali a s kým jsou příbuzni. Všechna spojování Slovanů s jinými souvěkými nebo staršími národy, všechna genealogická odvozování, s nimiž se setkáváme v kronikách počínaje VIII. stoletím, jsou jen *holé kronikářské výmysly*, kombinace sestrojené na základě zpráv biblických, zpráv svatých otců, na základě posloupnosti starších národů na území později slovanském, na vnější podobě názvů kmenů od sebe třebas velmi vzdálených, kombinace vyplývající z touhy po povýšení národa nebo docela jen z vrozené některým kronikářům mnohomluvnosti a nepravdomluvnosti. A i když někteří spisovatelé dostali se místy hlouběji, přihlížejíce nejen k vnější podobě místní nebo kmenové nomenklatury, nýbrž k nitru řeči samé, — tu základní vědomosti jejich stály po dlouhou dobu na tak nízkém a primitivním stupni, že z toho nutně vyšel omyl, že dostali se na cestu křivou a na ní opět k nejpodivnějším a nesmyslným představám.

Je však poučno a zajímavo sledovati tento historický vývoj otázky, a pro nás tím spíše, že se nám zde udá vhodně předvésti kus vývoje historických bádání o Slovanstvu, a to nejen se zřetelem k této jediné otázce. Najdeme zde leckteré doklady k tomu, co jsme už v předešlé kapitole vyložili, k vývoji theorií o kolébce a východisku Slovanů, a co dále ještě vyložíme, na př. k vývoji představy o differenciaci původní jednoty slovanské. Přirozeně nelze ode mne čekati, abych na tomto místě celý středověký a novověký vývoj dopodrobna vyčerpal a všechno předvedl. Pokusím se však podati v úplnosti aspoň hlavní rysy vývoje

a ukázati na všechny důležité prameny a směry, z kterých pošly a kterými se vyvíjely představy o původu Slovanů, jak se před námi na první pohled zmateně hemží v sterých kronikách a historických traktátech od napsání prvního letopisu slovanského až po dobu, kdy počátkem století XIX. nastal svrchu již zmíněný obrat k nazírání vědeckému. —

Přijetím křesťanství u jednotlivých evropských národů staré pohanské lidové tradice o původu kmene, byly-li vůbec jaké, zatlačovány byly rychle snahou uvésti, pokud možná, prvotní osudy národa ve spojení a v soulad s učením křesťanským, najmě se slovy Písma svatého. Klerus snažil se všude nahrazovati staré upomínky představami novými, spojenými s půdou křesťanskou a biblickou. Lidu byli vyhledáváni jeho předkové mezi jmény uvedenými v Písmě svatém, pokřestění jeho spojovalo se s činností apoštolů Páně a pod. Srv., co o tom pověděno nahoře, na str. 10.

Také první představy a theorie o původu národa slovanského mají v literatuře evropské neomylně na sobě tento umělý, klerikální původ. Dokladem toho je už první slovanská kronika, kijevský letopis, zvaný dříve Nestorovým. Letopisec počíná historii svou výkladem o tom, jak po potopě země tři synové Nóachovi, Šém, Chám a Jáfet, rozdělili si zemi, při čemž Jáfet dostal strany půlnoční a západní: jak totiž lidstvo sprvu tvořilo národ jediný, mluvilo jazykem společným, a jak teprve po stavbě věže babylonské Bůh pomátl jazyk, jak rozdělil národ na 72 kmeny a rozptýlil je po vší zemi, při čemž synové Šémovi ujali východ, Chámovi jih a Jáfetovi sever a západ. Podobné úvody ke kronikám ať rázu povšechného nebo k historiím speciálním byly v tehdejší době obecně obvyklé, a to v literatuře latinské i řecké. Základ svůj měly jednak v známém líčení biblickém (Genesis c. X.—XI.), jednak v líčení Josefa Flavia (Antiq. Iud. I. c. 4—6), odkud přešly do spisů církevních otců a historiků, jako na př. sv. Augustina (De civ. dei XVI. c. 3, 4 sl.), Eustathia Antiochejského (*Εἰς τὴν ἑξαήμερον ὑπόμνημα* ed. Migne PG. XVIII. 753 sl.), Epifania (*Ἀγκυρωτός* 13. ed. Migne PG. XLIII. 219), Eusebia (Migne PG. XXVII. 71), Isidora Hispanského (Origines IX. 1, 2; srv. též Historia Pseudo-isidoriana ed. Mommsen MG. Auct. ant. XI. 377 a kroniku Isidora Mladšího ibid. 428), a řady jiných.

Mnich kláštera pečerského, jenž na počátku XII. století skládal letopis na osnově starších pramenů, použil patrně bud

přímo nebo nepřímo nějaké chronografické encyklopaedie, v níž byly umístěny podobné části kronik byzantských. Ze srovnání textů jest aspoň zřejmo, že svrchu uvedenému výkladu o původu národů z potomstva Nóachova byla základem jednak předloha, již máme v kronice Jana Malaly Antiochejského (*Χρονογραφία* z poloviny VI. stol.), jejíž slovanský překlad pořídil za cara Simeona kněz Grigorij, jednak kronika mnicha Jiřího Hamartola (*Χρονικὸν σύντομον* z poloviny IX. stol.), a konečně i odstavec nalézající se v t. zv. paschální kronice byzantské, pocházející z doby před r. 641.[1]) Ale v žádné z těchto historií a také v žádné jiné mně známé kronice byzantské, jež je starší letopisu kijevského, není ve výčtu národů a zemí, ve které se rozešli potomci Nóachovi, ani nejmenší zmínky o Slovanech nebo Venedech, což ostatně dosti překvapuje, uvážíme-li, že Slované byli v častých stycích s Byzancí při nejmenším už od stol. V., a vidíme-li, že orientální prameny z doby VIII.—X. stol. Slovany v genealogiích už uvádějí.[2]) Nezbývá než souditi, že řečtí chronisté zahrnovali

[1]) Příslušné genealogie J. Malaly viz v Patrologii *Mignově* PG. sv. 97. str. 78 c. 12—14, Hamartola v PG. 110. str 98., a kroniky paschální (*πασχάλιον*) v PG. 92. str. 115—138. Vedle těchto kronik nalézá se podobná genealogie stručná na př. u Nikefora Patriarchy (*Χρονογραφία σύντομος* z počátku IX. stol. ed. *Migne* PG. 100, str. 995 sl.), obšírná u Georgia Kedrena (*Σύνοψις ἱστοριῶν* z konce XI. nebo z počátku XII. stol. ed. PG. 121. I, c. 25, str. 51) a ještě jinde.

[2]) Arabové už v VIII. stol. začali se seznamovati s tehdejším řeckým věděním a s řeckými kronikami, zejména podle zpracování syrských a hebrejských. Kdežto však v řeckých nám známých kronikách nejsou ještě, jak svrchu uvedeno, zařaděni Slované v genealogii Nóachově, vyskytují se tu v historiografii arabské už v VIII. stol., neboť kúfský rodák Hišám al Kalbí (zemř. r. 819), jenž, pokud jsem našel, první uvádí Slovany mezi syny Jáfetovými (Júnán, Sakláb, Abdár, Džurdžán, Burdžás, Fárs, Rúm), dovolává se při tom už genealogie svého otce Abú Nasra Muhammeda al Kalbího, zemř. r. 768. Jméno Sakláb objevuje se pak ještě u Abú Muhammeda Kutaiby († 885—89), u historika Abú Džafara Tabarího († 922—23), u Ibn al Batríka († 939), u Abul Hasana Mas'údího (psal v polovině X. stol.) a Ibráhíma ibn Ja'kúba, který za praotce Slovanů uvádí Mázána (patrně korrupt. z Mádáj) slovy: »Vaṣ — Ṣaḳálibatu min valadi — Mázáni — bni Jáfata« — »Slované jsou z dětí Mázána syna Jáfetova.« (Srv. *Charmoy*, Rélation de Masoudy. Mém. Ac. Imp. Petr. Sér. VI. T. II.. 1834, str. 312 sl. *Гаркави* Извѣстія 13, 74, 125, 135, 161, 179, 257; *Westberg Fr.* Ibráhím's ibn Ja'kúbs Reisebericht über die Slawenlande. Зап. Имп. Акад. Спб. 1898. T. III. N. 4. str. 9). Také v pozdějších tradicích perských a tureckých figuruje jako jeden ze sedmi synů Jáfetových vedle Rusa Sakláb, jenž odešel daleko na sever na šesté klima na příklad v Taríchi Džihángušá od Alá-ed-dín-Džuveiního (perského

patrně Slovany ve svých výčtech genealogických pod jiná jména, pod jména Skythů nebo Sarmatů nebo Getů tak, jak často v souvěkých historiích Slované byli nazýváni. A tato jména mají ovšem vždy své místo v rodokmenech.

Jinak bylo s letopiscem rodu slovanského. Letopisec kijevský, ať to byl už skladatel nějaké starší redakce počátečního svodu, nebo teprve igumen Silvestr kláštera pečerského, — otázka, jak povstal vlastně letopis ve formě nám zachované, se nás zde netýká, [1]) — letopisec tedy, jenž jména svého vlastního národa v předlohách řeckých nenašel, jenž si však byl už tehdy dobře vědom toho, že celá řada kmenů se Slovany ruskými úzce příbuzných tvoří dohromady jeden velký národ slovanský, a o národu tom s patrnou láskou hovoří, přirozeně přišel na myšlenku, aby i svému národu zjednal historické místo i platnost v řadě ostatních a genealogii své předlohy doplnil jménem Slovanů, a to i ve výčtu z e m í, zabraných potomky Jáfetovými, i ve výčtu povstalých z něho n á r o d ů. A poněvadž tradicí počet těchto národů určován byl pravidlem na 72 (srv. na př. Epifania *Κατὰ αἱρέσεων* I. c. 39, Isidorovy Origines IX. 2, Chronicon paschale c. 32) a letopisec přirozeně nechtěl počet zvyšovati, stotožnil prostě resp. doplnil jedno z jmen, jež našel v předloze uvedena, jménem Slovanů. Tehdy ještě nebyla doba fantastického libovolného doplňování, s kterým se později setkáváme. Letopisec neodvážil se tradici sv. otců libovolně pozměnit, a proto prostě jedno, stále se opakující jméno, jiným, novým vyložil.

Jméno to vyhledal pak přirozeně na Dunaji v Illyriku, a to předně proto, že podle běžné tehdy představy o přechodu národů ze Sineʿáru do Evropy cesta Slovanů šla přes Malou Asii, a tak i první jejich zastávka v Evropě musila se objeviti někde na Bal-

---

historika, † 1283), v perské historii o Džengizchánovi napsané od vezíra Rašíd-ed-dín-Tabíbího (popraven 1318), nadepsané Džámi-ut-tavárích z počátku XIV. stol., v turecké genealogii Šedžrei Türki od Abulghází-Behádur Chána ze XVII. stol. atd. a podobně i ve velké perské kronice Mírchondově zv. Rauzat-es-Safá z XV. stol. (*Vambéry H.* Das Türkenvolk. Leipzig 1885, str. 2). Konečně jsem našel u *Assemania* (Kalend. eccl. univ. Romae, 1750. I. str. 275) jinde neuváděnou zprávu, že i arabský vykladatel písma rabbí Saadjá Gáón (892—942) zařadil Slovany v potomky Gómera, syna Jáfetova. Originál mi však není přístupen.

[1]) Srv. o ní hlavně nové články *A. Šachmatova* О начальномъ кіевскомъ лѣтописномъ сводѣ. Чтенія общ. ист. древн. 1897, 2. Начальный кіевскій лѣтописный сводъ и его источники (Сборникъ въ честь В. О. Миллера, М. 1900. стр. 1 sl.).

káně, u Dunaje. Podruhé pak k tomu přispělo i to, že v Illyrii a Pannonii soustředilo se první staroslovanské centrum klerikální, jež těmto zemím úmyslně udílelo gloriolu prvenství (křtil zde sv. Pavel, písmo vynašel sv. Jeronym atd., srov. napřed str. 10). Ve výčtu zemí J. Malaly nebo Hamartola, jejž měl před sebou, slovanský letopisec našel jméno Illyrie: *Ἰλλυρὶς*, *Λυχνῖτις*, *Ἀδριακὴ* atd.,[1]) a proto nejdříve za ně zapsal Илюрикъ *Словѣне*. Když však na základě předloh svých psal dále a přišel ke zprávě, podle níž po rozchodu od věže babylonské lidstvo rozpadlo se na 72 národů »и съмѣси Богъ языкы и раздѣли на 70 и 2 языка и расъсѣя по всей земли«, — tu předloha, již měl před očima a jež podrobně dále těchto 72 národů vyčítala[2]), — byla to patrně kronika paschální nebo nějaké její zpracování — *neměla už ve výčtu svém Illyrů mezi národy, ale za to sousední Noriky* (č. 56), a proto se u letopisce na tomto druhém místě setkáváme zase pojednou s připojením Slovanů k tomuto jménu, ač před tím je s Illyrií spojoval: »отъ сихъ же 70 и 2 языку бысть языкъ словѣнескъ, отъ племени Афетова, *Нарци* [3]), *еже суть Словѣне.*« Známá emendace tohoto místa navržená Dobrovským t. j. »Илюрци« [4]) není zde podle mého mínění na místě proto, že řecký originál má také *Νωρικοί*. Stejně odpadá palaeografický důkaz Šafaříkův.[5]) Ale ovšem je pravděpodobno, že v představě letopisce i Illyrci i Norici byli kmenové původu stejného.

---

[1]) Malalas I. c. 14, 15 (*Migne* 97, str. 78), Hamartolos c. IV. (*Migne* 110, str. 98). Srv. týž výčet v kronice paschální (*Migne* 92, str. 119) a u Kedrena c. 25 (*Migne* 121, str. 51).

[2]) Zmínku tuto vzal proto letopisec na jisto z pramene souhlasícího s kap. 32. kroniky paschální (*Migne* 92, str. 134), jež na tomto místě má výčet 72 národů, jehož ani Malalas ani Hamartolos nemají. V předu však ve výčtu sídel synů Jáfetových (kap. 27.) není ani v paschaliu Noriků, nýbrž jsou zde Illyrci, jako v ostatních kronikách.

[3]) *Rk. radz.* нарицаеми иновѣрци, *rk. mosk. duch. akad.* нарицаемiи норци.

[4]) *Dobrovský* v Berichtigungen und Zusätze in Schlözers Nestor. V. 212 (ač Noriků nezavrhoval). Po něm se tato emendace přijímala dosti často (srv. *Šafařík* Abkunft 154, SS. I. 259). Noriky podržel *Bielowski* (MP. I. 557). *N. Arcybyšev* (Повѣствованіе о Россіи. T. I, 5, Moskva 1838) Norce Nestorovy neodvozoval od Norika, ale od ústí Dunaje, zvaného *τὸ Ναράκιον, Ἰναριάκιον στόμα* (Ptol. III. 10, 2), *D. Samokvasov* četl Narci a spojoval s jménem Anarei, Enarei od *nar — muž (Ист. русс. права. 1884, II. 88), *S. Gedeonov* četl zase Новгородци a spojoval to se severním pracentrem Slovanů (Варяги и Русь. Спб. 1876, I. 82).

[5]) *Šafařík* Abkunft 154.

Tak dostali se Slované-Illyrci (Norici) do textu prvního slovanského letopisu, a zůstává jen nejisto, zdali interpolaci tu provedl teprve igumen Silvestr, či zda to už přejal ze zápisů některého svého staršího předchůdce v slovanském kleru. Tak poprvé způsobem docela umělým vystupuje theorie, jak povstali Slované a jak se vzali v jižní Evropě. Ale proto také letopis nemůžeme nikdy uznati za positivní pramen historický pro otázku balkánského původu Slovanů nebo pro otázku podunajské kolébky, za jaký jej uznával P. J. Šafařík, po něm A. Bielowski a dnes dosud na př. J. Píč.

These o původu Slovanů, kterou letopisec kijevský takto poprve a do jisté míry ještě ostýchavě vyslovil, rozvíjí se, od XII. stol. počínaje, v kronikách a v traktátech historických čím dále, tím určitěji, tím podrobněji a rozmanitěji, při čemž jednotlivci doplňovali prostou prvotní představu detaily z nejrůznějších končin, často i násilně přivlečenými nebo i docela vymyšlenými.[1]) Prostá slova biblická o potomstvu Jáfetově vykládala se podrobněji za pomoci celých genealogií od Nóacha až po praotce jednotlivých slovanských kmenů, pátralo se po cestách, kterými se Slované vedle jiných národův brali ze Sineʿáru od věže babylonské do Evropy, pátralo se po prvotním sídle Slovanů v Evropě, jak jsme už slyšeli, a na konec na celý tento umělý systém počátku národa slovanského počaly se přivěšovati i detailní představy o tom, jak se zase z něho dále vyvíjeli jednotliví kmenové slovanští, při čemž zejména dvojice nebo trojice bratří Čecha, Lecha a Rusa největší dostala úlohu.

Pro tyto další theorie nebyl však pramenem jenom letopis kijevský. Z části ovšem byl. Čerpaliť z něho a dále jeho thesi rozvíjeli na př. čeští, polští a ruští kronikáři, ale na jiných stranách počali i jiní samostatně spojovati biblicko-církevní tradice o rozchodu národů ze Sineʿáru se Slovany. Sem patří zejména ti, kteří v představách svých o cestě, kterou se část potomků Jáfetových brala do Evropy, předky Slovanů vedli směrem severním, ne na Balkán, a lze vůbec pozdější výklady, jež tvoří na první pohled zmatenou a komplikovanou směsici prarůzných theorií, uvésti v celku na dva základní směry, jimiž kronikáři snažili se vykládati původ Slovanů. Jakmile se jednou přijala pro příchod Slovanů do Evropy

---

[1]) U nás ze starších *Aeneas Sylvius Piccolomini*, pozdější papež *Pius II.*, postavil se s výsměchem proti podobným snahám (Hist. Bohem. c. 2); zavrhuje je i *J. Dubravius* (Histor. regni Boiemiae. Praga 1552 str. II.), ale ještě *Balbin* ich hájí a se Sylviem rozhodně polemisuje (Miscell. Dec. I. 13 c. V.).

biblické tradice o vyjití ze země Sineárské, pak Slované mohli přijíti do svých historických sídel přirozeně jen dvojí cestou: buď přes Malou Asii a Balkán, tak jako soudil kijevský letopisec, anebo kol moře Kaspického přes Don. A podle toho také rozvíjejí se téměř všecky starší výklady o původu Slovanů ve dvě základní these, jež bychom nejlépe mohli zváti: thesí illyrsko-balkánskou a sarmatskou. Jedni operují s praotci Slovanů na Dunaji, druzí na Donu, jiní konečně s oběma. A první další pokrok projevuje se v tom, že se na tyto fantasie počínají applikovati skutečná data historická, třebas že nejprve zcela chybným principem stotožňování Slovanů s národy, jež v obou zmíněných končinách znala před nimi starověká historie, tedy jednak s Illyry, Dalmaty, Pannonci, jednak s Kimmerii, Maeoty, Sarmaty, Skythy, Alany, Hunny atd. A při tom leckdy vypomáhala i falsa historická, na př. falešný Berosus, listy a privilegium Alexandrovy a jiné podvržené citáty. [1])

Theorii illyrsko-balkánské s největší míry podklad dal patrně sám letopis kijevský. Zejména polská škola kronikářská stojí v prvé době na tomto základě. Představu o illyrském původu Slovanů sledovati můžeme v XIII. st. třeba nejasně v prvních kapitolách Kadłubkových (Chronica Polonorum I. kn.), zřejmě pak u biskupa Boguchwała (Chronica Polon. na poč.), jenž se dovolává přímo starých kronik (scribitur in vetustissimis codicibus) a vykládá o Slovanech, potomcích Jana (Jávána), syna Jáfetova, a potomcích otce Slava v Pannonii, odkudž se rozešli na sever do Čech, Polska a Rusi. [2]) Kadłubkův počáteční výklad přejal i Mierzwa (Dzierzwa-Chronicon c. 1—3), jenž vykládá genealogii Poláků od Jávána až k Alanu, Regnonu a Vandalu, »a quo Vandalitae, qui Poloni dicuntur, orti sunt«, [3]) přejal jej dále i anonymní autor kroniky polské (Chronica Polonorum) z počátku XIV. stol. [4]) a autor kroniky knížat polských z r. 1382—1398 (Chronica principum Poloniae), doplniv jej zprávou

[1]) O domnělém privilegiu Alexandra Velikého Slovanům, jež prý chováno bylo v Praze a jehož se mnozí kronikáři dovolávají, srv. na př. *Ossoliński* W. Kadłubek. Warschau 1822. 126, *Pervolf* Славяне II. 33 sl.

[2]) Kadłubek u *Bielowského* MPH II. 249, Boguchwał ibid. II. 468; Martin Gallus (XII. st.) nemá ještě ničeho.

[3]) *Bielowski* MPH. II. 163 nsl. Místy doslovně vzato z anonymní britské kroniky dříve připisované Nenniovi (Eulogium Britanniae sive Historia Britonum).

[4]) ed. *Ćwikliński* (MPH. III. 606).

z kronik českých a to patrně z Pulkavy.[1]) Nejobšírněji a pomocí podrobné genealogie rodu Nóachova a Jáfetova popsal původ Slovanů a příchod jejich ze Sine'áru k Dunaji Jan Dlugoš (1415—1480) ve své historii polské kn. I. na poč. Po něm to částečně opakuje Matyáš z Miechowa (Chronica Polonorum I. c. 1., De Sarmatia Asiana et Europaea I. c. 12),[2]) jemuž Slované prvotně na Balkáně usazení jsou spolu s Řeky potomky Jávána, syna Jáfetova, a Stanislav Orzechowski (Rerum Polon. ann. I. 1 nsl. 1548—1552), jemuž také severní Slované povstali z illyrských a macedonských Slovanů, rodem tak blízkých Řekům, že i řecký nápis, přibitý na kříži Kristově, vlastně prý byl slovanský.[3]) Miechowského drží se i Jodocus Lud. Decius († 1545) a vede Slovany z Assyrie na Balkán.[4])

Na kronikách polských závislá je i řada českých kronikářů. První český letopisec Kosmas († 1125), téměř současník kijevského, applikoval sice samostatně biblickou tradici na počátek dějin českých, ale nevykládá při tom nic bližšího, přiváděje prostě Čecha (Bohema) s lidem přímo od věže babylonské k Řipu.[5]) Za to je už Dalimil (1314) pod zřejmým vlivem balkánské theorie, neboť u něho po rozchodu národů ze Sine'áru Slované »Slowyene tu, kdezto bydle Rzekowe, podle morzie sye wsadichu«, a odtud rozešli se na sever.[6]) V plném proudu genealogií pohybuje se minorita Jan Marignola, jenž k žádosti Karla IV. napsal v letech 1355—1362 kroniku českou, v níž v 2. knize odvádí Slovany (Sclavi) od Helisy (Elíšá), syna Jáfetova,[7]) kdežto Přibík Pulkava (Kronika 1374; poč.) prostě, beze všech genealogií Slovany vede ze Sine'áru na Balkán. Jazyk slovanský datuje ovšem už od stavby věže babylonské: »Ibi eciam unum ydioma slouanicum, quod corrupto vocabulo slavonicum dicitur,

[1]) ed. *Węclewski* (MPH. III. 423).

[2]) Chron. ed. I. Crac. 1519, II. 1521, III. ed. Pistorii P. H. II.; De Sarm. Crac. 1517.

[3]) ed. J. Dlugossi Hist. Polon. T. II. (1611). Na tyto balkánské theorie naráží i *Filip Callimachus* (Vita et mores Sbignei Cardinalis ed. *Finkel*. MPH. VI. 226 sl.).

[4]) De vetustatibus Polonorum lib. I. ed. Pistorius II. 260.

[5]) Prameny dějin českých ed. Emler II. 1. c. 1—2.

[6]) Vyd. *Mourek* str. 4. Docela na Dalimilovi spočívá i sem spadající stať německé kroniky benediktina *Chr. Hoffmanna* (Chronicon Bohemiae ed. Pez Scr. r. austr. T. II. p. 1045) z počátku XVI. století. Hoffmann zemřel r. 1534. Také rýmovaná kronika *H. Sachse* († 1576) »Ursprung des Bohemischen Landes und Königreichs« počíná podobně (*Voigt* Acta liter. I. 188).

[7]) Prameny děj. čes. ed. Emler. III. 522.

sumpsit inicium, de quo gentes eiusdem ydiomatis Slouani sunt vocati.«[1]) Od Pulkavy a Marignoly převzal stanovisko to i V. Hájek (Kronika česká. Praha 1541. Úvod), kdežto B. Paprocký v Diadochu (Praha 1602) c. 2. přejímá výklad Długošův.

Také v Rusku rozvíjelo se dále podání letopisu kijevského, tvoříc osnovu počátků ruské historie.[2]) Ale později od stol. XVII. vlivem kronik a kosmografií západních (hlavně kronik Bielského, Stryjkowského, Długošovy atd.) počalo se podání čím dále více vzdalovati prvního letopisu, přijímajíc jednotlivosti z pozdějších pramenů, mezi jiným i výklad o severním původu Slovanů ze Skythů-Sarmatů, o bipartici Slovanů směrem na západ a k Dunaji a pod. Kolébku Slovanů do Illyrika umísťuje na př. Степенная книга ze XVI. st.,[3]) pak někteří anonymní kronikáři,[4]) ruské »azbukovníky«[5]) a pozdní kronika, kterou po ruce měl V. N. Tatiščev, připisuje ji prvnímu novgorodskému biskupu Joakimu, v níž však vedle knížete Slavjana, přišedšího do Novgorodu z Thrákie a Illyrie, vystupují už i knížecí jména Skyth, Bastarn, Vandal atd., vzatá z pramenů polskoněmeckých.[6]) Konečně zřejmo z výše (str. 11) uvedené zprávy Laonika Chalkondyla, že i v Cařihradě v XV. století známa byla původní theorie o illyrském původu Slovanů.

V západoevropských, hlavně německých kronikách a traktátech nenašel jsem dosud tohoto výkladu o původu Slovanů z doby před stoletím XVI.[7]) Zato zde už v této době silně ovládá theorie druhá, sarmatská nebo sarmato-vandalská. Tato druhá theorie vyvinula se na neznámém mi místě, a základ měla v tom, že vedla předky Slovanů ze Sineʿáru *na sever* k Donu, do Ruska, do staré Skythie-Sarmatie, a že následkem toho původ a předky Slovanů hledala v kmenech bydlících kdysi v těchto končinách, po-

---

[1]) Prameny děj. čes. V. 2.

[2]) Blíže u *Pervolfa* Славяне II. 425., 455. Pervolf vůbec v tomto svazku svého díla rozvádí podrobněji některé části této stati.

[3]) *Pervolf* Славяне II. 428.

[4]) *Pervolf* l. c. II. 440 sl. cit. *Поповъ* Изборникъ изъ хронографовъ 442.

[5]) *Pervolf* l. c. II. 467.

[6]) *Татищевъ В. Н.* Исторія Россійская I. 31 sl. Srv. *Schlözer* Nestor. II. 13.

[7]) Výklad Nestorův úplně otiskl *Zikm. Herberstein* (Rerum Moscov. Comm. Basil. 1549 str. 4). Později, pokud vím, vyslovil se ještě *Mich. Frenzel* († 1706) v úvodu, kterým provázel svůj srbský překlad evangelií, ve smyslu illyrské kolébky Slovanů. (*Knauthe* Derer oberlaus. Sorberwenden umständl. Kirchengeschichte. Görlitz 1767. 427). Srv. i *Pervolf* Славяне II. 20.

nejvíce u Skythů, Sarmatů, Maeotů, Roxolanů, Alanů nebo docela i u Vandalů a Germanů.

Mínění o severoevropské kolébce Slovanů objevuje se už na samém počátku středověku, jak svědčí nahoře uvedené zprávy zeměpisce Ravennského a Anonyma bavorského (str. 14, 15). Z byzantské literatury doložiti ji mohu teprve z patnáctého století a to ze známého nám již citátu Chalkondylova (*Ἀπόδειξις ἱστοριῶν* I. c. 17), neboť Prokopiova představa není zcela jasna, ač podle všeho také on kladl pravlast Slovanů na sever.

S nejstarším přímým dokladem spojujícím severní kolébku slovanskou s biblickou historií o rozchodu národů setkal jsem se dosud v kronice bavorské psané na konci XIII. století v Bavořích sice, ale patrně od nějakého Slovana, jak z celého rázu stati zjevno. V představě autora kroniky Slované, potomci Chámovi, přišli z Mesopotamie do severní Evropy, pronikli až k Visle, k Dunaji a vytiskli odtud Germany.[1]) První doklad tohoto spojení máme tedy ze západu a i později vidíme, že tato představa o pochodu Slovanů na sever a souvisící s tím theorie o severo-evropské kolébce Slovanů nalézají zejména od doby XVI. stol. úrodnou půdu v Německu a v Italii.

V Italii už Flavius Blondus († 1463) ve své historii středověké vyslovil se pro sever[2]) a vedle něho na samém konci XV. století i M. Ant. Coccius zv. Sabellicus vykládal už o původu Slovanů ze Sarmatie, ze země Vandalů.[3]) Oba historikové, zejména ovšem znamenitý Blondus, plným právem zvaný universálním historikem středověku, působili značně nejen na jihu Alp, ale i na severu v Německu,[4]) a není divu, že na základě jejich stala se v Německu theorie o severním původu Slovanů obecně platnou.

R. 1518 vydal Fr. Irenicus knihu »Germaniae exegeseos volumina XII« (Norimberk 1518), kde sice různé kmeny německé, jako Vandaly, Goty-Gety, Heruly, Bulgary, Suedy, Cimbry a j., oddčluje původem od Slovanů, ale Slovany a Alany, z nichž křížením vyšel kmen český a polský, vyvádí vedle předešlých z jedné ko-

[1]) Chronicon imperatorum et pontificum bavaricum (MG. SS. XXIV. str. 221).

[2]) *Blondi Flavii Forviliensis* Historiarum ab inclinatione imp. Romani usque ad annum 1410, decades III (Dec. I. 8, II. 2).

[3]) *Marci A. Sabellici* Operum T. IV. De vetustate Aquileiae str. 231 (ed. Basilej 1560).

[4]) Srv. *Wegele* Geschichte d. d. Historiographie (München 1885) 34 nsl.

lébky severní a to ze Skandinavie, dávaje tak všem společný původ germanský. Stručně sice, ale jasně o severní, skythské kolébce Slovanů vyslovil se dále i znamenitý Beatus Rhenanus.[1]) Největší vliv měla však v Německu theorie, kterou můžeme přímo zváti vandalskou a v níž severní původ Slovanů geneticky spojován byl s Vandaly starověké Germanie. Tato theorie povstala patrně jednak z podobnosti jmen Vendů a Vandalů, jednak z kombinace zpráv tradic langobardských, které vypravovaly o Vandalech původně sedících na řece Visle [2]), s tím, že na téže řece podle starších i pozdějších souvěkých zpráv seděli původně i Vendi — Slované. Stotožnění obou kmenů vystupuje, pokud vím, poprvé u Adama Bremského (Gesta hamb. pont. II. 18): Sclavania a Vinnulis incolitur, qui olim dicti sunt Vandali« a u Helmolda (Chronica Slav. I. 2): Slavorum provinciam, eorum, qui antiquitus Wandali, nunc autem Winithi sive Winuli appellantur. Také M. Sabellicus soudil podobně a Blondus nebyl daleko (l. c.).

Mínění toto jest tedy staré, ale bez odporu největší ruch souhlasu i nesouhlasu způsobil svojí »vandalskou« theorií znamenitý historik *Alb. Krantz* († 1517), vyloživ ji v díle »Wandalia, in qua de Wandalorum populis et eorum patrio solo ac in Italiam, Galliam, Hispanias, Aphricam et Dalmatiam migratione etc. Colon. Agr. 1519«, v němž obšírně dokazuje totožnost Slovanů s Vandaly, potomky Tuiscona a Manna z potomstva Nóachova. Po Krantzovi čteme tytéž theorie na př. u M. Marschalka, [3]) J. Cariona, [4]) Tom. Kantzowa, [5]) Šeb. Münstera, [6]) Jan Aventin má Venedy (qui et Sclavini) za část

---

[1]) *B. Rhenanus* Rerum germanicarum libri III Paris. 1530 81.

[2]) Visle také dávali hojně název řeky Vandalské κατ' ἐξοχήν. Srv. Origo gentis Lang. (MGH. SS. Lang. p. 2), z čehož čerpal i *Pavel Diacon* (Hist. Lang. I. 7. ibid. p. 52) i anonymní původce kroniky zvané gothajské z poč. IX. stol. (ibid. p. 8), použiv i zprávy *Isidorovy* (Etymol. IX. 2. 96): »Vandelicus amnis ab extremis Galliae erumpens, iuxta quem habitasse et ex eo traxisse nomen Vandali perhibentur«. Srv. Chronicon imp. et pont. bav. (MG. SS. XXIV. 223).

[3]) *Nic. Marschalk* Annalium Herulorum ac Vandalorum libri septem. 1521. I. c. 12.

[4]) *J. Carion* Chronica. Wittenberg 1533. 136. (lat. Chronicorum libri tres. Francof. 1550 133). Ale v českém překladu *Sobkově* (Kniha kronik ed. I. Litomyšl 1541, ed. Veleslavína 1581 str. 223) stotožnění Vendů s Vandaly opuštěno

[5]) *Thom. Kantzow* († 1542) Ursprung, Altheit und Geschicht der Lande und Völker Cassuben, Wenden und Rugen (ed. W. Böhmer. Stettin 1835 str. 4).

[6]) *S. Münster* Cosmografia univ. ed. Basilej. 1559. 790.

Vandalů a vůbec Slovany za jeden ze čtyř hlavních kmenů germanských, povstalých z potomstva Tuisconova.[1]) V XVII. a XVIII. století opakuje se to na př. u Bern. Latoma,[2]) Petra E. Cramera,[3]) H. Conringia,[4]) Kašpara Abela,[5]) a ještě jiných.[6])

Také mezi Slovany se ujala Krantzova theorie a to hlavně v Polsku, kde ostatně už podobné výklady předcházely,[7]) a u Jihoslovanů.[8]) Z Poláků, pokud vím, patří sem po době Krantzově Martin a Joachim Bielski,[9]) M. Stryjkowski[10]) a Stan. Sarnicki[11]), na jihu opakují podobné theorie Orbini, pak Branković a Raić, ale jen částečně, zařaďujíce jen Vandaly mezi kmeny slovanské.[12]) Na druhé straně povstala však mezi slovanskými dějepisci XVI. a XVII. století veliká řada odpůrců Krantzových, ba povstala skoro nová škola, jejíž hlavou byl Martin Cromer. Ovšem vidíme už před ním u Poláků představu o severním původu Slovanů, ze Sarmatie,

---

[1]) Annales Boiorum ed. Basilej 1580. I. 8, 14.

[2]) *B. Latomus* Genealchronicon Megalopolitanum (psáno r. 1610) ed. *Westphalen* Mon. ined. rer. germ., 1745 IV. 11. Má sice Vandaly za Němce a Venedy za Slovany, ale odvozuje Vandaly od Venetů-Henetů adriatických a paflagonských.

[3]) *P. Cramer* Disputatio chronogr. de Lusatia. 1651. 247 (ed. *Hoffmann* Scr. rer. lus. II. 243 sl.).

[4]) *Herm. Conringius* Opus de finibus imp. Germanici. Francof., Lips. 1693. I. 16. 1. (str. 149).

[5]) *C. Abel* Historia monarchiarum orbis ant. Lips. et Stend. 1715. II. 770.

[6]) O jiných stoupencích Crantzových v Německu srv. *M. Goldasta* De Bohem. regni comm. 70, *J. Ayrera* Hermannus Slavicus (viz tituly dále) 8 sl., kde však leckteří jsou uvedeni neprávem.

[7]) Srv. na př. zařadění Vandala (a quo Vandalitae, qui nunc Poloni dicuntur, orti sunt) mezi praotce slovanské u *Mierzwy* (MPH. II. 163), *Jana Długoše* (Hist. Polon. I. I), *Miechowského* (srv. list k Ondřeji Criciovi připojený ke kronice, vyd. r. 1521) a anonymní popis Slovanstva ze 14. století, kde Vandali čítáni jsou mezi Slovany (MPH. VI. 587).

[8]) Do české literatury dostala se, pokud vím, jen překladem Münsterovy Kosmografie od *Zikm. z Puchova* (Kosmograffia czeská. Praha 1554. List 361). *M. Kuthen* (Kronyka 1539 c. I., z části) a *Petr Kodicill* v kalendáři ji odmítají.

[9]) *M. Bielski* Kronika polska. Kraków 1597. — III. vyd. Warsz. 1829. str. XX. (úvod Joachimův), a str. 11, 46, 49.

[10]) *M. Stryjkowski* Kronika polska, litewska. Królewiec 1582. III. vyd. Warszawa 1846 22 sl.

[11]) *St. Sarnicki* Annales sive de orig. et reb. gestis Polon. et. Lit. Cracov. 1587. Ed. J Dlugoss. Hist. Polon. II. 976, 978 sl. Descriptio Poloniae vet. et novae. Crac. 1585 (ed. idem II. 1879).

[12]) Srv. citáty dále na str. 51.

na př. u B. Wapowského.[1]) Také jsem našel ve směru tom velmi zajímavá slova v proslovu, kterým krakovský episkopát vítal krále Zikmunda r. 1517.[2]) Episkopát odůvodňuje tu ruské výboje královy tím, že při nich běželo o dobytí staré vlasti slovanské v Sarmatii: »Nec iniuria, quis enim nephas esse ducat, antiquam repetere patriam, loca prima parentum, vetustas Slavenorum repetere sedes, a quibus nos preclaram ducimus originem una cum Bohemis, Bulgaris, Servis, Bosnensibus, Carvatis et aliis, qui citra et ultra Istrum incolunt, Slavis, qui ex illa penitiore Sarmatia desiderio melioris soli in hec loca conmigrarunt...«

Nejrozhodněji vyslovuje se však *Martin Cromer* († 1589).

Cromer podal na počátku svého díla »Polonia: sive de origine et rebus gestis Polonorum«[3]) na svou dobu znamenité a obšírné odůvodnění nové, správnější theorie o původu Slovanů, obsahující zároveň odmítavou kritiku známých nám starších theorií spolu s theorií vandalskou. Cromer dokazuje (I. c. 4), že staří Illyrci a Dalmati nebyli Slované, neboť Slované se do těchto končin přistěhovali teprve později a to ze Sarmatie. Tam že také byla jejich evropská kolébka. Ale ovšem Cromer nedovedl se ještě emancipovati od obecného tehdy výkladu o příchodu Slovanů z Mesopotamie a od genealogického spojování skrze Sarmata, Joktána a Šéma k Nóachovi.

Že Cromer při váze svých důvodů působil směrodatně na celou řadu slovanských i cizích historiků, jest ovšem přirozeno. V Polsku přijali v celku Cromerovo stanovisko a dále hájili. Veroňan Alex. Guagnini, jenž při tom stotožnil Slovany se starými Sarmaty rodu Jáfetova, kteří se po odchodu z Assyrie usadili za vedení Gómerova v Rusku a zde rozdělili na Germany a Slo-

---

[1]) *Wapowského* mínění (kronika ztracena) uvádí M. Bielski l. c. Podobně i *Filip Callimachus Buonaccorsi* († 1496) v životopise hnězdenského arcibiskupa Zbigněva, psaném po r. 1480, kloní se mezi různými theoriemi pro kolébku severní. *Ph. Callimachi* Vita et mores Sbignei Cardinalis ed. *Finkel* MPH. VI. 225 sl. Srv. i *Callimachi* Vita et mores Gregorii Sanocii (MPH. VI. 193; psáno okolo r. 1476), kde uvádí výroky arcibiskupa Řehoře Sanockého.

[2]) Rocznik swiętokrzyski (do r. 1490) ed. *Bielowski* MPH. III. 93. Srv. i arcibisk. Jana *Laského* Carmina de memorabili cede scismaticorum Moscoviorum per Sigismundum regem etc. peracta. Romae 1515.

[3]) Cituji vydání basilejské z r. 1562.

vany,[1]) pak Joachim Pastorius,[2]) biskup Pavel Piasecki,[3]) v XVIII. stol. God. Lengnich,[4]) Stan. Kleczewski[5]) a jiní. V Rusku ovládlo od XVII. stol. toto stanovisko o severním sarmatském původu Slovanů hlavně vlivem kronik Bielského, Stryjkowského, Cromera a některých západních kosmografií.[6]) Vidíme je v anonymní kronice ze XVII. stol.,[7]) v kronice igumena Theodosia Sofonoviče z r. 1672[8]) a také v první tištěné kronice ruské, vyšlé v Kijevě r. 1674,[9]) v historii ruské církve u Kulčinského,[10]) v histori Mankijeva[11]), M. Lomonosova[12]) a pozdějších.

V Čechách už před Cromerem theorii o sarmatském původu Slovanů hájil olomoucký biskup Jan Dubravius (Historiae regni Boiemiae. Pragae 1552 str. II), po něm pak následoval kanovník Tomáš Pešina z Čechorodu (Mars moravicus. Pragae 1677, »somnia Crantzii fabulantis«), Jan Beckovský (Poselkyně st. příběhů čes., Praha 1700, str. 10), a zejména známý professor Jan Matyáš ze Sudetů spisem »De origine Bohemorum et Slavorum« (Lipsiae 1615), v němž se velmi rozhodně obrací proti kolébce podunajské, speciálně se zřetelem k Čechům a Polákům. Stanovisko toto uvedlo ho do prudké polemiky s tehdejším děkanem filosofické fakulty pražské Mikulášem Troilem Hagiochoranem, která teprve po delší době úředně musila býti zastavena. Detaily její zavedly by nás však daleko.[13]) Později vystoupil v Čechách proti theorii Crantzově

---

[1]) Sarmatiae Europ. descr. Spirae. 1581, str. 1 sl.

[2]) Florus Polonicus seu Pol. Historiae Epit. nova. Lugd. Bat. 1641, proem.

[3]) Chronica gest. in Europa singul. recentiorum. Crac. 1645.

[4]) Diss. de Polonorum maioribus. Lips. 1732, § 8. (II. vyd. připojeno k jeho Historia Polona 1740, p. 345 sl.)

[5]) Lechus historiae Polonae restitutus. Olom. 1774. 7 sl. Srv. i O początku, dawności, odmianach etc. języka polskiego. 1767. *Pervolf* Славяне II. 158.

[6]) *Pervolf* Славяне II. 425 sl., 455 sl., 483.

[7]) *Поповъ*. Обзоръ II. 203. Srv. *Pervolf* 437.

[8]) *Pervolf* 443.

[9]) *Синопсисъ* или краткое описаніе о началѣ славенскаго народа etc. Kijev 1674 (Petrohrad 1746, 1 sl., 11).

[10]) *Kulcsinius* Specimen ecclesiae ruthenicae. Romae, 1733. (*Pervolf*, Славяне, II. 446.) Srv. Appendix ad spec. eccles. slav. ruth. Romae 1734, 101.

[11]) *Mankijev A.* Ядро росс. исторіи, 1715. Srv. *Pervolf* 482.

[12]) *Lomonosov M.* Древная русс. исторія. Спб. 1766.

[13]) Srv. ještě *Sudetovy* spisky »Bohemorum nationem non e Slavis, sed ex Russia seu Roxolania originem habere 1614. Questiones tres, an Bohemi a Slavis ex Croatis originem trahant? Pragae 1615. — Sermo *Nicolai Troili Hagiochorani* De Bojemia pia contra Roxolanos, nempe de origine Bohe-

zejména jesuita (Slezan rodem) Ondřej Stredonius ve spisku »Origines Boemorum seu Czechorum« uveřejněném Balbínem v Miscell. Dec. I. lib. 2, str. 77—100 (Praha 1679), ač zase jinak polemisuje i s Cromerem, snaže se dovoditi původ Slovanů od Mosocha, šestého syna Jáfetova. Ovšem také Boh. Balbín sám (l. c. c. IV. str. 15 nsl., 30, 71), jenž zase přijímá Cromerovo stanovisko o totožnosti Slovanů se Sarmaty a o kolébce sarmatské (str. 72 »Slavi et origine Sarmatae sumus omnes«). Do téže skupiny patří i Gelasius Dobner[1]) a jesuita Fr. Pubička,[2]) k nim druží se i slovenský grammatikář Pavel Doležal, jenž se v otázce té o Schurzfleische opírá,[3]) farář Jiří Papánek v Pětikostelí[4]) a j.

V Německu patří k protivníkům Krantzovým celá řada historiků, na př. W. Lazius, K. Gesner, D. Chytraeus, J. Simonius, S. Neugebauer, J. Micraelius, M. Frenzel, J. Bangert, M. Goldast, Dresser, S. Schurzfleisch, M. Christ. Hartknoch, J. Ayrerus a j.[5])

---

morum etc. Pragae 1615. Antiroxolania M. Nic. Troili Hagiochorani adversus J. M. a Sudetis scr. Pragae 1616. Podrobnou literaturu polemik Sudetových a Dobnerových, týkajících se ovšem především speciální otázky původu Čechů, viz u *Zíbrta*, Bibliografie české historie I. str. 127, 129. Obšírně o Sudetovi viz u *Voigta* Acta liter. Bohem. (Praga 1775 I. 194) a *J Pervolfa* Славяне II. 43.

[1]) *G. Dobner* W. Hagek. Annales Bohemorum redditi etc. Pars I. seu Prodromus. Pragae 1761. 55, 117. Na str 123 polemika s Crantzem.

[2]) *Fr. Pubitschka* Chronolog. Gesch. Böhmens. Prag und Leipzig 1770. I. 46. sl.

[3]) *P. Doleschalius* Grammatica slavico-bohemica. Posonii, 1746. Praef.

[4]) *Papánek G.* Historia gentis Slavorum. (De regno, regibusque Slavorum.) Quinque Ecclesiis. 1780. 69. Výtah našel jsem v Starých Novinách z r. 1785 (str. 721) vydávaných v Báňské Bystřici red. Plachým.

[5]) *Wolfg. Lazius* (De gentium aliquot migrationibus, sedibus fixis, reliquiis linguarumque initiis etc. libri XII. Basil. 1537, 595 sl), *Konr. Gesner* (Mithridates 1555, 53), *David Chytraeus* (Chronicon Saxoniae, Lips. 1593, 3; Saxonia, Lips. 1599, 4), *Jan Simonius* (Vandalia a. 1598 scripta ed. Westphalen Mon. ined. rer. germ. I. 1539), *Sal. Neugebauer* (Hist. rer. polonicarum Francof. 1611, Hannov. 1618, 1 sl), *Jan Micraelius* (Observationes ad Helmoldi chron. Slav. ed. Westphalen. Mon. III. Lips. 1743, I. 1907. Original vyšel v Štětíně r. 1617), *Michal Frenzel* (Diss. histor. 1719, 64. Zajímavé je i jeho věnování podané r. 1697 caru Petrovi Velikému, otištěné u *Chr. Knauthena* Derer oberlaus. Sorberwenden umständl. Kirchengeschichte. Görlitz. 1767, 427 sl.), *Jindř. Bangertus* (Origines lubecenses. 1727, ed. Westphalen Mon. I., 1739, 1161), *Melchior Goldast* (De Boh. regni comm. Francof. 1627, 67, 70), *Dresserus* (Isagoges hist. I. 443, 457), *Sam. Schurzfleisch* (Res slavicae in op. hist. polit. Berol. 1699, 465), *Chr. Hartknoch* (Alt und neues Preusen. Francof. 1684, 23; De republica Polonica libri II. Francof

Zejména je důležit pro historický vývoj této otázky Filip Cluver svým znamenitým dílem »Germaniae antiquae libri tres« (Lugdun. Batav. 1616, 1631). Vyloživ na počátku genealogii od Nóacha počínaje přes syny jeho až po Aškenáza, z něhož povstali Celťové »quorum maxima pars Germani« (p. 33—38), — a probrav se na dále celým líčením Germanie a germanských kmenů v knize XLIV. (str. 681 sl.) obrací se i k Venedům-Sarmatům: sídlili odedávna na východ od moře Baltického, jak svědčí nejen zprávy Plinia, Tacita a Ptolemaia, ale i starší zprávy o jantaru, dováženém ze země Venedů a sledy jména toho v topografii Livonska. Tito Venedi nebyli však Germani, nýbrž Sarmati. Při tom Cluverius zavrhuje také všechny konfusní theorie, podle nichž prý Slované vyšli z Paflagonie. Vlast jejich byla v Sarmatii. — Vedle uvedeného Frenzela, Micraelia, Bangerta, Simonia, Neugebauera, Goldasta, Dressera, zavrhujících slavism Vandalů, přijali Cromerovo mínění o původu Slovanů ze Sarmatie v XVI.—XVIII. stol. v Německu a Italii na př. J. Curaeus, M. Henelius, J. Laetus, znamenitý geograf a historik Krištof Cellarius, D. Printz von Buchau, Ch. Meisner, Th. Crüger, J. Assemannius. [1])

U Jihoslovanů představa o severní kolébce Slovanů vždy měla převahu nad druhou theorií, a to snad z té příčiny, že se zde dlouho udržovala živá tradice o tom, jak oni sami ze severu přišli na Balkán. Představa o severní kolébce tkví na př. už ve výkladech o příchodu Gotů-Slovanů v překladě ztracené kroniky slovanské pořízeném od kněze duklanského, [2]) ve výkladech Tomáše Splitského [3]); dubrovnický dominikán L. Crević zná sice oboje mínění i o dalmatském i o ruském původu Slovanů, ale kloní se ke druhému, [4]) a totéž vidíme rozhodně u řady dalších

1687, 8). O Schurzfleische opírá se přehojně i *Georgius Henr. Ayrerus* v knize »Hermannus Slavicus brevi delineatione adumbratus (Göttingae 1768).

[1]) *Curaeus* (Gentis Silesiae Annales Wittenb. 1571, 11, 17), *Nic. Henelius* (Silesiographia renovata 1603, ed. 1704, 78), *Ioan. Laetus* (Compendium hist. univ. Lugd. Bat. 1643, 222), *Chr. Cellarius* (Hist. medii aevi. Cizae, 1688, 63), *Daniel Printz von Buchau* (Moscoviae ortus et progressus. Nissae 1668, c. I.), *Chr. Meisner* (Silesia loquens. Wittenberg 1705 c. II.), *Theod. Crüger* (Origines Lusatiae. Lips. 1726, 158, 162), *Josef S. Assemannius* (Kalendaria ecclesiae universae I. Romae 1750 c. II. Slavorum origo str. 2(2, 275).

[2]) *Schwandtner* Scr. rer. hung. III. 476 (c. II.).

[3]) Hist. Salon. c. VII. (ed. Lucii De regno Dalm. et Croat. str. 316).

[4]) *Lud. Tuberonis* Commentariorum de rebus... libri XI (*Schwandtner* Scr. r. hung. II. 119)

historiků, na př. u F. Vrančiće,[1] Jana Lučiće,[2] Ant. Banduriho,[3] Du Fresnea,[4] Farlattiho[5] až po J. Brankoviće,[6] mnicha Pajsije[7] a Jovana Raiće,[8] kteří, opírajíce se o prameny ruské a Orbiniho, plovou opět v plném proudu biblických genealogií. Zvláštní zmínky zasluhuje *Mavro Orbini* (Il regno degli Slavi hoggi corrotamente detti Schiavoni. Pesaro 1601) z toho důvodu, že za evropské východisko celého rodu Jáfetova postavil Skandinavii (officina delle genti), odkudž vedle Germanů vyšli i Slované, a to nejdříve do Sarmatie, pak dále do svých historických vlastí. Tuto theorii Orbiniho o skandinavsko-sarmatském východisku opakuje nejen vydavatel výtahu z díla Orbiniova M. Rosa,[9] ale i Jiří Ratkaj.[10]

Všichni posud uvedení zastanci sarmatské theorie odvádějí Slovany různými genealogickými řetězy od potomstva Jáfetova — jen výjimkou se vyskytuje spojení s Šémem nebo Chámem[11] — a to

[1]) Srv. stať *Fausta Vrančiće* umístěnou za předmluvou v »Dictionarium septem diversarum linguarum« *Petra Lodereckera* (Praha 1605).

[2]) De regno Dalmat. et Croat. Amster. 1666, 45.

[3]) Imperium orientale. Migne PG. 113, 282.

[4]) *C. du Fresne du Cange* Illyricum vetus et novum sive historia regnorum Dalmatiae etc. Posonii 1746, 5, 7.

[5]) Illyricum sacrum. Venet. 1751, I. 119

[6]) Srv. *Pervolf* Славяне, II, 251.

[7]) *Pajsij* Исторія славено-болгарская о народахъ и о царяхъ и святыхъ болгарскихъ. 1762. Изд. А. В. Лонгинова. (Lublin 1885).

[8]) Исторія разныхъ слав. народовъ наипаче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ Vídeň, 1794–5, I. 20, 64; zde jest uvedeno i mínění Brankovićovo.

[9]) *M. Rosa* Breve compendium nationis gloriosae totius linguae illyricae etc. Madrid, 1638. Velmi působil i ruský překlad Orbiniho, pořízený r. 1714 S. Vladislavičem. Srv. *Pervolf* Славяне II., 232.

[10]) Memoriae regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae. Viennae 1652, I., 1.

[11]) Od Cháma odvodil Slovany neznámý autor, ale patrně Slovan, jenž zanechal *Chronicon imperatorum et pontificum bavaricum* z konce XIII. st. (srv. str. 44), v němž roztřiďuje geneticky národy podle způsobu artikulace a Slovany nezařaďuje v potomstvo Jáfetovo, nýbrž Chámovo: »Filii Sem loquuntur in gutture ut Chaldei et Hebrei, filii Cham in palato, ut Rutheni et Slavi, filii Japhet ad dentes verba promunt et premunt ut Alemanni et Galli« (MG. SS. 24, 221), k čemuž byl sveden podle Heinzela domnělou identičností Mauringů polabských s Mauritany: »Mauritani id est omne genus Slavorum et Mauri id est Ethiopes, filii sunt Cham« (srv. *Heinzel* Über die ostgoth. Heldensage. Sitzungsber. Akad. Wien Hist. Cl. CXIX. 24). Zdali s tím však souvisí i odvození Slovanů od Kenáʿana, syna Chámova u žida Josefa Ben Goriona (Historia 1544) a j., jak se Heinzel domnívá, velice pochybuji. Zprávu tu má *Sam. Bochart*, Geographia

nejčastěji skrze jeho syny a vnuky Gómera, Mádaje, Jávána, Méšeka, Elíšu, Dódánima atd. — a usídlují je na cestě ze Sine'áru nejdříve ve východním Rusku, u Donu a Azovského moře. Odtud povstává zároveň a přirozeně spojování Slovanů se starými Sarmaty, Skythy, Maeoty, Bospory, Hamaxobii, Massagety, Alany, Roxolany, ba i s Albany, Kolchy a jinými kmeny kavkazskými, konečně i s Henety maloasijskými a Paflagonci,[1]) a *odtud také původ má jedna ze základních představ o dalším vývoji Slovanů*, kterou můžeme sledovati i ve vědeckých formách až do prací století XIX.: *totiž představa o prvotní bipartici Protoslovanů, kteří se v jižní Rusi rozdělili ve dvě větve, z nichž jedna postupuje dále na sever a na západ do Polska*, k Baltickému moři, *k Labi a do Čech, druhá pak podél moře Černého bere se k Dunaji a odtud do Uher a na Balkán. První větev utvořila severozápadní skupinu národů slovanských, druhá skupinu jižní.* Výklad o této bipartici má na př. už M. Sabellicus (l. c.), Bielski (l. c. 36), Cromer (l. c. 16), Pešina (Mars mor. 23),

sacra ed. IV. Lugd. Bat. 1707 p. 461. Za to na kroniku první naráží asi Marignola (ed. Emler p. 522).

[1]) Zejména s představou o totožnosti Slovanů se starými Henety Homerovými a pozdějšími Paflagonci setkáváme se velmi často, a výklad tento udržel se až do našich dob. Podobnost jména Venetů baltických, adriatických a těchto maloasijských Henetů přirozeně přivodila myšlenku na příbuznost, a představa o pochodu Slovanů ze Sine'áru do Evropy dala tomu doplnění. A tak se soudilo, že jsou Heneti v Paflagonii buď předky všech Slovanů, z nichž část pod Antenorem přešla po moři do sev. Italie, část druhá pak, byvši vytlačena Cimbry-Kimmerii, přešla do Ruska a k Baltu, nebo že jsou předky aspoň těch kmenů slovanských, kteří i později staré jméno zachovali. Theorii tuto nalezl jsem na př. u J. Funcka (Chronologia. Bas. 1545 Comm. 8), Goropia Becana (Opera ed. Antwerp. 1580 Gallica 55), u Bielského (Kronika 36, 62), Guagniniho (Sarm. Eur. 3), Sarnického (Ann. 860), Pešiny (Mars mor. 20), J. Curaca (Ann. Siles. 8, 11), J. M. ze Sudetů (De orig. Boem 3), Ullmanna (Altmähren II. 9), Severiniho (Pannonia 46), G. Dobnera (Ann. I. 127), Boltina (Примѣчания на ист. Леклерка I. 53) atd., pak u gramatikářů jako u A. Bohoriće (Horulae arcticae. Wittenb. 1584 praef.), V. Rosy (Czechořečnost 1672 praef. c. 5) P. Doležala (Gram. slav. boh. 1746 praef.) a ještě řady jiných až po samého Šafaříka (Abkunft 184). A ještě r 1896 opakoval ji Lefèvre v stati »Les origines slaves« (Bulletins d'anthr. 1896 353). Srv. i výklad A. Někrasova na str. 16. Proti těmto výkladům postavil se už Stredonius (Orig. Boem. u Balbína Misc. Dec. I. lib. II. 88 nsl.). Srv. i Pubička (De Venedis, Vinidis seu Winidis, itemque de Enetis, Henetis seu Venetis veteribus. Olomucii 1772 a jeho Chronol. Gesch. B. I. 48). Bližší výklad patří však na místo jiné.

(l. c. 15, 16), J. Curaeus (Gentis Siles. Ann. Wittenb. 1571 12 nsl.), Orbini (l. c. 15 sl.) a ovšem mnozí jiní v době novější a z důvodů jiných, jak dále poznáme.

Novou fasi ve vývoji studia slovanských starožitností a staré historie slovanské počal dvorský rada český *Jan Chr. Jordan* svým dílem »De originibus slavicis opus chronologico geographico-historicum« (2 vol. Vindobonae 1745), jež je bez odporu jedním z hlavních děl v historii této nauky. Základní předností práce Jordanovy je rozlišení vlastních Sarmatů a Skythů od slovanských Sarmatů-Vendů. První nebyli Slované, a druzí nemohli tudíž od nich pocházeti. V době, kdy vlastní Skythové a Sarmati ovládali dnešní Rusko, »sarmatští« Venedi seděli vedle Hunnů pod jménem Maeotidů mezi Azovským mořem, Donem a Volhou, kde byla jejich evropská kolébka. Odtud hnuli se koncem III. stol. po Kr. ke Karpatům a k Dunaji a odtud zase do svých pozdějších sídel historických pod vedením Čecha, Lecha a Rusa. Vandali, jakož i častěji za Praslovany pokládaní Alani a Roxolani jsou kmenové germanští.

Jak vidno, vystupuje zde sice opět neoprávněná identifikace Slovanů a různé genealogie. Ale přece základní myšlenku Jordanovu, ono rozlišení pravých Sarmatů od Sarmatů-Slovanů mám za pokrok a za značné přiblížení k správným názorům moderním. Jinak však vystoupením Jordanovým starší stanoviska a mínění nezanikla. Naopak bujejí chvílemi ještě u větší míře, jenom že se vše znovu a jinak kombinuje nebo, lépe řečeno, zaplétá. Němcům se v tu dobu také nevedlo lépe s počátky jejich historie.[1])

Jordanovy střízlivější představy z části přejal Mar. Ullmann v obšírném traktátu o počátcích dějin moravských (Altmähren. Olmütz 1762 II. 3 nsl.), ale pokazil je opět připojením podrobné genealogie, vedené od Méšeka, syna Jáfetova, kteréhož Slované jako svého praotce, přes výsměchy Sylviovy »nemohou zapříti« (str. 8). Slovany Sarmaty hledá při tom nejen v Maeotidech, ale i v starých Tanaitech, Kolších, Iberech, Albanech, Henetech atd. S nejrůznějšími výmysly a kombinacemi fantastickými setkáváme se dále vedle uvedeného již Raiće a Brankoviće u Seb. Dolciho,[2])

---

[1]) Viz *Schlözer* Nord. Gesch. 264. Střízlivě biblické genealogie posuzoval v době této *Jan D. Michaelis* (Spicilegium geographiae Hebraeorum. I. Gotting. 1769. Srv. Gött. Gel. Nachr. 1770. 65).

[2]) *F. Seb. Dolci* De Illyricae linguae vetustate et amplitudine dissertatio. Venetiis 1754, k čemuž srv. i obranu Dolciho vydanou proti kritice H. Za-

u Jana Severiniho, [1]) jemuž za základ práce sloužila idea o autochthonnosti a slovanskosti Pannonců, přišlých z Paflagonie, u hraběte F. Appendiniho, [2]) jemuž většina synů Jáfetových a ovšem i většina národů z nich pošlých mluvila illyrsko-slovansky, u hrab. Sorga, [3]) mezi Poláky u uvedeného již G. Lengnicha, St. Kleczewského, u nás u Gel. Dobnera, kteří zejmena zabředli do kombinací Slovanů s kmeny kavkazskými po způsobu starších prací Abelových — srv. i výklady Haquetovy, [4]) — pak u Jiřího Papánka (zde jsou celé genealogie králů praslovanských), mezi Rusy na př. u M. Lomonosova a V. Treďjakovského. [5]) Sem možno připojit i J. hraběte z Tęczyna-Ossolińského [6]) a arcibiskupa mohilevského Stanislava Siestřencewicze, jenž si zkombinoval fantastický a velmi spletený vývoj Slovanů z Malé Asie do historických evropských sídel na základě rozlišení tří skupin: Sarmatů, Esclavonů a Slavů. [7]) Spisy hr. Bonda a Möllera, kteří odvozovali Slovany od Finů, zůstaly mi nepřístupny a neznámy. [8]) Ostatně i Aug. Schlözer v první době svého tvoření, ačkoli zavrhoval význam zpráv biblických pro dějiny nordické a místy dobře vykládá o naší nevědomosti, pokud se pravěku týče, přece se vážně obíral genealogiemi synů Jáfetových a přijímá za

nettiho ve Ferraře r. 1754 (Epistola H. F. Zanettii in dissertationem de linguae Illyricae vetustate et ampl. confutata).

[1]) *J. Severini* Pannonia vet. monumentis illustrata cum Dacia Tibissana. Lipsiae 1770 43 nsl. Srv. k tomu i práce *M. Katancsiche,* hlavně jeho »Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum, in quo de origine, lingua et liter. Croatorum etc. disseritur«. Zagrabiae 1797.

[2]) *F. M. Appendini* De prestantia et vetustate linguae illyr. Ragusa 1806. Předesláno původně II. dílu (str. V—XXXII) slovníka Vocabulario italiano-illirico-latino del P. G. Stulli. Ragusa 1801—1806. Srv. referát Dobrovského v Slovance II. 94.

[3]) *Sorgo* Mémoire sur la langue et les moeurs des peuples slaves. (Mém. de l'Acad. celt. Paris 1808, 21–56. Srv. Dobrovského Slovanka II. 106, kde uváděn mezi následovníky ještě *Fr. W. von Taube* a abbé *Alb. Fortis* (Reise in Dalmatien. 1776. I. 65).

[4]) Podle *Borna* v Abh. einer Privatges. in Böhm. II. 242.

Treďjakovskij V. Три разсужденія 1758. I. *Lomonosov M.* Древная русская исторія Спб. 1766. Srv. *Pervolf* Славяне II. 500, 503 sl.

[6]) *J. M. hr. z Tęczyna-Ossoliński* Wiadomości hist. krytyczne etc. I.—III. Kraków 1819, z čehož cituji samostatně v překladu Lindeho vyšlé stati o Kadłubkovi: Winc. Kadłubek (Warschau 1822). Srv. i jeho »Początki Słowian«. Lwów 1831–34.

[7]) *Stan. Siestřencewicz de Bohusz* Recherches hist. sur l'origine des Sarmates, des Esclavons et des Slaves. Petersbourg. 1812. I. IV.

[8]) Srv. zprávu o nich u *Gebhardiho* Allg. Gesch. Halle 1789. XXII.

pravděpodobné, že Slované přišli z Armenie do Sarmatie, kde se smísili s germanskými Vandaly.[1]) Rovněž ještě mnozí jinak už lepší badatelé na sklonku XVIII. a na počátku XIX století udržovali spojování a odvozování Slovanů od Sarmatů, po případě od Henetů paflagonských, na př. F. Gercken,[2]) K. G. Anton,[3]) K. Mannert,[4]) A. Murray,[5]) Müller,[6]) Fr. M. Pelzel[7]) a také P. J. Šafařík ve své první práci o původu Slovanů.[8]) J. Gatterer zase odvozoval vše od Getů a Dáků.[9]) Obé se ostatně opakuje až do doby nejnovější.

Nicméně týmž časem objevují se už práce a názory někdy střízlivé a správné. V Německu sem patří prací svojí už D. J. Mascou,[10]) L. A. Gebhardi[11]) a výborný Jan Thunmann,[12]) v pozdějších svých pracích ovšem i Aug. Schlözer[13]) a také rytíř Jan Ferd. von

---

[1]) *Aug. L. Schlözer* Allgem. nord. Geschichte. Halle 1771 231, 266, 280.

[2]) *Gercken Phil.* Versuch in der ält. Geschichte der Slawen, bes. in Teutschland. Leipzig 1771.

[3]) *Anton K. G.* Erste Linien eines Versuches üb. d. alten Slaven Ursprung, Sitten etc. Leipzig 1783 - 89. c. I.

[4]) *Mannert K.* Geographie der Griechen und Römer IV. Theil. Nürnberg 1795. Díl ten znovu otištěn samostatně pod titulem »Der Norden der Erde von der Weichsel bis nach China nach den Begriffen der Gr. und Römer. Leipzig 1820. Srv. 172 nsl.

[5]) *A. Murray* History of Europ. lang. Edinb. 1823. Cituji německé zpracování: Zum europ. Sprachenbau. Nach A. M bearb. von Ad. Wagner. I. Leipzig 1825 51, 397.

[6]) *Müller* Abh. von den Völkern, welche in Ruszland gewohnt haben (Büschings Magazin XVI. 289 podle Gebhardiho str. XXIV).

[7]) *Fr. M. Pelzel* Kurzgef. Geschichte der Böhmen. Prag 1774. 18 nsl.

[8]) Über die Abkunft der Slawen. Ofen 1828 p. 183, 186 nsl.

[9]) *Gatterer J.* An Russorum, Polonorum ceterorumque populorum slav. originem a Getis sive Dacis liceat repetere. (Diss. z r. 1791 tištěna 1793 v Comm. Soc. Reg. Goetting T. XI.) Tento spis o původu Slovanů vyšel i německy: »Ob die Russen, Polen und übrigen slavischen Völker von den Geten oder von den Daken abstammen«. Bremen 1805.

[10]) *D. Joh. Jac. Mascou* Geschichte der Teutschen. Leipzig 1737. II. Anm. S. 205 nsl.

[11]) *L. A. Gebhardi* Allg. Geschichte der Wenden und Slaven. Halle 1789.

[12]) *J. Thunmann* Untersuchungen über die alte Geschichte einiger nordischen Völker. Berlin 1772. II. 100 nsl. Srv. Unters. über die Gesch. der östl europ Völker. Leipzig 1774. 369.

[13]) Srv. hlavně *A. Schlözer* Несторъ. Russ Annalen Göttingen 1802 - 1809

Schwabenau,[1]) ve Francii sem patří M. de Peyssonel,[2]) u nás z části citovaný již Fr. Pubička a nad jiné vynikající Jos. Dobrovský,[3]) mezi Poláky střízlivěji vystupoval hrabě J. Potocki,[4]) Adam Naruszewicz[5]) a o něco později W. Surowiecki,[6]) v Rusku v líčení počátků ruských dějin kníže Michal Ščerbatov,[7]) Vas Nik. Tatiščev,[8]) Iv. Boltin,[9]) a zejména znamenitý N. M. Karamzin,[10]) jehožto výklad a stanovisko neliší se mnoho od moderních názorů. Ti už zavrhují skoro na dobro odvozování Slovanů od různých kmenů kavkazských a pontských, od Henetů, Sarmatů, Skythů a ostavují biblické i kronikářské genealogie docela stranou. Dobrovský označuje své stanovisko r. 1810 v listě ke Kopitarovi těmito slovy, týkajícími se práce Gattererovy: »Mich freuen solche Untersuchungen. Nur mache ich einen ganz anderen Schluss. Mir beweist alles dies, dass die Slawen keine Dacier, Geten, Thracier, Illyrier, Pannonier sind... Slawen sind Slawen und haben nächste Verwandtschaft mit den Lithauern. Also muss man sie hinter diesen suchen, am oder hinter dem Dneper.«[11])

---

[1]) *Joh. F. A. Ritter von Schwabenau* Die ältesten bekannten Slawen und ihre Wohnsitze. Hesperus. Prag 1819. 25 sl. Výtahem z toho a z části volným překladem je český spisek *J. M. Krále* Sláwowé praotcowé Čechů a bytedlná sýdla gegich. Hradec Králové 1825.

[2]) *M. de Peyssonel* Diss. sur l'origine de la langue sclavonne prétendue illyrique, v úvodu knihy »Observations hist. et géogr. sur les peuples qui ont habité les bords du Danube et du Pont Euxin. Paris 1765

[3]) *J. Dobrovský* Über die ältesten Sitze der Slawen in Europa (*Monse* Landesgesch. Mährens. II, str. IX – LII. Olmütz 1788). Über das erste Datum der slav. Geographie und Geschichte (Neuere Abh. d. böhm. Ges. d. Wiss. 1790. I. 365).

[4]) *J. comte Potocki* Fragments hist. et géogr. sur la Scythie, la Sarmatie et les Slaves. Brunsvic I.–IV. 1796.

[5]) *A. Naruszewicz* Hist. narodu polskiego. I. (1781) kn. 2 Warszawa.

[6]) *W. Surowiecki* Sledzenie początku narodów słowiańskich. Warszawa 1824. Srv. *Šafařík*, Abkunft str. 15—54.

[7]) *M. Ščerbatov* Russ. Geschichte übers. von Chr. Hase I.–II. Danzig 1779 p. 124.

[8]) *Tatiščev V. N.* Исторія Р ссійская съ самыхъ древн. временъ. Moskva 1768. Kn. I. 72, 453 a j

[9]) *Boltin Iv.* Примѣчанія на исторію Россіи г. Леклерка. 1788. I. 15 sl. 53. Крит. примѣчаніа на первый томъ исторіи кн. Щербатова Спб. 1793. I. 34 sl., 97.

[10]) *N. M. Karamzin* Исторія государства Россійскаго Спб. 1816–18. I. Pozn. 27–34.

[11]) *Jagić* Письма Добровскаго и Копитара. Спб. 1885 str. 119.

Tak se v hlavních rysech rozvinulo řešení otázky po počátcích Slovanů s historického hlediska do doby, v níž vyšly na svět Šafaříkovy Starožitnosti, dílo, které vskutku, jak Pogodin vyřkl, provedlo »совершенный переворотъ въ нашихъ понятіяхъ объ этомъ предметѣ«.[1])

Ale vedle tohoto směru čistě historického vystupoval poznenáhlu samostatně ještě jeden nový směr bádání, — totiž pátrání po původu a příbuzenství Slovanů na základě jazykovém, na základě srovnávání řečí slovanských s jinými jazyky evropskými a asijskými. Počala se tím vzdělávati půda, která je vskutku pro otázku po původu Slovanů nejúrodnější a z níž se také později dobylo nejvíce výsledků. Ovšem vzhledem k stavu, v jakém byla srovnávací linguistika vůbec až do XIX. století, není divu, že se na počátku této nové dráhy setkáváme s výsledky, jež svou cenou nijak nezadají nejsmělejším starším, biblicko-historickým kombinacím.

S vědomím, že jednotlivé jazyky slovanské jsou mezi sebou úzce příbuzny, že tvoří celek a jednotu, setkáváme se už v dobách velmi starých, na př. v prvním letopise kijevském[2]); a i později velmi často některé kroniky a traktáty i grammatiky slovanské svrchu uvedené narážejí na tuto jazykovou jednotu národa slovanského.[3]) Ale o příbuznosti slovanštiny s jinými jazyky dlouho jasna nebylo. Když v XV. stol. jednotlivé jazyky počaly se mezi sebou srovnávati, tu bývala opět vlivem tradicí biblických hebrejština uznávána za první řeč vůbec, srv. výroky: »omnium prima«, »primigenia«, »exordium« — a »reliquae ex ea propagatae et genitae sunt«.[4]) Tak soudil na př. G. Postellus (1538), Bibliander (1548), C. Gesner (Mithridates 1555), Thomassinus (1697), tak speciálně slovanštinu z hebrejštiny odvozovali J. Herbinius,[5]) Abraham Frenzel,[6]) z části ještě i G. O. Reiz[7]) a jiní, až konečně vlivem Leibnizovým theorie ta byla odstraněna. Vedle toho ovšem leckdo postihl, že existuje shoda mezi slovanštinou a jinými

[1]) Изслѣдованія о русс. ист. M. 1846. II. 321.

[2]) Letopis lavr. ed III. str. 25: »бѣ единъ языкъ словѣнескъ.«

[3]) Srv. hlavně líčení Pervolfovo, Славяне, II. 46 sl.

[4]) Srv. *Th. Benfey* Gesch. der Sprachwissenschaft. München 1869 226 sl.

[5]) *J. Herbinius* De religiosis kioviensibus cryptis. 1697. c. 15.

[6]) *Abr. Frenzel* De orig. linguae sorab. Budiss. 1693—94.

[7]) *G. O. Reizius* Belga graecissans. Rotterdam 1730.

evropskými jazyky, ale shodě té nerozuměl,[1]) a tak se stávalo, že starší linguisté měli útočiště k rozličným genealogiím historiků anebo tkvěli na nesprávných parallelách, někdy i strašnými etymologiemi podporovaných.

Podávati kritický výklad tohoto linguistického směru nauky o počátcích Slovanů je mne daleko. Ale uvádím ze své četby aspoň několik dokladů těchto primitivních pokusů osvětliti s jazykového hlediska příbuzenství a původ Slovanů. Počínají vesměs teprve koncem XVII. století a stoletím XVIII.

G. W. Leibniz (1646—1716) ve svém spise »Brevis delineatio meditationum de originibus gentium ductis potissimum ex indicio linguarum« (Miscell. Akad. Berlin. 1710 str. 4 sl.) vyvádí Sarmaty-Slovany ze skythské větve specie řečí »japhetických« spolu s Huny, Avary, Chazary atd. Podobně ze skythštiny odvozovali slovanštinu Kirchmeier [2]) a God. Henselius[3]). P. Ch. Levesque prohlásil zprvu latinu za zdokonalenou slovanštinu (slave perfectionné) a aboriginy Latia za Slovany; později vykládal, že Slované, Latini, Řekové a Němci měli původ společný.[4]) Stejného mínění byl s ním i Schoel [5]) a společný původ Slovanů s Římany dokazoval i P. Solarić.[6]) Naproti tomu Fréreta vedly studie k výkladu, podle něhož Slované původně s Pelasgy a Řeky tvořili jeden getothrácký pranárod, rozložený od hranic keltických až do Syrie a Medie. Fréretovi vyšli historičtí Slované ze starých Getothráků právě

---

[1]) Tak jí nerozuměl *Zikm. Gelenius*, jenž ve svém slovníku »Lexicon symphonum, quo 4 linguarum Europae familiarium, Graecae scil. Latinae, Germanicae ac Sclavinicae concordia consonantiaque indicatur« (Bas. 1537) uvádí slova řecká, latinská a německá vedle slovanských, ale k výkladu o příbuznosti nedošel. (Srv. *Jos. Truhlář* v ČČM. 1886, 210 sl.). Podobně *Jos. Just. Scaliger* ve svém spisu »Diatriba de Europ. linguis« sepsaném r. 1599 (Opuscula varia. Paris 1610, str. 119). *K. Gesner* ve své knize o různých řečích přijímá, pokud Slovanů se týká, jen běžné tehdy názory historiků (Mithridates. De differentiis linguarum observatione. Tiguri 1555. 52 sl.).

[2]) *Kirchmeier* De origine, iure ac utilitate linguae Sclavonicae. Witenb. 1697. Srv. *Dobrovský* Gesch. d. böhm. Spr. 1818, 6.

[3]) *Henselius G.* (Synopsis universae philologiae. II. ed. 1754. Str. 408 sl.) vykládá, že z řeči skythské povstala slovanská (illyrská), hellénská a germanská. Při tom však se drží ještě biblických genealogií.

[4]) Essai sur les rapports de la langue des Slaves avec celle des anciens habitants de Latium (Histoire de la Russie, Paris 1800. Nouv. éd.).

[5]) *Schoel* Histoire abrégée de la littérature romaine. Paris 1815.

[6]) *Solarić P.* Rimljani slav. Budín 1818.

tak jako Řekové.[1]) Na základě Fréretových studií dospěl Court de Gebelin k představě poněkud odchylné, že řeči německé i slovanské pošly ze staré gallštiny, jsouce ovšem velice příbuzny i staré řečtině.[2]) Vrcholu řeckoslovanské theorie dospěl však bez odporu prešpurský professor Jiří Dankovský, jemuž se idea Fréretova rozplynula v řadu fantasií a nesmyslných etymologií, jejichž podkladem byla představa, že řecký prajazyk se vlastně nejčistěji zachoval u Slovanů. Dankovskému ovšem také Getové, Dákové, Frygové, Thrákové a Skythové byli Slované.[3])

Skupinu příbuznou s těmito etymologisty tvoří ostatně i ti, kdož Slovany hledali v starých Illyrech, Pannoncích a pod. a řeči slovanské odvozovali z řečí starých Illyrů, Macedonců, Thráků, Dalmatů. Patří k nim už svrchu uvedený Dolci, Appendini, Severini, Sorgo a jiní.

Když se v druhé polovině XVIII. století dospělo k bližšímu poznání perštiny a sanskrtu,[4]) začali zase někteří spojovati původ

---

[1]) *N. Fréret* Oeuvres, I. Mém. de l'Acad. des Inscr. T. XXI. 15 sl. Srv. Court de Gebelin. Monde prim. IX. p. XXIII. Výsledky Fréretovy otiskl i *J. Rakowiecki* v Prawdě ruské 153 (Varšava 1820).

[2]) *Court de Gebelin* Monde primitif etc. Dictionnaire étymolog. de la langue grecque. I—IX. Paris 1773—1782. T. IX. p. XXII. sl.

Ostatně podobné představy o bližším příbuzenství Slovanů s Řeky nebo Latiny na základě řeči shledáváme už dávno před tím, na př. u Matyáše Miechowského (Chron. Pol I. 1), St. Orzechowského (Annal. I. 4) a podle Pervolfa (Славяне II. 135) i u Warszewického.

[3]) *G. Dankowský* Fragmente zur Gesch. der Völker ungar. und slav. Zunge. Pressburg 1825. Die Griechen als Stamm- und Sprachverwandte der Slaven. Pressburg 1828.

[4]) Na shody sanskrtu s jednotlivými jazyky evropskými připadl už Filip Sasseti na konci XVI. století, později r 1725 německý missionář Benj. Schultze, Chr. Theod Walter (1733), Theofil S. Bayer († 1738) a zejména francouzský jazykozpytec Maturin Veyssiere la Croze r. 1724. Ale poznání ta neměla úrodnějších výsledků. Ještě spis patera Coeurdouxe, podaný r. 1767 francouzské akademii, jenž poprvé vysvětloval poměr sanskrtu k latině a řečtině na základě kmenové příbuznosti Indů, Řeků a Římanů, nedošel tam ocenění a byl také uveřejněn teprve po 40 letech (*Benfey*, Gesch. d. Sprachwiss. München 1869. 333 sl.). Teprve když Nath. Brassey Halhed a Ch. Wilkins počali shody vysvětlovati, když Will. Jones naučil se důkladněji sanskrtu a r. 1786 došel k závěru, že perština, řečtina, latina, keltština i gotština pocházejí z téže prařeči jako sanskrt, nastal obrat projevující se v Anglii pracemi H. Th. Colebrooka, v Římě rakouským jezuitou Paulinem a S. Bartolomeo, J. Ch. Adelungem a j., až konečně r. 1816 Fr. Bopp už první svou prací o systému konjugačním sanskrtu a jiných řečí evropských postavil všechno do nového správného světla.

Slovanstva jazykově s Indy nebo Peršany, opírajíce se jednak o domnělou starobylost těchto jazyků, jednak o řadu zjevných shod se slovanštinou. R. 1783 píše K. G. Anton, že řeči germanská, latinská, řecká i slovanská pocházejí z jedné prařeči, o níž se domníval, že byla původu armenskoperského.[1] Také Adelung vystupuje r. 1806 s výkladem, že hlavní řeči evropské, dnes od sebe vzdálené, byly si před časem blízky, pocházejíce z jednoho pramene. Při tom však Adelung slovanštinu sbližuje s germanštinou a tuto s perštinou a řečtinou.[2] Adelungovy myšlenky rozvíjel dále v Rusku kollež. rada Iv. Levanda[3]. Výše uvedený Siestřencewicz vykládal, že příbuzné sobě jazyky řecký, latinský, litevský a slovanský vyšly vesměs z mateřského jazyka sanskrtského,[4]) a také Wal. Sk. Majewski snažil se usilovně dovoditi úzké spojení Slovanů s Indy, resp. slovanštiny se sanskrtem.[5]) Vedle jazyka vedly k tomu Majewského i studie mythologické, k nimž pobídnut byl spisem J. Görresa »Mythengeschichte der asiat. Welt« (Heidelberg 1810), a tytéž myšlenky vedly později i Josefa a Antonína Jungmanna, V. Surowieckého, Ant. Mihanoviće, P. Šafaříka, J. Kollára[6]) a jiné až po moderního Št. Verkoviće k víře o indickém

---

[1]) *K. von Anton* Die ersten Linien eines Versuches über der alten Slawen Ursprung etc. Leipzig 1783, p. 3: »dass diese vier Sprachen und ihre noch lebenden Zweige von einer anderen gemeinschaftlich abstammen müssen, zeigt der Augenschein, den uns auch nur die flüchtigste Vergleichung lehret.«

[2]) *Adelung Joh. Chr.* Mithridates oder allg. Sprachkunde I.—IV. Berlin 1806—1817. I, 277, II. 4, 8, 169, 612. Srv. jeho »Rapports entre la langue russe et la langue Sanscrit. St. Pétersb. 1811. Také anonymní článek »Etymologies slavonnes tirées du sanscrit« uveřejněný v Hammerových »Fundgruben des Orients« (Wien. 1809, I. 459) má patrně za účel podepříti spojení slovanštiny se sanskrtem.

[3]) *Ivan Levanda.* Dissertation sur l'utilité et le mérite d'un ouvrage anonym ayant le titre: »Rapports entre la langue sanscrite et la langue russe.« Rusky vyd. ruskou akademií r. 1813 s titulem »Разсужденіе о пользѣ и достоинствѣ сочиненія сообщеннаго отъ неизвѣстной особы подъ названіемъ: „Сходство между Санскр. и Россійскимъ языками«. Jiný spis Levandův nese titul: „Истинное происхожденіе и начало Славянскаго народа и его имени, доказанное исторически и этимологически". Спб. 1812. 64 stran.

[4]) Recherches I. 221, 335 sl.

[5]) *Majewski W. S.* O Słowianach i ich pobratimcach. Warsz. 1816. Rozkład y treść dzieła o początku licznych sławiańskich narodów. Warszawa 1818. str. VII.

[6]) *Jos. Jungmann* Slovesnost (1820) str. XXVII. *Surowiecki W.* Sledzenie 288. *Ant. Mihanovic* Hormayer's Archiv f. Gesch. etc. 1823 66 sl. *Pavel Šafařík* Gesch. der sl. Sprache und Lit Ofen 1826. 2. *Jan Kollár*

původu Slovanů. Ant. Jungmann uveřejnil dokonce i rozpravu o sanskrtu za tím účelem.[1]) Mimo tyto hlásal i A. Murray úzkou příbuznost slovanštiny s perštinou a indštinou na jedné a s germanštinou na druhé straně, [2]) a ovšem také Schlegel patří sem, vykládaje, že latina, řečtina, germanština, perština a snad i slovanština, armenština a keltština vyvinuly se vesměs ze sanskrtu[3]).

Z toho, co jsem pověděl, je vidno, že na konci stol. XVIII. a na počátku XIX. množily se už náběhy k poznání skutečného stavu věcí, ale přesného vědeckého podkladu a hlubšího porozumění shodám slovanštiny s řadou jiných evropských a asijských jazyků nebylo ještě nikde. Největší náš jazykozpytec J. Dobrovský vyslovil se, pokud vím, o věci té jen ve smyslu nahoře na str. 56. uvedeném, při čemž mu ovšem i shoda slovanštiny se sanskrtem nezůstala neznáma.[4]) Tak to šlo až do doby, kdy Boppovo stanovení a vědecké vysvětlení příbuznosti jazyků indoevropských stalo se obecně známo a přístupno. Teprve od této doby — Bopp sám staroslovanštinu připojil až do II. svazku své srovnávací mluvnice vydaného r. 1835 — lze datovati úplný obrat k vědeckému nazírání jak v celé srovnávací filologii jazyků indoevropských, tak i v speciální otázce poměru slovanštiny k ostatním jazykům, zejména k společné všem prařeči. A tak teprve Boppem a řadou linguistů, kteří v jeho stopách dále šli, dostala se otázka po původu Slovanů poprvé na základ vědecký a na dráhu, na které se nejvíce přiblížila k pravdě, jak dále poznáme.

Zde je vhodno připomenouti, že velká rozháranost a zmatenost v dosavadních výkladech o původu Slovanů dávala v Německu na počátku XIX. století vznik theoriím, které měly více méně tajený účel, aby původ, historii a souvěké existenční právo Slovanů přímo snižovaly a potupovaly. Úvodem k tomu bývalo tvrzení, že se Slované v historii neobjevují před V. stol. po Kr., že vy-

---

Sláva bohyně a původ jména Slavů. Pešť 1839, 58 sl. Srv. o nich hlavně článek *M. Murka* »Prvi uporedivači sanskrita sa slovenskim jezicima« Rad kn. CXXXII. 1897. 104—115.

[1]) *Ant. Jungmann* O samskritu (Krok. Praha 1821. Díl první. I. 65—81)

[2]) *Murray A.* Zum europ. Sprachenbau etc. 1825 I. 331, 397.

[3]) *Friedrich Schlegel.* Über die Sprache und Weisheit der Indier. Heidelberg 1808. 3 sl. Ale r. 1819 je soud jeho neurčitější. Srv. kritiku spisu Rhodeova, uveřejněnou ve Wien. Jahrb. d. Liter. 1819, VIII. 454.

[4]) *Dobrovský* l. c. 120: Ich will strenger beweisen, dass die Slawen Indier sind, als Gatterer beweisen konnte, dass sie dacischen Ursprungs sind ... Und doch sind die Slawen nicht indischen, sondern ihres eigenen Ursprungs.

stupují vedle různých divokých asijských přistěhovalců, — a z toho byl na snadě další soud, že přišli s nimi patrně odkudsi z Asie, že nejsou původu evropského jako Řekové, Gallové a Germani, že nemají historického práva na sídla evropská, nepatří mezi evropské kulturní národy, nýbrž že jsou vetřelci původu finského nebo mongolského, tedy po názoru tehdejší doby nižšího, kteří přišli, aby vzali půdu jiným, starším vlastníkům. Toto hledisko několika německých historiků na počátku XIX. století, jež došlo i výrazu ve filosofii německé (ač dlužno přiznati, že bývalo se strany slovanské zveličováno), má pro vývoj nauky o slovanských starožitnostech tu důležitost, že bylo jedním z hlavních popudů k sepsání díla, jež si vzalo za cíl postaviti — a také postavilo — počátky dějin slovanských na nový, pevný základ, totiž Šafaříkových Starožitností Slovanských, vyšlých r. 1837.[1])

[1]) Šafařík obrací se především (SS. I. 91.) proti *Vilému Schützovi*, jenž prohlásil Slovany za Mongoly-Tatary v článku »Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens«. (Wien. Jahrb. d. Lit. 1822 Sv. 19 str. 54), a proti *Parrotově* špatné knize (*J. L. Parrot* »Versuch einer Entw. d. Sprache, Abstammung etc. der Liwen, Lätten, I sten, Stuttgart 1828, 51, 156), v níž Vendi prohlášeni za Neslovany, za kmen Estům příbuzný, původu keltského, kdežto Slované prý byli lid orientálního původu, objevující se v historii teprve koncem 5. stol. po Kr. — Také u *F. Brandstättera* (Scythica. Königsberg 1837, 83) jsem našel stotožnění Slovanů s Mongoly. Srv. k tomu *Durichovu* obranu proti snižovatelům slovanského jazyka, hlavně proti Ludwigowi (Bibl. slavica I. Vindob. 1795. c. II. 67 sl.), a rozpravu *Ant. Jungmanna* »Kdo činí, kdo trpí křivdu?« v Kroku. Díl I. 2, 61 sl., v níž obrací se proti historikům Pölitzovi, K. von Rottekovi, přírodozpytci K. Neumannovi a j. V německé filosofii objevují se podobné názory u *Heusingera* (Grundriss d. phys. und psych. Anthropologie. Eisenach. 1829. 115 sl.) pak u *C. Cara* (System der Physiologie 1838[1]. 1847[2]. I. str. 146 a jeho »Die Frage nach der Entstehung und Gliederung der Menschheit vom Standpuncte gegenwärtiger Forschung. Unsere Zeit. 1858 Heft 14, str. 90). *Hegel* vyslovil se (Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte hersg. von D. Gans. Berlin 1837. 360) takto o Slovanech: »Es haben zwar diese (d. h. slawische) Völkerschaften Königreiche gebildet und muthige Kämpfe bestanden, aber sie müssen aus unserer Betrachtung ausbleiben, *weil sie ein Mittelwesen zwischen europäischem und asiatischem Geist bilden* und weil ihr Einfluss auf den Stufengang der Fortbildung des Geistes nicht thätig und wichtig genug ist.«

Za to *Herder* soudil velmi příznivě o Slovanech (Ideen zur Philos. d. M. 1791. IV. 32 sl.). Více o tom viz ve spisu *V. Lamanského*. Объ историческомъ изученіи греко-славянскаго міра въ Европѣ. Petrohrad 1871. 62 sl., 200 sl., kde přivedena z různých německých spisovatelů celá řada příkladů toho, jak snižovali slovanství pod germanství. Zmínka o známých podobných theoriích, pokud se národu ruského týče (vl. Velkorusů), jež došly už na

Ale Šafařík ve svých Starožitnostech neobírá se vůbec otázkou původu Slovanů, nýbrž jen otázkou jejich starobylosti v Evropě. Jen negativně staví se tam proti vzpomenutým právě míněním o neevropském, nižším původu, ale sám positivně nevykládá, jak a odkud Slované se vzali. Šafařík už došel k přesvědčení, že ze samotné historie otázku tu vůbec řešiti nelze, a poněvadž mu jenom historie byla k disposici, otázky té neřešil. A tak tomu také jest. Slované se v pramenech historických objevují vskutku náhle, a opakuji, není žádného ověřeného, věrohodného pramene, jenž by nám byl o jejich původu zanechal nějakou positivní zprávu nebo aspoň vážnou, lidovou tradici, nebo ukázal na jejich příbuznost s jinými. Tradice kronik jsou, jak jsme poznali, vesměs kombinace umělé, a výsledek všeho, co bylo dosud podniknuto na půdě čistě historické k řešení této základní otázky slovanských starožitností, jest a musí býti negativní. Historie ji vůbec řešiti nemůže. Na otázku po původu Slovanů dají odpověď jen ty nauky, které mohou sledovati vývoj Slovanů i před dobu, v níž se objevují na jevišti historie, a které po stopách a znacích určujících slovanskou národnost mohou jíti daleko nazpět, až k oněm dobám, v nichž znaky tyto, a ovšem s nimi i národ, povstávaly. —

Pojem národnosti jest pojem velmi složitý, jehož nelze několika málo slovy vyložiti ani definovati. Věda teprve v poslední době pojem ten hlouběji osvětlila. Teprve demografie, anthropologie, věda národohospodářská, věda právní, historie a filologie musily snésti dohromady svoje data, aby jej osvětlily a analysovaly. A tu se ukázalo, že nejen řeč zděděná nebo přejatá, nejen politická práva, politické hranice a interessy, nejen vědomí společných politických dějin, ale i celý vnitřní život, byt, půda a ovzduší, v němž národ žil, má na pojmu tomto účastenství. Ale v souhrnu všech znaků, jež dohromady tvoří moderní pojem národnosti, jsou znaky různé váhy a síly. Jedny jej tvoří, druhé doplňují. Jedny byly od počátku, druhé přistoupily teprve v pozdější historii národa. Vše, co tvoří podstatu národnosti na př. slovanské, netvořilo ji dříve, po celý čas jejího vývoje. Již pojem vývoje nese to sám s sebou. Mnoho přistoupilo teprve v dobách historických, ba i nedávných.

---

konci XVIII. století výrazu ve známém protestu Mirabeaua proti carevně Kateřině: »Les Russes ne sont Européens qu'en vertu d'une définition déclarative de leur souveraine« a v pozdějších mnohých politicko-vědeckých theoriích hlavně polských a francouzských, patří už na místo jiné. (Srv. *Lamanskij* 279 sl.)

A přece Slované, právě jako Germáni a jiní, vystupovali už za doby Kristovy jako národové hotoví a samostatní. Z toho je vidno, že jsou jisté znaky staré, prvotné, jimiž národ svou samostatnou existenci počínal a jež jsou tedy základem, a pak znaky další, druhotné, které k nim během historického vývoje přistoupily. Kdo by chtěl dnešní stav slovanství analysovati, musil by ovšem studovati celý jeho vývoj a stanoviti znaky jeho prvotné i pozdější. Kdo se však ptá jen po původu Slovanstva, zkoumaje, v čem spočívalo jeho prvotní odlišení od jiných, tomu stačí přihlédnouti k znakům základním. V nich leží původ národa, s nimi národ povstal. A těmito znaky prvotními mohou býti, pokud víme, zatím jen znaky tělesné a znaky jazykové. Třetí veliká skupina znaků národnostních, jež můžeme shrnouti pod pojem kultury, jest pro nás vesměs druhotná a jistě z největší části povstala teprve během pozdějšího vývoje národa již samostatného. My nemáme dat, na základě jichž bychom tento druh znaků sledovati mohli až do odvěkých dob, v nichž národ slovanský povstával.

Podle dnešního stavu vědění mohou se proto jen dvě nauky pustiti s daty svého materiálu tak daleko do minulosti, aby otázku po původu národnosti slovanské vzaly ve vážnou úvahu: anthropologie zkoumáním znaků tělesných, srovnáváním poměrů dnešních s poměry materiálu staršího i předhistorického, a jazykozpyt srovnávacím studiem řečí se slovanskou příbuzných. Historie a archaeologie odpadají. O tom, jak historie mlčí, již jsme mluvili, a archaeologie se svým studiem staré kultury ocitůje se ještě v době, kdy Slované už historicky vystupují, na velmi vratké basi, majíc vykládati o tom, co jest slovanské a co ne. Natož pro dobu starší, předhistorickou. Tam jí chybí pevná půda úplně. Archaeologie se o otázku původu Slovanů vůbec pokusiti nemůže a také nepokusila.

Nejvýznačnějším charakteristikem národa je dnes a byla vždy v minulosti řeč, a to nejen nejvýznačnějším, nýbrž i studiu nejpřístupnějším. Je proto přirozeno, že dnes jazykozpytci ještě nejvíce shodli se ve svých výsledcích, kterými vyjasňují nám aspoň jednu stránku vývoje národa slovanského, povstání jeho jazyka. Ale tím ovšem vývoj tělesný, genetický původ ještě není vysvětlen a v otázce té dodnes jazykozpytci, anthropologové a historikové, nedovedli se shodnouti na výkladu jednotném, ač ovšem i tu bez positivních výsledků dosavadní práce není. Ostatně té práce není mnoho. Teprve v letech padesátých a šedesátých

XIX. století přistoupila anthropologie, podporována jsouc předhistorickou archaeologií, vědečtěji k řešení svých úkolů a mezi nimi i k řešení původu různých národů evropských. Dříve se všeobecně vývoji jazykovému podkládal prostě i vývoj tělesný, a vykládalo-li se o původu slovanštiny z jedné skupiny jazykové, soudilo se při tom, že s vývojem jazykovým jednotně, parallelně šel i vývoj tělesný z téže skupiny. Teprve od zmíněné doby počal se různými pracemi jasněji osvětlovati poměr pojmu národa ku pojmu plemene, oba pojmy počaly se rozlišovati, původ jazykový oddělovati od původu tělesného, a s tohoto nového hlediska počali se znovu studovati národové evropští. Že při tom nepomíjeno ani Slovanů, je samozřejmo a přirozeno. Zejména vývoj otázky t. zv. arijské měl na tom značné účastenství. Jakmile od doby Lathama a Omalia d'Haloy počal spor o to, kde vlastně vzali Arijové nebo Indoevropané svůj původ, zda v Asii či v Evropě, spor tento dotýkal se úzce i všech jednotlivých národů indoevropských, a při velkém dalším rozvoji této ethnologické otázky byl přirozeně i původ jednotlivých těchto národů se všech stránek probírán a řešen, za tím účelem, aby sloužil podkladem pro řešení problému celkového. Nicméně dlužno přiznati, že Slované byli z národů, jichž se celé toto studium dotýkalo jen podružně a dosti povrchně. Různé náhledy o původu Slovanů po stránce linguistické i anthropologické se sice množily, ale zůstávaly beze shody, a zůstávaly bez hlubšího proniknutí. Tak bylo v celku až do let devadesátých. Tu teprve nastal obrat a tu teprve otázka o Praslovanech postavena byla i anthropologicky do jasnějšího světla, třebas že se shodných výsledků dosud nedosáhlo.

Bude nyní naším úkolem, abychom stručně shrnuli a předvedli to, co během druhé polovice XIX. století linguistika a anthropologie pověděly na otázku po původu Slovanů.

II. O povstání prařeči slovanské.

Positivní výsledky moderního jazykozpytného bádání spočívají v tom, že nezvratně zařaďují slovanštinu do skupiny jazyků zv. arijskými nebo indoevropskými (arijoevropskými, také indogermanskými), jazyků původu společného, — obráceně řečeno, že slovanský jazyk, a pokud přihlíží se k němu jako k hlavnímu znaku národnosti slovanské, i slovanský národ jazykově povstal z větve arijské.

Viděli jsme již dříve, že vědomí příbuznosti slovanských řečí s jednotlivými jazyky indoevropskými, hlavně s latinou, řečtinou, němčinou, perštinou a indštinou, počalo se uplatňovati již v druhé polovině XVIII. století a na počátku XIX.; že na př. P. Ch. Levesque došel při tom k názoru, podle něhož Latini, Řekové, Slované a Němci měli původ společný, povstavše z jednoho pranároda, že Frèret Slovany, Řeky a Thráky spojoval v jeden pranárod, Court de Gebelin zase němčinu a slovanštinu spojoval s gallštinou a řečtinou, že Schlegel, Siestřencewicz a Majewski vykládali o úzké příbuznosti latiny, řečtiny, slovanštiny a litevštiny, vyšlých z mateřského jazyka sanskrtského, že úzkou příbuznost řeči slovanské s perštinou a indštinou i germanštinou hlásal Murray, že podle Antona řeči germanská, latinská, řecká a slovanská pocházejí z jedné prařeči atd. atd.[1]). Ale jasně, určitě předvedl to a zároveň prokázal teprve Fr. Bopp ve svém díle »Vergleichende Grammatik«, jehož první svazek vyšel r. 1833 a od té doby i odpověď na otázku o původu Slovanů vstupuje do nového, vědeckého stadia. Bopp ukázal nezvratně, že i slovanské řeči jsou jednou ze skupin jazykových, které vedle sebe vyšly ze společného prajazyka »indoevropského«. A to po Boppovi dotvrdily a doplnily studie mnohých jiných jeho následovníků.

O podstatě této prařeči a supponovaného pranároda byla vyslovena během dalších studií mínění, která jsou dnes v mnohém překonána. Především dnes víme, že nesmíme si představovati indoevropský pranárod a prajazyk jako něco jednolitého, zcela jednotného. Nebylo nikdy úplné jazykové jednoty praarijské. Ale v celku ovšem platí stále za jisté a zůstává také základem celého moderního srovnávacího jazykozpytu, že 1. existovala kdysi řeč společná, — ne sice zcela jednotná, neboť byla už od počátku dialekticky differencována a pomísena, ale přece do té míry jednotna, že můžeme se svého hlediska hovořiti o jedné, společné prařeči, — a 2. že z této prařeči vedle dosud žijících jazykových celků: řeči íránské, indické, armenské, řecké, albánské, keltské, germanské, litvolotyšské, nehledě k vyhynulým, povstala i skupina dnešních jazyků slovanských, tvořících také původně jakýsi společný, uvnitř ovšem již ode dávna dialekticky rozrůzněný jazyk praslovanský, jenž po jisté době samostatného žití rozčlenil se opět na nynější jazyky slovanské. To jest positivní vymoženost

---

[1]) Srv. napřed str. 58 nsl.

jazykozpytců posledního století, a první pevná base k odpovědi na otázku, jak povstali Slované.

Jinak se to má už s otázkou další, jakým způsobem a v jakém postupu vyvinuly se jednotlivé řeči arijské z předpokládané prařeči, zejména za jakých okolností a poměrů vyvinul se mezi nimi jazyk slovanský. Jak obraz vývoje celkového, tak i sám vývoj prařeči slovanské není podnes jasný. Faktorů, kteří se toho súčastnili, bylo více. Působila především stálá inhaerentní síla differenciační, která v životě každé řeči, tedy i v supponované prařeči, působí stále tak, že si řeč nesmíme představiti nikdy jako něco jednolitého, ale spíše jako konglomerát sdružených dialektů více méně na vzájem sobě příbuzných, — působilo zde dále občasné místní oddělování, isolace, která vnitřní differenciaci dialektické, v celku přece jen vázané, otvírala pouta, aby se nerušeněji mohla ustalovati a dále vyvíjeti, a byla to na konec i assimilace cizích jinorodých elementů, na něž leckde narážela šířící se oblast prvotního celku arijského a stykem, který přirozeně nastal (hlavně absorbováním), mnoho do jazyka přijímala a mnoho pozměňovala.

Jak pomocí a prostředkem těchto faktorů povstávaly jednotlivé řeči arijské, živé i vymřelé, jak mezi nimi povstala i řeč slovanská a jak tím lid jí mluvící vytvořil se v národ slovanský, toho, jak jsem pravil, jasně nevíme. Tak daleko jazykozpyt dosud nedospěl, a určitěji toho nevyloží do té doby, dokud nebude více jasno o poměru, v jakém jsou Slované jazykově příbuzni s jinými národy arijskými, a dokud nebude určitěji rozřešena i kolébka pranároda arijského.

O stanovení stupně příbuznosti jednotlivých řečí arijských pokoušeli se sice mnozí vynikající jazykozpytci, stanovíce různá schémata pro poměry jednotlivých řečí, pro poměr jejich mezi sebou i k původní prařeči. A jakkoliv jejich výsledky už v mnohém osvětlily celkový stav dnešní po stránce slovné i grammatické, musíme přece uznati, že při stanovení příbuznosti původní, primární daleko ještě nerozhodují. Jazykozpyt nedospěl dosud tam, aby si jasně mohl představiti u jednotlivých řečí arijských starší průběh jejich vývoje, zejména z jakých forem prvotních a jakým způsobem došly stavu dnešního. A dokud to nebude dostatečně vyjasněno, nemůžeme si získati jasnou představu o vzájemném jejich poměru původním.

Mezi příbuzností primární, původní, a poměrem, který lze dnes konstatovati, může býti velký rozdíl. Dnes jsou si ty řeči nejbližší, nejpříbuznější — sit venia verbo —, které fondem slovným i formací grammatikální nejvíce ukazují shod. Ale tyto shody mohly býti z části získány teprve v pozdějším vývoji, a rozumíme-li větší, primární příbuzností bližší vztah, v kterém bylo jisté vyvíjející se dialektické centrum k sousednímu oproti jinému, vzdálenějšímu, nebo dříve oddělenému, — pak ovšem vidíme, že se pojem primární příbuznosti nemusí s dnešní krýti, čili obráceně: že z dnešní zdánlivé příbuznosti řečí arijských nemožno souditi bez dobré znalosti celého vývoje na příbuznost skutečnou, původní, na poměr a vztahy, v jakých povstával a samostatněl jednotlivý jazyk, na př. slovanský. Neboť stav dnešní není jen výsledkem tohoto vývoje primárního. Během doby pozdější přistupovala řada činitelů jiných, sekundárních, více méně náhodných, které způsobily, že se leckdy původní poměr značně pozměnil; stěhování a spojené s tím nové styky, politické soustředění v celky, stejné prostředí a podmínky životní mohly sblížiti dvě původně vzdálenější větve, jako zase různé podmínky rozlišiti původně blízké, jež před tím dlouho spolu souvisely. Dále ukázal Delbrück, jak vyhynutím pojítek povstati mohlo ostřejší oddělení a zdánlivé oddálení v stavu nynějším,[1]) kdežto Brugmann položil zase důraz na to, jak povstati mohou sekundární shody přejímáním materiálu slovného i grammatikálního.[2]) A jak opět vliv cizích elementů, s nimiž se jedna ze dvou řečí prvotně třeba nejbližších setkala, tuto původní blízkost může pozměniti a oslabiti, — není třeba ani blíže vykládat.

Z toho, tuším, i neodborníku vidno, že bez důkladné znalosti celé historie jednotlivých jazyků není dnes možno vymeziti a stanoviti určitěji onu příbuznost původní, — jinými slovy — skutečný postup odvětvení a rozvětvení původní jednotné prařeči arijské. A poněvadž zde jazykozpytci ještě mnoho práce zbývá, nebylo by možno s návrhy a theoriemi, které podnes byly učiněny, positivněji pracovati, kdyby aspoň moment zeměpisný nepřicházel jim vydatně na pomoc.

My známe, jak jsou jednotliví národové dnes zeměpisně umístěni, známe po většině i celou jejich historickou lokalisaci až do dob velmi dávných, a kde historie nestačí, víme z dat předhistoric

---

[1]) *Delbrück B.* Einleitung in das Sprach-Studium (Leipzig 1880) 135.

[2]) *Brugmann K.* v Techmers Internat. Zeitschrift f. allgem. Sprachwiss. I. 231, 250. Grundriss der vergl. Gramm. II. vyd, (1897) I. 24 sl.

a z různých tradic leccos, abychom mohli z toho souditi o směru a tím často i o pořadí, postupu pohybů hlavních národů. Tento zeměpisný moment doplňuje a podporuje vítaně aspoň hlavní údaje a výsledky jazykovědného bádání v otázce rozvoje řečí arijských. Ale ovšem ani zde, dokud nebude stanovena kolébka Praarijů — tedy východisko stavu historického — na pevnější basi státi nebudeme. Jiný výklad místního rozvoje řečí podal by se, byla-li kolébkou střední Asie, jiný, byla-li jí Armenie, jiný, byla-li v nížině ruské. To jest na první pohled zjevno. —

Předeslav tyto všeobecné poznámky, ukážu nyní v stručném přehledu na to, jak se dosud nejhlavnější theorie jazykozpytné vyslovily o původu řeči a národa slovanského, o poměru jeho k jiným Arijům se zřetelem k jazykovému rozvolnění původního svazku arijského. [1]) —

Podle positivních theorií dosud podaných rozvoj pranároda a prařeči arijské v jednotlivé části mohl se udáti dvojím způsobem: buď oddělením a odstěhováním jednotlivých větví od kmene původního, nebo šířením okrsku prařeči a dialektickou decentralisací v obvodu jeho hranic. Tento způsob je přirozeně pomalejší. Při prvém se styk částí rušil, při druhém delší dobu zůstával.

Když se poprvé rozvoj prajazyka začal uváděti v systémy, jazykozpytci stavěli představu svou na způsobu prvním a docházeli k theoriím t. zv. *odvětvovacím* nebo *rodokmenovým*, při nichž větší menší příbuznost jazyků založena je na časovém poměru postupného oddělování jich z prajazyka. Už sám Bopp měl na mysli jakýsi rodokmen, v němž sprvu zbližoval litvoslovanštinu s germanštinou, později rozlučoval, [2]) — ale v celku celé toto stanovení vzájemné příbuznosti bylo pro něj ještě věcí vedlejší. Vedle Boppa také Jak. Grimm [3]) a Adalb. Kuhn [4]) dovozovali — první bližší příbu-

[1]) Srv. hlavně *Th. Benfey* Geschichte der Sprachwissenschaft. München. 1868 str. 370 sl. *B. Delbrück* Einleitung str. 1 sl. *Roman Zawiliński* O stósunku pokrewieństwa języków Aryoeuropejskich (Os.odbicie ze Sprawozdania Dyr. III. gimn. w Krakowie. 1885) str. 5. sl.

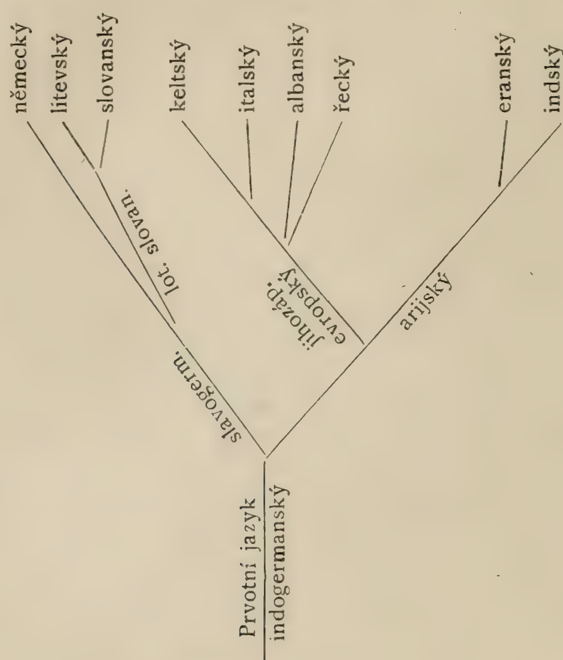
[2]) Vergl. Grammatik 760 (IV. z r. 1842). Srv. úvod k I. dílu 2. vydání z r. 1857, str. XIX. Pozdější mínění viz v spisu »Über die Sprache der alten Preussen«, Abh. Ak. Wiss. Berlin 1853. 80. Zde Bopp soudí, že se oddělení lotyšskoslovanské řeči od sanskrtu stalo později než oddělení řečí klassických, germanštiny a keltštiny a sice ještě před rozdělením asijské větve na médoperštinu a indštinu.

[3]) *J. Grimm* Geschichte der deutschen Sprache. Leipzig 1848 p. 1030.

[4]) *Adalbert Kuhn* Über die älteste Geschichte der indogerm. Völker (Webers Ind. Studien. I. 1860 321—363).

zenství slovanštiny s germanštinou; druhý s íránštinou, ale systému celého ještě nepodali.

Typickým představitelem a zastancem theorie odvětvovací stal se teprve August Schleicher. U něho je tento princip rozveden do detailů. Schleicher soudil, že se nejdříve společná prařeč rozdělila na dvě: na slavogermanský kmen severoevropský a na kmen asijskojihoevropský. Severoevropský rozpoltil se později na větev germanskou a lotyšskoslovanskou, a dále na jednotlivé jazyky tak, jak připojený obrazec vykládá.[1])

Rodokmen Schleicherův.

[1]) Podle jeho theorie vyslovené r. 1860 v díle »Die deutsche Sprache«, str. 81 a lišící se poněkud od starší z r. 1853 (Die ersten Spaltungen des indogerm. Urvolkes. Allg. Monatschrift f. Lit. und Wiss. 1853, 786 nsl.). Srv. též jeho »Краткій очеркъ доисторической жизни сѣверовосточнаго отдѣла индогерманскихъ языковъ. Приложеніе къ VIII. Т. Записокъ имп. академіи наукъ N. 2 (Petrohrad 1865) 59, a jeho »Compedium der vergleich. Grammatik der indogerm. Sprache«. 1871, str 4 sl.

Systém Schleicherův opakoval v Rusku vedle *J. Zabělina* (Исторія руской жизни II. 9 sl.) hlavně *A. Kotljarevskij.* Srv. jeho Сочиненія I. 362, II. 168, 187 a kritiku Buslajevovy grammatiky tamže str. 364. Proti němu postavil se *A. Hilferding* (Древн. періодъ. 285). Viz dále.

Rodokmenový princip Schleicherův pro svou zdánlivou jasnost a přirozenost měl mnoho následovníků, kteří se však v detailech dosti rozcházeli. Nejčastěji shodovali se jen v představě o existenci prvotní *bipartice* prařeči, a to v tom, že prařeč rozštěpila se nejdříve na část evropskou a asijskou před dalším detailním dělením. Sem patřil na př. Max Müller, K. Lottner, J. Curtius, A. Fick, K. Müllenhoff, O. Schrader a j. Také Ř. Krek se k tomu hlásí.

Důvody, o něž se zastanci této bipartice především opírali, byly na př. tyto: Evropské řeči mají podle Lottnera společné *l* proti asijskému *r* (ř. *πολύ*, got. *filu*, skr. *purú;* l. *plenus*, lit. *pilnas*, stsl. *plъnъ*, got. *fulls*, ř. *πίμ-πλη-μι* — stind. *pipar-*, *pipr-*). Podle Curtia zase vidíme často v evropské skupině *e*, kde v asijské je ještě prvotní *a* (got. *ik*, ř. *ἐγώ*, lat. *ego* — proti skr. *aham*; ř. *φέρω*, l. *fero*, got. *baíra* proti skr. *bhárāmi;* ř. *ἐστί*, l. *est*, lit. *esti*, got. *ist*, stsl. *jestь* — skr. *asti;* ř. *ἕξ*, l. *sex*, got. *saíhs*, stsl. *šestь*, lit. *šeši* — skr. *šaš*, st.baktr. *khšvas*; ř. *δέκα*, l. *decem*, g. *taihun* lit. *dészimtis*, stsl. *desętь* — skr. zd. *dašan* atd.).

Za původce této bipartice uvádí se Max Müller. Podle něho prařeč arijská rozdělila se sprvu na severozápadní skupinu nynějších řečí evropských a na jižní skupinu asijskou.[1]) O postupu dalšího oddělování nechtěl však mluviti, a jen do jisté míry spojoval Slovany s Germany v bližší příbuzenství. K. Lottner, převzav ideu bipartice, soudil, že se od evropské části Arijů oddělili nejprvé Hellénové a zbytek rozštěpil se na větve ostatní.[2]) J. Curtius[3]) zase soudil, že evropská větev rozpadla se na část severní (Slované, Litevci, Germani) a jižní (Řekové, Italové, Kelti). Také A. Fick, rozděliv pranárod na větev asijskou a evropskou, rozlišil i zde dvě skupiny: germanolitvoslovanskou a keltořeckoitalskou, jež se pak dále dělily na nynější národy.[4]) Staré schéma Fickovo je známo:

---

[1]) Srv. na př. Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache. Übers. von Dr. C. Böttger. Leipzig 1863. I. 176, a už r. 1853 jeho »The Veda and Zend-Avesta«. Essays I. 60.

[2]) *C. Lottner* Über die Stellung der Italer innerhalb des indoeurop. Stammes. *Kuhns* Zeitschrift VII. 18—49, 160—193.

[3]) *G. Curtius* Über die Spaltung des A-Lautes im Indogermanischen. (Ber. d. sächs. Ges. der Wiss. 1864 9.)

[4]) *A. Fick* Vergleich. Wörterbuch der indogerm. Sprachen II. vyd. str. 1051.

Pranárod

větev *evropská* | větev *asijská*

severní | jižní | Iránci | Indové

Germani | Litvoslované | Kelti | Řekoitalové

Později Fick pozměnil své mínění a soudil, že po bipartici nejdříve nastala tripartice ve 3 skupiny: 1. arijskou (Indové, Iránci, Skythové), 2. střední (Slované, Balti, Albanci, Frygové, Armeni), 3. západní (Řekové, Italové, Keltové, Germani); sprvu že se od společného lůna mateřského odtrhli Asiaté a po nich západní Indoevropané.[1]) Z jiných novějších linguistů O. Schrader rozděluje pranárod arijský sprvu na dvě skupiny: evropskou, sedící kdesi mezi Dunajem, Karpaty a Dněprem, a asijskou, sedící ve východním Iránu. Obě přišly od střední Volhy a Uralu. Ale v jakém postupu se pak oddělovali jednotliví kmenové, nevykládá.[2])

Mimo jmenované bipartisty vykládal zase W. Sonne, že oddělování neudálo se náhle, ale pozvolna během doby takto: Ze střední Asie, kde seděl pranárod na širokém prostranství, oddělila se nátlakem Turanců nejprve jeho severní polovina přes Ural a Volhu do Evropy, kdežto druhá zůstala na jihu Oxu seděti a šířila se do Pendžabu Persie, Medie a přes Malou Asii do Řecka. Polovina v severní Evropu přešlá rozdělila se na Kelty s Italiky a Slavogermany, ale zde již bez místního dělení a stěhování, pouhým individualisováním na společném okrsku půdy.[3]) Friedrich Müller představoval si zase, že z pranároda na Volze oddělili se nejdříve Thrako-Illyrové; pak se zbylý kmen rozvětvil na větev kelto-italo-řeckou a na větev, v níž ještě pohromadě žili pozdější Germani, Slovani a Arijové asijští. Z této se potom první oddělili Germani, pak Slované; zbytek se na konec rozrůznil

[1]) Vergleich. Wörterbuch. IV. vyd. (Göttingen 1890) I. str. XXIII. sl.

[2]) Sprachvergleichung und Urgeschichte² Jena 1890 str. 633 nsl. *P. von Bradke*, jenž knihu Schraderovu podrobil ostré kritice, hájil následovní rozštěpení arijského pranároda. Nejdříve se odtrhli západní Arijci: Řekové, Italové, Kelti a Germani a to spíše postupně než najednou. Po delší pak době odtrhli se od celku žijícího v uralokaspijské a černomořské nížině Illyro-Armenové, naposledy rozdělili se Slované a kmeny íránské. *P. von Bradke* Über Methode und Ergebnisse der arischen Alterthumswissenschaft (Giessen 1890) str. 51 sl. a 70, 215.

[3]) *W. Sonne*, Zur ethnol. Stellung der Griechen. Programm. Wismar 1869.

v Indy a Íránce.[1]) Konečně prof. Alfred Ludwig hlásá postupné oddělování indoevropských kmenů v tom způsobu, že se od společného pranároda oddělovali jednotliví kmenové posloupně, nejdříve Hellénové, pak Italové, Keltové, Germani a Litvoslované; posledními zůstali Iráno-Indové.[2])

Ze slavistů přidržel se systému odvětvovacího a bipartice Ř. Krek, jenž přijímal i existenci severoevropské skupiny, v níž Germani a Litvoslované žili kdysi pospolu.[3])

Rozhodným odpůrcem nejen bipartice, ale vůbec theorií odvětvovacích stal se však Jan Schmidt. Podle něho okrsek původní arijské prařeči šířil se na hranicích kolem na všechny strany, zároveň co ve vnitru jeho už odedávna počínalo na různých místech differencování dialektické. Tím se během času utvořila v okrsku společné prařeči zvláštní centra a zárodky pozdějších jednotlivých řečí, která však místně zůstávala stále pohromadě, ve vzájemném styku. Podle Schmidta se řeči vůbec místně neoddělily, ale představovaly jen »řetěz kontinujících variet«, mezi nimiž styk vymizel teprve pozdě vyhynutím dialektů přechodných. Příbuznost větší menší založena je zde předem na místním styku. Jest to theorie t. zv. *periferního šíření* (Übergangs-Wellen-Theorie). V Schmidtově schématu umístěni byli Baltoslované mezi Germany na jedné a Iránci na druhé straně, a Schmidt hájil proto bližší příbuznost slovanštiny s řečmi obou uvedených národů. Skupina

---

[1]) Allgemeine Ethnographie. Wien 1879, II. vyd., 88. U příležitosti sporu svého se Schmidtem r. 1891 se o své theorii již nevyslovil. (Ausland 1891, 441, 617.)

[2]) Die Genesis der grammat. Formen des Samskrt und die zeitliche Reihenfolge in der Selbständigwerdung der indoeur. Sprachen, Abh. d. kön. böhm. Ges. d. W. VII. Folge 4. Bd., 1891, 3. Srv. »O posloupnosti postupného odvětvování indoevropských kmenů od pranároda.“ (Krok 1893, 193, 245). *Hilferding* oddělil opět Slavolitevce poslední ze všech (Древн. періодъ 252), a proti Schleicherově slavogermanské jednotě postavil jednotu slavo-íráno-indskou (ib. 256). Srv. hlavně jeho spis »Объ отношеніи языка славянскаго къ языкамъ родственнымъ«. Moskva 1853, str. 54, 77, 124 a »О сродствѣ языка слав. съ санскритскимъ«. Petrohrad 1853. Podobně už r. 1836 *F. Eichhoff* dohadoval se postupného pochodu jazykových rodin z Asie, v němž byli Kelti první, pak Romani, Germani a Slované poslední (Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde. Paris 1836. Něm. od J. Kaltschmidta »Vergleichung der Sprachen von Europa und Indien«. Leipzig 1840, 3 sl., 20).

[3]) *G. Krek* Einleitung 78, 81, 86.

baltoslovanská není mu ani evropská ani asijská. Tak soudil sprvu r. 1872.[1])

Později Schmidt vyslovil se o šíření Arijů z kolébky asijské (odkudsi poblíže Babylonie) takto: Již v Asii žili arijští kmenové v takové situaci, v jaké se objevují v pozdější historii; odtud se tlačili na západ do Evropy všichni jako klín, v čele jich Keltové a po stranách ostatní,[2]) tak že obraz celku byl asi tento:

	Litevci, Slované	
Germani		Armeni
Kelti		Iránci
Itali, Hellénové		Indové[3])

Proti theorii perifer. šíření pozdvihla se celá řada badatelů jako W. Whitney, L. Havet, J. Jolly, V. Hehn, L. Meyer, A. Bezzenberger, G. Curtius a hlavně August Fick.[4]) Ale podstata jeho našla aspoň z části i řadu zastanců[5]), a tak se stalo, že novější badatelé ponejvíce oba směry podle možnosti kombinují. Kombinuje na př. obě theorie A. Leskien,[6]) J. Hanusz,[7]) Fr. Kluge,[8]) a také při všem svém skepticismu i B. Delbrück blízko stojí.[9]) K. Brugmann v I. vyd. své srovnávací mluvnice přijímá existenci jednotné arijské prařeči, která ovšem již v celku svém objevovala na jisto dialektické variace; tyto na počátku II. tisíciletí př. Kr. byly již

---

[1]) Srv. hlavně jeho spis: »Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogerm. Sprachen. Weimar 1872. O předchůdcích viz *Krek* Einleitung 75 pozn. 2.

[2]) Die Urheimat der Indogermanen und das europ. Zahlsystem. Berlin. Akad. 1890 Srv. k tomu polemiku *Fr. Müllera* v Auslandě 1891 441, 617 a odpověď Schmidtovu tamže 1891 529. (»Noch einmal die Urheimat der Indogermanen«.)

[3]) Zajímavo jest ostatně, že skoro tentýž obraz rozvoje Indoevropanů nakreslil už před lety *A. Pictet* (Les origines Indo-européennes ou les Aryas primitifs, essai de paléontologie linguistique. Paris. 1859—63), klada i centrum do kraje Schmidtovu velmi blízkého (do Baktrie).

[4]) Die ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas. Göttingen 1873.

[5]) Sem patří na př. V. Jagić, O. Schrader, H. Ebel, Ab. Hovelacque, K. Penka, P. Kretschmer, R. Meringer a j. Schmidtově theorii se také blíží »Ausbreitungstheorie« *H. Vodskova* ve spise »Sjaeledyrkelse og Naturdyrkelse, Kodaň 1890«, kterou znám jen z referátu v Indogerm. Forsch. III Anzeiger 111.

[6]) *Leskien A.* Die Declination im Slavisch-litauischen und Germanischen. Leipzig 1876. V úvodu.

[7]) Prace. filol. 1885. I. 437.

[8]) *Fr. Kluge* v díle *Pauls* Grundriss der germ. Phil. 1891 I. 302.

[9]) *Delbrück B.* Einleitung 135

tak daleko, že utvořily skupinu řečí vedle sebe stojících, jež si navzájem jen stěží nebo vůbec nerozuměly. Kdy však a jak se tyto jednotlivé řeči oddělily, Brugmann nepověděl; připustil sice možnost toho, že jednotlivé řeči stojí k sobě na vzájem v užším spojení tak, že tvořily pohromadě proti ostatním historické jednoty, ale zamítl všechna navržená spojení jako neprokázaná, vyjímaje spojení baltoslovanské a indoíránské.[1])

Negativně postavili se proti všem theoriím H. svob. pán Pfordten[2]) (nejvíce se ještě kloní k Leskienovi), P. Kretschmer,[3]) ze slavistů Baudouin de Courtenay[4]) a Ant. Kalina.[5]) Zvláštní představu ve spojení s theorií periferního šíření má H. Hirt, ačkoliv pokud se principu týče, měla již předchůdce.[6]) Podle Hirta šíření prvotní oblasti jazykové prodělávalo zároveň process »chemický«, kterým se teprv jednotlivé jazyky vyvíjely. Podle něho totiž povstání jazyků arijských založeno bylo především na assimilaci jiných jazykových prvků, které vlna prařeči, zaujavši určité místo, tam nalezla, absorbovala a assimilovala.[7])

Takové jsou dosud podané theorie.

V celku, přesně vzato, nelze z nich positivního říci nic jiného než onu větu základní, kterou jsme už napřed postavili jako východisko moderní srovnávací filologie jazyků arijských: že totiž Slované jazykově povstali z pranároda arijského, z něhož se diferencovali vedle ostatních dnes známých arijských národů, při čemž není pochyby, že se sice differenciace vyvíjela v základu na

---

[1]) *K. Brugmann* Grundriss der vergl. Grammatik der indogerm. Sprachen. I (Strassburg 1886), str 2. nsl. Srovnej též článek jeho v *Techmerově* Internat. Zeitschrift für allgem. Sprachwissenschaft. I. 226: »Zur Frage nach der Verwandschaftsverhältnissen der indogerm. Sprachen«. V novém vydání mluvnice z r. 1897 praví, že hluboké rozrůznění indogerm. řečí bylo hotovo již v III. tisíciletí př. Kr (str. 2.).

[2]) Die Frage der Verwandtschaft der indogerm. Sprachen. Ausland 1883, 46.

[3]) Einleitung in die Geschichted er griech. Sprache. (Göttingen 1896), 93.

[4]) Подробная программа лекцiй. Казань и Варшава. 1881, 126 sl.

[5]) O ludach aryjskich i o pierwotnej ich ojczyžnie (Lud, 1895, I. 106).

[6]) Předchůdcem Hirtovým je na př. *G. Ascoli* (Sprachwiss. Briefe. Übers. von B. Gütterbock. Leipz. 1887), a *K. Penka* (Origines ariacae. Wien 1883, 144 sl). Srv. i článek *Em. Kováře* v Živě I. 297 (Praha 1891).

[7]) Die Verwandtschaftverhältnisse der Indogermanen. Ind. Forsch. IV 1894, 43. »Die grossen Dialektgruppen der indog. Sprache erklären sich in der Hauptsache aus dem Übertragen der Sprache der indog. Eroberer auf die fremdsprachige unterworfene Bevölkerung und dem Einfluss dieser Sprache auf die Kinder.« Srv. i Hettners Geogr. Zs I. 653.

principu Schmidtově, ale doplňována byla leckde i skutečným oddělováním. Ovšem, jak tomu bylo v jednotlivostech, to nelze positivně pověděti. Cítíme sice, ba vědomi jsme si toho, že differenciace v celku nešla rázem stejnoměrně, že byly mezi individualisováním jednotlivých řečí různé vztahy časové i místní, že Slované osamostatnili se v různém vztahu k jiným, ale nedovedeme tyto poměry dnes blíže označiti. Nemůže býti o tom pochyby, že při vývoji jednotlivých jazyků přišel k platnosti i princip odvětvovací Schleicherův i princip theorie Schmidtovy; ale v jaké míře který vůbec, speciálně pak při vývoji slovanštiny působil, toho dnes ještě nevíme.

Zdálo by se, ježto v schématech vyložených objevovali se Slované aspoň s některými jinými národy v užším spojení, že při nejmenším vývoj Slovanů s jazykového hlediska procházel jakýmisi sekundárními skupinami, v nichž Praslované byli ještě sdruženi s jinými prakmeny, zatím co se již druhé skupiny na dobro byly oddělily.

Za podobné sekundární svazky byly nejčastěji uznávány svazek Slovanů s Germany v periodě slavogermanské,[1]) svazek slavoíránský[2]) a svazek slavolitevský. Představy o tom stopovati

---

[1]) Relativně větší příbuzenství Baltoslovanů s Germany, tedy představu, že Slované, oddělení od jednoty arijské, žili ještě po jistou dobu pohromadě s Balty a Germany, hovoříce řečí velmi blízkou, bylo už před *Boppem J. Adelungem* (Mithridates II. 612), *Th. Berndem* (Die Verwandtschaft der germ. und slav. Sprachen. Bonn 1822. Vorwort) a zejména po něm uznáváno *J. Grimmem*, *K. Zeussem*, *A. Schleicherem*, *K. Lottnerem*, *A. Kuhnem*, *A. Fickem*, *W. Sonnem*, *Fr. Müllerem* (srv. spisy napřed uvedené), k nimž se družil sprvu i *J. Hanusz* (Prace filol. I. 1885 168 nsl.), pak *Ř. Krek* (Einleitung 77) a *Taylor* (Les Origines des Aryens, Paris 1895 258). Schleicher opíral se o celou řadu jazykových jevů, o to, že Baltoslované a Germani ztratili společně konjunktiv, augment, ablativ a že *bh* v koncovce instrum. sing. i dativu a instr. plur. proměnilo se zde v *m*.

A. Fick (Vergl. Wörterb. II³. 289, 508), *R. Hassenkamp* (Über den Zusammenhang des lettoslaw. und germ. Sprachstammes. Leipzig 1876, 54 sl.) a *E. Förstemann* (Gesch. des deutsch Sprachstammes. Nordhausen, 1874, I. 239 sl.) snažili se osvětliti kulturní stav této slavogermanské jednoty ze společného pokladu slovního. — Ostatně podobné užší spojení Slovanů s Germany objevovalo se už dávno před tím. Srv. napřed na str. 44 a 47 uvedený spis Irenicův nebo Guagniniův.

[2]) Otázka slavoíránské příbuznosti dostala se do popředí později. Byli sice již dříve jednotlivci, kteří měli asijské Arijce za bližší Baltoslovanům než jiným (srv. *Pictet* Les origines indoeuropéennes I². § 5, 65; *Pott* Wurzelwörterbuch der indogerm. Sprachen. Detmold 1867, I. 1, 40. Etym. Forsch.

můžeme v obsahu jednotlivých výše uvedených schémat, a má se jimi naznačiti, že Slované dříve, než se úplně individualisovali v nový samostatný národ, žili ještě po jistou dobu v úzkém spojení nebo styku s Germany nebo s Iránci nebo s Balty, anebo na jedné straně s tím, a zároveň na druhé s oním pranárodem. Ba někteří měli i představu o existenci samostatného národa slavogermanského, a dosud se hojně uznává existence jednoty baltoslovanské od jiných značně odlišené, kterou kdysi zejména J. Hanusz hájil.[1])

Ale novější linguistická bádání staví se proti podobným sblížením, pokud se tím na mysli mají sekundární skupiny a jakési národy »slavogermanský«, »slavoíránský«, naprosto skepticky,[2])

II[2]. 2, 1; *A. Hilferding* Древн. періодъ 256, 285 a svrchu uvedené citáty ze spisu »Объ отношеніи слав. яз. etc.«, nehledě k výše na str. 60 uvedeným indologům), ale teprve *J. Schmidtem*, který Baltoslovany spojil na jedné straně s Germany, na druhé s Iránci, dostala se otázka ta do proudu hlubšího bádání. Ovšem Schmidt nikdy nesoudil, že by byli Slované s Iránci tvořili kdysi samostatný celek. Z některých zvláštností jazykových soudil pouze, že není možno odděliti baltoslovanštinu ani od germanštiny ani od jazyků íránských; ale dle jeho mínění je stejně klamné spojení baltoslovanské řeči s německou v jednu prařeč, jako na druhé straně spojení slovanštiny s íránštinou. Tím ovšem Schmidt měl baltoslovanštinu za jakési organické pojítko mezi jazyky asijskými a německým. Podobné více méně užší spojení slovanštiny s íránštinou přijímali *Ludwig*, *C. Uhlenbeck*, *P. Bradke*, *Fr. Müller*, *Leskien* (l. c.), proti byl *A. Schleicher* a všichni přívrženci evropsko-asijské bipartice.

[1]) *J. Hanusz* O dobie litewsko-słowiańskiéj w stosunku do prajęzyka indoeuropejskiego. Tom XI. Rozpraw wydziału filol. akad. Krakow. 1885, 249. — Několik slov o jazyku litevském. (Slovanský sborník VI. 5.) — O starších zastancích viz *Brückner* (Die slaw. Fremdewörter im Litauischen. Weimar 1877. Úvod), a *Krek* Einleitung 90, 93; tento se vyslovil pro dlouhé spolužití.

[2]) Od uznávání samostatné jednoty slavogermanské upouští se hlavně od té doby, co vydal *A. Leskien* práci o deklinaci obou řečí, kterouž později doplnili *Sievers a Osthoff* eliminací domněle společného litvoslavogermanského *m* proti *bh* jiných suffixů pádových. Úplně skepticky hovořil už také *Delbrück* (Einleitung 137), *Kalina* (Lud I. 105), *Hanusz* (Rozprawy wyd. fil. akad. Kraków, XI. 350, 265), dnes *Vondrák* (ČČM. 1900, 18), *Kretschmer* (Einl. in die Gesch. d. gr. Sprache 93 sl.). *A. Hilferding* vystoupil proti Schleicherově theorii ve zvláštní rozpravě »Разборъ теоріи А. Шлейхера о мнимомъ славяногерманскомъ языкѣ. Древн. періодъ. Прилож. Б. 285). Vůči námitkám proti jednotě slavoíránské dlužno však konstatovati, že aspoň jeden důležitý zjev nepřestává pro ni svědčiti. Jest to známé rozdělení jazyků arijských na jazyky *centumové a satemové*. Východní, asijští Ariové a Litvoslované změnili totiž *k* v sykavku, podle Brugmanna snad vlivem řeči autochthonů. Proti řeck.

a i proti třetí skupině »baltoslovanské« nepřestává se ozývati odpor, jmenující ji nedokázanou hypothesí.[1])

To jest vše, co možno dnes s hlediska linguistického pověděti o původu prařeči slovanské a tím i o původu národa slovanského.

Tento výsledek linguistických bádání musil by vyzníti velice skepticky, ba negativně, kdyby mu nepřicházel vstříc jiný moment, na nějž jsem již ukázal, totiž moment *zeměpisný*. Historický zeměpis ukazuje nám aspoň odedávna Slovany na jedné straně v sousedství Germanů a na druhé v odvěkém úzkém styku s kmeny baltskými, a dodávám hned, i thráckými.[2]) I íránské sousedění je velice pravděpodobné pro starší dobu. Uvažuje o tomto momentu a pak o právě vylíčených výsledcích na půdě čistě linguistické, pokud se bližšího příbuzenství aspoň s Balty týká, soudím, že můžeme zatím o původu slovanského národa uzavírati tolik:

Slovanština povstala nejspíše tím, že z původní prařeči arijské, mluvené lidem s počátku dosti jednotným, oddělila se část, kterou, nemajíce zatím jiného názvu, zoveme baltoslovanskou, a která, jestliže netvořila jeden národ jedním jazykem hovořící, představovala přece skupinu dvou dialektických oblastí, velmi blízkých jazykově a velmi úzce spojených stykem zevním. Obě tyto

---

ἑκατόν, lat. *centum* (*kentum*), stir. *cēt*, got. *hund* má stará indština *śatam*, lit. *szimtas*, stsl. *sъto* (*Brugmann*, Grundriss I². 26).

[1]) Už *Brückner* ukázal, že část shod lexikálných dlužno vysvětliti pouhým přejetím ze slovanštiny a *Bradke* poukázal na to, že úzké příbuzenství litvoslovanské jako indoíránské nemusilo býti od počátku, nýbrž že se mohlo teprve později vytvořiti (Festgruss an Otto von Böthling 1888, 4; Über Methode und Ergebnisse der ar. Alterthumswiss., 70). Rozhodně zavrhuje jednotu *Alexandr Pogodin* (Извѣстія русс. языка. 1900, 165, a článek »Изъ древнѣйшей исторіи литовскаго племени Археол. Вѣстникъ. Спб. 1898, 68—75).

[2]) Nepochybuji totiž, že se v budoucnosti prokáže i bližší styk slovanštiny s jazykem starých Thráků, odvěkých jižních sousedů slovanských. Ovšem mluviti o bližším příbuzenství dosud nemůžeme. Ale při nejmenším existovaly značné shody, založené na dlouholetém styku místním. (Srv. zatím tať *A. Pogodina* Къ вопросу о Θракійцахъ. Арх. Вѣст. 1900, XIII., a *A. Ficka* v Bezz. Beitr. 1899, 249.) Souditi jako *K. Penka* na sousedství Prařeků s Litvoslovany na základě slova pro železo (*χάλκος* — lit. geležis, lot. dzelzis, pr. gelso — stsl. želězo), bych se neodvážil (Zur Palaeethnologie Mittel- und Südeuropas. Mitth. anthr. Wien 1897, str. 52). Mohlo býti přineseno spojením obchodním přes Černé moře.

oblasti trvaly po jistou dobu v tomto stavu, zatím co jiné z původního pranároda dávno a na dobro byly differencovány a z části i místně odděleny. Vedle toho však baltoslovanská skupina zůstala i po oddělení od ostatních v relativně bližším styku s oblastí germanskou na jedné a podle všeho i s íránskou a thráckou na druhé straně. To jest výsledek jazykozpytný.[1])

Ovšem jazykozpyt nedovede při tom rozhodnouti, zdali zároveň s jazykem oddělila se i část pranároda arijského k životu novému, samostatnému: zdali Slované jsou i kmenově částí pra-

[1]) Kdy se událo oddělení baltoslovanštiny od ostatních jazyků, nebo lépe řečeno, kdy differenciace baltoslovanského centra byla dovršena, nelze pověděti už proto, že moment, kdy dialektické centrum stává se ve vývoji novým národem, vůbec nelze zachytiti. Pokusil jsem se sice jednou sám odhadnouti přibližně toto datum na základě některých výsledků linguistických a archaeologických, ale ani ty přibližné výsledky nemám dnes za takové, abych je zde nad čarou reprodukoval. Vycházel jsem (Původ Slovanů 110 sl.) od Schraderovy parallely kultury praarijské s kulturou neolithické doby střední Evropy a od pokusů tuto dobu datovati (*O. Schrader*, Sprachvergleichung und Urgeschichte. II. Aufl. Jena 1890) a to vedlo mne k závěru, že počátkem II. tísíciletí př. Kr. byl již svazek praarijský na dobro uvolněn na řadu nových národů. Dnes ovšem podklad Schraderův nemám za správný a vhodný. Ale v datu se ostatně i jiní shodli, na př. *Fr. Müller* (Allgem. Ethnographie II. Aufl. 1879. 88), *P. Bradke* (Über Methode und Ergebnisse, 212), *H. Brunnhoffer* (Urgesch. der Arier III. Leipzig, 1893. Str. X.) s hlediska linguistického, a i *K. Brugmann* v novém vydání své grammatiky (Grundriss der vergl. Gr. I. 2) Srv. i *Kretschmera* (Einleitung 187). *A. Hilferding* určil kdysi odchod Litvoslovanů od ostatních Arijů do doby mezi XIII.—VIII. stol. (Древ період, 253). *Ludwig* za konec trvání celku arijského postavil přibližně r. 3500 př. Kr. a dobu, kdy se Slované oddělili, určil asi o 1000 let později (Genesis d. gramm. Formen des Samskrt, Abh. d. kön. böhm. Ges. d. Wiss. Prag, 1891, 4).

Jestli však tehdy byli Slované odděleni i od baltských kmenů, pověděti nelze. Registruji jenom: *Julius Fierlinger* dokazoval, že v V. stol. př. Kr. ještě nebyli rozděleni (Srv. Rozprawy wydz. fil. Akad. krak. XI. 265), proti tomu však *V. Hehn* (Kulturpflanzen und Hausthiere[6], Berlin 1894, str. 324) a *Ř. Krek* (Einleitung, 216), že v tu dobu již rozděleni byli. Hehn a Krek soudili, že Slované přijali společný název pro kohouta (kurъ) od Iránů (srv. írán. churu, churúh, churús) a to od íránských Skythů, kteří přišli do Rusi v VII. stol. Jelikož však kmenové baltští mají pro kohouta název jiný, soudili oba badatelé, že v době styků slavoskythských byli již Baltové odděleni od Slovanů. Ale z dokladu tohoto nelze nic vysouditi, rovněž tak jako z parallely stsl. názvu mědь k lit. vãrias, prus. wargien, lot. vaŕš (srv. Původ Slovanů, 120) z důvodů, jež jsem nahoře na str. 68 naznačil.

národa arijského — pranárod taký musíme přijmouti, uznávajíce existenci prařeči arijské — či zdali jsou arisovanými jinorodci, kmenem původu cizího, který jen jazyk arijský přejal a si upravil. K tomu odpověď snažila se zase dáti nauka jiná, anthropologie.

III. O tělesném původu Slovanů.

Ethnologická anthropologie, pokud jí rozumíme studium tělesných vlastností jednotlivých typů a ethnologických skupin lidstva proti jiným typům a skupinám, nalezla první vědečtější pěstitele také teprve na samém konci století XVIII. a počátku XIX., na př. ve Fr. Blumenbachovi (De generis humani varietate nativa. Götting. 1775), Petru Camperovi, Th. Sömmeringovi, Ch. Whiteovi, S. G. Mortonovi, van der Hoevenovi, hlavně v J. Prichardovi (Researches in to the physical history of mankind. London 3. ed. 1836) a ještě v několika jiných. [1])

Ale po celou tuto první dobu obírali se anthropologové typy a speciemi, které se už na první pohled velmi od sebe lišily, především tedy studiem poměru, v jakém stál *homo Europaeus sive Caucasicus* ke kmenům aethiopským, mongolským, americkým a malajským. Analytické studium Evropy samotné nastoupilo teprve v polovici XIX. století, když Retzius, Baer a jiní počali se obírati srovnáváním jednotlivých evropských národů mezi sebou po stránce tělesné, a to na základě několika znaků tělesných, tehdy oblíbených a velkou naději vzbuzujících.

Prvním větším výrazem tohoto studia byl systém *A. Retzia*, [2]) založený na dvou znacích lebečných: 1. na útvaru lebky v Blumenbachově t. zv. normě vertikální a 2. na velikosti lícního úhlu normy postranní.

Podle tohoto systému dělilo se veškeré lidstvo na tyto skupiny:

---

[1]) Srv. můj Nástin dějin anthropologie (Atheneum. Praha 1889; polsky ve Wisłe 1890) a *G. Retzius* Crania suecica antiqua. Stockholm 1900, 1—18.

[2]) Systém tento uveřejněn švédsky r. 1842, (Om formen af Nordboernes Cranier), v německém překladě r. 1845 (Müllers Archiv f. Anatomie, 1845. 97). Srv. k tomu i Retziovu rozpravu »Blick auf den gegenwärtigen Standpunkt der Ethnologie in Bezug auf die Gestalt des knöchernen Schädelgerüstes« (Archiv für Anatomie« 1858, str. 105), jež původně byla vyložena r. 1856 v přednášce konané v Christianii pod názvem »Blick på ethnologiens närvarande ståndpunkt med afseende på formen af hufvudskålens benstomme«.

A. Přímolící: *a*) dlouholebé: Germani, Keltové, staří Římané a Řekové, Indové, Peršané, Arabové a Židé

b) krátkolebé: Ugrové evropští, Turci evropští, Slované, Novořeci, Lotyši, Albanci, Etruskové, Rhaetové a Baskové.

B. Šikmolící: *a*) dlouholebé: Všichni kmenové afričtí, Tungusové, Číňané, Negři australští, Eskimáci a řada kmenů amerických.

b) krátkolebé: Uhři a Turci asijští, Čerkessové, Turkmeni, Afghanci, Tataři, Mandžuové, Mongoli, Malajci, Polynésané, Papuové a část kmenů amerických.

V této řadě objevují se, jak vidno, i Slované, jsouce po prvé [1]) zařaděni po *tělesné* stránce v jakýsi vědecký systém vzájemné příbuznosti evropských i cizích národů, a to, jak z obrazce zřejmo, tak, že tvoří jednu bližší skupinu s Ugry, Turky, Novořeky, Lotyši, Albanci, Etrusky atd., že podle představy Retziovy původem svým náleželi k nim, kdežto jiná skupina evropská, v níž stojí Germani, Kelti, staří Římané a Řekové byla Retziovi původu jiného.

---

[1]) Neboť starší anthropologické charakteristiky starých Slovanů opíraly se jen o to, co oko mohlo postřehnouti z vnější podoby tělesné, o proporce, komplexi a výšku těla. Tak je vyznačili někteří starší dějepisci, jež dále uvedeme, a po nich to opakovali historikové a ethnografové z konce předešlého a počátku nynějšího století, na př. Gebhardi, Anton, Schlözer (Allgem. Weltgeschichte LI. 1789, str. 221. — Erste Linien eines Versuches 37. — Allg. nord. Gesch, 1771, 351). Jediný jen *Vavřinec Surowiecki* vyšinul se už v této časné době na theorii o anthropologickém původu kmenů evropských, jež stojí za bližší povšimnutí (Sledzenie początku narodów słowiańskich. (Varšava 1824) 227 sl. a 351 sl. Srv. *Šafařík* Abkunft 39 sl.). Podle Surowieckého Kelti a Germani náleželi k jednomu kmenu světlovlasému. Také národové staré Skythie a Sarmatie byli s předešlými příbuzni a náleželi všichni k světlovlasému kmeni kavkazskému. Naproti tomu Slované byli původu jiného, tmavovlaseho.

Původně byla Evropa obývána černovlasou skupinou kmenů, k nimž náleželi Laponci, Iberové, Ligurové, Baskové, Aquitanci a Silurové atd., kteří, soudíme-li podle zbytků zachovalých, původu byli dvojího: iberského na jedné, laponského na druhé straně. Laponský kmen byl nejstarší, autochthonní, černovlasí Jihoevropané přišli o něco později z asijské Iberie. V téže době, zdá se, přišli i hnědovlasí Slované do Evropy odkudsi z Armenie a rozsadili se ve středu a na severu Evropy. S tímto stavem setkal se později kmen blondinů, když od Kavkazu po stoletích vtrhl do Evropy. Prvním vojem jeho byli Keltové, kteří údolím Dunaje tlačili se na západ do Gallie a roztrhli Slovany baltské od adriatických; druhý voj tvořili Germani, táh-

Systém Retziův novostí svojí a pak určitostí, s kterou byl postaven, dosáhl v první době neobyčejného úspěchu a byl všeobecně přijímán. I u nás Dr. Ed. Grégr, jenž na pokyn dra. Purkyně zabral se poněkud do české kraniologie, nemeškal r. 1858 správnost jeho plně dosvědčiti.[1]) Ale jelikož tyto prvotní práce byly vskutku jen povrchní a nesprávné, netrvalo to dlouho, poznala se jejich úplná vratkost, a na místo řešení velkých otázek obrátilo se studium k analytické a kritické práci v rozměrech menších; z toho pak vyšla brzy první základní these anthropologie evropských národů.

Hlavní popud k tomuto hlubšímu studiu evropské kraniologie dán byl v letech šedesátých a sedmdesátých v Německu. Zde si počalo několik badatelů jako W. His, L. Rütimeyer, H. Hölder, H. Welcker, hlavně pak A. Ecker a L. Lindenschmidt všímati podrobněji fysického rázu zbytků tělesných ze starých hrobů jihoněmeckých, určitě datovaných rázem inventáře do druhé poloviny I. tisíciletí po Kr. a označovaných za hroby německých Burgundů, Franků, Alamannů, Baiuvarů.[2]) A tu jim hlavně dvoje bilo do očí: značná délka kostry rovně ležící na zádech, z níž souditi bylo lze o značné výšce staroněmeckého obyvatelstva, a vedle délky těla zejména tvar lebek, jichž bylo hojně v museích shromážďováno a měřeno.

Lebky tyto ukazovaly pravidlem následující charakteristiku: Šířka mozkovny v poměru k délce její nebyla veliká, tak že typický index lebečný nejčastěji a průměrem kolísal mezi 70—75 a lebky podle přijatého systému patřily tedy ponejvíce mezi dlouhé.[3])

---

noucí podél Sudet a Karpat do severní části pevniny, tříštíce zde usazené Vendy.

[1]) O lebkách člověčích vůbec a slovanských zvláště. (Živa. Praha 1858, 223.)

[2]) *W. His, L. Rütimeyer* Crania Helvetica (Basel 1864). *A. Ecker* Crania Germaniae meridionalis (Freiburg 1866). Srv. i *H. von Hölder* Zusammenstellung der in Würtemberg vorkommenden Schädelformen (Stuttgart 1876) a *J. Kollmann* Beiträge zu einer Kraniologie der europ. Völker. (Archiv Anthr. XIII. 79., XIV. 1).

[3]) Indexem lebečným zoveme číslo, vyjadřující šířku lebky při délce rovné 100. Je-li lebka na př. absolutně dlouhá 180 *cm* a široká 140 *cm* bude se její index rovnati číslu 77·7 (rovnice 180 : 140 = 100 : *x*). Podle toho lebky s vyšším indexem jsou širší lebek s indexem menším, neboť se šířka jejich blíží tím více k délce, čím je číslo vyšší. Tento index u lidské lebky vůbec kolísá nejčastěji mezi číslem 70—85, a anthropologové rozeznávají pravidlem v skupině té lebky poměrně dlouhé s indexem do 75, lebky střední s indexem

Ve spojení s poměrnou úzkostí mozkovny byl i obličej, měřený na rozponu kostí jařmových, úzký, stávaje se tím zároveň dlouhým s detaily korrelativně utvořenými: otvor nosní a očnice byly užší a vyšší, spodní čelist a tím i brada neširoká kosti jařmové přilehlé, nos vynikající. Při pohledu ze zadu jeví nám téměř lebky podobu střechovitou. Slovem lebka celá zdála se poměrně k délce užší a tím všechny její poměry šířkové zmenšeny proti délce a výšce. Vzhledem pak k okolnostem, v nichž lebky nalezeny, uvedení badatelé, hlavně Ecker, přičtli tento útvar lebky kmenu německých Franků, Alamannů atd., a poněvadž se podle vědomostí historických musilo souditi, že tito kmenové nedávno teprv vyrojení z kolébky Germanstva byli nevalně pomíšeni a tudíž relativně typu čistého, *přičten byl typ tento Germanům vůbec* a prohlášena byla za vědeckou thesi theorie o původním úzkolebém typu germanském. Germani původní, čistí měli za tělesný příznak lebku poměrně dlouhou a úzkou, těla byli, jak z měřených koster se souditi dalo, vysokého, a připojí-li se k tomu zprávy starých klassiků římských o vnější podobě Germanů, — doplnil se obraz jejich fysického rázu ještě vlastnostmi dalšími: plavostí vlasů a světlostí očí a pleti s tvářemi ruměnými.

Tak povstala theorie a původním typu Germanů, a theorie tato udržela se v platnosti až po dnešní den, přijímána jsouc nejen od Němců, ale i od jiných, zejména francouzských, italských a slovanských anthropologů, a možno říci: stala se východiskem celého dalšího bádání v genesi evropských plemen. A poněvadž zároveň už první kraniologické práce, obírající se starým i moderním materialem, vynesly na jevo, že dnešní Slované jsou krátkolebí (srv. zejména práce Weissbachovy) a že také moderní i staré obyvatelstvo centrální Francie vyznačuje se velmi silnou krátkolebostí, poznatek ten postačil, aby ve Francii a také u Slovanů i u Němců čím dále tím více opakovala a utvrzovala se theorie další, podle níž vedle zvláštního právě charakterisovaného typu a plemene germanského existovalo v staré době v střední Evropě jiné plémě, jiný typ, odlišený tělesně od prvého hlavně lebkou relativně zkrácenou, a z tohoto typu, že povstali na západě Alp Keltové, jádro a základ národa francouzského, na východě pak Slované, aspoň oni čistí, vlastní Slované. Tuto theorii o původním plemeni keltoslovanském odchylném od germanského přijímala sprvu celá mo-

mezi 75—80 a lebky poměrně krátké s indexem nad 80. Tento systém — 75—80 — přes různé návrhy a změny udržel se jako nejlepší po dnes.

derní anthropologická škola francouzská: A. Quatrefages, P. Broca, E. Hamy, R. Verneau, A. Hovelacque, J. Hervé, Obédénare, P. Topinard, Zaborowski, R. Collignon.[1]) Přední francouzský anthropolog Pavel Topinard vysvětlil a odůvodnil ji na př. takto: Do střední Evropy přišlo s civilisací mladší doby kamenné nové plémě, znalé orby a pevných sídel. Toto plémě vidíme rozloženo od *Francie přes jižní Německo a Slovany* až do Pamiru střední Asie. Později v době železné přišla rasa nová, kterou nejvýznačněji spatřiti lze v jihoněmeckých hrobech řadových. A tuto rasu zvanou (podle Brocy) kymrickou nebo angloskandinavskou (čítá do ní Anglosasy, Franky, Alamanny atd.) staví Topinard vždy proti krátkolebému a brunetnému kmenu starších Keltoslovanů.[2])

Touto theorií se tedy vykládalo, že velká část evropských Arijů, ač mluví jazykem příbuzným, z jedné prařeči povstalým, anthropologicky je původu jiného, speciálně, že část zahrnující v sobě dva sousední velké národy Germany a Slovany, je původu dvojího, repraesentovaného dvěma odchylnými typy, a zastanci této theorie rozcházeli se jedině v odpovědi na otázku, který že z obou takto stanovených typů byl zároveň vlastním typem arijským a který pouze arisován, a také ostatně i v určení původní komplexe. Jedni anthropologové viděli pravé Arijce v krátkolebém typu keltoslovanském, druzí v dlouholebém germanském (a těch bylo více), jiní se nevyslovovali. V představě prvních byli vlastními původními Arijci Keltové a Slované,[3]) v představě druhých staří Germani,

---

[1]) *A. de Quatrefages* v Rochardově »Encyclopédie d'hygiène et de médecine publique I.« (Introduction anthrop. 112, 114) a s ním také Dr. *R. Verneau* (Les races humaines. Paris 488, 604, 611) spojuje Tadžiky, Kelty a Slovany v jednu t. zv. pamirskoevropskou větev arijské skupiny proti větvi indoevropské. Srv. též *Quatrefages et Hamy* (Crania ethnica. Paris 1873 až 1882 str. 491). *P. Broca* podle Crania ethnica 491. *A. Hovelacque et G. Hervé* Précis d'anthropologie (Paris 1887) 373. *Obédénare* Les Celtes de l'Europe orientale (Revue d'anthropologie. 1877 253). *R. Collignon* Recherches sur les proportions du tronc chez les Français (L'Anthropologie 1893 256). *Zaborowski* Bull. d'anthrop. Paris 1900. 69 sl.

[2]) *P. Topinard* Éléments d'anthropologie. Paris I. 1885. 319, 400, 411 atd.

[3]) Sem patří hlavně: *Canon Isaac Taylor* (The Origin of the Aryans, London 1889, a The Origin and primitive deat of the Aryans. Journ. of. Anthr. Inst. 1888), *F. de Villenoisy* (Origines des premières races ariennes. Louvain, Muséon. 1894), *G. Sergi* (Umbri, Italici e loro relazioni. Bologna 1897, Über den sogernannten Reihengräbertypus. Buschan's Centralblatt 1898. II., Specie e varietà umane. Torino 1900), *A. Keane* (Man past and present.

Slované pak spolu s Kelty tvořili jim jen arisovaný cizí element, příbuzný nejspíše Finům nebo Turancům [1]) a tím se potvrzovalo na zdánlivě vědeckém základě to, co dříve více z potupy než z přesvědčení vykládali Parrot nebo Schütz, Brandstätter a jiní.

Ale theorie »keltoslovanská« povstala na základě jedné praemissy, jejíž chyba spočívala v tom, že se uvažovalo a soudilo z dvou skupin materialu bez dostatečného uvážení, jaká jest jejich časová provenience. O původním německém typu soudilo se předem na základě starého materiálu z jihoněmeckých hrobů, — o původním slovanském však především na základě materiálu moderního, a srovnával se tak nynější stav jedněch s dávnominulým stavem druhých. Starý materiál slovanský nebyl sprvu dostatečně znám a respektován.

Tím však hned zpředu celá uvedená these postavena byla na základy pochybné a také postačily jen trochu hojnější objevy starých hrobů slovanských, aby se nahromadila látka, kterou s touto theorií těžko bylo uváděti v soulad.

To přimělo několik anthropologů, že počali míti různé pochybnosti, hlavně pokud se týče spojení Slovanů s keltoslovanskou theorií. Z nich sluší uvésti u Němců J. Kollmanna,[2]) Th. Poesche,[3]) a hlavně R. Virchowa[4]), jenž už r. 1876 a 1881

Cambridge 1899, 521), *Zaborowski* (Bull. de la soc. d'. anthr. 1900, 98), *Talko Hryncewicz* (P. Антр. Ж. 1901. 28).

[1]) *Poesche Th.* (Die Arier. Jena 1878. 14 sl., 41), v první době i *Penka K.* (Origines ariacae. Wien 1883, 14. nsl. Herkunft der Arier. Wien 1886 32, Ausland 1891 č. 7 - 10, Über den phys. Typus und die Urheimat der Arier. Mitth. anthr. Ges. Wien. XIII. 255. (V poslední době však soudí jinak, jak uvidíme). *E. Zuckerkandl* (srv. Mitth. anthr. Ges. Wien. XV. Sitzungsber. 104). Dr. *Wilser* (Die Herkunft der Germanen. Correspondenzblatt 1885, 122. Rundköpfe in Europa. Buschan's Centralblatt 1899, 1), *E. Hölzer* Zum Problem des german. Typus (Jahreshefte des Ulmer math. nat. Ver. IX. 1899). *M. de Lapouge* Questions aryennes. Revue d'anthrop. 1889. 181) a nejnověji i Dr. *G. Buschan* (Verbreitung, Eintheilung und Ursprung der slav Völkerstämme. Bericht über das Vereinsjahr 1899/1900 der Ges. für Völker- und Erdkunde zu Stettin. str. 24. (Wohlau 1901). *Gust. Retzius* (Crania suecica. Stockholm 1900 str. 25, 45). *Thurnam* (Archiv Anthr. I. 277., 283), *Th. Huxley* (The Aryan Question and prehistoric Man. The nineteenth Century 1890 Nov. 759. Man's place in nature II. vyd. Lond. 1890), *Sayce* (srv. Ausland 1890, 741). *G. Rendall* (The cradle of the Aryans. London 1889, srv. Journ. of. Anthr. Inst XIX. 491).

[2]) Srv. jeho přednášku na sjezdu ve Frankfurtě nad Mohanem 1882 (Correspondenzblatt XIII 203 a Pam. arch. XII. 333).

[3]) *Th. Poesche* Die Arier 126 sl.

[4]) Srv. již práci »Beiträge zur physischen Anthropologie der Deutschen

vyslovil se pro původ Slovanů ze dvou elementů, z nichž jeden příbuzný byl Germanům, pak Karla Penku,[1]) jenž z podobného názoru vycházeje, ve svých novějších pracích blízek je theorii o společném původu Germanů a Slovanů, ze slovanských baďatelů zejména Anatola P. Bogdanova[2]), Dm. Anučina[3]), K. Ikova[4]), M. Zografa[5]) a J. Wankela[6]). O těch slovanských anthropolozích, kteří jinak soudí, uslyšíme dále.

Také já sám jsem už r. 1890 vystoupil proti běžné tehdy theorii keltoslovanské ve spise »Příspěvky k anthropologii zemí českých« (Praha, str. 83 nsl. Vyšlo s datem 1891), pak v článku

mit besond. Berücksichtigung der Friesen« (Abhandl. der k. Akad. der Wiss. Berlin 1876 p. 9), referát o pohřebišti u Slaboszewa (Berl. Verh. 1881 p. 272 nsl.), důležitý článek »Die Deutschen und Germanen« (Berl. Verh. 1881 68 a 357) a jeho výroky na sjezdech v Norimberce (Correspondenzblatt 1887 132), v Moskvě (Congrès international T. II. Procès verbaux 16, 21), nebo v zahajovací řeči sjezdu v Speieru r. 1896 Corrspzbl. 1896, 79) a v Lübecku r. 1897 (tamže 1897, 70). Virchowův názor přijali na př. *Schumann* (Berl. Verh. 1894. 336) a dříve z části i *G. Buschan* (Germanen und Slawen. Münster 1890, 37, 39).

[1]) *Penka* (Globus 1892. Bd. LXI. 76).

[2]) První myšlenky, pokud vím, pronesl již ve svém spise »Курганное племя Московской губ.« (Moskva 1865) a v spise »Матеріалы для антропологіи курганнаго періода въ Московской губ.« (Moskva 1867), pak opět pochyboval a rozvíjel svůj názor pomalu v řadě článků publikovaných ve sborníku »Антропологич. Выставка« na př. II. 180 (Курганные черепа области древнихъ Сѣверянъ), II. 38, (Описаніе курганныхъ череповъ Смоленской губ.), II. 3?0 (Черепа изъ старыхъ Московскихъ кладбищъ), III. 1. 305 (Древніе Кіевляне по ихъ черепамъ), III. 1. 350 (Курганные жители Сѣверянской земли по раскопкамъ въ Черниговской губ.), III. 1. 462 (Древніе Новгородцы), IV. 1. 106 (О черепахъ людей каменнаго вѣка, найденныхъ до сего въ Россіи) atd., až konečně jasně a určitě vyložil jej v přednášce, kterou měl na mezinárodním sjezdu v Moskvě r. 1893 (Quelle est la race la plus ancienne de la Russie centrale? Comptes rendus du Congrès international T. I. Moscou 1893).

[3]) *Anučin* v článku »Velikorusi« v slovníku Brockhause a Jefrona (Petrohrad 1892); srv. i »Quelques donnés pour la craniologie de la population actuelle du gouvernement de Moscou« (Congrès international. Moscou II. 279) a poznámky další.

[4]) *K. N. Ikov* Дневникъ 1890 103.

[5]) *M. Zograf* Антропологическія изслѣдованія мужскаго великорусскаго населенія Владимирской, Ярославской и Костромской губ. Москва 1892. 176, a články »Les types anthropologiques des Grand-Russiens des gouvernements du centre de la Russie«. (Congr. intern. Moscou 1893. II. 11), Über altrussische Schädel aus dem Kreml (Archiv für Anthr. XXIV. 1897. 41, 63).

[6]) *Dr. H. Wankel* Beitrag zur Gesch. der Slaven. Olmütz, 1885. Srv. Mitth. Wien XII. 127.

»K otázce o původním typu slovanském« (Atheneum, 1891, 193), a vyslovil jsem při tom theorii jinou, *podle níž vůbec tělesného rozdílu mezi typem slovanským a germanským prvotně nebylo, nýbrž naopak úzká příbuznost a původ společný.* Seznav pak během dalších let, že mínění toto naráží na odpor s různých stran, sebral jsem r. 1896 všechna data, jež jsem té doby měl po ruce v novou knihu »O původu Slovanů.« (Praha 1896).

Kniha tato vyvolala značný rozruch v anthropologické literatuře evropské.[1] Doznala v řadě referátů schválení, v řadě jiných narazila na odpor někde vědecký a odůvodněný, jinde nevědecký tak, že jsem měl za svou povinnost několika replikami hájiti své stanovisko a opravil jsem také rád ty nedostatky, na něž na př. K. Rhamm, P. Miljukov, V. Vorobjev, P. Minakov důvodně ukázali.[2] Nicméně v celku a v základu od své theorie dosud upustiti nemohu, ač na druhé straně rád uznávám, že druhá theorie má pro sebe také vážné důvody. Dnes stojí zatím obě prostě proti sobě, a s tohoto stanoviska pokusím se je nyní objektivně vyložiti,

---

[1]) K historii této otázky srv. i článek *J. Matiegky* »Počátky a postup anthropologického studia obyvatelstva zemí českých.« (Národopisný Sborník, Praha 1898, III. 72).

[2]) Celkem se souhlasně vyslovili *D. Brinton* (Science, New-York N. S. VI. Nr. 139), *A. Lissauer* (Zs. f. Ethnol. 1897, 39). *J. Matiegka* (Mitth. antr. Ges. Wien, 1897, 55), *A. Kalina* (Lud 1897, 197), mimo řadu referátů jiných, kde stanovisko referentovo určitěji nevystoupilo. Nově se pro dolichocefalii Praslovanů prohlásil i *O. Ammon* (srv. Centralblatt f. Anthr. 1900, 280, 282), *R. Asmus* (Archiv f. Anthr. XXVII. 1), *Ad. Bloch* (Bull. d'anthr. Paris 1901, 78). Srv. dále i názor *Kollmannův* v Archiv. f. Anthr. XXII. 137. Proti vystoupil hlavně *K. Rhamm* (Globus LXXI. Nr. 20, LXXII. Nr. 2.), *J. Píč* (Pam. archeol. XVII. 472), *P. Miljukov* (Этнографъ. Обозрѣніе 1898. Nr. 37. 132), *Seemayer Vil.* (Ethnographia 1899, 185), z části ji doplnil *Hormuzaki* (Globus LXXII. Nr. 4); nověji k theorii o brachycefalii praslovanské přihlásil se *Talko Hryncewicz* (P. Антр. Ж. 1901, 26) a *V. Vorobjev* (tamže 1900, 69). Proti kritice Rhammově srv. moji odpověď uveřejněnou v Globu LXXI. Nr. 24, proti Píčově dva spisky o sobě vyšlé »Na obranu« a »Dodatek« (Praha 1897).

Všemi ostatními kritikami obírá se spisek »Zur Frage über den Ursprung der Slaven. Nachwort zu meiner Arbeit »O původu Slovanů«. Prag 1899. Beilage zum Věstník sl. st. II. Polemickou statí p. Seemayera »A szlávság eredetének Niederleféle elmélete«, v časopise »Ethnographia« neobíral jsem se proto, že autor její neznaje vůbec práce originální, nýbrž jen chybné referáty, čehož velmi lituji, rozvádí tam polemiky o věcech, jichž jsem neřekl nebo jež jsem zcela jinak mínil.

jakožto výsledek posledního badání v otázce po anthropologickém původu Slovanů.[1])

Jak jsem již pověděl, stará theorie o typu a plemeni slovanském odchylném od germanského, založena byla na následujících dvou pozorováních:

1. že staří Germani jihoněmeckých hrobů jsou většinou středolebí a dlouholebí a při tom že byli dle zachovaných zpráv pleti vlasů, očí světlých,

2. naproti tomu, že u Slovanů vidíme nyní pravidlem krátkolebost a že vládne u nich komplexe tmavá.

Ale z obou posledních zjevů dostatečně prokázán je pouze zjev první. Nyní jsou Slované skutečně krátkolebí. To vykazují nám již průměrné indexy lebečné jednotlivých kmenů slovanských a ještě jasněji a správněji percentualní zastoupení krátkých lebek proti dlouhým a středním. Sestavil jsem ve svém »Původu Slovanů« přehledné tabulky indexů lebečných slovanských národů sebraných různými badately jak na lebkách moderních z kostnic vzatých, tak i na živých, pak i záznamy procentualních poměrů typů světlé komplexe k typům středním a tmavým a výsledek ukázal, že vskutku 1. Slované jsou dnes vesměs krátkolebí, ač většina jich nedostupuje tu stupně příliš vysokého. Nejméně dlouholebých ukazují západní a jihozápadní Slované (Čechové, Chorvati a Srbové). Zde je dolichocefalní lebka vyjímkou a i procento středních je nepatrné. Za to stoupají obě tato procenta, jdeme-li směrem k severu a severovýchodu, fakt to, na který již r. 1874 Weissbach dobře ukázal.[2]) Vidíme, nejen jak za Karpaty přibývá středních lebek, ale i dolichocefali se objevují častěji.

Nejvíce hlav středních a vůbec typů i při krátkolebosti stojících na hranici mesocefalie vykazuje střední Rusko, Bělorus a Polsko — tedy končiny, v nichž právě Slované odedávna sedí.

[1]) Zcela objektivně postavil se k oběma *W. Z. Ripley* (The racial Geography of Europa. Russia and Slavs. Appletons Pop. Sc. Monthly. 1898, Oct. 721, The races of Europe. London 1900, 358) a *Dm. Anučin* v předmluvě k ruskému překladu mé knihy »Человѣчество въ доистор. времена.« (Спб. 1898), nebo v článku o anthropologii Rusů v sborníku »Россія« (Отдѣльное изданіе статей изъ Энц. Словара Брокгауза и Ефр-на) Спб. 1900. 135 (Srv. překlad v Globu 1901. Bd. LXXX. 270), ač patrně se více kloní pro moje mínění.

[2]) Bemerkungen über Slavenschädel (Zs. f. Ethnol. 1874, 315.)

Už Tareneckij konstatoval u 184 velkoruských lebek střední index 80·65 (při 52% brachycefalů proti 48% tvarů delších), Popov u 151 lebek z okolí Charkova index 80·0. Indexy živých hlav měřených Talkem Hryncewiczem, Jančukem, Ikovem a Zografem ukazují sice nejčastěji průměr 82, ač jdou místy ještě výše, ale nesmí se zapomínati, že, chceme-li je přirovnávati k indexu lebek, nutno 1—2 jednotky odčísti.[1] To jsem již uváděl ve svém »Původu Slovanů« a novější zkoumání starší data znovu potvrzují. Tak našel A. D. Elkind u 375 osob střední index 80·85 u mužů a 81·35 u žen (což by po odečtení ukazovalo téměř na mesocefalii lebek); týž spolu s Olechnowiczem vypočetl stř. index na 69 starších polských lebkách ze stol. XVI. a XVII. na 80·88 u mužů, na 81·85 u žen,[2] Eichholz u 100 Bělorusů našel střední index 81·05 a v celku 28% mesocefalů,[3] V. Vorobjev u Velkorusů rjazaňských v redukci 6·4% dlouholebých, 51·1% středních a 42·4% brachycefalů[4] se středním indexem 79·48; u Velkorusů vůbec pohybuje se procento dlouholebých v různých oblastech mezi 11·5—26%, středolebých mezi 11—35·5%.[5] Zato u Velkorusů zabajkalských našel nedávno Talko Hryncewicz střední index 83·1 a při tom 72·5% brachycefalie,[6] u Podolanů stř. index 82·1.[7] Týž sestavil nejnověji i velmi názorný anthropologický obraz Poláků, v němž konstatoval, že nejvíce brachycefalů je v Haliči (83%), v Lublíně už 78·4%, v Sandomirsku 77%, v Plocku 78%, v Opolsku 68·8%, ve Varšavě 57·4%.[8] Při tom je velice zajímavo, že u dělného lidu selského je brachy-

[1]) Srv. »Původ Slovanů« 55, 56.

[2]) *A. D. Elkind* Привислянскіе поляки. Труды антр. отд. общ. любит. ест. антр. этн. XVIII. 3. стр. 255—458 1897.

[3]) Матеріалы къ антропологіи Бѣлоруссовъ. Diss. Спб. 1896. Srv. ref. Stiedy Russ. Litt. v Archiv. Anthr. XXVI. 168.

[4]) *Vorobjev V.* Матеріалы къ антропологіи великорусс. населенія нѣкоторыхъ уѣздовъ Рязаньской губ. (Труды антр. отд. общ. люб. ест. антр. этн. Москва T. XIX. 64, 80. — Bez redukce byl poměr 0·6 : 32·6 : 66·8%, ind 81·48. Tamže na str. 67. přehled výsledků z jiných končin slovanských.

[5]) Великоруссы. Р. Антр. Журналъ 1900, 58. Velikorus charakterisován je podle Vorobjeva »subbrachycefalií na hranici k mesocefalii« (str. 66) a jest nejblíže typu Bělorusa.

[6]) *Talko Hryncewicz J.* Къ антропологіи Великоруссовъ. Семейскіе забайкальскіе. Tomsk, 1898, 28.

[7]) Srv. Archiv. Anthr. XXVI. 203.

[8]) *Talko Hryncewicz J.* Поляки. Антропологическій очеркъ. Р. Антр. Ж 1901, 22.

cefalie mnohem méně než u šlechty, na př. v Lublíně 59·6%, v Lomži 60·5%, v Plocku 54%.

Vidíme tedy vskutku na Rusi a v Polsku ubývání brachycefalie. Vyšší stupeň nalézáme za to u Čechů a Jihoslovanů.[1]) V celku však možno Slovany prohlásiti za mírně krátkolebé.

Ale jinak je už s komplexí. Typ slovanský daleko se nevyznačuje ani dnes tou tmavou komplexí, s jakou počítali svrchu uvedení anthropologové při tvoření svého typu keltoslovanského, vycházejíce především z poznání Slovanů v zemích alpských. Čechové a část Jihoslovanů statisticky se sice objevují většinou tmaví, — ale o Polácích a Rusích, a snad i o části Jihoslovanů[2]) to říci nelze.

Tabulky, sestavené v mém »Původu Slovanů« na základě starších prací (str. 61 nsl.), ukazují u Poláků i Rusů (mimo Malorusy) převahu světlých typů, totiž individuí s pletí jasnou a s očima i s vlasy světlými. Souhrn výsledků Dra. Jul. Talka Hryncewicze konstatuje u Bělorusů 57% čistého světlého typu proti 11% čistých brunetů, u Poláků poměr 52 : 16, u Ukrajinců 25 : 38, u Podolanů 52 : 18, Zograf u Velkorusů gub. tverské, jaroslavské a vladimirské poměr 40·5 : 20·4%. V. Vorobjev v práci o Velkorusech charakterisuje je valnou většinou za rusovlasé (ovšem ne plavovlasé); světlých očí vyskytuje se 40—50% (l. c. 63, 64). Talko Hryncewicz u Velkorusů zabajkalských našel 77·4% blondinů. Jiné novější výsledky viz sestavené v práci V. Vorobjeva o Velkorusech

¹) K starším pracím mým, pak Dra. Matiegky, Weissbacha, Glücka, Himmela a Bassanoviče, jejichž výsledky viz v »Původu Slovanů« l. c., doplniti možno nové potvrzující zkoumání *J. Matiegky* na českých lebkách z kostnice mělnické, budyňské a třebivlické, ukazující střední index 83·19 pro mužské, 83·57 pro ženské lebky a všeobecný procentuální poměr skupin: 1% dol. : 13·5% mes. : 85·5% brachycefalů. (Zkoumání kostí a lebek českých kostnicích venkovských. Rozpravy Akad. tř. II. 42. Praha, 1896 str. 12.) K pracím o jihoslovanských lebkách srv. nový článek *A. Weissbacha* Altbosnische Schädel (Mitth. Anthr. Wien 1897, 80).

²) Tak aspoň cestovatelé po Makedonii vytýkají světlý typ tamějších Slovanů (*Kočubinskij* v Arch. sl. Phil. XIII. 621). Srv. i *V. Kănčov* Македония. Sofia 1900 66. *K. Jireček* v popisu svých cest do Srbska (Osvěta 1875, 421) praví: »Srbové po vesnicích většinou bývají světlovlasí, fysiognomie čistě slovanské.« Anthropologických statistik z končin těchto dosud není. Ostatně i za typ Slováka uherského prohlašuje se hlava rusovlasá. Srv. *Pokorný* Z potulek po Slovensku (Praha 1886) I. 47, *A. Herrmann* Die ethn. Gestaltung der Bewohner Ungarns (Ethn. Mitth. Ung. V. 1896. 77), *J. Szaraniewicz* Kritische Blicke 128.

rjazaňských.[1]) Také v poslední své nahoře uvedené práci o Polácích, uznává Talko Hryncewicz za původní typ polský — typ světlý.[2])

Už na základě těchto výsledků nutno zajisté doznati, že starší francouzské theorie, které proti světlému typu germanskému (kymrickému atd.) stavěly tmavý typ keltoslovanský, nemají ani v nynějším stavu slovanského typu opory. Pravda, procento brunetů jest v Slovanstvu dosti veliké a u západojižních vůbec silně převažuje; přes to však větší část Slovanů, hlavně celé Polsko a Rusko, více se kloní k typu světlému. A tam je jádro Slovanstva. V území tom opět nejvíce světlosti ukazují kraje běloruské, polské Podlesí, sousedící s končinami Litevců a Lotyšů, kteří valnou většinou jsou blondini[3]). Vůbec vidíme totéž, co jsme pozorovali při rozložení indexu lebečného: směrem na sever a na východ ubývalo krátkolebosti, a s ní ve větší ještě míře ubývá i typu temného. Že se i tu najdou jednotlivé menší kraje, které proti tomuto pravidlu se postaví, o tom není pochyby, a bude další úlohou případy ty vysvětliti. Ale pravidlo celkové je na určito zjištěno.

Dnes jsou tedy vskutku Slované krátkolebí, jak jsme viděli, u západních převažuje i tmavá komplexe, ač méně, než se dříve předpokládalo, — ale dnešní tělesný ráz Slovanů nelze naprosto přenésti do minulosti tak, jako to učinili zastanci theorie nahoře vyložené, prohlásiti jej za původní typ slovanský a na základě jeho řešiti otázku o původu Slovanů. Neboť velikým procentem ukazuje materiál tělesných zbytků v hrobech staroslovanských rysy zcela jiné, rysy vížící je k starému typu germanskému, a staré zprávy o vnější podobě Slovanů odchylku tuto ještě doplňují a utvrzují. O celé kostře a o výšce těla nelze sice dosud podati bezpečnějších zpráv,[4]) ale sebrané lebky staroslovanské tvoří již

---

[1]) Труды антр. отд. XIX. 1899, 52.

[2]) Поляки. Антр. очеркъ. Р. Антр. Ж. 1901, 16. Zde vypočteno pro haličské Poláky 35% světlého proti 19% temného typu a pro varšavské poměr 20·2 : 17·5.

[3]) Srv. na př. výsledky Talka Hryncewicze, jenž u Litevců, Lotyšů a Žmudinů konstatoval 66·6% blondinů (se světlými vlasy i očima) proti 5% brunetů. (Charakterystyka fizyczna ludów Litvy i Rusi. Zbiór XVII., 112.) Litevci a Lotyši vykazují také poměrně málo krátkolebosti, a nejvíce středolebých. Srv. starší práce v »Původu Slovanů« str. 57 nsl. Talko Hryncewicz našel 27—58% mesocefalů u Litevců a Lotyšů, Wl. Olechnowicz 36—57% u Litevců. (Zbiór XVII, 135, XVIII, 60.)

[4]) Ale podle všeho Slované byli vskutku těla dosti vysokého, ἄλκιμοι, εὐμή-

velký, do mnoha set jdoucí materiál, který, třebas byl velmi nestejnoměrně zpracován, přece k ocenění hlavních rysů, o něž nám jde, postačí, předem však postačí k negaci uvedených theorií, ovšem potud, pokud na *tomto* znaku, na *brachycefalii* byly založeny. Výslovně podotýkám, že mi nejde o podrobnou charakteristiku lebky, nýbrž jen o ten znak, na němž budovala se uvedená theorie.

A tu snažil jsem se už v práci z r. 1896 sestaviti značnou řadu dokladů toho, že lebky starých hrobů slovanských, a to z doby, kdy o slovanské příslušnosti nemůže býti již pochyby, jsou valnou většinou tvaru jiného než dnes, že totiž u nich silně převládá dlouholebost a středolebost proti dnešní krátkolebosti. Dovolával jsem se pro země české výsledků svých a Matiegkových, pro země polské hlavně zkoumání Kopernického, pro východoněmecké výsledků Virchowa, Lissauera, pro země ruské prací Bogdanova, Europaea, Antonoviče, Hamčenka a j., výsledků, jichž starší nahoře uvedené práce německých a francouzských badatelů z největší části pro nepřístupnost jazyka neznaly. A tyto výsledky, jež vesměs ukazovaly, že v slovanských hrobech stol. VIII.—XII. dlouhé a střední typy silně převládaly, [1]) *potvrzují se*

νεις, jak je staré zprávy označují. Aspoň střední výška mužských koster v hrobech drevljanských vypočtena byla Hryncewiczem a Hamčenkem na 167 a 165 *cm*, u radimičských Antonovičem na 166 *cm* (Talko Hryncewicz v Materyałech IV. 7.), u volyňských Antonovičem na 171 *cm* (Изв. XI. арх. съѣзда. Кіевъ. 26). Ženy ovšem bývají mnohem menší.

[1]) Uváděl jsem tam následující hlavnější naleziště, při nichž udávám v závorkách procentuální poměr nalezených tam lebek dlouhých ke středním a krátkým (literaturu příslušnou viz na str. 67 nsl.): v Čechách hroby u Levého Hradce zkoumané Matiegkou (30·7 : 30·6 : 38·7), u Čáslavě (25 : 37·5 : 37·5), v Řepově (50 : 50 : 0; 74·1 :14·2 : 14·2), v Uhercích (30 : 30 : 40), ve Zbuzanech (36·4 18·2 : 45·4), v Želenicích (46·2 : 53·8 : 0), v Libici (47 : 41·3 : 11·7), na Moravě v Horních Dunajovicích (16·6 : 58·3 : 25), v Rakousích u Thunau (33 : 67 : 0), u Lengenfeldu v Bavořích (56·2 : 37·5 : 6·3), v Braniborsku u Platika (4 dolich.), u Kaldusu v Prusku podle Lissauera (43·3 : 43·3 : 13·4), u Słaboszewa v Poznaňsku (42·8 : 57·2 : 0), u Źarnówky a Popowa v Podlesí (33·3 : 40 : 26·6), u Tczewa (4 dol. a 1 mes.). V Rusku, necháme-li stranou gubernie severnější a střední, našel A. Bogdanov v hrobech starých Sěverjanů vykopaných Dm. Samokvasovem nad ř. Psjolem 82·6% dol. a 17·6% mesocefalů, v hrobech u Merinovky samé dlouhé, u Trojického monastýru 33·3% dlouhých, 50% středních a 16·6% krátkých. Z výkopů Antonovičových v zemi Drevljanů známo bylo 66 lebek se středním indexem 78·5, ze země Radimičů pak 33 lebek se stř. indexem 75·1 (84·8% dolichocefalů). — Uvedené zde poměry lebek českých jsou v nové práci Hellichově revidovány a místy nepatrně pozměněny.

neustále nálezy novými. O českých lebkách praehistorických vyšla zatím nová souborná, pilná a velmi cenná práce — třeba že s výsledky konečnými nesouhlasím (srv. str. 23) — od Dra. J. Hellicha, a v práci té Hellich na základě všeho českého materiálu došel jednak k výsledku, že v českých hrobech X.—XIII. stol. nalezeno bylo dosud 28% dolichocefalů, 38·5% mesocefalů a 33·5% brachycefalů, při čemž »mesocefalie tíhne více k dolichocefalii než k brachycefalii«, jednak k závěru, že praslovanský typ u nás i v ruských kurhanech vyznačen je lebkou vysokou a dlouhou.[1]) Také Dr. J. Matiegka na základě nových nálezů v hrobech žižických rozhodl se v novější době pro závěr podobný.[2]) Vedle starších v pozn. uvedených známých nalezišť z vých. Německa a Polska u Platika, Kaldusu, Słaboszewa, Tczewa, Žarnówky, Popowa poukazuji ještě na nálezy následující, v nichž se objevili samí nebo téměř samí dlouholebci: na hroby u Reitweinu na Odře,[3]) ve Volíně,[4]) v Ramíně a ve Friedfeldu v Pomořansku.[5])

A nová souborná práce Rud. Asmusa o lebkách ze starých slovanských hrobů meklenburských[6]) ukazuje u 26 lebek mužských střední index 76·6, u 22 ženských 76·9 a následující rozložení skupin podle shody frankfurtské: 31·3% dolichocefalů, 50% mesocefalů, 18·7% brachycefalů, což vede autora k závěru (str. 31): »Dieser dolichocephale zur Mesocephalie hinneigende Typus ist der ursprünglich slavische, der sich zusammen mit der Mehrzahl der übrigen für altmecklenburgische Slavenschädel charakteristischen Erscheinungen auch bei den altslavischen Stämmen der Pommern und der westpreussischen und posener Polen als überwiegend nachweisen lässt.«

Talko Hryncewicz, ač sám zastává krátkohlavost Praslovanů, uveřejnil nedávno velmi cenný a obsáhlý příspěvek k poznání starých obyvatel jižní Rusi na základě materiálu kurhanového, a výsledek jeho jest, že u 116 drevljanských lebek konstatováno

---

[1]) Praehistorické lebky v Čechách ze sbírky musea království Českého. Praha 1899. 150, 202, 210.

[2]) Lebky žižické a archaeologické i anthr. třídění pozdní doby slovanské (Pam. arch. XVIII. 1899, 499).

[3]) Berl. Verh. 1893, 550.

[4]) Zs. f. Ethnol. VIII. 234.

[5]) Berl. Verh. 1898, 93; Nachrichten 1893, 76.

[6]) *R. Asmus* Die Schädelform der altwendischen Bevölkerung Mecklenburgs. Inaug.-Diss. Braunschweig 1900. Str. 8, 31. Srv. totéž obšírněji v Archiv Anthr. XXVII. S. 1—32, a u výtahu v Globu LXXVIII. 295.

96% dolichocefalů a 3·4% mesocefalů (s indexem 75—77), u 38 poljanských 80% prvých, 10% druhých a 10% brachycefalů.[1])

S. Hamčenko v pohřebištích žitomirského újezda našel mezi slovanskými lebkami ze VII.—IX. stol. skoro samé dlouhé a střední tvary.[2]) Na posledním arch. sjezdu v Kijevě prof. Antonovič konstatoval v slovanských kurhanech západovolyňských střední index 76·5,[3]) a krátce před tím v hrobech Radimičů mezi 33 lebkami střední index 75·09.[4]) O haličských pohřebištích tohoto rázu jsme bohužel ještě málo a nedokonale informováni, ale i tam podle všeho lebky dlouhé a střední převažují.[5])

Tedy dosud v celém Slovanstvu vidíme ve stol. VIII.—XII. velmi silné zastoupení dolichocefalů a mesocefalů proti brachycefalům. Jest to poměr opačný stavu dnešnímu! Jest proto zcela přirozeno, že v intervallu obou dob, čím dále jdeme v historii k době přítomné, čím více hroby slovanské blíží se době naší, tím více ubývá dlouholebých a přibývá krátkolebých, až nás poslední století převádějí v stav nynější, který ukazuje známé nám již poměry zcela opačné stavu minulému. Materiálu z této doby přechodní není sice mnoho, ale pokud se nalezl, zřejmě vykazuje stupně přechodní,[6]) tak že před našima očima přímo pomalu pře-

---

[1]) *Talko Hryncewicz* Przyczynek do poznania świata kurhanowego Ukrainy. Materyały, Kraków. 1899. IV. 18. Srv. *V. B. Antonovič* О книгѣ Тально Грынцевича: Антропологія украинскихъ кургановъ (Чт. Ист. 1900. Зас. 6. мая) a referát *Zaborowského* Crânes des kourganes préhistoriques. Bull. d'anthrop. Paris 1900. 456.

[2]) *S. Hamčenko* Городище и могильники р. Корчеватый, (Труды IX. арх. съѣзда II. 89).

[3]) Srv. předběžný referát ve sborníku Извѣстія XI. арх. съѣзда въ Кіевѣ. (Кіевъ 1899) 26.

[4]) *Antonovič V.* Погребальный типъ могилъ Радимичей (Труды IX. арх. съѣзда II. Прот. 48).

[5]) Počítati na př. zde s velkým pohřebištěm v Czechách, jež Hruševskyj má za slovanské (Зап. тов. ім. Шевч. XXXI. 22), se neodvažuji

[6]) U nás v Čechách podařilo se pouze *Dru J. Matiegkovi* zachrániti a změřiti nevelikou řadu 20 lebek ze století XVI. nalezených v kryptě bývalého kostela P. Marie před Týnem v Praze. Průměrný index všech je o něco nižší moderního českého a to 82·80, poměr dlouhých ke středním a krátkým poskytl následující procenta 5% : 25% : 70%; zde tedy přece, zdá se, — jeť serie jen nepatrná — bývalá dlouholebost přichází ještě k platnosti; dnes je poměr 1% : 14% : 85% (Lebky české z XVI. století. 1893 str. 12). *Dr. J. Kopernicki* zachoval a změřil 47 lebek ze století XVII. a XVIII., nalezených na starém hřbitově v ulici Lobzowské v Krakově. I ty ukazovaly zřejmý úbytek brachycefalie proti poměrům dnešním. Poměr

chází stav nynější v minulý. Dnes převládá krátkolebost, naproti tomu v hrobech slovanských století VIII.—XII. typ dlouholebý nebo středolebý, jedním slovem typ ve znaku tom shodný s typem germanských hrobů alemannských, franckých a saských, a naprosto rozdílný od nynějšího typu kmenů slovanských. Jinými slovy: obyvatelstvo, které sedělo v zemích na úsvitu historie Slovany obydlených, pokud k indexu celkovému lebky přihlížíme — a k tomu hlavně přihlížely starší theorie —, blížilo se, neřku-li že se s nimi shodovalo, k současným sousedům germanským. To nám praví materiál anthropologický, tedy něco zcela jiného, než bylo to, co se dříve tvrdilo. A tak není divu, že se stanoviska anthropologického — nehledě ani k pomocným datům, jež nám poskytují ještě jiné nauky — došel jsem roku 1896 k závěru[1]: »Slované i Germani v době této nelišili se v tvaru lebky potud, aby se mohlo na základě indexu lebečného mluviti o zvláštním tělesném rázu Slovanů proti rázu germánskému.« Positivní výsledek z ohledání starého slovanského materiálu kraniologického spočívá tedy v tom, že při nejmenším odstraňuje výhradnou platnost starší, dosud tak

---

byl následující: 4·3% : 25·6 : 70·1%, střední index 82 (Czaszki przedmieszczan krakowskich v XVII i XVIII st. Zbiór XI., p. 11. 21). Také statistika sestavená nově *Wł. Olechnowiczem* v práci »Crania Polonica« (Materyały 1897. III. 7) určuje střední index 110 lebek v stol. XVI.—XVII.—XVIII. následovně: 81·9—82·1—82·9. V Rusku sebral již *A. P. Bogdanov* větší kollekci, celkem 117 lebek ze starých moskevských hřbitovů, pocházejících ze století XIV.—XVIII. Lebky změřil A. A. Tichomirov, výsledky uveřejnil Bogdanov (Антроп. Выставка II. 330). Nalezl poměr 3·4% : 43·50% : 52·99%. Zde číslo středních je nejvýmluvnější. K tomu později *M. Zograf* změřil 63 lebek ze XVI.—XVII. století nalezených v základech staré církve kremlovské a u 56, na nichž mohl index měřiti, bylo 9% dlouhých, 47% středních a 41% krátkých (Über altruss. Schädel aus dem Kreml von Moskau. Archiv. Anthr. XXIV. 51). Bogdanov mezi 25 lebkami ze hřbitovů kijevských (století IX.—XVIII.) nalezl 24% dlouhých, 40% středních a 36% krátkých, — ale mezi 30 lebkami ze starých hřbitovů v Černigově a Konotopě už byl poměr 10 : 36·6 : 53·3% (Антроп. выставка III. 1. 305, 353).

Nejnověji *V. Vorobjev* uvádí, nevím z jakého pramene, následující interessantní procentuální statistiku indexů na větším počtu ruských lebek v Moskvě nalezených (Антроп. Журналъ I. 48):

50	lebek ze stol. VIII.—X.	88 dol.	— 2 mes.	10 brach.
100	» z bojarských hřbitovů stol. XVI.	44 »	— 16 »	40 »
202	» ze hřbitovů stol. XVI.—XVIII.	19 »	— 27 »	53 »
219	» moderních (čísel nabyto redukcí z hlav živých prof. Anučinem)	24 »	— 35 »	40 »

[1]) O původu Slovanů, str. 74.

převládající theorie o původní krátkolebosti slovanské, a s tím přirozeně i hlavní podporu pro všechny ony výslední výklady o ethnické příbuznosti starých Slovanů s plemenem turanským, mongolským,[1]) které se po postavení svrchu uvedené theorie opakovaly a zase opakují.

Tolik o prvé části staré theorie o plemeni keltoslovanském. Rovněž jsem se snažil dokázati, že i druhý základ této theorie, pokud se o domnělou *brunetní komplexi* starých Slovanů opírá, není správný.

Jednak jsem ukazoval, že ani dnes nelze mluviti o tom, že by Slované byli bruneti, poněvadž jsou většinou přece jen typu světlého a jen u některých kmenů vskutku tmavá komplexe převládá (srv. napřed); pak jsem ukazoval na to, že celá řada zpráv o Slovanech stol. VI—X., zřejmě hovoří o nich, jako o národu typu světlého,[2]) nač ostatně ještě několik sekundárních zjevů poukazuje. Naproti tomu jsem sám nepopíral, že materiál z hrobů v tomto směru odporuje do jisté míry thesi o typu světlém, neboť i mně bylo známo z vlastních studií v historickém museu moskevském, že zbytky vlasů chované tam z hrobů »slovanských« z větší

---

[1]) K těmto sekundárním vývodům o turanském resp. mongolském původu Slovanů přišel už před lety *A. Retzius* (srv. str. 85), pak *Thurnam* (Mémoirs read before the Anthr. Soc of London III. 79, Archiv Anthr. I. 283, Penka Herkunft, 28), *P. Topinard* Documents sur l'indice nasal du vivant (Anthropologie II. 279), *J. Buschan* (Bericht üb. d. Vereinsjahr 1899–1900 der Ges. f. Völker- und Erdkunde zu Stettin, Wohlau 1901, 24) a j. Srv. i *G. Capus* (Les migrations ethniques en Asie centrale au point de vue géographique. L'Anthropologie 1894. 44. Spojení s Turkmeny). R. 1879 jakýsi *Handtmann-Seedorf* ve feuilletonu novin »National-Zeitung« 14. IX.) odbýval »naivní» tvrzení Thomsenovo o arijském původu Slovanů, poněvadž je prý pracemi berlínské anthropol. společnosti prokázán jejich původ dravidsko-turanský (Archiv sl. Phil. IV. 655). Sem patří ostatně i stará theorie o praobyvatelích původu laponského (turanského), se kterou se shledáváme už u *Svena Nilssona* (Skand. Urinavare Lund 1838—43), *R. Kaysera* (Om Nordmaendenes Herkomst og Folkeslaegtskab 1839), a rovněž ve svrchu uvedených pracích *Retzia, K. von Baera, Thurnama* a j.

O větvi ruské opakuje se ovšem tvrzení o jejich neslovanskosti, tatarském původu atd. hojně z příčin antagonistických po dnešní den zejména v publistice německé a polské (na př. *C. Abel* Slavic and Latin. London, 1883. Srv. něm. překlad R. Dielitze »Gross- und Kleinrussisch«, Leipzig 1885. 3 nsl., 20; *Löher Fr.* Stammebildung im europ. Osten, Ausland 1891, 770; *Duchinski F.* Introduction à l'éthnographie des peuples rangés au nombre des Slaves. Bull. anthr. Paris 1867, 271; *Popówski J.* Narodowość-rasa Kraków 1893. 12 a j.).

[2]) O původu Slovanů 80 sl.

části ukazují barvu temnou.[1]) Ale proti těmto přece jen ojedinělým dokladům stály tu zprávy starší hovořící o světlém typu u Slovanů tak obecně a tak určitě, že jsem se ve svých výwodech o ně opřel. Uváděl jsem na př., nehledě ani k hojným zprávám starověkým o světlém typu obyvatelů severní Skythie a Sarmatie vůbec, jimiž jistě z části rozuměni byli i Slované,[2]) především důležitou zprávu Prokopiovu (B. Goth. III. 14), v níž proti pojmu tmavosti i plavosti (*ξανθός*, flavus), staví jako charakteristikon *všech* Slovanů pojem »*ὑπέρυθρος*« — *rusý*, slovo, jež jest obecné v řečech slovanských a jež značí patrně ton poněkud do kaštanova jdoucí, ale přece jen světlý.[3]) Vedle toho máme ještě řadu zpráv arabských ze stol. VIII a násl., v nichž se pojem Slovana docela stotožňuje s pojmem člověka pleti světlé, tváře ruměné, očí modrých a vlasů světlých.

Ve slovníku arabském Kámús zvaném u jména Sikláb čteme: »název tento dává se také člověku pleti bílé nebo ruměnému«.[4])

---

[1]) Tamže 87.

[2]) Srv. *Hippokrates περὶ ἀέρων* (ed. Ermerins) 28: *Πυρρὸν δὲ τὸ γένος ἐστὶ τὸ Σκυθικὸν διὰ τὸ ψύχος οὐκ ἐπιγιγνομένου ὀξέως τοῦ ἡλίου· ὑπὸ δὲ τοῦ ψύχεος ἡ λευκότης ἐπικαίεται καὶ γίγνεται πυρρή. Aristoteles, Προβλήματα* XIV. 14: *διὸ τῶν πρὸς ἄρκτον λευκῶν ὄντων γλαυκὰ τὰ ὄμματα* (*τοῦ γὰρ λευκοῦ τοῦτο ἐγγὺς τὸ χρῶμα*), *καὶ τῶν πρὸς μεσημβρίαν μελάνων ὄντων μέλανα καὶ τὰ ὄμματα.* XXXVIII. 2.: *πάντες δὲ οἱ πρὸς ἄρκτον πυρρότριχες καὶ λεπτότριχές εἰσι. Martialis* V. 68: Arctoa de gente comam tibi, Lesbia, misi, ut scires, quanto sit tua flava magis. *Vitruvius* Arch. VI. 1. dí, že severní kmenové vyznačují se proti jižním »inmanibus corporibus, candidis coloribus, directo capillo et rufo, oculis caesiis.« *Plinius* II. 78. (80): Et adversa plaga mundi atque glaciali candida cute esse gentes, flavis promissas crinibus ... *Kl Galenos Περὶ κράσεων* II. 5: *ὅσοι δ' ἔμπαλιν τούτοις* (*Αἰγυπτίοις, Ἰνδοῖς*) *ὑγρὰν καὶ ψυχρὰν χώραν οἰκοῦσι Ἰλλυριοί τε καὶ Γερμανοὶ καὶ Δαλματαὶ καὶ Σαυρομάται καὶ σύμπαν τὸ Σκυθικὸν εὐαξεῖς μετρίως καὶ λεπτὰς καὶ εὐθείας καὶ πυρράς* (*ἔχουσι τὰς τρίχας*). Srv. II. 6: *Κελτοῖς μὲν γὰρ καὶ Γερμανοῖς καὶ παντὶ τῷ Θρακίῳ τε καὶ Σκυθικῷ γένει ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν τὸ δέρμα καὶ διὰ τοῦτο μαλακόν τε καὶ λευκὸν καὶ ψιλὸν τριχῶν ... Ὑγιεινὰ* I. 5: *ἥ τε τῶν Κέλτων λευκότης ἥ τε τῶν Σκυθῶν πυρρότης.* — *Klemens Alexandr. Παιδαγωγός.* III. c. 3: *οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Σκύθαι κομῶσι ἀλλ' οὐ κοσμοῦνται· ἔχει τι φοβερὸν τὸ εὔτριχον τοῦ βαρβάρου καὶ τὸ ξανθὸν αὐτοῦ πόλεμον ἀπειλεῖ συγγενές τε τό χρῶμα τῷ αἵματι.* — Srv. ještě jiné zprávy u *Ukerta* Geogr. d. Gr. und Römer III. 2, 288.

[3]) *Prokopios* l. c. *οὐ μὴν οὐδὲ τὸ εἶδος ἐς ἀλλήλους τι διαλάσσουσιν· εὐμήκεις τε γὰρ καὶ ἄλκιμοι διαφερόντως εἰσιν ἅπαντες, τὰ δὲ σώματα καὶ τὰς κόμας οὔτε λευκοὶ ἐς ἄγαν ἢ ξανθοί εἰσιν οὔτε πη ἐς τὸ μέλαν αὐτοῖς παντελῶς τέτραπται, ἀλλ' ὑπέρυθροί εἰσιν ἅπαντες.*

[4]) *Charmoy* Rélation de Masʿoûdy v Mémoires de l'Acad. Pétersb. Sér. VI. T. II. 307, 370.

Totéž čteme u jména Sakláb podle citátu Jákútova (jenž se dovolává autority Ibn-ul-Arábího), a podle zprávy Abú Amra. Význam slov těch povstal patrně z podobnosti jejich se jménem Sakáliba, běžné arabské formy jména Slovanů.

Již básník Al Achtal, jenž psal svůj díván v VII. století, zove tam Slovany »rusými«, (ashab); Jákút podle udání Abú Mansúra zove Slovany národem »pleti ruměné a vlasů rusých«; Mas'údí zove je dvakráte rusými a Kazvíní označuje je slovy: »rusých vlasů, ruměné pleti a veliké síly.« Současník Abd-er-Rahmána I. Abd er-Rahmán ibn Habíb zván byl pro svůj štíhlý vzrůst, světlé vlasy a modré oči »Slovanem«.[1])

Pouze o Slovanech západních máme jednu zprávu odchylnou.

Španělský Arab Al-Bekrí na základě zápisků žida Ibráhíma ibn Jak'úba, který v druhé polovině X. století osobně procestoval Čechy, pak i kraje polabské, Polsko a jiné kraje severní, píše o Češích: »zajímavo jest, že obyvatelé Čech jsou bruneti a černých vlasů, a že rusost mezi nimi je vzácná«.[2]) Ale ačkoliv zpráva tato vypovídá zdánlivě opak toho, co svrchu jiné zprávy o Slovanech pověděly, přece samotné slůvko »zajímavo« uvádí nás zřejmě k tomu, že to, co Ibráhíma u Čechů zaujalo, u ostatních Slovanů neviděl, naopak že rusost jinde byla hojná; a tak potvrzuje tak aspoň nepřímo totéž, co uvedené zprávy hořejší. Proč by byl Ibráhím uváděl zprávu svou slůvkem »zajímavo«, kdyby to nebylo skutečně něco zvláštního u Slovanů, s nimiž se právě setkával? — To byly důvody, z nichž jsem soudil, že příznakem starých Slovanů nebyla komplexe brunetná, nýbrž světlá.[3])

[1]) Data sebrána jsou z *Harkaviho* Сказанія мусульманскихъ писателей о Славянахъ etc., Petrohrad 1870 (5, 138, 170, 278), a z *Jacoba* Welche Handelsartikel bezogen die Araber des Mittelalters aus den nordisch-baltischen Ländern, II. vyd. Berlin 1891, 14, 15. Ein arabischer Berichterstatter aus dem 10. oder 11. Jahrhundert . . . Berlin 1890 17.

[2]) *A. Kunik* a baron *V. Rozen* Извѣстія Ал-Бекри и другихъ авторовъ о Руси и Славянахъ. (Приложеніе къ XXXII. т. Записокъ Академій наукъ. Petrohrad 1878 49.) Oba významy užité v textu Kazvíního, Jakúta i Bekrího jasně vyznačují červenavý, rusý ton barvy. Slovník Wahrmundův slovo sú'hbe a suhúbe překládá »roth oder blond sein (vom Haar)« a slovo šakar »fuchsig sein, rothe Haare haben«. (Srv. ashab, aškar — plavý, rusý.)

[3]) Sem ostatně můžeme přiřadit i zprávy některých tradic. Tak již Miklosich dobře poukázal k tomu, že se v jihoslovanských i ruských epech velmi hojně objevuje epitheton rusý o hlavě a vlasech (руса глава je podle slovníku Karadžićova stálým epithetem hlavy v srbských písních), a připojil k tomu: »das Epitheton muss uralt sein, da heutzutage röthliches Haar

Naproti oběma těmto thesím zvedl se s několika stran odpor. Proti supponované relativní dlouholebosti Slovanů vyslovili se zejména K. Rhamm, V. Vorobjev, Vil. Seemayer, J. Píč a jiní,[1]) dovolávajíce se jednak toho, že nelze tuto proměnu typu, totiž příčiny její a způsob, vyložiti, jednak toho, že jsem nedokázal slovanskost kurhanových dolichocefalů. V jejich očích tvořila vlastní Slovany brachycefalní menšina, a dolichocefali kurhanů nejsou prý nic jiného než buď slavisovaní Germani, jak soudil už Kopernicki (Kirkor, Szulc, Krzywicki), nebo plémě jiné, starší autochthoni nebo Finové (tak už Europaeus, Píč, Buschan). Proti thesi o světlém typu vystoupil pak zejména P. A. Minakov, odvolávaje se na nálezy ruské, které svědčí prý rozhodnou většinou pro typ tmavý.[2])

V řadě jednotlivých námitek těchto opponentů byly věci správné, a já nijak neváhám to, co je v nich správného, přijmouti a na základě toho thesi, jak jsem ji r. 1896 podal, poněkud doplniti a pozměniti.

Předně rád uznávám, že proměny samé nelze dostatečně vysvětliti. Uznávám, že supponované mnou v »Původu Slovanů« spojení přímé proměny staré dlouholebosti v krátkolebost s parallelním postupem civilisace a tím i s domnělým rozvojem mozku v oblastech laterálních, což už dříve Broca, Schaaffhausen, Bogdanov a jiní přijímali, je podnes neprokázáno a že dlužno proto úplně ostaviti stranou. Dále uznávám, že bude také lépe vlivu křížení s krátkolebými Finy, na který jsem myslil, si nevšímati dotud, dokud nebude prokázáno, že *staří* Finové, s nimiž se Slované úzce stýkali, patřili mezi typ krátkolebý a ne dlouholebý, — typy oba jsou dnes u nich zastoupeny.[3]) Dále uznávám, že křížení

---

bei den Serben zu den Seltenheiten gehört". (Die Darstellung im slavischen Volksepos. Denkschriften der k. Akad. in Wien. Phil.-hist. Cl. Bd. XXXVIII 31, 36, 40 (1890). Útok, který pro tento výklad učinil proti Miklosichovi Dr. *Fr. Kraus* (Ausland 1891 247), byl nejen nepěkný, ale i neoprávněný. Zde vzpomínám, že někteří ruští kronikáři i jméno národa ruského vykládali od rusé barvy hlavy. Srv. o tom *Pervolfa* Славяне II. 437, 441, 443.

[1]) Srv. napřed str. 87

[2]) *Minakov P. A.* Новыя данныя по изслѣдованiю волосъ изъ древнихъ могилъ и отъ мумiй. Труды антр. отд. общ. любит. ест. антр. этн. Moskva 1899. T. XIX. 29. О цвѣтѣ и формѣ волосъ изъ кургановъ древней Россiи (ibid. 223).

[3]) *Anučin* sám má ostatně moderní Finy za element po výtce krátkolebý. (Comptes rendus du XIIe congrès intern. de médecine. Vol. II. Sect. I Moscou 1899, 40), ale uznává, že staří povolžští Finové byli dlouholebí

s cizími přistěhovalci *samo* ještě nestačí na vysvětlení té veliké proměny v lůně Slovanstva, po jejímž provedení stal se dolichocefal mezi Slovany jen výjimkou, a na konec plně přiznávám i vážnost nálezů hrobních Minakova, jež jsem ostatně už při své práci z části znal, uvedl a nepopíral.

Ale přes to všechno trvám dosud v celku na obou svých thesích, kterými jsem se r. 1896 postavil proti keltoslovanské theorii o původu Slovanů: totiž, že staří Slované nebyli typičtí krátkolebci, ale převážně typu dolichoidního, a že staří Slované nebyli komplexe tmavé, té komplexe, na základě jíž pojili se se starým obyvatelstvem Savojska a centrální Francie v jedno plémě »keltoslovanské«, té komplexe, jež vůbec panuje v centrální Evropě, nýbrž komplexe světlé, nejméně v tom stupni, že převládal typ světlý nad typem tmavým v poměru, jaký se podnes u Poláků a Rusů zachoval.

I když dnes ještě nelze vysvětliti problém vylíčené proměny typu lebečného — a kolik podobných problémů antropologických lze vysvětlit? —, přece tím samo faktum proměny nepadá; faktum je zde, statisticky dokázáno. Jak se proměna udála, je věc jiná; faktum však je, že proměna zde byla, že v slovanských hrobech stol. VIII.—XII. proti stavu dnešnímu objevuje se úplný opak: značné převládání typů delších proti krátkým, které se leckde i úplně ztrácejí. Vytýkati mně, že jsem neprokázal, že dlouholebý lid, který v VIII.—XII. stol. seděl mezi Odrou, Karpaty a Dněprem a zde zakládal přečetné hroby t. zv. řadové s typickým inventářem této doby, byli vskutku Slované, bylo zbytečné a svědčí jen o nedostatečné znalosti staré slovanské historie. Historie nezná od VIII. stol. po Kr. žádného jiného národa — mimo nepatrné zlomky[1]) — v končinách od Odry na východ do údolí Desny a od Pripeti a Bereziny ke Karpatům a do Podolí. Celý ten kraj vidíme v ohromném množství naplněný národem slovanským. Nesmí nyní archaeolog přirozeně souditi, že také ono množství typických hrobů, jež ony končiny v době té charakterisuje, je slovanské? Jaké by bylo jiné? Ty, kdož jsou zde pohřbeni, vším právem musíme míti za Slovany, ať jsou jakéhokoliv typu tělesného, právě tak, jako máme za Germany těla pohřbená v té době mezi Rýnem a Sálou. Svědčí jen o neznalosti slovanské historie, jestliže na příklad Dr. Arbo v anthropologické sekci lékařského sjezdu

---

[1]) *Müllenhoff* dobře zamítl theorii o setrvání Germanů v krajích východní Germanie. (D.A. II. 373. Srv. *Pniower* ibid. 378.)

v Moskvě 1897 prohlásil dlouholebce slovanských hrobů za Germany, a to za známé Varjagy-Normanny germanské, [1]) a i Rhamm ocítá se na scestí, když vykládá v odpověď na moji otázku, kdo že tedy byli dolichocefali starých slovanských hrobů: »buď to byli příslušníci cizího kmene, kteří massu Slovanů pokrývali a sami tímto způsobem byli pochováváni, nebo přišli Slované mezi Bug a Dněpr později, asi na počátku našeho letopočtu.« [2])

Stejně je nesprávno, když Dr. Europaeus [3]) a po něm Lambin [4])

---

[1]) Comptes rendus du XII. congrès intern. de médecine. Vol. II. Sect. I. 12, Moscou. 1899.

[2]) Globus LXXI., 318; srv. LXXII., 370. Rovněž *Píč* je na omylu, domnívá-li se, že Slované končiny mezi Karpaty a Dněprem osídlili teprve po invasi gotské (Pam. arch. 1897 XVII. 365, 538. Srv. Dějiny nár. rus. I. 5). Také domněnku, že vlastní krátkolebí Slované pohřbíváni byli jen v hrobech s těly spálenými, musíme úplně odmítnouti. Nehledě k tomu, že u Slovanů podobně jako u Germanů obojí ritus jest prokázán, počalo se u Slovanů jako jinde přijetím křesťanství vesměs pochovávání mrtvých. Při tom však, jak jsem pravil, vidíme silné převažování typů dolichoidních v hrobech ve stol. VIII. a násl. Kdyby ona ohromná massa Slovanů, která ve stoletích před tím spalovala mrtvé, byla brachycefalní, byl by se musil i nyní po zavedení nového jednotného ritu pohřebního typ krátkolebý objeviti ve většině. To je přece zjevno. Zatím toho není, a proto mám bezpečně i ty starší Slovany z hrobů žárových valnou většinou za dolichoidní.

[3]) Europaeus přišel k theorii své zkoumáním kurhanů severních ruských gubernií, kde obyvatelstvo finské ovšem ode dávna sedělo, a utvrzen byl v ní výkopy hr. Alex. Uvarova v zemi Merjanů a domněním, že i nynější Finové jsou poměrně dlouholebí, hlavně Vogulové a Ostjaci. Europaeus soudil, že ugrofinští kmenové nepřišli do Rusi z Asie, jak se do té doby za to mělo, ale z Afriky. Přišli od jihu nad Černé moře a odtud rozešli se po celém Rusku. Všechno ono dlouholebé obyvatelstvo ruských kurhanů přináleží jim. Největším kmenem byli Ugrové, kteří později od Slovanů, přicházejících od západu, zatlačeni byli na východ Rusi, zatím co kmen vlastních Finů a Estů couvl na severozápad. Přímí potomkové Ugrů a těchto dlouholebců kurhanových jsou pak dnešní Voguli a Ostjaci. Dr. *Europaeus* »Къ вопросу о народахъ обитавшихъ въ древней и сѣверной Россіи« ЖМНП. 1868 N. 7, 55. (Srv. tamže 1872 Декабръ 376); »Объ угорскомъ народѣ обитавшимъ въ средней и сѣверной Россіи«. Petrohrad 1874. O těchto pracích viz referát Stiedův v Archiv für Anthropologie IX. 231. Srv. dále *Europaeus* Die Verbreitung der Finnen in älterer Zeit und die russ. Lappen (Berl. Verh. 1875 228, 238) a Schliessliche Bestimmung über den afrik. dolich. Schädeltypus der Ostiaken und Wogulen (Zeitschrift für Ethnologie VIII. 1876 81). Srv. o tom ref. Bogdanova (Антроп. Выставка II. 410). Anthropologische Forschungen von Europaeus in Gouv. Olonez (Ausland 1800 239). Před Europaeem už podobně soudili na př. J. Potocki, Gatcuk, Běljajev, Kurd Schlözer.

[4]) *Lambin* (ЖМНП. 1879 č. 206 str. 145).

nebo u nás Píč,[1]) v Německu Buschan[2]) v dolichocefalním lidu ruských kurhanů spatřují přímo obyvatelstvo finské, které prý v zemi bydlilo před příchodem Slovanů, neboť historie v těch končinách Finů vůbec nezná a linguistika musí je odsud na základě nomenklatury rovněž odstraniti.[3])

Proto nepochybuji, že lid pohřbený v tak zv. hrobech řadových stol. VIII.—XII., a sice i ono velké procento dolichoidních typů i ono menší procento brachycefalů, tvořily spolu dohromady národ slovanský, mluvící slovansky. Potom však byli v tu dobu Slované valnou *většinou dolichoidní a malou menšinou krátkolebí*, a nepochybuji, že v době starší, čím dále jdeme do minulosti, dolichocefali by ještě více převládali. Mohu dobrým právem souditi, že z obou uvedených typů typ četnější byl i původem slovanský. Neboť, opakuji, mezi Vislou, Karpaty a Dněprem seděli Slované odedávna, tam není stopy po nějakém lidu jiném, nomenklatura jest čistá, slovanská, a proto domnívám se, že nejen brachycefalní zlomek, ale i *velká dolichocefalní většina* představuje nám *prastarý původní kořen Slovanstva*. Hlavní pak námitku proti tomu vedenou, že »dolichocefali nemohou býti Slované, poněvadž nelze připustiti proměnu typu dolichocefalního v brachycefalní během nevelické řady generací, poněvadž se tím musí supponovat proměna nemožná«, mám za zcela neoprávněnou z důvodů následujících:

Jak možno říci, že je proměna nemožna, když ji před sebou vidíme? Což pak se vskutku nestala proměna ta s lidem, který seděl před 1000 lety v Zakarpatí? Odmysleme si zatím úplně, jakým jazykem hovořil a jaké byl národnosti. Faktum je, že byl převážně dolichoidního typu a že za 1000 let, aniž historie věděla

[1]) *Píč* (Pam. arch. XI. 188), Dějiny nár. ruského (Praha 1889) I. 4 sl.

[2]) *Buschan* Bericht üb. d. Vereinsjahr 1899—1900 der Ges. f. Völkerkunde zu Stettin, 24.

[3]) Srv. napřed str. 22 sl. Zatím, co jsem vytiskl své první archy Starožitností, vyšla tiskem přednáška *J. Baudouina de Courtenay* »О смѣшанномъ характерѣ всѣхъ языковъ« (ЖМНП. 1901 Nr. 9. Отд. 2), v níž vykládá o značném vlivu finském na západní jazyky slovanské (hlavně v přízvuku) a dodává: »Není pochyby, že v staré době sídla Finů sahala dále na západ a část Finů že žila mezi severozápadními Slovany.« Je věcí filologů zjistiti, je-li tato theorie s linguistického hlediska správna (ač o tom sám pochybuji), ale i kdyby byla, nepřesvědčí přece nikoho, že oněch 80% dlouholebého typu v *celém* území starého Slovanstva od Čech až k Dněpru byli tito domnělí Finové

o jeho odstěhování a nahrazení jiným, potomkové vykazují převážně typ jiný. Nemožnost proměny starého anthropologického rázu v dnešní nemůže býti uváděna proti naší thesi proto, že proměna ta není nějakou hypothesí, ale skutečným faktem. Stala se. Národ, v němž před 1000 lety převažoval jeden typ, změnil se vskutku v národ, v němž dnes převažuje typ jiný. *Ostatně vidíme zjev tento nejen v Zakarpatí, ale v celé střední Evropě*; všude staří hojní dolichocefali mizejí a dnes ustoupili převaze brachycefalů. To také je řadou pozorování zjištěno.[1]) Pak ovšem nemáme příčiny, abychom nepřijali, že Slované nemohli býti před 1000 lety převážně typu jiného, než nyní jsou.

Ovšem vysvětliti proměnu, příčiny a způsob, jak se udála, je těžko. To je ostatně problém čistě anthropologický, ne již ethnologický. Patrně zde bylo příčin více, mezi nimi jistě křížení s cizími elementy. Že Slované přijali na př. nejvíce ze všech evropských Arijců krve mongolsko-tatarské a turecké, nemůže býti pochyby. A dnes po příkladu Hormuzakiho[2]) neváhám sám ještě na jiný faktor položiti důraz a za hlavní příčinu uvésti vyšší vitální sílu menšiny brachycefalní. Jako všude jinde v Evropě vidíme, že během doby staré typy dlouholebé čím dále tím jsou více zatlačovány a absorbovány od typů krátkolebých, jež patrně větší vitální energií jsou vyzbrojeny, — tak to bylo i u Slovanů. Slované nikdy nebyli čistým, jednotným typem anthropologickým. I když mluvím o tom, že staří Slované byli dlouholebí, mám tím na mysli jen to, že dolichoidní typy u nich převládaly, je charakterisovaly, — ale nemyslím tím, že tam jiných typů nebylo.

Slovany už od počátků jejich vývoje ethnického tvořily různé elementy anthropologické, a v organismu slovanského národa už od počátku differencovaly se typy samy sebou tak, že nějaké jednoty a čistoty nikdy nebylo. Jako staré typy dolichocefalní (a to různé) tak i brachycefalní možno míti za dobré Slovany,

---

[1]) Srv. na př. práce *Ammona* Die natürliche Auslese beim Menschen. Karlsruhe 1893, a téhož »Sélection naturelle chez l'homme«, Anthropologie, 1892, 720, a jiné starší doklady v »Původu Slovanů« str. 95 sl. Z novějších uvádím ještě na př. práci *H. C. Folmera* Die ersten Bewohner der Nordseeküste vergl. mit den gleichzeitig lebenden Germanen in Mitteldeutschland (Archiv Anthr. XXVI. 747), *Edmunda Blinda* Die Schädelformen der elsäss Bevölkerung in alter und neuer Zeit (Strassburg 1898) a hlavně *J. Ranka* Die Schädel der bayer. Stadtbevölkerung. Beiträge zur Urg. und Anthr. Bayerns XII. H. 3—4. 1898.

[2]) *von Hormuzaki* Globus LXXII Nr. 4.

jenže v dobách starých převažovaly první, během let však sesílily typy druhé, až konečně první v nich zanikl téměř úplně. To je moje představa o poměru původního a dnešního typu Slovanů, ovšem pokud se jen onoho jednoho znaku lebečného týká, na němž stály a časem dosud stojí theorie »keltoslovanská«, »turanská« a pod. Nemám tedy dnes na mysli nějakou direktní proměnu útvaru lebky, ač ani tato po zákonech evolučních vyloučena není, nýbrž proměnu indirektní, povstalou zánikem tvarů, jež dříve převládaly.

Rovněž nemusím snad zvláště podrobně vysvětlovati to, co mi také tu a tam ten vyčítal, kdo stati mojí řádně nepročetl, — že nestotožňuji jako Hellich určitý typ evropský s pojmem Slovanů. V té příčině nemám, co bych připojil ke správným slovům Kollmannovým, proneseným v referátu o pracích kongressu moskevského: že v každém národě bylo vždy zastoupeno několik typů, resp. plemen, a anthropologický rozdíl jednotlivých národů v té neb oné době že spočívá jedině na vzájemném percentuálním zastoupení v lůně národa jednoho vůči druhému.[1]) Stanoviti, jak jsou tyto typy dnes zastoupeny a jak byly v dobách starších, — v tom spočívá jedině možné anthropologické řešení otázky, jak který národ povstal. A já dnes proti proneseným theoriím, založeným na tom, jako by Slované odevždy byli národem po výtce brachycefalního typu, dovozuji jen, že Slované tací dříve nebyli, že naopak v dobách starších vzájemný číselný poměr typů v nich byl jiný, a že odpadají tím theorie, jež je původem spojovaly s výše vzpomenutým, neevropským centrem brachycefalů.

Více vážnosti přičítám námitkám proti mému dříve supponovanému světlému typu Slovanů. Ovšem nepředstavoval jsem si ani dříve staré Slovany jako element typu čistě světlého; už r. 1896 v knize své výslovně vytýkám, že nebyli plaví, ale rusí, a že podle mého domnění tento typ převažoval.[2]) Opakuji to zde znovu a ještě určitěji, při čemž neváhám srovnati stav starý s tím obrazem, který se nám podnes v Polsku a Rusku před očima rozvíjí. Není to čistý plavý typ Skandinavců, nýbrž typ temnorusých vlasů, očí různě zabarvených, pleti světlé — typ, který však brunetním typem alpským není. Typ tento ostatně už v dobách starých nebyl stejnoměrně rozložen po vlasti slovanské, a patrně na severu u Baltu a na hranici litevskolotyšské

[1]) Archiv f. Anthr. XXII. 134.
[2]) Původ Slovanů 89, 90.

větší světlostí vynikal než na jihu a na západě. Tím lze snad vyložiti, že v hrobech ruských *temnorusý* vlas převažuje, zejména v hrobech gubernie moskevské, jaroslavské a kostromské, z nichž hlavně materiál Minakova pochází[1]) a jejichž slovanskost je z části pochybna. Ale jdu dnes ještě dále. Neváhám dnes sleviti ze starší své argumentace i část starých zpráv o vynikající plavosti nebo rusosti Slovanů, a to z toho důvodu, že, jak jsem se přesvědčil, mohou se zprávy tyto týkati barvy vlasů, které bylo dosaženo *uměle.*

Mámeť už ze starověku zprávy svědčící o tom, že žlutého a červenavého tonu vlasů u kmenů staré Skythie[2]) dosahováno bylo umělým barvením vlasů a to za pomoci zvláštních barvících dřev.

Vedle zpráv, jež sem patrně také spadají, jako »picti Gelones« (Vergil. Georg. II., 115), »picti Agathyrsi« (Verg. Aen. IV. 146) a pod., znají na př. Sapfo, scholia k Theokritovi a Hesychios Alexandrijský jakési dřevo skythské, zvané *θάψος, χρυσόξυλον, σκυθάριον*, kterým se barvilo hedbáví i vlasy do žluta;[3]) a ještě Ibn Chaukal (a po něm Idrísí a Dimeškí) zapsal, že si Rusové barvili vousy žlutou barvou.[4]) Také známou zprávu o Budinech kladl bych dnes spíše v tuto kategorii (Her. IV. 108, *ἔθνος πυῤῥόν*). Bylo to ostatně obvyklé i u Gallů a Germanů.

Ale i když připustíme, že si vskutku Slované jako Skythové a Germani barvili vlasy do žluta a žlutočervena, přece soudím, že proto o brunetním typu starých Slovanů ve smyslu starších theorií nemůže býti řeči. Naopak staří Slované jako okolní národové skythosarmatští a germanští zvyšovali si jen patrně už

---

[1]) V Čechách, pokud vím, našly se vlasy hnědé v hrobech u Dubé (Mitth. des nordböhm. Excursionsclub. 1893, 13), světlé v hrobech u Vysokého Újezda (Mitth. d. Centralcomm. 1880, XXXIX), rezavé v hrobech zbuzanských (Rozpravy přátel starožitností. Praha, III. 3) a podobné v hrobech u Caldusu v Prusku podle zprávy Matiegkovy.

[2]) Srv. *Latyšev* Scythica, I. 321, 396, 852. Sapfo, Fragm. 167 (Fot. Lex. s. v.): *Θάψος· ξύλον, ᾧ ξανθίζουσι τὰ ἔρια καὶ τὰς τρίχας· Σαπφὼ Σκυθικὸν ξύλον λέγει.* Scholia k Theokritovi II. v. 87: *θάψος γάρ ἐστι ξύλον τι, ὃ καλεῖται καὶ σκυθάριον ἢ Σκυθικὸν ξύλον, ὥς φησι καὶ Σαπφώ· τούτῳ δὲ τὰ ἔρια βάπτουσι καὶ ποιοῦσι μάλινα, καὶ τὰς τρίχας ξανθίζουσι. ἔστι δὲ τὸ παρ ἡμῖν λεγόμενον χρυσόξυλον.* Srv. Lexicon Hesychia Alexandrijského s. v. *θάψινον. τὸ ξανθὸν, ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς θάψου, ᾧ ξανθίζουσι τὰ ἔρια καὶ τὰς κεφαλάς. τοῦτό τινες Σκυθικὸν λέγουσι.*

[3]) *Harkavi* Сказанія 221, 232.

původně světlý ton vlasů. Že byl původně světlý a ne tmavý, svědčí ještě několik důvodů.

1. Předně staré zprávy příliš určitě generalisují rusý tón. Srv. u Prokopia »ὑπέρυθροί εἰσιν ἅπαντες«, srv. generalisování ve zprávách arabských a spojování v nich světlých vlasů se světlýma očima a světlou pletí.

2. Dále svědčí pro to, že vůbec celá oblast baltická náležela vždy a podnes typu světlému. Podnes jsou, jak jsme viděli, Slované mezi Vislou a Dněprem převážně typu světlého, a tak tomu bylo jistě i v době, kdy seděli pohromadě v těchto končinách jakožto v původní své kolébce. Slovem: soudím dnes, že typ Slovanů byl, pokud se týče komplexe, už v pravlasti jejich týž asi, jaký dnes tam nacházíme, ne sice příliš světlý a plavý, ale přece světlý proti pravému typu brunetnímu, jaký panoval na jihu Evropy a v Orientě, s jehožto stanoviska musíme přijímati zprávy arabské a řecké, nebo zprávu Marca Pola o obyvatelstvu Ruska: La gente e molto bella, maschi e femmine, e sono bianchi e biondi.«[1])

3. Dále svědčí pro relativně světlý typ starých Slovanů to, že nejbližší Slovanům kmen, Baltové, s nimiž Slované kdysi tvořili svazek tak úzký, ukazují podnes právě tak jako Bělorusové největší procento světlé komplexe, a to podle Talka Hryncewicze celkový poměr čistých brunetů proti blondinům, jako 5 : 66%[2]), a svědčí konečně 4. neomylně i to, že při křížení Slovanů s Germany, jež se provedlo po zpětném dobytí východního Německa od Němců, křížené potomstvo nejeví nijak ztmavění typu proti jiným končinám Německa, nýbrž naopak! — nalezáme tam posud největší procento blondinů. Kdyby Slované, zaujavší východní Germanii, byli typu proti Germanům tmavého, musili bychom ještě dnes stopy toho viděti v relativném ztemnění obyvatel těchto končin. Podnes ovšem nemáme odsud rozsáhlejších studií na lidech dospělých, ale za to velikou do statisíců jdoucí úřední statistiku komplexe dětí školních, která dosti spolehlivě hovoří.[3]) Tu vidíme v krajích kdysi slovanských, na př.:

[1]) *Marco Polo* Million c 178.

[2]) Srv. napřed str. 91.

[3]) Provedena byla německým státem na podnět R. Virchowa a týmž byla i zpracována a vydána (Archiv Anthr. XVI. 275—475): »Gesammtbericht über die von der deutschen anthropolog. Gesellschaft veranlassten Erhebungen über die Farbe der Haut, der Haare und der Augen der Schulkinder in Deutschland.« Srovnej k tomu i zpracování statistik zemí předlitavských

	blondinů [1])		brunetů
v Oldenbursku	42·73%	proti	7·32%
v Pomořanech	42·64	»	8·85
v Meklenbursku-Střelicku	42·63	»	10·11
v Meklenbursku-Zvěříně	42·03	»	9·84
v Brunšvíku	41·03	»	7·78

Naproti tomu však na př.:

	blondinů		brunetů
v Čechách	21·37%	proti	22·20%
v Dol. Rakousích	20·49	»	23·40
v Hor. Rakousích	18·18	»	24·20
v Bavorsku	20.36	»	21·10
v Elsasku	18·44	»	25·21

Doklad tento zajisté přesvědčuje, třeba že se Virchow pokoušel vyložiti jej silnou kolonisací Němců v krajích kdysi slovanských.[2])

S toho hlediska dívám se tedy na obě theorie, které se dosud pokusily odpověděti na základě anthropologického materiálu na otázku, jak povstali Slované, a ovšem i na onu výslednou, která krátkolebost kombinuje s typem světlým. Obě strany mají pro sebe jistou summu dokladů a obě důvody proti sobě. Se stanoviska, které jsem zde zaujal, hlavní rozpor týká se ovšem především jen výše uvedené změny základního tvaru lebky. První theorie neví si rady, jak vyložiti stav staršího materiálu, druhá nedovede bezesporně vyložiti, jak zase dnešní stav povstal. Kladu proto na konec výsledky obou znovu vedle sebe, ponechávaje budoucnosti, aby mezi nimi definitivně rozhodla.

Podle theorie starší, jak si ji Thurnam, Quatrefages, Broca představovali, až po Taylora, Rhamma, Topinarda, Buschana, Píče,

---

(*Schimmer G. A.* Erhebungen über die Farbe der Augen etc. bei den Schulkindern Österreichs. Wien 1884). O jiných podobných statistikách viz Původ Slovanů str. 99. Námitka, kterou by snad někdo učinil, poukazuje na to, že dětem v dospělejším věku vlasy tmavějí a statistika tato že není proto správná, pozbývá pro náš doklad váhy; neboť nesrovnávají se tu děti s dospělými, nýbrž jen děti s dětmi stejného stupně stáří.

[1]) Totiž dětí se světlými vlasy, modrýma očima a světlou pletí.

[2]) Srv. *R. Virchow* Die Verbreitung des blonden und des brünetten Typus in Mitteleuropa. (Sitzungsber. d. k. preuss. Akad. 1885. Sitzung vom 29. Januar 4, a o málo později v Correspondenzblattu 1885, 89.)

Vorobjeva, Seemayera, Hryncewicze, Sergiho a Zaborowského [1]), prvotným typem Slovana byl brachycefal, komplexe buď tmavé, jak dříve se obecně soudilo, nebo světlé, jak se dnes s části soudí (Vorobjev, Hryncewicz, Taylor), slovem asi průměr těchto dvou typů, kterými Slované *dnes* jsou po výtce charakterisováni. Tento prototyp slovanský lišil se v tvaru hlavy od svých sousedů, a to jak od finských na východě, tak speciálně od germanských na západě, jejichž hlava byla vyznačena relativní dolichocefalií spojenou najisto se světlou komplexí. Poněvadž pak takový význačný znak lebky je v obzoru historického vývoje lidstva konstantní, nevyvinuli se patrně tito staří sousedé, Slované a Germani, z jednoho velkého plemene, nýbrž ze dvou, z nichž jedno mluvilo zároveň idiomem praarijským, druhé bylo teprve později jazykově arisováno. Které plémě bylo prvotně arijské, je mezi zastanci theorie této sporno. Jedni v něm viděli typ dlouholebý, germanský, druzí krátkolebý, keltoslovanský. Ale všichni tito zastanci theorie o krátkolebém typu Praslovanů soudí, že Slované vnikli do starší vrstvy dolichocefalní v severní Evropě jako cizí element, a ti, kteří v této staré vrstvě vidí Arijce, docházejí pak (jako Topinard, Buschan) snadno k domněnce, že příchozí Slované náleželi nejspíše k tomu velkému centru krátkolebému, jež vidíme seděti v centrální Asii, a že jsou tedy tělesným svým původem příbuzni Turkotatarům. Značná většina dolichoidních individuí v hrobech slovanských představuje podle jedněch historické kmeny cizí, podle jiných slavisované už potomky staršího domácího praobyvatelstva.

Závěr theorie druhé, kterou sám zastávám, je pak tento:

Dnes jsou Slované brachycefalní, ale v hrobech z doby před 1000 a ještě 800 lety převažují tvary dolichoidní. Soudím z toho tedy, že staří Slované, jako Litevci, Germani a Gallové, vyznačovali se relativní dolichocefalií lebky (dlouhými a středními hlavami), a že následkem toho, *pokud se z tohoto znaku soudilo*, nemáme žádného práva pro Slovany proti Litvolotyšům a Germanům supponovati původ jiný, původ z plemene jiného, brachycefalií charakterisova-

[1]) Theorie Zaborowského je však i jinak s hlediska čistě historického a archaeologického nesprávná a fantastická. *Zaborowski* (»Les Slaves de race et leurs origines« v Bull. de la soc. d'anthr. Paris 1900, 98) vykládá, že Slované přišli na sever od jihu, z končin mezi Dunajem a mořem Adriatickým, tvoříce větev Venetů adriatických, že byli typu tmavého, krátkolebí a blízcí typu keltskému, a končí výklad svůj hrdými, ale málo odůvodněnými slovy: »Ces données admises, rien ne reste dans l'ombre relativement aux origines des Slaves!«

ného. S toho stanoviska možno hovořit i o dolichocefalii starých Slovanů, ač v oboru našeho vědění čistého typu nikdy nebyli, majíce vždy v sobě procento typů jiných, na př. různých typů krátkolebých. To vše není theorie, nýbrž faktum. Problémem je teprve určiti, který z těchto typů, z nichž staré Slovanstvo bylo složeno, byl mu nejvlastnější, původní! A tu vzhledem k vyloženému již prvotnímu vývoji Slovanů s hlediska historického a linguistického, ukazujícímu nám na dávnověké sedění Slovanů mezi Vislou, Karpaty a Dněprem vedle sousedních arijských národů a společný s nimi vývoj, — s hlediska, které nám nedovoluje, abychom na počátku doby historické počítali zde s nějakým jiným velkým národem —, soudím, že typ, jenž ještě počátkem tohoto tisíciletí byl ve velké majoritě a dříve úplně převažoval, byl i původně jádrem Slovanů, při čemž ovšem zlomek brachycefalní nescházel. Pokud se komplexe týče, nemám na mysli pro Praslovany typu plavého, nýbrž jen typ relativně světlý vůči pravým brunetům, typ vlasů asi temnorusých, vyskytující se asi v tom poměru, v jakém se nám posud objevuje v Polsku a v Rusku. Poláci a Rusové jsou dnes národ komplexe většinou světlé, a nemám příčiny odpírati tomu, že asi tentýž stav byl u všech Slovanů v době starší. To jest nepatrné omezení these, kterou jsem o komplexi r. 1896 vyslovil, ale mimo toto omezení nemám příčiny, abych upustil od základů své theorie z r. 1896, která prostě spočívala v tom, že popírala správnost dvou základů theorie keltoslovanské, jak jsme viděli, podnes hlásané.

Theorii tu mám za neoprávněnou, a tím ovšem zamítám i další domysly, které vykládají, že Slované vyrostli z plemene jiného než Germani, z plemene vyznačeného brunetností a brachycefalií, z plemene z Asie přišlého a s turanským, mongolským centrem příbuzného.

Existenci zvláštního brachycefalního plemene můžeme ovšem podle toho, co dnes víme, v Evropě předpokládati, a plémě to také z části na jihozápadě působilo na vývoj národa slovanského.[1])

---

[1]) Srv. o něm blíže na př. novější práce *Fr. Tappeinera*: Der europ. Mensch und die Tiroler. Meran 1896, a: Messungen von 384 hyperbrach. und von 150 brach. und mes. Tiroler Beingruft-Schädel. Zs. f. Ethnol. 1898. 189. Při té příležitosti uvádím, že po mém soudu stále ještě předčasně se usuzuje z neveliké řady nálezů o rozložení a existenci několika samostatných plemen v evropském diluviu a neolithu, a že se příliš ještě věří Kollmanově persistenci typů od doby neolithické. (Srv. jeho články v Archivu

Ale jak ukazuje připojená Denikerova mapa rozložení indexu délkového v Evropě, typ tento není koncentrován v Evropě do končin, v nichž Slované od věků obývají, do jejich kolébky, nýbrž jinam, na centrální horstva Alpská a snad i na Balkán, tedy do krajin, v nichž podle všeho, co víme, Slované původně neseděli. Slované nemají patrně geneticky pranic společného s tímto centrem. Slované mnohem pravděpodobněji vyrostli z té vrstvy lidové, původně dlouholebostí charakterisované, ale jistě již odedávna (zejména na východě) jinými typy pomíšené, která v praehistorické době pokrývala severní polovinu Evropy, depigmentujíc se místy v typ světlý, zejména u Baltu, a differencujíc se pomalu národnostně na pozdější historické národy Gallů, Germanů, Litvolotyšů, Slovanů a snad i jiných Arijů, ba i snad z části na národ finský.

To byla nejspíše vrstva praarijská, z níž se Slované vyvíjeli koncentrací dialektů praslovanských na území mezi Vislou, Dněprem a Karpaty, zatím co se u Baltu tvořilo centrum baltské, na záp. u dolního Labe a dále na sever centrum germanské, od něho na jihozápad centrum gallské, na jihu thrácké a snad ještě i centra jiná, později sestouplá do jižních krajů Evropy.

---

f. Anthr. XXII. 135, XXV. 329.) Jsem přesvědčen, že speciálně ani o této brachycefalní rase středoevropské nemůžeme říci positivně, jak se tu objevila, zda vskutku je tu teprve od neolithu, zda přišla jako hotové nové plémě či docela zda pochází přímo ze středoasijského, pramongolského centra. Jsem dále přesvědčen, že nauka vždy musí počítati s možností, že tu jde pouze o varietu starších domácích typů, jež se na základě jistých podmínek soustředila v střední Evropě a jež nemusí míti nic společného s mongolským centrem asijským. Na to ostatně i jinak zdají se ukazovati detaily lebečné.

KAPITOLA III.

POČÁTKY VÝVOJE NÁRODA SLOVANSKÉHO.

Jazyková differenciace Praslovanů. — Prvotní bipartice, tripartice. — Shoda jazykové tripartice s třemi směry šíření podle dat historických a zeměpisných. — Příčiny a territoriální podmínky pro prvotní místní rozvoj Slovanů. — Ráz šíření. —

Poznali jsme v minulých kapitolách všechno, co lze povědět o původu a počátcích národa slovanského, vzdálených ovšem daleko od doby, kdy nám počíná jejich byt osvětlovati skutečná historie. Mezi dobou, v níž vystupují první zprávy historické, a mezi samým povstáním národa uběhla ovšem perioda dlouhá, v níž se národ přirozeně ze svých počátků různým směrem vyvíjel.

Byl jistě vývoj tělesný, ale průběh jeho a stupeň jeho posouditi nedovedeme, neboť starší ověřený materiál schází; byl jistě vývoj kulturní, ale k jeho poznání se teprve pomalu slovanská archaeologie připravuje;[1]) byl tu konečně i vývoj jazykový, a o něm jediném můžeme již pověděti aspoň několik dat a více méně opodstatněných domněnek filologů, kteří slovanským jazykozpytem se obírali.

Slované již ve svých počátcích, třeba že hovoříme o jednotném národě slovanském a supponujeme jednotnou řeč slovanskou, netvořili vlastně nikdy úplné jednoty, ani s hlediska

---

[1]) Tak se zde objevují na př. už pro dobu neolithickou, jejíž hlavní rozvoj můžeme v krajích oblasti slovanské klásti do průběhu II. tisíciletí př. Kr., různé oblasti archaeologické, při čemž zejména západ, Povislí, liší se od krajů východních; na přechodu této doby k době bronzové a během této se oblasti množí: jinak se projevuje kraj na Vartě a střední Visle, jinak na horní v Krakovsku, jinak v střední Haliči, jinak v Pokutí a Podolí, jinak na Dněpru, v Kijevsku; dobou tou přecházíme už do první poloviny I. tisíciletí př. Kr., — ale blíže to zde rozváděti nechci, poněvadž se pokusím vyložiti souborně archaeologický rozvoj staré kultury slovanské na místě pozdějším.

anthropologického, ani kulturně historického, ani jazykového. Prařeč slovanská nebyla nikdy řečí jednotnou,[1]) tak jako jí nebyla supponovaná prařeč arijská (srv. str. 66), nýbrž tvořila hned od samých počátků jen konglomerát nebo lépe řečeno organismus tvořících se dialektů. Ale po jistou dobu všechny tyto dialekty měly přece tolik společných znaků, že pro tuto prvotní dobu můžeme je se svého vzdáleného hlediska obemknouti rámcem jakési jednoty, spojiti je v řeč jednu, hovořiti o prařeči slovanské a s toho hlediska i o národní jednotě praslovanské.

Ale ovšem lokální, zmíněná již inhaerentní differenciace dialektická neutkvěla v této prařeči na svém prvním, málo znatelném náběhu, nýbrž přirozeně pokračovala dále. Oblasti dialektické, prvotně málo znatelné, vystupovaly čím dále tím určitěji a ostřeji povstáváním nových odchylek, sesilováním starších, místy se i osamocovaly a oddělovaly territoriálně, a tak konečně řeč původní, v celku svém téměř jednotná, rozpadla se během doby na řadu řečí od sebe již přesně odlišených, a z původního jednoho pranároda povstala řada historických kmenů slovanských: 1. kmen ruský, 2. bulharský, 3. srbochorvatský, 4. slovinský, 5. československý, 6. lužickosrbský, 7. polský, 8. polabský.

Tento process jazykového vývoje historických národů slovanských neukončil se podnes; rozlišování pokračuje dále, jsouc místy i uměle podporováno školou a politikou, a dospívá dnes místy takového stupně, že někteří prohlašují jednotlivé dialekty uvedených právě osmi skupin za nové, samostatné řeči slovanské.

Kdy v tomto vývoji differenciační process dospěl tak daleko, že o jedné prařeči nemohlo už býti řeči, kdy na místě jedné nastoupila už zjevná řada nových řečí, — to pověděti nemůžeme.

[1]) *Jagić* o domnělé jednotné prařeči slovanské takto se vyslovil (Archiv sl. Phil. XIX. 272): »Eine urslav. Einheit und Gleichheit gehört in die Zahl der theoretischen Fictionen: das reale sprachliche Leben kennt den Unterschied zwischen einer einheitlichen Ursprache und der angeblich erst nach einer gewissen Zeit begonnenen und eingetretenen Dialektbildung ganz und gar nicht. Im Leben befindet sich eben alles im fortschreitenden Fluss und Übergang« . . . — A článek, který později (Archiv XXII. 33) věnoval speciálně této otázce, končí slovy: »Es ist also mehr als wahrscheinlich, ja man kann sagen, es ist gewiss, dass schon in der vorgesch. Zeit der slavischen Sprache, wo man von einer Ursprache zu reden pflegt, nicht unbedeutende dialectische Abweichungen vorhanden waren. Eine urslavische einheitliche dialektlose Sprache hat es nicht gegeben.«

Soudíme jen, že se to nestalo najednou, nýbrž postupně v době delší, a vyslovujeme se nanejvýš jen negativně o době, kdy process se dovršil, hledáme-li, do které asi doby nazpět můžeme už počítati s úplným rozdělením. A tu valná většina jazykozpytců souhlasí dnes v tom, že differenciace byla provedena dříve, nežli se Slované rozešli do svých historických sídel, tedy při nejmenším před polovinou I. tisíciletí po Kr.[1]) Výjimkou byl, pokud vím, v poslední době jen professor Ljubomir Stojanović.[2]) Stojanović applikoval totiž theorii Hirtovu o vlivu jazyka praobyvatelů na vrstvy pozdějších osadníků (srv. napřed str. 75) i na vývoj jazyků slovanských, speciálně jižních, srbského a bulharského. Podle jeho mínění nebylo ještě samostatných slovanských jazyků před dobou rozchodu slovanského pranároda, Slované nestěhovali se do svých pozdějších historických sídel jako zvláštní národové (po stránce jazykové), nýbrž vyvinovali se v ně podle Stojanoviće teprve ve svých nových vlastech, a to tím, že původní společná prařeč, dialekticky jen nepatrně differencovaná, doznala v nových zemích značné změny vlivem jazyka pokořených autochthonů a tím teprve dostala podklad pro další svůj samostatný vývoj. Tak prý na př. srbština a bulharština povstaly teprve na Balkáně, a to první vlivem staré illyrštiny, druhá vlivem jazyka thráckého.[3])

Na tuto theorii odvětil V. Jagić[4]) poukazem na to, že nejen

---

[1]) *Al. Sobolevskij* klade differenciaci do doby tažení gotských (Věstník SS. IV. 19), *J. Schmidt* (Zur Gesch. des indogerm. Vokalismus II. 201), nebo *J. Pervolf* (Archiv sl. Phil. VIII. 33) posunuli ji až do dob předhistorických, *Miklosich* do »doby pradávné, jistě už před IX. stol. po Kr.« (Formenlehre I. str. VII.). O *Jagićově* mínění viz dále. Dříve se soudilo jinak. *Köppen* na př. píše r. 1824 s překvapením Dobrovskému: »Also auch damals (im IX. Jahrhundert) gab es schon verschiedene Dialekte der slav. Sprache!« (*Jagić* Новыя письма 143).

[2]) *Stojanović Ljub.* Приступна академска беседа. Глас срп. акад. LII. Srv. i jeho odpověď Jagićovi a Oblakovi: „Јагић и Облак о приступној академској беседи Л. Стојановића и његов одговор. (Дело 1897 мај, 347). V názoru tom blíží se Stojanovićovi dosti i *Baudouin de Courtenay* výkladem o silném vlivu, které mělo míšení s cizími elementy na povstání jednotlivých jazykových oblastí slovanských. Srv. jeho článek O смѣшаномъ характерѣ всѣхъ языковъ« v ЖМНП. 1901. Nr. 9. Отд. 2.

[3]) Připomínám ostatně, že jsem našel už u *A. Guagniniho* (Sarm. europ. descr. 1581 str. 3) výklad, že se slovanská řeč pozměnila u historických kmenů tím, že slovanští kmenové, přicházejíce do cizích zemí, změnili jazyk svůj vlivem cizích řečí.

[4]) *Jagić V.* Archiv sl. Phil. XIX. 270 a v článcích »Einige Streitfragen. 2. Verwandtschaftsverhältnisse innerhalb der slavischen Sprachen« (ib. XX.

hlavní differenciační odchylky nemohou se v slovanských řečech uvésti ve spojení s vlivy praobyvatelů, na př. Keltů, Germanů, Thráků, Illyrů, Finů atd., nýbrž že hlavní odchylky jsou beze vší pochyby mnohem starší, než byla doba, v níž se Slované rozešli po cizích zemích. Jagić proto nepochybuje, že rozcházející se Slované nesli už s sebou určitě differencované řeči, při čemž ovšem netřeba popírati, že později v jejich nových sídlech jazyk cizí na ně dále a hlouběji působil. Ale i tu týká se působení nejvíce jen stránky lexikální; hlubší působení cizích vlivů ukazuje vlastně jen řeč jediná — bulharština. [1]) Podle Jagiće differenciace slovanských jazyků byla provedena už před dobou III.—IV. stol., ba už v době Kristově. [2]) A toto stanovisko Jagićovo jest asi správné. [3])

O tom, jak postupoval process differenciační v prařeči slovanské, vyslovena byla filology celá řada theorií a domněnek, jež se přirozeně opíraly o domnělou větší nebo menší blízkost, příbuznost jednotlivých jazyků slovanských. [4]) S počátky podobného příbuzenského roztřiďování stupňů mezi nimi shledáváme se už před Dobrovským.

Tak na př. rozlišoval český grammatikář Jan Blahoslav 3 hlavní jazykové skupiny slovanské: českou, slovenskou (s Chorvaty, Bosenci a Illyry) a polskoruskou, [5]) Ans. Banduri spojoval kmeny jihoslovanské v jedno proti skupině českopolské, k níž čítal však i Slovince, [6]) Frisch [7]) a Chr. Jordan [8]) probírali poměr slovanských jazyků k staré slovanštině, Popović jejich vzájemné poměry, při

---

13 sl.) a »Einige Streitfragen. 1. Eine einheitliche slavische Ursprache?« (tamže XXII p. 11 nsl. 1900).

[1]) Srv. i odmítavý referát *V. Oblaka* (tamže XIX. 274 nsl.) a z části i *J. Polívky* (Věstník SS. I. 17 nsl.).

[2]) Archiv sl. Phil. XXII. 27, XIX. 236.

[3]) Archiv sl. Phil. XXII. 30.

[4]) O rozvoji těchto thesí v slovanské filologii srv. hlavně uvedený kritický článek Jagićův »Einige Streitfragen« v Arch. sl. Phil. XX. 1898. 13 sl., pak *T. Florinského* Лекціи по слав. языкознанію I. Kijev, 1895, str. 14 sl., *V. M. Ljapunova* Краткый обзоръ главнѣйшихъ явленій слов. литературы вмѣстѣ съ введеніемъ объ отношеніи словѣнскаго языка къ старославянскому и другимъ славянскимъ. Зап. Унив. Харьковъ. I. 1893. Srv. referát *V. Oblaka* Archiv sl. Phil. XVII. 595.

[5]) *Blahoslav J.* Grammatika česká z r. 1571 (ed. Hradil a Jireček, Vídeň 1857) str. 336.

[6]) *Banduri Anselm* Imperium orientale. Paris. 1711. II. 92.

[7]) *Frisch J. L.* Historia linguae slavonicae. Berlin. Gymn. Progr. 1727.

[8]) *Jordan Chr.* De orig. slavicis. IV. 108, 126 nsl.

čemž rozeznával skupinu »vindickou« proti »slovanské«, k níž čítal polštinu, češtinu, chorvatštinu, bosenštinu, srbštinu, bulharštinu a ruštinu.[1]) Treďjakovský dělil slovanské národy na dvě větve Slovů a Slavů,[2]) K. Anton podobně na dvě velké větve Jazygů a Srbů a dále na 4 skupiny, při čemž v první »norskou« řadil ruštinu s češtinou, v druhou »srbskou« polštinu, luž. srbštinu a polabštinu, v třetí »illyrskou« srbštinu a chorvatštinu, ve čtvrtou »slovanskou« nebo »vindickou« slovinštinu.[3]) Katančić[4]) postavil celou jihoslovanskou skupinu proti sarmatské (Češi, Poláci, Rusi), Rüdiger, jenž ostatně v pojem řeči sarmatské shrnul nejen jazyky slovanské, ale i litevskolotyšské, dělil dále na 12 řečí.[5]) Aug. Schlözer uvažoval o systému a vzájemné příbuznosti slovanských jazyků už ve svých »Dějinách severských«, ale neodvážil se než k vytknutí 9 hlavních jazyků; teprve v jeho »Nestoru« setkáváme se s představou, že církevní slovanština je matkou řečí ostatních.[6])

První skutečně vědecký pokus učinil J. Dobrovský, spočátku reservovaně, později jasně a určitě. Už Fort. Durich dovolává se Dobrovského pro své dělení slovanských jazyků na dvě hlavní větve;[7]) r. 1808 v »Slavíně« vytiskl Dobrovský sám stručně toto rozčlenění,[8]) r. 1814 v »Slovance« připojil další poznámky ke klassifikaci Schlözerově[9]) a tamže je obšírněji vyslovil v kritice

---

[1]) *Popowitsch* Untersuchungen vom Meere (Frankf. und Leipzig. 1750. Srv. výtahy u *Schlözera* Allg. nord. Gesch. Halle 1771, 324. sl.

[2]) *Treďjakovskij* Три разсужденія. 1773, 59.

[3]) *Anton K.* Versuch. p. 8, 12, 17.

[4]) *Katancsich M.* Specimen philol. et geogr. Pannoniorum. Zagrabiae. 1797.

[5]) *Rüdiger J.* Grundriss einer Gesch. der menschl. Spr. Leip. 1782, 62.

[6]) *Schlözer* Allg. nord. Gesch. 331 nsl. Srv. Allg. Welthistorie XXXI. 223. Nestor I. 46 nsl. Různé jiné výčty řečí slovanských viz u *Gatterera* (Einleitung in die synchron. Universalhistorie. Göttingen. 1771, 127).

[7]) Bibliotheca Slavica. Vindobonae 1795, I. 262 nsl. Srv. dopis z r. 1794. (Vzájemné dopisy J. Dobrovského a F. Duricha. Vyd. Patera 1895. 320).

[8]) *Slavín* 362. »Über die altslavonische Sprache nach Schlözer«, kde dělí na skupinu *A* s ruštinou, srbštinou a chorvatštinou a *B* s češtinou, luž. srbštinu a polštinou.

[9]) Schlözer's Klassifikation der slav. Hauptdialekte mit Anmerkungen und Zusätzen von *Dobrowský* (Slovanka, 165, 166). O Schlözerově klassifikaci vyslovil se příznivě už r. 1790 v Gesch. der böhm. Sprache (N. Abh. d. böhm. Ges. d. Wiss. I. 313), ale sám tam proti 9 speciím Schlözerovým staví 5 hlavních slovanských řečí (ruskou, polskou, illyrskou, chorvatskou, českou). Poslední jeho klassifikace v Institucích zní: *A.* 1. russica I., 2. slavica vetus, 3. illyrica seu serbica, 4. croatica, 5, slovenica, 7. vindica in Carniola, Stiria et Carinthia; *B.* 1. slovacica, 2. bohemica, 3. sorabica seu vendica in Lusatia superiori, 4. sorabica in Lusatia inferiori, 5. polonica

Katančićova spisu »Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum« z r. 1797. Podrobnou zdůvodněnou klassifikaci genealogickou čteme však teprve r. 1818 v 2. vyd. jeho »Geschichte der böhm. Sprache und Literatur« str. 30 (srv. i jeho »Lehrgebäude der böhm. Sprache«, Prag, 1819, str. IV.) a pak r. 1822 v »Institutiones linguae slavicae dialecti veteris«, str. IV. sl.

Dobrovského systém spočíval na tom základě, že všechny řeči slovanské, pokud se příbuzenství týče, seřaděny byly do dvou skupin: 1. do skupiny *východní* s jazykem ruským, staroslovanským, illyrským (srbským a bulharským), chorvatským a slovinským a 2. do *západní* s jazykem slovenským, českým, lužickým a polským. Podle Dobrovského se tedy původní prařeč a s ní i pranárod, dříve než se rozpadly na jmenovanou řadu kmenů, rozpoltily na dvě velké větve jazykově rozlišené.

Tato idea *bipartice*, jakožto prvého zjevného projevu ve vývoji národa slovanského, není nová. Viděli jsme už napřed (str. 52), jak rozliční staří kronikáři a historikové došli (ovšem z důvodů jiných) k představě, že se národ slovanský kdesi na východě rozdělil na dvě větve, z nichž jedna směřovala na sever k Baltickému moři, druhá k Dunaji (srv. na př. Sabellica, Cromera, Orbiniho, Pastoria, Bielského, Pešinu až po Mascoua, Dobnera) a také Banduri, Anton, Tredjakovskij, Popović a hlavně Katančić měli už představu o linguistické bipartici, jak jsme právě viděli. Ale to nebyly ještě představy hlouběji zdůvodněné a také se v detailech úplně rozcházejí se systémem Dobrovského. První vědecký základ bipartičnímu systému dal teprve Jos. Dobrovský. Od Dobrovského přejímala jej pak celá řada filologů a historiků sou-

---

Rozdělení na skupiny *A* a *B* Dobrovský opírá o tyto příznaky obou skupin:

	A.	*B.*
1.	раз: разȣм.	роз: розȣм.
2.	из: издати	вы: выдати.
3.	л epentheticum: корабль, земля, поставлен:	корабь, земѧ, поставен.
4.	сало, крило, молити сѧ.	д epentheticum: садло, кридло, модлити се.
5.	пещи, мощи, пещ, мощ	пеци, моци, пец, моц.
6.	звѣзда, цвѣть.	гвѣзда, квѣт.
7.	тъ (той).	тен.
8.	пепел.	попел.
9.	птица, стȣденец.	птак, стȣдница.
10.	десница.	правица.

věkých, jako zmíněný už Fort. Durich, J. Adelung,[1]) J. Engel,[2]) B. Kopitar,[3]) J. Rakowiecki,[4]) Kucharski,[5]) V. Hanka,[6]) z pozdějších P. J. Šafařík,[7]) M. Hodža,[8]) F.W. Eichhoff,[9]) F. Buslajev,[10]) a zejména v letech šedesátých August Schleicher,[11]) jenž na základě Dobrovského, Šafaříka a svých vlastních prací postavil toto schéma rozvoje jazyka a národa praslovanského:

---

[1]) *J. Adelung* (Mithridates II, 613) zove obě hlavní větve prvotní 1. kmenem antským a 2. kmenem slovanským. Srv. též stať Dobrovského v Slovance I. 195 »Über Adelung's Mithridates in Betreff der slav. Sprachen«.

[2]) *J. Engel* Gesch. von Serwien und Bosnien. Halle 1801 (Allg. Welthistorie. Bd. 49, 3. 146).

[3]) *B. Kopitara* Grammatik der slav. Sprache in Krain etc. (Laibach, 1808) str. XX. v Glagolita Clozianus (Vindob. 1836), XLVIII. postavuje toto schéma, ovšem velmi nesprávné: I. Slavismus *cisdanubianus* a) lingua emortua pannonica, *b*) Bulgarorum hodierna *c*) illyrica rectius chorvatoserbica, *d*) slovenica. — II. Slavismus *transdanubianus a*) lingua ruthenica, *b*) russica, *c*) polonica, *d*) utraque sorbica, *e*) bohemica cum slovacica. Jak na prvý pohled zřejmo, jest to v základech tatáž primitivní představa bipartice, s kterou se setkáváme v starých kronikách, bipartice na Slovany severní a na Slovany jižní, Dunaj přestoupivší. Srv. nahoře str. 52.

[4]) *J. Rakowiecki* Prawda ruska (Varšava 1820) str. 188.

[5]) Srv. článek »Neue Eintheilung der slav. Sprachen«. Blätter f. liter. Unterhaltung. 1833 851. Dělí slov. řeči *A)* na *východní* se skupinou severovýchodní (církevní slov., velkoruština, maloruština, bulharština) a jihovýchodní (srbština, chorvatština, slovinština) a *B)* na *západní* se skupinou severozápadní (polština, polabština) a jihozápadní (obojí luž. srbštiny, čeština, slovenština).

[6]) *V. Hanka* Počátky posvátného jazyka slovanského. Praha 1846. Na poč.

[7]) Gesch. d. slaw. Sprache und Literatur, 22, sl., SS. II. 53, a Sl. národopis (Praha 1842) str. 5. Šafařík ostatně dvakráte měnil detaily systému. R. 1826 v Gesch. d. sl. Spr. u. Lit. (str. 23, 33) čítal ještě Bulhary k Srbům, a vynechal Kašuby, Polabany, Bělorusy, v Slov. Starožitnostech opravil sice tyto chyby, ale přičítal ještě Luž. Srby k Polabanům, v Národopise je odděluje a vykládá tento systém: *A)* Slované *jihovýchodní* (Rusové, Bulhaři, Illyrci, *B) západní* (Leši, Češi, Luž. Srbové a Polabané).

[8]) *M. Hodža* Větín o slovenčině. Levoča, 1848, 13. Ale na str. 15 dí: »alebo konečně a najkratšje predstavíme slavianský jazyk na 3 reči rozlišený: slovenskú, ruskú a polskú.«

[9]) *F. W. Eichhoff* Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde. Paris. 1836. (Německy »Vergleichung der Sprachen von Europa und Indien. Leipzig, 1840, 29.)

[10]) *F. Buslajev* Истор. грамматика русскаго языка. Moskva. 1863. 7.

[11]) Краткый очеркъ доистор. жизни сѣверовосточнаго отдѣла индогерман языковъ. Приложеніе къ VII. тому Зап. Акад. Наукъ. Nr. 2. Спб. 1865. Srv. i Beitr. zur vgl. Sprachforsch. 1856. Str. 1—27.

Jeho theorie ovládala v celku až do let sedmdesátých, kdy na dobro ustoupila jiné. Z filologů k theorii prvotní bipartice hlásili se na př. ještě A. Kunik, [1]) S. Gedeonov, [2]) J. Gebauer, [3]) nověji Ř. Krek, [4]) jenž se liší od Schleichera v tom, že jižní větev dělí na srbochorvatskou a slovinskou, z níž teprve vyšla řeč bulharská na jedné a slovinská na druhé straně, a mezi Rusy A. Potebnja. [5]) Podobně jako tento také K. Brugmann v novém vydání své srovnávací grammatiky rozděluje Slovanstvo na základě vývoje zvukových skupin *tj* a *dj* nejdříve na dvě oblasti, jihovýchodní a západní. [6]) Zvláštní bipartiční theorii postavil zname-

---

[1]) *A. Kunik* Über einige slavische Benennungen des Purpurs, der Sonne und des Bernsteins. (Mélanges russes. Acad. St-Pétersbourg. T. IV, 1867, 525 podle *Kreka* Einleitung 217).

[2]) *S. Gedeonov* Варяги Petr. 1876 84.

[3]) *J. Gebauer* v Riegrově Slovníku naučném VIII., 644. Ruský překlad od *A. Stepoviče* Слав. нарѣчія. Kijev 1882. Od něho přejato *Pypinem* do Historie slov. literatur I., 18.

[4]) Einleitung 212 sl. Od větve západní oddělila se nejdříve polabština (l. c. 220). Ř. Krek dovolává se pro svou bipartiční theorii ještě tohoto zjevu (str. 216): Když pojem pro kohouta přišel v pol. I. tisíciletí př. Kr. k Slovanům, našel je na *dvé* rozdělené, neboť severo-vých.-jižní skupina zove jej jinak proti západní (stsl. пѣтлъ, bulh. пѣтелъ, srb. chorv. pijetao, petao-pitao, vrus. пѣтухъ, пѣвенъ — č. kohout, luž. kokot, pol. kokot, kogut). Jiným dokladem bipartice je Krekovi (str. 295) Jordanovo dělení Slovanů-Venedů na Anty a Slovany. Prvého dokladu neposuzuji, ale druhý je nesprávný. Při nejistotě pojmu Antů nelze je přece nijak stotožniti s linguistickým pojmem Krekovy »severovýchodojižní« skupiny slovanské.

[5]) Über einige Erscheinungsarten des slav. Palatalismus. Arch. sl. Phil. III., 614. Къ исторіи звуковъ русс. языка. РФВ. 1879.

[6]) Grundriss (1897), str. 19.

nitý srbský filolog Jiří Daničić.[1]) Vycházeje z přesvědčení, že srbský jazyk jest nejstarobylejší ze všech slovanských jazyků a nejbližší staroslovanštině, poněvadž stsl. *tj* a *dj* nejvíce zachoval (ћ a ђ), rozdělil prajazyk nejdříve na oblast srbskou a nesrbskou a vyvodil z toho dále rodokmen rozdělený opět ve větve dvě na základě přechodu *j* v *ž-š* (*dž*, *tš*) nebo v *z-s* (*dz*, *ts*), a to ve větev s *dž* (*ž*), *žd*, *tš* (*č*), *št* (Rusové, Bulhaři) a ve větev s *dz* (*z*), *ts* (*c*) s Poláky, Čechy, Luž. Srby a Polabany. Theorie tato nemohla však obstáti před Leskienovou kritikou.[2])

Proti této bipartiční theorii Dobrovského a Schleichera postavila však novější kritika theorii jinou, jejímž základem je prvotní *tripartice*. Pranárod slovanský rozpadl se podle ní nejdříve ve tři jazykové oblasti a teprve potom nastalo další detailní rozrůznění.

Také s náběhy k této thesi setkáváme se už v dobách starších.[3]) Ale první vědecké odůvodnění tripartice podal teprve v letech dvacátých XIX. století znamenitý A. Vostokov, jenž v kritice systému Dobrovského rozhodl se vyjmouti ruský jazyk ze skupiny jihovýchodní a postaviti jej spíše jako samostatný střední člen východní mezi skupinu západní a jižní.[4]) Po Vostokovu opakovali theorii tripartiční Frant. Palacký[5]) a N. Naděždin.[6]) M. A. Maksimovič snažil se, byv sveden autoritou Šafaříkovou, opět násilím a nešťastně vtěsnati ideu tripartiční ve formu bipartice, dávaje v ní oběma hlavním ruským nářečím samostatné místo proti řečem neruským.[7]) Z pozdějších slovanských filologů a historiků hlásili se k tripartiční theorii, jejíž základ tvoří vždy samostatná větev východní, na př. I. Srezněvskij, V. Grigorovič, A. Kotljarevskij, A. Budilovič, J. Baudouin de Courtenay, A. Sobolevskij,

---

[1]) ћ i ђ u istoriji slovenskih jezika. Rad I. (1867), 106. Диоба словенских језика. Београд 1874.

[2]) *Leskien* v Kuhn's Beiträge VII., 134.

[3]) Srv. na př. Bonfinia, M. Smeicelia (*Raić* Исторія разн. слав. нар. 66).

[4]) *A. Ch. Vostokov*. Разсужденіе о славянскомъ языкѣ. Moskva 1820 (později vydáno ještě dvakráte). Další literaturu k Vostokovu viz u *Kreka* Einleitung 223.

[5]) Gesch. von Böhmen I. 55 (Prag 1836). Dějiny nár. čes. I. 74 (1848).

[6]) *N. Nadèždin* v stati »Европеизмъ и народность«. Телескопъ XXXI. 1836. Nr. 1, a hlavně ve »Wiener Jahrbücher der Literatur«. 1841. Bd. 95, 181. (Mundarten der russ. Sprache).

[7]) *M. Maksimovič* Собр. сочиненія. Kijev 1880. III. Srv. hlavně stati: Разныя мнѣнія о русскомъ языкѣ 1838; Объ отношеніи русской рѣчи къ западно-славянской. Kijev 1845.

T. Florinskij, A. Leskien, T. Maretić, J. Gebauer, V. Oblak[1]) a jiní, především pak i V. Jagić,[2]) jehož výklad podávám o něco dále.[3])

Jagić však a s ním i jiní moderní filologové přisuzují zároveň značnou míru práva theorii, která ostře postavila se proti všem rodokmenným theoriím, jak arijské tak i speciálně slovanské, totiž Schmidtově theorii periferního šíření.

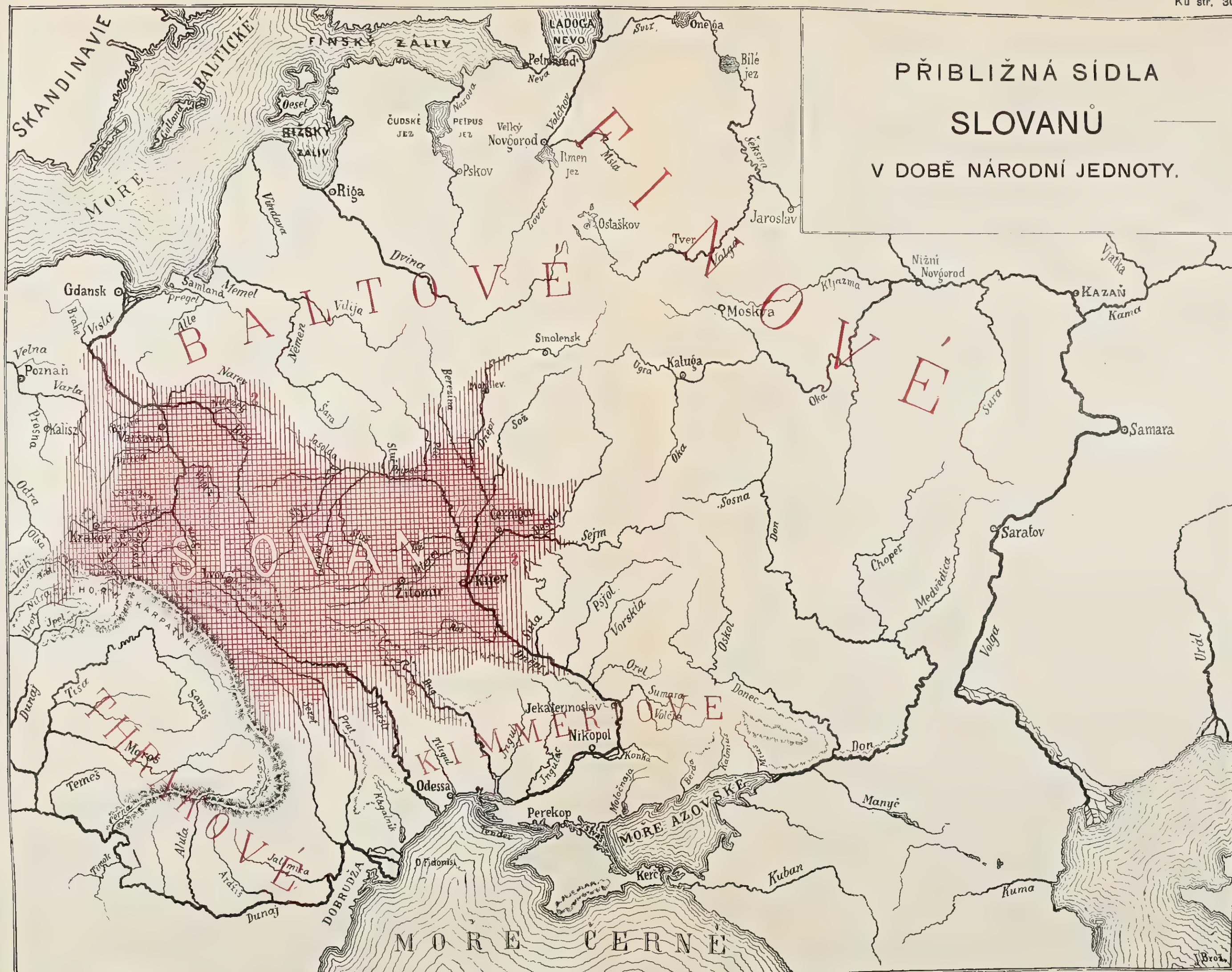
J. Schmidt svou theorii nám již známou (viz napřed str. 73) applikoval i na vývoj prařeči a pranároda slovanského z té příčiny, že theorie rodokmenného rozvětvování nedovedly vysvětliti na př. zvláštní shody slovinštiny se západoslovanskými jazyky, nebo polabštiny s češtinou a polštinou atd.[4]) Po jeho soudu dál se proto vývoj bez bipartice, bez tripartice, a vůbec beze všeho dělení a větvení. Všechny slovanské jazyky vyvíjely se podle Schmidta z jednoho prajazyka postoupnou differenciací a individualisací, která, počavši se již v době praehistorické, postupovala (provázena jsouc zároveň i současným šířením celé oblasti, v níž rozložení dialektických center odpovídalo vzájemným svým položením nynějšímu rozložení slovanských národů) až do stavu nynějšího, aniž se kontinuita styků nadobro přerušila. Obraz pravěkého rozložení dialektických oblastí v zakarpatské vlasti slovanské byl podle Schmidta asi tento:

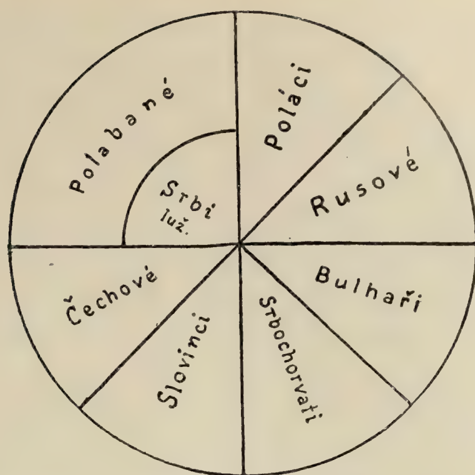
[1]) *I. Sreznĕvskij* Мысли объ истории русскаго языка. Спб. 1849 III. a kritiku Šafaříkova Slov. Národopisu znovu otištěnou Vl. Lamanským v Živé Starině I. 1891 178, 183. *V. Grigorovič* Слав нарѣчія IX. О системахъ дѣленія слав. нарѣчій v Р. Фил. В. 1882, XI 262. *A. Kotljarevskij* Сочиненія. Спб. 1889 II. 175 (v článku Сравнительное языкознание). *A. Budilovič* Начертаніе церковнослав. грамматики str. 4 (Varšava 1883). Общеславянскій языкъ въ ряду другихъ общихъ языковъ древней и новой Европы. II. (Varšava 1892). *J. Baudouin de Courtenay* Подробная программа лекцій въ 1877—78 гг. (Kazaň 1881) 142—146. Übersicht der slav. Sprachenwelt. Leipzig 1884 *A. Sobolevskij* Древній церковнослав. языкъ. Moskva 1891. 86—87. *T. Florinskij* Лекціи по слав. языкознанію I. 23. *A. Leskien* Archiv sl. Phil. V. 498. *T. Maretić* Slaveni 24 sl. *J. Gebauer* Hist. mluvnice jaz. čes. I. 1894, V. *V. Oblak* Archiv sl. Phil XVII. 596 sl.

[2]) Srv. už jeho referát o spisu Florinského »Константинъ Порфирородный какъ писатель о южныхъ Славянахъ« v Arch. sl. Phil., VI. 148., pak stať »Ein Kapitel aus der Geschichte der südslav. Sprachen.« Tamže XVII. (1895) 72.

[3]) Všemu systému vyhýbal se *Miklosich*. Jeho klassifikace nebo lépe pořad slov. jazyků byl však později tento (srv. Vergl. Wörterb.): Staroslovanský (= pannonský), slovinský, bulharský, srbochorvatský, maloruský, ruský, český, polský, hornolužický a dolnolužický jazyk. Také Sreznĕvskij choval se konec konců negativně. Srv. *Florinskij* Лекціи I. 28.

[4]) *Schmidt J.* Zur Geschichte des indogerm. Vocalismus. Weimar 1875. II. 199. Srv. odmítavou kritiku *Leskienovu* (Declination. Leipzig 1876.

PŘIBLIŽNÁ SÍDLA
SLOVANŮ
V DOBĚ NÁRODNÍ JEDNOTY.
SKANDINAVIE
BALTICKÉ
MOŘE
FINSKÝ ZÁLIV
RIŽSKÝ ZÁLIV
Oesel
LADOGA NEVO
Petrohrad
Neva
Oněga
Bílé jez
ČUDSKÉ JEZ
PEIPUS JEZ
Narova
Velký Novgorod
Pskov
Riga
Volchov
Ilmen jez
Msta
Lovať
Ostaškov
Tver
Volga
Jaroslav
Šeksna
Vindava
Dvina
Gdansk
Samland
Memel
Pregel
Alle
Vilija
Němen
Visla
Brahe
Velna
Poznaň
Varta
Prosna
Kalisz
Odra
Narev
Varšava
Bug
Jasolda
Šara
Berezina
Mogilev
Dněpr
Sož
Smolensk
Moskva
Kljazma
Nižní Novgorod
Vjatka
Kazaň
Kama
Ugra
Kaluga
Oka
Sura
Samara
Sosna
Don
Saratov
Choper
Medvědica
Volga
Ural
Černigov
Desna
Sejm
Kijev
Žitomir
Lvov
Krakov
Olša
Váh
Nitra
Hron
Jpel
KARPATSKÉ
Psjol
Vorskla
Oskol
Sula
Orel
Samara
Donec
Volčja
Jekaterinoslav
Nikopol
Konka
Moločnaja
Berda
Kalmius
Mius
Don
Manyč
Kuban
Kuma
Kerč
MOŘE AZOVSKÉ
Perekop
Tender
O. Fidonisi
Odessa
Ingul
Ingulec
Tiligul
Bug
Dněstr
Prut
Seret
Kagalnik
DOBRUDŽA
Dunaj
Jalomica
Ardžiš
Aluta
Timok
Černa
Temeš
Maroš
Samoš
Tisa
BALTOVÉ
FINOVÉ
SLOVANÉ
KIMMERIOVÉ
THRAKOVÉ
MOŘE ČERNÉ
J. Brož.

Schmidtův obrazec rozdělení slovanských jazyků.

Také V. Jagić, jak jsem již pověděl, přijímá dnes, ač mu uvedený obrazec Schmidtův nevyhovuje docela, [1]) přece základ této Schmidtovy představy, totiž: šíření původní, dialekticky rozrůzněné oblasti do pozdějších historických sídel slovanských v tom způsobu, že obraz dnešního rozložení odpovídá stále původní rozloze differenčních center, a praví: »ich halte die Ansicht Schmidts ihrem Wesen nach für richtig.« [2]) Ale na druhé straně Jagić při vývoji dialektických center, resp. poměru vzájemné příbuznosti řečí uznává zároveň vyloženou ideu tripartiční za správnou. Slované se sice šířili už z pravlasti v témž místním seskupení, v jakém je vidíme podnes, ale tvořili při tom příbuzensky následující tři velké skupiny:

1. skupinu *severozápadní*, v níž seděli Poláci, Polabané, Lužičtí Srbové a Čechové,

2. skupinu *severovýchodní* s obojím kmenem ruským,

a 3. skupinu *jižní* se Slovinci, Srbochorvaty a Bulhary.

XIII—XV.) a stať *Krekovu* Einleitung 236 sl. Schmidta hájil *A. Kočubinskij* Къ вопросу о взаимныхъ отношеніяхъ слав. нарѣчій. Oděssa. I. 1877 II. 1878.

[1]) Poněvadž představuje skutečné poměry nedostatečně, zejména pokud se týče kruhového výseku, kterým má býti znázorněn poměr Čechů k Polákům a Lužickým Srbům. (Archiv sl. Phil. XX. 21).

[2]) Archiv sl. Phil. XX. (1898) 23.

Tak soudí dnes V. Jagić,[1]) první znatel historie slovanských jazyků, a systém tento neváhám přijmouti za základ celého dalšího líčení proto, že lze jej spojiti nejlépe i s čistě historickým a geografickým stanoviskem.[2]) Nemůže býti o tom pochyby, že tato trojdílná differenciace národa nepovstala jen na základě vnitřního dialektického rozlišování, nýbrž z části i tím, že se pranárod z končin své původní vlasti do nových území různým směrem posouval, čímž jazykové rozlišení bylo silně podporováno, ba snad i místy vyvoláváno. A idea jazykové tripartice doznává potvrzení i v historii a geografii, neboť obě nauky nám ukazují, že se rozpoltění celku a spojený s tím pohyb na venek *dál především třemi směry hlavními: k západu, k jihu a na východ.* Zejména je zajímavo konstatovati, že tato vnější, mechanická tripartice byla přímo založena v territoriu, v němž Slované měli svoji kolébku, a v tom, čím byli vůči Slovanům jejich sousedé.

O detailech postupu, v kterém šly na různé strany jednotlivé větve slovanské, pojednávati budeme podrobně v dalších dílech této knihy. Na tomto místě poukážu jen povšechným výkladem na to, jak vskutku vyložený trojdílný vývoj jazykový přirozeně byl podporován a doplňován šířením místním, a na to, jak territorium na jedné a tlak, resp. protitlak sousedů na druhé straně směr jeho podmiňovaly, a konečně i na to, jaký byl jeho ráz celkový.

Příčiny místního šíření pranároda slovanského byly různé, jednak povšechné, jednak jen lokální. První a nejsilnější bylo asi značné kvantitativní rozmnožování národa. Vzpomeňme jen, jak už v VI. stol. Jordanis vykládá: »natio populosa Venetharum

---

[1]) Srv. hlavně Archiv sl. Phil. XX. 21 sl. a XVII. 71.

[2]) Určiti dobu, v níž se provedla tato prvotní tripartice nedovedeme. Také pokusy o datování domnělé bipartice neměly úspěchu, ani po své stránce negativní. *Ř. Krek* svůj důkaz (přijetí názvu pro kohouta u Slovanů), na základě jehož Slované už v 5. století př. Kr. byli na 2 části rozpoltěni, měl omylem za doklad, »wie solche mit einiger Sicherheit leider nur sehr selten für die Fragen der linguistischen Paläontologie aufgestellt werden können« (Einleitung 216). Neboť ani není prokázáno, že známost kohouta dostala se ke Slovanům skrze historické Skythy, ani není známa doba přijetí. Slované měli styky s Íránci mnohem starší. O Kunikově výkladu, podle něhož se bipartice stala dávno před Kr., viz tamže str. 217.

per immensa spatia consedit« (Get. V. 34), jak v téže době Prokopios hovoří o nesčetných národech Antů: »ἔϑνη τὰ Ἀντῶν ἄμετρα« (BG. IV. 4), jak v IX. stol. geograf Bavorský píše o Slovanech: »non sunt nati sed seminati«, a jak ve XII. Helmold (I. 1) připomíná: »eousque latitudo sclavice lingue succrescit ut pene careat estimatione . . .« A představme si také ono skutečně ohromné rozšíření, jež nám historie I. tisíciletí po Kr. na oči předvádí! Slovanský národ, byť byl dlouho seděl jen v prvotní své kolébce, přirozeně se jednou cítil stěsnaným a z popudu toho počal postupovati dál.

Vedle tohoto vnitřního popudu uvidíme však později vícekráte, jak i zevní příčina a to tlak různých sousedů na pohyb Slovanů působila, na př. tlak Finů a různých kmenů turkotatarských, tlak německých Bastarnů, Gotů atd. To byli asi dva hlavní faktorové šíření: vnitřní přelidnění a tlak zevní. K nim druží se pak ještě zájmy obchodní (zakládání obchodních kolonií), zájmy válečné (spojenectví s jinými výbojně postupujícími kmeny) a konečně na posledním místě působila místy i touha po poznání krajin vlídnějších a hostinnějších, než byla syrá vlast slovanská, ale to byla již příčina, jež přišla v platnost teprve v dobách pozdějších.

Tolik o příčinách šíření vůbec. *Směr a způsob* jeho byly zase určeny *rázem territoria* a směrem *tlaku*, resp. *protitlaku* (odporu) sousedů.

Territorium působí vždy silně na vývoj národů, na vývoj fysický, kulturní i vnější mechanický. Tak bylo též u Slovanů. Jako území Dánska, Anglie, Italie, Řecka svým rázem působilo určitým způsobem na rozvoj obyvatelstva, tak bylo jistě i s územím zakarpatským. Vývoj těch, kteří na něm žili, bral se v mnohém jinak, než vývoj obyvatelů Dánska, Anglie, Italie nebo Řecka už na základě samého territoria. Můžeme to také doložiti jednotlivými, třebas dosud skrovnými daty z historie vývoje tělesného a kulturního i z historie pohybů kmenových. O prvé stránce mluvili jsme již dříve (srv. na př. str. 104 sl.), o kultuře, jež se vyvinula na území slovanském právě na základě territoria tak odchylně od západoevropské, svázána jsouc ve značné míře s asijskou, pojednáme na místě jiném. Zde mi jde především o to, abych zhruba ukázal, jak territoriální podmínky působily na ráz a směr mechanického pohybu Slovanů.

O tomto významu svrchu vyložené kolébky slovanské poučí nás velmi brzy hlubší pohled na mapu Zakarpatí. Toto území

otevřeno bylo především úplně na dvě strany, na západ a na východ. Na obě strany pokračuje prostě rovina a nížina ruská bez překážky dál. Klidné toky Visly, Odry nebo Dněpru nemohou samotny býti překážkou pro pohyb velkého národa. A nic jiného zde v cestě nestojí. Na obou stranách táhne se dále rovina protkaná nevelkými, ale splavnými proudy vodními, které tvořily vždy přirozené, otevřené cesty skrze husté, jinak těžko proniknutelné lesy. Proto bylo přirozeno, že, pocítil-li jednou lid vyrůstající a koncentrovaný v kraji mezi Vislou, Karpaty a Dněprem, potřebu se vylidňovat a se šířit, — obrátil se proud ve velkém předem tímto obojím směrem, na západ a na východ.

Ale na *západě* se přece celkový postup už za Vislou zarazil. Příčinou toho nebyla ovšem již půda, nebyla to řeka Visla nebo Odra, nýbrž naproti jdoucí rozvoj a postup sousedů germanských. Zde na Visle a nebo spíše na západ od ní kdesi při Odře narazila asi první velká západní vlna slovanská na odpor Germanů, kmene síly neobyčejné, který nejen dobrovolně tlaku nepovolil, nýbrž naopak vydržel a v prvé době sám vítězně a mocně ku předu postoupil. A tato překážka zastavila na delší dobu postup Slovanů na volný jinak západ. To však zároveň, jak se domnívám, způsobilo, že západní proud slovanský rozložil se ve dva výsledné sekundární směry, z nichž jeden postoupil na pravo po dolním toku Visly k moři Baltickému, druhý pak na levo po horní Visle a Odře do území sudetských. Aspoň zpráva Ptolemaiova o Venedech při moři Baltickém, rovněž jako jiné starší zprávy hovořící o dobývání jantaru v zemi Venedů a ukazující pravděpodobně, že už před Herodotem Venedi sídlili při části břehů moře Baltického, projevují na jedné straně, že se Slované z kolébky své dostali dosti časně k břehům tohoto moře, zaujavše patrně končinu při ústí vislanském mezi oblastí germanskou na západě a baltskou dále k východu. Na druhé straně možno stopovati celou řadu známek, o nichž v III. díle více pojednám, a z nichž zase můžeme souditi, že Slované na horní Vislu a Odru dostali se mnohem dříve než začalo velké stěhování východních kmenů germanských. Srv. aspoň to, co řečeno bylo už na str. 28.

Tohoto postupu západního účastna byla patrně dialektická oblast česká a polabská. České centrum šlo výsledním sekundárním směrem sudetským, polabské po Visle dolů k moři.

Kdy přes střední a dolní Vislu postoupili Slované hromadně dále k Odře, zde zatím rozbírati nebudu. Ale v celku udál se tento postup

teprve později, když průběhem několika století kolem nar. Kristova pominula vylíčená překážka, když totiž východní kmenové germanští: Bastarni, Skiri, Heruli, Goti, Vandali, Langobardi a j. v krátkém čase za sebou ze svých sídel mezi Labem a Vislou daleko odešli a končiny ty téměř vyprázdnili. To je přirozené a proto zajisté i správné. Nepřirozeno je, jako učinil nedávno R. von Erckert, domnívati se, že po delší dobu končiny mezi Odrou a Vislou zůstaly i po odchodu Germanů prázdny a že Visla stále ještě zůstala nepřestupnou hranicí Slovanům. [1])

Na *východní* straně kolébky byly už poměry značně jiné. Tam nejen samo území poskytovalo nejvolnější dráhu v před, — vidímeť všude rovinu, místy lesnatou pahorkatinou rušenou, vidíme obrovskou síť klidných, splavných vod, řek a potoků, dopouštějících snadným způsobem, bez nebezpečí a rychle proniknouti daleko, nebo do vnitra nejhlubších lesů, — tam ani odpor sousedů nebyl, pokud víme, tou mocnou překážkou, jakou byli na západě Germani. A co více!

Pohraniční končinou kolébky slovanské protékal na východě Dněpr, hlavní životní tepna východní Evropy. O důležitosti velké dráhy dněperské spojující pomocí voloků moře Finské s mořem Černým, sever Evropy s jihem, a spojující zároveň množstvím přítoků z levé strany jiné důležité dráhy ve východnějších končinách, promluvíme na místě dalším. Zde stačí říci, že, kdo tuto dráhu ovládal a z ní život ssál, byl už samým territoriem určen za pána ruské nížiny; a tento rozhodující faktor měli odedávna v rukou Slované. Proto je zcela přirozeno, že oni ovládli i kraj přítoků dněperských, zejména volné území od Dněpru na východ, postupujíce buď pomocí kolonií nebo pohromadě. Tento druhý hlavní proud postupoval s tím větším úspěchem, že, jak jsem už podotkl, narážel zde pravděpodobně jen na relativně slabý odpor sousedů, kterýmiž na východě byli kmenové finští, koncentrovaní na veletoku volžském a za ním. Evropa v dobách, o něž nám zde jde, nebyla daleko ještě rovnoměrně zalidněna. Místy nalézala se centra velmi hustá a přelidněná, — takové bylo zajisté centrum slovanské mezi Vislou a Dněprem, nebo germanské na dolním toku Labe, v Dánsku a Skandinavii, — ale místy byly kraje ještě relativně pusté, a takovým krajem podle mého domnění byl asi v té době široký pás území, rozkládající se mezi

---

[1]) *Rod von Erckert* Wanderungen und Siedelungen. Karta VII. a IX.

centrem finské oblasti na Oce a Volze a mezi oblastí slovanskou v Podněpří. Za podklad historický měl bych pro tuto svou domněnku ony zprávy Herodotovy, [1]) kde vykládá na základě zpráv obchodníků, že za zemí Neurů, rolnických Skythů, Androfagů, Melanchlainů a Budinů rozkládají se země neobydlené, pouště. K tomu přistupuje i to, že končiny vzpomenuté jsou, pokud vím, relativně chudy hroby rázu staršího, a že i s linguistického hlediska zjištěny jsou pro starší dobu jen slabé styky mezi Slovany na jedné a Finy na druhé straně. [2]) A jiný kmen zde na východě vkládati mezi oba národy nemáme práva. Na severu byli ovšem Litevci.

Z té příčiny nestavěly se asi Slovanům při jich postupu na východ velké překážky, — jistě ne takové jako na západě —, a Slované zde vskutku šli rychleji v před a *vůbec proto ze své kolébky nejvíce se rozšířili tímto směrem východním.* To je hlavní příčinou mohutnosti ruské větve národa slovanského. Oblast Desny, jež nese jméno čistě slovanské, byla už zaujata v dobách nejstarších; a že i do sousedních s ní končin na východě postoupilo brzy velké množství Slovanů, svědčí uvedené již Prokopiovy zprávy o nesčíslných kmenech slovanských na sever od moře Maiotského.

Jinak má se věc na severu a na jihu pravlasti. Také zde v prvé řadě působilo na směr šíření samo territorium a odpor sousedů, ale už s výsledkem jiným. Na *severu* močály pripeťské a berezinské, ač nebyly zcela neschůdné a neobydlitelné, — tvořily jistě takovou překážku širokému postupu Slovanů, že přihlížíme-li mimo to k osídlení litevskému, jež se za nimi k severu prostíralo, nevábilo zde Slovany nic, aby se tímto směrem hromadně šířili na sever. Jen na západním a východním konci této severní hranice vyrazili Slované brzy ku předu. Na západě, jak jsme už slyšeli, postoupili asi po Visle k moři Baltickému proto,

---

[1]) Herodot IV, 17. *Νευρῶν δὲ τὸ πρὸς βορέην ἄνεμον ἔρημον ἀνθρώπων, ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν.* 18. O Skythech: *ἤδη δὲ κατύπερθε τούτων ἡ ἔρημός ἐστι ἐπὶ πολλόν.* 20. *Μελαγχλαίνων δὲ τὸ κατύπερθε λίμναι καὶ ἔρημός ἐστι ἀνθρώπων, κατ' ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν.* 22. *Βουδίνων δὲ κατύπερθε πρὸς βορέην ἐστὶ πρώτη μὲν ἔρημος ἐπ' ἡμερέων ἑπτὰ ὁδόν.* Srv. kap. 123 (o poušti nad Budiny) a 125 o poušti nad Neury, Androfagy a Melanchlainy. Tento pás zůstal snad relativně pustý po odchodu větve íránské, jestliže se tato, jak je dnes pravděpodobno, vyvíjela před svým odchodem do Asie zde někde na východě Evropy vedle centra protoslovanského a baltského z evropské oblasti praarijské.

[2]) *A. Pogodin* Изъ древнѣйшей исторіи литовскаго племени. Арх. Вѣстникъ 1898. 68–75.

že západní proud narazil na Germany. Na východě pak podél Dněpru, podporováni touto volnou drahou, Slované postoupili brzy k severu do území finského, rozkládajícího se za Smolenskem; ale bylo potřebí velké, usilovné kolonisace, než finský pás od Baltu k Oce na dobro prorazili, opanovali a než byli Finové odsud zatlačeni do oblasti velkých jezer, do Zavoločí.

Na *jižní* straně kolébky opět pásma hor Karpatských stála jako pevná hráz proti postupu Slovanstva do nížin uherských a směrem k Dunaji. Ještě dnes je přechod přes hřbety jejich velmi neschůdný. Zdálo by se proto, že celý jižní proud obrátí se jen směrem jihovýchodním, přes Dněstr a po Prutu k dolnímu Dunaji. Ale nestalo se tak. Karpaty, původně překážka a hráz, staly se naopak oporou a pevným východiskem pro šíření Slovanů na jih. A zcela přirozeně. Karpaty byly by mohly i na dále zůstati trvalou hradbou proti postupu Slovanů a tím zároveň i předělem světa slovanského a neslovanského jedině v tom případě, kdyby byl pod nimi v rovinách uherských seděl nějaký silný, kompaktní národ. Ještě dnes byla by zde hranice světa slovanského, a rozvoj Slovanů byl by se dál hlavně jen směrem západním a východním. Karpaty nutně a přirozeně musily náležeti tomu, kdo z obou jejich sousedů byl silnější. Ale na jihu od Karpat v starší době nikdy silného kmene nebylo. Staří Thrákové, Illyrové měli tu jen zbytky velikého kmene, jehož jádro se však dávno, nejméně už v polovině II. tisíciletí př. Kr., posunulo dále k jihu na Balkán. A Gallové nebo Němci posílali sem zase jen výstřelky svých kmenů, buď slabé a bezmocné, anebo se, přišli-li u větším počtu, brzy stěhovali dál.

Slovem, — ne na jihu, kde se stále měnili různí národové, kde bylo stálé posunování a pronikání menších ethnických celků, ale na sever od Karpat seděl velký a silný národ, a proto se Karpaty, třebas s počátku byly nutnou geografickou hrází, dostaly brzy v moc toho, kdo seděl u nich na sever, Slovanů, jakmile jen nastala Slovanstvu potřeba se rozvíjeti. A tak Slované podle všeho už v první době svého šíření počali pronikati v menších houfcích do údolí karpatských a na jižní svahy hor, na břehy Váhu, Hernadu, Popradu, Bodrogu atd. — vynasnažím se v jiném díle tuto thesi dále doložiti, — a jakmile jednou seděli po obou stranách horstva, byly Karpaty už na vždy jejich, staly se oporou dalšího jejich postupu a tak do jisté míry vskutku hnízdem a východiskem Slovanů ve smyslu Naděždinově. O ně se opíraje, vyhrnul se třetí

velký proud Slovanstva později sice než první dva velké proudy, ale tím usilovněji a bouřlivěji přes nížiny uherské a přes Dunaj na Balkán, zadržován jsa marně a jen chvílemi ve svém rychlém postupu od vojsk římských, od kmenů keltských, thráckých a illyrských, kteří se zase opírali o Dunaj a horstva balkánská. A bylo to hlavně jižní dialektické centrum pranároda, jež se účastnilo tohoto postupu přes Karpaty i postupu podél východní strany Karpat k dolnímu Dunaji, strhujíc s sebou jen menší zlomky druhých větví slovanských. A tak si v celku můžeme obraz tripartice pranároda a směr jeho protivného šíření představiti schématem, který vedle na tabulce předvádím.

Pro představu prvotního vývoje Slovanů máme tedy dva hlavní, vzájemně se spojující a doplňující zjevy, 1. jazykovou tripartici v pravlasti a 2. souhlasné s ní šíření Slovanů trojím hlavním směrem. První proud, na čas zaražený v Povislí odporem Germanů, postoupil dále a zaplavil západ teprve po odchodu jejich, druhý, na čas zadržený hřbety karpatskými, dal se však na postup dříve (jakmile totiž této překážky se zmocnil) a směřoval pak, sesílen vedlejším proudem černomořským, na Balkán, a konečně třetí volný a mohutný proud tlačil se na východ a severovýchod přes Dněpr k celému toku donskému. Tyto hlavní proudy prvotní byly, jak jsme viděli, z části podmíněny samým territoriem, z části pak odporem sousedů. Dokud pás sousedů byl pohromadě, kompaktní, celkové šíření Slovanů bylo přece jen vázáno, tlumeno, a Slované jen po houfcích, po koloniích postupovali v před. Teprve od uvolnění těchto pout začal na západě a na jihu postup ve velkém, jak nám to později předvede detailní líčení rozchodu Slovanů po době Kristově.

Navzájem ovšem toto rozproudění na tři strany u velké míře dokonalo původní jazykovou tripartici ve smyslu Jagićově. Už samo oddálení center od sebe mělo tu velký význam, a k tomu přistupuje ještě to, že během šíření a ještě více během další historie tři velké oblasti slovanské byly od sebe ještě více odděleny, ba i z části osamoceny cizorodými ethnickými klíny, jež se položily mezi ně. Tak uvidíme časem mezi Poláky a Rusy klíny litevské, sarmatské a germanské, mezi severními dvěma oblastmi a jihem různé kmeny finského a turkotatarského původu a kolonisty římské. A z nich naposled Maďaři, Rumuni a Germani utvořili klíny tak pevné, že nadobro přerušily spojení jižních Slovanů se severními.

Schéma prvotního rozštěpení a šíření Slovanů.

Tím vším původní differenciace u velké míře byla podporována a dokonávána. Oblast východních Slovanů, žijící v ruských rovinách, seděla v podmínkách celkem jednolitých, na půdě poměrně čisté a vyvinula se proto stejnoměrněji než druhé větve, bez velkých dalších rozluk, v jeden národ, posud přes různé novější tendence jen málo differencovaný. Na západě a na jihu dostaly se proudy Slovanstva nejen do nejrůznějších podmínek territoriálních, ale místy křížily se u míře mnohem větší se starším obyvatelstvem původu různorodého, jiného v Čechách a na Moravě, jiného v Podunají, jiného v různých končinách balkánských. Tím se ovšem z části dokonalo hlubší differencování jižního a západního proudu na řadu slovanských národů, kdežto proud východní zůstal vždy relativně jednotný.

Ráz a způsob šíření slovanského byl rozličný podle toho, jak byl podmíněn territoriem nebo odporem sousedů. Nebyl vždy mírný a klidný, jak se často píše v souvislosti s »holubičí« povahou slovanskou. Doklady toho podá mnohé další líčení. Ale v první době, zdá se podle všeho, nevyznačoval se velkým úsilím, spojeným s krveproléváním a bojem. Čekali bychom aspoň, že by historie o podobných pohybech na severu Evropy zanechala nějakou stopu, zatím však historie mlčí. Později ovšem, když Slované naráželi na tužší překážky, na tužší odpor a při tom nutnost šířiti se byla větší, změnil se místy klidný postup v útoky velmi bouřlivé a prudké. Ale o tom všem na příslušných místech později více vyložím. Tolik však už předem mohu pověděti, že *způsob a ráz šíření Slovanů byl dán a podmiňován hlavně odporem, s jakým se setkávali, a ne povahou národa,* jak se často soudívá.

KAPITOLA IV.

ZEMĚPISNÉ ZPRÁVY O VLASTI SLOVANU V PRAMENECH STAROVĚKÝCH.[1])

Nedostatek zpráv a jeho příčiny. — Historický vývoj poznán Skythie od VI. století př. Kr. až do konce doby starověké. Přehled zeměpisných vědomostí 1. o poloze a celkovém přírodním rázu kraje, 2. o řekách, jezerech a poměrech břehů baltických, 3. o horstvu Karpatském a horách vnitrozemních.

Známosti starých o území, v kterém Slované seděli před svým rozchodem, byly vždy nevalné, jako vůbec známost o celé východní Evropě, totiž o té části, jež se rozkládá od toku Visly a od hor Karpatských k východu a na sever a jež se v dobách starých nazývala evropskou Skythií nebo Sarmatií v širším slova smyslu, na rozdíl od pojmu užšího, o němž dále více povíme.[2])

[1]) To, co v této kapitole v přehledu podávám, vyložil jsem obšírně ve spisu »Starověké zprávy o zeměpisu východní Evropy se zřetelem na země slovanské« (Rozpravy č. akademie, Tř. I. č. 1. Praha. 1899), kamž také každého, kdož se o další detaily zajímá, odkazuji.

[2]) Srv. o tom dále v kapitolách následujících a v Starověkých zprávách str. 6. Sarmatii evropskou v širším slova smyslu ohraničuje Ptolemaios (III. 5, 1—3; III. 8, 1; VIII. 10, 2) a po něm Markian Herakleotský (II. 38) na severu oceánem Sarmatským (Baltickým mořem), pak řekou Vislou, horami Karpatskými, odtud čarou k ústí Dněpru-Borysthenu, následující částí severního břehu Černého moře (mimo Krym) až k ústí Donu a Donem na sever, kde neznámá čára spojovala opět prameny této řeky s východním břehem baltickým. To bylo obvyklé vymezení velké Skythie a Sarmatie, zahrnující v sobě i území původní vlasti slovanské. Jen M. Vipsanius Agrippa, pokud z Pliniových zpráv vidíme (Plin. IV. 91. Srv. i Dimensuratio provinc. 9, Divisio orbis 150), za západní hranici Skythie a Sarmatie neměl Visly ale Borysthenes. Nicméně měl i on Vislu za východní hranici Germanie (Plin. IV. 81) a končiny mezi Vislou a Borysthenem čítal k Dacii a Getice. Ostatně se jméno Skythie a Sarmatie udrželo pro slovanské země, spec. Rusko dlouho do středověku, ba i novověku. Tak čteme nejen u kosmo-

Severního moře Ledového nepoznali Řekové ani Římané vůbec nikdy, neboť zprávy, jež bychom podle povahy jejich mohli k němu vztahovati, jsou buď jen výsledky přirozené kombinace, podle níž Sarmatie i na dalekém severu byla oblitá oceánem, anebo se týkají jen severní části moře Baltického a části Severního oceánu na západě Skandinavie. Srv. zprávy o báječném moři »mrtvém«, »ledovém«, Kronijském, Amalchijském, Hyperborejském, o moři zvaném Morimarusa, o moři »na druhé straně« (*ἑτέρα θάλασσα*) atd., jež ostatně nelze přesně rozlišovati a lokalisovati.[1])

Ale i o Baltickém moři[2]) staří měli jen zprávy daleké a velmi

---

grafa Ravennského, u Isidora Hispanského a na řadě map středověkých *Scitia* (Ebstorf, Mela, Dali, Beatus), *Scithia* (Cotton), *Sitia* (Marino Sanuto), *Sicia* (Matěj Paříž.), *Schite* (Ebstorf), *Sithia* (Lambert), *Scythia* (Hereford), *Citia* (Žaltář Londýn.), *Sithia, Scicia, Schisia, Scithia* (na Ranulfových mapách), ale tento název se vyskytuje na mapách ještě pozdějších vedle názvů moderních Russia, Moscovia, Tartaria. Tak čteme v »Rudimentum Novitiorum« z r. 1475 *Sitia.* Totéž platí o názvu Sarmatů a Sarmatie. Vyskytují se na středověkých mapách u Beata, v Žaltáři Londýnském, u Hieronyma, Jindřicha Mohučského, na mapě ebstorfské a herefordské. Pak v století XVI. na př. na mapě Reischově z r. 1503, u Gerarda r. 1538, na kordiformní mapě Mercatorově z r. 1538 a pod. (Srv. *Miller* Mappae mundi, I, 48, III 33, 39, 101, V 24 atd. *Nordenskiöld.* Facsimile-atlas 3, 91. Tab. 31, 32, 41, 43.) Také v kronice zv. Nestorově čteme po výčtu různých kmenů ruských k r. 907: »си вси звахуться отъ Грекъ Великая Скуѳь« a v c. IX.: зваху ся отъ Грекъ Великая Скуфь«. Také řada polských a jiných kronik uvádí Rusko jménem Sarmatie, ba Cromerovi je celá severní Evropa od Rýna k Donu Sarmatií.

[1]) Srv. citáty u *Ukerta* (Geographie II, 2 str. 38, III, 1 str. 87, 94 sl., 101) a pozn. 1 na str. 24 mých Starověkých zpráv.

[2]) Slulo v starověku *θάλασσα ἡ πρὸς βορέην ἄνεμον* (Her. III, 115), nejčastěji *σαρματικὸς ὠκεανός, σκυθικός,* oceanus sarmaticus, scythicus, mare sarmaticum, suebicum, oceanus septentrionalis atd., leckdy i pouze oceanus. Srv. citáty u *Ukerta* (III. 1, 91 nsl.). Zajímavá jest zpráva z anonymní hypotypose (z V. st.) XIV. 45: *αὕτη δὲ ἡ μεγάλη θάλασσα ἡ τὴν ὅλην οἰκουμένην περιρρέουσα κοινῷ μὲν ὀνόματι ὠκεανὸς καλεῖται, κατὰ κλίματα δὲ διαφόρους ἔχει ἐπωνυμίας. Ὁ μὲν γὰρ ὑπὸ ταῖς ἄρκτοις πᾶς μὲν ἀρτικὸς καὶ βόρειος λέγεται, ἤδη δὲ αὐτοῦ τὸ μὲν ἀνατολικώτερον Σκυθικὸς ὠκεανὸς τὸ δὲ δυτικώτερον Γερμανικός τε καὶ Βρεττανικὸς καλεῖται· ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος σύμπας καὶ Κρόνιον πέλαγος καὶ Πεπηγὼς καὶ Νεκρὸς ἐπωνομάζεται.* I později Baltické moře dlouho nemělo názvu jednotného. Koncem I. tisíciletí Němci počali je zváti Ôstsae, Ôstarsalt, Eystrasalt, Austmarr, což podle Müllenhoffa povstalo vlastně ze jména kmene Aistů (Ôsti Alfreda) a lidovou etymologií změněno ve význam moře »východního« (DA. II. 13.). Šafařík vykládal to naopak z pojmu »východního« (SS. II. 100), srovnávaje opisy u Agathemera (orientalis pars oceani artici), Einharda (sinus quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur) a Adama Bremského (orientale pelagus).

kusé. Příčinou toho bylo, že se lodi řeckých a římských obchodníků a podle všeho i Foeničanů neodvažovaly obeplouti Dánsko a vniknouti bouřlivým Skagerrakem a Kategatem do vlastního Baltu. Zprávy, jež se o tomto moři a jeho březích dostaly na jih Evropy, pocházely především z úst obchodníků, kteří z jihu pozemní cestou na příč střední Evropy dostávali se buď od středního Dunaje nebo od moře Černého k břehům baltickým. A zpráv těch, jakkoliv byl obchod v jednotlivých dobách dosti čilý, bylo přece jen tak málo, že jednotlivá data, vztahující se k pobřeží tohoto moře, náležejí dnes k nejspornějším věcem v oblasti starověké geografie Evropy.

Jen jedenkrát snad zabočily válečné lodě římské i za severní mys Cimbrický, a to při výpravě podniknuté na rozkaz Augustův r. 5 po Kr.;[1]) jinak nevíme, že by se tam byl dostal officiálně

Rusům slulo zprvu, pokud z letopisu víme, Варяжьское море (c. 4). arabští cestovatelé a spisovatelé zvali je temným mořem, mračným (Mas'údí) nebo i galatským (Kazvíní) podle *Kunika* Извѣстія Ал-Бекри 77, 89, a *Barsova* Очерки 12, 13. Kunik i θάλασσα ἡ λεγομένη σκοτεινή Konstantina Porfyrogenneta (de adm. imp. c. 31) vztahuje na Balt, tak i *Rački* (Ocjena star. izv. Zagreb 1865, 53, Biela Hrvatska i biela Srbija. Rad LII. 1880, 147). Adam Bremský zove je už baltickým (I. c. 62, II. 18, 38 schol. 16, 29, IV. 5, 10—20, 23, 25, 30), nebo barbarským, skythským (l. c.), pravě IV. c. 20, že o něm mimo Einharda v žádném spisovateli zmínky nenašel. Hlavní zmínka je IV. c. 10: Nunc autem quoniam locorum se praebuit occasio, ad rem videtur aliquid de natura Baltici maris dicere. Cuius freti mentionem cum supra in gestis Adaldagi pontificis ex scriptis Einhardi fecerim, explanationis more utor, ea quae ille per compendium dixit, pleniori calamo nostris scienda proponens. Sinus, inquit, quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur. Sinus ille ab incolis appellatur Balticus, eo quod in modum baltei longo tractu per Scithicas regiones tendatur usque in Greciam, idem. mare Barbarum seu pelagus Scithicum vocatur a gentibus quas alluit barbaris . . . c. 20. Haec habui quae de sinu illo Baltico dicerem, cuius nullam mentionem audivi quempiam fecisse doctorum, nisi solum, de quo supra diximus, Einhardum. Na mapách středověkých moře Baltické bylo zřídka označováno. Na mapě Jindřicha Mohučského čteme sinus germanicus (*Miller* Mappae mundi I. 61, III. 24). Na Ebstorfské mapě a Lambertově nad Evropou a Asií zapsán oceanus sciticus (*Miller* V. 34, III. 49.). Oostzee vyskytuje se, pokud vím, poprvé na mapě Wiedově z r. 1553. (*Miechow* Die ältesten Karten von Russland. Hamburg 1884, 51.)

[1]) Srv. zprávu Velleia Patercula (II. 106) o tažení vojska Tiberiova do Germanie a Pliniovu (II. 167): Septentrionalis vero Oceanus maiore ex parte navigatus est auspiciis Divi Augusti, Germaniam classe cicumvecta ad Cimbrorum promunturium et inde immenso mari prospecto aut fama cognito Scythicam ad plagam et umore nimio rigentia. Monum. Ancyr. dodává pak:

Říman mimo onoho rytíře, jenž za Nerona byl vyslán hledat severní naleziště jantaru a jenž přišed tam, »commercia exercuit et litora peragravit.«[1]) Ale on přišel po zemi od Carnunta. A Řek Pytheas Massilský, o němž se zase dříve soudívalo, že se dostal po moři až k ústí Visly, podle nových bádání tak daleko nedošel. — A tak není divu, že břehů Baltického moře nezná ani Pomponius Mela, ani Strabo, že ještě Markian Herakleotský v IV. stol. píše, že končiny ty jsou neznámy, ba že to opakuje ještě po něm anonymní kosmograf Ravennský.[2])

Ale nejen mořské pobřeží! I celé vnitrozemí evropské přiléhající na jihu k Baltu, pokud se rozkládalo na východ od Labe, zůstalo velmi špatně známo, a o končinách nejvlastněji slovanských mezi Vislou a středním Dněprem víme ze starověku pramálo. Poněkud více víme jen o jižnějších končinách staré Sarmatie, rozložených mezi Karpaty, dolním Dněprem a Donem.

---

classis mea ab ostio Rheni ad solis orientis regionem usque ad fi[nes Cimbroru]m navigavit, quo neque terra neque mari quisquam Romanus ante id tempus adiit. Místo »fines Cimbrorum« Müllenhoff položil (DA. II 285, Germ. ant. 51) »ad Scythicam plagam«, ale nesprávně, neboť řecký text pomníku má zde *στόλος ἐμὸς διὰ Ὠκεανοῦ ἀπὸ στόματος Ῥήνου ὡς πρὸς ἀνατόλας μέχρι ἔθνους Κίμβρων διέπλευσεν*... (Rer. gest. divi Augusti c. 26.)

[1]) Plinius XXXVII. 45. Srv. ostatně, co píše Strabo (VII 2, 4), že do jeho doby nikdo se nedostal na východ od řeky Labe, — ač o západnějších zemích možno bylo již určitěji hovořiti: »*τὰ δὲ πέραν τοῦ Ἄλβιος τὰ πρὸς τῷ ὠκεανῷ παντάπασιν ἄγνωστα ἡμῖν ἐστιν. οὔτε γὰρ τῶν προτέρων οὐδένα ἴσμεν τὸν παράπλουν τοῦτον πεποιημένον πρὸς τὰ ἑωθινὰ μέρη τὰ μέχρι τοῦ στόματος τῆς Κασπίας θαλάττης, οὔθ' οἱ Ῥωμαῖοί πω προῆλθον εἰς τὰ περαιτέρω τοῦ Ἄλβιος· ὡς δ' αὔτως οὐδὲ πεζῇ παρωδεύκασιν οὐδένες.*

[2]) Srv. i Herodota III. **115**, IV. 45. Strab. VII. 2, 4, Mark. II. 38. Cosm. ravenn. I. 12, IV. 11, 12. Ostatně ani později u Rusů nevidíme dlouho lepšího poznání podoby a rozlohy moře Baltického. Ještě letopisec Kijevský (*Barsov* Очерки 18) představoval si, že Varjažské moře táhne se od ústí jezera Něva ke končinám volžských Bulharů a jest spor, zdali si je představoval jako záliv či jako průliv do moře Ledového, o němž první zmínku donesl v XI. st. Gjurjata Rogovič (srv. *Barsov* pozn. 5 a 29). Podobnou představu o Baltu táhnoucím se průlivem k Bolgarii a dále vidíme ostatně i u Arabů, na př. u Abúr-Rigan Birúního ve stol. XI., ba ještě v geografii Abulfidově, u Ibn-el-Bardího ve st. XIV., Ibn Šabíba a j. (*Barsov* Очерки 15, pozn. 32). Také Adam Bremský domníval se ještě, že moře Baltické k severu je otevřeno, podobně jako Einhard (Vita Caroli Magni ed. Pertz et Weitz 1880. 11): Sinus quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur, longitudinis quidem incompertae, latitudinis vero quae nusquam centum milia passuum excedat, cum in multis locis contractior inveniatur. (Adam Brem. II. c. 16, IV. c. 11 nsl.)

Historický vývoj poznání těchto končin vyložil jsem ve svých »Starověkých zprávách« takto:

Řekové měli sice dlouho před dobou Herodotovou spojení se severním břehem Pontu Euxinu. Už dlouho před Herodotem starý název moře »nehostinného« — *πόντος ἄξενος* — změněn byl v název moře »pohostinné« — *πόντος εὔξεινος* [1]) — a už dávno na místech vhodných založena byla řecká emporia, prvá ve stol. VII.; ve stol. VI. je už styk řady kolonií se zemí mateřskou velmi čilý.[2]) A kupci řečtí, o tom nepochybuji, nezdržovali se jen v přístavech, nýbrž pouštěli se, třebas řídčeji a jednotlivě po větších řekách do vnitrozemí, po dolním Donu, Dněpru, Bugu a Dněstru, odkudž vedly obchodní dráhy do úvodí moře Baltického a k jeho jantaronosným břehům.

Tedy obchodní styky se Skythií a s územím Slovany obydleným byly jistě velmi staré, — také archaeologie podává nám dnes o tom neklamná svědectví, — ale zpráv o území slovanském v literatuře před Herodotem nenalézáme, nechceme-li s ním spojovati úryvky z fantastických potulek Odysseových, jako učinil hr. V. Dzieduszycki,[3]) nebo různé jiné poetické zmínky o blažených Hyperborejcích a ledem krytých horách ripajských, s nimiž se už setkáváme u Hesioda, Pindara, Aischyla a jiných starších autorů. Ze zeměpisného popisu *Περίοδος γῆς* logografa Hekataia, současníka Dareiova, v němž patrně podrobněji byla popsána i Skythie, jak ze zlomků vidno, zachovaly se jen nepatrné úryvky, týkající se téměř jen břehů pontských a končin východních, a arimaspická báseň Aristea z Prokonnesu, složená asi r. 655 př. Kr., je také ztracena a neznáma, až na to, co o obsahu jejím zachoval Herodot. Ona se ostatně také netýkala západního, slovanského území Skythie.

---

[1]) O přeměně názvu *πόντος ἄξενος* v *πόντος εὔξεινος* viz Strabona VII. 3, 6, 7, Eustathiův komm. k Dionysiu c. 146, 147, scholie k Dion. 21., Ovidia Trist. IV. 4. 55., Diodora Sicil. IV. 40, 3. (Srv. *Ukert* Skythien. 151, kde je vůbec pěkný a podrobný popis známosti starých o Pontu a *A. Gutschmid* Gesch. des Namens Pontos, v jeho sebraných spisech Kl. Schriften III. 482). Vedle hořeního názvu vyskytuje se pro Pont ještě epitheton *σκυθικός*, *βοσπόριον πέλαγος*, pontus (sive mare scythicus, cimmerius, tauricus, amazonius, sarmaticus, pro jeho východní část i »moře kavkazské« (*Ukert* l. c. 152).

[2]) Srv. *Hertzberg G.* Kurze Geschichte der altgriech. Colonisation. Gütersloh 1892. 18, 19.

[3]) Wiadomości 353 sl. Jiné pokusy viz uvedeny ve Zprávách 10.

Vzhledem k tomu, co předcházelo, přináší nám Herodot (kolem r. 484—425) ve své historii (hlavně knize čtvrté) zprávy zcela nové, a zároveň tak obsažné, že se nám rázem před očima rozvíjí úplnější celkový obraz staré Skythie po stránce národopisné a zeměpisné, a to nejen končin připontských, nýbrž i hlubšího vnitrozemí. Důležitost zpráv Herodotových spočívá hlavně v tom, že sám byl v Skythii,[1]) sám kraj a lid viděl (třebas jen okolí olbijské a ústí Dněstru), a že o tom, čeho sám neviděl, dověděl se z pramenů přímých, domácích, a zprávy ty kriticky zapisoval. Někdejší Schlözerovo odsouzení zpráv Herodotových je úplně nesprávné.[2]) Herodot zanechal nám důkladný popis, jenž je základem pro poznání starověkých poměrů východní Evropy vůbec a území slovanského zvláště, nejen pro nás, nýbrž i pro následovníky jeho starověké. Müllenhoff krásnou analysí pozdějších pramenů jasně ukázal, jak z nich jednotlivé byly na Herodotovi závislé.[3]) Z Herodota dlouho prostě opisovali, jen malé změny tvoříce, na př. Eudoxos z Knidu, Eforos, chorograf Melův, contaminator Pliniův M. Ter. Varro a j. Vlastního očitého názoru a bohatšího pramene nových zpráv o Skythii nemá u srovnání s Herodotem mimo Hippokrata (*περὶ ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων*) nikdo a nesetkáváme se také až do II. století po Kristu s nikým, kdo by se Herodotovi v tom směru aspoň z daleka vyrovnal. Ba my vidíme ze zachovaných pramenů, že známost o vnitru Skythie vlastně upadala, místo co by se měla povznášeti.

Byli sice někteří jednotlivci, kteří se buď sami dostali v bližší styk se Skythií, nebo si události, jež se v ní přihodily, vzali za předmět podrobného líčení, ale nám se z jejich prací zachovalo buď jen velmi málo, nebo jsou spisy jejich zcela ztraceny, a na jiných, zachovaných vidíme jen málo stop po nějakých nových vědomostech. Sem patří na př. Hellanikos Mytilenský, současník Herodotův, svým ztraceným spisem *Σκυθικά*,[4]) sem Pytheas Massilský, jenž koncem IV. stol. př. Kr. dostal se po moři při nejmenším k ústí Labe a tam zvěděl nové zprávy i o březích bal-

---

[1]) Srv. na př. stať u *W. Kolstera.* Das Land der Skythen bei Herodot und Hippokrates (Archiv f. Phil. und Paed. XII. 584, 604), a *Th. Miščenka* Былъли Геродотъ въ предѣляхъ южной Россіи (Кіев. Старина 1886. Cf. ЖМНП. 1896 Май. Класс. отд. 76).

[2]) Nestor. Einleit. 33.

[3]) *Müllenhoff* DA. III 31 sl.

[4]) Cituje jen Stefanos Byzantský. Srv. *Latyšev* Scythica I. 348.

tických, — ale z nich máme dnes jen fragmenty, jichž věrohodnost musíme ještě proti útokům Strabonovým hájiti.[1])

Sem by patřil dále athénský zeměpisec Fileas, jehož spis prozrazující nezávislost na Herodotovi a napsaný v druhé polovině IV. stol. př. Kr. zachován jest jen ve výtahu v periplu Skylakově, pak Demetrios z Kallatidy v II. stol., dobrý znalec severního kraje, jehož popsání Evropy a Asie (*περὶ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης*) se však nezachovalo, Poseidonios Olbiopolites, jenž podle svědectví Suidova napsal ztracené dílo o zemi podněsterské »*περὶ τῆς Τυρικῆς καλουμένης χώρας*«, Mnesimachos svým spisem o evropské Skythii »*περὶ Σκυθῶν*«, rovněž jako Agathon Samský (*Σκυθικά*), Ktesippos (*Σκυθικά*) a Timonax (*Σκυθικά*), Diofantes, vojevůdce Mithridatův ve válkách pontských, ztraceným spisem *Ποντικά* a Theofanes Mitylenský, druh Pompejův, spisem *Μιθριδατικά* atd.[2]) Z Římanů patřil by sem Sallustius, jehož spis »Situs Ponti« neboli »De situ pontico« se také ztratil a Agrippa, jenž před svou smrtí Pontus navštívil a tam jistě sbíral a kontrolloval materiál pro svou mapu a kommentáře. Ale ani to nám není zachováno.[3])

Z podaného přehledu mohlo by se souditi, že tato literatura měla na pokrok zeměpisných vědomostí vliv a že v pozdějších zachovaných popisech budou toho stopy, třebas se nám původní originály nezachovaly. Tím spíše ještě, uvážíme-li, že k tomuto pokroku mohly přispívati i přímé, čilé styky s koloniemi černomořskými a s tím spojené stálé zakládání nových emporií, jež tvořila v době Kristově již celý věnec kolonií na severních březích Pontu, dále válečné výpravy na př. Alexandra Velkého a jeho nástupců, nebo boje Mithridata Eupatora. Vším tím se jistě poznávání těchto zemí podporovalo.[4]) Na druhé straně víme, že

[1]) Příslušné zlomky zachované u Diodora V. 23 a Plinia IV. 94, XXXVII. 35 viz ve Zprávách str. 44. Ostatně dále o nich více povíme.

[2]) Srv. příslušné citáty u *Latyševa* Scythica I. str. 348, 503, 867, 873, 880, 881, 888.

[3]) *J. Partsch* Darstellung Europas in dem geogr. Werke des Agrippa (Breslau 1875) Str. 67.

[4]) Srv., co o tom napsal už *Strabon* (I. 2, 1) »*πολύ τι τοῖς νῦν ἡ τῶν Ῥωμαίων ἐπικράτεια καὶ τῶν Παρθυαίων τῆς τοιαύτης ἐμπειρίας προσδέδωκε, καθάπερ τοῖς μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου στρατείαν ὥς φησιν Ἐρατοσθένης· ὁ μὲν γὰρ τῆς Ἀσίας πολλὴν ἀνεκάλυψεν ἡμῖν καὶ τῶν βορείων τῆς Εὐρώπης ἅπαντα μέχρι τοῦ Ἴστρου. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὰ ἑσπέρια τῆς Εὐρώπης ἅπαντα μέχρι Ἄλβιος ποταμοῦ τοῦ τὴν Γερμανίαν δίχα διαιροῦντος, τά τε πέραν Ἴστρου τὰ μέχρι*

vzmáhal se také fysikální zeměpis a pokrokem jeho začaly se i s této stránky lépe pochopovati poměry krajů severních. Nejdříve si zeměpisná škola ionská představovala zemi v podobě desky okrouhlé plovoucí na oceánu. Jakmile však došla vrchu představa Pythagoreovců o kulovité podobě země, vyvolala se tím řada záhadných a dráždivých otázek týkajících se měření velikosti země, porozumění poměrů končin polárních, kreslení zon, rovnoběžek a poledníků a s tím spojeného mathematického určování míst a pod V Řecku vynikli v tom směru Pytheas, Dikaiarchos, Eratosthenes, Hipparchos z Nikaie a při tom ovšem nezůstala Skythie docela stranou.

Řím sice přivedl zase reakci v tomto směru, ale pomohl jinak k postupu v před, šíře svými výboji povšechné poznání oikumeny. Místo řeckých astronomických spekulací bylo vždy u Římanů více touhy po praktickém poznání jednotlivých zemí. Řek Polybios zahájil v Římě tuto reakci, pak Artemidor Efesský, později pokračoval Strabon, nejslavnější zástupce školy Polybiovy, a k platnosti největší přivedl ji M. Vipsanius Agrippa svojí mapou, kterou na základě jeho plánů zhotoviti dal pro portikus Polin na poli Martově císař Augustus, a jež se pak stala základem celé kartografie římské i středověké.

Ale přese všechny jmenované práce poherodotovské, přes rozvoj obchodní, kolonisační a i přes rozvoj vědění fysikálně zeměpisného vidíme, že pokrok ve známosti vnitrozemských končin Skythie, speciálně pak těch, jež byly ve styku se Slovany, nikterak nedostihuje našeho očekávání. Nejen že se dovídáme jen pramálo nového, ale i to, co pověděl positivního Herodot, mizí později v povrchnosti a v omylech. My, slovem, vidíme, že se celý vylíčený rozvoj vědění zeměpisného na východě Evropy dotýkal především jen pobřežních končin pontských ale málo vnitrozemí, a známost těchto končin nepostupovala nijak rovnoměrně na př. s poznáváním vnitra Gallie, Germanie a Britannie.[1]) Nám nezbývá

Τύρα ποταμοῦ. τὰ δὲ ἐπέκεινα μέχρι Μαιωτῶν καὶ τῆς εἰς Κόλχους τελευτώσης παραλίας Μιθριδάτης ὁ κληθεὶς Εὐπάτωρ ἐποίησε γνώριμα καὶ οἱ ἐκείνου στρατηγοί«. Srv. VI. 4, 2.

[1]) Srv., co praví Polybios (II. stol., př. Kr.) *τὸ μεταξὺ Ταναίδος καὶ Νάρβωνος εἰς τὰς ἄρκτους ἀνῆκον ἄγνωστον ἡμῖν ἕως τοῦ νῦν ἐστιν, ἐὰν μή τι μετὰ ταῦτα πολυπραγμονοῦντες ἱστορήσωμεν. τοὺς δὲ λέγοντάς τι περὶ τούτων ἄλλως ἢ γράφοντας ἀγνοεῖν καὶ μύθους διατιθέναι νομιστέον* (III. 38, 2), a na počátku I. stol. po Kr. Strabon vykládá zřejmě, že neví nic o vnitru dnešního Polska a Rusi, ani o tom, jaký národ tam žije: *τί δ'ἐστὶ πέραν τῆς Γερμανίας καὶ τί*

než uznati, že na základě pramenů, jež jsou nám ze starověku zachovány, není od doby Herodotovy dlouho nikoho, kdo by se mu novostí, důležitostí a bohatostí zpráv o vnitru Sarmatie vyrovnal. Herodot až po II. století po Kr. zůstává pro poznání starověkých poměrů končin slovanských pro nás nejdůležitějším pramenem. Periplus t. zv. Skylaka Karyandského (ze IV. stol.), popis Strabonův (63 př. Kr. až 23 po Kr.), příslušné zmínky v chorografii Pomponia Mely (r. 41 po Kr.), v historii Pliniově (r. 23—79) a periegesi Dionysiově (z doby Hadrianovy) v tom směru se Herodotovi ani z daleka nevyrovnají.

Teprve popis Ptolemaiův, povstalý v druhé polovině II. stol. po Kr.,[1]) při němž ovšem nevíme dnes, co je v něm Ptolemaiovo a co Marina z Tyru, jehožto nám nezachovanou práci Ptolemaios znovu zpracoval a zredigoval, — může se do jisté míry po bok postaviti Herodotovu. Ale alexandrijský geograf jest rázu jiného a ceny jiné než Herodot. Tento je pramen zcela originální, předváděje nám obraz vlastní autopsie a jednotného studia, — Marinos resp. Ptolemaios poskytli jen kompilaci, ale ovšem kompilaci, která zapsala a zachovala mnoho, o čem jinde zprávy nemáme. Práce Klaudia Ptolemaia obsahuje vskutku mnoho nového o Sarmatii po stránce zeměpisné i národopisné. Zde nejvíce. Jeho Sarmatie naplněna jest jmény různých národů a i údaji topografickými odjinud neznámými. Vyskytují se poprvé a s tohoto hlediska měly by zprávy jeho pro nás cenu velikou, kdyby nebylo pochyby o jich věrohodnosti. Jest známo, jak v té příčině Ptolemaios byl různě posuzován. Jedni brali vše za správné, druzí pochybovali a K. Müllenhoff docela příkře odsoudil Ptolemaia, jakožto vědomého falsatora poměrů východní Evropy.[2])

τῶν ἄλλων τῶν ἑξῆς . . . οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν· οὐδ' εἰ μέχρι τοῦ ὠκεανοῦ παρήκουσι (Βαστάρναι) παρὰ πᾶν τὸ μῆκος ἤ ἔστι τι ἀοίκητον ὑπὸ ψύχους ἢ ἄλλης αἰτίας ἢ εἰ καὶ γένος ἀνθρώπων ἄλλο διαδέχεται μεταξὺ τῆς θαλάττης καὶ τῶν ἑῴων Γερμανῶν ἱδρυμένον. τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ ἀγνόημα καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐφεξῆς προσαρκτίων † ἔλεγεν. οὔτε γὰρ τοὺς Βαστάρνας οὔτε τοὺς Σαυρομάτας καὶ ἁπλῶς τοὺς ὑπὲρ τοῦ Πόντου οἰκοῦντας ἴσμεν (VII. 2, 4). Srv. i VII. 3, 17. A na země slovanské vztahují se přímo jeho slova: *οὔτε τοῦ Τύρα τῶν πηγῶν κατωπτευμένων οὐδὲ τοῦ Βορυσθένους οὐδὲ τοῦ Ὑπάνιος πολὺ ἂν εἴη ἀγνωστότερα τὰ ἐκείνων ἀρκτικώτερα* (II 4, 6).

[1]) Podle *F. Bolla* (Studien über Cl. Ptolemaios. Leipzig 1894. Fleckeisens Jahrb.) narodil se Ptolemaios asi r. 100 a zemřel asi r. 178 po Kr.

[2]) *Müllenhoff* D.A. III. 92 nsl. Srv. i I. 315, 359, 362, 367. Také *Schlözer* kdysi příkře Ptolemaia odsuzoval (Allgem. Weltgesch. XXXI. 176). Příznivější

Nicméně mám za to, ačkoliv z detailů mapy Ptolemaiovy mnoho dlužno opraviti, že zůstává nám najisto práce jeho pramenem po Herodotovi největším a nejdůležitějším. Nesprávno jest souditi, že Ptolemaios prázdnou prostoru Sarmatie na své mapě doplnil prostě řadou jmén odkudkoliv sebraných a tak ji vědomě falšoval. Příkrý soud Müllenhoffův není zasloužen. Marinos a po něm Ptolemaios měli patrně po ruce množství starších i novějších zpráv o Sarmatii a z těch jména vypisovali. Není-li vždy správno jejich vzájemné zeměpisné umístění, nemáme přece důkazu, na jehož základě bychom mohli říci, že jména vůbec jsou nesprávná.

Množství nových zpráv a jmen, s nimiž se u Ptolemaia setkáváme, nepřekvapí, uvážíme-li dobu, v níž Marinos a jeho redaktor pracovali. Oba žili v době, v níž se poznání končin sarmatských pojednou rozšířilo. Předně výboje římské směřující v tu stranu, výboje, které se počaly již za válek s Mithridatem — popisy událostí z této doby se sice pro nás ztratily, ale ne pro Ptolemaia —, skončily se počátkem II. století dobytím Dacie od císaře Trajana (r. 106), čímž se hranice říše římské rozšířily až za Karpaty k Dněstru, ba i za něj. A jakmile se zde římské panství ustavilo, obrátil se sem i obchod s větší silou a bezpečností, jakož toho svědectvím jsou známé poklady římských mincí doby císařské, nalézané ve velkém množství v Haliči, Bukovině, Podolí, v okolí kijevském i dále, [1]) přicházeli sem vojáci i úředníci římští, — a tím vším se přirozeně poměry těchto končin staly známější. Rovněž severním směrem k Visle a k Baltickému moři byla výboji římskými znovu otevřena cesta a zabezpečena tak, že i zde římský obchod pevněji se uchytil a tím i spojení s jihem. Pozorujme na př. zprávy o množství římských kupců na dvoře Marobudově a zejména zprávu o rytíři římském, jenž za doby Neronovy pustil se s úspěchem na sever hledat pověstná jantarová naleziště (srv. napřed str. 135), a pozorujme, jak silně se projevuje římský vliv na

---

úsudek měl *Šafařík* (Slov. Star. I. 231 nsl.) a ještě více *K. Zeuss* (Die Deutschen 109). *Dr. H. Berger* nově uznává jeho důležitost (Gesch. der wiss. Erdkunde der Griechen IV. 156) a rovněž *W. Schwarz* Rhein. Mus. 1893 258).

[1]) Srv. k tomu hlavně výčet *D. Samokvasova* v práci „О происхожденіи русс. Славянъ« 1884, a doplňky, uveřejněné r. 1897 v Trudech VIII. archaeol. sjezdu v Moskvě III. 40, a dále jeho stať, s jejímiž resultáty ovšem nelze souhlasiti »О происхожденіи русс. и поль. Славянъ и причинъ появленія кладовъ римскихъ монетъ въ землѣ древнихъ Руссовъ и Ляховъ« (tamže 31). Srv. též zprávu *Dra. Kennera* o nálezech mincí římských v Haliči a Bukovině (Mitth. der Centralcomm. 1897 176).

archaeologických nálezech vých. Germanie z doby prvních století po Kr.! Místo fysikálních map Řeků se snahou po správném položení a rozloze krajů objevuje se v Římě snaha po praktických itinerariích, při nichž se nehledělo tak na správnost obrysů krajin, jako spíše na množství detailů a správné vyměření vzdáleností mezi jednotlivými body silnic, obchodních i vojenských drah. Nejlépe to vidíme z oné velké mapy světa, kterou císař Augustus s M. Vipsaniem Agrippou zhotoviti dali v portiku Polině na Martově poli a jež měla tak veliký vliv na rozvoj a tradice pozdější nauky zeměpisné v říši římské.

To všechno mělo přirozeně za následek, že se do Říma a jiných kulturních středisk té doby na př. do Alexandrie během I.—II. stol po Kr. snesla řada nových zpráv, o nichž se dříve nevědělo, a pak ovšem není divu, že se u Marina-Ptolemaia setkáváme pojednou se zcela novým světem sarmatským.[1]) Ptolemaios dosti toho popletl a přeházel, je pravda, zejména tím, že z mnoha pramenů vypisuje, nepoznal často, jak pod různě zkomolenými tvary jmén skrývá se vlastně jedno a totéž, a tak zbytečně a násilně mapu svoji přeplňoval. Budeme míti dále příležitost podrobněji tuto slabou jeho stránku seznati. Ale že by úmyslně byl místy klamal svým popisem Sarmatie, jak chtěl Müllenhoff, to přece uznati nemohu.

Po Ptolemaiovi v poznávání severních krajů Evropy opět nastal úpadek. Příčina jest na jevě. Nastaly známé ohromné bouře válečné, provázené neustálým vlněním a pohybem různých národů. Římanům nezbývalo, než pomýšleti čím dále tím více jen na obranu svého, a poznávat barbarské národy nechodili již na sever do jejich končin, ale počali se s nimi stýkati na půdě vlastní říše římské. Mezi jinými zejména Sarmatie stávala se opět zemí Římu stále vzdálenější a neznámější. A při tom všem ve vnějších i vnitřních bouřích všechno umění i věda a poznání upadaly.

Tím se snadno vysvětluje, proč pro nás jsou prameny po Ptolemaiovi zase nepoměrně menší důležitosti. Vedle dvou periplů

[1]) Srv. *Ukert* (Skythien 45—71) a *Berger* (Gesch. der wiss. Erdkunde IV. 155), kde jsou jiné zajímavé doklady, jak Římané na svých výbojích seznamovali se podrobně s různými zeměmi. Ostatně Ptolemaios sám dí, že Marinos se vším úsilím probral starší prameny, je zpracoval a k tomu přidal mnoho dat nových udajů »*φαίνεται γὰρ καὶ πλείοσιν ἱστορίαις περιπεπτωκὼς παρὰ τὰς ἔτι ἄνωθεν εἰς γνῶσιν ἐλθούσας, καὶ τὰς πάντων σχεδὸν τῶν πρὸ αὐτοῦ μετ' ἐπιμελείας διειληφὼς κτλ.* (Geogr. I. 6, 1.)

Černého moře, jednoho připisovaného Arrianovi z Nikomedie z doby blíže neznámé [1]) a druhého anonymního ze stol. IV. nebo V., vedle zlomků jiných geografických popisů, jest to ještě jen Markian Herakleotský (c. 400), římský dějepisec Ammianus Marcellinus z Antiochie (koncem IV. stol.), mapa Peutingerova (originál podle Millera ze IV. st.) a slovník Stefana Byzantského »Ἐθνικά«, jež stojí za uvedení. Zejména je s podivením, jak upadla známost Ptolemaia, po jehožto udajích máme v pozdějších mapách římských poměrně málo stop. [2]) Teprve v VII. stol. povstalo opět nové dílo geografické, jež vyniká a je důležité pro nás, totiž kosmografie psaná od anonyma Ravennského. [3])

V celku tedy vzato, starověké zprávy nejsou bohaty daty o staré vlasti Slovanů z doby před V. stol. po Kr. Teprve po tom, když Slované účinněji vystoupili ze svých starých sídel a v hlučnější a užší styk vešli se světem germanským a římským, počínají zprávy o nich býti positivnější a hojnější, až se konečně dovršují v domácích slovanských letopisech z počátku druhého tisíciletí.

Zůstává však dosti podivno, že ještě ve středověku, kdy Slované, dříve neznámí, stali se pojednou rozhlášenými široko daleko v jedné části středověkých pramenů zříme nápadnou chudost a nevědomost o končinách slovanských. Míníme tím středověké mapy světové, známé »Mappae mundi«, mezi nimi pak hlavně mapy mnicha Beata (VIII. stol.), sv. Hieronyma (originál z konce IV. stol., zachované opisy z XII. stol.), kanovníka Jindřicha Mohučského (XII. stol.), dvě Cottoniany (z X.—XII. stol.), mapu Žaltáře Londýnského (z XIII. století), kanovníka Lamberta (z XII. stol.), mnicha Ranulfa Hidgena (ze XIV. stol.), mapu v kathedrále herefordské a mapu z kláštera ebstorfského (obě z XIII. stol.) a jiné menší.

Jako zachovaná mapa Peutingerova a popis kosmografa Ravennského založeny jsou na předloze starých římských map (původně asi na mapě Agrippově) a obsahují tedy obraz starověkého vědění o zemi, třebas redakce pochází z doby pozdější, tak také tyto mapy středověké nejsou nic jiného, než kopie starých map doby římské a patří proto ještě mezi prameny starověké.

---

[1]) Kladl se obvykle do doby Hadriana a Antoninů, ale *C. Brandis* soudí, že Arrian není autorem, a jednotlivé části že pocházejí z doby mnohem později (Rhein. Museum 1896 109).

[2]) Raven. Cosm. I. 9, IV. 4, 11 jej sice uvádí, ale domnívá se, že byl aegyptským králem z rodu makedonského.

[3] Druhá recense pochází od jakéhosi Guidona z r. 1119.

Přístupny k studiu učinil je nedávno K. Miller.[1]) V těchto mapách pocházejících z VIII. až XIII. stol., jest však v končinách Slovany obývaných legend velice pořídku, ba někdy rozsáhlé končiny východní Evropy neobsahují ani jednoho názvu zeměpisného; co je na některých zapsáno, ukazuje zřejmě, že autorům těchto map a s nimi patrně i pseudoklassickému světu středověkému nebyla známa mnohá nová data o Slovanech, jež již současně zapisovali němečtí, byzantští a jiní historikové. Největší část legend opakuje totiž jen názvy starých map z dob římského císařství. Následkem toho je cena jejich pro starověk slovanský jen nepatrná.[2])

Tolik o historii starověkého poznání končin východní Evropy, speciálně zemí slovanských.

Přistoupíme nyní k přehlednému vylíčení obsahu tohoto poznání a probereme známosti, jež měli staří o zemích Slovany obydlených mezi Vislou, Karpaty a Donem po stránce zeměpisné: známosti o poloze a rázu kraje, o poměrech vodopisných a horopisných. Místopis osadnický ponecháme na jiné místo, pozdější.

Úplnou literaturu XIX. století, pokud se obírala starověkým zeměpisem a starověkou ethnologií východní Evropy, sestavil jsem ve svých Starověkých zprávách na str. 17 nsl. Zde uvádím jen práce hlavnější a nové. Budou nám nutné i pro odkazy v kapitolách následujících věnovaných ethnologickému rozvoji starověkého Ruska:

D'Anville. Examen critique d'Hérodote sur ce qu'il rapporte de la Scythie. Mém. Acad. des Inscr. XXXV. 573. — Atlas Antiquus danvillianus. Norimbergae MDCCLXXXIV. Angl. vydání. Londýn 1815.

[1]) *Dr. Konrad Miller.* Mappae mundi. Die ältesten Weltkarten I.—VI, Stuttgart. 1895—98. — Vlastními mapami starověkými jsou podle *Millera* (Mappae VI, 1 nsl.) mimo mapu Peutingerovu t. zv. Macrobiovy karty ná ležející původně k dílu Macrobiovu »Somnium Scipionis« z poč. V. století dále t. zv. mapy v podobě *T*, patřící původně k Isidorovým »Origines« (*Miller* III, 117, 122), karty sv. Hieronyma (ib. III, 1) a konečně nově objevená mosaiková karta na podlaze kostela v Madabě v Palaestině (*Miller* VI, 148). Ostatní povstaly již ve středověku, ovšem na základě starých pramenů.

[2]) Význam jejich pro starožitnosti slovanské ocenil jsem v referátu o díle Millerově uveřejněném v ЖМНП 1900. Нояб́рь str. 354.

Барсовъ И. Н. Очерки русской исторической географіи. II. изд. Варшава 1885.

Bayer T. S. De Scythiae situ, qualis fuit sub aetatem Herodoti. Comment. Ac. Sc. Petropol. 1728. T. I. 400 nsl. (Bayeri opuscula ed. Klotz 1770, 73).

Berger Hugo Dr. Geschichte der wiss. Erdkunde der Griechen. I—IV. Leipzig 1887—1893.

Беккеръ П. Берегъ Понта Эвксинскаго отъ Истра до Борисѳена въ отношеніи къ древнимъ его колоніямъ. (Записки общ. ист. древ. Одесса. III. 151—209. 1853. — Becker P. Die Gestade des Pontus Euxinus vom Ister bis zum Borysthenes. St. Petersburg. 1852.

Бѣляевъ И. Д. Географическія свѣдѣнія въ древней Россіи. (Записки имп. русс. геогр. общ. VI. 1—264). СПб. 1852.

Bobrick H. Geographie des Herodotos, vorzugsweise aus dem Schriftsteller selbst dargestellt. Königsberg 1838. K tomu: Atlas zur Geographie des Herodotos. (Königsberg 1838.)

Boeckh A. De populis, civitatibus, regnis (Sarmatiae cum Chersoneso taurica et Bosporo cimmerio). Corpus Inscr. Graec. Vol. II. Pars XI. Introductio (Berolini 1843, 80 nsl.).

Bonell Ernst Beiträge zur Alterthumskunde Russlands von den ältesten Zeiten bis um das Jahr 400 n. Chr. St. Petersburg I—II. 1882—1897.

Brandstätter F. A. Scythica. Diss. Königsberg 1837.

Браунъ Ф. Разысканія въ области готославянскихъ отношеній. I. Готы и ихъ сосѣди до V. вѣка. Спб. 1899.

Bredow G. Untersuchungen über einzelne Gegenstände der alten Geschichte, Geographie und Chronologie. Altona 1802.

Bremer Osk. Nord- und Mitteleuropa in den Schriften d. Alten bis zum Auftreten der Cimbern und Teutonen. Inaugural-Dissertation. München. 1877.

Брунъ Ф. Опытъ соглашенія противоположенныхъ мнѣній о Геродотовой Скиѳіи. V díle Древности Геродотовой Скиѳіи. В. II. стр. LXXII сл. СПб. 1869. — Essai de concordance entre les opinions contradictoires relatives à la Scythie d'Hérodote et aux contrées limithrophes. (Recueil d'antiquités de la Scythie. II. 1873 str. XVII.—CXLIII.). — Черноморье I.—II. Одесса 1879—80. (Зап. Новоросс. Унив. Т. XXVIII и XXX.) Srv. referát V. Vasiljevského v Прилож. къ Зап. Акад. Наукъ. Спб. 1879, 1880.

Bunbury E. H. History of ancient geography among the Greeks and Romans, from the earliest ages till the fall of the Roman Empire. 2. edition. 2 vols. Whit 20 maps. London 1883.

Cuno J. G. Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde. I. Die Skythen, 1871. Berlin.

Doenniges Tabula orbis terrarum ex opinione Herodoti illustrata. Diss. Berolini 1835.

Думшинъ О рѣкахъ Скиѳіи по Геродоту. Труды студентовъ ришельевскаго лицея. Odě sa 1852.

Dzieduszycki Wojciech Wiadomości starożytnych o geografii ziem polskich. (Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału hist. filozof. Akad. Kraków. T. XIX. 1887. 141 nsl.)

Eichwald E. Dr. Alte Geographie des Kasp. Meeres, des Kaukasus und des südl. Russlands. Mit 5 Karten. Berlin 1838. — О древнѣйшихъ обиталищахъ племенъ Славянскихъ, Финскихъ etc. въ Южной Россіи по Геродоту. (Вибліот. для чтенія Т. XXVII. III 53).

Forbiger A. Handbuch der alten Geographie. 3 Bände. 1842—48. II. Aufl. 1877. Berlin. — Orbis terrarum a Chr. Th. Reichardo quondam descriptus. (Ed. V.) Norimbergae 1853.

Gall Géographie d'Hérodote. Paris 1823.

Genest Otto Osteuropäische Verhältnisse bei Herodot. Programm des k. Gymnasiums. Quedlinburg 1883.

Georgii L. Alte Geographie mit Bezug auf die Völkerkunde. 1838. — Das europ. Russland in seinen ältesten Zuständen. Aus den Quellen dargestellt (Stuttgart 1845).

De Guignes Mémoire dans lequel on entreprend de fixer la situation de quelques peuples scythes, dont il est parlé dans Hérodote. Mém. Acad. des Inscr. XXXV. 539—572 (1770).

Hauvette Amédée Géographie d'Hérodote. Revue de philologie. 1889. Janvier.

Hansen A. Osteuropa nach Herodot mit Ergänzungen aus Hippokrates. Dorpat 1844.

Kiepert H. Lehrbuch der alten Geographie. Berlin 1873. — Formae orbis antiqui. Berlin. (D. Reimer.) Vychází.

Kolster W. H. Das Land der Skythen bei Herodot und Hippokrates. (Archiv für Philologie und Paedagogik. Bd. XII. 568, XIII. 1—77 (1846—47). Též: Jahrbücher für Phil. und Paed. LXXVII. 331.

Králíček A. Die sarmat. Berge, der Berg Peuke und Karpaten des Cl. Ptolemaios. Progr. der Realschule. Kremsier 1894.

Krauth C. Das Scythenland nach Herodotos. (Fleckeisens Jahrbücher f. class. Phil. 1890 1 nsl.) — Die sieben Flüsse Skythiens nach Herodot's Bericht. Erfurt 1894. Festschrift.

Кречетовъ П. Н. Письма о Геродотовой Скиѳіи. (Зап. общ. ист. Одесса. XV. 457). 1889.

Кулаковскій Юл. Карта европейской Сарматіи по Птолемею Кіевъ 1899.

Latyschev Basilius Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae. I—II. Petropoli 1885—90. Греческія и латинскія надписи найд. въ Южной Россіи въ 1889—91 гг. Спб. 1892. — Греческія и латинскія надписи найд. въ Юж. Россіи въ 1895—98 гг. Спб. 1899. — Сборникъ греч. надписей христ. временъ изъ Южной Россіи. Спб. 1896.

Lelewel J. Opis Skythii Herodota. Pisma pomn. geogr. hist. Warszawa 1814. 8⁰. — Beschreibung des Herodoteischen Scythiens. Aus dem poln. von K. Neu. Lelewels Kleinere Schriften. Leipzig 1836 261.

Lindner F. L. Skythien und die Skythen des Herodot und seine Ausleger. Stuttgart 1841. — Explication nouvelle des données géographiques d'Hérodote concernant la Scythie. (Annales des Voyages 1845. I.). — Skythien und die Skythen des Herodot. Nachtrag. (VIII. Supplementband der Neuen Jahrb. d. Phil. 1842.)

Lolling H. G. Nordostküsten des Pontos Euxeinos (*Müllers* Handbuch der Alterthumswiss. III. 233 nsl.).

Mair Georg Das Land der Skythen bei Herodot. I.—II. Gymnasial-Programm. Saaz. 1884—1885. — Jenseits der Rhipaeen. I.—II. Jahresber. des Gymnasiums in Villach 1893—94. III. Gymn. Progr. in Pola 1899.

Mannert Konrad Geographie der Griechen und Römer. IV. Theil. Der Norden der Erde von der Weichsel bis nach China. Nürnberg 1795. II. Aufl. Leipzig 1820.

Maroński Stan. Herodot's Gelonen keine preussisch-litauische Völkerschaft (Zeitschrift des westpreuss. Geschichtsvereines Danzig 1883. X. 1—54).

Мищенко Ѳ. Извѣстія Геродота о внѣ-скиѳскихъ земляхъ Россіи. (ЖМНП. 1896. Дек. Класс. отд. 103 nsl.)

Müller C. Tabulae in geographos graecos minores. I. Parisiis MDCCCLV.

Müller Rob. Die geographische Tafel nach den Angaben Herodot's mit Berücksichtigung seiner Vorgänger. (Jahresbericht des k. k. Oberreal-Gymnasiums. Reichenberg 1881.)

Надеждинъ Н. И. Опытъ исторической географіи русскаго міра. (Библіотека для чтенія 1837. Т. XXII.) — Геродотова Скиѳія объясненная чрезъ сличеніе съ мѣстностями. (Записки одес. общ. ист. и древностей I. 1844, 3 nsl.)

Neumann K. Die Hellenen im Skythenlande. Berlin 1855.

Niebuhr B. Über die Geographie Herodots. (Kleine Schriften. Bonn. 1828. I. 132.) — Untersuchungen über die Geschichte der Skythen, Geten und Sarmaten (ibid. 352).

Ouvaroff A. Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale et des côtes de la mer Noire. Paris 1855. Ruský originál hr. Uvarova »Изслѣдованія о древностяхъ южной Россіи« vyšel r. 1851 v Petrohradě.

Prášek J. V. Herodot a pravlast Slovanů. Čes. Museum Filol. VII. 1901, 284 sl.

Reichard Chr. Th. Orbis terrarum veteribus cognitus. I ed. 1824. IV. ed. 1848, V. ed. *Forbiger*, Norimb. 1853.

Reichardt C. Landeskunde von Skythien nach Herodot. Diss. Halle 1890.

Rennel J. The geographical system of Herodotus, London I. ed. 1800. II. ed. 1830. Totéž v něm. překladu »Rennels System der Geographie Herodots« v »Bredows Untersuchungen über alte Geschichte und Geographie«. Altona 1802. 2. Th. 381.

Riese A. Idealisirung der Naturvölker des Nordens in der griechischen und römischen Literatur (Programm des städt. Gymnasiums zu Frankfurt a. M. 1875).

Ritter Carl Die Vorhalle europ. Völkergeschichte vor Herodot um den Kaukasus und an den Gestaden des Pontus. Berlin 1820.

Schirren C. Nachrichten der Griechen und Römer über die östl. Küstenländer des balt. Meeres. Riga 1854.

Schöning Vorläuf. Abhandlung von der Unwissenheit der alten Griechen und Römer in der Erd- und Geschichtskunde des Nordens (Schlözers Nord. Gesch. Halle 1771. 4—204).

Сенковскій О. И. Примѣчанія къ Геродотову описанія Скиѳіи (Библ. для чтенія т. XXVII. III. 94.)

Стемпковскій Изслѣдованія о мѣстоположеніи древнихъ греческихъ поселеній на берегахъ Понта Эвксинскаго. С. Петербургъ 1826.

Szaraniewicz Isidor Dr. Kritische Blicke in die Geschichte der Karpathen-Völker im Alterthum und Mittelalter. Lemberg 1871.

Тизенгаузенъ В. Т. Нѣсколько замѣтокъ по поводу соображеній г. Бурачкова о Геродотовой Скиѳіи. (Древности Моск. арх. общ. VIII. 1880 184.)

Tozer H. T. A history of ancient geography. Cambridge. University Press. 1897.

Ukert F. A. Geographie der Griechen und Römer von den frühesten Zeiten bis auf Ptolemäus. III Bde. Weimar 1816—46. Citována obyčejně III. dílu 2. část pod titulem Ukert F. A. Skythien und das Land der Geten oder Daker nach den Ansichten der Griechen und Römer, Weimar 1846.

Wheeler J. F. The geography of Herodotus. London. 1854.

Jak jsme viděli z právě podaného přehledu, končiny dnešní říše ruské zůstaly po celý starověk zemí z nejméně známých v Evropě a znamenitý jinak rozvoj řecké vědecké geografie dotkl se jich jen velmi málo a pozdě. Staří ionští zeměpisci určovali jejich položení prostě tím, že je pokládali za jakýsi protějšek Aegypta a Libye,[1]) a když později po proniknutí představy o kulatosti země zásluhou Parmenidovou a Pythagoreovců Eratosthenes a Hipparchos z Nikaie počali povrch země děliti na stupně šířky a délky a stanoviti tím za pomoci rozličných praktik mathematickou polohu jednotlivých bodů oikumeny, — i tu určení polohy Skythie a Sarmatie pozůstávalo jen z určení bodu jediného: ústí Dnépru, kterýmž Eratosthenes vedl hlavní poledník (Syena, Alexandria, Rhodos, Hellespont, Borysthenes) a zároveň i jednu rovnoběžku.[2]) Teprve v Ptolemaiově popisu setkáváme se v dnešním Rusku s řadou míst určených mathematicky na stupně i minuty. Ale pokrok tento jest zdánlivý. Ačkoliv nemáme příčiny pochybovati

[1]) Srv. *H. Berger* Geschichte der wissenschaftlichen Erdkunde der Griechen I—IV. (Leipzig 1887—1893) passim na př. I. 97.

[2]) *Berger* II. 1, III. 79 nsl., 156. Hipparchos vypočetl polohu města Borysthena na 48—49° šířky.

o dobré vůli jeho, přece jsou udaje daleko od správné představy naší a co více, neměly dalších výsledků pro poznání této země. Po Ptolemaiovi mathematický zeměpis Sarmatie na dobro zase upadá a nahrazován je skrovnými daty římských map a itinerarií.

Také představa o podobě Skythie a Sarmatie, jejím rozsahu, o tvaru pobřeží, toku řek a směru horstev nebyla dlouho správná, a v starověku, ba ani v středověku se k ní vůbec nedošlo. Od čtyřúhlého obrazu Herodotova, jehož výklad a podoba jest ostatně předmětem sporů, provedlo se sice mnoho změn v detailech, zejména v toku řek, v podobě Maiotského moře, ale ani Ptolemaiův obraz neodpovídá správné představě naší, o Peutingerově mapě ani nemluvě. Rovněž vyhlíží Rusko zkomoleně na skreslených a dílem fantastických mapách světa ze středověku. Správné rysy vystupují teprve pozdě, v době novověké.

Celkový fysikální ráz kraje vystihli staří ovšem brzy. Již Herodot a Hippokrates měli v hrubých rysech dobrou představu

Dnešní Rusko kontrastuje i v zeměpisném ohledu úplně s ostatní Evropou. Jest jednotné a jednotvárné proti ní. Vedle rozčleněné a hluboce rýhované pevniny ostatní Evropy jeví se východ nesmírnou planinou, sklánějící se většinou od severozápadu k jihovýchodu a přerušenou, jak z výborné mapy generála Tillca vidíme, jen nepatrnými pásmy a shluky výšin, táhnoucími se jednak od Kamence podolského k ústí Donu, jednak od Vilny a Valdaje přes gubernii kalužskou, orlovskou, kurskou a charkovskou k Azovskému moři. Na jihu u moře táhne se až po čáru Kišiněv, Aleksandria, Charkov, Borisoglěbsk a Saratov známá ruská step tvořící pokračování stepi asijské; nad hranicí touto rozkládá se pásmo lesnaté, jehož hranice jsem už napřed naznačil. [1])

Týž obraz v hrubých rysech měl již Herodot. Dole na jihu líčí step bez stromů protkanou bohatou vodní sítí, dále na severu ví o nesmírných lesích a řadě jezer. Hor nezná u vnitru žádných mimo hory na dalekém severu a východu. [2]) Také ráz podnebí a všech jeho následků nebyl starým neznám, jenže přirozeně to, co jim, obyvatelům jižního kraje bylo neznámé a podivné, halili si v roucho báječné, nebo to aspoň zvětšovali a upřílišňovali.

Sem patří na př. představy o krutosti a délce zimy severní, o kraji věčně mlhou zahaleném, kde se země mění v tvrdé dia-

[1]) Srv. stranu 31.

[2]) Her. IV. 47, 82. Srv. i Strabona VII. 3, 17: ἡ γὰρ προσάρκτιος πᾶσα ἀπὸ Γερμανίας μέχρι τῆς Κασπίας πεδιάς ἐστιν, ἣν ἴσμεν.

manty, kde se sype z oblak bílé peří (regio Pterophoros u Plinia IV, 88.), kde kovové nádobí mrazem puká,[1] kde na moři zamrzlém sváděny bývají bitvy jízdecké, — sem patří rozličné zprávy o podivných zvířatech měnících barvu srsti (*τάρανδος* v zemi Gelonů), o ptácích bezcitných, o dobytku, jehož rohy vzadu s ušima jsou srostlé atd., a konečně i zprávy o řadě podivných barbarských kmenů, z nichž nejvíce se bájilo o národě blažených Hyperboreů sídlícím na dalekém severu, národě, jenž šest měsíců v roce spal a šest měsíců bděl,[2] o kmeni s nohami koňskými, o lidech, jimž rostly uši tak veliké, že si jimi nahé tělo přikrývali, atd.[3])

Ale jinak s celkovou povahou kraje, zejména jižnějších jeho končin, dobře byli obeznámeni. Již Herodot a Hippokrates věděli, jak jsem pravil, že na pobřeží Pontu, kde dařilo se v hojnosti obilí, rozkládala se širokým pásmem step, jejíž charakteristické vlastnosti byly jim a pozdějším dobře známy.[4] Vidíme to z líčení života kočovnického, jenž se na ní rozvíjel, a z líčení zvířeny a květeny, jež na stepi žila. Vypravují o množství malých rychlých koní, o bezrohém dobytku, o stádech ovcí a koz u Skythů, o antilopách, zajících, o hojnosti hadů, o řekách oplývajících rybami, o stepi beze stromů (mimo kraj jediný Hylaia zvaný, o němž se

---

[1]) Řadu citátů líčících krutost a délku zimy v Skythii, viz na př. u *Ukerta* Skythien 241 a *Forbigera* Handbuch III. 1119. *Neumann* Helenen 58 dobře ukázal, jak a z jakých příčin zapsali zde staří zprávy přehnané. Srv. *Ideler* Meteorologia veterum Graecorum et Romanorum. Berolini 1832. Proti tomu *E. Bonell* (Beiträge I. 126 nsl.) hájí věrohodnost Herodotových zpráv o krutosti skythské zimy. Na místě tradice o padajícím peří povstaly později jiné ještě bizarnější, a ještě v XVI. a XVII. století psali o tom dissertace. Srv. Barsov, Очерки pozn. 108.

[2]) Zpráva tato jest vysoce zajímavá, neboť ukazuje, že měli již tehdáž zastanci kulatosti země správný theoretický názor o tom, že na nejzazším bodu severu, na polu země, trvá den 6 měsíců a noc tolikéž. Zkušeností nabýti ho nemohli, to nejvýše zvěděli o dlouhých dnech letních a dlouhých zimních nocích severního Ruska. Tato okolnost musila podle Bergera starým geografům, kteří si představovali zemi v podobě okrouhlé desky, býti velice na obtíž. Učením Parmenidovým o kulatosti země se to ovšem změnilo. Již Herodot nehovoří o tom, že by nejzazší sever byl dostupný a bydlitelným (IV. 7, 18, 20, 31), a Xenofon přímo dí, že konce země jsou neobydlitelné (Anabasis I. 7, 6, Inst. Cyri VIII. 6 21). Srv. *Berger* (Gesch. griech. Erdkunde I. 100 nsl.).

[3]) Srv. o nich *Müllenhoff* (DA I. 491).

[4]) *Hippokrates* *περὶ ἀέρων* 25. *ἡ δὲ Σκυθέων ἠρημίη καλευμένη πεδιάς ἐστι καὶ λειμακώδης καὶ ψιλή, καὶ ἔνυδρος μετρίως.*

dále zmíníme), ale za to porostlé travinami hořce chutnajícími,[1]) zejména vysokými v okolí Borysthenu, a v západní části hojným obilím.

Naproti tomu severnější, nadstepní končiny, do nichž spadají starověká sídla Slovanů, líčeny jsou jinak.

Už Herodot sděluje, že prý nad Istrem a nad zemí thráckou daleko na sever prostírají se končiny pusté, ale patrně lesnaté, poněvadž jsou včel tak plny, že nelze pro ně ani ku předu se dostati[2]), a rovněž tak líčí zemi Budinů, pokrytou velikými hvozdy (IV. 109, *ἡ δὲ χώρη πᾶσά ἐστι δασέα ἴδῃσι παντοίῃσι*); lesnatý ráz, jejž kreslí několika slovy, ale názorně Plutarch v kraji mezi mořem Severním a lesem Hercynským, patří zajisté nejen západní a střední Germanii, ale i zemi mezi Karpaty a mořem Baltickým, tedy zemi slovanské.[3])

V lesích žije zvířena divoká: koně, jeleni, losi, zubři, kanci, kuny, vlci, v bařinatých krajích a v rákosí jezer bobři, vydry, hojnost hadů a zmíněná již hojnost včel. Podrobněji však floru a faunu Skythie líčiti nemusím. Jsou o tom celkové stati jinde.[4])

Vedle této povšechné charakteristiky kraje, jenž se rozkládal na sever od pobřežního pásma stepního, a v němž na západ od Dnépru (ba za doby té jistě i na východ) seděli Slované, máme jen málo určitějších detailních zpráv topografických po stránce vodopisné a horopisné.

Vodopis.

Řeky protékající starou zemí slovanskou stékají se do dvou moří, Černého a Baltického. Z řek černomořských známy byly starým především dva přítoky dunajské Prut a Seret, pak řeka

[1]) Srv. Ovidiovo: tristia per vacuos horrent absinthia campos (Ep. ex Ponto III. 1, 23), tristia deformes pariunt absinthia campi (III. 8, 15), cana prius gelido desint absinthia Ponto (Trist. V. 13, 21) a jiné citáty.

[2]) Herod. V. 9, 10. Včely jsou dosud hojné v Polsku, Podolí a Ukrajině.

[3]) Plutarch Marius XI. (Srv. Latyšev Scythica I. 488): *γῆν μὲν νέμεσθαι (τὸ πλεῖστον τῶν Κιμμερίων) σύσκιον καὶ ὑλώδη καὶ δυσήλιον πάντη διὰ βάθος καὶ πυκνότητα δρυμῶν, οὓς μέχρι τῶν Ἑρκυνίων εἴσω διήκειν.*

[4]) Srv. na př. *Ukert* (Skythien 248, 251 nsl.), *Hansen* (Osteuropa 56—61), *Georgii* (Europ. Russland 15—20), *Reichardt* (Landeskunde 60 nsl.), *Benecke* (Die naturhist. Bemerkungen in Herodots Gesch. Wiss. Monatsblätter VII, 1879), *Keller* (Thiere des klass. Alterthums. 1887).

Dněstr, Bug a Dněpr s některými přítoky. Všechny tyto řeky svými horními toky zasahují do oblasti, v níž Slované před dobou Kristovou seděli, a všechny sloužily také Slovanům za dráhy, po nichž jednotlivé osady slovanské postupovaly už v těch dobách blíže k moři, zatím co celková oblast kmenová držela se ještě v celku dále na sever. Z řek moře Baltického spadají sem pokud starým o nich známost došla, Visla a pak několik řek tekoucích za ní dále k severovýchodu, jejichž jména určitě umístiti na dnešní naši mapu jest velmi obtížno.

Proberme nejdříve úvodí černomořské

Dunaj sám svým tokem neměl původně žádných styků se zakarpatskou pravlastí Slovanů. Již nahoře jsem vyložil, z jakých důvodů zamítám všechny theorie o podunajské kolébce Slovanů. Jedině bychom mohli připustiti, že už v době poměrně časné Slované ze Zakarpatí pronikli až k střednímu Dunaji; sám soudím, jak později podrobněji vyložím, že se tak stalo v době před Kristem. Ale prvotní sídla Slovanů tam přenésti nemohu.

Na základě toho vymyká se vlastně vylíčení starověkých známostí o Dunaji obsahu této kapitoly. To, co je nejdůležitější: pravidelné označování řeky dvojím jménem [1]) a hlavní pokusy o výklad jejich, uvedl jsem na vhodném místě nahoře (str. 20). Zde by mi nanejvýše zbývalo zmíniti se jen krátce o tom, že staří dlouho nevěděli, kde Dunaj vyvěrá a v jakém je poměru k jiným větším řekám střední Evropy, domnívajíce se na př., že je zvláštním ramenem spojen s mořem Adriatickým, nebo že vyvěrá na dalekém severu nebo kdesi u Pyrenejí.

Sám Herodot sice ví (II, 33, IV., 48, 49), že přichází od západu Evropy od Pyreny v zemi Keltů, ale o toku jeho má představu nejasnou, [2]) plete přítoky severní s jižními a ze jmen hor si

---

[1]) Vyskytlo se ještě třetí jméno *Matoas*, jež zachoval Stef. Byz. s. v. *Δάνουβις*. Praví: *Δάνουβις ἢ Δάνουσις, Ἴστρος ὁ ποταμός, πάλαι Ματόας καλούμενος, συμφορᾶς δὲ τοῖς Σκύθαις ἐπιπεσούσης οὕτως ἐκλήθη. Ματόας δὲ λέγεται εἰς τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν ἄσιος* (*αἴσιος?* K. Müller), *ὅτι πολλάκις περαιούμενοι οὐδὲν ἐπεπόνθεισαν. ὁ δὲ Δάνουσις ἑρμηνεύεται ὥσπερ τοῦ ἁμαρτεῖν ἔχων αἰτίαν.* Eustathios (ad Dionys. 298) přičítá zprávu tuto Strabonovi, pravě: *φησὶ δὲ ὁ αὐτὸς Γεωγράφος καὶ ὅτι ὁ Ἴστρος ποτὲ Ματόας ἐλέγετο, ὃ ἔστι κατὰ Ἕλληνας ἄσιος.*

[2]) V tom má na př. také základ sporná otázka, zdali si Herodot představoval tok Dunaje západní hranicí Skythie, a jakým vlastně směrem tekl v jeho představě. Byl to hlavně *Niebuhr*, jenž na základě Idelerovy myšlenky dokazoval, že Herodotovi tekl skythský Istros od severu k jihu (Kl. Schriften

tvoří nové přítoky neznámé, na př. *Ἄλπις* a *Κάρπις* (IV., 49). Teprve od dob římských výbojů na Dunaji a na Rýně poznal se běh Dunaje správněji tak, že se setkáváme na př. u Plinia se slušným popisem (IV. 79). Ovšem ústí dunajská byla již ode dávna Řekům přístupna i známa. Zde také Dunaj obdržel i podržel po celý starověk jméno Istros, kdežto tok horní a střední, jak jsme vyložili, zván byl Danuviem. Blíže o tom všem viz v mých Starověkých Zprávách str. 59 a 99

Více nás zajímají přítoky s levé strany do dolního Dunaje tekoucí: starý *Πυρετός*, *Ὀρδησσός*, *Ἱέρασος* a snad i *Τιάραντος*. Obě prvé řeky vyčítá již Herodot vedle tří jiných tekoucích od severu do Istru, Naparu, Araru a Tiarantu (IV., 47, 48). Ve výčtu tomto čtyři posledně jmenované řeky zůstaly podnes úplně sporny a nezjištěny. Víme jen, že jsou to řeky, jež stékají s jižních Karpat rumunským Valašskem do Dunaje, ale kterou ztotožniti s dnešní Alutou, Jalomnicí, Ardžišem atd, dosud nevíme. Vykladatelé se zde na dobro rozcházejí.[1]) Za to není pochyby, že Herodotův *Πυρετός*, od Skythů prý zvaný *Πόρατα* (IV., 48) rovněž jako pozdější *Βροῦτος* Konstantina Porfyrogenneta (de adm. imp. c. 108) jest bez odporu dnešní Prut, vyvěrající v končinách staré vlasti slovanské, v jihových cípu dnešní Haliče. Jméno samo ovšem dosud vysvětleno není.[2])

Tiarantos a Ordessos uvádím pak proto, že v jednom z nich dlužno najisto viděti souběžný s Prutem Seret, pramenící v Bukovině. Se Seretem nebo Prutem nutno ztotožniti i Hierasos, jejž později v II. st. Ptolemaios uvádí za východní hranici říše římské proti Sarmatii.[3]) Müllenhoff, Bunbury, Kiepert ztotožňovali jej se

365). Ačkoliv mínění toto rozhodně bylo odmítáno (*Lindnerem, Georgiem, Cunem, Bobrickem, Hansenem, Kolsterem, Rawlinsonem* a *Brunem*), přece se udržuje až do poslední doby, na př. u *R. Müllera* (Die geogr. Tafel. Reichenberg 1881 na mapě), u *G. Maira* (Land der Skythen II. 14, 18), *Bunburyho* (History I. tab. III., IV).

[1]) Srv. Starov. Zprávy 60.

[2]) *Šafařík* odvozoval jméno od thráckého *përua*, *përëu* potok (SS. I., 549), *Müllenhoff* (D. A. III. 123) odvozuje je z írán. *par* naplňovati (*paurva* bohatý). *Rawlinson* (Herodot III., 197) spojil jméno s řeckým *πόρος*, něm. Furth, brod. O jiných výkladech viz na př. *Bonell* (Beiträge I. 74) a *Tomaschek* (Die Thraker II, 95). Tomaschek sám vykládá od *pera, pru* — skr. *pru-th* (sprühen). Nescházely ovšem také nepodařené výklady ze slovanštiny, na př. u *Kaulfussa* (Die Slawen in den ält. Zeiten 14), *Hansena* (Osteuropa 168), nebo *Cuna* (Forschungen I., 234).

[3]) Ptolem. III., 10.7. Ammianus Marc. XXXI. 3, 7 přepisuje názvem Gerasus.

Seretem, Mannert, Lindner, Forbiger, Szaraniewicz, Dzieduszycki a Braun s Prutem. Šafařík měl jméno za jedno s názvem Tiarantu. [1])

Jiné řeky v starověku známé a jmenované mezi přítoky Dunaje zde uváděti nemohu. Jordanův *Flutausis* (Get. V., 33) a *Flautasis* kosmografa Ravennského (IV., 14) není Seret nebo Prut, jak soudil Müllenhoff, [2]) ale spíše chybný přepis legendy *Flu Aluta*, nebo *Flu Auras* některé staré mapy, jak dobře Mommsen a Tomaschek vykládají, [3]) a jména řek *Fl Lemanus*, *Alanus, Lanus* jiných map a popisů vůbec nelze blíže určiti; poslední může býti opět nějaké nové barbarské jméno Prutu nebo Seretu. [4])

Za Dunajem na východ starověké prameny uvádějí pravidlem jako první řeku *Tyras*. Jediná jen mapa Peutingerova má zde zakreslenou pod legendou *Agalingus* řeku, jež vytéká z Bastarnských Alp. Ale je velmi pochybno, máme-li tu před sebou řeku novou, samostatnou, jak na př. soudil Šafařík, ztotožňuje ji s dnešním Kagilnikem. Může to býti pozdější barbarské jméno samotného Dněstru, jak soudí Szaraniewicz, Tomaschek, Much nebo Braun. [5]) Rázu aspoň je německého, a nasvědčovalo by nejspíše původu gotskému.

Dněstr sám, jenž svým horním tokem úplně patří v oblast slovanskou, slul v starověku **Τύρας**, řídčeji **Τύρις**, u Herodota

---

[1]) Srv. citáty v Star. Zprávách 60. Je ovšem možno, že násloví jmen *Τιάραντος*, *Ἱέρασος*, Gerasus, vskutku nejsou nic jiného než různé pokusy transkripce jednoho barbarského zvuku, nějaké slavodácké sykavky. (Srv. *Müllenhoff* D. A. III. 163.) Z důvodu tohoto mnozí v násloví jména Tiarantu hledali transkripci slovanského *č* a jméno vykládali na »Černou« u Ršavy (Cuno, Mair, Genest, Szaraniewicz a j.). *Tomaschek* vykládá za skyth. *čarañt* — rychlá řeka (Thraker II., 98).

[2]) D. A. III. 261.

[3]) *Mommsen* Jordanis Get. l. c., *Tomaschek* (*Pauly-Wissowa* Realenc. s. v. Alutas).

[4]) Srv. příslušné citáty v Star. Zprávách 61. Jméno *Fl Lemanus* má mapa ebstorfská, *Alanus* herefordská a I. Hieronymova zapsané na přítoku z Karpat tekoucím do dolního Dunaje. O řece *Lanus* zmiňuje se Isidor Sevillský (9, 2, 94). O zvláštní samostatné nomenklatuře těchto map srv. Zprávy Starověké str. 67.

[5]) *Šafařík* SS. I. 149, 549. *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien. 1889, 7), *R. Much* (D. Stammsitze 36) má jméno Agalingus na jisto za německé, srovnávaje s ním jména řek: *Elbing*, *Ifing*, *Gilling* atd., *Szaraniewicz* vykládal jej za Dněstr »tekoucí z Galingu«, Haliče (Krit. Blicke 107, 138). *Tomaschek* (Pauly-Wissowa Realencykl. s. v. Agalingus) srovnává s tím gotské *agla* »beschwerlich«.

Τύρης, lat. Tyras, Tyra.[1]) Teprve na konci starověku objevuje se ve IV. stol. u Amm. Marcellina (XXXI. 3, 3) dnešní jméno Dněstr ve formě Danaster, po něm u Jordana (Get. 5). Staré i nové jméno bylo častěji vykládáno, ale dosud bez úspěchu.[2])

Herodot, jehož popis je nejdůležitější a jenž sám patrně v ústí Dněstru pobyl a je očitě poznal, popisuje stručně jeho tok a vykládá, že řeka Tyras vyvěrá z velikého jezera, ležícího na rozhraní země skythské a neurské. Jelikož tam ve skutečnosti jezera není, je na snadě výklad, že Herodot doslechl něco o velkých močálech pripeťského bassinu a zkombinoval si je s pramenem této řeky. Ostatně se Dněstr na jaře na svém horním toku široko rozlévá (srv. poznámku na str. 31). Také Pomp. Mela umísťuje prameny do země Neurů (II., 1, 7), kdežto Strabonovi zůstaly neznámy (II., 4, 6). Od doby římského císařství, když se po válkách Trajanových r. 106 hranice říše rozšířily až k této řece, ba i za dolní část, stal se Dněstr přirozeně důkladněji znám, jak svědčí na př. popis Ptolemaiův (III., 5, 6, III, 8, 1, III., 10, 7). Starověké zprávy souhlasně vyličují řeku Tyras jako řeku rybnatou, hlubokou a různým druhům obchodních lodí splavnou.[3]) Z toho bych soudil, že vskutku byl Dněstr už v starověku jednou z obchodních drah, které spojovaly Černé moře s Baltickým, a tím i svět klassický s oblastí slovanskou. O tom však více na jiném místě. Podle všeho směřovala obchodní cesta po Dněstru

---

[1]) Také jméno *Rita* u Mas'údího měl bych spíše za chybnou formu (metathesí povstalou) názvu *Tira*, *Tyra*, než za Dvinu, jak vykládal Dosson, nebo za Ister, jak chce *Harkavi* (Извѣстія 140 sl.). Ovšem, co značí vedle jmenovaná slovanská *Balava*, je těžko říci (Dunava?).

[2]) *Šafařík* vyslovil domněnku, že je Tyras původu slovanského a že je lze spojiti se slov. *tur* (SS. I. 549), což po něm na př. *Partyckij* opakuje (Стар. ист. Галичини. I. 369). *Eichwald* viděl v něm upomínku na foinickou kolonii z Tyru (Alte Geographie 367), *Lambin* vykládal zase z fin. *tiwri* — rychle tekoucí řeka a měl to za doklad starodávné existence Finů u Černého moře (ЖМНП. 1879 Nr. 206, str. 146). *Müllenhoff* měl Tyras za jméno skythské a spojoval s írán. *tu* — silný (D. A. III, 110, 122), podobně v novější době *Braun* podle Justiho (Разысканія I. 80). *Tomaschek* vykládá je z dáčtiny (Thraker II. 98) a domnívá se, že zachováno v tureckém Turla. Srv. *Τοῦρλος*, *Τροῦλλος* Konstantina Porf. 38. O výkladech nového jména srv. napřed poznámku o výkladu jména Danuvius (str. 20).

[3]) Srv. na př., co dí Skymnos (v. 798): *ὁ ποταμὸς Τύρας τ' ὢν εὔβοτός τε ταῖς νομαῖς, τῶν ἰχθύων διάθεσιν ἐμπόροις ἔχων, ταῖς ὁλκάσιν τε ναυσὶν ἀνάπλουν ἀσφαλῆ*. Totéž opakuje Periplus Anon. 61 sl. a nazývá mimo to Tyras »*ποταμὸς ναυσίπορος*«.

nahoru, pokud byl splavný, a v Zakarpatí přecházela bud po západním Bugu nebo po Sanu na Vislu.

Další řeka, jež sem náleží, je Bug, starověký *Ὕπανις*, též *Ὑπάνιος*, *Ὑπάνης*, Hypanis.[1]) Vyvěral podle Herodota (IV., 52, 53) také z jezera zvaného *μήτηρ Ὑπάνιος* a položeného uvnitř Shythie,[2]) kolem něhož žila stáda divokých bílých koní; řeka sama byla dlouhá 9 dní cesty a, jak praví Herodot, »*Ὕπανιν ἐόντα ποταμὸν ἐν ὀλίγοισι μέγαν*« — »řeka velká jako málokterá«. V délce pěti dnů plavby od pramene byla voda Hypanu sladká, ale pak do něho vtékala malá říčka, která působila, že ostatek proudu zhořkl. Říčka ta slula u Skythů Exampaios (*Ἐξαμπαῖος*), u Řeků *Ἱραὶ ὁδοί*, a ústila do Hypanu se severovýchodu, rozdělujíc horním tokem Skythy rolníky od kmene Alazonů. Také kraj, kudy tekla, nesl stejné jméno. V zemi Alazonů blížily se toky obou velkých řek Tyru a Hypanu, před ústím se opět oddalovaly. (Srv. u Herodota i II., 102, IV., 17, 81).

Že Herodotův Hypanis jest dnešní Bug, nelze popříti. Popis Herodotův zní velice určitě — podle všeho Herodot sám poznal očitě dolní část toku řeky, — a popis ten úplně se hodí na dnešní Bug. Ale naproti tomu jsou jiné zprávy, jež vykládají, že tekl Hypanis na východ od Borysthena.[3]) Tak Strabo, jda ve výčtu

[1]) Jméno je nevyloženo. Někteří je chybně spojovali s *ἵππος* (podobně jako Hypakyris) a se zprávou Herodotovou o hojnosti divokých koní v této krajině. Tak na př. *Buračkov* (Зап. Oděssa IX. 51). Divocí koně žili zde vskutku v hojnosti až do doby historické. *Hansen* opět se chybně domníval, že snad názvy ty jsou původu slovanského (Osteuropa 170), tak i *Cuno* (Forschungen I. 237). *Müllenhoff* měl to za název skythský (srv. výklad v D. A. III., 110), *Rawlinson* spojoval první část jména Hypanu, jakož i Hypakyru a Pan-tikapu s kelt. *apan* (Her. III. 198). *Braun* vykládá z íránštiny (Разысканія I. 80).

[2]) Podobně píše Mela (II. 1, 7): ex grandi palude oritur, quam matrem eius accolae appellant. Jezero, z kterého Hypanis vytékal, nezdá se býti pouhou fikcí. Buď vězí v tom tradice o močálech volyňských nebo zpráva o skutečném jakémsi jezeru, v něž se Bug rozléval kdysi u Olviopole při stoku s Kodymkou. Tak uznal už *Brun* (Essai XLII) a po něm přijal i *Reichardt* (Landeskunde 44). Svědčí pro to několik topických názvů tamějších na př. Кривое озеро. Podle Bruna Herodot měl močály Kodymky za počátek vlastního Bugu (XLIV.). K tomu dodávám, že také na mapě Ruska z r. 1595, pocházející od Viléma Barentszoona, vytéká Bug z jezera, ovšem výše položeného. Srovnej i mapu v Descriptio Tartariae M. Broniovia z r. 1595.

[3]) Čímž ovšem odmýšlíme docela od soujmenné řeky Hypanu tekoucí do východního břehu Černého moře, dnešní Kubani. Nápad *C. Krautha* (Das Scythenland. Jahrbüch. f. cl. Phil. 1890 1 sl.) spojiti Herodotův Hypanis

řek pontských od západu k východu, jmenuje Hypanis až po Borysthenu, a po něm tak napsala řada jiných. Plinius docela uvedl, že Hypanis vtéká do zálivu Maiotského, a také Ptolemaios popisuje Hypanis na východ od Borysthenu. [1]) Ale to vše je omyl, zaviněný buď tím, že se jeden chorograf, od něhož další přepisovali, zmýlil v poloze na základě položení Olbie, anebo spletl Hypakyris s Hypanem.

Z těchto důvodů neváhala také největší část badatelů přijmouti totožnost Bugu a Hypanu. Z odchylných mínění sluší uvésti vedle Krautha, jenž ztotožnil Hypanis s Kubaní a ř. Tanais s Manyčem, ještě M. de Peyssonela, jenž viděl Hypanis v Ingulci, [2]) a hlavně N. Naděždina, jenž, opíraje se o Plinia, Strabona a Ptolemaia, viděl jej v říčce Tiligulu a dnešní Bug v starém Borysthenu, [3]) ovšem nesprávně.

Jméno Bug vyskytuje se na místě starého názvu teprve od VI. století. U Jordana a Anonyma Ravennského vystupuje v záhadné jinak formě Vagosola (Jordan. Get. V. 30), Bagossola (Cosm. Rav. IV. 5) a patrně i ve formě Vagus (Jord. III. 17), ač směr této řeky udán zcela jiný. [4]) Konstantin Porfyr. zapsáno má

---

s Kubaní, Tanais pak s Manyčem jest jistě nesprávný. Spletením obou Hypanů povstaly později v starověku představy o dvou ústích Hypanu (Plin. IV. 84). Před Pliniem tak soudil Alexander Polyhistor, jak svědčí Stef. Byz. s. v. Ὕπανις.

[1]) Strabo VII. 3. 17., Plin. IV. 83, 84, Ptolem. III. 5, 2. O mylné zprávě Pliniově viz *Ukert* (Geographie III. 2. 188 pozn. 81).

[2]) *M. de Peyssonel* Observations historiques et géographiques sur les peuples barbares qui ont habité les bords du Danube et du Pont-Euxin. Paris 1765, 151.

[3]) *N. Naděždin* Зап. Од. I. 36, 41.

[4]) *Cosm. Rav.* IV., 5: Per quas diversas patrias transeunt plurima flumina, inter cetera quae dicuntur Ava, Oristhenis, Danapris, qui cedunt in mare Ponticum. Et desuper ipsum fluvium Danapri per longum intervallum est superius nominatus fluvius maximus Tanais, item fluvius Tiram, item Bagossolam. De quibus fluminibus testatur mihi supra scriptus Iordanis . . . (cod. Basil. má Bagossobam). *Jordanis* (V. 30): Scythia si quidem Germaniae terre confines eo tenus, ubi Ister oritur amnis vel stagnus dilatatur Morsianus, tendens usque ad flumina Tyram, Danastrum et Vagosolam (vratislav. codex ioagosolam). Vagossolu za Bug vykládá Müllenhoff, Mommsen a mnozí jiní.

Šafařík (SS. I 548) vykládal Bagos + sola t. j. Bagos řeka (sola stněm. voda). Druhá věta u Jordana Get. III. 17. zní následovně: haec (id est Scythia) ergo habet ab oriente vastissimum lacum in orbis terrae gremio, unde *Vagi* fluvius velut quodam ventrae generatus in Oceanum undosus evolvitur.« Mommsen vztahuje to s Müllenhoffem na řeku do severního moře

ὁ Βογοῦ (de adm. imp. 42), letopis Бугъ. Později se ujalo toto jméno původu asi slovanského [1]) všeobecně. Ostatně můžeme snad první sledy tohoto slovanského názvu hledati již dávno před VI. stoletím. [2])

Tíže je pověděti, který přítok Bugu měl Herodot na mysli svým Exampaiem. [3]) Výkladů podána byla celá řada. Mannert

tekoucí, a to na tutéž, které dává tam téci kosm. Ravennský pod jménem *Bangis* (IV. 11) z pramenů v horách Karpatských (ex cuius Sarmatiae montibus exeunt plurima flumina, inter cetera unus fluvius procedit in Oceano, qui dicitur Bangis [cod. Basil. bangio]. Guido má c. 126: ex cuius autem Sarmatiae montibus plura procedunt flumina, ex quibus praecipuus in Oceanum mergit, qui vocatur *Raugis*). Jest pravda, že zde oceánem míněno jest moře severní, ne Černé. Ale jméno samo *Vagi*, srovnáme-li je se svrchu uvedeným názvem Vagosola, je najisto v úzkém spojení s ním, a vyložiti se může dobře na Bug. To tím spíše, že, jak známo, podle domnění starých, Bug vyvěral z velkého jezera (cf. Mela II. 1, 7: Callipidas Hypanis includit; ex grandi palude oritur, quam matrem eius accolae appellant et diu qualis natus est defluit — zde vidíme přímo *shodu* s Jordanem!) a skutečně také vytéká z končin, o jejichž jezerech a bařinách právem lze říci, že tvořily ohromné jezero ve vnitru Skythie. O jazykovém poměru slova Bog, *Βογοῦ*, Vagi a Bangis šířiti se nechci. O tom, že Jordanis Mely používal, srv. Müllenhoff (DA. III. 261). Vykládám proto všechny tyto tvary na Bug, připouštěje mimo to možnost zmatení obou Bugů, severního s jižním.

[1]) Ale původ je nejasný. *M. Kawczyński* (Ateneum 1892. II. 548) vykládal jméno Bug od kmene *buh* (srv. buchnać, buchąć, бугоръ, бугрить) a to ve smyslu »wzgórze« (cf. něm. Bogen), *Cuno* chybně od slovanského бокъ (Forschungen I. 238).

[2]) Domnívám se totiž, jak ve svých Starověkých Zprávách, str. 84—85 blíže vykládám, že v řece *Buces* neboli *Buges*, u Ptol. *Βύκος* (jeden rkp. i *Βόκος*), která podle Pomponia Mely (II. 1, 2), Plinia (IV. 84) a Ptolemaia (III. 5, 4) vtékala do západního cípu Maiotského moře, možno snad viděti slovanský Bug omylem na východ Dněpru položený. Řeku Buges vykládali jedni za ústí Sivaše (*Braun*), jiní za Moločnou (*Šafařík*), jiní za Bug jako *Eichwald* (Alte Geogr. 405) nebo *Dzieduszycki* (Wiadomości 343), kteří mimo to i záliv *Βύκη* ztotožňovali s vlastním bužským limanem. Nejdu tak daleko, jako oba posléze jmenovaní, ale soudím přece, že tu jde o možnou záměnu Bugu, povstalou tím, že někteří, uslyševše slovanské jméno Hypanu od Slovanů, přicházejících na trhy řeckých emporií, spojili je omylem se zálivem Byke, jenž ležel v Maiotidě. Ovšem dále nezacházím a připouštím jen možnost tohoto výkladu. O domněnce, že jméno Bugu skrývá se i ve jméně kmene *Ἐξωβυγῖται*, uvedeného ve východní Sarmatii Ptolemaiem (III, 5, 10), zmíníme se dále.

[3]) Další výčet citátů, připomínajících nám tento hořký přítok Hypanu, viz u *Forbigera* (Handbuch III. 1117) a *Ukerta* (Skythien 188). Pokud se týče výkladu skythského jména Exampaios, přeloženého u Herodota *ἱραὶ ὁδοί*, *Müllenhoff* soudil, že překlad jest správný, ač první polovina jména

sice dí, že nezná v krajině té žádných hořkých pramenů,[1]) ale už Tatiščev[2]) zapsal, že kolem horního Tiligulu i Bugu jsou prameny sirnaté, sanytrové, a hrabě J. Potocki první, tuším, ztotožnil zřetelně Exampaios s říčkou Siňuchou (Синюха), vtékající u Olviopole do Bugu od severozápadu, což po něm i jiní přijali.[3]) Eichwald měl zase Exampaios za naftový, dnes zmizelý pramen, jemuž podobných se nalézá několik mezi Dněstrem a Karpaty.[4]) Brun ztotožnil jej s Mrtvými vodami (Мертвыя воды, Мертвоводъ), vtékajícími u Vozněsenska,[5]) proti čemuž namítá hrabě Dzieduszycki, že se to neshoduje s udáním 5denní vzdálenosti od moře. Na Mrtvé vody myslil i Zabělin, vykládaje při tom, že Exampaios, »Svaté cesty«, značí zároveň skalnatou, romantickou úžinu, kterou se prodírá Bug mezi Olviopolem a Vozněsenskem, tam totiž, kde si prorval cestu terassou 40—60° vysokou, táhnoucí se odtud k dněprovským prahům.[6]) Buračkov ztotožnil jej se Solonichou, vpadající v Bug s pravé strany,[7]) Naděždin s potokem Melankou, přítokem Tiligula (!) s levé strany. Také on měl za »svaté cesty« pravděpodobně průlom řeky Bugu skalnatým pásmem olviopolským.[8]) H. Stein, po něm C. Reichardt, G. Mair, a jiní v »svatých cestách« Herodotových vidí důležité jakési středisko nebo uzel

---

temnou zůstává (DA. III. 104). *Boeckh* vykládá — ἐννέα ὁδοί, fortasse ἐξάν = novem. (CIGr. II. Pars XI. 111). *K. Neumann*, jenž hájil mongolský původ Skythů, snažil se i toto jméno vyložiti z mongolštiny, ovšem chybně, opíraje se o špatnější čtení ἀμαξαμπαῖος a srovnávaje to s mong. aimak-dsam = »die Wege der heiligen Versammlung« (Hellenen im Skythenlande I. 196). Bylo mu však ukázáno, že mongolsky neumí. Před Müllenhoffem je z jazyků íránských vykládal *K. Zeuss* (Deutschen 295).

[1]) *Mannert* Norden der Erde 106.

[2]) *Tatiščev V. N.* Исторія Россійская I. 1 hl., 13 c. 130.

[3]) *J. Potocki* Voyage II. 158. Přijal to dále *hr. Dzieduszycki* (Wiadomości 183), *Partyckij* (Стар. ист. Гал. I. 196), *Bonell* (Beiträge I. 81), jenž uvádí na doklad hořkosti vody bužské i to, že prý dosud vlivem moře dostává voda řeky až na 75 verst nahoru hořkou příchut. Pouze touto okolností snažil se vysvětliti výklad Herodotův o Exampaiu *Genest* (Osteur. Verh. 17) a *Sommer* (*Ukert* Skythien 188).

[4]) *Eichwald* (Alte Geographie 297).

[5]) *Brun* Опытъ str. XXI., XXIII., Essai XLI. Tak s reservou i *Latyšev* (Inscr. II. Tabula).

[6]) *Zabělin* Исторія русской жизни. I. 220, *Kolster* (Land der Skythen II. 19) a *Naděždin* (l. c.)

[7]) *Buračkov* (Зап. Од. IX. 17). Proti tomu vyslovil se *Tizenhausen* (Древности арх. общ. Moskva VIII, 187).

[8]) *Naděždin* (Зап. Од. I. 79, 80).

obchodních drah, směřujících od Bugu ke střednímu Dněpru.[1]) Výklad ten mám za pravděpodobný, čímž ovšem není nic řečeno o bližší lokalisaci Exampaia, jíž se odvážiti nemohu, ač Siňucha nebo Mertvovod jsou nejvíce na snadě.

Na mapě Peutingerově čteme na horním toku řeky tekoucí za Agalingem (Dněstrem?): Cap anis paludis a na přítoku jejím s pravé strany: cap fl. Selliani. Tomaschek, doplniv prvý zápis na »[Hyp]anis paludis«[2]), ptá se, neoznačuje-li druhé jméno »fluvius Sellianus« dnešní potok Соленой.

Výklad tento, ačkoliv by význam přítoku »Slaného« zároveň sváděl k tomu, abychom v něm hledali starý Exampaios, zdráhám se přece přijmouti[3]) Viděl bych v řece, jež zde na Peutingerově mapě ze dvou pramenů se stéká, spíše Borysthenes než Hypanis, třebas že na pramenu nese zápis [Hyp]anis. Neboť o Borysthenu soudilo se již v době císařské (srv. dále), že se stéká ze dvou velkých pramenů. Hypanis bych spíše spatřoval v menší řece následující, označené *fl Nusacus* a položené na východ od Borysthenu na základě mylné představy, jež v době té všeobecně panovala, jak vidno z výše uvedené zprávy Strabonovy, Pliniovy a Ptolemaiovy. Také samo jméno »Nusacus«, emendujeme-li je ve »fl. Nuracus«, řeka nurská, ze země Neurů tekoucí, výborně by se hodilo na dnešní Bug, jehož prameny se vskutku nalézaly v zemi Neurů.[4])

Další řeka, kterou znají některé staré prameny ještě před

---

[1]) *Stein* u Herodota IV. 52, *Reichardt* (Landeskunde 47), *Mair* (Land der Skythen II. 56).

[2]) Tak už *Katancsich* (Orbis ant. I 203), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien. Hist. Cl. 1889, 7).

[3]) *K. Müller* spojil zase jméno Sellianus s jménem Sluč Leini s. Liani oppidi (I. 434). Sám bych je spíše spojil se severní částí jedné ze známých vodních drah, po níž se do vnitra Rusi dovážela v starých dobách sůl z Krymu a břehů Azovského moře, a jež slula Slovanům ruským »Путь соляный«. Srv. o ní *Brun* (Зап. Од. V. 135, Essai LXIX.), *Karamzin* (Ист. Росс. Гос II. pozn. 419). Dosud sluje jeden přítok Kalmia a jiný přítok Vlčí vody »соленая«.

[4]) Nerozumím dobře, proč Müllenhoff v Nusaku viděl Pacyris Plinia a Varrona, o němž později (*Müllenhoff*, DA. III 81). Plinius sice dí (IV, 88). »Auchetae apud quos Hypanis oritur, Neuroe apud quos Borysthenes«, ale to jest patrný omyl, spletení Hypanu s Hypakyrem, jak Müllenhoff (l. c. III. 46) sám dobře uznává Hypakyris to byl, jehož vody tekly krajem Auchetů, podle Herodota (IV. 6) oddílu *královských* Skythů. Hypanis pramenil v zemi Neurů, právě jako pripeťské rameno Borysthenu (viz hlavně slova Pomp. Mely II. 1, 7, Hypanis . . . surgit in Neuris).

Borysthenem, jest *Asiaces*, *Ἀξιάκης*,[1]) která je pro nás důležita tím, že v představě Ptolemaiově vytékala z Karpat. Ale řeka ta není nikde uvedena tak, abychom mohli určitě rozpoznati, které z dnešních řek jméno náleželo. Už Mannert poukázal k tomu, že si Aksiakem musíme patrně představiti řeku větší, neboť podle Plinia a Mely seděli u ní tři kmenové: Asiakové, Krobiggové a Kallipidi. Měli tedy staří představu spíše o řece větší než menší, a takovou by byl zde dnešní Ingul nebo Ingulec mezi Bugem a Dněprem. Nicméně se vykladatelé obraceli hojně i k jiným. Podle jedněch je Aksiakes jen jiné jméno Hypanu,[2]) podle jiných některá z říček mezi Dněstrem a Bugem. Tak na Tiligul myslil Ukert, Forbiger, Lindner, Reichard, Neumann, Tomaschek, Bekker, Brun, K. Müller, Müllenhoff, Braun a Latyšev,[3]) na Kujalnik Köppen a Naděždin.[4])

---

[1]) Mela (II. 1, 7): Asiaces proximus (ab Hypani) intra Callipidas Asiacasque descendit. Hos ab Histricis Tyra separat. Plinius (IV. 82): Mox (a Tyra boream versus) Asiacae cognomines flumini, ultra quos Crobiggi, flumen Rhode, sinus Saggarius, portus Ordessus. Ptolem. (III. 5. 6): *ὁ δὲ Ἀξιάκης ποταμὸς καὶ αὐτὸς διαρρεῖ τὴν Σαρματίαν μικρὸν ὑπὲρ τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Καρπάτου ὄρους*. III. 5. 14 *ὑπὲρ δὲ τὸν Ἀξιάκην ποταμὸν Ὀρδησσὸς* 57°—48°30'. Snad i Ptolemaiův *Πασίακος*, tekoucí u isthmu perekopského do Azovského moře (III. 5. 4), není, než omylem sem položený a přepsaný Aksiakes.

[2]) Tak soudil na př. *Mannert*, maje je za jméno pozdější (Norden der Erde, 230, 233). Hrabě *Dzieduszycki* má to za jméno dolního Hypanu asi tak, jako Ister byl jméno dolního Dunaje (Wiadomości 282, 303); *Eichwald* (Alte Geographie 406, 410, 419) ztotožňoval Aksiakes s tureckým názvem Bugu Ak-su. Tak zvali Turci Bug podle *Peyssonela* (Observations histor. et géograph. etc. Paris 1765 107, 151). Mínění to však není správné. Turecké Aksu nebylo v užším spojení s jménem Aksiakes. Název turecký jest pozdní appellativum, značící »bílá voda« (ak-su); podobnost se starým jménem je asi náhodná. Že by byli Řekové, jak Eichwald a také Brun (Essai XXXIV) soudili, přejali toto jméno v starověku od některého kmene tureckého a pořečtili je ve formu Aksiakes, nelze přijmouti proto, že Turci v tu dobu na Bugu ještě neseděli. Spíše bychom mohli přijmouti, že turečtí kmenové přišedše v pozdějších dobách k Bugu a uslyševše staré jméno Aksiakes, svedeni jsouce podobností zvuku přezvali jej Ak-su. Ale i to mám za nepravděpodobné proto, že v té době byl obvyklý buď název Hypanis nebo Bug. Ostatně srv. výklad názvu tureckého v článku *B. Munkácsiho* »A Dnjeper folyónak hunn Var neve (Ethnographia 1897, 235).

[3]) *Forbiger* Handbuch III. 1118), *Ukert* (Skythien 186), *Lindner* (Skythien 210), *Reichardt* (Kl. geogr. Schriften 280), *Neumann* (Hellenen 363), *K. Müller* (Geogr. Ptolem. I. 421), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien 1888 723), *Bekker* (Зап. Од. III. tab IV.), *Brun* (Essai XXXIV, LXII), *Müllenhoff* (DA, III. 50), *Braun* (Разысканія I. 208), *Latyšev* (Inscriptiones II. Tabula).

[4]) *Naděždin* (Зап. Од. I. 37), *Köppen* (Jahrbücher 1822. Bd. XX. 264).

Ze zprávy Melovy, Pliniovy i Ptolemaiovy vidíme, že tu patrně běží o řeku tekoucí mezi Dněstrem a Hypanem nedaleko hranic staré Dacie, a to by se bez odporu nejlépe hodilo na oba Tiliguly nebo Kujalniky, stékající se mezi Oděssou a Očakovem ve společné limany.

Vedle jmenovaných řek Plinius a Ovidius uvádějí ještě dvě jiné, mezi Dněstrem a Dněprem, a to řeku *Rhode* a *Sagaris*,[1]) ale to jsou řeky zcela sporné a vedle toho jistě nepatrné a s oblastí slovanskou nesouvisící. Proto jich pomíjím.

Třetí hlavní řekou, úvodím svým hluboce zasahající do kraje slovanského, je řeka Dněpr, starý *Β ο ρ υ σ θ έ ν η ς*. Jméno Dněpr vyskytuje se na jisto poprvé v řeckém anonymním periplu Černého moře (c. 84) ve formě *Δάναπρις* a pak u Jordana (Get. 5) — Danaper.[2]) Obě jména, staré i pozdější, nejsou dosud vyložena.[3])

---

[1]) Srv. Starověké Zprávy str. 69.

[2]) Srv. scholia k Dionysiově Periegesi (*Latyšev* Scythica I. 216: *ἀπὸ δὲ Βορυσθένους ποταμοῦ τοῦ Δανάπρεως καλουμένου*) a anonym. anametresi c. 3. (ibid. I. 289). *Téglás* domnívá se však, že je toto jméno už u Herodota a to ve jméně řeky *Naparis*, kterou prý Herodot omylem uvádí jako severní přítok Istru (srv. napřed str. 154); domněnka je nepravděpodobná při rázu práce Herodotovy. (*Téglás G.* Herodotos Dáciára vonatkozó földrajzi adalékainak kritikai méltatása. Budapest 1899. Srv. Věstník SS. IV. 88).

[3]) O výkladu jména *Δάναπρις* srv., co jsme pověděli napřed při výkladu Danuvia. K tomu srv. výklad Šafaříkův z thráčtiny (SS, I, 545). Velmi sporný je výklad staršího názvu *Βορυσθένης* (na nápisu T. Plautia Silvana *Borustenes*. CIL. XIV 3608). Vyvolal také velkou řadu domněnek, zejména se strany slavistů.

Je nepopíratelno, že vnější podobnost tohoto starého jména řeckého a slov. *Berezina* (od berza, stsl. brêza) nebo *Berestina* (od berstъ, stsl. brêstъ ulmus). nebo litev. *beržinas* (od berža, prus. berse, lot. bērzs, bērze), a *beršti* (bělati se) je dosti značná, aby vzbuditi mohla otázku, zda starý název není jen graecisovaný tvar slavolitevského názvu domácího. Otázka tato má značnou zajímavost pro slovanské starožitnosti, neboť kladná odpověď poskytla by nám krásný nový doklad pro existenci Slovanů na dolním Dněpru v době velmi časné, a zejména doklad pro časné jejich styky se světem řeckým.

Již v starších dobách připadali vykladatelé hojně na myšlenku vykládati takto jméno Borysthenes ze slovanštiny, a zejména je přímo spojovali s názvem jeho přítoku Bereziny. Tak *Veleslavín*, *Herberstein*, *d'Anville*, *Schlözer*, *Katancsich*, *Reichard*, pak i *Šafařík* (SS. I. 544, tam viz i citace starších), *Forbiger* (Handbuch III. 1116), *Naděždin* (Зап. Од. I. 32, Опытъ 76), *Hansen* (Osteuropa 170), *Eichwald* (Alte Geogr. 302, Обыталища 87), *Perwolf* (Archiv sl. Phil. VIII. 33), *Neumann* (Hellenen 221), *Cuno* (Forschungen I. 233). Proti postavil se na př. *Krek* (Einleitung 282), ač ne ve všem správně.

Herodot neznal pramenů Borysthenu a podle všeho mimo samotné ústí řeky blíže nepoznal. Také o toku neměl správných dat. Podobně pramenů neznal Pomp. Mela (II. 1. 6), Strabo (VII. 3, 17); podle Dionysia Periegety (v. 310) vytékala řeka Borysthenes ze země Agathyrsů, Gelonů a Neurů, podle Plinia (IV. 88) ze země Neurů (srv. též Amm. Marcellina XXII. 8, 40 a Solina 15, 1). Teprve Markian umísťuje prameny správně na sever do země Alanů, usazených kolem hor Alanských.[1] Ale před ním již Ptolemaios vykládal (III. 5, 6), že Borysthenes stéká se ze dvou velkých pramenů, jednoho severního na stupni 52⁰ a 53⁰ a jednoho západního (53⁰ 30′—50⁰ 20′), prýštícího z Amadockého jezera.[2]

Müllenhoff vykládal jméno za skythské a spojoval se zend. *vourustâna* (DA. III. 122; srv. k tomu polemiku *Jurgevičovu* Зап. Од. VIII. 13), *F. Braun* nově také s íránským * *baru-stena*, srovnávaje zend. *bar* — рѣзать, сверлить a kořen *sti* толкаться, стремиться, cf. ř. *στένος* (Разысканія I. 80). O jiných podružných výkladech se zde zmiňovati nechci a také ne spor řešiti. Odkazuji jen na to, co jsem blíže napsal v Starověkých Zprávách, kde, ponechávaje filologickou stránku sporu úmyslně stranou, ukázal jsem jen na dva momenty, jež mohou mluviti ve prospěch výkladu ze slovanského: 1. že se jména odvozená od brêza nebo brêstъ nalézají v krajích slovanských velmi často mezi jmény pro vody stojaté i tekoucí, a 2. že ostrůvek, jejž staří znali před ústím Borysthenu (Strabo VII. 2. 17, Ptolem. III. 10, 9 *ἡ καλουμένη Βορυσθένης νῆσος*) jest patrně totožný s dnešním Berezanem a poskytuje nám přímý doklad spojení názvu Borysthena a rus. береза. Že by se byl ze starého jména Borysthenes vyvinul slovanský Berezan, je nepravděpodobné. Srv. i »lacus Berezania« u Očakova v Bronioviově Tartarii (ed. *Schwandtner* Scr. rer. hung. III. 117).

[1]) Dionys. Per. 310. *Νευροί θ' Ἱππόποδές τε Γελωνοί τ' ἠδ' Ἀγάθυρσοι ἧχι Βορυσθένεος ποταμοῦ ὕδωρ Εὐξείνῳ.* Plinius. IV. 88. Neuroe apud quos Borysthenes (oritur). Amm. Marc. XXII. 8, 40. Borysthenes a montibus oriens Neruiorum Solinus 15, 1. Mark. II. 39. *Ἀλανῶν ἔθνος, παρ' οἷς τοῦ Βορυσθένους ποταμοῦ αἱ πηγαὶ τυγχάνουσι.* Podobně Julius Honor. c. 33 (Riese 43): Fluvius Borysthenes nascitur de monte Hyperborei Rhipaei.

[2]) Toto udání Ptolemaio o vedlo ke sporům o to, co si máme v těchto dvou pramenech představiti. *Mannert* (Norden der Erde 231) soudil, že Ptolemaios v západním pramenu omylem rozuměl Bug, vtékající do limanu dněprovského, jiní, jako d'Anville, Reichard, Eichwald, Šafařík a Sadowski podle mého soudu správně soudili, že Ptolemaios dostal jakési nové zprávy o stoku vlastního severního Dněpru se západním přítokem, jejž prvotně měli za Borysthenes, a to buď s Pripetí nebo Berezinou (SS. I. 546). Srv. *Eichwald* (Alte Geogr. 302), *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 224). *K. Müller* (Ptolem. I. 420) pomýšlí na stok Pripeti s Berezinou. *J. Sadowski* (Handelstrassen der Griechen und Römer. Jena 1877 65 soudí docela, že Ptolemaios měl představu o 3 pramenech Dněpru: Pripeti, Berezině a vlastním Dněpru.

Podle těchto zpráv je na snadě souditi, že prvotně za horní tok Borysthenu byl jmín jeden z jeho velkých západních přítoků, tekoucích od země Neurů, tedy buď Pripeť nebo Berezina, ač zároveň uznávám, že při zprávě Ptolemaiově možno do značné míry i mysliti na omyl s Bugem nebo Ingulcem, jako na př. Braun [1]) nebo Brun [2]) soudí. To pak, že Řekové pravý pramen Dněpru před Kristem neznali, svědčilo by zároveň, že pozdější pověstné spojení jihu se severem přes Lovať, Ilmeň nebylo do té doby Řekům známo, a nebylo snad ani od domácích používáno, aspoň ne ve větší míře.[3]) Teprve u Ptolemaia, kdy z příčin již v úvodu pověděných objevuje se značný pokrok v poznání těchto

---

[1]) *Braun* (Разысканія) I. 215). Pro spojení druhého pramene s Bugem svědčí jeden nejvýše podivný zjev: že totiž v Ptolemaiově mapě úplně chybí tok Bugu se svojí důležitou obchodní drahou.

[2]) *Brun* (Essai XXXII)

[3]) Barsov soudil, že dněprovskou dráhu a spojení sev. moře s Cařihradem odkryli teprve Normani (l. c.). Proti tomu Zabělin dokazoval, že známo bylo již Řekům doby Ptolemaiovy (Исторія рус. жизни I. 262, II. 29). Že v starší době nebyla ta cesta Řekům známa, soudil bych z toho, co nahoře uvádím, že totiž zprvu neznali horního Dněpru, majíce buď Pripeť nebo Berezinu za vlastní Dněpr; teprve u Ptolemaia máme správnou zmínku o pramenu severním. Že ostatně obchod řecký sahal již v staré době dosti hluboko do vnitra Rusi, svědčí archaeologie a také zprávy o městě Gelonu v zemi Budinů, v němž sídlilo množství řeckých osadníků. Zajímavo je však, že spojení úvodí pontského a baltického již v staré době prostředkovaly voloky. Nemáme sice o tom ze starověku žádného určitého svědectví, ale vzhledem k mnohostrannému spojení obchodnímu, o němž nám archaeologie Ruska již pro starověk podává tolik zřejmých svědectví, a vzhledem k tomu, že letopisy ruské hovoří o nich jako o zcela známých cestách, nepochybuji v nejmenším, že už ve starověku bylo voloků na různých místech užíváno; z téže příčiny nevykládám také starověkou báji o přechodu z Tanaidu de moře severního za čirý výmysl, nýbrž za báj, povstalou na základě zpráv o skutečné přepravě loděk z jednoho moře v druhé pomocí voloků. Báji tu uvádí Diodor IV. 56 při výkladu o pouti Argonautů *ἀναπλεύσαντας γὰρ αὐτοὺς διὰ τοῦ Τανάιδος ποταμοῦ ἐπὶ τὰς πηγάς, καὶ κατὰ τόπον τινὰ τὴν ναῦν διελκύσαντας, καθ' ἑτέρου πάλιν ποταμοῦ τὴν ῥύσιν ἔχοντος εἰς τὸν ὠκεανὸν καταπλεῦσαι πρὸς τὴν θάλατταν* . . . K tomu srv. zprávu Skymnovu v scholiích Apoll. Rhod. (IV, 284): *Σκύμνος αὐτοὺς (Ἀργοναύτας) διὰ Τανάιδος πεπλευκέναι. ἐπὶ τὴν μεγάλην θάλασσαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν ἡμετέραν θάλασσαν ἐληλυθέναι καὶ παρεκβολεύεται ὡς ἄρα ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἤπειρον οἱ Ἀργοναῦται ἐπὶ στρωτήρων ἐκόμισαν τὴν Ἀργὼ μέχρις οὗ ἐπὶ θάλασσαν παρεγένοντο.* Také představa o tom, že Tanais je spojen se severním mořem průlivem (srv. Starověké Zprávy 24 sl.) vznikla podobně. Ještě u Mas'údího nalézáme podobnou analogii v představě průlivu spojujícího Don s Volhou, kteráž povstala patrně též na základě voloků (*Harkavi* Извѣстія 153).

končin, máme první zprávu o pravém horním Dněpru, a Markian Herakleotský prameny jeho klade první správně pouze na sever. Dlužno tedy původně na př. u Herodota starým Borysthenem rozuměti dnešní Dněpr + Berezina nebo Pripeť. Jinak jsou zmínky o Borysthenu v starověké literatuře velmi hojné.[1]) Popisují jej stále (na př. Herodot IV. 53, Pomp. Mela II. 1, 6, Skymnos v. 804 nsl., Periplus Anon. c. 85) jako řeku klidného toku, velice užitečnou, živící nejlepší druhy ryb a svlažující nejlepší pastviny. U limanu Borysthenu odpařovala se v hojnosti sůl, jež byla důležitým obchodním zbožím pro slovanské vnitrozemí.

O splavnosti Borysthenu došly zprávy poněkud zmatené. Herodot udává (IV. c. 53), že od ústí ke vtoku Gerrhu řeka Borysthenes splavná byla 40 dní plavby »τεσσεράκοντα ἡμερέων πλόος ἐστί«. Udání to jest však velmi pochybné, neboť je na jisto udané číslo dnů nepoměrně vysoké.[2]) Pokoušeli se proto mnozí odpomoci vhodnou opravou slova τεσσαράκοντα v τεσσαρακαίδεκα, jak navrhl už Bayer r. 1728, pak d'Anville, a po něm správně přijala značná část vykladatelů.[3]) Na omylu je však i Strabo (VII, 3, 17), jenž zase udává číslo nepoměrně malé, hovoře o splavnosti Dněpru v délce 600 stadií, což by se podle Herodotova odhadu [4]) rovnalo jen 3 dnům plavby!

S touto otázkou splavnosti Dněpru je spojena záhada, proč se staří nezmiňují o pověstných v pozdější historii prazích dněprovských.

[1]) Srv. citáty u *Forbigera* (Handbuch III. 1116).

[2]) Přijal je též Mela (II. 1, 6), Skymnos v. 816 a Periplus Anonyma (c. 85) patrně z Herodota. Herodot ostatně sám na jiném místě (IV. c. 101) udává jen 20 dní cesty pro šířku Skythie, jejíž severní hranici tvořil kraj Gerrhos a IV. c. 18. výslovně dí, že Skythové oráči bydlí podél Borysthenu 11 dní cesty, pak že je pustina a za ní Androfagové.

[3]) Srv. blíže o tom v Starověkých Zprávách na str. 72. Že je správna emendace na 14 dní, svědčí sám Herodot dvakráte, vykládaje v IV. c. 18, 19, že se sídla Skythů podél Dněpru nahoru táhla až ke Gerrhu (za nimž byly pustiny) 14 dní plavby. O tom, kolik spotřebují času malé lodi při plavbě proti Dněpru, viz zajímavá data od plavců sebraná *Naděždinem* (Зап. Од. I. 69 nsl.). Podle něho uběhne loďka denně nejvíce 30—35 verst, podle slovníku Semenova 25—30, což by za 14 dní činilo, vezmeme-li průměr 30 verst, 420 verst, — tedy vskutku asi vzdálenost od moře k porogům, kterou Buračkov odhaduje na 417 verst (Зап. Од. IX. p. 14).

[4]) Podle udání Herodotova uběhla loď za dne asi 70.000 sáhů, v noci pak 60.000 (IV. 86); na jednu denní cestu v Skythii čítal Herodot 200 stadií (IV. 101).

Soudím v této sporné otázce, že předně nebyly prahy tyto starým do té míry neznámy, jak se dosud hojně vykládá (srv. na př. stať Buračkova nebo Brauna), neboť praví-li Herodot (IV., 71), že Borysthenes je splavný až do země Gerrhů vzdálených 40 (oprav. 14) dní plavby, a dí-li, že za zemí Gerrhů není již znám (IV., 53), — je v tom zřejmé, třebas nepřímé svědectví, že Řekové měli vědomost o nějaké překážce, která v zemi Gerrhů další plavbě bránila. Prahy byly tedy známy, ale zpráv o nich není, a to patrně proto, že nevzbuzovaly v té době ještě takový zájem jako později. Pověstnými se staly teprve, když počaly býti velkou překážkou hromadnému postupu velkých válečných výprav ruských a normanských s tisíci lopěmi, směřujícími na moře Černé proti Cařihradu. Proto se o nich rozepisuje Konstantin Porfyrogennetos, neboť před jeho dobou měly už několikráte v podobných případech velkou úlohu. Ostatně Dunaj byl v starověku také důležitou cestou obchodní, a to jistě už v době Herodotově, jak souditi smíme z množství jmen přítoků, jež Herodot uvádí, — a přece o jeho prazích v Železné bráně máme rovněž jen zmínky pozdní a vzdálené.[1])

Tolik o Borysthenu — Dněpru.[2])

Z přítoků jeho staří těch, které by nás nejvíce zajímaly, totiž přítoků tekoucích pravlastí slovanskou, téměř nepoznali. Že by se na př. byli seznámili s Pripetí a Berezinou, toho máme stopy jen velmi daleké. (Srv. napřed str. 165.) Z přítoků Dněpra poznali staří jen řeky vlévající se do dolního toku, a jen tak povrchně, že podnes bližší určení a lokalisace jmén a zpráv, o nich nám zachovaných, tvoří skupinu nejspornějších otázek v oblasti starověké geografie Ruska. Na tomto místě mohu se jich dotknouti jen

---

[1]) Strabo VII., 3, 13 a Suidas s. v. *Καταῤῥάκται*.

[2]) O tom, jak někteří starý Borysthenes vykládali na řeku jinou a z jakých důvodů, viz Zprávy Starověké str. 73 nsl. Podkladem pro tato různá mínění byla hlavně obtíž v určení přítoků dněprovských Herodotem uvedených, o nichž srv. dále. Na základě toho na př. *V. Dzieduszycki* snažil se dokazovati, že Herodotův Borysthenes je vlastně Ingul, dnešní přítok Bugu (Wiadomości 186, 275, 361). *Naděždin* hledal jej zase v Bugu (Зап. Од. I., 41), ale oba nesprávně. Nesprávna je také domněnka, o níž se nejvíce opírali *Rawlinson*, *Buračkov* a *Lelewel*, podle níž se prý od doby Herodotovy změnil útvar půdy jihoruské tak, že dnes uvedené zde řeky jinak tekou a jinak vypadají, než za doby Herodotovy (*Rawlinson* Herodot IV. Essay IV. 16 sl., *Buračkov* v Зап. Од. IX., 21 sl., *Lelewel* Narody 28).

zcela stručně a odkazuji toho, kdo se o věc blíže zajímá, na příslušnou stať v Starověkých Zprávách.[1])

Z přítoků Borysthenu uvádějí staré prameny tři: *Παντικάπης* (Panticapes), *Γέῤῥος* (Gerrhus) a *Ὑπάκυρις* (Hypacyris, u Mely Ypacares), z nichž v bližším spojení s územím slovanským byly nejvýše jen oba první.

Pantikapes, řeku jména původu nejistého, uvádí Herodot jako pátou velkou řeku skythskou (IV., 54), kteráž přitékala se severu a před stokem svým s Borysthenem protékala lesnatý kraj *Ὑλαίη* zvaný. Při Pantikapu seděli za Herodota rolničtí Skythové, a to tak, že táhla se sídla jejich tři dny cesty na východ od Olbie, a že řeka sama je dělila (podle Plinia IV., 83) od sídel Skythů kočovných. Už tyto zprávy poskytují při určování Pantikapa největší obtíže. Podle nich stékal se Pantikapes s Borysthenem poblíže moře, a to by odpovídalo jedině Ingulci, jakožto řece skutečně větší. Ale Ingulec vtéká do Dněpru s prava, a ostatní zprávy o Hylaii, o sídlech Skythů svědčí rozhodně spíše pro některý přítok s leva tekoucí. Ale pro který? Pro Koňku stékající se u Nikopole s Dněprem? Ta je říčkou jen nepatrnou, na niž se Herodotovo epitheton *ὀνομαστός* nijak nehodí. Tyto odpory jsou podkladem sporů, jež rozdělily vykladatele Herodotovy na několik táborů a sice:

1. na ty, kteří hledali Pantikapes mezi západními přítoky a to nejvíce v dnešním Ingulci (na př. Lindner, Dzieduszycki, Gutschmidt, Brun, Braun, Latyšev), méně v jiné říčce severnější ku př. v Pripeti (Narbutt) nebo zase docela v Ingulu, přítoku Bugu (Naděždin),

2. na ty, již hledali jej na východě Dněpru a to buď nejčastěji v Koňce (na př. hr. J. Potocki, Reichard, Hansen, Kolster, Brandstätter, Dubois de Montpéreux, Buračkov, Zabělin) nebo docela v Samaře, Sule, Psjolu, ba i Desně (na př. Bayer, d'Anville, Larcher, Eichwald, Heeren, Gatterer, Mair),

3. konečně na ty, kteří vůbec existenci tohoto a dalších přítoků upírali, na př. Stein.[2])

Po dobré rozvaze kloním se sám nejspíše k mínění skupiny prvé a ztotožňuji starověký Pantikapes s Ingulcem na základě důvodů, jež jsem jinde blíže vyložil a jež opírají se jednak o rozsazení Skythů na základě zpráv Herodotových, jednak o velkost a směr toku Pantikapa, a konečně o to, že si v starověku vůbec

[1]) Starověké Zprávy str. 75 sl.

[2]) Citáty viz v Star. Zprávách str. 76. O jiných vzdálenějších výkladech viz tamže str. 77. pozn. 3.

pletli častěji Pantikapes s Hypanem-Bugem podle zprávy Pliniovy [1]); neboť nejlépe to tím vysvětlíme, představíme-li si, že obě řeky Bug i Ingulec vtékají od severu vedle sebe nedaleko Olbie do Dněpru. Jistoty ovšem v otázce této nikdy se nedoděláme. Jakýsi omyl v Herodotově zprávě jest zřejmý.

Druhý přítok *Gerrhos* [2]) stékal se podle Herodota (IV., 19, 20, 56) s Borysthenem v místě, po které byla hlavní řeka splavna a známa. Stok obou řek dostihl se po 40denní, správně 14denní plavbě, a řeka Gerrhos dělila tokem svým Skythy kočovné od královských. Vše ukazuje, že Gerrhos byl přítokem s levé strany, tedy buď Koňkou nebo výše k severu položenou Samarou; a určení by bylo poměrně snadné, kdyby nebyl sám Herodot připojil ještě zprávu, že týž Gerrhos je jakýmsi ramenem spojen s třetí řekou Hypakyrem a že s ní vtéká společným ústím do zálivu Karkinitského. Zprávu tu opakuje i Mela a jiní. [3]) V této zprávě, pro niž naprosto nemůžeme nalézti potvrzení v dnešních vodopisných poměrech kraje rozkládajícího se mezi dolním Dněprem a mořem Azovským, jsou očividné omyly, a doplníme-li ji ještě jinými ze starověku zachovanými zprávami o řece Gerrhu, o kraji kmene Gerrhů, o řece Hypakyru, o Karkinitu [4]) atd., dostaneme se do takových záhad a odporů, že jasné východisko nalézti je vůbec nemožno. To mělo přirozeně za následek, že se vykladatelé

---

[1]) Plinius IV., 83 quidam Panticapem confluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt, diligentiores Hypanim.

[2]) K výkladu tohoto jména upotřebeno bylo nešťastně i etymologie ze slovanštiny. *Iv. Zabělin* v slově tomto viděl graecisované slovanské appellativum (Исторія русс. жизни I. 228) hornaté výšiny, táhnoucí se od prahů dněprovských. Ze slova gora (»v horách«), značícího vrchní místa sídel skythských vzhledem k nížině dolního Dněpra, povstalo prý v ústech Řeků Herodotovo *γέῤῥος*, *ἐν γέῤῥοισι*. *Cuno* (Forschungen I., 241) srovnává zase s tím slov. názvy Žerev, Žerevica, Žerespeja, a u Konst. Porf. zachovaný název residencí ruských knížat *Γύρα* (De adm. imp. c. 9); *G. Mair* vykládá, že Gerrhos značilo vlastně hranici, *Γέῤῥος χῶρος* = Grenzland, a domnívá se, že jest to skythský překlad domácího slovanského jména (Land der Skythen II., 23, 61 b).

[3]) Mela II., 1, 4: urbs Carcine, quam duo flumina Gerrhos et Ypacares uno ostio effluentia adtingunt. Srv. Plin. IV., 84 (lacus) Buces a Coreto Maeotis lacus sinu petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bucem, Gerrhum, Hypanim ex diverso venientes tractu (srv. Ptolem. III., 5, 4).

[4]) O sporném položení města Karkinitu, Karkiny a j. srv. Starověké Zprávy 83 a tam neuvedenou stať *Latyševa* v knize Греческія и латинскія надписи найд. въ Южной Россіи въ 1889—92 гг. (Спб. 1892) str. 6. sl.

v určení obou řek Gerrhu a Hypakyru opět daleko rozcházejí. Jedni viděli v Gerrhu Koňku (Lappo-Danilevskij, Gutschmid, Brun), druzí Samaru (Mannert, Reichardt, Kolster, Müllenhoff, Dumšin, Latyšev a j.), nehledě k řekám ještě severnějším nebo docela k přítokům západním. [1]) Druzí zase, přihlížejíce k pozdější zprávě Melově (II., 1, 4), Pliniově (IV., 84) a Ptolemaiově (III., 5, 4), ztotožnili Gerrhos s některou z říček tekoucích do moře Azovského, a to nejčastěji s Moločnou (na př. d'Anville, J. Potocki, Rennel, Larcher, Reichard, Forbiger, K. Müller, K. Neumann, C. Krauth a F. Braun), pomýšlejíce na to, že horní toky těchto řek sbližují se velice s prameny východních přítoků Dněpra, Koňky nebo Samary, čímž pak mohla povstati představa o řece, jež na jednom konci stéká se s Borysthenem, na druhém s Hypakyrem. [2])

Kde je pravda, těžko pověděti, ba těžko i říci, kde je více pravděpodobnosti. Družil bych se však nejspíše ještě k těm, kdož v Gerrhu vidí východní přítok Dněpra Koňku nebo spíše Samaru, v Hypakyru pak některou z řek maiotských, Kalmius nebo Mius, jež snad byly už v starověku voloky spojeny s řekou Volčí a Samarou. Nejvíce pravděpodobnosti poutá se k Samaře, na základě udaje Herodotova o 14denní plavbě ke stoku Gerrha a na základě toho, že v končinách těch přestával býti Dněpr splavný, patrně pro své prahy mezi Jekatěrinoslaví a Kremenčugem. Samara vtéká u Jekatěrinoslavi. Tam ovšem pak položiti dlužno i zemi Gerrhů (Herodot IV., 20, 53, 56, 127; 71 ἐν Γέρροισι), jež byla Skythům posvátná proto, že se v ní nalézaly hroby jejich králů. I to se příbližně hodí na kraj při prazích, pokud

[1]) Srv. na př. ztotožnění Steinovo a Narbuttovo s Desnou, k čemuž se druží i Mair, vykládaje Gerrhos za Desnu spolu s horním Donem. Eichwald hledal Gerrhos jednou v Ingulu, jindy v Desně, Naděždin v Buzuluku, říčce tekoucí do Dněpra u sěla Gruševky, Lindner myslil na Tjasmin, Vivien de St. Martin, Menke a Miščenko ztotožňují zase Gerrhos s Doncem. Srv. Zprávy Star. 79 pozn. 3; str. 80, 81.

[2]) Nejoriginálnější z jmenovaných jest výklad Braunův; zasluhuje zde zvláštní zmínky, ačkoliv mne nedovedl přesvědčiti o výhradné správnosti. Braun soudí, že Gerrhos je totožný s Moločnou a že zpráva Herodotova, ztotožňující jej zároveň s Hypakyrem, je vložkou nebo chybou povstalou tím, že Gerrhos-Moločná vtékala do Maiotského zálivu u místa Akry ὑπ' Ἄκρᾳ (Braun Разысканія I., 224 sl.). Zpráva Herodotova je vskutku v nápadné protivě k ostatním zprávám.

z dosavadních nálezů lze souditi, ač nám chybí ještě bezpečnější chronologické spojení.[1])

Další detaily sporných míst těchto končin nás více nezajímají, a také ne další poměry vodopisné.[2]) Připomněl bych jen, že řeka *Don*, starý *Τάναις*,[3]) která se aspoň svým horním a středním tokem brzy sblížila s oblastí slovanskou, v této části zůstala dlouho neznámou. Herodot, jenž se o ní první důkladněji zmiňuje (IV., 21, 57, 122, 123), ví jen, že Tanais vyvěral z dalekého jezera na severu, kdesi v zemi Thyssagetů, ale o toku řeky nevěděl ničeho.

I po Herodotovi dlouho byly toky Tanaidu a prameny jeho neznámy. O tom, že jej sprvu spojovali se severním mořem, představujíce si jej za jakýsi úzký průliv, spojující oceán severní s jižním, zmínili jsme se již nahoře, na str. 165. Později sice opustili tuto představu, ale kde Tanais pramení, dlouho se nevědělo. Jedni jeho pramen kladli na východ, druzí na Kavkaz, divně tam stáčejíce horní tok řeky, jiní zase na severozápad k Istru. Nejčastěji mu dávali staří vyvěrati v báječných horách Ripajských na dalekém severu. Tak Plinius (IV., 78), Mela (I., 19, 115), Lucanus (III., 372), ještě Jul. Honorius (str. 43. ed. Riese), Orosius (2), Jordanis

---

[1]) Jest sice pravda, že se největší skupina tak zv. knížecích hrobů rázu skythského (a mezi nimi i nejkrásnější a nejbohatší hroby) nalézá na západ od Dněpru mezi Jekatěrinoslaví, Nikopolem a Buzulukem, ale hroby tyto, jež se dříve kladly i do IV. stol. př. Kr., kladou nověji na př. Tolstoj a Kondakov do III.—I. st. př. Kr. a přičítají Sarmatům, čímž by pak ovšem pro dobu Herodotovu významu neměly. (Русскія древности въ памятникахъ искусства. Спб. 1889 II., 84 nsl. 100, 104, 113, 114. Srv. *Miščenko* ЖМНП. 1896 Май 87). Pokud vím, jen *Malmberg* v díle »Предметы греч. и грекобарб. искусства найд. въ курганѣ Карагодеуашъ« (Матер. по арх Россіи Nr. 13) datuje předměty čertomlyckého kurhanu do V. st. př. Kr., a *Furtwängler* hrob kul-obský z části do V., z části do IV. stol. (Intermezzi. Leipzig 1896. 83).

[2]) Nanejvýše vhodno znovu připomenouti, že ve jméně Peut. mapy Fl. Sellianus mohli bychom viděti část solné dráhy vodní běžící východně od Dněpra k Moločné nebo ke Kalmiu (přes Solnou a Vlčí vodu). Šafařík soudil ještě, že i jméno vnitrozemské říčky, a to Piny nebo Pěny, přítoku Jasoldy, došlo k sluchu Řeků, jak vidno z názvu kmene Piengitů (*Πιενγῖται* Ptolem. III., 5, 8). Šafařík měl jméno toto zároveň za jedno z »nejjistějších svědectví pro starou existenci Slovanů« v těchto končinách (SS. I 547). Tak daleko ovšem jíti nelze. Ostatně o výkladu tohoto jména pojednáme později.

[3]) Pokusy o výklad jména viz napřed na str. 20. Nejčastěji spojují je s osset. *dan* voda. Výklad Müllenhoffův z írán. *tan* roztahovati viz v jeho DA. III. 122. Srv. též Eustathiův kommentář k Dionysiovi c. 14.

(Get. V., 32) a řada jiných.[1]) První lepší zprávy zanechal o něm Ptolemaios (III., 5, 4). Ví, že Tanais vtéká dvojím ústím do moře, zná dobře směr toku horního od severozápadu i obrat toku dolního na jihozápad. Prameny klade na hory Ripajské k 58° šířky a 64° délky do země jinak neznámé.

Starověký Tanais jest beze vší pochyby dnešní Don. Při obchodu, který od starodávna spojoval Azovské moře s východem, při čemž dolní tok Donu a další stejnosměrný tok Volhy od dnešního Caricynu nahoru tvořil nejpohodlnější cestu obchodní pro domorodé i řecké kupce, není vůbec možno, aby byli Řekové nepoznali Donu, aby se byli o něm časně nedověděli. Spíše lze připustiti, že si staří geografové pletli leckdy Don s Volhou. Proto nemohu nijak souhlasiti s míněním hraběte Dzieduszyckého,[2]) jenž v starověkém Tanaidu vidí jen ústí Donu, dále však nikoliv Don, ale přítok jeho Donec, mínění, jež před ním Clarke a Lindner projevili[3]) a k němuž se klonil i Naděždin,[4]) nebo s výkladem Bruna, jenž ztotožnil Herodotův Tanais s Moločnou.[5]) Ještě nesprávnější jest výklad Krautha, jenž Herodotův Tanais ztotožnil s Manyčem na základě mylné zprávy Skylakovy,[6]) nebo starý výklad Kolsterův, jenž Tanais a všechny následující řeky umístil na středním Podunají.[7])

Za přítok Tanaidu uvádí Herodot řeku Hyrgis (IV. c. 57.), v níž nejspíše smíme viděti dnešní Donec. Vedle toho však mluví v k. 123. ještě o třech řekách za Tanaidem, vpadajících do Maiotského moře, a to o Oaru (*Ὄαρος*), Syrgu (*Σύργις*) a Lyku (*Λύκος*); zde patrně opakuje jméno Hyrgis se změněnou hláskou počáteční; byli však mnozí, kteří Hyrgis a Syrgis rozlišovali.[8]) Ostatní menší řeky východní vymykají se úplně oblasti slovanské. Řeka *Volha*, starověká *Ῥᾶ* Ptolemaiova (V., 8, 12, 13), *Ra* Amm. Mar-

[1]) Srv. Star. Zprávy 88.

[2]) *W. Dzieduszycki* (Wiadomości 192, 281, 334).

[3]) *Clarke* (Voyage en Russie I., 387), *Lindner* (Skythien 67). Oba také vykládali totožnost jména Donec s Tanaidem.

[4]) *Naděždin* (Зап. Од. I, 55).

[5]) *Brun* (Essai LXXV.).

[6]) *Krauth C.* (Das Scythenland. Jahrbücher f. Phil. 1890 1 nsl.).

[7]) Tak *Kolster* původně soudil (Land der Skythen II., 24, 37), ztotožňuje Tanais s Dunajem, Oaros s Murou, Hyrgis se Syrmiem na Sávě, Lykos s Tisou. Z týchž důvodů umístil tam také Neury, Budiny, Thyssagety, Jyrky i Melanchlainy! Brzy však uznal svůj omyl (Neue Jahrbücher f. Phil. 1858, 332).

[8]) Srv. Star. Zprávy 89 pozn. 8.

cellina (XXII., 8, 28), a Ῥῶς Agathemerův (c. X.) a snad už Ὄαρος Herodotův jen prameny svými se jí blížila. O době, kdy se k ní dostali Slované, a o poměrech, jež tam nalezli, promluvíme na místě jiném.

Přecházíme nyní do úvodí moře Baltického.

Sarmatské řeky, tekoucí na sever do moře Baltického, byly v starověku méně známy než jižní černomořské, a co se o nich vědělo, omezovalo se většinou jen na pouhé jméno; o toku dalším nevěděli staří téměř ničeho. Nejdůležitější řekou byla *Visla.* Jméno její vystupuje poprve u Pomponia Mely (Vistula), pak u Plinia (Vistla, Vistila cod. Leid. Voss., Visculus), u Ptolemaia, Markiana a anon. hypotypose z V. stol. (Οὐιστοὺλα), u Ammiana Marcellina (Bisula) a u Jordana (Vistula, Viscla).[1] Jméno samo jest nejspíše původu slovanského (srv. napřed str. 27) a tvary se *stl*, a *scl* vznikly patrně se slovanské skupiny *sl* tak, jako obdobné latinské a řecké tvary jména Slověné, o nichž později uslyšíme.

Visla byla známa poměrně nejlépe ze severních baltických řek, neboť vedly k ní a podél ní cesty obchodní, po nichž kupci etrusští, římští a jiní chodili vyměňovat zboží, později i peníze za různé severní suroviny, hlavně kožešiny a jantar. Také známá výprava rytíře římského, vyslaná za panování Neronova na sever (Plin. XXXVII, 45), brala se touto cestou k moři.

Z Visly samé poznalo se však blíže jen ústí, a to proto, že cesty obchodní, pomořská i pozemní, směřovaly především k němu. Na východ od něho nalézalo se totiž bohaté naleziště jantaru na březích dnešního Samlandu, a odtud jej slovanští, litevští a němečtí kmenové sbírali a prodávali kupcům. Cesty pozemní, jdoucí od Adriatického moře a středního Dunaje na sever, nepokračovaly podle všeho, dosáhnuvše horní Visly, po toku jejím, ale hleděly dosíci cíle svého kratším směrem přes Odru a přítoky oderské.[2] Že celý běh Visly nebyl blíže znám, svědčí nejvíce negativní

[1]) Na př. Mela III. 3, III. 4, 33, Plinius IV. 81, 97, 100, Ptolemaios II. 11. 6, 14, 15, 20, III. 5, 1, Markian II. 36, 37, hypotyposis IV. 10, X. 30 (srv. *Latyšev* Scythica I. 294), Amm. Marcell. XXII. 8, 38, Jordanis III. 17. V. 31 atd. Srv. *Forbigera* (Handbuch III. 328) a *Müllenhoffa* (DA. II. 208), pozdější tvary v letopisech středověkých viz u *Oesterleye* (Hist.-geogr. Wörterbuch des d. Mittelalters. Gotha 1883. 742).

[2]) Pěkně to vylíčil již *J. Sadowski* ve své známé knize »Drogi handlowe greckie i rzymskie (Kraków 1877)«, jež vyšla i v německém překladu A. Kohna »Die Handelsstrassen der Griechen und Römer (Jena 1877).

stránka starých zpráv. Nezmiňují se pranic o dvojím ohybu řeky neznají také žádného přítoku ani s pravé ani s levé strany. Ještě Ptolemaios oddaluje prameny příliš od Karpat a dává toku Visly směr přímý k severu, udávaje délku nesprávně, a také Markian (II. c. 35) neví, kde Visla pramení, nepopisuje běhu, aniž toho, co je za ní dále na východ.

Visla má v starověku velký význam v ohledu kulturním i ethnologickém. Zejména je důležito tvrzení, že tvořila hranici světa germanského proti sarmatskému.[1]) Oceníme to však podrobněji na místě pozdějším v díle III. Zatím jen podotýkám, že dlužno zprávy ty přijímati jenom přibližně a jen pro dobu římskou. Nesmíme si představovati, jako by byl celý běh její oba světy přesně odděloval. Patrně vinutá a lomená čára obou národností shodovala se v celku s během Visly, ale při tom byl vlastní tok místy a časem na jedné straně od Němců, na druhé od Slovanů dosti daleko překročen; také nepochybuji, jak jsem už nahoře naznačil (str. 28, 124), že Slované dříve seděli po obou stranách horní a střední Visly, nežli přišli Germani. Chceme-li však pro dobu historickou nějakou význačnou přirozenou čarou označiti výslední směr hranic obou národů, pak mu odpovídala nejlépe Visla, — ne Odra nebo Labe, aniž jiná řeka na východě. Tak pojímám uvedené staré zprávy o Visle.

Z dalších řek tekoucích do moře Baltického uváděn je dále *Guthalus* (Guttalus). U Plinia (IV. 100) Guthalus, jedna z velkých řek Germanie vedle Visly, Labe, Vesery, Rýna, položena jest — jak z pořadí výčtu řek vidno — na východ od Visly.[2]) Proti tomu však svědčí, že sám Plinius ji čítá mezi řeky Germanie, tedy do území, jež na východě ohraničuje Vislou. Rovněž Solinus (20, 2) položil ji v pořadí řek na západ od Visly.[3]) Ná-

[1]) Srv. napřed pozn. 2 na str. 27. Mela ovšem III. 4, 33 dí »Sarmatia intus quam ad mare latior, ab his, quae secuntur (sc. a Scythis Asiaticis) Vistula amne discreta, qua retro abit usque ad Histrum flumen inmittitur.« Ale zde patrně omylem Mela, doslechnuv o tom, že Visla tvoří hranici Sarmatie ovšem západní, učinil z ní hranici východní proti Asii. *Dzieduszycki* z toho nesprávně vysuzuje, že Melovi bylo hranicí Germanie Labe (Wiadomości 285).

[2]) Plinius l. c.: Amnes clari in oceanum defluunt Guthalus, Visculus sive Vistla, Albis, Visurgis, Amisis, Rhenus, Mosa (jiná čtení Gythalus [Cod. Leid. Voss.], Gothalus).

[3]) Solinus l. c.: de internis eius partibus Alba, Guthalus, Viscla amnes latissimi praecipitant in Oceanum.

sledkem toho je určení Guthalu nejisté a vykladatelé se rozcházejí.[1]) Müllenhoff ztotožnil s ním i řeku *Luttu* kosmografa Ravennského.[2])

Χρόνος, Ῥούδων, Τουρούντης, Χέσινος. Tyto 4 řeky uvádí Ptolemaios (III. 5, 1) a po něm znovu opakuje Markian (II. c. 39), jenž, neznaje běhu jejich, připomíná, že pramení na horách Ripajských a Alanských.[3]) Sem patří také *Chronius fluvius* Amm. Marcellina (XXII, 8, 38) a patrně i *Cornus*, jenž na mapě herefordské teče do Pontu. V něm nevidím Borysthenu jako Miller, ale baltický Chronos Ptolemaiův.

Nemáme příčiny, abychom pochybovali o tom, že Ptolemaios uvedl zde jména řek skutečných, o nichž ho zprávy došly, a ne jména vymyšlená nebo odjinud sem přenesená. Srovnáme-li pak výčet jeho s význačnějšími řekami dnešní mapy, vidíme, že by se Chronos hodil nejlépe na dnešní Pregelu, Rudon na Memelu (dolní Němen), Turuntes na Vindavu a Chesinos na Dvinu. Ovšem musíme při tom vůbec odložiti stranou absolutní čísla vzdále-

---

[1]) Hr. Dzieduszycki vidí v něm Odru jako už Cluver (Wiadomości 298), Thunmann, Dobrovský a Šafařík ztotožňovali jej s dolním tokem Visly (SS I 540), většina však hledá Guthalus v některé řece na východ od Visly tekoucí, nejčastěji v Pregele, což jest pravdě nejpodobnější, na př. *Forbiger* (Handbuch III. 331, 1118), *Ukert* (Geogr. III. 1. 143), *Reichard* (Orbis T. XV) a po nich *Müllenhoff* (DA. II. 18, 209, 351), *R. Much* (D. Stammsitze 182) a nejnověji *F. Braun* (Разысканія I. 30), jenž jméno vykládá za got. * gutals od koř. giut-gut, giessen.

[2]) DA. II. 209. Srv. i *K. Müllera* (Ptol. Geogr. I. 413).

[3]) Ptolem. l. c. *μετὰ τὰς τοῦ Οὐιστούλα ποταμοῦ ἐκβολὰς Χρόνου ποταμοῦ ἐκβολαί, Ῥούδωνος ποταμοῦ ἐκβολαί, Τουρούντου ποταμοῦ ἐκβολαί, Χεσίνου ποταμοῦ ἐκβολαί.* Markian l. c. *Μετὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Οὐιστούλα ποταμοῦ ἐκδέχονται Χρόνου τοῦ ποταμοῦ ἐκβολαί· ἀπὸ δὲ Χρόνου τοῦ ποταμοῦ ἑξῆς εἰσὶ Ῥούδωνος ποταμοῦ ἐκβολαί. Οὗτοι δὲ οἱ ποταμοὶ εἰς τὸν Οὐενδικὸν κόλπον ἐξίασιν, ὅστις ἀπὸ τοῦ Οὐιστούλα ποταμοῦ ἄρχεται παρήκων ἐπὶ πλεῖστον. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ῥούδωνος ποταμοῦ ἑξῆς εἰσὶ Τουρούντου ποταμοῦ ἐκβολαί. ἀπὸ δὲ Τουρούντου ποταμοῦ ἐκδέχεται Χέσυνος ποταμὸς καὶ αἱ τούτου ἐκβολαί. Μετὰ δὲ τὸν Χέσυνον ποταμὸν ὁ ἄγνωστος καὶ Ὑπερβόρειος ἑξῆς ἔστιν ὠκεανὸς συνάπτων τῇ Ὑπερβορείῳ καὶ ἀγνώστῳ γῇ. Παροικοῦσι τὸν Χέσυνον ποταμὸν οἱ Ἀγαθουρσοὶ τὸ ἔθνος τῆς ἐν Εὐρώπῃ Σαρματίας ὄντες. Καταφέρονται δὲ ὅ τε Χέσυνος ποταμὸς καὶ ὁ Τουρούντης ἐκ τῶν ὑπερκειμένων ὀρῶν, ἅτινα καλεῖται Ῥίπαια ὄρη, κατὰ τὴν μεσόγειον μεταξὺ τῆς Μαιώτιδος λίμνης καὶ τοῦ Σαρματικοῦ ὠκεανοῦ κείμενα. Ὁ δὲ Ῥούδων ποταμὸς ἐκ τοῦ Ἀλανοῦ ὄρους φέρεται.* Jména jsou v rukopisech zapsána různě. Vedle *Ῥούδων* mají dobré rukopisy Ptolemaiovy *Ῥούβων*, (jednou i *Σούδων*), vedle *Χρόνος* také *Χρύνος*, *Χρῶνος*, vedle *Χέσινος* i *Χέσυνος, Χέσηνος, Χέρσινος, Χέρσυνος* (viz podrobně u *Müllera* Ptol. I. 412).

ností udaná Ptolemaiem. Tak asi soudil už Mannert, Voigt a tak i Müllenhoff přijímá, ukazuje dále na domnělou shodu starých těchto názvů s pozdějšími.[1]) Nicméně mnozí opět z různých důvodů byli vedeni k identifikaci zcela jiné, přihlížejíce také k dnešním menším řekám, jako na př. Dzieduszycki, jenž ztotožnil Chronos s Regou, Rūdon s Persantou, Turuntes s Viprou a Chesinos se Slupou.[2]) Rozmanitost výkladů je vůbec veliká a shody nebo jistoty nelze se dodělati.[3])

Vedle těchto názvů známa byla v starověku ještě jiná jména řek vtékajících do severního moře. Ale jest to buď jméno ojedinělé bez bližšího výkladu, nebo se zase k němu poutá tolik různých bájí, že je dnes nejen těžko pověděti, kterou řeku představovalo, ale je-li to vůbec jméno řeky vskutku existující. Takovouto řekou bájí je zejména starý

Eridanos (Ἠριδανός), řeka, k níž poutalo se tolik fantastických zpráv, že jí sami staří měli jen za výplod básnické obraznosti. Tak Herodot (III. 115) a Strabon (V. 1, 9). Ponechávajíce však báje tyto stranou,[4]) povíme jen krátce, jak o vzniku jejich a o otázce existence řeky Eridanu soudíme.

---

[1]) *Mannert* Norden der Erde 257 nsl., *Voigt* Gesch. Preuss. I. 77, *Müllenhoff* DA. II. 26 a 351. Podle Müllenhoffa jest Chronos snad řeckou formou něm. Hrun, stisl. hrynja — herunterfallen, strömen atd. Rudon mohl by se spojiti se jménem dnešního přítoku Memely Rusí (lit. Rusne), kdybychom přijali Rudon za zkažené z Ῥούσων. V druhé polovině jména Tur-untos jest snad skryto litev jméno Vindavy — Venta. Chesinos spojiti lze snad s říčkou Szyží u Heidekrugu a Szeszuppou, přítokem Memely. Podobně *R. Much* (D. Stammsitze 182), přijímaje Müllenhoffův výklad názvu Chronu, má řeku tu za jiné jméno Pregely nebo za Allu, Rudon za Memelu. Opírá se však tvaru Ῥούσων, a vykládá toto jméno z lit. rùdas, sl. rudý. Tak i *Tomaschek* Gött. Gel. N. 1888 305.

[2]) *Dzieduszycki* Wiadomości 334.

[3]) Srv. řadu výkladů v Star. Zprávách str. 94 pozn. 6. Z nejnovějších výkladů, jichž jsem tam uvésti ještě nemohl, zasluhuje zvláštní zmínky výklad *Braunův* (Разысканія I. 31, 248), jenž ztotožňuje Chronos s Němenem, Rudon s Vindavou, Turuntos s Dvinou, Chesinos s Pernavou, a zejména zajímavý návrh *Al. Pogodina* (Изв. русс. яз. 1900. 163) na spojení Rudona s Dvinou na základě toho, že tu dosud existuje osada Аръднъ, a na spojení Turunta s Polotou, jež prý dosud na horním toku zove se od lidu Turuntem. Podle *A. Sapunova* (Рѣка зап. Двина Vitebsk 1893. 23) slula jedna z volostí vévodství polockého volost turuntovská a ve pskovském újezdě dosud je pustina Турунтово. Sapunov také ztotožňuje Dvinu s Rudonem.

[4]) Srv. výčet u *Forbigera* (Handbuch I. 24 pozn. 48), *Müllenhoffa* (DA. I 218 nsl.). Srv. též *Bayer Th.* De Venedis et Eridano (Comm. Acad. Petr. VII. a v Opuscula ed. Klotz 1770 523 nsl.).

Podle nich zvali staří Eridanem velkou řeku, která vtékala do moře na jantaronosném pobřeží. Tak na př. Herodot (III. c. 115). V původní tradici nebyl však tento kraj na jihu, v Italii, kamž jej později obecně kladli, spojujíce Eridanos s řekou Pádem, nýbrž na severu (Herodot lc. *Ἠριδανὸν ἐκδιδόντα ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς βορέην ἄνεμον*). Soudím proto, nehledě k jazykovému původu jména Eridanu,[1]) že se toto jméno zprvu poutalo k velké řece daleké, o níž docházela do Řecka temná tradice, a že řeka tato vtékala do severního, Baltického moře, neboť nejstarší jantar z nálezů na Středozemním moři pochází, jak chemickou analysí bylo zjištěno, z těchto severních končin.[2]) Odtud přišly přirozeně i první zprávy o jantaronosném kraji a řece tam tekoucí. Teprve později nastalo zmatení severního Eridanu s Pádem v Italii, podle některých i s gallským Rhodanem, a přenesly se tam i příslušné k němu báje. Zmatení s Rhodanem přivozeno bylo patrně podobností jména, zmatení s Pádem pak tím, že podle staré tradice Eridanos ústil v zemi Venetů, od Venetů se přivážel jantar, — a národ tohoto jména žil nejen na severu u Baltického moře, nýbrž i na severu moře Adriatického, severně od ústí Pádu. Ba jest pravděpodobno, že tito adriatičtí Veneti (Heneti) prostředkovali také obchod se severním jantarem pro Italii a Řecko.[3]) Tím si pak snadno vysvětlíme, proč se původní tradice o severní řece přenesla na italský Pád.

Více positivního říci nelze. To platí zejména o bližším určení, kterou severní řeku měli bychom původním Eridanem rozuměti. Z podstaty zachovaných tradic vidíme pouze, že mohla to býti nejspíše Visla, Pregela nebo Němen. Co se v tradicích nejvíce opakuje, co tvoří jejich základ — jantaronosné břehy a mohutnost řeky —, vedlo by nás nejspíše k Visle, v jejímž ústí soustředil se také starý obchod s baltickým jantarem. Více však nelze pověděti, a pokládám proto nejen tuto otázku i při právě uvedeném

---

[1]) Herodot vykládal je sám za jméno původu řeckého (l. c.). Srv. potok v Attice tekoucí do Ilissa, jenž slul též *Ἠριδανός*. Nově nejčastěji vykládali Eridan z podobných kořenů jako Dan-uvius nebo Tan-ais od osset. *dan*, ač nechyběly ani výklady ze slovanštiny (*Hilferding* Древн. пер. 171, *Kaulfuss* Slawen 12 sl.).

[2]) Viz o tom dále v kap. V. a v Star. Zprávách str. 95.

[3]) Plinius XXXVII. 43: adfertur a Germanis in Pannoniam maxime provinciam et inde Veneti primum, quos Enetos Graeci vocaverunt, famam rei facere, proximique Pannoniae.

výkladu za nerozřešenu, nýbrž i každé určitější řešení za neplodné,[1] neboť uznávám, že nelze také zamítnouti mínění jiná.

Zcela bezvýznamny jsou pro nás některé jiné řeky na severu jmenované. Tak Dionysios Periegetes přenesl patrně omylem na sever vedle sídel Agathyrsů řeku Pantikapes spolu s řekou Aldeskem, oběma dávaje vtékati do severního moře.[2] Hekataios z Abdery připomíná řeku *Καραμβύκας* proti Elixoii, Plinius konečně (IV. 94) praví o jakési řece Parapanisu: »Parapaniso amne, qua Scythiam adluit.«[3] Ani jedno z těchto jmen není tak osvětleno, abychom mohli aspoň s nějakou pravděpodobností hledati je na mapě a ztotožňovati s některou dnešní severní řekou. Vedle nich vyskytují se na římských mapách ještě dvě jména jinak neznámá. U kosmografa Ravennského čteme za Vislou jména řek *Lutta* a *Bangis*, u Guidona (c. 126) *Raugis.*[4] Müllenhoff, odmítaje výklad druhé, pokládá Luttu za Pregelu,[5] Šafařík ztotožnil ji se stejnojmennou říčkou dnešní a druhou kladl kamsi do Litvy, vykládaje jméno

---

[1]) Srv. řadu výkladů v Star. Zprávách str. 96 pozn. 6, str. 97 pozn. 1.

[2]) Dionys. Per. 314: *Κεῖθι καὶ Ἀλδήσκοιο καὶ ὕδατα Παντικάπαο Ῥιπαίοις ἐν ὄρεσσι διάνδιχα μορμύρουσι. Τῶν δὲ παρὰ προχοῇσι πεπηγότος ἐγγύθι πόντου ἡδυφαὴς ἤλεκτρος ἀέξεται, οἷά τις αὐγὴ μήνης ἀρχομένης.* Srv. k tomu kommentář Eustathiův c. 311, z něhož vidno, že tu jde o prostou záměnu pontského Pantikapa. Scholia k Dion. 314 zase Pantikapu dávají vtékati do Istru! Tutéž zprávu parafrasuje i Nikeforos Blemmides (*Latyšev* Scythica I. 291). Aldesk uvádí ještě Eustathios v kommentáři k Odyssei ad XVIII, 70 (*Latyšev* ib. I. 317) a Hesiod (*Ἄρδησκος* Theogonia v. 345 srv. scholia 338. *Latyšev* ibidem I. 319). *K. Müller* (Ptol. Geogr. I 421) vykládá pravděpodobně Aldeskes za omylem sem přeložený Ordessos Herodotův.

[3]) Plin. l. c. septentrionalis oceanus: Amalchium eum Hecataeus appellat a Parapaniso amne, qua Scythiam adluit (v. Solin c. 22). Zcela bezpodstatně ztotožňuje *V. M. Florinskij* Parapanisus se sever. Dvinou nebo Pečorou (Первобыт. Славяне I. 34).

[4]) Cosm. Ravenn. IV. 4: Item iuxta Oceanum est patria, quae dicitur Roxolanorum, Suaricum, Sauromatum, per quam patriam inter cetera transeunt flumina, quae dicuntur, fluvius maximus, qui dicitur Vistula, qui nimis undosus in Oceano vergitur, et fluvius, qui nominatur Lutta, de qua patria enarravit supra scriptus Ptolomaeus rex et philosophus (corr. lurta cod. Basil.). IV. 11: ex cuius Sarmatiae montibus exeunt plurima flumina, inter cetera unus fluvius procedit in Oceano, qui dicitur Bangis — (bangio cod. Basiliensis) et alius venit quasi ad partem Danubii, qui dicitur Appion. Srv. Cosm. Guido c. 126: ex cuius Sarmatiae montibus plura procedunt flumina, ex quibus praecipuus in Oceanum mergit, qui vocatur Raugis, alter quoque ad Danubium tendens eidem copulatur, qui dicitur Apion.

[5]) *Müllenhoff* DA. II. 209, 374.

od litev. banga unda, »ač není-li to jméno slovanského Bugu s nosovkou.« [1])

Tolik o řekách vtékajících do moře severního. I mořské pobřeží zasluhovalo by zmínky obšírnější, zejména zpráva Ptolemaiova, že rozsáhlý záliv nebo — lépe řečeno — ohyb pobřeží, táhnoucí se od Visly na severovýchod, slul v II. stol. po Kr. zálivem *Venedským* (III. 5. 19 *Οὐενέδικὸς κόλπος*; srv. i Markian II. 39). Ale bude se nám lépe hoditi rozebrati tuto důležitou a záhadnou zprávu až při celkovém výkladu o národopisných poměrech Ptolemaiovy Sarmatie.[2]) Rovněž o sporných názvech *Baunonia* a *Metuonis* (Mentonomon), jež se také poutají k pobřeží baltickému, zmíníme se dále v kap. V. vhodněji než zde. Na tomto místě zmiňuji se jen o tom, že staří patrně k těmto končinám vztahovali ještě jména zálivu *Cylipenského*, ostrova *Latridy* a *Eliksoie* (*Ἐλίξοια*), ale blíže určiti a umístiti jich nikdo dosud nedovedl.[3])

Horopis.

Po stránce horopisné celý kraj dnešního Ruska a Haliče je vlastně nížinou pomalu se sklánějící od severu k jihu. V severním a středním Rusku na výborné mapě Tilloově převládá barva, označující výši 80—140 ruských sáhů nad mořem, v jižních guberniích se tato planina sklání ještě více a téměř celé pobřeží Černého moře sestupuje až na 20°; rozsáhlé kraje cípu jihovýchodního jsou docela položeny pod hladinou černomořskou. Celá tato nížina je celkem jednotvárná. Uvnitř země nepřerušuje jí žádné horstvo v pravém slova smyslu. Hory takové nalézají se jen na hranicích, a to Ural na východě, Kavkaz na jihovýchodě a Karpaty na jihozápadě. Také Krym končí se horami. Uvnitř země

---

[1]) *Šafařík* SS. I. 506, 540, O řece Bangis viz i nahoře str. 159.

[2]) Viz její rozbor v Starověkých Zprávách 40 sl.

[3]) Plinius IV. 97: »quidam haec habitari ad Vistlam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris tradunt, sinum Cylipenum vocari et in ostio eius insulam Latrim, mox alterum sinum Lagnum conterminum Cimbris. — Stef. Byz. *Ἐλίξοια νῆσος Ὑπερβορέων οὐκ ἐλάσσων Σικελίας ὑπὲρ ποταμοῦ Καραμβύκα. οἱ νησιῶται Καραμβῦκαι ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ὡς Ἑκαταῖος ὁ Ἀβδηρίτης* (z Herodiana), *Latyšev* Scythica I. 579. Několik různých výkladů prvých dvou názvů viz Star. Zprávách str. 52, pozn. 1. Nověji myslí *Holz* na zátoku gdanskou (Beiträge zur Alterthumskunde I. 26), na niž vztahuje *V. Kętrzynski* i Melův sinus Codanus (O Słowianach 65). Lepší výklad *Kossinnův* viz v Idg. Forsch. VII. 286.

vystupují na několika místech jen pásma a shluky nevysokých výšin: pásmo jihoruské, táhnoucí se od východních Karpat k Novočerkasku a tvořící prahy na Dněstru, Bugu i Dněpru, pak pásmo středoruské, rozkládající se východně od Němenu, na jih od výšin Valdajských až k Charkovu a konečně pásmo výšin na pravém břehu Volhy mezi Simbirskem, Penzou a Caricynem.

I starým bylo známo, že Skythie-Sarmatie je rovinou,[1]) nicméně uvádějí nám přece v Sarmatii řadu hor (*ὄρη*, montes), a to nejen hory na hranicích (zejména pásmo karpatské), nýbrž i řadu vnitrozemských, položených mezi Karpaty a dalekým severem, kamž fantasie umísťovala vysoké a příkré svahy hor Ripajských. Nejdůležitější je však pohraničné pásmo karpatské, tvořící od pramene Visly až po Seret pevnou jihozápadní hranici Sarmatie.

Karpaty mají pro nejstarší dějiny slovanské veliký význam, na nějž jsme měli už několikráte příležitost poukázati a jenž plně vysvitne ovšem teprve, až se v díle následujícím podrobně budeme obírati postupem Slovanů přes hory na jih. Poprvé je v staré historické literatuře uvádí určitě Caesar (BG. VI., 25) jakožto východní část lesa Hercynského,[2]) a také Strabo a Plinius je znají ještě pod tímto jménem (Strabo VII., 3, 1, Plinius IV., 80). Historické jméno Karpat zaznamenal poprve Ptolemaios (*Καρπάτης ὄρος* III., 5, 1, 5, 6, III., 7, 1, III., 8, 1 a po něm Markian II., 38 *Καρπάθης*), neboť *Ὀρκύνιος δρυμός* sahá mu jen k pramenům Visly (II., 11, 7). Jinak však není pochyby, že jméno Karpat

[1]) Srv. Herodot. IV., 47: *ἥ τε γὰρ γῆ ἐοῦσα πεδιὰς αὕτη ποιώδης τε καὶ εὔυδρός ἐστι.* IV., 82. *τὸ δὲ ἀποθωυμάσαι ἄξιον καὶ πάρεξ τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ μεγάθεος τοῦ πεδίου παρέχεται . . .* Hippokrates 25. *Ἡ δὲ Σκυθέων ἐρημίη καλευμένη πεδιάς ἐστι καὶ λειμακώδης καὶ ψιλή.* Strabon VII., 3, 17, *ἡ γὰρ προσάρκτιος πᾶσα ἀπὸ Γερμανίας μέχρι τῆς Κασπίας πεδίας ἐστι, ἣν ἴσμεν.*

[2]) Caesar označil totiž jménem Hercynského lesa všechna lesnatá pásma hor na severu od Dunaje, rozkládající se od Rýna až po východní Karpaty. Praví »huius Hercyniae silvae, quae supra demonstrata est, novem dierum iter expedito patet . . . Oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauricorum finibus rectaque fluminis Danuvii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium; hinc se flectit sinistrorsus, diversis ab flumine regionibus multarumque gentium fines propter magnitudinem attirgit.« Také Pomp Mela (III., 3, 29) píše, že se Hercynský les táhl na 60 dní cesty. Tuto rozlohu Hercynského lesa přejal Caesar podle *Müllenhoffa* z Eratosthena (DA. II., 241). Ostatně má podle všeho i Aristoteles na mysli Karpaty, pravě (Met. I., 13, 20), *τῶν δ' ἄλλων ποτάμῶν οἱ πλεῖστοι πρὸς ἄρκτον, ἐκ τῶν ὀρῶν Ἀρκυνίων. ταῦτα δὲ καὶ ὕψει καὶ πλήθει μέγιστα περὶ τὸν τόπον τοῦτόν ἐστιν.* Srv. i *Ἑρκύνια δρυμά* v popisu toku Istra (*περὶ θαυμ. ἀκουσμάτων* 105).

existovalo už mnohem dříve. Tak je předně jisto, že tento název vězí u Skymna ve jménu Karpidů (Skymnos z Efora 841), později zvaných Carpi, *Καρπιανοί*, tedy v pramenu IV. století př. Kr., a dále je pravděpodobno, že stopu jeho nalézáme už ve stol. V. v popisu Herodotově, třeba že zde omylem je skryto ve jméně, označujícím přítok středního Dunaje — *Κάρπις*. [1]) Také stará forma německá Harfađa ukazuje, že přešel název hor ke Germanům už před »lautverschiebungem«, jehož provedení se obvykle datuje asi do r. 400—250 př. Kr. [2]) Původ jména zůstává však podnes nevysvětlen, [3]) a také poměr jeho k pozdějšímu názvu slovanských Chorvatů (Хорвате, Хровате letopisu) zůstává nejasný, ač se mnozí o to pokoušeli, jak v II. díle vyložím.

Pro jednotlivé skupiny horského pásma karpatského zachováno je ještě několik zvláštních názvů. Sem patří Ptolemaiovy hory *Sarmatské* (*Σαρματικὰ ὄρη* II., 11, 6, 7, III., 5, 1, 5, III., 7, 1), jež tvořící domnělou hranici Sarmatie proti Germanii od ohybu Dunaje k vrchovištím Visly. Hory ty nejsou patrně nic jiného než západní, Malé Karpaty, snad spolu s ostatními hřbety táhnoucími se mezi Váhem a Iplem. [4]) Naproti tomu na výběžky východních Karpat vztahovati dlužno *Macrocremni montes* Pliniovy (IV., 82), *Serrorum montes* Ammiana Marcellina (XXVII., 5, 3) a legendu *Alpes Bastarnice* na mapě Peutingerově, kteréžto jméno dáno jim bylo od toho, že na severovýchodním svahu jejich dlouho seděl německý kmen Bastarnů. [5]) Jména prvá vyložena nejsou. Jiné

---

[1]) Herodot totiž podle všeho zaslechl o existenci Alp a Karpat na severu Italie, ale zapsal obě jména jako jména dvou řek *Ἄλπις* a *Κάρπις*, vtékajících od jihu do středního Dunaje (IV., 49, *ἐκ τῆς κατύπερθε χώρης Ὀμβρικῶν Κάρπις ποταμὸς καὶ ἄλλος Ἄλπις πρὸς βορέην ἄνεμον καὶ οὗτοι ῥέοντες, ἐκδιδοῦσι ἐς αὐτόν*). Tato jména řek se však již neopakují a zápis Herodotův spočívá proto na zřejmém omylu. O těch, kteří tento výklad přijíma í, srv. Zprávy 100. Patří k nim i *Forbiger* (I., 70) a *Tomaschek* (Thraker II., 100.) Také je možno, že jméno hory *Κάλπιος* u Orfea (Argon. ed. Schneider v. 1120) vztahovati lze na Karpaty.

[2]) *Braun* Разыскания I., 105. O datování lautverschiebungu srv. *Dieter* Laut- und Formenlehre der altgerm. Dialekte (Leipzig 1898) I., 176 sl.

[3]) K těm, kdož se pokoušeli vyložiti je ze slovanštiny, patřil *Šafařík*, *Cuno*, *Szaraniewicz* (srv. Starověké Zprávy 100), pak *Kaulfuss* (Slawen 14) a *Ed. Bogusławski* (Historya II., 78).

[4]) Rozličná jiná mínění viz ve Zprávách 100.

[5]) Plin. l. c. verum ab Histro oppida Cremniscos, Aepolium, montes Macrocremni, clarus amnis Tyra . . . *Bekker* Makrokremny rozuměl skalnatý břeh budackého limanu jižně limanu dněstrovského, zajisté nepravdě-

starověké názvy spojovati s celkem Karpat nebo s některou jich částí, je už nesnadné. Sem patří na př. mínění některých, podle něhož Ptolemaiova *Λοῦνα ὕλη* jsou Malé Karpaty,[1]) nebo domněnka, že ve jméně kmene Tagrů, umístěného na severním svahu Karpat (*Τάγροι* Ptolem. III., 5, 11) skryto je dnešní jméno Tater. Sám neváhám tuto domněnku míti za pravděpodobnou vzhledem k lokalisaci na jedné a snadné emendaci *ΤΑΤΡΟΙ* z *ΤΑΓΡΟΙ* na druhé straně.[2]) Název hor Kavkazských, který později občas dávali Karpatům (srv. v letopise na poč. »Кавкасійскиа горы рекше Угорьски« Lavr.), vysvětlil Tomaschek nejlépe vztahem na dácký kmen Caucoensů.[3])

Ve vnitru Sarmatie staří před Ptolemaiem nejmenují žádných hor, teprve Ptolemaios uvádí zde několik jmen, a to: hory Peuke, hory Amadocké, Budinské, Alanské a Venedské. Ovšem není pochyby, že při Ptolemaiově výrazu »hora« (*ὄρος*) nelze pomýšleti na hory v našem vědeckém slova smyslu. Ukázali jsme již, že uvnitř celého prostranství staré Sarmatie žádných pravých hor není. Možný by byl ovšem výklad, že tato Ptolemaiova udání jsou jen pouhým výmyslem jeho vlastní nebo Marinovy, fantasie[4]) a že hory umístil zde jen za tím účelem, aby si zjednal podklad pro prameny velkých řek; bylot v starověku vskutku domnění, že velké řeky pramení buď z jezer nebo hor.[5]) Mám však k Ptole-

podobně (Зап. Oděssa III. 190), *Szaraniewicz* Karpaty (Krit. Blicke 50). Také Müllenhoff myslí jen na skalnaté výběžky břehu mořského (DA. III., 57). Zmínka Ammianova zní: »(Gothi) montes petivere Serrorum arduos et inaccessos nisi perquam gnaris« Podle *Šafaříka* byl to snad dnešní Szairul, Szeracsin (SS. I., 533).

[1]) Tak *W. Dzieduszycki* (Wiadomości 331), *R. Much* (Stammsitze 130), *F. Řežábek* (Марком. войны. Oděssa 1895, 36), *Gnirs* (Östl. Germanien. Prag 1898, 20), *V. Kętrzyński* (Germania wielka etc. 9) a jiní.

[2]) Záměna *Τ* v *Γ* u Ptolemaia jest i jinde doložena (srv. *Much* Stammsitze 111). Emendaci tuto pronesl první *K. Müller* (Ptolem. l. c.) a přijal ji *A. Králíček* (Die Sarm. Berge, der Berg Peuke und Karpates des Kl. Ptolemaeus. Progr. d. Landesrealschule in Kremsier 1895, II., 11). Jinak vystupuje jméno Tater poprvé v letopisu Kosmově c. 33, 37 (montes nomine Tritri, Trytri, v ruk. Roudn. Tatri).

[3]) Sitzungsber. Akad. Wien Bd. 131, 90. Srv. Amm. Marc. XXXI., 4, 13: ad Causalandensem locum altitudine siluarum inaccessum et montium. Srv. *Veselovskij* v Изв. отд. русс. яз. 1900 I., 8.

[4]) Tak na př. *Dzieduszycki* (Wiadomości, 334) a *K. Müller* (Geogr. Ptolem. I., 419).

[5]) Srv. na př. Aristotelovo mínění (Meteorol. I., 13, 11).

maiovým udajům více důvěry a soudím, že buď jemu nebo Marinovi dostalo se skutečně k sluchu zpráv o tom, že v domnělé rovině sarmatské existují výšiny, které, ačkoliv nejsou horami v našem slova smyslu, přece mohly na přechodu jednotvárné pláně sarmatské působiti dojmem hor. Ovšem, kde dlužno tyto hory umístiti, je těžko pověděti; výklady, které byly podány, a co je pravděpodobné, shrnuji v tom, co následuje.

Hory *Peuke* (*ἡ Πεύκη ὄρος*, jiné rukopisy *Τεύκη*, *Πευκῖνα ὄρη*) umísťuje Ptolemaios (III., 5, 5) na sever od Karpat mezi prameny Tyru a Borysthenu, klada nad ně Transmontany, pod ně až ke Karpatům Peukiny. Jest to buď výšina avratynská táhnoucí se ode Lvova vedle Proskurova až k Dněpru, anebo Peukinské hory jsou jen lokální jméno části východních Karpat, omylem na sever odtržené.[1])

Hory *Amadocké* (*τὰ Ἀμάδοκα ὄρη*) jmenuje Ptolemaios (III. 5, 10) na 55^0 délky a 51^0 šířky, východně od horstva Peuke, ale ještě na západ od Dněpru, a umísťuje u nich národ Amadoků a Nauarů. Srovnáme-li, co praví vedle o soujmenném jezeře, že totiž západní rameno Borysthenu plynulo z jezera Amadockého (viz napřed str. 164), tu vidíme, že Ptolemaiovy hory Amadocké a jezero Amadocké umístiti lze nejlépe na západě kdesi u řeky Pripeti nebo Bereziny. Pak by se název tento hodil nejlépe na skupinu lesnatých výšin mezi Vilnou a Minskem nebo na pásmo křemenecké.[2])

Hory *Budinské* (*τὸ Βούδινον ὄρος* al. *Βώδινον*, *Βόδινον*) mají položení nejistější.[3]) Ptolemaios je sice přesně umísťuje (III, 5, 5) na 58^0 délky a 55^0 šířky, ale s absolutními čísly udajů Ptolemaiových nelze počítati, jak v jedné z dalších kapitol vyložím.

[1]) Výklad Forbigerův, Šafaříkův a Naděždinův viz ve Starověkých Zprávách 102. Za Karpaty samy omylem na sever odtržené prohlásil je *Müllenhoff* (DA. II., 84), *Králíček A.* l. c. II. p. 9 (1895) a *R. Much* (Deutsche Stammsitze 38), jenž je ztotožňuje s Alpami Bastarnskými. Podobně je za východní Karpaty prohlásil *Katancsich* (I., 202) a *K. Müller* (Ptolem. I. p. 419.)

[2]) Tím opravuji poněkud výklad podaný ve Zprávách 103 a zavrhuji na dobro omylné jich umísťování na východ Dněpra k Azovskému moři, jež má na př. *Eichwald* (Alte Geographie 449) nebo *Tomaschek* (Pauly-Wissowa Realencycl. s. v. *Ἀμάδοκα ὄρη*) a také *Jul. Kulakovskij* (Карта Сарматіи по Птол. Kijev 1899, 20).

[3]) Mons Bodua na severu Sarmatie v kosmografii Honoriově jsou snad hory Budinské (Honorius c. 37). Vytéká tam z nich řeka Asdrubelena (Volha?) do Kaspického moře.

Za vodítko zbývá nám jen umístění národa Budinů, které jest však velmi sporné. Máme-li, jak soudím a dále vyložím, Budiny za část východní oblasti národa slovanského, bude nejlépe, hledati hory Budinské kdesi v *centru Ruska*, v oněch skupinách výšin, jež od uzlu valdajského na jih se táhnou a kupí v několika shlucích od Smolenska mezi Kalugou a Tulou na jedné a Kurskem a Voroněží na druhé straně.[1])

Nejzajímavější jest pro nás Ptolemaiova zmínka o horách *Venedských* (*τὰ Οὐενεδικὰ ὄρη* III. 5, 5). Ptolemaios klade je na jih od zátoky Venedské, na 47° 30′ délky a 55° šířky. Ústí Visly leží mu na 45°—56° (II. 11, 2).

Ale nad celým rozlehlým ohybem Baltického moře, tvořícím pobřeží dnešního Pruska, žádných hor není a i lesem kryté výšiny tamější jsou jenom nepatrné. Nicméně nezbylo těm, kdož se domnívali, že hory Ptolemaiovy dlužno zde u moře hledati, než identifikovati hory Venedské s pásem těchto nízkých návrší mezi Vislou a Němenem. Šafařík na př. s Dzieduszyckým snažili se vysvětliti název »*ὄρος*« tím, že se plavcům zdála tato návrší od moře horami dosti vysokými.[2]) Myslím však, že je možný ještě jiný, lepší výklad. Nerozpakoval bych se viděti v těchto Venedských horách Ptolemaiových hory Karpatské, na jiném místě u Ptolemaia vlastním jménem uvedené, jež zde Ptolemaios oddělil, poněvadž, dostav o nich zprávy se dvou stran, nevěděl, že představují vlastně horstvo jediné. Ptolemaiovi Venedi seděli mezi mořem a horami Venedskými, čili hory tyto tvořily mu jižní hranici sídel Venedů. Že Slované v této době zaujímali už celé prostranství od Baltu až ke Karpatům, není pochyby. Také víme, že to byli Němci, kteří tehdáž pro Slovany užívali kollektivního názvu Venedů. Soudím tedy, že jedna zpráva Marinovi, resp. Ptolemaiovi od severu donesená zněla, že velký

[1]) Mannert položil je do Litvy (Norden der Erde 260), také Šafařík je klade kamsi do gubernie minské (SS. I, 534); *Forbiger* myslil až na Valdaj (Handbuch III. 1113), tak i *Eichwald* (Alte Geographie 450), táhna je až k řece Chronu, *K. Müller* (Ptolem. Geogr. I. 419) na Valdaj a Volkoňský les; *Maroński Stanislav* (Herodot's Gelonen 28) klade je mezi prameny Donu a střední Oku.

[2]) *Šafařík* (SS. I. 145, 534), *Dzieduszycki* (Wiadomości 336). K moři je dále kladli *Mannert* (Norden der Erde 261), *Forbiger* (Handbuch III. 1113), *Sadowski* (Handelstrassen 28, 55), *Georgii* (Russland 68), *Eichwald* (Alte Geographie 350), *K. Müller* (Ptolem. I. 420), *Cuno* (Skythen 145) atd. Výklad totožný s mým podal současně i *Jul. Kulakovskij* (Карта Сарм. 20.).

národ Venedů bydlil od moře až k horám Venedským, totiž ke Karpatům. Vedle toho však měl ještě zprávy jiné z Podunají, které zase tyto hory jmenovaly názvy tam běžnými (hory Karpatské, Sarmatské, Bastarnské a pod.). Ptolemaios pak jména zapisoval, nevěda, že představují horstva totožná. V tom případě měli bychom nový doklad toho, že čerpal Ptolemaios zprávy o Sarmatii nejméně ze dvou pramenů, z jednoho podunajského a z druhého severního, germanského. Dokladů podobných poznáme ještě několik. Postavíme-li se na Vislu nebo na baltické pobřeží, shledáme přirozeným, že byl dán Karpatům od Germanů název hor Venedských. Mathematické určení hor Venedských a Karpat se ovšem u Ptolemaia neshoduje, ale jen z polovice. Délka jest blízká, u Venedských hor 47^0 30′ u Karpat 46^0, šířka se rozchází 55^0-48^0 30′ (III. 5, 5, III. 7, 1). Ale tyto údaje u Ptolemaia nejsou nikde rozhodující.

Jiná zajímavá zpráva Ptolemaiova (III. 5, 5) týká se hor *Alaunských* (*τὸ Ἄλαυνον ὄρος* al. *Ἀλανόν*, také přízvuky se mění). Podle Ptolemaia rozkládaly se někde v severní Sarmatii, neboť poloha je určena na 62^0 30′ délky a 55^0 šířky, a bydlil u nich národ Alanů. Podobně je uvádí na severu Markian (*Ἄλανον ὄρος* c. 39), pravě, že z nich vyvěrá Rudon a nedaleko i Borysthenes,[1]) a na mapě Peutingerově zapsáno jest jméno Alanů na severu u hor, z nichž pramení se velká řeka beze jména. U Ptolemaia ovšem prameny Borysthenu položené na 52^0-53^0 jsou daleko od těchto hor (III. 5, 6).

S tímto umístěním na severu shoduje se aspoň relativně mathematické určení Ptolemaiovo, jež jsme právě uvedli, neboť i když nehledíme k absolutní ceně čísel, vidíme aspoň tolik z něho, že si hory představoval hlouběji ve vnitru Sarmatie než kterékoliv dříve jmenované. Uvážíme-li však všechny tyto zprávy, hodil by se název Alanských hor nejlépe na výšinu Valdajskou, zvanou dříve lesem Okovským,[2]) a to i s pásmem na jih se táhnoucím

[1]) Na Valdaj pomýšlel na př. *Šafařík* (SS. I. 390, 534), *Cuno* (Skythen 145). *K. Müller* alanských hor neurčuje, *Tomaschek* soudí buď na donecké plateau nebo na výšiny mezi Donem a Volhou (*Pauly-Wissowa* Realenc. s. v. *Ἄλαυνον ὄρος*). *Müllenhoff* neprávem, tím že Alany vůbec do Evropy umístiti nechtěl, i tyto hory Alaunské posunul daleko na východ, a určil v nich část Uralu (DA. III. 94, 99).

[2]) V letopise Kijevském slují výšiny tyto оковскій, волковискій, волковьскій лѣсъ (později волконьскій), kraj celý pak Vrchními zeměmi proti Nizovským v Povolží. *Barsov* Очерки 17.

do gubernie orlovské a kurské. Končiny ty byly snad již v době Ptolemaiově zdaleka známy kupcům, kteří opodál po obchodních cestách ubírali se od Černého moře k Baltickému pobřeží. Ale na druhé straně dlužno přiznati velkou váhu novému výkladu prof. Kulakovského, podle něhož horstvo Alanské není nic jiného nežli Kavkaz, omylem na sever posunutý. Kulakovskij dobře ukazuje, že ve zprávách starších před dobou Ptolemaiovou jméno Alanů stále je vázáno na hory Kavkazské.[1]) Definitivní rozhodnutí podati se však neodvažuji.

Vedle hor jmenovaných vypravují staří ještě často o neznámých vysokých horách na dalekém severu, kde leží věčný sníh a led, kde žili neznámí lidé divných mravů a zvyků. Pro tyto hory nejčastěji se uvádí jméno hor *Ripajských*, méně *Hyperborejských* (*τὰ Ῥίπαια ὄρη*, též *Ῥιπαῖα ὄρη*, *Ῥείπαια*, *Ῥῖπαι*, též *Ὑπερβορέων ὄρος*, montes Hyperborei, Rhipaei, Riphei, Rimphaei). Aristoteles napsal o nich (Meteorol. I. 13, 20): *αἱ καλούμεναι Ῥῖπαι, περὶ ὧν τοῦ μεγέθους λίαν εἰσίν οἱ λεγόμενοι λόγοι μυθώδεις*, a Strabo existenci jejich vůbec zavrhoval; smál se těm, kdož na ně věřili »*διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων*« (VII. 3, 1).

Myslím však, že není třeba míti tyto hory za vymyšlenou fikci starých. Mám zprávy o nich za tradici o skutečných horách, jež se nalézaly daleko za Sarmatií, a ačkoliv je bližší umístění nemožné a spor o to velmi nevděčný,[2]) klonil bych se vždy spíše k výkladu, že v původních zprávách máme před sebou temnou tradici o Uralu. Později ovšem jména ta se přenášela i na horstva jiná, na Karpaty, ba i Alpy.[3])

---

[1]) *Kulakovskij J.* Аланы по свѣдѣніямъ класс. и визант. писателей. Kijev 1899. 14

[2]) Srv. Zprávy Starověké 106. Tam i poznámka o spojování jména se slovanštinou (č. Řip).

[3]) Příklad podobného zmatení viz u Athenaia (*Latyšev* Scythica I. 625).

KAPITOLA V.

PRVNÍ ZPRÁVY O SLOVANSKÝCH VENEDECH.

Zpráva Pliniova, Tacitova a Ptolemaiova z I.—II. stol. po Kr. a pozdější zprávy starověké o Venedech baltických. — Sporné zprávy starší. — Venedi baltičtí jsou Slované. — Původní tvar jména, jeho rozšíření topografické. — Pokusy o výklad jména Vend, Vind. — Význam starověké historie východní Evropy pro dějiny slovanské.

První určité zprávy o Slovanech máme z konce I. a z II. století po Kr., a Slované v nich vystupují pod jménem Venedů. Jsou to zprávy tyto:

Plinius (zemř. r. 79) N. H. IV., 97: quidam haec habitari ad Vistlam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris tradunt, sinum Cylipenum vocari et in ostio eius insulam Latrim, mox alterum sinum Lagnum conterminum Cimbris.

Tacitus Germ. (vydáno r. 98) c. 46: hic Suebiae finis. Peucinorum Venetorumque et Fennorum nationes Germanis an Sarmatis ascribam, dubito . . . Veneti multum ex moribus traxerunt: nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos figunt et scuta gestant et pedum usu ac pernicitate gaudent: quae omnia diversa Sarmatis sunt in plaustro equoque viventibus.

Ptolemaios (zemř. asi r. 178) Geogr. III., 5, 7: *κατέχει δὲ τὴν Σαρματίαν ἔθνη μέγιστα· οἵ τε Οὐενέδαι παρ᾽ ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον καὶ ὑπὲρ τὴν Δακίαν Πευκῖνοί τε καὶ Βαστέρναι καὶ παρ᾽ ὅλην τὴν πλευρὰν τῆς Μαιώτιδος Ἰάζυγες καὶ Ῥωξολανοί, καὶ ἐνδοτέρω τούτων οἵ τε Ἁμαξόβιοι καὶ οἱ Ἀλανοὶ Σκύθαι.*

Geogr. III. 5, 8: *παρὰ τὸν Οὐιστούλαν ποταμὸν ὑπὸ τοὺς Οὐενέδας Γύθωνες, εἶτα Φίννοι, εἶτα Σούλωνες.*

K tomu srv. i III., 5, 6 zmínku o Venedských horách (*τὰ Οὐενεδικὰ ὄρη*), o nichž jsme výše pojednali (str. 184).

I později, po II. století objevují se baltičtí Venedi na určito jen zřídka v starověkých zprávách. Patří sem jen zpráva v periplu Markianově (kol r. 400) o zálivu Vendském (*Οὐενδικὸς κόλπος* II., 38, 39, 40), jež však není nic jiného než výpisek z Ptolemaia, pak dvě legendy na mapě Peutingerově (pocházející také nejspíše ze IV. stol.), segm. VIII., 1 v severní Dacii: VENADI SARMATAE, a segm. VIII., 4 mezi Dunajem a Dněstrem: VENEDI, a snad též výčet národů »*Διαμερίσμου τῆς γῆς ἀποσπασμάτιον*«, zpracovaný počátkem III. nebo koncem II. stol. od jakéhosi Řeka, v němž se vedle Germanů uvádějí za Vislou *Βεριδοί*, podle Müllenhoffa korruptela z *Βενιδοί* jako *Βαρδουλοί* z *Βανδουλοί*. Výčet totiž zní: *Γερμανῶν ἔθνη καὶ ἀποικίαι εἰσὶν ε͵, Μαρκόμαλλοι, Βαρδουλοί, Κουαδροί, Βεριδοί, Ἑρμουνδουλοί. Σαρμάτων ἔθνη καὶ ἀποικίαι εἰσὶ δύο, Ἁμαξόβιοι, Γραικοσαρμάται.* Týž výčet opakuje byz. kronika paschální (Migne PG. 92, 138): *Μαρκόμαλοι, Βαρδουλοί, Κουαδροί, Βεριδοί, Ἑρμολεοί*. Ovšem tak přesvědčující, jak Müllenhoff myslil,[1]) tato emendace není. — Tedy zpráv je ze starověku málo.[2]) Za to od stol. VI. bývají Slované tímto jménem v pra-

---

[1]) DA. II., 88, Germ. ant. 156, Abh. Berl. Akad. 1862, 523 a Hermes IX., 193. O Müllenhoffově restituci Vinidů za Indii v Laterculu Veronském viz dále.

[2]) Zcela nejistý je nápis náhrobní z doby císařské, pocházející ze staré Moesie (?) a uveřejněný nejprve r. 1740 *Muratorim* (Novus thesaurus inscr. II. str. DCCCLXXI.) a pak *Katančićem* (Istri adcolarum geogr. vetus. II. str. 139) takto: D · M · VLPIAE · DOM . . . VINDOR . . . VIXIT · AN · XXIII · AVR · MAXIMVS · VET · LEG · IIII · ITAL · CONIVGI PIENTISSIMAE · ET · VLP · CAIAE · SOCRE · ET · MATRI · EIVS · ET · SIBI · VIVVS. — Zde ovšem VINDOR vyloženo může býti za třeba nezvyklý genitiv »kmene Vindů«. Ale Mommsen ve své reprodukci tohoto nápisu (CIL III., 1665) opravil: VINDOB . . . (Ulp. Piae domo Vindobona). Srv. k tomu nápis v Slavonii nalezený VLPIA · VINDA VIATORI . . . (CIL III., 4110). Na můj dotaz v Bělehradě, kde se kámen podle udání Katančićova prý nalézal, oznámil mi prof. N. Vulić, že o jeho existenci v Bělehradě ničeho neví. A tak předně nebylo možno zjistiti, má-li se správně čísti R čili B, a za druhé dlužno uznati, že jméno Vindi, Vinda v těchto končinách nemusí se vztahovati k Venedům — Vindům slovanským, jak ihned uvidíme. Rovněž dlužno úplně vypustiti doklad, který *Šafařík* (SS. I., 89, 152 II., 686) uváděl a který po něm ještě *I. Szaraniewicz* (Kritische Blicke 110), *Ř. Krek* (Einleitung 256), *K. Müller* (Ptol. Geogr. I., 422) a jiní opisovali, totiž pamětní peníz Volusiana, syna císaře Galla (tento vládl 251—253), jehož legendu Šafařík četl na základě Vaillantově (Numism. imperatorum rom. Paris 1674 II., 351) takto: IMP C · VA · F · GAL · VEND ·

menech západních pravidlem označováni, jak o tom podrobněji v třetím díle Starožitností vyložím.

Tito Venedové — a s tímto jménem Slované vystupují poprvé do historie — byli národem velikým (*μέγιστον ἔθνος* u Ptolemaia), a sídla jejich rozkládala se podle představy starých zpravodajů za řekou Vislou mezi břehem moře Baltického, jehož široký oblouk nesl přímo název zálivu Venedského, a horami Karpatskými. Dále na východ prostírala se až po hranici kmenů finských a sarmatských geograficky neurčenou. Že Venedi seděli na východ od Visly, vysvítá ze *všech* tří hlavních napřed uvedených zpráv. Ptolemaiovi byla západní hranicí Sarmatie Visla, a vyčítá-li podél řeky Visly řadu kmenů v Sarmatii, seděli tito kmenové patrně vesměs v jeho představě na východ od Visly; také z Tacitova a Pliniova popisu je zřejmo, ač zprávy jejich polohu přesněji neurčují, že tu jde o kmeny sedící za Vislou. Plinius postupuje v líčení svém od východu k Visle, při čemž se zmiňuje o Sarmatech, Venedech, Scirech, Hirrech, a praví-li dále Tacitus, že Venedi zaujímají celý kraj mezi Peuciny a Fenny, může tím míti na mysli jen zavislanské končiny dnešního Pruska, Polska a Haliče. Sporno může býti ve zprávě Ptolemaiově jen to, seděli-li Venedi v době té vskutku u moře čili ne, odděleni jsouce od něho kmeny baltskými a německými. Ve věci té odkazuji zatím na to, co jsem pověděl ve svých Starověkých zprávách o zeměpise východní Evropy str. 41 sl. Podrobněji vyložím své mínění později v tomto díle, a to v kapitole věnované rozboru zpráv Ptolemaiových o ethnologických poměrech východní Evropy. Soudím, že u moře seděli a to už dávno před dobou Ptolemaiovou.

To jsou první úplně jasné a bezpečné zprávy.

VOLUSIANO · AUG (*ΑΥΓ Κ · ΓΑ · ΦΙΝ · ΓΑL · ΟΥΕΝΔ · ΟΥΟΛΟΥϹΙΑΝΟϹ ϹΕΒ* ·) — t. j. »Imperatori Caesari Vandalico Finnico Galindico Vendico Volusiano Augusto«, domnívaje se, že peníz zvěčňuje vítěznou výpravu císařovu proti Vandalům, Finům, Galindům a Vendům. Ale legendu tuto dlužno čísti za zkratku jména císařova takto: IMP[ERATORI] C[AIO] V[IBIO] AF[INIO] GAL[LO] VEND[VMNIANO] VOLUSIANO AVGVSTO· Zkratka VEND[VMNIANVS] — vyskytující se na mincích místo obvyklého v nápisech VELDVMNIANVS — nemá tedy pranic společného s Vendy-Slovany. (Srv *Müllenhoff* DA. II., 100). Plný titul císaře viz na př. na nápise č. 10624 v CIL. III. V Kološi nalezený nápis VENERI VICTRICI AVR · VMBRIANVS · VIND · DEC · V · S · L · M (CIL. III., 864) opravil později Domaszewski ve VET Ex (tamže Suppl. 7663).

Jiné zprávy starověké, jimiž někteří chtěli dokládati existenci slovanských Venedů pro dobu starší než je I. st. př. Kr., nemají té moci průkazné, jako předešlé, ba některé dlužno naprosto zůstaviti stranou. Sám mám jen dvě z nich za pravděpodobné, ale mezi určité jsem je zařaditi nemohl.

Šafařík uváděl ve svých Starožitnostech (I., 129, II., 677) za starší doklad jména Venedů název *Bannoma*, kterýmž Plinius IV., 94 označuje jantaronosný ostrov, ležící v Baltickém moři před Skythií. Vykládalť jej za korruptelu jména *Vannoma* a to opět za čudský název země slovanských Vanů (Vendů). V té formě vystupuje totiž jméno Vend v jazyku finském (Wene, Wäne). Jméno ostrova zachováno je sice u Plinia, ale zde je citováno ze zprávy Timaiovy o cestě Pytheově a patřilo by tímto původním pramenem vlastně do IV. stol. př. Kr. Ale výklad Šafaříkův dlužno zamítnouti z té příčiny, že je mu podkladem tvar, kterého vlastně v lepších rukopisech není, neboť dobré rukopisy mají v prvé řadě zapsáno *Baunonia*, v druhé *Raunonia.* [1]) A z toho vyvozovati finské Vannoma je tím násilnější, že nemáme vůbec příčiny, abychom pro IV. stol. před Kristem přijímali finské osídlení pro kraj němenský. A tím už výklad Šafaříkův a těch, kdož jej v tom následovali,[2]) padá.

Nejisté je dále, ač velmi svůdné, vykládati v téže zprávě Pytheově — »aestuarium *Mentonomon* nomine« (Plin. XXXVII., 35) — jméno Mentonomon za korruptelu povstalou neporozuměním původního textu řeckého, asi v tom smyslu, jak navrhuje K. Müller. [3]) Svůdné jest to proto, že později Ptolemaios na témž místě, na východ od ústí Visly, zná záliv Venedský, — nejisté však proto, že opírá se i tento výklad o čtení, jež v rukopisech není zaručeno.

---

[1]) Šafařík emendoval *bannoma* z domnělého čtení *baunoma* ruk. Chiffletského (cod. Leidensis Lipsii saec. XI.). Ale podle kritického vydání Plinia od Detlefsena čteme v rkp. Chiffletském *(F) raunonia*, a tak i v Pařížském *E* (pod. *raunoniam* ve Vatikanském *D* a *raunomiam* v Riccardianském *R*), naproti čemuž cod. Leidensis Vossianus saec. IX. (*A*) a pak přípisky druhé ruky v Pařížském (E^2) a Chiffletském (F^2) mají *baunonia.* Toto čtení přijímá Detlefsen.

[2]) *Müller* (Ptolem. I., 423), *Dzieduszycki* (Wiadomości 220, 233 sl.), *Szulc* (De origine Illyr. 50.) O jiných výkladech viz Star. Zprávy 49.

[3]) *Müller* (Ptolem. I., 423) vykládá, že v originálu řeckém bylo asi psáno *ἀνάχυσις ὠκεανοῦ τοῦ Βενετῶν ὁμωνύμου*, z čehož povstalo v latinském textu Veneton (Venton) cognomine a z toho u Plinia korruptela Mentonomon. Možné to ovšem je. Šafařík sám vykládal Mentonomon za název původu litevského a ztotožňoval s břehem u Plinia (XXXVII., 39) Osericta zvaným. (SS. I, 131, 497). O jiných výkladech viz Star. Zprávy 48.

Majíť lepší rukopisy místo *mentonomon* čtení *metuonidis (metuonides) nomine* (c. Leidensis Lipsii a Vindobonensis saec. XII.) neb *meconomon nomine* (c. Laurentianus saec XIII.).

Na dobro sluší dále zamítnouti domněnku některých historiků z počátku XIX. století, kteří ve jménu Herodotových Budinů hledali také pokažené jméno pozdějších Vendů (= Vudini), z příčin, které při pozdějším našem výkladě o tomto kmeni samy budou zřejmy.[1]) Za to bych se nerozpakoval za pravděpodobný doklad existence Venedů při Baltickém moři z doby před IV. stol. př. Kř. přijmouti zprávy starých, které vyprávějí, že jantar docházel Řekům od řeky Eridanu v zemi Enetů, Venetů,[2]) a v národě tohoto jména viděti baltické Venedy-Slovany, třebas pozdější zpravodajové vztahovali zprávy ty na Enety-Venety adriatické, kmen původu neslovanského. Budu míti, doufám, příležitost, na místě dalším a to v díle o starožitnostech kulturních podrobněji vyložiti celou otázku starověkého obchodu s jantarem a velký význam, jejž tento obchod měl i pro starověk slovanský. Zde se dotknu stručně jen její stránky historicko-ethnologické.

Starověké zprávy hovořící o obchodu s jantarem, ač bývají různě zabarveny a okrášleny, uvésti lze vesměs na základ jeden že jantar docházel k jihu ze země Enetů (Venetů), od břehů řeky Eridanu; při tom je ve starších zprávách zřejmo, že kraj ten na-

[1]) Na př. *Ossoliński* (Vinc. Kadłubek 147), *Kaulfuss* (Slawen 46), *Eichwald* (Alte Geographie 280, 460, 471) a jiní. *Dobrovský* připustil do jisté míry podobu zvuku (r. 1810 v listu ke Kopitarovi. *Jagić* Письма Добровскаго 153), ale Ossolińského výklad zamítl (tamže 665). Více o tom v pozdější stati o Budinech.

[2]) Herodot nespojuje ještě jantarorodný Eridanos s Venety, ač oboje zná (srv. III., 115 *περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τῶν πρὸς ἑσπέρην ἐσχατιέων ἔχω μὲν οὐκ ἀτρεκέως λέγειν. οὔτε γὰρ ἔγωγε ἐνδέκομαι Ἠριδανὸν καλέεσθαι πρὸς βαρβάρων ποταμὸν ἐκδίδοντα ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς βορέην ἄνεμον, ἀπ᾽ ὅτευ τὸ ἤλεκτρον φοιτᾶν λόγος ἐστί* . . . O Enetech srv. pozn. 2. na str. 192. Také Hesiod mythus o eridanském jantaru patrně znal (srv. zprávu u Hygina; Hesiodi fragm. ed. *Marckscheffel* str. 355), ale ze zprávy té není zřejmo, kam jej lokalisoval. Za to už Skylax (periplus s tímto jménem zachovaný pochází podle Ungera asi z r. 356), c. 19 praví: *μετὰ δὲ Κελτοὺς Ἐνετοί εἰσιν ἔθνος καὶ ποταμὸς Ἠριδανός· Μετὰ δὲ Ἐνέτους εἰσὶν Ἴστροι ἔθνος.* Srv. Skymnovu periegesi (z druhé pol. II. nebo první pol I. stol. př. Kr.) v. 188 sl., kde při výkladu o Keltech stojí: *Τούτων δὲ κεῖται λεγομένη τις ἐσχάτη στήλη βόρειος. ἔστι δ᾽ ὑψηλὴ πάνυ εἰς κυματῶδες πέλαγος ἀνατείνουσ᾽ ἄκραν. Οἰκοῦσι τῆς στήλης δὲ τοὺς ἐγγὺς τόπους Κελτῶν ὅσοι λήγουσιν ὄντες ἔσχατοι Ἐνετοί τε καὶ τῶν ἐντὸς εἰς τὸν Ἀδρίαν Ἴστρων καθηκόντων.* V Skymnově představě seděli tedy Kelti i Eneti od moře Adriatického až k severním břehům oceánu.

lézal se v představě starých kdesi daleko na severu.[1]) Poněvadž však klassickému světu řeckému i římskému dostal se brzy v bližší styk a tím i v bližší známost kmen jména stejně znějícího, ne-li původem totožného, *Eneti* (Heneti, Veneti) *adriatičtí*,[2]) kteří seděli, jak z řady zpráv bezpečně víme, v severní Italii, v dnešním Benátsku, jsouce nejspíše původu illyrského, — setkáváme se později s představou, že tito Eneti dodávali jantar, a nejčastěji pak i s výkladem, že starý Eridanos byl totožný se severoitalským Pádem (srv. na př. str. 177), že, slovem, tradici nutno lokalisovati do severní Italie.

Také v novověké literatuře byli mnozí tohoto mínění, ale, myslím, neprávem. Po mém soudu je naopak správný výklad, který už Cluver a zejména Bayer[3]) podali, a který po nich také mnozí jiní přijali.[4]) Podle něho povstalo v této tradici zmatení následkem podobnosti jména severních Venedů s italskými Enety. Podle něho Řecko i Italie dostávaly jantar už v době před Herodotem ze severu, ze země *baltických* Vendů, a to po obchodních cestách, z nichž hlavní směřovaly dolů přes Moravu, Dunaj k Adriatickému moři, kde seděl kmen illyrských Enetů. Tím pak, že na jedné a téže cestě seděl dvojí kmen jména téměř shodného, povstala později tradice, že jantar dovážen byl od kmene známějšího, od *adriatických* Enetů, a Eridanos — původně kterási velká řeka severní (Labe? Visla? Němen?) — zaměněn byl za Pád.[5]) Že tomu tak bylo, soudím především z toho důvodu, že

1. v severovýchodní Italii žádných starých nalezišť jantaru nebylo; Capellini a jiní domnívali se sice, že jantarové šperky z hrobů italských pocházejí z ložisk odkrytých později na různých místech Italie, ale starověká literatura nalezišť těchto nezná,[5]) a co hlavní, jest

[1]) Srv. zejména uvedenou zprávu Herodotovu nebo Eustathiova scholia k Dionysiovi 311, kde skythské řeky Pantikapes a Aldeskos se přenášejí na sever a dí se o nich: *ὧν παρὰ προχοιαῖς ἡδυφαὴς ἤλεκτρος μήνης ἀρχομένης αὔξεται, οἷά τις αὐγή* (*Latyšev* Scythica I., 197).

[2]) Jméno vystupuje u Herodota ve formě *Ἐνετοί* (Herodot I., 196, V., 9 *Ἰλλυριῶν Ἐνετοί, Ἐνετοί οἱ ἐν τῷ Ἀδρίῃ*), a také u Skylaka a Skymna l. c., u Theopompa a Strabona a j. *Ἐνετοί*, u Polybia *Οὐενετοί* atd. V latinských pramenech je pravidelná forma Veneti. Poznáme je blíže později.

[3]) *Filip Cluver* Germ. ant. Lugd. Bat. 1631. 681; *Hartknoch* Selectae diss. hist. 1679. II. 25; *Bayer Th.* De Venedis et de Eridano. Comm. Acad. Petrop. VII. a Opuscula ed. *Klotz* 1770, 523.

[4]) Tak na př. *Schöning* u Schlözera 116, pak *Dobrovský* (*Monse* Landesgesch. d. M. Mähren II. str. XVII.). *Šafařík* SS. I. 121, *Karamzin* Ист. Р. Гос. I. pozn. 28, *Hilferding* Древн. пер. 171, *Surowiecki* Sledzenie 203 a jiní.

[5]) Jen Theofrastos mluví o ligurském jantaru (Plin XXXVII. 33).

2. zjištěno chemickou analysí, že jantar starých hrobů italských, ba i jantar nalezený v mykénských hrobech ze stol. XIV.—XII. př. Kr., nebo docela i v aegyptských hrobech z V. dynastie — o jiných jihoevropských starých nálezech, na př. v Glasinci v Bosně, ani nemluvě, — je původu severního, a ne italského.[1])

A to je rozhodující. Starý jantar přicházel tedy na jih Evropy od severu. Ve prospěch toho mluví zřejmě uvedená zpráva Herodotova III. 115, a pak zejména zprávy Pytheovy o jantarorodných ostrovech a březích v Pobaltí (srv. napřed str. 190). V severní Italii byla by přece jen stěží vzala původ tradice o báječné řece Eridanu, tekoucí kdesi daleko na severu do oceánu.

Jestliže pak německý archaeolog Olshausen dokazuje, že zprvu hlavní obchod s jantarem nevycházel ze země Vendů na Baltickém moři, ale z moře Severního od ústí Labe[2]) — není to výkladu našemu na úkor. Neboť nelze popříti, že vedle něho existoval i obchod v Povislí, jenž je také nálezy prokázán, a pak byl vislanský obchod v přímém styku s Pontem a patrně i Řeckem, jak zřejmě ukazuje Helmův lučební rozbor baltických bronzů.[3]) Na konec není pochyby, že Olshausenův výklad má na nejvýš platnost jen pro čistou dobu bronzovou, jejíž trvání kladou archaeologové do průběhu druhé poloviny II. tisíciletí př. Kr.[4]) V době Herodotově bylo tomu již jinak, v tu dobu kvetl obchod v Povislí, a že tento směr obchodu udržel se v popředí až do doby historické, svědčí officiální výprava římského rytíře, vyslaná k ohle-

---

[1]) V nálezech těchto objevil se jantar severní, zv. succinit, obsahující větší procento kyseliny, na rozdíl od jantaru italského a sicilského, zv. simetit (*Helm* Über Bernstein, Schriften der Naturforsch. Ges. in Danzig. N. F. V, VI. Correspondenzblatt 1891 63; Anthropologie 1892 280, *Schuchardt* Schliemanns Ausgrabungen in Troja, Tiryns, Mykenae etc. II. Aufl. Leipzig 1891 237, *O. Schneider* Naturwiss. Beiträge. Dresden 1883. 179. O Glasinci srv. Berl. Verh. 1895. 300.

[2]) *Olshausen* Berl. Verh. 1890. 270, 285. Srv. *Montelius* Correspondenzblatt 1897, 123, 126, *Lissauer* tamže 1891, 62, 87.

[3]) Podle výsledků chemických analysí Helmových je velice pravděpodobno, že staré bronzy do zemí baltických přicházely ze staré Dacie výměnou za jantar, že tedy bylo prastaré spojení mezi Baltem a jihovýchodní Evropou. (Correspondenzblatt 1897. 52. Srv Věstník SS I. 63.)

[4]) Srv. chronologii *Monteliovu* (Chronologie der ält. Bronzezeit in Norddeutschland Braunschweig 1900. Srv. Archiv Anthr. 1900, 492), nebo *Hoernesovu* (Arch. Anthr. XXIII. 635). Květ periody bronzové spadá do druhé poloviny II. tisíciletí Jen *Soph. Müller* klade počátek do konce II tisíciletí př. Kr. (Nord. Alterthumskunde 312 sl.)

dání *starých* jantarových nalezišť. Výprava tato šla z Carnunta směrem k ústí Visly.

Po mém domnění nemůže býti sporu o tom, že hlavním střediskem jantarového obchodu pro první tisíciletí př. Kr. — tedy už pro dobu před Herodotem byly břehy baltické na východ od ústí Visly, tam, kde vidíme v době Kristově seděti kmen slovanských Venedů. Opírají-li se pak starověké zprávy o tradici, jež vykládala o jantaru dováženém z dalekého severu, ze země Venetů, — pak jest jistě pravděpodobno, že tato původní tradice vztahovala se vskutku na Venedy baltické, Venedy Pliniovy, Tacitovy a Ptolemaiovy, a že teprve později zmatena byla Venety adriatickými. Mám proto zprávu Skylakovu, Skymnovu a jiných autorů doby předkristové ne sice za jistý, zprávám nahoře uvedeným rovnocenný doklad prastaré existence Venedů na Baltu, — ale přece za doklad pravděpodobný.

Druhý velmi pravděpodobný doklad z I. stol. př. Kr. poskytuje ještě zpráva Cornelia Nepota (žil mezi r. 94—24 př. Kr.) o Indech zahnaných bouří na břehy západní Germanie, kdež je prokonsul Q. Metellus Celer r. 58 obdržel darem od knížete batavského. Jedině v tomto smyslu možno totiž zprávu tu přirozeně vyložiti. Uvádí ji z Nepota Pomp. Mela (III. 5. 45) slovy: »Cornelius Nepos .... testem autem rei Q. Metellum Celerem adicit, eumque ita rettulisse commemorat: cum Galliae pro consule praeesset, Indos quosdam rege Botorum dono sibi datos; unde in eas terras devenissent requirendo cognosse, vi tempestatum ex Indicis aequoribus abreptos emensosque quae intererant, tandem in Germaniae litora exisse.« Zprávu opakuje i Plinius II. 170: »Idem Nepos de septentrionali circuitu tradit Q. Metello Celeri Afrani in consulatu collegae, sed tum Galliae proconsuli, Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex India conmerci causa navigantes tempestatibus essent in Germaniam abrepti.«

Zpráva ta se očividně vztahuje na událost skutečnou a není vymyšlena Nepotem. A zvali-li se plavci zahnaní bouří k břehům gallským »Indy«, pak to lze vyložiti pravděpodobně jen na jméno Vindů slovanských, kteří už při moři seděli a Indica aequora na Venedský záliv Ptolemaiův, — neboť na skutečné Indy, jak na př. Buat a Ritter vykládali,[1]) zde vůbec mysliti nelze. Proto se nerozpakuji připojiti ji k výše uvedeným zprávám, jak to

[1]) *Ukert* Geographie III. 1. 92.

učinil už Šafařík, a po něm pak celá řada jiných.[1]) A to tím spíše, že musíme na jisto předpokládati pro starou dobu tvar Vind vedle tvaru Vend-Vened. Že pak první forma mohla snadno svésti k záměně se známým jinak jménem Indů, je na bíledni, a máme toho také i vedle právě vyloženého citátu Melova i doklad odjinud. Tak se na př. v některých rukopisech Markianových vyskytuje místo *οὐενδικὸς κόλπος* přímo adj. *ἰνδικός*.[2]) Za to nemohu uznati za určitý doklad ani Sofokleovy Indy,[3]) ani Müllenhoffovu restituci jména *Indii* v Laterculu Veronském ve Vinidy[4]) z příčiny v poznámce vyložené.

---

[1]) *Šafařík* Abkunft 201, SS. I. 133; *Hilferding* Древн. пер. 173; *Szaraniewicz* Kritische Blicke 97; *Kętrzyński* Lygier (Poznaň 1868) 76; *Pervolf* Arch. sl. Phil. VII. 614; *Nehring* Schles. Vorzeit IV. 82; *Pogodin* Ист. слав. пер. 8; *Kossinna* Anz. d. Alt. 1890. 21; *Wagner* Wendenzeit (Mecklenburgische Gesch. I.) Berlin 1899 173.

[2]) *Müller* Geogr. gr. minores I. 558.

[3]) Mám totiž na mysli zprávu *Sofokleovu* o jantaru rodícím se za zemí Indů (Plinius XXXVII. 40: »hic i. e. Sophocles ultra Indiam fieri dixit e lacrimis meleagridum avium«. Je sice možno, že vztahuje se tato stará tradice u Sofoklea zachovaná na zemi baltických Venedů-Vindů, ale je stejně možné, že měl zde Sofokles na mysli vskutku Indii asijskou. Srv. dále Plinia XXXVII. 46 »nasci et in India certum est«. Zprávu tuto s Venedy spojovali na příklad *Hilferding* Древн. пер. 173, *Bogusławski* Hist. Słow. I. 138, *Dzieduszycki* Wiadomości 238 a *Pogodin* Ист. слав. пер. 7.

[4]) V t. zv. Laterculu Veronském (také Nomina provinciarum omnium) z počátku IV. století objevují se v řadě kmenů barbarských, »quae pullulaverunt sub imperatoribus«, po Sarmatech, Scirech, Carpech, Scythech a Gotech též *Indii*, jež *Müllenhoff* (Germania ant. 157) restituoval ve Vinidy. Laterculus viz v *Seeckově* vydání Notitia dignitatum (Berlin 1876) 247 nebo u *Riese* Geographi lat. min. (Heilbron 1878) 127. *Mommsen* vročil jej před r. 320. (Abh. Akad. Berl. 1862 489), *Müllenhoff* mezi r. 300—350 (tamže 518 sl.) Müllenhoffovu emendaci (Riese raději čte Judaei) nemám za jistou proto, že na druhé straně ve výčtu jsou s Indii spojeni už kmenové asijští, k čemuž přistupuje, že i jiné zprávy starověké hovoří o pokoření Indů vedle Skythů v takovém kontextu, že zjevně se to týká Indů asijských a ne Indů-Vindů, jak chtěl Pervolf. Sem patří totiž zmínka o Indech, které pokořil vedle Skythů Augustus (Eutropius Breviarium VII. 10: Scythae et Indi quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat munera et legatos ad eum, i. e. Augustum, miserunt); srv. k tomu traktát Mommsenem zv. Exordia Scythica rkp. ze st. IX.—X.), kde se opakuje zpráva o pokoření Skythů (Exiti) a Indů. Podle Flora tito Indi byli 4 léta na cestě s dary a měli pleť černou (IV. 12). Tuto zprávu uvedl ve smyslu Indi = Venedi *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VII. 614) bez citátu a omylem spojil ji s Trajanem pokořivším Dacii. Rovněž tak sem nepatří »*Ἰνδῶν ἔθνη*« u sv. Kyrilla Jerusalemského (IV. stol.) a Nonna Aegyptského z téže doby (*Latyšev* Scythica I. 706, 734).

Ovšem, který tvar byl *původní nebo aspoň starší*, zda Vind nebo Vend — širší tvar Vened jest patrně jen latinisovaná forma povstalá vlivem analogie jména adriatických Enetů, Venetů [1] — jest těžko rozhodnouti.[2] Pravděpodobné jest jen, že se už v době před Kristem oba tvary střídaly v ústech zadunajských kmenů, jak svědčí nejen uvedená zpráva Melova, ovšem ne dosti určitá, ale hlavně střídání, které vidíme jinde u jmen patrně ze stejného kořene odvozených, třebas by se Slovany nesouvisela (srv. doklady dále na str. 198), a konečně i to, že se forma jotovaná udržela v ústech Germanů po celou historii až po dnešní den. Forma Wind-, Winden-, Windisch- je v historické nomenklatuře běžná, jak ještě uvidíme. Více říci nelze. Celá otázka souvisí úzce s otázkou samotného významu a původu slova Vend-Vind, kterou se však nepodařilo dosud vyjasniti.

Tito baltičtí Venedi-Veneti starověkých pramenů jsou bez odporu Slované, ale ovšem jen tito baltičtí. Nevím, našel-li by se ještě dnes někdo, kdo by se odvážil tuto thesi popírati. Bývaly sice dříve vyslovovány pochybnosti, ba část vykladatelů, mezi nimi na sklonku svého života i J. Dobrovský, rozhodli se míti na základě slov Tacitových tyto Venedy za kmen germanský,[3] — ale všechna podobná mínění a všechny pochybnosti, jež k nim vedly, jsou nesprávné a slovanskost zakarpatských Venedů nepopíratelná. Svědčí

---

[1]) Původní forma jména byla Vend nebo Vind a tvary, v nichž vystupuje v starých pramenech: Venedi (Plinius, Tab. Peut.), Veneti, Venethi (Tacitus), *Οὐενέδαι* (Ptolem.), Venadi (Tab. Peut.), *Venidi (*Ἀποσπασμάτιον*), jsou vesměs tvary rozšířené vloženým *e*, jež povstaly patrně v ústech římských vlivem jména mnohem dříve a mnohem lépe známého, totiž Enetů, Venetů adriatických. Také *t* a *th* povstalo z původního *d* tímto vlivem. *Krek* (Einleitung 254) vykládal jistě nesprávně širokou formu za původní. U Jordana vidíme v rukopisech už velmi rozmanité tvary: Venethi, Veneti, Venetae, Venethae, Vinidae, Vinadae. O nich, jakož i o dalších středověkých tvarech, pojednáme později na místě jiném.

[2]) *Šafařík* měl za starší tvar Vind (SS. V. 181) na základě Grimmově (D. Gramm. 1822. I. 571, 594). Podobně se *Jagić* vyslovil (Arch. sl. Phil. IV. 76). Naproti tomu *Braun* (Разысканія I. 333) vykládá, že »мы съ математическою точностью можемъ установить какъ исходную форму **Ųento* a že *i* povstalo na germanské půdě přirozeně před *n + cons.* Srv. got. *winds*, ahd. *wint*, ags. *wind* atd. a lat. *ventus*. Z **Ųento* povstalo pragerm. **Ųinđôz*, z čehož got. **Winiđôs*, sthn. *Winidâ* atd. V pratvaru **Ųento* vidí ovšem Braun zároveň pratvar jména Vjatičů (вѧт-). Proti tomu srv. *Pogodin* Ист. слав. пер. 17.

[3]) Srv. na př. listy Dobrovského z r. 1823 (*Ягичъ* Письма Добровскаго и Копитара 665). Dříve hájil Dobrovský slovanskost Venedů (srv. na př. *Monse* Landesgesch. d. M. Mähren II 1788 str. XVII., nebo v Neuere Abh.

pro to nejen shoda sídel jejich mezi Baltem, Karpaty a Vislou se sídly, v nichž se brzy potom objevují Slované pod nynějším svým jménem, nýbrž i jméno samo, jež se celou další historií udrželo až po dnešní den v ústech sousedních Němců jako označení Slovanů, a svědčí pro to konečně přímo i staří historikové z doby, kdy Slované počínají už pod nynějším svým jménem hlučně vystupovati na dějiště světové. Ti vědí, že Slované jsou totožni s Vendy-Vindy a buď v celku nebo z části obě jména ztotožňují.[1]) Čteme-li proti tomu všemu u Tacita (srv. napřed), že neví, má-li Venety přiřaditi k Sarmatům či ke Germanům, a na konec se rozhoduje spíše pro germanskost z důvodu, »že domy stavějí a štítů užívají,« kdežto prý Sarmati na vozích žijí, — pak jest to závěr, jenž pro nás nemůže býti žádnou direktivou národnosti Venedů, jak už Šafařík dobře vyložil.[2]) Tacitus psal tyto své pochybnosti v době, kdy zvěsti o kmenech zakarpatských byly velmi nejasné a kdy zároveň pojem germanskosti byl více pojmem geo-

---

böhm. Ges. d. Wiss. I. 365 Změny této týká se také polemika Šafaříkova (SS I. 91 sl.), ač je upřílišnělá a z části i nesprávná. Před Dobrovským prohlašovali Venedy za Němce *Jordan* (De originibus slavicis I. 39), *Gatterer* (An Russorum etc. Gött 1793, 206), *Adelung* (Mithridates II. 654 sl.), nověji *A. Pott* (I. Suppl. k Techmerově Zs. 1887, 165), od Slovanů je odlišovali i *Naruszewicz* (Historya nar. pol. I. ed. 1824, 235), *Parrot* (Versuch üb. Liven. I. 20 sl., má je za Sarmaty). Dnes, pokud vím, z vážných germanistů vyslovil *R Much* mínění, že kmen Vendů byl původně kmenem neslovanským, jenž předal však západním Slovanům jméno, podobně jako později Rusové předali je východním (D. Stammeskunde 35), ale tím ovšem ještě slavinity Venedů Pliniových a Ptolemaiových nepopírá.

[1]) Srv. hlavně *Jordanis* Get. V. 34 35: »introrsus illis Dacia est, ad coronae speciem arduis Alpibus emunita, iuxta quorum sinistrum latus, qui in aquilone vergit, ab ortu Vistulae fluminis per inmensa spatia *Venetharum* natio populosa consedit. quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur, principaliter tamen Sclaveni et Antes nominantur. Sclaveni a civitate Novietunense et laco qui appellatur Mursiano usque ad Danastrum et in boream. Viscla tenus commorantur: hi paludes silvasque pro civitatibus habent. Antes vero, qui sunt eorum fortissimi, qua Ponticum mare curvatur, a Danastro, extenduntur usque ad Danaprum, quae flumina multis mansionibus ab invicem absunt. XXIII. 119: post Herulorum cede Hermanaricus in *Venethos* arma commovit, qui, quamvis armis despecti, sed numerositate pollentes, primum resistere conabantur . . . . nam hi, ut in initio expositionis vel catalogo gentium dicere coepimus, ab una stirpe ex orti, tria nunc nomina ediderunt, id est Venethi, Antes, Sclaveni; qui quamvis nunc, ita facientibus peccatis nostris, ubique deseviunt, tamen tunc omnes Hermanarici imperiis servierunt.

[2]) *Šafařík* SS. I. 94.

grafickým než ethnologickým. Dále dlužno uvážiti, že závěr Tacitův nikým více není potvrzen neb opakován; naopak, Jordanis v VI. stol. rozhodně svědčí pro slovanskost Venetů. A jeho svědectví spjato je s Tacitovým (z konce I. stol.) řadou jiných dokladů, jež vesměs mluví o týchž Venedech v Zakarpatí a potvrzují jejich existenci. Tedy Tacitovi baltičtí Veneti nezanikli, a my nemáme žádného důvodu, abychom soudili, že staří Tacitovi Veneti byli jiní než pozdější Jordanovi, o nichž přímo se dí, že jsou Slované.

Jako nemůže býti pochyby o tom, že Venedi baltičtí byli Slované, tak na druhé straně zdá se všechno tomu nasvědčovati, že jméno samo je původu cizího, utvořené pro Slovany u některého ze západních sousedů, a to po mém domnění nejspíše u *Gallů.*[1]) Etymologicky otázku tu rozřešti nelze, neboť, jak dále ukážu, nepodařilo se dosud podati výklad, jenž by byl obecně uspokojil. K hypothesi, že jméno Vendů je nejspíše původu gallského, vede mne však to, že jak topografické, tak i osobní názvosloví, v němž se vyskytuje zjevně týž kořen *vind* nebo *vend*,[2]) soustřeďuje se v Evropě ponejvíce na kraje Gally osídlené nebo zaujaté.

Tak se nalézají na př. mezi jmény osad a řek a to vesměs v oblastech Gally osazených: přístav *Οὐινδάνα* v Gallii lugdunské, *Οὐίνδινον* osada Cenomanů tamže, *Οὐινδόμαγος* osada v Gallii Narbonské, *Οὐίνδαλον*, *Vindalum* osada tamže, *Vindonissa* město v zemi Helvetů, *Vindeleia* v Aquitanii, *Vendovera* a jiné; dnešní Vanduevres, Vendeuvre ukazují na starý název **Vindobriga*, a středověké Pinnevindus, Penvennum na staré **Pennovindos.*[3]) Ostrov mezi Gallií a Britannií nese jméno *Vindilis*, a v Britannii nalézáme stanice na římském valu zvané *Vindobala*, *Vindolana*, osadu *Vindomora*, záliv *Οὐινδόγαρα κόλπος*, řeku *Οὐίνδερις*, osady *Vindomis*, *Vindogladia*, *Venta Silurum*, *Venta Belgarum*, *Venta Icinorum*, v Hispanii město *Vindeleia*, *Οὐενδέλεια* a hory *Οὐίνδιον*,

---

[1]) Tak už dobře soudil *Pogodin* Ист. слав. пер. 18.

[2]) Že oba tvary jsou totožné, vidíme z řady příkladů, v nichž *e* i *i* se střídají. Tak vedle formy osobního jména Vindo vystupuje stejně často Vendo (obé na nápisech), vedle Vendalo tvar Vindulo, vedle Vindobona (Tab Peuting. a Itin. Ant. 233, 248, 261, 266 a CIL III. 1179 a j.) i Vendobona u Aurelia Victora (de caes. 16). Jméno potoka Vendupalis, zaznamenaného na starém nápise římském (Sententia Q. M. Minuciorum inter Genvates et Viturios, CIL. I. 72), opakuje se na téže řádce ve formě Vindupalis.

[3]) Srv. *d'Arbois de Jubainville*, Premiers habitants II. 264, 294.

ὄρος; známá provincie římská ve východních Alpách dostala podle kmene Vindeliků (*Οὐινδελικοί*, *Οὐινδολικοί*, *Vindelici*) jméno *Vindelicie* (*Οὐινδελικία*), řeka tam tekoucí má název *Vindo*, v Pannonii objevuje se na nápise *vicus Vindonianus*, osada *Vindobona*, (al. *Vendobona*, *Vindomona*, *Vindomina*, *Vindomana*? *Vindomara*? v Not. dign. Occ. XXXIV. 25, 28), v severní Italii v končinách, do nichž Gallové vnikli, shledáváme *Vindinates incolae Vindini, Umbriae oppidi*, a říčku *Vendupalis* nebo *Vindupalis*, v severním Balkáně *Οὐενδενίς* (v horní Moesii) a *Οὐένδων* v zemi Japodů.[1])

Ve zprávách a nápisech z Gallie, Britannie a hlavně Podunají setkáváme se dále s hojnými jmeny osobními, podobně utvořenými: *Vindus* (srv. cihly nalezené u Eininga v staré Raetii s nápisy M. Vindi Surini, CIL III, 12008[2]), *Vinda* (CIL. III. 4110 Ulpia Vinda; 5663 Vinda Terti f.; Arch. Ep. Mitth. VIII. 247, Vinda Arimani f. CIL. III. 11661), *Vindelica* (CIL. III. 5780), *Vendo* (CIL. III. 2497 Julia Vendo; 2796 Vendo Tritaneri Apinsi f.; 2797 Vendo Tudania Pladomeni f.; 6352, 8321 Aurelia Vendo; Arch. Ep. Mitth. XVI. 88 Vendo), *Vindo* (CIL. III. 3380 Atressa Vindonis f. srv. 10362; 5076 Boniata Vindonis f.; 5105 Vibenus Vindonis f.; 5469 Vindo f. Buccionis Ressimari f.; 11699 Vindo Successus), *Vindio* (CIL. III. 5505 Vindio Ittunis filius), *Vindobius* (CIL. III. 6017, 10), *Vindoroicus* (CIL. III. 4604 Iessillus Vindoroici f.), *Vindonius* (Ephemeris II. č. 883 C. Vindonius = CIL. III. 4334, 11044), *Vindia* (CIL. III. 1082 Aelia Vindia; 11744 Vindia Vera), *Vindilla* (CIL. III. 4767 Silvia Vindilla; 5335 Vindilla Crielonis f.; 11658 Vindilla), *Vindilus* (CIL. III. 4815 M. Gallienus Vindili f.), *Vindilius* (CIL. III. 11152 Vindilius Cupitus), *Vindruna* (CIL. III. 4972), *Vindinus* (CIL. III. 11536 Sextus Sec. Vindini), *Vindulo* (CIL. XII. 3198), *Vendalo* (CIL. XI. Suppl. 3208 mulier), *Vindomorucius* (CIL. VII. 948), *Vendiricius* (CIL. XI. 5747 Q. Vendiricius Agedi f.), *Vinidianus* (CIL. XI. 4969, 56), *Βενδιδώρα* (*Β. Θρᾶττα* I. Att. III. 3619); srv. též *Maciovindus* (CIL. III. 6495, 11530 Botuca Maciovindi f.), což asi dlužno emendovati v *Magiovindus*.[3])

---

[1]) Jiná podobně znějící jména dlužno však vypustiti, poněvadž tvořena jsou od lat. *vindemia* — vinobraní (na př. Vindimiola a pod.).

[2]) Srv. též CIL. III. 11705: Vindu Comatillae v. f. sibi et Satulae f. ann. XXX.

[3]) Srv. jména *Magio* v CIL. III, 3594, 3377 a nápis *Magiovi(ndus)*, nalezený v Noriku (CIL. III. 4600).

Část těchto jmen, a to aspoň *Vindus* a *Vinda* mohla by ovšem býti pojata jako ethnologica (srv. analogické přívlastky *Bessus*, *Teuriscus*, *Breucus*, *Boius*, *Azalus*, *Macedo*, *Dacus*, *Basterna*, *Helvetus*, *Batavus* atd. na diplomech) a při blízkém sousedství zemí podunajských se Zakarpatím bylo by možno, že označují příslušníky kmene Vindů zakarpatských, neboť připustiti musíme, že tvaru Vind vedle Vend bylo tam užíváno proti latinisovanému, rozšířenému tvaru Vened, Vinid. Ale na druhé straně nelze neuznati, poněvadž zeměpisná oblast jmen od Vind odvozených leží mimo kraj slovanský, že také tato neslovanská oblast má právo na tato jména. Ba neváhám říci, že právo větší, poněvadž vedle jednoduchých tvarů Vindus, Vinda, Vendo, Vindo vystupují hojně tvary složené a to vesměs se složkami rázu neslovanského (srv. Vindobius, Vindoroicus, Vindruna, Vindomorucius, Vindobriga, Vindomagos atd.), a za druhé proto, že jména jednoduchá na př. Vinda provázena jsou v nápisech jinými příbuzenskými jmény rozhodně neslovanskými. Srv. Vinda Terti filia, Vinda Arimani filia cum Iantumaro filio (Iantumarus nebo fem. Iantumara, Iantullus na př. hojně vystupuje v nápisech z Norica na př. CIL. III. 4549, 5290, 5361, 5496, 5522, 5583 11622) atd. To jsou zjevy, které mne vedou k tomu, abych nápisy, v nichž vystupuje domnělé ethnologicum Vindus, nespojoval se slovanskými Vindy. Ovšem možnost nikdy vyloučena není. Neboť jednotlivci z rodu slovanského jistě se zdržovali v Podunají už za první doby císařské.

Tak však, jak naše vědomosti dnes stojí, nemůžeme jinak souditi, než opakovati to, co jsem napřed řekl: slovo Vend — Vind je vlastní kmeni neslovanskému, a soudě podle jeho topografického rozložení, nejspíše appellativum gallské. Aspoň se sídla gallských kmenů nejvíce kryjí s oblastí těchto jmén v střední Evropě a složky odvozenin jsou z části zřejmě gallského původu (srv. —briga, —magos atd.). Je li tento soud, jak se mi zdá, správný, pak nás ovšem vede k jinému dosti překvapujícímu, ale ne pravdě nepodobnému závěru: že jméno, které do klassické literatury poněkud pozměněno přešlo jako první historické jméno zakarpatských Slovanů, je také původu gallského, že Slované je obdrželi od Gallů a to patrně před tím, než se počali stýkati s Germany. Jméno toto bylo by pak novým dokladem pro hypothesi už jinde vyslovenou a zdůvodňovanou, podle níž střední

a horní Polabí původně zaujato měli kmenové gallští, kteří odsud teprve během první poloviny I. tisíciletí př. Kr. ustoupili návalu od severu se tlačících Germanů[1]). Aspoň tito, jak z nahoře vyloženého vysvítá, přejali pro Slovany jméno Vend, Vind nejspíše od Gallů. To jest také jediné hledisko, s kterého si dovoluji dívati se na pokusy vyložiti jméno Vend-Vind čistě etymologicky. Mám totiž a priori výklad z gallštiny za pravdě nejpodobnější.

Pokusy, jež v tom byly učiněny, braly se asi následujícími hlavními směry, ostavíme-li stranou starší primitivní výklady, o nichž viz v Kollárových Rozpravách o jménách atd. národu Slávského a jeho kmenů (Budín 1830) str. 219—286. Na jedné straně ovládaly výklady z germanštiny, a jméno Vendů — Vindů spojováno bylo nejčastěji buď s dán. *vand* (stnord. *vatn* — lat. *unda*) — Wasser: Wenden — Wassermänner, Wasserbewohner, Meerbewohner (tak soudil už Jordan, Adelung, Barth, Halling, Wilhelm, z novějších Lidén), nebo se slovesem *wenden*: Wenden — die herumziehenden, Wanderer (Mannert), nebo s got. *vinja* a s něm. *weiden*: Wenden — die weidenden, Hirten (Zeuss, Rössler a také Müllenhoff, jenž vykládá »kmen mající hojné a dobré pastviny.«[2]) Z novějších vynikajících germanistů vykládá R. Much Venety (jméno to odděluje od jména Vandalů a Vindeliků) za odvozeniny kořene *ven* (zusammengehören) — die Befreundeten,[3]) ale Hirt zamítá tento výklad, aniž by se pro jiný určitěji vyslovil.[4]) W. Thomsen, jak z dopisu vidím, výkladu se posud neodvažuje. Ke gallštině obrátil se na základě Stokesova slovníku Al. Pogodin a odvozuje od prakelt. * *vindo-s* — bílý, kterýmžto epithetem obecně označovali temnorusí Gallové světlovlasé Slovany, jak prý nasvědčují i názvy Bělochorvati, Bělorusi a podobné.[5])

---

[1]) Hlavně na základě gallských stop nomenklatury. Srv. *Bremer* Ethnographie 40 sl.

[2]) *Müllenhoff* DA. IV. 514.

[3]) *Paul's* Beiträge z. Gesch. d. d. Spr. XX. 18. Stammeskunde 35. *O. Schade* Altd. Wörterbuch, 2. vyd. Halle 1872—82 str. 1161 srovnává sthněm. a střhněm. wini, wine — Freund.

[4]) *Paul's* Beiträge XVIII. 513, XXI. 151. Nejspíše by přijal výklad Lidénův (ib. XV. 522).

[5]) Ист. слав. пер. 18, 25. Srv. *Wh. Stokes* Urkeltisches Sprachschatz (*Aug. Fick*, Vergl. Wörterbuch IV. Aufl. II. Götting. 1894, 265). Srv. gall. vindus, vinda, ir. find, cymr. gwyan, corn. guyn, bret. guenn.

Že při tom na druhé straně nechyběly ani výklady ze slovanštiny, je přirozeno. Většinou byly nesmyslné, jako na př. Kollárův výklad z praslov. **Un*,[1]) nebo Sasinkův (zkratka ze Slo-*van*). Zamítnut byl dále i pokus Hilferdingův, spojující Venet jednak se stind. jménem Arijů *Vanitā* (graec. formou byli *Ἐνετοί* a *Ἄνται*), jednak s jménem staroruského kmene *Vjatičů*,[2]) — i pokus Pervolfův, spojující Vent se stsl. kmenem **vęt* — magnus, zachovaném v stsl. komp. *vęštij* — větší a v přeměněných formách Vjatić a Ant.[3]) Spojení Vendů s Vjatiči opakuje ostatně ještě dnes *F. Braun*.[4]) Za zmínku stojí, že Šafařík, jenž zprvu spojoval Vend-Vind se jménem Indů, později v Starožitnostech výklad ten zavrhl, ale nového se více neodvážil, připouštěje jen, jako nověji Hirt, že všechny po Evropě povstalé podobné odvozeniny povstaly z jednoho kmene společného řadě arijských jazyků.[5])

Těmito doklady jsou Slované při nejmenším už pro dobu Kristovu zjištěni jako národ sice veliký, ale světu klassickému blíže neznámý, neznámý proto, že seděl do té doby za předělem římského panství, za Vislou a za Karpaty. Uvážíme-li však na jedné straně tento positivní nezvratný fakt a na druhé straně opět všechno to, co další historie vypráví: zprávy Prokopiovy (IV. st.) o dávné existenci Slovanů (B. G. III., 14; IV., 4), známé nám již zprávy kosmografa Ravennského o vlasti Slovanů v Skythii (I., 12 Scytharum patria unde Sclavinorum exorta est prosapia), anonyma Bavorského o vlasti Slovanů v Zakarpatí (srv. str. 15) a vůbec to, že žádný ze starých spisovatelů neoznačuje jich za přistěhovalce,

---

[1]) *Kollár* Rozpravy 221, *Sasinek* Záhady I. 20. Dříve měli také jméno severních Venedů spolu s jménem Enetů, Henetů adriatických a paflagonských za řecký překlad domácího názvu Slované (Srv. na př. *Dobnera* Annales Bohem. I. 119, nebo *Ulmanna* Altmähren II. 16). První tak překládal jméno Enetů adriatických Jordanis (Get. XXIX. 148 *αἰνετοί* id est laudabiles) a Pavel Diacon (Hist. Lang. II. 14).

[2]) *Hilferding* Древн. пер. 2, 154.

[3]) *Pervolf* Arch. sl. Phil. IV. 65.

[4]) Разысканія I. 332. Srv. napřed str. 196. Proti tomuto spojení vyslovil se *Brückner* (Archiv sl. Phil. XXII. 236), a také *W. Thomsen* privatim. Braun soudí zároveň, že Němci toto speciální kmenové jméno rozšířili na celý národ (podobně i *Maretić* Slaveni 15), kdežto Hilferdingovi byl Vend původní, všeslovanský název, jenž zůstal později jen Vjatičům.

[5]) *Šafařík* Abkunft 201, SS. I. 190.

za to však už v II.—VI. stol. za národ nesmírný, nesčíslný, (ἔθνος μέγιστον, ἄμετρα ἔθνη, natio populosa per immensa spatia consedit, numerositate pollentes), uvážíme-li, co dále jazykozpyt vybádal o starobylosti Slovanů, o jich úzkých, dávných stycích s Litevci, s Íránci, Thráky a Germany, o jich položení v historii arijského pranároda atd., — pak nemůže býti pochyby a sporu o tom, že Venedi-Slované neobjevili se v končinách vyložených teprve v době Kristově nebo krátce před touto dobou, ale že seděli zde už odedávna, a plýtval bych místem, kdybych věc tu, dnes tak samozřejmou a se žádné vážné strany nepopíranou chtěl šíře dokazovati tak, jako kdysi činil Šafařík úvodem k svým Starožitnostem. Co bylo nutno v době Šafaříkově: bránit především starobylosti Slovanů v Evropě a tím po tehdejším mínění i historické rovnocennosti jejich s Germany, Gally, Řeky atd.,[1]) — není již nutno dnes. Slované seděli odedávna v Evropě, jako Gallové, jako Germani nebo Thrákové, Illyrové, Řekové, a ona historie jazykového vývoje kterou jsme vylíčili v kapitolách předešlých, odehrála se jistě na půdě evropské vlasti slovanské v sousedství jmenovaných, souběžně se vyvíjejících národů. I ti jazykozpytci, kteří dosud trvají na asijské kolébce Arijů — a je jich ještě dosti, — i ti soudí, že evropská část Arijů a v ní Slované přešla do Evropy už v době velmi dávné, a jen historický fantast na scestí jsoucí, jako na př. tomský professor V. M. Florinskij [2]), jehož práce jinak mají svou cenu archaeologickou, může dosud vyslovovati domněnku, že Slované z větší části ještě v posledních stoletích

[1]) Srv. napřed str. 62. Šafařík hájil této starobylosti důvody dobrým i chybnými v rozsáhlém úvodě k Starožitnostem (I., 53—80).

[2]) *Florinskij V. M.* Первобытные Славяне по памятникамъ ихъ доисторической жизни. I. (Tomsk. 1894) str. 17. II., 2. (1897), str. 570. Srv. Věstník SS. I., 10, II., 73.

Také *Rhamm* vyslovil možnost, že Slované přišli teprve v dobách historických (Globus LXXI, 318 hovořil o době Kristově, LXXII., 370 o době Herodotově), a prof. *Píč* několikráte projevil, že po jeho mínění Slované sotva přišli mezi Karpaty a Dněpr před invasí gotskou (Pam. arch. XVII., 365, 538; Dějiny nár. rus. I., 5; srv. i napřed str. 101), ale oba nepopírají starobylé existence Slovanů v Evropě, nýbrž jen sedění v kraji zakarpatském v kolébce námi nahoře stanovené. Prof. Píč soudí, že Slované původně seděli na středním Dunaji ve smyslu tradice letopisu Kijevského asi do r. 800—600 př. K., pak že přešli (blíže však dosud nevysvětlil, jak se to stalo, a proč tak soudí) do končin mezi Labem a Vislou, zde se bipartovali jazykově a kulturně a odtud teprve po invasi gotské posunuli se mezi Vislu a Dněpr.

př. Kr. v Evropě nebyli, sedíce prý v Turkestanu pode jménem Saků, Skolotů a Massagetů.

Končiny, v nichž Venedi-Slované odedávna seděli, byly sice v době starověké řeckému a římskému světu málo známy, ale docela cizí mu přece nebyly. V předešlé kapitole předvedl jsem vědomosti, jichž staří nabyli o geografii těchto končin, a velká část těchto vědomostí pochází už z doby před Kristovým narozením. A byly-li poznatky zeměpisné, je přirozeno, že i historie a ethnologie tohoto kraje nezůstala beze stop v starověké literatuře. Vskutku, máme už z doby předkřesťanské velkou řadu zajímavých zpráv, poutajících se k ethnologickým poměrům vnitra Rusi a k prvním historickým událostem, mezi něž v přední řadě patří pohyby národů tamějších, ba z doby té, dávno před Kristem, existují už zprávy, které v pozdějších dobách starověku vůbec nebyly předstiženy, pokud se bohatosti, zajímavosti a originality týká. Hekataios, Hippokrates, Skylax, Skymnos, Eforos a předem Herodotos snesli už pro starší dobu velkou řadu zajímavých dat historicko-ethnologických o vnitru Rusi, staré Skythie-Sarmatie, jež později v době císařské doplnili ještě Strabo, Mela, Plinius a hlavně Ptolemaios.

Vzhledem k tomuto stavu věcí jest zcela přirozeno, a činili tak všichni staří kronikáři až po historiky doby nynější, docházíme-li my k následující úvaze: Historie sice o Slovanech před dobou Kristovou určitě nemluví. Ale vzhledem k tomu, že Slované seděli odedávna v končinách, o nichž máme řadu zpráv, třebas místo jména Slovanů nebo Venedů vyskytují se v nich jména zcela jiná, — jsme oprávněni tázati se a zkoumati, *zdali Slované nejsou už v starších pramenech uvedeni pode jmény jinými, jmény speciálních jednotlivých kmenů, slovem: nepodávají-li nám už Hippokrates, Herodot, Eforos, Strabo a jiní ve svých zprávách také první počátky historie slovanské.*

Otázka tato jest nejenom přirozena, nýbrž i oprávněna, a závisí jen na způsobu, jakým analysujeme a kriticky posuzujeme zprávy, tedy na ceně analyse, dostaneme-li na otázku odpovědi positivní čili ne.

A při tom vždy zůstane jisto, že stará historie dnešního Polska a vnitřní i jižní Rusi z doby před Kristovým narozením, — i kdybychom se v ní nesetkali s ničím, co bychom zjevně mohli přisouditi Slovanům, zůstane přece nesmírně důležita pro Slovany, neboť to byla historie národů, kteří s nimi těsně sousedili, a ta

jistě nebyla bez vlivu na počátky dějin našeho národa nám jinak neznámých, zejména na jeho pohyby a šíření. A proto, i kdybychom v starých zprávách před I. stoletím po Kr. nemohli zjistiti ničeho, co by přímo předvádělo kus slovanské historie, je přece nutno seznámiti se s prvotní historií okolí a sousedů slovanských, zejména utvořiti si představu o ethnologickém vývoji celé východní zakarpatské Evropy bez ohledu na Slovany nám blíže neznámé. Podá se nám tím při nejmenším nepřímo podklad pro další dějiny Slovanstva.

Přehled této staré historie východní Evropy, při němž ovšem bedlivě rozebereme a uvážíme všechno, co by přímo nebo nepřímo ukazovalo na existenci Slovanů, podám v následujících kapitolách druhého svazku Slovanských Starožitností a to až do doby Ptolemaiovy, do II. století po Kr., kdy počíná se první velké stěhování národů a spolu i Slovanů. Nebude to historie politická, ale předem ethnologická. Politická historie starověku zasáhla jen málo, a před dobou Kristovou vůbec velmi málo, do oblastí slovanských. Za to pohyby a vývoj národů ve východní Evropě bez styků se Slovany a bez vlivu na ně, jak uvidíme, nebyly.

Obsah prvního svazku.

Str.

Předmluva III

Zkratky časopisů, periodických publikací a častěji citovaných děl . . . XI

Kap. I. O původních sídlech Slovanů.

Úvod. — Otázka kolébky slovanské — Dvě hlavní theorie o kolébce podunajské a zakarpatské. — Rozbor zprávy letopisce Kijevského a jeho následníků. — Staré zprávy historické. — Jméno Dunaje v písních slovanských a v nomenklatuře topografické. — Archaeologie a anthropologie o kolébce. — Vymezení hranic původní oblasti slovanské. — Celkový přírodní ráz a národ. 3

Kap. II. O původu Slovanů.

Úvod. — I. Historický vývoj theorií o původu Slovanů v kronikách, počínaje letopisem kijevským až po dobu Šafaříkovu, a první pokusy linguistické před dobou Boppovou. — Neúspěch historie. — II. Výsledky jazykozpytu v otázce po původu řeči slovanské od doby Boppovy. — Pokusy odhadnouti datum počátků řeči slovanské. — III. Výsledky studií anthropologických v otázce tělesného rázu a původu Slovanů. . 34

Kap. III. Počátky vývoje národa Slovanského.

Jazyková difference Praslovanů. — Prvotní bipartice, tripartice. — Shoda jazykové tripartice s třemi směry šíření podle dat historických a zeměpisných. — Příčiny a territoriální podmínky pro prvotní místní rozvoj Slovanů. — Ráz šíření. 111

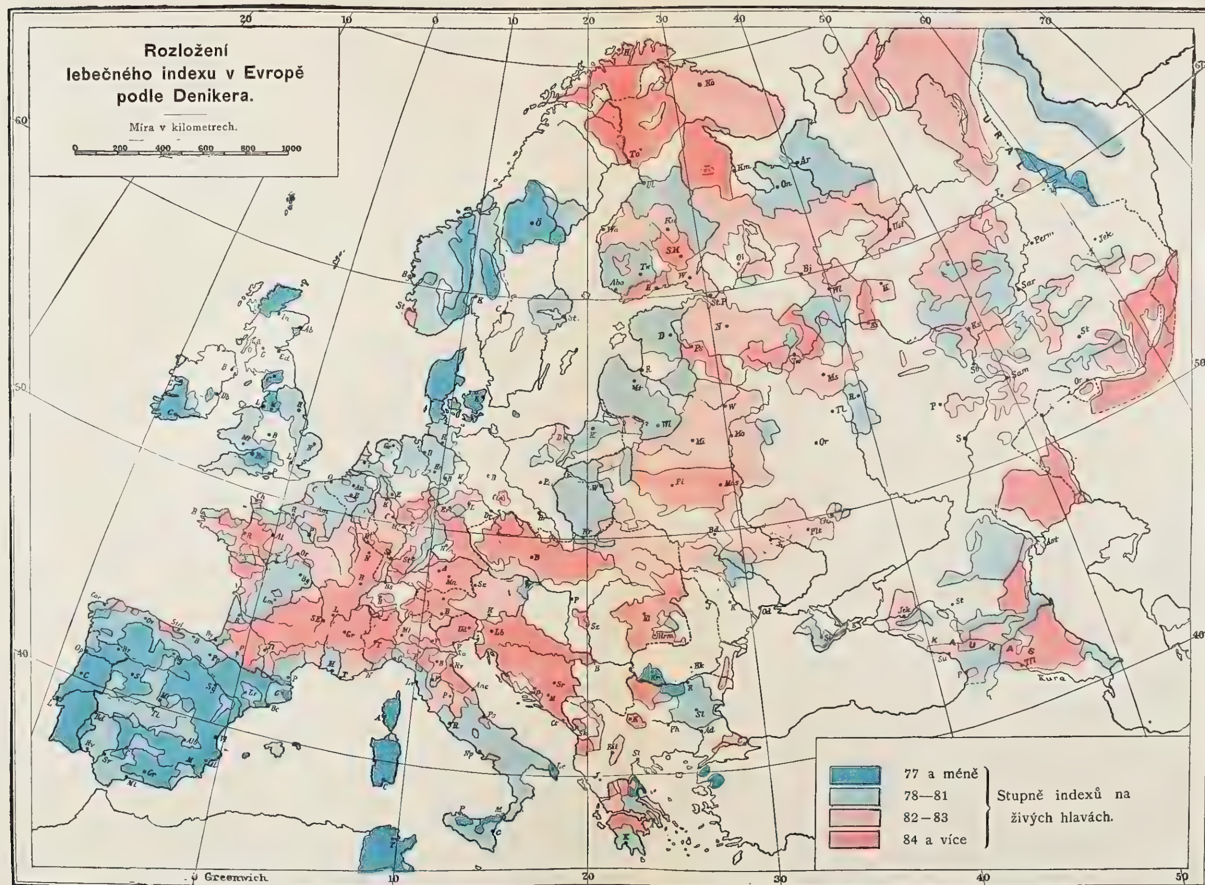
Kap. IV. Zeměpisné zprávy o vlasti Slovanů v pramenech starověkých.

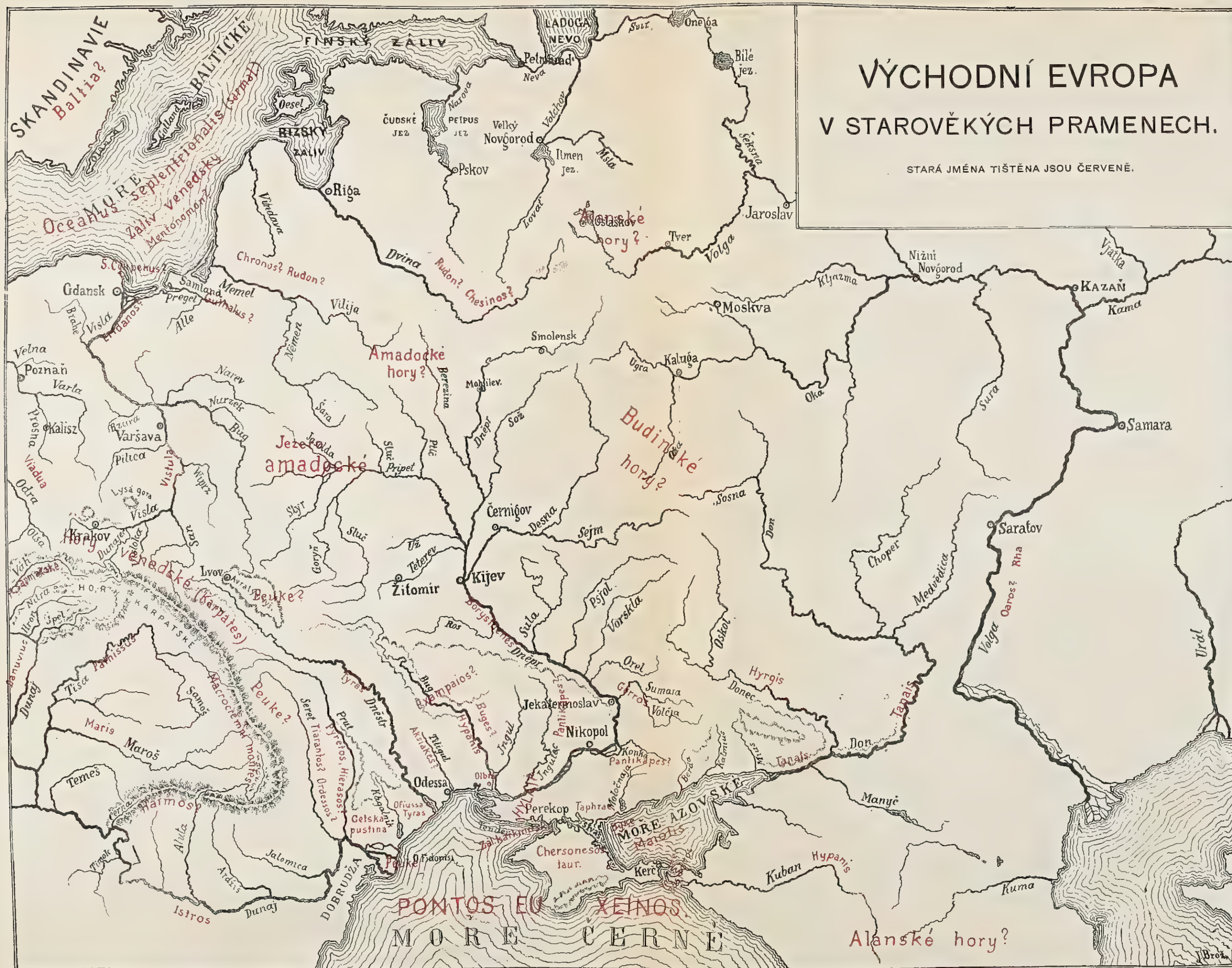
Str

Nedostatek zpráv a jeho příčiny. — Historický vývoj poznání Skythie od VI. století př. Kr. až do konce doby starověké. — Přehled zeměpisných vědomostí 1. o poloze a celkovém přírodním rázu kraje, 2. o řekách, jezerech a poměrech břehů baltických, 3. o horstvu karpatském a horách vnitrozemních. 132

Kap. V. První zprávy o slovanských Venedech.

Zpráva Pliniova, Tacitova a Ptolemaiova z I.—II. stol. po Kr. a pozdější zprávy starověké o Venedech baltických. — Sporné zprávy starší. — Venedi baltičtí jsou Slované. — Původní tvar jména, jeho rozšíření topografické. — Pokusy o výklad jména Vend, Vind. — Význam starověké historie východní Evropy pro dějiny slovanské. 187

Rozložení lebečného indexu v Evropě podle Denikera.
Míra v kilometrech.
0 200 400 600 800 1000
77 a méně
78—81
82—83
84 a více
Stupně indexů na živých hlavách.
URAL
Greenwich

VÝCHODNÍ EVROPA
V STAROVĚKÝCH PRAMENECH.
STARÁ JMÉNA TIŠTĚNA JSOU ČERVENĚ.
SKANDINAVIE
Baltia?
MORE BALTICKÉ
FINSKÝ ZÁLIV
LADOGA
NEVO
Svir
Oněga
Bílé jez.
Neva
Narova
Volchov
ČUDSKÉ JEZ
PEIPUS JEZ
Velký Novgorod
Ilmen jez.
Msta
Šeksna
Oesel
Gotland
RIZSKÝ ZÁLIV
Riga
Pskov
Lovať
Jaroslav
Volga
Tver
Oceanus
Oceanus Septentrionalis (Sarmat.)
Záliv Venedský
Mentonomon?
Vindava
Chronos? Rudon?
Dvina
Rudon? Chesinos?
Alanské hory?
Ostaškov
Nižni Novgorod
Vjatka
Kljazma
Kazaň
Kama
Moskva
S. Codanus?
Gdansk
Samland
Memel
Pregel
Guttalus?
Alle
Vilija
Eridanos?
Brahe
Visla
Velna
Poznaň
Varta
Němen
Amadocké hory?
Smolensk
Ugra
Kaluga
Oka
Sura
Samara
Narev
Berezina
Mohilev.
Nurzec
Šara
Bug
Prosna
Kalisz
Bzura
Varšava
Pilica
Viadua
Odra
Jezero amadocké
Jaselda
Sluč
Pripeť
Ptič
Dněpr
Sož
Budinské hory?
Lysá gora
Visla
Vistula
Wieprz
Styr
Černigov
Desna
Sosna
Don
Sejm
Saratov
Rha
Choper
Medvědica
Krakov
Hory venedské
Dunajec
San
Lvov
Peuke?
Horyň
Sluč
Už
Teterev
Žitomir
Kijev
Borysthenes
Váh
Nitra
Ipel
Hron
KARPATSKÉ
Karpates
Ros
Sula
Psjol
Vorskla
Oskol
Volga
Oaros?
Ural
Tisa
Pathissus
Danuvius
Dunaj
Samoš
Macrocremni montes
Peuke?
Seret Tiarantos?
Prut Pyretos, Hierasos?
Ordessos?
Tyras
Dněstr
Bug Hypanis
Buges?
Exampaios?
Dněpr
Orel
Samara
Hyrgis
Donec
Tanais
Jekaterinoslav
Pantikapes?
Konka
Volčja
Nikopol
Ingul
Ingulec
Tiligul
Aksiakes?
Maris
Maroš
Temeš
Harmose
Cerna
Aluta
Jalomica
Ardiss
Timok
Istros
Dunaj
DOBRUDŽA
Odessa
Olbia
Ofiussa Tyras
Getská pustina
Kogalnik
Peuke
Hylaea
Perekop
Taphrae
Chersonesos taur.
MORE AZOVSKÉ
Maiotis
Berda
Kalmius
Mius
Tanais
Don
Manyč
Kerč
Kuban
Hypanis
Kuma
PONTOS EU XEINOS
MORE ČERNÉ
Alanské hory?
J. Brož

HISTORICKÁ BIBLIOTÉKA.

č. VI.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

I. 2.

HISTORICKÁ BIBLIOTÉKA

ŘÍDÍ

JAR. GOLL A JOS. PEKAŘ.

Č. VI.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

SEPSAL

L. NIEDERLE.

V PRAZE.

NÁKLADEM BURSÍKA & KOHOUTA,
knihkupců České university a České Akademie císaře Františka Josefa
pro vědy, slovesnost a umění.

1904

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

SEPSAL

DR. LUBOR NIEDERLE,

PROFESSOR ČESKÉ UNIVERSITY V PRAZE.

DÍL I.

PŮVOD A POČÁTKY NÁRODA SLOVANSKÉHO.

SVAZEK II.

V PRAZE.

NÁKLADEM BURSÍKA & KOHOUTA,

knihkupců České university a České Akademie císaře Františka Josefa
pro vědy, slovesnost a umění.

1904.

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze, knihtiskaře České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

DÍL I.

PŮVOD A POČÁTKY NÁRODA SLOVANSKÉHO.

SVAZEK II.

KAPITOLA VI.

POČÁTKY HISTORIE A PŘÍCHOD SKYTHŮ.

Úvod. — Doba nejstarší. — Národové mythičtí. Hyperboreové. — Kimmeriové. — Příchod Skythů z Asie. — Nové seskupení národů. — Výprava Dareiova.

Přehlédneme-li zprávy starých pramenů, pokud se vztahují k rozsáhlému území mezi Vislou, Baltem, Karpaty a Desnou, kde předpokládáme na základě svrchu vyloženém odedávna sídla Slovanů, a pohlédneme-li na ně s hlediska vzdálenějšího, vystoupí nám před oči čtyři velké události, které pronikavěji působily na národopisné poměry této končiny před Kristovým narozením. Vidíme totiž, jak se území praslovanského více méně dotýkají čtyři velké vpády cizích národů, a zprávy o nich přinášejí s sebou první jasnější paprsky do dějin Zakarpatí, o něž jinak málokterý dějepisec nebo zeměpisec zavadil. Těmito hlavními událostmi jsou příchod Skythů do jižní Rusi, počátek pohybů germanských od Baltického moře a pohybů gallských od středního Dunaje, pokud oba směřovaly k severním břehům pontským, a konečně příchod Sarmatů do končin dříve Skythy zaujatých. Tyto čtyři historické události staré východní Evropy nedotkly se všechny stejně zakarpatských Slovanů; pohyb germanských Bastarnů zajisté měrou mnohem větší zasáhl do jejich vývoje než příchod Skythů nebo Gallů. Ale se zřetelem k nim můžeme si přece nejlépe představiti a rozvrhnouti nejstarší dějiny slovanské z doby před Ptolemaiem. Události ty rozčleňují nám obraz, jenž by jinak byl zahalený a nejasný, kolem čtyř význačných bodů, k nimž mnohé detaily jinak záhadné lze určitě neb aspoň pravděpodobně připojiti.

Tím způsobem můžeme se dodělati obrazu, který nám předvádí počátky slovanské historie, ačkoliv jinak prameny o Slovanech ještě nemluví.

Ovšem nemáme pro zmíněné hlavní děje stejně historických zpráv. Kdežto zprávy o příchodu a pobytu Skythů ve východní Evropě jsou poměrně hojné, ubývá jich pro období následující, kde se leckdy spokojiti musíme pouhou kombinací. Proto také líčení naše rozsahem i podrobnostmi velice se rozrůzní. Tím vysvětluji už předem velké rozdíly, které se jeví v objemu kapitol, věnovaných počáteční historii Slovanů. První, jednající o skythské periodě, zaujímá místo nepoměrně, ale přirozeně větší.

V dobách, kdy o ethnografickém stavu zemí středomořských máme živé představy a kdy se i politické dějiny těchto končin před našima očima počínají plně rozvíjeti, východní Evropa, a ovšem nitrozemí více nežli břehy pontské, leží ještě v úplné tmě. Homerovy a Hesiodovy zprávy o spravedlivých kmenech Hippemolgů (*Ἱππημολγοί* Il. XIII. 5), Galaktofagů (*Γλακτοφάγοι* tamže, Hesiod u Strab. VII. 3, 9), Abiů (*Ἄβιοι* tamže), Laistrygonů (*Λαιστρυγόνες* Odyss. X. 119), rovněž jako pozdější Dionysiovi Hippopodi (*Ἱπποπόδες* Per. 308) jsou takového mythického rázu, že mám za zbytečno následovati hr. Dieduszyckého [1] a blíže se jimi obírati.[2] Ani o Hyperboreích (*Ὑπερβόρεοι*) netřeba se šířiti, třebas vyskytli se vykladatelé, kteří je ztotožňovali se Slovany. Neboť ze všech mythických tradic, o nich zachovaných, v nichž vystupuje opět jako základní rys ušlechtilá

---

[1]) Srv. *Dzieduszyckého* Wiadomości 149 sl.

[2]) Il. XIII. 5. *Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων καὶ ἀγαυῶν Ἱππημολγῶν, Γλακτοφάγων, Ἀβίων τε δικαιοτάτων τ' ἀνθρώπων.* O Laistrygonech srv. vypravování Odysseovo Faiakům X. 77 sl. U Hesioda objevují se ve verši citovaném Eratosthenem (u Strab. VII. 3, 7) *Σκύθαι ἱππημολγοί*, a Strabon (VII. 3, 2, 6 sl.) se domnívá, že i jména svrchu uvedená u Homera (v IX. st.) značí Skythy a Sarmaty (*ὅτι τοὺς Ἱππημολγοὺς καὶ Γαλακτοφάγους καὶ Ἀβίους συνῆψεν αὐτοῖς (τοῖς Μυσοῖς), οἵπερ εἰσὶν οἱ ἀμάξοικοι Σκύθαι καὶ Σαρμάται* Srv. i VII. 3, 3, 4 a XII. 3, 26). Podobně Nikolaos z Damasku (*Συναγωγὴ* 3 s. v. *Γαλακτοφάγοι*) Můžeme-li tento výklad připustiti, závisí na otázce dnes ještě nerozřešené, existovali-li již za Istrem Skythové v dobách Homera a Hesioda před koncem VIII. st. př. Kr. Srv. o tom dále na str. 225. Verše ostatně mohou býti interpolacemi z doby pozdější.

povaha, spravedlivost, život klidný a šťastný [1]), — soudím, že Hyperboreové pravidlem nebyli v očích Hellenů určitým kmenem žijícím na severu dnešní Rusi nebo v Asii, nýbrž že jméno jejich sloužilo za kollektivní název (už sám význam tak svědčí) pro neznámé kmeny severní, o nichž přicházely na jih jen zprávy velmi matné a jejichž život lidová filosofie řecká představovala si v krásném světle právě tak, jako život jiných národů domněle na konci světa bydlících.[2]) Není to žádný důvod, na základě jehož bychom mohli viděti v nich Slovany. Jest ovšem možno říci, že tento kollektivní název vztahoval se i na Slovany — vždyť Slované zde na severu bydlili, — ale je naprosto chybou ztotožňovati je přímo se Slovany nebo Litevci tak, jak to učinil ještě nedávno hrabě Dzieduszycki.[3])

Prvním historickým kmenem nadpontských končin východní Evropy, o jehož existenci nelze již pochybovati — *ἔθνος ἱστορίαις γνωστόν* praví Eustathios v komm. k Odyssei XI. 14, — byli staří Kimmeriové, *Κιμμέριοι*, Cimmerii.[4])

Ovšem i po nich zůstaly jen stopy mlhavé a nejisté, nicméně národ sám je historicky zaručen. Jméno jeho objevuje se nejen v báječných, fantasií vyzdobených tradicích, ale i ve zprávách positivních. Také nebývají více umísťováni do vzdálených, ne-

---

[1]) Řada zmínek o Hyperborejcích je veliká. Srv. hlavně Her. IV. 32 až 36 (Herodot sám v ně nevěřil), Stef. Byz. s. v., scholia k Pindarovi (*Latyšev* Scyth. I. 328 sl.) a k Apolloniovi (tamže 427), Hellanikos frgm. 96, Klem. Alex. Strom. I. 15 (srv. scholia ku Protreptiku IX. 88), Pausanias I. 31, 2, V. 7, 7 atd. Sebral je *Th. Bayer* (De Hyperboreis Comm. Acad. Petrop. T. XI. 330—348). Srv. i *W. Klingender* Abier, Aethioper und Hyperboreer 1872, a stať Crusiovu v *Roscherově* Ausführl. Lexicon d. griech. u. röm. Myth. s. v. Hyperboreer. V starověku spis *περὶ τῶν Ὑπερβορέων* napsal Hekataios z Abdery (schol. k Apoll. Rhod. II. 675, Diodor Sic. II. 47). *Tomaschkovo* mínění viz v Sitzungsber. Akad. Wien 1888, 765 (srv. *Prášek* ČMus. Fil. 1899, 35).

[2]) Srv. *Μακάρων νῆσοι* u Herodota III. 114, Ptolem. I. 13, 10; 14, 7, Plinia VI. 202 (ins. Fortunatae); *Αἰθίοπες ἀμύμονες* v Il. I. 423, XXIII. 206, Od. I. 22 sl. a scholiích k Iliadě XIII. 5, *Ἀριμάσπειοι πόλεις δικαίων πολιτεύματα* u Klem. Alex. Strom. IV. 26). Později vůbec starým, neznámějším kmenům dávána epitheta podobná, na př. *σοφώτατοι*. Srv. polemiku Origenovu proti Kelsovi (*κατὰ Κέλσου* I. 16).

[3]) *Dzieduszycki* Wiadomości 199, 287, 299.

[4]) Srv. o nich *Th. Bayer* De Cimmeriis. Comm. Acad. Petrop. T. II. 419—433, *Höfer* De Cimmeriis. Progr. Belgard 1891, *Bonell* Beiträge I. 200—265, a referát V. *Sysojeva* »Киммерійцы« na XII. arch. sjezdu ruském v Charkově (Извѣстія XII. арх. съѣзда. Харьковъ 1902, 194).

známých krajů, jako Hyperborejci, nýbrž do končin poměrně blízkých a známých. Věrohodné řecké tradice a zprávy umísťují je totiž souhlasně na severním břehu Pontu od Dněstru, kde prý zbyly hroby kimmerijských králů (Her. IV. 11), až po moře Maiotské, Krym a Taman, kde se zase nalézala kdysi opevněná jejich sídla (*Κιμμέρια τείχεα*), kde průliv, dělící Krym od Tamanu, odedávna slul průlivem Kimmerijským (*Κιμμέρια πορθμήια*, *Κιμμέριος Βόσπορος* u Her. IV. 12) a mys do moře vybíhající mysem Kimmerijským (*Κιμμέριον ἄκρον*, Ptolem. V. 8, 5). Herodot pak výslovně dí l. c., že vůbec celé pontské území od Tyru na východ slulo před příchodem Skythů zemí Kimmerijskou (*ἡ Κιμμερίη*). Byla tam kdys i osada *Κιμμερίς*, *κώμη Κιμμερική* a hora, *ὄρος Κιμμέριον*.[1]) Že některé tradice kladou tuto zemi i dále na sever, západ i na východ,[2]) zejména když v době pozdější Kimmerijci zatím dávno byli ze svých původních sídel odešli a zůstala po nich jen nepatrná pamět a nějaké topografické jméno, — je pochopitelno a přirozeno. Ale tyto pozdní lokalisace nemají žádné váhy proti starým věrohodným zprávám, zejména Herodotovým, jež Kimmerie vesměs umísťují na jih k moři Pontskému.[3]) Není

---

[1]) Srv. Skymnos 896 *Κιμμερὶς πόλις ἀπὸ Κιμμερίων μὲν βαρβάρων κεκλημένη, κτίσις τυράννων δ' οὖσα τῶν ἐν Βοσπόρῳ* (srv. Anon. peripl. 74, 77). Ale zmínku měl už Hekataios podle Strabona VII. 3, 6. Srv. Strabon XI. 2, 5 (*τὸ Κιμμερικὸν πόλις*), *κώμη Κιμμερική* u Strabona XI. 2, 4, Cimmerium u Mely (I. 113), Plinia (IV. 87). O tom všem srv. *Bonell* I, 210. nsl.

[2]) Už Homer, ovšem z neznalosti, představoval si zemi Kimmeriů (*Κιμμερίων ἀνδρῶν δῆμός τε πόλις τε ἠέρι καὶ νεφέλῃ κεκαλυμμένοι.* Odyss. XI. 14) kdesi daleko u Okeanu, a tuto představu starého básníka přejímali později mnozí, kladouce Kimmerie buď daleko na sever nebo kamsi k podsvětí i do podsvětí (srv. scholia k Odyssei l. c., Eustath. komm. k Odyssei l. c., n. scholia k Aischylovu Prom. 730, Kallimacha Hymn. Artem. 253, Tzetzes schol. k Lykofronu 1427, Mela I. 13). S tím souvisí, že se později země Kimmerijská ztotožňuje se zemí chladnou, dlouhých nocí, a že jméno samo vykládalo se buď od *χειμών* — *χειμέριοι* — zimní (srv. Eusthathia komm. k Odyssei a Protea Zeugmat. u Herodiana) nebo od *κέμερος* — *κεμμέριοι*. — mlhaví (Herodian II. 534, 6 s. v. *Κιμμέριοι*). Že v zemi Kimmeriů slunce nesvítí, svědčí Maximus Tyrský Log. 22, Orfeus 1121. Ještě na mapě ebstorfské ovšem pozdní zapsáni jsou »Cumeri populi« v Asii, na severu Evropy pak »Lacus Cimmericus«, »Cumerus mons«.

[3]) Vedle Herodota a Aristea z Prokonnesu u Herodota citovaného uvádím ještě Strabona VII. 4, 3, XI. 2, 5, Dionysia Per. v. 164 n., 680/1 (srv. Eustathiův kommentář k Dionysiovi c. 142, 148, 163, 167, 168). Později Prokopios ztotožnil uměle staré Kimmerie s Uturgury, sedícími v jeho době také nad Azovským mořem (BG. IV. 4).

proto nemožno, že stará neslovanská jména jihoruských řek jsou původem svým kimmerijská.

Jaký význam mají Kimmeriové pro slovanský pravěk, je dnes ještě těžko zjistiti. Značilo-li jméno Kimmeriů pouze nějaký kmen sedící v stepním pásu přímořském, pak by význam jejich pro nás byl pramalý. Je však možno — a tak také soudím, — že jménem tím zahrnováni byli vůbec thráčtí kmenové, pokud seděli na východ od Karpat, na hranicích, ba snad v ostrovech i uvnitř přikarpatské oblasti slovanské. Ti ovšem bez významu pro Slovany nebyli. Ale ztotožňovati vůbec Kimmerie se Slovany — k čemuž svedena byla celá řada i novějších badatelů[1]) — naprosto nelze. Původní sídla jejich jsou zřejmě vyznačena dole, u břehů pontských, jméno samo je neslovanské a řada historických zpráv je přímo spojuje s kmenem jiným. To jsou věci, jež budou vždy odpírati jakémukoliv sblížení Kimmeriů se Slovany.

Jediná pravděpodobná hypothesa, určující národnost a původ Kimmeriů, jest ta, která pokládá je za větev thráckou, nikoli hypothesa »slovanská«, a také ne »gallská« nebo »germanská« nebo »finská«.[2]) Je velmi pravděpodobno, že staří Kimmerijci

---

[1]) Za Slovany původně u Pontu sedící a později od Skythů k severu zatlačené vyhlašoval Kimmerie na př. *Eichwald* Alte Geogr. 255, *Hansen* Osteuropa 168 sl., *Cuno* Skythen 249 sl., z části i *Zabělin* I. 242 a *Bonell* Beiträge I. 502, pak *Partyckij* Стар. ист. Галич. I. 213 sl., *V. Florinskij* Перв. Слав. I. 95.

[2]) K hypothesi o původu gallském vedla především podobnost jména s Kimbry a gall. větví Kymrů v Bretagni. Kimmeriové pokládáni byli za zbytek Gallů (potomků Gómerových z rodu Jáfetova), pozůstalých u Pontu na cestě z Asie do západní Evropy. S počátky této historie setkáváme se už v starověku u Poseidonia (Strabon VII. 2, 2; srv. *Müllenhoff* DA. II. 165 sl.), Plutarcha (Marius 11) a Festa Aviena (Ora maritima V. 1214). V novější době vedle *Parrota* Versuch 181 a Bohuše *Siestřencewicze* Recherches III. 545 dokazoval to hlavně *Hilferding* Древн. пер. 249, *Rawlinson* »On the Cymmerians of Herodotus and the migrations of the Cymric race« (History of Herod. London 1862 III. 150, srv. ruský převod Brunův v Зап. Одесса VII. 236 sl.) a po něm *Brun* Essai L. sl., *Bonell* Beiträge I. 200, 219, 502 a zejména celá starší historická škola francouzská s *A. Thierrym* v čele (Hist. des Gaulois 1842, I. 72 sl.); patří sem na př. už *Fréret* (Mémoire sur les Cimmériens Ac. Inscr. 1770). Za Germany-Cimbry, zatlačené k severu, měl je už *Lazius* De gent. migr. 1600, 43, nověji *Brandstätter* Scythica 80, a *J. Slavík* »Slované a Němci v staré době« (Jindř. Hradec 1903, 397 sl.). Příslušnost thráckou zastává na př. *d'Arbois de Jubainville* Prem. hab. I. 269, *Georgijevskij* Галлы въ эпоху К. Цезара 1865, 46 (cit. *Brun* l. c.) a hlavně *Tomaschek* Sitzungsber.

byli částí Thráků, kteří z původního svého centra v Karpatech rozkládali se nejen na jih k Dunaji, ale i na východ směrem k Dněpru a Pontu. Tito východní Thrákové-Kimmeriové byli postupně tlakem Skythů, a to hlavně asi v VIII.—VII. století, nuceni hýbati se směrem k Dunaji, dále přes Dunaj na Balkán. Při tomto ústupu dostali se docela i přes Hellespont až do východních končin Malé Asie, kde je znají prameny assyrské z doby konce vlády Sargonovy a z doby Assarhaddona a Assurbanipala pod jménem *Gimirrai*,[1] a současné prameny řecké pod jménem thráckých Trerů.[2] Tento hypothesovaný pohyb Kimmeriů byl podle toho částí celého historicky zjištěného stěhování thráckých kmenů ze severního Balkánu na východ do Malé Asie, do Armenie, a má na jisto více pravděpodobnosti než jiný, směřující na východ přes Don a Kavkaz, — slovem, jest nejlépe ve shodě s celou starověkou historií krajů pontských. Skepse, která vedla Müllenhoffa k tomu, že existenci Kimmeriů na severním břehu Pontu vůbec popíral,[3] je přílišná, zbytečná a příliš uměle odůvodněná. Existenci severopontských Kimmeriů popírati nelze. Jsou-li však Taurové pozdějších pramenů[4] zbytkem starých Kimmeriů, jenž uchýlil se do hor krymských, jsou-li také Thráky nebo Finy nebo kmenem

Akad. Wien 1888, 777, Thraker 53 sl. Bonellovi jsou Kimmerijci vlastně společnými předky Keltů a Litvoslovanů.

[1]) Srovnej o tom více na str. 225.

[2]) Viz Her. IV. 12, pak zprávu Kallisthenovu a Kallinovu o útocích na Sardy u Strabona XIII. 4, 8 a XIV. 1, 40 (srv. i I. 1, 10; I. 3, 21 o útocích na Paflagonii a Frygii) a zprávu v Eustathiově kommentáři k Dionysiovi o nábězích do Bithynie v. 142, 772, a v téhož kommentáři k Odyssei XI. 14. Strabon I. 3, 21 je přímo ztotožňuje s thráckým kmenem Trerů neboli Trarů: *οἵ τε Κιμμέριοι, οὓς καὶ Τρῆρας ὀνομάζουσιν . . . πολλάκις ἐπέδραμον τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ Πόντου καὶ τὰ συνεχῆ αὐτοῖς τοτὲ μὲν ἐπὶ Παφλαγόνας τοτὲ δὲ καὶ Φρύγας ἐμβαλόντες.* XIV. 1, 40 *καὶ τὸ παλαιὸν δὲ συνέβη τοῖς Μάγνησιν ὑπὸ Τρηρῶν ἄρδην ἀναιρεθῆναι, Κιμμερικοῦ ἔθνους*, atd. Srv. *Müllenhoff* DA. III. 28.

[3]) DA. III. 19 sl. Dobře se mu opřel i *M. Hruševskij* Іст. України-Руси I. 47 (Lvov 1898).

[4]) Srv. o nich Her. IV. 103, Skylax 68; Strabon VII. 4, 2, 4, 5, Anon Periplus 79 a jinde. V pozdějších pramenech označují se Tauři často jako kmen skythský. Stálé epitheton je *Ταῦροι, Σκυθικὸν ἔθνος* (Strabon l. c.), Polyainos VII. 46 *Ταῦροι μοῖρα Σκυθῶν* (Tzetzes k Lykofronu 1374), *Σκύθαι οἱ καλούμενοι Ταύρειοι* (Athanas. Alex. *κατὰ Ἑλλ.* 25). Později zváni též Tauroskythi (*Ταυροσκύθαι*, srv. Eustath. komm. k Dion. 163, Ptolemaia III. 5, 11, Plutarcha Alex. Proverbia I. 10, Synesia Epist. 57), nebo Skythotauri (*Σκυθόταυροι* Arrian Per. 30, Scythotauri Plin. IV. 85).

kavkazským, jest již jiná otázka, která je nám vzdálená a které vůbec rozhodnouti nelze. Ale prvá domněnka je pravděpodobná.

To je vše, co víme o kmenech nad Pontem a v Zakarpatí před příchodem Skythů.

Na rozhraní právě vylíčené doby starší, polomythické, a doby historické stojí událost velikého významu pro staré dějiny východní Evropy. Jest to příchod Skythů z Asie do zemí, rozkládajících se nad severním břehem Černého moře.

Příchod kmene skythského z Asie do Evropy byl první historicky prokázanou vlnou ethnickou, za níž později následovala řada jiných, dobře známých. Při tom byl první vlnou, jejíž pohyb dotkl se na jisto Slovanů. Jest ovšem možno a pravděpodobno, že už před tím udála se stěhování z Asie na západ přes nížiny jiho-urálské nebo cestou maloasijskou — srv. na př. hypothese o příchodu brachycefalního plemene do střední Evropy, o nichž jsem se zmínil napřed na str. 84, 108, 110, — ale to jsou jen hypothese více méně odůvodněné dnešním stavem předhistorického materiálu anthropologického neb archaeologického. Dějiny psané o nich mlčí. První takovou událostí, o níž víme z dějin, jest teprve příchod Skythů a spojený s tím ústup Kimmeriů.

Touto skythskou vlnou dostal se do východní Evropy ethnicky i kulturně nový element: na místě starých Kimmerijců nastupuje lid nového způsobu života, nových mravů, nové víry, nového jazyka, vyznačující se hlavně životem kočovným, lid, jehož historie v Evropě není sice veliká, ale nikoli bez zajímavosti a důležitosti. Význam živlu toho stupňuje slušná řada otázek, jež poutajíce se k jeho existenci a životu zůstávají po dnes sporné a shrnují se pod pojem t. zv. skythské otázky. Nás zajímají různě. Některé mají bližší vztahy k Slovanům, jiné jsou vzdáleny, v celku však nelze pomlčeti o historii skythské při výkladu o dějinách starých Slovanů. Proto pokusím se předvésti celou skythskou otázku starověké historie. Že při tom budu více přihlížeti k věcem Slovanům bližším a méně ku vzdálenějším, je přirozeno. Zmínil bych se vůbec jen o oněch, ale tím by líčení mé přece jen trpělo újmu, a podám proto raději stručný obraz celkový.

Nejlépe a nejvíce materiálu podává nám Herodot o poměrech své doby, tedy o poměrech V. století. Bude proto přirozeno, že se v následující kapitole pokusím zachytiti obraz Skythie a vztahů

jejích k okolí na průmětu této doby. Příchod Skythů a spojený s tím odchod Kimmerijců spadá ovšem do doby starší, ale přesněji vysvětliti a datovati tuto událost, i pro Slovany nikoli bezvýznamnou není tak snadné.

Jako jinde bylo pravidlem, i v tomto případě mohli bychom už a priori míti za nejpřirozenější pohnutku skythského vpádu do Evropy tlak, způsobený pohybem kmene jiného. A jelikož se v témž smyslu vyslovuje zpráva Herodotova, čerpaná z básně Aristeovy, není třeba o věci samé a obsahu jejím pochybovati, byť měla na sobě již ráz tradicionální. Básník Aristeas z Prokonnesu, syn Kaystrobiův, vyprávěl podle svědectví Herodotova (IV. 13) v básni své zv. *Ἀριμάσπεια ἔπη*, takto o příchodu Skythů: »Daleko na asijském východě bydlící národ Issedonů, vytištěn byv ze svých sídel Arimaspy, nalehl na Skythy, kočující v Asii za Araxem. Tito ustupujíce před nimi překročili Araxes, přešli do země kimmerijské, opuštěnou osadili a pustivše se za ustupujícími Kimmerii podél severního a východního svahu Kavkazu přišli až do země medské.« Tuto tradici, jenom poněkud změněnou, uvádí Herodot ještě jednou v kap. 11.—12. slovy: »Jest pak pověst, která se nejvíce vypravuje a s níž sám (Herodot) souhlasím, že kočující Skythové, válkou od Massagetů tištěni, překročili řeku Araxes a vystěhovali se do země kimmerijské.« Pak líčí Herodot, jak Kimmerijci podél moře ustoupili do Malé Asie, do kraje, v němž leží řecké město Sinope, a jak stíhající je Skythové došli za nimi, majíce po pravé ruce Kavkaz, až do země medské.[1])

Jakkoliv jsou v obou těchto tradicích odchylky, — jednou se udává tlak Massagetů za bezprostřední příčinu pohybu Skythů, podruhé tlak Issedonů, — vykládají přece obě o jedné a téže příčině: Skythové přišli z Asie, tlačeni jsouce pohybem jiných kmenů, a poněvadž shledáváme stopy tohoto středoasijského hnutí i v jiných zcela originálních pramenech, nemáme příčiny pochybovati, že tomu tak vskutku bylo. Patrně ve vnitřní Asii z příčin nám blíže neznámých existovalo před dobou Aristeovou velké hnutí národů a jedním z jeho výsledků bylo, že část kmenů íránských, kteří před tím kočovali na pláních turkestanských pod

[1]) Po Herodotovi opakuje tradici tu ještě Strabon XI. 2, 5; za to r 399 Synesius (*Latyšev* Scyth. I. 737) omylem píše o vyhnání Skythův od Kimmerijců, dovolávaje se Herodota, a tak i scholiasta k Odyss. XI. 14.

různými jmény společnými,[1]) zatlačena byla z části[2]) na západ, za Don[3]) do Evropy.

Ethnografická změna, která spojena byla s příchodem Skythů (a to podle Herodota I. 15 Skythů kočovných) do jižní Rusi, je tedy událostí historicky zajištěnou. Sporno zůstává jen bližší datování a způsob, jakým Skythové zaujali zemi kimmerijskou. Obyčejně klade se do VII.—VIII. st. př. Kr.,[4]) ale proti tomu vročení je dosti pochybností. Pro určení doby, v níž se Skythové přistěhovali, je prvním vodítkem doba, v níž povstala báseň Aristeova. Ale již ta je sporná — a rok 550 může býti nanejvýš terminem ante quem.[5]) Rozhodnější vodítko poskytuje proto kombinace zpráv o pohybech Kimmeriů s příchodem Skythů. Müllenhoff ovšem tuto kombinaci zavrhuje, neuznávaje existence Kimmeriů v jižní Rusi, kde prý odedávna bydlili Skythové.[6]) Ale neprávem. Věrohodnost zprávy Herodotovy, doplněná na základě jiných samostatných pramenů i Skymnem (v. 767), mohla by brána býti

---

[1]) Podle Herodota IV. 6 bylo *Σκόλοτοι* domácí jméno Skythů, *Σάκαι* byl název perský (VII. 64 *οἱ γὰρ Πέρσαι πάντας τοὺς Σκύθας καλέουσι Σάκας* Srv. Skymnos 861, Strabon XI. 8, 2). Vzájemný poměr těchto tří jmen je sporný. Podle všeho byl Skytha název daný jim od Řeků pontských (Her IV. 6 *σύμπασι δὲ εἶναι οὔνομα Σκολότους, τοῦ βασιλέος ἐπωνυμίην. Σκύθας δὲ Ἕλληνες ὠνόμασαν*). O původu jeho později. Srv. též u Xenofonta Anab. VII. 15 jméno *Σκυθηνοί.*

[2]) O Skythech, pozůstalých v Turkestaně severně od Hyrkanie a Baktrie svědčí na př. Her. VII. 64, Strabon I. 2, 1; II. 5, 7; II. 5, 31; XI. 1, 7; XI. 6, 2; XI. 8, 2 (zde zpráva, že větší část těchto Skythů sluje *Δάαι*, srv. k tomu i Jos. Flavia Jud. Arch. XVIII. 4, 100, XX. 4, 91); Diodor Sic. II. 43, 4; Mela I. 11, 13 atd.

[3]) O tom, jak Herodot omylem ve zprávách o přechodu Skythů přes Araxes spletl nejméně tři řeky (Araxes v Armenii, Oxus-Jaxartes a Don), srv. výbornou stať Miščenkovu »Противорѣчія въ извѣстіяхъ Геродота о первомъ появленіи Сарматовъ и Скиѳовъ въ Европѣ. (Филол. Обозр. XVII. 1, 26, 1899.)

[4]) Srv. na př. referát *V. Sysojeva* »Киммерійци« na posledním ruském archaeol. sjezdu (Изв. XII. арх. съѣзда, 194). *Latyševa* Inscript. orae sept. Ponti II. str. IX., *Lappo-Danilevského* Скиѳ. древности (Спб. 1887, 12), *Samokvasova* Хронолог. классификація могилъ южной Россіи. (Varšava 1890) 2, 11, *Tolstého a Kondakova* Русскія древности (Спб. 1889, II, 8), *Prášek* Dějiny vých. nár. II. 190, 244.

[5]) Podle Suidy psal v ol. 50 (58 emend. Flach) za Kyra a Kroisa, podle Herodota (IV. 15) 240 let před dobou Herodotovou, podle Strabona XIV. 1. 18 byl učitelem Homerovým. O životě srv. *Tournier* De Aristaea Proconnesio et Arimaspeo poemate (Paris 1863), *Christ* Gesch. d. gr. Literatur 106[3].

[6]) DA. III. 21, 29, 108.

v pochybnost jediné tehdy, kdyby se bylo Müllenhoffovi podařilo prokázati, že vskutku Kimmerijci na sever od Pontu nikdy neseděli a že Skythové, přešedše Don, nemohli vůbec na ně naraziti. Ale to se Müllenhoffovi nepodařilo; řadu sledů po bývalé existenci Kimmeriů (*ἔθνος ἱστορίαις γνωστόν* Eust.) nelze jen tak prostě prohlásiti za pozdější výmysl, lokalisovaný do jižní Rusi, jako to učinil on. Byli-li tam však Kimmerijové, Skythové přišli s nimi v dotyk. Máme-li pak před sebou řadu zpráv věrohodných, podle nichž vskutku Kimmerijci bojovali se Skythy a ustoupili návalu Skythů (Her. l. c., Strabon XI. 2, 5, Skymnos 767), a řadu dalších zpráv o tom, že v době asi současné Kimmeriové podnikali útoky na města a kraje maloasijské, — není důvodu, proč bychom všechny tyto události nepokládali za zjevy mezi sebou souvisící.

Ale při tom by zase bylo nesprávné sledovati Herodota ještě dále a míti všechny události za současné projevy jednoho náhlého hnutí a datovati vše do doby úzce vymezené, na př. k r. 634 nebo k polovině VII. století. Soudím-li na jedné straně, že je v tradicích, Herodotem zachovaných, jádro pravdy, totiž že pohyby Kimmeriů vskutku s tlakem Skythů souvisí, mám naproti tomu domněnku, podle níž vše časově krátce po sobě sledovalo, i vpád Skythů do Evropy i útoky Kimmeriů i vpád Skythů do Medie, — slovem spojení všeho v jedinou událost — za nesprávnou a všem ostatním historickým zprávám odporující.

Podle mínění Herodotova ovšem celý konglomerát těchto událostí spadal v jedno a to do druhé poloviny VII. století př. Kristem. Neboť Herodot (I. 103—106, IV. 12) určuje příchod Skythů do Ruska vpádem jejich do Medie,[1]) který brzy následoval a spadal do kralování Kyaxarova,[2]) a na jiném místě opět (I. 15, 16)

[1]) Tento vpád Skythů do Medie spojen byl s odbojem otroků, o němž viz u Herodota IV. 1, 103 sl. a šíře u Nonna (*Συναγωγή* 73), Polyaina (VII. 44), Justina III. 5, 1 sl.). Stefanos Byz., dovolávaje se Kallistrata, spojuje zprávu tu s výpravou Skythů do Thrakie (s. v. *Τάφραι*). Ke zprávě Herodotově viz i Eustathia ad Dionys. 142, 772, ad Odyss. XI. 14.

[2]) Doba vlády Kyaxarovy i vpád Skythů do Medie datují se různě, tento nejčastěji r. 634. Sem klade vpád na př. *Müllenhoff* l. c. III. 23 a ještě *Miščenko* Филол. Обозр. 1899, XVII. 1, 32. *Prášek* (Dějiny II. 296) datuje vládu Kyaxarovu od r. 625—585 a vpád do Medie krátce po r. 604, vykládaje, že skončil porážkou Skythů u Zelv roku 598 nebo později. Srv. i jeho spis »Medien und das Haus des Kyaxares« (Berlin 1890 69 sl.). Do Assyrie udeřili Skythi, Kimmerie pronásledující, r. 626 (tamže str. 246).

zmiňuje se o nábězích Kimmeriů na Sardy za vlády lydského krále Ardysa, syna Gygova. [1])

Ale Herodot zde na jisto spletl a omylem v jedno spojil události, jež byly od sebe mnohem více vzdáleny. Neboť kimmerijské náběhy na M. Asii zjištěny jsou jinými prameny i pro dobu starší, a to prameny zcela věrohodnými. Tak předně z řady zpráv assyrských vidíme, že útoky Kimmeriů (assyr. Gimirrai) na Assyrskou říši počaly už v posledních letech vlády Sargonovy (zemř. 705), pokračovaly za Sanheriba (705—681) a za Assarhaddona (680—668), který s nimi a jejich medskými spojenci s obtíží zápasil v letech 677—676.[2]) Tedy už koncem VIII. a v první polovině VII. století postupovali Kimmeriové útočně k jihu, a netřeba pochybovati, že už tehdy na ně působil tlak Skythů. Také řecké prameny jdou před rok 634 nebo 604: Strabon vypravuje (I. 1, 10, II. 2, 9, III. 2, 12, srv. Eustathius ad Odyss. XI. 14), že staří řečtí letopisci kladli příchod Kimmeriů do asijské Ionie do doby Homerovy nebo krátce před ni,[3]) tedy do doby, pro niž dnešní homerská kritika určuje IX.—VIII. století.[4])

Rovněž pokládám za jisté, že Skythové již před r. 634 existovali na severu Černého moře a že přišli mnohem dříve, než jak soudil Herodot. I když ostavíme stranou zmínky Homerovy o Hippomolzích (Il. XIII. 5, srv. napřed str. 216), poněvadž tu Skythové přímo jmenováni nejsou, máme přece zprávu, že je znal Hesiod, jenž žil kolem r. 800 (Strabon VII. 3, 7, citát z Eratosthena). Když pak povstávaly řecké kolonie na severním břehu Pontu, Řekové tam zastihli Skythy jako kmen starý. Měliť kolonisté podle samého Herodota (IV. 8—10) tradici, že Skythové jsou zde odedávna. A kolonie povstávaly už v VII. století. Tradice nemusí se ovšem celá týkati Skythů vlastních, jak ještě uvidíme. Ale o osadě Istru máme přímou zprávu Skymnovu, že byla od Mileťanů založena za doby

---

[1]) Vládl podle Práška v letech 652—614. Prvé boje Kimmeriů s Gygem klade Prášek po r. 665 (Dějiny II. 271, 272).

[2]) Podrobněji viz o těchto bojích u *Práška* (Dějiny II. 132, 159, 269, 190, 245 sl.), kde jest řeč i o dalších útocích za Assurbanipala atd. (srv. 271).

[3]) Srv. k tomu Eusebius ed. Schoene II. str. 66, Orosius I. 21 (ad a. 782), výklad *Müllenhoffův* (DA. III. 20) a *Práškův* (Dějiny II. 269).

[4]) Sr. *Christ* Gesch. d. gr. Lit.[3] 51.

boje Skythů s Kimmerijci,[1]) a založení její spadá do 31, 3 olympiady, tedy do r. 654.[2])

Podle toho všeho neváhám existenci Skythů v jižní Rusi klásti už do IX.—VIII. století, ba podle několika dokladů, na něž Hommel znovu poukázal,[3]) nebude nic divného, shledáme-li se zde jednou s nimi určitěji již na konci II. tisíciletí Hommel sám jde až do XIII. století před Kristem.[4])

Jsou-li tedy náběhy kimmerijské zjištěny nejen v průběhu celého VII. století, nýbrž i ve stol. VIII.—IX., a jsou-li Skythové v jižní Rusi doloženi před VII. stoletím, v VIII.—IX. a podle vší pravděpodobnosti ještě dříve, pak ovšem představa Herodotova, podle níž teprve v druhé polovině VII. stol. Skythové náhle přitrhli k Pontu a vyhnali odsud Kimmerie do Malé Asie a k Medii, je nemožná, spočívajíc zjevně na chybné kombinaci různých zpráv, jichž se Herodot dočetl nebo které s různých stran zaslechl a v jedno spojil.

Opakuji, že jádro jeho tradic uznávám za správné, pokud totiž uvádí ve spojení tlak Skythů s ústupem Kimmeriů. Ale událost celou, i když přijímáme toto jádro, vyložiti musíme jinak,

---

[1]) Skymnos 769 *πόλις Ἴστρος ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ λαβοῦσα τοὔνομα. Ταύτην τὴν πόλιν Μιλήσιοι κτίζουσιν, ἡνίκα Σκυθῶν εἰς τὴν Ἀσίαν στράτευμα διέβη βαρβάρων τὸ Κιμμερίους διῶκον ἐκ τοῦ Βοσπόρου.*

[2]) Eusebius Chron. ed. Schoene II. str. 86. Srv. Hieronymus Chron. ol. XXXI. (ibid. str. 87). Olbia povstala r. 645 (ibid. 89).

[3]) *Hommel* Hethiten und Skythen und das erste Auftreten der Iranier in der Geschichte. Prag (Sitzungsber. k. böhm. Ges. d. Wiss. 1898 VI.), str. 18 sl.

[4]) Srv. Herodot II. 103 a 110 *ταῦτα δὲ ποιέων διεξήιε τὴν ἤπειρον, ἐς ὃ ἐκ τῆς Ἀσίης ἐς τὴν Εὐρώπην διαβὰς τούς τε Σκύθας κατεστρέψατο καὶ τοὺς Θρήικας.* Odtud Diodor I. 55: (Sesostris) *διαβὰς δ' εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ διεξιὼν ἅπασαν τὴν Θρᾴκην*; II. 43, 4: *μετὰ δέ τινας χρόνους τοὺς ἀπογόνους τούτων τῶν βασιλέων ἀνδρείᾳ καὶ στρατηγίᾳ διενεγκόντας πολλὴν μὲν πέραν τοῦ Τανάιδος ποταμοῦ χώραν καταστρέψασθαι μέχρι τῆς Θρᾴκης, ἐπὶ δὲ θάτερα μέρη στρατεύσαντας διατεῖναι τῇ δυνάμει μέχρι τοῦ κατ' Αἴγυπτον Νείλου.* Srov. k tomu ibid. II. 46 a fragment z Megasthena u Arriana Ind. V. 4, 6 . . . *Ἰδάνθυρσον ἐκ Σκυθίης ὁρμηθέντα, πολλὰ μὲν τῆς Ἀσίης ἔθνεα καταστρέψασθαι, ἐπελθεῖν δὲ καὶ τὴν Αἰγυπτίων γῆν κρατέοντα* . . . , dále Justina (I. 1, II. 3). Tyto zprávy o výbojích Ramsa II. (1347—1280) na severu v Thrákii a Skythii jsou ovšem pochybné, nejsouce odjinud potvrzeny. (Srv. *Prášek* Dějiny I. 295.) Výpravu Ramsovu rozbíral nověji *Bonell* (Beiträge I. § 6).

než jak ji pojímal Herodot. Soudím, že máme před sebou prastarý pohyb národů, jehož zřídlo nacházelo se v Asii a jehož počátky můžeme sledovati od konce II. tisíciletí před Kristem.[1]) Jedním z jeho projevů bylo postupování kmenů skythských do Evropy, jež, počavši už dříve, v VIII. a VII. stol., nabylo nových sil, snad i nových popudů. Výsledkem toho bylo, že nátlaku tomu musily povolovati stále víc a více zástupy starých thráckých (?) aboriginů v končinách severopontských, shrnovaných pode jméno Kimmeriů, a ustupovati do hor Karpatských nebo za Dunaj. Jen tak, zdá se mi, možno si pravděpodobně objasniti nejisté jinak a různé zmínky historických zpráv řeckých i orientálních, jen tak pochopíme odporující sobě tradice, které sám Herodot zapsal. Neboť podle jedné přišli Skythové v VII. stol. z Asie, podle jiné byli od kolonistů řeckých jmíni za aboriginy kraje. I když celý tento výklad není ničím jiným, nežli kombinací, jedno mám přece za jisté, že polovinu VII. století jako běžný termin příchodu Skythů do Evropy nutno na dobro ostaviti, vůbec kterýkoliv rok určitý, a že příchod Skythů spolu s odchodem Kimmeriů dlužno vymeziti intervallem širším.[2])

Tedy v dobu starší, při nejmenším před VIII. století, podle všeho však ještě dříve, připadá nejpravděpodobněji příchod první (nám známé) velké vlny ethnické, jež z Asie přešla do Evropy, zde najisto zarazila se z části o oblast slovanskou a tímto dotykem, i kdyby nebylo jiných zajímavých věcí v skythské historii, nesporně náleží i starým dějinám slovanským. Hlavní její náraz dotkl se ovšem kmene jiného — Kimmeriů, kmene nejspíše thráckého, a, jak se mi zdá, i thráckých Agathyrsů. Ústup Kimmeriů z Černomoří k jihu a snad i ústup Agathyrsů na západ do Sedmihrad byl (nehledíme-li k jiným menším kmenům thráckým) první velký následek příchodu Skythů. Vidíme, jak aspoň

[1]) *Hommel* Hethiten 17 sl., *Prášek* Dějiny II. 243 sl.

[2]) Také Miščenko má ve svém výkladu, již několikráte citovaném, na mysli, že Skythové přišli už v době starší (podobně Müllenhoff), ač se rozchází s Müllenhoffem potud, že uznává ruské Kimmerijce jen za malou část oddělenou od ohromné massy Kimmeriů v Malé Asii (l. c. 35). *Prášek* (Dějiny II, 190, 244) vykládá, že Skythové přišli do Evropy krátce před r. 700 a vypudili odtud rázem Kimmerie, kteří počali útočiti na Assyrii už za posledních let vlády Sargonovy (zemř. 705). *Bonell* soudil, že tu byli již před r. 1000 (Beiträge I. 206).

dva velcí kmenové opustili Rus, zanechavše tam jen menší zbytky. Je-li pravda, jak soudí prof. Sobolevskij, že v středním Podněpří seděl před Slovany jiný kmen, s nímž spojuje některá jména řek,[1]) pak byli jím nejspíše Thrákové, a pojímáme-li jméno Kimmeriů ve smyslu kollektivním (srv. str. 219), — Kimmeriové. Další potvrzení existence živlu thráckého před příchodem Iránů nalézám také ve studiích Setäläových o slovech, přejatých do starých řečí finských. Setälä[2]) ukazuje na řadě zajímavých příkladů, jež slibuje ještě rozhojniti, že styk ugrofinských kmenů s Arijci byl na jihu Rusi pradávný, už v dobách ugrofinské jednoty, a že to byl styk s těmi Arijci, kteří zachovali ještě idevr. *o* a *e* proti splynulému *a* východní větve (indoíránské). Ostatně thrácký element ani po příchodu Skythů nevymizel z jihoruských krajů, ba nebyl zatlačen ani později přišlými Sarmaty.[3])

To je tedy první výsledek: rozbití východní části oblasti thrácké, kteráž byla původně rozložena od Karpat nejen k Dunaji a na Balkán, ale i dosti daleko na východ, a zatlačení velké části těchto východních Thráků k Dunaji a za Karpaty.

Že však nezůstalo jen na tomto výsledku, že se vlny nárazem tím způsobené nesly dále a dotkly i Slovanů, není sice historicky prokázáno, ale je velmi pravděpodobné. Slované se nesporně na ploše, rozkládající se od Karpat k dněprovským prahům, dostali do přímých styků se Skythy, a není pochyby, že styky tyto, o nichž nám doba Herodotova podává první zprávy, nezůstaly omezeny jen na prosté sousedění, nýbrž přivodily i další hlubší spojení: spojení obchodní, výměnu kulturních faktorů (na příklad artefaktů kovových) neb obyčejů atd. O tom všem nám archaeologický oddíl Slovanských Starožitností podá řadu dokladů.

[1]) ЖМНП. 1902. Іюнь. 390.

[2]) *Setälä E.* J. N. Smirnov's Untersuchungen über die Ostfinnen. Helsingfors 1900, 31. Srov. na př. fin. *orpe*, lap. *oarbes*, maď. *árva* — sirotek, proti arm. *orb*, ř. *ὀρφανός*, lat. *orbus*, nebo fin. *onki* (udice) — ř. *ὄγκος*, fin. *porsas* (sele), mordv. *purcos* — ř. *πόρκος*, lat. *porcus*. *Pogodin* (Изв. отд. русс. яз. V. 1. 357) ukazuje na fin. *veden* — thr. *βέδυ*.

[3]) Srv. o tom blíže dále na str. 261. Je-li to jen svědectvím elementů thráckých v pozdější oblasti skythosarmatské, či zároveň dokladem blízkého poměru obou řečí, rozhodnouti si netroufám. Na jisto možno Kimmerie už s hlediska geografického pojmouti jako přechodní člen mezi vlastními Thráky a Irány. Také archaeologie otvírá nové perspektivy (srv. kap. XI.).

Dále však měl příchod Skythů ještě jiný význam pro rozvoj slovanského národa: postaviltě zde novou hráz, jež zabraňovala intensivnějšímu pohybu a šíření Slovanů k jihu, k Černému moři a dolnímu Dunaji. Je to zajímavý zjev v historii východní větve slovanské! Cesta k jihu byla pro ni territoriálně volná, nebylo tu hor aniž jiných překážek, ba naopak, řeky, tyto tepny v živobytí národů, plynuly skoro vesměs k jihu, ukazujíce a otvírajíce volnou dráhu na jih, kde moře kynulo, — ale přes tyto výhodné podmínky territoriální vidíme, že se Slované dlouho nemohou sem dostati. Vždyť vlastně teprve od XVIII. století po Kristu dostihli trvale břehů černomořských! Starší pokusy stále byly mařeny buď hned v zárodku, nebo bylo osídlení jenom dočasné, netrvalé, neklidné a lokální. Vždy živlové cizí, ať přicházeli od Baltu nebo z Asie, stavěli se jako hráze proti slovanskému postupu, anebo ničili počátky kolonisace. Nejstarší překážkou byli, soudě z uvedených vývodů, východní Thrákové, po nich novou, historicky doloženou hrází, až k Slovanům zasahující, stali se Skythové, zaujavše na řadu století celou oblast stepní. V tom spočívá hlavní jejich význam pro vnější rozvoj Slovanů, nehledíme-li k tomu, že snad části jižněji posunutých kmenů slovanských dostaly se také v politickou závislost na Skythech.

Po velké proměně ethnické, právě vylíčené, nastal ve východní Evropě poměrný klid až do doby, kdy Herodot Skythii navštívil a svrchovaně zajímavě popsal. Až do století V. nevíme o žádném větším rozruchu, větším pohybu nebo přemístění národů mimo episodu neurskou, o níž dále bude řeč; vidíme jen na jihu v stepní oblasti rozložené kmeny skythské, z části usedlé, z části kočující, a kolem nich na západě, severu i na východě řadu kmenů, o nichž však nikdo nevykládá, že by sebou byli od příchodu Skythů ve větší míře hnuli. Z událostí rázu politického spadá sem však ještě jedna, v níž je ostatně mnoho sporného a nejasného, — výprava Dareiova proti Skythům.

Dareios, král perský (521—485), vytáhl s nesmírným vojskem 700.000 mužů přes Hellespont do Skythie, aby Skythy podmanil a potrestal. Výprava udála se podle staršího mínění, založeného na deskách kapitolských, asi roku 513,[1]) podle novějších kritik o něco později; někteří jdou až k r. 507/5.[2]) Průběh její, jak nám

[1]) CIGr. 6855.

[2]) Tak na př. *V. Constanzi* Quaest. chronologicae II. Aug. Taur. 1901;

jej Herodot líčí (IV. 83—98, 118—143),[1]) má sice v sobě mnoho nesrovnalostí, omylů a nemožností,[2]) — ale i když nelze zjistiti, kam vlastně Dareios došel, vidíme aspoň tolik, že výprava jeho nebyla bez následků pro kmen Neurů, v němž poznáme národ slovanský. Neboť také Neuři, jak dí Herodot, byli Skythy, ustupujícími před Dareiem, pobouřeni (125 *οἱ Σκύθαι . . . ὑπῆγον ἐπὶ τὴν Νευρίδα· ταρασσομένων δὲ καὶ τούτων ἤισαν ὑποφεύγοντες οἱ Σκύθαι ἐς τοῦς Ἀγαθύρσους*), a když Peršané zároveň za Skythy do země jejich vpadli, nepostavili se na odpor, nýbrž uchýlili se na čas dále k severu do pouští (l. c. *Νευροὶ ἐσβαλόντων τῶν Περσέων ἅμα Σκύθῃσι οὔτε πρὸς ἀλκὴν ἐτράποντο ἐπιλαθόμενοί τε τῆς ἀπειλῆς ἔφευγον αἰεὶ τὸ πρὸς βορέω ἐς τὴν ἔρημον τεταραγμένοι . οἱ δὲ Σκύθαι . . . ἐκ τῆς Νευρίδος χώρης ἐς τὴν σφετέρην κατηγέοντο τοῖσι Πέρσῃσι*).

To jest jediná událost politického rázu, jež se před dobou Herodotovou týká Slovanů. Ale výsledků trvalých, stala-li se vůbec,

Prášek ČMusFil. VIII. 312, Dějiny II. 446 soudí na r. 511—510. Starší literaturu viz *Pauly-Wissowa* Realenc. s. v. Dareios 2191.

[1]) Srv. i Ktesias Persica 17, Justin II. 5, 8 sl., Strabon VII. 3, 14 sl.

[2]) Stručný průběh byl podle Herodota tento: Dareios přepravil se přes thrácký Bospor, přišel k Istru, přes nějž Ionové vystavěli most a vešel do země Skythské. Skythové zavolali na pomoc sousedy: Gelony, Budiny, Sarmaty, Agathyrsy, Neury, Androfagy a Melanchlainy, ale jen část jich slíbila pomoc bez výhrady (Geloni, Budini, Sarmati). Skythové, netroufajíce si pustiti se v boj, ustupovali stále až za Tanais. Peršané, za nimi táhnouce, přišli do země Budinů, vyplenili a spálili Gelonos, pronikli až k řece Oaru, kde Dareios zbudoval řadu opevnění, ale pak dalšího postupu nechali a vraceli se, stále před sebou stíhajíce Skythy. Na této zpáteční cestě přišli nejdříve do země Melanchlainů, pak Androfagů, pak Neurů, a zase zpět do Skythie, až konečně Dareios, jsa týrán stálou guerillou a postrašen Gobryou, vrátil se k Istru a (poněvadž Ionové k radě miletského Histiaia a proti radě Miltiadově mostu nezbořili) přes Istros rychle domů. — Tuto výpravu Dareios podnikl podle Herodota s vojskem čítajícím 700.000 mužů a dokončil v průběhu dvou měsíců, věc to nemožná. Z toho vznikla známá sporná otázka, pokud zpráva Herodotova je správná. Obírali se jí už *de Guignes* Mém. Acad. des Inscr. XXXV., *Reichard* Des Darius Feldzug im Lande der Skythen, Hertha XI. a jiní. Z novějších *Kolster* Land der Skythen II. 62—76 a hlavně *Brun* Essai str. CXII. sl. s dodatkem »Sur les diverses tentatives, qui ont été faites pour expliquer les chapitres d'Hérodote relatifs à la campagne de Darius fils d'Hystaspe contre les Scythes« (Supplément au Recueil d'antiquités de la Scythie II. Pétersbourg 1873). Srov. ještě *Pauly-Wissowa* l. c. Nověji *Bury* (The European Expedition of Darius. Class. Rev. 1897 XI. 277) vykládá, že výprava šla pouze do Sedmihrad a účelem jejím že bylo získání zlatonosných dolů.

neměla. Způsobila sice dočasný rozruch, částečnou federaci různorodých elementů v jižní Rusi, ale nepřivodila ani změny politické, ani změny v ethnologických poměrech Skythie a zemí okolních. V dějinách skythského národa a jeho sousedů, mezi nimiž byli také Slované, nemůže býti pominuta mlčením, ale pro vývoj jejich neznamená ničeho.

KAPITOLA VII.

SKYTHOVÉ A JEJICH SOUSEDÉ ZA DOBY HERODOTOVY.

Skythie Herodotova. — Rozsah a hranice skythského osídlení. — Kmenové ve Skythii sedící (Kallipidi, Alazoni, Skythové rolníci, Skythové nomadi a Skythové královští). — Význam pojmu »Skythové« u Herodota a v pozd. pramenech. — Skythové-Slované? — Sousedé Skythů: Agathyrsové, Neurové, Androfagové, Melanchlainové, Budini, Geloni a sousedé východní.

Skythové, přešedše řeku Don, šířili se po severním pobřeží Pontu, později i daleko do vnitrozemí. Původně se Skythie (ἡ ἀρχαίη Σκυθίη) prostírala od Istru k městu Karkinitis u vtoku Hypakyru, kdesi poblíže převlaky perekopské,[1]) jak svědčí Herodot IV. 99. Ale už za jeho doby v V. století př. Kr. zaujímala i kraj větší — to jest druhý pojem Skythie Herodotovy —, neboť Herodot sám o Skythii své doby dí IV. 7 »τῆς δὲ χώρης ἐούσης μεγάλης«, za východní hranici uvádí několikráte řeku Tanais-Don, hovoří, jak uvidíme, i o Skythii daleko na západě v dnešní rovině Valašské a hranice vede dosti daleko na sever. V dobách pozdějších rozšířil se pojem Skythie ještě více na celou východní, zakarpatskou Evropu (parallelně s tím ovšem i význam jména Skythů na různé zakarpatské a severopontské kmeny) a v tomto širokém smyslu udržel se pak, vedle názvu Sarmatie obdobně vzniklého, hluboko do dob středověkých. Ještě na starých mapách z počátku věku nového setkáváme se s tímto nejširším názvem.[2])

O tom, jak se poměry ethnografické utvářily ve východní Evropě ve skythské periodě, můžeme si utvořiti obraz poměrně podrobný a obsahem tak zajímavý, jaký se nám nepodaří sestaviti na rozloze východní Evropy celým starověkem a částí středověku až po konec XI. století. Obraz založen je sice přede-

[1]) Srv. napřed str. 169 sl.

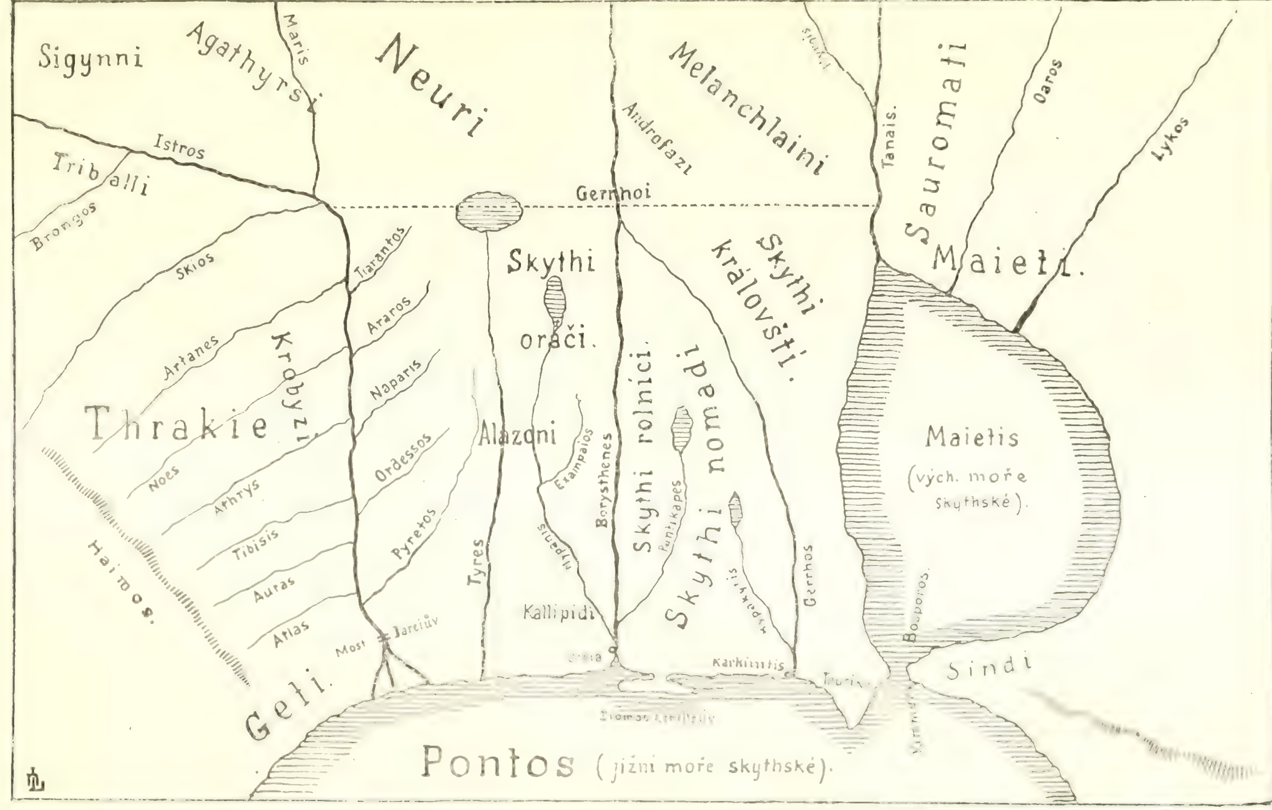
[2]) Srv. napřed str. 132.

vším na století V. před Kristem, ale není pochyby, že souhlasí se stavem, jenž se vůbec po příchodu Skythů utvořil a trval až do doby, kdy Herodot v polovině V. století (žilť mezi lety c. 484 až c. 425) Skythii navštívil.

Herodot svými zprávami o Skythii a zemích sousedních položil základní kámen nejen k historii vlastních Skythů, ale i k historii slovanské. Mimo Herodota není starověkého pramene ani Ptolemaia nevyjímaje, který by byl pro staré dějiny východní Evropy tak důležit. Proto jest přirozeno, že výklad ethnologických poměrů zakarpatské Evropy po době vpádu skythského založíme především na důkladném rozboru obrazu Herodotova, obrazu bohatého sice, ale ne beze sporů a záhad.[1])

Herodot praví (IV. 101), že za jeho doby Skythie měla podobu čtyřúhelníka (*τὸ τετράγωνον*), jehož západní strana utvořena byla Istrem (IV. 99), jižní pobřežím od ústí Istru k městu, jež slulo Karkinitis, východní pobřežím moře Maiotského, jež si Herodot patrně představoval velké, táhnoucí se daleko na sever, a pak dolním tokem řeky Donu (c. 100). Severní stranu Herodot neurčuje geograficky přímo a praví jen, že ji vymezují počínaje od Istru sousedi Skythů: Agathyrsové, Neurové, Androfagové a Melanchlainové (l. c.). K tomu pak ještě dodává (c. 101): »Všechny strany Skythie, kteráž podobu čtverce má a jejíž dvě strany mořem jsou vymezeny, jsou stejně dlouhé, i ty, které od vnitrozemí se táhnou, i ty, které podle moře leží. Neboť od Istru k Borysthenu jest cesta deseti dnů, od Borysthenu k jezeru Maiotskému opět deseti dnů, od moře směrem k vnitrozemí k Melanchlainům nad Skythy sedícím jest cesta dvaceti dnů. Na jednu denní cestu

[1]) Literaturu o ethnologických a geografických poměrech Herodotovy Skythie viz napřed na str. 144 v úvodu k zeměpisu staré východní Evropy. Vedle toho sluší vzpomenouti ještě řady výborných článků, jež ethnologickým otázkám východní Evropy věnoval prof. *F. Miščenko* a z nichž zde uvádím tyto práce povšechnější: Къ вопросу объ этнографіи и географіи Геродотовой Скиѳіи (Кіев. Унив. Изв. 1882 Nr. 11, 1883 Nr. 9), Этнографія Россіи у Геродота (ЖМНП. 1896 Nr. 5 Класс. отд. 69—89), Извѣстіа Геродота о внѣ-скиѳскихъ земляхъ Россіи (ibid. 1896 Nr. 11, 103—124); o jiných srv. dále. Důležita je ještě stať *Müllenhoffova* o poměru Herodotově k pozdějším historiografům a geografům vých. Evropy (DA. III. 31 sl.). Stati *Bonellovy* (Beiträge zur Alterthumskunde Russlands I. 1—135) jsou pilné snůšky materiálu, ale zcela nekritické. Sám řídil jsem se ve výkladu textem vydání *Steinova*. Svod Herodotových zpráv o Skythii viz u *Bonella* I. 31 sl. a ovšem i u *Latyševa* Scythica I. 4—57.

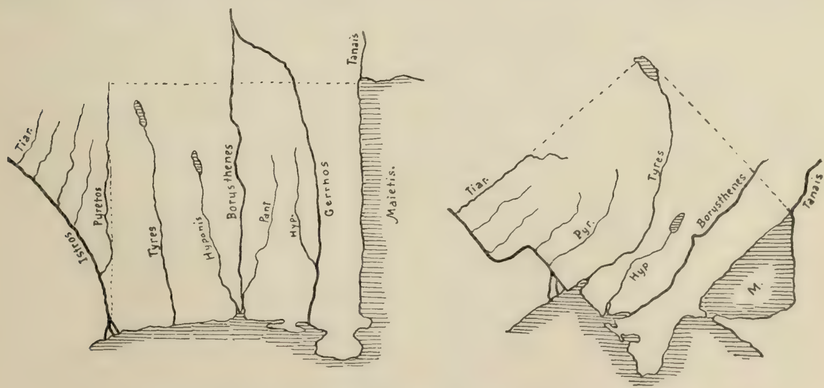

Rekonstrukce skythského tetragonu v představě Herodotově.

pak počítám 200 stadií. Podle toho by tedy Skythie byla na příč zdélí 4000 stadií a kolmé strany do vnitrozemí směřující měly by tolikéž.«

Tento čtvercový obraz Skythie neshoduje se však ani se skutečností, přeneseme-li jej na dnešní naši mapu, ani s jinými údaji Herodotovými, podle nichž Istros-Dunaj jest největší řeka skythská, »jež od západu přichází«, přijímajíc od východu Pyretos a jiné řeky (IV. 48), podle nichž dále Istros, vznikaje v zemi Keltů, na západě Evropy, teče celou Evropou a vtéká bokem do Skythie (IV. 49), obrátiv se při ústí k jihovýchodu (IV. 99). Herodot patrně neměl jasné a shodné představy ani o celku ani o detailech. Snažili se ovšem někteří vykladatelé různým způsobem dosíci shody mezi různými údaji a zároveň shody se skutečností, kreslíce obraz tak, aby naší mapě co možná odpovídal.[1]) Při tom šlo vždy hlavně o to, aby se zjistilo, jak Herodot si vlastně představoval Istros tekoucí na západní hranici Skythie, zdali v jeho představě hranici tvořila větší část jeho toku, či jen nejdoleji tak, že ostatek

[1]) Především *Niebuhr* (Kl. Schriften I. 132) dokazoval už r 1812, že Herodotovi tekl Istros od severu k jihu (srv. mé Starověké zprávy 59). S rekonstrukcí naší shoduje se nejvíce *Steinova* (ve vydání Herodotově), méně *Macanova* (Her. II. 32) a *Müllerova* (Tabulae in geogr. gr. min. Tab. Her.). Z jiných pojednání a pokusů rekonstruovati tetragon Herodotův uvádím zejména pokus *F. Bruna* (Essai str. XCVI.), *N. Naděždina* (Зап. Одес. I. 60 sl.) a *P. N. Krečetova* (ibidem XV. 457 sl.), *Rawlinsona* (Herodotus II. The World according to Her.), *F. Lindnera* (Skythien 76), *R. Müllera* (Geogr. Tafel, Karte), *Bunburyho* (History I. mapa IV.) a tři nárysy, z nichž hlavní rekon-

Rekonstrukce Herodotovy Skythie od Rawlinsona a Krečetova.

strukce budou každému jasny. První je mnou nakreslen, druhý Rawlinsonem (podobně i Bunbury, R. Müller), třetí Krečetovem.

hranice tvořil některý z jeho přítoků, na př. Prut nebo Seret, dále, které přítoky Istru patří ještě do Skythie; ale dosud nedošel nikdo k nespornému výsledku, a myslím, že vůbec nedojde. Moje připojená rekonstrukce skythského tetragonu Herodotova snaží se, vedouc na základě c. 100 dolní tok Istru k severu a ohýbajíc jej pak k západu, vyhověti představě právě citované i údajům o toku Istru; ale nepravím tím nikterak, že je to rekonstrukce jedině správná, zejména ne, že Herodot měl na mysli vskutku jen tento obraz. Je možno, že musíme vůbec vyložený rozpor ostaviti bez umělé shody a prostě připustiti, že Herodot si rozporu ve svých zprávách o skythském tetragonu a toku Istra vědom nebyl a skutečné kresby ani před očima neměl.

Ostatně je spor jen podružného významu. Neboť ať je správná kterákoliv z uvedených rekonstrukcí, přece z nich žádná nedosvědčuje, jaká byla skutečná oblast skythská, až kam ve skutečnosti na naší mapě sahala sídla Skythů a kde se počínala sídla kmenů sousedních. A o to nám jde. K rozřešení této (pro nás zatím nejdůležitější) otázky musíme se ohlédnouti po jiných zprávách a jiných místech textu Herodotova, a na základě jich dojdeme asi k následujícímu obrazu, jenž se sice od předešlé rekonstrukce valně liší, ale předvádí nám správná sídla Skythů v V. století před Kristem.

Jižní hranicí oblasti této byly břehy pontské, jak je přirozeno, což však nevylučuje, že i při Pontu zůstaly vedle Skythů seděti trsy kmenů neskythských vedle četných řeckých kolonistů. Krymu Herodot ke Skythii vůbec nečítal (c. 99, 100). Tato hranice pokračovala na západě patrně podél dolního toku Istru, jak vidno z toho, že Herodot několikráte Istros prohlašuje za hranici Skythů a Thráků, a z toho, že teprve podle zpráv pozdějších Skythové usadili se na pravém břehu Dunaje[1]); ale udati, jak šla

[1]) Herodot sice jednou dí, že Istros vtéká do Skythie (IV. 49), ale vzhledem k jiným určitým jeho zprávám nelze souditi, že by Skythové už před jeho dobou byli trvale zaujali kraj na jihu Dunaje; jen pochybnou válečnou výpravu připomíná Herodot za vlády athenského Miltiada, syna Kimonova, v thráckém Chersonesu (VI. 40, srv. Eustath. comm. Dion. 669). Teprve z doby Efora a Demetria Kallatijského máme zprávy, že v okolí Dionysopole a Tomů žili Skythové (Skymnos 756, 765 *Τόμοι δ' ἄποικοι γενόμενοι Μιλησίων ὑπὸ Σκυθῶν κύκλῳ δὲ περιοικούμενοι*), což doplňuje Strabo výrokem (VII. 3, 2) »*καὶ νῦν ἀναμέμικται ταῦτα τὰ ἔθνη* (*Σκύθαι καὶ Σαρμάται*) *τοῖς Θρᾳξί*«, k čemuž srv. i VII. 3, 13. U Strabona čteme poprvé také nový název malé Skythie *μικρὰ Σκυθία*, a to o dvou místech zároveň, jednak o území Taurů na

daleko na západ směrem do Valašska a kde na Istru se počínala vlastní, skutečná západní hranice skythské oblasti, táhnoucí se od Istru do vnitrozemí ke Karpatům, je velmi nesnadno.

Podle Herodota IV. 48 protékalo ještě Skythií těchto pět přítoků dunajských: *Πυρετός* (*Πόρατα*), *Τιάραντος*, *Ἄραρος*, *Νάπαρις*, *Ὀρδησσός*,[1]) — mimo zemi Skythskou tekla už řeka *Μάρις*. Ztotožnění prvých pěti řek s řekami naší mapy jest sice mimo Pyretos-Prut naprosto sporné, ale při tom je přece zřejmo, že jsou těmito pěti jmény označeny řeky dnešních Multan (Prut, Seret) a Valašska (Ardžiš, Jalomica, Aluta atd.) a že podle toho tyto obě země naší mapy počítal Herodot ještě do vlastní Skythie. Z toho by následovalo, že v době Herodotově byly i tyto končiny obývány Skythy, a poněvadž další řeka Maroš tokem svým už do Skythie nepatřila, byl západní hranicí Skythie nejspíše věnec východních Karpatských hor až k Železné bráně dunajské[2]) a to tím spíše, že Skythové, jako nomadský kmen, do hor a za hory se nepouštěli a nedostali. Přes to zůstává však skythské osídlení Valašska dosti pochybné. Neboť z jiných pramenů musíme souditi, že končiny valašské zaujaty byly v té době také Thráky podobně jako samy hory Karpatské a jako kraj prostírající se na jihu Dunaje. Proto bude nejlépe zprávu o Herodotově valašské Skythii přijmouti jen v tom smyslu, že také do této nížiny sahaly kočovné výpravy a potulky Skythů, snad i politická moc a vláda, aniž tím však starší thrácké obyvatelstvo z kraje bylo vůbec vytlačeno. Husté osídlení skythské sem jistě nesahalo, jakož vůbec ne k Dunaji, jak dále ještě uvidíme.

Naprosto však nemohu souhlasiti s hypothesí P. Reinecka, který sídla Skythů pošinul na základě několika archaeologických

---

Krymu s přilehlou částí pevniny za perekopskou šíjí až k Dněpru, jednak o území na jih od ústí Tyru a Istru (VII. 4, 5; VII 5, 12; srv. Strab. Chrest. *Latyšev* Scyth. I. 168). Citáty další uvedl jsem v Star. zprávách 8. Nepovstal proto tento název teprve v dobách byzantských, jak bylo lze souditi ze slov Šafaříkových (SS. I. 316, 363), ale ovšem v dobách těch jméno Skythie utkvělo officiálně na Dobrudži a středem skythské eparchie bylo město Tomi (srv. Hieroclis Synecdemus ed. Burckhardt 3).

[1]) Her. IV. 48 (*ποταμοὶ*) *διὰ μέν γε τῆς Σκυθικῆς χώρης πέντε οἱ ῥέοντες*... 49. *οὗτοι μὲν αὐθιγενέες Σκυθικοὶ ποταμοὶ συμπληθύουσι* [*Ἴστρον*]. — O sporných výkladech těchto řek srv. napřed str. 154 a mé Star. zprávy str. 60.

[2]) Podobně má Thukydides dnešní Valašsko za zemi Skythskou (II. 96), když vykládá, že Geti a jiní kmenové mezi horami balkánskými a Istrem jsou *ὅμοροι τοῖς Σκύθαις*.

nálezů rázu skythského nejen do východní Haliče, ale i do Uher.[1]) Nálezů těch není dosud tolik, abychom z nich mohli souditi na osídlení skythské, nemáme-li jinak proto podkladu historického. Lze je prostě vyložiti obchodním spojením Uher a Sedmihrad s Haličí na jedné a dolním Dunajem na druhé straně, a to bylo od konce doby kamenné dosti značné. Rovněž Herodotovi Sigynnové nestačí pro opodstatnění této hypothese. Neboť prohlašovati je za Skythy, proniklé až k Adriatickému moři a kočující na celém prostranství mezi severní Italií, Alpami a východními Karpaty, jako činil Rössler nebo d'Arbois de Jubainville[2]) a tím způsobem hranici sídel skythských pošinovati až k horám Alpským, je přece jen velmi pochybno. Předně nevíme s jistotou, kdo vlastně byli tito Sigynnové. Herodot sám (V. 9, 10) praví jen, že na sever od země Thrácké (tedy na sever od Dunaje) je země pustá a nekonečná, plná včel, a v ní že znám je jen jediný národ, Sigynnové (*Σιγύννες*), jenž medského kroje užívá. Koně jejich jsou prý huňatí s chlupy na pět prstů zdélí, malí, s nozdrami ohrnutými; mužů sice neunesou, ale za to jsou výborní tahouni u vozu, a proto jezdí tamější lidé na vozích. »Hranice těchto lidí,« dí Herodot doslovně, »táhnou se blízko až k Enetům adriatickým. Také se povídá, že jsou přistěhovalci medští, ale jak by se byli z Medie přistěhovali, vypátrati nemohu; než časem vše se může státi. Tolik však vím, že Ligyové obývající nad Massilií říkají kramářům sigynnové; Kyperští jmenují zase tak oštěpy.[3])«

V této, jinak zajímavé zprávě, vykládá sice Herodot tradici o medském původu a medském šatu Sigynnů, o jejich životě kočov-

---

[1]) *P. Reinecke* (Arch. Értes. 1897 1—27), v něm. zpracování pod titulem »Neue skyth. Alterthümer aus Ungarn« v Ethn. Mitth. Ung. 1898 1—26. Srv. též jeho práci »Der Goldring von Vogelgesang« (Schles. Vorzeit 1898 335.) a Verh. Berl. 1898 230. Reinecke je docela nakloněn i v nálezu vettersfeldském ve Slezsku viděti stopu postupu Skythů na západ. Vedle Reinecke popsal skythské nálezy v Uhrách už *J. Hampel* »Skythiai emlékek Magyarországban« (Arch. Ért. 1893, 385).

[2]) *D'Arbois de Jubainville* Prem. hab. I. 302, *Rössler* Roman. Studien (1871) 9.

[3]) Her. V. 9 *ἀλλὰ τὰ πέρην ἤδη τοῦ Ἴστρου ἐρῆμος χώρη φαίνεται ἐοῦσα καὶ ἄπειρος. μούνους δὲ δύναμαι πυθέσθαι οἰκέοντας πέρην τοῦ Ἴστρου ἀνθρώπους, τοῖσι οὔνομα εἶναι Σιγύννας, ἐσθῆτι δὲ χρεωμένους Μηδικῇ. τοὺς δὲ ἵππους αὐτῶν εἶναι λασίους ἅπαν τὸ σῶμα, ἐπὶ πέντε δακτύλους τὸ βάθος τῶν τριχῶν, σμικροὺς δὲ καὶ σιμούς. καὶ ἀδυνάτους ἄνδρας φέρειν, ζευγνυμένους δὲ ὑπ' ἅρματα εἶναι ὀξυτάτους. ἁρματηλατέειν δὲ πρὸς ταῦτα τοὺς ἐπιχωρίους. κατήκειν δὲ τούτων τοὺς οὔρους ἀγχοῦ Ἐνετῶν τῶν ἐν τῷ Ἀδρίῃ. εἶναι δὲ Μήδων σφέας ἀποίκους λέγουσι·*

ném, tedy o dvou důležitých rysech, jež by je velmi sbližovaly se Skythy, kteří byli rovněž původu íránského, ale na druhé straně zůstává podivno, že Herodot, tak výborně poučený o poměrech Skythů a jejich sousedů, neví ničeho o této příbuznosti a Sigynnů ke Skythům nečítá.

Prohlásil bych proto nejraději Sigynny za jakýsi blíže neznámý kmen, jenž v podalpských končinách prostředkoval obchod s některými domácími výrobky a surovinami, kdyby nebylo ještě jedné zprávy, na jejíž váhu už Müllenhoff poukázal. Se zprávou Herodotovou parallelně stojí zmínka, kterou o Sigynnech, kmeni mravů perských, má Strabo v popisu kmenů asijských, sedících při moři Kaspickém.[1]) Zpráva tato, jak vidno ze zmínky o malých huňatých koních sigynnských, čerpána je z části z Herodota, ale klade Sigynny k Persii a Medii. A tu vzhledem k tomu, že Strabo měl zatím po ruce řadu nových zpráv o končinách kaspijských, došlých z výprav makedonských a římských, měl bych vskutku jeho sdělení za tak vážné, že možno připustiti domněnku, že se Herodot zmýlil a že jeho Sigynnové patří vlastně na východ Skythie.[2]) Ovšem co asi svedlo Herodota k omylu, zůstává nejasno, nejspíše však podoba významu, kterým massilští Řekové označovali vnitrozemské (ligurské) obchodníky, se jménem kmene, o němž dostal Herodot zprávy odjinud.

Z těchto důvodů zdráhám se otázku Sigynnů jakkoliv positivně řešiti. Nejméně pak máme příčiny prohlašovati je za Slovany, ačkoliv se tvrzení to stále a dosti rozhodně pronáší.[3]) Rovněž známé ztotožnění s Cigány postrádá hlubší podstaty.[4])

ὅκως δὲ οὗτοι Μήδων ἄποικοι γεγόνασι, ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω ἐπιφράσασθαι, γένοιτο δ' ἂν πᾶν ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ. σιγύννας δ' ὦν καλέουσι Λίγυες οἱ ἄνω ὑπὲρ Μασσαλίης οἰκέοντες τοὺς καπήλους, Κύπριοι δὲ τὰ δόρατα. Herodota následuje patrně i Apollonios Rhodský, hovoře o kmeni *Σίγυννοι*, sedícím tam, kde Istros odděluje jedno rameno k Adriatickému moři (IV. 320). Srv. i Orfeus Argon. 759.

[1]) Strabon XI 11, 8 *Σίγιννοι δὲ τἆλλα μὲν περσίζουσιν, ἱππαρίοις δὲ χρῶνται μικροῖς, δασέσιν, ἅπερ ἱππότην ὀχεῖν μὲν οὐ δύναται, τέθριππα δὲ ζευγνύουσιν.*

[2]) Tak rozhodně soudil *Müllenhoff* DA. III. 2. Po něm i *R. Dvořák* (I. zpráva II. čes. gymnasia v Brně 1902, 8).

[3]) Tak už *K. Mannert* Geographie III. 500, po něm patrně i *Šafařík* SS. I. 298, pak *Kukuljević-Sakcinski* Pannonia rimska. (Rad 1873, 97), *Sasinek* Záhady II. 25, *Lefèvre* (Bulletins d' anthr. Paris 1896 354) a nově zejména *J. Prášek*, jenž je na určito vykládá za západní Slovany (ČMus. Fil. 1899 51). Za Germány je prohlašoval na př. *Lindner* Skythien 64.

[4]) Hlavně na základě podobnosti jména. Sem patří *Eichwald* Alte Geo-

Tolik o západní hranici sídel skythských. Obraťme se nyní k určení hranice severní. Herodot, vykládaje svrchu uvedenou představu o Skythii, dí v kap. 101, že šířka skythského tetragonu je shodna s délkou, rovnajíc se také 4000 stadií. Tím bychom ovšem měli přesně naznačeno, až kam na severu sahalo skythské osídlení, shodně se vzdáleností ústí Dunaje a Hypakyru, ale s tímto číslem a s touto vzdáleností nemůžeme počítati proto, že je vše pouze odhadnuto na základě nesprávné představy o čtvercovité podobě Skythie, a dále proto, že se neshoduje s jinými, věrohodnějšími údaji. Herodot totiž sám na jiných místech, a tu patrně na základě skutečných zpráv obchodníků, praví (c. 18, 19, 53, 71), že cesta do vnitrozemí po Borysthenu trvá tři a k tomu jedenácte dní — tedy celkem 14 dní plavby, než se dojde k severní hranici sídel skythských, že na tomto místě vtéká do Borysthenu řeka Gerrhos a že tam poblíže jsou hroby skythských králů v zemi rovněž tak zvané (ἐν Γέρροισι). Určení řeky Gerrha, kraje Gerrhů a vůbec místa, k němuž plavci dospívali z Olbie za 14 dnů plavby, jest ovšem nejisté, jak jsem na jiném místě už obšírně vyložil.[1] Ale pravdě nejpodobněji byla Gerrhem buď dnešní řeka Koňka nebo spíše Samara. Pak nám ovšem ústí této neb oné řeky označuje jeden bod severní hranice Skythie. Odhadu čtrnáctidenní plavby odpovídá po mém soudu nejvíce vtok Samary, kde se zároveň nalézá místo, na němž (u Jekaterinoslavi) počínají prahy dněprovské, a Dněpr přestává býti splavný.

Druhý bod na severní hranici poskytuje zase zpráva Herodotova (IV. 51), podle níž řeka Tyres pramenila z jezera nalézajícího se na hranici země Skythů a sousedních Neurů. Tyres-Dněstr nepramení ovšem ve skutečnosti z jezera, ale je velmi pravděpodobno, že tradice o jezeru na pramenech řeky povstala z neurčitých zpráv o velkých jarních záplavách, v něž se Dněstr rozlévá na svém horním toku mezi Samborem a Nižniowem.[2] Podle toho sahal kraj vlastní Skythie na západě až na horní tok Dněstru. O hranici mezi oběma nalezenými a dosti vzdálenými body v historii žádných zpráv není a nezbývá, než přihlédnouti jednak k samotnému útvaru půdy a jednak k nálezům archaeo-

---

graphie 254, *Hasse* Die Zigeuner bei Her., Königsberg 1803, *Maltebrun* Précis de géogr. anc. VI. 273.

[1]) Srv. napřed str. 166, 170 a mé Starověké zprávy 78.

[2]) Srv. napřed str. 31.

logickým, jichž kombinací dojdeme pak k výsledku asi následujícímu.

Povaha půdy ruské byla zde příbližně taková, jako dnes, jinými slovy: step sahala (nehledě, že místy více lesů bylo) v celku asi tam, kam dnes. Poněvadž pak všechny souhlasné zprávy starověké líčí nám vlastní Skythy jako národ kočovný, byly podmínky k tomu zděděnému a hluboko zakořenělému způsobu života dány jen v stepi, — a národ patrně kočoval, jinými slovy sídlil jen tam, kde půda jemu vyhovovala. Je proto přirozeno souditi, že severní okraj pravé ruské stepi mohl býti nejzazší hranicí Skythů — a hranice ta vskutku spadá na západě přibližně na hranici Herodotem určenou. Podle nové botanické mapy Kuzněcova táhne se pás stepní od horního Dněstru přes horní Bug ke Kijevu a dále přes tok Desny a Sejmu do poříčí Oky, při čemž je v něm ovšem zahrnut i nejjižnější pás stromů listnatých, zejména dubu,[1]) neboť čistá step bez stromoví tvoří jen úzký pás od Kišiněva k Aleksandriji (event. k Jekaterinoslavi) a dále k Charkovu, Borisoglěbsku nebo k Nikopolu a dolnímu Donu (srv. hranice Tanfilijeva a Kuzněcova na dále připojené mapě vých. Evropy v době Herodotově). Nad čarou od pramenů Goryně přes Žitomír, Černigov, Karačev, Kalugu k Rjazani rozkládá se už pásmo lesů jehličnatých (Pinus silvestris, Picea excelsa).

Podle povahy půdy soudě mohla se sídla Skythů rozkládati jen k hornímu Dněstru, po horní Bug a přes oblast Rosi ke Kijevu. Nálezy skythského rázu, zejména t. zv. skupina skythských mohyl ruských archaeologů, o níž srv. více v kap. XI., s touto rozlohou v celku souhlasí. Neboť přese všechny pochybnosti o správném určení mohyl, o shodě oblasti nálezů s oblastí sídel atd. zůstává dnes jisto, že mohyly t. zv. skythské ve větším množství za tuto oblast nesahají.

Zde zatím nepadá na váhu, že se dosud nepodařilo skupinu tu řádně chronologicky rozvrstvit a zejména vyloučit od pozdějších (sarmatských) nálezů vlastní skythské hroby, jež by odpovídaly

---

[1]) Srv. Botan. Jahrb. XXVIII. (A. Engler). *T. Tanfiljev*, z jehožto práce »Предѣлы лѣсовъ на югѣ Россіи« (Труды эксп. лѣсн. деп. Спб. 1894) byl mi přístupen jen výtah vydaný E. Krausem (»Die Waldungen in Russland« v Globu 1894 II. 320), vede oblast jehličnatých stromů až k linii Žitomír Kijev, Krolevec, Karačev, Kaluga, Rjazaň, Spask, Tambov, Samara, Buzuluk, oblast listnatých až k čáře Kišiněv, Aleksandrija, Charkov, Borisoglěbsk, Saratov, ovšem jen v celku.

době Herodotově, tedy průběhu V. století. Tam dosud ruská archaeologie nedospěla a kladných závěrů o sídlech starých Skythů na základě hrobů bychom se ještě stěží mohli odvážiti. Negativně však můžeme s klidem říci: kde není hustěji »skythských« mohyl, tam Skythové resp. Sarmati nebyli, — a to platí rozhodně o kraji na sever od hranic poltavské gubernie (Romny na Sule, Gadič na Pslu) ke Konotopu a Něžínu a což pro nás zde důležité: na západě Dněpra od čáry Kijev, Vasilkov, Skvira, Lipovec.[1]) V poříčí Rosi, Tjasminu jsou však hojné — a proto jsme nuceni na údaj Herodotův o severovýchodním konci Skythie pohlížeti s reservou. Soudíme-li podle nálezů, vidíme, že Skythové nesahali pouze k prahům dněprovským, nýbrž do bassinu Rosi, až do újezda čigirinského, čerkasského, zvenigorodského, kaněvského, ba snad i kijevského. Ale i při tom nesmíme zapomenouti, že na hranicích dvou ethnologických oblastí vyskytuje se vždy kulturní pás, do něhož přes vlastní hranici kmenovou kultura, zde na př. skythská, přecházela k sousedům, a že nelze jen tak snadno oblast nálezů skythských identifikovati se sídly kmene Skythů. Musíme vždy připustiti, že i přes hranici archaeologickou mohla sídla sousedních kmenů zasahovati na jih. Positivno zůstává jen to, že na sever přes mez uvedenou sídla Skythů na jisto nešla, a výklady některých starších historiků a vykladatelů Herodota, kteří severní hranici posunovali výše, někdy až do středu Rusi, jsou naprosto nesprávné.[2])

[1]) Na základě nové archaeologické mapy gub. kijevské prof. *Antonoviče* (Археол. карта кіевской губ. Moskva 1895). Nálezy v gub. volyňské a podolské jsou již nepatrné. V prvé zná Antonovič jen jedno pozdní pohřebiště skythského rázu u Kotelni v új. žitomírském, v druhé označuje Sěcinskij jen hroby u Mežeričky, Kriniček a Michalevky v baltském újezdě (Труды XI. арх. съѣзда I. 2, 348). Máme-li zření k oblasti hustě obsazené, jde čára vůbec jen přes Vasilkov na Umaň a Baltu.

[2]) Již *Mannert* (Norden der Erde 101), *Köppen* (Jahrbücher 1822, 268, 272) a po něm též *Šafařík* (SS. I. 306) šli daleko pošinujíce zde severní jejich hranici za prameny Dněstru a Prutu, podle Šafaříka i Pslu; ještě dále a zcela nesprávně pošinuli hranici Skythie na př. *J. Gatterer* (An Prussorum, Lituanorum ceterorumque populorum letticorum originem a Sarmatis liceat repetere? v Comm. Soc. Reg. Goetting. XII. Cl. hist. 116), jemuž Skythie zaujímala celé Podolí, Kijevsko, část Bělorusi, gub. mohilevské, smolenské, kalužské, celou Malorus, gub. orlovskou, kurskou a voroněžské část. Rovněž *Hansen* (Osteuropa 9) jde vysoko a ještě dále do gub. mohilevské *Georgi* (Europ. Russland 4). Podobně *Mair* (Land der Skythen, II. 58 nsl.), *Rawlinson* (Herodotus III. Map of Scythia), *Cuno* (Forschungen I. 82, 91) a *Miščenko* (ЖМНП 1896. Отд. класс. фил. 77). *W. Tomaschek* soudil, že skythský pás na západě nepřekračoval 50° šířky (Sitzungsber. Akad. Wien 1888 720).

Jelikož pak východní hranice Herodotovy Skythie jest nesporná — hranicí tou byl západní břeh moře Maiotského a dolní Tanais, za nímž seděli už Sauromati (IV. 21, 57), vidíme, že ve skutečnosti Skythie Herodotova neměla podobu čtverce, ale podobu nepravidelného pásu, jenž se táhl od Istru a od východních sedmihradských Karpat k řece Rosi úže se na východě v cíp, jenž se končil při ústí Donu.

Na tomto území Skythové z větší části žili tím způsobem, že celé obce se svými stády kočovaly s místa na místo. Tento kočovný ráz života skythského je ze starověku potvrzen řadou zpráv zejména samým Herodotem a současníkem jeho Hippokratem, pak Strabonem a jinými.[1]) Také všichni staří spisovatelé označují Skythy především za národ kočovný (srv. epitheta *νομάδες*, *οἰκοφόροι*, *ἁμάξοικοι*, *ἁμαξόβιοι*, *ἁμαξεύοντες*, *πλανώμενοι ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν*, *οἱ ἐν τῇσιν ἁμάξῃσι πλανεύμενοι*, *ἀνέστιοι*, *ἀλῆται*, *ἄοικοι* a jiné) líčíce, jak ženy s dětmi stěhovaly se z kraje do kraje na vozích (*ἅμαξαι*) zakrytých houněmi (*πίλος*) a tažených bezrohými voly, se stády dobytka opatrovaného vykleštěnými a oslepenými otroky, zatím co muži na koních projížděli vůkol, lovíce nebo bojujíce.[2]) Při tom dočítáme se dále o nejrozmanitějších zvycích poměrech sociálních a jiných. Chváleny jsou jejich krásné zákony, hudbymilovnost, jejich spravedlivost, přímost, pohostinství, spokojenost a prostota, společné užívání majetku (podle některých i žen) — ale na druhé straně nechybějí zprávy o nestřídmosti, divokosti a krutosti.[3]) Víno pili z kotlů a nesmíšené (*ἀκρατοπόται*),

---

[1]) Srv. hlavně Herodot IV. 2, 46, 114, 121, Hippokrates *περὶ ἀέρων* 25 sl., Strabon XI. 8, 2, Eustathios komm. Dion. 549, 669. Ještě u Lukiana představuje Skyth pojem nomada žijícího na vozích a nemajícího měst (Anach. 18). Sbírku citátů sem náležejících má *d'Arbois de Jubainville* Prem. hab. I². 227 sl. Nalezly se také velmi zajímavé terrakotové modely skythských vozů kočovných, skládající se ze dvou částí, svrchní, jakéhosi stanu pro lidi s okny a spodní (skladiště?). Srv. o nich stati *T. Bieńkowského* O wozach scytyjskich. Sprawozd. Akad. Kraków. VI. č 7, a »Über skythische Wagen« (Wiener Studien XXIV. Heft 2), kde i starší literatura.

[2]) O lovu Skythů srv. Strabo VII. 4, 8.

[3]) Ovšem hojná epitheta pozdějších historiků, svědčící o divokosti a krutosti Skythů, spadají už na vrub nepravých Skythů, hlavně germanských Gotů. Srv. na př. Kyrilla Alexandrinského, Asteria, Libania, Basilia, Jana Zlatoústého, Themistia (*Latyšev* Scythica I. 686, 719, 720, 722, 723, 744 *φονικώτατοι καὶ οἱ ἄρει τετελεσμένοι*, *θηρία ἄγρια*, *ὠμότατοι*, *ἀγριώτατοι* a pod.). Vůbec nelze leckdy dobře rozlišiti, pokud určité vlastnosti a rysy mravů týkají se jen Skythův a pokud jsou společným příznakem i jiných kmenů ve Skythii bydlících.

tak že už za doby Herodotovy v Řecku rozkaz k nalití čistého vína vyjadřoval se rčením »nalej po skythsku« (»ἐπισκύθισον«), a také v pohlavním životě nebylo u nich zdrželivosti, z čehož původ měla záhadná, u nich rozšířená »ženská« nemoc, jež mnohé Skythy odmužňovala (tito sluli *ἐνάρεες*, *ἀνάρεες*, *ἀνάριες*). S nomadským životem souvisí i jiný druh jejich stravy: požívali hlavně mléka kobylího (*γάλα ἵππων*, *γάλα ἵππειον*, *ὀξύγαλα*), sýra z tohoto mléka (*ἱππάκη*) a másla (*ὃ βούτυρον καλέουσι* Hipp.).

Zajímavě a podrobně jsou dále líčeny jejich zvyky pohřební (balsamování těl mrtvých a zkomolování těla vlastního na projev smutku, vožení mrtvých po zemi, zabíjení žen, otroků a koní zemřelého) a kruté obyčeje válečné (ctění železného meče jakožto symbolu boha války, obětování zajatých, usekávání hlav, skalpování, výroba číší z lebek nepřátelských, vydělávání kůže zabitých nepřátel, oslepování zajatých, napouštění šípů jedem hadím) a také o požívání sušeného masa lidského a pití krve nepřátelské je několik zpráv. Ale i jiné zvyky jsou velmi zajímavé, na př. kouření opojných bylin, provádění úmluv při pití krve smíšené s vínem, hádání budoucnosti ze třtin, tetování, omývání těla jakýmsi těstem z rozmělněných dřev a upotřebování parních lázní z pražených semen konopných (nemyli se podle Her. IV 75 nikdy vodou), vypalování ran, účtování života sčítáním kaménků do toulce vpuštěných, ubíjení sestaralých lidí. Stálým znakem zevnějšku Skythů byly dlouhé rovné a měkké [1]) vlasy a vousy, které si také barvili,[2]) podle Hippokrata odulý život a řídký vous a vlas; nosili nohavice (*ἀναξυρίδες*, *σαράβαρα*), zvláštní obuv (*σκυθικαί*), jakousi pokryvku hlavy (*πιλοφορικοί*) a chitony (také pláště z koží *σκύτινα*).

Skythové neseděli v Skythii samotni a také sami nebyli jednolití, nýbrž rozpadali se na několik kmenů, o nichž nejdůkladnější zprávy podal nám opět Herodot.

Herodot, počínaje ve IV. 16 popis národů obývajících za jeho doby tetragon, líčí sídla jednotlivých kmenů podle zpráv, jež obdržel od obchodníků, kteří se pouštěli do vnitrozemí po třech hlavních obchodních cestách. Východiskem všech bylo velké tržiště borysthenské, Olbia, a byly to: 1. cesta po Hypanu (s odbočkou na horní Tyras), 2. cesta po dolním Borysthenu až ku prahům

[1]) Srv. epitheta *εὐθύτριχες*, *μαλακότριχες* (Aristot. *περὶ ζῴων* V. 3, *προβλ.* II. 72). Podle scholiasty k Iliadě (II. 11) počali si Skythové první stříhati vlasy (»*ἀπεσκυθισμένοι*«) a to kruhem.

[2]) Srv. zprávy o tom napřed na str. 105.

(resp. Ingulci), 3. cesta po dolním Donu s odbočkou na Volhu u dnešního Caricyna. Herodot v přehledu svého popisu zřejmě se drží těchto základních směrů, a tyto tři cesty vodní musí býti proto i hlavním vodítkem pro každého, kdo se pokouší o správnou lokalisaci jednotlivých kmenů v Skythii, byť se jiné vedlejší detaily líčení Herodotova tu a tam s tímto základem neshodovaly. Herodot totiž v dalším svém podrobném líčení nepřihlíží již jen k těmto třem hlavním směrům, resp. k hlavním řekám Hypanu, Borysthenu a Tanaidu, nýbrž i k jiným pobočným, a tato vedlejší vodítka jsou pro správnou lokalisaci ethnologickou kamenem úrazu, protože, jak jsem již na jiném místě napřed vylíčil, pobočné řeky skythské jsou velmi sporné, tak zejména Exampaios, Pantikapes, Gerrhos a Hypakyris. A právě tyto řeky doplňují celkovou lokalisaci v detailech. Jsou li sporné a na naší moderní mapě nesnadno určitelné, vyplývají z toho nutně i spory o správném rozložení ethnologickém; a vskutku, vezmeme-li do ruky vykladatele Herodotovy, otevře se před námi spousta různých ethnologických lokalisací, jež si v detailech velice odporují. Ale v celkovém hlavním rozložení, postavíme-li je na základ nahoře vytčený, sporu přece býti nemůže pro nikoho, kdo nepřistoupí k analysi Herodota s nějakou předpojatou thesí.[1]) Ze základu toho vycházejíce — při čemž ve sporných detaillech přihlížíme k zeměpisným výsledkům, k nimž jsme po bedlivé úvaze došli ve IV. kapitole tohoto dílu Starožitností (str. 168 sl.), — vidíme ve Skythii doby Herodotovy seděti následující kmeny původu skythského i neskythského:

Za Olbií směrem první obchodní cesty, vedoucí po Hypanu na sever, seděl pomíšený, řeckoskythský kmen Kallipidů až asi k Exampaiu, dále k severu za ním kmen neskythských Alazonů, za nimiž seděli Skythové »oráči« až k výše uvedené severní hranici Skythie, za níž už byla sídla Neurů. Při cestě borysthenské a pantikapské setkáváme se za Hylají opětně se Skythy »rolníky« rozloženými až do krajiny gerrhické, za níž už sedí jinorodý kmen Androfagů. Kraj mezi dolním tokem Borysthena, mořem Maiotským a dolním Tanaidem naplněn je na jihu, nepřihlížíme-li ke Krymu, jehož Herodot ke Skythii nepočítal, Skythy »nomady«, na severu pak Skythy »královskými«, nad nimiž dále sedí opět cizí kmen Melanchlainů, k východu pak za Donem příbuzní

---

[1]) Dobře vystihl tento základ lokalisace v novější době *F. Miščenko* Этнографія Россіи 88 a *J. Prášek* v článku »Herodot a pravlast Slovanů« (Č. Mus. Fil. VIII. 47 sl.).

Sauromaté. To jest rozložení celkové, nesporné, jež si, přihlížejíce k detailům, nyní blíže vymezíme.

Prvních dvou za borysthenským tržištěm na Bugu[1]) jmenovaných kmenů Herodot ke Skythům nepočítal.

O Kallipidech (*Καλλιπίδαι*) sice dí (IV. 17), že jsou *Ἕλληνες Σκύθαι*, ale označení *Σκύθαι* dlužno zde vyložiti ve smyslu širšího významu geografického, jehož Herodot i jinde, jak ještě uvidíme, proti užšímu ethnologickému významu užívá, neboť další slova Herodotova »*οὗτοι δὲ* (*Ἀλαζόνες*) *καὶ οἱ Καλλιπίδαι τὰ μὲν ἄλλα κατὰ ταὐτὰ Σκύθῃσι ἐπασκέουσι, σῖτον δὲ καὶ σπείρουσι καὶ σιτέονται*« nasvědčují, že je Herodot od vlastních Skythů rozlišoval. Na druhé straně vložka *Ἕλληνες* svědčí, že kmen tento se sousedními kolonisty řeckými byl už v době Herodotově hojně pomíšen a nebo z nich povstal. Sídla Kallipidů nesahala v době Herodotově podle vší pravděpodobnosti daleko na sever, nanejvýše asi 4 dni plavby na sever, kamsi do končin dnešního Vozněsenska nebo Olviopole, kde přitékal starý Exampaios (Siňucha? Mertvovod?). Neboť dále v kraji, kde se tok Dněstru a Bugu sbližuje, seděli už Alazonové (*Ἀλαζόνες*, v některých rukopisech *Ἀλιζῶνες*), oddělení zároveň tokem Exampaia od Skythů oráčů (IV. 52).

Kdo byli tito dva kmenové, těžko pověděti. Jména sama ve formě Herodotem zachované ničeho nevysvětlují. Je-li *Ἀλαζόνες* slovo původu reckého, souvisí patrně s adj. *ἀλαζών* — chlubný[2]) (srv. Herodiana, jenž vykládá *ὁ ὑπερήφανος* s. v. *Ἀμαζών*). *Καλλιπίδαι* pak je, vycházíme-li od tvaru Herodotova, řecké patronymikum odvozené od *Κάλλιππος*, ale spojené snad významem se zprávou Řeků olbijských, podle níž v kraji na horním Hypanu rodili se v hojnosti bílí koňové (Her. IV. 52).

Jinak by se věc měla, aspoň pokud se Kallipidů týče, kdybychom uznali, že forma jména Herodotem zachovaná není správná, nýbrž že je správné jméno, jež asi na témže místě Skythie umístil

---

[1]) IV. 17 *Ἀπὸ τοῦ Βορυσθενειτῶν ἐμπορίου ἀπὸ τούτου πρῶτοι Καλλιπίδαι νέμονται ἐόντες Ἕλληνες Σκύθαι, ὕπερ δὲ τούτων ἄλλο ἔθνος, οἱ Ἀλαζόνες καλέονται.* Po Herodotovi klade sem Kallipidy Strabon (XII 3, 21) i P. Mela II. 2, 7: Callipides Hypanis includit . . . Asiaces proximus inter Callipidas Asiacesque descendit. Hos ab Histricis Tyra separat.

[2]) Jiní vykládali *ἀλάζων* — potulující se (*Eichwald* Geographie 297, *Georgii* Russland 28, *Naděždin* Зап. Одесса I. 78), ovšem chybně. Slovo *ἀλάζω* — potulovati se neexistuje, nýbrž jen *ἀλάομαι*.

o něco mladší Eforos, totiž *Καρπίδες* (Skymnos 841: *πρώτους δὲ παρὰ τὸν Ἴστρον εἶναι Καρπίδας εἴρηκεν Ἔφορος, εἶτεν Ἀροτῆρας πρόσω Νευρούς τε μέχρι γῆς πάλιν ἐρήμου διὰ πάγον* (srv. i Anon. Periplus 75).

Je-li toto čtení správné a dlužno-li Herodotovy Kallipidy emendovati v Karpidy,[1]) pak ovšem nemáme již před sebou jméno řecké, nýbrž domácí jméno národní, a pak také nemůže býti pochyby, že jméno Karpidů je v těsné souvislosti, ne-li totožné, se jménỳ kmene, jenž se i v pozdějších pramenech objeví nám pode jménem Karpů a Karpianů atd. v sídlech u Karpat položených, a i v nejužším spojení se samotným jménem Karpat (*Καρπάτης ὄρος* Ptolem.). Tím ovšem jednoduchý a prostý problém Herodotových Kallipidů přechází v nesmírně těžkou otázku, jaká byla národnost a historie důležitých zakarpatských Karpů — Karpidů, tím vystupuje v popředí i spor, byli-li tito Karpové kmenem slovanským nebo thráckým, jak povstalo jméno jejich, a druží se k tomu veliká od mnohých slavistů, Šafaříka nevyjímaje, hájená domněnka o totožnosti jména Karpat a Karpů se slovanskými Chrvaty, Chorvaty letopisu kijevského — slovem, tím stává se otázka Herodotových Kallipidů jednou z nejhlavnějších otázek starých dějin slovanských. Potom ovšem celou tuto skupinu otázek zde řešiti již se nehodí a dlužno ji přenésti na jiné místo Slovanských Starožitností, kde bude o této části starých dějin slovanských speciálně jednáno.

A to také učiním. Vše, co se Karpů týče, otázku jejich původu i celou jejich historii vyložím podrobněji v II. díle Starožitností a v tomto díle dotknu se jich stručně ještě při výkladu Ptolemaia. Zde pak jen podotýkám, že sám nemohu, ač jsem dosti kolísal, odhodlati se, abych přijal jinak velmi lákavou záměnu Kallipidů v Karpidy[2]) a spojení jich s Karpy, ač možnost toho konečně upírati nechci. Ke stanovisku tomuto vede mne okolnost, že Herodotova zpráva o Kallipidech týká se kmene, o němž Herodot, soudíme-li methodicky, měl jistě zprávy relativně dobré

---

[1]) Tak učinili hlavně *Neumann* (Hellenen 218, 220), *Ukert* (Skythien 417), *Brun* (Essai XLV), *Mair* (Skythen II. 26). Naproti tomu zase Eforovy Karpidy v Kallipidy emendovali *Niebuhr* (Opusc. I. 398) a *Braun* (Разысканія I. 175). *Gail* Kallipidy Herodotovy přeložil docela na řeku Karpis, přítok Dunaje (Geogr. min. II. 398).

[2]) Záměna *l* a *r* je na íránské půdě velmi častá. V dialektu skythském mohlo snadno vzniknouti ze slyšeného Karpidi — Kalpidi.

a bezpečné. Vždyť byli Kallipidi prvním kmenem na Bugu za hradbami Olbie a jejich sídla vzdálena byla nesmírně od Karpat, od nichž zase Karpy původními i pozdějšími sídly nijak odtrhnouti nelze! Mluví-li naproti tomu Eforos o Karpidech jakožto prvním kmenu sedícím za Istrem — a zprávy své založil zde z části na Herodotovi, jak z dalšího textu vidno —, pak se buďto zmýlil zaměniv ρ za λ,[1]) anebo, což je více na snadě, dověděv se zatím prvních zpráv o Karpatech nebo Karpech, tyto Karpy ve formě Καρπίδες spojil a položil na místo Herodotových Kallipidů. V tom případě ovšem Eforovi Karpidi a Herodotovi Kallipidi byli by dva od sebe zcela různí kmenové. Mně se aspoň s čistě methodického hlediska příčí Herodotovi, jenž hovoří o kmeni žijícím v samém sousedství Olbie, přičítati omyl a spojovati Kallipidy s Karpy patřícími ke Karpatům; viděl bych proto nejspíše v Herodotových Kallipidech buď jakýsi malý kmen barbarský, silně s Řeky pomíšený,[2]) jehož národnost je zatím neurčitelná, anebo spíše kmen povstalý během doby ze starých řeckých, silně pobarbarštělých kolonistů, usazených na březích dolního Bugu. Této představě zdá se mi nejlépe odpovídati Herodotovo označení Ἕλληνες Σκύθαι.[3]) Pro slovanskost Kallipidů nesvědčí však jinak nic.[4])

Spíše by bylo možno viděti Slovany v pobužských Alazonech, ale více než pouhou domněnkou ani toto nebude, neboť nemáme proto jiného důvodu než jejich zeměpisné umístění v nejbližším sousedství končin, jež byly zaujaty Slovany. Jistě však, když už bychom na příslušnost Alazonů chtěli hádati, slovanskost je více na snadě než příslušnost thrácká nebo skythská.[5]) Označují-li je

---

[1]) Omyl tento vyskytuje se i na nápisech. Srv. Karpurnianus místo Calpurnianus (Arch. Epigr. Mitth. XIX. 224).

[2]) Že vlivy řecké místy na Skythy silně působily, ačkoli se jim bránili, svědčí na př. Her. IV. 76, 78.

[3]) Srv. také význam Μιξέλληνες, jenž vystupuje později pro zbarbarštělé Řeky v okolí Olbie na psefismatu Protogenově (viz dále kap. VIII.), nebo pozdější označení *Graccosarmati* (Lib. gener.).

[4]) Slovany v nich viděli *Neumann*, *Mair* l. c., Thráky zejména *Tomaschek* (Thraker I. 98, 108).

[5]) Slovanství Alazonů přijímali mnozí starší vykladatelé slovanského pravěku, tak na př. *Pubička*, *Horvath* (Urg. der Slaven. Pesth 1844, 151 kde velká stať o Alazonech), také *Šafařík* (SS. I. 308) s *Eichwaldem* (Geographie 297), a nověji ještě *Krauth* (Scythenland 12). Pro původ thrácký vyslovil se *Tomaschek* (Pauly-Wissowa Reallex. t. v.) a *Prášek* (Herodot a vlast Slovanů 49).

některé pozdější prameny za kmen skythský[1]), nemá to významu ethnologického, poněvadž později pojmu Skythů bylo všeobecně užíváno ve smyslu geografickém a byl přenášen na všechny kmeny bydlící v Skythii. Jméno nám jinak vodítka nedává a hypothese, jež je spojovaly se jménem Haliče[2]) nebo letopisnými Uliči[3]), jsou stejně nesprávné, jako Lambinovo spojení s pozdějšími Alauny.[4])

S většími obtížemi, než byly u uvedených Kallipidů a Alazonů, setkáváme se při umísťování kmenů, jež Herodot shrnuje pod společné jméno Skythů.

Mezi řekou Bugem a Borysthenem seděl předně na sever od Alazonů za říčkou Exampaiem kmen S k y t h ů r o l n i c k ý ch (*Σκύθαι γεωργοί, ἀροτῆρες*), o nichž dí Herodot c. 17, že sejí obilí na prodej na rozdíl od Alazonů a Kallipidů. Sídla jejich rozkládala se podle Herodota (IV. 17, 18, 53, 54) na sever jednak k zemi Neurů, jednak po Borysthenu 11 (10) dní plavby do země Gerrhů a na východ 3 dny cesty od Olbie při řece Pantikapu a mezi ním a Borysthenem[5]). Pantikapes jest ovšem sporný. Je to staré jméno buď Koňky nebo Ingulce, a podle toho východní hranice rolnických

---

[1]) Strabo (XII. 3, 21) »*Σκύθαι Ἀλαζόνες*«. Jinou zmínku o kraji Alazonů má Pausanias (I. 32, 1) vykládaje, že je plný včel a že se z něho vyvážel nejlepší med. Jsou-li s těmito severními Alazony v nějakém spojení *Ἁλιζῶνες* Homerovi (Il. II. 856, V. 39, srv. Herod. III. 90) z okolí Alyby, v kraji dolů stříbrných, rozhodovati nemám za potřebné. V starověku už Strabo vytýkal, že se jména ta často matou (XII. 3, 21). Týž zná v Podkavkazí i řeku *Ἀλαζόνιος ποταμός* (XI. 4. 5). Oba kmeny spojoval na př. *Köppen* (Jahrb. d. Lit. XX. 311)

[2]) Tak hlavně *Załuski* (Słowo o stósunkach handlowych Scytyi zach. Lwów 1857).

[3]) *K. Neumann* (Hellenen 218, 220), po něm i *Mair* (Skythen II. 26).

[4]) *Lambin* v ЖМНП. 1879 č. 206 str. 146.

[5]) Herodot 17 *ὑπὲρ δὲ Ἀλαζόνων οἰκέουσι Σκύθαι ἀροτῆρες . . . τούτων δὲ κατύπερθε οἰκέουσι Νευροί. ταῦτα μὲν παρὰ τὸν Ὕπανιν ποταμόν ἐστι ἔθνεα πρὸς ἑσπέρης τοῦ Βορυσθένεος.* 18. *ἀτὰρ διαβάντι τὸν Βορυσθένεα ἀπὸ θαλάσσης πρῶτον μὲν ἡ Ὑλαίη, ἀπὸ δὲ ταύτης ἄνω ἰόντι οἰκέουσι Σκύθαι γεωργοί, τοὺς Ἕλληνες οἱ οἰκέοντες ἐπὶ τῷ Ὑπάνι ποταμῷ καλέουσι Βορυσθενεΐτας, σφέας δὲ αὐτοὺς Ὀλβιοπολίτας. οὗτοι ὦν οἱ γεωργοὶ νέμονται τὸ μὲν πρὸς τὴν ἠῶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁδοῦ, κατήκοντες ἐπὶ ποταμόν, τῷ οὔνομα κέεται Παντικάπης, τὸ δὲ πρὸς βορέην ἄνεμον πλόον ἀνὰ τὸν Βορυσθένεα ἡμερέων ἕνδεκα.* 52. praví o Exampaiu: *ἔστι δὲ ἡ κρήνη αὕτη ἐν οὔροισι χώρης τῆς τε ἀροτήρων Σκυθέων καὶ Ἀλαζόνων.* 53. o Borysthenu: *φαίνεται δὲ ῥέων δὶ ἐρήμου ἐς τῶν γεωργῶν Σκυθέων τὴν χώρην. οὗτοι γὰρ οἱ Σκύθαι παρ' αὐτὸν ἐπὶ δέκα ἡμερέων πλόον νέμονται.* 54. (*Παντικάπης*)

Skythů jsou velmi nejisté. Je-li Pantikapem Ingulec, k čemuž se více kloním (srv. str. 168), byl východní hranicí celý dolní tok Dněpra; je-li Pantikapem Koňka, byla jí tato říčka sama. Každým způsobem však musíme si představiti, že se sídla kmene rozkládala jednak při horním Bugu, jednak se táhla po Borysthenu dolů až k Hylaji. Herodot zove tyto Skythy jednou *ἀροτῆρες*, po druhé *γεωργοί*, a z toho důvodu někteří rozlišovali Skythy »oráče« od Skythů »rolníků«, a ne zcela bezdůvodně.[1]) Neboť Herodot vskutku mluvě o Skythech na Hypanu vedle Alazonů užívá epitheta prvého (c. 17, 52) a mluvě o Skythech u Pantikapu a Borysthena (c. 18, 19, 53, 54) epitheta druhého.[2]) Ale podkládati tomuto slovnému rozlišení na určito hlubší význam a rozlišovati v nich dva různé kmeny, sám se neodvažuji. Sídla obou skythských kmenů, Georgů i Aroterů, leží tak těsně vedle sebe, jedno při řece Bugu, druhé při Dněpru, že viděti v nich dva různé kmeny zůstává vždy velmi pochybné. Už také proto, že si rozlišení Herodotovo můžeme vysvětliti prostě vodítkem, na něž jsem z předu poukázal. Herodot vypisuje zde národy podél směru dvou obchodních cest a řek, a tu podle zpráv kupců seděli Skythové obírající se rolnictvím i na horním Hypanu i podél Borysthenu. Možno tedy, že Herodot lid jediný rozlišil pak na základě dvou zpráv na dva a jednou je uvádí ve výčtu kmenů na Hypanu, po druhé na Borysthenu, rozlišuje je nepatrně epithety *γεωργοί* a *ἀροτῆρες*. Jedna zpráva týkala se Pobuží, druhá Podněpří — proto také Řekové olbijští zvali tyto druhé borysthenskými »*Βορυσθενεΐτας καλέουσι*« (IV. 18) — a to jest také jedině jisté v umístění sídel těchto Skythů, ať už je Pantikapem Koňka ať Ingulec.

Na určení sídel kmene předešlého závislé jest ovšem i určení kraje druhého kmene skythského Skythů kočovných (*Σ. νομάδες*), kteří ani nesejí ani neorají.[3]) Východní hranice oblasti rolníků je zároveň západní hranicí kočovníků; Herodot totiž dva-

ῥέει μὲν καὶ οὗτος ἀπὸ βορέω τε καὶ ἐκ λίμνης, καὶ τὸ μεταξὺ τούτου τε καὶ τοῦ Βορυσθένεος νέμονται οἱ γεωργοὶ Σκύθαι. Srv. k tomu Mela II. 5 a Plinius IV. 83: Panticapes, qui Nomadas et Georgos disterminat.

[1]) Tak je na př. rozlišuje *Kolster* (Land der Skythen II. 33), *Bonell* (Beiträge I. 84), *Reichardt* (Landeskunde 102), *Prášek* (Herodot a vlast Slovanů 51) a j.

[2]) Z Herodota rozlišení toto přejal i Skymnos 841 sl.

[3]) Her. IV. 19 *τὸ δὲ πρὸς τὴν ἠῶ τῶν γεωργῶν τούτων Σκυθέων, διαβάντι τὸν Παντικάπην ποταμόν, νομάδες ἤδη Σκύθαι νέμονται, οὔτε τι σπείροντες οὐδὲν οὔτε ἀροῦντες· ψιλὴ δὲ δενδρέων ἡ πᾶσα αὕτη πλὴν τῆς Ὑλαίης. οἱ δὲ νομάδες*

kráte hovoří o tom, že velká řeka Pantikapes tvořila hranici obou kmenů (IV. 18, 19, po něm i Plinius IV. 83 a Mela II. 5). Pantikapes je však těžko určiti. Uvedeným textům nejlépe bychom vyšli vstříc, kdybychom Pantikapes ztotožnili s Koňkou, ale proti tomu staví se zase řada jiných důvodů, z téhož pramene čerpaných (srv. nahoře str. 168). Mně se zdá, že nejspíše asi dolní Dněpr byl východní hranicí rolníků a západní kočovníků. Tito pak podle dalších zpráv Herodotových (IV. 19) bydlili od lesnatého kraje Hylají zvaného při ústí Dněpru na sever až do kraje Gerrhů, územím jich tekl Hypakyris (55) — slovem kočovali patrně v celém stepním úhlu utvořeném dolním tokem Dněpra a pobřežím mořským. Třetí kmen skythský označený jménem Skythů královských (*Σκύϑαι βασιλήιοι*), kmen nejčetnější a nejudatnější (c. 20 *ἄριστοί τε καὶ πλεῖστοι*), jenž pokládal ostatní Skythy za své poddané a sám sebe za svobodné (c. 110 *οἱ δὲ Κρημνοὶ εἰσὶ γῆς τῆς Σκυϑέων τῶν ἐλευϑέρων*), — seděl pak za řekou Gerrhem, kde byla kdesi sídla [1]) i hroby králů (c. 71), ale táhl se z části až ke krajině Taurů a k osadě Kremnoi při moři Maiotském, z části na východ až k Tanaidu.[2]) Za Donem seděli už Sauromati (c. 21, 57, 115, 116, 122 atd.). Podle těchto zpráv ve spojení s předešlými smíme umístiti Skythy královské, kmen patrně nad ostatní vynikající a je ovládající, od prahů dněprovských a od řeky Samary-Gerrha k dolnímu Donu a severnímu cípu moře Azovského.[3])

οὗτοι τὸ πρὸς τὴν ἠῶ ἡμερέων τεσσέρων καὶ δέκα ὁδὸν νέμονται χώρην κατατείνουσαν ἐπὶ ποταμὸν Γέρρον. 55. *Ὑπάκυρις ποταμὸς . . . διὰ μέσων δὲ τῶν νομάδων Σκυϑέων ῥέων ἐκδιδοῖ κατὰ Καρκινῖτιν πόλιν.*

[1]) Skythové mívali několik králů, jak vidíme z líčení výpravy Dareiovy (c. 120, 131).

[2]) Her. IV. 20 *πέρην δὲ τοῦ Γέρρου ταῦτα δὴ τὰ καλεύμενα βασιλήιά ἐστι καὶ Σκύϑαι οἱ ἄριστοί τε καὶ πλεῖστοι καὶ τοὺς ἄλλους νομίζοντες Σκύϑας δούλους σφετέρους εἶναι· κατήκουσι δὲ οὗτοι τὸ μὲν πρὸς μεσαμβρίην ἐς τὴν Ταυρικήν, τὸ δὲ πρὸς ἠῶ ἐπί τε τάφρον, τὴν δὴ οἱ ἐκ τῶν τυφλῶν γενόμενοι ὤρυξαν, καὶ ἐπὶ τῆς λίμνης τῆς Μαιήτιδος τὸ εμπόριον, τὸ καλέεται Κρημνοί· τὰ δὲ αὐτῶν κατήκουσι ἐπὶ ποταμὸν Τάναιν . . .* 21. *Τάναιν δὲ ποταμὸν διαβάντι οὐκέτι Σκυϑική, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη τῶν λαξίων Σαυροματέων ἐστί.* Srv. Mela II. 5: nam Gerrhus inter Basilidas et Nomadas evolvitur. Plin. IV. 84: nam Gerrhus Basilidas et Nomadas separat.

[3]) Proti existenci královských Skythů vyslovil se kdysi *N. Veselovskij* (Нѣсколько новыхъ соображеній по поводу пересмотра вопроса о происхожденіи Гунновъ. ЖМНП. 1882 IX. 102), neboť jméno *βασιλήιοι* povstalo prý u Herodota chybou místo jména národa *Βαρσιλικοί* (u Ibn Dasty a Mojžíše Chorenského). Proti tomuto výkladu obrátil se dobře a královské Skythy obhájil

Tak představuji si rozsazení skythských kmenů ve shodě se svým určením skythských řek na mapě nynějšího Ruska. Ovšem, kdo stotožňuje Pantikapes s Koňkou, nebo zaměňuje Gerrhos za Koňku, Donec nebo Desnu, mění s vodní sítí přirozeně též všecky podrobnosti, jež týkají se sídel kmenů skythských. Nebudu rozváděti různých mínění o skythské vlasti, jest jich spousta.[1] Umístění své stanovil jsem po bedlivém uvážení pramenů i všech výkladů dosavadních. Ale již z toho, co vyloženo, patrno, že Herodotovi nebyla Skythie pouhým pojmem ethnologickým, souborným názvem pro jeden národ, rozpadající se na kmeny sourodé, jak vykládal Müllenhoff a nejnověji Pogodin a Braun,[2] nýbrž celkem zeměpisným nebo politickým, směsí barbarů původu nejrůznějšího, Skythii obývajících. A všimneme-li si významu, jaký Herodot dává jménu »Skyth«, vidíme zřejmě, že ho sám užívá ve významu dvojím, jednou ve smyslu užším, když mluví o vlastních Skythech, po druhé ve smyslu přeneseném, širším.

Vlastními Skythy jsou Herodotovi jen Skythové kočovní a královští, kteří tvořili patrně jeden ethnologický celek, neboť i Skythové královští vyznačovali se kočovným životem.[3] Kdykoliv Herodot líčí skythské mravy, které jsme svrchu nastínili, míní Skythy kočovné a královské. Také velkou válku s Dareiem vedou jejich králové. Dareios vytáhl proti kočovným Skythům

F. Miščenko (Опытъ этнологіи съ помощью этимологіи. Унив. Изв. 1883. Май. Къ вопросу о царскихъ скиѳахъ (Кіев. Стар. 1884. Май). Výklad podobný výkladu Veselovského podal ostatně už *Vivien de St. Martin* (Rech. sur les populations prim. du Caucase. Paris 1847 146, cit. Miščenko l. c.). Ostatně bylo o sídlech těchto Skythů proneseno několik různých mínění. *Lindner* na př. chybně dokazoval, že nesahali až k Donu, ale jenom k Dněpru a ke Kremnum (Skythien 60). *Eichwaldovi* sahali zase až k Desně (Geographie 308) a oblast královských Skythů rozvinula se v jeho fantasii v představu velké finské nebo slovanské říše. *Krauth* (Land der Scythen l. c.) spojoval zase Skythy nomady a královské v jedna sídla, *Vambéry* (Ursprung der Magyaren 1882) usadil královské Skythy docela mezi Dněstr a Dunaj.

[1]) Odkazuji hlavně na výklady *Nadězdina* (Зап. Одесс. I. 81. sl.), *Lindnera* (Skythien 55 sl.), *Kolstera* (Land der Skythen II. 32), *Müllenhoffa* (D. A. III. 1 sl.), *Reichardta* (Landeskunde 102.) atd. Na prosto sluší odmítnouti všechny výklady, které geografickou i ethnologickou lokalisaci přenášely na západ od Dněpru, jako činí *Lindner* (Skythien l. c.), nebo hr. *Dzieduszycki* (Wiadomości 186, 275, 361). Srv. o nich napřed str. 167.

[2]) *Braun* Разысканія I. 74, 76, 79, *Pogodin* (Изв. отд. русс. яз. VI., 2, 136 sl.).

[3]) *Vambéry* chybně odlučoval Skythy královské od nomadů. (Ursprung der Magyaren Leipzig 1882. 11.) Srv. výklad *Miščenkův* (ЖМНП. 1884. Іюль).

(VII. 10), a při popisu výpravy vskutku bije do očí kočovný ráz skythského života; za útok Dareiův obmýšlejí se pomstiti „*Σκύθαι νομάδες*“ (VI, 84) a IV. 120 výslovně se vytýká, že válčili východní královští Skythové, z jejichž vůdců jeden Idanthyrsos praví o svém lidu, že nemá ani měst, ani rolí, o něž by se bál, — slovem, kdykoliv Herodot popisuje boje Skythů, má na mysli královské a nomadské Skythy. Na ně především hodí se obšírný popis mravů a náboženství v IV. k. 59. a následujících, jen jich týkají se slova v k. 46, že všichni Skythové jsou jízdní lukostřelci, kteří orbou se neživí, jsou bez měst a tvrzí, vozíce domy na vozích,[2]) dále zmínka v k. 2., »Skythové každého, jejž zajmou, oslepují. Nejsou rolníci, ale kočovníci«,[3]) a v kap. 19., »nesejí, ani neorají«.[4])

Od těchto vlastních Skythů dlužno proto přesně lišiti nejen Helleny-Skythy (Kallipidy), nýbrž i Skythy, jež Herodot proti předešlým označuje jako Skythy pevně usedlé, rolnické, nazývaje je *Σκύθαι γεωργοὶ καὶ ἀροτῆρες*. Otázku po národnosti těchto kmenů musíme oddělovati od otázky po národnosti Skythů vlastních. Bylť mezi oběma podle všeho podstatný rozdíl národnostní.

Skythové kočovní od Herodota výslovně jsou rozlišeni celým bytem i životem od Skythů rolníků. Tento rozdíl mezi nimi jest příliš hluboký, než abychom se mohli domnívati, že jeden a týž národ žil takto dvojím, zcela jiným způsobem. Skythové, jak víme, přešli do Evropy z Asie, kdež před tím kočovali (Her. IV. 11). Proč a z jakých důvodů máme souditi, že v době několika set let nastalo v lůně jejích tak pronikavé kulturní a sociální rozlišení, když území mezi Bugem a Dněprem nenutilo nových příchozích, aby odložili starodávný, v krev přešlý způsob života a zaměnili kočování a pasení stád zemědělstvím? Půda je tu stejně příznivá k životu kočovnému jako dále k východu mezi Dněprem a Donem. Step sahá do kraje toho jako onoho. Neznám důvodu, jímž bych si změnu onu vysvětlil; vyložený rozdíl jest mi příliš veliký a nepřipouští abych při něm Skythy rolníky a Skythy nomady spojoval v jeden národní celek. Vždyť Herodot, jak z uvedeného citátu kap. 46 vidno, dí jednou o všech Skythech výslovně „*ζῶντες*

---

[2]) l. c. *τοῖσι γὰρ μήτε ἄστεα μήτε τείχεα ᾖ ἐκτισμένα, ἀλλὰ φερέοικοι ἐόντες πάντες ἔωσι ἱπποτοξόται, ζῶντες μὴ ἀπ' ἀρότου ἀλλ' ἀπὸ κτηνέων, οἰκήματά τε σφι ᾖ ἐπὶ ζευγέων . . .*

[3]) *τούτων μὲν εἵνεκα ἅπαντα τὸν ἂν λάβωσι οἱ Σκύθαι ἐκτυφλῶσι. οὐ γὰρ ἀρόται εἰσὶ ἀλλὰ νομάδες.*

[4]) *οὔτε τι σπείροντες οὐδὲν οὔτε ἀροῦντες.*

μὴ ἀπ᾽ ἀρότου ἀλλ᾽ ἀπὸ κτηνέων" — »neživí se pluhem, ale stády«. Jak možno tuto větu uvésti ve shodu s názvem Skythů rolníků než když zde jméno Skythů vyložíme ve smyslu širším a kmen rolnický od vlastních Skythů odloučíme?

Ostatně Herodot sám byl si jistě vědom tohoto dvojího významu, který mělo již v jeho době jméno Skythů. Vidíme to neklamně z důležitého a neprávem zanedbávaného výroku jeho v kap. 81, kde Herodot hovoře o množství Skythů praví, že podle jedněch je Skythů veliké množství, [1]) ale podle jiných těch skutečných jest jen málo. (IV. 81. πλῆθος δὲ τὸ Σκυθέων οὐκ οἷός τε ἐγενόμην ἀτρεκέως πύθεσθαι, ἀλλὰ διαφόρους λόγους περὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἤκουον· καὶ γὰρ κάρτα πολλοὺς εἶναί σφεας καὶ ὀλίγους ὡς Σκύθας εἶναι.) Z místa toho vyplývá, že již v době Herodotově pontští Řekové rozšiřovali název Skythů na kmeny, kteří vlastně Skythy nebyli. [2]) Od těchto Řeků pochází patrně také třídění

---

[1]) Srv. též Thukydides II. 97, οὐχ ὅτι τὰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνος ἓν πρὸς ἓν οὐκ ἔστιν ὅ τι δυνατὸν Σκύθαις ὁμογνωμονοῦσι πᾶσιν ἀντιστῆναι· Xenofon Kyr. I. 1, 4, παμπολλῶν ὄντων Σκυθῶν. Skylax. Εὐρ. 68. Ἐν δὲ τῇ Μαιώτιδι λίμνῃ εἰσὶν ἐπ᾽ ἀριστερᾶς Σκύθαι· καθήκουσι γὰρ ἐκ τῆς ἔξω θαλάσσης (t. j. severní moře) ὑπὲρ τῆς Ταυρικῆς εἰς τὴν Μαιῶτιν λίμνην. Dionys. Per. 165 Σκύθαι ἄνδρες ἀπειρέσιοι. Arrian Anab. IV. 1 (Σκύθαι) οἳ δὴ τὸ μέγιστον ἔθνος ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐποικοῦσι. Eforos i Strabon byli téhož mínění, když dělili oikumenu na 4 části, z nichž jednu zvali Skythií (Strabon I. 2, 27, 28).

[2]) Nemůže tedy býti pochyby, že již v době Herodotově jméno Skythů mělo širší smysl politickogeografický. Význam ten stal se později ještě obecnějším, ačkoliv vlastní Skythové vždy více z východní Evropy mizeli, zanikajíce v domorodém obyvatelstvu nebo v národech příchozích. Pojem Skythie, již za Herodota zveličený, rozšířil se znenáhla na celou východní Evropu a udržel se dlouho, vedle nového, běžnějšího názvu Sarmatie (srv. napřed str. 132). Skythové v pramenech pozdějších jsou nejen v kollektivním významu zeměpisném obyvatelé veliké Skythie (srv. nahoře v pozn. 1. uvedené citáty z Efora, Thukydida, Xenofonta, Strabona, Dionysia, Arriana, k čemuž srv. i Oribasia Ἰατρ. IX. 15), ale jménem tím zahrnují se i jednotliví národové, pokud podle zpráv na jih došlých přicházeli z východní, zakarpatské a zadunajské Evropy. Plinius dí otevřeně, že jméno Skythů přešlo na kmeny jiné (IV. 81): »Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos nec aliis prisca ilia duravit appellatio quam qui extremi gentium harum ignoti prope ceteris mortalibus degunt«, (srv. rhetora Libania *Latyšev* Scyth I. 686.) a vskutku vztahují se pozdější zmínky o Skythech obyčejně na Germany. Nejčastěji týkají se buď německých Bastarnů (na př. Σκύθαι οἱ Βαστάρναι u Diona 51. 23; 38, 10; u Zosima I. 71 Βαστέρναι, Σκυθικὸν ἔθνος) nebo Gotů, když od počátku III. stol. počali útočiti na říši římskou. Goty na př. jsou Skythové Maxima Tyrského (29), dále Skythové historie Dexip-

Skythů svrchu uvedené, při němž byly dělidlem zevní stránky: zaměstnání a poměry politické, třídění povrchní a umělé. Skythové sami, jak víme z jiného místa Herodotova (IV. 5, 6), dělili se jinak a to na kmen 1. Auchatů (*Αὐχάται*), 2. Katiarů (*Κατίαροι*), 3. Traspiů (*Τράσπιες*, jiné čtení *Τράπιοι*, *Τράπιες*), a 4. Paralatů (*Παραλάται*), kteří podle staré tradice domácí byli potomky tří synů krále Targitaa, prvního člověka v zemi skythské.[1]) Bohužel mimo

---

povy (frg. 16a, 17b Dindorf; srv. *Latyšev* Scyth. I. 651), a jeho pokračovatelů Eunapia fr. 37, biskupa Synesia (*περὶ βασ.* 15), pak u Galliena (6, 2), Epifania (*Latyšev* I. 711), Eusebia (Život Konst. IV. 5.), Themistia (*Λογοί* 34), a církevních historiků Filostorgia (Hist. II. 5, IX. 17), Sokrata (Hist. I. 18), Zosima (I. 42, II. 31), Synkella (I. 705, 716 ed. Dindorf *Σκύθαι καὶ Γόθοι λεγόμενοι*), Theofana (ed. Boor 103 *Γόθους δὲ ἐπιχωρίως τοὺς Σκύθας λέγεσθαι Τραιανὸς ὁ Πατρίκιος ἱστορεῖ*) atd. Ale také jiní kmenové němečtí jsou nazýváni Skythy (srv. na př. Trebellia Poll. in Claudio »Scytharum diversi populi Peucini, Grutungi, Austrogothi . . . Gipedes, Heruli«, Heruli u Zonara (XII. 24), Stefana Byz. (s. v. *Ἔλουροι*), ba Zosimos (I. 37, 2) se Zonarou (XII. 24.) rozumějí jimi i pozdní Franky a Alamanny, a biskup Asterios ve 4. stol. píše docela o Skythech, sedících na řece Rýnu. (Homilie 14.) Vedle Germanů dával se jméno Skythů i jiným kmenům, o nichž Herodot výslovně poznamenal, že nejsou Skythové, jako Melanchlainům Dion Chrysostomos (*Latyšev* Sc. I. 173). Hojně i kmenové sarmatští dostávají přívlastek Skythů na př. *Σαρματαί οὓς ἔνιοι Σκύθας προσαγορεύουσι* (Diod. Sic. IV. 45, 4), *Ἀλαυνοί Σκύθαι* u Ptolem. III 5., u Josepha Flavia Bell. Jud. VII. 7. 4. (srv. schol. Tzetzova k Lykofronu 887). Plin. IV. 80 dí: omnes Scytharum sunt gentes . . . alias Getae, Daci Romanis dicti, alias Sarmatae, Graecis Sauromatae, eorumque Hamaxobii aut Aorsi, alias Scythae degeneres et a servis orti aut Trogodytae, mox Alani et Rhoxolani. Marcellin k r. 379 píše »Theodosius . . . Halanos, Hunos, Gothos gentes scythicas vicit«. (Srv. Orosius VII. 34. 5.) V pozdější době slují Skythy zejména Bulhaři, Hunnové, Pečenězi a také Slované, o čemž obšírněji bude jednáno na místě, kde vylíčíme vpády jejich do říše byzantské. Jest jistě přirozeno, že v těchto pozdějších zprávách dostalo se názvu Skythů leckde i Slovanům, k jihu postupujícím. Ale při tom bývá velmi nesnadno rozhodnouti, od které doby smíme ve Skythech na Dunaj útočících viděti již Slovany.

[1]) Ze syna Targitaova Lipoxaia pošli Auchati, z Arpoxaia Katiari a Traspii, z Kolaxaia Paralati, kteří podle Herodota vesměs »po králi Skolotovi jmenují se Skolotové; Skythy nazvali je Řekové«. (Čtení *τοῦ βασιλέος οἳ καλέονται Παραλάται* je sporné.) Rozbor této legendy, úloze mé vzdálený, nechávám stranou. (Srv. *Müllenhoff* DA. III. 23.) Podotýkám jen, že všechny pokusy applikovati skythské třídění na jednotlivé kmeny dělení řeckého se nezdařily. Mám v otázce této za nejlepší stanovisko *F. Miščenka*, vyložené ve stati „Легенды о царскихъ Скиѳахъ у Геродота" (ЖМНП. 1886 янв.). K výkladu jmen uvedených srv. *Justi* Iran. Namenbuch (Marburg 1895), a *F. Hommel* Hethiter

tuto tradici nevíme o nich skoro ničeho. Jediný Plinius zná ještě Auchety sedící od Perekopu až ku pramenům Hypakyru (corr. za »Hypanis« textu): »A Taphris per continentem introrsus tenent Auchetae apud quos Hypanis oritur« (IV. 88), potom na Kavkazu »Scythae Auchetae« (VI. 22), a mimo to uvádí ještě jednou Auchety a Katiery (Euchatae, Cotieri VI. 50) mezi nomadskými kmeny nad Jaxartem. [1])

V Herodotově pojmu Skythů rozlišuji proto nejméně dva prvky: Skythy z Asie přišlé, vyznačené životem kočovným, a domácí

und Skythen. (Prag 1898.) 19, kde vyložena i historická podstata Targitaova v době c. 1500 př. Kr.

[1]) Jména jiných skythských kmenů zachovaná v různých starověkých pramenech jsou buď jen básnická jména umělá, utvořená ze zeměpisných nebo zvykoslovných epithet, nebo jména, jež snad do Skythie Herodotovy ani nepatří; z části pak jména snad domácí, o nichž však ničeho jiného nevíme. Ostatně se mnohá z nich objevují i později, kdy Skythii ovládli Sarmati, jako jména kmenů »sarmatských« (srv. dále kap. IX). Nejzajímavějším z nich je »skythský« kmen Amadoků (*Ἀμάδοκοι*), kterého vzpomíná již Hellanikos, později Ptolemaios. Poněvadž však umístění Ptolemaiovo vede nás za hranice Skythie, ponechávám si výklad o Amadocích, jež mám za starý kmen kimmerijský (thrácký), na příslušné místo rozboru Ptolemaiovy Sarmatie v kap. X Jinak náležejí sem většinou z Homera převzatá a znárodnělá epitheta, na př. zprávy o spravedlivém kmeni Abiů (*Ἄβιοι*, al. *Ἄκιβοι*, *Ἄβικοι*, u Aischyla, Prom. Lyom. *Γάβιοι*) u Strabona VII. 3, 2, 4, 6, 7; Arriana Anab. IV. 11; Stef. Byz. s. v., v scholiích k Iliadě XIII 5, v Ptolem. III. 5, 10. (Srv. *W. Klingender* Abier, Aethioper und Hyperboreer. Gymnas. Programm 1872). O různých umělých výkladech jména jejich srv. Nikolaa z Damašku 3 (*Latyšev* Scyth. I. 456) a Stef. Byz. l. c. Dále sem patří kmen Agavů (*Ἀγαυοὶ πολυίπποι*) u Dion. Per. 308, Stef. Byz. s. v. *Ἄβιοι*, Nikif. Blem. 300, v scholiích k Iliadě XIII. 5, v Eustathiově komm. k Iliadě l. c. (snad totožný se skythským kmenem *Ἄγαροι*, připomenutým z doby Mithridatovy Appianem XII. 88), kmen Hippemolgů, Galaktofagů (srv. nahoře str. 216), Hamaxoiků (*Ἁμαξοίκοι* Strabo VII. 3, 7), Hippopodů (*Ἱπποπόδες* Dion. Per. 308 sl.), Limnaiů (*Λιμναίων ἔθνος*) u Skymna 850, v Anon. Peripl. 75, pak veliký kmen Maiotů u moře maiotského. (*Μαιῶται*, *Μαιῆται*) »*ἔθνος σκυθικὸν μέγιστον*« u Stef. Byz. Hekataios uváděl ve svém popisu Evropy ještě tyto kmeny ve Skythii (*ἔθνη σκυθικὰ*): *Μυργέται*, *Ματυκέται*, *Ἴσηπος*, *Ἠδοί* (Stef. Byz. s. v.). Jména ta jinde se neopakují a jest možno, že uvedené tvary jsou pokaženy, na př. že *Μυργέται* jsou *Τυρεγέται* Strabonovi (VII. 3, 17) a Ptolemaiovi (III. 5, 11). Jméno Matyketů souvisí snad se záhadným jménem Dunaje *Ματόας* (srv. str. 153). Kmen Sindů (*Σινδοί*) kladou Apollonios Rhodský (IV. 322) a po něm scholie k Dionys. Per. 681 k Istru omylem, poněvadž patří podle ostatních zpráv na Taman ku kimmerijskému Bosporu. Kraj slul *Σινδική* (Arrian Per. 28).

Skythy, usedlé pevně mezi Bugem a Dněprem a živící se orbou. [1]) Oba kmenové jsou živlové různorodí a proto také nutno oddělovati otázku původu vlastních Skythů (kočovných a královských) od otázky původu Skythů rolnických. Spojovati oboje a řešiti jen jeden problém příslušnosti Skythů, jako to učinil Müllenhoff a ještě Braun a Pogodin, nepokládám za správné. Zásadně lépe vedli si ve věci té, nehledíc zatím k odchylným výsledkům, Šafařík a z novějších na př. Miller a Miščenko, kteří uznávají značné a hluboké rozdíly mezi oběma skupinami Herodotových Skythů. [2])

Tím jsme se zároveň dostali k otázce staré, mnohokráte řešené a dosud zplna nevyjasněné, k otázce po příslušnosti Skythů. Nepotřebuji se však o ní šířiti, poněvadž pro nás přímého zájmu nemá a neslovanskost Skythů pracemi Schiefnera, Müllenhoffa, Vsev. Millera, Hommela, Justiho a j. s dostatek byla prokázána. Jelikož však přehled sporů o příslušnost Skythů má přece jen značný význam historický ve vývoji slov. historiografie, podávám jej aspoň, nechtěje zde výkladu svého přerušovati, na konci knihy ve zvláštním přídavku. V něm uložena bude také všecka příslušná literatura, mnohými vývody svými i jinak důležitá.

Zatím mi dostačí podotknouti, že se stále opětovaná theorie slovanské příslušnosti Skythů Herodotových objevila nesprávnou, a jedině v tom případě, když postavíme se na stanovisko, jež v pojmu Herodotových Skythů rozlišuje dva právě uvedené, různé prvky, dostává se hypothesa slovanskosti jedné části Skythů a to usedlých, rolnických na půdu, na níž možno vážně o ní jednati. Skythové vlastní v našem slova smyslu, u Herodota »kočovní« a »královští«, — byli, jak při dnešním stavu bádání nemůže býti více pochyby, kmenem íránským. Tak rozhodně

---

[1]) Na ně se snad (srv. však i napřed str. 225) vztahuje tradice, podle níž Skythové byli prvním národem v zemi před tím neobydlené a že jsou potomky Herakleovými (Her. IV. 5, 6). Jich se snad týká i tradice o synech Targitaových, v níž se vykládá o zlatém pluhu, který kdysi spadl z nebes do země skythské (IV. 5), a dále zpráva Arrianova, podle níž prý Skythové byli dříve zemědělci, kteří si stavěli sídla pevná a kteří prý teprve po útoku Thráků zapřisáhli se nebudovati domů nebydleti na stálém místě a zvolili život kočovný (Eustath. komm. Dion. 549, 669).

[2]) *Miščenko* rozebírá otázku tuto ve statích uvedených na str. 233 v pozn. 1., a snaží se ostatně prokázati, že jméno Skythů u Herodota dlužno bráti ve významu politickém. Totéž dokazoval před ním už *Hansen* (Osteuropa 5, 157 sl.). Mínění *Vsev. Millera* viz v jeho díle »Осетинскіе этюды«, III. (Moskva 1887), 135.

dosvědčují i zprávy historické, jež je s Medy spojují, i archaeologie a ethnografie skythská, projevující mnoho podobností s kulturou baktrijskou a medskou, nejrozhodněji však rozbor jazykozpytný. Největší část zachovaných nám slov skythosarmatských (obě řeči byly úzce příbuzny) lze zajisté nejlépe a nejsnáze vyložiti pomocí jazyků íránských. Ani nové námitky, resp. důvody ve prospěch jiné příslušnosti (turkotatarské, mongolské), jež snesl v posledních letech výborný vykladatel Herodotův F. Miščenko nebo archaeolog P. Reinecke, nezvrátily mne v přesvědčení právě vysloveném; neboť pokud jsou vývody jejich správné, ukazují nejvýše, že v oblasti staré Skythie byli již v dobách před Kristem živlové cizí, turkotatarští, právě tak jako i jiní, na př. kavkazští nebo finští [1]).

Proti árijskému původu Skythů svědčí po mém soudu vážně jen jediný moment: Hippokratův popis vzezření skythského, vzbuzující představu, jež se hodí na některý z nynějších turkotatarských kmenů kočovných, na př. Kirgize. Byli prý bezvousí, tlustí, červené pleti, života nadmutého, řídkých vlasů a jeden jako druhý. Pro vlhkost těla byli prý tak slábi, že nemohli ani řádně napínati luků, ani vrhati oštěpů dostatečnou silou[2]). Obraz ten moderní ethnologie ovšem těžko srovná s typem Arijce. Ale Hippokratovo líčení — při vší ceně, kterou právem zprávám tohoto spisovatele přikládáme, — nemůže vyvážiti tu velkou řadu důvodů, jež zase ukazují na příslušnost íránskou. Nad to skythská ikonografie, pokud je nám dochována na vynikajících pracích řeckých z pontských osad a jihoruských hrobů, předvádí barbary pontské (mohou to býti pravidlem jen Skythové nebo sourodí jim Sarmati) v podobě jinaké, než o jaké se dočítáme u Hippokrata. Vidíme křepké postavy lukostřelců a krotitelů koní, oděné v šaty »medské«, s dlouhými vousy a vlasy, nikterak řídkými. Dále dlužno uvésti, že lebky z hrobů t. zv. skythské kultury (srv. dále kap. XI.) nejsou

---

[1]) Srv. i *Pogodin* Къ вопросу о варв. именахъ на южнорусскихъ греч. надписахъ I. 16 sl. Спб. 1901. (Изв. отд. русс. яз. VI. 2. 136 sl.).

[2]) *περὶ ἀέρων* 26. Hippokrates, vyloživ o chladném podnebí Skythie, pokračuje: *διὰ ταύτας τὰς ἀνάγκας τὰ εἴδεα αὐτῶν παχέα ἐστὶ καὶ σαρκώδεα καὶ ἄναρθρα καὶ ὑγρὰ καὶ ἄτονα, αἵ τε κοιλίαι ὑγρόταται πασέων κοιλιῶν αἱ κάτω· — ἀλλὰ διὰ πιμελήν τε καὶ ψιλὴν τὴν σάρκα τά τε εἴδεα ἔοικε ἀλλήλοισι, τά τε ἄρσενα τοῖς ἄρσεσι καὶ τὰ θήλεα τοῖς θήλεσι . . . 28. πυρρὸν δὲ τὸ γένος ἐστὶ τὸ Σκυθικὸν διὰ τὸ ψῦχος, οὐκ ἐπιγινομένου ὀξέος τοῦ ἡλίου. ὑπὸ δὲ τοῦ ψύχεος ἡ λευκότης ἐπικαίεται καὶ γίνεται πυρρή. Πολύγονον δὲ οὐχ οἷόν τε εἶναι φύσιν τοιαύτην . . . 27. οὐ γὰρ δύνανται οὔτε τοῖς τόξοις συντείνειν, οὔτε τῷ ἀκοντίῳ ἐμπίπτειν τῷ ὤμῳ ὑπὸ ὑγρότητος . . .*

typu mongolského.[1]) Také archaeologický materiál nemůže zachrániti mongolskou theorii. »Skythské« výrobky jsou sice směsí barbarských motivů řeckých a asijských, ale místo, na němž tyto v Asii vznikly, není zjištěno, abychom se mohli rozhodnouti pro původ íránský nebo turkotatarský. A je-li správno domnění, že jméno Skythů udrželo se u ruských Slovanů ve slavisovaném tvaru Чюдь [2]), nejedná se při tom o Turkotatary nýbrž o Finy; označujeť Čuď odedávna soubor kmenů finských.

Skythové byli tedy větví íránskou.

Rozlišíme-li však při tom, jak jsme svrchu učinili, dvě vrstvy v pojmu Herodotových Skythů a přihlédneme-li k první, starší části Skythů rolnických, usedlých mezi Bugem a Dněprem, tu oddělená sídla a odchylný ráz života opodstatňují domněnku, že byli jiným národem než vlastní, kočovní Skythové. A v tom případě jedině dva starověcí národové mohou býti bráni v úvahu, tážeme-li se, jakého byl původu tento pevně usedlý skythský kmen, — Slované a Thrákové. Hypothesu slovanskou lze jedině s tohoto hlediska opříti o pevnější půdu, neboť v samém sousedství Skythů rolnických nalézala se již na horním Bugu a Dněstru oblast slovanská, a také hlavní životní rys — zemědělský byt — byl oběma národům vlastní. Ale rovněž nelze zamítnouti příslušenství k Thrákům. Platí pro ně tytéž důvody. Představuje-li si hypothesa slovanská

---

[1]) Srv. *P. Bogdanov.* О могилахъ скиѳосарматской эпохи въ Полтавской губ. и о краніологій Скиѳовъ (Антр. Выставка Moskva 1879 III. 1, 263.)

[2]) K uvedenému výroku o povstání sl. Čuď ze Skyth několik slov na vysvětlenou. Původ jména *Σκύϑης* není dosud objasněn; není však pochyby, že utvořeno bylo Řeky z jména domácího (srv. pozn. 1 na str. 223). Staří měli ovšem výkladů hojnost, ale všechny jsou bezcenné (Eustath. komm. k Dion. 728, k Iliadě VIII. 460; scholia k Iliadě IV. 23, k Odyssei XV. 85; Stef. Byz. s. v. *Σκύϑαι*; Jordanis IV. 98 atd.). R. 1728 *G. Bayer*, jenž sám jméno Skyth odvozoval z livonštiny (skitta – sagittarius), vyslovil domněnku, že slov. Čudь (srv. ščudъ — gigas ruských textů) není nic jiného než řecké *Σκύϑης*, jež Slované převzali od Řeků jako souborný název pro všechny kmeny finské. (De origine et priscis sedibus Scytharum. Opusc. ed. Klotz 1770. 66). Spojení to přijal i *Šafařík* (SS. I. 322) ale obrátiv, vykládal ř *Σκύϑης* za pořečtělý tvar slov. Ščud, jež zaslechli pontští Řekové od Slovanů (tak i *Eichwald* Alte Geogr. 248). Naproti tomu *Miklosich* (Et. W. 357) dovozoval, že stsl. чудъ, штудъ, штудинъ, r. щудъ — obr (ispołyn, vełet) nemá se odvozovati od Чюдь ale spíše od got. *thiuda* — Volk. Srv. i stsl. штуждь, чуждь, č. cizí (z cuzí), p. cudzy, r. чужой, чуждый atd. *Thiudos* (Jordanis Get. 23) na slov. Čuď vyložil i *Müllenhoff* (D A. II. 74.) Proti obrací se článek *Th. Grienbergera* »Ermanariks Völker« (Zs. f. d. Alterth 1895, 154).

rolnické Skythy jako slovanský kmen, posunutý po Bugu a Dněpru na jih až do země, kterou ovládali asijští Skythové — tak soudil na př. Šafařík[1]), — vyloží druhá hypothesa neméně přirozeně sporné Skythy za zbytek starého thráckého (kimmerijského) osídlení, jehož existenci opříti lze řadou vážných důvodů (srv. napřed str. 219, 227 sl.). Obě hypothesy jsou přípustné a možné. Jestliže se však po zralé úvaze a delším váhání[2]), kloním dnes pro druhou a ne pro první, činím tak z důvodů filologických.

Kdyby rolničtí Skythové byli Slovany a zasahali už v době Herodotově tak hluboko v oblast vlastních Skythů a tak blízko k okruhu řeckých kolonií, čekali bychom přirozeně jak v jazykových památkách řeckých a skythských, tak i v staré východní slovanštině nějaké určitější a hojnější stopy těchto styků, zejména styků slavořeckých. Zatím však po nich marně pátráme v zachovaném fondu mluvy řeckých kolonií a ve zbytcích řeči skythské (hlavně v nomenklatuře). Řecká slova v slovanštině jsou vesměs rázu mladého[3]) a stop skythských vlivů je tak málo a časově neurčených, že na př. A. Pogodin vůbec popírá, že by byli v starší době Slované se Skythy sousedili.[4]) Slovanská slova bogъ (stp. baga, zd. bagha), собака — pes (med. *σπάκα* u Her. I. 110, zd. spā), kurъ (írán. churú, churúh, churús), snad i sekera (skyth. *σαγάρις, πελέκιον μονόστομον* Hesych. Lex., Her. IV. 5) nemohou sama býti průkazem tak úzkého a dlouhého styku, jaký bychom musili předpokládati mezi Skythy vlastními a slovanskými Skythy rolníky, nehledě ani k tomu, že mohou býti z části výsledkem mnohem pozdějších styků Slovanů se Sarmaty (hlavně Alany) a

---

[1]) *Šafařík* (SS. I. 307). Po Šafaříkovi uznávali rolnické Skythy za Slovany na př. *Hansen* (Osteuropa 168), *Eichwald* (Обиталища 85, 88), *J. Kiepert* (Lehrbuch der alten Geogr. 341), *K. Penka* (Mitth. anthr. Wien 1893, 61), *J. Pervolf* (Славяне I. 7), *V. Grigorjevič* (Русс. Филол. Вѣстникъ 1879, II. 104), *Iv. Zabělin* (Ист. русс. жизни I. 219, 259), *Ed. Bogusławski* (Hist. Słow. I. 157), *Lappo-Danilevskij* (Скиѳскія древности 9), *Maretić* (Slaveni 7, 12) a mnozí jiní.

[2]) Tak jsem ještě r. 1901, tiskna počátek I. svazku Starožitností stál při hypothesi slovanské a na základě jejím vymezoval jižní hranici Slovanů na str. 30. Časté uvažování v průběhu 3 let přivedlo mne však k větší skepsi (týká se to i zmínky o slovanskosti Karpidů) a k novým myšlenkám o aboriginitě Thráků. Ve smyslu tomto dlužno tedy výklad na str. 30 opraviti a doplniti (jakož i příslušnou mapku).

[3]) *Sobolevskij* Věstník SS. IV. 19.

[4]) *A. Pogodin* Изъ древнѣйшей исторіи литовскаго племени. (Сборникъ статей по арх. и этнографіи. Спб. 1902. 159). Srv. i Ист. слав. пер. 3.

z části snad povstala ze společného fondu arijského. Rovněž marně pátráme po nesporně slovanském názvu nebo slově v zachované řadě skythských slov, zejména v nomenklatuře, kterou podle zpráv spojovati máme právě s oblastí starých rolnických Skythů. Srv. na př. jména *Ταργιτάος*, *Λιπόξαϊς*, *Ἀρπόξαϊς*, *Κολάξαϊς*, *Αὐχάται*, *Κατίαροι*, *Τράσπιες*, *Ἐξαμπαῖος*, *Παντικάπης* atd.

Naproti tomu však shledati můžeme celou řadu shod mezi nomenklaturou skythskou a thráckou. Srv. na př. jen skyth. *Ἰδάνθυρσος* — thr. *Ἀγάθυρσος*, sarm. a thr. *Ῥυμητάλκης*, s. a thr. *Κότυς* (*Κόθις*), *Σπαργαπείθης*, *Σπαράδοκος*, *Ἀμάδοκος* a jiná jména s koncovkou — *γέται*, *γῖται*, — *φέρνης*, *φάρνης*, — *σάδης*, *σάδας*, — *δόκος* atd.[1]) Je-li to jen svědectvím elementů thráckých v pozdější oblasti skythosarmatské, či zároveň dokladem blízkého poměru obou řečí, rozhodnouti si netroufám, ale na jisto za nynějšího stavu vědění svědčí tento zjev spíše pro eventuální thrácký původ rolnických Skythů, než pro původ slovanský.[2]) Tím však nechci úplně vylučovati, že by nebyly mohly jednotlivé kmeny slovanské pronikati už tehdy hlouběji k jihu (Alazoni?), i kdyby mnou dříve pronesená domněnka o slovanském původu starých názvů Buces, *Βύκος* a *Βορυσθένης* byla klamná. Celá otázka jazykových styků Slovanů s Finy, Irány a Thráky je dosud příliš nepropracována a tvořiti závěry bezpečnější nemožno.

---

[1]) Z části je sebral už *Bonell* (Beiträge I. 422 sl.). Srv. i *Pogodin* Къ вопр. о Ѳрак. 27 a *Kretschmer* Einleitung in die Gesch. der gr. Sprache (Göttingen 1896) 215.

[2]) Otázka by se ještě více komplikovala, kdybychom chtěli i v rolnických Skythech rozeznávati dva různé kmeny (srv. str. 250). Pak by ovšem rolničtí Skythové ve Volyni a gub. kijevské spíše mohli býti Slovani, než rolničtí Skythové na dolním Dněpru; ale i tu zůstalo by záhadou, z jaké příčiny část Skythů na Dněpru změnila původní způsob života, ač kolem nich rodáci dále kočovali, jako dříve v stepích asijských.

Ze záhadných zpráv a sporných výsledků, týkajících se neskythských kmenů ve vlastní zemi Skythské, dostáváme se z části na půdu pevnější, obrátíme-li se k národům sousedním, kteří seděli za hranicemi staré Skythie Herodotovy. Neboť dějepisec tento popisuje dosti podrobně sousedy Skythů, počínaje od západu přes končiny severní k východu až za řeku Tanais-Don, a uvádí nejen jména a sídla jejich, nýbrž místy i zajímavé zprávy o mravech a životě, pokud se o nich v Olbii dověděl. Vypravování to vítaně a vzácně doplňuje zeměpisný a národopisný obraz východní Evropy z doby V. století př. Kr. Jest tím cennější, že nemáme až do II. století po Kr., tedy po dobu více než půl tisíciletí, pramene, jenž by se mohl po této stránce měřiti s Herodotem.

Celkem ovšem Herodotovy zprávy o severních národech evropských zůstávají za zprávami o národech asijských. Příčina vězí v tom, že za doby jeho pontští Řekové měli v Olbii mnohem větší styky obchodní s asijským východem než s Evropou. Styk tento šel hluboko do nitra Asie až k Altaji a byl provázen hojnými zprávami o tamějších národech a krajích. Naproti tomu Herodot nemohl se ani dověděti, je-li na západě a severu Evropy moře čili ne (III. 115.)! Ale přes to zaslechl a zapsal dosti zajímavých zpráv, pro nás tím důležitých, že obírají se z části také zeměmi s obyvatelstvem slovanským, třebas pravidlem nemůžeme určitěji pověděti, co se v nich týká Slovanů a co ne. Proto jest přirozeno, že tyto údaje poutaly vždy pozornost všech, kdož s jakýchkoliv hledisk zajímali se o počátky dějin slovanských. Zprávy Herodotovy o severních sousedech starých Skythů mají velikou literaturu. Mnoho důmyslu vynaloženo na jich vyšetření a kritické objasnění, zejména pokud se týče národností; ale přes to, že až po nejnovější dobu hlásí se stále a stále nové výklady, sporné otázky zůstávají nerozřešeny.

Podle zpráv Herodotových stará Skythie tvořila nepravidelný a neširoký pás[1]), běžící od ústí dunajských nad severním břehem Pontu až k Donu; jeho hranicí na západě byl patrně věnec jihovýchodních Karpat, neboť řeka Maris (Maroš) tekla mimo zemi Skythskou, — na severu pak nejspíše čára, vedená od Karpat přes horní Dněstr na řeku Rosi, a dále k Donu. Za Donem již neseděli Skythové, nýbrž Sauromati, Skythům ostatně sourodí.

[1]) Viz str. 243.

Kolem tohoto území umísťuje Herodot následující pás sousedů, jdeme-li od západu k východu (IV., k. 17—27, 100—110): Agathyrsy, Neury, Androfagy, Melanchlainy, Budiny, Gelony, Sauromaty a to tak, že Agathyrsové seděli při západní hranici Skythie, Sauromati při východní za Donem, ostatní při hranici severní. Za tímto pásem sousedních kmenů na severu, jejichž sídla pokusíme se ihned určiti, rozkládala se v představě Herodotově [1]) končina lidopustá směrem severním (IV. 17, 18, 22). Za Neury a Androfagy pustina táhla se do neznáma — »za nimi jest již skutečná poušť a není tu národa, pokud víme«, dí Herodot k. 18, — za Budiny však jen poušť na sedm dní cesty, neboť za ní, »obrátíš-li se více k východu, obývají Thyssagetové, četný a zvláštní národ«, — pak »sousedé jejich Jyrkové v týchž místech usedlí«, pak ještě dále k východu jiní Skythové, příbuzní Skythům královským, pak v horách lysohlaví Argippaiové, k nimž řečtí kupci pontští ještě docházejí, — za nimi na konec v zemi neznámé, za vysokými horami, Issedoni (IV., 22—27). Toto pásmo kmenů sedělo za Budiny na obchodní dráze patrně směrem k Urálu a za Urálem; nemá tedy pro slovanské dějiny zvláštní zajímavosti. Za to jsou pro nás důležiti sousedé mezi domnělou pouští severní a Skythií.

Prvním kmenem na západě Herodot jmenuje Agathyrsy (*Ἀγάθυρσοι*), kmen, jehož dějiny a příslušnost nejsou nám dosti jasné. Sídla jejich v V. stol. mohou býti na základě Herodotových údajů dobře stanovena, neboť IV. 48 Herodot vykládá o řece Maroši (*Μάρις*), že vtéká do Dunaje, přicházejíc ze země Agathyrsů. Uvážíme-li, že Herodot čítá přítoky dunajské v dnešním Valašsku a v Multanech ještě k zemi Skythské, jejíž západní hranicí, jak jsem ukázal, byl věnec jihovýchodních Karpat, — je zjevno, že musíme položiti sídla Agathyrsů za hřbety těchto hor, do kotliny sedmihradské, odkud Maroš vytéká.

Potvrzuje to i zpráva o zlatě Agathyrsů (IV. 100), neboť Sedmihrady jsou známou zlatonosnou zemí. Zda sídlili i mimo tuto

---

[1]) Srv. i Skymnos 838: *ἄνωθε τούτων ἡ Σκυθὶς γῆ βάρβαρος πρὸς τὴν ἀοίκητον συνορίζουσ' ἐστὶ γῆν καὶ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν ἀγνοουμένην.* Dále pak ve v. 843 klade tuto poušť za Neury, ve v. 847 za Skythy oráče a Androfagy. Představu Herodotovu o těchto pouštích na severu vysvětlíme si tím, že nepřístupné a neznámé končiny dalekého severu zdály se Řekům a priori neobydlenými (srv. Aisch. Prom. 2), dále, že vskutku kraj za pásem jmenovaných kmenů byl poměrně málo obydlen. Tak bylo se zemí nad Neury (dnešním Polesím) a tak pravděpodobně i s územím na východ od středního Dněpru (srv. str. 29, pozn. 1).

kotlinu a jak daleko, pověděti nemožno. Umísťují-li některé zprávy pozdější Agathyrsy i za Karpaty dále k východu nebo na sever, neprokazují tím, že tomu tak bylo již v V. stol. před Kr., ba neprokazují ani, že tomu tak bylo později. Neboť údaje ty pocházejí od zpravodajů, kteří patrně chybně opisovali staré prameny; vždyť i jižní řeky, jako Pantikapes, Ordessos, ocitují se jim na severu![1]) Tito autoři kladli kmeny, kteří v době jejich nebyli již známi, prostě do dalekých končin severních. A tak jistě omylem Skymnos usídlil i Agythyrsy mezi kočovnými Skythy, Mela pak při řece Buces, vtékající do moře Maiotského[2]). Podobně jen nevědomostí ocitli se zase Agathyrsi v periegesi Dionysiově kdesi na severu Skythie[3]), po něm též na Ptolemaiově mapě Sarmatie (III. 5. 10) a u Markiana (II. 39). Sem patří též zmínka o kmeni *Σιαγαθουργοί* u Stefana Byzantského (s. v.). Spíše opak těchto zpráv, zdá se, že byl pravdou. Poněvadž ve zprávách pozdějších nemáme vůbec věrohodných zpráv o sídlech a existenci Agathyrsů, soudím, že buď Herodotovi Agathyrsové ustoupili tlaku různých kmenů severních s jinými kmeny thráckými na Balkán, kde zanikli; anebo — což ještě pravděpodobnější — zanikli ve své karpatské rodině ve směsi kmenů, zvaných později Dáky. Dákové byli r. 106 po Kr. podmaněni Trajanem a po tom z části romanisováni,[4]) z části absorbováni záplavou germanskou a slovanskou, jež zatím vnikla do Sedmihrad a dnešního království Rumunského. Jméno Agathyrsů zdá se sice ozývati v »skythských« Akatirech nebo Akatzirech, uváděných Priskem v době Attilově[5]) kdesi při Černém moři. Ale o totožnosti obou kmenů nemůže býti řeči. Akatirové jsou nejspíše nějaký kmen turkotatarský, příbuzný Hunům (srv. Priskos IV. 30). Shoda jmen jest patrně jen náhodná.[6])

---

[1]) Srv. napřed str 178.

[2]) Mela II. 2: huius (Maiotidis) flexum Buces amnis secat: Agathyrsi et Sauromatae ambiunt. Skymnos v. 864.

[3]) Perieg. 318: *ἀδάμαντά τε παμφανόωντα ἐγγύθεν ἀθρήσειας ὑπὸ ψυχροῖς Ἀγαθύρσοις.* Srv. i Nikifora Blemmida 270—330 a Amm. Marc. XXXI. 2, 14.

[4]) V Ostii našel se nápis se jménem Agathyrsus. Srv. Ephem. epigr. VII., 371, č. 1231.

[5]) *Ἀκατίροι* (jiné kodexy *Ἀκάτζιροι, Κατζίροι*), *ὅ ἐστι σκυθικὸν ἔθνος, Dindorf* Hist. gr. min. I. 306, 310, *Latyšev* Scyth. I. 822, 823.)

[6]) Zároveň je nelze pomocí těchto Akatzirů spojovati s pozdějšími Chazary ruských dějin, jak učinil *Hansen* (Osteuropa 170), *Vivien de St. Martin* (Sur les Khazars. Nouv. Ann. des voyages 1851, 2, 136) a *Pogodin.* (Изв. отд. русь. яз. 1900, 167.) S Agathyrsy spojil je už *Zeuss* (714).

Tomaschek sice vidí část pozdějších Agathyrsů ve kmeni Trausů [1]), jenž se připomíná v horách balkánských a jejž Stefanos Byzantský přímo za Agathyrsy prohlašuje [2]), ale tyto Trausy zná na Balkáně již Herodot (V. 4.).

Národnost Agathyrsů není přesněji označena, ale náleželi podle všeho ke Thrákům. Ani Herodot, ani pozdější autoři nevyjadřují se o ní určitě. Herodot líčí jen stručně mravy jejich slovy (IV. 104): »Agathyrsové velice milují rozkoše a zlato; s ženami obcují společně, aby si byli bratry a jsouce takto vzájemně příbuzni neměli proti sobě ani závisti ani hněvu. V jiných obyčejích přilnuli ke Thrákům.« K tomu dodává Mela (II. 10): »Agathyrsi ora artusque pingunt ut quique maioribus praestant, ita magis aut minus: ceterum iisdem omnes notis et sic ut ablui nequeant.«. [3]) Tedy popis mnoho nepovídá. [4]) Nicméně i těchto několik sociálních rysů — zejména zmínka o podobnosti obyčejů jejich s thráckými, a ještě více sídla v oblasti odedávna thrácké, to všecko spojuje staré Agathyrsy patrně v jeden národ s Thráky, aspoň mnohem pravděpodobněji s Thráky než s jinými národy, na př. Slovany. Domněnku o slovanském původu Agathyrsů, jak ji hlásal na př.

---

[1]) *Tomaschek* Thraker I. 99 Srv. *Pauly-Wissova* Reallens s. v. Agathyrsi Tak i *Gutschmid* (l. c.).

[2]) Srov. Stef. Byz. s. v. *Τραυσοί, πόλις Κελτοῦς. ἔθνος οὓς οἱ Ἕλληνες Ἀγαθύρσους ὀνομάζουσι.* Zápis prvé části je porušen. Jméno *Τραυσός* vyskýtá se i jinde jako thrácké ethnologicum (srv. Herodot V. 4. a slovník Hesychia Alexandrijského s. v. *Τραῦσος.* ‚*ἔθνος Σκυθικόν, οἳ τοὺς μὲν γεννωμένους ἀτιμάζουσι τοὺς δέ τελευτῶντας κατευφημίζουσι,*‘ u paroimiografů »*Τραυσοὶ ἐπὶ μὲν τοῖς γεννωμένοις δακρύουσι, ἐπὶ δὲ ἀποθνήσκουσι χαίρουσι*«, *Latyšev* Scyth. I. 859), zde však slova *πόλις Κελτοῦς* jsou najisto porušena. Proto *Gutschmid* (Lit. Centralblatt 1864. 1199) četl *πλησίον Κελτοῖς*, míně, že sídla Trausů, sousedila s Kelty v balkánských horách. Jeden rukopis (Holstenius) má však *Γετῶν*, což by ukazovalo na sídla původnější. *Müller* (Ptolem. I. 428) navrhuje »*πλήσιον κοιλήταις*«, [*καὶ ἄλλοι, οὓς*] *οἱ Ἕλληνες Ἀ. ὀνομάζουσι.*

[3]) Na tento zvyk barvení a tetování těla, jenž byl v obyčeji u Thráků (Her. V. 6), narážejí též Vergilius Aen. IV. 146 picti Agathyrsi (srv. Servius ad Aen. l. c.), Plinius IV. 88 Agathyrsi caeruleo capillo; cf. Solin 15, 3, Amm. Marc. 31, 2, 14, Festus Avienus Carm. III. 447. S Herodotovým líčením srv. též Eustath. komm. k Dion. 310 a Jana Stob. *περὶ νόμων* 44, 43. Aristoteles (Probl. IΘ. 28) zmiňuje se, že ještě za jeho doby u Agathyrsů pěli zákony (*ᾖδον τοὺς νόμους*).

[4]) Staří vykládali *Ἀγάθυρσοι* od thyrsů (Eustath. komm. k Dion. 310, Stef. Byz. s. v.). *Tomaschek* vykládá (l. c.) »zlí (zd. agha) Thyrsové« (= *Τραυσοί*).

Eichwald a nověji Lagneau, mám za zcela bezpodstatnou.[1]) Již dříve (str. 227.) vyslovil jsem, že Agathyrsové byli snad z těch thráckých kmenů, kteří původně seděli na východ Karpat spolu s Kimmerii-Trery, a že teprve tlakem Skythů, přicházejících z Asie, ustoupili do nitra hor Karpatských. K domněnce té — nic jiného to není — vede mne tradice řeckých osadníků pontských, jež patrně spatřovala v nich část praobyvatelů Skythie. Podle ní (srv. Her. IV. 10.) byl totiž Agathyrsos s Gelonem a Skythem syn Herakleův, zplozený s Echidnou v kraji Skythském. Něco pravdy historické může vždy vězeti v této pověsti; ukazovala by k tomu, že Agathyrsové byli kdysi bližší břehům pontským a osadám, než jak tomu bylo v době Herodotově. Tím bychom si také vysvětlili, proč se o Agathyrsech zmiňoval již epik Peisandros,[2]) žijící VI.—VII. století (podle Suidy kolem r. 645). Je však také možno, že sedmihradské zlato vábilo kupce již odedávna a to že bylo příčinou, proč Agathyrsi byli Řekům dávno známi.

Druhým kmenem v pořadí skythských sousedů byli podle Herodota Neurové. N e u r o v é (*Νευροί*, později *Νευρῖται*, *Ναύαροι*, *Νεβροί*, Neuri, Nerui, Neuruiani, Euri) lišili se od Skythů; neboť, ačkoliv mají zvyky skythské ‚*νόμοισι Σκυθικοῖσι χρέωνται*‘ (IV. 105), Herodot mluví o nich přece jako o kmeni odchylném (k. 100, 102, 118) a také rozlišuje zřejmě zemi Skythskou od země Neurské (*Σκυθικὴ καὶ Νευρὶς γῆ* v kap. 51).

Sídla jejich Herodot určuje takto: Neurové seděli za Agathyrsy směrem k nitrozemí jako druhý kmen, jenž, od Istru počínaje, sousedil se Skythií (IV. 100), pak za Alazony a Skythy oráči (IV. 17), kteří obývali kraj, kde Bug sbližuje se s Dněstrem, a odtud dále k východu ke dněprovským prahům. Herodot v kap. 51. dodává ještě, že řeka Dněstr teče od severu z velikého jezera, které leží na rozhraní země Skythské a Neurské (*Τύρης ὃς ἀπὸ βορέω μὲν ἀνέμου ὁρμᾶται, ἄρχεται δὲ ῥέων ἐκ λίμνης μεγάλης ἣ οὐρίζει τήν*

[1]) *Eichwald* (Alte Geographie 271), *Lagneau* (Revue d'anthr. 1877. II., srv. Arch. Anthr. XIII. 112); *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 115, 118) měl je za kmen germanský, jenž se posunul první na východ. Popletenou představu *Bonellovu* viz v jeho spisu »Beiträge« (I. 11, 182, 191, 392). Obyčejně je počítají ke Thrákům, tak *Šafařík* (SS. I. 516), *Tomaschek* (l. c.), *Gutschmid* (l. c.), *Müllenhoff* (D. A. III. 149), *Pogodin* (Вопр. о Ѳрак. 11). Za jakési pojítko mezi Thráky a Skythy vyložil je *Rössler* (Rom. Stud. 6 sl.), nepopíraje možnosti spojovati je s Litevci, za Skythy je prohlásil spolu s Neury *Zeuss* (Deutschen 278).

[2]) Stef. Byz. s. v. *Ἀγάθυρσοι*. *Tomaschek* (l. c.) má na mysli Peisandra mladšího.

τε Σκυθικὴν καὶ Νευρίδα γῆν). Z těchto zpráv je nade vši pochybnost jasno, že země Neurů rozkládala se na sever od východních Karpat (hranice Agathyrsů) a od čáry, vedené horním tokem Dněstru, (jehož jarní rozlité vody tvořily asi v představě Herodotově vzpomenuté veliké jezero), přes prameny řeky Rosi k Dněpru. Jak daleko sahala na západ a na sever, ze starých zpráv se nedovídáme. Herodot dí jen, že kraj za Neury jest lidopustý (k. 17.). Ale shoda jmen řeky Nurce, Nury a starého názvu země Nurské pro Polsko napovídá, že Neursko zahrnovalo při nejmenším poříčí západního Bugu. Šla-li hranice jeho dále do Poněmní, na Dvinu a k Berezině, závisí na tom, jak dalece vodopisná jména těchto končin, odvozená od *ner-*, *nar-*, souvisí s tímto starověkým jménem. Západních hranic neznáme, na východě Neuris nesahala za Dněpr (Her. IV. 17).

Toto umístění země Neurské v době Herodotově potvrzují přímo i nepřímo zprávy pozdější, a to jak zprávy na Herodotovi závislé, tak i nezávislé. Z Herodota přijal zprávu o prameništi Tyra v zemi Neurů Mela (II. 7, Tyra . . . surgit in Neuris), podle Plinia pramení tam západní větev Dněpra (IV. 88, Neuroe apud quos Borysthenes oritur [1]), Skymnos klade (v. 841) podle Efora Neury za Karpidy a Skythy Pachary směrem k severu (srv. i výpis v anonym. periplu 75), Dionysiu Periegetovi (v. 310) Neurové jsou sousedy Melanchlainů, Gelonů a Agathyrsů a Ptolemaios umísťuje své Nauary v západní části Sarmatie vedle Amadoků (III. 5. 10 [2]).

[1]) Srv. Dionys. Per. 310, Amm. Marc. XXII. 8. 40, Solina 15, 1, Marc. Cap. 663, Festa Av. Carm. III. 446. Méně jistým dokladem je Tomaschkova oprava legendy *Fl. Nusacus* na mapě Peutingerské ve *Fl. Nuracus* — řeka nurská, ze země Neurů tekoucí. (Srv. napřed 161 a mé Starov. zprávy 66.)

[2]) Jiné zmínky o Neurech v starověké literatuře shledal jsem ještě tyto: Val. Flaccus Arg. VI. 122 raptor amorum Neurus; Stef. Byz. s. v. *Νευροὶ ἔθνος τῆς Σαρματίας. Διονύσιος ἐν περιηγήσει. καὶ Νευρὶς ἡ χώρα. λέγονται καὶ Νευρῖται* — z Herodiana; Nikef. Blemmides, Geografie 270 sl.; Filostorgios *Ἐκκλ. ἱστορία* IX. 17. *Εἶεν δ'ἂν οἱ Οὖννοι, οὓς οἱ παλαιοὶ Νεβροὺς ἐπωνόμαζον*; Cosm. Ravenn. IV. 2. (ed. Pinder 170) »patria Ipomolgon, Neurion« vedle Alanů; Sidonius Apoll. Carmen ad Avitum 323. »Chunus, Bellonotus, Neurus, Bastarna, Toringus«. A ještě na mapě Hieronymově čteme v Evropě »Euri Scite«. (*Miller* Mappae mundi III.) Zmínku Herodotovu a Dionysiovu opakuje ve svém kommentáři Eustathios 310. V parafrasi Dionysiově, sdělané v době byzantské, čteme *»οἱ Νευροὶ οἱ ταχεῖς καὶ ἰσχυροὺς πόδας ἔχοντες«* (*Latyšev* Scyth. I. 182). Aristoteles má zase zprávu, že v zemi Neurů (*ἐν Νευροῖς*) žil druh dobytka, jenž měl rohy na plecích s ušima srostlé (Kl. Aelian. *περὶ ζῴων* V. 27, XVI. 33). Tomaschek pomýšlí na bisona (Sitzungsber. Akad. Wien 117, 3).

Ammianus Marc. (XXXI. 2. 14) líčí zemi Neurů vedle Karpat: »inter hos (Halanos) Nerui mediterranea incolunt loca, vicini verticibus celsis quos praeruptos geluque torpentes aquilones astringunt«. Konečně i Neuriani připomínaní v IX. stol. geografem bavorským mezi kmeny slovanskými, [1]) jsou patrně ve spojení se starými Neury (Nurjané).

Podle toho nutno klásti Neuridu doby Herodotovy i dob pozdějších aspoň do končin dnešního Podolí, Volyně, Haliče, království Polského, tedy právě do středu staré vlasti slovanské, v níž mimo Slovany nemohl tehdy seděti žádný jiný kompaktní a domácí národ, — ostrovy cizí ovšem vyjímajíc. Již toto umístění dává nám plné právo, abychom Herodotovy Neury prohlásili za kmen původu slovanského, za první kmen slovanský, se kterým se v starověkých dějinách setkáváme. [2]) Žádný jiný výklad, ať počítá Neury ke Gallům nebo Litevcům nebo Iráncům, Finům [3]), nemá té přesvědčivosti; skepse Pogodinovy tu nesdílím. [4])

Není to však pouze místo, jež nás opravňuje k závěru, že Neuři byli Slované. Druhým toho dokladem neméně vážným jest i slovanský ráz jejich jména. Vzhledem ku přeměně idevr. *eu* v stsl. *u* a lit. *au*, *iau* [5]) patrno, že jména slov. řek a osad: Nura (přítok Bugu v letopisu kijevském k r. 1102), Nur (městečko nad Bugem

---

[1]) Geogr. bav. *Neuriani habent civitates* 78.

[2]) Výkladu toho přidržela se s větší menší rozhodností největší část historiků: před Šafaříkem na př. Karamzin, Lelewel, po Šafaříkovi (jenž rovněž s výkladem tím souhlasil, SS. I. 226) *Eichwald* (Обиталища 61, 81, Geographie 271), *Brun* (Essai XLI), *Lindner* (Skythien 143), *Neumann* (Hellenen 208), *Cuno* (Skythen 81), *Mair* (Skythien II. 27, 61) *Naděždin* (Опытъ 75, Зап. Од. I. 88), *Maroński* (Gelonen 47), *Hansen* (Osteuropa 171), *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 221), *Barsov* (Очерки геогр. 252), *Kolster* (Land d. Skythen II. 29), *Müllenhoff* (III. 17), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. 117, 1 sl.) *Kosinna* (Zs. f. Volkskunde 1896, 1), *Braun* (Разыск. I. 82) *Brückner* (Arch. sl. Phil. XXIII, 216), *Maretić* (Slaveni 7).

[3]) Za Gally je měl *Bonell* (Alterthumskunde I. 217, 219) a nově *Bremer* (Ethnographie 47), za Litevce *Bähr*, *Rawlinson*, *Scheeren*, *Dzieduszycki* (Wiad. 182, 365), *Pierson* (srv. Maroński 40), *Lappo-Danilevskij* (Скиѳ. древности 4, 5, 31 sl.), *Bonell* (Alterthumskunde I. 392), *Svistun* (Научно-лит. Сборникъ 1901, 240), za Iránce *Miščenko* (ЖМНП. 1896. XII. 103 sl., 1898 V. Класс. отд. 78), *Zeuss* (Deutschen 278), za Finy *Ed. Boguslawski* (Hist. Sł. I 159), *Partyckij* (Ист. Галичини I. 187, XVI).

[4]) *Pogodin* Ист. слав. пер. 89 zamítá slovanskost Neurů, ale v Изв. отд. русс. яз. 1902 352, zdá se, ji opět přijímá.

[5]) Ptolemaiův tvar *Ναύαροι* je patrně zapsán podle formy litevské.

okr. ostrovského), Nurzec (pravý přítok Buga a osada na něm), Nurczyk (levý přítok Nurce), Nurec (přítok Cecylie vtékající do Gnilého Tykicze), Nurzyna (ves v okr. lukowském), Nury (ves v okr. pułtuském), Nurwiany (dvě vsi v okr. novoaleksandrovském), Nurwice (ves v okr. gostyňském) — všechno jména v jedné končině, v poříčí Bugu a střední Visly[1]), — jsou v přímém spojení se starým jménem Neurů. Jsou-li i ve spojení se stsl. **нꙑрати**, **нꙑрѣти**, r. нырять, ныра, srb. понирати, p. nurzyć, nura, č. nořiti, nora, zůstavuji rozhodnouti jiným. Ale podle všeho značilo jméno v ústech domácích lid bydlící v nížině (srv. r. Nizovce, mor. Dolňáky), v zemi vodnaté, nebo obyvatele nízkých chat, v děrách bydlící.[2]) To jest výklad, jenž je nejvíce na snadě. Jméno je ještě dnes soustředěno na poříčí západního Bugu a střední Visly — tedy v končině od pradávna slovanské, tam připadá i umístění Neurů Herodotových na sever od horního Dněstru a řeky Rosi, a tam, na Bugu se jméno »*ziemia Nurska*« udrželo do dob historických.[3])

Za takových okolností nemůžeme váhati Herodotovy Neury prohlásiti za Slovany mezi Vislou, prameny Dněstru a Rosí, a *Νευρίς* za první historické jméno slovanské kolébky. Jak daleko země Neurů sahala na sever, záviseti bude od úsudku, k jakému

---

[1]) Srv. ještě Nurskie jeziero (Nariensee) u města Morąga (Mohrungen) a ves Nurki v okr. telševském. K této skupině jmen spojených se starým *Νευροί* uváděli někteří, jako *Orchowsky*, *Schirren*, *Bonell* (srv. Beiträge I. 82), *Kętrzyński* (Lygier 101, 132), *Filevič* (Ист. Р. I. 128) a nově *Braun*, (Разыск. I. 82), ještě jméno velkého přítoku Bugu Narewa (Narwy) a celou řadu jiných z končin hlavně litevských odvozených od n a r- a n e r- (Narocz, Narowa, Narowla, Narowy, Narus, Narusa, Neris, Ner, Nerce, Nereta, Nereja, Nerusa, Nerza atd.). Je jich velká řada uvedena v polském Slovníku geografickém. Tato spojení zamítli však *Sobolevskij* (Věstník SS. IV. 23) a *Pogodin* (Ист. слав. пер. 95 sl. a v stati »Къ вопросу о Геродотовыхъ неврахъ« v Изв. отд. русс. яз. VII. 4, 346 sl.), jenž však jinak v slovanskost Neurů věří (l. c. str. 352). Ještě méně je jméno Neurů ve styku s jménem Noriků a Norců letopisu kijevského (srv. o nich napřed str. 39 a *Pogodin* Къ вопросу 347), jak nověji spojovali *Braun* (l. c.), *Bremer* (Ethnographie 47) a *Much* (srv. násl. poznámku).

[2]) *Maretić* (Slaveni 7, 9). Srv. k tomu *Brückner* (Arch. sl. Phil. XXIII. 216). *Šafařík* vykládal od str. *нуръ — земля (SS. I. 228). Naprosto neobstojí výklad *Pervolfův*, jenž n u r- uváděl v souvislost s ř. *ἐνορία*, ch. nurija — dioecesis. *R. Much* nověji *Νευροί* odvodil od ř. *νεαρός* (z *neurós*) — mladý, hledaje týž původ i v názvech gallských Noriků, Norů povstalých ze starší formy **Nourikoi*, **Nouroi*, **Neurikoi* (Zs. f. d. Alterth. 1895, 51). Staří spojovali jméno *Νευροί* s *νεβρός* — kolouch (Eustath. kom. Dion. 310).

[3]) *Brückner* (Arch. sl. Phil. l. c.), *Kętrzyński*, Lygier (Posen 1868) 132.

dojde srovnávací jazykozpyt v příčině řady topografických jmen v pozn. 1 na str. 269 uvedených.

Obyčeje Neurů Herodot označuje stručně jako skythské (IV. 105 *νόμοισι μὲν χρέωνται σκυθικοῖσι*) a připojuje jen jednu zajímavější zprávu, totiž tradici Skythů a Řeků v Skythii usedlých, že Neuři byli čaroději, kteří se každého roku na několik dní proměňovali ve vlky.[1] Z jiných zpráv o kultuře Neurů zajímá nás ještě epitheton Valeria Flacca »raptor amorum Neurus« (Argon. VI. 122), čerpané z pramene neznámého. Připomíná živě zprávu letopisu kijevského, podle níž staří ruští Drevljané, Radimiči, Vjatiči, Sěverjané a Kriviči chodili k pramenům a tam loupili ženy.

Při svém výkladu o Neurech doby Herodotovy pustili jsme zatím se zřetele temnou pověst, rovněž Herodotem zaznamenanou, která zasluhuje zvláštního rozboru proto, že byla nejnověji Braunovi podnětem k dalekosáhlé hypothesi, a která, kdyby se prokázala správnou neb aspoň pravděpodobnou, předváděla by důležitou

---

[1]) Her. l. c. *κινδυνεύουσι δὲ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι γόητες εἶναι. λέγονται γὰρ ὑπὸ Σκυθέων καὶ Ἑλλήνων τῶν ἐν τῇ Σκυθικῇ κατοικημένων ὡς ἔτεος ἑκάστου ἅπαξ τῶν Νευρῶν ἕκαστος λύκος γίνεται ἡμέρας ὀλίγας καὶ αὖτις ὀπίσω ἐς τὠυτὸ κατίσταται. ἐμὲ μέν νυν ταῦτα λέγοντες οὐ πείθουσι, λέγουσι δὲ οὐδὲν ἧσσον, καὶ ὀμνῦσι δὲ λέγοντες.* Srv. i Eustath. komm. Dion. 310 a Mela II. 14. *Šafařík* (SS. I. 227) také tuto tradici uváděl za důkaz slovanskosti Neurů, pravě, že pověst o proměně lidí ve vlky je podnes všeobecná v zemi Nurské, Volyni a Bělorusi, kde je vůbec hnízdo našich domácích povídek o vlkodlaku. Shoda s pověstmi o vlkodlacích, u Slovanů tak častými (srv. *Máchal*, Nákres slov. bájesloví 180) tu ovšem jest, ale takové tradice nalezají se i u jiných národů arijských, Řeků a Římanů (*λυκάνθρωποι*, versipelles), Keltů (»gerulfi«), Germanů (Werwölfe) a j. Srv. na př. stať v *Mogkově* Mythologii (*Pauls* Grundriss d. germ. Phil. I. 1017 sl.) a práce *W. Hertze*, Der Werwolf (Stuttgart 1862, *Leubuscher*, Über die Wehrwölfe und Thierverwandlungen im Mittelalter (Berlin 1850), a jiné (*Máchal* l. c.). Jinak je těžko vyložiti skutečný podklad této tradice *Müllenhoff* soudil (D. A. III. 17), že u Neurů byla jakási slavnost, podobná římským Lupercaliím, jež konány 15. února na počest Fauna Luperca (ochránce stád před vlky). Při ní kněží Luperci, odění zástěrami z koží zvířecích, pobíhali městem, šlehajíce vdané ženy řemením. *Tomaschek* vykládal tradici tím, že povstala za zimních dnů, kdy vlci blížili se k příbytkům. Prostá obrazotvornost viděla v nich nepřátele, kteří vzali na sebe podobu vlčí. *Braun* to má prostě za pověru, kterou kupci u Neurů zaslechli a v Olbii jako skutečnou věc vykládali (Разысканія I. 81) — mínění, jež se mi zdá býti nejlepší. Na zajímavou parallelu ukázal *Brückner* (Arch. sl. Phil. XXIII. 215). Mezi ruským a polským lidem dosud panuje pověra, že lidé mohou se měniti podle pohlaví (hucul. miesiecznyk, pol. miesięcnice).

a první historicky zjištěnou událost z dějin národa slovanského. Míním tím zprávu Herodotovu (IV. 105), že o jeden věk dříve než se Dareios pustil do války se Skythy, Neurové »musili svoji vlast opustiti pro přílišné množství hadů. Neboť jednak již sama země jejich oplývala hady, jednak přihrnulo se jich tam ještě více z pouští, tak že Neurové konečně jsouce tísněni opustili svou vlast a usadili se vedle Budinů.«[1]) Tradice tato vykládá, že v polovině VI. století — spadáť tažení Dareiovo do konce tohoto století,[2]) — Neuři opustili starou svoji vlast a zaujali novou vedle Budinů. Sídla, která Herodot popsal a jež jsme poznali, jsou tato nová sídla, o nichž zvěděl za svého pobytu v Olbii. Aspoň nepraví, že by se byli Neurové vrátili. Máme zde tedy zprávu o změně bydliště, o prvním pohybu slovanského kmene. To jest jasné, a není důvodu vypravování Herodotovu nedůvěřovati, pokud běží o samo stěhování. Záhadným zůstávají jen bližší okolnosti tohoto hnutí, zejména příčina a východisko, tedy starší vlast neurská. Příčina Herodotem a tradicí uvedená vzbuzuje přirozeně různé myšlenky. Můžeme si sice dobře mysliti, že pro přílišné rozmnožení jedovatých hadů stane se kraj nemožným k obývání a že jeho obyvatelé, nemohouce plazů zdolati, odhodlají se raději k opuštění země. Ale také by se tu mohlo jednati o něco jiného, na př. o mythické zosobnění vpádu nepřátelského. Nedávno vskutku, vystoupil F. Braun s hypothesí, podle níž bylo podkladem zprávy Herodotovy ustoupení Slovanů ze starších sídel pod Karpaty na východ do poříčí Desny. Pohyb ten byl prý vyvolán útokem, jejž v polovině VI. století od severu podnikli germanští Bastarni a Slované byli prý jím donuceni odejíti z Podkarpatí k Budinům.[3])

Odkládám kritický rozbor této Braunovy hypothese do následující kapitoly, v níž budu jednati o vpádu Bastarnů a o jeho významu pro staré dějiny slovanské. Zde jen předem podotýkám, že s výkladem Braunovým nesouhlasím z několika důvodů; zejména jsem přesvědčen, že se příchod Bastarnů do končin slovanských

[1]) Her. IV. 105. *Γενεῇ δὲ μιῇ πρότερόν σφεας τῆς Δαρείου στρατηλασίης κατέλαβε ἐκλιπεῖν τὴν χώρην πᾶσαν ὑπὸ ὀφίων. ὄφιας γάρ σφι πολλοὺς μὲν ἡ χώρη ἀνέφαινε, οἱ δὲ πλεῦνες ἄνωθέν σφι ἐκ τῶν ἐρήμων ἐπέπεσον, ἐς ὃ πιεζόμενοι οἴκησαν μετὰ Βουδίνων τὴν ἑωυτῶν ἐκλιπόντες.* Krečetov zde zbytečně navrhl čtení »*μετὰ Ἀγαθύρσων*« (Зап. Odessa XV. 480 sl.).

[2]) Srv. napřed str. 229.

[3]) *Braun*, Разысканія I. 243 sl.

neudál v VI. století, a vůbec ne před dobou Herodotovou, nýbrž teprve po ní. Proto nemůže býti ústup Neurů Herodotem uvedený ve spojení s útokem Bastarnů. Rovněž tak nemohu přijmouti domněnku Iv. Zabělina, jenž zase pohyb Neurů spojil se stěhováním Vjatičů a Radimičů — Lechů k Oce a Soži na základě svědectví letopisu Kijevského.[1]) Domněnce této vadí především, že Neurové v době Herodotově sedí už ve svých nových sídlech, ale ta nejsou na Oce, nýbrž mezi Vislou a Dněprem.

Se stanoviska, jež proti theorii Braunově zaujímám, nemohu ovšem zprávě Herodotově přikládati té důležitosti pro dějiny Slovanstva, jakou jí dává Braun. Myslím, že se tu vůbec nejedná o nějakou událost závažnou, o nějaký velký pohyb povislanských Slovanů, nýbrž jen o menší hnutí lokální. Také příčiny, kterou Herodot stěhování Neurů vykládá, bych nezamítal. Než o tom více v kapitole následující.

Za Neury směrem k východu uvádí Herodot dva další sousední kmeny Androfagů a Melanchlainů (*Ἀνδροφάγοι, Μελάγχλαινοι*), podotýkaje u obou výslovně, že jsou od Skythů rozdílni, IV. 18 *Ἀνδροφάγοι ἔθνος ἐὸν ἴδιον καὶ οὐδαμῶς σκυθικόν*, — IV. 20 *Μελάγχλαινοι . . . ἄλλο ἔθνος καὶ οὐ σκυθικόν*. O Androfazích pak dodává, že mají ze všech lidí nejsurovější obyčeje, ježto neznají ani práva ani zákonů, že jsou nomadi mravů skythských a jediní ze všech kmenů lidojedi; o Melanchlainech dí ještě, že nosí šaty černé a obyčeje mají skythské.[2])

Sídla obou kmenů určena jsou jednak tím, že je Herodot ve výčtu sousedů Skythie (IV. 100) klade za Neury (počítaje od západu) tedy na východ od Neurů, jednak tím, že umísťuje Androfagy za rozsáhlou pustinou, rozkládající se při prazích dněprov-

[1]) Ист. русс. жизни I. 222, 233. Srv. letopis kap. IX : Радимичи бо и Вятичи отъ Ляховъ. Бяста бо 2 брата в Лясѣхъ, Радимъ а другый Вятко, и пришедъша сѣдоста Радимъ на Съжю [и] прозвашася Радимичи, а Вятко сѣде съ родомъ своимъ по Оцѣ, отъ негоже прозвашася Вятичи.

[2]) IV. 106 *ἀγριώτατα πάντων ἀνθρώπων ἔχουσι ἤθεα, οὔτε δίκην νομίζοντες οὔτε νόμῳ οὐδενὶ χρεώμενοι. νομάδες δέ εἰσι, ἐσθῆτά τε φορέουσι τῇ Σκυθικῇ ὁμοίην, γλῶσσαν δὲ ἰδίην, ἀνδροφαγέουσι δὲ μοῦνοι τούτων.* 107. *Μελάγχλαινοι δὲ εἵματα μὲν μέλανα φορέουσι πάντες, ἐπ' ὧν καὶ τὰς ἐπωνυμίας ἔχουσι, νόμοισι δὲ Σκυθικοῖσι χρέωνται.* O krutých mravech Androfagů opakuje zmínku i Isigon z Nikaie (*Ἄπιστα* 49, srv. Plin. VII. 2, 12), o Melanchlainech píše Libanios († 393 po Kr.): *Μελάγχλαινοι δίκην θηρίων φερόμενοι καὶ μήτε θεσμοὺς ἀνθρωπίνους εἰδότες, μήθ' ὁμονοοῦντες τῇ φύσει, συζῶντες δ' ἀγρίῳ τρόπῳ καὶ βιαίῳ.*

ských nad Skythy rolníky (IV. 18), Melanchlainy pak přímo za Skythy královské (IV. 20), dodávaje ještě, že za oběma národy je již opravdová, bezlidná poušť, za Melanchlainy poušť a jezera. A poněvadž Herodot zemi Neurů vymezil na východě aspoň negativně Dněprem, musíme sídla sousedních Androfagů hledati již v levém poříčí Dněpra severně od prahů a od vtoku Samary. Melanchlaini bydlili vedle nich dále k východu. Tak jedině, myslím, možno sídla obou pravděpodobně určiti. S umístěním Androfagů na západě Dněpra, jako nově Prášek učinil [1]), nemohu se nijak srovnati, poněvadž Herodot výslovně jen o Kallipidech, Alazonech, Skythech oráčích a Neurech praví (IV. 17): *ταῦτα μὲν παρὰ τὸν Ὕπανιν ποταμόν ἐστι ἔθνεα πρὸς ἑσπέρης τοῦ Βορυσθένεος.* Androfazi jsou také vždy uváděni v úzkém spojení s Melanchlainy, kteří bez odporu seděli při Donu nad Skythy královskými. Tomuto umístění neodporují také zprávy pozdější, pokud ovšem (jako Dionova) mají cenu; jinak jsou buď parafrasemi Herodota [2]) nebo pouhými výtvory fantasie. Staliť se totiž oba kmenové, patrně vlivem svého symbolického jména, národy, s nimiž obrazivost zacházela na dalekém východu a severu evropském podle chuti, umísťujíc je brzy do Asie za Don (Skylax 79), brzy ke Kavkazu (Mela I. 110, Plin. VI. 5, Aethicus Cosmogr. 62), brzy daleko na sever (Cosm. Ravenn. IV. 4).

Na základě uvedených zpráv jest obtížno rozhodnouti o národní příslušnosti Androfagů a Melanchlainů. Oba jsou zřejmě označeni jako kmenové neskythští, — nebyli tedy Skythy, ale příslušníky národa jiného. Mezi národy na severu mezi Dněprem

---

[1]) Herodot a pravlast Slovanů 52. Už *Naděždin* položil Androfagy na západ Dněpra, mezi Tjasmin a Ros (Зап. Од. I. 89), pak *Kolster* (II. 32) a j., *Brun* Melanchlainy mezi Nikopol a Jekaterinoslav (Essai LXXXIV.). Chyby ještě větší dopustil se *Kolster* (Land der Skythen II. 41) výkladem, že Herodot v líčení svém se omýlil, poněvadž prý Melanchlaini žili vlastně na středním Dněstru. Příliš daleko na sever do Bílé Rusi a ještě dále posunovali zase oba kmeny *Mannert* (Norden 134), *Eichwald* (Geographie 321, Обиталища 80), *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 227), *Mair* (Land d. Skythen II. 62, b, srv. i Gymn. Progr. Pola 1900. 12), *Hansen* (Osteuropa 176), Melanchlainy i *Prášek* (l. c.).

[2]) Tak Skymnos 847. Melanchlainy v Evropě uváděl však už Hekataios, současník Dareiův, v popisu Evropy. Srv. Stef. Byz. s. v. *Μελάγχλαινοι* Později mluví o nich jako »skythském« plemeni způsobem věrohodným ještě Dion Chrysostomos 100 let po Kr., vykládaje, že v Olbii nosí se hojně černé šaty po příkladu skythského kmene Melanchlainů (*Latyšev* Scyth. I. 173).

a Donem, kteří mohou přijíti v úvahu, jsou to především Slované nebo Finové, méně Litevci, kteří sice podle dosavadních linguistických dat tvořili kdysi klín mezi Slovany a Finy, ale při tom sotva zasahali dolů k prahům dněprovským.[1]) Naproti tomu Slované pronikali asi už na východ Dněpru, osazujíce poříčí Desny, Suly a Pslu; rovněž Finové najisto obývali kraj mezi středním Dněprem a Donem.

V této otázce sporné rozhodl se K. Müllenhoff pro slovanskost Androfagů i Melanchlainů a prohlásil je spolu s Neury za »Praslovany«, patrně jen proto, že posunul v představě své kolébku Slovanů až do těchto končin a sídla Finů kladl pro dobu Herodotovu jen k levému břehu Donu.[2]) Müllenhoffa následovali i jiní; někteří v historickém názvu Černigova viděli dokonce ozvuk starého názvu Melanchlainů — černooděnci.[3]) Mínění to mám však za velmi pochybné, hlavně proto, že sídla Androfagů a Melanchlainů položena jsou Herodotem — a ten musí nám býti prvním vodítkem — příliš daleko na jihovýchod. Ještě Androfagy možno klásti k dolní Desně a na Sulu, řeky odedávna slovanské, ale Melanchlaini seděli podle určitého výroku jeho přímo nad královskými Skythy (IV. 20), tedy mezi Doncem a Donem, a do těchto končin vésti již v době Herodotově kolonisaci slovanskou práva nemáme. Proto spíše souhlasím s míněním, které měl Šafařík a po něm řada jiných[4]), nově zejména Tomaschek a Braun, pokládajíce oba národy za kmeny finské nebo sarmatské. Jména obou jsou řecké přezdívky nebo překlad domácího názvu. Androfagy snad lze uvésti v analogii se slov. Samojed, Самоядь letopisu Kijevského.[5]) V Melanchlainech (v druhé části jména) shledává

[1]) Srv. napřed str. 29 pozn. 1. K příslušnosti litevské vedl některé černý šat Melanchlainů. Srv. na př. výklady *Hansenovy* (Osteuropa 176).

[2]) D. A. III. 17. Podobně je za Slovany prohlásil *Kiepert* (Handbuch 341), *Cuno* (Skythen 91 sl.); Gatterer a Heeren je kdysi měli za Germany.

[3]) *Partyckij* (Ист. Галич. I 237, 243). Srv. *Zabělin*, l. c. 230.

[4]) *Šafařík* (SS. I. 331), *Eichwald* (l. c.), *Neumann* (Hellenen 212, 215), *Mair* (II. 31), *Dzieduszycki* (Wiadom. 187, 365), *Maretić* (Slaveni 7), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. 1889, 117, 10), *Braun* (Разыскания I. 83). Někteří z nich ovšem myslili na Finy baltické.

[5]) Srv. *Eichwald* (Обиталища 8). Nověji Tomaschek vykládal (*Pauly-Wissowa* Realenc. s. v. Amadoci) jméno Ptolemaiových Amadoků z ind. âmâdaka — »Rohfleischesser«, a ztotožňoval je s řeckými Ἀνδροφάγοι. Ale spojení tomu vadí umístění Amadoků, kteří v Ptolemaiově Sarmatii sedí na

Tomaschek finské *lainen* — sl. halena, ale měl bych spíše celek za označení řecké. A vykládá-li Miller správně jméno sarmatského kmene Saudaratů[1]) z oset. *sau* — černý a *dar* — nesoucí[2]), jsou patrně Herodotovi Melanchlaini totožní s nimi a tedy kmenem původu sarmatského. Tento výklad nalézá opory i v tom, že podle zprávy Diona Chrysostoma v Olbii r. 100 po Kr. byly módní černé šaty po vzoru »skythského« kmene Melanchlainů, který od kroje toho dostal své řecké jméno.[3]) Tento vliv Melanchlainů na modu olbijskou můžeme si však přirozeně vysvětliti jedině tehdy, dostali-li se Melanchlaini do okolí Olbie. A vskutku setkáváme se tam už za doby psefismatu Protogenova se Saudaraty. Že Herodot Sauromaty kladl jinak za Don, nevadilo by, neboť Herodot měl na mysli jen dolení tok Donu nebo Donce.

Nejvíce obtíží naskytuje se při výkladu o vlasti a národnosti velikého kmene Budinů (*Βουδῖνοι, ἔθνος ἐὸν μέγα καὶ πολλόν*). Obtíž spočívá především v určení sídel, neboť prameny ukazují vlastně na dvě místa od sebe dosti vzdálená, jedno na západě, druhé na východě Skythie.

U Herodota máme tyto poznámky, jež mohou býti vodítkem k umístění Budinů: 1. jsou jmenováni dvakráte ve výčtu severních sousedů skythských tak, že objevují se za Melanchlainy (IV. 102, 108), mimo to 2. podle kap. 21. bydlili v zemi lesnaté nad Sauromaty, ale při tom na západ od obchodní cesty, vedoucí od ústí Donu přes Volhu k Uralu a přes Urál do Asie. Vykládáť Herodot, že na této cestě bydlili od moře 15 dní cesty směrem k severu Sauromati a nad nimi v druhé zemi Budinové, sedící v kraji lesem pokrytém; nad nimi dále k severu že je nejdříve pustina 7 dní cesty a za ní, »uhneš-li se k východu, bydlí Thyssagetové . . .«, pak Jyrkové, Argippaiové a Issedoni.[4])

západě od Dněpru, a ještě více to, že jméno podle výkladu Tomaschkova má býti árijské, — kmen sám pak finský. Mám Amadoky za Thráky (srv. kap. X.).

[1]) *Σαυδαράται* uvedeni na psef. Protogenově v okolí Olbie. Srv. *Latyšev* Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini gr. et lat. I (Petrop. 1885) 38 Více o tom srv. dále v kap. VIII. a IX.

[2]) Z toho *saudar* — černě oděný. Řecká koncovka *-ται* (*Σαυδαράται*) odpovídá oset. koncovce plurálu *-tä* (Осетинскіе этюды. III. 79, Moskva 1886). Srv. i oset. *daräs* — oděv (tamže II. 112).

[3]) Dionova řeč XXXVI. (*Latyšev* Scythica I. 173). Srv. i Eustath. komm. k Dion. 309 a scholia 309.

[4]) 21. *Τάναϊν δὲ ποταμὸν διαβάντι οὐκέτι Σκυθική, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη τῶν λαξίων Σαυροματέων ἐστί, οἳ ἐκ τοῦ μυχοῦ ἀρξάμενοι τῆς Μαιήτιδος λίμνης*

Tedy podle této zprávy, celkem souhlasné a opakované[1]) též od pozdějších spisovatelů, vlast Budinů byla patrně kdesi při Donu za Melanchlainy, ale zároveň západně od Thyssagetů. Sídla jejich hodila by se pak nejlépe do rozsáhlého kraje mezi horním Donem a Volhou; každé umísťování k Saratovu a dále k Samaře mám už na základě tohoto textu za posunuté příliš na východ. V celku by však tato zpráva sama nebyla vyvolala velikého sporu o Budiny. Ale Herodot na ní nepřestal. Vykládáť dále v kap. 105 známou nám již tradici o Neurech, pravě, že se asi 30 let před výpravou Dareiovou vystěhovali z původní vlasti a usadili vedle Budinů, a tato druhá sídla, jež Neuři obývali v jeho době, popisuje tak, že jsme si je bez rozpaků položili na západ středního Dněpru od gubernie kijevské do Volyně, Podolí a Polska. Podle této zprávy tedy Budini žili v samém sousedství Neurů, kdesi poblíže Dněpru, — a to jest ovšem kraj dosti vzdálený od místa, které bychom na základě předchozích zpráv hledali za Donem. Toto druhé umístění dochází dalšího potvrzení i v pozdějších zprávách, a to těch, jež nejsou tou měrou závislé na Herodotu jako Mela nebo Plinius. Tak Ptolemaios (III. 5, 10) umísťuje Búdiny (*Βωδινοί*) do západní Sarmatie vedle Gevinů, hned za Bastarny a Karpiany, a *Βώδινον ὄρος* určuje[2]) mezi $58^0—55^0$ (srv. napřed str. 183 a dále kap. X.); po něm též Amm. Marcellinus (XXXI. 2, 14) klade je na západ.[3])

νέμονται τὸ πρὸς βορέην ἄνεμον ἡμερέων πεντεκαίδεκα ὁδὸν . . . . ὑπεροικέουσι δὲ τούτων δευτέρην λάξιν ἔχοντες Βουδῖνοι, γῆν νεμόμενοι πᾶσαν δασέαν ὕλῃ παντοίῃ.

¹) Srv. Pomp. Mela I. 19, 116. Budini Gelonion urbem ligneam habitant, iuxta Thyssagetae Turcaeque vastas silvas occupant aluntur que venando. Plin. IV. 88. Geloni, Thyssagetae, Budini, Basilidae.

²) Ptol. geogr. l. c. *καὶ πάλιν μεταξὺ μὲν Πευκίνων καὶ Βαστερνῶν Καρπιανοί, ὑπὲρ οὓς Γηουῖνοί, εἶτα Βωδινοί.*

³) Amm. Marc. l. c.: post quos (Neruos) Vidini sunt et Geloni perquam feri, qui detractis peremptorum hostium cutibus indumenta sibi, equisque tegmina conficiunt, bellatrix gens. Gelonis Agathyrsi conlimitánt . . . . post hos Melanchlaenas et Anthropophagos palari accepimus per diversa . . . Jiné zmínky o Budinech jsou v staré literatuře ještě tyto: Herodian resp. Stef. Byz. s. v. *Βουδῖνοι, ἔθνος Σκυθικόν, παρὰ τὸ δινεύειν ἐπάνω ἁμαξῶν ὑπὸ βοῶν ἑλκομένων· ἁμαξόβιοι γὰρ οἱ Σκύθαι. Παρμένων ὁ Βυζάντιος ἐν ἰάμβων πρώτῳ.* Klaud. Aelianus sděluje z Aristotela zmínku o Budinech v okolí Kariska, osady jinak neznámé (XVI. 33. *ἐν τοῖς περὶ τὸν Καρίσκον Βουδίνοις* [jeden rkp. *Βουδιανοῖς*] *οἰκοῦσι οὐ γίνεσθαί φησι πρόβατον λευκὸν ἀλλὰ μέλανα πάντα*). Zprávu o Budinských horách viz napřed na str. 183.

Většina vykladatelů Herodotových shledávala v obou skupinách zpráv odpory neslučitelné a proto, vyšetřujíc sídla Budinů, brala se především dvěma směry: jedni, opírajíce se o prvou skupinu, umísťovali je na východ mezi Don a Volhu, ba ještě dále až k Samaře nebo Astrachani [1]), jiní, na základě zprávy druhé, kladli zemi Budinů hned vedle Neuridy, do západní části střední Rusi. [2])

Nejméně stoupenců mělo mínění prostředkující v tom smyslu, že vlast Budinů rozkládala se mezi Dněprem a Donem [3]), anebo že byly dvě části tohoto kmene, jedna na Volze, druhá vedle Neurů. [4]) Jiné výklady jsou naprosto nesprávné, tak výklad Kolstera, jenž byv sveden nám již známým ztotožněním Herodotova

---

[1]) Sem patří většina vykladatelů. Tak soudili už *P. Köppen* (Jahrbücher der Lit. 1822, 272 sl.), *Potocki* (Hist. prim. 146), *Zeuss* (Die Deutschen 274), *Lelewel* (Nar. na zemiach słow. Mapa Skythie), *Heeren* (Ideen IV. Aufl. I. 2, 279), *Ukert* (Skythien 541), *Forbiger* (Handbuch III. 1123), *Georgii* (Russland 42), *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 25, 26), *Hansen* (Osteuropa 103), *Neumann* (Hellenen 91), *Stein* (Herodotus l. c.), *Bunbury* (History I. 195, vidí v nich však Slovany), *Reichardt* (Landeskunde 23, 109), *Müllenhoff* (D. A. III. 9, 16), *Bonell* (Beiträge I. 113), *Rawlinson* (Herodotus III. Map of Scythia), *Genest* (Osteur. Verh. nach Herodot, Progr. Quedlinburg 1883, 2.), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien. 1889 1 nsl., 28), *Much* (Zeit. f. d. Alterthum 1895, 36), *Dzieduszycki* (Wiadomości 190, 192, 366). *Maroński* (Herodot's Gelonen, Zs. d. westpr. Gesch. Ver. X. 1883, 6 nsl., ale podle něho se později přestěhovali více k západu do rjazaňského kraje 38), *Zabělin* (Ист. русс. жизни I. 223, 231, 254), *Lappo-Danilevskij* (Скиѳ. Древности 32), *S. Krasnodubskij* (srv. poznámku na str. 287), *Macan* (Her. mapa k I. dílu), *Hruševskij* (Ист. Укр. l. 49 sl., 57), *Bogusławski* (Hist. II. 167), *Braun* (Разысканія I. 73, 243).

[2]) Tak soudil už *Bayer* (Opusc. 89), *Naruszewicz* (Hist. nar. pol. I. mapa 1.), *d'Anville* (Mém. 584), hlavně však dokazoval *Šafařík* (SS. I. 215 sl.) a po něm přijímali *Eichwald* (Geographie 460, 474, Обиталища 62), *Naděždin* (Опытъ 75, Зап. Од. I. 92), *Sadowski* (Handelstrassen 79), *Mair* (Land II. 29), *Vocel* (Pravěk 226), *K. Müller* (Ptolem. Geogr. I. 427), *Hanusz* (Prace filol. 1885, I. 172), *Forbiger* (Orbis terr. Norimb. 1853. Tab. XV.), *Barsov* (Очерки 71), nověji *Miščenko* ЖМНП. 1896 V. кл. отд. 86, XII. 111) a jiných více (srv. řadu polských vykladatelů u *Marońského* Gelonen 6 sl.).

[3]) Na př. *Vocel* (Bedeutung 24), *Lindner* (Skythien 71), nověji *Prášek* (Herodot a pravlast Slov. 62); *Brun* kladl je také na pravý břeh Donu, ale mezi Kalmius, Mius a Samaru (Essai CI.), *Svistun* od Multan po horní Don (Научно-литер. Сбор. 1901, 241).

[4]) Tak už *Mannert* (Norden 138 sl.), nověji *Maretic* (Slaveni 9), *Braun* Разысканія I. 243) a připouští to i *Miščenko* (ЖМНП. 1896 XII. 112), ač sám by spíše obě zprávy měl jen za doklad dvou fasí při postupu Budinů z Asie do Evropy. Srv. i výklad *Tomaschkův* (l. c.).

Tanaidu s Dunajem, položil sídla Budinů k Dunaji a Budiny ztotožnil s Buliny vedle Liburnů [1]), nebo výklad Krautha, jenž zase sveden Skylakem a Skymnem, umísťujícím Budiny a Melanchlainy vedle Kolchů, obrátil směr líčení Herodotova za Donem ke Kavkazu, a vykládaje Herodotův Tanais za Kubaň, kladl Budiny na Manyč a Gelony na Kubaň[2]), — nebo Brehmerova lokalisace na Ilmeni a ztotožnění dřevěného města Budinů s Velkým Novgorodem. [3])

Sám jsem při bedlivé úvaze dat, která nám prameny poskytují, nemohl přijíti k přesvědčení, že by mezi oběma skupinami zpráv byl vskutku takový spor, aby jedna druhou vylučovala. Není to snaha po kompromissu, nýbrž prostý výsledek úvahy, jejíž základ leží hlavně v tom, že je chybou už na základě první skupiny zpráv posunovati sídla Budinů daleko na východ, na Volhu, kdežto se patrně rozkládala od střední Volhy na západ[4]), tedy

---

[1]) *Kolster* (Archiv für Phil. 1846—47 II. 36).

[2]) *Krauth* (Scythenland. Jahrb. f. cl. Phil 1890, 1). U Kavkazu je ostatně hledal už *Deguignes* (Mém. Acad. Inscr. XXXV. 359, 550), a *Krečetov* (Зап. Од. 1889, 480) na Manyči jako Krauth.

[3]) *Brehmer* Entdeckungen I. 536.

[4]) Hlavní zpráva Herodotova o sídlech Budinů zní takto (IV. 21): *Τάναϊν δὲ ποταμὸν διαβάντι οὐκέτι Σκυθική, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη τῶν λαξίων Σαυροματέων ἐστί, οἳ ἐκ τοῦ μυχοῦ ἀρξάμενοι τῆς Μαιήτιδος λίμνης νέμονται τὸ πρός βορέην ἄνεμον, ἡμερέων πεντεκαίδεκα ὁδόν, πᾶσαν ἐοῦσαν ψιλὴν καὶ ἀγρίων καὶ ἡμέρων δενδρέων. ὑπεροικέουσι δὲ τούτων δευτέρην λάξιν ἔχοντες Βουδῖνοι, γῆν νεμόμενοι πᾶσαν δασέαν ὕλῃ παντοίῃ* 22. *Βουδίνων δὲ κατύπερθε πρὸς βορέην ἐστὶ πρώτη μὲν ἔρημος ἐπ' ἡμερέων ἑπτὰ ὁδόν, μετὰ δὲ τὴν ἔρημον ἀποκλίνοντι μᾶλλον πρὸς ἀπηλιώτην ἄνεμον νέμονται Θυσσαγέται, ἔθνος πολλὸν καί ἴδιον.* 123. *ἡ δὲ ἔρημος αὕτη ὑπὸ οὐδαμῶν νέμεται ἀνδρῶν, κέεται δὲ ὑπὲρ τῆς Βουδίνων χώρης, ἐοῦσα πλῆθος ἑπτὰ ἡμερέων ὁδοῦ. ὑπὲρ δὲ τῆς ἐρήμου Θυσσαγέται οἰκέουσι, ποταμοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν τέσσερες μεγάλοι ῥέοντες διὰ Μαιητέων ἐκδιδοῦσι ἐς τὴν λίμνην τὴν καλεομένην Μαιῆτιν, τοῦσι οὐνόματα κέεται τάδε, Λύκος, Ὄαρος, Τάναϊς, Σύργις.* Herodot tedy umísťuje za Budiny kmen Thyssagetů, kteří jsou však od nich odděleni pouští 7 dní cesty dlouhou; podle výslovné poznámky Herodotovy (22) sedí Thyssageti ne přímo na sever za Budiny, ale k východu, a to, jak Herodot dále vykládá, v zemi, z níž pramení čtyři velké řeky tekoucí zemí Maietů do jezera Maietského: Lykos, Oaros, Tanais a Syrgis. Lykos a Oaros jsou sporné (srv. napřed str. 172), ale Tanais a Syrgis jsou Don s Doncem. Rozkládala se tedy země Thyssagetů na hořejším toku těchto řek Donce a Donu a snad i Volhy a ležela na východ od pouště oddělující ji od Budinů. Jakkoliv nelze uvésti zprávu tuto ve shodu se skutečným obrazem geografickým a se všemi zprávami o sídlech Skythů a Sarmatů — Herodot to má zde všechno popleteno, — přece jádro zprávy té ukazuje na to, že Thyssageti, sedící kdesi na Donu, Donci a Volze za

při Donu; uvážíme-li dále, že Budini jsou líčeni jako národ veliký a četný a že jiné zprávy zmiňují se o nich v poříčí dněprovském, — pak jediný pohled na mapu přesvědčí nás, že zde nepřekonatelného sporu není, přijmeme-li, že velký národ Budinů rozložen byl mezi středním Dněprem a Donem. Mám proto lokalisaci, kladoucí Budiny na Desnu a dále od ní až k hornímu Donu, za nejpřirozenější a nejlepší už na základě samotných dat topografických (nehledě k jiným, jež nám ještě dále vyplynou) a nesouhlasím proto ani s výkladem Müllenhoffovým a jeho stoupenců, kteří kladli Budiny na Volhu, ani s Šafaříkem, jenž je zase posunoval příliš daleko na západ, do Bělorusi a Volyně. Soudím prostě, že Herodota došly zprávy o Budinech ze dvou obchodních cest, jednak od kupců z cesty dněprovské, jednak od kupců, kteří po Donu šli k Volze a do Asie. Odtud povstaly i zdánlivé odpory a dvojí umístění, ač ve skutečnosti kmen Budinů byl jeden, sedě mezi Dněprem a Donem. Sem na tyto končiny hodí se také dobře poznámky Herodotovy a jiných o lesnatém a vodnatém rázu země Budinské, o zvířeně tam žijící [1]) lépe, než na končiny povolžské Podesní je dosti bařinaté, srv. na př. kraj u Něžína na mapě Tilloově. Konečně i Budinské hory Ptolemaiovy (III. 5, 5) i Mons Bodua, z něhož u Honoria (k. 37) vytéká Asdrubelena (Volha?) — shodují se spíše s umístěním Budinů při Dněpru nežli v Povolží, a možno-li se dovolávati nějakého jádra ze zprávy Herodotovy o výpravě Dareiově, jenž při ní došel i do země Budinů (srv. napřed str. 230), pak je zjevno, že Dareios spíše mohl za krátkou dobu své výpravy dostihnouti Dněpra a dolní Desny nežli Saratova nebo Caricyna. Ještě větší podpory dosáhl by výklad náš, kdybychom uznali Herodotův Tanais ne za Don, ale za Donec [2]), jak nedávno ne bezdůvodně Prášek vyložil, ale za nutný výklad tento nepokládám.

Sarmaty, umístěni byli na východ od Budinů a zpráva tato ukazuje opět na západní sídla Budinů. Ostatně se při těchto zprávách nedosáhne nikdy plné shody mezi správným umístěním Thyssagetů, poměrem jejich k pořadí ostatních kmenů a Herodotem uvedenou sítí vodní.

[1]) Her. IV. 21, 109. Srv. dále na str. 281 pozn. 1.

[2]) *Prášek* Č. Mus. Fil. 1902, 57. Prášek se tím přiblížil k lokalisaci, kterou jsem již vyložil v Starov. Zprávách str. 112, ale odchyluje se v tom, že Neury posunuje příliš k západu, Androfagy a Melanchlainy klade na sever — což pokládám za nemožné (srv. str. 273) —, a Budiny klade následkem toho od Charkova a Voroněže přes Dněpr »do oblasti jeho pravobřehých přítoků, do sousedství močálů a Rokytna« (l. c. 61).

Záhadnou zmínku Herodotovu o »druhé vlasti« Budinů (IV. 21): *„δευτέρην λάξιν ἔχοντες“* vyložiti dlužno zcela prostě bez kombinací. *Δευτέρη λάξις* neznačí zde druhou »vlast«, jak se také překládalo[1]), a neznačí, že Budini mimo tuto druhou vlast bydlili kdysi nebo současně ještě v nějaké jiné, původní, — překlad tento zavdával pak snadno podnět k hypothesím o jakémsi stěhování Budinů, — nýbrž je to výraz, jejž překládati musíme v této kapitole Herodotově ve spojení s *πρώτη λάξις* Sarmatů. Herodot prostě chtěl říci: Když Tanais překročíš, přijdeš do nové země, jež není již skythská, a v ní první kus, část (*πρώτη τῶν λαξίων*) patří Sauromatům v délce 15 dní cesty, druhý kus, druhá část (*δευτέρη λάξις*) za nimi Budinům. Není to žádná narážka na nějakou »druhou vlast« Budinů a na nějaké stěhování.

Se sporem o sídla souvisí úzce i spor o národnost Budinů. Herodot jí blíže neoznačuje, ale vyličuje několika řádkami velký rozdíl Budinů a sousedících s nimi Gelonů, Řeků a Skythů v tělesném vzezření, v řeči i v mravech tak, že o samostatné a od Skythů odlišené národnosti Budinů nemůže býti pochyby.[2]) Seděli-li pak Budini v době Herodotově vedle slovanských Neurů, tak už sama sídla přivádějí nás k otázce, zda nebyli Slované. A také skoro všichni ti, kdož sídla jejich kladli na západ, přiklonili se více méně určitě pro národnost buď slovanskou[3]) nebo litevskou. Seděli-li však Budini na východě mezi Donem a Volhou, pak ovšem na slovanský původ a příslušnost těžko pomýšleti. Pak možno předem souditi pravděpodobně jen na kmen finský, a zastanci této vlasti neváhali také téměř všichni[4]) vy-

[1]) Srv. na př. český překlad Kvíčalův.

[2]) Her. IV. 108: (*Γελωνοὶ*) *καὶ γλώσσῃ τὰ μὲν Σκυθικῇ τὰ δὲ Ἑλληνικῇ χρέωνται. Βουδῖνοι δὲ οὐ τῇ αὐτῇ χρέωνται καὶ Γελωνοί, οὐδὲ δίαιτα ἡ αὐτή. οἱ μὲν γὰρ Βουδῖνοι ἐόντες αὐτόχθονες νομάδες τέ εἰσι καὶ φθειροτραγέουσι μοῦνοι τῶν ταύτῃ, Γελωνοὶ δὲ γῆς τε ἐργάται καὶ σιτοφάγοι καὶ κήπους ἐκτημένοι, οὐδὲν τὴν ἰδέην ὅμοιοι οὐδὲ τὸ χρῶμα.*

[3]) V čele jich byl *P. Šafařík* (SS. I. 215 sl.) Srv. jména svrchu uvedená v pozn. 2 na str. 277. Ostatně bylo kdysi hlásáno i příslušenství ke Germanům a to už *Mannertem* (Norden 138), *Hallingem* (De flava gente Budinorum, Berlin 1834, srv. *Šafařík* SS. I. 219) a později ještě *Brandstätterem* (Scythica 80).

[4]) Srv. svrchu jmenované, až na *Bunburyho* (l. c.) a *Reichardta* (Landeskunde 23, 109), kteří prohlašují Budiny za Slovany k Volze pronikle. *Miščenko* má zase Budiny i Neury za Iránce, prvé pomíšené s Finy (l. c. 113). S nesmyslnými hypothesemi spojujícími Budiny s buddhisty přišel *Ivan Golovin*

sloviti se v ten smysl, že staří Budini představují nám jeden z hlavních finských kmenů na Volze, nejspíše praotce dnešních Mordvinů nebo Votjaků.

Rozhodnutí v této otázce, pro staré dějiny slovanské důležité, je velmi nesnadné. Lokalisace, jež by nám mohla ukázati, s jakými národy zde předem možno počítati, jest sporná, jak jsme právě viděli. A i když se postavíme na stanovisko, k němuž jsem došel, a umístíme Budiny do středu Rusi od Dněpra k Donu, nenajdeme v něm žádného vodítka pro určení národnosti. Máť umístění toto i ethnologicky ráz centrální a Budini v něm sedí mezi Slovany na západě, Litevci na severozápadě, Finy na severu a na východu, Sarmaty, Skythy a snad i zbytky Kimmeriů, Thráků na jihu. Z těchto národností, jež je obklopují, odpadají však na základě přímého výroku Herodotova Skythové s příbuznými Sarmaty a podle všeho ani zbytky Thráků nemají nic společného s velkým, autochthonním národem budinským rozsazeným na severu. Zůstávají tedy jen Slované, Litevci a Finové, ale mezi nimi je již volba těžká. Lokalisace a spolu s ní ráz kraje při tom odpadají, líčení mravů a zvyků nemá pointy ethnologicky výrazné[1]), — zbývá vskutku jen hledisko anthropologické a jazykové.

(Die gesch. Entwickelung des russ. Volkes, Leipzig 1877) a s něčím podobným i *V. S. Peredolskij* (Новгородскія древности. Novgorod 1898, I. 661).

[1]) Sem patří zpráva Herodotova (a jiných, srv. Stef. Byz. s. v.), že jsou domorodí, kočovníci, že jedí vši (šišky?), že jsou lovci bobrů, vyder nebo losů (*θηρία τετραγωνοπρόσωπα*), že nosí kožichy (*σίσυρνα*) lemované vydřinou a bobrovinou. O tarandu v zemi Budinů srv. Aristotela (*περὶ θαυμ. ἀκουσμ.* 30), Filona (*περὶ μέθης* 42) a Theofrasta (*ἀποσπ.* fr. 172). To jsou všechno znaky, jež v určování národnosti nerozhodují. Zmínku o kočování v kraji hustě zalesněném třeba vyložiti v tom smyslu, že mění sídla, lovíce v kraji, dokud poskytoval výživy. Zpráva Herodotova, že Budini *μοῦνοι φθειροτραγέουσι*, rozčilila několikráte klidnou hladinu Herodotovy kritiky. Některým zastancům slovanskosti Budinů zdál se výklad »vši pojídající« urážlivým a vykládali proto *φθείρ* — šiška. Tak vykládal na př. *Šafařík* (SS. I. 215), *Reichardt* (Landeskunde 110), tak i *Stein* (Her. l. c.), *Bonell* (Beiträge I. 108) a podnes *Latyšev* (Scyth. I. 42). Nověji zase *Miščenko* houževnatě hájí výklad první (К вопросу о бытѣ Геродотовыхъ Будиновъ. Юбил. Сборн. въ честь В. Ѳ. Миллера. 10—13; Геродотовскіе вшеѣды. Фил. Обозр. 1898. XV. 73). Kdyby bylo možno zjistiti, že *φθείρ* zde značí šišku, bylo by to dalším dobrým vodítkem pro lokalisaci kmene. Neboť pak by byl neseděl mimo oblast jehličnatých stromů, jejichž jižní hranice v Rusku jde od Žitomíra na Kijev a horní Oku. (Srv. mapu u str. 272). Ale staří to patrně pojímali ve smyslu druhém. Proto také epitheton »všijedů« udrželo se později jako mythické jméno nějakého ne-

S anthropologického hlediska důležit je výrok Herodotův v k. 108, kde praví o Budinech ἔθνος γλαυκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστι καὶ πυρρόν. Co epitheta tato značí, jak je dlužno překládati, je, pravda, opět spor. Jedni je vztahovali na umělé barvení a tetování těla, tak na př. Eichwald, Larcher, Renell, Vambéry, druzí vztahovali je na přirozené zbarvení zevnějšku Budinů a to výraz γλαυκὸν (sc. τὰ ὄμματα) na světlé, modré oči, πυρρὸν buď na vlasy nebo na barvu pleti.[1]) Sám nepochybuji, že jen druhý výklad je přirozený a správný, a maje zření k celé řadě podobných starověkých zmínek překládám »kmen celý silně modrooký a rusý«. A oba tyto znaky byly po výtce příznakem árijských kmenů sedících u Baltického moře, Germanů, Litvolotyšů i Slovanů, jak jsem již napřed na str. 106 sl. obšírně byl vyložil.[2]) Oba tyto znaky, tvořící hlavní rysy t. zv. světlé komplexe (Herodot užívá pro to slova χρῶμα IV. 109), vyskytují se sice dnes v dosti značné míře u jedné části Finů a to severních (Tavastů, Estů, Livonců), ale tento zjev mezi Finy jest anthropologickým problémem podnes nerozřešeným a co hlavní, u jižních volžských Finů ustupuje rozhodně typu tmavému.[3]) Máme-li tedy před sebou v středu staré Rusi kmen vyznačený světlou komplexí, tu s hlediska dosavad-

---

známého kavkazského kmene. Srv. Φθειροφάγοι Strabonovy (XI. 2, 1, XI. 2, 14, 19), u Plin. VI. 4, 14, a Arriana Per. plus 27. A ještě v geografii Mojžíše Chorenského (vyd. Sucrim v Benátkách 1881) jmenují se mezi kmeny asijské Sarmatie Ftheirofagové.

[1]) Tak soudila největší část vykladatelů počínajíc *d'Anvillem* (Mém. 586) a *Ukertem* (Skythien 537) po *Šafaříka* (SS. I. 220), *Bruna* (l. c.), *Miščenka* (l. c.), *Pogodina* (Къ вопр. о Θрак. 22). Druhé epitheton *Müllenhoff* (DA. III. 102), *Kolster* (II. 60) a *Stein* (Her. l. c.) vztahovali na pleť, dovolávajíce se zpráv Hippokratových o vzezření Skythů (srv. str. 258). *Senkovskij* (Библіот. для чтенія 1838, XXVII. 3, 103) a po něm *Naděždin* (Зап. Од. I. 93) vztahovali obě epitheta k barvě pleti (бѣлобрысость и веснушечность). O starších výkladech srv. i *Ukert* (Skythien 288, 537).

[2]) Dovolávali se analogií nám s části už známých u Agathyrsů a Thráků a zprávy o podobném zvyku u Gelonů (picti Gelones Verg. Georg. II. 115). Srv. napřed str. 105 a str. 265.

[3]) Srv. *Niederle* Původ Slovanů 145 sl. U volžských Finů, na př. Mordvy, nalezl *V. Majnov* (Мордва-Эрзя. Спб. 1883, 105, 186) 86% tmavovlasých proti 3·6% světlovlasých při středním indexu lebečném 82,6. Typ Votjaků a Ostjaků definuje *Dr. H. Pápai* za mongoloidní, komplexe tmavé (»Unter Wogulen und Ostjaken« v Ethn. Mitth. aus Ung. 1891, II. 67, a »Der Typus der Ugrier« tamže III. 263. Srv. práce St. *Sommiera* (Archivio per l'antropologia 1887, XVII.), *N. Malijeva* (srv. Arch. f. Anthr. IX. 226) atd. Jinak je však i na Volze místy dosti značné procento typu světlého.

ního vědění musíme jej mnohem pravděpodobněji připojiti k árijským blondinům západním než k Finům na dolní a střední Volze. To je jedna věc poutající Budiny k Slovanům nebo Litevcům a vzdalující je od volžských Finů.[1])

Důležitější jsou však bez odporu jazykové doklady, ačkoliv ani ty nevedou k výsledku zcela rozhodnému.

Jeden z nich by nasvědčoval vážně národnosti finské, totiž zpráva Aristotelova (srv. str. 276) o Budinech, žijících v okolí jinak neznámé osady Karisku (*Καρίσκος*), neboť jméno této osady bylo by lze spojovati s votj. zyrj. a perm. *kar* — město. Ale doklad tento nemůže býti rozhodný. Jednak se s kmenem *kar* shledáváme častěji na jihu v násloví pontských jmen, při nichž stěží nebo vůbec nelze mysliti na původ finský (srv. *Καρδησσός*, *Κάρκινα*, *Καρκινῖτις*, *Καρσία*), a nemusí tudíž jméno osady *Καρίσκος*, o jejímž položení jinak ničeho nevíme, býti utvořeno Finy.[2]) Za druhé svědčí proti finské příslušnosti Budinů velmi rozhodně samo jméno národa, jež — a o to asi stěží může býti spor — nejvíce a nejbližší analogie má v jazycích slovanských.

Od jakého kmene slovanského tvořen byl název Budinъ, nelze s určitostí pověděti. Mohl to býti i kmen **боуд-** (č. *budovati*, *búda*, pol. *budować*, r. *буда*, lit. *buda*, lot. *būda*) i **бъд-** (stsl. **бъдѣти, бъдьнъ, боудити**) a konečně i kmen **бѫд-**.[3]) Všechny tyto kmeny mají své hojné deriváty v slovanské osobní i místní nomenklatuře. K oné řadě patří Budislav, Budslav, Budimir, comes Budon v Nitře r. 1264, Trenčan Buda r. 1243 a jiný Buda z Turce r. 1293[4]), Буды vévoda Jaroslavův v letopise Kijevském (k r. 1018), Budin, Budina, Bdina.[5]) K této zase množství topografických jmen na př. v západním Rusku a Polsku Buda (řeka v mohylevské gub.) a Budka (říčka u Poltavy), Budyczna, pak jména osad Buda, Budajevo, Budina, Budišči, Budovka, Budky, Budka, Budy, Budaki, Budanovka, Budcza, Budenica, Budków, Budkowo, Budkowice, Budkówka, Budne, Budnik, Budniki, Budno, Budoszkowice, Budów, Budowo, Budslaw, Budzyń, Budylów, Budyń, Budylówka, Budynin,

---

[1]) Srv. i *Niederle* Původ Slovanů 60 sl

[2]) Srv. snad i zápis v slovníku Hesychiově *καραρύες — οἱ σκυθικοὶ οἶκοι.*

[3]) *Miklosich* (Denkschriften der Wien. Akad. 1865, 18).

[4]) Slov. Pohľady XI. 399 sl.

[5]) V XIII. st. Srb *Budin* (*Miklosich* Monum. serb. 18, str. 12), *Budina* (srb. list. z Almissy 1245, *Miklosich* Denkschr. d. Wien. Akad. X. 251), *Budec*, *Budek*, *Buden* (*Gebauer* Slovník staroč. s. v), *Bdina* (ČČM. 1832, 60)

Budianka atd., v zemích českých Buda, Budeč, Budče, Budňany, Budějovice, Budenice, Budenín, Budětice, Budíkov, Budín, Budislav, Budišov, Budišovice, Budkov, Budkovice, Budov, Budy, Budyně, Buděcko, — v horních Uhrách Budín, Budimír, Budikovany, Budiná; u Jihoslovanů Budaci, Budački, Budak, Budakovac, Budanje, Budjanovci, Budje, Budanica, Budaševo, Bdin, Budim atd.[1])

I když etymologický význam každého jména není zcela jasný, netřeba pochybovati, že máme před sebou jméno slovanské, poněvadž na to ukazuje morfologie slova. A totéž platí o ethnologiku *Budinъ*. Podle všeho jméno Budinъ značilo buď obyvatele v budách žijící (tak vykládal Maretić), nebo ještě spíše obyvatele kraje **Budy* zvaného, a to proto, že jméno to vystupuje jako název topografický nejčastěji. V polském Slovníku geografickém je jich pod heslem Budy uvedeno 59 a v dodatcích 115, jmen Buda v dodatcích 138 a Budka, Budki 29.[2]) O stáří jména netřeba pochybovati; je velmi pravděpodobno, že osady Buda, Budy byly už za dávných dob hojné tak, že mohlo z jmen těch povstati i označení kraje a kmene, utvořené analogicky k Rusín, Vlašín, Srbín, Uhřín, Sasín.[3]) Doložená osobní jména Budin, Bdin, jsou ovšem patrně odvozena od kmene *bъd-*.[4]) Tímto výkladem nechci říci, že Budin

---

[1]) Část těch jmen sebral už *Šafařík* (SS. I. 223), po něm *Miklosich* (Bildung der Ortsnamen im Slawischen atd. Denkschriften d. Wien. Akad. 1865. Bd. XIV., 18) a *Filevič* (Ист. Р. I. 95). Největší sbírku má polský Słownik geograficzny (I., Warszawa 1880), počínaje heslem *Bud.*

[2]) Nejvíce Bud je podle Słownika v končinách Mazovska (gub. varšavské, płocké a łomźynské), ale mimo to hojně i široko v okolí. Při tomto hesle dí Słownik (I., 439): »*Buda, Budy* nazwa ogólna geotopograficzna osad leśnych lub powstających po wyciętych lasach. Pierwotnie oznaczała ona samo mieszkanie osadnika leśnego . . . Gdy z osad, których mieszkańcy trudnili się łowiectwem, pszczolnictwem . . . zaczęły się tworzyć osady rolnicze, zatrzymały one swe pierwotne nazwisko, choć miejsce bud zastąpiły chaty.«

[3]) V tom případě bylo by *Bovδῖνοι* paralellou k slov. názvu veletského kmene, žijícího mezi ř. Rekenicí a Varnavou a jmenovaného v pramenech *Chyzzini* (Ann. Saxo ann. 952, Adam Brem. II., 18, III. 19, 21) nebo *Kycini* (Helmold I., 2), — je-li správný výklad Šafaříkův (SS. II. 600) na Chyžany (od stsl. хъıжа, хъıжина, хъıзина příbytek, č. chyše, slov. chyža, p. chyź, chyźa, r. хижа. Srv. město Chýše v Čechách, Chyžné na uherském Slovensku, vsi Chyszow (Chyźów) v okr. tarnovském a žitomírském, ves Chyźe v okr. cieszanowském, vsi Chyszowice (Chyźowice) v okr. rudeckém a hrubieszowském, Chyźyny v okr. novomińském, Chyźyna v okr. přemyšlském. Jinak slovník Daljův vykládá: »будники, будаки — бывшіе будные крестьяне.«

[4]) Miklosich (Lex. palaeosl. 49) uvádí také stsl. бѫдъıнъ (cod. saec. XV. Vost.) od kmene бѫд- ve smyslu ‚monumentum‘: запоклда ему съ землею

je jméno původu prokázaně slovanského, ale tolik zdá se mi býti na jevě, že proti výkladu ze slovanštiny neobstojí žádný, který byl dosud s jiné strany podán ve prospěch na př. příslušnosti finské nebo turecké[1]), o starých chybných a kuriosních výkladech ovšem ani nemluvě.[2])

Z důvodů vyložených neváhám umístiti sídla Herodotových Budinů na západě v sousedství Neurů, klásti je do střední Rusi mezi Dněpr a Don, příbližně na Desnu a Sejm, a při tomto umístění na základě výslovného udání Herodotova, že Budini jsou národ od Skythů odlišný, pak na základě tělesného typu a konečně i z vyloženého významu a tvaru jména prohlásiti je spíše za velký kmen slovanský, patřící k větvi východní, tedy za část pozdějšího kmene velkoruského, jenž patrně již v době velmi staré zaujal poříčí Desny, dav jí jméno slovanské, a jenž přirozeně v době Herodotově mohl pronikati po Sejmu až k hornímu Donu. Není to ovšem positivní, nezvratný výsledek, nýbrž jen these, která mi přes některé pochybnosti odpovídá i zprávám starých pramenů i ethnologickému vývoji Rusi lépe, než všechny ostatní these, té nevyjímajíc, která Budiny klade mezi Don a Volhu a vidí v nich kmen finský. Něco určitého se ovšem v otázce této sotva kdy dovíme.

S otázkou Budinů úzce jsou spojeny i zprávy o Gelonech (*Γελωνοί*, Gelones, Geloni, pozd. Gelonii) a středisku jejich, t. o velkém, ze dřeva zbudovaném městě Gelonu (*Γελωνός*). Herodot vykládá o Gelonech (IV. 108, 109), že jsou původem Řekové, kteří vypuzeni

---

равно погрести сѧ а могылы не соути ни тризнъ творити ни бдына дѣıати). Na Bělorusi prý dosud dubové desce na hrob položené říkají бдынъ (*Bogusławski W.*, Dzieje Słowiańszczyzny póln.-zach. II. 816). V běloruských slovnících jsem však toho nenašel. Srovnej i zprávu Ibn Faḍlána o ruských pohřbech (*Harkavi* Сказанія 96, 101).

[1]) *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 232), *Hansen* (Osteuropa 173).

[2]) V starší době bylo na př. v oblibě viděti v názvu Budin jen přeměnu slov. jména *Vend* (Budin — Vudin — Vędin, Ant) — srv. *Ossoliński* (Vinc. Kadlubek 1822, 147), *Eichwald* (Обиталища 66, Geographie 280, 460, 471), *Senkovskij* (l. c. 96), *Kaulfuss* (Slawen 46), *Grigorovič* (Р. Фил. В. 1879, I. 274), zejména když sám Dobrovský do jisté míry shodu zvuku uznával (*Jagić* Писма Добровскаго 153, 665); podobné výklady viz ještě u *Tomaschka* (Sitzungsber. Akad. 1889, 4) a *Brauna* (Разысканія I. 85, 245), jenž předpokládá starší tvar **Vudin* od fin. *ud* < *wud* (voda). Nově jméno to podivně (od kmene *βου-*) vykládá *R. Much*, ztotožňuje to s Ptol. Geviny »junge Rinder« (Zs. f. d. Alterth. 1895, 36). Podobný výklad podal však už Stefanos Byz. (*Βουδῖνοι παρὰ τὸ δινεύειν ἐπάνω ἁμάξων ὑπὸ βοῶν ἑλκομένων*).

byvše z pontských osad, usadili se ve vnitrozemí mezi Budiny a mají také řeč poloskythskou, polořeckou. Líčí dále, že i vzezřením a způsobem života liší se od Budinů. Kdežto tito jsou nomadi, Geloni vzdělávají půdu, živí se obilím, mají zahrady, slovem jsou od Budinů velice rozdílni a Řekové pontští prý chybují, dávajíce někdy i Budinům název Gelonů. O městě Gelonu vykládá pak, že je vystavěno celé ze dřeva i domy i chrámy (se sochami řeckých bohů a s řeckými slavnostmi) a že je ohrazeno zdí vysokou a dřevěnou 30 stadií zdéli na každé straně.[1])

Podle této zprávy v zemi Budinů byla veliká kolonie obyvatelů původu jiného, soustředěná v rozsáhlé osadě. Jaký to byl lid, o tom nevíme z žádné jiné zprávy ničeho, a proto nezbývá než přidržeti se výkladu samého Herodota a v obyvatelích Gelonu viděti jakousi směsici domorodců s kupci řeckými, kteří se patrně v tomto důležitém vnitrozemském emporiu obchodním už ode dávna usazovali a ovšem brzy zbarbarštěli.[2])

Výklad tento neshoduje se ovšem úplně se zprávami pozdějšími, v nichž se sice o Gelonech nedovídáme ničeho nového,

---

[1]) Celá tato důležitá a zajímavá zpráva Herodotova o Budinech a Gelonech zní následovně: IV. 108. *Βουδῖνοι δὲ ἔθνος ἐὸν μέγα καὶ πολλὸν γλαυκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστι καὶ πυρρόν. πόλις δὲ ἐν αὐτοῖσι πεπόλισται ξυλίνη, οὔνομα δὲ τῇ πόλι ἐστὶ Γελωνός. τοῦ δὲ τείχεος μέγαθος κῶλον ἕκαστον τριήκοντα σταδίων ἐστί, ὑψηλὸν δὲ καὶ πᾶν ξύλινον, καὶ οἰκίαι αὐτῶν ξύλιναι καὶ τὰ ἱρά. ἔστι γὰρ δὴ αὐτόθι Ἑλληνικῶν θεῶν ἱρὰ Ἑλληνικῶς κατεσκευασμένα ἀγάλμασί τε καὶ βωμοῖσι καὶ νηοῖσι ξυλίνοισι, καὶ τῷ Διονύσῳ τριετηρίδας ἀνάγουσι καὶ βακχεύουσι. εἰσὶ γὰρ οἱ Γελωνοὶ τὸ ἀρχαῖον Ἕλληνες, ἐκ τῶν δὲ ἐμπορίων ἐξαναστάντες οἴκησαν ἐν τοῖσι Βουδίνοισι. καὶ γλώσσῃ τὰ μὲν Σκυθικῇ, τὰ δὲ Ἑλληνικῇ χρέωνται. Βουδῖνοι δὲ οὐ τῇ αὐτῇ γλώσσῃ χρέωνται καὶ Γελωνοί, οὐδὲ δίαιτα ἡ αὐτή.* Srv. Mela II. 14: Geloni hostium cutibus equos seque velant, illos reliqui corporis, se capitum. Amm. Marc. XXXI. 2, 14 Geloni: perquam feri, qui detractis peremptorum hostium cutibus indumenta sibi, equisque tegmina conficiunt, bellatrix gens.

[2]) Za kolonisty řecké vykládá je i *Miščenko* (Изв. Геродота 111). Jiné výklady často měly Gelony za kmen slovanský (tak *Šafařík* SS. I. 221, *Bunbury* History I. 195, *Rössler* Zeitpunct 77), *Mannert* za Germany (III. 17), *Mair* a *Cuno* za Litevce (Land der Skythen II. 62 a Forschungen 41), jako už dříve před lety Rask a Narbutt a potom Pierson; proti této thesi výborně vystoupil *St. Maroński* spisem »Herodot's Gelonen keine preussisch-litauische Völkerschaft« (Zeitsch. des westpr. Gesch.-Vereines. X. 1883. Danzig 1–54), vykládaje sám Gelony jen za pouhý pojem literárněhistorický. Jméno vyložiti se nepodařilo. Šafařík myslil na pokažené jméno Hellenů, z litevštiny vykládali je Cuno a Mair (l. c.), Tomaschek z řec. γελεῖν — kvésti, γελεοντες »die Glanzvollen, Blühenden« (l. c. 30).

ale v nichž Geloni stále vystupují jako národ v evropské nebo asijské Sarmatii[1]) — ale chceme-li zůstati na pevnější půdě, nezbývá než přidržeti se výkladu, který podává Herodot a který není nepřirozený, uvážíme-li značné obchodní spojení Řeků s vnitrem Skythie.[2]) Také Eustathios rozuměl Herodotovi v tomto smyslu.[3])

Hůře je s otázkou, kde máme hledati starý Gelonos. Je zřejmo, že odpověď závisí předem na tom, kam umístíme sídla Budinů, — a ta jsou konec konců sporná. Něco jest ovšem pravděpodobno: že Gelonos, patrně jedna z důležitých obchodních stanic, nalézal se na jedné z velkých drah obchodních, jdoucích od severního břehu Pontu do vnitrozemí; poněvadž pak dráhy ty šly přirozeně po toku velkých řek, můžeme starý Gelonos hledati buď na středním Dněpru nebo na středním Donu (Donci). Na Volze u Saratova, nebo Caricynu, kam jej tak mnozí kladou[4]), sotva byl, neboť jádro Budinů nutno posunovati každým způsobem na západ od Volhy a od země Thyssagetů. Se svého hlediska, výše vyloženého, byl bych spíše pro Dněpr, uznávaje pak za možné, že Gelonos byl starší osadou na místě dnešního Kijeva[5]), a to proto,

[1]) Pomp. Mela II. 14; Dion. Perieg. 308; Ptolem. III. 5, 10; Amm. Marc. XXXI., 2, 14; Eustath. ad Dion. 310; Stef. Byz. s. v. *Γελωνοί*; Vergilius Georg. II. 115; Marc. Capella VI. 663 (ed. Eyssenhardt str. 227). Zmínky zasluhuje, že později scholiasta Adama Bremského Gelony (píše *Gelani*) ztotožnil se slovanskými Velety (schol. 120): »Qui (Alani) lingua eorum Wilzi dicuntur, crudelissimi Ambrones, quos poeta Gelanos vocat.« (Srv. Vergilius Georg. III. 461.)

[2]) Že se řečtí kolonisté usazovali i ve vnitrozemí, svědčí zpráva Herodotova a Thukydidova o kolonistech v Myrkinu v zemi Edonů (Her. V. 11, 23, 124; Thuk. IV. 107). Srv. *Preller* Über die Bedeutung des Schwarzen Meeres f. d. Handel und Verkehr der alten Welt. Dorpat 1842, 45.

[3]) Comm. ad Dion. 310.

[4]) Sem kladli jej skoro všichni ti, kdo Budiny kladli na Volhu. *Zabělin* (Исторія р. жизни I. 234) pomýšlel na místo, kde stálo pozdější město Uvek neboli Ukek. To přijal méně opatrně a hájil nověji *S. S. Krasnodubskij* ve spise „Укекъ. Доклады и изслѣдованія по археологіи и исторіи Укека“, Saratov 1890, v němž dokazuje, že dnešní hradiště Ukek na břehu Volgy 8 verst pod Saratovem jsou ostatky Gelonu a země Budinů že rozkládala se mezi horním Donem, Okou i Volhou. Proti tomuto výkladu vystoupil ve výborné stati *Th. Miščenko* „Извѣстія Геродота о внѣскиѳскихъ земляхъ Россіи“ (ЖМНП. 1896, 12, 103 nsl.). Také *Hansen* položil Gelonos na Volhu, ale měl jej za kolonii slovanskou (Osteuropa 172).

[5]) V Kijevě hledali Gelonos už *Naděždin* (l. c., nebo spíše kdesi na Dněstru), *Kolster* (Neue Jahrb. f. Phil. 1858, 333), pak *Mair* (Land der Skythen II. 59, 61b) a *H. Jireček* (Unser Reich 60), jenž jej pojil s Exam-

že v okolí jeho nové nálezy archaeologické konstatovaly v kultuře t. zv. tripolské množství sledů vlivů od moře Aegejského už v době, jež dobu Herodotovu předcházela o řadu století.[1]) Bezdůvodně a daleko šli ti, kdož ztotožnili Gelonos s Velkým Novgorodem.[2])

O dalších Herodotem uváděných sousedech Skythů ve vnitrozemí šířiti se netřeba, neboť nespadají již na sever a nemají žádných styků se starými dějinami slovanskými. Herodot totiž mimo Sarmaty za Donem, jejichž pozdější historii věnujeme zvláštní kapitolu, uvádí ještě následující řadu kmenů sedících za Sarmaty a na východ od Budinů (IV. 22—27): Thyssagety (*Θυσσαγέται*) a sousedy jejich Jyrky (*Ἰύρκαι*), dále k východu jiné Skythy (*Σκύθαι ἄλλοι*), dále v kamenité zemi lysohlavé Argippaie (*Ἀργιππαῖοι*), na stráních vysokých hor, k nimž až přicházeli Skythové a pontští Řekové (c. 24), potom v horách lid kozonohý (*αἰγίποδες ἄνδρες*), za ním lid 6 měsíců spící a ještě dále k východu Issedony (*Ἰσσηδόνες*) pod severním zlatonosným krajem Arimaspů (*Ἀριμασποί*). Ale směr tohoto ethnologického pásma obrací se beze vší pochyby k Uralu, na jehož bocích seděli Argippaiové, a dále do zauralské Asie, kamž spadají Issedoni i báječní Arimaspi. Všichni tito kmenové seděli patrně na důležité obchodní dráze, jež od dolního Donu vedla k Volze a přes Ural k zlatonosným krajům střední Asie a jejíž význam náleží již do výkladu o kulturních starožitnostech Slovanů. Ethnologicky a politicky kmenové zde sedící aspoň pro dobu předkřesťanskou se Slovany žádných styků neměli. Později se vrátíme ke kmeni Jyrků.[3])

Nad pásmem sousedů, o nichž jsem vyložil, nad Neury, Androfagy, Melanchlainy a Budiny neví Herodot již o žádném národu, neuznávaje Hyperborejců. Pro něho tam existovala jen bezlidná poušť, na niž neustále padal sníh (IV. 31).

---

paiem. S tímto spojil jej i *Králíček* (l. c. II. p. 8). *Maroński* jej kladl na Don (l. c. 16). Nejnověji pro totožnost Kijeva, Gelonu a gotského Danpar-stadiru vyslovil se *Prášek* (Herodot 60).

[1]) Srv. o tom dále v káp. XI.

[2]) *Brehmer* (Entdeckungen im Alterthum, Weimar 1822, I. 538), *Senkovskij* (Зап. Odessa I. 93).

[3]) O nich srovn. hlavně *Tomaschkovu* stať »Kritik der ältesten Nachrichten über den skyth. Norden.« Sitzungsber. d. Akad. Wien Bd 116—117, nebo *Miščenkovu* Извѣстія Геродота etc. str. 115 sl.

KAPITOLA VIII.

PRVNÍ VPÁD GERMANŮ. GALLOVÉ V ZAKARPATÍ.

Vpád německých Bastarnů do území zakarpatských Slovanů. — Jeho směr, postup a vrocení. Theorie Braunova. — Význam Bastarnů pro dějiny slovanské. — Skirové. — Gallové v Karpatech a v Zakarpatí. — Psefisma Protogenovo. — Gallská nomenklatura a kmenové. — Odkud a kdy přišli Gallové? — Kmen Volků. — Domněnka Bremerova. — Vlaši Kijevského letopisu. — Přechod Getů z Thrakie za Dunaj.

Po skončení Dareiovy výpravy proti Skythům nezaznamenávají prameny historické dlouho ničeho v historii východní Evropy, co by podávalo nějakou novou zprávu k osudům Slovanů v Zakarpatí. Nicméně dějiny Slovanů od konce VI. stol. nejsou pro nás zcela bezvěstné a prázdné. Ba, naopak! Do doby nejbližších tří století spadají události, pro něž sice přímých historických zpráv nemáme, ale o nichž můžeme bezpečně souditi, že odehrály se přímo v srdci Slovanstva. Jsou to události neobyčejně vážné a zajímavé. Či není zajímavo konstatovati, kdy a jak se počal onen známý boj Slovanstva s Germanstvem, jenž se táhne jako těžký stín veškerou pozdější historií slovanskou až po dnešní den a potáhne se ještě dlouho, — kdy počal onen útočný postup Germanů na východ, jenž tolik zla Slovanům způsobil, jenž zničil existenci řady národů slovanských a jenž bytí jednotlivých podnes ohrožuje?

První útok Germanů, počínající řetěz pozdějších starogermanských bojů, nedal na sebe dlouho čekati. Brzy po době, o níž jsme dosud jednali, objevil se Slovanům na západě se zbraní v ruce nový nepřítel, větší, než byli Skythové, — německý kmen Bastarnů. Událost, o niž zde běží, není neznáma v starých dějinách východní Evropy. Ale nebyla až do poslední doby před-

mětem hlubší úvahy a zejména nebylo uvažováno o tom, jaký má význam pro dějiny slovanské. Müllenhoff na př. ve svém velkém díle nemá o tom ničeho, a ještě Er. Sehmsdorf, jenž r. 1899 vydal zvláštní práci o dějinách Bastarnů[1]), pojednává o nich teprve od doby, v níž se Bastarni objevili u Pontu a na dolním Dunaji. To, co bylo před dobou, v níž přišli k Dunaji, pomíjí mlčením. Pouze F. A. Braun dobře postihl v knize vydané téhož roku, jaký význam mají Bastarni i pro dějiny slovanské a pokusil se také o jedinou podnes analysi jeho.[2]) Ale i on se při tom různými hypothesemi dostal na konec k výsledkům, s nimiž souhlasiti nemohu, jak dále vyložím.

Prvním nárazem světa germanského na slovanský a zároveň první větší historickou událostí v dějinách slovanských nebyl, jak Rössler se domníval, boj Gotů se Spaly r. 238[3]), nýbrž dávnější už útok a vpád germanských Bastarnů, který vycházeje od severozápadu, od moře Baltického, mířil na jih ke Karpatům a k moři Černému, — tedy do končin mezi Vislou, Pripetí a Karpatskými horami, do samého nitra Slovanstva. Neboť že v tomto území v polovině I. tisíciletí př. Kr. Slované už seděli, nemůže býti pochyby pro nikoho, kdo se hlouběji podíval do starých dějin slovanského národa, a to z důvodů, jež jsem už napřed v kap. I. a V. vyložil. Z těchto končin Slované jistě už dávno př. Kr. šířili se klidně na západ k Odře, zatím co Germani, vytlačujíce zároveň na jihu Gally, od dolního Labe postupovali proti nim. Kdy a kde se obě oblasti setkaly, nevíme, ale poněvadž jméno Visly přijali Germani od Slovanů (srv. str. 27), vedeni jsme k oprávněné domněnce, že úvodí Visly s obou stran snad až k Odře měli Slované osazeno dříve, než sem přišli Germani. Ale jistého nemáme dnes ještě ničeho, a také nevíme o tom, jak nastal a jak se počal utvářeti první dotyk obou kmenů. Pozdější stav jen ukazuje, že Slované počali ustupovati a Germani postupovati k Visle tak, že v době římské, ovšem ne zcela správně, prohlašována byla Visla za východní hranici světa germanského proti sarmatskému.[4]) Tento prvotný styk objevuje se však před námi všecek ve světle nejasném;

[1]) *Erich Sehmsdorf.* Die Germanen in den Balkanländern bis zum Auftreten der Goten. Leipzig 1899.

[2]) Разысканія въ области готославянскихъ отношеній. I. Спб. 1899, str. 99 sl.

[3]) *Rössler* Zeitpunkt 84.

[4]) Mela III. 3, 33, Plinius IV. 81, Ptolemaios III. 5, 1, III. 8, Dimens. prov. 19, 8.

co lze ostatně uhádnouti a vykombinovati na základě několika stop ve staré historii, na základě dokladů vzatých z nomenklatury a archaeologie, o tom více na svém místě III. dílu Slovanských Starožitností vyložím, kde bude mým úkolem podrobně zkoumati počátky slovanské historie na postupu západním[1]). Ale jednu velkou událost historickou probrati musíme již zde, poněvadž se týká ještě jádra a kolébky zakarpatských Slovanů v době před Kristem.

Rozpoutaný proud šíření germanského nezarazil se totiž před Vislou, nýbrž tlačil se i na druhou stranu řeky. Jakmile se to stalo a Germani překročili Vislu, vnikajíce do vnitra prasídel slovanských, vstoupili tím krokem i na prah svojí historie. Vpád německých Bastarnů a spojených s nimi Skirů do Zakarpatí jest totiž prvním pohybem Germanů, jejž lze tu historicky zjistiti.

Bastarni byli kmen německý, a to východoněmecký. Povstal sice kdysi značný spor, byli-li Němci či Gallové[2]), a zastanci

[1]) Srv. ostatně i v tomto díle kap. XI.

[2]) Pro příslušnost gallskou byl kdysi *Šafařík* (SS. I. 432), po něm *Cuno* (Skythen I. 225), *Partyckij* (Стар. Ист. Гал. I. 294 sl., 300), pak *Hahnel* (Die Bedeutung der Bastarner für das germ. Alterthum. Leipzig 1865), nověji hlavně *V. Tomaschek* (Gött. Gel. Nachr. 1888, 301). Za první historický kmen germanský prohlásil je naproti tomu už *Zeuss* (Deutschen 1?7), nověji pak dokázal to *Müllenhoff* (D. A. II. 104), *Sehmsdorf* l. c., *Braun* l. c., *O. Bremer* Ethnographie 46, 57), *R. Loewe* (Die ethn. und spr. Gliederung d. Germanen, Halle 1899, 38), *Fr. Stein* (Völkerstämme der Germanen. Schweinfurt 1896, 79). Za kmen smíšený, povstalý v Zakarpatí z nějakého kmene gallského a germanských Skirů, prohlásil je *Much* (Sitzungsber. Anthr. Ges. in Wien 1890, 75 sl.). Později však (D. Stammsitze 34 sl.) vyslovil se už mnohem určitěji pro původ germanský a element gallský od Bastarnů oddělil. Prvá skupina opírala se hlavně o svědectví Polybiovo u Livia (l. c.), pak o »Galaty«, kteří se spolu se Skiry objevili podle psefismatu Protogenova před Olbií a konečně o řadu stop gallských v nomenklatuře Zakarpatí, v končinách, v nichž Bastarni seděl (srv. na př. názvy osad na Dněstru: Karrhodunon, Vibantavarion, Maitonion, Erakton, Aliobrix a j.). These tato nebyla by sama sebou nemožna, ale padá pod váhou svědectví jiných. Tak svědectví Polybiovo pozbývá své váhy, uvážíme-li, že pochází z doby, kdy severní Evropa byla pokládána za zemi Keltův a vesměs zvána *Κελτική* (srv. dále str. 307) a tudíž ti, kdož z ní vyšli, jmíni byli za Galaty. Svědectví psefismatu Protogenova a gallské nomenklatury vyložiti lze jinak, totiž vniknutím Gallů z Podunají do území Bastarny obývaného (srv. str. 308). K tomu pak přistupuje (a to je v otázce té rozhodným), že o germanském původu Bastarnů svědčí řada věrohodných zpráv z doby, kdy Bastarni byli Římanům už d o b ř e z n á m i a kdy na druhé straně Římané už věděli, co jsou Germani, a to hlavně zpráva Strabonova (VII., 3, 17: *σχεδόν τι καὶ αὐτοὶ τοῦ Γερμανικοῦ γένους ὄντες*), Pliniova (IV. 100: quinta pars (Germanorum) Peucini, Basternae supra dictis contermini Dacis)

druhého mínění neumlkli dosud na dobro; ale se svého hlediska neváhám v otázce této vysloviti se rozhodně pro příslušnost germanskou, ač ovšem všechny pochybnosti odstraněny nejsou [1]).

Jméno, s nímž vystupují v dějinách, zní nejčastěji *Βαστάρναι*, Bastarnae (pokažené formy Batarnae, Blastarni atd.) ale vedle něho hojně a zaručeně vystupuje i tvar *Βαστέρναι*, Basternae [2]). Tito Bastarni objevují se, pokud zjištěné zprávy svědčí, už v polovině III. stol. u Dunaje, a ne teprve počátkem II. století, jak se pravidelně soudí od doby Müllenhoffovy [3]). Neboť už k době mezi r. 240—230 vztahuje se poznámka o bastarnském hnutí (Bastarnici motus) v 28. prologu Troga Pompeia, jak z obsahu celého prologu vidno [4]). R. 184—182 objevují se Bastarni u Livia (XXXIX. 35, 4;

---

a Tacitova (G. 46: Peucini quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt). Že vůči těmto všem důvodům neobstojí nápad *Zabělinův* (Ист. р. ж. I. 302 sl.), jenž Bastarny prohlásil za Slovany dněstrovské a jméno samo odvodil od sl. bystrý (Быстряне), nepotřebuji blíže vykládati.

[1]) Spor o gallskou nebo germanskou příslušnost mohl by se ve prospěch prvé obrátiti jedině, kdyby se podařilo, což nemyslím, zjistiti, že nejen jména Ptolemaiových měst na Dněstru, ale i jména kmenů a vůdců bastarnských jsou původu gallského, kterážto úloha se mi vymyká. O osobních jménech srv. *Müllenhoff* l. c. 109, *Much* Sitzb. l. c. 77, a zejména dobře *Braun* l. c. 112 sl. V tom případě by ovšem výklad o prvním útoku germanském na Slovany vyzněl jinak.

[2]) Bastarnae, *Βαστάρναι* na př. u Polybia (Liv. XL. 5), Skymna (797), Strabona (VII. 3, 17), Mon. Ancyr. (c. 31), Dion. Perieg. (304), Tac. (Germ. 46), Stef. Byz. s. v. *Βαστάρναι*. Srv. k tomu i pokaženou formu Batarnae u Val. Flacca (VI. 96) *Βατάρναι* u Nik. Blem. 270—330, a Blastarni, Alpes Bastarnice na Tab. Peut. Druhý tvar Basternae, *Βαστέρναι* doložen je na př. u Ovidia (Trist. II 198), Plinia (IV. 81, 100; srv. i VII. 98), Plutarcha (Aem. Paul. 12), Appiana (Mithr. 15, 69), Ptolemaia (III. 5, 7; 5, 10), Eutropia (IX. 25) a jinde. Diplom uveřejněný v CIL. III. str. 862 uvádí vojína »L. Valerius Basterna« a k tomu srv. i jméno moesijské pevnosti *Βαστέρναι* u Prokopia (De aedificiis IV. 11.). Jméno není dosud etymologicky vysvětleno. Srv. poznámky *Tomaschka* l. c. 300 *Müllenhoffa* l. c. 109, *Mucha* (Sitzungsb. l. c. 79, Stammsitze 37, Beiträge zur Gesch. d. d. Spr. XVII. 37, 45 od **bast* cf. Bastard-Biendlinge), *Brauna* l. c. 113 (proti Muchovi), *Hirta* (Beiträge XXI., 125, 142 proti Muchovi), *Bremera* 46, a také kuriosní výklad *Králíčkův* (Progr. d. Realschule Kremsier 1895, 8) a nahoře uvedený *Zabělinův* ze slovanštiny.

[3]) Tak i Sehmsdorf a Braun l. c. *Rössler* do pol. II. st. (Sitzber. Ak. Wien 44. 176.)

[4]) Trogus Pomp. Prologus libri XXVIII. Ut mortuo rege Epiri Alexandro, Laudamiam Epirotae occiderint. Dictique in excessu Bastarnici motus. Ut rex Macedoniae Demetrius sit a Dardanis fusus, quo mortuo tutelam filii eius Philippi suscepit Antigonus, qui Thessaliam et in Asia Cariam subiecit ....

XL. 5, 10) při jednání s Filipem III. Makedonským o vpád do říše Římské [1]). Také epitheton, jež jim dává periegese t. zv. Skymna v. 797 »*Βαστάρναι ἐπήλυδες*« — »Bastarni přistěhovalci«, a jež bylo podle pravděpodobné domněnky Müllenhoffovy [2]) přijato autorem periegese ze spisu Demetria z Kallatidy, žijícího před pol. II. století, zdá se svědčiti, že příchod nemohl býti dávný, když se o něm ještě na konci II. století udržela paměť. Za to se nemohu vůbec odhodlati, abych se jako Müllenhoff a jiní dovolával pro příchod Bastarnů i psefismatu Protogenova, poněvadž nelze zjistiti, že by *Γαλάται* psefismatu byli s nimi totožní, a dále proto, že vročení této votivní desky jest velmi nejisté, kolísajíc v rukou nejlepších epigrafiků mezi III.—II. stoletím. Také spojka *καὶ* v rčení *Γαλάτας καὶ Σκίρους* nebyla by ve smyslu tom vysvětlitelná, jak dobře už Much podotýká. [3]) Skirové jsou Germani a měli by tedy i oni býti zahrnuti v pojem Galatů. Podrobněji se však s psefismatem seznámíme v této kapitole dále.

Bastarni se tedy objevili u Černého moře a ústí dunajského už v polovině III. stol. př. Kr. To jest první pevný bod, jejž máme pro starší dějiny Bastarnů. Vidíme-li pak zároveň, že Bastarni náleželi ke Germanům a to nejspíše k větvi východní, jak nasvědčuje jejich východní položení, dále sdružení s východogermanskými Skiry a konečně i jazykový příznak v samém jméně, totiž slabý nom. sing. na *-a* [4]), z čehož vidno, že jejich původní sídla byla kdesi u Baltického moře, — pak zajisté Bastarni, dříve než

Dictum in excessu bellum Illyricum, quod Romani gessere cum Teuta. Smrt Laodamie (Deidamie) připadá asi na r. 233, Demetria Makedonského na r. 230. Srv. *Niese* Geschichte der maked. und griech. Staaten II. 267, 276, 286.

[1]) Livius XXXIX. 35, 4 ad 184: (Philippus) in Macedoniam rediit missis ad adcolas Histri fluminis barbaros, ut in Italiam irrumperent, sollicitandos; XL. 5, 10 ad 182: redierant forte, quos (Philippus) miserat in Bastarnas ad arcessenda auxilia adduxerantque nobiles iuvenes et regii quosdam generis, quorum unus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollicebatur...

[2]) DA. II. 104. Povstání periegese spadá buď do doby bithynského kr. Nikomeda II. (147—95) nebo Nikomeda III. (95—75). O sporu tomto srv. *Unger* Philologus 41, 613, *Christ* Griech. Literaturgesch. 487², *Latyšev* Scythica I. 87. Epitheton *ἐπήλυδες* opakuje ze Skymna i Anon. Periplus 89. Demetrios z Kallatidy žil podle Susemihla po r. 216, ale ne o mnoho později. (Gesch. d. alex. Lit. I. 681).

[3]) Sitzb. Anthr. Ges. l. c. 79. Stammsitze 35. Srv. *Braun* Разысканія I. 102. Příslušný text dekretu srv. dále na str. 306.

[4]) *Bremer* Ethnographie 88. *Hirt* (Beiträge z. Gesch. d. d. Spr. XXI. 125) připomíná, že suffix může býti i keltický, srv. Arverni, Cuberni.

přišli do údolí Dněstru, Bugu a k dolnímu Dunaji, brali se přes dnešní království Polské, Halič, Volyň a Podolí, tedy krajem, jenž byl na jisto v polovině I. tisíciletí př. Kr. osídlen národem slovanským. Šli tedy skrze Slovany, a poněvadž tito zde seděli poměrně hustě (Ptolemaiovi jsou už *ἔθνος μέγιστον*) a Bastarnů také málo nebylo[1]), jest nanejvýše pravděpodobno, že průchod jejich k Pontu neudál se klidně a hladce, nýbrž násilně, že se stal slovem vskutku prvním bojovným nárazem Germanů na Slovany, který klidně neprošel a kterého Slované nedovedli zadržeti. Vzpomeňme, jak Plutarch[2]) praví o Bastarnech, že znali jenom jedno zaměstnání, jenom jedno umění: stále a stále bojovati a přemáhati nepřítele (*ἄνδρες οὐ γεωργεῖν εἰδότες, οὐ πλεῖν οὐκ ἀπὸ ποιμνίων ζῆν νέμοντες, ἀλλ' ἓν ἔργον καὶ μίαν τέχνην μελετῶντες ἀεὶ μάχεσθαι καὶ κρατεῖν τῶν ἀντιταττομένων.* Aem. Paul. 12, 2). Nepřátelský vpád a násilný průchod Germanů zemí slovanskou podává se nám tedy už sám sebou z prosté úvahy o východisku a cíli, u něhož se Bastarni v polovině III. století objevili.

Nyní jde ještě o to, můžeme-li blíže zjistiti, v které asi době nastala tato událost, pro staré slovanské dějiny tak významná. Neboť je zřejmo, že doba, v níž Bastarni stanuli u Dunaje, nemusí býti v bezprostředním blízkém časovém svazu s dobou, kdy narazili na Slovany v Povislí. Na tuto otázku Müllenhoff i Sehmsdorf úplně mlčí, Much a jiní udávají nesprávně dobu, kolem r. 200 př. Kr.[3]) Jediný Braun ponořil se do ní hlouběji, ale výsledkem jeho jest odpověď, že vpád Bastarnů do Zakarpatí spadá již do poloviny VI. století př. Kr.[4]) Za podklad k této překvapující odpovědi slouží mu stará tradice o Neurech, kteří podle Herodota (IV. 105, srv. citát napřed na str. 271) donuceni byli kdysi návalem hadů ustoupiti ze svých starších sídel a odejíti jinam. Braun tuto pověst vykládá symbolicky. Hadi, kteří se rozmnožili v staré zemi Neurů a k nimž přibyli i mnozí ze sousedních pouští,

[1]) *Müllenhoff* (DA. II. 105) odhadl jich 700.000. Sílu jejich potvrzují také těžké boje, jež s nimi měli Římané ještě dlouho po nar. Kristově.

[2]) Srv. i Appian Mithr. 69: *Βαστέρναι τὸ ἀλκιμώτατον γένος.* Jiné zprávy o mravech Bastarnů viz u Diona Cassia 51, 24, Livia 44, 26 a jinde. *Braun* Раз. I. 100—101.

[3]) *Much* l. c. 75, 80, *Bremer* l. c. 57; *Tomaschek* (Thraker II. 99) datuje do r. 300—200.

[4]) Разыскания I. 105, 246 sl.

jsou nepřátelé slovanských Neurů — a těmi nemohl býti před Herodotem nikdo jiný než kmen Bastarnů. A poněvadž Herodot klade tuto událost do doby vzdálené jeden věk lidský [1]) před výpravou Dareiovou, tedy spadá patrně do poloviny VI. století. V tu dobu přišli Bastarni a podle mínění Braunova seděli v slovanském Zakarpatí půl čtvrta století, nežli se zkoncentrovali níže, u ústí dunajských [2]).

S tímto výkladem Braunovým nemohu však souhlasiti. Mám proti němu námitky dvě, jednu vnitřní, vztahující se k obsahu samé tradice, druhou zevnější, čerpanou z celkového rázu práce Herodotovy.

Nemohu předně přiznati tradici o Neurech ten symbolický význam, který jí dává F. Braun. Proč máme hledati v hadech symboly nepřátel do země Neurů vpadlých? Ohlédněme se jen po zoologických poměrech v Podněstří. Kraj dněsterský dosud hady oplývá [3]), a to jedovatými. Také v starověku nebylo tomu jinak, jak svědčí na př. to, že město Tyras mělo příjmení Ophiussa a množství hadů v tomto kraji známo bylo dobře na př. Val. Flaccovi (gelidis pollens Ophiusa venenis VI. 85). V krajinách takových snadno se stává, že se vyskytne doba, kdy za příznivých podmínek klimatických tento druh pozemní fauny velice se rozmnoží, a to tak rozmnoží, že obyvatelstvo kraje, nemohouc jej zmoci, raději se stěhuje z končin, jež na konec i život ohrožují. Vždyť ostatně Herodot sám dí, že krajina Neurů už před tím, než z pouští přišli, oplývala hady (*ὄφιας γάρ σφι πολλοὺς μὲν ἡ χώρη ἀνέφαινε*) a potvrzuje tím poměry, z nichž vycházím.

---

[1]) Podle Herodota 33 let, neboť 3 věky tvořily 100 let (II. 142 *γενεαὶ γὰρ τρεῖς ἀνδρῶν ἑκατὸν ἔτεά ἐστι*).

[2]) Разысканія I. 101. Už před Braunem vyslovil se v podobném smyslu *Králíček* (Programm der Realschule in Kremsier 1895, 7) vykládaje, že hadi značí německé útočníky Skiry. Veden byl k tomu shodou jména Skirů se stsl. штиръ, штоуръ, rus. dial. щуръ. (Srv. *Miklosich* Lex. palaeosl. s. v.)

[3]) Srv. na př. zprávy *Eichwaldovy* (Alte Geographie 272) a *Brunovy* (Essai XLII.). Podle Eichwalda dosahují v Podněstří druhy Coluber sauromates Pall. a Coluber traballis Pall. délky až dvou metrů. Brun l. c. dí, že nezná jiné lokality, kde by bylo tolik hadů jako na Dněstru v okolí Dubosar. Také názvy »zmijových valů« (зміевые валы, зміевина) s kterými se zde častěji setkáváme (v Podolí, v Kijevské gub. atd.) souvisí asi s množstvím hadů, kteří se na bocích jejich vyskytovali. Srv. o nich *Antonovič* Археол. карта Кіевской губ. (Moskva 1895) 133. *Funduklej* Обозрѣніе могилъ, валовъ и городищъ Кіевской г. (Kijev 1848) 30.

Zjev ten je tak přirozený, že bych se nikdy za těchto okolností neodvážil tradici o podobné události vykládati jinak, zejména ne symbolicky. Pravda, tradice u Herodota je tu zveličena, neboť vykládá, jako by se byl celý národ Neurů pro hady vystěhoval. Ale toto zveličení není nepřirozené a není bezpodstatné. Domnívám se prostě, že na horním Dněstru kdesi v zemi Neurské z uvedené čistě přirozené příčiny událo se sice krátce před výpravou Dareiovou posunutí obyvatelstva, ale jen lokální. Kupci, kteří po Dněstru a Bugu prostředkovali obchod mezi vnitrozemím a řeckými koloniemi, přinášeli o tom zprávy na jih na trhy řecké, a zde teprve událost ona mimovolně zveličena tak, že vztažena byla na celý kmen neurský. Odmyslíme-li si však toto zveličení, jež je na snadě, tradice v jádru svém jest pravdivá a správná proto, že událost, o níž vypráví, jest přirozená. Nepřirozené je podkládati jí význam symbolický, když žádný jiný historický důvod nás k tomu nevede a nenutí.

A zde jsme u druhého bodu. Kdyby měl býti tento druhý výklad správný, kdyby se byli vskutku 30 let před výpravou Dareiovou výbojně přihrnuli do země Neurské germanští Bastarnové a Neury ze starší (které?) vlasti vytlačili, — pak bychom nemohli čekati u Herodota, jenž asi po 100 letech o tom slyšel a psal, tradici symbolisovanou, ale ještě positivní zprávy historické. Herodot překvapuje důkladností svých zpráv o Skythii a zemích okolních, mezi nimiž byla i země Neurů. Herodot vyptával se bedlivě na osudy národů, slyšel na př. mnoho třebas už popleteného o výpravě Dareiově, — a o události, která se stala 30 let před tím, už by nebyl zvěděl nic jiného než nejmlhavější, symbolisovanou tradici? A Herodot nebyl by se ničeho dověděl o novém a velkém národu germanském, kdyby byl tento kmen už seděl v Zakarpatí na horním Dněstru? To se mi zdá podle rázu spisu Herodotova nemožné. Právě to, že Herodot ještě ničeho neví o Bastarnech, o jejich příchodu, ačkoliv jejich velký útok na Slovany zakarpatské byl podle Braunovy supposice časově blízký Herodotovi a výpravě Dareiově, vede mne rozhodně k závěru, že ve zprávě Herodotově nemáme žádné symbolisované legendy, v níž se ukrývala zpráva o příchodu Bastarnů, nýbrž jen to, co jsem nahoře pověděl: prostou, zveličenou, ale v jádru pravdivou zvěst, vztahující se k jakési starší lokální události z horního Podněstří. Podle toho nemohu ovšem, poněvadž jiného důvodu není, příchod Bastarnů datovati s Braunem do polo-

viny VI. století př. Kr., nýbrž do doby po Herodotově návštěvě Pontu, jež se stala asi v polovině V. století. Doba Herodotovy návštěvy je mi, slovem, *terminus post quem* pro tuto první významnou a důležitou událost slovanské historie. Bastarni přišli do země Neurské, totiž k hornímu Dněstru teprve po polovině V. století.

Více váhy leží proti tomu v Braunově srovnání jmen *Καρπάτης* — Harfađa, které má dodatečně potvrditi Braunův termin příchodu Bastarnů, ukazujíc také před stol. IV. [1])

Starý německý tvar jména Karpat Harfađa (Harvađa) objevující se v Herwararsagě [2]) jeví proti staršímu klassickému *Καρπάτης ὄρος* řadu přeměn hláskoslovných známých pod jménem »lautverschiebung«, totiž přechod idevr. *t* v *đ*, *p* v *f* a *k* v *h*. A poněvadž se podle odhadu některých germanistů, hlavně Kossinny, Mucha a j., proměna tato udála v lůně germanských řečí ve IV. nebo III. stol. [3]), soudí Braun dodatečně, že se Germani před tím dostali ke Karpatům, když jméno hor, jež od domácího lidu slyšeli a přejali, prodělalo ještě v ústech jejich úplný »lautverschiebung«. A mezi germanskými kmeny nemohl to býti jiný, nežli naši Bastarni, neboť podle jeho právě vyložené hypothese přišli sem už v polovině VI. století.

Je jistě pravděpodobno, v tom s Braunem souhlasím, že to byli patrně Bastarni, kteří, přišedše k horám, jméno Karpat přeměnili v Harfađa. Rovněž je jisto, že příchod jejich spadá zajisté před dobu, v níž »lautverschiebung« byl ukončen. Ale určitým terminem (na př. IV. nebo III. stol.) konec zmíněných hláskoslovných přeměn nemůžeme vymeziti. Proti absolutnímu datování Muchovu a Kossinnovu učiněna byla řada oprávněných námitek

---

[1]) *Braun* l. c. 105, 173. Srv. *Streitberg* Urg. Grammatik 136.

[2]) Harvađa fjöll (*Vigfusson* Corpus poet. boreale I. 349, 352) Proti výkladu »Harvađa fjöll« — hory Karpatské *Heinzel* vykládá »hory Chorvatů« (Sitzungsb. Wien. Akad. Bd. 114 [1887] 499).

[3]) Do IV. stol. klade je *Kossinna* (Idg. Forsch. Anz. IV. 49, Beiträge zur Gesch. d. d. Spr. XX. 297, Zs. f. Volkskunde 1896, 6); *Much* soudí na III. století (Beiträge XVII. 63); *Brugmann* stanoví širší intervall r. 500–250 (Grundriss I.² 695), *Streitberg* r. 400—250 (Urgerman. Grammatik 137). Srv. i *d'Arbois de Jubainville* Premiers habitants II.² 326 sl. Germanisté opírají se tu především o přechod kelt. **Perkúnia* (tvar z V. stol., pozdější byl *Erkúnia*) v germ. *Fergúnia*, pak o přechod *κάνναβις* — v got. **hanaps*, ags. *haenep*, is. *hanpr*, sthn. *hanaf*, kelt. *Volkoi* v germ. **Walhōz*, kelt. *þenna* v g. *Finne;* ale druhé doklady jsou pro datování bez významu.

se strany jiných německých filologů, na př. R. Bethge a H. Meyera, v níž se ukazuje, že termin IV. nebo III. stol. není udržitelný a že »lautverschiebung«, složený z řady po sobě následujících proměn, nutno rozšířiti na dobu mnohem delší před IV. stol.[1]) i po něm. Chronologická data rozcházejí se tedy tak, že dobu »lautverschiebungu« dnes vůbec vymeziti nelze, a ovšem ještě méně možno říci, kdy které slovo všechny své proměny dokonalo. Také konec »lautverschiebungu« nelze pro celé Germanstvo určiti jednou dobou, na př. IV. stoletím. Pravděpodobno je pouze že slova cizí, která v německých ústech proměnu prodělala, byla nejspíše převzata před koncem III. stol. př. Kr. Ale tento negativní termin ante quem při určení příchodu Bastarnů nemá zase pro nás žádného zvláštního významu, neboť jej máme i historicky doložen přesněji rokem 230. Jazykový termin neodporuje tedy historickému datu III. století, doplňuje je, ale pro nějaké vzdálenější ve smyslu Braunově průkazné ceny nemá. Bastarni i podle Troga Pompeja i podle proměny *Καρπάτης* — Harfađa přišli před počátkem druhé poloviny III. stol. př. Kr. nebo pravděpodobně vůbec před III. stoletím ke Karpatům, ale nemusili proto přijíti už ve století VI.

Bastarni, když překročili Vislu, dali se patrně cestou k jihu a octnuvše se před horami Karpatskými rozložili se, jak se zdá, po celé jejich délce od pramenů Visly až po Dněstr a Bug a rozložili se podle mého přesvědčení v koncentrovaných ostrovech mezi starším obyvatelstvem domácím, slovanským, nebo dakothráckým. Že rozloha jejich sídel byla veliká svědčí to, že ještě Strabo [2]) jmenuje mezi bastarnskými kmeny v Podkarpatí Atmony

[1]) *F. Bethge* v *Dieterově* Laut- und Formenlehre der altgerm. Dialekte I. (Leipzig 1898) 176 určuje první stadia lautverschiebungu mezi r. 1000—400, konečná mezi 400—250 př. Kr.; s ním souhlasí *H. Meyer* (Zs. f. d. Alterth. 1901, 117, 123, 125 sl.), jemuž se ani 1000 let nezdá mnoho. *Willmanns* určuje r. 400—100 (Deutsche Grammatik I.[2] 41). Ze všeho je na jevě, že bližší časové vymezení lautverschiebungu jest ještě předčasné, a také všechny ethnologické konkluse na něm založené. Proto naprosto nelze souhlasiti s Meyerem, jenž na základě svého datování Germany (Bastarnů přímo nejmenuje) přivádí ke Karpatům už k r. 1000 př. Kr. a Karpatské hory vůbec pokládá za ohnisko a příčinu lautverschiebungu. Život v horách, totiž stoupání do hor, vyvolalo prý sesílenou exspiraci, jež se projevila v řadě hláskoslovných změn (l. c. 127). Ale že by u Karpat bydlili odedávna germanšti kmenové, podle dnešního stavu našeho vědění předpokládati nemůžeme.

[2]) Strabon VII. 4, 17: *ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ Βαστάρναι μὲν τοῖς Τυρεγέταις ὅμοροι καὶ Γερμανοῖς, σχεδόν τι καὶ αὐτοὶ τοῦ Γερμανικοῦ γένους ὄντες, εἰς*

(*Ἄτμονοι*) a Sidony (*Σιδόνες*), pravě při tom, že Bastarni hraničí s Germany a Tyregety (VII. 3, 17, srv. VII. 2, 4), a že tyto Sidony zná ještě u pramenů Visly mezi Lugii, Bury a Cotiny Ptolemaios (II. 11, 10) a v bojích na Dunaji Valer. Flaccus v době Vespasianově (Argon. VI. 95 ubi Sidonicas inter pedes aequat habenas illinc iuratos in se trahit Aea Batarnas, quos duce Teutagono crudi mora corticis armat). Rovněž pramen, z něhož čerpal Plinius, znal ještě Bastarny v západním Zakarpatí (Plin. IV. 81: A Maro sive is Duria est a Suevis regnoque Vanniano dirimens eos, aversa tenent Bastarnae aliique inde Germani). Po příchodu k Dunaji záujala jedna část ostrov Peuku (*Πεύκη δὲ λέγεται διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἔχει πευκῶν*, Skymn. 789) a zvána byla odtud *Πευκῖνοι, Πευκινοί*, Peucini.[1]) U ústí dunajského zná Bastarny i Ovidius (Tristium II. 198).[2])

Ale Bastarnů při tom nebylo tolik, aby mohli celé končiny osaditi kompaktně a na dobro odsud vytlačiti staré slovanské obyvatelstvo. Braunovu další hypothesi, jež Herodotovu tradici o vystěhování se Neurů spojuje s úplným vytištěním Slovanů od Karpat, — Braun soudí docela, že tito (podkarpatští Neuři) odešli až kamsi na Desnu[3]) — nemohu také v této míře sdíleti. Pohlížím už předem skepticky na všecky podobné a dosud tak často se opakující výklady, podle nichž příchod nějakého kmene v nový kraj značil eo ipso vytlačení a odchod kmene staršího, před-

---

πλείω φῦλα διῃρημένοι. καὶ γὰρ Ἄτμονοι λέγονταί τινες καὶ Σιδόνες, οἱ δὲ τὴν Πεύκην κατασχόντες τὴν ἐν τῷ Ἴστρῳ νῆσον Πευκῖνοι. O Muchově výkladu jména Sidonů srv. Sitzungsber. l. c. 77 (**Sîdonez* — die am Gebirgsabhange wohnenden), o výkladu jména Atmonů a o chybném jeho ztotožnění jich s Ptolemaiovými Ombrony srv. Stammsitze 36, 44 sl. a Beiträge z. Gesch. d. d. Spr. 17, 36, 45 a k tomu Hirtovy poznámky tamže 21, 129. Rovněž bezpodstatné jest Muchovo spojení Bastarnů s Igylliony a Braunovo (I. 158) spojení s Burgiony a Ombrony (už na základě lokalisace).

[1]) O Peukinech srv. Strabon l. c. a VII., 3, 15. Ptolemaios omylem uvádí je dvakráte, jednou ve vnitrozemí (III., 5, 7), podruhé u ústí Dunaje (III. 10, 4). Chybnou domněnku, že jméno Bukoviny souvisí s Peukiny, pronesl *Zabělin* Ист. р. ж. I. 302, po něm *Grigorovič* Р. Фил. В. 1879 II. 99 a jiní.

[2]) Jiné zprávy, jež kladou sídla Bastarnů na severní stranu Karpat, jsou ještě u Ptolemaia (III. 5, 7, III. 5, 10) a na mapě Peutingerské (Blastarni, Alpes Bastarnice). Mimo to se hojně připomínají v markomanských a gotských válkách mezi barbary, kteří vycházeli ze Zakarpatí na výboj do říše Římské. Srv. Jul. Capitol. Vita Marci 22, Dio Cassius 71, 11; 72, 2

[3]) *Braun* l. c. 246. Správněji pojímají osazení *Much* Sitzungsber. l. c. 76 a *Sehmsdorf* 60.

stavu, která pohyby stěhujících se národů uvádí v obdobu s pohyby figur při hře šachové. Jeť zajisté možno a přirozeno, zejména pro starší doby, v nichž osídlení nebylo ještě tak husté jako dnes, že našli oba, starší i nově příchozí, dosti místa vedle sebe (žádný usedlý národ neopouští rád svá sídla rodinná) a že tedy máme před sebou spíše splývání, pronikání nebo aspoň superposici dvou vrstev kmenových. To bych měl za přirozené, s tím bych vždy předem počítal, a jen tam, kde historické nebo jiné zprávy přímo ukazují, že příchod jedněch spojen byl s odchodem druhých, přijímal bych druhou věc. Zde však, při otázce příchodu Bastarnů, není ničeho, co by nás nutilo k domněnce, že Slované od Karpat odešli. Tradici Herodotovu o Neurech pojali jsme důvodně jinak, a ani zjev jinak velmi zajímavý, že k Slovanům přešla německá forma názvu hor Karpatských Harfađa v ethnologiku *Харвате, Хорвате, nebyl by s to prokázati uvedenou hypothesi, podle níž musili býti Slované vytlačeni od Karpat. U Slovanů mohl se vlivem nových germanských pánů v Podkarpatí ujmouti nový německý název Karpat, rovněž jako jméno gallských Volků [1]), aniž jest třeba předpokládati, že byli od hor a od Gallů vzdáleni. Později kulturní historie Slovanů ukazuje množství slov, jež lid slovanský přijal od německých kolonistů v středu jeho usazených. Nechci sice popírati, že by místy Slované nebyli mohli býti od hor odtlačeni — ale mám za chybu představovati si, že Slované od pásma Karpat byli daleko odloučeni. Ostatně máme i jiné doklady, jež svědčí, že Bastarni neseděli na půdě vyprázdněné. Ovšem se s nimi nemísilo jen starší obyvatelstvo — Slované a Dakové —, ale i jiní přistěhovalci. Že sem vnikli současně už osadníci gallští, soudí se z gallského rázu jmen osad na Dněstru, z Karrhoduna, Vibantavaria, Maitonia, Erakta (srv. str. 308), že se s Thráky mísili, vidno ze Strabona VII. 3, 2 (*καὶ γὰρ νῦν ἀναμέμικται ταῦτα τὰ ἔθνη τοῖς Θρᾳξὶ καὶ τὰ Βασταρνικά*), a Tacitus Germ. 46 přímo dí o Peucinech-Bastarnech: »ora procerum conubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum foedantur«, při čemž ovšem těžko říci, zda jsou zde názvem Sarmatů míněni vlastní Sarmaté (Alani, Roxolani), nebo Slované. Ale že Slované vskutku zůstali v úzkém styku i s Bastarny, svědčí, ostavíme tuto zprávu Tacitovu, povstání jména Chorvatů z bastarnského Harfađa, a to podle samého

---

[1]) Srv. dále str. 312.

Brauna, jenž na jiném místě podává tento nový velmi vážný doklad přechodu jména Karpat v Chorvat prostředkem formy bastarnské. [1]) Toto přijetí je přirozeně myslitelné jedině, zůstali-li Slované seděti při Karpatech. Němci patrně nejen horstvo, ale i kmen, jenž při jeho východní části seděl, zvali stejně Harfađa fjöll — Harfađa þiuda a tato forma jména přišla vlivem, který Bastarni u Podkarpatí dlouhou dobu měli, k Slovanům, kdež vyzněla v historické tvary *Харвате, Хорвате (Letopis Kijevský).

A ještě jeden důležitý doklad sousedění Slovanů s Germany možno už připsati na vrub Bastarnům. Přechod gall. *Dānu-vius* v sthn. Tuonoua (*Dō̆nawī), n. Donau a toho opět v slov. Dunavъ přičítá se obvykle podle výkladu Müllenhoffem podaného [2]) Gotům. Ale přejetí mohli zprostředkovati už Bastarni a to tím spíše, že za doby jejich sedění při Karpatech a při dolním Dunaji (a to trvalo několik století) měli stálou příležitost slyšeti název Dunaje od gallských kmenů, s nimiž se stýkali buď v Karpatech anebo ještě spíše v kraji na dolním Dunaji. Od nich velmi snadno mohl gallský název řeky přejíti k Bastarnům a ústy těchto k Slovanům. Jsem ostatně přesvědčen, že se Slované vůbec dříve dostali k Dunaji nežli Gotové.[3])

Vedle dat historickolinguistických pokusili se někteří ohlédnouti se i v archaeologii za účelem objasnění otázky bastarnské. Ale výsledky archaeologické jsou, jak v kap. XI. ukážu, naskrze negativní.

V celku vidíme dějiny Bastarnů, pokud nás zajímají, takto před sebou: Bastarni, část východních Germanů, přišli od severu přes Vislu a vstoupivše do území slovanského rozložili se porůznu, patrně soustředěni v jednotlivých kmenech od horní Visly až po střední Dněstr, aniž Slovany od Karpat odtlačili. Přišli po době Herodotově a před dokončením »lautverschiebungu« ve vývoji germanštiny a před r. 230, kdy Trogus o nich hovoří, tedy mezi polovinou V. a polovinou III. století. V Zakarpatí seděli delší dobu,

---

[1]) *Braun* I. 173.

[2]) Srv. na před str. 20. *V. Streitberg* přejetí klade k r. 100 př. Kr. (Urgerm. Grammatik 1896, 137).

[3]) Jinak je však těžko říci, co by z ostatního starého fondu německých slov kulturních patřilo na vrub styků bastarnských a co na vrub Gotů. Tolik však je jisto, že, bude-li se na dále mluviti o přejetích z gotštiny, nesmí se zapomínati na starší styky bastarnské.

ale dokud zde byli, blíže neznámi.[1]) Před r. 230 stanuli už na dolním Dunaji a r. 180 překročivše řeku poprve se octli na půdě balkánské. Od té doby vidíme, jak centrum jejich a těžisko vždy více a více stahuje se k Dunaji, jak počínají stále smělejší výboje na Balkán, jak dostávají se do stále užších a ostřejších styků s říší Římskou, jak účastní se válek s Perseem, válek s Mithridatem, mezi jehož spojenci jsou *γένος ἀλκιμώτατον*. Vidíme, jak M. L. Crassem zatlačeni jsou r. 29 př. Kr. zpět za Dunaj (Dio LI. 53), ovšem jen na čas, neboť v době vpádů gotských se účastní opět — třebas už vysílení [2]) — útoků na Uhry i na Moesii, — až konečně r. 279 končí se tato druhá část historie bastarnské, již budeme později ještě jednou sledovati, za panování císaře Proba (276—282), jenž poslední zbytek severních Bastarnů asi 100.000 přestěhoval a usadil za Dunajem v Thrákii.[3]) Po r. 279 o kmeni Bastarnů, jehož velký význam spočívá v tom, že historicky počal odvěký boj Germanstva se Slovanstvem, není již zmínky v dějinách. Jméno se sice udržuje a objevuje i v křesťanských genealogiích potomstva Jáfetova, rovněž jako jméno země »Bastarnia«[4]), — v Haimu vzpomíná ještě Prokopios pevnůstky *Βαστέρναι* zvané (De aedif. IV. 11), ale vlastní národ zatím už vymizel.

Vedle této historie Bastarnů ustupují význam a osudy sourodého kmene Skirů silně do pozadí. Význam Skirů v dějinách východní Evropy je menší a historie jejich velmi nejasná.

Germanský původ Skirů nebyl nikdy sporný, třebas Stefanos Byz. nazývá je Galaty (s. v. *εἰσὶ καὶ Σκίροι Γαλατικὸν ἔθνος*).

---

[1]) Je poučno, jak ještě Strabon VII. 2, 4 hovoří o sídlech Bastarnů. Vyloživ, že Římanům vše, co na východ Labe leží, je vlastně neznámo (srv. citát na str. 139) dodává: *τί δ' ἐστὶ πέραν τῆς Γερμανίας καὶ τί τῶν ἄλλων τῶν ἑξῆς, εἴτε Βαστάρνας χρὴ λέγειν, ὡς οἱ πλείους ὑπονοοῦσιν, εἴτ' ἄλλους μεταξὺ ἢ Ἰαζύγας ἢ Ῥωξολανοὺς ἤ τινας ἄλλους τῶν Ἁμαξοίκων οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν..... τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ ἀγνόημα καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐφεξῆς προσαρκτίων ἔλεγεν. οὔτε γὰρ τοὺς Βαστάρνας οὔτε τοὺς Σαυρομάτας καὶ ἁπλῶς τοὺς ὑπὲρ τοῦ Πόντου οἰκοῦντας ἴσμεν, οὔθ' ὁπόσον ἀπέχουσι τῆς Ἀτλαντικῆς θαλάττης, οὔτ' εἰ συνάπτουσιν αὐτῇ.*

[2]) Srv. hlavně knihu *Sehmsdorfovu* Germanen in den Balkanländern etc. str. 10—55, a *B. Rappaporta* Die Einfälle der Goten in das röm. Reich. (Leipzig 1899) str. 25 sl., 105.

[3]) Vopiscus v. Probi 18, Zosimos I. 71. (*Πρόβος*) *Βαστέρνας, Σκυθικὸν ἔθνος, ὑποπεσόντας αὐτῷ προσέμενος κατῴκισε Θρᾳκίοις χωρίοις. καὶ διετέλεσαν τοῖς Ῥωμαίων βιοτεύοντες νόμοις.*

[4]) Srv. na př. Excerpta lat. barbari (Eusebios Chr. ed. *Schoene* App. VI. 181 sl.), Epifania (*Ἀγκυρωτός* 113).

Původní sídla zjišťuje Plinius[1]) na severu u Baltického moře, a také jméno vykládá se z jazyka německého.[2]) Ale pozdější osudy jejich nejsou jasné. Z psefismatu Protogenova vidíme, že v III. event. v II. století octli se před Olbií spolu s Galaty. Prošli tedy jako Bastarni zemí slovanskou, než se dostali k Pontu, a mají pro Slovany význam podobný jako Bastarni, jenom menší z toho důvodu, že byli kmenem menším a méně vynikajícím. Co se s nimi však dále na jihu dělo, nevíme. Plinius v I. st. po Kr. uvádí Skiry u dolní Visly (l. c.). Jsou tito Skirové zbytek, z něhož se kdysi část oddělila, mířic k Olbii, či se vrátili olbijští Skirové zpět?[3]) Či dokonce Plinius vypsal jen starý zápis, ač za doby jeho vlastně u Visly už Skirů nebylo? Výklad tento byl by velmi na snadě, ale Skiry v Zakarpatí uvádí ještě pramen IV. století po Kr., veronský Laterculus mezi Rugy a Karpy[4]), a ze Zadunají vtrhli ještě s Hunny a Karpodaky na konci téhož století na Balkán (Zos. IV. 34. Srv. i Sozomenos IX., 5, a Jordanis Get. 265.[5])

Na tomto sporném a slabém základě nelze historii Skirů positivně vyložiti, a vše, co kdo dosud pověděl, jsou jen domněnky a kombinace nedosti zdůvodněné.[6]) Také poměr k Bastarnům zůstává nejasný.

Současně, nebo nedlouho po příchodu Bastarnů, objevili se v Zakarpatí i Gallové.

Gallové v Zakarpatí tvoří problém, jejž někteří, jak jsme viděli (str. 292), řešili tak, že, jsouce vedeni několika zprávami a domysly starých, prohlásili Bastarny za kmen gallský a existenci a stopy zakarpatských Gallů ztotožňovali s existencí a se sledy Bas-

---

[1]) Plin. IV. 97 (27): quidam haec habitari ad Vistlam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris tradunt. Müllenhoff Germ. ant. 92 a D. A. II. 87 vykládá Hirry za dittografii (korruptelu jména Skirů).

[2]) *Much* (Sitzb. Anthr. Ges. in Wien 1890, 79) od got. *skeirjai, Skīrōz*, tolik co »leskli, slavní«. Rovněž dvě jména osobní u Jordana Edica a Hunuulfus (Get. 54). Srv. *Braun* 117.

[3]) Tak *Latyšev* (ЖМНП. 1887, кл. отд. 92), *Sehmsdorf* 9.

[4]) Not. dign. ed. *Seeck* (Berlin 1876) str. 252.

[5]) O pozdějších válkách Skirů na západě srv. Jordanis Rom. 344, 347, Get. 242, 275, 276, 277.

[6]) Srv. *Braun* l. c. I. 117 sl., 122 sl., *Sehmsdorf* l. c. 5, 9. Sem náleží i chybné *Muchovo* spojení Skirů s Ptolemaiovými Sulony a Peukiny (Stammsitze 46 sl., Beiträge 17, 46, cf. *Hirt* tamže 21, 145), a prohlášení jich za hlavní bastarnský kmen. Proti tomu dobře *Braun* 103.

tarnů. Pojal jsem však Bastarny jinak, — jako předvoj hnutí germanských. Nicméně nepochybuji, že také element gallský vnikl, ovšem v menší míře, za Dunaj a do Karpat, a byť se význam jeho pro Slovany nedal měřiti s významem vpádu bastarnského, v historii Slovanů o něm pomlčeti nelze.

Prvním dokladem existence Gallů v zakarpatských končinách je zpráva psefismatu neboli dekretu Protogenova, památky v mnohém ohledu velmi zajímavé. Bohužel se dosud nepodařilo určiti přesně dobu, v níž toto psefisma povstalo. Že památka není starší r. 280, ukazuje význam *Γαλάται*, jenž vešel v užívání teprve po vpádu Keltů do Řecka. Dříve čteme vždy jen *Κελτοί*, *Κελτική*. Kdy však dekret povstal po r. 280, o tom se mínění o tři století rozcházela.[1]) Sám však aspoň o tom nepochybuji, že náleží době starší, ač mezi III. a II. stoletím nesnadno se rozhodnouti. Na III. stol.

---

[1]) Datování dekretu Protogenova je už od počátku XIX. století předmětem sporů, jejichž historii podrobnou vylíčil *Latyšev* v ЖМНП. 1897 II Класс. отд. 67 sl. První vydavatelé památky *H. Koehler* (Zwei Aufschriften der Stadt Olbia. Petrohrad 1822) a *P. Köppen* (Alterthümer am Nordgestade des Pontus. Vídeň 1823, — překl. ruský v Moskvě 1828 — a Olbisches Psephisma zu Ehren des Protogenes. Vídeň 1803, srv. dále i *Latyševa* Inscriptiones orae sept. I. 30), kladli ji do doby Augustovy a Tiberiovy, *Malte-Brun* do r. 240 až 200 (Nouvelles annales des voyages. 1823, XIX. 135), *Raoul Rochette* do doby Mithridatovy (tamže 274 sl. 282), *Letronne* do I. století př. Kr. (tamže 287), *Niebuhr* před dobu válek Hannibalových (Kl. Schriften I. 387), *Šafařík* do r. 218—201 (SS. I. 436), *Boeckh* před pohromu způsobenou Olbii od Getů v l. 67—50 (CIGr. II. 123), *V. Schmidt* (De fontibus veterum auctorum in enarrandis expeditionibus a Gallis in Macedoniam atque Graeciam susceptis. Berlin 1834 a v článku »Das olbische Psefisma« v Rhein. Mus. für Phil. 1834, IV. 357 sl.) do III. století př. Kr. Pojednání Schmidtovo je nejdůkladnější. Po něm ještě hrabě *Al. Uvarov* (Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale 81. a Изслѣдованія 90) vrátil se k době Augustově, k neurčitě »pozdní« době i *Cuno* (Skythen 353). Nověji vydal dekret znovu *V. Dittenberger* (Sylloge inscr. graec. I. Nr. 248, str. 363), klada původ do poloviny II. století př. Kr., ač na dobro III. stol. nevylučuje, a zejména *V. Latyšev* v Inscriptiones orae sept. I. Nr. 16, str. 30 sl., kde rovněž jako v stati nahoře uvedené (str. 81 sl.) dovozuje z obsahu i charakteru písma, že náleží století III., speciálně do doby let 279—213, kdy existovala galatská říše v Thrákii, a to spíše do poloviny první než druhé. S Latyševem souhlas projevil i *F. Sokolov* (ЖМНП. 1886. Іюль отд. II. 6). Připomněl bych ještě, že do II. století kladli dekret také ti, kdož Galaty jeho ztotožnili s Bastarny, a to na základě domněnky svrchu vyložené, že se Bastarni objevili u Dunaje teprve počátkem II. století. Tak *Zeuss* (Deutschen 61, 127), *Ukert* (Skythien 46 sl.), *Brun* (Черноморье I. 244) a *Müllenhoff* (DA. II. 111). *Mommsen* položil psefisma do doby Mithridatovy (RG. II.[8] 277).

ukazoval by obsah, na II. století známky palaeografické, zejména lunární Σ, které pravidlem náleží době mladší. Starší výjimky jsou řídké, ale formy C užíváno bylo právě dříve v Asii a na Pontu než v Řecku.[1])

Olbia, kolonie miletská založená při ústí Bugu r. 645 (srv. pozn. 2. na str. 226), zmohla se čilým obchodem tak velice, že se stala nejbohatší a nejmocnější řeckou kolonií na severním břehu pontském. Už název *'Ολβία* tomu nasvědčoval. Za doby Herodotovy byla v rozkvětu. V tu dobu i poměr k barbarům, kteří Olbii obklopovali, byl mírný a přátelský. Jinak však o vlastních dějinách města v V. a IV. století nevíme téměř ničeho[2]) až do doby, kdy podle zprávy Makrobiovy[3]) oblehl Olbii nepřátelsky Zopyrion, patrně totožný s vojevůdcem, jenž byl od Alexandra Velikého ustanoven v Thracii k ochraně severních hranic říše Makedonské.[4]) Útok Zopyrionův připadá na některý rok po skončení Alexandrovy výpravy proti Getům, tedy po r. 335, ale přesněji jej určiti nelze.[5]) Skončil se ostatně zahynutím vojevůdcovým ve Skythii.

Ačkoliv Olbia útoku odolala, přece se od doby té položení její změnilo. Město, odedávna proslulé bohatstvím, počalo lákati k sobě zraky různých kmenů barbarských, kteří se počali objevovati při dolním Hypanu a Borysthenu, a brzy mu nastávaly chvíle kruté. Bránilo se neustále útokům nepřátel — jednou zbraní, po druhé zlatem. A zlatem častěji. Ale útoky neustávaly a město, kdysi tak šťastné a mocné, vůčihledě chudlo. Opevnění pustla, počet obhájců řídl a obecní poklady se prázdnily; nebylo již

---

[1]) *Boeckh* CIGr. I. 85*a*, II. 123, *Reinach S.* Traité d'épigraphie grecque (Paris 1885) 207.

[2]) K dějinám Olbie srv. hlavně výbornou monografii *V. Latyševa* »Изслѣдованія объ исторіи и государственномъ строѣ города Ольвіи« uveřejněnou v ЖМНП. 1887 I—IV. класс. отд., jíž se dále budeme častěji dovolávati.

[3]) Macrobius Saturn. I. 1, 43: Borysthenitae obpugnante Zopyrione servis liberatis dataque civitate peregrinis et factis tabulis novis hostem sustinere potuerunt. Srv. bližší výklad u *Latyševa* l. c. 62.

[4]) Thraciae praepositus (Curtius Rufus X. 1, 43), praefectus Alexandri in Scythia (Justin XII. 1, 4), praefectus Ponti ab Alexandro relictus (Justin XII. 2, 16).

[5]) Srv. *Latyšev* l. c. 65, *Müllenhoff* klade záhubu Zopyrionovu ve Skythi. do r. 327—326 (DA. III. 139), *Niese* (Gesch. der griech. und maked. Staaten. I. Gotha 1893, 171) k r. 326—325, *Droysen* (Gesch. des Hellenismus I.[2] 394) k r. 331, tak i *Latyšev* l. c.

jmění na odvrácení hrozících nebezpečí a spása města neležela již v síle obce, nýbrž jen ve vlastenectví a jmění jednotlivců. Tento úpadek Olbie zachycuje krásně dekret na sloupu mramorovém, postaveném od města v čest a na památku občana Protogena, jenž v podobné těžké době rodné město vlastním jměním chránil, restauruje na svůj náklad hradby a vypláceje barbarům těžké výkupné. Při tom se v dekretu, jenž se dnes chová ve Veřejné bibliothéce v Petrohradě, dočítáme nových zajímavých zpráv o národopisných poměrech okolí olbijského.[1]) Dovídáme se totiž, že útokem na město hrozili spolčení Galaté a Skirové s jedné strany, s druhé Skythové, Thisamaté a Saudaraté. Zejména první nepřítel byl asi silný (*δύναμιν συνῆχθαι μεγάλην*), neboť pojal

[1]) Příslušná část dekretu zní takto:

ἔτι δὲ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ πρὸς τὸμ ποτ[α]
μὸν τῆς πόλεως ἀτειχίστου ὄντος, τοῦ τε κα[τὰ]
τὸν λιμένα παντὸς καὶ τοῦ κατὰ τὸ πρότερ[ον]
ὑπάρχον ἰχθυοπώλιον, ἕως οὗ ὁ ἥρως ὁ Σωσίας,
τῶν δὲ αὐτομόλων ἐπαγγελλόντωγ Γαλά
τας καὶ Σκίρους πεποιῆσθαι συμμαχίαν καὶ δύ
ναμιν συνῆχθαι μεγάλην καὶ ταύτην τοῦ χει
μῶνος ἥξειν ἐπαγγελλόντων, πρὸς δὲ τού
τοις Θισαμάτας καὶ Σκύθας καὶ Σαυδαράτας ἐπι
θυμεῖν τοῦ ὀχυρώματος, δεδιότας ὡσαύτως καὶ
αὐτοὺς τὴν τῶγ Γαλατῶν ὠμότητα, καὶ διὰ
ταῦτα πολλῶν ἐχόντων ἀθύμως καὶ παρεσκε
ἀσμένων ἐγλείπειν τὴμ πόλιν, ἅμα δὲ τῶι καὶ
ἄλλα γεγενῆσθαι ἐλαττώματα πολλὰ
κατὰ τὴγ χώραν, ἐφθάρθαι μὲν τὴν οἰκετεί
αν ἅπασαν καὶ τοὺς τὴμ παρώρειαν οἰ
κοῦντας Μιξέλληνας οὐκ ἐλάττους ὄν
τας τὸν ἀριθμὸν χιλίων καὶ πεντακοσίων,
τοὺς ἐν τῶι προτέρωι πολέμωι συμμαχήσαντας
ἐν τῆι πόλει, ἐγλελοιπέναι δὲ πολλοὺς μὲν
τῶγ ξένων, οὐκ ὀλίγους δὲ τῶμ πολιτῶν ὧν ἕ
νεκεν συνελθὼν ὁ δῆμος διηγωνιακὼς καὶ τὸγ
κίνδυνον τὸμ μέλλοντα καὶ τὰ δεινὰ πρὸ ὀ
φθαλμῶν ποιούμενος παρεκάλει πάντας
τοὺς ἰσχύοντας βοηθῆσαι καὶ μὴ περιιδεῖν τὴν ἐκ
πολλῶν ἐτῶν τετηρημένημ πατρίδα ὑποχεί
ριον γενομένην τοῖς πολεμίοις, οὐδενὸς δ' ἐπιδι
δόντος ἑαυτὸν οὔτ' εἰς ἅπαντα οὔτ' εἰς μέρη ὧν
ἠξίου ὁ δῆμος, ἐπηγγείλατο αὐτὸς κατασκευᾶν
ἀμφότερα τὰ τείχη καὶ προθήσειμ πᾶσαν τὴν
εἰς αὐτὰ δαπάνην. . . .

strach nejen Olbijany (ti valem prchali) ale i jmenované okolní kmeny skythské a sarmatské, kteří se chtěli ohroženého města zmocniti, aby se v něm mohli brániti proti Galatům. Skiry už známe, o Galaty psefismatu vede se stálý spor. Od doby Zeussovy a ještě více od vydání příslušné práce Müllenhoffovy vztahuje se totiž zpráva dekretu hojně na germanské Bastarny, omylem označené »Galaty«, a sloužívá za další doklad příchodu Bastarnů a Skirů ku břehům pontským.[1]) Důvody, jež se pro to stále opakují, jsou hlavně dva: 1. spojení s germanským kmenem Skirů a 2. to, že na počátku II. století před Kr. zahrnoval se celý sever Evropy, pokud nespadal do Skythie, pode jméno Keltiky (*Κελτική*) a bylo tudíž zcela přirozeno, že všichni kmenové, kteří z Keltiky vycházeli, zváni byli Kelty nebo Galaty, ať byli třebas národnosti jakékoliv. Jméno Germanů vešlo ve známost teprve počátkem I. století př. Kr. po válce s Cimbry a Teutony.[2])

Uznávám plně váhu obou důvodů, zejména druhého. Ale naproti tomu musíme uznati, že olbijští měšťané slyšeli jména nepřátel od přeběhlíků (*τῶν δὲ αὐτομόλων ἐπαγγελλόντων*), tedy patrně jména skutečná, jimiž se sami nazývali. V dekretu nemáme před sebou dílo historika, jenž seděl v Římě nebo v Athénách, a píše o severních barbarech, připsal je jako na př. Polybios nebo

---

[1]) *Zeuss* (Deutschen 61 sl., 128), *Duncker* (Origines Germ. Berlin 1840 I. 80), *Ukert* (Skythien 46), *Brun* (Черноморье I. 244), *Müllenhoff* (DA. II. 110) *Sehmsdorf* (Germanen 4 sl.), *Furtwängler* (Intermezzi 1896, 59), *Rappaport* (Einfälle der Goten 25), *Bremer* (Ethnographie 46).

[2]) Že vskutku celý sever Evropy od západních břehů až po hranici Skythie (ovšem blíže neznámou) zván byl *Κελτική*, svědčí už Herodot, jemuž kraj Keltů sahal patrně až k podunajským Skythům, pak Plutarch (Marius XI., ač znal již Germanii, srv. Vita Caesaris LVIII.) a Dionysios Halikarnasský (VII. 70, XIV., 1; 2), ač také dí, že Keltika dělí se Rýnem na dvě části, z nichž východní, sahající ke Skythům, Thrákům a k Hercynskému lesu sluje *Γερμανία*. Ba i celý obydlený svět dělí na tyto čtyři části *Κελταί*, *Σκύθαι*, *Αἰθίοπες*, *Ἰνδοί* na př. Eforos ve svém popisu Evropy (u Strabona I. 2, 28), Skymnos (165), Aristoteles (*περὶ κοσμοῦ* III.), Diodor (II. 43, 47). A ještě Strabon, ač mu také pojem Germanie ležící mezi Rýnem a Skythií byl znám (II. 5, 30; VII. 1, 1; VII. 2, 4), přece připomíná (I. 2, 27), že jako národové na severu zvali se úhrnným jménem Skythů nebo Nomadů, tak zase na západě jménem Keltů. Jméno Germanů přišlo ve známost Římu teprve v letech 90—73 př. Kr. (*Bremer* Ethn. 6) a teprve Caesar rozlišuje jím určitě národ německý proti kmenům gallským. Do starověké literatury zavedl jméno to a pojem první Poseidonios z Apameie (125—40) v Dějinách, jež psal jako pokračování Polybia. Patrně v líčení bojů s Cimbry a Teutony (*Müllenhoff* DA. II. 153 sl.).

Plinius na vrub dříve už známých Galatů, nýbrž zápis zprávy přeběhlíků a zvědů, v němž musíme očekávati jména bezprostředně slyšená a tedy správná. Výbojníci sami se patrně zvali Galaty a nebyli tudíž Germani, a nemohli býti totožni s Bastarny, pokud tyto máme za kmen germanský. Tomu nasvědčuje zřejmě i syntaktické spojení jména Galatů a Skirů spojkou *καί* (*Γαλάτας καὶ Σκίρους*), jež ukazuje na dva různé pojmy souřadné a ne na pojem nadřaděný a podřaděný. Neboť se stanoviska Zeussova nebo Müllenhoffova i Skirové musili býti v očích Řeků »Galaty«. Za těchto poměrů umělý výklad olbijských Galatů za Germany mohli bychom přijmouti jedině tehdy, kdyby v Podněstří a Pobuží existence Gallů nebyla jinak prokázána. A tomu tak není, jak ihned vyložím. Z důvodu toho nemohu se odhodlati, abych přijal výklad Müllenhoffův, třebas konec konců není nemožný, a trvám při výkladu, jenž v Galatech psefismatu vidí Gally skutečné ad hoc spojené s germanskými Skiry. [1])

Že však Gallové vnikli za Dunaj a Karpaty, svědčí mimo dekret s našeho hlediska ještě několik starých jmen topografických a ethnologických původu gallského. Mezi městy (*πόλεις*), jež jmenuje na řece Tyru Ptolemaios (III. 5, 15; III. 10, 2, 5) je na jisto gallské aspoň *Καρρόδουνον*, a na dolním Dunaji před deltem *Νοουιόδουνον* (Noviodunum) a kdesi nedaleko ústí *Ἀλιόβριξ*. [2])

---

[1]) Za Gally je pokládají *Schmidt* (Rhein. Mus. 1836, IV. 368.), *Grote* (Griech. Geschichte VI. 800), *Dittenberger* (Sylloge 363), *Latyšev* (Изслѣдованія 81), *Braun* (Разысканія I. 101), *Veselovskij* (Изв. отд. русс. яз. 1900, I. 20), *Much* (Stammsitze 35).

[2]) Karrhodunon uvádí Ptolemaios ještě jednou (III. 11, 14) na severozápadě Sarmatských hor (Malých Karpat) a na severovýchod od lesa Luny nad Kvady s mathematickým určením délky a šířky 42° 40′: 51° 30′. Snad je to však jen jedna a tatáž osada v Povislí uvedená omylem dvakráte. Srv. mé Starov. Zprávy 117 a dále pozn. 1 na str. 316. Jméno Novioduna je časté. Osada Aliobrix v kraji Britolagů uvedena je vedle Novioduna pouze v jednom kodexu Ptolemaiově (*K. Müller* Ptolem. I. 468) a to Vatikánském (X.) v přípisku: »*ἀπέναντι Νοουιδούνου πέραν τοῦ Δανούβεως ποταμοῦ, ἐστὶ πόλις τῶν Γόθθων Ἀλιόβριξ.*« Přípisek je pozdní a označuje Aliobrix za město Gothů. Nicméně z výkladu jména samého nemůže býti pochyby, že je původu gallského, jakož i jméno Britolagů. (Srv. *Müller* l. c., *Braun* Разысканія I. 128, 206 sl., *Much* Stammsitze 35, Mitth. anthr. Wien 1890 Sitzb. 78, Beitr. z. Gesch. d. d. Spr. XVII. 35, Zs. f. d. Alterth. 1895, 48 o jménu Britolagů, *Tomaschek* Sitzungsber. Akad. Wien. 1889, 6.) *Braun* l. c. 207 má i *Μαιτώνιον* a *Ἤρακτον* za jména gallská, *Οὐλβανταυάριον* vykládá Much z gallštiny i germanštiny (Mitth. anthr. l. c.).

K nim snad možno připojiti i jméno jezera »Keltského« v deltě dunajském (*Κέλτρος λίμνη*) v Lykofronově Alexandře [1]). Dále se v samých Karpatech objevují i kmenové se jmény rázu gallského nebo přímo označení jako Gallové. Patří sem snad Volci Tektosagové, kteří podle zprávy Caesarovy (B. G. VI, 24) seděli kolem lesa Hercynského: (itaque ea quae fertilissima Germaniae sunt loca circum Hercyniae silvam . . . Volcae Tectosages occupaverunt atque sibi consederunt), a to z důvodu, jejž ihned ještě vyložím. Hercynským lesem rozuměl Caesar celý pás horských zalesněných hřbetů od pramenů Dunaje až po východní část Karpat [2]). Patří sem dále určitěji lokalisovaní Cotini, sedící původně kdesi v severních částech Moravy [3]), kmen, jejž Tacitus přímo označuje za kmen gallský, pravě, že hovoří gallským jazykem (Tac. G. 43: Cotinos gallica, Osos pannonica lingua coarguit non esse Germanos), dále Ptolemaiem na severní svahy Karpat umístění Ombroni a Teurisci (*Ὄμβρωνες* III. 5, 8; *Τευρίσκοι* III. 8, 3) se jmény gallskými [4]), k nimiž snad [5]) možno připojiti i podkarpatské Anarty (*Ἄναρτοι* Ptol. III. 8, 3, Anartes Caesar B. G. VI. 25), a konečně Britolagové (*Βριτολάγαι* Ptol. III. 10, 7) na sever od delta dunajského, kmen se zjevně gallským jménem [6]), v jehož území ležela i neméně gallská osada Aliobrix. Rovněž dlužno uvésti, že se nověji řada jmen řek karpatských a haličských vykládá z gallštiny, na př. Orava, přítok Váhu, Laborca, přítok

[1]) Srv. v komm. Tzetzově *Κελτική λίμνη* 186, 189.

[2]) Caesar BG. VI 24. Huius Hercyniae silvae latitudo novem dierum iter expedito patet . . . Oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauricorum finibus rectaque fluminis Danuvii pertinet ad fines Dacorum et Anartium.

[3]) Tak je umísťuji podle zprávy Tacitovy (l. c.) i Ptolemaiovy (II. 11, 10), při čemž Ptolemaiovy *Κῶγνοι* vykládám za korruptelu z *Κῶτνοι*, *Κοτῖνοι*. Srv. *L. Niederle* »O počátcích dějin zemí českých« (Praha 1900) 11 sl. Cotini teprve později sestoupili tlakem pohybu germanských kmenů přes Karpaty do Slovenska a k Dunaji. Podle Müllenhoffa (DA. II. 324, 334) kladou se sídla jejich obvykle už původně do slovenského Podkarpatí na Hron (tak na př. *Much* Stammsitze 12, *Domaszewski* Die Marcus-Säule ed. *E. Petersen*, München 1896, 108, 113, *Braun* Разысканія I., 45 a mnozí jiní).

[4]) Srv. *Braun* Разысканія I. 152.

[5]) Gallský původ Anartů dokazuje na př. *Braun* Разысканія I. 153. Více o nich srv. dále v kap. X. při výkladu Ptolemaiových Anartofraktů.

[6]) Tak řada rukopisů (též *Βριττόλαγαι*, *Βριτολάγγαι*, *Βριτόλαγαι*). Dva rukopisy, Milánský *D* (Müllerův *S*) a Florentský Laurent. XXVIII. (Müller *Ω*) mají snad lepší původní čtení *Βριτογάλλοι*. *Much* emenduje *Βριτοδάγοι* — *εὐμενεῖς* od kelt. **dagos*, ir. *dag* — dobrý. (Zs. f. d. Alterth. 1895, 48.)

Tisy, Wiar, přítok Sanu, Nida, Raba, přítoky horní Visly, Ropa, přítok Visloky, San, Mień, Mroga a j.[1]). Avšak potvrzení této domněnky nutno přece ještě vyčkati. Zato data svrchu uvedená, pocházející z doby od I. stol. před Kr. do II. stol. po Kr., zůstávají zřejmým dokladem existence Gallů v Karpatech a přilehlém pruhu Zakarpatí, jakož i v Bessarabii[2]). A nelze pochybovati, že jména ta existovala tam už v době starší, a sice už před Kr. Bylť by nám římské prameny od doby, kdy římské panství dostihlo Dunaje a vniklo i za Dunaj, zajisté donesly zprávu, kdyby byl teprve později nějaký gallský kmen sem přišel a se usadil. Ale o nějakém pozdějším příchodu gallských kmenů sem nedovídáme se ničeho. Naproti tomu víme dosti o tom, že velké pohyby gallských kmenů dály se v průběhu VI.—III. století př. Kr. a že pohyby ty nezůstaly omezeny jen na západ (Britannii) a jih Evropy (Hispanii a Italii), nýbrž že přenesly se ve století IV. a III. i na východ.[3]) K těmto pohybům východním náleží předně zpráva o keltském poselství, jež se r. 335 objevilo v ležení Alexandra Velikého, válčícího na Dunaji proti Getům, dále zprávy o vpádu Galatů r. 281 do Thrakie, kde byli od nich Getové a Triballové poraženi, o založení státu Tylského v Thrakii r. 278, o vpádu do Řecka r. 279, kdy pod Brennem pronikli k Delfům, a na konec zprávy o založení říše Galatské v Malé Asii r. 276.

Nepochybuji nikterak, že k těmto pohybům východním dlužno připojiti i objevení se gallského živlu při Karpatech a Pontu. A dovídáme-li se v době, kdy římský obchod a moc pronikají vítězně i za střední a dolní Dunaj, o osadách v Podněstří, o kmeni

---

[1]) Srv. *Braun* Разысканія I. 156 pozn. 1., *Pogodin* Ист. слав. пер. 96, 103, *Rozwadowski J.* Studya nad nazwami rzek słowiańskich. I. (Rozprawy wydz. hist. Akad. Krak. T. XLIII), Ze studjów nad nazwami rzek słowiańskich. Odbitka z książki »Almae matri Jagiellonicae etc.« Lvov 1900. (Srv. však o tom dále str. 315). Zde se mi hodí podotknouti, že i ve jménu Haliče viděli jméno Galatů (také města Galace), tak už *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 304), *Rawlinson* (Hist. of Herodotus III. 150, srv. Зап. Од. VII. 241), *Partyckyj* (Ист. Галичини I. 294) a nejnověji i *Braun* (Разысканія I. 166 sl. Srv. zamítnutí *Brücknerovo* v Arch. sl. Phil. XXIII. 216). Jméno Halič, rovněž jako Podhalie, Podhalan souvisí patrně se sl. *hala* značícím podle *Karłowicze* (Słownik gwar polskich, Kraków 1901 s. v.) v ústech lidu karpatského »vysokou lysou horu a pastviska na vrcholu hor«. I samy Tatry vůbec lid nazývá »*hale*«.

[2]) Odtud i název *Κελτοσκύθαι* u Plutarcha (Marius XI) a Strabona (XI. 7, 2).

[3]) Srv. o nich na př. *Müllenhoffa* DA. II. 269—282.

Britolagů v Bessarabii a osadě Aliobrix tamže, — vesměs s jmény rázu gallského, — pak můžeme, i když zprávy o Galatech psefismatu docela ostavíme stranou, existenci Gallů v Zakarpatí a příchod jejich v době IV.—III. století míti za dostatečně odůvodněné. Může býti spor jen o to, odkud sem přišli, zda jsou to výstřelky proudu, jenž se z Uher obrátil na Balkán a v Tyle se soustřediv [1]), podnikal odtud výpravy na různé strany, čili proudu, jenž od Dunaje bral se přímo na Karpaty a pronikl i na sever od hor. Podunajští Gallové (Britolagové) a s nimi i Galati olbijští mohli přijíti s obou stran a za dnešního stavu pramenného materiálu jest asi nemožno vysloviti se pro jeden směr určitěji [2]) a to tím méně, že povstání Protogenova dekretu není chronologicky zjištěno (srv. napřed str. 304). Ale Gallové karpatští a dněsterští, pokud se zde dají zjistiti, přišli sotva od dolního Dunaje a z Thrakie. Ti se sem dostali patrně přímo od západu, neb jihozápadu. Tomu nasvědčuje souvislý řetěz gallského osídlení, který můžeme stopovati ve zprávách historických i v nomenklatuře od Karpat přes Moravu, Čechy k Dunaji, a také celá historie a přechod jména *Volků* ke Germanům ve formě **Walhōz* a od těch opět k Slovanům ve formě Волъхъ — Влахъ (v let. Kijevském Волохове, Волъхове, Волъхва) ukazuje podle vší pravděpodobnosti, že velký gallský kmen Volků neseděl jen na západě lesa Hercynského [3]), nýbrž od západu zasahal až do Karpat, nezahrnuje ovšem v době pouze Tektosagy, nýbrž i kmeny jiné, výše jmenované. Přešlo-li jméno Volků ke Germanům a od těchto k Slovanům, jak přijímám podle Müllenhoffa zamítaje jiné pozdější výklady [4]), pak se to mohlo státi přirozeně

---

[1]) Město slulo *Τύλη* (Polybios l. c.) nebo *Τύλις* (Stef. Byz. s. v.) a leželo na východ od Kazanlyka, kde se nalézá vesnice Tulovo a kde celá kotlina sluje Tulovsko pole. Srv. *Jireček* ČČM. 1876, 686—691, Zprávy zas. král. č. spol. nauk 1876, 280, a Cesty po Bulharsku (Praha 1888) 150. — Stát Tylský zničen byl povstáním Thráků r. 213.

[2]) V olbijských Galatech viděli výpravů Gallů thráckých *Schmidt* a *Latyšev*, na Skordisky pomýšleli *Boeckh* a *Dittenberger*. Viz citáty napřed na str. 304 v pozn. 1. *Braun* (Разысканія I. 129 sl.) svádí vše do proudu »pochodu Sigovesova« na východ, tedy jednoho pohybu, jejž určuje časově k r. 400 př. Kr. *Niebuhr* (Opuscula I. 385) Galaty psefismatu měl za keltické Cimbry zahnané Sauromaty od břehů Maiotského moře.

[3]) Doplňuji tím svůj výklad ve spise »O počátcích dějin zemí českých« 14, kde hovořím o sídlech Tektosagů.

[4]) Srv. *Müllenhoff* DA. II. 89, 279. Podobně soudí *Streitberg* (Urgerm. Gramm. 136), *Bethge* v *Dieterově* Laut- und Formenlehre der altgerm. Dialekte I. 176, *Meyer* (Zs. f. d. Alterth. 1901, 123), *Bremer* (Ethnographie 45), *Toma-*

jen na prostranství, na němž se všichni kmenové stýkali, a to bylo území karpatské. Zde seděli Bastarni už od IV.—III. století, sem vnikli v IV.—III. století Gallové a zde u Karpat seděli též Slované, jak ostatně toto přijetí samo dosvědčuje. Slované by byli sotva přejali od Němců název pro národ, který by byl seděl kdesi daleko a který by byl úplně stranou bezprostředního styku. Patrně byla celá řada gallských kmenů sedících kolem lesa Hercynského zahrnována od Germanů a Slovanů pod společné jméno Volků; Tektosagové, Cotini, Teurisci, Ombroni, snad i Anarti byla asi speciální jména kmenová, jinak všichni byli sousedům svým Volky, *Walhōz, *Volchi. To připustiti musíme. Jinak by bylo těžko přijmouti výklad Müllenhoffův. Neboť bychom si věru sotva mohli vysvětliti, jak jméno Volků Tektosagů, sedících podle Müllenhoffa kdesi nad Sálou a Mohanem[1]), mohlo se rozprostříti jako význam pro Gally po celém Slovanstvu — a dále, jak mohlo přejíti u Slovanů ve význam označující Romany. To lze po mém soudu přirozeně vysvětliti jedině výše uvedenou představou, v níž kmenové Volků v Pokarpatí hraničili na severu se Slovany, ale ovšem tak, že na dotykové hranici seděly mezi Slovany ostrovy německých kmenů bastarnských od Visly po Prut, které svou mocí, svým významem a vlivem jméno Volků ve formě německé sousedům slovanským předaly. Tak také pochopíme, proč Slovanům pojem **Volchi* stal se zároveň pojmem kmenů na jihu dole pod Karpaty bydlících, proč Slované, když později na svém postupu k střednímu Dunaji setkávali se v Zadunají s Kelty buď již z části romanisovanými nebo stojícími pod mocí římskou, přenesli přirozeně jméno *Vlachъ*

---

schek (Sitzungsber. Akad. Wien Bd. 128, 111), *Kossinna* (Zs. f. Volkskunde 1896, 7), *Braun* Разысканія I. 165 a mnozí jiní, ze slavistů především *Miklosich* (Denkschr. Akad. X. 256, XII. 1, Lex. palaeosl. 68, Etym. W. 393), *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VIII. 11), *Brückner* (Bibl. Warsz. 1900, Luty 211, Kwartalnik hist. XIV. 1900, 300). Nověji *V. Kętrzyński* prohlásil název Vlach za jméno slovanské, jemuž v parallele stojí Lach, Čech, ale výkladu dotvrzujícího nepodal (Volcae Tectosages a Włach, Włoch. Krakov 1901. Rozpravy Akad. Umiejęt. Wydz. hist. filozof. T. XLII.) Také *Ed. Boguslawski* má chybně jméno Vlach za slovanské, z něhož povstalo teprve zlatinisované *Volca* (Historya Słowian II. 265, Metoda i środki poznania czasów przedhistorycznych w przeszłości Słowian. Krakov 1901, 76; srv. něm. vydání v Berlíně 1902, 108). Boguslawski ostatně z Vlachů odvádí i Lugie a Lachy polské.

[1]) *Bremer* l. c. 45, soudí, že Volci neseděli v Durinsku, ale severně od Sudet, od Lužice do Haliče, ovšem na základě důvodů; o jejichž slabosti viz dále na str. 315.

na kmeny vůbec Římem ovládané nebo romanisované, a proč už v tradici, která povstala po zničení říše Dácké r. 106 po Kr., přeneseno bylo jméno Vlachů na Římany a později na všechny Romany a Italy.

Že styk Bastarnů s Gally padal aspoň před konec III. století, svědčí nejen svrchu uvedená kombinace historických pramenů, ale i to, že jméno Volk prodělalo také ještě v germanských ústech přechod *k* v *h* a přešlo tedy do germanštiny dříve, než v ní tato hlásková proměna dokonána. O její absolutní chronologii jednali jsme nahoře (str. 297 sl.). Není ji možno positivně vymeziti, ale negativně možno přece říci, že byla hotova asi dvě století před Kristem.[1]) A byli to opět germanští Bastarni, kterým ji musíme přičísti právě tak, jako přechod jména Karpat v Harfađa, nebo Danuvia v *Dōnawī — z důvodů už nahoře vyložených. Gotové, jak se obvykle po Müllenhoffovi[2]) soudí, zprostředkování provésti sotva mohli; v době, kdy Gotové vstoupili mezi Slovany nebylo již Volků v slovanském sousedství. Proto myslím, aby se gotské prostřednictví nahradilo bastarnským.

Přijali-li Slované skrze ústa německých Bastarnů název pro Gally způsobem právě vyloženým, předpokládajícím rozšíření jména Volků od západu lesa Hercynského (Tektosagové) až po východ (Cotini, Ombroni, Teurisci, Britolagové, Anarti?), pak nepochybuji, že tito jednotliví kmenové gallští jsou části Volků, posunuté sem přímo východním pohybem ve IV.—III. stol.[3]), a že nejsou výstřelky, které by se byly sem snad dostaly teprve od jihu z Balkánu přes dolní Dunaj poříčím Serethu, Prutu a Dněstru. Příčinou pohybů gallských k Dunaji a do Karpat byl asi tlak Germanů, kteří už v VI. století z končin při dolním Labi, Veseře a Odře postupovali

---

[1]) Kdyby bylo možno vykládati Caesarova slova v Bell. Gall. VI. 24 s *Muchem* (Beiträge XVII. 63, Stammsitze 63) v tom smyslu, že se dostali k Hercynskému lesu teprve proudem velkého stěhování Sigovesova, a toto stěhování vskutku, jak se dříve dálo, datovati počátkem IV. stol. př. Kr., měli bychom pro přechod Volka — *Walh termin úže vymezený. Ale obé je dnes naprosto pochybné, zejména chybí věrohodnost Sigovesově výpravě. My dnes nepochybujeme, že Keltové na př. v Čechách seděli už dávno před IV. stoletím (*Niederle* O počátcích dějin zemí českých 6 sl., 48; srv. Č. Čas. Hist. 1901, 204 a 1902, 203).

[2]) *Müllenhoff* DA. II. 89, 279.

[3]) *Bremer* se domnívá, že Cotini a Teuriskové seděli v Karpatech už odedávna (Ethn. 44), což konec konců není nemožné, ač pro náš výklad vedlejší. Sám však nemyslím, že to prokázal.

k jihu a zejména ve IV. a III. stol. počali se úsilovně tlačiti na brány lesa Hercynského. Jejich tlaku ustupovali na západě kmenové gallští za Rýn a přes Dunaj do Helvetie, a před týmž tlakem uchýlily se i velké části Volků k Dunaji do Karpat a na Podněstří.[1]) To se mi zdá býti nejpřirozenějším výkladem pramenů, jež jinak jen nejasně hovoří. Živel gallský v Zakarpatí nemám tedy za výstřelek dunajského proudu, ale proudu hercynsko-karpatského. Působením jeho nastalo v Zakarpatí v průběhu IV.—III. století silnější míšení starého domácího obyvatelstva s novými živly. Ze severu tlačili se sem první Germani — poznali jsme, že první Bastarni objevili se tu po době Herodotově a před r. 230 — a od západu z Moravy nebo od horní Visly postoupily sem zástupy Gallů, puzených rovněž tlakem Germanů sestupujících asi po Odře, Labi a dále k jihu. Odtud nastalo ono míšení, o němž máme i historické zmínky (srv. str. 300), odtud roztříštění Němců na řadu od sebe oddělených kmenů, tvořících ostrovy mezi Vislou a dolním Dunajem, slovem, odtud onen národnostně pestrý a jinak těžko pochopitelný obraz Zakarpatí, který na základě starších zpráv sestavil ve II. stol. po Kr. Ptolemaios a v němž s údivem spatřujeme konglomerát jmen kmenů gallských, germanských, dáckých a slovanských. Bude někdy těžkou, ale vděčnou úlohou polských archaeologů, aby do této směsice vrhli za pomoci archaeologie světla aspoň v té míře, v jaké se to podařilo v Čechách.

Jedině s tohoto hlediska mohl bych také přijímati nové pokusy, které vykládají zakarpatskou nomenklaturu z gallštiny[2]). Nikdy však nemohu souhlasiti s hypothesí, s kterou se nedávno Otto Bremer vytasil a která hrozí opět návratem těch dob z minulého století, kdy se vše v Evropě prohlašovalo za keltské, kdy na př. Parrot skoro celou listinu Ptolemaiovy Sarmatie vykládal kelticky, nebo ještě Keltsch vykouzlil v Slezsku sedm keltských království.[3]) Bremer se domnívá, že se stará původní oblast keltská

---

[1]) Sem patrně patří i zpráva Plutarchova (Camillus XV.), kde vykládá o postupu Gallů za Ripajské hory (zde patrně Karpaty): *οἱ δὲ Γαλάται τοῦ Κελτικοῦ γένους ὄντες ὑπὸ πλήθους λέγονται τὴν αὑτῶν ἀπολιπόντες οὐκ οὖσαν αὐτάρκη τρέφειν ἅπαντας ἐπὶ γῆς ζήτησιν ἑτέρας ὁρμῆσαι. μυριάδες δὲ πολλαὶ γενόμενοι νέων ἀνδρῶν καὶ μαχίμων ἔτι δὲ πλείους παίδων καὶ γυναικῶν ἄγοντες, οἱ μὲν ἐπὶ τὸν βόρειον Ὠκεανὸν ὑπερβαλόντες τὰ Ῥιπαῖα ὄρη ῥυῆναι καὶ τὰ ἔσχατα τῆς Εὐρώπης κατασχεῖν.*

[2]) Srv. napřed pozn. 1. na str. 310.

[3]) *Parrot J. L.* Versuch einer Entwickelung der Sprache, Abstammung, Geschichte etc. der Liwen, Lätten, Esten mit Hinblick auf einige benach-

rozkládala ze západní a jižní Germanie na východ až k Dněpru (sic!), zatím co Germani seděli mezi dolním Labem a Odrou a Slovani kdesi na východě, nedotýkajíce se Germanů. Slované i Germani byli prý v prvé době svých dějin pod panstvím Keltů. Důvodem této hypothese jest mu domněle gallský ráz jmen Sály, Labe, Viaduy (jméno Odry u Ptolemaia *Οὐιαδούα*), Visly, Danastru, Danapru, ba i jména Neurů.[1]) Vše je mu gallské. Ale takovým způsobem ocitli bychom se brzo u absurdních konců. Neboť co jiného vyplývá z těchto, bohudík spolehlivě nedoložených hypothesí? Na západ dolní Odry Slovany vésti nesmíme, tam byli Germani, od Sály přes Labe, Lužici, Slezsko, Polsko až k Dněpru seděli Bremerovi Gallové, na sever od dolního Bugu, pramenů Němna a levého břehu Pripeti je už nomenklatura celá prusko-litevská, za Berezinou a Dněprem narážíme zase na stará sídla finská, — kde by zbylo místa pro rozvíjející se velký pranárod slovanský? Pravím ‚velký' bez ostychu proto, že, soudíme-li analogicky z celého vývoje Germanů, musíme Slovany uznati v stejné době aspoň také za stejně silné; vždyť jich je dnes na 139 millionů a Němců na 85 — tedy o třetinu více. A vizme jen, jak mohutně vstupují Germani do historie už v V.—I. století př. Kr.!

Všechny tyto úvahy vedou mne nejen k zamítnutí hypothese Bremerovy s hlediska čistě historického — s linguistického byly jeho domnělé gallismy zamítnuty[2]) také s jiných kompetentnějších stran —, ale i ke skepsi ke všem novějším výkladům zakarpatské nomenklatury z gallštiny, třebas by jejich autoři neměli na mysli fantasie obdobné Bremerově.[3]) Jen z části, místy a jen na základě

---

barten Ostseevölker. Stuttgart 1828, 74, 97 sl., *Keltsch*, Keltische Königshöfe in Schlesien. Oels 1879.

[1]) *Otto Bremer*. Ethnographie der germ. Stämme (aus dem *Paul's* Grundriss der germ. Phil.), Strassburg 1900, 41, 46 sl., 53. Vislu z gallštiny vykládá též *Veselovskij* (Изв. отд. русс. яз. V. 1900, 1, 15; srv. napřed str. 28).

[2]) *Brücknerem* v Arch. sl. Phil. XXIII, 216. Srv. také, co jsem o výkladu jmen řek odvozených z kořene *dan* připomenul nahoře na str. 20 a jak vykládám jméno Neurů (str. 268).

[3]) Sem patří uvedené na str. 310 stati *Rozwadowského,* pak domněnky *Brauna* a *Pogodina* (Из ист. слав. пер. 96). Tento vedle svrchu uvedených karpatských řek i v systemu vislanského Bugu vidí řadu názvů gallských (Brok, Livec, Siderka, Lek, var. Lyk), ale ovšem opatrně připomíná: »случайныя-ли это созвучія или и здѣсъ замѣшаны передвиженія кельтовъ, сказать не рѣшаюсь« (l. c. 97). Rovněž *Penka* (Mitth. anthr. Wien 1897) vykládal, že v Slezsku mezi pradávným prařeckým osídlením a pozdějším slovanským seděli Gallové (v článku »Zur Paläethnologie Mittel- und Südeuropas« 52).

svrchu vyloženém — domnívám se — bude lze zakarpatskou nomenklaturu vyložiti z galštiny. Častěji půjde však jen o deriváty z kořenů, jež byly v době, kdy jména povstávala, společné větším jazykovým oblastem, než byla oblast gallská. Ba nedivil bych se, kdyby se jednou ukázalo, že i stopy, jež snad zbudou, byly klamné. Neboť jistým zůstává jen to, že Gallové při svém postupu na východ vnikli do Karpat; přechod jejich za Karpaty do Povislí, k Sanu a hornímu Dněstru je už spojen s pochybnostmi. [1])

Podle výkladu právě podaného objevili se Gallové v Zakarpatí v nepoměrně menší míře než-li Germani, zejména němečtí Bastarnové. Po svém příchodu soustředili se v několika hrazených městech, jejichž jména, jsou-li gallská, zachoval Ptolemaios, a patrně podléhali nadvládě Bastarnů, jak nasvědčuje síla těchto a řada knížat a vůdců bastarnských, kteří odsud vodí vojska k dolnímu Dunaji a za Dunaj, při čemž ze Zakarpatí nevystupuje žádný »gallský« kmen. Zanikali-li však i silní Bastarni v domácím živlu (srv. napřed str. 300), platilo to jistě o Gallech v míře ještě větší. Slované zakarpatští byli zprvu roztříštěni těmito vpády, z části i podmaněni a od Karpat odtlačeni (ač ne v dalekosáhlém smyslu Braunově), ale během doby jejich assimilační síla rostla a působila; odražení kmenové vraceli se, jsouce puzeni celkovým rozvojem Slovanstva, tlačili se k Karpatům i za ně, vedle nich postupovali sem znovu Germani, a tak není divu, že už v prvních stoletích po Kristu vidíme, jak gallští kmenové z Karpat ustupují tlaku Slovanů a Germanů na jih a zanikají v Uhrách. Ale to bude předmětem výkladu na místě jiném, pozdějším.

---

[1]) Upozorňuji, že ze zakarpatských měst nesporně gallský ráz má vlastně jen Karrhodunum (Vibantavarion lze vyložiti z gallského i germanského jazyka, *Much* Mitth. W. Sitzb. 1890, 78) a že Aliobrix (podle Mucha »Burg im Fremdland«, srv. *Braun* I. 128) leželo už u dunajského ústí. A i to Karrhodunum je položením tak blízké (na pramenech Dněstru) druhému Ptolemaiovu Karrhodunu, umístěnému o něco dále na západ nad Kvady (Ptol. II. 11, 14), že není vyloučena možnost, že zde omylem Ptolemaios zanesl z pramene jiného ještě jednou na Tyras město, které vlastně patří k obchodní cestě moravsko-vislanské. Pak by ovšem stopy Gallů v nomenklatuře osad na Dněstru rozpadly se téměř v niveč. Ale zbývají vždy Ombroni a Teuriskové Ptolemaiovi u Karpat umístění, pak téhož Anartofrakti (jsou-li ovšem Anarti Gallové), zbývají Tacitovi Cotini a svrchu uvedené domněnky o gallském původu jmen několika haličských řek. I mezi vůdci bastarnskými vystupují jména pokládaná za gallská, na př. Cotto (*Much* l. c. 77). Proto zatím nezbývá, než abychom přijali, že invase gallská přece vnikla i na sever od Karpat, ač v celku jen nepatrně.

Zcela jinak vypadl by relief významu, jaký měli Gallové pro zakarpatské Slovany, kdybychom mohli zprávu Kijevského letopisu o Vlaších [1]), uznávajíce předem v ní jádro reální, s Šafaříkem vyložiti o Gallech a velký útok jejich proti Slovanům spojiti s hnutím gallským ve IV. století. [2]) Přijmouti tento výklad značí ovšem zároveň přijmouti i jinou thesi, že totiž Slované seděli ve IV. stol. v Uhrách a na středním Dunaji, neboť pouhé výstřelky gallské, které vnikly do Zakarpatí mezi Bastarny a Slovany, nebyly by mohly míti ten velký účinek, který zmíněná tradice má na mysli. V ní tkví, je-li lidová, zjevně událost velkého rázu, zvěst o velkém boji a tlaku na značnou část Slovanů, který ve svých následcích ucítili i mnozí jiní slovanští kmenové. Tak pojal věc Šafařík a učinil ji základem a přední ideou svých Starožitností. Jemu se stala klíčem k rozřešení hlavních dvou a protichůdných názorů na pravěk Slovanstva, z nichž jeden hájil autochthonnosti Slovanů ve střední Evropě a druhý ji příkře zamítal.

Věc, jak vidno, tvoří opět jednu z hlavních otázek staré slovanské historie, a to právě tím, že slučuje vlastně problémy dva: 1. byli-li Slované v Uhrách už v takové míře usazeni, aby zpráva letopisu mohla míti věcný podklad, a 2. náleží-li útok letopiscových Vlachů Gallům čili kmeni jinému.

O obou problémech podám obšírný a podrobný výklad v druhém díle Starožitností. Zde mohu předem jen stručně vysloviti svoje mínění. Slované vskutku seděli v Uhrách už ve IV. století př. Kr. Nedomnívám se sice nikterak, že by byl kdy střední Dunaj kolébkou Slovanů, nebo jen částí vlasti slovanské, ani ve smyslu Píčově, ani ve smyslu Šafaříkově (srv. co to, na str. 9. a násl. pověděno), ale nabyl jsem přece odůvodněného přesvědčení, že

---

[1]) Letopis Lavr. k. III. (vyd. III. str. 5): Волхомъ бо нашедшемъ на Сдовѣни на Дунайския [и] сѣдшемъ в нихъ и насилящемъ имъ, Словѣни же ови пришедше сѣдоша на Вислѣ и прозвашася Ляхове etc. (Srv. úplný text nahoře na str. 6). K téže události vztahuje se dále zpráva v kap. XIX. (l. c. str. 24) k r. 898: Сѣдяху бо ту прежде Словѣни и Волохове прияша землю Словеньску; посемъ же Угри погнаша Волъхи и наслѣдиша землю [ту] и сѣдошасъ Словѣны, рокоривше я подъ ся, [и] оттоле прозвася земля Угорьска.

[2]) Šafařík spojoval tradici o Vlaších s příchodem Skordisků v letech 350—336 do Uher, čímž Slované, sedící původně od moře Adriatického až ku Baltu, z Uher byli vytlačeni nazpět za Karpaty, zanechavše v Uhrách jen nepatrné zbytky a u moře kmen adriatických Venetů (SS. I. 268 sl., 278, 438).

Slované ze své severněji položené vlasti velmi brzy přestupovali Karpaty a vnikali do údolí řek tekoucích s hor do Tisy a do Dunaje. Pro dobu římskou máme pro to řadu silných důvodů, zejména v nomenklatuře Uher, pro dobu starší, na př. pro IV.—III. století, jsme zatím odkázáni jenom na to, že archaeologická kultura, která pro druhou polovinu I. tisíciletí př. Kr. může v Zakarpatí náležeti pouze Slovanstvu, zřejmě sem do Uher proniká, a to průsmyky karpatskými podél toků Váhu, Hronu a Iplu.

S tohoto hlediska nemohu ovšem popírati možnost these, že Slované zde seděli už ve IV.—III. století př. Kr. a že gallské hnutí, jež doneslo Cotiny, Ombrony, Teurisky atd. ke Karpatům, a výstřelky i za Karpaty, mohlo míti na uherské Slovany účinek, o němž mluví tradice a z něhož vychází výklad Šafaříkův. Mohla je prudce zatlačiti zpět do Karpat a za Karpaty tak, že vlny pohybem tím způsobené nesly se i dále do vnitra zakarpatských Slovanů. S hlediska toho i událost sama i udržení tradice až do doby letopiscovy jsou tedy věcí možnou a přijatelnou, ovšem oddělíme-li ji od tradice, kterou letopisec o příchodu všech Slovanů z Balkánu do Sarmatie vykládá a která je původu umělého, knižného (srv. str. 40). Jestliže však přece výkladu Šafaříkova nesdílím, činím tak proto, že se v dalším líčení setkáme ještě s jednou událostí, positivnější a určitější, která měla po mém domnění větší vliv a větší význam pro Slovany a která při tom stejným způsobem mohla dáti podnět k povstání letopisné zprávy o Vlaších — totiž s římským výbojem v Uhrách a v Dacii, jež r. 106 Trajanem byla připojena k panství římskému. Zdá se mi aspoň tento výklad býti přiměřenější, bližší a více zdůvodněný nežli výklad Šafaříkův. Ostatně vždy bude nutno předem si ověřiti původ tradice.

Z našeho výkladu je vidno, že význam Gallů pro Slovany neobstojí vedle významu germanských Bastarnů. Ale ještě více mizí význam Getů, kmene původu thráckého. Ve vývoji slovanské historiografie Getové mají ovšem místo význačné, neboť stále a stále se opakovaly theorie, které s nimi Slovany ztotožňovaly. Ve skutečnosti však měla se věc jinak, a styk Getů se Slovany spočívá jen v tom, že Getové byli po jistou dobu v sousedství, že Slované zaujali později jejich sídla a tím z části jméno Getů přešlo v pozdních pramenech i na Slovany, kteří přicházeli do říše Byzantské z bývalé země Getské.[1] Zde, kde jednáme o předřímské době

[1] O tom srv. blíže v II. díle Starožitností.

Zadunají a Zakarpatí, připojuji zmínku o Getech jen proto, že po právě vylíčených pohybech Germanů a Gallů dějiny zaznamenávají ještě výboj thráckého kmene Getů přes Dunaj směrem na sever. Jenže výboj ten nedošel tak daleko, aby se byl přímo dotkl zakarpatských Slovanů.

Getové (*Γέται, Γεταί, Γέτης, Γετηνοί*, Getae, Geta, Getes) seděli za doby Herodotovy — Herodot se o nich první zmiňuje [1]) — ještě na polouostrově Balkánském mezi Dunajem a horstvem Balkánským. Od Dunaje k severu byla už Skythie. Ale od IV. století př. Kr. připomínají prameny doby makedonské silnou říši Getskou za levým břehem Dunaje, neboť Alexander Veliký r. 335 táhne proti Getům za Dunaj. [2]) Patrně tedy před touto dobou pohnuli se asi ze svých jižních sídel do Zadunají, a není nepravděpodobno, že příčinou tohoto pohybu byl tlak, kterým na staré balkánské kmeny Autariatů, Triballů a Krobyzů působili Gallové, vtrhnuvší už ve IV. stol. do severního Balkánu. [3]) Politické dějiny Getů v nových jejich sídlech nejsou nezajímavé, na př. boje se Zopyrionem (zemř. 331 nebo 326/5), Lysimachem (zemř. 281) na konci IV. a počátkem III. století, boje s kolonisty řeckými, zejména s Olbií v let. 67—50, boje s Římem od r. 29, a ještě zajímavější jsou zprávy o jejich bytu, o náboženství vyznačeném věrou v nesmrtelnost a ctěním daimona Zamolxise, o pověstné jejich spravedlivosti atd. [4]) Ale Getové zde dlouho nevytrvali. Už v I. století př. Kr. zove Strabon končiny mezi dolním Prutem a Dněstrem *ἡ τῶν Γετῶν ἐρημία* [5]), a jen název malého kmene Tyregetů (Getů při řece Tyru?), který připomíná Plinius, klada je jinak omylem na »velký ostrov« při ústí řeky, jest tu snad poslední stopou

---

[1]) Herodot IV. 93. líčí, jak Dareios, než k Istru došel, podrobil si Gety — *Γέται, Θρηίκων ὄντες ἀνδρηιότατοι καὶ δικαιότατοι.* Seděli na západ asi k Jantře. Srv. i Thukyd. II. 96 sl. a jiné doklady u *Müllenhoffa* (DA. III. 132)

[2]) Arrian I. 3, 5, Strabo VII. 3, 8.

[3]) *Müllenhoff* l. c. *Niese* Gesch. der gr. und maked. Staaten I. 54. Před Alexandrem objevuje se poselství gallské roku uvedeného, a jsou i starší doklady o objevení se Gallů při severozápadním cípu Balkánu (*Müllenhoff* l. c).

[4]) O celé historii a bytu getském srv. podrobněji u *Müllenhoffa* (DA. III. 125 sl.), *Tomaschka* (Thraker I. 92 sl.), *Brauna* (Разысканія I. 159) a soubor všech starých zpráv u *Bessella* (De rebus geticis. Gottingae 1854).

[5]) Strabo VII. 3, 14, 17. Srv. VII. 3, 10. 12. Zmínka u Dionysia Per. 304 je jen reminiscencí, rovněž jako na mapě Peutingerské segm. VIII.

bývalých jejich sídel.[1]) Příčina pádu Getů v Zadunají není sice známa, ale je na snadě uváděti ji v souvislost s vylíčenými nahoře výboji Gallů a zejména Bastarnů (Justin 25, 1; 32, 3). Ovšem Getové nezanikli, nýbrž podle všeho ustoupili odtud prostě zpět do svých starých sídel v Thrakii.[2])

---

[1]) Plinius IV. 82 »in eodem (amne) insulam spatiosam incolunt Tyragetae«. Srv. Ptolem. III. 10, 7 (*Τυραγέται*) a Strabo II. 5, 12; VII. 3, 17 (*Τυρεγέται*). Srv. moje Starověké zprávy 62 a stať Vasiljevského v Зап. Акад. 1880 Прилож. 72. Müllenhoff je měl však za zbytek Skythů (DA. III 31, 36 sl.), spojuje je s Hekataiovými Myrgety (srv. napřed str. 256.).

[2]) Srv. Strabon VII. 3, 10; VII. 3, 13 *παρά μὲν οὖν τοῖς Ἕλλησι οἱ Γέται γνωρίζονται μᾶλλον διὰ τὸ συνεχεῖς τὰς μεταναστάσεις ἐφ' ἑκάτερα τοῦ Ἴστρου ποιεῖσθαι καὶ τοῖς Μυσοῖς ἀναμεμῖχθαι.*

KAPITOLA IX.

SARMATÉ A ŘÍM.

Příchod Sarmatů. — Jeho postup a vročení. — Sarmatští kmenové: Thisamaté, Saudaraté, Jazygové, Roxolani a Alani. — Zánik Skythů a vývoj jména Sarmatie. — Theorie o původu slovanském. — Politický vývoj pontských krajů od doby Alexandrovy a vzniku říše Bosporské. — Mithradates Eupator. — Příchod Římanů. — Jak Řím zasáhl do Zakarpatí.

Zatím, co se na západě udály právě vylíčené pohyby Gallů a Germanů, nebylo ticho ani na východní straně Skythie. Nemáme arci o tom jasných zpráv, ba zdá se, jakoby podle pramenů Skythové byli dále klidně kočovali v černomořské stepi, ovládajíce sousední národy, a jakoby příchod Gallů, Getů i Bastarnů byl se jich dotkl na západě jen potud, že končiny dnešního Multanska a Bessarabie byly jejich bytu i vládě odňaty, při čemž část Skythů přešla v průběhu IV. stol. přes Dunaj a usadila se v Dobrudži. Zdá se na prvý pohled, že teprve Strabo kolem r. 20 po Kr. podává pojednou obraz zcela a nenadále nový, v němž vidíme na místě Skythů v kraji mezi Dněstrem a Donem řadu nových kmenů původu sarmatského, části to těch Sarmatů (*Σαρμάται*, Sarmatae), které Herodot pode jménem Sauromatů[1]) uváděl ještě v Asii, za

[1]) Staršího tvaru *Σαυρομάται* užívá vedle Herodota i Hippokrates (*περὶ ἀέρων* 24), pak Skylax (70) a po něm ještě jiní pozdější, na př. Skymnos 881, Dionys. Per. 652, Ovidius Trist. III. 3, 6, III. 10, 5, Ex Ponto I. 2, 79, Mela II. 2, Plinius IV. 80; VI. 18 (Sarmatarum populus in Caucasi iugis, post quem Sauromatae). Eudoxos u Stefana Byz. s. v. *Ἀμαζόνες* a *Συρμάται* (srv. dále). Objevuje se také ve jménech bosporských panovníků (*Σαυρομάτης* I. až III.). Později však nastoupila běžná forma *Σαρμάται*, lat. Sarmatae (poprvé v II. stol. u Polybia 25, 2, *Γάταλος ὁ Σαρμάτης*). V traktátech Origo generis humani (ed. Frick Chr. min. 140) a Excerpta lat. barbari (196) nalé-

Tanaidem[1]), a kteří patrně zatím přešli Don a Donec a ovládli starou Skythii.

Nemůže však býti pochyby, že příchod Sarmatů nepadá teprve do doby Strabonovy, nýbrž do doby mnohem starší. Jenže bližší datum a okolnosti jeho zjištěny nejsou. Müllenhoff v čele mnohých pokusil se tento nový ethnologický převrat vročiti mezi r. 150—130 př. Kr. (později s opravou k r. 180), jiní vůbec do II., jiní do III., ba i do IV. století.[2]) Sám nabývám čím dále tím více přesvědčení, že tu sotva jde o převrat náhle způsobený, jejž bychom mohli zachytiti nějakým úžeji vymezeným datem, jako spíše o převrat déle trvající, jehož počátky můžeme nalézti ne-li v době Herodotově, aspoň už ve IV. století.

Na začátku II. století změna byla hotova. Patrně noví sarmatští kmenové podobně asi jako kdysi Skythové, dávno před tím jeden za druhým postupovali na západ, a datum Müllenhofem

---

záme ještě formu Saurobatae. *F. Justi* (Iran. Namenbuch 293) pokouší se původní tvar Sauromat spojovati s avest. **saorōmañt* (gen. -matō) »mit dem Schwert versehen«, z čehož povstalo zkrácené Sarmat. Vedle těchto jmen vystupuje ještě název Syrmaté (*Συρμάται*, Syrmatae), jejž nemůžeme vykládati jinak než za jinou formu jména *Σαυρομάται*, pro týž kmen. Srv. Skylax: *Συρμάται ἔθνος καὶ ποταμὸς Τάναις* (68), Stefanus Byz.: *Συρμάται, οἱ Σαυρομάται, ὡς Εὔδοξος πρώτῳ· πλησίον τοῦ Τανάιδος Συρμάτας κατοικεῖν*; Plin. VI. 16, 48 u Oxu uvádí »Syrmatae«. Nemohu souhlasiti s vývody *F. Brauna*, jenž po příkladu *Hallingově* (Wiener Jahrb. 1833. Bd. 63, str. 128 sl.) hledá v Syrmatech kmen od Sarmatů různý. Braun soudí docela, že Syrmati byli částí finských Budinů (Разысканія I. 85) a odvozuje jméno od **sürma*, suom. *sür-jä*, mordv. *šir-ä* kraj, bok a staví v paralielu k jménu *Zyrjané*-Ukrajinci.

[1]) Her. IV. 21, 57, 116. Bydlili od ústí Tanaidu a Maiotského moře na sever v zemi bezlesé (c. 21: *Τάναϊν δὲ ποταμὸν διαβάντι οὐκέτι Σκυθική, ἀλλ ἡ μὲν πρώτη τῶν λαξίων Σαυροματέων ἐστί, οἳ ἐκ τοῦ μυχοῦ ἀρξάμενοι τῆς Μαιήτιδος λίμνης νέμονται τὸ πρὸς βορέην ἄνεμον ἡμερέων πεντεκαίδεκα ὁδόν, πᾶσαν ἐοῦσαν ψιλὴν καὶ ἀγρίων καὶ ἡμέρων δενδρέων*). Hippokrates uvádí jejich sídla slovy (*περὶ ἀέρων* 24): *Σαυρομάται, ἔθνος σκυθικὸν, ὃ περὶ τὴν λίμνην οἰκέει τὴν Μαιῶτιν, διαφέρον τῶν ἐθνέων τῶν ἄλλων*. Ti ovšem, kteří Tanais nevykládají za Don, mění podle toho i sídla Herodotových Sarmatů; na př. *Lindner* (Skythen 70) je usadil u Kalmia, *Brun* (Essai XCVIII.) u Moločné. Srv. k tomu napřed str. 279, pozn. 2.

[2]) *Müllenhoff* (D. A. III. 37 sl. 42). Do století II. kladl příchod Sarmatů *Buračkov* (Зап. Од. IX. 97), do III. století *Theod. Reinach* (Mithradates Eupator übers. von A. Goetz. Leipzig 1895, 53), do IV. – V. *Latyšev* (Изслѣдованія объ исторіи etc. Ольвіи 89), *Kondakov a Tolstoj* (Русскія древности II. 59, 114) Také *Braun* jest očividně pro příchod starší (Разысканія I. 89 sl.), *Vsev. Miller* uznává je už ve IV. stol. před Donem, ale rozmnožení klade do doby pozdější, blíže neznámé (Осет. этюды. III. 84).

stanovené ukazuje pouze dobu, kdy Sarmaté po celé Skythii už se byli rozšířili, celou ji ovládli a kdy staří Skythové byvše zpola vyhubeni, zpola assimilováni — Sarmaté byli národ s nimi velmi příbuzný — nalézali se v úplném úpadku.

Müllenhoff vycházel z chybného, ničím nedokázaného předpokladu, že Galaté dekretu olbijského jsou Bastarni a že dekret spadá do doby jejich vpádu, opět chybně vročeného k r. 182 (srv. nahoře str. 292). Na dekretě uvádějí se sice kolem Olbie vedle Skythů noví kmenové Thisamatů, Saiů a Saudaratů, ale chybí tam ještě zmínka o pozdějších hlavních sarmatských kmenech Roxolanů a Jazygů. Z tohoto nesprávného předpokladu vycházeje, Müllenhoff usuzoval, že na poč. II. století (r. 182) těchto Sarmatů u Dněpra ještě nebylo. Druhým dokladem rázu negativního byla mu zpráva Skymnova, jenž vyčítá kmen Iazamatů (jehož jméno je podle domněnky Müllenhoffovy starší formou pozdějšího *Ἰάζυγες*) ještě za Donem a jenž prý tuto zprávu, jakož vůbec zprávy o krajích pontských, vzal ze spisu Demetria Kallatijského, výborného znalce končin pontských v polovině II. století. Demetrios tedy ještě kolem r. 150 nevěděl ničeho o přechodu Jazygů a Sarmatů přes Don. Třetím positivním dokladem byla mu pak povídka Polyainova o královně Amaze (*Ἀμάγη*), v níž se hovoří o Sarmatech na břehu pontském (*Σαρμάται οἱ ἐπὶ τὴν Ποντικὴν παραλίαν καθήκοντες* Pol. VIII. 56) a o níž soudí Müllenhoff, že byla Polyainem (psal r. 162 po Kr.) přejata z některého zpravodaje doby mithradatovské, asi z Poseidonia. Událost v povídce líčená spadala nedlouho před tuto dobu. Za času samého Mithradata VI. Eupatora jsou ovšem velcí kmenové sarmatští plně doloženi na západě Donu. Dočítáme se, že Mithradatův vojevůdce Diofantos bojoval kolem r. 109 s Roxolany kdesi mezi Donem a Dněprem [1]), že Mithradates zase brzy ve spojenství vešel se Sarmaty královskými, Jazygy, Korally a Bastarny (Appian XII. 69). O tom všem už dobře věděli a psali historikové válek mithradatovských [2]), z nichž přejal zprávy své i Strabo, a ti byli tedy

[1]) Kmen Roxolanů pomáhal totiž skythskému králi Palakovi, synu Skilurovu, v bojích proti Mithradatovu vojevůdci Diofantovi, jak svědčí Strabo (VII. 4, 17) a psefisma Diofantovo nalezené v Chersonesu Taurském (*Latyšev* Inscriptiones Ponti Eux. I. č. 185). Na psefismatu čteme jméno kmene ve formě *Ῥευξιναλοί*. Události ty ukládá *Reinach* (Mithradates Eupator 58 sl.) do r. 110—107, *Latyšev* do r. 115—106 (Изслѣдованія объ ист. Ольвіи 130).

[2]) Srv. o nich *Müllenhoffa* DA. III. 40 sl.

patrně již svědky velkého převratu, který se zatím udál a přinesl s sebou zaujetí Skythie od Sarmatů. Z těchto dokladů vzájemnou kombinací usoudil Müllenhoff, že krátce před Mithradatem, asi v letech 150—130, přešli hlavní velcí kmenové sarmatští, Jazygové, Roxolani a ještě jiní, Don a způsobili druhý velký převrat ethnologický na jihu Rusi; vše bylo patrně spojeno s oním velkým hnutím národů v Asii, které kolem r. 130 přivodilo zničení říše Baktrijské a usazení Saků v Arachosii a Drangianě.

Ale celá kombinace Müllenhoffova stojí od počátku až do konce na půdě zcela vratké. Předně nelze, jako učinil, ztotožňovati Galaty dekretu Protogenova s Bastarny a datovati pomocí toho dekret do r. 182. Bastarni byli u Pontu už před r. 230 (srv. str. 292), a dekret, hledíc k výkladům na str. 304 podaným, může pocházeti ze století II. i III. a nemusí býti ve spojení s Bastarny. Dále musíme míti kmeny na něm uvedené vším právem za sarmatské, aspoň Thisamaty a Saudaraty.[1]) Ztotožnění Iazamatů neboli Iaxamatů s pozdějšími Jazygy je domněnka zcela pochybná a nelze pomocí její činiti ze Skymna závěr svrchu uvedený[2]), a to tím méně, že ani doba, v níž Demetrios psal, není nám dobře známa.[3]) Slovem, Müllenhoff sestavil svoji kombinaci na samých chybných nebo pochybných hypothesích, jejichž výsledek není správný. Ba ani korrektura, kterou mu později dal — byv upozorněn na Polybia, jenž psal svou historii kolem poloviny II. století př. Kr. a uvádí, že sarmatský král Gatalos účastnil se míru, učiněného r. 179 mezi Eumenem Pergamským a Farnakem[4]), — nevystihuje po mém přesvědčení datum příchodu

---

[1]) Thisamaty hlavně na základě koncovky -*μάται*, jež je vlastní i jiným kmenům sarmatským na východě Donu. Srv. *'Ιαζαμάται*, *Χαριμάται*, Agamatae a ovšem *Σαυρομάται*. O Saudaratech srv. napřed str. 275. Jsou-li Saiové (*Σάϊοι*) v dekretu dále uvedení kmen sarmatský či skythský, nesnadno rozhodnouti. Spíše však sarmatský neboť Herodot jich ve Skythii nezná a přišli patrně k Olbii později v sarmatském hnutí. O otázce té srv. *Latyšev* Изслѣдованія 90 sl. *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien. 128, 98) ztotožňuje Saie s král. Skythy (khšaya).

[2]) Skymnos 874: *τὸν Τάναιν, ὅστις ἐστὶ τῆς 'Ασίας ὅρος . . . πρῶτοι νέμονται Σαρμάται δισχίλια στάδι' ἐπέχοντες, εἶτα μετὰ τούτους ἐστὶ Μαιωτῶν γένος, 'Ιαζαμάτων λεγόμενον, ὡς Δημήτριος εἴρηκεν, ὡς δ' Ἔφορος λέγει, Σαυροματῶν λέγεται ἔθνος.* Starší prameny píší *'Ιξιμάται* nebo *'Ιαξαμάται*. Srv. pozn. 3 na str. 331.

[3]) Srv. napřed str. 293 pozn. 2.

[4]) Polybios XXV. 2 dí, že v smlouvu míru byli připojeni z asijských vládců Artaxias arménský a Akusilochos, z evropských pak *τῶν δὲ κατὰ*

Sarmatů a vůbec to, jak máme správně pojímati převrat jimi způsobený.

Je předně jisto, že počátkem II. století Sarmaté doloženi jsou už před Tanaidem uvedenou zprávou Polybiovou. Dále vidíme, že Protogenovo psefisma, jehož vročení ovšem kolísá mezi III. a II. stoletím, zná nové sarmatské kmeny i daleko na západě, v okolí Olbie. A že toto naplnění Skythie novými kmeny událo se dávno před dobou Mithradatovou, svědčí to, že u zpravodajů válek mithradatovských a po nich u Strabona nemáme zprávy o nějakém nedávném převratu ve smyslu Müllenhoffově[1]), o velkém vystřídání Skythů a Sarmatů. A zprávu tu bychom přece jen očekávali, kdyby se byl převrat udál náhle a nedlouho před dobou Mithradatovou. Na základě toho neváhám souditi, že už na počátku II. století Skythie byla naplněna Sarmaty.

Ale Sarmaty na západě Donu — nehledíc zatím k tomu, jak velký kraj zaujímali — nemáme příčiny zamítati ani pro dobu ještě starší. Ve IV. st. uváděl už Skylax (pramen na Herodotu nezávislý) své Syrmaty v Evropě, ba snad už v V. století nalézáme toho stopy ve zprávě Hippokratově a v samém Herodotovi, přijímáme-li svrchu podaný výklad Melanchlainů.[2]) Za takových okolností a při nicotnosti kombinace Müllenhoffovy neváhám přidati se k těm, kdož přechod Sarmatů přes dolní Don posunují do doby starší a to aspoň do IV.—III. století. A ještě v jedné věci se rozcházím. Nepojímal bych příchod Sarmatů jako převrat, který starý národopisný obraz Skythie doby Herodotovy náhle nebo aspoň rychle změnil v nový, nýbrž jako převrat, který byl během delší doby pomalu a postupně uskutečněn.[3]) Soudím,

---

τὴν Εὐρώπην Γάταλος ὁ Σαρμάτης. A podle téhož Polybia III. 37, 2 východní hranicí Evropy byl Tanais. Korrekturu viz u *Müllenhoffa* DA. III. 42.

[1]) *Müllenhoff* III. 35 dí: »Eine grosse umwälzung hat sich vollzogen. die Sauromaten oder Sarmaten sind jetzt über Tanais vorgedrungen und beherrschen die steppe.« Srv. III. 37.

[2]) Srv. citáty na str. 321 v pozn. 1. Srv. ostatně i Eforovu zprávu u Strabona VII. 3, 9. *Vsev. Miller* (Осет. этюды III. 84) uvádí i Eudoxovu ze Stefana Byzantského, ale ze zprávy té nevysvítá, že by byl Sarmaty kladl do Evropy (Stef. Byz. s. v. *Συρμάται, οἱ Σαυρομάται, ὡς Εὔδοξος πρώτῳ· πλησίον τοῦ Τανάιδος Συρμάτας κατοικεῖν*).

[3]) Tak pojímá příchod Sarmatů i *Hruševskij* (Ист. Укр. I. 59). *J. Kulakovskij* (Аланы 3 sl.) domnívá se zase, že nový stav utvořil se více jen změnou nomenklatury a ne vytěsněním jednoho národa od druhého. Skythové i Sarmaté jsou mu vlastně jedno a totéž.

že Sarmaté kus po kuse, kmen za kmenem oddělovali se od jádra zadonského a přecházeli do Skythie, kde staré skythské kmeny, jež tam zastihli, buď zatlačovali k západu a na Krym, buď assimilovali. Možno, že přechod Skythů do Dobrudže, jenž se udál ve IV. stol., je jedním toho projevem.[1])

Jací kmenové účastnili se tohoto tažení, je nám z části známo. V čele šli nejspíše ti kmenové, jež nám Protogenův dekret uvádí už v III.—II. stol. za Dněprem v okolí Olbie, tedy Saudaraté a Thisamaté (*Σανδαράται καὶ Θισαμάται*), o nichž jinak ničeho nevíme.[2]) Za nimi mezi Dněprem a Donem objevují se nová jména teprve u Strabona; nejzazší jsou Roxolani (I. 5, 7 *ὕστατοι τῶν γνωρίμων Σκυθῶν ὑπὲρ τοῦ Βορυσθένους*, srv. VII. 3, 17).

Strabon, jenž popisoval východní Evropu asi r. 20 po Kr., podává už obraz, docela odchylný od staršího obrazu historie Herodotovy nebo popisu Skylakova a Skymnova. Na stepích staré Skythie rozsadila se podle něho řada velkých kmenů sarmatských a to na západě u Dněstru Jazygové (*Ἰάζυγες*), mezi Dněprem a Donem Roxolani (*Ῥωξολανοί*) a mezi Bugem a Dněprem »královští Sarmaté a Urgové«, *οἱ Βασίλειοι λεγόμενοι καὶ Οὖργοι.*[3]) Na

[1]) V dobu, kdy v polovině IV. století Eforos napsal své dějiny, byla zatím část Skythů ze stepí jihoruských překročila dolní Dunaj a usídlila se v dnešní Dobrudži. Skymnos (756, 765), jehož zpravodajem byl patrně Eforos, praví aspoň o kolonii Tomech: *Τόμοι . . . ὑπὸ Σκυθῶν κύκλῳ δὲ περιοικούμενοι.* Skythů při Dunaji bylo asi v tu dobu dosti, poněvadž vidíme, jak zde pojednou král Ateas (*Ἀτέας*) zřizuje silný skythský stát. Jen že dlouho netrval. Boj, který se strhl mezi ním a Filippem Makedonským, r. 339, skončil se porážkou Skythů a smrtí Ateovou, a brzy jim připravil novou porážku Lysimachos r. 313, jež skythskému panství na Dunaji učinila konec (*Müllenhoff* DA. II. 264, III. 133; *Latyšev*, Изслѣд. ист. Ольвіи 88, kde odkazy k literatuře). Nicméně Skythové v Thrákii živořili dále, dostávajíce patrně občas přírůstky ze Zadunají. Neboť ještě v císařské době římské Tomi byly obklopeny Skythy a Ovidius učil se zde jejich jazyku (Ovid. Trist. I. 3, 61 Scythia est quo mittimur; III. 2, 1 ergo erat in fatis Scythiam quoque visere nostris). Kraj slul Malá Skythie (srv. napřed str. 236). Později, když jméno Skythie a Skythů oživlo vůbec pro barbary ze severu přecházející, udrželo se tím spíše pro kraj tomský a přešlo i jako officiální název do pozdějšího Diocletianova rozdělení Východní říše Římské se střediskem v Tomech. Srv. i napřed na str. 236 pozn. 1.

[2]) Schmidtovo (Rhein. Mus. 1836, 364) ztotožnění Saudaratů se Satagarii Jordanovými (Get. 50) je naprosto chybné.

[3]) Strabo VII. 2, 4: *τί δ' ἐστὶ πέραν τῆς Γερμανίας καὶ τί τῶν ἄλλων τῶν ἑξῆς, εἴτε Βαστάρνας χρὴ λέγειν, ὡς οἱ πλείους ὑπονοοῦσιν, εἴτ' ἄλλους μεταξὺ ἢ Ἰάζυγας, ἢ Ῥωξολανοὺς, ἤ τινας ἄλλους τῶν Ἁμαξοίκων οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν.* VII. 3·

západě Sarmaté byli už na Istru.[1]) Z jmenovaných kmenů existence Sarmatů »královských« a »Urgů« je velmi pochybná, neboť *Οὖργοι* nejsou asi nic jiného než korruptela Herodotova výrazu (*Σκύθαι*) *γεωργοί*, přejatá Strabonem z některého staršího pokaženého pramene; rovněž je dále možno, že *Σαρμάται οἱ βασίλειοι* nejsou nic jiného než Herodotovi Skythové královští[2]), jak udává také Strabonova chrestomathie[3]), ačkoliv nesmíme zapomínati, že Sarmaté královští jsou doloženi vedle Strabona i Appianem.[4]) Jistými a nejdůležitějšími kmeny sarmatskými jsou té doby druzí dva: Jazygové a Roxolani, k nimž se později přidružuje ještě velký kmen Alanů.

První velký kmen Jazygů (*Ἰάζυγες*, Jazyges, Jazuges) byl už v době mithradatovské posunut daleko na západ mezi Bug a Dněstr; ale nezůstal zde seděti, nýbrž postupoval dále a, jak uvidíme, dokonal svoji existenci z části v středních Uhrách, z části na Balkáně. Na něj se patrně vztahují první zprávy o Sarmatech přestupujících Dunaj. Už Appius Claudius Pulcher, který byl r. 78 prokonsulem v Makedonii[5]), nucen byl táhnouti proti Sarmatům, kteří se objevili na jihu Dunaje (Florus I. 39, Eutropius VI. 2, 1, Liv. Epit. 91). Přišli tedy už k Dunaji a zde se vedle Bastarnů na delší dobu zastavili, podnikajíce patrně občasné

17: *ἡ δὲ ὑπερκειμένη πᾶσα χώρα τοῦ λεχθέντος μεταξὺ Βορυσθένους καὶ Ἴστρου πρώτη μέν ἐστι ἡ τῶν Γετῶν ἐρημία, ἔπειτα οἱ Τυρεγέται, μεθ' οὓς οἱ Ἰάζυγες Σαρμάται καὶ οἱ Βασίλειοι λεγόμενοι καὶ Οὖργοι, τὸ μὲν πλέον νομάδες, ὀλίγοι δὲ καὶ γεωργίας ἐπιμελούμενοι. τούτους φασὶ καὶ παρά τὸν Ἴστρον οἰκεῖν, ἐφ' ἑκάτερα πολλάκις. ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ . . . Ῥωξολανοὶ δ' ἀρκτικώτατοι τὰ μεταξὺ τοῦ Τανάιδος καὶ τοῦ Βορυσθένους νεμόμενοι πεδία* (dále popis boje Roxolanů s Diofantem a jejich výzbroje). Srv. dále II. 5, 7, II. 5, 31.

[1]) Srv. dále str. 328 sl., 339.

[2]) Konjektura Urgů se týkající pochází, pokud vím, od *Mannerta* (Norden 274); Basilie za zbytek Skythů měl už *Zeuss* (Deutschen 281). Zachrániti je hledí a jméno z íránštiny vykládá *Braun* (Разысканія I. 93). Basilie uznává i *Reinach* (Mithradates 64).

[3]) Appian XII. 69 vykládá, že k Mithradatovi se přidali *Σαυροματῶν οἵ τε βασίλειοι καὶ Ἰάζυγες καὶ Κόραλλοι.* Srv. ostatně i Ptolemaiovy *Βασιλικοὶ Σαρμάται* pod Hyperboreji v asijské Sarmatii (V. 8, 16). *Braun* se domnívá, že snad tito královští Sarmaté skrývají se v Saiech psefismatu Protogenova (Разысканія I. 92).

[4]) Srv. *Latyšev*, Scythica I. 166: *πρώτη ἐστὶν ἡ τῶν Σκυθῶν ἐρημία· εἶτα Τυραγέται· εἶτα Ἰάζυγες Σαρμάται καὶ οἱ Βασιλήιοι λεγόμενοι Σκύθαι.* Chrestomatie jest jen výtah ze Strabona složený v době byzantské.

[5]) Srv. *Pauly-Wissowa,* Realenc. s. v. Claudius Nr. 296.

a stále se množící útoky přes řeku. V bojích M. Lic. Crassa se nepřipomínají, ale r. 16 podle Diona (54, 20) zahnal Lucius Gaius Sauromaty za Dunaj, rovněž r. 6 po Kr. A. Caecina Severus (Dio 55, 30, 4) a krátce po něm C. Corn. Lentulus (Florus II. 29, IV. 12). Tyto boje se asi všechny vztahovaly na Jazygy.[1]) Ještě Ovidius, jenž asi r. 13—16 po Kr. psal své elegie z Pontu, připomíná je na sever od ústí dunajského, líče názorně, jak za zimního času přecházejí zamrzlý Dunaj a na svých vozích pronikají do říše Římské; také Valerius Flaccus zná Jazygy na Istru a ani Strabo neví ještě ničeho o Sarmatech v Uhrách.[2]) Ale už Tacit ve výkladu boje krále Vannia se severními kmeny kolem r. 50 po Kr. uvádí pojednou mezi spojenci Vanniovými i Jazygy Sarmaty (Ann. XII. 29, 30) a od té doby prameny římské jsou plny zpráv o Sarmatech v Uhrách usazených. Končina mezi středním Dunajem a Tisou nese dále prostě název »Jazyges Sarmatae« [3]), a kmen sám od svého přistěhování dostal přívlastek *Ἰάζυγες Μετανάσται* (Ptol. III. 7, Markian II. 38), vedle toho i Sarmatae liberi (Amm. Marc. XVII. 13), Sarmatae vagi (Tab. Peut.), Sarmatae Arcaragantes (Hieronymus Chron. ad a. 337) — oproti jiným zv. S. servi (*οἱ δοῦλοι*), nebo Limigantes (Hieron. l. c., Amm. Marc. l. c., Eusebios Vita Const. IV. 6). Přešli tedy tito sarmatští Jazygové od dolního Dunaje do Uher před r. 50 po Kr. a nejspíše v době mezi r. 20 – 50.[4]) Budou nás ještě mnoho zajímati v líčení II. dílu Starožitností, neboť bylo velmi často hlásáno, že jsou to staří uherští Slované.

Rovněž druhý velký kmen Roxolanů (*Ῥωξολανοί*, *Ῥευξιναλοί*, *Ῥευκαναλοί*, Rhoxolani, Roxalani), jak jméno ukazuje patrně úzce příbuzní s Alany, postupovali brzy na západ. Zprvu, jak jsme

[1]) Srv. blíže o těchto bojích dále na str. 339.

[2]) Ovidius Ex Ponto I. 2, 79, IV, 7, 9; Trist. II. 191, Ibis 135; Val. Flaccus VI. 122, 281. Srv. i Suetonius Tiberius 41.

[3]) Plin. IV. 80: plana tenent Jazyges Sarmatae; Ptolem. Geogr. III. 7: *Ἰαζύγων Μετανάστῶν θέσις*.

[4]) *Müllenhoff* (DA. III. 35) klade to do let 30 neb 40. Do doby starší (na počátek I. století?) klade příchod *Kulakovskij* (Аланы 7) domnívaje se, že oslabení říše Dácké, o němž Strabo hovoří (VII. 3, 13), způsobeno bylo útokem těchto Sarmatů. Podobnou myšlenku měl Mommsen (RG. V. 197). Nově se zase snažil Sehmsdorf posunouti usazení Sarmatů v Uhrách až do r. 62 po Kr. na základě nápisu Tita Plautia Silvana, ale důvody jeho neobstojí proti zřejmé zprávě Tacitově (*Sehmsdorf*, Die Germanen in den Balkanländern. Lipsko 1889, 36 sl.).

viděli z citátu uvedeného z popisu Strabonova, zastavili se mezi Donem a Dněprem severně, neboť byli v představě Strabonově nejsevernějším kmenem sarmatským (II. 5, 7 *ὕστατοι τῶν γνωρίμων Σκυθῶν*), za nímž bylo všechno neznámo (VII. 3, 17). Ale v téže době, kdy Strabon svůj popis psal, byli patrně už také na pochodu směrem k jihozápadu. Z náhrobního nápisu Tita Plautia Silvana [1]) vidíme, že se i Roxolani u dolního Dunaje účastnili bojů kolem r. 62 nápisem zvěčněných, a r. 69 za Othona »Rhoxolani, sarmatica gens« vpadli do římské Moesie.[2]) Ve válkách

---

[1]) Tento náhrobní kámen uveřejněný Dessauem v CIL. XIV. č. 3608, postaven byl místodržiteli Dolní Moesie Titu Plautiu Silvanovi; bude nás i jinde zajímati. Počátek a nejdůležitější jeho část zní:

TI · PLAUTIO · M · F · [ANI]
SILVANO AELIAN(O)
PONT(IFICO) · SODALI · AVG(USTALI)
etc. . . . .
proco(n)s(uli) Asiae, legat(o) propraet(ore) Moesiae
in qua plura quam centum mill(ia)
ex numero Transdanuvianor(um)
ad praestanda tributa cum coniugib(us)
ac liberis et principibus aut regibus suis
transduxit, motum orientem Sarmatar(um)
compressit, quamvis parte magna *) exercitus
ad expeditionem in Armeniam misisset.
Ignotos ante aut infensos P. R. reges signa
romana adoraturos in ripam, quam tuebatur
perduxit· Regibus Bastarnarum et
Rhoxolanorum filios Dacorum fratrum **)
captos aut hostibus ereptos remisit ab
aliquis eorum opsides accepit . Per quem
pacem provinciae et confirmavit et protulit.
Scytharum quoque regem †) a Cherronensi
quae est ultra Borustenen opsidione summoto,
primus ex ea provincia magno tritici modo
annonam P. R. adlevavit etc.

*) Oprav partem magnam. — **) Oprav fratrem nebo fratres — tato část a následující je vůbec celá pokažená. — †) Čti rege.

Mezi jiným připomíná se tu porážka, kterou utrpěli Bastarni, Dakové a Roxolani od jakéhosi neznámého nepřítele (*Sehmsdorf,* Germanen 36 soudí právě na Jazygy), který byl zase poražen Silvanem kdesi na dolním Dunaji. O datování nápisu a událostí v něm dotčených srv. dále str. 338.

[2]) Tacitus, Hist. I. 79: eo audentius Roxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe ad Moesiam inruperant, novem milia equitum. Rovněž roku následujícího; srv. Hist. IV. 54.

markomanských jmenují se mezi kmeny, kteří od severu ze Zakarpatí vnikli do Uher a spolu s Alany pouštěli se do boje s Římany[1]; kde však v tu dobu měli sídla, zdali u Dunaje či výše k severu a zda vůbec měli stálejší bydliště[2], nelze určiti. V starších sídlech mezi Dněstrem a Donem pozdější positivní historie Jazygů a Roxolanů ovšem nezná. Proto také zápis Ptolemaiův (III. 5, 7), uvádí jenž je ještě v těchto končinách, dlužno pojmouti jen za zjevný anachronism, přejatý z některého staršího pramene, rovněž jako umístění Pliniovo (IV. 80), Ammianovo (XXII. 8, 31) a zápis mapy Peutingerské.

Také třetí velký kmen Alanů (*Ἀλανοί*, *Ἀλαῦνοι*, *Ἀλαυνοί*, *Ἀυλανοί*, Alani, Halani), jehožto starší sídla jsou dosti sporná[3], přidružil se z části k tomuto západnímu hnutí. Z části však zůstal seděti v Rusku na dále, a jeho pozdější historie není bez zajímavosti pro dějiny východních Slovanů, neboť podle všeho Jasové (Ясы) ruských letopisů, rovněž jako dnešní Osetinci jsou potomci těchto zbylých Alanů. Budeme se jimi ještě podrobněji obírati.[4]) Na západě, u Istru, připomíná Alany už Seneca[5] v letech čtyřicátých I. století, rovněž účastní se Halani válek markomanských v Uhrách (vita Marci l. c., Dio Cass. l. c.) a vůbec dalšího stěhování germanských národů. S germanskými Vandaly dostali se r. 406 na Rýn, pak do Hispanie a dokonce r. 427 i do Afriky; vandalští králové Hunerich, Geizerich a Gelimer nesli v titulu

[1]) Julius Capitol. Vita Marci 22, Dio Cassius 71, 11 sl.; 72, 2.

[2]) *Domaszewski* (Völkerbund des Markomannischen Krieges v Serta Harteliana, Wien 1896 10) soudí, že seděli u ústí dunajských.

[3]) Srv. hlavně výbornou práci *Jul. Kulakovského*, Аланы по свѣденіямъ класс. и визант. писателей (Кіевъ 1899), str. 9 sl. První zprávy o nich umísťují je totiž u Maiotidy a Kavkazu (Lucanus Phars. VIII. 222, Val. Flaccus Arg. VI. 42, Jos. Flavius B. Jud. VII. 7, 4, Arrian *Ἔκτασις κατ' Ἀλανῶν*), Ptolemaios proti tomu klade je do střední Rusi (III. 5, 7, VI. 14), vedle hor Alanských (viz napřed str. 185 a mé Star. zprávy 105); rovněž Dion. Per. vyčítá je na západ od Donu mezi Donem a Dněprem (304), pak i Plinius IV. 80, Amm. Marcellinus XXII. 8, 31 38, 42 a Mark. Her. II. 39.

[4]) Ve IV. díle Starožitností. Tam se také blíže zmíním o pokusech poslovaniti (resp. germanisovati) Alany nebo Roxolany a o theoriích spojujících Roxolany s pozdějšími Rusy. O totožnosti Alanů s Osetinci srv. především *Vs. Millera*, Осет. этюды III. (Moskva 1886) 74 sl., 97 sl.

[5]) Seneca Thyestes 630: an feris Hister fugam praebens Alanis. Tragoedie Senecovy psány byly nejspíše v době jeho vyhnanství na Korsice r. 41—49 po Kr.

svém jméno »rex Alanorum«[1]). S vojskem alanským bil se konečně i Gordianus u Plovdiva[2]).

Vedle jmenovaných připomínají nám prameny ještě řadu jiných kmenů sarmatských, ale už v asijské Sarmatii směrem ke Kavkazu a Dolní Volze, především Siraky (*Σιρακοί*), Aorsy (*Ἄορσοι*), Jazamaty[3]); další drobné národy v Podkavkazí viz u Strabona XI. 2, 4; 4, 11. Ostatně je u řady kmenů nemožno říci, jsou-li to sarmatští či skythští kmenové. Oboje epitheta se později střídají. (Srv. pozn. 1. na str. 256). Ze všeho je vidno, že nový ethnologický obraz, jejž Strabo podal o území staré Skythie, nebyl nic trvalého, nýbrž jen zachycená projekce nové vlny, jež stále se měníc a postupujíc brala se od východu k západu. Patrně tlak, který odedávna v střední Asii působil, neustal se vyvíjeti ani v době po Herodotovi a tlakem tím nesena byla řada národů dříve u Donu a za Donem sedících k Dněpru, Bugu a k Dunaji. Za Donem na místo nich nastupují kmenové noví, zprvu Alani, Aorsi, brzy i Hunnové. Ethnologické poměry východní Evropy nebyly na jihu, pokud historie sahá, delší dobu trvalé. Nejdelší

---

[1]) Srv. bližší doklady u *Kulakovského* Аланы 30 sl. Hlavní je Zosimův (VI. 3).

[2]) Scr. hist. Aug. v. Gordiani 34. Srv. i v. Aureliani 33, 4, v. Probi 8, 3.

[3]) To jest jeden z nejstarších sarmatských kmenů připomínaný zde už Hekataiem (fragm. 166). Jméno jeho v pramenech se vyskytuje ve formách *Ἰαζάματαί* (Skymn. 879 a v Anon. periplu 72), *Ἰαζαβάται* (Eforos u Stef. Byz.), *Ἰξιβάται* (Hekat.) *Ἰξομάται* (Polyainos), *Ἰαξαμάται* (Ptol.), [I]xamatae (Mela), Exomatae (Val. Flacc.), Iaxamatae (Amm. Marc.); srv. *Ἰάμαι* (Stef. Byz. z Hekataia). Byli-li sarmatským kmenem i Korallové (*Κόραλλοι*, Coralli), které vedle Sarmatů královských, Jazygů a Bastarnů uvádí Appian (XII. 69) mezi spojenci Mithradatovými, nelze rozhodnouti. Seděli patrně kdesi při Pontu k Dunaji a připomínají se v literatuře staré ještě u Ovidia (ex Ponto IV. 2, 37; 8, 83) a Valeria Flacca (Arg. VI. 89), aniž jest zřejmo, čím byli. U Strabona VII. 5, 12 sedí mezi Haememem a Pontem v Thrakii. Rovněž neznámým kmenem objevují se na řece Asiaces (srv. napřed str. 162), tekoucím mezi Istrem a Hypanem, *Asiakové* (Mela II. 7), sedící vedle Kallipidů. Mela o nich dále (II. 11) připomíná: »Asiaku, furari quid sit, ignorant: ideoque nec sua custodiunt nec alinea contingunt«. Pliniovi *Crobiggi* (IV. 82) dostali se sem omylem z Thracie (srv. *Κρόβυζοι* u Herodota IV. 49, u Skymna 746, 750, 756 a Strabona VII. 5, 12 v okolí Kallatidy, Odessu, Istra atd.) a nejsou to žádní slovanští Kriviči, jak několik badatelů soudilo, na př. *Köppen* (Jahrb. d. Lit. XX. Anzeigebl. 5), zprvu *Šafařík* (Gesch. der sl. Sprache 3, jinak v SS. I. 516), *Lelewel* (Narody 4), *Eichwald* (Geographie 409), *Rawlinson* (Herod. III. 43), *Partyckij* (Ст. Ист. Галич. I. 281 sl.) a jiní.

intervall poměrného klidu byla asi doba VIII.—IV. století. Pak šla jedna ethnická vlna za druhou a nové uklidnění nastalo teprve v době novověké.

Jedna otázka se ještě nerozlučně poutá ke příchodu Sarmatů. Kam se poděli staří Skythové?

Co se s nimi stalo, dobře nevíme. Porážky způsobené jim Filippem Makedonským a Lysimachem byly patrně první ranou, která jejich mocí otřásla. Druhý nepřítel postupoval od východu, a skythská moc se stále více a více zužovala na pobřeží pontské. Historie Bosporské říše a Olbie v III.—II. stol. připomíná ještě řadu skythských králů[1]), kteří ohrožovali nebo ovládali řecké kolonie; syn skythského krále Skilura Palakos podniká v letech 115—106 těžké boje s Diofantem[2]), vojevůdcem kr. Mithradata, za jehož doby se Skythové stále u Pontu připomínají[3]), — ale panství skythské bylo patrně už omezeno jen na část Krymu s přilehlými na západě břehy pontskými a porážka, kterou Palakos utrpěl, připravila je o poslední sílu a samostatnost. Z mocného kdysi národa připomínají se po Kr. nar. jen zbytky u dolního Dunaje (srv. str. 326), v okolí Olbie, Taurského Chersonesu[4]) a jinde na pobřeží, pokud to nejsou případy, v nichž se jméno jen uměle udržovalo a přeneseno bylo na kmeny jiné[5]). Na jisto bylo už v I. století před Kr. po národu skythském v starším slova smyslu a rozměru veta. Ubylo jich jednak bojem se Sarmaty[6]), jednak

---

[1]) O skythském králi Agarovi za Eumela na konci IV. st. srv. Diodora XX. 22. Také Saitafernes psefismatu Protogenova byl snad vládcem skythským. Jiní skythští králové Farzoios, Inismeas, Skiluros, Kanit, Saria ovládali patrně Olbii, jak nasvědčují olbijské mince s jejich jmény. Poměr ten skončil se asi smrtí Skilurovou kolem roku 115 (*Latyšev*, Изслѣдованія объ исторіи Ольвіи 114 sl., 129, 131, 137).

[2]) Srv. pozn. 1. na str. 323. O těchto bojích víme hlavně ze Strabona a z psefismatu vydaného na počest Diofantovu občany chersoneskými.

[3]) Appian XII. 101, 102.

[4]) Srv. Diona Chrysostoma borysth. řeč XXXVI. (*Latyšev*, Scyth. I. 171), a svrchu na str. 329 uvedený nápis Tita Plautia Silvana. Jméno Skythů objevuje se však častěji vedle Sarmatů a Bastarnů ve zprávách o nájezdech barbarů přes Dunaj. Srv Strabo VII. 3, 13

[5]) Srv. napřed str. 254. K tomu viz ještě na př., jak Strabo zove Roxolany Skythy (II. 5, 7).

[6]) O tom, že Sarmaté vyhubili Skythy, zmiňuje se přímo Diodor II. 43: *Τούτους (Σαρματάς) δ' ὕστερον πολλοῖς ἔτεσιν αὐξηθέντας πορθῆσαι πολλὴν τῆς Σκυθίας καὶ τοὺς καταπολεμηθέντας ἄρδην ἀναιροῦντας, ἔρημον ποιῆσαι τὸ πλεῖστον μέρος τῆς χώρας.*

ústupem za Dunaj a hlavně asi assimilací s novým, jinak velmi příbuzným živlem sarmatským.

Ostatně jsem přesvědčen, že těch pravých vlastních Skythů nikdy mnoho nebylo (srv. str. 254), a kmenové jiní, zahrnovaní dříve v širší pojem Skythů, proměnili se u římských zpravodajů beze všeho nyní v Sarmaty.[1]) To je přirozený a pro nás důležitý výsledek: od doby, v níž Sarmaté ovládli kraje pontské nastupuje nejen pro ně samy, ale vůbec i pro celé blíže neznámé vnitrozemí, speciálně pak i pro kraj, v němž seděli Slované, jméno *Σαρματία*, *Sarmatia*. O vnitrozemí vědělo se sice čím dále tím méně, srovnejme jen výroky Strabonovy v VII. 2, 4, VII. 3, 17[2]), a proto se tím spíše ujímalo nové označení. Už Melovi mezi Germany a Asií sedí pouze Sarmaté (I, 19): »ab ea (Gallia) Germani ad Sarmatas porriguntur, illi ad Asiam«, a u něho také celý kraj od Visly na východ sluje Sarmatií.[3]) Zde poprve zřejmě i Zakarpatí a východní Povislí, tedy Slované, zahrnuti jsou pode jméno Sarmatů. A to zůstalo na dále pravidlem. Nejen Sarmaté vlastní, nejen zbytkové Skythů, ale i kmenové germanští, vniklí do Sarmatie, a rovněž tak celý slovanský národ skrytý v Zakarpatí zván byl Sarmaty; od té doby také každý kmen, který ze Sarmatie přiblížil se k hranicím říše Římské nebo do ní od severu vstoupil, označován byl jako sarmatský, ať už přináležel k vlastním Sarmatům nebo k Slovanům. Od doby císařské nesmíme proto označení »Sarmatae« pojímati výlučně ve smyslu původním, ethnologickém, není-li jinak příslušnost k íránské větvi na jevě. To je důležitý poznatek a vodítko. Praví-li na př. Tacit o Bastarnech, že za jeho doby čistota jejich zanikla míšením se Sarmaty (viz str. 300), nemáme žádného práva vztahovati to jen na vlastní Sarmaty a vylučovati na př. míšení s lidem slovanským. Později leckdy se shledáme se zprávou, kde již určití kmenové slovanští označeni jsou jako »Sarmatae« (nejdříve na mapě Peutingerské VENADI SARMATAE na segm. VIII.). Proto není divu, že v slo-

---

[1]) Plin. IV. 81. Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. nec aliis prisca illa duravit appellatio quam qui extremi gentium harum ignoti prope ceteris mortalibus degunt. Srv. napřed str. 254, pozn. 2.

[2]) Viz citáty napřed na str. 135, 139.

[3]) Mela III. 33. Sarmatia intus quam ad mare latior, ab his quae secuntur Vistula amne discreta, qua retro abit usque ad Histrum flumen inmitittur.

vanské historiografii povstala vedle známé theorie o slavinitě Skythů ještě silněji a pronikavěji theorie o slavinitě Sarmatů, v tom totiž smyslu, že starověké Sarmaty, a to buď vůbec všechny nebo aspoň jednotlivé kmeny sarmatské, jako Jazygy, Roxoľany, Alany, prohlašovala za předky všech Slovanů, nebo výlučně Slovanů východních. Theorie tato povstala, jak vidno z toho, co jsem pověděl, zcela snadno, přirozeně a také dosti záhy. Jakmile historikové, kteří si všímali počátků slovanských dějin, počali míti pochybnosti o balkánském resp. jižním původu Slovanů a obrátili zraky své na východ Evropy do staré Sarmatie, hned se počínaje Cromerem v XVI. století rozšířila these, podle níž Sarmaté starověkých pramenů byli Slované (srv., co jsem napřed pověděl v stati o kolébce Slovanů na str. 43 sl., 47 sl.). A these tato ve všech možných obměnách udržovala se houževnatě — i nejlepší badatelé jí podlehli [1]) — a ještě dnes nezmizela z dissertací o pravěku slovanském. Jestliže se však historií této theorie zde dále obírati nechci, činím to jednak proto, že bych výklad svůj nevhodně přerýval neplodným exkursem, jehož větší část již podána napřed na místě právě vzpomenutém, a jednak proto, že celou tuto věc, tak úzce svázanou s parallelní theorií o slovanskosti Skythů, bude lépe připojiti do přídavku, který je na konci knihy skythské thesi věnován. Zde stačí, abych k tomu, co jsem o relativní slavinitě pojmu Sarmatů pověděl, připojil jen následující poznámku. Už starší měli určitou představu o tom, že Sarmaté jsou kmen médský, povahou, zvyky i zevnějškem nejpříbuznější s Parthy nebo Médy [2]), že náležejí tedy původem k větvi, kterou my

[1]) Na př. *Mannert* (Norden 167, 173), *Niebuhr* (Kl. Schriften I. 394), *Šafařík* (Abkunft der Slaven 87 sl., ale v Starožitnostech thesi tu opustil I. 400, ač to v původním rozvrhu měl), *Grimm* (G. d. Spr. 1848, I. 171) *Boeckh* (CIGr. II. XI. 109), *Naděždin* (Опытъ 76), *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VIII. 1 sl.), nově *Dm. Samokvasov* (Ист. русскаго права II. Varšava 1884. 34 sl., Хронол. классификація могилъ, Varšava 1890, 22) a *Dm. Ilovajskij* (Труды XI. арх. съѣзда въ Кіевѣ II. 1902 Прот. 90 a Вторая дополн. полемика по вопросамъ варяго-русскому и болгаро-гуннскому. Moskva 1902, 72).

[2]) Diodor II. 43 6 *τὴν δ' [ἀποικίαν] ἐκ τῆς Μηδίας παρὰ τὸν Τάναϊν καθιδρυθεῖσαν, ἧς τοὺς λαοὺς Σαυρομάτας ὀνομασθῆναι*), Mela III. 33 (gens habitu armisque Parthicae proxima), Plinius VI. 19 (Sarmatae, Medorum, ut ferunt, suboles), Amm. Marc. XXXI. 2, 17. Mravy Sarmatů jsou na mnoze líčeny shodně se skythskými, a z části líčení není vůbec nic jiného, než parafrase starších zpráv o Skythech. Mezi význačnými rysy objevuje se opět život kočovný na vozech a na koních a vše, co s ním je ve spojení (odtud opět epitheta *νομάδες, ἁμάξοικοι*, S. Amaxobii, vagi). Pěkně život Roxolanů

dnes zoveme íránskou větví Arijců. Tato íránská národnost zjištěna je dnes dodatečně jazykozpytnými pracemi F. Schiefnera, Müllenhoffa, Vsev. Millera, F. Justiho a j. do té míry, že o správnosti její pochybovati netřeba. Všechny záhady, nesrovnalosti, které se občas vyskytují mezi prameny, dají se dobře vyložiti, máme-li na mysli rozlišení užšího ethnologického pojmu vlastních Sarmatů od pozdějšího širokého pojmu geografického a máme-li na mysli, jak mnohým různým stykům a křížením byly sarmatské kmeny nad Pontem a později u Dunaje vydány.

Vedle změny způsobené ve východní Evropě ovládnutím Sarmatů zanikají úplně vlivy, které měly na vnitrozemí různé politické události, jež se udály od doby Alexandra Velikého na severním břehu Pontu. Getská výprava Alexandrova r. 335 nevnikla hlouběji do vnitrozemí [1]) a styk Alexandrův se Slovany, který jí byl domněle vyvolán, patří jen mezi vymyšlené báje dokládané prameny falšovanými. [2]) A další události politické, o nichž

líčí Strabon VII. 3, 17 slovy: *τῶν δὲ νομάδων αἱ σκηναὶ πιλωταὶ πεπήγασιν ἐπὶ ταῖς ἁμάξαις ἐν αἷς διαιτῶνται· περὶ δὲ τὰς σκηνὰς τὰ βοσκήματα ἀφ' ὧν τρέφονται καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ κρέασιν· ἀκολουθοῦσι δὲ ταῖς νομαῖς μεταλαμβάνοντες τόπους ἀεὶ τοὺς ἔχοντας πόαν, χειμῶνος μὲν ἐν τοῖς ἕλεσι τοῖς περὶ τὴν Μαιῶτιν, θέρους δὲ καὶ ἐν τοῖς πεδίοις.*

[1]) Srv. str. 319.

[2]) Tradice, že Alexandr Veliký u příležitosti getské výpravy vešel v úzké styky se Slovany, objevila se už v XIII. stol. a povstala patrně ze zpráv Strabonových, Curtiových a Arrianových o jednání Alexandra s Gally a Skythy (Strabo VII. 3. 8, Arrian I. 4, 6—8; IV. 1, 1; IV, 15, 1., Curtius VII. 8, Kallisthenes I. 23, 24.). Tradice o Slovanech je však čistě umělá, vymyšlená, a aby dostala opory, zhotoven byl pro ni docela i falešný pramen, falsum známé pod názvem *privilegia* nebo *majestátu Alexandrova*, datovaného v Alexandrii v 2. době vlády Alexandrovy. V něm Alexander za vykonané služby odevzdává Slovanům navždy panství nad rozsáhlou zemí: »Nos Alexander, Philippi regis Macedonum haeres . . . . a solis ortu ad occasum a septentrione ad meridiem Dominus, illustri prosapiae ac linguae Slavorum Massagetisque salutem. Qui nobis semper in fide veraces, in armis strenuissimi nostri milites et coadiutores robustissimi fuistis, damus vobis hanc totam plagam terrae quae extenditur ab Aquilone usque ad partem Italiae Meridionalis ut nullus ausus sit isthic manere aut se locare nisi vestrates et quiqunque alineus inventus fuerit, illic manens sit servus vester et eius posteri servi vestrorum posterorum. Datum ex Magna Alexandria . . . . anno regnorum nostrorum II.« (*B. Paprockého* Diad. c. IV). Kdo byl původcem falsa, nevíme. *Pervolf* (Славяне II. 33.) soudil, že snad Vavřinec z Březové (1370— po 1436). Faktum je, že

jsme se dosud zmínili — nezdařená výprava Zopyrionova proti Olbii a Skythům (srv. str. 305), ovládnutí Olbie od několika skythských králů (str. 332) — měly jen význam lokální, omezený na úzký pruh pobřeží. Teprve, když se zde dostal na konci II. stol. k vládě Mithradates VI. Eupator, dovídáme se mezi jinými jeho plány i o pokusech rozšířiti moc dále do vnitrozemí a o tom, že ovládl všechny národy mezi Donem a Istrem, na prostranství v okruhu 30.000 stadií [1]; ale jak daleko jeho moc ve skutečnosti

---

existovalo, a »originál« resp. »opis« chován byl jednak v Praze (v klášteře Emausském?), jednak v Krakově v klášteře Benediktinů na předměstí Kleparzi. Jihoslované zase bájili, že jiný originál leží v pokladu sultánově v Cařihradě. Srv. *Sarnicki* Annales lib. II. c. 1. u *Dlugoše* Hist. Polon. II. 876. Poprve jsem jej našel r. 1437 v Krátkém sebrání z českých kronik (*Hanka* Dalimilova chron. 1851, 228). Ze starší doby znám jen fantasie Mierzwovy a Kadłubkovy o bojích Alexandra s Lechy (Chronica Pol. I. c. 9, 10; MPH. II. 163 sl.) a o listech Alexandrových, jež ovšem přešly i do pozdějších polských kronikářů na př. do anonymních kronik polských ze XIV. století (MPH. III. 431 sl. 609 sl. atd.). Později vidíme, jak se privilegia toho hojně dovolávají slovanští kronikáři XVI.—XVII., ba i historikové století XVIII., na př. *V. Hájek* (Kronika česká 1541), *B. Paprocký* (Diadochus 1602), *J. Tešina z Čechorodu* (Mars Moravicus 1677), *V. Rosa* (Czechořečnost 1672), *St. Sarnicki* (Annales 1587), *M. Bielski* (Kronika polska 1597), *M. Stryjkowski* (Kronika polska 1582), *Ad. Pohorić* (Horulae arcticae 1584), *M. Orbini* (Regno degli Slavi 1601), *J. Ratkaj* (Memoriae regum 1652), *Glavinić* (De rebus Moschorum 1663), *Ondř. Kačić* (Razgovor ugodni naroda slovinskoga 1759,) ruská Synopsis (Kijev 1674), různé chronografy, *Mankijev* (Ядро росс. ист. 1715), *Ščerbatov* (Russ. Gesch. übers. von Hase 1779), atd. (Srv. *Pervolf* Славяне II. 425, 438, 440). Proti pravosti ozval se již *Veleslavín* (podle J. Perwolfa Славяне II. 34), pak *Bohuslav Balbín* 8 (Miscell. Tom. I. Lib. 2, 98, Praha 1679), *Du Cange du Fresne* (Illyricum vetus 1746, 9), *P. Doležal* (Grammatica sl.-bohemica 1746, § VI.) a jiní, až ji *Dobrovský* prohlásil za výmysl chorvatský ze XIV. stol., jehož opis přinesli asi do Prahy Karlem IV. z jihu povolaní mniši kláštera Emausského. Odtud to vypsal Hájek a z Hájka kroniky polské, ač mohl býti opis v Krakově už před Hájkem (*Jagić* Письма Добровскаго и Копитара 432). Srv. *Ossoliński* W. Kadłubek. Varšava 1822. 126, *Schlözer* Nestor I. 120. Kde dekret povstal, nemožno říci. Počátky tradice byly již v XIII. stol. ale text privilegia ukazuje obsahem na dobu, kdy slovanská myšlenka rozhodně se obrátila proti Němcům a reklamovala své právo na střední Evropu. A to by ukazovalo do sféry blízké hnutí husitskému. Že by původ musil býti hledán na jihu, nevidím, ale ovšem u Jihoslovanů máme už starší doklady podobného oslavování a zveličování slovanské historie. (Srv. napřed str. 10.)

[1]) Strabo XII. 3, 1 a zejména Appian XII. 15: *φίλοις δ' ἐς πᾶν τὸ κελευόμενον ἑτοίμοις χρῆται Σκύθαις τε καὶ Ταύροις καὶ Βαστέρναις καὶ Θρᾳξὶ καὶ Σαρμάταις καὶ πᾶσι τοῖς ἀμφὶ Τάναΐν τε καὶ Ἴστρον καὶ τὴν λίμνην ἔτι τὴν Μαιώτιδα* . . . Srv. i XII. 69. Další zprávu z Poseidonia Apamejského cituje

zasahovala, nevíme, a podle všeho zůstala omezena zase jen na pruh pontského pobřeží. K provedení výpravy do Italie přes Skythii, Thrakii a Alpy r. 63 nedošlo.[1]) Také činnost silného krále getského Burvisty (Boerebisty), k níž náleží patrně i zkáza Olbie v letech 67—50[2]), směřovala jen k dolnímu Dunaji a proti řeckým koloniím. Vnitrozemí zůstávalo stranou. V tom nastal obrat teprve vystoupením Říma. Nemůžeme-li prokázati z vylíčené dosud historie Sarmatů a politického rozvoje říší pontských žádný bližší vztah ku Slovanům, nelze jej již popírati v době moci římské.

Athenaios z Naukratidy ve spisu Δειπνοσοφισταί V. 30. Provedl tedy Mithradates to, nač už Pairisades pomýšlel (Diodor Sic. XX. 22). Jeho výpravy proti Sarmatům a Bastarnům klade *Reinach* (l. c. 63.) mezi r. 96–90 (Plutarch De fort. Rom. 11).

[1]) Dio Cassius XXXVII. 11. Appian XII. 102. O tomto plánu, jejž překazilo povstání a smrt Mithradatova r. 63, srv. u *Reinacha* l. c. 402 sl. O výbojích Mithradatových srv. zejména stať *B. Nieseho* »Erwerbungen der Küste des Pontos durch Mithridates (Rhein. Mus. 1887, XLII. 559 sl, 571). K dějinám Mithradatovým vůbec srv. hlavně: *Th. Reinach* Mithridate Eupator roi de Pont. Paris 1890 (cituji německé vydání od dra Goetze, Lipsko 1895, kde na str. X. starší literatura) a *Ed. Meyer* Geschichte des Königreichs Pontos, Leipzig 1879; k dějinám říše Bosporské: *K. Ortmann*, De regno Bosporano Spartocidarum. Halle Diss. 1894, *Brandis* Bosporos (Pauly-Wissowa Realenc. s. v.), *Latyšev* Краткій очеркъ исторіи боспорскаго царьства (Изв. Таврич. Уч. Комм. 1892 Nr. 17) a *téhož* Inscriptiones orae sept. Ponti Eux. II. Petrohrad 1890 (XV—LIII: Brevis conspectus historiae regni Bosporani) a ovšem i úvod k Inskripcím Boeckhovým. Obsáhlé stati *Bonellovy* o dějinách říše Bosporské jakož i o Mithradatu Eupatoru (Beiträge zur Alterth. II. § 16 a 17) jsou úplně zastaralé. Srov. kritiku *V. Latyševa* v ЖМНП. 1899. Nr. 1., 215, 222). O jméně podotýkám, že Μιθραδάτης je obvyklá forma na řeckých nápisech.

[2]) Výmluvné svědectví podává o této zkáze zejména 36. řeč Diona Chrysostoma pronesená kolem r. 100 po Kr. Dio stěžuje si na úpadek města zaviněný stálými útoky nepřátel, kteří několikráte i města dobyli. Posledně, dí, dobyta byla před 150 lety od Getů, kteří vzali také jiná města až po Apollonii. Některá města byla znovu osídlena a zřízena, jako Olbia, ale jiná jen špatně, a při tom se do nich nahrnulo barbarů tak, že Hellenstvo je v nich v úplném úpadku. I Olbia zřízena byla jen proto, že Skythové potřebovali trhu a sami neuměli zříditi město trhové »οὐδὲ ἐπισταμένων ἐμπόριον αὐτῶν κατασκευάσασθαι τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον«. Ale nová Olbia byla už menší, horší, bez pořádných hradeb a v chrámech ani na náhrobcích nebylo již ani jedné sochy celé .... Ještě Jordanis uvádí Olbii (Get. V. 32.), Konstantin Porfyrogennetos již ne. O pozdější historii pontských kolonií srv. *Jul. Kulakovskij* (Къ исторіи Боспора Киммер. въ концѣ VI. вѣка. Виз. Врем. III. 1. sl.).

První kulturní styky Skythie s Římem počínají se už ve II. st., jak svědčí amfory s římskými znaky nalézané na Krymu. Ale politicky nezasáhl Řím do Zadunají před válkami s Mithradatem. Teprve tehdy obrácen byl zřetel Říma i ke království Bosporskému, třebas tam hned římské vojsko nevkročilo, a od smrti Mithradatovy r. 63 a nastoupení Farnakova zůstal už severopontský kraj v obvodu římských vlivů a politiky na dobro.[1]) Od doby Neronovy octla se Bosporská říše úplně pod mocí římskou a od r. 62—63 přestávají mince krále Kotya I. a nastupují nové s hlavou Neronovou a jeho monogramem nebo legendou *NEPΩNOC KAICAPOC*[2]). Stal se tedy Bosporus římskou provincií. R. 66 trvale osazen Krym (Jos. Flav. B. Jud. II. 16, 4, CIL. XIV. 3608 — nápis Ti. Plautia Silvana). Výboje Silvanovy směrem k Borysthenu, o nichž nápis mluví (srv. text nahoře na str. 329), spadají buď do r. 57, v kterémž byl Ti. Plautius legatem v Moesii [3]), nebo podle Henzena a Domaszewského k r. 62/3, v němž legio V. Macedonica odeslána byla do Armenie.[4]) Na jisto víme, že r. 66 Krym byl trvale osazen, a město Tyras počalo svoji aeru čítati od r. 57 [5]), náležejíc k Dolní Moesii.

Na dolním Dunaji, zejména když se Moesie dostala r. 29 do moci římské, Římané obrátili hned zřetel k Zadunají, poněvadž tam seděli silní kmenové, mír a moc jejich ohrožující — Getodákové, Bastarni a Sarmaté. Od r. 29 počíná se vítězný boj Říma s těmito třemi nepřáteli, jejichž pokoření bylo pro Řím nutné nejen k tomu, aby říšské hranice se mohly posunouti dále, ale i proto, aby vůbec hranice dunajská Augustem získaná[6]) byla zabezpečena.

První vítěznou válku zdvihl proconsul M. Lic. Crassus r. 29 př. Kr. (Liv. epit. 134, 135, Dio Cass. 51, 23—27, Florus II. 26),

---

[1]) Srv. *Latyšev* Inscriptiones Ponti II. str. XXXIV. sl.

[2]) *Latyšev* l. c. str. XLV., *Sallet* (Zs. f. Numismatik IV. 1877, 304 sl.), Srv. i článek *M. Rostovceva* »Römische Besatzungen in der Krim und das Kastell Charax« (*Lehmanns* Beiträge zur alten Gesch. II. 80 sl.).

[3]) Tak *Borghesi* (Oeuvres IV. 230) a po něm *Dessau* CIL. l. c.

[4]) Srv. *Henzenovu* práci o životě Ti. Plautia Silvana v Annali dell' Inst. arch. 1859, 9 sl. a *Domaszewského* článek v Rhein. Mus. 1892, 210. O přeložení V. legie zmiňuje se Tacit (Ann. XV. 6.).

[5]) Srv. CIL. III. č. 708. Srv. *Latyšev* Inscriptiones Ponti I, 13 a *Brun* (Зап. Odessa III. 54 sl.).

[6]) Julianus *Συμποσιον* (*Καίσαρες*) ed. Hertlein I str. 419, kde Octavianus dí o sobě: »*ὅρια δὲ διττά, ὥσπερ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀποδεδομένα, Ἴστρον καὶ Εὐφράτην ποταμοὺς ἐθέμην.*« Sueton. Tiberius 16. Srv. též *Mommsen* RG. V. 178. a Res Gestae divi Aug. (Berlin 1883) 129.

kterou byla porážka utrpěná r. 59 za C. Antonia odčiněna. Bastarni i Dákové byli poraženi, dácký král Zyraxes utekl se *πρὸς τοὺς Σκύθας*. Také útok r. 28 byl vítězně odražen a Moesie úplně podrobena a připojena. Nicméně se za vlády Octavianovy (30—14 po Kr.) připomínají další boje[1]: k r. 16 př. Kr. zmiňuje se Dio (54, 20) o tom, že Lucius Gaius zahnal Sauromaty a také r. 15 byly patrně opětné boje[2]; r. 6 po Kr. čteme o výpravě A. Caeciny Severa proti Dákům a Sarmatům (Dio 55, 30) a potom zejména o vítězství, jehož dobyl Cn. Corn. Lentulus nad Dáky a Sarmaty.[3]) K těmto vítězným bojům vztahuje se také zmínka o podmanění Dáků a prosba za mír Bastarnů, Skythů a Sarmatů na pomníku Ancyrském[4] jakož i zmínka Julianova o podmanění Skythů (*Συμπόσιον* l. c.). Za císaře Nerona (54—68) Ti. Plautius Silvanus porazil v Zadunají národ nám blíže neznámý, jenž způsobil pohromu i Dákům, Bastarnům a Roxolanům (srv. str. 329), potlačil Sarmaty a přesídliv asi 100.000 Zadunajců do říše, rozšířil říšskou hranici až po království Bosporské. Ale pokoj tím ještě nebyl zajištěn. Za Othona r. 69 nucen byl M. Aponius odrážeti vpád Roxolanů (Tac. Hist. I. 79) a Mucianus Licinius vpád Dáků do Moesie (Tac. Hist. III. 46), na počátku vlády Vespasianovy opakovalo se to opět (Jos. Flavius B. J. VII. 4. 3), r. 89 Domitianus nucen byl po nových útocích Dáků a porážkách Oppia Sabina a Corn. Fusca (r. 85—86) učiniti nepříliš čestný mír s Decibalem[5], po němž brzy následovala i válka se Sarmaty (Sueton. Dom. 6.).

Definitivní zakotvení moci římské v Zakarpatí podařilo se teprve Trajanovi, kterýž po několika válkách přinutil r. 106 Dáky, aby se úplně pokořili, a zemi jejich přivtělil k říši jako pro-

---

²) O bojích Římanů v Moesii a na dolním Dunaji viz hlavně práci *Premersteinovu* »Die Anfänge der Provinz Moesien« (Jahreshefte des öst. arch. Inst. I. 1898 Anh. 145 sl.).

³) Jméno *Λούκιος Γαΐος* u Diona jest nejspíše pokaženo. O různých emendacích srv. *Premerstein* l. c. 156 sl.

³) Florus II. 28, 29. (IV. 12). O sporném datu výpravy Lentulovy srv *Premersteina* l. c. 166, jenž sám myslí na dobu konce vlády Augustovy po r. 9 a spojuje s ní vzpouru Dáků u Orosia VI. 22, 2, a *Mommsena* Res gestae d. A. 132, jenž ji klade k r. 6.

⁴) Res gestae divi Aug. c. 30, 31. Srv. i Eutropius Brev. VII. 10, Florus II. 34, 62.

⁵) Data dáckých válek Domitianových jsou velmi nejistá. Srv. bližší rozbor u *S. Gsella*, Essai sur le règne de l'empereur Domitien. Paris 1894. 209—223, a také u *Mommsena* RG. V. 200.

vincii zvanou Dacia. Tímto aktem hranice římské posunuty byly daleko do Karpat, k horní Tise a odtud přes hory do Zakarpatí směrem na dolní Borysthen. Aspoň Ptolemaios, jenž asi půl století po tom — zatím bylo klidno — popisoval Evropu, určuje severní hranice provincie Dákie a Dolní Moesie čarou, která jde od hor Karpatských na rovnoběžce 48° 30′ a touto rovnoběžkou až po ústí Borysthenu.[1]) Při tom mu část Tyru od konce (?) řeky (πέρας τοῦ ποταμοῦ) určeného na 49° 30′ d. — 48° 30′ š. až po ohyb (ἐπιστροφή) na 53° d. — 48° 30′ š. teče po hranici, tvoříc rozhraní skutečné. Teprve od ohybu, který se nalézá při vtoku říčky Okny u sela Rybnic[2]), běží čára vzdušná k ústí Dněpru.

To byla nejzazší hranice, k níž v Zakarpatí pevněji dostoupil Řím, a za této rozlohy říše nepochybuji, že moc římská dostihla tu také Slovanů. O Slovanech, kteří v době I. a II. stol. po Kr. seděli již v Uhrách a r. 106 vešli v obvod provincie Dácké, pojednám v II. díle Starožitností podrobně a vynasnažím se thesi tuto odůvodniti řadou starých i nových dokladů. O zakarpatských Slovanech nemohu se ovšem vysloviti tak určitě, ale všechny okolnosti nasvědčují, že i části Slovanů, sedící v té době na horním Dněstru, Prutu a Serethu přišly do sféry panství nebo vlivu římského, zahrnuti jsouce v obvod provincie Dolní Moesie. Tomu nasvědčují římské artefakty v nálezech archaeologických a zejména velké množství mincí římských, jež od doby Trajanovy ob-

[1]) Ptolem. III. 5, 1. při popisu jižní hranice Sarmatie, III. 5, 6 při popisu Tyra, III. 8, 1 při popisu severní hranice Dákie. Při popisu zadunajské části Dolní Moesie hranic se již nedotýká (III. 10, 7 sl.). Byla-li Moesie už za Augusta provincií a v jakém rozsahu, nelze říci s určitostí. *Premerstein* pojmenování *provincia Moesia* odnáší teprve k počátku vlády Tiberiovy, r. 15 (Jahreshefte I Anh. 173.). Rozdělení původní Moesie (od Sávy k moři Černému) na dvě provincie rozdělené řekou Kiabrem provedl teprve v letech 83—89 Domitian (*Gsell* Essai sur le règne de l'emp. Domitien 136). Ptolemaios odděluje Dolní Moesii od Dákie tokem Hierasu (III. 8, 2) a čarou od pramenů jeho k ohybu Tyru na 53°—48° 30′. Zadunajská Moesie trvala až do doby Maximovy r. 238 (Jul. Capitol. v. Maximi et Balbini 16).

[2]) *Braun* Разыскания I. 193. *Sadowski* (Handelstrassen der Gr. und Röm. Jena 1877, 68) kladl ohyb k Tiraspoli. Πέρας τοῦ ποταμοῦ nepojímá však *Braun* za konec t. j. pramen řeky, nýbrž za konec hranice dácké u dnešního Chotina, odkudž se hranice severní obracela náhle na jih přes hory k Tise (srv. i str. 134). Podobně i *Kiepert* na mapě Dákie připojené k III. dílu CIL Suppl. II. *Sadowski* (l. c.) měl za západní mezník Dákie Zaleszczyki na Dněstru, *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 69 sl.) prameny Opyru, přítoku Stryje, nebo prameny Bystřice, přítoku Dněstru.

jevují pojednou v Zakarpatí od hor haličských až do okolí kijevského. Valy římské zde ovšem zajištěny nejsou, byť se jim dávalo i jméno valů Trajanových. Srv. o tom dále konec kapitoly XI.

Těmito výboji Trajanovými a posunutím moci římské až do Zakarpatí dostali jsme se však k době, o níž nám pojednou nový pramen podává bohatý obraz geografických a národopisných zpráv o Evropě a speciálně i o Evropě východní. Obraz tento utvořený v druhé polovici II. století je tak obsažný a důležitý, ale zároveň tak sporný v detailech i v celku, že zasluhuje zvláštního rozboru podrobného. Podám jej v kapitole následující a zároveň jím uzavru z důvodu už napřed vytknutého (str. V. předmluvy a dále 205) I. díl staré historie slovanské.

Pramenem tím je Ptolemaiův popis evropské Sarmatie.

KAPITOLA X.

PTOLEMAIOVA SARMATIE.

Stará geografie před Ptolemaiem. — Marinos z Tyru. — Ptolemaios. — Cena jeho zeměpisu. — Možnost rekonstrukcí. — Text popisu Sarmatie a zadunajské Moesie. — Výklad topografický a národopisný. — Závěr.

Viděli jsme, že po Herodotovi dlouhou dobu nepodal nám žádný pramen obsažnějších zpráv o zakarpatské kolébce Slovanů a krajích jí nejbližších. Události, pro nás důležité, jež se tam přihodily v běhu následujících století, byli jsme nuceni více kombinovati z různých zvěstí, týkajících se jiných končin, nebo z dat linguistických. Přímých historických zpráv nemáme ani o příchodu Bastarnů do Zakarpatí, ani o vniknutí Gallů, ničeho nevíme o pohybech a změnách způsobených invasí sarmatskou. Viděli jsme, že skoro všechny zachované poherodotovské historie a zeměpisy jsou pro nás důležitosti podřízené, i ty, jež jsou na Herodotu z části nezávislé. Jednotlivci předvádějí nám sice u Pontu poměry nové, na př. o hnutí sarmatském, ale o vlastním slovanském Zakarpatí zanechal nám jediný Plinius důležitou zprávu o existenci Slovanů u Baltu pode jménem Venedů, kterou brzy po něm i Tacit potvrdil. (Viz napřed kap. V.) V celku však zůstalo u všech Zakarpatí zemí neznámou. »*Τὰ δὲ πέραν τοῦ Ἄλβιος τὰ πρὸς τῷ ὠκεανῷ παντάπασιν ἄγνωστα ἡμῖν ἐστιν*« — praví Strabon (VII. 2. 4.).

Teprve v II. století po Kr. nový pramen, Ptolemaios, poskytuje opět tak značnou řadu zpráv, že je mezi Herodotem a první kronikou Kijevskou pramenem pro nás nejdůležitějším. Ale bohužel, přes tento svůj význam, bývá Ptolemaios pravidelně jen velmi povrchně analysován a lehkovážně užíván při výkladech o starých slovanských dějinách. Příčinou toho je patrně stručný a zdánlivě přesný ráz jeho líčení. Mnohým se zdá snadným porozuměti

práci Ptolemaiově a vniknouti do ní. Ale věc se má zatím naopak. Chceme-li Ptolemaia řádně pochopiti, musíme se dříve obeznámiti nejen s textem jeho popisu, ale i se způsobem a principem, na jakém jeho geografie povstala, zejména přirovnáváme-li jí ku pracím starším. A to vyžaduje jisté práce.

Ptolemaiova geografie jest vlastně úvod do mathematického zeměpisu a úvod do kreslení map. Řada jmen topografických (hor, jezer, řek, osad), jež mu byla známa, je zde lokalisována pomocí mathematických údajů a rovněž hranice velkých oblastí, na př. Germanie, Dákie, Sarmatie atd. Jakkoliv pak tento zeměpis je ještě daleko vzdálen od našich moderních představ, byl přece jen velkým pokrokem proti podobným pracím starším. První geografové řečtí t. zv. ionské školy (pomineme-li nejasné představy starších básníků) představovali si zemi jako plochou desku okrouhlou nebo ovální, plovoucí na okeánu uvnitř klenby nebeské.[1]) První mapu (*πίναξ*) odpovídající této představě zhotovil už v VI. století miletský filosof Anaximandros, druhou připojil na počátku V. století miletský Hekataios k svému (ztracenému) popisu země (*περίοδος γῆς*), a podobnou představu měli podle všeho i Ferekydes, Hippokrates a Herodot.[2]) Představovali si tedy tito ionští geografové obydlenou zemi (*ἡ οἰκουμένη*) oblitou okeánem, do jehožto severní části vtékala jantarorodná řeka Eridanos a v němž ležely cínonosné ostrovy, a samu oikumenu dělili zálivem moře Středozemního buď na dvě části (Evropu a Asii), nebo na tři (Evropu, Asii a Lybii). Tyto základní představy školy ionské udržely se v základech až do doby Aristotelovy (384—322), ale v době té byla víra v ně valně otřesena. Odpor vznikal už v V. století a pramenil hlavně z nového učení Pythagorovců[3]), podle něhož země nebyla deskou plovoucí na okeánu, nýbrž koulí vznášející se uprostřed klenby nebeské. Učení toto musilo nutně

---

[1]) Srv. blíže u *Alb. Forbigera* Handbuch der alten Geographie. Berlin 1842—48. II. Aufl. 1877. I. 45 sl, 50, 63, 69 a *H. Bergera* Gesch. der wiss. Erdkunde der Griechen. Leipzig 1887—1893. I. 8 sl. O novém vydání *Bergera* z r. 1903 dověděl jsem se teprve za tisku této kapitoly.

[2]) Her. V. 49 zmiňuje se o mapě světa miletského tyrana Aristagora, vyryté na měděné desce. Mapa světa objevuje se také v Aristofanových Oblacích 207.

[3]) Není zjištěno dosud, kde byl původ tohoto nového učení, zda Pythagoras na ně přišel sám, či teprve žáci jeho, či zda to vzal některý z nich z vědění tehdejšího Orientu. Víme jen, že v Řecku učili tak nejdříve Pythagorovci. (*Berger* I. 141, II. 1 sl., *Forbiger* l. c. 46.)

způsobiti velký obrat ve všech názorech o fysikálních poměrech země, jak vidíme také v dalších theoriích Parmenidových o zonách zemských a v prvních pokusech měření země pomocí kruhů a oblouků nebeských.[1]) Tímto obratem vstoupila také starověká geografie ze stadia dřívějších svých primitivních popisů zeměpisných ve vyšší, vědečtější stadium.

Prvním vynikajícím geografem nového směru byl známý nám a pro severní Evropu důležitý geograf Pytheas Massilský[2]), jenž se ve IV. stol. př. Kr. dostal po lodi až ke Skandinavii a k ústí Labe a na své cestě určoval již šířku důležitých míst. Jako mathematický geograf a autor spisů *περίοδος τῆς γῆς* a *περὶ ὠκεανοῦ* požíval již v starověku veliké vážnosti, a jestliže jedna strana starověkých spisovatelů nevěřila jeho líčení severních krajů (Polybios a Strabon), podařilo se v nové době i tu obhájiti jeho věrohodnost. Po Pytheovi dokazoval kulovatost země znovu Aristoteles (384—322), a odhadl již také objem její, po něm pokračoval ok. r. 310 žák jeho messenský Dikaiarchos, lesbický Theofrastos a zejména astronom a filolog-básník Eratosthenes (ok. 275 až 195[3])). Eratosthenes vystoupil se zcela novým samostatným zpracováním zeměpisu a podal také nové základy pro mathematický zeměpis tím, že vynašel zlepšenou methodu měření země a jiný způsob hotovení mapy zemské. Vše uložil v díle *Γεωγραφικά*, jež je sice ztraceno, o němž však víme z polemiky, kterou proti němu vede Strabon a ze spisu stoika Kleomeda. Základy učení Eratosthenova, důležité pro porozumění Ptolemaiovi, jsou pak tyto[4]):

Podle učení Eratosthenova je kulovitá země rozdělena rovníkem na dvě stejné polokoule, a objem její měřený přes oba poly obnáší v celku 250.000 stadií. K číslu tomuto došel Eratosthenes měřením úhlu, který tvořila v době solstitia v Alexandrii osa slunečního přístroje *γνώμων* zvaného s paprskem, zatím co v Syeně osa neměla vůbec stínu. O Alexandrii a Syeně domníval se Eratosthenes, že leží na jednom poledníku. A poněvadž v obou místech

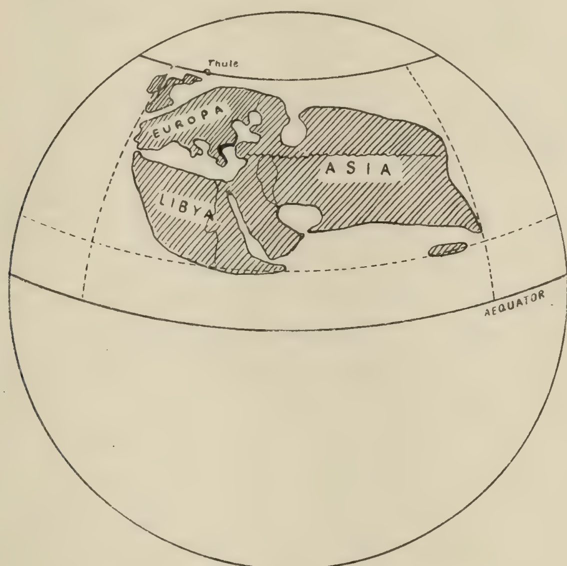
[1]) *Berger* II. 45., a Berichte und Verh. d. k. sächs Ges. d. Wiss. 1895 XLVII. 57.

[2]) Literaturu o Pytheovi srv. v mých Zprávách Starověkých 44. Srv. k tomu ještě *Matthias* Über Pytheas. (Berlin 1901), *Mair G.* Jenseits der Rhipaeen. (Gymn. Progr. Pola 1899) a *Berger* III. 1—38.

[3]) Jim je věnován III. svazek díla *Bergerova*.

[4]) Srv. *Berger* III. 57 sl., 79 sl., *Forbiger* I. 180 sl., *Ukert* I. 2. 133 sl., *Miller* Mappae mundi VI. 114 sl. *Müllenhoff* DA. I. 259 sl.

paprsky sluneční možno míti za rovnoběžné a délka stínu v gnomonu alexandrinském byla $^1/_{50}$ objemu celého gnomonu, rovnala se patrně vzdálenost Alexandrie a Syeny na povrchu poledníku zemského $^1/_{50}$ objemu celého poledníku; odhadne-li se pak tato vzdálenost na 5000 stadií, objem poledníku rovnal se $5000 \times 50 = 250.000$ stadií. Aby Eratosthenes mohl poledník rozděliti pohodlně na 360 stupňů, přidal k číslu ještě 2000 a dospěl tak k míře 252.000 stadií, jež se stala v starověku základem dalších měření, ač byla jen přibližná a ve skutečnosti chybná.[1]) Jeden stupeň poledníkový a ovšem i rovníkový na něm měl 700 stadií. K tomu sluší dodati, že podle Eratosthenova, ovšem velmi nedokonalého,

Poloha oikumeny na zeměkouli podle Eratosthena.

odhadu měla obývaná země (*ἡ οἰκουμένη*) šířku 38.000 stadií (od Thule k Meroe přes Hellespont a Rhodos) a délku 78.000 stadií (na čáře od sloupů Herakleových přes Sicilii a M. Asii), tedy jen asi $^1/_3$ obvodu příslušné rovnoběžky.[2]) Následkem toho oikumena rozkládala se mu jen na severní polokouli, tvoříc ostrov v podobě makedonské chlamydy (srv. vedlejší nárys), jímž procházelo 8 rovnoběžek a 7 poledníků.[3])

[1]) *Berger* III. 83.

[2]) Blíže způsob těchto výpočtů vykládá *Berger* III. 90 sl.

[3]) První poledník šel Sloupy Herakleovými, hlavní (3.) Borysthenem a Alexandrií, hlavní parallela (zv. *διάφραγμα*) Sloupy Herakleovými a Rhodem.

Ještě dále než Eratosthenes dostoupil 50 let po něm astronom Hipparchos z bithynské Nikaie (působil asi r. 160—125), jenž, jak ze Strabona víme, podrobil předešlý system důkladné kritice, mnoho detailů opravil, ale přijal výpočet oblouku mezi Alexandrií a Syenou a tím také délku meridianu 252.000 stadií, rozdělenou na 360° po 700 stadií.[1]) V šlépějích Eratosthenových šli ještě, obhajujíce jeho principy proti současným útokům Polybia, Artemidora a Strabona, Poseidonios z Apameje (v II.—I. stol.) a Isidor z Charaku za doby Augustovy. Nicméně astronomický zeměpis pozbýval v té době stále půdy a nahrazován byl směrem jiným, jenž více odpovídal praktickému duchu ovládajícímu říši Římskou, totiž itinerarii a geograficko-ethnologickými popisy jednotlivých zemí.[2])

Řím, jehož prvním životním cílem bylo šíření moci, vzrůst bohatství, obchodu, vojenské zabezpečování hranic a nově nabytých provincií, neměl mnoho smyslu pro mathematické a fysikální poměry mezi zemí, měsícem a sluncem, a pro podobné poměry na zemi. Říman nestaral se o zony, poledníky a šířky, — jemu šlo především o poznání povrchu, hor, vod, cest a osad, o poměry životní, o důkladný popis země a hlavně určení vzdáleností. Jeho cílem na poli zeměpisném byly především praktické cestopisy a itineraria. Duchem tímto nesou se skoro všechny římské památky. Že se ovšem i mezi Řeky nacházeli mnozí, kteří v tomto smyslu pojímali zeměpis a v tom smyslu psali svá zeměpisná díla, je přirozeno. Patří k nim Polybios Megalopolský (c. 205—c. 120) svým ztraceným dílem *περὶ τῆς περὶ τὸν ἰσημερινὸν οἰκήσεως*, Artemidor Efesský (c. 100) svojí geografií, Strabon z Amasie (c. 63 př. Kr. až 23 po Kr.) zachovaným a důležitým dílem *Γεωγραφικά* v 17 knihách[3]) a autoři jiných geografií a periplů. Plinius vykládá za úkol zeměpisného oddílu své přírodní historie prostý seznam zeměpisných jmen (»locorum nuda nomina« III. 2). Jak v Římě samém pěstovali zeměpis, nejlépe projevuje pokus velkého popisu říše, o který se chtěl za doby Augustovy pokusiti M. Vipsanius Agrippa a mapa Agrippova resp. Augustova, která, byvši zhotovena pro porticus Pollin v Římě po r. 7. př. Kr., stala se vzorem celé po-

[1]) *Berger* III. 140 sl., *Miller* Mappae VI. 120 sl.

[2]) O této reakci srovnej *Berger* III. 1 sl.

[3]) Srv. výklad a rekonstrukce těchto zeměpisů u *Millera* Mappae VI. 124, 127, 130.

zdější římské chorografii [1]). Byla základem originálu zachované nám mapy Peutingerské a celé řady pozdějších map středověkých. (Srv. napřed str. 143.)

V úpadku vědeckém, do jakého přišla stará řecká geografie v době císařství římského, povstal však přece ještě muž, jenž se pokusil výsledky směru čistě praktického spojiti s výsledky starých bádání mathematicko-fysikálních v jedno velké dílo zeměpisné. Byl to alexandrijský učenec *Ptolemaios*.

Data, jež známe o životě Ptolemaiově, jsou nečetná. Podle nové kritické studie Bollovy žil asi od r. 100 do 178 po Kr.[2]) Narodil se nejspíše v Ptolemaidě, ne v Pelusiu, jak se dříve soudívalo na základě korrumpovaného příjmení Pheludiensis, nalézajícího se v několika starších latinských překladech jeho děl[3]), ale žil a pracoval v Alexandrii. Byl nejen mathematikem a astronomem, ale obíral se i studiem hudby, optiky, mechaniky a filosofií směru stoického. Ze studia mathematického, jež bylo jeho hlavním oborem, vyplynula i jeho činnost geografická. Už jeho hlavní práce astronomická *Μαθηματικὴ σύνταξις*, také *Μεγάλη σύνταξις τῆς ἀστρονομίας*, později zvaná prostě pro slávu, již mu zjednala „*μεγίστη*", z čehož povstal i arabský její název Almagest (z Kitâbu-l-al-Megisṭí), poskytla mu častěji příležitost zabočiti do zeměpisu. Později vydal však celý samostatný traktát zeměpisný pod titulem *Γεωγραφικὴ ὑφήγησις* — »Úvod do zeměpisu«, a tato práce, vyšlá v 8 knihách a celá nám zachovaná [4]), jest pro nás jedním z nej-

---

[1]) Srv. *Müllenhoff* DA. III. 212. K mapě Agrippově patřily i jeho Commentarii (Plin. III. 17, 46; Strabo II. 5, 17). O sporných otázkách týkajících se těchto kommentářů, jakož i o mapě Augustově viz hlavně *Müllenhoff*, Weltkarte und Chorographie des Augustus. Kiel 1856 (DA. III, 212) a *Schweder*, Über die Weltkarte und Chorographie des Augustus (Philologus 54, 319, 56, 130), kde literatura. *Schweder* zhotovení mapy klade mezi r. 7. př. Kr. a 14. po Kr. (l. c. 320.)

[2]) *Boll*, Studien 53—66. Srv. str. 348, pozn. 1.

[3]) Toto *Pheludiensis*, jež se mělo za korruptelu z *Pelusiensis*, je asi jen latinskou transkripcí arabského přívlastku El Feludí, jež dávali Ptolemaiovi téměř všichni arabští spisovatelé. A El Feludí povstalo asi pouhým přepsáním z příjmení El Keludí — ř. *Κλαύδιος*, neboť arab. kâf vypadá téměř stejně jako fâ.

[4]) Vydána byla mnohokráte tiskem, poprve r. 1472 v Bologni. O rukop. vydáních a překladech srv. *K. Nobbe* Litteratura Geographiae Ptolemaeeae. Lips. Progr. 1838 13, 21. Sám užíval jsem především vydání *K. Müllera* (v Paříži u Didota Vol. I. pars. I. 1883; pars. 2, vyd. Curt. Th. Fischerem vyšla r. 1901), srovnávaje i starší vydání *K. Nobbeho* (Lipsko 1843—45) a *F. G. Vilberga* (Essen 1838).

důležitějších pramenů starověkých přes to, že není originální, a přes to, že má řadu nedostatků a křiklavých chyb, o nichž dále uslyšíme. Důležita jest i po stránce historické, neboť ještě v novověku byla dlouho základem poznání geografického.[1])

Ptolemaiův zeměpis není dílo originální. Ptolemaios předně sebral v celek jen to, co jiní před ním vybádali, přidávaje málo svých oprav nebo doplňků, a za druhé, i to, co sebral a nám zanechal, je z největší části jen zpracování práce cizí, nedokončené, o kterou se několik desetiletí před ním pokusil blíže nám neznámý *Marinos*, rodem z Tyru, o němž víme jen, že žil asi za doby Trajanovy a Hadrianovy (117—138) a že zanechal nedokončené, několikráte přepracované velké dílo zeměpisné.[2]) Dílo to se dostalo po smrti jeho Ptolemaiovi, a ten je podle svých vlastních slov přepracoval, opravil, vyjasnil a výsledky přihotovil ku přenesení na mapu lépe vypracovanou.[3]) Poněvadž více o práci Marinově nevíme, nelze také dobře zjistiti, na kolik je v detailech zachovaného díla Ptolemaios originální, co bylo v něm Marinovo a co Ptolemaios připojil. Jistě tu bylo mnoho práce Marinovy, zejména veškerý materiál prvních sedmi knih zdá se býti jeho.[4]) Ale dílo nám je zachováno pode jménem Ptolemaiovým, v jeho zpracování, a tak hovořiti budeme vždy jen o Ptolemaiovi a jemu na vrub

[1]) Z novější cenné literatury o Ptolemaiovi a jeho geografii uvádím: *W. Schwartz*, Der Geograph Cl. Ptolemaeus (Rhein. Mus. 1893, 258–274), *Th. Glazebrook Rylands*, The Geography of Ptolemy el. (Dublin 1893), *Boll Fr.*, Studien über Claudius Ptolemaios (Jahresb. f. d. klass. Phil. 1894, XXI., Suppl 49—244), *Berger*, Gesch. der wiss. Erdkunde (IV. 93, 127), Die Grundlagen des Marinisch-Ptolemäischen Erdbildes (Berichte üb. die Verh. d. k. sächs. Gess. d. Wiss. Bd. L. 1898, I. 87--143), *Kulakovskij Jul.*, Карта европейской Сарматіи по Птоломею. Kijev 1899. O starší literatuře viz u *Forbigera* Handbuch I. 422. Novější mapu Sarmatie vydali Kulakovskij a Müller při uvedeném vydání a díle, pak *R. von Erckert*, Wanderungen und Siedelungen der germ. Stämme in Mittel-Europa (Berlin 1901), mapa VI. (Germanie a Sarmatie), a nejlépe *V. Latyšev* při sborníku Scythica et Caucasica. Petrohrad (1893—1900). Menší mapku má i *Müllenhoff* DA. II. tab. 4.

[2]) *Berger* IV. 104.

[3]) Geogr. I. 6, 1; I. 17, 1; I. 19, 1. Srv. zejm. slova I. 19 *"Ὅθεν ἡμεῖς διπλοῦν ἀναδεξάμενοι πόνον, τὸν μὲν ἵνα τὴν γνώμην τοῦ ἀνδρὸς τὴν δι' ὅλης τῆς συντάξεως τηρήσωμεν χωρὶς τῶν τυχόντων τινὸς διορθώσεως, τὸν δ' ἵνα τὰ μὴ παρ' αὐτοῦ δῆλα γενόμενα διὰ τῆς ἀπὸ τῶν ἐντυγχανόντων ἱστορίας ἢ τῆς ἐν τοῖς ἀκριβεστέροις πίναξι τάξεως ἐφ' ὅσον εὔπορον ἦν δέοντος ἐγγραφῇ . . ."*

[4]) Srv. ocenění *Bergerovo* Gesch. IV. 124, 154, Berichte d. sächs. Ges. d. Wiss. L., 1898, 137.

přičítati všechen význam i všechny nedostatky díla, které, jak uvidíme, i pro slovanské starožitnosti zůstane vždy jedním z nejdůležitějších pramenů.

Ptolemaios, určiv na počátku díla úkol geografie (kterou odlišuje od pouhého popisu zemí, chorografie) slovy: „Ἡ γεωγραφία μίμησίς ἐστι διὰ γραφῆς τοῦ κατειλημμένου τῆς γῆς μέρους ὅλου μετὰ τῶν ὡς ἐπίπαν αὐτῷ συνημμένων“ (I. 1, 1), — probírá dále v I. knize otázky, týkající se materiálu a methody, při čemž ukazuje na dva způsoby, jakými lze hotovit projekce map. Dalších šest knih obsahuje popis celé země po jednotlivých oblastech (*πίνακες*) a to 2. a 3. kniha popis Evropy v 10[1]), 4. kn. popis Afriky ve 4., 5. a 6. popis Asie ve 12 oblastech. Kniha sedmá podává opět celkový obzor země s objasněním projekce na globu a kniha 8. rekapitulaci celého materiálu s novými daty astronomickými o 350 hlavních místech na zemi. U míst těchto není udána délka jako jinde od prvního poledníku na Blažených ostrovech, nýbrž od Alexandrie, a ne v stupních, nýbrž ve vzdálenostech hodinových. Pro určení šířky užívá se udání délky nejdelšího dne. To odpovídá v celku tomu, co podal Ptolemaios na příslušných místech Almagestu, a Berger proto soudí, že osmá kniha nepředstavuje nám jen rekapitulaci a kontrolu dat z předcházejících knih, jako Mannert nebo Forbiger vykládal[2]), nýbrž nárys původního plánu geografie, kterého Ptolemaios později nedodělal, dav se do zpracovávání díla Marinova.[3])

Ráz Ptolemaiovy geografie ukazuje nám jen suchý výčet jmen národopisných a zeměpisných, při čemž poslední označeny jsou přesnými na oko číslicemi určujícími mathematicky jejich polohu, totiž udáním zeměpisné délky, počínajíc od I. poledníka na ostrovech Blažených, a šířky od rovníku. Jest to vlastně jen řada tabulek zeměpisných šířek a délek. Ale už předem je důležito podotknouti, že Ptolemaios nedošel k valné většině svých údajů přímým vypočtením polohy pomocí astronomických nástrojů, aniž je vzal

[1]) Tyto oblasti jsou následující: kn. II. 1. Hibernie a Britannie, 2. Hispanie, 3. Gallie a Belgie, 4. Velká Germanie, 5. Rhaetie, Vindelicie, Noricum, Pannonie, Illyrie a Dalmacie; kn. III. 1. Italie, 2. Sardinie, Sicilie. 3. Sarmatie a Taur. Chersones, 4. země Jazygů, Dákie, Moesie a Thrákie, 5. Makedonie, Epirus a Řecko s ostrovy.

[2]) *Mannert*, Geographie I. 183, *Forbiger*, Handbuch I. 417.

[3]) *Berger*, IV. 152. Podobně *A. Roscher*, Ptolemaios und die Handelstrassen in Centralafrika (Gotha 1857), str. 13 sl., 21.

z podobných výpočtů svých předchůdců, nýbrž že došel k nim cestou jinou. Zřejmo je to z toho, že udává přesnou polohu mnohých míst, jež vůbec nikdy astronomicky měřena býti nemohla v sev. Evropě, v Asii, v Africe, dále mnohých míst, jež se v udaných končinách nenalézají a nenalézala, ba docela i polohu osady vůbec neexistující. Ptolemaios měl výpočty astronomické jen o menší řadě známějších míst stanovené prací svých předchůdců [1]); pomocí těchto míst konstruoval pak způsobem, jejž ihned poznáme, svůj globus a své speciální mapy [2]), opatřené sítí rovnoběžek a poledníků; do těchto map zapisoval pak jména geografická a ethnologická na základě údajů cestovatelů a kupců, při čemž mu vodítkem bylo udání vzdáleností cest nebo pouhé seřadění jmen v řady, jak je našel v pramenech, — a teprve po této předběžné

---

[1]) Srv. Ptol. I. 4, 2; II. 1, 2. Srv. *Berger*, IV. 149.

[2]) Je ovšem spornou otázkou, hotovil-li Ptolemaios i mapy k svému dílu, čili ne. V několika rukopisech jsou mapy připojeny, a jak vypadají, ukazuje připojená ukázka z ruk. vatopedského, představující část východní Evropy. (Lituji, že nemohu uvésti zde reprodukci mapy Sarmatie, jež se nalézá ve Vatikáně při ruk. urbinském č. 82, nejstarší a nejlépe kreslené podle svědectví Jelićova. Mapy rukopisu vatopedského nejsou tak pěkně provedeny jako vatikánské. Mapy ruk. vídeňského jsou modernisovány). Ale tím ovšem není ještě dotvrzeno, že Ptolemaios tyto mapy kreslil nebo kresliti dal; mohouť býti prací pozdějších opisovačů rukopisu z XI.—XIII. stol., právě jako pozdější mapy připojené k vydání římskému z r. 1478 (od A. Bukinga), nebo ulmskému z r. 1482 (od Donise), nebo k vydání Šeb. Münstera r. 1552 atd. Někteří také soudili, že Ptolemaios vůbec nekreslil map, ale jen sestavoval tabelly (na př. *Kulakovskij* 5). Ale už nahoře vyložený způsob, jakým došel k tabellám, předpokládá, že mapy před očima měl. Tak také soudí *Berger* (IV. 125, 148, 153 sl.). Při tom je už vedlejší věcí, vydal-li je, kreslil-li je on sám nebo někdo jiný, a byl-li tímto pomocníkem už onen Agathodaimon (tak soudí Jelić), jehožto jméno je podepsáno na mapě připojené k rukopisu urbinskému (82) a kopii téhož, ruk. vídeňskému, zhotovenému r. 1454. V kodexu urbinském čteme fol. 109: „*Ἐκ τῶν Κλαυδίου Πτολεμαίου γεωγραφικῶν βιβλίων ὀκτὼ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν Ἀγαθοδαίμων Ἀλεξανδρεὺς μηχανικὸς ὑπετύπωσα*“. Tento kodex má Jelić za nejstarší (z XI. až XII. stol.) a nejlepší. Staré mapy rukopisné nejsou dosud vydány mimo fototypickou reprodukci rkpu kláštera vatopedského (na mysu Athos) z XII. až XIII. stol. od *V. Langloise* (Géographie de Ptolémée repr. du manuscrit grec du monastère de Vatopedi. Paris 1867). Části z Balkánu a Alpských zemí z mapy urbinské vydal *L. Jelić* v Glasniku zem. muz. Sarajevo 1898, X. 227, a ve Wiss. Mitth. aus Bosnien und Herzeg. VII. 1900, 167 (toto cituji), jenž mimo jiné dochází i k závěru, že i mapy Ptolemaiovy i mapa objevená r. 1896 v Madabě v Palaestině, vycházejí od jednoho pramene, — totiž mapy Marinovy (*Jelić* 172 sl.).

práci sestavoval k vydání své tabelly s udáním »přesné« polohy tím způsobem, že prostě polohu tuto vyčetl a vypsal z mapy která byla před tím na základě itinerarií zhotovena, a na př. u osady Serima zapsal šířku a délku podle toho, na kterou rovnoběžku a poledník mu na mapě připadla. Tedy z předlohy před tím zhotovené vypočetl svoje údaje mathematické u většiny míst

Západní část Sarmatie na mapě Ptolemaiova rukopisu vatopedského. (Facsimile.)

a jistě u všech míst vzdálenějších, nepřístupných. To je důležito předem věděti pro správné posouzení sporů, jež se stále vedou o hodnověrnost údajů Ptolemaiových, zejména pokud se týkají východní a střední Evropy a slovanských starožitností.

V těchto sporech jde o dvě základní otázky, jejichž objasnění je zde nevyhnutelné:

1. o hodnověrnost a cenu Ptolemaia vůbec bez ohledu na otázku rekonstrukcí,

2. o možnost rekonstrukce Ptolemaiových map, z nichž své tabelly vypisoval, a tím o správnost jeho lokalisací jednotlivých topografických míst a kmenů.

Uvažujeme-li o ceně Ptolemaia, tu už z předcházejícího výkladu jest zřejmo, že Ptolemaios bez chyb nepracoval a pracovati nemohl. Ale přes to zarazí každého příkré posuzování, s kterým se Ptolemaios setkával už od dob Schlözerových[1]) a které dostoupilo vrcholu v známém úsudku Müllenhoffově. Pro Müllenhoffa »znalost krajů od Pontu ku Baltu nepokročila u Ptolemaia ani v nejmenším«, »kraj ten vyplnil prý Ptolemaios jmény, jež tam vůbec nepatří«, tak že »Ptolemaios není než drzým falsátorem (»dreister Erfinder«) dějin a geografie zemí zakarpatských«.[2])

Kdyby tento úsudek vyšlý z tak vážného péra byl správný (a úsudek ten po Müllenhoffovi opakují i slovanští historikové po dnešní den[3]), bylo by lépe, aby Ptolemaios z pramenů pro dějiny starých Slovanů raději zmizel. Sám však soudím, že Müllenhoff byl s koncem svého úsudku v neprávu. O tom ovšem není pochyby, že ve zprávách Ptolemaiových je mnoho chyb, zejména v jeho mathematických údajích, — jak ještě uvidíme. Také není pochyby — dokladů poznáme dosti —, že Ptolemaios vkládal do Zakarpatí údaje, jež tam nepatří, a vypisoval staré a nové věci bez náležité věcné kritiky. Ale vytýká-li Müllenhoff Ptolemaiovi úmyslné falšování map, drzé vyplňování prázdných ploch na kartě jmény odkudkoli vzatými i vymyšlenými, a staví-li na základě toho Ptolemaia mezi spisovatele naprosto nehodnověrné, pak v tom alexandrijskému zeměpisci na jisto a velice ukřivdil. Vědomé

[1]) *A. Schlözer,* Allg. Weltgesch. XXXI. 176. Podobně soudil na př. *J. Kiepert* Lehrbuch 537.

[2]) DA. III. 92, 94, 95. Srv. I. 362, sl. V knize II. 17 dí Müllenhoff o chybném umístění Finů a Venedů u ústí Visly: »Diese vertauschung . . . würde man nur dann lediglich einem unglücklichen zufall schuld geben können, wenn der irrtum nicht mit überlegung dem system der karte angepasst, aus den Finnen mit bedacht eine kleinere untergeordnete völkerschaft gemacht und den Wenden mit unverantwortlich dreister erfindung ein wohnsitz hergerichtet wäre, für den in der wirklichkeit alle und jede bedingungen fehlen«.

[3]) *V. Kętrzyński,* O Słowianach 91.

falšování nelze Ptolemaiovi v končinách, o něž nám jde, dokázati ani jednou, nýbrž jen řadu omylů povstalých z neporozumění starším textům nebo z nekritické snahy všechno, o čem se Ptolemaios (resp. jeho předchůdce Marinos) dočetl, umístiti na mapě, aniž byly vzaty v úvahu intervally časové a místní. A právě v bodech, o něž se Müllenhoff při svém úsudku nejvíce opíral[1]), Müllenhoff omýlil se více nežli Ptolemaios! Spousta jmen, kterou překvapuje Ptolemaios a které z jiných pramenů doložiti nemůžeme, není výsledkem úmyslného klamu, není vymyšlena. V geografické rukojeti, sestavené v II. stol. po Kr. objevuje se zcela přirozeně. Přihlédněme jen blíže k této době a k rázu práce, jež se snažila výsledky staré řecké fysikální geografie spojiti se zeměpisnými snahami a výsledky cestopisů školy římské.

V tu dobu, kdy Marinos a Ptolemaios své dílo sestavovali, zdokonalilo se římskými výboji u veliké míře poznání oikumeny. Římskými výboji a zabíráním nových dalekých provincií podporováno bylo vůčihledě i spojení celého světa s Řeckem a s Italií, rozvinul se u veliké míře obchod, a jako kupci barbarští přicházeli hojně na trhy řecké a římské na hranicích i v centru říše, tak zase kupci italští a řečtí chodili nyní mezi barbary dále a bezpečněji za svým obchodem. Tak s obou stran soustřeďovalo se do tehdejších středisk vzdělanosti a obchodu, do Říma, Athén a Alexandrie přirozeně množství nových zpráv a to zejména o končinách zadunajských. K tomu přistupovaly i officiální pokusy o popis a měření říše Římské[2]). Slovem v I. století př. Kr. i po Kr. obzor římského i řeckého vědění rozšířil se rychle v míře nesmírné. Vzpomeňme jen, že v Evropě v tu dobu spadá zabrání nebo definitivní ovládnutí Hispanie, Britanie, Gallie, jižních částí Germanie, Balkánu a značné části středního a dolního Podunají! Vzpomeňme, že za Augusta a Tiberia posunuta byla moc říše římské až za Rýn a horní Dunaj, téměř až k Labi, že za Nerona ovládnuta říše Bosporská, že za Trajana dobytím Dacie severovýchodní hranice posunuta byla za Karpaty k čáře spojující horní Dněstr s ústím Bugu. Máme-li tyto úspěchy moci římské na mysli, pak nás vůbec nemůže a priori překvapovati množství nových jmen národů, osad, hor a řek, s kterými se setkáváme na př. v Ptolemaiově popisu Germanie, Balkánu, Dákie a evropské Sar-

[1]) Je to umístění Venedů a Finů u Ptolemaia.
[2]) Plin. III. 17, 46. Srv. napřed str. 346.

matie. Vždyť už Strabon připomíná, že za jeho doby známo bylo Římanům v neveliké oblasti Turdetanie 200 měst a že někteří spisovatelé znají přes 1000 osad Iberů. Podle Polybia samojediný Tiberius Gracchus dobyl a zničil 300 keltiberských měst[1]). A Římané neseznámili se prostě jen s řadou nových pojmů a názvů, nýbrž hleděli je udržeti v paměti a ve svůj prospěch zužitkovati. Jim zajisté šlo o to, aby cesty obchodní a vojenské v provinciích i za hranicemi říše byly aspoň správě státní dobře známy. Proto podobné zprávy sbírali, proto sestavovali itineraria, při nichž hlavní věcí byla jména stanic a udání vzájemných vzdáleností. Vidíme to jasně z rázu a účelu velké mapy světové zhotovené Agrippou a Augustem v době Kr. nar. pro město Řím a z jedné její pozdější kopie, zachované nám pode jménem mapy Peutingerské. To vše musilo míti za následek, že se aspoň do středisek kultury a státní správy dostala během I. stol. př. Kř. a po Kr. veliká řada zpráv, o nichž se dříve nevědělo, a pak ovšem nemůže býti divu, že se u zeměpisce II. století po Kr. setkáváme pojednou i s novým světem sarmatským, třebas nám zůstávají jeho prameny neznámy. Alexandrie byla té doby také jedním z hlavních středisek vzdělanosti i obchodu. Opakuji: Ptolemaios mnoho toho popletl a přeházel, je pravda, zejména tím, že vypisuje z různodobých pramenů nedbal rozdílů časových a častěji nepoznával, že pod různě zkomolenými tvary jmen skrývá se vlastně jedna a tatáž věc, čímž se stalo, že leckde mapu svoji zbytečně a násilně přeplňoval, různá jména zapisoval do míst, na něž nepatřila, kde už dávno neexistovala. O to nemůže býti sporu, že Ptolemaios, jako jinde na př. v Germanii a Dákii, tak i ve své Sarmatii používal n e j m é n ě d v o u d i a t h e s í, jedné latinské, jiné řecké, z nichž vypisoval. Tyto různorodé diathese pronikají na mnohých místech i v oblasti slovanské, jak bude, doufám, dále každému zjevno. V tom leží také pramen všech hlavních chyb a nedostatků Ptolemaiova zeměpisu. V tom také má Müllenhoff pravdu, třebas ji byl ostře pověděl[2]). Ale že by byl úmyslně klamal svými popisy, to s Müllenhoffem sdíleti nijak nemohu. Pro to není dokladu, jenž by přesvědčil[3]). Ptolemaios pracoval, jak na př. ukazují rozbory

---

[1]) Strabon III. 2, 1; III. 4, 13.

[2]) DA. III. 95.

[3]) Ani známý (a často proti Ptolemaiově ceně uváděný) název osady Σιατουτάνδα (II. 11, 27) s určením polohy na 20°20' d.: 54°20' š., — jenž není

Schwarzův nebo Braunův, topograficky svědomitě a při takové práci není myslitelno, že by byl úmyslně falšoval data národopisná.

Vážím si přes mnohé chyby Ptolemaia pro řadu nových zpráv, jež podává o končinách, o nichž jiní mlčí, a proto že nemám příčiny předem zprávy ty míti za nevěrohodné. Je, ovšem nutno podrobiti každou důkladné kritice. Při tom se nám leckdy objeví omyl, pro nějž nutno zprávu zavrhnouti, ale přes to jich zbude dosti, u nichž nenajdeme příčiny, pro niž bychom údaj Ptolemaiův měli zamítnouti, i když nikde jinde není doložen. Slovem, mám Ptolemaia vůbec a speciálně i pro slovanské starožitnosti za pramen vedle jiných a nad jiné důležitý a cenný, ale ovšem cena jeho nespočívá ve vzájemných lokalisacích geografických a ethnologických údajů, jež jsou z části najisto chybné, z části velmi pochybné, nýbrž prostě v údajích samých. Ne tedy v tom, kam zdánlivě přesně klade své osady a národy, ale v tom, že vůbec vyzvěděl a zaznamenal je aspoň do větších prostranství správně. Cena jmen zapsaných do Sarmatie pro starožitnosti slovanské spočívá v tom, že vůbec jména národů, o kterých se dověděl, že za Vislou a za Karpaty žijí, do končiny té zapsal — třebas při tom jejich vzájemná poloha je mnohdy nesprávná. Je pak věcí kritiky to napraviti, a napraviti to lze.

Jestliže však s tohoto povšechného hlediska cenu Ptolemaiovu hájím a uznávám [1]), nemohu se zase postaviti do řady těch, kdož jednotlivým jeho údajům přikládají příliš velkou váhu, a zejména ne k těm, kdož jsou přesvědčeni, že lze použíti jeho čísel, označujících přesnou polohu, ne-li přímo, aspoň pomocí redukcí nebo

však nic jiného než zkomolenina povstalá neporozuměním latinskému textu Tacitovu (Annal. IV. 73 Apronius ... exercitum Rheno devectum Frisiis intulit soluto iam castelli [Flevi] obsidio et ad *sua tutanda* disgressis rebellibus), nesvědčí než o nedokonalé kritičnosti a nedokonalé znalosti latiny. Přesný údaj mathematický, který u osady položen, neopravňuje k příkřejšímu odsouzení (srv. *Berger* IV. 156), považíme-li, že Ptolemaios neudával astronomických číslic přímo nabytých, nýbrž vyčtených ze sítě své mapy. Jestliže jednou omylem do mapy své zanesl za Rýn vedle Fleva osadu Suatutandu (a chybu tu už mohl převzíti z některého svého pramene), přidal k ní prostě jako k jiným polohu vyčtenou z místa, na něž mu na síti jeho mapy připadla.

¹) Proti Müllenhoffovi ji uznává i *Schwarz* (l. c. 258), *Berger* (IV. 156), *Jelić* (Glasnik X. 227), *Braun* (Разысканія I. 343 sl.), a uznával podobně *Šafařík* (SS. I. 231) a *Zeuss* (Deutschen, str. VII. a 109).

převodů ke správné rekonstrukci map a ke správnému umísťování záhadných, jinde nedoložených jmen osad, řek i hor na našich moderních mapách. Uvážil jsem bedlivě údaje střední a východní Evropy v tomto směru, pokud se mohly týkati slovanských starožitností, ale výsledek je prostě negativní. Došelť jsem k přesvědčení, že rekonstrukce prováděti nelze ani pomocí redukce čísel Ptolemaiových ani pomocí přepočítávání číslic zeměpisné délky a šířky na údaje vzájemných vzdáleností, jak nověji F. Braun navrhl, a to z těchto důvodů.

Je přirozeno, že slovanští, němečtí a j. historikové, čtouce zprávy Ptolemaiovy, zejména jeho nová jména osad v Germanii, Sarmatii, Dákii atd., hleděli tato jména správně umístiti. Co by bylo platno věděti, že Ptolemaios udává na př. v okruhu dnešních zemí českých přes 20 osad (*πόλεις*), nevíme-li, kde které ve skutečnosti leželo? Že číslice, kterými Ptolemaios provází každé jméno (prvá uvádí délku, druhá šířku zeměpisnou) nelze prostě přenášeti na naši mapu, poznalo se ihned, neboť i čísla u hlavních, dobře známých míst Říma, Alexandrie a Athén byla jiná, než dnes jsou, a města, jež na př. výslovně uvádí v Germanii před Vislou, připadla by na východ, za Vislu, nebo do moře[1]). Proto se přirozeně přišlo na myšlenku, čísla Ptolemaiova podle určité normy redukovati na naše a normu vypočísti na základě rozdílu mezi mathematickým výpočtem starověkým polohy známých míst a výpočtem dnešním. Podrobnou historii všech těch pokusů, jež byly v tomto směru učiněny, zde uváděti nemohu, přehled viz aspoň v poznámce[2]). Mám je však všechny za chybné

[1]) Srv. doklady u *J. Sadowského*, Die Handelsstrassen der Griechen und Römer (Jena 1877), 39 sl.

[2]) Pokusy přepočítávati stupně Ptolemaiovy jsou staré. Už *K. Mannert* vyslovil možnost rektifikace, odčítáme-li od délky v krajích východnějších $^1/_3$, v Středozemí asi $^1/_4$ (Geographie I. 141, 144.). V druhé polovině XIX. století bylo jich několik. Rektifikaci Ptolemaiových stupňů snažili se r. 1851 provésti hrabě *Uvarov* s astronomem *Perevoščikovem* (Recherches sur les ant. de la Russie méridionale. Paris 1855, 23; ruský originál vyšel v Petrohradě r. 1851), po nich r. 1857 *Wietersheim*, »Über den practischen Werth der speciellen Angaben in der Geographie des Cl. Ptolemäus, insbesondere über Germanen« v Berichte üb. Verh. d. kg. sächs. Ges. d. W. Phil.-hist. Cl. IX. 121), r. 1871 *Cuno* (Forschungen I. 186) a téhož roku *Is. Szaraniewicz* (Krit. Blicke 62), odčítáním 7–8° délky od nynějších údajů. R. 1877 přišel *J. Sadowski* ku přesvědčení, že dlužno stupně Ptolemaiovy téměř o třetinu menšiti (podobně Wietersheim), poněvadž jeho 180° délky oikumeny rovná se ve

nebo neplodné. Chceme-li však v této sporné otázce nabýti světla a zdůvodniti své odmítavé stanovisko, musíme si nejdříve ujasniti mathematický základ popisu Ptolemaiova.

Brzy po vyřknutí these o kulovatosti země dály se pokusy odhadnouti její velikost resp. objem. Už Aristofanes r. 423 vysmívá se podobným pokusům.[1]) Pak víme, že Aristoteles odhadl objem na 400.000 stadií, že později Eratosthenes ok. 230 novou methodou došel čísla 252.000 stadií, dělených na 360 stupňů po 700 stadií. Víme také, že délku oikumeny vypočetl Eratosthenes na rovnoběžce rhodské (t. zv. diafragmě) na 78.000 a šířku na 38.000 st. Po Eratosthenovi měření země nemohlo ku předu. Cítily se nedostatky, ale nebylo prostředku k dosažení lepších výsledků. Sám Hipparchos ok. r. 150 toho nedovedl a přidržel se při vší své kritice čísel Eratosthenových. Po Hipparchovi Poseidonios určil ještě chybněji objem země na pouhých 180.000 stadií, opíraje se o nový výpočet délky oblouku mezi Alexandrií a Rhodem[2]). Toto

skutečnosti (od Kanárských ostrovů k Annamu) jen 126°, čili jeho 3° našim 2°6'. Poměr 3 : 2·1 byl mu nalezenou formulkou pro redukci (Drogi handlowe greckie i rzymskie, Krakow 1877, něm. od Alb. Kohna »Die Handelsstrassen der Gr. und Röm.« etc. Jena 1877, str. 46 sl. Cituji jen vydání německé, jež mám po ruce). Po Sadowském zavrhl sice tuto redukci *Dzieduszycki* (Wiadomości 387), a zejména nemožnost methody Sadowského prokazoval astronom *Kayser* (Correspondenzblatt XI. 1880, 51), ale u jiných zůstala důvěra v úspěch přepočítávání, třebas pomocí jiných formulek a cest. Tak u *M. Kříže* (Kůlna a Kostelík, Brno 1891, 261), *J. Sloupského* (Program gymn. v Kroměříži 1896, 11), *A. Bachmanna* (Gesch. Böhm. I. 48) a žáka jeho *Ant. Gnirse* v jinak záslužné práci (Das östl. Germanien und seine Verkehrswege in der Darstellung des Ptolemaeus, Prager Studien IV. 1898, 11 sl.). Nejúčinněji vystoupil *F. Braun* s návrhem sice duchaplným a ne neúrodným, ale přece bez obecné platnosti (Разысканія I. 178 sl.). Braun se domnívá, že lze určovati na př. osady v Sarmatii nebo Germanii tím způsobem, že si nejdříve přepočteme Ptolemaiův stupeň na stadia. Na rovníku čítal 500 stadií, na rovnoběžce severnější méně na př. na 36° šířky 400 (podle formule $\log x = \log 500 + \log \cos n^0$; srv. *Braun* 180 a tab. na str. 181 pro délky mezi 58° 30' šířky a 43° 5'). Podle toho vypočtou se pak na mapě vzdálenosti míst na stadia, převedou na kilometry a pomocí těchto vzdáleností hledáme, kam místa připadnou, vycházíme li od známých bodů (na př. ústí řek). To by byl ovšem jedině správný způsob rekonstrukce, kdyby bylo možno připustiti, že Ptolemaios dostal o vzdálenostech jednotlivých bodů údaje konstantně správné a spolehlivé. Pro to však záruky není. (Srv. dále v textu.)

[1]) Oblaka 201 sl.

[2]) *Berger* IV. 92. Srv. dále jeho stať: »Die Stellung des Poseidonios zur Erdmessung«. Berichte üb. Verh. d. sächs. kgl. Ges. d. Wiss. 1897, I. 53—77, 1898, I. 139 sl.

číslo vzal však za základ svých výpočtů Marinos a od něho i Ptolemaios, jehož 1⁰ rovná se délce 500 stadií[1]). Marinos vypočetl délku celé oikumeny na 225⁰ = 90.000 stadií při rhodské rovnoběžce od ostrovů Blažených (*Μακάρων νῆσοι*, insulae Fortunatae Plin. VI. 202) do země Sery a města Kattigar, šířku pak na 87⁰ = 43.500 stadií od Thule na 63⁰ sev. š., do města Agisymby a mysu Prasa v zemi Ethiopů na 24⁰ již. š.[2]). Ptolemaios opravil však v těchto výpočtech Marina a to tak, že Agisymbu a mys Prason určil na 16⁰ 25', čímž šířku zmenšil asi na 80⁰ neboli 40.000 stadií, a také nejvýchodnější bod oikumeny, metropoli v zemi Sinů posunul blíže k prvnímu poledníku, jdoucímu přes ostrovy Blažených, čímž dostal délku oikumeny 180⁰ t. j. 72.000 stadií na rovnoběžce rhodské.[3]) Těchto 72.000 stadií na rhodské parallele rovnalo se 90.000 na rovníku, čili Ptolemaiovi se rozkládala oikumena právě na polovině severního objemu koule zemské. Tedy v představě Ptolemaiově celá koule zemská dělena jest na 360 stupňů po 500 stadiích na rovníku (po 400 na rovnoběžce rhodské), a na celé severní čtvrtině její rozkládá se pevnina oikumeny v délce 180⁰ čítaje od Blažených ostrovů[4]) k východu, a v šířce asi 80⁰ od Thule k jihu.

Na tomto základě navrhoval Ptolemaios různé projekce oikumeny a sice poprve správně s meridiány se sbíhajícími[5]). Síť jeho skládala se ze 180 poledníků od Blažených ostrovů k východu a 63 rovnoběžek od rovníku k Thule, kdežto na mapě Marinově taženo bylo jen 16 poledníků při větší délce oikumeny[6]). Tak vypadala síť, a na ni Ptolemaios mapu zakresloval tím způsobem,

---

[1]) VII. 5, 12. Srv. o tom *Berger*, IV. 102 sl. Berichte 1898 l. c. 140, a *Forbiger*, I. 411.

[2]) Ptolem. I. 7, 1; I. 11, 1. Srv. *Berger* IV. 112, 114.

[3]) Ptolem. I. 10, 1; I. 12, 12; I. 14, 8. Srv. *Berger* IV. 115, 130 sl., 134, 143.

[4]) Ostrovy Kanárské. Srv. Wietersheim l. c. 118.

[5]) *Berger* IV. 142 sl., *Wilberg* Cl. Ptol. Geogr. 75 sl. Srv. i tabuli. Jen pro mapy menší, speciální doporučoval Ptolemaios projekci přímočárnou a pravoúhlou (VIII. 1, 6). Marinos užíval vůbec parallelogrammové sítě; při tom vzal za základ stupně rhodské parallely, čímž dostal ovšem proti našemu obraz zcela nezvyklý, zkreslený. Vzdálenosti jednotlivých míst na sever od této parallely byly příliš veliké, na jih k rovníku zase příliš malé (*Berger* IV. 121).

[6]) *Berger* IV. 121. Vždy 15⁰ od sebe (6000 stadií) na rhodské rovnoběžce. Číslo Marinových parallel je nejisté. *Berger*. IV. 123, Ber. d. sächs. Ges. l. c. 138, *Ehrenburg* v Gerlands Beiträge zur Geophysik III. 476.

že vycházeje od bodů známějších s polohou astronomicky již určenou [1]), doplňoval celek obrazy, které si konstruoval ze starších popisů o podobě pobřeží, toku řek, poloze hor, hlavně pak, pokud vnitrozemí se týká, ze zpráv o délce cest mezi jednotlivými místy na obchodních a vojenských cestách. Vyložil jsem už napřed (str. 351), že polohu těchto míst určoval pro své tabelly ze sítě mapy; teprve z toho, kam mu na mapě připadla, vypočetl polohu v stupních délky a šířky, kterou také jen proto tak podrobně (i na minuty) mohl udávati. Jen o málo kterých místech Ptolemaios má přímá, byť nedokonalá astronomická pozorování [2]). Vyčítá je v VIII. knize a v Sarmatii byly jimi podle ní jen Nauaron, Olbia a Tamyrake (VIII. 10, 3). A i tu bylo pozorování nejdelšího dne jen velmi nedokonalé. [3])

Každý, kdo uváží už tento výklad, pozná, že při číslech Ptolemaiových je nemožno očekávati správnost, jež by se dala pomocí nějaké redukce přivésti k platnosti. Neboť předně přijetím Poseidoniova odhadu zemského objemu Ptolemaiův stupeň klesl na 500 stadií na rovníku (400 na diafragmě), kdežto ve skutečnosti má 600. Následkem toho vzdálenosti jednotlivých bodů ať na základě údajů stadiových ať na základě pozorování astronomických vkresleny byly na mapu nesprávně [4]). Při tom ještě za nejmenší jednotku, podle níž jsou čísla rozlišena, vzato 5′, tedy intervall dosti veliký. Dále Ptolemaios pochybil tím, že nezačal kresliti Evropu, totiž Hispanii, od 8. poledníka, ale už od 2·5; tím celá Evropa posunuta byla na západ a zejména na východě je to

[1]) Ptol. I. 4, 2; II. 1, 2. Srv *Berger* I. 149.

[2]) *Braun* se docela domnívá, že Ptolemaios měl v celé Evropě jen dva body astronomicky určené: Massilii a Byzantion a toto druhé ještě chybně (Разысканія I. 348, srv. 136, 196). Proti tomu ovšem mluví VIII. kniha sama. *Sadowski* měl zase upřílišněnou představu o počtu míst astronomicky měřených (Handelsstrassen 42). *Jelić* sděluje (l. c. 171), že na mapě urbinské osady astronomicky určené jsou vepsány do vignett s naznačeným cimbuřím a 3 věžemi, kdežto jména ostatních jen mathematicky vypočtených poloh věží nemají. Na vatopedské mapě Skythie jsem však tohoto rozdílu u míst v VIII. knize uvedených nenašel. Tam mají jen hrubě a ledabylo označené cimbuří (srv. mapu na str. 351).

[3]) Srv. tabellu u *Müllera* Ptolem. I. str. 59.

[4]) Tak na př. délku moře Středozemního od Sloupů Herakleových k Issu (Alexandretta) určil na 62°, ač body ty jsou dnes vzdáleny jen 42° 32′; posunul tedy Issus o 19° 27′ k východu. Proto také vypočetl chybně délku oikumeny na 180°, kdežto je dnes od Azorských ostrovů ku břehům čínským jen 125°. Srv už stať *Wietersheimovu* l. c. 115.

patrné[1]), pro východ pak chybil tím, že začal orientovati Sarmatii od chybně vypočtené šířky Byzantia[2]). Ale nejen to: čísla udaných poloh jsou naprosto pochybná nejen pro chyby, jež snadno mohly povstati při opisování[3]) velmi rychlém, jak ráz písma v některých rukopisech ukazuje (na př. ve vatopedském), ale hlavně tím, že k nim Ptolemaios došel jistě na základě nestejnoměrných údajů, na př. k poloze měst v Germanii a Sarmatii na základě nepřesných údajů různých kupců a cestovatelů. A ti stejnoměrné normy k určování vzdáleností jistě neměli. Jednou byla asi vzata zpráva o řadě osad na základě zprávy vojenského pochodu, podruhé zase na základě zprávy obchodníků, jinde byl odhad vůbec přibližný. A jedna z došlých zpráv odhadovala vzdálenost podle stadií, jiná podle dní, jedna cesta z místa *A* do *B* byla přímá, druhá z *B* do *C* šla v horách třebas velkou oklikou; údaj vzdálenosti byl třebas dvakráte větší, ale nebyl-li Ptolemaiovi po ruce podrobný itinerář, zakreslil osadu *C* dvakráte tak daleko od *B* než *B* od *A*, ač ve skutečnosti bylo *C* od *B* stejně vzdáleno, jako *B* od *A*. A znal vždy Ptolemaios směr, kterým dlužno orientovati jedno místo od druhého, i když vzdálenosti byly udány správně?

Kde máme záruku, že Ptolemaios, když kreslil na svou předlohu města v Germanii nebo Sarmatii, v Moesii nebo Dákii, znal všechny tyto různé podrobnosti, jež znáti a užiti bylo nutné, měla-li mapa dopadnouti tak, abychom dnes zpětnou rekonstrukcí vzdáleností a přepočítáváním našli daná místa na našich mapách? Ve mně jest aspoň přesvědčení, že údaje, jichž Ptolemaios užíval, byly nepřesné a co hlavního, že ani nebyly stejnoměrně nepřesné. Srv. na př., jak mu vypadly nesprávně poměry Dákie nebo jak jsou nesprávně udány vzdálenosti přístavů na Pontu! To nevylučuje, že bychom se nemohli setkati u Ptolemaia s jednotlivými, správně konstruovanými partiemi. On mohl míti pro určité menší území zprávy přesné, stejnoměrné, jež odpovídají dobře mapě dnešní. Ukázal to Braun na př. pro ústí Dunaje nebo Schwarz pro dolní Aegypt[4]). Ale nemáme záruky,

---

[1]) *Forbiger*, Handbuch I 413, *Wietersheim* l. c. 117.

[2]) *Braun*, Разысканія I. 194 sl.

[3]) Srv. příklady uvedené *Schwarzem* (Rhein. Mus. 1893, 259) pro Aegypt.

[4]) Na Aegyptu ukázal Schwarz (l. c. 262, 265), jak Ptolemaios sice schematicky postupoval, ale přece na základě ověřených vzdáleností a 7 astronomicky určených míst. Proto také distance Ptolemaiovy odpovídají zde

že tomu tak bylo vždy, zejména že údaje o vzdálenostech, které měl Ptolemaios pro nitro Sarmatie nebo Germanie, byly také tak správné, jako údaje o pobřeží. Vždyť jistě zpráv těch nedostal od jednoho zpravodaje, nýbrž z pramenů různorodých, a jejich vzájemnou správnost kontrolovati nemohl. Kdo po tomto vylíčení Ptolemaiovy práce bude míti přece ještě důvěru v relativně aspoň stálou přesnost jeho pramenů, ten ať nastoupí methodu Braunovu — jež ze všech dosavadních nejlepší — a hledá pomocí ní, kam přesně připadají Ptolemaiovy osady v území slovanském u Visly, nebo na Dněpru. Já té důvěry nemám a proto i užití methody Braunovy pro nitro Sarmatie nebo Germanie mám za neplodné. A je-li pro správnost tohoto hlediska nějaký doklad ex post, je to jistě ten, že sám Braun, nežli knihu dotiskl, přišel k jiným lokalisacím, a v dodatcích své práce opravuje řadu těch, jež napřed byl stanovil a přisuzuje jim jen »větší menší pravděpodobnost.«[1])

Po mém přesvědčení můžeme číselných údajů Ptolemaiových užívati jen potud, že si sestavíme itineraria na mapě prostě rekonstruované a pak přihlížejíce 1. k povaze půdy, 2. k udaným (resp. vypočteným) vzdálenostem, 3. k archaeologickým nálezům, 4. k jiným historickým údajům a konečně 5. i k jazykovému rázu jmén, — snažíme se s větší nebo menší reservou jednotlivá, neznámá místa lokalisovati. Ale při tom nesmíme se oddati domněnce, že to, co jsme našli, je najisto správné, není-li to všemi okolnostmi dotvrzeno. Methoda tato může míti úspěch aspoň tam, kde můžeme předpokládati, že měl Ptolemaios itineraria mnohokráte ověřená, s poměry známými, na př. při hlavních obchodních drahách a vojenských silnicích, ale ztrácí tím více opory a důvěry, čím dále jdeme do končin vzdálených, k cestám druhého řádu a kde pomocná data sub 3—5 chybějí.

Ocenivše takto předem celkový ráz zeměpisu Ptolemaiova, můžeme nyní podati přehled všech jeho zpráv, jež se týkati mohou

---

dosti dobře vzdálenostem skutečným (269), ač jen příbližně, jsouce tu menší, tu větší (272, 274), tak že Schwarz dochází na konci k tomuto závěru: »So leidet das Werk im Einzelnen an schweren Fehlern, die den Ptolemaeus als wenig zuverlässig erscheinen«. A to byl Aegypt, domácí Ptolemaiův kraj. O končině při dunajském deltě srv. velmi zajímavou a poučnou stať u *Brauna* l c. 182 sl., doplňující v mnohem naše vědomosti o poloze ostrova Peuke a původním ústí Dunaje. Podle Brauna ležela Peuke na dnešním severových. cípu Dobrudže a staré ústí Dunaje bylo u Istropole.

[1]) *Braun* l. c. 65—68 a 355 sl., 370 nebo 213 a 371 sl.

slovanské oblasti zakarpatské a zavislanské, ponechávajíce si rozbor toho, co Ptolemaios napsal o západním Povislí a o kraji uherském, na místo jiné, pozdější, kde budeme jednati o šíření Slovanů na západ od Visly a na jih od Karpat. Sem patří předně popis oblasti, která v díle Ptolemaiově označena jest záhlavím: *Εὐρώπης πίναξ η': Σαρματίας τῆς ἐν Εὐρώπῃ θέσις*. Text řecký s příslušným kritickým apparátem jmen [1]) a českým překladem zní:

Σαρματίας τῆς ἐν Εὐρώπῃ θέσις.	Oblast evropské Sarmatie.
1. *Ἡ ἐν Εὐρώπῃ Σαρματία περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῷ τε Σαρματικῷ ὠκεανῷ κατὰ*	1. Evropská Sarmatie ohraničena je na severu Sarmatským okeanem podél zálivu Vened-

[1]) Kritický apparát jmen připojuji na základě vydání Müllerova proto, že jest leckdy nutný pro další výklady a jistě vhod přijde všem, kteří zajímají se o tuto část popisu Ptolemaiova. Lituji jen, že mi nebylo dosud možno zjednati si kollaci s textem jednoho z nejlepších rukopisů (z XI. až XII. st.), chovaného ve Vatikáně pod značkou *Urbinas 82*, který dosud vydán nebyl a kterého ani K. Müller ve svém seznamu přesně neuvádí (Müller cituje totiž Vaticanus Urbinas 83, a Vatic. Christinae reginae 82, kdežto vatik. rukop. označeny jsou Urbinas 83, Urbinas 82 a Christ. reg. 66 (srv. *Jelić*, Wiss. Mitth. aus Bosnien VII. 168, 169). Rukopisy, Müllerem použité, jsou takto označeny: A — Parisiensis 1401, B — Paris. 1404, C — Paris. Suppl. 119, D — Paris. 1402, E — Paris. 1403, F — Paris Coislin. 337, G — Paris. 2423, H — Paris. 1407 a 1411, I — Paris. 2027, K — Paris. 2399, L — Athous Vatopedi mon., M — Vindobonensis 1, N — Oxoniensis Seldanus II. 46, O — Oxon. Seld. II. 45, Q — Oxon. Laudanus 52, P — Venetus 383, R — Venetus 516, S — Mediolanensis D 527, T — Mediol. N. 289, U — Vaticanus 176, V — Vatic. 177, W — Vatic. 178, X — Vatic. 191, Y — Vatic. 193, Z — Vatic Palat. 314, Γ — Vatic. Palat. 388, Θ — Vatic. Urbinas 83, Λ — Vatic. Christinae reg. 82, Ξ — Barberinus, Π — S. Gregorii in monte Coelio, Σ — Florentinus Laurentianus XXVIII. 9, Φ — Flor. Laur. XXVIII 38, Ψ — Flor. Laur. XXVIII. 42, Ω — Flor. Laur. XXVIII. 49, Δ — Flor. Abbatiae 2380, א — Bononiensis eccl. S. Salvatoris, ב — Scorialensis Ω I. 1, ד — Constantinopolitanus, α — Ed. princeps (cod. ingolstadiensis). — Rukopisy Ptolemaiovy a jejich vzájemná cena jsou poměrně ještě málo známy. Za dobré rukopisy vedle svrchu uvedeného urbinského 82 pokládají se i Urbinas 83 a Reginae Christinae 66, Venetus 388 (to číslo uvádí *Nobbe*), Vindobonensis 1, Parisinus (kdysi Fontebladensis) 1401, jakož i jiné pařížské (1402, 119, 337, 1403, 1404) atd. Srv. *Raidel*, Commentatio criticolitteraria de Claudii Ptolemaei geographia eiusque codd. tam Mss. quam typis expressis. Norimb. 1737, *A. Heeren*, Commentatio de fontibus geographicorum Ptolemaei. Gotting. 1827 9 sl. a *Nobbe*, Literatura Geographiae Ptolemaeeae. Lips. Progr. 1838 3 sl.

τὸν Οὐενεδικὸν[1] *κόλπον καὶ μέρει τῆς ἀγνώστου γῆς κατὰ περιγραφὴν τοιαύτην· μετὰ τὰς τοῦ Οὐϊστούλα ποταμοῦ ἐκβολὰς Χρονοῦ*[2] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 50°—56°, *Ῥούδωνος*[3] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 53°—57°, *Τουρούντου ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 56°—58° 30′, *Χεσίνου*[4] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 58°, 30′—59° 30′, *ἡ κατὰ τὸν διὰ Θούλης παράλληλον τῆς παραλίου θέσις, τουτέστι τὸ τέλος τῆς θαλάττης τῆς ἐγνωσμένης* 62°—63°, *τὸ δὲ κατὰ τὸν μεσημβρινὸν πέρας τῆς Σαρματίας τὸν διὰ τῶν πηγῶν τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ ἐπέχει μοίρας* 64°—63°, *ἀπὸ δὲ δυσμῶν τῷ τε Οὐϊστούλᾳ*[5] *ποταμῷ καὶ τῷ μεταξὺ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ τῶν Σαρματικῶν ὀρέων [μέρει] Γερμανίας καὶ αὐτοῖς τοῖς ὄρεσιν, ὧν ἡ θέσις εἴρηται· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τοῖς τε Ἰάζυξι τοῖς Μετανάσταις ἀπὸ τοῦ νοτίου τῶν Σαρματικῶν ὀρέων πέρατος μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Καρπάτου ὄρους, ὃ ἔχει θέσιν* 46°—48° 30′ *καὶ τῇ συνεχεῖ Δακίᾳ παρὰ τὸν αὐτὸν παράλληλον μέχρι τῶν Βορυσθένους τοῦ ποταμοῦ ἐκβολῶν, καὶ τῇ ἐντεῦθεν τοῦ Πόντου παραλίῳ μέχρι τοῦ Καρκινίτου ποταμοῦ, ἧς παραλίου ἡ θέσις ἔχει οὕτως.*

ského a částí země neznámé, jejíž popis je: za ústím Visly následuje ústí řeky Chronu (50°--56°), ústí řeky Rudonu (53°—57°), ústí řeky Turuntu (56°—58° 30′), ústí řeky Chesinu (58° 30′—59° 30), pak pobřeží až k rovnoběžce, jež běží přes Thule, kde jest konec známého moře na 62°—63°, pak konec Sarmatie, jenž leží na poledníku běžícím přes prameny Tanaidu a jehož poloha jest 64°—63°.

Na západu ohraničena jest řekou Vislou, pak tou částí Germanie, jež leží mezi pramenem řeky a horami Sarmatskými a přímo těmito horami, jejichž poloha byla již udána. Na jihu Jazygy Metanasty, pak čarou od jižního konce Sarmatských hor až k počátku hor Karpatských, jež leží na 46°—48° 30′, pak sousední částí Dakie při téže rovnoběžce až k ústí řeky Borysthenu, a pobřežím Pontu odtud až k řece Karkinitu. Poloha tohoto pobřeží je určena takto:

---

1. *Οὐενεδικὸν] Οὐεννεδ. LΦΨ, Οὐενδικόν* Marcianus. — 2. *Χρόνου] Χρώνου EZ, Χρύνου* cod. Marciani, *Χρόνος ΦΨ*, Cronius Amm. XXII. 8, 38. — 3. *Ῥούδωνος]* tak *EXZ* a Marc. *Βούβωνος Ξ, Ῥουβούνου A, Σούδωνος* v excerptech cod. Par. 1407 (H), *Ῥούβωνος* ostatní. — 4. *Χεσίνου] Χεσήνου FHSΣΦΨΩ, Χεσύνου EZ* Marc., *Χερσίνου ADMOΔΞ,* cod. lat. 4803, *Χερσύνου X.* — 5. *Ουϊστούλα] Ἰουστούλα L.*

2. *Βορυσθένους*[6] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 57° 30′—48° 30′, *Ὑπάνιος*[7] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 58°—48° 30′, *Ἄλσος Ἑκάτης, ἄκρον* 58° 30′—47° 45′, *ὁ ἰσθμὸς τοῦ Ἀχιλλέως*[8] *δρόμου* 59°—47° 40′, *τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ Ἀχιλλέως δρόμου, ὃ καλεῖται Ἱερὸν ἄκρον* 57° 50′—47° 30′, *τὸ ἀνατολικόν, ὃ καλεῖται Μυσαρὶς*[9] *ἄκρα* 59° 45′—47° 30′, *Κεφαλόνησος*[10] 59° 45′—47° 50′, *Καλὸς λιμὴν* 59° 30′—47°—45′, *Ταμυράκη*[11] 59° 20′—48° 30′, *Καρκινίτου*[12] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 59° 40′—48° 30′, *μεθ' ἃς τοῦ διορίζοντος ἰσθμοῦ τὴν Ταυρικὴν Χερσόνησον τὸ μὲν πρὸς τῷ Καρκινίτῃ*[13] *κόλπῳ πέρας ἐπέχει μοίρας* 60° 20′—48° 20′, *τὸ δὲ πρὸς τῇ Βύκῃ*[14] *λίμνῃ* 60° 30′—48° 30′.

2. Řeky Borysthenu ústí 57° 30′—48° 30′, řeky Hypanu 58°—48° 30′, Háj Hekatin, předhoří 58° 30′—47° 45′, převlaka Achilleova dromu 59°—47° 40′, západní mys dromu Achilleova, jenž sluje Svatý mys 57° 50′—47° 30′, východní, jenž sluje Mysaris 59° 45′—47° 30′, Kefalonesos 59° 45′—47° 50′, Krásný přístav 59° 30′—47′ 50°, Tamyrake 59° 20′—48° 30′, ústí řeky Karkinitu 59° 40′—48° 30′, za ním na převlace, oddělující Taurický Chersones, konec při zálivu Karkinitském na 60° 20′—48° 20′, konec při zálivu Bycském na 60° 30′—48° 30′.

3. *Ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν περιέχεται τῷ τε ἀπὸ τοῦ Καρκινίτου ποταμοῦ ἰσθμῷ καὶ τῇ Βύκῃ λίμνῃ καὶ τῇ μέχρι τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ τῆς Μαιώτιδος λίμνης πλευρᾷ καὶ αὐτῷ τῷ Ταναΐδι ποταμῷ καὶ ἔτι τῷ ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ ἐπὶ τὴν ἄγνωστον γῆν μεσημβρινῷ μέχρι τοῦ εἰρημένου πέρατος.*

3. Na východě Sarmatia ohraničena je převlakou za řekou Karkinitem, zálivem Bycským a stranou moře Maiotského až k řece Tanaidu, pak samým Tanaidem a konečně poledníkem vedoucím od pramenů Tanaidu do neznámé země až po konec nahoře uvedený.

6. *Βορυσθ.*] *Βαρυσθ. X. Βουρυσθ. D.* — 7. *Ὑπάνιος*] *Ὑπαίνιος DFLMNOS ΔΞΣΦΨΩ*ℶ, *Ὑπαινίου A*, *Ὑπένιος X*, Hypenis edd. Rom. Ulm. *Hypenis*, *Ὑπαίνιος* Arg. — 8. *Ἀχιλλέως*] *Ἀχιλέως MOWX.* — 9. *Μυσαρίς*] *Μισαρίς FHLMNOPRVWΔ*ℶ*α*, Nysaris. — 10. *Κεφαλόνησος*] *Κεφαλὸν νῆσος F.* — 11. *Ταμυράκη*] *Ταμυρακή ΣΦΨ; Ταμιράκη H, αμυράκη P.* — 12. *Καρκινίτου*] *Καρκινότου ΣΦΨ*; em. $Φ^2$; *ὅριον τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου* add. H. — 13. *Καρκινίτῃ*] *Καρινίτῃ Z.* — 14. *Βύκῃ*] *Βύκι A*, *Βίκῃ* Hh. l., Bice ed. Ulm.

4. *Περιγράφεται δὲ καὶ αὕτη ἡ πλευρὰ τόνδε τὸν τρόπον· μετὰ τὸν ἰσθμὸν τὸν πρὸς τῷ Καρκινίτῃ* [1] *ποταμῷ Μαιώτιδος λίμνης Νέον Τεῖχος* 60° 30′—48° 40′, *Πασιάκου* [2] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 60° 20′—48° 50′, *Λείανον* [3] *πόλις* 60°—49° 15′, *Βύκου* [4] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 60° 20′—49° 30′, *Ἄκρα πόλις* [5] 60° 30′—49° 40′, *Γέρρου* [6] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 61°—49° 50′, *Κρημνοὶ* [7] *πόλις* 62° 30′—49° 45′, *Ἄγαρον ἄκρον* 63°—49° 40′, *Ἀγάρου* [8] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 62° 30′—50° 30′, *Ἄλσος, Ἁλίευμα* [9] *Θεοῦ* 62° 40′—51° 15′, *Λύκου ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 63°—51° 30′, *Ὑγρεῖς* [10] *πόλις* 63° 30′—52° 30′, *Πορίτου ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 64° 30′—53°, *Καροία* [11] *κώμη* 65°—53° 30′, *τὸ δυτικὸν στόμα τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ* 66° 20′—54° 20′, *τὸ ἀνατολικὸν στόμα* 67°—54° 30′, *ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ ποταμοῦ* 72° 30′—56′, *ἡ πηγὴ τοῦ ποταμοῦ* 64°—58°, *μεθ᾽ ἣν τὸ εἰρημένον πέρας ἐπὶ τὴν ἄγνωστον γῆν, ὃ ἐπέχει μοίρας* 64°—63°.

4. Tato část hranice takto je určena: Po převlace vedle řeky Karkinitu následuje na moři Maiotském Nový hrad 60° 30′—48° 40′, ústí řeky Pasiaku 60° 20′—48° 50′, osada Leianon 60°—49° 15′, ústí řeky Byku 60° 20′—49° 30′, osada Akra 60° 30′—49° 40′, ústí řeky Gerrha 61°—49° 50′, osada Kremny 62° 30′—49° 45, mys Agaron 63°—49° 40′, ústí řeky Agaru 62° 30′—50° 30′, Háj, Rybolov Boží 62° 40′—51° 15′, ústí řeky Lyku 68°—51° 30′, osada Hygreis 63° 30′—52° 30′, ústí řeky Poritu 64° 30′—53°, ves Karoia 65°—53° 30′, západní ústí Tanaidu 66° 20′—54° 20′, východní ústí 67°—54° 30′, ohyb řeky 72° 30′—56°, pramen řeky 64°—58° a po něm uvedený konec v zemi neznámé, jehož poloha je 64°—63°.

5. *Καὶ ἑτέροις δὲ ὄρεσι διέζωσται ἡ Σαρματία, ὧν ὀνομά-*

5. A ještě jiné hory pronikají Sarmatií; z nich se jme-

---

1. *Καρκινίτῃ*] *Καρκινήτῃ PV*, *Καρκινίτῳ Φ*, *Καρκινήτῳ Ψ*, Carcinitum edd. Rom. Ulm., Carcinetum ed. Vic. — 2. *Πασιάκου*] *Πασιάκτου Φ²*, Pasiacti cod. lat 4803, a ed. Ulm; *Ἀξιάκου* cod. *α*, ed. pr. — 3. *Λείανον*] *Λίανον EHOXΦ* ed. Arg., *Λείανα A*. — 4. *Βύκου*] *Βόκου Φ²*. — 5. *Ἄκραπόλις*] *Ἀκρό πολις A*. — 6. *Γέρρου*] *Γέρου ΣΦΨ*, cod. lat. 4803, edd. Rom. Ulm. Arg. — 7. *Κρημνοί*] *Κρήμνοι* ed. pr., *Κνήμοι HX*, *Κνήμη* ost.; Cnema edd Vic. Rom. Ulm. — 8. *Ἄγαρου*] *Ἀτάρου Z*. — 9. *Ἁλίευμα*] *ἁλ. D*; Lucus Saltus (i. e. *ἄλμα*) dei edd. Vic. Rom. Ulm. — 10. *Ὑγρεῖς*] *Ὑγρεῖα A*, Hygris ed. Vic. — 11. *Καροία*] *Καροῖα ΣΦΨ* Arg.; *Καρία A*.

ζεται ἥ τε Πεύκη[1] ὄρος 51°—51°, καὶ τὰ Ἀμάδοκα ὄρη 55°—51°, καὶ τὸ Βώδινον[2] ὄρος 58°—55°, καὶ τὸ Ἀλανὸν[3] ὄρος 62° 30′—55°, καὶ ὁ Καρπάτης ὄρος ὡς εἴρηται 46°—48° 30′, καὶ τὰ Οὐενεδικὰ[4] ὄρη 47° 30′—55°, καὶ τὰ Ῥιπαῖα,[5] ὧν τὸ μέσον 63°—57° 30′.

nují hory Peuke na 51°—51° Amadocké na 55°—51°, Bodinské na 58°—55°, Alanské na 62° 30′—55°, Karpatské, o nichž už bylo řečeno na 46°—48° 30′, Venedské na 47° 30′—55° a Ripajské, jejichž střed leží na 63°—57° 30′.

6. Τοῦ δὲ Βορυσθένους ποταμοῦ τὸ μὲν μετὰ τὸν Ἀμάδοκα[6] λίμνην ἐπέχει μοίρας 53° 30′—50° 20′, ἡ δὲ πηγὴ ἡ ἀρκτικωτάτη τοῦ Βορυσθένους ποταμοῦ 52°—53°, καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Βορυσθένην[7] δε ποταμῶν ὁ μὲν Τύρας[8] ποταμὸς αὐτὸς ὁρίζει τά μέρη τῆς Δακίας καὶ τῆς Σαρματίας ἀπὸ ἐπιστροφῆς, ἧς ἡ θέσις ἐπέχει μοίρας 53°—48° 30′ μέχρι τοῦ πέρατος, οὗ θέσις 49° 30′—48° 30′, ὁ δὲ Ἀξιάκης[1] ποταμὸς καὶ αὐτὸς διαρρεῖ τὴν Σαρματίαν μικρὸν ὑπὲρ τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Καρπάτου ὄρους.

6. Část řeky Borysthenu, jež teče u Amadockého jezera, má polohu 53° 30′—50° 20′, nejsevernější pramen Borysthenu 52°—53°. Z řek, jež tekou pod Borysthenem, řeka Tyras sama odděluje část Dakie a Sarmatie a to od ohybu, jehož poloha jest na 53°—48° 30′ až ku konci, jenž leží na 49° 30′—48° 30′. Řeka Asiakes pak sama teče v Sarmatii něco málo nad Dákií až k horám karpatským.

7. Κατέχει δὲ τὴν Σαρματίαν ἔθνη μέγιστα οἵ τε Οὐενέδαι παρ᾽ ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον·

7. V Sarmatii obývají národové velmi velicí: Venedi podél celého zálivu venedského, nad

1. *Πεύκη*] tak ed. pr. *Γεύκη* codd., *ἡ Πεύκη* add. *A*, Pauca ed. Vic, Peuca edd. Rom. Ulm. — 2. *Βώδινον*] *Βόδινον CLPRVWΓ*, *Βούδινον* ed. pr., *Βωδινόνον* (sic) *D*, *Βωδινονον MOΞ*. — 3. *Ἀλανόν*] tak Marcianus; *Ἀλαυνόν A*. *Ἄλαυνον XΣΦΨ* Arg., *Ἀλαῦνον* ost. *Ἀλανοὶ* a *Ἀλανὰ ὄρη*. — 4. *Οὐενεδικά*] *οὐ ἐνιδ. BV*, *Οὐενεδικα ΣΦΨ*, *Οὐεδικα L*. — 5. *Ῥιπαῖα*] *Ῥείπαια DFLMNOSΔΩ*, *Ῥίπαι Z*, *Ῥιπεα X*, *Ῥεῖπα ΣΦΨ* Arg., *Ῥίπαια* cett., Ryphaei edd. Rom. Ulm. — 6. *Ἀμάδοκα*] Amadotam edd. Rom. Ulm. — 7. *Βορυσθένην*] *Βορυσθένη DOΔΞ*. — 8. *Τύρας*] *Πύρας ΠΧΦ* (Pyra et Pyrrha i ruk. Melovy. Srv. str. 34, 13 ed. Parthey).

1. *Ἀξιάκης*] Asiaces ed. Vic.

καὶ ὑπὲρ τὴν Δακιαν Πευκινοί[1] *τε καὶ Βαστέρναι·*[2] *καὶ παρ' ὅλην τὴν πλευρὰν τῆς Μαιώτιδος Ἰάζυγες καὶ Ῥωξολανοί,*[1] *καὶ ἐνδοτέρω τούτων οἵ τε Ἁμαξόβιοι*[2] *καὶ οἱ Ἀλανοὶ*[3] *Σκύθαι.*

Dakií Peukini a Basterni a podél celého břehu Maiotidy Jazygové a Roxolani a dovnitř od nich Hamaxobii a Alani Skythové.

8. *Ἐλάττονα δὲ ἔθνη νέμεται τὴν Σαρματίαν παρὰ μὲν τὸν Οὐϊστούλαν*[4] *ποταμὸν ὑπὸ τοὺς Οὐενέδας Γύθωνες,*[5] *εἶτα Φίννοι,*[6] *εἶτα Σούλωνες·*[7] *ὑφ' οὓς Φρουγουνδίωνες,*[8] *εἶτα Αὐαρινοὶ*[9] *παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Οὐϊστούλα*[10] *ποταμοῦ· ὑφ' οὓς Ὄμβρωνες,*[11] *εἶτα Ἀναρτοφράκτοι,*[11] *εἶτα Βουργίωνες,*[12] *εἶτα Ἀρσιῆται,*[13] *εἶτα Σαβῶκοι,*[14] *εἶτα Πιενγῖται*[15] *καὶ Βίεσσοι*[16] *παρὰ τὸν Καρπάτην*[17] *τὸ ὄρος.*

8. Z menších kmenů obývají Sarmatii: podél řeky Visly pod Venedy Gythoni, pak Finnové, pak Suloni. Pod nimi Frugundioni, pak Avarini při pramenech řeky Visly. Pod nimi Ombroni, pak Anartofrakti, pak Burgioni, pak Arsieti, pak Saboci, pak Piengiti a Biessi u Karpatských hor.

9. *Τῶν δὲ εἰρημένων εἰσὶν ἀνατολικώτεροι ὑπὸ μὲν τοὺς Οὐενέδας*[18] *(πάλιν) Γαλίνδαι*[19]

9. Na východ od uvedených jsou pod Venedy Galindi a Sudini a Stavani až k Alanům.

---

1. *Πευκινοί*] *Ποικίνοι FLMNOZ*, *Ποίκινοι* Arg., *Τοεύκτινοι Ψ*, *Πευκῖνοι*, ostatní. — 2. *Βαστέρναι*] *Βαστάρναι PRVWα.*

1. *Ῥωξολανοί*] *Ῥωξολάνοι FLMNOPSΔΩ*, *Ῥοξολάνοι ΦΨ* Arg., *Ῥωξολᾶνοι RVΞℶα*, *Ῥοξολᾶνοι X.* — 2. *Ἁμαξόβιοι]* tak *PRX*, *Ἀμαξ.* ostatní. — 3. *Ἀλανοί*] tak Marcian., *Ἀλαυνοί* Z Arg., *Ἄλαυνοι L*, *Ἀλαῦνοι* ostatní, Alatini, vyd. Ulm. — 4. *Οὐίστουλαν]* *Ἰουστούλαν* CL. — 5. *Γύθωνες]* Githones vyd. Ulm. — 6. *Φίννοι]* Fenni u Tac. Germ. 46. — 7. *Σούλωνες]* tak *EXZΣΦΨ*, Sulones edd. Vic., Rom., Ulm., Arg. *Σούλανες* ostatní, *Βούλανες* edit. princ. — 8. *Φρουγουνδίωνες]* *Φρουνγουνδίωνες EZ*, *Φρουνγουνδίονες ΣΦΨ*, edd. Rom., Ulm., Arg. — 9. *Αὐαρινοί]* *Ἀβαρινοί ADL*, *Αὐαρηνοὶ ΟΞΔα*, *Ἀβαρηνοί CW.* — 10. *Οὐιστούλα]* *Ἰουστούτα* (sic) *C*, *Ἰστοῦλα ΦΨ*, Istulae ed. Ulm. — 11. *Ὄμβρωνες]* *Ὄμβρονες ΣΦΨ* Arg. Leg. — 11. *Ἀναρτοφράκτοι]* *Ἀναρτοφράκται F.* — 12. *Βουργίωνες]* *Βουργίονες SΩ*, *Βουργίνες W.* — 13. *Ἀρσιῆται]* *Ἀρσυῆται EZWX.* — 14. *Σαβῶκοι]* sic *PRWα*, *Σαβάκοι* ost. Srv. *Κοιστοβῶκοι.* — 15. *Πιεγγῖται]* *Πιενγίται NOSXZΔΞΩ*, *Πιενγῆται C*, *Ποενγῖται* edd. Arg. Ulm., *Ποενγεῖται ΦΨ*, *Ποενγίται L*, Phoegintae cod. lat., 4803. — 16. *Βίεσσοι]* *Βιεσσοί ΦΨ*, *Βίενσοι L.* — 17. *Καρπάτην]* *Κάρπάτων ΦΨ.* — 18. *Οὐενέδας]* *Οὐενούδας ΦΨ*, *ενίδας ΟΞ.* — 19. *Γάλινδαι]* *Γαλίδανοι* Arg, Galidani cod. 4803, ed. Ulm.

καὶ Σουδινοὶ [20] *καὶ Σταυανοὶ* [21] *μέχρι τῶν Ἀλανῶν· ὑφ' οὓς Ἰγυλλίωνες,* [22] *εἶτα Κοιστοβῶκοι* [23] *καὶ Τρανσμοντανοὶ* [24] *μέχρι τῶν Πευκινῶν ὀρέων.*

Pod nimi Igyllioni, pak Koistoboci a Transmotani až k horám Peukinským.

10. *Πάλιν δὲ τὴν μὲν ἐφεξῆς τῷ Οὐενεδικῷ* [25] *κόλπῳ παρωκεανῖτιν κατέχουσιν Οὐέλται, ὑπὲρ οὓς Ὄσιοι,* [26] *εἶτα Κάρβωνες ἀρκτικώτατοι, ὧν ἀνατολικώτεροι Καρεῶται* [1] *καὶ Σάλοι· ὑπὸ τούτους καὶ Γέλωνες καὶ Ἱππόποδες καὶ Μελάγχλαινοι· ὑφ' οὓς Ἀγάθυρσοι,* [2] *εἶτα Ἄορσοι* [3] *καὶ Παγυρῖται·* [4] *ὑφ' οὓς Σαύαροι* [5] *καὶ Βορούσκοι* [6] *μέχρι τῶν Ῥιπαίων* [7] *ὀρέων· εἶτα Ἄκιβοι* [8] *καὶ Νάσκοι, ὑφ' οὓς Οὐιβίωνες* [9] *καὶ Ἴδραι* [10] *καὶ ὑπὸ τοὺς Οὐιβίωνας* [11] *μέχρι τῶν Ἀλανῶν* [12] *Στοῦρνοι, μεταξὺ δὲ τῶν Ἀλανῶν καὶ Ἀμαξοβίων Καρίωνες* [13] *καὶ Σαργάτιοι,* [14] *καὶ παρὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Τα-*

10. Dále pak podél pobřeží za zálivem venedským obývají Veltové, nad nimi Osii, pak Karboni nejvýše na severu, od nich na východ Kareoti a Salové. Pod nimi pak Geloni a Hippopodi a Melanchlaini, pod nimi Agathyrsi, pak Aorsi a Pagyriti, pod nimi Savarové a Boruskové až k horám Ripajským. Pak Akibové, Naskové, pod nimi Vibioni a Idrové, a pod Vibiony až k horám Alanským Sturni, mezi Alany a Hamaxobii, Karioni a Sargatiové, a u ohybu řeky Tanaidu Ofloni a Tanaité, pod kterýmiž Osilové až po Roxolany. Mezi

20. *Σουδινοί] Σουδηνοί LPRSVW Ωα.* — 21. *Σταυανοί] Σταύανοι FMNPSΩ, Σταυᾶνοι PVα, Σταῦνοι W.* — 22. *Ἰγυλλίωνες] Ἰγιλλίωνες PRVWα, Γυλλίωνες Ψ* Arg. *Γυλλίονες Φ*, Gylliones cod. 4803, ed. Rom., Galliones ed. Ulm. — 23. *Κοιστοβῶκοι] Κοιστάβωκοι X, Κιστοβῶκοι FN, Κυστοβωκοί ΣΦΨ* Arg.; Cystoboci cod. 4803 ed. Vic. — 24. *Τρανσμοντανοί] Τρανομοντᾶνοι* codd.; em. Grashoff. — 25. *Οὐεννεδικῷ ΦΨ; τῶν Οὐενεδικῶν κόλπων* F ex correct. — 27. *Ὄσιοι] Ὅσιοι MNOPRWΔΞΩℶ. Ὄσσιοι ΖΣΦΨ* Arg., *Σόσσιοι X*, Hossi cod. lat. 4803, ed. Rom., Hossi ed. Ulm.

1. *Καρεῶται]* cf. *Καρᾶται* lib. 6, 13. — 2. *Ἀγάθυρσοι] Ἀγαθοῦρσοι FLNOΔΞΣΦΨℶ.* — 3. *Ἄορσοι] Ἀόρσοι* ed. pr., Auorsi ed. Ulm. — 4. *Παγυρῖται] … ῖται LONZΣΞΨ* Arg., Bagyritae ed. Ulm. — 5. *Σαύαροι] Σάυροι Φ, Σαυβροι Ψ, Σαυροι*, Sauri Arg. cod. 4803 ed. Ulm., Savari ed. Rom., Sauni ed. Vic. — 6. *Βορούσκοι] Βορούσκοι DLMNOΔΞ.* — 7. *Ῥιπαίων, Ῥιπέων DEFLMNOXΔΣΦΨΞ* Arg. — 8. *Ἄκιβοι] Ἄβικοι X.* — 9. *Οὐιβίωνες] Οὐιβωνες X, Ἰβίωνες* ed. pr. — 10. *Ἴδραι]* Isdrae ed. Vic. — 11. *Οὐιβίωνας] Ἰβίωνας OPRVWα*, Vinbiones h. l ed. Ulm. — 12. *Ἀλανῶν] Ἀλαυνῶν* codd. — 13. *Καρίωνες* tak EFNZ, edd. Vic. Rom. Ulm. Arg., *Καρύωνες Δ, Καρύονες* cett. — 14. *Σαργάτιοι] Σαργάρτιοι ℶ,*

ναΐδος ποταμοῦ Ὄφλωνες[1] καὶ Ταναῖται,[2] ὑφ' οὓς Ὄσιλοι[3] μέχρι τῶν Ῥωξολανῶν[4] μεταξὺ δὲ τῶν Ἁμαξοβίων καὶ τῶν Ῥωξολανῶν Ῥευκανάλοι[5] καὶ Ἐξωβυγῖται,[6] καὶ πάλιν μεταξὺ μὲν Πευκινῶν καὶ Βαστερνῶν Καρπιανοί, ὑπὲρ οὓς Γηουΐνοί,[7] εἶτα Βωδινοί· μεταξὺ δὲ Βαστερνῶν καὶ Ῥωξολανῶν[1] Χοῦνοι,[2] καὶ ὑπὸ τὰ ἴδια[3] ὄρη Ἀμάδοκοι[4] καὶ Νάυαροι.[5]

Hamaxobii a Roxolany Reukanalové a Exobygité a dále mezi Peukiny a Basterny Karpiani, nad nimiž Gevini a potom Bodini. Mezi Basterny a Roxolany Chunové a nad horami po nich jmenovanými Amadokové a Nauarové.

11. Παρὰ μὲν τὴν Βύκην[6] λίμνην Τορεκκάδαι,[7] παρὰ δὲ τὸν Ἀχιλλέως δρόμον οἱ Ταυροσκύθαι· ὑπὸ δὲ τοὺς Βαστέρνας[8] πρὸς τῇ Δακίᾳ Τάγροι, καὶ ὑπ' αὐτοὺς Τυραγέται.[9]

11. Při jezeře Byke Torekkadové, při dromu Achilleově Tauroskythové. Pod Basterny u Dákie Tagrové a pod nimi Tyrageti.

12. Ὑπὸ δέ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ ἵδρυνται οἵ τε Ἀλεξάνδρου βωμοὶ 63°—57°,

12. Pod ohybem řeky Tanaidu stojí oltáře Alexandrovy na 63°—57° a Caesarovy na

---

1. Ὄφλωνες] Osilones ed. Ulm. — 2. Ταναῖται] Ταναῖται LZ Arg., Tanitae ed Vic. — 3. Ὄσιλοι] Ὄσιλοι FSVℶ, Ὄσιοι N, Ὄσυλοι ΓX, Ὀσυλοί EZ edd. Rom. Arg., Ozyli ed. Ulm. — 4. Ῥωξολανῶν] Ῥοξολάνων DEFNORXΔΞℶ, Ῥαξολάνων Φ, Ῥωξολάνων cett. — 5. Ῥευκαναλοί] Ῥευκάχαλοι ΣΦΨ, Reucachali cod. lat. 4803, Reuchacali, Ῥευκαχάλκοι, ed. Arg., Reucachali ed. Ulm., Λευκέναλοι X, Ῥακαλάνοι ed. pr., Ῥευκανάλοι ost. — 6. Ἐξωβυγῖται] Ἐξοβυγίται ADEZΣΦΨ Arg., Exobigitae ed. Ulm., Ἐξωβυγίται cett., em. Willberg. — 7. Γηουῖνοι] Γηΐουνοί L, Γηΐουινοί ΣΦΨ Arg., Γαουῖνοι A, Gauini ed. Ulm. — Βωδῖνοι] Βοδινοί ΣΦΨ Arg., Βοδηνοί ed. princ., Βωδινοί ostatní.

1. Ῥωξολανῶν] Ῥο. DFMONXΔΞℶ. — 2. Χοῦνοι] Χουνοί X, Χουνοὶ οἱ ἐν Εὐρώπῃ Markian. — 3. ἴδια ὄρη] Diis, Ἴδια, montibus ed. Arg.; sub Idiis montibus edd. Vic., Rom., Ulm. — 4. Ἀμάδοκοι] Ἀμαδόκοι LOΛℶ. — 5. Νάυαροι] Νάουαροι ed. Arg. — 6. Βύκην] Βύκιν A, Bicem ed. Ulm., Bucem ed. Vic. — 7. Τορεκκάδαι] Torreccadae edd. Vic., Rom., Torteccadae ed. Ulm. Jejich město v § 13 jmenuje se Τόροκκα n. Τόρροκα. — 8. Βαστέρνας] Βωστ. C. — 9. Τυραγέται] conjektura Grashofova; Τυραγγέται EZ, Τυραγγεῖται ADFLMNOℶ, Ταραγγεῖται ΣΦΨ Arg.; Τυραγγίται SΩ, Τυραγγῖται ostatní; Tarangitae ed. Rom., Ulm.; Tyragetae Plinius IV. 84.

καὶ οἱ Καίσαρος βωμοί 68°—56° 30′, *καὶ μεταξὺ τῶν στομάτων ἔστι Ταναῒς*[10] *πόλις* 67°—54° 40′.

68°—56° 30′ a mezi ústími řeky je město Tanais na 67°—54° 40′.

13. *Πόλεις δὲ εἰσὶ μεσόγειοι ἐν ταῖς ποταμίαις περὶ μὲν τὸν Καρκινίτην ποταμὸν Κάρκινα*[11] *πόλις* 59° 30′—48° 45′, *Τόροκκα*[1] 58° 30′—49°, *Πασυρὶς*[2] 58° 30′—49° 10′. *Ἔρκαβον*[3] 58° 30′—49° 15′, *Τρακάνα*[4] 58° 30′—49° 45′, *Ναύαρον*[5] 58° 30′—50°.

13. Osady pak jsou ve vnitrozemí při řekách tyto: při řece Karkinitu osada Karkina 59° 30′—48° 45′, Torokka 58° 30′—49°, Pasyris 58° 30′—49° 10′, Erkabon 58° 30′—49° 15′, Trakana 58° 30′—49° 45′, Nauaron 58° 30′—50°.

14. *Περὶ δὲ τὸν Βορυσθένην ποταμὸν Ἀζαγάριον*[6] 56°—50° 40′, *Ἀμάδοκα*[7] 56°—50° 30′, *Σάρον* 56°—50° 15′, *Σέριμον* 57°—50°, *Μητρόπολις*[8] 56° 30′—40° 30′, *Ὀλβία*[9] *ἡ καὶ Βορυσθένης* 57°—49°, *ὑπὲρ δὲ τὸν Ἀξιάκην*[10] *ποταμὸν Ὀρδησσὸς*[11] 57°—48° 30′.

14. Při řece Borysthenu Azagarion 56°—50° 40′, Amadoka 56°—50° 30′, Saron 56°—50′ 15′, Serimon 57°—50°, Metropolis 56° 30′—40° 30′, Olbia čili Borysthenes 57°—49°, nad řekou Axiakem pak Ordessos 57°—48° 30′.

15. *Καὶ πρὸς τῇ ἐκτροπῇ τοῦ Βορυσθένους ποταμοῦ Λήϊνον*[12] *πόλις* 54°—50° 15′, *Σάρβακον*[13]

15. A při odbočce řeky Borysthenu*) osada Leinon 54°—50° 15′, Sarbakon 55°—50°

10. *Ταναῖς] Τάναϊς Z.* — 11. *Κάρκινα] Καρκίνα AΨ, Κάρκιννα* Z, Carcinna ed. Rom., Charcina ed. Vic.; Carcine Plinius a Mela.

1. *Τόροκκα] Τόροκα A, Τόρροκα ΣΦΨ*, Arg., Ulm., *Τουρόκκα X.* — 2. *Πασυρὶς] EZΣΦΨ*, Arg. Rom., *Παγυρὶς X, Πασιρὶς* ostatní. Müller navrhuje *Πακυρίς.* — 3. *Ἔρκαβον] Ἔρκαβον SΩ* edd. Rom., Ulm.; *Ἔρκανον ADOΞ.* — 4. *Τράκανα] Τρακάνα ΦΨ, Τράβανα X*, Pracana ed. Vic. — 5. *Ναύαρον] ACF, Ναύβαρον* ostatní; Plinius IV 84, Navarum. — 6. *Ἀζαγάριον] Ἀζαργάριον F.* — 7. *Ἀμάδοκα] SΩ, Ἁμαδόκα X*, Amadaca, *Ἀμαλδόλα* (sic!), Arg., Amadocha Vic., Ulm., *Ἀμαδόκα* ostatní. — 8. *Μητρόπολις]* Grashof zbytečně *Μιλητόπολις.* — 9. *Ὀλβία] Ὄλβια ΦΨ; Βορυσθενίς CRVWΓΦΨΩ* Arg. — 10. *Ἀξιάκην] Ἀξυάκην FN.* — 11. *Ὀρδησσὸς] EXZΣΦΨ*, Rom., Ulm., Arg., *Ὀρδησὸς* ostatní. — 12. *Λήινον]* Lemum civitas, Lemburg, ed. Ulm. — 13. *Σάρβακον] Βάρσακον ΣΦΨ* Arg., cod. lat. 4803, Baraschum Ulm. —

*) Srv. napřed str. 164 a Starov. zprávy 119.

55°—50°, *Νίοσσον*[14] 56°—49° 40′, *ὑπὲρ δὲ τὸν Τύραν ποταμὸν πρὸς τῇ Δακίᾳ Καρρόδουνον*[15] 49° 30′—48° 40′, *Μαιτώνιον* 51°—48° 30′, *Κληπίδανα*[1] 52° 30′—48° 40′, *Οὐιβαντανάριον*[2] 53° 30′—48° 40′, *Ἥρακτον* 53° 50′—48° 40′.

Niosson 56°—49° 40′, nad řekou Tyrem při Dákii Karrhodunon 49° 30′—48° 40′, Maitonion 51°—48° 30′, Klepidava 52° 30′—48° 40′, Vibantavarion 53° 30′—48° 40′, Erakton 53° 50′—48° 40′.

16. *Νῆσος δὲ παράκειται ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ Ἀλωπεκία*[3] *ἢ καὶ Ταναῒς νῆσος* 66° 30′—53° 30′.

16. Ostrov pak leží při ústí řeky Tanaidu Alopekia neboli ostrov Tanais na 66° 30′—53° 30′.

K tomu připojuji ještě z popisu Dolní Moesie (III. 10 *Μυσίας τῆς κάτω θέσις*) odstavec 7. a 8.

7. *Τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ ἀρκτικωτάτου στόματος τοῦ Ἴστρου παράλιον μέχρι τῶν τοῦ Βορυσθένους ποταμοῦ ἐκβολῶν καὶ τὴν ἐντὸς χώραν μέχρι τοῦ Ἱεράσου ποταμοῦ κατέχουσιν Ἅρπιοι*[1] *μὲν ὑπὸ τοὺς Τυραγέτας*[2] *Σαρμάτας, Βριτολάγαι*[3] *δὲ ὑπὲρ τοὺς Πευκίνους. Καὶ ἡ μὲν παράλιος ἔχει περιγραφὴν τοιαύτην: μετὰ τὰς τοῦ Βορυσθένους ἐκβολάς, αἳ ἐπέχουσιν, ὡς εἴρηται, μοίρας* 57° 30′—48° 30′, *Ἀξιάκου πο-*

7. Pobřeží mezi nejsevernějším ústím Istru a ústím Borysthena a vnitrozemí až k řece Hierasu obývají Harpiové pod Tyragety Sarmaty a Britolagové nad Peukiny. Toto pobřeží vypadá takto: za ústím Borysthena, jež leží, jakož řečeno, na 57° 30′—48° 30′, jest ústí řeky Axiaku na 57°—48°, pak osada Fyske na 56° 40′—47° 40′, ústí řeky Tyru na 56° 20′—47° 40′, ves Hermonaktova

14. *Νίοσσον] Νιοσσόν Z, Νίοσον ΣΦΨ*, cod. lat. 4803, edd. Rom., Ulm. Arg. — 15. *Καρρόδουνον]* Carodunum Vic., Carcodunum Ulm.

1. *Κληπίδανα] Κληπίδονα PV, Κληπιδαῦα Z, Κλεπιδανα A, Κλεπίδακα ΣΦΨ*, cod. lat. 4803, edd. Ulm., Arg. — 2. *Οὐιβαντανάριον] ...ταβάριον SU, ...ταύριον X.* — *Ἥρακτον] Ἥρ. ΖΣΦΨ.* — 3. *Ἀλωπεκία] Ἀλωτεκία O*, Alopetia Vic., Ulm., Alopece u Plinia IV. 87.

1. *Ἅρπιοι] Ἄρπιοι* codd. mimo *EXZ*, — 2. *Τυραγέτας] Τυραγγέτας BEXZ* Vic., *Τυραγγείτας DLMRWΔΞα, Τυραγγίτας FN, τοὺς ραγγείτας PV, Τυραγγότας ὡρμάτας* (*Ὁρμ.* Arg.) *ΣΦΨ* ed. Arg., Tirangotas hormatas ed. Ulm., Tirangentas ed. Vic. — 3. *Βριτολάγαι] Βριτόλαγαι ΦΨ, Βριτολάγε N, Βριτολάγγαι BEZ, Βριττόλαγαι C, Βριτογάλλοι SΩ.*

ταμοῦ ἐκβολαί 57°—48°, *Φύσκη*[4] *πόλις* 56° 40′—47° 40′ *Τύρα ποταμοῦ ἐκβολαί* 56° 20′—47° 40′, *Ἑρμώνακτος*[5] *κώμη* 56° 15′—47° 30′, *Ἅρπις*[6] *πόλις* 56°—47° 15′.

na 56° 15′—47° 30′ a osada Harpis na 56°—47° 15′.

8. *Πόλεις δὲ εἰσὶ καὶ ἐν τῇ πλευρᾷ ταύτῃ μεσόγειοι παρὰ μὲν τὸν Ἱέρασον*[1] *ποταμὸν Ζαργίδανα*[2] 54° 40′—47° 45′, *Ταμασίδανα*[3] 54° 20′—47° 30′, *Πιροβορίδανα*[4] 54°—47° *μεταξὺ δὲ τοῦ Ἱεράσου καὶ τοῦ Τύρα ποταμοῦ Νικώνιον*[5] 56° 20′—48° 10′, *Ὀφιοῦσσα*[6] 56°—48°, *Τύρας πόλις*[7] 56°—47° 40′.

8. Z osad pak leží při tomto pobřeží uvnitř země podél Hierasu Zargidava na 54° 40′—47° 45′, Tamasidava na 54° 20′—47° 30′, Piroboridava na 54°—47°, mezi Hierasem a řekou Tyrem Nikonion 56° 20,—48° 10′, Ofiussa na 56°—48° a město Tyras na 56°—47° 40′.

Na konec Ptolemaios v knize VIII. kap. 10. tab. 8 (*Εὐρώπης πίναξ η*′) vymeziv tak jako nahoře hranice Sarmatie (§ 1—2) dodává v § 3. (ed. *Nobbe*):

Τῶν δὲ διασημοτέρων ἐν τῇ Σαρματίᾳ πόλεων ἡ μὲν Ταμυράκη τὴν μεγίστην ἡμέραν ἔχει ὡρῶν ἰσημερινῶν ις, καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις ὥρας

Z význačnějších měst v Sarmatii Tamyrake má nejdelší den o 16 hodinách rovnodenních a vzdálena je od Alexandrie k západu $^1/_{15}$ rovnodenní hodiny.

4. *Φύσκη] Φύσκα* Arg. Physta cod. lat. 4803, Phista ed. Ulm. — 5. *Ἑρμώνακτος] Ἑρμ. ZΓ*, cod. lat. 4803, ed. Ulm.; *Ἑρμόνακτος FN*, *Ἑσμώνακτος* Arg. — 6. *Ἅρπις] Ἅρπις RWΔ*, *Ἅρπι FN*, *Ἁρπιαι EZ*, Harpiaepolis edd. Vic. Rom.; *Ἁρπίσπολις*, Arpispolis *ΣΦΨ* Arg. cod. lat. 4803, Aripispolis ed. Ulm.

1. *Ἱέρασον] Ἱερασσόν ΣΦΨ*, Hierassum codd. lat. 4803, edd. Ulm. Arg., *Ἱερασόν* ed. pr. — 2. *Ζαργίδανα] Ζαργιδαύα ΧΣΦΨ* Arg. Targidaua cod. lat. 4803. — 3. *Ταμασίδανα] . . . δαύα X*, *Ταμασίδανα A*, edd. Rom. Lugd. Tamizadana ed. Ulm. — 4. *Πιροβορίδανα] . . . δαύα X*, *Πιροβορίδυνα A*, ed. Lug., *Πυροβορίδανα ΣΦΨ*, ed. Arg. Pyrodoridaua ed. Ulm. — 5. *Νικώνιον] Νικόνιον ΑDΜΟΔΞ*, *Νινώνιον ΣΦΨ* ed. Ulm. cod. lat. 4803; Minonium, *Μινώιον* ed. Arg. Niuonium ed. Vic. *Νικωνία X* a Strabo VII. 3. 16. — 6. *Ὀφιοῦσσα] Ὀφιούπα X*, *Ὀφίουσσα Φ*, *Ὀφίουσα ΣΨ* Arg., *Ὀφιοῦσα* ed. pr. Ophiusa ed. Vic., Ophiula ed. Ulm. — 7. *Τύρας] Τυράςπολις ΣΦΨ* Arg. cod. lat. 4803, Tyraspolis Nigrum castrum ed. Ulm.; *Τύρα πόλις A*.

ἰσημερινῆς πεντεκαιδεκάτῳ. Τὸ δὲ Ναύαρον ἔχει τὴν μεγίστην ἡμέραν ὡρῶν ις δ', καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις ὥρας μιᾶς ὀγδόῳ· ἡ δὲ Ὀλβία ἡ καὶ Βορυσθενὶς τὴν μεγίστην ἡμέραν ἔχει ὡρῶν ις ιβ', καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις ὥρας μιᾶς ε.	Nauaron má nejdelší den o 16 hod. 15 min. a vzdáleno jest od Alexandrie k západu $^1/_8$ hodiny. Olbia pak zvaná též Borysthenis má nejdelší den o 16 hod. 5 min. a vzdálena jest od Alexandrie k západu $^1/_5$ hodiny.

Jak z textu vidno, rozuměl Ptolemaios svojí Sarmatií celý rozsáhlý kraj východní roviny evropské od Visly na východ a od Karpat (sarmatských hor a Karpat) na sever a východ. Důležito je, že Sarmatie Ptolemaiova nesahá až k dolnímu Dunaji, kterýž dříve platil za hranici Skythie a Sarmatie, nýbrž jen k čáře, jdoucí podle slov Ptolemaiových od Karpatských hor ($46^0 - 48^0\ 30'$) k ústí Borysthena a tvořící zároveň severní hranici Dákie a D. Moesie. (Srovn., co o tom pověděno už na str. 340.) Poněvadž však část Dolní Moesie mezi touto vzdušnou čarou, řekou Hierasem a Dunajem náležela dříve k staré Sarmatii, připojil jsem ji k popisu. Je ostatně důležita i po stránce národopisné.

Podrobný zeměpisný výklad textu právě uvedeného podávati zde nemusím. Hlavní zprávy vodopisné a horopisné oceněny byly a zužitkovány již napřed v kap. IV., v níž jsem podával celkový přehled geografických známostí o východní Evropě v starověku. Jen o osadách Ptolemaiem uváděných neučinil jsem tam zmínky. Ale ani zde se do výkladu o nich nepustím. Z toho, co jsem napřed na str. 356 sl. vyložil, je zřejmo, že stojím na stanovisku, podle něhož není dnes možno osady jmenované na Tyru nebo Borysthenu přesně na mapě moderní lokalisovati a ztotožňovati s určitými osadami dnešními A nelze-li je přesně umístiti [1]), je

[1]) Jen tolik vidíme, že prvé tři ležely někde při levém břehu Serethu nebo Prutu, neboť Hierasos byl jednou z těchto řek (srv. str. 154), a že druhých pět leželo na horní polovině toku Dněstru a ostatní z části na středním a horním toku vlastního Dněpru (Serimon, Saron, Amadoka, Azagarion), z části (Niosson, Sarbakon, Leinon) na jednom jeho přítoku západním, Berezině nebo Pripeti (srv str. 164), ač i Bug je možný (str. 165). O dněperských osadách a zejména Karrodunu srv. i napřed poznámku 2. na str. 308 a pozn. 1. na str. 316. Zde připojuji ještě, že kamsi do Dolní Moesie připadá jinak neznámá osada *Ἧλις*, do níž podle Diodora (XX. 12, 2) odvedl getský Dromichaites zajatého Lysimacha, a osada gallských Britolagu

všechno hádání, které dnešní město nebo dědina představuje nám starověkou Pirobodidavu, Tamasidavu, Zargidavu nebo Karrhodunon, Maitonion, Vibantavarion, Erakton, Klepidavu na Dněstru, nebo na Dněpru Serimon, Saron, Amadoku, Azagarion, Niosson, Sarbakon, Leinon, — pro nás neplodné. Toho, kdo by se zajímal o různé identifikace, které byly dosud vysloveny od vykladačů Ptolemaiových, odkazuji na dole připojenou poznámku[1]). Nám především jde o výklad národopisný.

Jak z textu nahoře uvedeného vidno, vložil Ptolemaios do zeměpisného popisu Sarmatie i popis ethnologický, skládající se z prostého výčtu jmen 61 národů. Sídla jsou jen u některých označena geograficky. U ostatních dlužno je najíti ze vzájemného položení jednoho k druhému, z postupu, v jakém je Ptolemaios jmenuje, a pomocí jiných zpráv historických. Bude proto naším prvým úkolem zkonstruovati si předem řádný obraz sídel jednotlivých těch kmenů, totiž obraz, jejž měl ve své mysli nebo na své předloze Ptolemaios; druhým úkolem bude srovnati obraz tento se skutečným obrazem zemí zakarpatských a vyhledati v nich skutečná sídla kmenů, jejichž existence je zajištěna; třetím pak úkolem bude dobrati se ve spoustě těchto jmen, — jednak pomocí

'Αλιόβριξ, jejíž jméno zapsáno je vedle Novioduna v rk. vatikánském č. 191: *ἀπέναντι Νοουιδούνου πέραν τοῦ Δανούβεως ποταμοῦ ἐστὶ πόλις τῶν Γόθθων 'Αλιόβριξ*. Srv. *Müller* Ptolem. I. 468 a zde napřed str. 308.

[1]) Odkazuji předně na výklady, které jsem uvedl s příslušnou literaturou ve Starověkých zprávách 115 sl. K nim přistupují nově hlavně lokalisace *Braunovy* (Разысканія I. 205 sl., 211 sl. 222, 354, 371 sl.). Braun Piroboridavu klade na určito ke vsi Karpešti na Prutu, Tamasidavu ke vsi Karpiňany na Lopušné tekoucí v Prut, Zargidavu ke vsi Gorodku nebo Karpači (srv. však i str. 175). Dále určuje Erakton v okolí Ananěva na horním Tiligulu, Vibantavarion u Balty na Kodymě, Klepidavu u sela Studeného v podolské gub., Maitonion v Mohilevu na Dněstru, a Karrodunon v Kamenci Podolském. Metropolis klade ke vsi Běloozerce v deltě Dněpra na západ od Chersona (místo to bylo dříve při samém ústí), Niosson ke vsi Nikolskému na Ingulci, v němž Braun vidí Ptolemaiovo západní rameno Dněpra, Serimon v kolonii Mühlhausendorf (nad Berislaví), Saron na ves Nižnij Rogačik nebo Babinou, Amadoku k selu Velké Znamence (l. c. str. 172 doplňuje lokalisaci k Mamajevu Gorodišti), Azagarion k Malé Znamence proti Nikopoli, Sarbakon v okolí M. Alexandrovky nebo ke vtoku Visuna, Leinon ke Krivému Rogu nebo k Zagrodovce. Je-li však v pravém ramenu Dněpra dlužno viděti Bug, klade Braun (l. c. 216) Niosson na Nikolajev při vtoku Ingulu, Sarbakon k Vozněsensku, Leinon k Olviopoli. O lokalisacích osad na Karkinitu, pro nás nedůležitých, vykládá Braun na str. 222. O *Miščenkově* ztotožnění osad na Dněpru srv. Чтенія Общ. Нест. 1888 II. 97.

správné lokalisace, jednak pomocí jiných zpráv historických a stránky jazykové — aspoň pravděpodobné představy o tom, co v nich asi bylo národnosti slovanské, a vyjmouti tak z Ptolemaiových zpráv o národěch v Sarmatii, které jinak národnosti nijak nerozlišují, vše, čím Ptolemaios přispívá k starým slovanským dějinám. Že beze zpráv o Slovanech není, je zjevno každému, kdo s námi uznává, že v II. stol. po Kr. již valná část právě jeho Sarmatie, a to při nejmenším celý západ její, osídlen byl Slovany.

Ale dříve, než k podrobnému rozboru přistoupíme, dlužno si dobře uvědomiti ještě jednu věc, jež je pro kritiku a analysi Ptolemaia směrodatná, že totiž Ptolemaios nepodal nám popisu současného geograficko-ethnologického stavu Evropy, nýbrž obraz retrospektivní. To bude každému, kdo do Ptolemaia hlouběji nahlédne, ihned zřejmo. Nenalézáme v něm obrazu skutečného ethnologického stavu, v jakém se nalézala Evropa a speciálně zde východní Evropa v II. století po Kr. — ač ovšem i ta doba je zde zachycena —, nýbrž popis, konglomerát zpráv, jež byly vybrány jak z pramenů současných Ptolemaiovi, tak i z pramenů mnohem starších, jejichž podklad v II. stol. po Kr. už neexistoval, a to někdy se svrchovanou nekritičností. Ukáže nám to celá řada detailů. Nesmíme se tedy domnívati, že v Sarmatii vše, co Ptolemaios popisuje, v době jeho existovalo, že všichni kmenové jím uváděni seděli tu vskutku v I.—II. stol. po Kr. To zjistí vždy teprve bedlivá kontrola pomocí jiných současných a pokud možno autoptických zpráv. Za druhé buďme sobě předem vědomi, že jména národů jsou často a silně porušena tak, že jich lze, nejsou-li jinak doložena, užívati k jazykovým výkladům příslušnosti národa jen s největší opatrností a reservou. Postupujeme-li, majíce na paměti tyto dvě věci, zbude nám ovšem ze spousty 61 národů jen menší skupina údajů, jež možno míti za positivní, nové a pro nás důležité. Ale zbude nám přece dosti. Pokusím se o to ve výkladu následujícím.

Zprvu jde nám o řádné vzájemné umístění jmén na mapě Ptolemaiově.

Lokalisaci tuto provésti lze poměrně snadno. Na první pohled vypadá ovšem výčet Ptolemaiův jako spousta jmen pustě, bez ladu a skladu vedle sebe nakupených, ale přihlédneme-li blíže, poznáme — což jest ostatně přirozeno —, že Ptolemaios při výčtu svém nepočínal si bez pořádku, nekladl jmen vedle sebe, jak mu na mysl připadla, nýbrž přidržoval se jistého postupu, a to

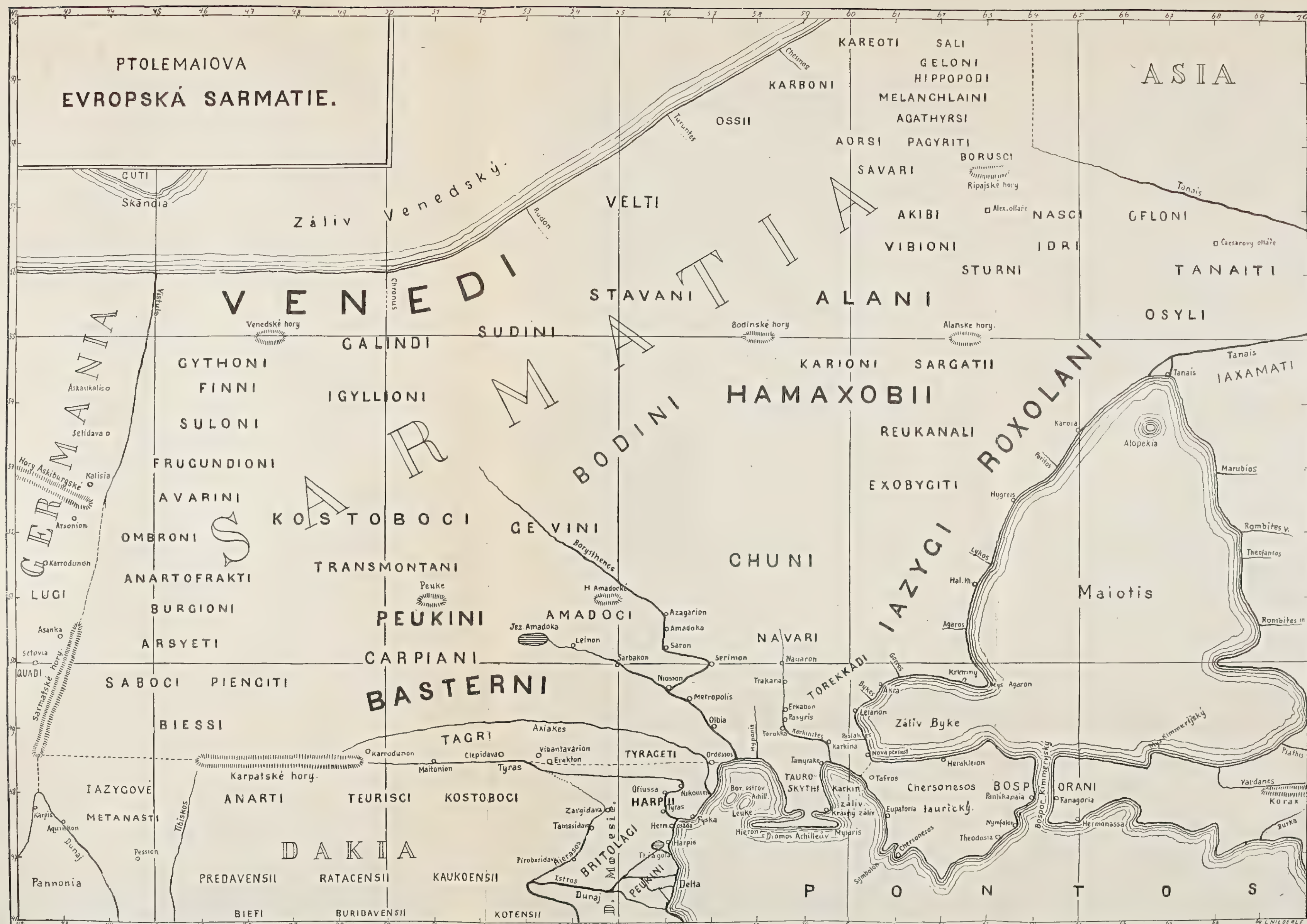
patrně podle zápisů své předlohy. Z ní vypisoval jména v jistém pořádku za sebou, v jakýchsi řadách nebo-li pásech, počínaje pásem táhnoucím se podél Baltu a pak podél Visly ke Karpatům. Přidržíme-li se toho a rekonstruujeme-li si na území jeho Sarmatie tyto pásy, zanášejíce jména podle pořadí do mapy, dostaneme rozložení kmenů, které patrně odpovídá tomu, jež měl před očima na své předloze Ptolemaios. Tímto způsobem jsem také rekonstruoval obraz, jejž na připojené mapě předvádím. Na něm k uvedeným 61 kmenům v Sarmatii připojil jsem i kmeny, které uvádí Ptolemaios na jiném místě svého díla v severním koutě Dolní Moesie, rozloženém mezi čarou od Dněstru k Olbii, Pontem, dolním Istrem a Hierasem, totiž kmeny Peukinů, Britolagů, a Harpiů. Souvisí úzce s výkladem Sarmatie.

Největšími národy (ἔθνη μέγιστα) v Sarmatii jmenuje Ptolemaios na prvém místě na severu Venedy, u Karpat Basterny a Peukiny, na Pontu Jazygy, Roxolany a za nimi ve vnitrozemí Hamaxobie a Alany. Všichni ostatní kmenové označeni jsou výslovně jako menší (ἔθνη ἐλάττονα).

Prvním velkým národem jsou Venedové (Οὐενέδαι), sedící po celé zátoce Venedské (πάρ' ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον), v nichž v souhlasu se všemi jinými zprávami o Venedech u Baltu viděti musíme Slovany. (Srv. str. 186, 196). Setkáváme se zde u Ptolemaia poprvé s epithetem »velký, mnohočíselný národ«, které později se stalo typickým ve zprávách o Slovanech, a je dobře už pro výklad Ptolemaia míti toto epitheton na mysli. Tito Slované seděli po celé zátoce Venedské, totiž celém severním pobřeží sarmatském na východ od Visly[1]). Jak hluboko šli do vnitra země, Ptolemaios nevykládá; z toho však, že pod nimi mezi pobřežím Baltu a horami Karpatskými uvádí celou řadu menších kmenů, ba docela i velký kmen Bastarnů a Peukinů, vykladatelé dosud soudili, že Venedy dlužno umístiti jen úzkým pásem podél pobřeží baltického, — a okolnost ta zavdala zase Müllenhoffovi podnět k příkrému odsouzení Ptolemaia, neboť podle jeho domnění v době té Slované na Baltu nebydlili a bydliti nemohli, právě tak jako Finové nebyli při Visle[2]).

Vykládám zprávu Ptolemaiovu jinak a zamítám úplně Müllenhoffovu domněnku, že by zde byl Ptolemaios vědomě mapu falšoval.

[1]) O Venedském zálivu srv. napřed str. 179 a Star. zprávy 40 sl.
[2]) D. A. II. 17. Srv. napřed citát v pozn. 2 na str. 352.

PTOLEMAIOVA
EVROPSKÁ SARMATIE.
ASIA
SARMATIA
GERMANIA
VENEDI
Záliv Venedský.
Skandia
GUTI
KAREOTI
SALI
GELONI
HIPPOPODI
MELANCHLAINI
AGATHYRSI
KARBONI
OSSII
AORSI
PAGYRITI
BORUSCI
SAVARI
Ripajské hory
VELTI
AKIBI
NASCI
GELONI
VIBIONI
IDRI
STURNI
TANAITI
Tanais
STAVANI
ALANI
OSYLI
Venedské hory
Bodinské hory
Alanské hory.
SUDINI
GALINDI
GYTHONI
FINNI
IGYLLIONI
SULONI
KARIONI
SARGATII
HAMAXOBII
BODINI
ROXOLANI
IAXAMATI
REUKANALI
FRUGUNDIONI
AVARINI
EXOBYGITI
KOSTOBOCI
GEVINI
OMBRONI
TRANSMONTANI
CHUNI
IAZYGI
ANARTOFRAKTI
LUGI
BURGIONI
PEUKINI
AMADOCI
Maiotis
ARSYETI
NAVARI
CARPIANI
SABOCI
PIENGITI
BASTERNI
TOREKKADI
BIESSI
TAGRI
Záliv Byke
TYRAGETI
Karpatské hory
IAZYGOVÉ
ANARTI
TEURISCI
KOSTOBOCI
HARPII
TAURO-SKYTHI
Chersonesos
taurický
BOSPORANI
METANASTI
DAKIA
BRITOLAGI
PEUKINI
PREDAVENSII
RATACENSII
KAUKOENSII
BIEFI
BURIDAVENSII
KOTENSII
Pannonia
Dunaj
Delta
PONTOS
Borysthenes
Olbia
Metropolis
Tyras
Maitonion
Karrodunon
Axiakes
Alopekia
Karkina
Theodosia
Pantikapaia
Fanagoria
Hermonassa
Korax
Kalisia
Askaukaliso
Setidava
Arsonion
Karrodunon
Asanka
Setovia
QUADI
Jez. Amadoka
Peuke
Leinon
Sarbakon
Niosson
Serimon
Nauaron
Azagarion
Amadoka
Saron
Trakana
Erkabon
Pasyris
Karkinites
Tamyrake
Leuke
Hieron
Dromos Achilleův
Eupatoria
Nova pevnost
Herakleion
Tafros
Nymfaion
Bospor Kimmerijský
Kremny
Agaros
Lykos
Hygreis
Karoia
Marubios
Rombites v.
Theofantos
Rombites m.
Vardanes
Burka
Prathes
Tamasidava
Zargidava
Piroboridava
Hierasos
Istros
Pession
Aquincon
Karpis
Tibiskos
Hory Askiburgské
Sarmatské hory
Ofiussa
Nikonion
Harpis
Thragola
Ordessos
Hypanis
Mys Kimmerijský
Caesarovy oltáře
Alex. oltáře
Chronus
Vistula
Rudon
Turuntes
Chesinos
L. NIEDERLE

Máme-li na vědomí představu o prvotním rozsazení a šíření Slovanů ze Zakarpatí, čteme-li u Ptolemaia Venedy označeny za jeden z největších národů v Sarmatii a vidíme-li, jak později v VI. stol., souhlasně s tím líčeni jsou Slované jako národ nesčíslný [1]), pak ovšem není ani pomyšlení, abychom tytéž Venedy v době I.—II. stol. po Kr. usazovali jen na místo úzké a nepatrné ve smyslu Ptolemaiovy lokalisace, nehledě zatím k otázce, kde toto místo bylo. Zdravý rozum vnukne každému přesvědčení, že jistě Slované byli už v jeho době národem velkým, jenž rozlohou a počtem nemohl se lišiti mnoho od Slovanů doby Jordanovy a Prokopiovy a jenž ovšem nebyl také již jednotný, nýbrž skládal se z řady menších kmenů, jejichž první společné jméno, jak jsme už napřed str. 187 sl. prokázali, bylo právě kollektivní jméno Venedů, Vendů, povstalé u západních sousedů. My tedy musíme už pro dobu Ptolemaiovu, chceme-li rozumně a pravděpodobně souditi, připustiti pro Zakarpatí a Závislí veliký slovanský národ, skládající se z mnoha kmenů, — to jest náš axiom při rozboru Ptolemaia. A čteme-li nyní u Ptolemaia, že za Vislou seděl za jeho doby »velký národ Venedů« při ohybu Baltického moře od Visly až k zálivu Rižskému, tu smíme vyložiti zprávu tu rozumně a pravděpodobně jen v ten smysl, že Ptolemaios resp. jeho zpravodaj slyšel o velkém národu Venedů v Závislí, slyšel pak ještě řadu jmen drobných kmenů tamže, a že obě skupiny i Venedy i řadu menších kmenů souřadně vedle sebe zapsal, nevěda, že jméno Venedů je pojem souborný a nadřaděný skupině jmen menších kmenů, a nevěda, že vlastně jméno Venedů zahrnovati má v sobě celou řadu jmen menších kmenů za Vislou od Baltu až ke Karpatům. Proto, zkonstruujeme-li správně ethnologickou mapu Ptolemaiovu, musíme výrok »Venedové po celé zátoce Venedské« přijmouti tak, že jméno Venedů zaneseme jako jméno souborné od zátoky Venedské až na jih ke Karpatům. (Srv. dále mapu opravenou.) Těmto horám náleží podle všeho i název »*Οὐενεδικὰ ὄρη*« (Ptol. III. 5, 5) a ne nějakému vymyšlenému neexistujícímu horstvu nedaleko břehů moře

---

[1]) *Prokopios* B. Goth. III. 14 *διὸ δὴ καὶ γῆν πολλήν τινα ἔχουσι· τὸ γὰρ πλεῖστον τῆς ἑτέρας τοῦ Ἴστρου ὄχθης αὐτοὶ νέμονται.* IV. 4. *καὶ αὐτῶν (Οὐτιγούρων) καθύπερθεν ἐς βορρᾶν ἄνεμον ἔθνη τὰ Ἄντων ἄμετρα ἵδρυνται.* Jordanis Get. V. 34: per immensa spatia Venetharum natio populosa consedit.

Baltického nebo pohoří Valdajskému[1]). Že jedině tento výklad je nenásilný a správný, dosvědčuje Tacitus, jenž oblast Venedů vymezuje právě tak široko: jednak Vislou a Finy u Baltu, jednak sídly Peukinů a Bastarnů, kteří seděli v té době mezi východními Karpaty a Pontem[2]).

Jiná jest otázka, zdali slova Ptolemaiova o Venedech »po celé zátoce Venedské« máme vykládati přesně v tom smyslu, že seděli vskutku i na celém pobřeží, a zdali v tom bodu zpráva Ptolemaiova jest správna. Proti ní ozval se právě ostře Müllenhoff poznámkou výše uvedenou. Ale mám i tu odsouzení Müllenhoffovo za nesprávné, upřílišnělé, jak jsem už na jiném místě ukázal[3]). Jakkoliv nelze přesně dokázati sedění Venedů na pobřeží baltickém v I.—II. stol. po Kr., jest přece jen možno a vzhledem k positivnímu názvu »zálivu Venedského«, jejž si Ptolemaios sotva vymyslil, i pravděpodobno, že v době té Slované zde byli. Netvrdím nikterak, že by byli Slované už původně, od pradávna seděli i na březích moře Baltického[4]), neboť pro tak dávnou dobu scházejí nám positivní doklady. Soudím, že spíše seděli na východ od Visly při moři původně kmenové baltští. Ale ani tak nevidím, proč bychom na základě určité zprávy Ptolemaiovy musili zamítnouti výklad, že se Slované v mocném svém vnitřním rozvoji z vnitrozemí posunuli mezi Germany a Litevci k moři o několik století dříve, než se obvykle soudí, a uplatnili se tam tak, že v době Kristově germanští zpravodajové záliv zvali Venedským. Uvažme předně, že Germani neseděli odedávna u Visly, nýbrž že sem přišli teprve v době poměrně pozdní, během I. tisíciletí př. Kr.[5]). Sídla jejich byla původně dále na západě. Kdo seděl v té době od Visly na východ až po záliv Rižský, k němuž zase ještě nedostihli Finnové? Mohli to býti jen kmenové slovanští nebo baltští. Je možno již na základě toho prohlásiti myšlenku,

[1]) Srovn. napřed str. 184 a Star. zprávy 104. Na Valdaj myslí *Kętrzyński* Kl. Ptolem. Germania. na Karpaty současně se mnou i *J. Kulakovskij* (Карта Сарм.)

[2]) Tacit. Germ. 46: nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur latrociniis pererrant. Srv. ostatně i Plin IV. 97.

[3]) Starověké zprávy str. 40 sl. Podobně odsoudil zprávu Ptolemaiovu a sedění Venedů u Baltu zamítl *Kętrzyński* Die Lygier Posen. 1868. 77, *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VII. 615).

[4]) Kraj mezi dolní Vislou a Odrou v kolébku slovanskou zabral *Pogodin* (Ист. слав. пер. 18).

[5]) *Much* Stammeskunde 27, 29, *Kossinna* Idg. Forsch. 1896, VII. 279 sl.

podle níž Slované (umístění více k jihu, Baltové více k severu) pronikli a obsadili břeh při Visle už před Kristem, za nemožnou? Proti tomuto časnému příchodu Slovanů k moři Baltickému nesvědčí žádná přímá zpráva o sídlech Venedů, ba spíše jsou doklady pro něj.

Takovým dokladem jsou mi na př. zprávy starověké o jantaru, jenž přicházel na jih Evropy od řeky Eridanu, ze země Venetů. Přese všechno namáhání a přese všechny pokusy, kterými se různí badatelé snažili tyto staré tradice jinak vyložiti, zůstává po mém mínění přece jen ten výklad nejpřirozenější, podle něhož jádro těch zpráv poutá se k Baltu a zmatení baltických Venedů s Venety adriatickými povstalo teprve později na základě podobnosti obou jmen [1]). Soudím, že se vskutku původně tradice tyto poutají k Venedům baltickým, k Slovanům, a poněvadž hlavní skladiště a emporia jantaru byla u ústí Visly, kamž směřovaly dráhy pozemní, nerozpakuji se zprávy ty míti za jeden z dokladů toho, že Slované už dávno před Kr. měli osazeny břehy při ústí Visly, vsunuvše se sem širokým klínem mezi baltickými kmeny na severu a germanskými na západě.

Rovněž tak soudím, že známou zprávu Cornelia Nepota o Indech zahnaných na břehy záp. Germanie »vi tempestatium ex Indicis aequoribus« lze pravděpodobně vyložiti jedině spojením jmena Indů s Vindy, Venedy, tak že »Indica aequora« značí pravděpodobně totéž, co Ptolemaiův záliv Venedský [2]).

A na konec třetím dokladem je mi sama zpráva Ptolemaiova, kterou bychom směli zavrhnouti s Müllenhoffem jedině tehdáž, kdyby byla prokázána nemožnost tohoto názvu pro I. a II. stol. po Kr. Ale důkaz toho se Müllenhoffovi nepodařil. Je pravda: po době Kristově zúžilo se patrně slovanské osídlení na Baltu. Ze západu zatím přihrnuli se Herulové, Skirové, Gothové, Gepidové, jiní Germani až do kraje na dolní Visle, ze severu pak asi litevské kmeny posouvaly se více na jihozápad tlakem Finů, kteří z jezerní oblasti tlačili se zase k zálivu Rižskému. Ale ani tu netřeba souditi, že Slované byli od moře nadobro odtlačeni. Neboť si musíme zaujetí končin mezi Vislou a Dvinou od germanských kmenů představiti na jisto jen jako ovládnutí země starším obyvatelstvem stále osazené, osazené Litevci na severu,

---

1) Srv. napřed str. 191 sl.
2) Srv. napřed str. 194.

Slovany na jihu. Nepochybuji, že i za panství gotského Baltoslované zůstali seděti při zálivu »Venedském« a že nesprávný je výklad, podle něhož staří usedlí kmenové před Goty ustoupili dále do vnitra země a po odchodu jejich opět se sem vrátili. Proto také mohli kupci a to právě germanští kupci a zpravodajové zcela dobře zváti pobřeží na východ od Visly zálivem Venedským[1]) a Ptolemaia název tento mohl dojíti tím spíše, že za jeho doby němečtí kmenové, hlavně Gotové, postoupili již dále k jihu. Kde tedy našel Müllenhoff křiklavou chybu, vidím spíše údaj správný. Zprávu Ptolemaiovu o Venedském zálivu nemůžeme odhoditi mezi Ptolemaiovy nesprávnosti, již proto ne, že jí neodporuje žádná jiná zpráva současná o sídlech Venedů. Plinius uvádí je u dolní Visly, Tacitus v celém kraji mezi Finy a Peukiny (srv. texty na str. 187). Teprve příchodem a tlakem Finů od severu a po odchodu celé řady germanských kmenů z končin mezi Odrou a Vislou nastaly zde pohyby, jimiž se Slované dostali v masse na západ od Visly a za nimi Venedský záliv zaujali kmenové baltští.

Druhým a třetím velkým kmenem v Sarmatii Ptolemaiově jsou B a s t a r n i a P e u k i n i (*Βαστέρναι, Πευκῖνοι*). Podle výkladu, jejž jsme podali napřed v kap. VIII. (str. 292 sl.), byli oba kmenové původu germanského a Peukini větví Bastarnů, kteří přišli ke Karpatům v době neznámé, nejspíše mezi polovinou V. a III. století, neboť u Dunaje objevili se už před r. 230 př. Kr. Od té doby účastnili se stále bojů na Dunaji (srv. str. 302, 338, 339), až byly zbytky jejich od císaře Proba přesazeny r. 279 kamsi na Balkán. Podle celé nám známé historie Bastarnů není možno, aby jako národ veliký ještě v II. stol. po Kr., tedy v době, kdy Ptolemaios psal, existovali na sever od Karpat.

[1]) Ve svých Starověkých zprávách str. 41 uvedl jsem ještě jeden možný doklad na obranu správnosti zprávy Ptolemaiovy o zálivu Venedském. Opíral jsem se o doměnku prof. Zubatého, podle něhož byl ještě v době Kristově jazyk kmenů baltských tak blízký slovanskému, že si obě skupiny navzájem rozuměly. V očích cizinců, Germanů, mohli pak přirozeně oba kmenové platili ještě za jeden velký národ a zahrnováni býti pod jedno jméno Venedů. Soudil jsem tedy, že snad původně pojem Venedů, Vindů pro Germany i Římany zahrnoval celou baltsko-slovanskou skupinu národů a že v tom smyslu může býti také pojímáno jméno zálivu Venedského, jak je podle staré tradice slyšel a zapsal ještě Ptolemaios. Výklad tento, jejž ostatně už dříve vyslovil *Maretić* (Slaveni 18) a současně podal i *Braun* (Разысканія I. 331), byl však prof. *Brücknerem* zamítnut (Arch. sl. Phil. XXII. 246). Srv. i poznámku *Sobolevského* ve Věstníku SS. IV. 23.

Nanejvýše byly tam jen zbytky. Proto dlužno údaj Ptolemaiův míti jen za chybný anachronismus, povstalý tím, že údání o sídlech Bastarnů vypsáno bylo z nějakého staršího pramene. Sídla Bastarnů nemohla se v době té rozkládati tam, kam je Ptolemaios zanesl, a při správné rekonstrukci dlužno Bastarny vymýtiti ze Zakarpatí a posunouti je jižněji k Dunaji. Rovněž tak dlužno úplně vyškrtnouti Peukiny, pokud jsou Ptolemaiem v Sarmatii umístěni tak, že vlastně sídla jejich objevují se na sever od Bastarnů. Peukini těmito končinami sice jednou šli (snad je zápis Ptolemaiův na to upomínkou), ale už v starších hodnověrných zprávách připomínají se jen na ostrově *Πεύκη* v deltě Dunajském.[1]) Tam je umístil Strabon (VII. 4, 17 *οἱ δὲ τὴν Πεύκην κατασχόντες τὴν ἐν τῷ Ἴστρῳ νῆσον Πευκῖνοι*, srv. VII. 3, 15), a tam také je správně umísťuje Ptolemaios na jiném místě své geografie, totiž v popisu Dolní Moesie, slovy: *ὑπὸ δὲ τὸ στόμα τὴν Πεύκην* (*τοῦ Ἴστρου*) *Τρωγλοδύται, τὰ δὲ στόματα Πευκῖνοι κατέχουσι* (III. 10. 4). Toto umístění je správné, to dlužno podržeti, prvé však z opravené mapy musí odpadnouti právě tak, jako horstvo *Πεύκη* [2]).

Rovněž a z téhož důvodu dlužno opraviti udaje o následujících velkých kmenech ve vnitru a v jihu Sarmatie: Jazygech, Roxolanech, Hamaxobiech a Alaunech. Jazygové (*Ἰάζυγες*), kteří spolu s Roxolany položeni jsou Ptolemaiem na břehy moře Maiotského, podle všeho, co odjinud víme (srv. str. 327), nebyli už v II. stol. po Kr. v tomto území a umístěni jsou zde opět jen výpisem z některého pramene staršího. Neboť, jak jsem napřed vyložil, Jazygové, jeden z hlavních kmenů sarmatských, byli sice původně v těchto končinách — vždyť přišli ze Zádoní —, ale už během poloviny I. století po Kr. přestěhovali se k dolnímu a střednímu Dunaji. Tam je znají prameny počínaje r. 50 po Kr. U Maiotidy jich už nebylo a proto dlužno i Jazygy ze Sarmatie Ptolemaiovy vypustiti. Rovněž umístění Roxolanů (*Ῥωξολανοί*) je velmi pochybné a nejspíš anachronistické. Víměť z řady zpráv (srv. str. 328), že i tento kmen hnul se ze starších svých sídel mezi Dněprem a Donem dále na západ a k dolnímu Dunaji,

---

[1]) O ostrovu Peuke srv. napřed pozn. 1. na str. 361, dále Starov. zprávy 27.

[2]) Sveden byv tímto umístěním Peukinů, Ptolemaios lokalisoval nad ně chybně i hory Peuke (*Πεύκη ὄρος* 51°—51°), v nichž však nutně musíme viděti jen některý výběžek východních Karpat mnohem jižněji položený. Srv. str. 183.

a víme, že už za Nerona římská vojska odrážela jejich útoky. Za válek Marka Aurelia objevují se podle Jazygů i v Uhrách.

Otázku, umistil-li Ptolemaios správně Alany (*Ἀλαῦνοι*), třetí velký sarmatský kmen, do vnitra Sarmatie, je tíže rozhodnouti. Müllenhoff je vyloučil a s nimi i hory Alanské (*τὸ Ἀλανὸν, Ἄλαυνον ὄρος*), soudě, že patří do Uralu [1]), Jul. Kulakovskij zase sídla jejich připoutává k severnímu svahu Kavkazu [2]). Ale zůstává přes řadu dokladů, jež svědčí pro poslední mínění, vždy ještě možno, že Ptolemaiův zápis je správný. Ač je v té době na severu ve vnitru Rusi nemůžeme nijak doložiti, víme přece, že se účastnili s řadou zakarpatských kmenů válek markomannských (srv. citáty uvedené na str. 330), a ostane vždy přípustno, že tato část Alanů ze Zádoní pronikla před tím hlouběji do vnitrozemí a v době té Ptolemaiem nebo některým jeho zpravodajem zde byla zaznamenána. Z důvodu toho bych jich nevylučoval, ale ovšem také neposouval tak vysoko, kam by jinak umístění »Alanských« hor ukazovalo, totiž na vysočinu Valdajskou (srv. str. 185).

Zato klidně můžeme opět z mapy Ptolemaiovy vypustiti poslední velký kmen Hamaxobiů (*Ἁμαξόβιοι*), neboť je zjevno, že máme před sebou jen epitheton některého ze starých kmenů v Sarmatii žijících, jež Ptolemaios buď omylem sám z některého pramene převzal a uvedl znovu jako speciální jméno kmenové, nebo už některý starší pramen před ním [3]). Analogických dokladů změn podobných epithet ve jména kmenová máme právě ze starších pramenů o Sarmatii celou řadu, srv. na př. epické *Γαλακτοφάγοι, Ἱππημολγοί, Ἄβιοι, Λιμναῖοι, Ἀγανοί* a u Ptolemaia v asijské Sarmatii *Ἱπποφάγοι, Φθειροφάγοι* atd. [4]) Správněji pojal Hamaxobie autor originálu mapy Peutingerské, neboť uvádí je nad středním Dunajem opět jen jako epitheton Jazygů: AMAXOBII SARMATE (segm. VII).

Přihlédneme-li nyní, nač jsme po analysi a kritice první části ethnologického výčtu Ptolemaiova přišli, vidíme zajímavý a důležitý zjev: všichni velcí národové, jež vyčítá Ptolemaios v Sarmatii, odpadají až na Venedy a snad

[1]) *Müllenhoff* DA. III. 94, 99.

[2]) *Kulakovskij* Аланы 13. sl. Srv. napřed pozn. 3 na str. 330.

[3]) Strabon užívá epitheta *ἁμάξοικοι* o Skythech a Sarmatech (VII. 3. 2.) vedle toho však i terminu *Ἁμάξοικοι* v kollektivním významu ethnologika (II. 1, 26; VII. 2, 4. VII. 3, 7; XI. 2, 2). Srv. str. 256.

[4]) Srv. napřed str. 256 a 216.

i Alany. Na jisto zůstávají pro celý západ Sarmatie jen Venedi-Slované velkým národem, který tam vskutku byl; na východě existence Alanů není už tak zaručena, jako existence Venedů mezi Vislou, Baltem a horami Karpatskými. To je první důležitý a, myslím, positivní výsledek zpráv Ptolemaiových.

Po výčtu velkých národů následuje u Ptolemaia výčet 54 kmenů »menších«, a to nejdříve řada kmenů sedících podél Visly počínaje od dolního toku nahoru směrem k horám Karpatským.

Prvním kmenem po Venedech u moře jsou Gythonové (*Γύθωνες*) — podle všeho týž německý kmen, jehož pozdější obvyklý název řecký zněl *Γόθοι*, lat. Gothi, Goti. — Ptolemaiovské formě jména odpovídá Pliniem ze zpráv Pytheových zachovaná forma Gutones (Plin. IV. 99, XXXVII, 35). Je to forma správnější, neboť odpovídá přímo původnímu názvu domácímu Gut-þiuda, jak je doložen v zlomku gotského kalendáře ze IV. století [1]) a v staré formě slovanské *Гътинъ, Гъте[2]). Gythonové Ptolemaiovi jsou tedy Gotové, ale vypsaní zde z pramene jiného, než byl ten, z něhož vzal totožné *Γοῦται* pro Skandinavii (II. 11. 16.). Všechny výklady, jež v Gutonech Pliniových (Tacitových Gotonech Germ. 44) a v Gythonech Ptolemaiových hledaly kmen původu jiného, a to buď Litevce [3]) nebo docela staré slovanské obyvatele pozdějšího Gdanska [4]), mám za nesprávné a nepřípustné.

Gotové jsou po Bastarnech a Skirech druhý velký kmen německý, jenž vstoupil v úzké a předůležité styky se Slovany. Označili-li jsme vpád Bastarnů za první nám historicky známý politický dotyk Slovanstva s Germanstvem, příchod Gotů byl druhým, neméně význačným projevem odvěkého boje obou světů národních, a hledíc k tomu, že máme o něm více určitějších a podrobnějších zpráv, i projevem v starověkých dějinách nad jiné důležitým.

Gotové vyšli od západních břehů Baltického moře, prošli nejen válečně samými útrobami Slovanstva, dříve než se dostali do pozdějších sídel u Pontu a na Balkáně, ale oni, jak určitě víme, po delší dobu i politicky ovládli všechny kmeny slovanské [5]),

[1]) Srv. *Bernhardt* Vulfila oder die got. Bibel. Halle 1875 604.

[2]) Letopis Kijevský k r. 862.

[3]) Srv. u *Kaulfussa* Slawen 44.

[4]) *Šembera*, Záp. Slované (Vídeň 1868) 93.

[5]) Jordanis Get. 119. Hermanaricus in Venethos arma commovit, qui quamvis armis despecti, sed numerositate pollentes primum resistere conabantur. Sed . . . . tamen tunc omnes Hermanarici imperiis servierunt.

až jejich vládu zlomil útok Hunnů. A nejen politicky, i kulturně na ně velice působili! Ale o tom všem zde blíže vykládati není na místě. Postup Gotů mezi Slovany a k břehům Pontu proveden byl v II.—III. stol. po Kr. a jest úzce spojen teprve s rozvojem východních Slovanů po době Ptolemaiově, jejž sledovati budeme ve IV. díle těchto Starožitností. V době, kdy Ptolemaios skládal svoji geografii, styk Gotů se Slovany teprve nastával. U Ptolemaia vidíme je totiž na pravém břehu Visly, kterou asi krátce před tím překročili.

Na rozdíl od mínění Müllenhoffova i jiných a v souhlase s tím, co jsem nahoře o Venedech u Baltu vyložil, soudím, že Gotové, kteří ze Skandinavie přešli na protilehlou pevninu německou [1]), neseděli na východ od dolní Visly už v době před Kristem, nýbrž z počátku na západě. Odtud tlakem a šířením celého Germanstva dostali se do dalšího pohybu, ale přešli do končin zavislanských teprve v II. století po Kr. Pliniovi Gutones (IV. 99) a Tacitovi Gotones (G. 44) sedí ještě na západě. Naopak zase zpráva Julia Capitolina, že podnětem k válkám markomannským byl tlak způsobený na severu pohybem barbarů (vita Marci 14), souvisí patrně s pohybem Gotů za Vislu.

Rovněž nevidím po tom, co jsem na str. 377 vyložil, rozporu a chyby v tom, že Ptolemaios Goty zapsal pod Venedy, což Müllenhoff má Ptolemaiovi tak za zlé.

Müllenhoff se domníval, že v době I.—II. stol. po Kr. ovládli germánští Gotové už celé Závislí, sedíce zejména na pobřeží baltském, a proto nechtěl připustiti existenci Venedů na Baltu a vůbec nemohl si srovnati sedění velkého národa slovanského a velkého národa gotského — neboť že byl mocný a četný, ukazuje jeho pozdější historie, — na jednom území za Vislou. Odtud vyprýštil jeho příkrý soud o této části práce Ptolemaiovy.

Měl jsem však již příležitost poukázati na to, že pojímám tyto výboje germanské vůči Slovanům jinak (tak na př. nahoře při výkladu o příchodu Bastarnů na str. 299). Co o těch jsem pověděl, platí ve stejné míře i o Gotech za Vislou. Nepochybuji, že příchod a panství Gotů značilo jen ovládnutí kmenů starších, slovanských a litevských, kteří i za panství gotského zůstali zde

[1]) Vyložím také na příslušném místě, z jakých důvodů nemohu přistoupiti na nové výklady Braunovy (Разысканія I. 327 sl.), podle nichž Gotové vyšli od horní Visly k severu, a proč přidržuji se staršího mínění o východisku severnějším.

seděti. Příchod Gotů podobně jako Bastarnů nemusil přivésti vytištění ani všeho staršího, domácího obyvatelstva ani z celého území, do něhož by se byl starý lid vrátil teprve po odchodu Gotů. Toto pojímání je příliš umělé. Jsem rozhodně jen pro vrstvu gotskou na litvoslovanské[1]), a v tom smyslu zapsal jsem také jméno Gotů na rekonstruovanou mapu doby Ptolemaiovy přes jméno Venedův. Při tom ovšem nevylučuji, že by jednotliví menší kmenové nebyli opustili omezených míst, a že by vůbec příchod Gotů nezpůsobil velký rozruch a daleko se nesoucí hnutí mezi Slovany. Ale na tom trvám, že největší část Slovanů zůstala při tom, jak přirozeno, v starých sídlech seděti.

Představa ta zůstává v úplné shodě i s novými výsledky studií linguistických o kulturních a jazykových stycích, které se objevují mezi Goty na jedné a Slovany, Litevci a zejména Finy na druhé straně[2]). Panství a tím i vliv gotský mohly za těch poměrů zasahati vysoko až do samého území finského v Pobaltí a v Bělorusi.

Je-li Ptolemaiovo umístění Gotů vedle Venedů v Závislí s našeho hlediska správné — Ptolemaios pouze nedovedl superposici obou kmenů vyjádřiti tak, jak my ji vyjadřujeme —, přihodil se mu na jisto hrubý omyl s umístěním Finů (*Φίννοι*), které, jak z mapy vidno, položil u Visly pod jméno Gythonů. Tito Finové jsou patrně totožni s Finy celé další historie východní Evropy[3]) a rovněž i s Fenny, které v Závislí jmenuje Tacitus (Germ. 46), jenom umístění jejich nutno opraviti. Finové nedostihli Visly a nemohli žádným způsobem seděti při ní v době Ptolemaiově, leda bychom na mysli měli jen výbojný jakýsi útržek velikého národa finského, který už v té době ovládal celý sever

---

[1]) Tak i *Braun* správně soudí (Разысканія I. 331 sl.)

[2]) Srv. práci *V. Snellmanna* o staré historii baltických Finů (Suomen muinais. yhdistiksen Aikakauskirja, Helsingfors 1896, něm. résumé str. 139 sl.). a *A. Thomsena* Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske (Kjöb. 1869, něm. od Sieverse. Halle 1870) a téhož Beröringer mellem de finske og de baltiske sprog (Kjöb. 1890).

[3]) Nový překvapující výklad podal prof. *A. Sobolevskij* v kritice I. svazku mých Starožitností v ЖМНП 1902 VI. 392. Zde Sobolevskij jméno *Φίννοι* u Ptolemaia i Fenni u Tacita vykládá za variant jména Vened, povstalý v ústech baltických Finů, příbuzný dnešnímu finskému názvu pro Slovany — *Ven.* Ale nemohu se přece odhodlati, abych jej přijal, neboť topografická chyba, kterou jsme nuceni u Ptolemaia opraviti, je daleko vyvážena úplnou shodou starého jména se jménem Finů. Nemožný však není.

a značnou část východní Rusi. To by byl však výklad umělý, ničím jiným neodůvodněný. Zde se patrně přihodil Ptolemaiovi omyl. Ptolemaios, vypsav z některého neznámého pramene staršího [1]) zprávu o Finech v kraji na východ od Visly a neznaje blíže jejich sídel, chybně je položil k Visle a chybně (podobně jako Goty) přiřadil mezi kmeny »menší«. Proto je nutno na mapě Ptolemaiově vzíti Finy od Visly a dáti dále na sever.

Pod Gythony a Finy jmenuje Ptolemaios podél Visly směrem nahoru tři kmeny: Sulany, Frugundiony a Avariny při pramenech Visly.

Jméno Sulanů (*Σούλανες*) — tento tvar jména mám za správnější než obvyklý *Σούλωνες* [2]) — bylo by lze nejlépe odvoditi od jména řeky Suly, od níž by slov. forma Sulan odvozena byla tak, jako jméno historických Vislanů od Visly, Bužanů od Bugu. Vzhledem k tomu, že zde za Vislou nutně smíme počítati především s kmeny slovanskými, není zajisté tento výklad pravděnepodobný. Závadou je jen, že v těchto místech o nějaké řece Sule historická geografie neví, znajíc Sulu jen v gubernii vilenské a poltavské [3]) a Solu mnohem výše u Krakova, Sulu malý přítok Popradu, pak Solu, přítok Dněpru v gub. smolenské.[4])

Na spojení Sulanů se Solou (čímž by ovšem Sulani byli posunuti k pramenům Visly) ukázal Müllenhoff.[5]) Ale ačkoliv je konec konců zamítl, vrátil bych se k němu z jednoho závažného důvodu: je totiž vskutku možno i z jiného důvodu pozměniti Ptolemaiovo umístění Sulanů a posunouti je mnohem dále k jihu. Uvážíme-li, že vedle sousedních Frugundionů a Avarinů, zapsaných Ptolemaiem na pravém břehu Visly, nalézají se u jednoho z jeho předchůdců, Plinia, naproti na levém břehu dva vandilští kmenové Burgodiones a Varinnae [6]), při čemž Burgodiones zastupuje

[1]) Z Tacita ne, neboť, nehledíc k jiné formě jména (Fenni), Tacit správně klade Finy až za Venedy l. c.: Veneti .... nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum et montium erigitur latrociniis pererrant.

[2]) Tvar *Σούλανες* mají i nejlepší rukopisy podle Müllerova výčtu. Srv. napřed str. 367. Ed. princeps má *Βούλανες*.

[3]) Sem na východ Sulany, odvozujíce je od jedné z těchto Sul, kladli *Šafařík* (SS I. 237, ač spíše byl pro výklad jiný), *Eichwald* (Alte Geographie 457), *Maretić* (Slaveni 19, od poltavské).

[4]) Srv. k tomu ještě Solanku, přítok Może v okrese boryslavském a Solćzu, přítok Nidzice v okrese miechowském.

[5]) DA. II. 79, 81. Jiný výklad viz l. c. II. 23.

[6]) Plinius IV. 99. Germanorum genera quinque: Vandili, quorum pars Burgodiones, Varinnae, Charini, Gutones. — Burgundi na východě Germanie

obvyklé jméno germanských Burgundů, jejichž sídla ve východní Germanii při Visle jsou i jinak doložena, pak není pro mne pochyby, že Ptolemaios dvojkmen Burgundů-Varinů buď sám omylem přenesl na východ Visly, nepoznav, že *Φρουγουνδίωνες* je jen pokažená forma jména Burgundů, které už sám vedle na druhý (levý) břeh Visly byl zapsal (II. 11, 8), nebo je tam už našel v některém ze svých pramenů. [1]) Potom však Frugundioni a Avarini do Závislí asi nepatří, a prostora za Vislou se vyprázdní; není tedy nemožno, že Sulani patřili nahoru a že jen tím oddáleni byli od pramenů, že Ptolemaios mezi ně a následující Ombrony vsunul nesprávně Burgundy a Variny. Ba je konec konců možné, že celý Pliniův výpis Vandilů při západním břehu Visly dostal se omylem u Ptolemaia na levý, vždyť vidíme, že jen pořádek je pozměněn a na místě Charinů že zapsáni jsou Finové. Srovnejme:

Plinius:	Visla	: Ptolemaios
Gutones		*Γύθωνες*
Charini		*Φίννοι*
Varinnae		(*Σούλανες*)
Burgodiones		*Φρουγουνδίωνες*
		Αὐαρινοί

Je možno, že vlastně celý tento řetěz, ani Gythony nevyjímajíc dlužno prostě ze Závislí vyjmouti. Jen Venedi a Sulani tam najisto ostanou.

Domněnka mnohých, že Sulani Ptolemaiovi nejsou nic jiného než slovanští Polané pozdějších středověkých pramenů [2]), je sice velmi svůdná, majíc pro sebe nejen topografickou lokalisaci, ale i formu ***Βούλανες***, užitou v prvním Ptolemaiově vydání, — ale

---

doloženi jsou ještě samým Ptolemaiem *Βουργοῦνται* (II. 11, 8, 10). *F* do jména Ptolemaiova dostalo se na místě *B* buď pokažením nebo prostě tím, že zastupuje řecký zvuk *bh* hláskou φ.

[1]) Podobně soudí *Müllenhoff* DA. II. 79, po něm *Tomaschek* (Gött. Gel. Nachr. 1888, 304), *Dzieduszycki* (Wiadomości 341), *Braun* (Разысканія I. 60 sl.), *Holz* (Beiträge zur d. Alterthumskunde I. 52), *Hirt* (Beitr. z. Gesch. d. d. Spr. XXI. 132, 135). Různé a podivné výklady *Muchovy* viz v Beiträge XVII. 41, Stammsitze 41, Zs. f. d. Alterth. 1895, 24. Na posledním místě str. 26 vykládá jméno Avarinů ve smyslu »junge Eber« (srv. lat. *aper*, *aprinus*).

[2]) Tak vykládal, pokud vím, už r. 1687 Chr. *Hartknoch* (De resp. Pol. I. 2 § 1), v novější době *Šafařík* (SS. I. 237), *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VII. 597, 610, Славяне I. 7), *Nehring* (Schles. Vorzeit 1888. IV. 82), *Šembera* (Záp. Slované 95), *Dzieduszycki* (Wiadomości 341).

přednosti jí před výkladem jména od ř. Suly dáti přece nemohu.[1] Všechny rukopisy Müllerem použité a citované mají jen tvar *Σούλανες* nebo *Σούλωνες*, a starý vydavatel mohl sice míti k ruce rukopisné *Βούλανες*, ale mohl také sám, sveden identifikací s Polany a středověkými tvary jejich jmen, tuto formu z rukopisu emendovati. Ovšem, kdyby nám některý nově použitý dobrý rukopis čtení *Βούλανες* zaručil, neváhal bych ve jméně viděti první historické vystoupení Polanů. Jiné výklady však vůbec zamítám, jako Zeussovu a Drinova emendaci jména v Borany [2]), o jichž útocích na Balkán zmiňuje se Zosimos (*Βορανοί* I. 27, 31), nebo nový výklad R. Mucha, jenž je zase ztotožňuje se Skiry, vykládaje jméno z germ. ve smyslu »sordidi« [3]).

F r u g u n d i o n i (*Φρουγουνδίωνες*) a A v a r i n i (*Αὐαρινοί*, jiná čtení viz na str. 367) sedí u Ptolemaia za Sulany na pravém břehu Visly. Ale jak jsme právě viděli, jména obou jsou tak blízká s jmény vandilských Burgundionů a Varinů na levém břehu Visly, že se podle všeho dostali na druhou stranu jen omylem. Proto je ze Závislí vypouštím.

Jinak vykládala řada slovanských historiků, u nichž snaha nalézti u Ptolemaia co nejvíce Slovanů našla si cestu i k těmto dvěma kmenům. Setkáváme se tu především s výkladem, podle něhož Ptolemaiovi Frugundioni nemají ničeho společného s německými Burgundy, ale zato totožni jsou s domněle slovanskými Urugundy [4]), kteří se ve výbojích gotských spolu s Borany a Karpy objevují později při březích Černého moře a na Balkáně [5]). Že bydlili dříve v Zakarpatí, svědčiti mají Strabonovi Ugri nebo Vurgundaib Pavla Diakona [6]). Ale tento výklad nedokazuje ani totožnosti Frugundionů s Urugundy, ani slovanskosti Urugundů. Šafařík zase, způsobem rovněž umělým, snažil se z Frugundionů

[1]) Srv. ostatně též stará polská jména *Zula, Zulen* z r. 1204 (*Dammroth*, Die älteren Ortsnamen Schlesiens, Beuthen 1896, 238).

[2]) *Zeuss*, Deutschen 695. *M. Drinov* Borany měl za gotský název slovanských Polanů, ale ne poznaňských. Jméno je hojné u Slovanů (Заселеніе 61).

[3]) *Much*, Stammsitze 46.

[4]) Pro spojení s Urugundy vyslovil se už *Zeuss* (Deutschen 694), maje je za Sarmaty. V novější době pro spojení se »slovanskými« Urugundy vystoupil zejména *M. Drinov* (Заселеніе 56 sl.).

[5]) Srv. Zosimos I. 27: *Γότθοι καὶ Βορανοὶ καὶ Οὐρουγοῦνδοι καὶ Κάρποι.*

[6]) Paulus Diacon De gest. Lang. I. 13.

udělati pruský kmen v Litvě usazený[1]); jiní myslili na slovanské Bulhary[2]). Pokud se týče Avarinů, i tu byla slovanskost jejich častěji hájena vedle jiných výkladů spojujících je na př. s Avary[3]), ale žádný z nich neobstojí proti výše podanému, založenému na parallele s Pliniovými Variny. Proti spojení jména s názvem župy oravské, slovensky Orava, maď. Árva[4]), mluví i lokalisace i tvar jména sám. Srv. ostatně výklad o Aruetech na str. 391.

Po Avarinech předvádí Ptolemaios řadu kmenů: Ombrony, Anartofrakty, Burgiony, Arsyety, Saboky, Piengity a Biessy, pro které, jelikož Avariny kladl ku pramenům Visly a poslední Biessy k horám Karpatským, na dnešní mapě ani místa není. Na mapě samého Ptolemaia, kde pramen Visly vzdálen je chybně od Karpatských hor plné 4 stupně, jest ovšem pro ně místa dost, ale místo to ve skutečnosti neexistuje. Co nyní? Máme je pojmouti za drobné kmeny a nahromaditi jména do kouta mezi horní Vislou a Karpaty, či máme uznati opětný omyl a umístiti celek jinde, snad ještě podél Visly? nebo podél Karpat? či dále do vnitrozemí? Ba Braun docela se rozhodl vyloučiti tento pás kmenů ze Sarmatie, totiž ze severního Zakarpatí, a přenésti jej více k jihu, tak že Ombroni přijdou na řeku Oravu, Burgioni na Poprad, Arsyeti na Svici a Lomnici, přítoky Dněstra, Saboci od nich na jih do Karpat vedle dáckých Kostoboků (také Piengité) a Biessi k ústí dunajskému[5]). Celá tato these založena na domýšlené identitě starých *Boků, *_Βῶκοι_ (srv. str. 392, 400) s historickou Bukovinou. Ale s tímto vyloučením jmenovaných kmenů ze Sarmatie souhlasiti nemohu. Vzhledem k výslovnému udání Ptolemaiovu bylo by třeba jiných důvodů, zejména bezpečnějšího založení lokalisace jednotlivých kmenů na jihu od Karpat, ale toho není. Také nebylo Boků v Bukovině. Všechny tyto kmeny, až na zcela

[1]) _Šafařík_ SS. I. 238, 500 soudil, že jméno povstalo vysunutím _s_ z původního _Phru-s-gundiones_, — plémě Prusů.

[2]) Srv. na př. výklad hr. _Uvarova_, jenž v nich viděl západní část slovanských Bulharů. (Viz _Drinov_, l. c. 58.) Zde bych také připomněl, že někteří Ptolemaiovy Burgunty z Germanie přesunovali na východ Visly a vykládali na slov. Bužany (od Bugu severního) právě tak, jako Vurgundaib Pavla Diacona. Tak na př. _Lambin_ (ЖМНП. 1879, č. 206, 146).

[3]) Tak _Dzieduszycki_ (Wiadomości 341) a _Kętrzyński_ (Kl. Ptol. Germania Wielka 36).

[4]) Tak _Šembera_ (Záp. Slované 95). Vedle toho uváděl však i spojení s Varínem v Považí — Varíňané.

[5]) _Braun_ Разысканія I. 157 sl.

nejisté Burgiony lépe a pravděpodobněji umístíme do Karpat nebo pod severní svahy hor do dnešní Haliče.

Sídla jednotlivých bych určoval asi takto:

Ombroni (Ὄμβρωνες) sedí na mapě Ptolemaiově vedle Avarinů poblíže horní Visly. Ačkoliv nám Avarini odpadli, neváhal bych Ombrony ponechati v západní části Karpat. Jméno jejich ukazuje nám na německý nebo spíše gallský původ kmene.[1]) Tento výklad nezaráží, neboť víme odjinud, že existence Gallů v Karpatech a to i v sousedství pramenů Visly je zaručena (Cotini, Taurisci). Z těchto důvodů se také nemohu rozhodnouti pro slovanskost Ombronů[2]). Ještě záhadnějšího původu je kmen Burgionů (Βουργίωνες), v nichž sice Šafařík, Müllenhoff, Much a Braun viděli Němce, ale z důvodů dosti vratkých[3]). Všechen určitější soud, i negativního rázu, je nemožný.

Poněkud jasněji vystupují před nás kmenové následující. Anartofrakti (Ἀναρτοφράκτοι) jsou patrně jen na sever hor posunutou částí těch Anartů jež Ptolemaios a Caesar uvádějí na jižní straně hor v Dákii[4]). Jméno je totiž zjevně zkomolený název zlomku Anartů, kteří v latinské diathesi, z níž Marinos nebo Ptolemaios vypisoval, označeni byli »*Anarti fracti*« — Anarti »oddělení.« Z toho pak řecký autor utvořil své Ἀναρτοφράκτοι. Tento

[1]) Srv. gallské Ambrony. O nich *Pauly-Wissowa* Realenc. s. v., a *Müllenhoff* DA. II. 114. Jsou doklady pro gallský i germanský původ jména.

[2]) Za Slovany je měl *Eichwald* (Alte Geographie 457), *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VII. 625). *Müllenhoff* nevěděl, má-li je čítati k Dákům či k Pannoncům či k Slovanům (DA. II. 81); *R. Much* je má za Germany a ztotožňuje s německými Atmony (Stammsitze 43); podobně *Braun* (Разысканія I. 158). Pro původ gallský byli už *Mannert* (Norden 269), *Šafařík* (SS. I. 235, 428) a *Dzieduszycki* (Wiadom. 340 sl.). *Kętrzyński* Ombrony vykládá nově za slov. jméno Avarů — Obri (Germania Wielka 36).

[3]) *Šafařík* SS. I. 235, *Müllenhoff* II. 81 (něm. název horalů, got. baurgjans), *Much* (Stammsitze 44), *Braun* (Раз. I. 158). *Hirt*, (Beitr. z. Gesch. d. Spr. XXI. 152). *Dzieduszycki* ztotožnil je s Burgundy (Wiadomości 340).

[4]) *Ptolem.* III. 8, 3. Caesar BG. VI. 25. Srv. citát napřed na str. 309 pozn. 2. Tito Anarti jsou v Uhrách doloženi ještě řadou pramenů pozdějších, připomínajících na př. »vicus An[artorum]« v Dákii (CIL III. Nr. 8060 str. 1379, 1426; srv. Arch. ep. Mitth. III. 92. Nr. 13). Je to nápis III. stol. Anartorum doplněno Domaszewským. Rovněž se objevují na důležitém (r. 1895 v Tusculu objeveném) nápise, jehož vročení je bohužel nejisté: [fu]gavitque Cotinos, [. . .]s et Anartio[s]. Srv. Bull. arch. comm. 1895, 159, a *Dessau* Prosopographia imp. Romani III. 494. Srv. dále i jednotlivce z rodu Anartů v CIL III. 3598, 10552, Ephem. II. 375 c. 667. Zanikli patrně jako kmen (podobně Kotinům) ve válkách II. století.

původ jména ukazuje také, že netřeba, jako žádal Müllenhoff, jedny z obou Anartů z mapy vypouštěti [1]). Latinský zpravodaj označil výslovně severní za část od jiných, jižních, oddělenou a tím dvojitost potvrdil. Národnosti byli obě části spíše gallské [2]) než dácké nebo pannonské, jak soudil Müllenhoff, a neváhal bych i v Anartech viděti jeden z těch gallských kmenů, který z části pronikl z Uher až do Karpat.

O kmenu Arsyetů nebo Arsuetů (*Ἀρσυῆται*) nevíme odjinud ničeho a kombinacím je proto pole otevřeno dokořán. Šafařík a po něm Pervolf, vycházejíce z tvaru rukopisného, spojovali jméno s názvy říčnými, jež se v slovanských zemích objevují ve formách *Rъsь*, *Ras* [3]).

Naproti tomu Müllenhoff pomohl si emendací rukopisného *Ἀρσυῆται* v *Ἀρουῆται* a vyložil za Oravce, obyvatele kraje zv. dnes Orava, maď. Árva [4]). Maďarský název Oravy ukazuje ovšem na starší tvar Arva [5]) — jméno, jež ostatně Braun a Pogodin mají za keltické [6]) — a na opodstatněnost tvaru *Ἀρουῆται*. Neváhal bych také připojiti se k výkladu Müllenhoffovu, kdyby nebyl zase Partyckij ukázal na rozšíření jmen Arša, Aršica v Karpatech a v Podkarpatí [7]), jež vedou přímo, bez emendace, na rukopisné *Ἀρσυῆται*. Z důvodu toho připojuji se raději k tomuto spo-

---

[1]) *Müllenhoff* DA. II. 81., *Kulakovskij* Карта Сарм. 23.

[2]) Srv., co vykládá o jméně *Braun* Разысканія I. 153. Na gallský původ ukazují i jiná jména gallská vystupující na nápise v CIL III. 10552 (Cobromara). Za Gally je prohlásil i *Šafařík* SS. I. 235, 420 a *Tomaschek* Pauly-Wissowa Realenc. s. v. Anarti, Thraker I. 105.

[3]) *Šafařík* (SS. I. 238), *Ukert* (Skythien 435), *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VII. 626).

[4]) *Müllenhoff* (DA. II. 81), po něm *P. Križko* (Pohľady XII. 725).

[5]) Název Oravy vystupuje v listinách od XIV. století ve formách *Oraua*, *Oroua*, *Aroua*, *Araua*, *Arua*. Jméno Arva doloženo už r. 1267. Srv. *Križko* l. c. a též Pohľady VI. 281, VII., 18 sl.

[6]) *Braun* (Разысканія I. 156), *Pogodin* (Ист. слав. пер. 96). *Braun* odvozuje od kelt. **arvos* — bystrý. Jinak *Braun* (l. c. 159) vycházeje od tvaru *Ἀρσυῆται* spojuje je podle *Tomaschka* (Sitzungsber. W. Akad. 131, 54) s thráckými názvy *Ἄρσα*, *Ἄρσαζα*, *Ἄρσενα* a má Arsyety za kmen dácký. Srovn. i Arsidava na Tab. Peut., *Ἀρσόνιον* na Moravě (Ptol. II. 11, 13) a *Ἀρσικούα* (II. 11, 14).

[7]) *Partyckij* (Стар. Ист. Галичини I. 362) a v stati »Галичина і Поділэ в другім віці по Христі« (Дѣло 1891). Srv. i v Słowniku geograficzném názvy Orsicze, Orsza, Orszawce, Orszowce, Orszewice, Orszyca, Orszany, Arszyczyn atd., jdoucí od Karpat až do gub. mohylevské.

jení. Tím dostaneme také dodatečně jeden pevnější bod pro lokalisaci celé této přikarpatské skupiny, do země Bojků a Huculů, z něhož je vidno, že nemáme řadu tu vtěsňovati do kouta mezi horní Vislu a Karpaty, ale rozvinouti ji dále na východ podél severního úpatí hor Karpatských. O národnosti Arsuetů vysloviti se neodvažuji. Mohou býti Dákové, Slované i konečně kmen gallský.

Za to nepochybuji o slovanskosti následujícího kmene Saboků (*Σαβόκοι*).

Seděl v Zakarpatí, tedy v končině, kde Slované již byli, a jméno jeho je významem i tvarem čistě slovanské. Všechny pokusy, vyložiti je jinak, neobstojí před výkladem ze slovanštiny. Máme v něm zjevně řeckou transkripci domácího jména, jež znělo **Zaboki* a značilo kmen »bydlící za horami, v zábočí hor«, a v tom smyslu bylo asi i domácím originálem k dále uvedenému pojmenování kmene Transmontanů, jenž patřil rovněž sem. Také karpatští *Ζαχλοῦμοι* Konstantina Porfyrogenneta (De adm. imp. 33) patří sem a značí totéž. Pro tento výklad svědčí mi předně řada analogií mezi jmény osad i kmenů, jež utvořeny jsouce od *gora*, *brdo* nebo *chlum* nacházejí se po celém Slovanstvu. Sem patří Záhora, Záhoří, Zábrdí v Čechách a na Moravě, Zahora, Zahorie, Záhor na Slovensku, Zagorje v Chorvatsku, Загорје v Srbsku (od toho загорац, загорка), Забрђе, Забрдица, Загора, v Bulharsku Загорье, ruské Загорье (od toho загорецъ, загорка), v Haliči osady Zahorce, mnohé Zagorze, Zagorz, Zagóra — proti čemuž srv. ethnologika Zahorani, Zagorci, Загоряне, Zachlumci, *Ζαχλοῦμοι* Konstantina Porfyrogenneta a pod. Že kmenový název významu tohoto mezi Slovany byl rozšířen, nemůže býti pochyby. Že však i sám tvar **Zaboki* utvořený v témž významu od sl. бокъ — *latus* je správný a možný [1]), je vidno z toho, že jej můžeme jinde doložiti. Proti

[1]) *Braun* (Разысканія I. 148 sl.) opírá se spojení se sl. бокъ, poněvadž prý ve jméně kmene je slabika dlouhá *Σαβῶκοι*, kterou bychom nedovedli vyložiti. Podává proto výklad od formy **Βῶκοι* (o níž ještě jinde jednáme), dovozuje původ dácký (151) a Saboky klade na jih, na horní Samoš. Ale není předně nutno a správno vycházeti od formy *Σαβῶκοι*, neboť valná většina a dobrých rukopisů má *ο*. (U Müllera ve výkladu je jen chybou tiskovou udáno, že ostatní rukopisy mají *Σαβάκοι*. Srv. kritický kommentář Wilbergův na str. 201. Také naše ukázka z rukopisu Vatopedského má *ο*. Viz str. 351). Konečně ani délka řecké transkripce, jež se na př. stále opakuje u složky *Κοστοβῶκοι*, by nerozhodovala. Řekové leckdy slovanské krátké zvuky přepisovali dlouze, na př. *Χρωβάτος*, *Χρωβάτια*, *Βοῦγα*, *Τοῦγα*, *Κριβῖτξα*. *Μουχλω*,

č. *úbočí* je zajisté správně tvořeno i *zábočí* (srv. i r. забока), a doloženo jako jméno osady v okresu slonimském — *Zabocie*, k čemuž přistupuje i osada *Zabok* ve varaždínském kraji v Slavonsku. Od jména Zabok povstati mohli právě tak **Zaboci*, jako povstali srbští *Zaguri* (*Zagurovići*) doložení Jirečkem v Baru a Kotoru [1]). Ostatně mohou i slov. *Zabrozi* uvedení v IX. st. v Zakarpatí anonymním geografem bavorským býti právě tak korruptelou povstalou ze jména »Zaboci«, jako ze jména »Zabrdci« nebo »Zabrodci«.

Zaboci karpatští nemusili býti ani skutečným nějakým kmenem v Zakarpatí. Mohlo to býti jen domácí appelativum podkarpatských Slovanů pro lid na druhé, severní straně bydlící, tak jako dosud zovou horalé své severní sousedy Zagorci, Загоряне [2]) nebo jako je před věky zvali i Zachlumci. Nepochybuji na základě výkladu podaného o slovanském rázu jména, ale pak ovšem ani o existenci Slovanů před horami Karpatskými i za nimi. Myslím, že srovnání s tímto výkladem nesnese žádný jiný, odvozující jméno z jazyka slovanského nebo neslovanského [3]). Zaboci jsou patrně Slované.

Více obtíží je s výkladem Piengitů (*Πιενγῖται*). Ptolemaios sídel blíže neurčuje a jinde o nich zprávy nemáme. Složka *-γῖται*, (totožná s *-γέται*) je původu nejistého, neboť se vyskytuje v starověku u kmenových jmen prarůzných stran a národností (srv. Samogitae, Tyrangitae, *Θυσσαγέται*, *Μασσαγέται* v končinách getských, sarmatských a finských, *Μελαγγῖται* v Arabii, *Βησυγγῆται* v Indii), a je zřejmě jen koncovkou doplňující prvou složku významem — *kmen*, *lid*. Prvá složka byla pak různě vykládána. Šafařík spojil ji se jménem říčky Pěny (Piny) tekoucí vedle Jasoldy do Pripeti, Piengity vyložil za »lid na řece Pěně« a docela svůj výklad pro-

---

"*Οστρωκ*, *Ράστωτζα*, *Χλοῦμος*, *Ζαχλοῦμοι*, Booz, *Μουσώκιος*, *πλῶτος* (ze sl. пло тъ) Kde pak víme, co vedlo k dloužení slova bokъ? Gallský kmen Tolistobogů je transkribován *Τολιστοβῶγοι* i *Τολιστοβόγιοι* (toto na nápise).

[1]) *Jireček K.* Romanen in den Städten Dalmatiens. (Denkschr. Akad. Wien 1901. I. 97). Srv. Dopisy J. Dobrovského a F. Duricha (Praha 1895) 60, 61.

[2]) Srv. *Holovackij* Нар. пѣсни I. 676.

[3]) Také výklad Šafaříkův od *San + bok*, **Sanoboki* — lid bydlící na druhém břehu Sanu — je nemožný (SS. I. 238). Převzali jej *Perwolf* (Arch. f. sl. Phil. VII. 625.), *Ukert* (Skythien 435) a *Ed. Bogusławski* (Hist. Słov. I. 400) *Eichwald* vykládá zase za jméno lidu, bydlícího za řekou Bogem, v protivě ke Koistobokům s této strany Bogu (Alte Geographie 457); *Müllenhoff* soudí na slovanský název Transmontanů (DA. II. 86). Z dáčtiny vykládají jméno *Braun* l. c. a *Tomaschek* (Thraker I. 106).

hlásil i za jedno z nejjistějších svědectví staré slovanské historie [1]). Ale tento výklad posunul kmen, jejž Ptolemaios ke Karpatům položil, daleko od hor na sever, a proto Müllenhoff, jenž ostatně také neváhal Piengity prohlásiti za kmen nazvaný po řece Pěně, nelokalisoval ho do gub. minské, ale supponoval proň místo na jihu na nějaké neznámé Pěně, dnes jinak jmenované [2]).

Vedle tohoto výkladu od ř. Pěny ujal se však hojně i jiný, jenž spojuje prvou část jména kmenového s názvem Pěniny, který nese část Karpat přiléhající v kraji novotarském k hornímu Dunajci [3]). Piengity vykládá tím za obyvatele Pěnin, podobně jako dále jmenované Biessy za obyvately Beskyd. Tak vykládal Szaraniewicz, po něm Perwolf, Partyckij, Dzieduszycki [4]). Soudil bych, že obojí výklad je možný, ale národnost Piengitů zůstává při tom ovšem nevyjasněna. Jméno ukazovalo by na původ dácký, ale mohlo býti dobře i dáckým označením kmene slovanského. »Kmenem na Pěně« označil je snad prostě nějaký podunajský Dák zpravodaji římskému nebo řeckému, z něhož čerpal Marinos. Na jisto aspoň slovanskost Piengitů vyloučiti nelze.

Neboť je předně známo několik řek *Pěn* v této oblasti (Pina, přítok Pripeti, vedle Jasoldy; Pienia, potok tekoucí do Niewiczy, přítoku Němna; Пѣна v gub. kurské, Пьяна v nižegorodské a simbirské) a za druhé jsou jména osadní utvořená od *Pěn-* v záp. Rusku a Polsku vůbec velmi hojná. Vybírám ze Słowniku geograficzného na př. jména: Pień, Pieńczykowo, Pieńczyń, Pieńczyna, Pieniacze, Pieniaki, Pieniakiemia, Pieniakowo, Pieniany, (několik), Pienice, Pienina, Pieńki (velmi často), Pieńków, Pieńkowce (několik), Pieńkowice, Pieńkówka (častěji), Pieńpole, Pieniuga, Pieńskie, Pieńsk atd. To je zjev, jejž nelze přehlédnouti.

Záhadou zůstávají *Biessi* (*Βίεσσοι παρὰ τὸν Καρπάτην τὸ ὄρος*) a to proto, že jméno Bessi objevuje se v dosti zajímavých zprávách i mezi thráckými kmeny na Balkáně. Mnohým badatelům slovanským i neslovanským velice šlo o to, aby prokázali slovanskost jak balkánských Bessů, tak i těchto severních. Až bu-

[1]) SS. I. 238, 547. Po Šafaříkovi to přijal i *Eichwald* (Geographie 457), *Ukert* (Skythien 435).

[2]) DA. II., 82.

[3]) Słownik geograficzny s. v. Pieniny.

[4]) *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 82), *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VII. 625; Славяне I, 7), *Partyckij* (Стар. ист. Галич. I. 86), *Dzieduszycki* (Wiadomości 341). *Tomaschek* vykládá je za Thráky Thraker II. 95) jako už *Zeuss* (Deutschen 262).

deme v II. díle Starožitností jednati o theoriích autochthonity Slovanů na Balkáně, vyložím blíže tyto theorie a vyložím též, proč o slovanskosti balkánských Bessů nemůže býti řeči. Karpatští už jsou spornější. Karpatští Biessi seděli podle Ptolemaia při samých Karpatech nebo v nich. A jelikož část Karpat nese jméno Beskyd [1]) (pol. Bieszczady, Beskidy, r. Бескедъ, Бескидъ), jež se dosud, mimochodem řečeno, nepodařilo vysvětliti, neváhali mnozí spojovati obě jména Beskyd a Biessů [2]) a umísťovali ovšem také kmen tam, kde Karpaty toto jméno mají, tedy do západní části mezi Jablunkov a Duklu. Někteří z nich šli ještě dále a připojili k tomu řadu podobně znějících jmen topografických v Haliči, jako na př. *Biecz* město (hejtm. Gorlice), *Drohobycz* město (Drohobyczka ves), hradiště *Bycz* pod Stebnikem, starý název Jezupola *Czesebiesy*. Nově Braun podal zase výklad, kterým celý pás kmenů od Ombronů po Biessy posunuje ze Sarmatie na jih a to tak, že se mu Biessi dostávají až k ústí dunajskému do Bessarabie [3]), — ale celá tato smělá oprava popisu Ptolemaiova není Braunem dostatečně odůvodněna a nemohu ji přijmouti, jak jsem už nahoře na str. 389 podotkl. Biessy od severních Karpat odtrhnouti nelze, a spojení jména s názvem Beskyd je vskutku na snadě. Obtíž zůstává jen v tom, že soudíc z výčtu Ptolemaiova Biessi by měli přijíti více na východ. Dosavadními výklady není také vyjasněna národnost Biessů. Umístíme-li je při severních Karpatech, pak můžeme mysliti na event. slovanskost. Ale na druhé straně je podoba jména Biessů (a Beskyd) s Bessy balkánskými [4]), kteří byli Thrákové, příliš vážná; a uvážíme-li zároveň, že podle našeho

---

[1]) Podle Słowniku geograficzného sluje tak pásmo od Jablonky do Dukelského průsmyku, podle některých až k Bukovině. Ale lid sám prý tohoto úhrnného názvu nezná a neužívá, jako ne jména Karpat, a zove Beskidem jen jednotlivé vrchy. Beskydy dělí se na 6 pásem, z nichž jedno tvoří Pieniny. Podle *Sobolevského* (Věstník SS. IV. 19) starý polský název Bieszczady (ze stsl. *Бескѣдъ) ukazuje, že Slované jméno to znali už v době všeslovanského jazyka. Z větší rozšířenosti druhé formy soudí dále, že Slované zaujali tu část Karpat relativně pozdě. Tak i *Pogodin*, který (Ист. слав. пер. 89) má název Beskyd za německý.

[2]) Tak *Šafařík* (SS. I. 239), *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 83), *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VII. 625, Славяне I, 7), *Partyckij* (Ист. Галич. I. 86, 361), *Dzieduszycki* (Wiadom. 341). Už *M. Bielski* v kronice (III. ed. 8) odváděl Biecz od Biessů.

[3]) *Braun* (Разысканія I. 157 sl.)

[4]) *Βησσοί, Βέσσοι* (*Tomaschek* Thraker I. 72 sl.).

dnešního vědění tito Thrákové přišli dolů ze severu, z končin karpatských[1]), pak ovšem musíme připustiti, že severní Biessi Ptolemaiovi jsou snad zbytkem nebo částí Bessů thráckých, jichž většina už před dávným časem odešla s jinými kmeny na jih, do Haemu[2]). Podobné roztrhávání kmenů při velkých stěhováních, jejichž jevištěm byla Evropa, není nic neobyčejného. Vidíme je na př. v dějinách Langobardů, Vandalů, Silingů, Alanů, Bastarnů, Gotů, Lugiů a jinde.

Severní Biessové objevují se, pokud vím, v starověké historii snad ještě dvakráte. Jednou jich vzpomíná Jul. Capitolinus, když líčí, jak ve válkách markomanských vedle vandalských kmenů i Bessi Cobotes útočili na římskou Dákii[3]). Podruhé pak ještě v VII. stol. objevují se, jsou-li to vůbec oni, u Isidora Hispanského ve výčtu kmenů, sedících na sever italských Gotů vedle Dáků, Gepidů a Sarmatů[4]). Pak mizejí na dobro, a jméno Bessů, jež uvádějí pozdější prameny historické vedle jmen Besseni, Bisseni, Wysseni a pod.[5]), nemá již nic společného s Biessy Ptolemaiovými, značíc turecké Pečeněhy, kteří z Asie do jižní Rusi přišli teprve v stol. IX. po Kr.

Po pásu vislanském a přikarpatském přechází popis Ptolemaiův slovy: »na východ od uvedených pod Venedy jsou Galindi, Sudini a Stavani až k Alanům, a pod těmi Igillioni, Koistoboci a Transmontani až k horám Peukinským« — ke dvěma pásům, čítajícím po třech kmenech. Oba vedle sebe vyplňují jeden vodorovně, druhý od severu k jihu prostranství pod Venedy u Baltu až k horám Peukinským, jež ovšem, jak jsme viděli, na mapu svoji Ptolemaios také chybně umístil. Na mapě opravené podle skutečnosti umístění bude zcela jinaké.

[1]) *Tomaschek* (Thraker I. 1. sl.).

[2]) Tak *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 82), *Tomaschek* (Thraker I. 72, 106), *Pogodin* (Къ вопросу о Өрак. 9).

[3]) Vita Marci 22: Osi Bessi Cobotes. Srv. citát dále na str. 403. Čtení je zde na jisto zkaženo. Někteří čtou rukopisně (srv. ed. Peterovu) *Sosibes Sicobotes*, ale i to jsou jména úplně neznámá a nutno na jisto čísti *s* | *osi* | *bessi* | *cobotes*. Ale co má býti Cobotes? Zkažené Saboci, jak soudil Müllenhoff (DA. II. 82)?

[4]) Isidori Origines ed. *Otto* IX. II. 91, str. 291. Jinak vystupuje hojně ve vojenských zápisech označení Bessus, Bessus natione, cohors Bessorum, ale to se vše vztahuje na příslušníky Bessů balkánských.

[5]) Srv. *Golubovskij P.* Печенѣги, Тюрки и Половцы до нашествія Татаръ. Унив. Изв. Kijev 1883. Мартъ 125.

Prví dva kmenové Galindi (*Γαλίνδαι*) a Sudini (*Σουδινοί*) jsou výslovně označeni jako kmenové sedící nahoře při zálivu Venedském, východně od oblasti Venedů. Už toto samotné určení, máme-li na mysli naše vymezení pojmu a oblasti Venedů-Slovanů, jejichž východními sousedy při Baltu byli kmenové baltští, ukazuje, že máme asi před sebou kmeny litevské, a domněnka tato vskutku se potvrzuje řadou pozdějších historických zpráv. Jméno Galindů vystupuje totiž později v době pruské v názvu kraje *Galindia*, něm. *Galindien*, který se rozkládal v dnešním vých. Prusku[1]), a v názvu litevského kmene zv. Голядь v ruských letopisech, jenž se nám ovšem objevuje těžko vysvětlitelně v XII. století až kdesi v gub. smolenské u řeky Porotvy[2]). Ale jazykově je Голядь totéž co *Γαλίνδαι*. Proto také téměř všichni vykladatelé Ptolemaia shodují se zde a prohlašují Galindy za kmen litevský nebo pruský[3]). Jiné výklady byly řídké a chybné[4]).

Totéž platí o sousedech Galindů Sudinech. I tito jsou doloženi jako litevský kmen pozdějším historickým názvem vévodství pruského zvaného *Sudavia* (*Sudowa*, *terra Sudorum*, něm. *Sudauen*), jež se rozkládalo mezi Pruskem a Litvou a nad Mazovskem, na východ od Galindie, tvoříc část dnešní gubernie suvalcké a přilehlého okraje Prus. Řeka Ełk (Lyk) tvořila západní hranici Sudavie proti Galindii, na východ šel kraj až po Němen.[5])

---

[1]) V kraji Mazurů a Warmiaků v dnešním okrese olsztyńském, węgeborském, gołdapském (z části), margrabowském, łeckém, jańsborském, szczyteňském a zadzborském. Srv. Słownik geograficzny II. 474 sl., *Voigt* Gesch. Preussens I. 495, *Barsov* Очерки 43, 223. atd.

[2]) Letopis Lavr. k r. 1058: Побѣди Изяславъ Голяди; k tomu srv. letopis Ipať. k r. 1146 a *Barsova* Очерки 43.

[3]) Tak na př. *Šafařík* (SS. I. 502), *Grigorovič* (Р. Фил. Вѣст. 1879. II. 101), *Barsov* (Очерки 43, 233. pozn. 70), *Brückner* (Arch. sl. Phil. XXI. 22), *Kulakovkij* (Карта Сарматіи 23), *Braun* (Разысканія I. 251), *Müllenhoff* (II. 19.), *Tomaschek* (Gött. Gel. N. 1888. 304), *Much* (Stammsitze 45).

[4]) Na př. *Szaraniewiczowo* spojení s Herodotovými Gelony (Krit. Blicke 78). *Eichwald* měl zase všechny kmeny těchto dvou řad za Slovany (Alte Geogr. 458).

[5]) Podobně určují hranici Sudavie (terra Sudorum sive Gettarum que mediat inter terram Lithwaniam et Prusiam) prameny z doby velkého knížete Vitolda (1420 a 1422) takto: »Incipiendo ex opposito fluvium Swantha ubi intrat Niemen transire usque ibi ubi fluvium Schrevinta intrat in fluvium Schisschuppa dictum et ulterius per Schirwyntham sursum usque in fluvium Lyppuna et per Lyppuna(m) cursum usque ad verticem sive ad ortum eius ubi incipitur, et ab ortu Lyppuna usque ad lacum Dwisticz,

Tím ovšem ještě není řečeno, že by byli na týchž místech, jako později, seděli litevští Galindi a Sudini už za dob Ptolemaiových. Nesmíme zapomínati, že právě v průběhu I. tisíciletí po Kr. dály se zde velké změny ethnologické, způsobené tlakem a postupem různých kmenových celků. Připomínám jen postup Gotů od západu, postup Slovanů po Dněpru a Berezině na sever a postup Finů od severu k jihu. Oba poslední tlačili massu baltských kmenů k západu. A dostali-li se při tom slovanští Veleti z končin dříve východně položených na západ Visly, je velice pravděpodobno, že také různí kmenové baltští, zejména pruští, posunuti byli více na západ. Proto asi Galindi a Sudini seděli dříve východněji nebo severněji od svých historických sídel pruských. Snad letopisná lokalisace Goljadi při řece Porotvě ukazuje na tato starší sídla, ač je stejně možné, že tu máme před sebou část zatlačenou postupem Slovanů na sever.

Záhadný je opět třetí kmen prvního pásu S t a v a n i (*Σταυανοί*), sahající až k Alanům, tedy na mapě Ptolemaiově až k Alanským horám, umístěným jím do středu Sarmatie. Vedeni východním položením Stavanů za litevskými Galindy a Sudiny, připojili bychom zajisté pravdě nejpodobněji i tento kmen k větvi litevské [1]), kdyby nám v cestě nestál známý a mnohé za sebou strhnuvší výklad Šafaříkův, podle něhož Stavani nejsou kmenem litevským, nýbrž slovanským, omylem od Ptolemaia za Litevce posunutým; důvodem jim bylo, že podle výkladu Šafaříkova Ptolemaiovo *Σταυανοί* není nic jiného než korruptela z původního **Στλαυανοί* (*Σθλαυανοί*), normální to řecké formy za domácí Словѣне, neboť, jak ještě vyložíme, spřežka *sl* přecházela v ústech řeckých a římských přirozeně v *stl*, *sthl* nebo *skl*. Za další doklad ve prospěch tohoto výkladu pokládal Šafařík, že Ptolemaios ještě jednou na jiném, třebas geograficky vzdáleném místě v Sarmatii asijské, rovněž však v e d l e A l a n ů uvádí také »Slovany« tentokráte pod formou méně korrumpovanou *Σουοβηνοί* (Ptol. VI. 14, 9.). Podle domněnky

ita quod lacus Dwisticz pro ordine remaneret: et ab hinc ulterius in Meronyschky et a Meronyschky usque in Skoymontischki ad aream Schoymonti et ab hinc ulterius in lacum Vayhrod, dividendo ipsum per medium, usque ad vadum dictum Kamiennibrod qui est in fluvio Lyk usque ad metas Mazowiè« (*Volter* Списки нас. мѣстъ сувалкской губ. Спб. 1901, 4). O hranicích Sudavie srv. Słownik geograficzny XI. 548 s. v.

[1]) Tak učinil na př. *Müllenhoff* (DA. II. 21) a *Tomaschek* (Gött. G. N. 1888, 304).

Šafaříkovy vypisoval zde jako jinde Ptolemaios zprávy ze dvou diathes, z nichž každá připomínala kmen Slovanů vedle Alanů ve středu Rusi; nepoznav však totožnosti obou odchylných forem, Ptolemaios zapsal jej dvakráte a to jednou vedle Alanů na západ do »evropské«, podruhé na východ až do »asijské Sarmatie«. Slovanský kmen, o nějž tu jde, byli patrně vlastní Slované na Ilmeni a Dvině pozdějších ruských letopisů [1]).

Tento výklad Šafaříkův doznal souhlasu mnohých i střízlivějších badatelů [2]). Ale vedle něho ujal se ještě jiný, vycházející od formy zachované a odvozující ji od p. staw — rybník, jezero [3]).

Přihlédneme-li k hypothesi Šafaříkově, nutno předem doznati, že jménu Slovanů mnohem spíše nežli tvar *Σταυανοί* odpovídá tvar *Σουοβηνοί* v Sarmatii asijské, a to v takové míře, že Šafaříkův výklad, pokud se Suobenů týká, je možný a pravděpodobný. Shoda tvaru *Σουοβηνοί* a Словѣне, je tak veliká, že nemůže býti vyvážena námitkou vzatou z lokalisace. V Ptolemaiově Sarmatii asijské se vedle Suobenů vůbec setkáváme z názvy, jež se vyskytují i v Evropě: *Ἀλανοί*, *Ῥόβοσκοι*, *Ἄορσοι*, — nebylo by tedy divu, kdyby i Suobeni byli se tam octli, ač vlastně patřili do Sarmatie evropské. Je-li tomu tak (a je to vskutku pravděpodobné), pak máme před sebou první historický ohlas jména Slovanů, přepsaného čistě tak, jak zpravodaj je slyšel. Později si je ústa řecká upravila vkládáním *τ*, *ϑ* nebo *κ* v násloví.

Větší pochybnosti měl bych však o slovanství Stavanů. Vadí tu předně nutná emendace a kmenové *a*, neboť bychom čekali spíše tvar *Στ(λ)ουηνοί* než *Στ(λ)αυανοί*. Nicméně soudím, že i tu možnost Šafaříkova výkladu nějak naprosto popírati nelze. Ani lokalisace

---

[1]) SS. I. 239, 251, II. 51. Šafařík nebyl původcem tohoto výkladu Stavanů, neboť se s ním setkáváme už dávno před ním (srv. pozn. u Šafaříka). Pokud vím, nalézá se už u *Hartknocha* (Selectae diss. de variis rebus pruss. 1679. 28), pak u *Lomonosova* (Древная р. ист. 1766), *Tatiščeva* (Ист. Росс. 1768. I., 436), *Schlözera* (Nord. Gesch. 1771, 37), atd., u nás u *Fr. Šíra* (Preslův Krok 1836 III. 60). *J. Thunmann* vydal docela pojednání »Dissertationes de Stavanis Ptolemaei etc.« v IV. díle Acta Soc. Jabl. (Lipsko 1774), v němž »demonstratur Stavanos Ptolemaei eosdem esse, ac Slavanos aut Slavos.« Suobeny za Slovany prohlásil i *Kopitar* (Glag. Cloz. str. LXXVI).

[2]) Na př. *Ukerta* (Skythien 434), *Buračkova* (Зап. Од. IX. 115), *Zabělina* (Ист. р. ж. I. 277), *Dzieduszyckého* (Wiadomości 341), *Szaraniewicze* (Krit. Blicke 110), *Maretiće* (Sloveni 19) a patrně i *Mucha* (Stammsitze 45). *Müllenhoff* Suobeny spojuje s fin. Suomi (DA. III. 100).

[3]) *Eichwald* (Alte Geogr. 458), *Maretić* l. c.

by nebyla na překážku, uvážíme-li pozdější sídla Novgorodských Slovanů. Ale přece se k němu odhodlati nemohu.

Z následujícího pásu, obráceného na jih, první kmen Igyllionů (*Ἰγυλλίωνες*) je také sídel a příslušnosti nejisté. Může býti stejně dobře kmenem litevským nebo slovanským [1]). Viděti v něm však kmen německý nebo finský je při jeho položení pravděnepodobno a linguisticky neprokázáno [2]). Po něm přistupujeme ke kmeni, jehožto význam je vedle Karpů nad jiné důležit pro nejstarší historii Slovanů a jemuž věnovati musíme delší a podrobnější ocenění, nežli byla dosavadní. Jsou to zakarpatští Kostoboci.

Kostoboci (**Κοστοβόκοι*, *Κοστοβῶκοι*, u Ptol. *Κοιστοβῶκοι* [3]), o jiných rkp. tvarech jména viz napřed str. 368) jsou Ptolemaiem umístěni na dvou místech střední Evropy, a to nejprve zde v Sarmatii mezi Igylliony a Transmontany, sedícími u Karpat (*τῶν δὲ εἰρημένων εἰσὶν ἀνατολικώτεροι ὑπὸ μὲν τοὺς Οὐενέδας Γαλίνδαι καὶ Σουδινοὶ καὶ Σταυανοὶ μέχρι τῶν Ἀλάνων, ὑφ' οὓς Ἰγυλλίωνες, εἶτα Κοιστοβῶκοι καὶ Τρανσμοντανοὶ μέχρι τῶν Πευκινῶν ὀρέων*). Přeneseme-li schéma Ptolemaiovo na naši mapu, připadnou tito sarmatští Kostoboci — o Ptolemaiově formě *Κοιστοβῶκοι* zmíním se dále — někam do končin dnešního království Polského [4]). Vedle této lokalisace umísťuje však Ptolemaios Ko-

---

[1]) *Šafařík* v nich viděl Slovany nazvané od řeky Igy ve Vitebsku (SS. I. 240), což není nemožné, *Müllenhoff* kmen litevský (DA. II. 22). *Zeuss* emendoval jméno v *Ἰτυγγίωνες* a spojoval je s Jatvingy (Deutschen 677, 696). *Mair* je ztotožňuje s Gelony, domněle litevskými (Gymn. Progr. Pola 1900 19 sl.). Nově *Brückner* hledá ve jméně Igyllionů finský název Litvy, srovnávaje pozdější polskoruské Igowiani, Igowia (Bibl. Warsz. 1897. II. 240).

[2]) Tak soudil *Dzieduszycki* (Wiadomości 342) a nověji zejména *R. Much*. *Much* emendoval rkp. název v *Ἰγγυλδίωνες* a vykládá got. *Inguldjans — »Hochangesehenen« a má kmen za část Bastarnů (Stammsitze 45; srv. k tomu *Hirt* Beiträge zur Gesch. d. d. Sprache XXI. 129.). *Braun* (Разысканія I. 253) umísťuje je u Visly vedle Burgundů, u nichž se zachovalo i vlastní jméno *Ἴγιλλος*. S vůdcem jich Igillem střetl se podle Zosima (I. 68) císař Probus. Totéž jméno Igila vyskytuje se u italských Ostrogotů (srv. *Braun* l. c.). Z téhož důvodu i *A. Kunik* spojoval je s Germany (*Bielenstein* Die Grenzen des lett. Stammes 1892, 486).

[3]) Proč užívám tvaru *Κοστοβῶκοι* proti Ptolemaiovu *Κοιστοβῶκοι*, viz dále na str. 406.

[4]) *Braun* umísťuje je se Saboky na východ Karpat, domnívaje se, že v názvu Bukoviny zachováno je prvotné jméno obou kmenů **Βῶκοι* (Разысканія I. 148). Ale pravil jsem už nahoře, že není možno tak určitě supponovati formu s *ō* (str. 392). Za východní Karpaty umísťovali je však i jiní

stoboky v dalším svém popisu ještě na místo jiné a to do severní Dákie (III. 8. 3 κατέχουσι δὲ τὴν Δακίαν ἀρκτικώτατοι μὲν ἀρχομένοις ὑπὸ δυσμῶν Ἄναρτοι καὶ Τευρίσκοι καὶ Κοιστοβῶκοι), a to by zase na naší mapě připadalo kamsi do severovýchodních Uher.

Viděli jsme, že i mimo Kostoboky shledáváme se zde s kmeny podobným způsobem dvakráte umístěnými, na příklad s Anartofrakty na severu Karpat a Anarty v Dákii (l. c.), s Peukiny na severu na 51. rovnoběžce a Peukiny při ústí Dunaje (III. 5, 7; III. 10, 4), s Roxolany na východě Sarmatie (III. 5, 7) a vedle nich ještě Rheukanaly (III. 5, 10), jak uvidíme, týmže kmenem. Že takováto dvojitá lokalisace založena je na omylu Ptolemaiově a že mimo Anartofrakty[1]) sotva máme tu činiti se skutečnými dvojími sídly jednoho kmene, jest očividné. Ale omyl ten nenapraví se vždy tím, že se jedno umístění vypustí a jen jedno domněle lépe odůvodněné podrží, jako to na př. u Kostoboků učinil Müllenhoff a po něm jiní. Jsou sice některé omyly tohoto druhu. Uvidíme na př., že dlužno vypustiti Rheukanaly, poněvadž jsou totožni s Roxolany, ale zde vysvětluji dvojí zápis tím, že Ptolemaios totožnosti jména v obou různých tvarech nepoznal. Podobně dlužno vyškrtnouti severní Peukiny, neboť tento omyl Ptolemaiův vysvětlí se opět snadno tím, že k druhé, severní lokalisaci svedlo Ptolemaia horstvo *Πεύκη*, které mu omylem připadlo na 51^0 šířky a 51^0 délky. Ale jak vysvětliti dvojí zápis Kostoboků? Říci prostě, že se Ptolemaios zmýlil, že je zápis hoření vůbec špatný, a vypouštěti jej, aniž mohla se vysvětliti příčina omylu, není správné. Zde nelze předpokládati, že Ptolemaios sestavoval svou mapu tak rychle a ledabyle, že by byl nezpozoroval týž kmen dvakráte zapsaný na blízkých sice, ale přece různých místech, neboť jde tu o kmen, jehož jméno zapsáno bylo na obou místech stejně. Říci pak, že patří do kategorie těch jmen, kterých použili Marinos nebo Ptolemaios k tomu, »um den leeren

---

ač pro to není žádného historického podkladu, na př. *Kaindl* (Gesch. der Bukowina I. 26), *Mommsen* (RG. V. mapa VI., mezi Prutem a Hypanem), *Domaszewski* (Neue Heidelb. Jahrbücher V. 125), *Tocilescu* (Monumentele epigrafice, Bukurešt 1902, I. 119, do Valašska a Bessarabie) a *Kętrzyński* (na mapě Ptolemaiovy Sarmatie připojené ke spisu Germania Wielka i Sarmacya nadwiślanska według Kl. Ptol., Krakov 1901).

[1]) U Anartofraktů potvrzují se dvojí sídla významem jména (srv. napřed str. 390).

Raum im Osten der Weichsel voll zu machen«[1]), k tomu přece práva nemáme. Ptolemaios měl patrně jistý podklad pro tento dvojí zápis, — a to byla po mém soudu dvojí diathese, jíž pro sestavení popisu svého použil. Už starší vykladatelé dobře vystihli, že popis Ptolemaiův povstal kontaminací ze 2 diathesí, z nichž jedna, jak ukazují sousední *Τρανσμοντανοί* a *Ἀναρτοφράκτοι* byla latinská. To jest očividné. Ptolemaios zde vypisoval kmeny nejméně ze dvou pramenů a z nich vypsal také dvakráte své Kostoboky. Ale při tom nemyslím, jako soudil Müllenhoff, že v jedné diathesi byli vůbec Kostoboci chybně posazeni na sever a že dlužno proto ze severu Karpat je vyškrtnouti, nýbrž soudím, že v obou bylo umístění správné, že však diathese, v níž Kostoboci seděli na severu hor, ukazovala pouze stav starší, nežli diathese druhá, v níž seděli na jihu, v Dákii. Rozdílnou lokalisaci nevysvětluji tedy omylem jednoho pramene, nýbrž tím, že Kostoboci v II. století po Kr. postoupili ze svých starších, severních sídel přes Karpaty k jihu tak, že pramen pozdější, — bezpochyby ona latinská diathese, jež také Zaboky zapsala po latinsku jako »Transmontani«, — našla a zaznamenala už Kostoboky na jižních svazích Karpat. S toho hlediska není první zápis Ptolemaiův chybou, nýbrž naopak zajímavým dokladem pro původní sídla a pro pohyb Kostoboků na jih.

Tento výklad opírám o to, že je vskutku pro dobu I.—II. stol. po Kr. prokázán značný převrat ethnologických poměrů v obvodu Karpatských hor, směrem k jihu. Celá řada zakarpatských kmenů posunula se současně od severu na jih přes Karpaty. Dějiny Pokarpatí z konce I. a z prvé poloviny II. stol. nebývají vždy správně vykládány. Ve zprávách, poutajících se k této době, setkáváme se totiž častěji s řadou kmenů zapsaných jednou severněji, podruhé jižněji Karpat a vykladatelé snažili se z části korrigovati rozpor lokalisací tím, že prostě vypouštěli ty, jež se jim zdály býti méně věrohodnými. Tak to činili u Kostoboků, u Kotinů a u Osů. Pojímám však zjev ten jinak a to, jak jsem naznačil, právě jako doklad pohybů, v něž byla stržena řada zakarpatských kmenů národnosti rozličné. Tak vyložím podrobněji na jiném místě, jak gallští Kotini už během I.—II. stol. hnuli se ze severu a koncem II. stol. objevují se už docela v Pannonii (srv. Ptol. II. 11, 10; III. 8, 3 a nápisy uveř. v Bull.

[1]) *Müllenhoff* DA. II. 85.

arch. comm. 1894. 225, 1895. 159, a v CIL. VI. 2831, 2852, Ephem. ep. V. str. 184).

Totéž vidíme u lugijských Burů, kteří původně seděli ve Slezsku u Visly za Kotiny (Tac. Germ. 43, Ptol. II. 11, 10), ale později objevují se také v Dákii, jak svědčí snad už opětně jiný zápis Ptolemaiův osady Burů s latinisovanou koncovkou dáckou (*Βουριδαυήνσιοι* III. 8, 3), najisto však Dio Cassius pro boje Trajanovy (68, 8), týž (71, 18; 72, 3) a Jul. Capitolinus pro boje s Markem Aureliem (Vita Marci 22, 1) i mapa Peutingerská. Rovněž je možno, že i v Biefech Ptolemaiem zapsaných v Dákii (III. 8, 3 *Βίηφοι*) viděti máme kmen totožný s Biessy, posazenými na sever od Karpat a tuto dvojí lokalisaci vyložiti týmž způsobem. Neboť Vita Marci l. c. jmenuje i Bessy mezi kmeny severními, kteří ve válkách markomanských účastnili se spiknutí proti Římanům. Podobně se zde objevují Osi, jež ještě Tacitus znal na severu Kvádů (Germ. 43). Srv. i Osones v Itin. Antonini.

A tentýž pohyb vidíme současně u celé řady jiných známějších kmenů, jež starší prameny uvádějí na severu nebo severovýchodu Karpat. Tak postoupila už během II. století do Uher (a to údolím Váhu) část Obiů a Langobardů, neboť Petrus Patricius frg. 6 uvádí je k r. 167—8 v severních Uhrách; tak postoupili germanští Vandali s Astingy, Lacringové, Victuali, sarmatští Alani, Roxolani, od východu pak germanští Bastarni, neboť je všechny uvádějí Julius Capitolinus a Cassius Dio[1]) mezi kmeny, jež se dostaly v severních Uhrách do boje. Všechny tyto zprávy ukazují mi nepopíratelně, že krátce před tím, než Ptolemaios geografii sestavoval, což se stalo najisto po r. 151, kdy vydal svou astronomii a pravděpodobně na konci života († asi r. 178), neboť není dopracována, udál se velký pohyb kmenů ze severního Zakarpatí k jihu, a to patrně tlakem severnějších ještě pohybů gotských a slovanských, jak zřejmě dosvědčuje Julius Capitolinus, jenž vykládá počátek markomanských válek slovy (v. Marci 14): »profecti itaque sunt paludati ambo imperatores Victovalis et Marcomannis cuncta turbantibus aliisque etiam gentibus, quae

[1]) Julius Capitolinus (vita Marci 22): »g ntes omnes ab Illyrici limite usque in Galliam conspiraverant ut Marcomanni, Varistae, Hermunduri et Quadi, Suevi, Sarmatae, Lacringes et Burei †hi aliique cum Victualis, Osi. Bessi, Cobotes, Roxolani, Basternae, Halani, Peucini, Costoboci.« Srv. k tomu líčení války germansko-sarmatské u Diona Cassia (71, 11 sl.; 72, 2), kde uvedeni ještě Kotini a Vandali s Astingy, a Petra Patr. fr. 7.

pulsae ab superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus«.

Jestliže tedy starší prameny mají některé z těchto kmenů zapsané na severu a mladší tytéž na jihu Karpat, a jestliže Ptolemaios, jenž různodobé prameny vypisoval, jeden a týž kmen, mezi nimi na př. Kotiny a Kostoboky umísťuje na sever i na jih Karpat, nevykládám to za chybu a nevypouštím jeden údaj, nýbrž mám to naopak za nový doklad vylíčených a odjinud zjištěných pohybů. Speciálně o Kostobocích soudím tedy, že obojí zápis je vlastně správný a že pouze jeden z nich ukazuje nám na starší sídla v Sarmatii, druhý pak na pozdější sídla v Dákii a u Dunaje. Neboť že i Kostoboky musíme zařaditi mezi ony uvedené kmeny, které v II. stol. postoupily na jih, svědčí přímo nahoře zmíněná správa v životě Markově, kde uvedeni jsou vedle Roxolanů, Alanů, Bastarnů a Peukinů, bojujících proti Římu v Uhrách, a potvrzuje to dále i Dio Cassius svou zprávou [1]).

Původní sídla Kostoboků byla tedy na severu od Karpat — pozdější na jihu. A jako nemáme důvodu, abychom je vypouštěli z ethnologického obsahu pozdější římské Dákie [2]), tak také nemáme důvodu vypouštěti je ze západní Sarmatie, jako učinili Müllenhoff, Králíček, nebo Much a j. [3]). A to tím méně důvodu, že už před Ptolemaiem potvrzena jsou jejich sídla sarmatská ještě jiným zpravodajem starším, totiž Pliniem, jenž (VI. 7. 19.) mezi podonskými Sarmaty uvádí kmen »*Cotobacchi*«, patrnou to korruptelu jména Kostoboků, neboť z téhož pramene uvádí je i Amm. Marcellinus ve vnitru Sarmatie vedle Alanů (XXII., 8, 42.: Europaei sunt Halani et Costobocae gentesque Scytharum innu-

[1]) Dio (71, 12): *ὅτ Ἄστιγγοι ἦλθον μὲν ἐς τὴν Δακίαν οἰκῆσαι ἐλπίδι τοῦ καὶ χρήματα καὶ χώραν ἐπὶ συμμαχίᾳ λήψεσθαι, μὴ τυχόντες δὲ αὐτῶν παρακατέθεντο τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας τῷ Κλήμεντι ὡς καὶ τὴν τῶν Κοστουβώκων χώραν τοῖς ὅπλοις κτησόμενοι νικήσαντες δὲ ἐκείνους καὶ τὴν Δακίαν οὐδὲν ἧττον ἐλύπουν.*

[2]) Tak *Šafařík* SS. I. 241 viděl omyl Ptolemaiův v zápisu dáckém.

[3]) Tak především *Müllenhoff* (DA. II. 84) a *Much R.* (D. Stammsitze, Halle 1892. 15, 45.) Podle Müllenhoffa vyškrtává Kostoboky ze Zakarpatí také hr. *W. Dzieduszycki* (Wiadomości 342) a *A. Králíček* (Die Sarmat. Berge, der Berg Peuke und Karpates II. 19, 33. Progr. Real. Kremsier 1895). Za Thráky sedící po obou stranách východních Karpat má je nověji *F. Braun* (Разысканія I. 151) a patrně i *Tomaschek* (Sitzungsber. hist. Cl. Akad. Wien 128, 107)

merae...). Ptolemaiův zápis není tedy osamělý. Ostatně i to je pozoruhodné, že Capitolinus ve svém výčtu je uvádí na konci řady zakarpatských kmenů.

Toto rozhodnutí v otázce správné lokalisace Kostoboků je velice důležito i pro otázku po jejich národnosti. Pravidlem se mají za kmen původu dáckého, tedy thráckého [1]), a zejména tak soudí ti, kdož existenci jejich v Zakarpatí vyškrtávají a připouštějí jen Kostoboky na jih od Karpat. Otázka je velmi nesnadná, ale po revisi všech dokladů došel jsem přece k přesvědčení, že na thráckou příslušnost Kostoboků nijak spoléhati nelze, neboť důvody pro původ slovanský jsou velmi závažné.

Za první důvod, jenž mluví pro příslušnost slovanskou, možno uvésti prvotní lokalisaci Kostoboků, k níž jsme právě došli. Původní sídla byla na severu Karpat, a sídla tato spadají v době, o niž tu jde, přímo do středu staré vlasti slovanské. Rozhodnějším důvodem je však samo jméno Kostoboků, jež bez odporu lze vyložiti nejlépe ze slovanštiny a jež také jen v slovanské nomenklatuře topografické dochází velikého ohlasu. I sám Müllenhoff, jenž Kostoboky za Slovany uznati nechtěl, nedovedl jméno vyložiti jinak, než ze slovanštiny [2]). Ale jedna věc, k níž dlužno předem přihlédnouti, zavedla jej při tom k výkladu nesprávnému. Müllenhoff totiž zavrhl tvar *Κοστοβῶκοι*, přijal *Κοιστοβῶκοι* a tento vykládal. Veden byl k tomu tím, že jej má část lepších Ptolemaiových rukopisů vedle jinak ještě častějšího *Κιστοβῶκοι* [3]) a póněvadž tvar s *οι* našel se i na jednom v Římě nalezeném

---

[1]) Tak soudí badatelé uvedení v poznámce předcházející, ze starších *Zeuss* (Deutschen 696), z novějších ještě *Domaszewski* (Serta Harteliana, Wien 1896, 12), *Hruševskij* (Ист. Укр. I. 66). Naproti tomu za Slovany prohlásil je *Šafařík* (SS. I. 241), po něm *Eichwald* (Geogr. 458, 479), *Kaulfuss* (Alten Slawen 45), později *Cuno* (Skythen, Berlin 1871, 330) a zejména *M. Drinov* Заселеніе балкан. полуострова Славянами. Moskva 1873, 63.).

[2]) Müllenhoff odvozoval složku *Koist* od slov цѣстити, purgare a od adj. *цѣстъ, чистъ (*Miklosich* Lautlehre 137, 288 sl.) a spojoval celý název s terminem чистополе ruských národních písní, vykládaje jej: kmen bydlící v otevřeném poli (na horní Tise). Vedle toho nezavrhoval ani výkladu od цѣста: »diejenigen, die den teil oder die seite des landes inne hatten, in dem sich die über das gebirge führenden wege und pässe befanden«. Výklad nešťastný.

[3]) Na prvém místě u Ptolemaia v popise Sarmatie mají rukopisy: *X Κοιστάβωκοι*, *FN Κιστοβῶκοι*, *ΣΦΨ Κυστοβωκοί*, Arg. Cystoboci, na druhém v popise Dákie (III. 8, 3): *EZ Κοιστοβῶκοι*, *ΣΦΨ Κοιστοβῶκοι*, Arg. Coertoboci, *PRSVWXΩ*□ *Κιστοβῶκοι*, *FN Κιστωβῶκοι*, ostatní *Κιστοβόκοι*.

nápise, v němž se jedná o rodině krále koistobockého (REGIS COISSTOBOCENSIS). Poznáme jej ihned. Ale toto východisko Müllenhoffovo přijaté i Braunem nemohu přece uznati za správné; dávám rozhodně přednost tvaru *Κοστοβῶκοι* a vycházím od něho z důvodů následujících.

1. Tvar *Κοιστοβῶκοι* vystupuje v psaných pramenech jen v rukopisech Ptolemaiových, naproti tomu však tvar bez *ι* všude jinde, tak u Plinia VI. 7 *Cotobacchi*, u Ammiana XXII. 8. 42 *Costobocae*, u Julia Capitolina v. Marci 22 *Costoboci*, u Diona 71, 12 *Κοστουβῶκοι*, u Pausania X. 34 *Κοστοβῶκοι*.

2. Tvar tento je však i na nápisech častěji doložen a zaručen, neboť druhý v Římě nalezený a dále cele uvedený epitaf, jenž Müllenhoffovi ušel, má legendu: REGI [C]OSTABOCE[N]SI, a k němu přistupuje ještě jiný nápis římský svědčící, že L. Julius Vehilius Gratus bojoval v Macedonii proti Kastabokům (*Dessau* Inscr. Lat. sel. I. 1327): L. IVLIO VE[HIL]IO GR[ATO] IVLIANO PRAE[FECTO] . . . . PRAEP(OSITO) VEXILLATIONIS PER ACHAIAM ET MACEDONIAM ET IN HISPANIAS ADVERSVS CASTABOCAS ET MAVROS REBELLES, PRAEPOSITO VEXILLATIONIBVS TEMPORE BELLI GERMANICI ET SARMATI[CI . . . . a nápis z Ain-Ksiry v Africe, podle něhož dostalo se jednomu provinciálu římskému příjmění *Costobocio*, poněvadž byl mezi Kostoboky vychován:

Ephem. ep. V. č. 496:

D. M. S.
[SAL]LVSTIVS · C · F · Q · FOR
[TVN]ATIANVS COSTOB·
[OCI]O QVOD ·INTER COS
[T]O[BOC· N]VTRITVS SIT CV
† MIERIVS

Rovněž tvar *Castaboci* na nápisu nalezeném u Adamklissi v Dobrudži patří sem:

CIL. III. 14214, 12:

D. M.
DAIZI · CO
MOZOI · VI
XIT AN · L · INTER
FECTVS A CAS
TABOCIS IV
STVS ET VAL PA
TRI · B · M POSV
ERVNT

Toto doklady byly Müllenhoffovi a jiným vykladatelům Ptolemaiovým patrně neznámy [1]).

3. Konečně i to, že tvar »Kostoboci« má tak velkou řadu analogií v toponymické nomenklatuře Zakarpatí, jak dále uvádím, nelze pustiti se zřetele. Na základě těchto tří skupin důvodů dávám rozhodně přednost tvaru *Κοστοβῶκοι*, *Costoboci* a vycházím při výkladu jména od něho. Že pak jméno je velmi pravděpodobně původu slovanského, svědčí nejen rozbor jména samého, ale velká řada slovanských analogií.

Jména počínající složkou *Kost-* a *Kosto-* jsou velmi hojná v slovanské topografické nomenklatuře, jak zde uvedený výběr dotvrzuje, a co je při tom nejzajímavější: nejvíce je jich právě v Zakarpatí, tedy v končinách, kam Kostoboci na základě pramenů svými původními sídly náležejí. Srv. *Kosta*, pravý přítok Sudosti v bassinu Dněpra, *Kostovka*, levý přítok Němanu, *Kostěněvka*, přítok Lebedy v bassinu Němanu, *Kostovatá* v bassinu Bugu, *Kosztowa*, levý přítok Sanu v Haliči, *Kostków*, potok tekoucí do Olše, přítoku Odry, *Kostelan*, přítok Styru, přítoku Pripeti (v Haliči), *Kostopol*, osada ve volyňské gubernii, *Kostovo* v kraji vileňském, *Kostjuški, Kostjanec* v gub. volyňské, *Kostovce* v kraji radomyšlském, *Kostowiec* v kraji plońském, *Kostjukovskaja* v terské oblasti, *Kostěnějevo* ve vjatské gub., *Kostěnsk* ve voroněžském újezdě, *Kostobobr* v černigovské gub., *Kostomarova*, sloboda ve voroněžské gub., *Kostomarovo*, ves tulské gub., *Kostyči* v simbirské gub., *Kostjukoviči*, osada v mohylevské gub., *Kostarzewo*, ves na Prosně, *Kostonorowo* v poznaňském kraji, *Kosztów* u Opolí, *Kostiuchy* u Obertyna v Haliči, *Kosteniów* u Přemyšlan, *Kostarowce* u Sanoku, *Kostyńce*, ves v Bukovině, *Kostina*, ves tamže, *Coșteni* v Rumunsku, *Kostomlaty* v Čechách a několikráte v Polsku, *Kostobrdy*, trať u Bohnic blíže Prahy, *Kostice* na Moravě atd. Je jich ještě mnohem více v polských krajinách Německa, ale jednak z něm. pramenů těžko se někdy dodělati správného tvaru původního, jednak se zdá, že

---

[1]) V Ephem. ep. VIII. 124 našel jsem ještě italský nápis, na němž se v řadě jmen čte také C. CADIVS SEPTIM[IVS] COST[. . . Ale ovšem zde *Cost* (další část jména schází) neznačí asi Costobocus, poněvadž vystupují i jiná jména stejně počínající, na př. *Costio* (CIL.III. 13552), *Costinus* (Arch. Ep. M. IX. 256, CIL. III. 12.012), *Costnius* (CIL. III p. 1883), a vedle *Constans Constantia* i *Costas* (na př. CIL. III. 1194), *Costantia* (ibid. 2147), *Constantius* (CIL. III. 6016, 5), *Costantilla* (CIL. III. 2147, 8599) atd.

jsou odvozena od křestního jména Konstantin [1]); to je ještě více na snadě u jmen jihoslovanských, jež proto ostavuji úplně stranou. Jednotlivá z uvedených jmen doložena jsou z dob velmi starých. K nim srv. ještě stará sl. jména Костенъ, *Costonissa* [2]).

Na druhé straně i jména osad končících se složkou *-boki*, odvozenou od sl. бокъ [3]), jsou rovněž doložena jen ze slovanské nomenklatury, a pokud vím, opět právě jen ze Zakarpatí, z končin polskoruských. Sem spadají Šafaříkem uvedené *Naliboki*, městečko v ošmjanském újezdě vilenské gubernie, *Četyrboki*, ves u Lubačova, a *Białoboki*, osada na západ od Przeworska v Haliči, *Wisłoboki*, osada severovýchodně od Lvova. Podle těchto analogií můžeme zajisté přijmouti i »Kostoboki« za jméno rázu a složení slovanského. Význam jeho připouští pak výklad trojí. Buď povstalo, jak soudili Šafařík a Kaulfuss, Mair, Cuno [4]), odvozením od jména řeky Kosty, která je v říční nomenklatuře slovanské a to v Zakarpatí častěji doložena přímo i v odvozeninách (Kosta, Kostovka, Kostová, Kostovatá, Kostica), nebo od některého horského hřbetu zvaného Kost, pro což jsem právě našel doklady ve jméně hor Kost, Kosti v horách tekovských a spišských [5]), nebo konečně vyložiti to za appellativum ve smyslu »rod silných, hranatých boků«. Pro toto appellativum zdají se mi svědčiti právě uvedené analogie, a ne pro prvý výklad, jak myslil Šafařík. Neboť jak Naliboki, Białoboki, Četyrboki, tak i Wisłoboki (lid svislých boků) kladu spíše do této kategorie, a neodvozoval bych to ani od říčky Bialé ani od jakési Wisły, poněvadž u osad těch říček s podobným jménem není [6]).

Proti tomuto výkladu není možno postaviti žádný jiný rovnocenný z jazyka neslovanského [7]). A tak i když složka *Kosto-*

[1]) Srv. na př. *Dammroth Konst.* Die älteren Ortsnamen Schlesiens, ihre Entstehung und Bedeutung. Beuthen 1896, 62.

[2]) *Miklosich* Lex. paleosl. 305, *Dammroth* 209 (ex Lib. Fund.).

[3]) O námitce Braunově srv. výklad podaný u Saboků na str. 392.

[4]) *Šafařík* SS. I. 241, *Kaulfuss* Slawen 45, *Mair* Gymn. Progr. Pola 1900 20 sl., *Cuno* Skythen 330.

[5]) Srv. vrch *Kosti* v Tekově (okr. Sv. Kříž) a spišskou horu »Cost« v listině krále Bely IV. z r. 1256 (Sborník mus. spol. slov. III. 17). Srv. také svrchu uvedené *Kostobrdy* u Prahy a *Kost* u Turnova.

[6]) Srv. analogický význam jmen osad: Kostomloty, Białegłowy, Sevrirogi, Białoskurce, Mokronosi a pod.

[7]) *Tomaschek* l. c. sv. 128, 107 — *βῶκοι* vykládá na př. za thráckou koncovku, »welche erinnert an gael. *bocc* (*ot*), Buckel und an slaw. *bokъ*«. Faktum je ovšem, že koncovka *-boci* vystupuje i u latinisovaných jmen gallogermanských. Srv. Triboci, Tolistobogi, Melibocus mons.

původním významem není zcela jasná, dlužno přece uznati, že celé jméno tvořeno je v duchu slovanském, má jen v slovanském slovníku řadu analogií, — že je slovem nejspíše původu slovanského. Kam bychom přišli s výkladem starověkých jmen, kdybychom ani zde tak pravděpodobně se projevující slovanský ráz neuznali za slovanský? A máme nyní při kmenu, jehož původní sídla byla v Zakarpatí, jenž nese jméno čistě slovanské, odhodlati se k naprosto násilnému výkladu a po vzoru Müllenhoffově prohlásiti jej za kmen s jménem sice slovanským, ale příslušnosti thrácké?

Pravda, je jeden vážný důvod, který u Müllenhoffa rozhodl thráckou příslušnost, ale myslím, že i tím důvodem najdeme východisko, ba musíme najíti východisko, nechceme-li se zachovati násilně vůči dvěma hlavním dokladům právě vyvozeným, čerpaným z lokalisace kmene a z rázu jeho jména.

Jde tu totiž o dva zajímavé nápisy, z nichž však, jak vidím, Müllenhoffovi, Domaszewskému, Tomaschkovi, Muchovi i Braunovi jen první je známý. Oba nápisy nalezené v Římě nalézají se na votivních kamenech, postavených na pamět členům královské rodiny kostobocké, a zní[1]):

D M
ZIAI
TIATI · FIL
DACAE · VXORI
PIEPORI · REGIS
COISSTOBOCENSIS
NATOPORVS · ET
DRILGISA · AVIAE
CARISS . B . M . FECER

D M
M · VLPIVS · TARSCANA
ET · VLPIA · LVPA
SABITVI FILI
REGI [C]OSTABOCE[N]SI DACO
PATRI · B · M · F

První nápis obdržela dácká kněžna Ziais, dcera Tiata, manželka krále kostobockého Piepora od dětí Natopora a Drilgisy, druhý nápis Sabituus, král kostobocký, od syna Tarscany a dcery Lupy. Na obou nápisech i Sabituus i Ziais označeni jsou jako Dák a Dákyně a mimo to výklad osobních jmen ze slovanštiny naráží na mnohou obtíž. Nicméně soudím, že část jich možno vyložiti za slovanská; část ovšem patří na jisto jazyku cizímu. Ale ani o výklad jich se dosud nikdo nepokusil se zdarem.

---

[1]) První uveřejněn *Muratorim* Thesaurus inscript. T. II. p. MXXXIX., 3., pak *Katancsichem* Istri adcolarum geographia vetus (Budae 1827) II. 238, a v CIL. VI, Nr. 1801; druhý u *Muratoriho* l. c. MLXXVI. 1., *Katancsiche* l. c.

Z těchto jmén je jedno zřejmým latinským překladem domácího názvu, totiž jméno Sabituovy dcery *Lupa*. Je tedy pro otázku národnosti bez významu, ale to sluší připomenouti, že v slovanském názvosloví jména odvozena od *vlk* jsou velmi hojná (zejména na jihu) a to mužská i ženská. Srv. na př. srbské Вука, Вукана, Вукмира, Вукослава. Lupa mohl býti překlad sl. Влъка [1]).

Také jména *Pieporus*, *Natoporus* a *Sabituus* mají ohlasy v osobních jménech slovanských. Je zřejmo, že *Natopor(us)* může býti vyloženo za přepis sl. *Надъборъ, kteréžto je přímo doloženo jako vlastní jméno *Nadbor* v staré polštině [2]) a má řadu analogií podobně tvořených i jinde. Srv. na př. česká jména Nadslav, nebo Nadhrad [3]). *Piepor(us)* odpovídal by pak sl. jménu *Пѣборъ, jehož jsem sice přímo doloženého nenašel, ale jež můžeme předpokládati na základě analogií č. *Myslibor*, *Lutobor*, *Slavibor*, *Mstibor* utvořené od stsl. **пѣти.** [4]) Nepravím (a hned doložím), že jména tato lze jen tímto způsobem, t. j. ze slovanštiny vyložiti, nýbrž jen, že i slovanské jazyky poskytují pro tuto barbarská jména kostobocká analogie velmi blízké [5]).

Ovšem, je pravda: stará koncovka *-por* je vlastní jmenosloví thráckému a v slovníku jmén thráckých přehojná. Srv. na př. *Αὐλούπορις*, Heptaporis, *Ἀβρούπορις*, *Δαλήπορις*, *Διλίπορις*, *Διvδίπορις*, *Δενδούπορις*, *Κετρίπορις*, Mucaporis, *Δυτούπορις* a j. Zde je sice vidno, že thrácká graecisovaná koncovka zněla *-πόρις*, gen. *-πόρεος*, *-πόρηος*, *-πόριδος* (srv. i *Γηπέπυρις*, *Νεστόπυρις*, *Ἔπυρις*, *Γίλπυρις* a neméně hojná jména na *-πόλις*), ale vedle toho je doloženo i *-πόρος*, na lat. nápisech *-porus*, *-por*: *Mucapor*, CIL. III.

[1]) Srv. také, jak v starých českých listinách střídají se totožné překlady s originály. *Palacký* uvádí na př. Dějiny nár. č. I. 2. 456 Wlycek de Swecow, 457 Lupus de Zuecow.

[2]) Srv. Codex dipl. Poloniae ed. *Rzyszczewski* et *Muczkowski* I. 294, *Miklosich* Denkschr. Akad. Wien. X. 249, *Müllenhoff* l. c.

[3]) *Erben* Regesta III. 192, 307, IV. 105; ČČM. 1832. VI. 60. *Palacký* l. c. 458, 459.

[4]) Srv. však i násl. jména jezer a osad v Polsku vybraná ze Słownika geograficzného: Piekopy, Piekoszów, Piekotino, Piekuty Pielaki, Pielany, Pielasa, Pielawa a j.

[5]) Proti tomu *Tomaschek* srovnává na př. složku *Nato* s ř. *νῶτος*, lat. *nātes*, skr. *natá* (gebeugt) a celé jméno Natoporus vykládá »den Rücken des fliehenden Feindes durchbohrend« (o koncovce *-porus* viz dále v textu); složku *pie* – srovnává s *pîya*, *pîya(n)t*, got. *fijand* — Feind, a jméno Pieporus vykládá »Bekämpfer des Feindes« (Die alten Thraker II. Sitzungsber. d Akad. Wien. Bd. 131. 20, 27).

č. 852 str. 1965, *Carpoporus* CIL. III. 1899, 2268, *Eupor, Euporus* CIL. III. 2080, 338 (vedle *Euporio* ib. 623, 4150), *Rescupor* CIL. III. 14507, *Λαπέπωρ*, *Ῥαισκήπορος* [1]), — tak že forma Pieporus, Natoporus nemůže býti závadou. Ale souditi z ní jen na původ thrácký, bylo by přece předčasné, neboť tato koncovka není pouze thrácká, nýbrž doložena i v řečtině: *Εὔπορος*, *Θεόπορος*, *Ἔμπορος*, *Τηλεπόρα* [2]) i v sarmatštině: tanaidský archont slul *Νιβλόβωρος Δοσυμοξάρθου*, král perský *Sapor* [3]). Pro všechny tyto formy hledají někteří původ společný, spojujíce *-πόρις* a *-πόρος* s ř. *πείρω*, *πόρος* a stsl. **съпоръ, съпорити** [4]). Proti tomu sl. *-bor* je ovšem původu zcela jiného, ale záměnu barbarské koncovky *-bor* v nápisové *-por* možno si dobře vysvětliti tím, že italský řemeslník, jemuž byla běžná obvyklá italská jména otroků: Lipor, Olipor, Naepor, Lucipor, Marcipor, Publipor a pod.[5]), tím byl sveden a transkriboval i barbarské Nadъborъ a Pěborъ — Nato*p*orus a Pie*p*orus. Máme i u jiných slov. koncovek analogické doklady k tomu, jak koncovku slovanskou německý autor germanisuje, na př. slov. *-mir* v *-mar* [6]). Ostatně záměna *b* a *p* je doložena nejen z doby starověké [7]), ale i v latinských domácích listinách u slovanských jmen. Srv. také v starých listinách českých a slezských jména *Boceporius* z r. 1239 (Božybor?) *Bozpor*, *Bozepor*, *Bodepor* r. 1078, 1143, 1220.[8])

---

[1]) *Dobruský* Сборникъ за нар. умотв. XVIII. 766).

[2]) *Fick* Die griech. Personennamen 133.

[3]) *Latyšev* Inscr. Ponti Eux. II 237, 275; Jordanis Rom. 287, 306; Get. 110; Amm. Marcell. 16. 9. 3.

[4]) O výkladu thr. *-πόρις* srv. *Tomaschek* Thraker II. 21. Vykládá je slovem »bojovník« srovnávaje ř. *πείρω*, *ἀναπείρω*, *περόνη*, *πόρος*, stsl. съпоръ, съпорити. Také *Miklosich* (Et. W. 258) má sl. *por* za variantu kmene *per*, od něhož tvořeno *πείρω*. Proti tomu *Kretschmer* (Einleitung in die Gesch. d. griech. Spr. 1896, 184) soudí, že thr. *-πορις* povstalo dissimilací z *-πολις*, jež spojuje s alb. *pjel* — roditi, lat. *pullus* a vykládá — *syn*; event. spojuje *-πορις* s alb. *parε*, skr. *párá* — první, nejlepší.

[5]) Je sporno, dlužno-li koncovku těchto jmen vykládati z *puer*, či spíše vlivem jmen otroků z Thrákie.

[6]) Srv. na př. jméno Mojmírovo »*Moimar*« v anon. spisku salcburského původu: »De convers. Baioar. et Carant.« 10, nebo *Liztimer* za Lstimíra (*Erben* Regesta I. 664) a pod.

[7]) Na jednom a témž nápise ze vsi Turkmišli u Staré Zagory čteme *Μουκάβορις Αὔλου* a *Μουκάπορις Βρ* . . . (*Dobruský* 117), nebo zase na nápise z Tanaidu jméno *Νιβλόβωρος Δοσυμοξάρθου* (l. c.). Srv. sl. *Vrbas* lat. *Urpanus*.

[8]) *Dammroth* Ortsnamen Schles. 204., *Erben* Regesta I. 70, 108; II. 1155. *Gebauer* Stč. Slov. s. v. *Božepor* uvádí ještě doklady »Bozepor« z Nekr. Podlaž. Rovněž místo *Bludo* srv. *Pludo*, místo *Blago*, *Blego* srv. *Plego* (*Erben* I. 630)

Konečně i zbývající třetí jméno *Sabitu(us)* nebo *Savitu(us)*, jehož dosud nikdo nevysvětlil, vykládám prostě za latinský přepis slovanského jména Завидъ, jež je v starém slovanském jmenosloví hojně doloženo. Srv. u Čechů: *Zavid* ministerialis regis bohem. r. 1219, *Zavid* de Cirnocicz testis r. 1260[1]), k čemuž srv. i osadní jména česká Zavidov, Zavidovici, Zavidkovice[2]); u Srbů Завид, vnuk Uroše Bílého[3]), *Zavida*, *Sauida* častěji v starých srb. listinách[4]); u Rusů Завидъ, posadník novgorodský 1122, 1128, 1175 v letop. Ipatějevském 206, v 1. novgorodském 124, 154, bojarin Завидъ v Ipat. 367[5]). Že existovalo jméno to i v Polsku, svědčí polské názvy osad, jež vybírám ze Słowniku geograficzného: Zawidczyce, Zawidna, Zawidów, Zawidowice, Zawidówka, Zawidowo, Zawidz. Také v Bosně je dědina Zavid, a v berežské stolici v Uhrách Zavidovo (Zavidfalva).

Při výkladu tom mně nevadí, že Ziais i Sabituus označeni jsou na nápise přímo D a c a a D a c u s — tedy z rodu dáckého. Že vlastní Dákové tvořili severní větev Thráků, o tom nemůže býti pochyby[6]). Nicméně v době, kdy nápisy tyto povstaly — ačkoliv u Muratoriho ani v Corpusu není ani stáří epigraficky odhadnuto ani charakter písma označen, nemohou býti přece nápisy starší konce II. století[7]) —, neužívalo se již názvu Daci, Dacae v původním významu ethnologickém, nýbrž jen v geografickopolitickém, právě tak jako jména Skythi nebo Sarmati. Pojem Dáka v II.—IV. století neznačil již, aspoň nemusil značiti

---

[1]) *Erben* Regesta I 285; II, 95.

[2]) Tamže II. 929. Srv. i Zábidovo (Zábidov) v Oravě.

[3]) *Šafařík* Památky dřevn. písem. Jihosl. (Praha 1851), Let. srb. 58, *Daničić* Рјечник из књиж. стар. ср. s. v.

[4]) *Jireček* Romanen II. 79.

[5]) Srv. *Tunikov N.* Словарь древнерусскихъ личныхъ собств. именъ (Petrohr. 1903), 154 a *Moroškin M.* Слав. Именословъ (Petrohrad 1867) 86.

[6]) Ostatně se přiznávám, že se nemohu zbýti na základě dosavadních svých studií domněnky, že Dákové tvořili jakýsi ethnologický přechod od Thráků k Slovanům. Jistě měli leccos společného. Ale o tom jindy.

[7]) Náhrobní nápisy tyto pocházejí patrně z doby po velkých bojích vedených od Římanů s Kostoboky, tedy po r. 176 po Kr. (*Tomaschek* l. c. 108 klade je příliš časně do doby Pia nebo M. Aurelia), kdy kmen konečně na dobro byl poražen, rozbit a knížecí rod přestěhován do Říma. Že by pocházely už z doby Trajanovy, jak soudí *Braun* (Разыск. I. 146), není možno, uvážíme li, že Costoboci do bojů s Římany vstupují teprve za válek markomanských. Braun se ovšem mylně domnívá (148), že od doby markomanských válek jméno Kostoboků z historie mizí.

Dáka skutečného, národnosti thrácké, nýbrž pouze barbara patřícího do provincie dácké. Tento širší význam, myslím, povstal už v době, kdy Burvista rozšířil neobyčejně své panství, a zejména byl platný od doby Trajanovy. Už »gentes Dacorum«, o kterých hovoří ankyrský pomník (c. 30), nejsou vlastní dáčtí kmenové, jako spíše kmenové v Dákii sedící, ať byli původu jakéhokoliv, neboť Vipsanius Agrippa, hlavní zpravodaj Augustův, čítal k Dákii a Getice celý kraj mezi Vislou a Borysthenem [1]). Rovněž tak stal se pojem Getů v době té pojmem geografickým a bylo ho archaisticky dále užíváno, ač již vlastních Getů nebylo. »Omnes getici populi«, kteří se poddávají Probovi (Vopiscus, vita Probi 16), nejsou již Geti, ale kmenové ze země starých Getů.

S tohoto hlediska není možno tvrditi, že by označení Dacus na nápise III.—IV. st. po Kr. musilo značiti skutečného Dáka a nemohlo označovati vůbec barbara, na př. i rodu slovanského, do říše přišlého z Dákie. Není tedy a nemůže býti toto označení na obou nápisech rozhodným svědectvím proti slovanskosti členů knížecího rodu kostobockého.

Ale ještě jiná věc je tu.

Zbylá jména *Ziais*, *Tarscana*, *Drilgisa*, *Tiat* nedovedl dosud nikdo vyložiti, pokud vím [2]). Sám bych mohl uvésti z jmenosloví nápisů zemí podunajských aspoň několik jmen formou blízkých, jež snad pomohou uvésti dále. K jménu *Ziais*, je-li, jak myslím, omylem kameníkovým vytesáno místo správného *Zizais*, mohli bychom postaviti jméno syna krále uherských Sarmatů zv. *Zizais* (Amm. Marc. XVII. 12. 19) a snad i několik jmen z nápisů moesských a thráckých: *Izitzis* [3],) Ζεῖζσις, Ζεῖσις [4]), jež jsou patrně původu thráckého. Ale jsou i parallely slovanské. Srv. na př. *Zizeslaus*, slezský kastellán [5]) r. 1202, pak v Čedadském evangeliu jména *Zizemir*, *Zisola*, a v jednom lat. chorvatském prameni »*filius Zezani*«. V Uhrách dosud existuje slovinské jméno *Žižek* [6]). K jménu *Tarscana* srv.

---

[1]) Plin. IV. 81, 91; Dimens. prov. 9; Divisio orbis 150.

[2]) *Tomaschek* (Thraker II. 40) vykládal Zias z thráčtiny za proprium značící »kobyla«, Drilgisy vyložiti nedovedl. *Much* za to (Stammsitze 16) srovnává toto jméno s g. *gîs gise* — obses, vades, a s *gīsaz, gīsō v germ. jménech, na př. Witegîs.

[3]) CIL. III. 1682 na nápisu z Niše.

[4]) Arch. Ep. Mitth. XV. 207, Сборникъ за нар. ум. XIV.—XVII., 115.

[5]) *Dammroth* Ortsnamen Schlesiens 237.

[6]) *Jagić* Zur Entstehungsgesch. d. kirchenslaw. Sprache I. 86. Srv. však i v Thietmarově kronice k r. 1000. *Ziazo patricius* (MPH. I. 259).

Τάρσας hojně na nápisech balkánských, pak *Aelius Tarsa dec.* z Thrákie[1]. Ženské jméno Тарса existuje v srbštině[2]. K *Drilgise* je parallela ve jméně Drigissa[3], při čemž dlužno ještě připomenouti, že koncovka *-issa* je v thráčtině i jinak doložena. Srv. *Clagissa, Sterissa, Ἔργισσα*, Sissa[4]. Pro *Tiata* staré parallely nemám, ale připomněl bych, že náslovné *ti* je buď transkripcí za barbarské změkčené *tj, dj* nebo za sykavku. Setkal jsem se už častěji se zjevem, že barbarské *z, ž, č* přepsáno bylo v nápisu *ti, di* a naopak zase řecké *di* přepsáno *z* (srv. Zonysius místo Dionysius). K event. jménu **Ziad* srv. pak jméno slov. vůdce Ziada u Al Baladúrího[5], je-li ovšem přepis z arabského správný.

V celku dlužno konstatovati, že jména tato sice dosud vyložiti nelze, ale že mají aspoň z části ohlasy v jmenosloví thráckém a slovanském, více v prvém. To jest tedy nepopíratelné a tento výsledek otřásá ovšem výsledkem o slovanství Kostoboků, k němuž jsme nahoře došli rozborem původních sídel a jména kmenového. S tohoto stanoviska také označení *Daca, Dacus* na nápisech může býti i významu ethnologického, v původním slova smyslu, a ne v onom přeneseném, o kterém jsem výše hovořil.

Ze sporu, který tu je: kmen vyšel ze Zakarpatí, má jméno nejsnáze vyložitelné ze slovanštiny, část vlastních jmen má parallely slovanské, ale část zase zřejmě thrácké, — nevidím prozatím jiného východiska než výklad, podle něhož kmen sám byl asi původu slovanského, ale jeho rod knížecí pomíšen silně živly dáckými; věc ostatně zcela přirozená, uvážíme-li, jaká byla v provincii dácké, do níž se Kostoboci v II. stol. dostali, národnostní směsice. Knížecí rody, zaručujíce si vzájemně pokoj nebo pomoc, braly si ženy navzájem. Dokladů analogických je plno, a bylo-li tomu tak i v knížecím rodě kostobockém, pak se není třeba diviti, že v něm vystupují thrácká (dácká) jména vedle slovanských.

Zdržel jsem se proto déle při výkladu o kmeni Kostoboků, protože rozhodnutí o jeho národnosti je velice důležité pro staré

[1]) Arch. Ep. M. X. 74, Сборникъ XVIII. 782a, CIL. III. 7398, Bull. de corr. hell. XX. 376.

[2]) *Karadžić* Lexicon s. v.

[3]) Veteran VII. legie T. Aurel. Drigissa z Ratiarie na nápisu nal. u Kostolace (Jahreshefte öst. Inst. IV. Beibl. Sp. 83. sl., Vjesnik hrv. arch. 1901. 6., CIL. III. 14421, 14507).

[4]) Сборникъ 1900 138, CIL. III. 14421.

[5]) *Harkavi* Изв. мус. пис. 37, 40.

dějiny slovanské. Historie Kostoboků není totiž omezena jen na dosud uvedené údaje o sídlech jejich v Sarmatii a Dákii, nýbrž má i důležitou kontinuaci.

Od té doby, co se Kostoboci octli v Dákii, dostali se do víru bojů mezi Germany a Římany a ty přivodily brzké a úplné vymizení národa. Už za doby válek markomanských, jak vykládá Dio (71, 12 srv. výše uvedený citát) vandalští Astingové násilně přepadli Kostoboky a zvítězivše zabrali jejich sídla (*τὴν τῶν Κοστουβώκων χώραν κτησόμενοι*). Dějiště tohoto boje bylo jistě někde v severní Dákii a ne v Bessarabii nad Dunajem, jak myslil Domaszewski [1]). Ale tímto útokem Astingů dostali se Kostoboci do nového pohybu na jih, a výsledkem jeho objevuje se asi onen prudký útok, který podnikli na Balkán a při němž se dostali nejen do Makedonie, ale i do části Řecka k Elateii, kde byli na konec rozbiti (Pausanias X. 34 *τῶν δὲ Κοστοβώκων τὸ λῃστικὸν τὸ κατ' ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπιδραμὸν ἀφίκετο καὶ ἐπὶ τὴν Ἐλάτειαν*. Srv. i Suidas s. v. *Λῃσταί* a výše uvedený nápis vztahující se k boji Vehilia Grata Juliana v Makedonii proti Kostobokům). Boj s Astingy připadl krátce před uzavření míru s Markomanny r. 175, vpád Kostoboků do Řecka nejspíše na r. 176—7 [2]).

Touto nešťastnou výpravou na Balkán byla však síla Kostoboků patrně zlomena na dobro. Aspoň se v pramenech III. století již nikde neobjevují a knížecí jejich rod usazen byl, jak svědčí dva uvedené epitafy, patrně »na výslužbu« v Římě. Heberdey se bezpodstatně domnívá, že se část jich vrátila zpět do zakarpatské vlasti.

---

[1]) Vpád Kostoboků do Makedonie vedl Domaszewského k hypothesi, že sídla Kostoboků a boj s Astingy umístiti dlužno nad delta dunajská do Bessarabie. Jedině tam přes Dunaj mohli prý vniknouti na Balkán, neboť tam hranice byly slabě osazeny; skrze Moesii nebo Dákii proniknouti prý nemohli. (Marcus-Säule 123.) Z Bessarabie učinili prý i útok do Dákie (Domaszewski vztahuje na to scenu XCII. reliefů ze sloupu Aureliova) a potom se zase vrátili. Nemohu tento výklad sídel, ač cesta přes dolní Dunaj doložena je níže uvedeným nápisem, přijmouti proto, že text Dionův i Ptolemaiův zřejmě ukazuje na sídla v severní Dákii, a že odtud probíti se k dolnímu Dunaji a na Balkán nebylo nemožné, svědčí řada pozdějších útoků různých kmenů.

[2]) Srv. *R. Heberdey* (Der Einfall der Kostoboker in Griechenland. Arch. ep. Mitth. 1890 XIII. 190) klade vpád do r. 176, *Domaszewski* k r. 177 (Neue Heidelb. Jahrb. V. 115, 125), *Bernabei* (Notizie degli scavi 1887, 536 sl.) k r. 178—9, *P. Paris* (Bulletin de corresp. hell. XI. 342) k r. 174, při výkladu nápisu Mnesibu'a, ochránce Elateie.

Byli-li však Kostoboci, jak soudím, Slované, pak máme před sebou první historický doklad o pronikání Slovanů na Balkán v II. stol. po Kr. V tom spočívá velká důležitost Kostoboků pro slovanské starožitnosti, speciálně pro nejstarší dějiny Jihoslovanů, a to vysvětluje dodatečně, proč jsem pokládal za nutné celou otázku Kostoboků podrobiti revisi důkladnější, než se jim dosud dostalo. Výsledek není ovšem tak positivní, jak bych si přál, buď v jednom nebo v druhém směru. Ale že these o slovanskosti Kostoboků není hypothesí bezdůvodnou a že Kostoboci nemohou býti beze všeho vyloučeni z dějin slovanských [1]), doufám, je na jevě. Při nejmenším se snad uzná, že thrácká národnost kmene není prokázána.

Poměrně snadné je určení a výklad Transmontanů (*Τρανσμοντανοί*). Dostali se do výčtu Ptolemaiova z pozdní latinské diathese, v níž se zase octli prostřednictvím nějakého tlumočníka jako latinský překlad domácího názvu značícího »lid bydlící za horami, na druhé straně hor«. Přihlédneme-li pak blíže k lokalisaci Ptolemaiově, tu spatříme, že tito Transmontani objevují se na konci řady: Igyllioni, Kostoboci, Transmontani a to u hory Peuke, pod níž se nalézají ještě mezi ní a Karpaty: Peukini, Karpiani a Bastarni. Ale horstvo Peuke neexistuje ve vnitru Polska a dostalo se sem Ptolemaiovi týmž omylem, kterým sem zapsal i Peukiny sedící té doby při ústí dunajském. Horstvo Peuke je patrně jen částí Karpat samých nebo některým výběžkem oddělujícím se od východních Karpat, na př. vysočinou Avratynskou [2]). Připadají tedy ve skutečnosti sídla Transmontanů k části samých Karpat, na totéž místo, kde jsme našli už v jiné severovýchodní řadě a z jiné diathese uvedené Zaboky. Věc je zjevna. Z jedné diathese vypsal Marinos zprávu o tom, že za Karpaty seděl kmen s domácím jménem Zaboci, značícím tolik co Zahorci, z druhé diathese latinské vypsal zprávu o témž kmenu, ale se jménem do latiny přeloženým, a nepoznav totožnosti, zaznamenal obě jména v Zakarpatí, a druhé dále na sever proto, že diathese, z níž vyňal Transmontany, uváděla je vedle horstva Peuke zvaného, které také omylem oddělil od Karpat. Proti výkladu tomuto [3]), kterýž nám ovšem dodatečně potvrzuje i svrchu podaný

[1]) Tak praví *Braun* (Разыск. I 148).

[2]) Srv. napřed str. 183.

[3]) Tak vykládal i *Šafařík* (SS. I. 241) se svými následovníky *Eichwaldem* (Geogr. 458), *Dzieduszyckým* (Wiadomości 342), *Perwolfem* (Arch. sl.

výklad Zaboků, všechny námitky mohou býti jen váhy nepatrné. Je dále možno, že i kmen Transiugitanů, jejž uvádí Ammianus Marcellinus [1]) v sousedství pozdějších Kvadů v severních Uhrách, je totožný s Transmontany Ptolemaiovými. Lokalisace obou nejsou aspoň od sebe vzdáleny. Eustathiovi *Ζάγαροι* [2]) vedle Gelonů, Neurů a Agathyrsů mohou sice míti původ v slov. Загорье, ale dlužno-li je ztotožniti se Zaboky a Transmontany [3]), pověděti nelze.

V Ptolemaiově popisu následuje nyní řada kmenů, podél břehů baltických k severu, kteří patrně příslušeli buď k větvi baltské, nebo (zejména severnější) k větvi finské a o nichž také jinak víme velmi málo. Jedině kmen Veltů je z nich patrně slovanský.

Velti (*Οὐέλται*) jsou Ptolemaiem usazeni na pobřeží Baltického moře, na ostatek zálivu Venedského, tedy na východ od Venedů, jako Galindi a Sudini, jenže při samém moři. Končina ta od pra-dávna, nejen pokud historie sama, ale i pokud jiné nauky nás učí, náleží kmenům, jež shrnujeme pod název kmenů baltských neb litevských v širším slova smyslu a k nimž náleží do dnes zbylí dva kmenové Lotyšů a Litevců. Kdybychom ve smyslu Ptolemaiově obsadili vskutku pobřeží zálivu Venedského od ústí Visly až snad k Oeselu velkým kmenem Venedů, nezbylo by ovšem nic jiného než Velty posunouti dále a prohlásiti je za nějaký kmen baltský nebo finský. A mnozí vykladatelé zastávali toto mínění tím určitěji, že i v samém jméně *Οὐέλται* viděli jen korruptelu jména Litvy, povstalou metathesí. Tak soudil, pokud vím, už Siestrzenczewicz-Bohusz [4]), tak K. Zeuss [5]), v novější době J. Pervolf [6]). Vedle nich Müllenhoff *Οὐέλται* vyložil za Lotyše, za přepis z *Λετούαι* [7]). Nemám však žádné z těchto mínění za

Phil. VII. 625) i *Müllenhoff* (DA. II. 84). *Braun* (Разысканія I. 163) Transmontanů neurčuje, Zaboky klade omylem na horní Samoš. *Müllenhoff* (III. 92) klade Transmontany do Dákie.

[1]) XVII. 12, 12 (dux praeerat)... Transiugitanorum Quadorumque parti.

[2]) Comm. ad Dionys. Per. 310. (*Ἀγάθυρσοι*) *καὶ Ἱππόποδες, οἱ κατά τινας Ζάγαροι.*

[3]) Tak *Šafařík* (SS. I. 241). *Partyckij* (Ист. Галич. I. 244, 352) spojuje s tím i Ptolemaiovo *Ἀζαγάριον* (srv. str. 370).

[4]) Rozprawa o pocz. nar. i jęz. litew. Warszawa 1808. 40.

[5]) Deutschen, 271, 655, 679.

[6]) Arch. sl. Phil. VII 615.

[7]) DA. II. 24. Zamítl to *Kunik* v poznámkách ke spisu *Bielensteinovu* »Die Grenzen des lett. Stammes« (Petrohrad 1892) str. 485: »Die Welten bei Ptol. sind keine Letten.« Podobně i *Thomsen* l. c.

správné[1]) a přidržuji se rozhodně výkladu, který podal Šafařík[2]) a před ním ovšem už jiní. Jméno *Οὐέλται* je bez emendace a metathese zjevně totožné se jménem kmene, který se v pozdější době středověké objevuje jako mohutný slovanský kmen mezi dolní Vislou a Odrou a nazývá se Lutici nebo Velti (Weltae, Wilti, Wiltai, Vulti, Vylte, Weltabi, Welatabi, Wiltzi, Wilzi, Wilsi, Vulsi atd.[3]). Je sice pravda, že Velti připadají na Ptolemaiově mapě kamsi k zálivu Rižskému, tedy daleko na severovýchod. Ale my musíme předně uvážiti, že jsme pojem o lokalisaci Venedů vyložili v jiném smyslu, než v jakém s nimi operoval Ptolemaios. Venedi bylo kollektivní jméno pro různé kmeny slovanské, mezi nimi i pro kmen Veltů-Luticů, který zajisté už v II. století při Visle existoval, a ve smyslu tom ovšem jméno a sídlo Venedů nevylučuje na témže místě i zápis kmene jiného. Soudím, že Velti už tehdy při dolní Visle seděli a že jen proto Ptolemaiem posunuti byli daleko k východu, poněvadž pojal Venedy rozsazené mezi Baltickým mořem a Karpaty konkretně a souřadně. Dále neodporuje výkladu ani to, že pozdější historičtí Lutici-Veltové sedí na západě Visly, kdežto zde jsou *Οὐέλται* posazeni na východ. Nezapomínejme, že v době před Ptolemaiem velké pohyby germanských kmenů teprve nastávaly. Teprve po té době vyprázdnila se celá východní Germanie od Němců tak, že západní pohyb Slovanů našel zde více volné půdy. Teprve po Ptolemaiovi nastal pohyb, který celou řadu velkých kmenů slovanských posunul od Visly na západ, a jestliže se na konci I. tisíciletí po Kr. setkáváme s Velty-Lutici mezi Odrou a Vislou, vyplývá z toho skoro nutně předpoklad, že v době před Ptolemaiem seděli východněji, — tedy právě tam, kam je umísťuje, na východ od Visly, mapa Ptolemaiova v našem smyslu opravená. Jméno i místo shodují se

[1]) K nim čítám dále i výklad *Muchův* (srovnává něm. *wild*, kelt. **ueltos*, cymr. *gwyllt*-ferus, indomitus Zs. f. d. Alterthum 1895, 48), a *Braunův*, jenž zase emenduje *Οὐένται-Οὐέν(ε)δαι* a klade je mezi Vindavu a Dvinu (Разысканія I. 252, 334. Srv. dodatek na str. 376).

[2]) SS. I. 242, II. 571. Po Šafaříkovi přijali to *Ukert* (Skythien 435), *Dzieduszycki* (Wiadomości 342), *Nehring* (Schles. Vorzeit IV. 82), *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 110), *Kętrzyński* (Lygier 114), *Maretić* (Slaveni 19), *Brückner* (Arch. Sl. Phil. XXI. 21, Zs. f. Volkskunde 1902, 229). Kętrzyński je však hned posunuje k Odře. *Veselovskij* ztotožňuje sice jméno se slov. Velty, ale domnívá se, že k těmto přešlo od kmene původně litevského (ЖМНП. 1896 VIII. 244).

[3]) Formy jména viz u *Šafaříka* II. 569 sl.

na dobro, — k čemu tedy sahati k umělým výkladům a emendacím? Mám s přesvědčením Velty Ptolemaiovy za slovanské Velty-Lutice [1]).

Celá skupina kmenů na sever a na východ od Veltů, Stavanů, Alanů, jež nyní následuje v Ptolemaiově popisu, představuje konglomerát všemožných jmen. Jednak tu máme před sebou reální jména kmenů, která jsou odjinud neznáma a jež nám podle všeho předvádějí blíže neznámé kmeny litvolotyšské a především finské, jednak pak se tu shledáváme s kmeny, jejichž jména našel Ptolemaios v starší literatuře, ale jež, poněvadž na místech jejich sídel seděli už jiní, posunul do končin neznámých. Celý sever a východ evropské Sarmatie je vskutku jen sběrnou všeho, co našel, ať to tam na sever patřilo nebo ne. Také s dvojitými zápisy se setkáváme, jichž totožnost Ptolemaios nepoznal, nebo s jmény kmenů utvořenými od porušených jmen řek, ode jmen osad a pod.

Z důvodů na snadě jsoucích spokojíme se zde s popisem jen stručným, neboť vztahů k Slovanstvu je tu pramálo a hledisko těch, kteří i tuto severovýchodní řadu jmén pojímali slovansky — i Šafařík k nim z velké míry patří —, sdíleti naprosto nemohu [2]). Chybíť nám pro to podklad historický i jazykový.

Ke skupině této náležejí především v severním cípu usazení *Osiové* (Ὄσσιοι, Ὄσιοι), *Karboni* (Κάρβωνες), *Kareoté* (Καρεῶται) [3]), *Salové* (Σάλοι), *Geloni* (Γέλωνες), *Hippopodi* (Ἱππόποδες), *Melanchlaini* (Μελάγχλαινοι), *Agathyrsové* (Ἀγάθυρσοι) [4]), *Aorsové* (Ἄορσοι), *Pagyrité*

---

[1]) Širší výklad o nich sem, na toto místo, ovšem nenáleží. Rovněž i výklad poměru k Volotům a Veletům ruských tradic, o nichž srv. zatím *Veselovskij* »Мелкія замѣтки къ былинамъ« (ЖМНП 1896. VIII. 243 sl. a Изв. отд. р. яз. 1900. I., 2).

[2]) Patří sem *Šafařík* (SS. I. 242 sl.), *Ukert* (Skythien 435 sl.), *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 109 sl.), *Eichwald* (Geographie 454 sl.), *Dzieduszycki* (Wiadomości 343 sl.) i *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VII. 590 sl.).

[3]) Šafařík (SS. I. 242) a po něm *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 109) a *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VII. 603) vykládali jméno Karvones za korrumpovanou transkripci jména ruských Krivičů z okolí Pskova, resp. *Krevjanů. *R. Much* ztotožňuje je s následujícími Kariony a odvozuje obě od *karuo* — jelen, kráva (Zs. f. d. Alterth. 1895, 24), *Müllenhoffův* výklad viz DA. II., 351, Kareoty *Szaraniewicz* vyložil jen za přepis předešlých Karvonů (Blicke 110), *Reichard* hledal je u města Karoče v Kurské gubernii (Šaf. SS. I. 243). Sám bych upozornil na název karvunské země v Bulharsku Καρβωνᾶ, Καρβουνᾶ u Kystendže v gramotě Asěnově ze XIII. stol.

[4]) Tyto čtyři kmeny mají jen některé rukopisy Ptolemaiovy (srv. *Müller* Ptolem. I. 427). Melanchlainy uvádí Ptolemaios ještě jednou v asijské Sarmatii (V., 9, 19).

(*Παγυρῖται*), *Savarové* (*Σαύαροι*), *Boruskové* (*Βοροῦσκοι*), *Akibove* (*Ἄκιβοι*), *Naskové* (*Νάσκοι*), *Vibioni* (*Οὐιβίωνες*), *Idrové* (*Ἴδραι*), *Sturnové* (*Στοῦρνοι*) u Alanů, pak *Sargatiové* (*Σαργάτιοι*), *Karioni* (*Καρίωνες*), *Osylové* (*Ὄσιλοι*), *Ofloni* (*Ὄφλωνες*) a *Tanaïté* (*Ταναῖται*). Z těchto kmenů je zápis Agathyrsů, Gelonů, Hippopodů, Melanchlainů a Akibů (jedna z porušených forem, v nichž vystupoval dříve starý mythický kmen Abiů [1]) v jižní Skythii) jen reminiscencí, sem již nepatřící; Aorsové jsou kmen sarmatský [2]), uváděný v době starší za dolním Donem (srv. 331), v Pagyritech viděl bych jen ethnologikon uměle utvořené od říčky zvané u Plinia Pacyris (IV. 84.; srv. i u Ptolemaia město *Πασυρίς* III. 5. 13., za něž má rkp. *X* správnější přepis *Παγυρίς*), což není asi nic jiného než chybný přepis starého Hypakyra [3]). O ostatních nesnadno pověděti něco bezpečnějšího [4]) a jen o Savarech bych

[1]) Srv. nahoře str. 256. Jméno vystupuje ve formách *Ἄβιοι*, *Ἄκιβοι*, *Γάβιοι*. Kraj slul *Ἀβική*. Ptolemaiovo *Ἄκιβοι* korrumpováno z *Ἀβικοι*. Šafařík Akiby spojoval se jménem lesa okovského, Nasky s ř. Načí v gub. minské (I. 244).

[2]) *Pervolf* je měl za Slovany a jméno odvodil od názvů osad Orša Rъša a Oršica v záp. Rusi (Arch. sl. Phil. VII. 603), ale jiní je jistě s větším právem spojovali s finským (mordvinským) kmenem Erzà, Erzjà (*Eichwald* Geogr. 358, *Neumann* Hellenen 213 sl.), jenž už v arabských pramenech se objevuje pode jménem Ersä. Ptolemaios Aorsy uvádí ještě jednou v Sarmatii asijské (VI. 14. 9).

[3]) Srv. Star. zprávy 82, 85. Jméno Pagyritů svedlo Šafaříka (SS. I. 243) a po něm *Ukerta* (Skythien 436), *Eichwalda* (Alte Geogr. 462), *Szaraniewicze* (Blicke 110) a *Dzieduszyckého* (Wiadomości 343) k výkladu od slov. *po-gora* (dial. *-gura*) a k významu — »Pahuriči« — »Pohořané«.

[4]) Borusky podle zvuku jména spojovali mnozí s baltskými Prusy. Tak už *Mannert* (Norden 271); nověji *Grigorovič* (Рус. Фил. Вѣстн. 1879. II. 101), *Dzieduszycki* (Wiadomości 343). Při sestavení tohoto kouta Sarmatie nebylo by na závadu, že jsou umístěni Ptolemaiem daleko. *Šafařík* hledal je v okolí města Borovska na řece Porotvě v gub. kalužské (SS. I. 244), *Eichwald* měl je za slovanský kmen sedící od Valdaje k Novgorodu a vykládal Po-rusci, Po rusi = kmen žijící na řece Rhos-Volze. (Alte Geogr. 460). Místo jména Borusků vystupuje v pramenech metathesí pozměněná forma Rhobasci, a to už u Ptolemaia v Sarmatii asijské (*Ῥόβοσκοι* VI. 14. 9.), pak zejména na pozdních mapách římských (Herefordské, Ebstorfské, Hieronymově, na mapě Žaltáře Londýnského). *Braun* v první části jména Rhobasků hledá finské jméno Volhy *Rha*, podobně jako *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien Bd. 117, 14). Vibiony Šafařík (SS. I. 244) a jeho následníci hledali na řece Ivě, jichž je v Rusku několik. Ammianova lokalisace Sargatiů přiměla *Naruszewicze* (Historya nar. pol. III. 13, II. 322.) vykládati je za slovanské Mazury. Srv. též *Lelewela* (Narody na ziemiach słow. 300 sl., 310), *Eichwalda* (Geogr.

připustil, že *snad* skryto ve jméně jejich historické jméno Sěverjanů [1]). Sargatiové se objevují ještě jednou u Amm. Marcellina (XXII., 8, 38) kdesi za Vislou a Chronem (iuxtaque Massagetae, Halani et Sargetae, aliique plures obscuri, quorum nec vocabula nobis sunt nota nec mores).

Také řada kmenů mezi Hamaxobii a Maiotidou — o kmeni Jazygů a Roxolanů jednali jsme už napřed —, má pro nás malý zájem. Exobygité (*Ἐξωβυγῖται*) jsou úplně neznámí a nejasní [2]), Reukanali (*Ῥευκανάλοι*) jen chybný přepis a duplikát Roxolanů [3]), a jména Nauarů (*Ναύαροι*) a Torekkadů (*Τορεκκάδαι*) souvisí zjevně s jmény dvou osad na řece Karkinitu *Ναύαρον* (Navarum, Plin. IV. 84) a *Τόρροκα*, a proto Nauary, ač je Ptolemaios jmenuje vedle Amadoků »pod vlastními horami«, kladu sem. S Neury Herodotovými mají sotva co činiti. Tauroskythové (*Ταυροσκύθαι*) u Achilleova dromu jsou asi opět jen starou reminiscencí. Jediní Chuni (*Χοῦνοι*) poskytují nám důležitý doklad, že Hunové v době před Ptolemaiem hnuli se už na západ ze starších

477). *Braun* (Разысканія I. 124) ztotožňuje tyto Sargatie s domněle alanskými Sadagarii Jordanovými (Get. 50, 265). Iránská národnost jest ovšem potvrzena už u Herodota I. 125: *Πέρσαι, νομάδες Δάοι, Μάρδοι, Δροπικοὶ, Σαγάρτιοι.*

[1]) Podobnost jména Savarů se Sěverjany ruských letopisů vedla mnohé ke ztotožnění obou kmenů a tím i k poslovanění Savarů. Sěver, jakožto jeden z nejdále k východu posunutých kmenů slovanských, položením svým by neodporoval této hypothesi, již bychom mohli přijmouti, třebas že nemáme jiných dokladů pro existenci Sěverjanů na Desně, Semi a Sule v I.—II. stol. po Kr. Soudili tak *Šafařík* (SS. I. 243), *Ukert* (Skythien 436), *Eichwald* (Alte Geogr. 462), *Kaulfuss* (Slaven 45), *Szaraniewicz* (Blicke 110), *Dzieduszycki* (Wiadom. 343), *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VII. 603). Není to konec konců při rázu této části Ptolemaia nemožné, ač linguisticky forma Savar a Sěver jsou vzdáleny. Savari jsou doloženi ještě dvakráte a to legendou SAVRICA při Donu na mapě peutingerské (segm. IX. 1) a u anon. Ravennského IV. 4.: item iuxta oceanum est patria, quae dicitur Roxolanorum, Suaricum, Sauromatum.

[2]) *Šafařík* s reservou měl jméno za překlad slov. Zabužané, což jest ovšem velmi pochybné (SS. I. 236). Tak i *Dzieduszycki* (Wiadom. 343). Srv. i Konstantina Porfyrogenneta *Ἐξσκουβῖται*. De themat. Appendix. III. Cons. piet. IV. Ordo sed. mag.

[3]) *Šafařík* (SS. I. 236) v nich viděl Finy, *Eichwald* Slovany (Alte Geogr. 459). Ale totožnost tvaru *Ῥευκαναλοί* s *Ῥωξολανοί*, čehož Ptolemaios nepoznal, dokládám nápisem na dekretu chersonesském v počest Diofantovu (*Latyšev* Inscr. Ponti Eux. I. č. 185 ř. 23), kde čteme jméno Roxolanů ve formě *ΡΕΥΞΙΝΑΛΟΙ*.

sídel za Kaspickým mořem, kde je znal ještě Dionysios Periegetes v. 730[1]).

Zbývají nám však ještě dvě důležitější skupiny kmenů na ploše Ptolemaiovy Sarmatie: jedna v středu v poříčí Dněpru, druhá mezi východním svahem Karpat, mořem a ústím dunajským. Prvou tvoří Bodini, Gevini a Amadoci, druhou mezi Peukiny a Bastarny Britolagové, Tagrové a Karpiani s Harpii.

Bodini (*Βωδινοί*) jsou totožní s Budiny Herodotovými, ale těžko říci, jsou-li Ptolemaiem zapsáni jako kmen, jehož jméno ještě za jeho doby existovalo, či už jen jako stará anachronická reminiscence. Toto je více na snadě. Ale opět jsou zde Budini Ptolemaiem umístěni do evropské a ne do asijské Sarmatie, k Borysthenu a ne za Don, a my ovšem vzhledem k jiným dokladům na příslušném místě uvedeným (str. 276 sl.) nemáme příčiny, abychom i údaj Ptolemaiův vypouštěli z řady těch, které svědčí pro sídla Budinů na západ od Donu, a tím silně zvětšují pravděpodobnost, že kmen byl slovanský.

Nejistí a jinak neznámi jsou Gevini (*Γηουΐνοί*). Ani sídla jejich nelze dobře určiti vzhledem k tomu, že i sousední Transmontani, Peukini a Karpiani umístěni jsou chybně, a jméno je původu záhadného. Že se však pod ním skrývá nějaký slovanský kmen, je pravděpodobné[2]). Stejně záhadní jsou Amadoci (*Ἀμάδοκοι*), jež patrně náleží umístiti k horám Amadockým a k jezeru Amadockému; obé Ptolemaios položil na pravo od toku Borysthena. Co jsou hory Amadocké, nevíme, jezero Amadocké jsou však podle všeho močály Rokytenské[3]), neboť Ptolemaios dí, že od něho teče západní pramen Borysthena (nejspíše Pripeť). Spadají tedy Amadoci polohou svých sídel do kraje úplně slovanského, pokud se ovšem přidržujeme Ptolemaiových údajů, jenž na Borysthenes klade i město *Ἀμαδόκα* (ale na pramen severní!). Nemohu

[1]) Také zápis Markianův (II. 39) »*μετὰ τοὺς Ἀλανοὺς οἱ καλούμενοι Χουνοὶ οἱ ἐν τῇ Εὐρώπῃ*« ukazuje, že část jich přešla už do Evropy, část zůstala v Asii.

[2]) Vykládali se obecně za kmen slovanský. *Šafařík* (SS. I. 247) kladl je na řeku Gojvu v dnešním Livonsku, — ovšem pravděnepodobně. *R. Much* pokusil se nověji vyložiti jméno tohoto kmene od indoevr. gŏu, stsl. говѧдо — jako nadávku, utkvělou za jméno, tedy tolik co »junge Rinder« (Zs. f. d. Alterth. 1895, 36). *Partyckyj* (Ист. Гал. I. 356) pomýšlel na Zvini-Gorodce slovanské. Nejsou to však vedle Budinů sedící Geloni, ještě jednou sem zapsaní z nějakého porušeného pramene?

[3]) Srv. napřed str. 164 a Starov. zprávy 53.

je však přece zařaditi mezi současné slovanské kmeny z toho důvodu, že se domnívám i v zápisu Amadoků viděti jen výpis ze starých pramenů doplněný Marinovou konstrukcí soujmenného jezera a hor, zatím co v době Ptolemaiově zde Amadoků již nebylo. Vystupujíť nám Amadoci jako barbarský a to nejspíše thrácký [1]) kmen ve vnitrozemí Skythie už v popise Skythie od Hellanika [2]), současníka Herodotova, tedy 7 století před tím; od té doby žádný popis, ani Herodotův ani Strabonův atd., o nich neví, až se pojednou objevují opět u Ptolemaia. Je to podle všeho opět zápis anachronistický. Amadoci umístěni prostě do vnitra na základě osady Amadoky, jež snad byla poslední po nich stopou, existovala-li vůbec. Z toho důvodu je z rekonstrukce mapy Ptolemaiovi současné vypouštím.

Obrátíme-li se k poslední skupině kmenů mezi Pontem a horami Karpatskými, tu se mimo s Peukiny a Bastarny (srv. výklad na str. 380) v zadunajské Moesii setkáváme předně se dvěma malými kmeny, s getskými nebo skythskými T y r a g e t y (*Τυραγέται*) u ústí Dněstru, vypsanými ze Strabona nebo Plinia [3]), a B r i t o l a g y

---

[1]) Na thrácký původ — byli by pak Hellanikovi Amadoci kmenem thráckým (kimmerijským), jako na př. Agathyrsové a staří Kimmerijci vůbec, — myslím proto, že se jméno *'Αμάδοκος*, *'Αμάτοκος* objevuje jako jméno t h r á c k é h o krále kol. r. 400 na Balkáně (srv. *Dobruský* Исторически погледъ върху нумизматиката на тракийскитѣ царье. Сборникъ за нар. умотв. XIV. 577, 580; Livius XXXIX. 35). Koncovka *-δοκος*, *-τοκος* bývá i jinde vlastní thráckým jménům. Srv. *Sparadocus*, *Σπάρτοκος*, Thukydides II. 101 (*Dobruský* l. c. 562, XII. 337), *Μήδοκος*, *Μήτοκος* (l. c. 573), *Σαράτοκος*, *Σκόστοκος* (l. c. 580). Srv. *Zeuss* Deutschen 697. Ovšem vzhledem ke shodám, jež jinak nalézáme mezi starými jmény thráckými a sarmatskými (srv. napřed str. 261), není nemožné, že severní Amadoci byli Iránci (*Braun* I. 82). *Tomaschek* proti tomu měl Amadoky za finské Androfagy, vykládaje jméno z ved. āmâd — kdo syrového masa požívá, v protivě k yavâd — ten, kdo požívá stravy obilné (Sitzungsber. Akad. Wien 1889, 8, Thraker I. 96). S tím souhlasí i *Much* (Beiträge z. G. d. d. Spr. XX. 14). Existenci Amadoků v době Ptolemaiově zavrhuje *Müllenhoff* (DA. III. 92 sl.) i *Kulakovskij* (Карта Сарм. 22). *Šafařík*, odvrhnuv *a* prosth., srovnával jméno to s některými názvy na Litvě a v gub. kalužské (SS. I. 247).

[2]) Stef. Byz. s. v. *'Αμάδοκοι, Σκυθικὸν ἔθνος, Ἑλλάνικος ἐν Σκυθικοῖς. ἡ γῆ δὲ τούτων 'Αμαδόκιον.*

[3]) Strabo VII. 3, 17; Plin IV. 82 hovoří o velkém ostrově při ústí Tyru, na němž prý bydlili Tyragetové. Ostrov tento byl ovšem jen v klamné jeho představě. Srv. napřed str. 319, 320, pozn. 1., a mé Starověké zprávy 62. Jsou zbytkem Getů nebo Sarmatů. *Šafařík* (SS. I. 238, 247) a po něm *Eichwald* (Alte Geogr. 462, О обиталищахъ 70 sl.), *Partyckij* (Стар. Ист. Гал.

(*Βριτολάγαι*), kmenem původu patrně gallského, o jichž původu a existenci jednali jsme také už nahoře na str. 309. K řece Dněstru a blíže k horám Karpatským připadá záhadný kmen Tagrů (*Τάγροι*), jak ukazují slova »*ὑπὸ τοὺς Βαστέρνας πρὸς τῇ Δακίᾳ*«. Seděli tedy na hranici Dákie, pokud šla hřbety karpatskými. Toto umístění v horách a zároveň jméno samo, jež přesnadnou emendací *Γ* v *Τ* mění se v *ΤΑΤΡΟΙ* (srov. vedle u Ptolemaia *ΚΩΓΝΟΙ* místo *ΚΩΤΝΟΙ*), přivedlo Müllera a Králíčka [1]) k tomu, že spatřovali ve jméně tom prvou zmínku o jméně Tater, z nichž omylem utvořeno bylo jméno ethnologické. Nemám tento výklad za nemožný, a na jisto bych jej spíše přijal než jiné proti tomu podané výklady. [2]) Ale určitěji se vysloviti je nemožno. Jméno Tater vyskytuje se jinak teprve v letopise Kosmově I. c. 33. (k r. 999), II. c. 37. (r. 1086) ve formě Tritri, Trytri, Tatri [3]).

Zbývá nám poslední kmen Ptolemaiova Zakarpatí *Karpiani* (*Καρπιανοί*), s nímž snad jsou totožní i *Harpiové* (*Ἅρπιοι*) zadunajské Dolní Moesie [4]). Je to opět jeden pro staré dějiny zakarpatské velmi důležitý kmen, bohužel původu nedosti jasného.

Ptolemaios své Karpiany chybně umístil mezi Peukiny a Bastarny vysoko na sever od Karpat, a to proto, že i Peukiny uvedl dvakráte, jak jsme viděli, vedle správných sídel na ústí dunajském ještě jednou na sever od Bastarnů při hoře Peuke. Potom ovšem i Karpiani, kteří vlastně na správné mapě náležeti musí k východním Karpatům, přišli mu omylem vysoko na sever, kam patrně nenáležejí. Potvrzení této opravy a rekonstrukce, vyplývající z mapy samé, nalézáme ve shodě jména kmene se jménem hor *Καρπάτης ὄρος*. Už na základě této shody není možno Karpiany odloučiti od Karpat, — a ovšem jako Karpiany Ptolemaiovy tak i kmen

---

I. 359) nesprávně v Tyragetech viděli slovanský kmen sedící na řece Dněstru; *Šafařík* spojoval jej docela s Tiverci (em. Tirevci) Kijevského Letopisu.

[1]) *C. Müller*. Ptolem. I. 431, *Králíček* Sarmat. Berge etc. Progr, Realsch. Kremsier II. (1895) str. 11.

[2]) Tak *Šafařík* (SS. I. 248) vykládal Tagry za slovanský kmen, snad oddíl Tyragetů, *Partyckij* (Стар. Ист. Гал. I. 360) četl *Τάργοι* a spojoval s Torgy ruského území. *Braun* (Разысканія I. 164) spíše se kloní pro spojení se sarm. Tagory Plinia (VI. 7. 22) a k přenesení jich do roviny tisské.

[3]) Srv. napřed str. 182.

[4]) Ztotožnění Harpiů s Karpy přijímá se obvykle od dob *Zeussových* (Deutschen 698). Zůstává však stejně možným, že *Ἅρπιοι* utvořeni Ptolemaiem z jména sousední přímořské osady *Ἅρπις* (III. 10., 7. srv. str. 372), jako *Νάυαροι* od Navara *Παγυρῖται* od Pakyra, nebo *Τορεκκάδαι* od Torokky.

Κάρπιδες, s nímž jsme se setkali v popisu Skythie Eforovy ve IV. stol. př. Kr. [1]), tak dále kmen Karpů (*Carpi*), jejž po době Ptolemaiově římské prameny hojně uvádějí mezi kmeny útočícími ze Zadunají na Illyrii a Moesii [2]). Slovem, všechna tato označení, počínající se ve stol. IV. př. Kr. a jdoucí až po počátek IV. stol. po Kr., kdy se objevují Karpové naposledy v dějinách římských, vztahují se na jeden a týž kmen, jenž seděl zprvu v Sarmatii za východními Karpaty [3]), kdesi nad horním Prutem a Dněstrem, a to na dosti velkém území, neboť Karpové vystupují vždy jako národ silný. Ale v III. století přešli odtud, jak další dějiny ukazují, do Dákie a odtud byli na konec přesazeni do dolní Pannonie [4]).

---

[1]) Eforos u Skymna v. 841. Srv. napřed str. 247 sl.

[2]) Jméno Karpů (*Carpi*, *Κάρποι*) vystupuje poprve u Ptolemaia v uvedených formách. Tak v řadě historiků doby císařské (srv. dále uvedené citáty v pozn. 4) a v geografii Honoriově (26 Carpi gens), Anonyma Ravennského (29, 4 Carpi), v Not. gentium (Carpi ed. Riese 128) u Aethica (Carpicoti, což dlužno patrně čísti Carpi, Goti. Také u Honoria následují za Carpi hned Gothi). Na nápisech III.—IV. stol. vyskytuje se častěji *Carpus*, *Κάρπος* jako ethnologikum i jméno osobní, pak adj. *Carpicus*, *Carpianus* jednou *Carpophorus* a *Carpoporus* (CIL. III. 279, 1054, 1190, 1899, 2268, 2936, 6076, Suppl. 12456, 14416; Arch. Ep. M. IX. 142 atd. *Latyšev* Inscr. Ponti II. 75, 169, 991.) Také na mincích cís. Filippa čteme *Carpicus* (*Eckhel* Doctrina numorum VII. str., 321, 323).

[3]) Sarmatskou vlast dosvědčuje i anonym Ravennský I. 12 (ed. Pinder) slovy: Sexta ut hora noctis Scytharum est patria unde Sclavinorum exorta est prosapia; sed et Vites et Chimabes ex illis egressi sunt. Cuius post terga Oceanum non invenimus navigari. Septima ut hora noctis Sarmatum est patria, ex qua gens Carporum quae fuit ex praedicta si bello egressa est; cuius post terga Oceanus innavigabilis est.« To není Sarmatie uherská (kraj Jazygů), jak se Braun domnívá (I. 177), nýbrž severní.

[4]) Útoky Karpů na Balkán počaly se v III. století a souvisí s postupem Gotů. Tento postup, jenž se počal již r. 214 (*Rappaport* Die Einfälle der Goten. Leipzig 1899, 22), hlavně pak od r. 238, strhl s sebou i řadu jiných zadunajských kmenů, mezi nimi především Karpy, — »genus hominum ad bella nimis expeditum, qui saepe fuere Romanis infesti«, dí Jordanis (Get. XVI. 91). Už z doby Caracallovy (211—217) máme nápis svědčící, že bojováno bylo s Karpy (Сборникъ за нар. умотв. 1900. 124); za prvého velkého vpádu gotského r. 238 doloženi jsou zprávami psanými. Vpádu tohoto účastnili se i Karpové (Vita Max. et Balb. 16, 3; Dexippus fr. 14, Petrus Patr. fr. 8), ale při jednání o mír byli s požadavky svými Menophilem zamítnuti přes to, že se chlubili býti silnějšími Gotů (Petrus Patr. l. c. »*ἡμεῖς γὰρ κρείττονες τῶν Γότθων ἐσμέν*«). Potom císař Filippus bojoval s nimi vítězně r. 245 (Zosimos I. 20, Euagr. H. Eccl. V. 24, Jordanis Get. 91) a přijal proto

Umístění Karpů nečiní takto obtíží, za to je nesnadno určiti, jaké byli národnosti.

Prvotní sídla Karpů v Sarmatii vedla by nás k tomu, abychom v nich přirozeně viděli buď Slovany nebo zakarpatské Thráky (Dáky). Oba kmenové se ve východním Zakarpatí stýkali. Původu dáckému nasvědčovalo by i označení, které jim dal jednou Zosimos, vykládaje (IV. 34.), že Theodosius odrazil útok Skirů, Karpodaků (*Καρποδάκας . . . ἠμύνατο*) a Hunnů [1]. Ještě důrazněji svědčí však pro to jméno osad, jež se na mapě Ptolemaiově nalézají v území Harpiů na Hierasu a v přilehlé karpatské části Dákie: Piroboridava, Tamasidava, Zargidava (srv. str. 372), Karsidava, Patridava, Petrodava, Utidava (Ptol. III. 8, 4 sl.). To jsou samá

---

i čestný titul »Carpicus Maximus«, jak mince dosvědčují (srv. *Rappaport* l. c., 33). Když za císaře Decia (248/9—251) Gotové počali nový útok, Karpové objevují se s nimi opět; ale kdežto boje s Goty dopadaly zle, s Karpy vojsko římské válčilo v Dákii šťastně (Lactantius de mort. pers. IV. 3; CIL. II. 4957, 4958; III. 1176 a jiné doklady restituce Dákie). Za Galla, Aemiliana a Valeriana (251—260) sděluje opět Zosimos o řadě menších vpádů zadunajských barbarů, mezi nimiž uvádí Goty, Borany, Urugundy a Karpy (Zos. I. 27), při čemž r. 254 nebo 255 tito kmenové pustoší i Illyrii a Italii (l. c. I. 31). V době té už Karpové patrně seděli kdesi v jižní Dákii, jak svědčí boje Deciovy, tento vpád a další jejich historie (také Zosimův výraz *Καρποδάκαι* IV. 34). V letech následujících slyšíme jen o samých gotských výpravách za Galliena, Claudia, až teprve L. Dom. Aurelianus znovu poráží r. 273 Karpy vpadlé do Thrákie a přijímá také titul »Carpicus Maximus« (Vita Aurel. 30, 4; CIL. II. 4506, III. 7586, VI. 1112, XII. 3548, 5561 atd.). Brzy však odevzdal Dákii barbarům úplně v plen. Ale síla Karpů byla patrně již vyčerpána. R. 295 připomíná se řada nových porážek a ty skončily tím, že Karpové krátce po tom byli od caesara Galeria za vlády Diocletianovy ve velkém množství, celý zbylý kmen, přesídleni do římské Pannonie a to do dolní části, Valerie. Srv. Amm. Marc. 28, 1, 5; Aurel. Vict. de caes. 39, 43 (Carporumque natio translata omnis in nostrum solum, cuius fere pars iam tum ab Aureliano erat); Eutropius IX., 25; Jordanis Rom. 299 (Carporum gens tunc devicta et in Romanum solum translata est), Get. 16, 91 (quos Galerius Maximinus Caesar devicit et rei publicae Romanae subegit), Euseb. Hier. 2311, Orosius VII. 25, 12. Srv. též Orac. Sibyll. (Rzach) XIII. 141. Vedle Karpů v Pannonii připomínají se však i zbytky na Balkáně (Aur. Victor l. c., Amm. Marc. 27, 5, 5, vicus Carporum) a snad také osada *Κάρπος* uvedená Konstantinem Porfyrogennetem (De them. II. v ep. mysské) o tom svědčí. Později se ještě jednou připomíná porážka Karpodaků a Hunnů od Theodosia (Zos. IV. 34). Ve sporných datech gotských vpádů přidržuji se nové chronologie *Rappaportovy* (l. c. 33, 51, 97, 106).

[1]) Také v jedné zprávě Caesaria z Naziance emendoval Müllenhoff místo méně vhodného *Καππαδόκαι* — *Καρποδάκαι* (DA. II. 370).

jména tvořená známou dáckou koncovkou -*dava*, značící rod, osadu. O tyto důvody se opírajíce mnozí rozhodně uznávají Karpy za kmen dácký [1]). S tohoto hlediska byli by pak zbytkem starých zakarpatských Thráků, neboť přijímati nějaké pozdní přestěhování Dáků z Dákie do Zakarpatí [2]), myslím, správné není.

Ale naproti tomu byli mnozí badatelé, zejména slovanští, kteří v Karpech nacházeli Slovany. Důvodem pro tuto theorii byla jim, odmyslíme-li si lokalisaci, především domnělá totožnost jména Karpů a Karpat se jménem pozdějších slovanských Chorvatů, vyšlých také ze Zakarpatí. I tato theorie je stará. Našel jsem ji už u Adelunga, po něm ji sdílel Šafařík a jeho následovníci, nověji J. Zabělin, Ed. Bogusławski, J. Perwolf a jiní [3]). Tolik jest ovšem jisto: je-li možno prokázati totožnost jmén Karpové a Chorvaté, — otázka, jakého původu a smyslu je samo jméno Karpat [4]), nedotýká se otázky, jsou-li oba názvy kmenové totožné —, pak by ovšem pro slovanskost Karpů přistoupil doklad váhy takové, že by jej důvody ve prospěch druhé theorie sotva vyvážily, nejméně doklad ze Zosima, neboť jméno Dacus mělo v té době význam geografický. Jde jen o to, lze-li prokázati totožnost jmen Karp

---

[1]) Sem patří *Zeuss* (Deutschen 697), *Müllenhoff* (DA. II. 370, srv. *Pniower* tamže 377), *Krek* (Einleitung 250), *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 82), *Brandis* (Pauly-Wissova Realenc. s. v. Dacia), *Tomaschek* (Thraker I. 108), *Králíček* (Progr. Realsch. Kremsier 1895. II, 13. 22 sl., 30 sl.), *Rappaport* (Einfälle 25), *Hruševskij* (Ист. Укр. I. 66), *Braun* (Разысканія I. 175), *Patsch* (Pauly-Wissowa Realenc. s. v. Carpi).

[2]) Tak se na př. *Braun* domnívá, že byli Karpové, jako část Dáků, vytlačeni z Dákie za Karpaty příchodem Sarmatů Jazygů do Uher (Разысканія I. 177).

[3]) *Adelung* (Mithridates II. 647), *Dobner* (Annales Bohem. I. 57; oba spojují Chorvaty s Karpaty), *Šafařík* (SS. I. 532), *Kaulfuss* (Slawen 9, 17, 22), *Cuno* (Skythen 335), *Neumann* (Hellenen 218), *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 304 sl.), *Drinov* (Заселеніе 61), po něm zprvu i *K. Jireček* (Gesch. Bulg. 77; pak ustoupil), *Pervolf* (Славяне I. 7), *Ed. Bogusławski* (Hist. Słow. I. 379, II. 76, 370). *Dzieduszycki* viděl opět v Karpech element gallský (Wiadom. 230, 343).

[4]) Z novějších výkladů uvádím *Tomaschkův* (Thraker II. 91), srovnávající jméno s ř. κάρπος, καρπάλιμος a sthněm. hwërban, stsas. hwarf — vesměs od kořene *qerp* — sich drehen, Karpates — sich drehend, Rindwall, corona montium. *Szaraniewicz* spojoval sl. krępaki, krępy, крупный (Krit. Blicke 83). Slavisté je hojně spojovali se slov. chrebъ, chrebьtъ, stsl. хрьбьтъ. Tak *Šafařík* soudil (SS. I. 245, 532, II. 112), že celý severní svah Karpat, slul původně Chrby, později Chrvy (od toho Charvaté), a totéž od něho přijali *Kaulfuss* (Slawen 14, 17, 22), *Cuno* (Skythen I. 231), *Mair* (Gymn. Progr. Pola 1900, 6).

a Chorvat. V tom zajisté spočívá osa a jádro celé otázky, pro staré slovanské dějiny tak důležité, neboť, prokáže-li se totožnost, celé dějiny postupu Slovanů k jihu a hlavně na Balkán postaveny budou do nového světla a na pevnou historickou půdu. Dějiny Karpů, jejichž stručný nástin předvedl jsem zatím v poznámce (na pozdějším místě nás budou ještě podrobněji zajímati), byly by první stránkou dějin slovanských Chorvatů.

Celá tato obtížná otázka byla po dlouhou dobu řešena jen lehkovážně. Zastancům shody obou jmén stačil buď už pouhý souzvuk jména Karpaty a Chorvat, Charvat, — nebo domnělý společný původ ze slovanštiny, při níž především stsl. хрибъ mělo hlavní úlohu. Tak se psalo a vykládalo po celé XIX. století, a teprve na samém konci jeho F. Braun pronikl hlouběji do věci a vyložil, že vskutku mezi názvem Karpat a ethnologikem Chorvat může býti zjevné jazykové spojení, třebas nepřímé. Slovanské Харвате vzniklo z *Καρπάτης* prostřednictvím úst německých, v nichž starý název hor původu neznámého a patrně i název kmene u hor bydlícího prodělal ještě lautverschiebung *κ* v *h* a *π* v *f*[1]). Z *Καρπάτης* vzniklo nejdříve *Harfađa a z toho v ústech slovanských *Харвате, Хорвате, Хрвате. (Srv., co jsme o tom vyložili už nahoře na str. 297 sl.) Je-li tento výklad Braunův správný [2]), pak nezbývá, než jíti dále a připustiti, že u kmene, který v ústech řeckých nesl podle jména hor název *Κάρπιδες*, *Κάρποι*, *Καρπιανοί*, vlivem Germanů a to podle výkladu, který jsem svrchu podal, vlivem Bastarnů, kteří při nejmenším od III. stol. př. Kr. ovládali značnou část Zakarpatí, změnilo se původní jméno ve formu novou, která v starém slovanském názvosloví zněla *Харвате, Хорвате. Provedl-li tu změnu jména kmen sám, či sousední kmenové slovanští, je při tom lhostejno. Hlavní je, že, je-li jazykový výklad Braunův správný, jméno Karpů u řeckých zpravodajů a jméno Хорвате v Letopisu Kijevském, v legendě sv. Václava, a Charvaty u Dalimila jsou jedno a totéž.

Bylo by ovšem i pak možno spojiti theorii o thráckém původu Karpů se slovanskostí Chorvatů tím způsobem, že bychom supponovali přechod jména starého kmene thráckého na slovanský kmen, jenž se do sídel starých Karpů později dostal, asi tak, jako se přijímá přechod jména Silingů, nebo Prusů, Bavorů a pod. Ale

[1]) *Braun* (Разысканія I. 173).

[2]) Opřel se mu, pokud vím, *Brückner* (Arch. sl. Phil. XXII. 246, Kwart. 1902, 281).

výklad takový, ač nemožný není, je vždy dosti násilný, vezmeme-li při tom v úvahu ethnologické poměry Zakarpatí v době II.—IV. století po Kr. Kdyby šlo o slovanskost Karpů kdesi na Balkáně sedících, věc byla by jiná. Ale zde v Zakarpatí v době, století II. a následujících musíme — opakuji to neustále — připustiti už předem velký rozvoj Slovanů, ba my v době současné setkáváme se již s neklamnými stopami jejich postupu na Dunaj. V tu dobu počíná odsud, ze staré Sarmatie, vycházeti do říše Římské na výboj kmen zv. Karpové; kmen ten přechází do Uher a na konec vše, co z něho zbylo, usazuje se v Pannonii u Drávy, — tedy blíže těch končin, v nichž se o nějaké sto let později objevuje slovanský kmen Chorvatů, jenž také vyšel ze Zakarpatí a jehož jméno lze jazykově spojiti s jménem Karpů. Smíme tedy za takových okolností uchylovati se k výkladu, jenž Karpy a Chorvaty odděluje, a vykládati, že jakýsi slovanský kmen v Zakarpatí převzal staré jméno cizí z úst zbytků germanských a osvojil si je? Je to sice myslitelné, že po odchodu Karpů přešlo jméno na kmen slovanský nově ke Karpatům přišlý, — ale za těchto okolností není to přirozené. Co platí na podporu tohoto výkladu Zosimovi *Καρποδάκαι*, víme-li, jak v starověku vždy později stará označení ethnologická nabývala rázu geografického (Zosimos psal v druhé polovině V. století), víme-li, jak užívalo se názvu Sarmatae, Scythae, Getae atd. pro různé kmeny, jen když vystupovali z území starých Sarmatů, Skythů a Getů?

Jen dva vážné doklady zbývají proti slovanskosti: svrchu uvedená jména topografická formy dácké a pak to, že v starověké historické nomenklatuře udržuje se stále forma Carpi, *Κάρποι*, ač bychom, byli-li slovanskými Chorvaty, čekali při tolika stycích ohlas formy slovanské, nějaké *Χαρβάτοι*, *Χαρούαθοι*, Charbati a pod. Uvedená jména dácká nejsou ovšem přímo označena jako osady Karpů, kteří sedí u Ptolemaia výše v Sarmatii, ale leží při území Harpiů, a ti mohou sice, ale nemusí býti totožni s Karpy. *Ἅρπιοι* může býti, jak jsem už pravil, jen rozvedené jméno osady *Ἅρπις* obdobně jménu Nauarů a Torekkadů tak, že Harpiové ve skutečnosti s dáckými osadami na Prutu nebo Seretu nemusili míti nic společného. Ale přes to všechno nemohu se odhodlati, abych výklad o Karpech zakončil rozhodnutím ve prospěch slovanskosti a totožnosti jich s Chorvaty. Je tu ještě příliš mnoho

záhad jako vůbec v celé velké otázce starých severních Chorvatů, jež své definitivní rozřešení teprve očekává.

Tím se popis Ptolemaiův končí.

Vrátíme-li se po podaném detailním rozboru znovu k ocenění celku, celého popisu, a k odpovědi na otázku, co Ptolemaios přináší pro starou historii Slovanů, tu vyplývá odpověď následující.

Potvrdilo se nám ovšem mnohokráte, že Ptolemaios při svém soupisu počínal si nekriticky, neboť vypisuje ze starších pramenů leccos zapsal do mapy, jež měla patrně představovati současný obraz a stav Evropy, co tam již nepatřilo, na př. Roxolany, Jazygy, Bastarny, Agathyrsy, Gelony, Aorsy (na místech zapsaných), snad i Amadoky, Bodiny, Tyragety, nebo zase zapisoval jména stará, mythická a uměle konstruovaná, jako Hippopody, Abie, Hamaxobie, Nauary, Torekkady, Pagyrity. Poznali jsme dále i řadu dokladů, jak Ptolemaios, vypisuje ze 2—3 diathesí, omylem nepoznal, že dvě jména kmenová, v každé z nich poněkud odchylně zapsaná, označují jeden a týž kmen, a tak místo jednoho dva kmeny zapsal, a přirozeně jeden nebo druhý umístil na místo nesprávné (srv. Karpiany—Harpie [?], Roxolany—Reukanaly, Avariny— Variny, Frugundiony—Burgundy, snad i Karbony—Kariony). Ptolemaios nevzal si práci, aby zkoumal, zda latinský název jedné diathese není zapsán řecky nebo barbarsky v diathesi druhé, a rozlišil proto Transmontany od Zaboků. Poznali jsme konečně, že při lokalisaci svých kmenů nerozlišoval kollektivních názvů (Venedů, Finů) od jednotlivých kmenových jmen a že řídil se častěji jen mechanickým sestavením řady, nebo chybnými výpočty zeměpisné délky a šířky (tak umístil Peukiny k hoře Peuke, Venedy k Venedským, Alany k Alanským, Amadoky k Amadockým horám). Slovem v Ptolemaiově popisu nalezli jsme řadu očividných nesprávností, a jiné ještě tušíme, třebas je nemůžeme zjevně prokázati. Proto také námi předvedená opravená mapa Ptolemaiovy Sarmatie ukazuje mnohdy poměry jiné ve vzájemném položení kmenů a ukazuje mnohem méně jmen nežli prostá, neopravená rekonstrukce originálu, podaná nahoře při str. 376.

To vše je pravda. Ale i když přísně odvrhneme vše, co je nesprávné nebo silně podezřelé, — zbude nám na mapě této přece ještě mnoho nového, zbudou nám leckterá potvrzení starších zpráv a zbudou nám nové důležité věci, — slovem zajímavý a důležitý obraz ethnologických poměrů ve východní Evropě pro

dobu I.—II. stol. př. Kr. A pro tento výsledek Ptolemaios zůstává nám pramenem po Herodotovi nejdůležitějším.

Projektujeme-li si na opravenou mapu Ptolemaiovu obrys území, jež v této době Slované v Zakarpatí asi zaujímali — bylť už národem velikým (srv. str. 203.) —, vidíme už předem, že značná část Ptolemaiovy Sarmatie byla jistě slovanská. A uvážíme-li dále všechny detaily po stránce historické a jazykové, jako jsme nahoře učinili, dojdeme k prvnímu historickému obrazu národa slovanského, jenž vypadá, stručně pověděno, takto:

Předně na něm vidíme Slovany, rozložené za Vislou od Baltického moře (zálivu Venedského) až po Karpaty (hory Venedské) pod společným, kollektivním názvem Venedů, jímž byli od germanských sousedů už od dávných dob označováni a jenž přešel i do literatury klassické. V oblasti Venedů zachována je Ptolemaiem řada jmen jednotlivých kmenů slovanských. Mohli bychom a měli bychom vlastně předpokládati, že největší část jmen bude slovanská, — ale v jednotlivých případech lze to prokázati nebo aspoň s pravděpodobností určiti jen u menší části z nich. Část jmen zůstává národnostně temná, jiná pak představuje ostrovy cizí, rozložené při pokraji oblasti slovanské, zejména ostrovy gallské a thrácké, existovaly-li tam ještě v době Ptolemaiově a nenáležely-li vlastně dobám starším. Jako kmenové slovanští objevili se nám ve svrchu podaném rozboru Sulani, Zaboci (Transmontani), Kostoboci a Veletové; méně jistě, ale přece pravděpodobně slovanští jsou i Piengité, Gevini, Bodini, snad i Stavani a Karpové. Mimo to je pravděpodobno, že jsme se u Ptolemaia setkali už s vlastním jménem Slovanů (*Σονοβηνοί*).

Více slovanského ukázati nemohu, a už Šafaříkovo a Pervolfovo stanovisko, nehledíc ani k výkladům Ed. Bogusławského nebo Partyckého a Lukaszewicze, bylo upřílišněné a nesprávné [1].

[1]) Už v XVIII. století poslovanil celého Ptolemaia na př. *Tatiščev* (Истор. Россійская 1768 I. 1. str. 161), nebo *Dobner* (Annales Boh. I. 127. sl.). Šafařík potlačil sice nemírné slovanění, ale přece v mnohých případech zašel dále, než bylo záhodno (SS. I. 236 sl.). Jej sledovali na př. *Eichwald* (Geographie 454 sl.), *Ukert* (Skythien 434 sl.), *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VII.—VIII.) a *Szulc* (De origine et sede vet. Illyrorum. Diss. Poznań 1856. VIII.). Mnohem dále zašli *Ed. Bogusławski* (Hist. Słow. I. 370), *Partyckij O.* (Стар. ист. Галичини I. 244, 351), *M. Lukaszewicz* (Starożytne Słowian ludy i ich odwieczne siedliska według Kl. Ptolemeusza. Poznań 1894).

Ale na druhé straně nemohu souhlasiti ani s těmi, kdož jako Zeuss, Müllenhoff, Tomaschek, Much, Kossinna a nově i Braun a Pogodin vylučují Slovany všude tam, kde jich nelze přímo prokázati. Odmítavý soud, jejž Müllenhoff pronesl nad Šafaříkem, byl příliš příkrý [1]), neboť jeho stanovisko vede zase všude k nemožným a absurdním koncům. Pohlédněme jen na národopisný stav východní Evropy v II. stol. po Kr., jak jej historie podává! Na západě Visly Slované historicky přímo doloženi nejsou, na severu podle obvyklého mínění při Baltickém moři širokým pruhem obývali kmenové litevští a dále finští, sahajíce na jih, jak z nomenklatury vidno, až do bažin pripetských, — na pravém břehu Visly je Ptolemaiem uvedena řada neslovanských kmenů, mezi nimi i národ tak velký, jako Gotové; kmenové, sedící při Karpatech v dnešní Haliči i dosti hluboko do vnitrozemí, vykládány bývají historicky a jazykově za samé kmeny germanské, gallské a dákothrácké (zejména Kostoboci, Karpové). Na východě celá Bessarabie vylučuje se z oblasti slovanské, za Dněstrem a Dněprem Slované také nejsou doloženi a nomenklatura ethnologická spojuje se se Sarmaty a Finy. Kde zbývá místo pro velký národ (μέγιστον ἔθνος) Slovanů? Uvědomme si jen jasně a v celku, jak velká vypadne slovanská oblast Müllenhoffovi, Tomaschkovi, Muchovi, Erckertovi nebo i Braunovi! A přece musíme, chceme-li zdravě souditi, uznati vzhledem k velké oblasti a velikému množství, v němž se objevují Slované o 300 let později (i kdyby nebylo Ptolemaiova přívlastku μέγιστον ἔθνός), jakož i vzhledem k analogickému rozvoji Germanstva, že Slované už v II. st. byli národem ohromným, při nejmenším tak velkým jako sousední po celé Germanii rozložení Němci. Pravím »při nejmenším«, neboť číselně jich bylo v pozdější historii vždy více, a v II. st. po Kr. ještě stěhováním neztratili žádných sil. Zde je patrný rozpor mezi přísným methodickým stanoviskem historie a skutečností. A jestliže historie nezná nebo aspoň nepředvádí nám Slovany s dostatečnou zjevností, ač tam zajisté byli, pak skrývají se tam pod cizími a pod kollektivními jmény, třebas původně značila Neslovany, zejména když můžeme vésti všude přesný historický důkaz, že pojem Skythů, Sarmatů a i pojem Germanů stal se brzy z čistě ethnologického pojmem geografickým. To je pro mne axiomem, nutným požadavkem a východiskem. Musili tu býti

[1]) DA. III. 94. sl.

Slované, i když historicky doloženi nejsou. Tu patrně existuje rozpor mezi stanoviskem historického podání a mezi tím, co vskutku bylo. Kdo rozporu neuznává, musí zajíti do absurdních a pro slovanský starověk nemožných konců.

Vyrovnati rozpor jest ovšem nesnadno. Opustiti dráhu vědecké historické methody nemůžeme. Ale nové práce je přece třeba. Müllenhoffovo stanovisko není summum vědění a dráha historické methody nebyla Mülenhoffem a jeho následovníky uzavřena. Je třeba nového bádání, nového myšlení, nové analyse i synthese a zejména je třeba, když s historickými prameny nic nového svésti nelze, přihlédnouti více k novým výsledkům jazykozpytu, především k topografické nomenklatuře. A při tom bude stále nutno míti na mysli náš axiom. Že on sám už vede k novým věcem, vidno na příklad z výkladu o novém pojmu Venedů u Ptolemaia, kterým jsem přišel k závěru zcela jinému než Müllenhoff. Nechci, aby se axiom ten stal vodítkem, které by všude rozhodovalo, které by závěry předurčovalo, — ale nemá se naň tak zapomínati, jako činil Müllenhoff a jeho škola. Vždyť Erckert na svých mapách IV.—V. století raději ponechal mezi Labem a Vislou prázdno, nebo téměř prázdno, než aby tam umístil Slovany, — poněvadž jich tam historie přímo neuvádí [1]). To jsou ty absurdní konce. Budeme-li míti na mysli stav, který zde nutně byl a býti musil, pak se ovšem v mnohém odchýlíme od výsledkův Müllenhoffových a i Pogodinových nebo Braunových. S hlediska toho dopadlo jinak mé posouzení Ptolemaia a dopadnou jinak i jiné pozdější závěry. Ale přes to doufám, že se mi nedostane výtky nemírného a nevědeckého slovanění.

Ptolemaiovým popisem končíme I. historický díl Slovanských Starožitností.

Jest to poslední velký popis starověkého obrazu východní Evropy, který ještě zachycuje stav, v jakém byla Evropa po dlouhou dobu, nežli došlo k velkému stěhování národů, Germanů a Slovanů. Možno zajisté říci v celku, že Marinos a Ptolemaios snesli data, která ve známost klassického světa vešla na konci I. stol. po Kr. a na počátku II. Pohyby, jež se počaly mohutněji objevovati v II. stol. po Kr. a byly počátkem a dalším podnětem k velkému

[1]) *Rod. von Erckert* Wanderungen und Siedelungen der germ. Stämme in Mitteleuropa. Berlin 1901. Mapa VIII—X.

zvíření národů, jež shrnuje historie pode jméno velkého stěhování, Ptolemaiem vůbec ještě naznačeny nejsou anebo jen skrytě, v samých počátcích (srv. náš výklad na str. 402, 403 o pohybech kmenů nadkarpatských nebo o Gotech na str. 348). Pohyby tyto podněcovány byly ovšem z větší části náhlým postupem Germanů, ale nepochybuji, že stejnou účast mělo i rychlé šíření Slovanů, vyvolané z části vlastním vnitřním rozvojem, z části právě tlakem a nárazem postupujících kmenů germanských (hlavně Gotů) a také kmenů finských. Je pravděpodobno, a v historii najdeme toho také mnohé doklady, že Slované byli zasaženi tímto hnutím a že do doby počátku velkého stěhování národů, tedy do II. století, smíme položiti i počátek většího pohybu a šíření slovanského. A jelikož v touž dobu setkáváme se i v literatuře s dílem vynikajícím, s popisem Ptolemaiovým, na samé metě nového obratu, bylo přirozeno, že jsem dobu tuto a popis Ptolemaiův zvolil také k zevnímu ohraničení I. části slovanské historie. To, co od II. stol. po Kr. známe o dalším vývoji národa slovanského až po dobu, kdy se definitivně rozsadil po nových rozsáhlých a od zakarpatské kolébky i vzdálených sídlech, bude předmětem líčení následujících dílů Starožitností. Nejbližší díl druhý bude míti za předmět postup Slovanů na jih k Dunaji a za Dunajem na Balkán.

KAPITOLA XI.

ARCHAEOLOGICKÝ VÝVOJ ZAKARPATÍ OD NEOLITHU PO DOBU ŘÍMSKOU.

Úvod. Stopy člověka diluviálního. — I. Středoevropský neolith, jeho hlavní fase vývoje a oblasti. — Neolith Zakarpatí. Sídliště a hroby. Kultura domácí a cizí. — Vlivy západní, severní a jižní. — Doba přechodní. — Kultury biłeczská a tripolská. — Původ a datování. — Hypothesy ethnologické. Theorie Kossinnova. — II. Doba kovová. — Bronzová doba v Zakarpatí. — Pole popelnicová. Jejich vznik, rozšíření a příslušnost. — Fase starší a mladší. — Oblast hrobů skřínkových na Visle. — Oblast východní. — Vlivy skythské a řecké. – Vliv kultury římské. — Ethnologický závěr. Theorie Píčova.

Jako nutný, již v předmluvě ohlášený doplněk k I. dílu Slovanských Starožitností historických podávám v této kapitole přehledný obraz archaeologického vývoje toho území, v němž jsme se dosud Slovany obírali, tedy vývoj celého Zakarpatí.

Slované zde seděli dávno před početím historie, při nejmenším od té doby, kdy se jako samostatná jednotka oddělili z ostatního celku árijského a to se událo podle všeho aspoň dva tisíce let před nar. Kr. Ovšem máme právo jíti ještě dále a souditi, že i předkové těchto Slovanů seděli ve své evropské kolébce aspoň tak dávno, jak dávno seděl v Evropě vůbec celý pranárod árijský, stále se postupně differencující, — ale blíže dobu tohoto sedění v celku árijském určiti nelze, už proto, že není ani definitivně rozřešena otázka, je-li aspoň tato část Arijů, jak se mi spíše zdá, jedním z domorodých národů v Evropě, či zdali se sem v době poměrně pozdější teprve přistěhovala z Asie. Na základě toho také všechna applikace nejstarších archaeologických dat a poznatků na Slovany je dosud nemožna. My nedovedeme pro nej-

starší periody archaeologické říci, byli-li lidé v určitém území Evropy, na př. zde v území zakarpatském, Praslované, ba ani byli-li vůbec příslušníci árijského národa, či lid původu jiného. Z toho důvodu odpadá z obsahu této kapitoly na dobro velká perioda archaeologická, v níž se objevují v našich končinách prvé stopy člověka, provázené primitivní kulturou s nástroji hrubě z kamene přitlučenými nebo z kostí zhotovenými, provázené zvířenou dnes již vyhynulou, mammuthem, sobem a j., slovem perioda t. zv. diluviální, čtvrtohorní neboli palaeolithická. I po člověku této doby našly se hojné a důležité stopy v končinách, do nichž si můžeme položiti pravlast Slovanů [1]), ale se Slovany je spojovati nesmíme.

Rovněž ještě nesnadno a s reservou můžeme ve spojení s Praslovany uváděti archaeologický materiál, jenž svým rázem náleží do velké a důležité fase kulturní, jež následovala v Evropě po době palaeolithické, a již archaeologická nauka zvykla zváti periodou neolithickou nebo krátce neolithem. Její počátek ztrácí se také v době několika tisíciletí př. Kr., ale kultura přece přechází na konci svém už do periody, v níž Slované v Zakarpatí najisto seděli; končíť zde neolith před polovinou II. tisíciletí př. Kr. (místy ještě později) a o době té netřeba pochybovati z důvodů nahoře vyložených, že Slované ve své pravlasti, třebas jejich hranic neznáme, seděli jako národ od ostatních (vyjímaje snad pranárod baltský) oddělený a samostatný.

Je proto přirozeno, že ostavujíce dobu diluviální docela stranou, počneme svůj výklad archaeologického vývoje Zakarpatí neolithem a v této stati I. dílu Starožitností povedeme jej až do doby, v níž počínají vlivy římské. Ty se zde uplatnily v I.—II. stol. po Kr., — tedy rovněž v době, kdy nám Sarmatii s čistě historického hlediska popsal Ptolemaios. Neolithem musím již také proto počíti, že látka díla mého nutí mě, abych se kriticky postavil k některým novým hypothesím, jež applikujíce data archaeologická na výsledky historie a jazykozpytu, řeší už pomocí kultury neolithické

---

[1]) Srv. mé Lidstvo v době předhistorické (Praha 1893) 66 sl. a další dodatky v ruském překladu *F. Volkova* »Человѣчество въ доисторическія времена С. Пб. 1898.« 52 sl. Z novějších velkých nálezů, jež ostatně čekají ještě svého podrobného vydání, poukazuji zejména na důležité nálezy Chvojkovy v Kijevském Podolu (*Chvojka V.* Каменный вѣкъ средняго Приднѣпровья Moskva 1901. str. 1. sl. Otisk z I. dílu Trudů XI. arch. sjezdu v Kijevě. Srv. k tomu i články v Арх. Лѣт. 1903, 15, 26).

odvážně otázky prvotního differencování a šíření Arijů v střední Evropě. Ty ovšem v díle věnovaném počátkům slovanské historie nemohou zůstati nepovšimnuty.

I.

Přihlédneme-li k archaeologickému materiálu, jejž Zakarpatí dosud poskytlo, vidíme, že jako všude jinde v Evropě, i zde od Visly a řekněme raději hned od Odry až po Dněpr můžeme konstatovati existenci kultury zv. neolithické, která se v těchto končinách udržela asi do poloviny II. tisíciletí př. Kr. K ní můžeme připojiti hned i dobu, kdy silné vlivy cizí působily na neolith v té míře, že před našima očima stará domácí kultura mění svůj ráz v jiný, kdy se v ní počínají objevovati už prvé předměty kovové, ač ne ještě v takové míře, aby vytiskly artefakty kamenné, — slovem dobu zv. přechodní, jež podle přibližného odhadu existovala v Zakarpatí kolem poloviny II. tisíciletí př. Kr. a místy až do poloviny druhé.

Zakarpatský neolith není všude, na celém prostranství od Odry do Dněpru rázu jednotného. Oko vnímavějšího a pokročilejšího archaeologa, jenž dovede přehlédnouti celek i vniknouti do detailů této kultury v střední Evropě, vidí, že i v Zakarpatí bude lze vytknouti v celku menší oblasti a periody a poukázati, jakým kde změnám a vlivům domácí kultura podléhala.

Stanoviti to a materiál roztříditi je prvním úkolem archaeologů. Bohužel však v Polsku i Rusku právě tato část domácí archaeologie ležela téměř ladem[1]); nálezy sem patřící nejsou dosud

[1]) Nálezy všech starších period Ruska a Polska jsou jen velmi nedokonale zpracovány v poměru k řadě výborných prací o dobách pozdějších. Před našima očima se na př. ruskopolský neolith objevuje jen jako spousta poznámek, tvořících chaos, v němž sice tu a tam vidíme problesknouti osvětlující paprsek, ale většinou jen tmu takovou, že z popisů a leckdy i ze sbírek jasný úsudek si utvořiti přetěžko. Neviděl jsem dosud sbírky, v níž by byl učiněn systematický pokus předvésti vývoj zakarpatského neolithu. Lépe je na tom už kultura doby přechodní, kde aspoň východní část, t. zv. kultura tripolská našla v poslední době své výborné zpracovatele. Ale pro dobu následující opět hlubší systematika schází. Zde čeká polské a ruské archaeology ještě mnoho práce a od základu: bedlivé studium nálezů, srovnávání jich s nálezy ostatní střední Evropy, chronologické rozlišování typů i vrstev, analyse cizích vlivů atd. S uznáním a povděkem nutno dnes aspoň ukázati na přehledy nálezů, jež podle jednotlivých gubernií uveřejňuje systematicky *A. A. Spicyn* v posledních svazcích Izvěstijí petrohradské archaeol. společnosti

zpracovány, ba nejsou ani řádně popsány a vydány, a tak my vzdálení spokojiti se musíme jen s předběžným náčrtkem obrazu, který teprve pozdějšími pracemi lokálních znalců může býti ověřen a doplněn.

V archaeologii evropské po dlouhou dobu zůstával neolith pojmem příliš jednotným i pokud se týče artefaktů kamenných a keramiky, i celé kultury. Mluvilo se šablonovitě o neolithické kultuře Evropy, a jestliže se tu a tam vytkly jednotlivé odchylné typy výrobků, činilo se tak dlouho bez zření na jejich časový vývoj a kulturní příslušnost. A došel-li kdo k roztřídění celé periody na dobu »starší« a »mladší«, býval to soud více theoretický než empirický a opíraval se jen o nápadnější odchylky formové, zejména kamenných nástrojů. [1]) Teprve v letech posledních nastal obrat. Dnešní poměrně hluboké vniknutí do neolithické kultury značné části Evropy je dílem posledního desetiletí XIX. století. Nové studium neolithu inaugurovali v Německu především A. Kopfleisch a A. Götze, chopili se ho pak účinně K. Brunner, K. Koenen, A. Voss, K. Köhl, A. Reinecke, P. Schumacher, A. Schliz, H. Schmidt, v Rakousku M. Hoernes, J. Píč, L. Schneider, J. Palliardi a zejména K. Buchtela, podrobujíce více méně důkladným a zdařeným analysám neolithické nálezy z území od západních břehů Francie a Belgie až po Odru, hory Karpatské a severní Balkán.[2]) Všichni

pod titulem: »Обозрѣніе нѣкоторыхъ губерній и областей Россіи въ археологическомъ отношеніи.« Celkové zpracování modernější, ale příliš stručné, podal jedině Dr. *Vl. Demetrykiewicz* v článku »Vorgeschichte Galiziens« v díle Österreich in Wort und Bild. O jiných dobrých speciálních pracích srv. literaturu v poznámkách (srv. na př. dále uvedenou práci *Chamiecovu*, nejlepší to studii o neolithu). Sám při této příležitosti upřímně děkuji za vzácné zprávy a pokyny, kterými mi při práci této kapitoly přispívali pp. K. Buchtela v Praze a Č. Chvojka v Kijevě.

[1]) Srv. na př. třídění *Woldřichovo* nebo *Mortilletovo* a *Salmonovo* (Lidstvo 91, 92, Человѣчество 74, 75), *Majewski* Drobne prace i notatki. Varšava 1897, 74 sl.

[2]) Příslušná literatura je dnes tato: *Dr. A. Kopffleisch* Über die neol. Keramik in Deutschland. Brunšvík 1875. *A. Götze* Die Gefässformen und Ornamente der schnurverzierten neolith. Keramik im Flussgebiet der Saale, Jena 1891. Beiträge zur Kenntnis der neolith. Keramik. Über die Gliederung und Chronologie der jüngeren Steinzeit (Berl. Verh. 1900, 259). Die Einteilung der neolith. Periode in Mitteleuropa (Correspondenzblatt 1900, 133). Neolith. Studien. Zs. f. Ethn. 1901. *K. Koenen* Gefässkunde der vorröm. u. s. w. Zeit in den Rheinländern. Bonn 1895. *K. Köhl* Über die neolith. Keramik Südwestdeutschlands (Correspondenzbl. d. Gesammtv. d. d. Gesch. 1900, 17) a řadu

tito archaeologové mají proti starším jeden společný základ: nevycházejí od forem nástrojů nebo způsobu pohřbů, jako dříve bylo, ale od keramiky a analysujíce ji typologicky a chronologicky, do systemů svých přibírají ovšem i jiné znaky neolithické kultury. Že tento typologický směr založený na vývoji keramiky má mnoho oprávněnosti, nemůže býti pochyby. Jeť vskutku keramika materiálem, v němž se ráz domácích kultur i cizích vlivů nejplastičtěji projevuje. Všechny ostatní artefakty jsou ve svých formách konservativnější a také všeobecnější. Snáze se přenášely s místa na místo, z kraje v kraj; keramika proti tomu i pod vlivy cizími je vždy spíše produkt domácí, tedy jistší projev domácí kultury. Do ní všude domácí kultura vtiskovala svůj ráz, v ní nejlépe projevují se oblasti kulturní eventualně i kmenové. Je individuální a proto charakteristická. Odtud prýští její důležitost v moderní archaeologii. Keramika jest dnes vodítkem, červenou nití, pomocí níž nejlépe se vyznáme v labyrintu záhad praehistorických kultur. A tak se stala vodítkem i pro nové studium neolithu.

Ovšem že výsledky dosavadního byť i velmi úsilovného bádání nejsou a nemohou býti ještě tak daleko, abychom mohli říci, že evropský neolith je nám ve všech svých vztazích znám a problémy jeho rozluštěny. Na místo starého pojmu jednotné šablonovité kultury neolithické nastoupilo sice rozčlenění na nové pojmy: rozeznáváme kultury ornamentu volutového, šňůrového, kulturu nordickou, páskovou, a celou řadu menších lokálních kultur, označujících skupiny časové, místní, slohové, jejichž vzájemné poměry tvoří hlavní předmět dnešního studia. Ale ve výsledcích dosud shody není. Jen jeden důležitý výsledek proniká přece zřejmě v dosa-

menších článků o nálezech z okolí Wormsu v Correspondenzblattu 1898 nsl. 1902 59., 105. *A. Schliz* Das steinzeitl. Dorf Grossgartach, Stuttgart 1901. Über neolith. Besiedelung in Südwestdeutschland. Correspbl. 1901, 108. Südwestdeutsche Bandkeramik (Correspondenzblatt d. anthr. Ges. 1902, 43). Zur bandkeram. Frage (Fundber. aus Schwaben 1902). *H. Schmidt* Tordos (Zs. f. Ethnol. 1903, 438 sl. Srv. Berl. Verh. 1901, 441, 538). *A. Reinecke* Zur jüngeren Steinzeit in West- und Süddeutschland (Westd. Zs. 1900. 209). Neolithische Streifragen (Zs. für Ethnol. 1902, 223 sl.). *K. Brunner* Die steinzeitliche Keramik in der Mark Brandenburg (Archiv Anthr. XXV. 3). *M. Hoernes* Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa (Wien 1898). Deutschlands neolithische Alterthümer (Deutsche Geschichtsblätter III. 1902, 145.) *J. L. Píč* Starožitnosti I. 1. Praha 1899. *K. Buchtela* Vorgeschichte Böhmens. I. Nordböhmen bis zur Zeit zum Christi Geburt. Beilage zum Věstník S. S. III. Prag 1899. Další drobnější literaturu viz u *Götze* Gliederung l. c. (zejména řadu speciálních článků Götzeových) a u *Červinky* Pravěk I. 59 sl.

vadním bádání. Je totiž konstatováno, že neolith ve střední Evropě rozpadá se nebo, lépe řečeno, vyjadřuje se hlavně třemi[1]) kulturními oblastmi, jež se vyznačují slohem keramiky a vedle ní i rázem jiných artefaktů.

Je to

a) oblast keramiky s výzdobou páskovou (»Bandkeramik« archaeologů německých), totiž výzdobou sestávající z pásků v starší fasi primitivně do volut, vln, háků vedených na nádobách tvaru různého, hlavně kulovitého, hruškovitého (v mladší fasi jsou pásky tvořeny technikou píchanou a plné). Oblast tato rozložena je v Evropě na jih od Dunaje a Karpat, na západě v Porýní, přesahujíc ovšem místy dosti daleko na sever (na př. do Poodří a Povislí, kde se stýká s okruhem jiným.) Vedle keramiky vystupují typicky svérázné ve spodu ploché kamenné mlaty (»schuhleistenförmig«[2]).

b) Oblast keramiky nordické, jež se rozkládá na severu Evropy v Skandinavii, Dánsku a severním Německu až po Sálu, Braniborsko a Meklenburk a vyznačena je hluboce rytým a píchaným ornamentem, složeným z čárek, háčků, krokví, trojúhelníků, šupin, křížků atd. na nádobách tvarů různých, nejvíce hrncovitých, lahvovitých a džbánkovitých.

S těmito dvěma proti sobě ležícími oblastmi možno počítati určitě. To jsou dvě samostatné původem neodvislé skupiny. Jak dalece je samostatna původem skupina třetí mezi nimi ležící, nelze dnes s určitostí pověděti. Pokud však ji známe, máme právo pokládati ji zatím za zvláštní skupinu. Je to

c) oblast keramiky s výzdobou šňůrovou (»Schnurkeramik«) zvanou tak proto, že základem jejím byl původně přímý otisk pleteného provazce, později napodobení. Hlavní tvary nádob jsou poháry, amfory a hrnce. Střediskem keramiky té je Durinsko, odkudž šířila se kolem; druhý koncentrační bod objevuje se na dolní Odře.

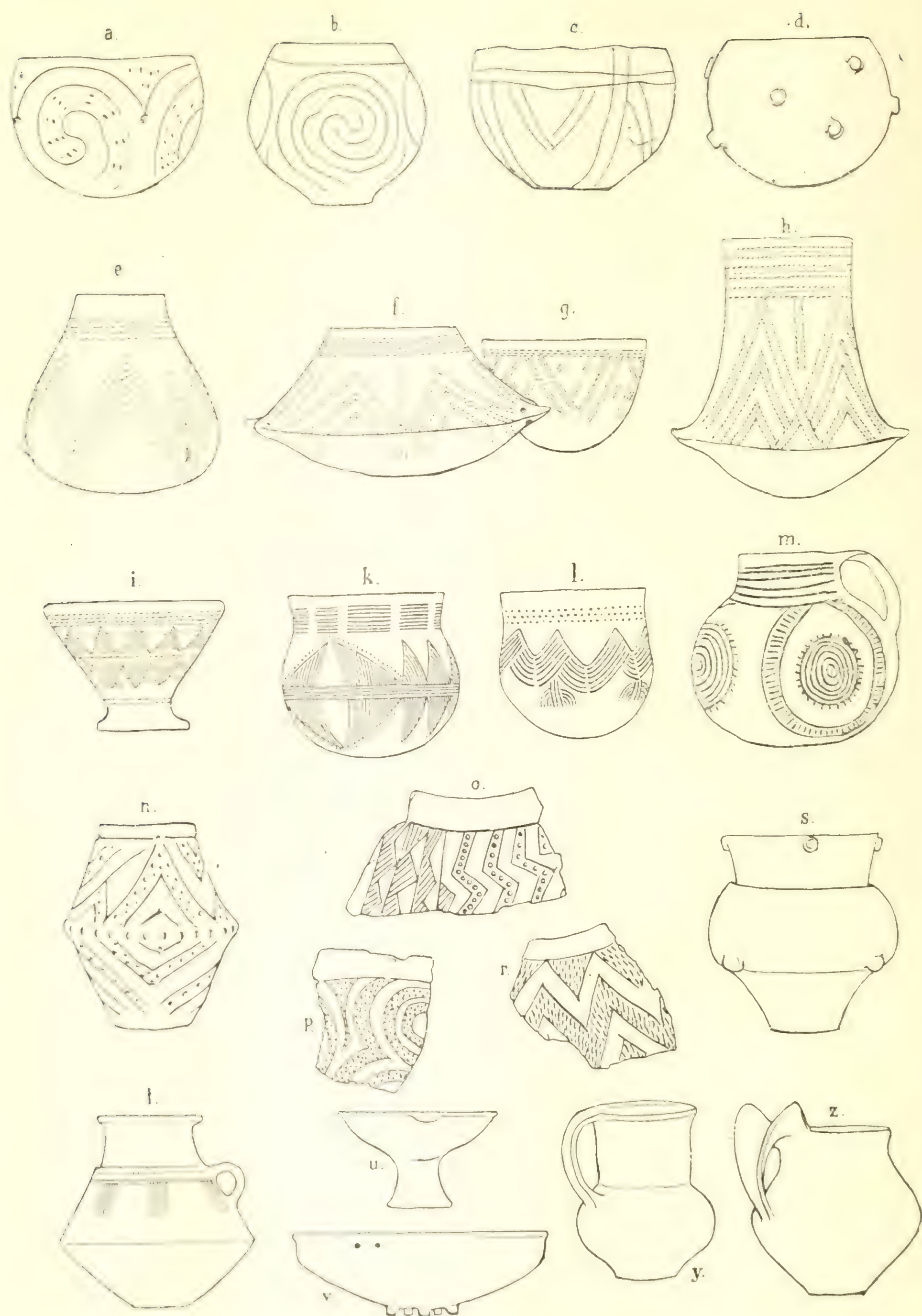
[1]) *Götze* (Berl. Verh. 1900, 259) uvádí jako čtvrtou hlavní skupinu oblast zvoncovitých pohárů, ale nemám ji za skupinu obdobnou druhým, poněvadž není místně soustředěna, vystupujíc bludně po celé Evropě a poněvadž je znatelná její typologická souvislost s keramikou nordickou (později i vlivy keramiky šňůrové se objevují). *Reinecke* uznává ji též za (třetí) skupinu úplně samostatnou (Zs. f. Ethnol. 1902, 228. Westd. Zs. 1900). *Hoernes* vidí v ní úzké spojení s keramikou šňůrovou (Mitth. anthr. Wien 1901, 203).

[2]) Srv. *Reinecke* Zs. f. Ethnol. 1902, 243 sl. 260.

Tyto tři oblasti jsou v celku před námi na jevě, ale vzájemné jejich poměry jakož i vnitřní vývoj zůstávají dosti záhadné a sporné. Tak neznáme dobře detailů lokálního vymezení a sporné jsou zejména poměry časové jak hlavních skupin tak i menších podskupin a fasí. Nejnověji H. Schmidt zavrhuje obvyklé dělení a od pravé keramiky páskové se systémem volné ornamentace odděluje po celé Evropě prvotný stupeň ornamentace vázané, vertikálně a horizontálně kol hrdla seskupené. Jinak se největší boj vede o časové postavení keramiky šňůrové. Někteří od keramiky páskové odlišují keramiku »volutovou« majíce ji za skupinu nejstarší (tak Buchtela, Köhl, Hoernes, Schumacher, Heierli, Kossinna), jiní (hlavně Schliz a Götze) hájí větší stáří keramiky šňůrové. [1]) Rovněž není docíleno shody, v jaký systém časového a věcného vývoje dlužno v střední Evropě sestaviti řadu podskupin a typů keramických: typ keramiky dolmenové (zvoncovitých pohárů), bernburské, rössenské, nierensteinské, albsheimské, hinkelsteinské (monnsheimské), keramiky staveb kolových, michelsberské, alpské (jezerní), terramarní, — jejichž pro nás důležitější typy spolu s některými přechodními ukazují připojené tabulky I.—II.[2]). Je dále vývoj skupin celkových i lokálních podmíněn nebo spojen s vývojem

[1]) Sám v otázce té souhlasím s Buchtelou potud, že pro naše země uznávám prioritu volutové keramiky před ostatními typy; tuto volutovou keramiku pojímám jen za první fasi jihoevropské keramiky páskové (ne za něco samostatného), jejíž mladší fase stýkají se pak s typy ostatními. Ale to co u nás platí, nemusí platit v okruhu nordickém nebo zakarpatském. Keramika pohárů zvoncovitých vystupuje bludně po celé Evropě a nemám ji proto za zvláštní oblast keramickou, ač typologická souvislost s keramikou nordickou je znatelná; souvisí patrně s celou záhadnou otázkou původu a šíření dolmenů. *Buchtelův* systém viz v práci Vorgeschichte Böhmens 16 sl, *Götzův* v Berl. Verh. 1900 259—278, *Hoernesův* v Mitth. anthr. Wien 1901. 203, *Schlizův* ve Fundber. aus Schwaben 1900 VIII. Stanovisko *Reineckovo* z větší části negativní viz v Zs. f. Ethnol. 1902, 223 sl.

[2]) Výklad k tabulce I.: Kulovitá keramika ze Šárky (*a*, *b*), z jeskyně Okopy u Ojcówa (*c*), z Podbaby (*d*); píchaná keramika z pohřebiště u Monnsheimu (*e*, *i*, *k*, *l*), z Čáslavě (*f*), z Bíliny (*g*) a Přemyšlení (*h*); nádobka z kolové stavby na jezeře Mondsee (*m*); pásková keramika z Tordoše (*n*) a Butmiru (*o*, *p*, *r*); terramarní keramika z Jordanova Mlýna (*s*, *t*, *u*), Litoměřic (*v*), Opavy (*y*) a nádobka z rohatým uchem ze Zastówa (*z*). Tabulka II.: Keramika výzdoby šňůrové, poháry z Malých Číčovic a Berouna (*a*, *b*), amfora z Čížkovic (*c*); braniborská keramika nordická z Losse (*d*), z Mützlitz (*e*), z Bandelowa (*f*) ze Satzkornu (*g*), Päwesinu (*h*) bernburské typy z Burgu (*i*, *k*), moždířovitá nádoba z Węgrzec u Krakova (*l*), typy keramiky nordické, z nálezů v Dánsku (*m*, *n*, *o*, *p*, *r*), zvoncovité poháry z Kralup (*s*, *v*), mísa patřící k typu zvonc. pohárů (*t*).

Tab. I. Hlavní typy středoevropské keramiky doby neolithické a přechodní (srv. pozn. 2 na str. 441).

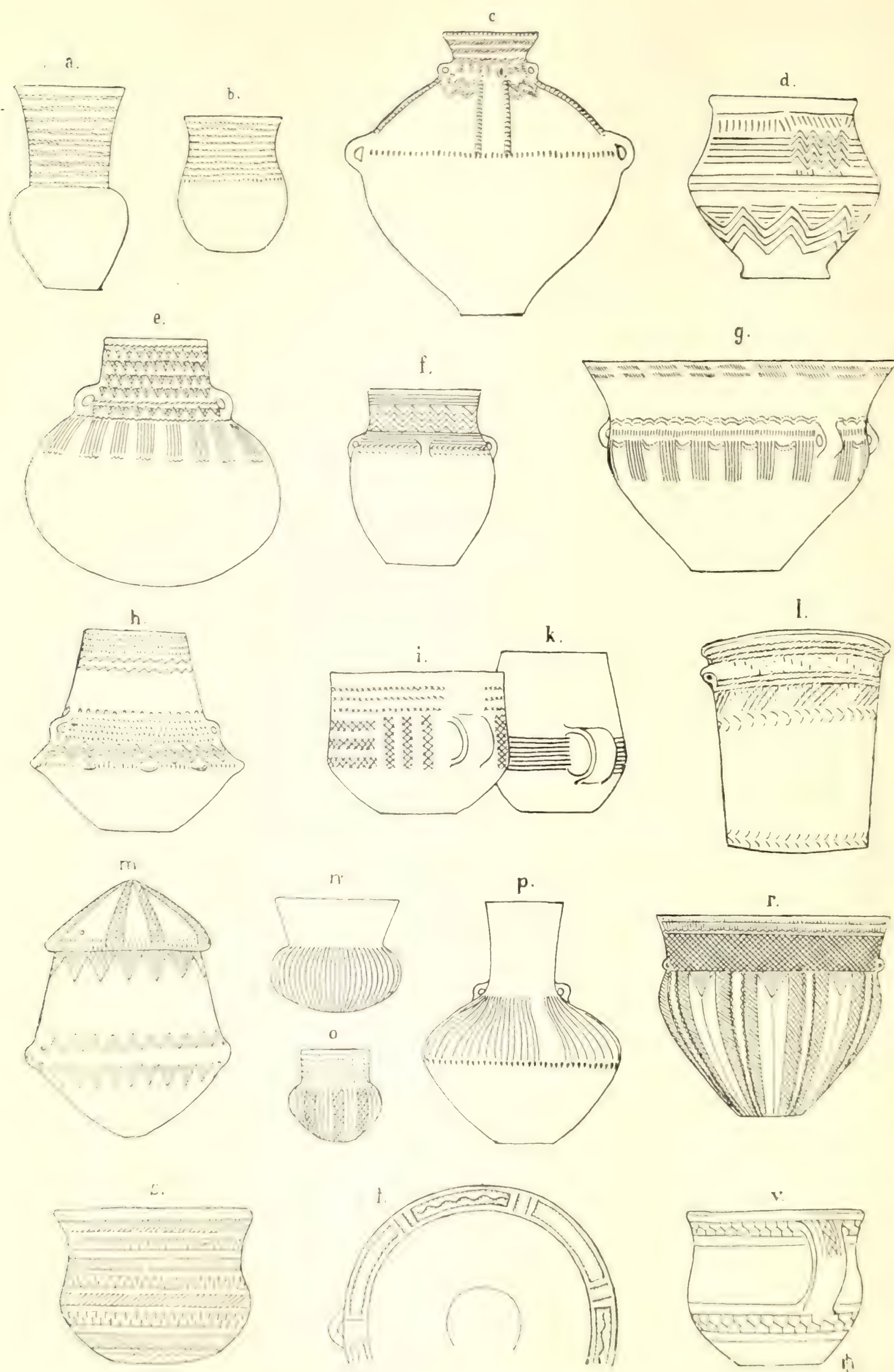
zvláštních skupin ethnografických? Předvádějí nám oblasti kulturní i zvláštní oblasti národní, — o theoriích podobných dále uslyšíme — čili ne?

A není-li naprosto možno postaviti dnes jistý a vše vyčerpávající systém vývoje neolithické kultury pro střední Evropu od Rýna k Odře, kde tolik bylo pracováno a kde velký dobře probádaný materiál leží před námi, stojíme před obtíží daleko větší, máme-li si vyložiti neolithický vývoj Zakarpatí. Zde není skoro materiálu. Všichni dosavadní pracovníci, jakmile přijdou ke kraji od Odry na východ, umlkají nápadně a také přirozeně. Látky je velmi málo, dobrých studií ještě méně a o tom, co je publikováno, vědí ze západních badatelů jen málokteří.[1]) Také sám musím doznati, že dnes vývoj zakarpatského neolithu určitě a jasně vyložiti nelze. K tomu schází ověřený a zpracovaný materiál. Jen jedno je možné: vyjíti zatím od positivních dat středoevropských, a ukázati, jak se k datům těmto dosavadní zakarpatské nálezy chovají.[2]) Ukázati, co bylo v Zakarpatí domácím základem neolithu a co je v něm cizího, jaké vlivy naň odjinud působily, a zdali i jak jej na konec přetvořily — je, myslím, dnes prvním a jediným úkolem archaeologie zakarpatské pro tuto periodu a dobu přechodnou. Podrobné časové rozčlenění a ethnologický výklad zůstane teprve pro budoucí práci ruských a polských archaeologů. Položiv si takto úkol, mohu o neolithu mezi Odrou, Karpaty a Dněprem pověděti toto:

---

[1]) Pro tento nedostatek materiálu zarážejí všichni, kdož se neolithem obírali, studia svá už v Povislí. *Götze* dí, že neolithické poměry východního Německa jsou proto »nejasné«, poněvadž odtud keramiky nezná a dodává: »Hier gilt es erst noch mehr Material zu sammeln« (Berl. Verh. 1900, 277); totéž praví *Reinecke* (Zs. f. Ethnol. 1902, 232) a *Kossinna* dí, že »materiálu jest příliš málo k tomu, aby mohl býti charakterisován nebo národopisně vyložen« (Indogerm. Frage 174); i *Píč* se slovanským materiálem nad jiné obeznámený mlčí o polskoruském neolithu, a omezuje se na několik zběžných poznámek (Starožitnosti I. 1, 104 sl., 115). A jak Rusové sami cítí naprostý nedostatek studia ruského neolithu, osvětlují na př. výroky *A. Spicyna* (Зап. Русс. Арх. Общ. V. v úvodu k stati o Bologovské stanici) nebo *N. Běljaševského* (Труды XI. арх. съѣзда I, 673, Арх. Лѣт. 1903, 9).

[2]) Za taková data mám svrchu uvedené stanovení velkých oblastí, stanovení volutové keramiky kulovité za nejstarší fasi keramiky páskové, stanovení bernburské a rössenské za nejmladší fase severní, dále mám za positivní věc to, že skupina páskové keramiky je původu jižního, že šla na sever z jihu, že nordická naopak se šířila od severu a že šňůrová má své pracentrum v střední Evropě, nejspíše v jižním a středním Německu, že zvoncovité poháry šířily se hlavně ze západu Evropy z oblasti dolmenů atd.

Tab. II. Hlavní typy středoevropské keramiky neolithické (srv. pozn. 2 na str. 441).

Neolithický material poskytují nám v Zakarpatí nálezy ze sídlišť a hrobů, jež nejsou sice řídké, ale bohužel valnou většinou nedostatečně vydané. Zejména popis sídelních vrstev bývá povrchní a k věci nejdůležitější, keramice, nepřihlíží. A tak mnohých zpráv o sídlištích a dílnách na nástroje kamené (стоянка, землянка, мастерская)[1]), kterými oplývají některé kraje jako Povislí, Pobuží, Volyň až ke střednímu Dněpru, pro studium nelze použiti. Výjimku činí jen několik nálezů, jako neolithické vrstvy jeskyň u Mnikówa a Ojcówa probádané Ossowským a Czarnowským[2]), pak stará sídliště v Kijevě a na březích Dněpru, jež zkoumali Chvojka a Běljaševskij[3]), část poříčí záp. Bugu popsaná Běljaševským[4]), nebo stopnický kraj probádaný E. Majewským.[5]) V nálezech těch, pokud patří do neolithu, setkáváme se vedle hrubých přisekaných (méně hlazených) nástrojů a jiných výrobků z kamene a kosti především s keramikou hrubých primitivních tvarů hrncovitých bez ozdob nebo ozdobených píchaným ornamentem, sestávajícím z vtlačených (prutem, dřívkem a pod.) a v řady sestavených důlků, direk, čárek atd. Zhotovena bývá z místní, nevybrané hlíny a často špatně pálena. Také dále v ostatním Rusku na severu i ve středu setkáváme

---

[1]) Vlastní sídliště neolithická (землячки) jako v střední Evropě představují nám vedle vrstev nejčastěji jámy hlubiny 30—50 *cm* a průměru 3—5 *m*, naplněné popelovitou zemí promíšenou zbytky artefaktů, kostmi a pod. Jiným hojným druhem sídel byly jeskyně v hlíně vyhloubené (Srv. popis Chvojkův v práci »Каменный вѣкъ средняго Приднѣпровья« Moskva 1901. Otisk z Trudů XI. arch. sjezdu v Kijevě, str. 64 sl.), jiným opět stavby kolové, k nimž na př. patří stavba v rašeliništi u Kwaczaly nedaleko Krakova (*Demetrykiewicz* Vorgesch. 115) a stopy jiných u Ležajska blíže Jaroslavi, Kobiernic u Bialé, jež však nelze časově určiti (ibid. 115).

[2]) *B. Ossowski* Jaskinie okolic Ojcówa pod względem paleoetnologicznym. Pam. Wydz. math. Akad. Um. XI. Krakov 1885. *Czarnowski S.* Wykopaliska miechowskie z okresu neolitu. I.—II. Varšava 1898—99 a další články v Światowitu I.—III. a v Materyałech V. 52, VI. 1.

[3]) *Chvojka Č.* Каменный вѣкъ 19 sl. Srv. i *Volkov.* Передісторичні знахідки на Кирилівській ул. у Київі (Матер. до укр. руської етн. 1. 1898). *Běljaševskij N.* Слѣды пребыванія первобытнаго человѣка на берегахъ р. Днѣпра. Труды VIII. арх. с. III. 19 sl. Srv. Кіев. Стар. 1890, IV. 1 sl.; 1891. III. 433 sl.). Kultura ta jest rozšířena v Kijevské, Podolské, Volyňské a části Poltavské a Černigovské gubernie a má velmi hrubou keramiku.

[4]) *Běljaševskij N.* Дюнныя стоянки неолит. эпохи на берегахъ Зап. Буга въ среднемъ его теченіи (Труды XI. арх. с. I. 673 sl.).

[5]) *Majewski Er.* Powiat Stopnicki pod względem przedhistorycznym. Światowit III. 95, IV. 73, V. 113. Srv. téhož »Przedhist. narzędzia krzemienne zebrane pod wsią Ossówką«. (Varšava 1895).

se s podobnou domácí keramikou neolithickou, místy forem vyspělejších, ale v celku jednostejnou. Jak Bologoje u Novgorodu [1]) nebo Volosovo na Oce [2]) a jiná středoruská naleziště tak i Podněpří mělo patrně v neolithu keramiku, kterou přes některé místní difference pokládati můžeme za produkt domácí, nezávislý na výše jmenovaných skupinách středoevropských. To jest patrně ta primitivní výroba, k níž došlo zdejší praobyvatelstvo samostatně. Keramika tato jak ve svých prvotných formách tak i ve výzdobě povstala a existovala patrně už v době, kdy ještě žádné cizí vlivy sem nevnikaly, a ovšem nepřestala existovati jako domácí základ ani později, kdy se vedle ní a v ní počínají objevovati vlivy z jihu nebo ze západu. Ona tvoří základ neolithické keramiky v střední Rusi a ve východní části Zakarpatí. Jak daleko však oblast její jde na západ, tvořila-li původní domácí vrstvu i v kraji mezi Vislou, Karpaty a Pripetí, nevím a na základě dosud známého materiálu rozhodnouti si netroufám.

Zůstává-li nám však původní neolithický ústroj Zakarpatí nejasný, nemůže býti dnes již pochyby, že později a to v době, kdy v střední Evropě na konci neolithu byly v plném vývinu kulturní oblasti nahoře uvedené, dostalo se Zakarpatí pod silný vliv těchto kultur; projevuje se časově i místně rozličně, ale v celku tak, že za Karpatskými horami zkřížily se dva velké kulturní proudy: jeden od západu nesoucí sem prvky z oblasti keramiky polabské a nordické, druhý od jihu se stopami keramiky páskové, a zejména hojnými vlivy keramiky terramarní a jihovýchodní, malované.

Toto poznání sloužiti může dnes za první základ, na němž budoucí systém zakarpatské archaeologie bude zbudován [3]): vidíme, že do primitivní vrstvy domácí vniká během doby neolithické jeden proud cizích vlivů od západu a severu, vedle něho však současně a zejména silněji na konci neolithu proud z jihu, přivádějící zároveň převrat neolithu v dobu kovovou. Tedy v mladší době

---

[1]) Srv. hlavně stať *A. Spicyna* Бологовская стоянка каменнаго вѣка, Спб. 1903. (Отisk z V. tomu Зап. Русс. Арх. Общ.). Zde přechází přímo vrstva keramická (III. a IV.) ze starší přechodné bez keramiky (I. a II.). Srv. l. c. 10, 13.

[2]) Srv. *Uvarov A.* Археологія Россіи (Moskva 1881) I. 290 sl., II. tab. 18 sl.

[3]) A také keramiky. Ani novější schematisující práce *V. A. Gorodceva* »Русская доисторическая керамика« (Труды XI арх. с. I. 577), jež je jinak velmi cenná, neodpovídá této potřebě. Keramiku dlužno analysovati i typologicky a chronologicky. Pokrok v chronologisaci period a nálezů ruské archaeologie záležeti bude především na tom.

neolithické převládají vlivy od severu a západu, na přechodu k době kovové od jihu.

Jen toto celkové chronologické a geografické rozlišení je dnes na jevě a z toho důvodu možno mluviti v dalším 1. o periodě vlivu severního (a západního) a 2. periodě vlivu jižního, aniž bychom tím vylučovali, že po jistou dobu oba vlivy současně působily, ba snad jižní počal zasahovati za Karpaty již před prvním.

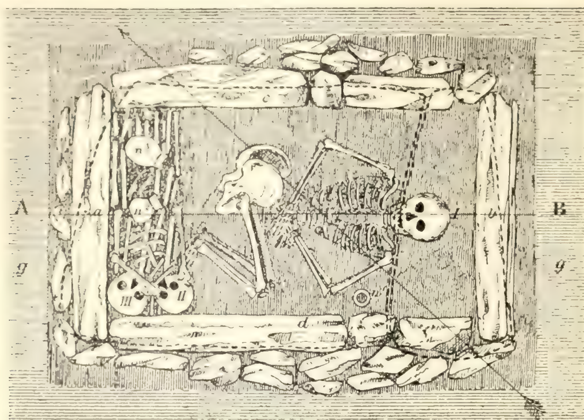
1. Perioda vlivů severních projevuje se v Zakarpatí především hojným vystupováním keramiky nordické a šňůrové. Setkáváme se s obojí — a to současně, jak v nálezech sídelních, tak zejména hrobních.

Ověřených hrobů ze starší doby kamenné neznám. Nepochybuji však, že analogicky ke střední Evropě i v Zakarpatí vlastní pohřbívání, totiž ukládání mrtvého do připraveného hrobu s užitím jistých obřadů vyvinulo se teprve během doby neolithické a že hroby, které známe z neolithu, náležejí vesměs době mladší. Setkáváme se v nich pravidelně s tělem uloženým v poloze skrčené a to buď do jámy kameny obložené nebo do jakési skříně, sestavené z větších a plochých desek kamenných, a v obojím případě buď s mohylou nad hrobem nebo bez ní. Tyto druhy hrobů vládnou od Odry k Dněpru; při čemž však jisté formy vystupují seskupeny territoriálně. Tak vidíme, jak se oblast skřínek rozkládá od Pomoří a Poznaňska přes Kujavsko [1]) širokým pásem po Visle k Sanu, přeskakujíc do Pokutí a Podolí a Volyně, kde se v jednotlivých případech ztrácí. Typickými příklady jsou na jihu na př. hroby v Beremianech, Czarnokońcích, Kociubińcích, Kuszylovcích, Czarnolicích, Rakówkątě, Uwišle (srv. obraz 1.), ve Vo-

---

[1]) *Lissauer* Die praeh. Denkmäler der Provinz Westpreussen und der angrenz. Gebiete Leipzig 1887 22, *Rod. von Erckert* Berl. Verh. 1880, 314. Nejdůležitější studii o rozšíření hrobů skřínkových (a kujavských) podal nově *Ks. Chamiec* v práci »Wśród stepów i jarów«. (Bibl. Warsz. 1900. XI. a XII. Viz hlavně str. 473 sl.). Srv. k tomu i jeho přehledný článek »Przeddziejowe stosunki ziemi kijowskiej« (Ref. III. zjazdu pol. hist. III. Krakow 1900). V prvé práci Chamiec probírá skřínkové hroby celé Evropy, speciálně pak končin nordických; o krajích nás zajímajících ukazuje, že na jihu od Dánska, v Meklenbursku, Braniborsku a Hannoveru jsou řídké (472), také v Prusku, ale počínají od Pomoří a jezera Gopła a Poznaňska a jdou přes Kujavy na východ, kde mizí. V Kijevsku téměř nejsou, také do Malopolska nejdou, v království jen ku Kielcům, tak že ostrov skřínek ve Volyni, Podolí a Pokutí je vlastně od poznaňsko-kujavského jádra oddělen (486). Kultura ta povstala na západě a odtud přišla sem.

lyni v új. Ostrožském. Na jihozápadě tohoto pásu, rovněž jako na východě (v Kijevsku) skříňkových hrobů s kostrami téměř není.[1]) V Krakovsku, kde se ještě do nedávna nevědělo o neolithických hrobech kostrových, nalezly se jen kostry uložené

Obr. 1. Skříňkový hrob z Uwiśły (podle Ossowského).

v zemi beze skřínek, rovněž tak i v Sandomirsku, Přemyšlsku a Lubelsku. Srv. typická pohřebiště: Węgrzce, Krzesławice, Grembałów, Orzechowce, Siedliska, Złota (odtud jsem viděl vzácný, dosud nevydaný nález v museu hrab. Dzieduszyckých ve Lvově), Wacowice na Drohobyčsku, Branica Suchowolská, Okalewo v Lubelsku.[2])

Naproti tomu rozkládá se na východě oblast mohyl nad skrčenými kostrami beze skřínek, ač i tu jsou roztroušeny skříňky nebo hroby bez mohyl. Na západě je hranicí mohylových násypů přibližně řeka San.[3]) Mezi Přemyšlem a Lvovem počínají už kurhany, jdou do Volyně, kde jsou hojné, pak do ruského Podolí a Kijevštiny[4]), kde přecházejí v jihoruskou oblast mohylovou, jejíž

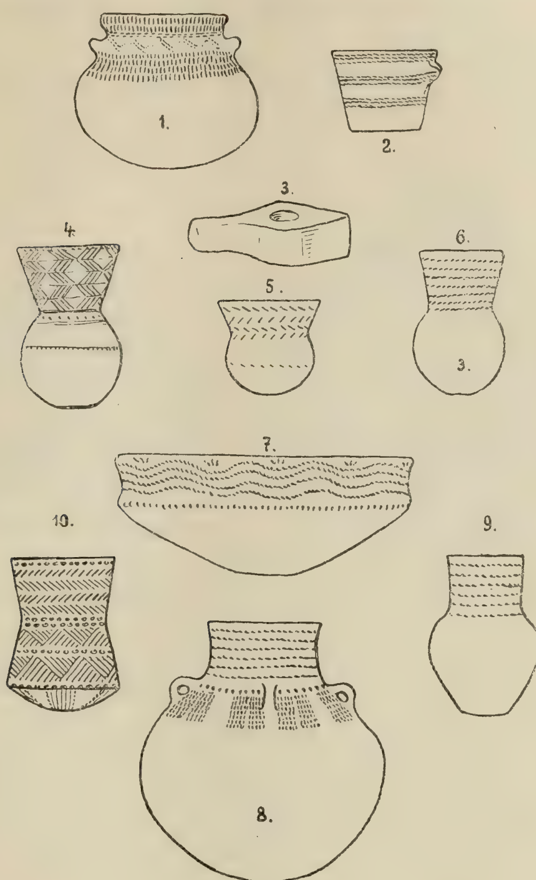
[1]) Srv. *Kirkor* ve Zbióru III. 14, *Kopernicki* Zbiór II. 28, *Ossowski* Zbiór XIV. 29, 48 XV. 19 sl. *Antonovič* О каменномъ вѣкѣ въ зап. Волыни (Труды XI. арх. с. I. 146); *Ljuba Radziminski* Труды IX. арх. с. II. 80, Zbiór I. 8; II. 73; III. 62. *Spicyn* Зап. арх. Petr. XI. 283 (zde literatura Volyně).

[2]) Srv. Materyały II. 116 sl. 130 sl., III. 82, 87, *Demetrykiewicz* Vorgesch. Gal. 87, 90 sl.

[3]) Srv. *Demetrykiewicz* Vorg. Galiz. 117.

[4]) Zbiór I. 10, III. 64, XI. 48, XIV. 4 sl. 40, Materyaly III. str. VI., Труды III. арх. с. I. 171 (Záluží), Труды XI. арх. с. I. 141, 146, Zbiór III. 63.,

formy, typy a časové fase jsou nám přes množství popisů ještě nevalně známy. Zde se také počíná jako typický znak doby předskythské, objevovati červené barvivo, jež kostry pokrývá a jehož

Obr. 2. Z nálezů doby neolithické a pozdější v Zakarpatí (1, 2 ze Sěňavy, 3—6 z hrobů u Strětovky, 7—9 ze Złoté, 10 z kurhanu u Gatného).

Ks. Chamiec Przeddz. stosunki 5, Wśród stepów i jarów 326, Światowit I. 138, *Ljuba Radziminski*, Памятники каменн. вѣка части зап. Волыни (Труды IX. арх. с. II. 79, srv. Zbiór III. 65; *Antonovič* Археол. карта Кiев. губ. Moskva 1895. Ukaz. 16. O typech mohyl v Kijevsku srv. vedle uvedených statí Chamiecových hlavně přednášku Antonovičovu »О типахъ погребенiя въ курганахъ Кiевской губ.« (Труды VIII. арх. с. IV. Protok. 68). Antonovič i Chamiec mají za nejstarší typ chudé mohyly se skrčenými kostrami zavinutými v kůře v záp. Kijevštině; do nich vnikají od severozápadu skřínky a od západu mohyly haličské. Srv. i *Spicyn* (Зап. арх. Petrohr. XI. 248, 277, 283).

obřadní význam a vznik nám také není jasný.[1]) Na Volyni skrčené kostry pod mohylami jsou podle Antonoviče ještě beze stopy červeného barviva.[2]) Jižněji však vystupuje zjev tento už u hrobů, jež vykazují jinak styky s kulturou severní (Losiatyň, Kobrynová, Zavadyňce).

Vedle těchto hrobů kostrových počínají se už v neolithu objevovati hroby s tělem spáleným, s popelem uloženým v popelnici. Množí se ovšem teprve na konci tím více, čím dále jdeme dobou přechodní do počátků doby kovové. Ale je jich na př. na Volyni dosti s inventářem čistě neolithickým a také na Kijevsku jsou a v Haliči.[3]) K povstání jich a vývoji se však dále ještě vrátíme.

Inventář hrobů pozůstává především z keramiky, pak z kamených nástrojů a zbraní, z drobných šperků: mušlí, jantarových koralů (řídkých), přeslenů, výrobků z kosti a pod. A v tomto inventáři setkáváme se pojednou s množstvím vlivů západních a nordických a to buď s přímými importy nebo aspoň zřejmými vlivy na produktech domácích. Je nesmírně zajímavo a důležito konstatovati, že v době neolithické a sice v té fasi, v níž v střední Evropě kvetla svrchu předvedená keramika t. zv. šňůrová a nordická, stojí i Zakarpatí pod značným vlivem rozvoje té kultury, kterou nám obě jmenované keramické skupiny representují. To je archaeologický fakt a my vidíme už dnes nesporně přes chudost materiálu, že po Odře a Visle vstupoval do zakarpatských končin kulturní proud, jenž přinášel s sebou z Polabí a od břehů baltických různé výrobky jantarové, nordické typy nástrojů, především však keramiku. A sice vidíme, že vystupuje západní keramika, hlavně kulovité amfory braniborskomeklenburského typu[4]) současně s typickými poháry a amforami šňůrovými.

[1]) Srv. moje Человѣчество 147 nsl., a novější články *A. A. Spicyna* Курганы съ окрашенными костяками (Зап. Арх. Общ. Petrohrad 1899, XI. 1—2. str. 53) a *J. Kulakovského* Къ вопросу объ окрашенныхъ костякахъ (Труды XI. арх. с. I. 190).

[2]) Труды XI. арх. с. I. 146. Jinak *Chamiec* Wśrod stepów 329.

[3]) *Antonovič* Труды VIII. арх. с. IV. 68 a XI. арх. с. I. 146; Zbiór III. 63. *Ossowski* Zbiór XIV. 35, 40. *Demetrykiewicz* Vorg. Gal. 117. O pruských a kujavských srv. *Lissauer* Die praehist. Denkmäler 23. *Götze* Gliederung 269 (vystupují se šňůrovými a zvoncovitými poháry, jakož i s kulovitými amforami.)

[4]) O nich srv. stať *Götzovu* Über neol. Kugelamphoren (Zs. f. Ethnol. 1900, 154 sl.) s dodatky autorovými a Reineckovými (Verh. Berl. 1900, 600 sl., 1901, 414, 1902, 267) a *Brunnerovu* (Archiv f. Anth. XXV. 250 sl.). *Píč* o rozšíření sem nevykládá (Starož. I. 92). Amfory náležejí konci doby neolithické

Kulovité amfory (více méně typické) nalezeny byly v Poznaňsku v Nawrze, Kościelné, v Haliči u Węgrzec, Kuszyłowců, Winiar, Złoté, (obr. 2. čís. 8), Kociubiňců (obr. 3), Czarnokoňců, Uwišly, a docela až v ruském Podolí u Nové Sěňavy a u Losiatyňa nad Rosí (srv. obr. 2 čís. 1; obr. 3). Také degenerovaná amfora z ostrožského újezda na Volyni a nádobka z neznámého náleziště v Podněpří, kterou uveřejnil Chaněnko, patří patrně původem svým k tomuto typu.[1])

Obr. 3. Amfory z Kociubiňců a z Losiatyňa.

Nordické moždířovité poháry známé i z Poznaňska a Slezska našly se u Węgrzec (srv. tab. II. l.), Chorostkówa, N. Sěňavy (srv. obr. 2 č. 2)[2]). Jinou čistě nordickou nádobu našel Majewski ve vsi Grabowé új. Stopnického[3]), široké hrncovité nádoby typu podobného obrazu *g*, *r* na tab. II., (ač už s vlivy jinými) znám z Lelowic a Miroszowa v gub. Kielecké[4]) a z kraje stopnického. Sem

---

a patří původem oblasti nordické (*Götze* l. c. 174). Naleziště v Poznaňsku (Materyały III. 89 sl.), Węgrzce, Winiary, (Mater. III. 87 sl.), Kuszyłowce (Mus. krak. Akad.), Złotá (Mus. Dzied.), Kociubińce, Czarnokońce, Uwiśla (Zbiór XV. 19), Nová Sěňava (Zbiór XIII. 44), Losiatyň (Zbiór XII. tab. II.).

[1]) *Ljuba Radziminski* l. c. 81 fig. 5. *Chaněnko* Древности Приднѣпровья I. Tab. V. fig. 8.

[2]) *Götze* Gliederung 277. Węgrzce, Sěňava l. c., Chorostków (Zbiór XIV. 42).

[3]) Światowit II. 33.

[4]) *Wawrzeniecki* v Materyałech III. 51, *Demetrykiewicz* ve Wiad. num. arch. IV. 319. Srv. na př. *R. Beltz* Vorgesch. von Mecklenburg Berlin 1899, 25, 26.

náleží nordická láhvovitá nádobka (Kragenflasche) z nálezu u Zastówa na Krakovsku a od Opavy.[1])

Typické poháry a amfory šňůrové (jakož i různé deriváty) známe z haličských hrobů u Złoté, Węgrzec, Siedlisk, Chorostkówa, Wacowic, Balic a v znamenitém nálezu v kurhanu u Strětovky blíže Kijeva vedle řady pohárů pásky zdobených.[2]) Nejmladším přežitkem budou snad poháry z kurhanů doby skythské u sěla Gatného (Гатное) poblíže Kijeva a z kurhanu zv. Bucicha u vsi Krasné (Красная) új. Vasilkovského tamže (obr. 2), oba ve sbírce university kijevské.[3]) Mimo hroby vystupuje výzdoba šňůrová hojně i na sídlištích.[4]) Zvláštní skupina nádob s touto výzdobou vyvinula se při horní Visle v kraji sandomirském a stopnickém. Zde se totiž vedle pohárů a amfor objevuje zajímavý typ širokých mís (zvu jej typem stopnickým), jejichž dosti vysoký a mírně konkávní okraj ozdoben je několikerou šňůrovitou vlnovkou. Nejkrásnější nálezy chová vedle pohárů a amfor museum hr. Dzieduszyckých ze vsi Złoté, jak mi bylo řečeno. Bohužel je sbírka tak střežena a studiu uzavírána, že jsem si r. 1899 mohl nakresliti jen zběžný náčrtek (srv. obr. 2 č. 7). Ale i jinak tento typ na úlomcích keramiky z kraje stopnického (Dziesławice, Grabowa, Borzymów, Janina, Beszowa a j.) konstatoval častěji Er. Majewski.[5])

[1]) Mus. Akad. Krakovské a Mitth. praeh. Comm. 1903, 408. Srv. analogie u *Montelia* Les temps préhist. en Suède. Paris 1895, 44, 45

[2]) Strětovka (*Volkov* Матер. до укр. р. етнологиї. III. 1900 1 sl.), Balice (*Chizzola* Jahrb. Centr. Comm. I. 141.).

[3]) O nálezu u Gatného srv. Зап. арх. Petr. XI. 248. Náčrtek zhotovil jsem si za poslední návštěvy sbírek kijevských r. 1899.

[4]) Na sídlištích našly se střepy se šňůrovou výzdobou na př. v Perczině u Varšavy (v Mus. průmysl. ve Varšavě), v sídlišti kirillovské ul. v Kijevě (l. c.), v sídelních násypech mezi Přemyšlem a Drohobyczí ve vsích Hruszatycách, Gdeszycách, Miżynci, Czyskách, Wacowicích (Mater. II. 116 sl.), v Zaleszanech na Tarnobřežsku (tamže II. 147, 152), v kraji stopnickém (Światowit I. tab. V.; II. 32, 33, tab. IV., V., X., XI., XII.; III. tab. XIV.; V. 1 sl.). Tato šňůrová keramika nemá patrně východisko v původním centru durynském, nýbrž v sekundárním centru na dolní Odře, kde se jí objevilo hojně s vlivy nordickými. Odtud šel patrně proud k Visle, do Kujavska (Tymin, Białoszewo, Naklo na Noteči, Faliszewo, Janiszewka), na řeku Bobru (Zbiór VI. tab. VI.) a dále na východ (*Götze* Verh. Berl. 1892, 180, *Píč* Starožitnosti I. 82.).

[5]) Światowit II. tab. VI., XI.; III. 60, a zejména stať jeho »Ornament sznurkowy falisty w ceramice neoliticznej połudn. okolic królewstwa Polskiego. (tamže V. 1 sl.).

Do proudu severního vlivu kladl bych dále i příchod typické keramiky dolmenové, zejména známých pohárů zvoncovitých páskovitě zdobených, které, pokud vím, vystupují za Karpaty především v průvodu šňůrových pohárů. Ale mohly přijíti i z jihu. Srv. uvedené nálezy ze Strětovky a Krasné.[1]) A ovšem náleží sem i řada jiných výrobků severních jako čtyřbokých sekyrek kamenných nordického typu[2]), nordické zakřivené pazourkové nože z hrobů volyňských[3]), pazourkové dýky[4]) a jantarové ozdoby, řídké sice, ale vystupující v Chorostkówě, Węgrzcích, Kociubińcích s typickou keramikou šňůrovou a nordickou.[5])

Na základě těchto nálezů musíme vskutku říci, že nordická a polabská kultura ovládla v době neolithické Zakarpatí až po Volyň, Kijev a ruské Podolí. Stalo se tak na konci neolithu. Neboť typy, jež tu vystupují, náležejí ve středním Německu konci doby neolithické[6]); při tom dlužno dodati, že typická keramika šňůrová vystupuje současně se severními amforami. To je důležitý fakt archaeologický pro Zakarpatí. Jeli tento severní vliv úže spojen s určitým typem pohřbů, na př., jak se zdá, se skřínkovými hroby, zatím nerozhoduji. To bude další úlohou polskoruských archaeologů.[7])

Jinak jsou v celku východní kurhany, pokud neolithu náležejí, velice chudé.

2. Proti vylíčenému proudu vlivů severních stojí neméně důležitý proud jižní.

Vystupují sice už současně s keramikou šňůrovou na západě při horní Odře a Visle typy, jež zřejmě nasvědčují, že oblast jihoevropské keramiky páskové pronikla i sem na sever a to patrně cestou přes Moravu na horní toky jmenovaných řek. Ale tento starší postup zdá se býti omezen jen na Slezsko (na sever až

---

[1]) O zvoncovitých pohárech v Šlesvíku a Meklenbursku srv. *Píč* Starož. I. 86. V Slezsku u Opavy nalezen kus, ale bez ozdoby. Mitth. praeh. Comm. Wien 1903, 407.

[2]) *Götze* Gliederung 267, *Reinecke* Zs. f. Ethn. 1902, 266. O nálezech nord. sekyrek v Podolí srv. stať *Pulaského* ve Zbióru XIV. 12.

[3]) V kurhanech kraje ostrožského (Труды IX. арх. с. II. 79).

[4]) Zbiór XVII. 44. 45, Mater. II. 48.

[5]) Srv. Zbiór XIV. 42 sl.

[6]) Zs. f. Ethnol. 1902, 269.

[7]) Srv. zatím, co pověděl *Ossowski* ve Zbióru XV. 26 a *Chamiec* Wśród stepów 493.

k Hlohovu) a Krakovsko,[1]) — aspoň mi další nálezy známy nejsou — kdežto vlivy nordické dolmenové a šňůrové keramiky pronikaly zjevně celým Zakarpatím až k Dněpru. Teprve na samém konci neolithu, kdy se už počínají zjevovati první stopy kovů, vidíme nové vlivy a tentokráte silnější postupovati z jihu na sever Jeseníků a Karpat.

Příchodem jich počíná neolith vůbec mizeti a ustupovati kultuře nové, jejímž hlavním elementem byl už kov. Ústup ovšem není náhlý nýbrž pomalý, tak že nevidíme ostré hranice, nýbrž patrně dlouho trvající fasi vloženou časově mezi čistou dobu kamennou a dobu, v níž zavládly kovy, tedy dobu přechodní. V tu dobu sem zřejmě postupuje z jihu t. zv. kultura terramarní, a to opět cestou západní přes Moravu.

Jak terramarní kultura povstala, kde bylo její ohnisko, v jakém poměru je k starší kultuře keramiky páskové, nedovedeme dosud určitě pověděti. Ale přece vidíme, že se na samém konci neolithu a počátkem doby bronzové vyvinula v končinách při Dunaji a Adrii kulturní oblast, vyznačená především mísami na jedné vysoké noze nebo na několika nožkách, nádobami s profilovaným lomem (hlavně džbánky), šálky s vysokým vypjatým uchem a provázená občas nádobami s rohatými uchy (ansa lunata, cornuta). A ta vniká sem na sever. Jí náleží ve Slezsku na př. typické pohřebiště u Jordanova Mlýna (Jordansmühle) z něhož viz ukázky na tab. I. *s*, *t*, *u*, pohřebiště u Pietrowic (Peterwitz), Ojcic (Ottitz), v Kateřinkách u Opavy (tab. I. *y*) a j.[2]). Že pronikly vlivy i do záp. Haliče a přilehlé části královského Polska, svědčí poněkud jinak utvořená ale přece příbuzná ucha, nalezená na Krakovsku v sídlišti a v hrobech u Zastówa (tab. I. *z*), v Karniówě, v Zaleszanech na Tarnobřežsku a v Lelowicích u Miechówa[3]); patří částečně už době kovové (Zaleszany).

---

[1]) Sem patří keramika z nálezů jeskyně na hoře »Okopy« u Ojcówa dobře prozkoumané *Czarnowským* (Materiały V. 52 sl. srv. obraz napřed na tab. I. *c*), a patrně i kusy z jeskyně *maszycké* (*Much* Kunsthistor. Atlas, Wien 1889, tab. VII). V Slezsku jdou krásné nálezy čisté keramiky páskové (dosud neuveřejněné) podle Kossinny až po Hlohov (Zs. f. Ethnol. 1902 174). Jediným výjimečným výstřelkem u Dolní Odry objevuje se nález u Schöningsburgu (kraj Pyrický). Srv. poznámky *Reineckovy* v Zs. f. Ethnol. 1902, 252.

[2]) Jordanův Mlýn (Schlesiens Vorzeit VII. 540) s měděnými spirálkami, Ojcice a Pietrowice (Schles. Vorz. VII. 550), Opava (*M. Hoernes* Neol. Wohnstätten bei Troppau. Mitth. praeh. Comm. 1903, I. Nr. 6).

[3]) Zastów (ve sbírce krakovské university), Karniów, Lelovice a Zale-

Že kultura terramarní vnikla z Uher i do východního Zakarpatí, možno také očekávati. Dosud však jsou toho stopy jen slabé a teprve z doby kovové znal bych významnější doklady.

Za to se tu na východě setkáváme v době přechodní se zjevem, který, ač nedávno znám, upoutává k sobě ve zvýšené míře pozornost a stává se nesnadným archaeologickým problémem. Je to oblast kulturní, kterou zoveme dnes podle hlavního naleziště v Podněpří tripolskou nebo na Pokutí bilecszkou.

První stopy této kultury byly sice objeveny už před 25 lety, ale že to jsou ukázky větší samostatné a důležité oblasti kulturní, dlouho se nevědělo. Kultura tripolská ve své důležitosti, váze a ve svém celku předstoupila před nás teprve řadou znamenitých nálezů odkrytých Č. Chvojkou v gub. Kijevské. Teprve jimi a dalšími nálezy z Volyně a Podolí objevilo se, že již dříve známá naleziště v haličského Podolí, Pokutí a severních Multan patří k ní, že vše tvoří jeden celek, jednu samostatnou oblast. Od těch dob otázka původu a významu tripolské kultury, jakož i jednotlivých zjevů v ní častěji byla předmětem studií polských a ruských archaeologů.[1]) Ale dosud plně rozřešena není a nebude, dokud se nám neotevrou více archaeologické poklady království Rumunského a východního Balkánu. Tam se ještě mnoho skrývá pod zemí.

---

szany vedle šňůr. keramiky (Mater. II. 147, 152). O nálezech rohatých uch v Haliči srv. *Demetrykiewicz* »Przedhistoryczna ceramika z półksiężycowemi uchami« (Wiadom. num. arch. IV. 313), dále ve zprávě o Zaleszanech (Mater. II. 147, 152 a v Mitth. Central-Com. 1901, 232). Na východě vím o takovém uchu z Multan od Busea (*Píč* Starož. I. 2, 106); ale upozorňuji i na ucho s špičatým rohem z neolithické stanice v Podolu Kijevském, v níž se našla i forma na měděnou sekerku (*Volkov* l. c. 22). K posouzení středoevropských rohatých uch srv. i důležité poznámky *M. Hoernesa* v Mitth. praeh. Comm. I. 96 (Zur praeh. Formenlehre I).

[1]) Literatura. Hlavní prací je výborná kniha *Č. Chvojky* Каменный вѣкъ средняго Приднѣпровья (Труды XI. Арх. с. I. 736. Vyšlo též o sobě v Moskvě 1901). Pak srv. *B. Chaněnko* Древности Приднѣпровья (Kijev 1899) I. Dále srv. ještě tyto články: *Zaborowski* Industrie égéenne sur le Dniestre et le Dniepre (Bull. d'anthr. Paris 1900 451), *Volkov F.* По поводу нашихъ неолитическихъ находокъ съ церамикой домикенскаго типа (Арх. Лѣт. II. 131. Překlad uveřejněn v Światowitu III. 233), *Hadaczek Kar.* Ślady epoki t. zw. archaicznomykeńskej we wschodniej Galicyi (Wiadom. numizm. arch. IV., 377 1901), *Linničenko J. A.* О новѣйшихъ раскопкахъ г. Хвойка (Зап. Одесса XXIII. (68—76). Literaturu jednotlivých nalezišť viz dále; o výkladech, které měli *Stern*, *Chvojka*, *Skrylenková*, *Zavitněvič*, *Linničenko* a jiní na XII. archeol. sjezdě v Charkově 1902, jsou dosud známy jen stručné referáty v Изв. XII. арх. с. Charkov 1902) str. 33, 87, 223.

Tripolská kultura projevuje se v Kijevské gubernii především na t. zv. ploščadkách (площадки ruských archaeologů) účelu dosti záhadného, na západě Karpat pak v žárových hrobech, pokrytých hliněnými cihlami, ač i tu jsou známa sídliště.

Obr. 4. Malované nádoby ze Zł. Biłczů a Wygnanky.

Ploščadky přechodní tripolské kultury jsou něco zcela jiného než sídelní jámy (землянки) starších dob. O těchto nemůže býti pochyby, že nám představují jako analogické jámy střední Evropy zbytky sídlišť, totiž místa, nad kterými se zdvíhala primitivně urobená chýše nebo stan a v jejichž středu plálo ohniště. Ploščadky proti tomu mají už na první pohled odchylný ráz. Jejich pravidelné umístění na vyvýšených stráních, jejich pravidelné seřadění v řady kruhovité a zejména ustrojení vnitřní a obsah ukazují spíše na jakási místa kultovní spojená s hroby. Ploščadky nám představují ploché vypálené jámy přerůzné velikosti (2—20 *m* šíře a 3—30 *m* délky), jejichž stěny tvořeny byly plásty vypálené, hladké hlíny někdy i omalované (byly i stěny příčné), a nad nimiž vypínalo se patrně nějaké přístřeší. Na půdě jam bývá rozestaveno velké množství (někdy i přes 20) celých nádob rázovitých tvarů i výzdob, primitivní hliněné sošky, pazourkové nožíky a jiné úlomky, říční mušle, zvláštní hliněné piedestaly s mísovitými kameny.[1]) Vše nasvědčuje, že se jedná v tomto případě o místa obřadní, na nichž lid v nádobách ukládal popel zemřelých a kde konal i svoje

[1]) Srv. podrobný popis v uvedené již práci Chvojkově »Каменный вѣкъ« 68 sl., 73. Podrobnější dílo Chvojkovo o tom vydá arch. společnost v Petrohradě.

oběti, — slovem tyto ploščadky představují jakési pohřebiště ohrazených a snad i krytých rodinných hrobů a svatyň. Ale nejsou všechny stejného typu a účel některých byl asi jiný. Spor o to [1]) je však pro nás vedlejší, hlavní věcí je jejich obsah.

Kultura těchto nálezů má sice mnoho společného, ale zcela jednolitá přece není. Už Chvojka pozoroval, že lze ve výzdobě a tvaru nádob rozeznávati dvě skupiny a počal proto, tříditi tripolskou kulturu na dva stupně [2]):

1. kulturu *A*, k níž čítá nádoby s reliefy lidské tváře pod okrajem a s reliefy srdcovitými (tab. III. č. 2), dvojité nádoby ve formě binoklu (tab. III. č. 1. a v textu obr. 4.) účelu záhadného [3]), buď malované nebo krášlené souběžnými hluboce tlačenými rýhami, velké nádoby hruškovité bez hrdel, okrášlené rovněž různě vinutými (nejvíce do spirál) pásy rytých linií (č. 6.), nádoby kulovité s nevysokým hrdlem rudě nebo hnědě malované, nádoby zvoncovité a misky na nožce s hluboce rytými pásy (č. 3, 4), nebo misky na 3—5 nožkách. Primitivní sošky jsou řídké; ke kultuře patří ještě kamenné, vrtané nebo parohové a ploské, měděné sekyrky;

2. kulturu *B* s nádobami forem odchylných a výzdobou chudší a primitivnější. Sem patří velké nádoby s ostřeji vyhraněným, nalomeným tělem a slabě naznačeným hrdlem (tab. III. č. 9, 10), opatřené malými oušky a řídčeji kryté pásy rytých linií, misky mající na okraji ploché pupíky, pohárky na ztluštěném podstavci (č. 5), nádoby v podobě kužele nahoru otevřeného s užším hrdlem, ozdobené ponejvíce rytými svislými pásy a na hrdle guirlandovitým ornamentem (č. 11, 12, 13), nádobky v podobě dvojkomolého kužele (č. 14). S tímto nádobím vystupují sošky plasticky pokročilejší pažourkové srpy a piedestaly. Za to chybí kov a také předměty vrtané.

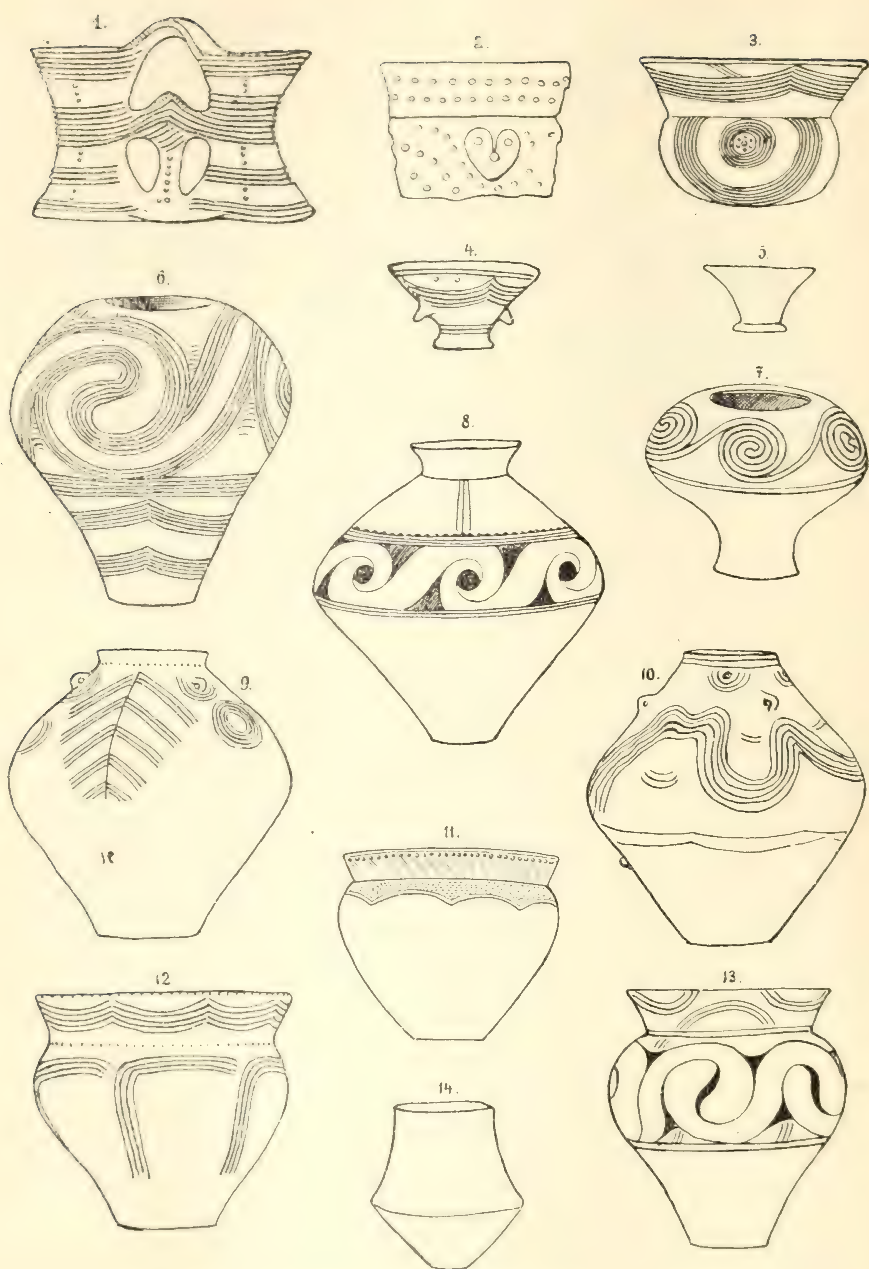
Mám toto rozdělení, jež Chvojka zakládá na rozdílu časovém, za první nadějný krok k hlubšímu poznání. Ovšem k definitivnímu rozlišení musíme vyčkati ještě nálezů dalších a neomezovati se jen na Tripolsko, nýbrž vzíti v úvahu i západnější oblast ha-

---

[1]) K tomu srv. *Gorodcev A. V.* Назначеніе глиняныхъ площадокъ въ доисторической культурѣ трипольскаго типа (Арх. Изв. н Зам. 1899, 345).

[2]) *Chvojka* Кам. вѣкъ 70 sl.

[3]) Srv. srovnání *Hadaczkovo* (Wiadom. num. arch. IV. 381) s podstavci z hrobů italských X—VII. stol.

Tab. III. Hlavní typy přechodní keramiky tripolské a bileczské.
(Ku přirovnání předvedena i nádoba z Butmiru v Bosně č. 7.)

ličskou. Neboť tato kultura nebyla omezena jen na končiny gub. Kijevské.[1]) Už od let sedmdesátých předešlého století počaly se objevovati v archaeologických statích haličských zprávy o zvláštní zajímavé keramice malované z hrobů žárových, totéž nacházelo se v Bukovině a Multansku, a po objevech vlastní kultury tripolské nemohlo býti pochyby, že máme před sebou oblast zvláštní samostatné kultury rozložené od Karpat k Dněpru. Na Podolí tvoří severní hranici stopy nalezené v Czechách u Brodů a v Mokryszowě, dále sem patří nález v Kriničkách.[2]) Z ruského Podolí přechází tripolská kultura do Haliče a Bukoviny. V Haliči ji nalezli už W. Przybysławski a Kirkor r. 1878 a 1879, později hlavně Ossowski v jihovýchodním cípu země a to především v řadě žárových pohřebišť, v nichž byly hroby pokryty vypálenými kusy hlíny ve způsobu narovnaných cihel (odtud název Ossowského »groby cegłowe«). K nim patří zejména pohřebiště v Zlatých Biłczích v okr. Borszczowském, Wygnance, Wasyłkowcích u Husiatyna (odtud zval Ossowski kulturu tuto »wasyłkowskou«), v pokucké Horodnici nad Dněstrem a v miodoborské Horodnici u Husiatyna, v Szczytowcích okr. Zaleszczyckého, u Wierzchniakowců

[1]) Na Kijevsku v městě Kijevě samotném objevily se stopy této kultury mezi vrstvou náležející starší domácí kultuře také na Podolu na usadbě p. Světoslavského. Ale hlavní okršlek leží jižně Kijeva na jihozápad městečka Tripolja. Patří sem ves Žukovci (kultura B), Chalepje (B), Stajki (B), Veremje (A), uročiště Dolžok (B), Taborišče (B), Tripolje samé (A), Ščerbaněvka (A), dále ves Pogreby Vasilkov. újezda, Juški, Strětovka Kijev. újezda (B), ves Lukovka a Kolodistoje Zvenigorodského új. (B), ves Grigšinci Kaněv. új., Pěkari Čerkasského új., Čučinki Kijev. új. (*Chvojka* l. c. 33—62; *Spicyn* Отчетъ Имп. Арх. Ком. за 1900 г. Спб. 1902; *Běljaševskij* Арх. Лѣтопись II., 148; III., 69, 184). Kulturu A nalezl Chvojka jen poblíže Tripolja (na břehu ř. Krasné, a u vsí Ščerbaněvky, Veremja a Čerňachova), kdežto B zajímala velké prostranství, jdouc od Kijeva podél pravého břehu Dněpra k Čerkassům a odsud přes újezd Čigirinský, Skvirský a Umaňský do Podolí, zabírajíc i část gub. Chersonské (*Chvojka* 71). Obě tyto kultury Chvojka, jenž je prostudoval nejvíce, má, jak jsem pravil, jen za časově od sebe oddělené stupně ve vývoji kultury jednoho národa a obě za produkt domácí. Jedině nádobí malované a leštěné připisuje původu jinému, buď sem z ciziny dovezenému, nebo zde sice urobenému, ale rukou cizích hrnčířů zemi občas navštěvujících. Národ, kterému kultury patřily, byli podle Chvojky zemědělští Protoslované, jsoucí v stálých stycích s příbuznými Arijci při Aegejském moři, odkud k nim přicházeli obchodníci a řemeslníci; ti dali tripolské kultuře jižní ráz (*Chvojka* 73). Dnes však Chvojka toto mínění poněkud změnil. Srv. str. 463.

[2]) Wiadom. num. arch. IV. 378. Další nálezy v Podolí viz u *Chvojky* l. c. a *Spicyna* (Разселеніе 3.)

a Boryszkowců okr. Borszczowského, u Potoczysk a Probabina okr. Horodeňského. V jeskyni Wertebě u Biłczů bydlil lid, jenž hroby zakládal a také tam zanechal velmi mnohé a důležité památky svého pobytu. [1]) Dr. Demetrykiewicz našel kulturu tu ještě v Zielenczi pod Trembowlí a u městečka Budzanowa. Rovněž K. Hadaczek v řadě osad ve vych Haliči.[2]) Vůbec je známo v Haliči přes 30 nalezišť [3]). Také v sousední Bukovině byla na několika místech zjištěna, a to hlavně v sídlišti u Šipenic nedaleko Černovic. [4]) O dalších stopách na jihu srv. str. 465. V celku vidíme, že oblast této kultury tvoří pás táhnoucí se od bukovinských Karpat přes Pokutí a Podolı k Dněpru pod Kijevem. Určitější hranice bude možno vymeziti teprve, až spojení s jihem přes Multansko a Bessarabii bude jasnější.

Jak jsem pravil, je dosud kultura tripolskobiłeczská archaeologickým problémem. Je domácího, zakarpatského původu či povstala jinde na jihu a přišla sem? Z jaké kultury povstala? V jakém poměru je k podobné staré kultuře Aegejského moře? Kdy vznikla?

Na všechny tyto otázky je dosud odpověď těžká. Kultura vystupuje před nás příliš svérázně a samostatně, a vidíme-li ohlasy její na jiných vzdálených stranách, chybějí nám přece přímá pojítka, přechody, střední typy a dokud těch nebude, zůstane tripolská kultura ve svém vzniku spornou. Přemýšlel jsem o ní mnoho, chystaje tento přehled, seznal ji v originále r. 1897 v kijevských sbírkách, probral se i publikacemi let pozdějších, ba laskavostí p. Chvojky propůjčeny mi byly k nahlédnutí i výkopy nejnovější, ale musím říci, že jasna o ní dosud nemám; nové výzkumy leckde mění představu ze starších. Přes tuto konečnou nejistotu, nabývám přece přesvědčení, že tripolskobiłeczská kultura není domácím produktem vyvinutým primárně na severu, jak se dnes v Rusku soudí, nýbrž

[1]) O Horodnici, Wasyłkowcích, Wygnance a Biłczích srv. *B. Ossowského* Sprawozdania v Zbióru XIV. 50 sl., XV. 49, 52 sl., XVI. 64 sl., XVIII. 2 sl. a starší zprávy *A. Kirkora* a *W. Przybysławského* ve Zbióru II. a III. 70 sl. (Zde zpráva o hrobech s kostrami od Horodnice s malovanou keramikou biłeczskou.) O Wertebě, kde se našly též věci měděné, srv. Zbiór XV. 4. Mater. IV. 111. Také ve Wasyłkowcích na folvarku zv. Jurkowce byla velká osada (XV. 6).

[2]) Wiadom. num. IV. 379.

[3]) *Demetrykiewicz* v Mater. II. str. IX., IV. 101 sl., Vorg. Gal. 118.

[4]) *Romstorfer* Mitth. Central-Comm. XIX. 243, 256, XXVIII. 120; *Szombathy* Praeh. Recognoscierungstour nach Bukowina im J. 1893. Černovice 1894 5 sl. *Kaindl* Praehistorisches aus Bukowina. Jahrb. Centr. Comm. I. 97.

výsledkem zvláštního kulturního proudu jižního, jenž od dolního Dunaje šel poříčím Serethu, Prutu a Dněstru na sever a východisko měl v oblasti keramiky páskové, která v době neolithické ovládala celý jihovýchod Evropy.

Historie této páskové keramiky, její původ a vývoj jsou dosud málo známy. Hlavní naleziště, jež nám ji předvádějí, jako Butmir v Bosně [1]), Jablanica v Srbsku [2]), Tordoš, Nagy Ened a Brenndorf v Sedmihradsku [3]) rozbírají se sice dnes pečlivě a zcela podle schematických pravidel, studuje se poměr jejich k Hissarliku a staré kultuře fryžské, k starým nálezům v Mykénách a na archipelagu aegejském, k novým nálezům Evansovým na Knossu, k nálezům kyperským, ba i k neolithu Aegypta [4]), — ale jednotlivé výsledky stojí dosud na půdě velmi nejisté a čistě hypothetické. Faktem zůstává jen to, že v celé jihovýchodní Evropě existovala kdysi kultura keramiky páskové, jež měla nepopíratelné styky s Malou Asií.

Z této oblasti šířila se však tato kultura i časně na sever a v Zakarpatí můžeme, přehlédneme-li to, co jsme nahoře poznali, rozeznávati již aspoň dvě fase časové tohoto postupu. V první vnikla keramika pásková, počínajíc nádobami bombovitými s hrubě rytými pásky a volutami, do Zakarpatí na západě, do poříčí Odry. S kulovitými nádobami setkáváme se v jeskyních u Ojcówa a s vyvinutou páskovou keramikou i dále v poříčí Odry (srv. str. 454). Proud tento neustal v postupu ani později, zejména na konci neolithu, kdy vidíme, jak z jihu od Dunaje moravskou cestou vniká do Slezska nová fase jižní keramiky, známá v summě svých typických zjevů pod jménem keramiky terramarní (srv. str. 454),

---

[1]) *Radimský V.* Die neolithische Station von Butmir bei Sarajevo in Bosnien. Wien I. 1895.

[2]) *Mil. Vassits* Die neolithische Station Jablanica bei Medjulužje in Serbien (Archiv f. Anthr. XXVII. 517).

[3]) Vedle starších článků srv. hlavně *P. Reinecke.* Die südöstlichen Grenzgebiete der neolithischen bandverzierten Keramik (Correspondenzblatt 1900 Nr. 2. Srv. Arch. Értesitö 1898 97 sl., 1899 115 sl., Zs. f. Ethnol. 1902 244 sl.), *Hub. Schmidt* Tordos (Zs. f. Ethnol. 1903 438 sl.) a *Teutsch Jul.* Praehistorische Funde aus dem Burzenlande. Mitth. anthr. Wien. XXX. 189 sl. Die spätneolithischen Ansiedelungen mit bemalter Keramik am oberen Laufe des Altflusses. Mitth. praeh. Comm. I. 365 sl., *Voss* (Berl. Verh. 1895, 127).

[4]) Srv. *Dörpfeld* Troja und Ilion. Athen 1902. *Furtwängler* a *Löschke G.* Myken. Vasen. Berlin 1886. *Duncan Mackenzie* The Pottery of Knossos (Journal of. Hell. Studies XXIII. 1903). *Perrot et Chipiez* Histoire de l'art VI. 1894. *Blinkenberg* Ant. prémycénniennes (Mém. des Ant. du Nord 1896).

která jde v před už s prvním kovem a ještě více se uplatňuje v době následující. Současně však působí na sever i jiný proud, východnější, přinášející z Balkánu a od Černého moře hlavní typy keramiky bilczsko-tripolské.

V nalezištích jižně Karpat vyskytují se pohromadě ještě obě fase i starší s čistě typickou keramikou páskovou i mladší s keramikou malovanou, ač i tu se budoucí analysi podaří rozlišiti obě vrstvy časově. V Zakarpatí toho nemáme. Tam na západě vnikla typická starší pásková keramika. Ale na horním Prutu a Dněstru jí dosud není; zde vystupuje jen malovaná a i v Kijevsku, kde vystupuje v tripolské kultuře rytá nebo lépe řečeno tlačená výzdoba, je tato zcela rozdílná od tečkovaných nebo čárkovaných pásů typické keramiky páskové z Tordoše, Butmiru nebo Knossu. Ale přes to bych původ hledal na jihu v oblasti této staré kultury. Svědčí pro to řada shod formových i dekoračních. Mezi první patří vedle jižní formy amfor hrnéčky v podobě dvojkomolého nahoře trochu vmáčknutého kužele, typické pro Bilcze (Tordoš, Jablanica), kuželovité poháry (Knossos), trychtýřovité mísky na vysoké noze nebo na destičce (Knossos, Hissarlik) a zejména hruškovité nádoby s otvorem bez hrdla, k nimž znám analogie jen z Butmiru a Villanovy v Istrii.[1]) Také dekorace má řadu jižních ohlasů. Pasy volutové kolem boků amfor, typické pro Kijevsko i Pokutí (tab. III. 6, 8, 13), mají řadu analogií u vás aegejských doby předmykénské i starších mykénských [2]); v době předmykénské objevují se v Knossu haličské misky na spodní straně spirálovitě a kruhovitě zdobené [3]), ozdobu obličejovou známe z Troje.[4]) V ryté výzdobě svislé, nahoře ohnuté pásy po bocích velkých nádob tripolských (tab. III. č. 12) mají malované analogie v Mykénách, rovněž parallelní ryté guirlandy nebo motivy zvířecí.[5]) Primitivní sošky hliněné jsou na jihu totožné a hojné. Tyto shody s jihem převládají v tripolské kultuře A, v B a v oblasti pokucké vidno je více elementů se-

---

[1]) *Radimský* Butmir I. tab. IV. 14, V. 3, 6, 8; *Hoernes* Mitth. Anthr. Wien 1894. fig. 149, 161. Urg. der Kunst Wien 1898 tab. VI. 12, 13, 14, 15, 17.

[2]) *Furtwängler A.* a *Löschke G.* Atlas. fig. 3, 175, 220, 241, 242, 252 adt. *Perrot et Chipiez* Histoire de l'art dans l'antiquité. Paris VI. obr. 472, 477. *Blinkenberg* 25, 26, 41.

[3]) *Duncan Mackenzie* 157 sl., 177, 186, 189 fig. 2, 3.

[4]) Zbiór XVIII. 16. *Chvojka* Кам. вѣкъ 49, 50, 69, 70. *Dörpfeld* Troja Beil. 33.

[5]) *Furtwängler a Löschke.* Text str. 54, fig. 30. Atlas, fig. 276, 295, 301, *Chvojka* tab. XXV.

verních, na př. severní formy amfor a rozevřených hrnců (srv. tab. III. 11—13), na něž applikována byla nová dekorace.

Že mezi tripolskou, biłeczskou a aegejskou kulturou existují shody a spojení, nemůže býti pochyby. Ale otázkou je, přišly-li shody ty od jihu na sever, či ze severu na jih. Proti domnělému vlivu jižnímu, zdá se, že poslední dobu v Rusku uchycuje se mínění o vlivu opačném. Podle něho tripolská a ovšem i pokucká kultura je produkt domácí, vyšlý z vývoje domácí kultury neolithické, v níž se už objevují první stopy malby v sídlištích z okolí Kijeva (srv. obr. 5.); odsud z Kijevska a Pokutí brala prý se kultura na jih na Balkán, do Řecka a tam se vyvinula v kulturu předmykénskou a mykénskou.[1])

Tato nová theorie má sice pro sebe jeden velmi svůdný moment, totiž domnělou parallelu v šíření Arijců ze severu na Balkán, archipelag aegejský, do Řecka a M. Asie, — tito Arijci (Řekové) byli by nositeli kultury tripolské na jih — ale, jak dnes věci jsou, nemohu ji přece přijmouti z důvodů i chronologických i typologických. Je pravda, že přes shody svrchu vytknuté zůstává v kultuře tripolské leccos svérázného, pro co dosud analogií nemáme, tak že, dokud jich není, musíme část míti za domácí, původní. Ale většina toho, co ji odchyluje od severních sousedních kultur, má styk s jihem a jednotlivé prvky objevují se na jihu už v době tak časné, že podle nynějšího vědění a počítání nemohly přijíti ze Zakarpatí, jež v té době bylo ještě ve velmi primitivní kultuře. Kultura mykénská může býti ovšem mladší než starší část tripolské, ale mykénská má před sebou opět fasi mnohem starší. Už v době neolithické, kterou datuje na př. v Hissarliku Dörpfeld před r. 2500, nebo Mackenzie v Knossu před XII. dynastií,[2]) vidíme v keramice techniku matného malování, v době nejblíže následující

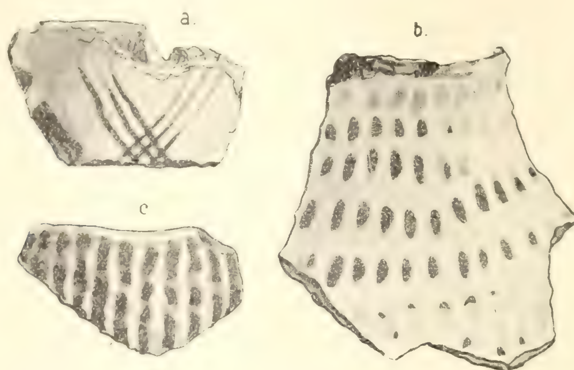
---

[1]) Bohužel nejsou výklady tyto a důvody k nim dosud podrobněji uveřejněny, tak že možno posuzovati jen anticipando. Ve smyslu tom vyslovil se zejména na sjezdu charkovském r. 1901 prof. *E. von Stern*, jak vidím ze stručného referátu v prozatímní zprávě o sjezdu, a vykládal, že náležela Řekům, kteří dříve, než přišli do Řecka, seděli patrně zde na východě Karpat (Изв. XII. арх. с. 88 sl. Charkov 1902). Rovněž *Č. Chvojka* sdělil mi nově své přesvědčení, podle něhož je tripolská kultura domácí produkt Podněpří. Ale v ethnologických závěrech prof. Sterna nesleduje, maje ji za protoslovanskou. Srv. napřed str. 459 pozn. 1.

[2]) *Dörpfeld W.* Troja und Ilion I. 31. *Hoernes* Urg. d. Kunst 279. *Mackenzie* l. c. Srv. i *Evanse* podle Mitth. Anthr. Wien. XXXI. 210. *Prášek* datuje poč. XII. dynastie asi k r. 2800 př. Kr. (Děj. starov. národů I. 155 sl.).

vidíme formy amfor, kuželovitých pohárů, vidíme dekoraci spirálovou, — vše dávno před vlastní dobou mykénskou.

A do těch dob posunouti tripolskou a biłeczskou kulturu ba ani počátky její nemůžeme; a musili bychom ještě dále nazpět, kdyby měla býti na severu starší. Tím nechci popírati, že jednotlivé prvky její povstaly spontánně, že i snad počátky malování jsou prastaré, původní, ač právě ty, jež v sídlištích kijevských se našly (obr. 5.), mají také vzory na jihu,[1]) — ale to, co tvoří celek kultury

Obr. 5. Vzorky primitivně malovaných nádob (neolithických?) ze sídlišť kijevských.

tripolské, nemohlo býti starší ohlasů jižních. Kladl bych ji, jako dobu přechodní, nanejvýše do první poloviny II. tisíciletí př. Kr., snad výběžky i do druhé. Jsou tu věci čisté periody mykénské, nebo pozdní periody Minoovy, na př. malované misky. Z kovů však našly se jen měděné sekyrky. Ale ovšem Ossowski se zase velice mýlil, když ji kladl do posledních století př. Kr.[2])

To je chronologický důvod jenž mne vede k jižnímu původu. A i kdyby ten zklamal, kdyby se ukázal bližší časový styk, zbývají důvody typologické. Předně kulturu malovanou na jihu předcházela kultura pásková a z té lze stilisticky vyvoditi malovanou dekoraci předmykénskou, naproti tomu ze starší neolithické výzdoby na severu vývoj ten vyváděti nelze. A vůbec kultura tripolsko-biłeczská vystupuje na severu — aspoň pokud dnes vidíme — příliš

---

[1]) Srv. kropenaté malování na povrchu šálku z doby Minoovy v Knossu (*Mackenzie* 176) nebo malované pruhování v době neolithické vedle keramiky páskové (ibid. tab. I.).

[2]) Zbiór XIV. 64.

náhle, osamoceně. Neznám dosud pohřebiště nebo sídliště, jež by nám tvořilo most mezi ní a starším zakarpatským neolithem. To svědčí u velké míře, že není produktem pomalého domácího vývoje, ale něčím, co poměrně náhle, patrně rozvinutým obchodem bylo na sever přinášeno [1]) a z části na starší domácí kořeny štěpeno [2]). Celá kultura není produktem obchodu; prvky a vzory byly přinášeny a od domácích napodobeny nebo na domácí typy applikovány. Obchodní cesty, po kterých šla na sever, nešly na západě Moravou, ba nešly ani (nebo jen u velmi malé míře) přes kulturní centra sedmihradská, neboť mezi ní a Tordošem, nebo Nagy-Enedem Kološí jsou podstatné rozdíly: za Karpaty chybí typická keramika pásková a v stilu malovaných nádob lomené voluty, meandry a rhomby volně po celé ploše nádoby rozložené, které v Sedmihradech mají velkou úlohu.[3]) Pokuckotripolská kultura přišla patrně tak, jak se v celku jeví, na sever od dolního Dunaje údolím Serethu Prutu a Dněstru, tedy z území dnešních Multan a Bessarabie. Tam se asi najde její bezprostřední východisko, totiž přechodní stanice, v nichž se z aegejských, balkánských a terramarních vlivů utvořila.[4]) Zde byl v době přechodní znamenitý styk obchodní, spojující kulturní centra pobřeží Černého a Aegejského moře s dalekým severem, jehož nejzazší nám známé centrum obchodní bylo při Dněpru někde poblíže Kijeva, snad tam, kde se ještě za doby

---

[1]) Také umístění východiska Řeků mezi Karpaty a Dněpr je i z jiných důvodů nepravděpodobné.

[2]) Z téhož důvodu je na severu nemyslitelné vzniknutí kultury terramarní s jejími formami, profilací a vyvinutými uchy. I ona povstala na jihu a na sever byla přenesena. Teprve, najdou-li se chybějící dosud spojky, bude možno vážněji uvažovati o theorii Sternově.

[3]) Zato jižní Morava jeví ve svých neolithických nálezech zřejmé styky s kotlinou sedmihradskou. Srv. *J. Palliardi*. Die neolith. Ansiedelungen mit bemalter Keramik in Mähren und Niederösterreich. (Mitth. praeh. Comm. I 23. sl.)

[4]) Dosud je předhistorická kultura těchto zemí velmi málo známa. Úryvky však, jež známe z nalezišť u Baiceni, Radaceni, Manesci, Vadastry, Cucuteni a j. ukazují patrně na kulturu nejbližší pokucké. Zde je také málo typické keramiky páskové, za to tu jsou vlivy terramarní hojnější i ansa lunata (*Píč* Starož. I. 1. 106). Srv. *Reinecke* l. c. 11. Důležité bude v této otázce i nově odkryté naleziště u Petreni v Bessarabii v új. Běleckém. Ale zpráva o něm *Sternem* podaná leží před námi dosud jen v příliš stručném výtahu (Изв. XII. арх. с. 87). *Stern* v ní vidí spojení Tripolja s Trojou. Srv. i *Tocilesco G.* La Dacie avant la domination des Romains Bukarest 1880. (Z toho srv. referát *Odobesca* L' Anthropologie I. 309.) Další literaturu viz u *Hoernesa* Urg. der Kunst. 210.

Herodotovy udržela tradice o znamenité obchodní osadě Gelonu v zemi Budinů (srv. str. 287). Konečně nezapomínejme, že je vůbec na jihu prokázán časnější vývoj kultury, že kultura ta odedávna působila na sever, že je tedy i postup keramiky aegejské na sever přirozený a v souhlase se vším ostatním.

Tím přehled vývoje kultury zakarpatské v době neolithické a přechodní končím s hlediska čistě archaeologického. Zbývá mi, abych ještě pověděl, pokud možno souditi na závěry ethnologické. V poslední době byly opětovně činěny pokusy, vykládati neolith v celku i jednotlivé jeho kultury ethnologicky. Tak K. Penka v kultuře severních megalithů shledává kulturu árijskou, hledaje v jižní Skandinavii a Dánsku s ostrovy pravlast Arijů, podobně Wilser.[1]) Much nedávno po druhé se pokusil severní neolithickou kulturu na základě archaeologickém (hlavně rozšíření spirály), přičísti Indogermanům,[2]) kdežto Hoernes nakloněn je kulturu ornamentu šňůrového přičítati Arijům a páskovou anárijské rasse Středozemského moře.[3]) A nejnověji vyšel professor G. Kossinna svelmi odvážným a na velmi oko určitým výkladem neolithické kultury severoevropské ve směru ethnologickém, k němuž zde přihlédnouti musíme proto, že se netýká jen Arijů v celku, ale speciálně řeší archaeologicky i původ Slovanů.[4])

Kossinna, přihlížeje k hlubokému rozlišení hlavních oblastí neolithu evropského a to k nordické kultuře na severu, ke kultuře šňůrové keramiky ve středu a ke kultuře páskové keramiky volutové na jihu Evropy, v jedné ze svých dřívějších prací ztotožnil nordickou archaeologickou oblast s oblastí starých Germanů, kteří na konci doby kamenné seděli ještě na severu a teprve později se počali šířiti k Odře a Visle.

Příznakem toho rozvoje bylo Kossinnovi šíření nordické kultury

---

[1]) *Penka K.* Origines ariacae (Wien 1883), Herkunft der Arier (Wien 1886), Üb. den Typus und Urheimat der Arier (Mitth. anthr. Wien XIII. 255), Die ethnol.- ethnogr. Bedeutung der megalith. Grabbauten (tamže 1900. 25, 32), *L. Wilser* Herkunft und Urgesch. der Arier. Heidelberg 1899. Srv. Globus LXXVIII. č. 9. Srv. *Kossinna* Idg. Frage 179 sl.

[2]) *Much M.* Die Heimat der Indogermanen im Lichte der vorgeschichtlichen Forschung. Berlin 1902. Srv. i jeho starší práci »Die Kupferzeit in Europa« I. vyd. 1887, II. 1893.

[3]) *Hoernes M.* (Deutsche Geschichtsblätter III. 152).

[4]) *Kossinna Gust.* Die indogermanische Frage archaeologisch beantwortet Zs. f. Etnol. 1902. Heft 5, str. 161—222). Také o sobě.

bronzové.[1]) Dnes však Kossinna starý svůj náhled rozšířil: v neolithu nejen Germani, ale Indogermani vůbec (tedy Arijové v našem v této knize užívaném smyslu) jsou archaeologicky vyjádřeni nordickou kulturou, neboť kolébka Arijů všech byla na severu Evropy a šíření se nordické neolithické kultury do západní, střední, východní Evropy a dále není nic jiného než archaeologický projev differenciace a rozchodu Arijů.

Dvěma proudy k jihu postupující typ nordických kulovitých amfor (Tab. II. e) je svědectvím dvou proudů ethnologických Vedle Harzu k Sále postupoval proud západní, jejž tvořili Protokelti a Protoitalikové; bernburský a rössenský typ keramiky je jejich příznakem, když na cestě v Durinsku se zastavili a svou kulturu nordickou mísili se staršími vlivy lokálními, ligurskými (l. c. 169, 172, 185). Druhý proud východní postupoval, jak svědčí opět řada nálezů kulovitých amfor a nordických moždířovitých pohárů (Tab. II. l.) k Odře a odtud jednak do Kujavska a dále přes východní Halič k Dněpru, jednak do Poznaňska, Slezska a západní Haliče. Tento proud náleží podle Kossinny východním asijským Arijům a Slovanům, kteří z území Germanie vyšli už počátkem III. tisíciletí př Kr.[2]) Šíření neustalo, ani když stará kultura neolithická přešla do doby bronzové. Několik nordických typů bronzových předmětů v severní Italii spolu s pohřebním ritem spalování ukázalo Kossinnovi, kudy přes Švýcary a Tyroly vnikli na počátku doby bronzové (kolem r. 2000) do Italie Italikové, později Umbrové; vznik únětické kultury v Čechách, Durinsku, na Moravě a Slezsku, další to stupeň vývoje bernburské a rössenské kultury, ukazuje, jak se zde Graekoillyrové brali přes Rakousy a Dunaj do Bosny, zatím co se vedle nich (kolem r. 1600) v Uhrách zkoncentrovala skupina Thráků (l. c. 197, 205, 213). O dalším vývoji Slovanů Kossinna více, než co svrchu naznačil, pověděti nedovede pro nedostatek materiálu. Jen tolik ještě podotýká, že se Slovany tvořili původně jednotu i Litvané a tito že teprve později vyvinuli se ze severní části Slovanů kdesi při Němnu na půdě původně finské (l. c. 214).

S tímto zdánlivě velkolepým archaeologicko-ethnologickým

---

[1]) V přednášce v Kasselu r. 1895 »Über die vorgesch Ausbreitung der Germanen« (Correspondenzblatt 1895, 109).

[2]) l. c. 185, 213. Asijští Arijové hnuli se do Asie kolem r. 1500, Indové dobyli Indie kolem r. 1000.

systémem Kossinnovým nemohu však souhlasiti ani v celku, ani v jednotlivostech, speciálně ne, pokud se Slovanů týče.

Kossinna, který žádá především a správně na archaeologii přísnou methodičnost, upadl hned předem do několika methodických chyb, nehledě ani k věcným nesprávnostem, o něž se omylem v detailech opírá. Jedna methodická chyba spočívá v thesi nedokázané, že tři hlavní oblasti neolithické keramiký nutno také ethnologicky rozlišiti, že musíme v nich viděti i tři od sebe zcela různé rassy nebo pranárody; druhá v thesi (Leitsatz), že všechno šíření kultur od jihu k severu Evropy je šíření vln čistě kulturních, kdežto postup ze severu k jihu projevem vln kmenových (l. c. 162), a třetí methodickou chybou je ztotožnění nordické oblasti keramické s ethnologickým pojmem Arijů neboli Indogermanů. Kdo dokázal, že kolébka Arijů byla jenom v zemích nordických? Kdo dokázal vůbec, kde byla tato kolébka, a jak byla rozsáhlá? Každý střízlivý posuzovatel, jenž zná velkou literaturu t. zv. árijské otázky, přisvědčí, že nikdo; mnozí mi dále přisvědčí, že jiná oblast v Evropě sever sice nevylučující, ale zahrnující v sobě i celou střední a východní Evropu od Alp na sever, má asi větší právo, aby byla pokládána za árijskou kolébku nežli neveliká Penkova oblast nordická. Ale ať je tomu jakkoliv, nikdo nemá dnes nedokázanou a nepravděpodobnou hypothesi odvážně přenésti do archaeologie a utvořiti z ní pevné východisko pro velkou archaeologickou hypothesi o šíření Arijů ze severu. My se sice právem domníváme, že Arijové povstali na arealu Evropy poblíže svých sídel historických, ale zda bylo vůbec jejich centrum původně menší, soustředěné, a kde bylo toto centrum — východisko, to dnes nikdo positivně říci nedovede. Kdo z některého centra vyjde a tamější neolithickou kulturu prohlásí za praárijskou a rozvoj její sleduje, domnívaje se, že podává tím doklad k původu a vývoji Arijů, nalézá se na methodickém scestí. A i kdybychom Kossinnovo východisko připustili, kdyby nordická kolébka byla prokázána a tím zároveň dovoleno nordický neolith prohlásiti za árijský, — i potom bych se rozmýšlel šíření této kultury prohlásiti za šíření pranároda s takovou určitostí, s jakou to Kossinna činí, d o k u d b y l k d i s p o s i c i t a k p o m ě r n ě n e p a t r n ý m a t e r i á l, s jakým operuje Kossinna. Několik kulovitých amfor v nálezech na východě Odry, tu a tam nějaký nordický pohár nebo jiný artefakt [1]) —

[1]) Srv. na př., jak Kossinnovi několik moždířovitých pohárů v Slezsku na staré obchodní dráze oderské »spricht entschieden für eine Auswanderung

může býti a dnes ještě má býti vykládán jen archaeologicky, totiž jako pronikání kultury nordické do oblasti jiné, jež se dělo buď příchodem lidu nebo styky obchodními. Vykládati to hned a určitě za pochod východních Arijů — Íránů, Indů a Baltoslovanů, — není sice nemožné, ale je dnes jistě předčasné.

Pronikala-li daleko za předěly vlastního národa kultura foenická, řecká a především římská, zachvacujíc rozsáhlé kraje na severu, aniž bychom mohli říci, že je eo ipso národ obsadil, pak musíme možnost analogického zjevu připustiti i pro vynikající kultury starší, ba my musíme se na toto hledisko postaviti vždy, dokud vidíme, že se šíření kultury projevuje jen jednotlivými po různu vystupujícími výrobky, které se dají obchodem snadno přenášeti. Jen když velká summa takovýchto prvků kulturních postupuje ku předu a zejména, když historie nebo linguistika prokazuje parallelní postup kmenový, připustil bych applikaci archaeologického zjevu na ethnologický. Doložil jsem Kossinnovy doklady řadou dalších jiných, potvrzujících postup nordické kultury, ale ani to mi nestačí k závěru, že máme před sebou postup východních Arijců ze severu na jihovýchod, rovněž jako mi nestačí v postupu terramarní kultury na sever a vytvoření únětické kultury u nás, nebo tripolské na východě viděti určitě postup nějakého kmene na sever. Mohlo to býti šíření národa, ale mohl to býti jen zjev kulturní. Jiné detaily hypothese Kossinnovy jsou však vůbec nepřijatelné. Proč vykládati fantasticky o návratu Thráků na sever mezi Odru a Vislu v III. době bronzové a docela jim dávati název Karpodáků? Není proto ani historického důvodu ani archaeologického. Neboť se nevrací z jihu náhle na sever nějaká fase kultury nordické, nýbrž cizorodá kultura terramarní postupuje od Dunaje na sever s prvními kovy, a po ní další rozkvětlá kultura bronzová. Rovněž je nesprávný výklad jeho o vzniku únětické kultury v Čechách a ještě jiné.

Přes všechny tyto námitky nechci zase upírati Kossinnově hypothesi všechnu realnost. Theorie, podle níž vlast Arijů byla na severu, není nemožná, není bez vážné opory a oblast archaeologickou na severu ztotožniti s oblastí árijskou není bezdůvodné. Je jen

---

aus Jüttland« (l. c. 174), jak několik ukázek severních artefaktů na jihu Alp je mu »ein sicherer Beweis«, že severní kmenové přišli do Švýcar, Tyrol a Italie (188), nebo jak mu několik manšetových náramků v Glasinci nalezených dokazuje, že árijská větev únětické kultury (Graekoillyrové) přešli z Čech do Bosny (206) atd.

předčasno předváděti ji v té určité formě a s tou neomylností, s jakou vystupuje Kossinna, a vylučovati při tom árijskost oblastí mimonordických na př. oblasti šňůrové keramiky v střední Evropě, nebo primární keramiky zakarpatské oblasti hrobů se skrčenými kostrami bez skřínek, oblast skřínkovou i nejstarší mohyly Kyjevska atd. Proč by nemohly býti také árijské?

Kdybych měl přes reservu, kterou si v podobných otázkách dávám, vyložiti svoji ethnologickou představu, nezamítal bych na dobro podobné výklady, ale formuloval bych je takto:

Postup severní a polabské kultury do Zakarpatí může značiti i šíření pranároda árijského a to části jeho východní. O árijskosti tohoto kulturního proudu netřeba pochybovati, víme-li, jak během II. tisíciletí Arijové ze severních končin Evropy se šířili na jih a na východ. V době té severní polovina Evropy náležela jistě jim. Upírati to značilo by zvraceti vše, co z jiných nauk víme dnes o pravěku evropského lidstva. Ale to vše nedává nám ještě práva, abychom z árijského okruhu vyloučili i jiné neolithické kultury mimo obvod vlastní Kossinnovy kultury nordické, tak starou oblast kulturní na Sále, ve Slezsku, v Zakarpatí, nejstarší hroby v Kijevsku ba i v pontských krajích. Arijové na počátku II. tisíciletí, do něhož kultury tyto časově spadají, seděti musili již na rozloze mnohem větší, než byla ta, kterou měla vlastní kultura nordická; íránská větev byla asi na př. již na postupu do Asie. Z toho důvodu, myslím, nemáme práva, abychom i staré domácí neolithické kultuře v Zakarpatí upírali možnost árijské příslušnosti. Dále se zdá, že oblast skřínkových hrobů a tripolská představují něco i ethnologicky samostatného. Ale co to zde bylo v III. a II. tisíciletí př. Kr. za pranárody, komu patřily hroby skřínkové, komu krakovské prostě v zemi uložené a komu na východě oblast tripolská, bylo by dnes předčasno rozsuzovati. Kdo ví, jaké všechno pohyby se tu udály během III. a II. tisíciletí? Že mezi těmito pranárody mohli býti Slované, jest možno, ba je velmi pravděpodobno, že tu byli. Ale určovati, co jim v neolithu patřilo, která oblast v neolithu představuje s archaeologického hlediska Slovany a jejich kolébku, neodvažuji se rozhodnouti. Mohla to býti oblast jedna, ale mohlo jich býti už více. Různé kulturní oblasti mohly se už v II. tisíciletí vytvořiti v jediném ethnologickém okršku Prasl'ovanů. Ani když přihlédneme ke kultuře tripolské, nemůžeme říci, komu patřila. Nic tu není, co by rozhodně odporovalo slovanskosti (ba jsou pojítka, jež spojují ploščadky tripolské s po-

zdějšími slovanskými hroby Podolí a Kijevska[1]), ale stejně může kultura ta náležeti jiným. Tak může býti tripolská oblast i thráckou. Hojnost vlivů jižních mohli bychom vykládati ethnologicky právě na úzké spojení s Thráky, jejichž pravlastí se jeví Karpaty s krajem pod nimi a oblastí prvotního šíření východní část poloostrova Balkánského i pobřeží pontské. Zbytky Thráků v Zakarpatí máme doloženy ještě v dobách historických. Ale otázku rozhodne teprve budoucí zkoumání, jakož i otázku nejstarších mohyl, které někteří příčítali Kimerijcům [2]).

Ale v žádném případě netřeba pochybovati, že Praslované participujíce na árijské kultuře středoevropské už v době neolithické a v době přechodní tedy v průběhu prvé poloviny II. tisíciletí seděli kdesi nad Karpaty a pronikali na západ i do východní Haliče, do Podolí, do Kijevska. Že by byli přes Karpaty vnikli do Uher, proto archaeologických dokladů nemáme. Koncem neolithu a v době přechodní kolem r. 2000—1500 mohla býti už jejich hranice — i když bychom pás tripolský vyjmuli, — blízka t,é kterou jsme si vymezili nahoře na str. 29 s hlediska jiného. Hypothese o dalším pronikání Slovanů po Bugu, Dněstru a Borysthenu, které jsem se tam dotkl a k níž srv. dodatek na str. 260 pozn. 2., týká se ovšem už dob pozdějších, jakož vůbec celý další výklad o rozsahu kolébky Slovanů.

---

[1]) Srv. *Chvojka*, Поля погребеній въ среднемъ Приднѣпровьѣ. Спб. 1901, 16 sl. (Otisk ze Зап. Русс. Арх. Общ.) *J. Píč* kulturu tuto přičítá lidu mohyl se skrčenými kostrami pokrytými červenou barvou (Pam. arch. XIX. 358, XX. 75).

[2]) Spojení to zastává *N. Brandenburg*. Объ аборигенахъ Кіевскаго края (Труды XI. арх. с. I. 155 sl.), *D. Samokvasov* (Труды VIII. арх. с. II, 46 Хронолог. классификація могилъ южной Россіи. Varšava 1892, I. a jinde) *Buračkov* (Зап. Од. IX. 71). Hypothesi kimmerijskou zamítl nově *V. M. Sysojev* (Изв. XII. арх. с. въ Харковѣ 194).

II.

Vlivy jižní, jež na sever pronikaly, neměly jen za následek vznik nových keramických kultur, nýbrž přivedly sem i nový nejdůležitější kulturní element předhistorické doby — kov. Zprvu to byla měď, jež se vyskytuje už v době přechodní[1]), po ní sloučenina mědi a cínu, bronz, vynikající nad předešlý kov krásou i technickou způsobilostí. Kultura »bronzová« počala se objevovati na severu velmi časně, podle některých už na samém počátku II. tisíciletí př. Kr.[2]) Rozvoj její spadá však na jisto teprve do druhé poloviny.

Přinesena byla, myslím, obchodem a ne novým lidem na př. snad Arijci stěhujícími se z Asie do Evropy, jak dosud soudí J. Píč[3]); obchod s ní vycházel především z jihu Evropy od břehů moře Středozemního, ač nelze vyloučiti přímé spojení s Asií od břehů Kaspických. A jako bronz, bylo později týmiž cestami přineseno do střední a severní Evropy i železo, s jehož prvními sto-

[1]) Tak v kultuře tripoiské i v Pokutí (srv. str. 457) a na západě v přechodní době s kulturou terramarní (Jordanův Mlýn, Ojcice a j.); v Haliči srv. *Demetrykiewicz* Vorg. Gal. 120.

[2]) Viz hlavně novou práci *O. Montelia* Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Norddeutschland und Skandinavien. (Braunschweig 1900; srv. i výtah v Correspondenzblattu 1897, 126 a *A. Götze* »Über die Chronologie der ältesten Bronzezeit.« Globus LXXVIII. 265). Montelius klade příchod doby bronzové v severní Německo a Skandinavii už do prvních století II. tisíciletí. *Kossinna* podobně datuje květ doby bronzové do r. 1500(1400)—1100(1000) (Indogerm. Frage 186, Correspondenzblatt 1895, 110. Srv. *Rzehak A.* Die Chronologie der Vorgeschichte. Zs. f. Gesch. Mähr. 1901, 294); také *Reinecke* ve svém novém relativním datování opírá se o Montelia (Correspondenzblatt 1902, 17 sl.). Za to *Sophus Müller* klade pro severní kraje počátek teprve na konec II. tisíciletí, do stol. XII. (Nord. Alterthumskunde, Strassburg 1897 I. 312, 405). Počátek a konec periody bronzové a železné je ovšem na různých místech Evropy rozličný. Abych ukázal, jak se to asi normálně dnes roztřiďuje, uvádím vedle pro orientaci neodborníků nejnovější schéma *M. Hoernesa* (Jahrbuch Centr. Comm. 1903, I. 5.), aniž bych se ovšem s datováním jeho plně v detailech shodoval. Zdá se mi předně počátek doby kovové posunut příliš do minulosti a o datování fasí doby železné měl bych také jiné mínění. Ale otázky ty pro náš přehled nemají významu. Připomněl bych ještě, že *J. Píč* klade konec neolithu v Čechách k r. 1500—1200 (Starož. I. 1, 112).

[3]) Starožitnosti I. 2, str. 112 sl., 124.

Hoernesův přehled chronologie praehistorických dob v Evropě.

Velké periody v přibližných číslech	I. Jižní Evropa	II. Střední Evropa	III. Severní Evropa.
I. 2000 - 1000	*a*) doba časná mykénská (kultura aegejských ostrovů)	*a*) doba časná bronzová	1. doba bronzová (1900—1600)
	b) d. střední mykénská (mykénské hroby v jamách)	*b*) d. střední bronzová	2. » » (1600—1400)
	c) d. pozdní mykénská (myk. hroby kupolovité)	*c*) d. pozdní bronzová	3. » » (1400—1050)
II. 1000—500	*a*) d. geometrická	*a*) d. časná hallstattská	4. » » (1050—850)
	b) d. vlivů orientálních	*b*) d. střední hallstattská	5. » » (850—650)
	c) d. časná hellenská	*c*) d. pozdní hallstattská	6. » » (650—500)
III. 500—0	*a*) květ doby hellenské	*a*) d. časná latènská	1. doba železná (500—300)
	b) d. hellenistická	*b*) d. střední latènská	2. » » (300—150)
	c) d. římská	*c*) d. pozdní latènská	3. » » (150—0)

pami setkáváme se už počátkem I. tisíciletí př. Kr.[1]) Do Zakarpatí bronz i železo pronikly o něco málo později.

Bronz, kov krásný a snadno zpracovatelný, otevřel dráhu nové technice a spoustě nových, dříve nemožných forem zbraní, nástrojů, šperků, a kde byly podmínky k vývoji, zejména kde byl k dostání surový materiál (měď a cín), tam vidíme, že v době mezi koncem neolithu a dobou železa povstávaly znamenité a svérázné lokální oblasti bronzové kultury, na př. v Uhrách, v zemích nordických, ve Švýcarech, v Urálu, v Podkavkazí a jinde. V Zakarpatí oblast taková nepovstala, poněvadž tam podmínek pro rozkvět nebylo. Nebylo tam suroviny a zakarpatské roviny nalézaly se z větší části i stranou hlavních obchodních cest. Kraj mezi Odrou a Dněprem, vše, co má z bronzové kultury, děkuje jen hotovým vlivům cizím: jednak direktnímu importu z jihu, jednak dvěma sousedním centrům, z nichž jedno povstalo v zemích nordických a druhé v Uhrách; v obou nová bronzová kultura znamenitě rozkvetla a působila i na východ od Odry i na sever od Karpat. Ale ani při tom nevnikly vlivy ty stejně do celého Zakarpatí. Na východě byly poměrně tak slabé, že povstal i spor, možno-li vůbec mluviti v západní Rusi o zvláštní době nebo kultuře bronzové [2]), a nescházejí vynikající archaeologové, kteří její existenci zde popírají a neolith (resp. dobu přechodní) spojují hned s dobou železnou [3]). Jedině na západě

[1]) *Soph. Müller* klade počátek do VII. stol. (Nord. Alterth. I. 311), *Montelius* soudí, že sporadicky vystupuje na severu železo už na konci II. tisíciletí, ale vlastní železná doba že nastala ovšem později (Correspondenzblatt 1900, 142). Datování jiných zjevno z určování konce doby bronzové v pozn. předcházející.

[2]) Sám sice trvám dosud v zásadě na tom, co jsem napsal r. 1892 ve svém Lidstvu v době předhistorické str. 383 (Человѣчество 327), že totiž zvláštní doba bronzová i na východě byla, ovšem chudá a časově omezená, ale věc sama a spor o ni má cenu podružnou a nezávažnou. Dnes je vůbec otázka, existovala-li někde doba bronzová čili ne, vedlejší, neboť přestává míti významu starší dělení chronologické na dobu bronzovou a železnou. Dnes na místo toho právem nastupuje systém založený na vzniku a působení jednotlivých kultur. Ostatně podotýkám, že od té doby psal o otázce bronzové doby v západní Rusi (proti ní) *Vl. Antonovič* (О бронзовомъ вѣкѣ въ бассейнѣ Днѣпра. Труды IX. арх. с. II. Prot. 74 s diskussí. Srv. moje Человѣчество 327). Také *J. Píč* vyslovil se nově proti tomu, že by byla v Rusku vůbec existovala doba bronzová (Starožitnosti I. 2, 115).

[3]) Srv. na př. hr. *A. Bobrinskij.* Курганы и случ. арх. находки близъ м. Смѣлы. Спб. III. 1901. Úvod (konec doby přechodní zv. jím eneolithickou klade do VII—VI. st. př. Kr., kdy počíná doba skythosarmatská).

v Poodří, v Povislí a při Karpatech je kultura bronzová vlivem uvedených středisk zastoupena silněji.

Zde také vidíme, jak v této kultuře a době povstává nová, zvláštní a pro Slovanstvo předůležitá oblast hrobů žárových.

S příchodem kovů provedla se na celém území, jež nás zajímá, ještě jedna velká a důležitá změna kulturní, — totiž proměna obřadu pohřebního. Všude vidíme, jak pojednou, zde dříve, tam později, zavládá spalování mrtvých a místo hrobů s kostrami vidíme před sebou skoro samé hroby žárové.[1]) Už v neolithu setkali jsme se s počátky tohoto nového obřadu a v době přechodní vystupoval i v jedné celé kultuře téměř výhradně (bilczsko-tripolské). Potom ovládl postupně od Labe až po Dněpr. Původ a počátky jeho nejsou dosti jasné, ale soudil bych přece, že nebyl přinesen na ráz novým lidem, nýbrž že vznikl v okruhu starého obřadu snad z části spontánně, na jisto však vlivem jižních kultur, jež jsme poznali a jež na sever dopravily kov. V době kultury bronzové provedla se již změna ritu ve větší části obyvatelstva Evropy v té míře, že od druhé, mladší poloviny je spalování zjevem typickým, ba pro některé končiny téměř výhradním. A jednou z končin, jež se u veliké míře poddala novému vlivu, bylo právě Zakarpatí. Zde se sice ještě po delší dobu shledáváme s hroby, jež jsou vypraveny podle starých tradic, chovajíce uvnitř výrobky kovové a pokročilejší keramiku; jsou na západě v Povislí a v Poodří i na východě mezi Karpaty a Dněprem, zde hojněji.[2]) Ale naproti tomu vidíme, že v době, kdy se za Vislu a za Karpaty šířily vlivy ústředí kovových, vyvinula se zde kultura, v níž sice hroby zachovávají někde starou formu, ale obsah je jiný: místo koster a 1 – 2 nádob shledáváme jednu větší nádobu s popelem ze spáleného těla (popelnici) a kolem ní řadu milodarů,

---

[1]) K otázce, kdy a jak se na severu Evropy vyskytlo spalování srv. hlavně stať *Olshausenovu* »Über Leichenverbrennung« (Berl. Verh. 1892. 129 sl.).

[2]) Tak se udržují v starší době bronzové hroby se skrčenými kostrami a terramarní kulturou (analogické únětickým v Čechách) na západě v Slezsku a Poznaňsku (*Kossinna* Idg. Frage 197, 203, 207, *Seger* Schles. Vorz. V. 127 VI. 449, VII. 237, Beiträge zur Urg. Schles. I. [1902] 15 sl.); jednotlivé jsou oznámeny i z Haliče na př. od Kwaczaly, Hłuboczka, Rakówkatu (srv. *Demetrykiewicz* Vorg. Gal. 123). Hojněji se udrželo pohřbívání v Podolí (Czechy), o čemž srv. na str. 494. Dále na východě přecházejí tyto jednotlivé hroby v kurhany s kostrami, o nichž jsme se zmínili už nahoře na str. 449, a o nichž srv. dále str. 493 sl.

skládající se pravidelně z většího počtu jiných nádob bez popela. Kde dříve byly hroby sestavovány z kamenných skřínek, tam zvyk zůstává i nyní, ač se skřínky pravidelně stávají menšími a ledabylejšími, kde dříve těla prostě kladli v zem, tam kladou nyní popelnici rovněž v prostou jámu. Hroby zaujímaly méně místa, více se jich vešlo na vyhlídnutý hřbitov a poněvadž se zatím přirozeně i obyvatelstvo množilo, setkáváme se, čím dále jdeme do dob pozdějších, s tím rozsáhlejšími hřbitovy, jež sice dnes na povrchu zjevných stop už nemají, ale pod jichž povrchem pluh odkrývá někdy i na sta žárových hrobů. Takový je jejich pravidelný ráz a odtud vznikl i archaeologický název »popelnicových polí« (champs des urnes, Urnenfelder). Ale nové druhy hrobů nevytvořily se v celém Zakarpatí všude a v stejný čas. Kraj mezi Odrou a Dněprem nejeví se ani v periodě kovů jednotným, nýbrž se rozpadá, pokud při velikém nedostatku ověřeného a řádně vydaného materiálu východních končin souditi lze, aspoň na oblasti tři:

A. oblast vlastních polí popelnicových typu t. zv. lužicko-slezského na západě,
B. oblast skřínkových hrobů v Povislí,
C. méně známou oblast na východě ve Volyni, Podolí a Kijevsku.

A. Západní oblast polí popelnicových typu lužicko-slezského vytvořila se kontinuací vlivů jižních na domácí podklad, jak ve starší její fasi ukazují i spojky se starou kulturou domácí i zase hojné spojky s kulturou jižní, t. zv. terramarní, jež počala sem na sever působiti už na konci doby neolithické (srv. napřed str. 454.). Obé a zejména druhé je zřejmo. Ale vedle těchto příznaků jest přece v této nové kultuře, která před nás v mladší době bronzové vystupuje pojednou jako nová typická oblast kulturní, přece ledacos ve formách i ve výzdobě keramiky, čímž nám vlastní její původ zůstává do jisté míry záhadný. Mezi starou kulturou neolithickou v Polabí a Poodří a mezi starší fasí polí popelnicových existuje dosud mezera, jež plně vysvětlena není. Jasný přechod z nordického a šňůrového neolithu nám stále ještě chybí a na druhé straně také summa jižních vlivů nestačí sama, aby nám vysvětlila vznik celé kultury lužické. Je to slovem dnes ještě archaeologický problém: i vznik této kultury polí popelnicových i její prvotní kolébka. Ale soudil bych přece, že povstala

pomalu kontinuací vlivů jižních na starou domácí kulturu kdesi při horní polovině Odry v dnešním Slezsku a Braniborsku, na té velké tepně obchodní, jež už od dob předcházejících spojovala kulturní centra Středozemského moře s okrškem nordickým. Zdá se, že už první fase terramarní kultury, kterou jsme poznali u Jordanova Mlýna nebo Kateřinek byla jejím podkladem, působíc na zánik starých severních slohů ornamentačních. Ale na jisto též účast měly i nové formy a dekorace nádob bronzových. Že by se byl sem s ní přistěhoval z jihu nový kmen, na př. z jihovýchodu Evropy z Balkánu a od dolního Dunaje, jak Ingvald Undset soudil, po něm J. Červinka a podobně i J. Píč [1]), nebo od Umbrů a Venetů ze severních břehů Adriatického moře, jako Zaborowski hlásá [2]), přijmouti nemohu proto, že je ráz starší bronzové kultury v Uhrách nebo v severní Italii jiný. Nejstarší známá fase popelnicových polí má přece jen mnoho svého a zvláštního, co v Uhrách ani v terramarách italských není. A o sporu, v jakém se tato theorie nálézá s historií, vyložil jsem napřed.

V Uhrách nebo na Adrii působily patrně na vytvoření první bronzové kultury stejné vlivy, to je zřejmé, ale našly tam jiné ústředí a proto daly původ kultuře, jež je v nitru jiná než stará kultura lužická. V tu část Uher, v níž jedině existovaly podmínky pro vývoj většího národa, totiž v centrální nížinu po obou stranách Dunaje nebyla přinesena kultura bronzová hotová, jak se domnívá Píč, jenž ji spojuje s příchodem Arijů [3]), nýbrž vznikla ze staré neolithické kultury keramiky páskové a vyvinula se zcela svérázně jak ve formách (upozorňuji jen na velké, kalichovitě se rozvírající

[1]) *Undset J.* Das erste Auftreten des Eisens in Nordeuropa. Hamburg 1882, 327. *J. Červinka* Morava za pravěku (Brno 1902) 239. Podobná je i *Kossinnova* hypothese o přistěhování Karpodaků z Uher na sever mezi Labe a Vislu (Idg. Frage 211 sl.). Prof. *Píč*, ač ještě r. 1897 (Pam. arch. XVII. 538) přiznal, že staré podunajské nálezy z Uher jsou rázu »neslovanského« (srv. zde napřed str. 24), přece dnes znovu operuje s podobnou hypothesou, neboť ve svých novějších pracích několikráte opakoval že slovanská kolébka byla dole v Podunají, odkudž prý Slované teprve od r. 800 přešli do východní Germanie, kde počali zakládati pole popelnicová lužického rázu (srv. Pam. archaeol. XVII. 365, 538, Starožitnosti I. 2, 117). O celku Píčovy theorie srv. více v závěru této kapitoly str. 507.

[2]) *Zaborowski* Les Slaves de race et leurs origines (Bull. d'anthr. Paris 1900, 99).

[3]) Starož. I. 2. 117. Podobně soudil o bronzové době Uher *Fr. Pulszky* Öst. Ung. in Wort und Bild. Ungarn I. 21 sl.

amfory a džbány, na ostrou profilaci malých džbánků, zejména na typické tvary sešněrované) tak i ve výzdobě (silná plastická výzdoba pupíková, reliefové spirály, rohatá ucha, zvláštní obrubová výzdoba, rytá a bíle plněná t. zv. typu pannonského). Prvky objevují se už v době neolithické.[1]) Není to novum náhle přinesené, nýbrž jen zcela samostatný, patrně i ethnologicky zvláštní vývoj který v Uhrách charakterisuje keramiku doby bronzové.[2]) Kdyby lužická kultura měla býti, jak Píč soudí, kontinuací této uherské, přenesenou nahoru v době ok. r. 800 př. Kr., musili bychom nutně mezi starší fasí — uherskou a mladší — lužickou nalézati spojení. Přenesení by musilo býti zřejmé aspoň tak jako je zřejmý příchod lužické do Čech. Ale toho zde není. Duch obou kultur je zcela jiný, a na severu po starší typické »pannonské« keramice není stopy. Kulturu tu na Dunaji, Tise, Drávě a Sávě tvořil jiný lid než lužickou na severu, jen podněty a vlivy k oběma docházely stejné. Spíše bych řekl, že se najdou styky mezi Uhrami a Podolím. Teprve na severu Uher setkáváme se se stopami lužické a ještě více slezské kultury, ale ty nejsou původu domácího, nýbrž vnikly sem ze severu ze Slezska nebo Haliče, právě tak jako ze severu vnikla lužická kultura do Čech. Tento směr šíření lužické kultury ze severu k jihu je dalším důvodem pro severní původ.

[1]) Srv. nálezy v Lengyelu (*Wosinsky M.* Das praeh. Schanzwerk von Lengyel Budapest 1888, *Virchow* Excursion nach Lengyel, Berl. Verh. 1890 97, *Hoernes* Urg. d bild. Kunst 296), Vučedolu a Sarvaši (Mitth. praeh. Comm. Wien I. 266, 276; Urg. der bild. Kunst 298 sl.).

[2]) V museu pešťském byla ještě při mé poslední návštěvě r. 1898 sbírka neurovnána. Z publikací poukazuji především na příslušné tabulky v díle *J. Hampela* »A bronzkor emlékei Magyarhonban«. Budapest I. 1886, II. 1892 (tab. 72—80, 86, 88, 128—131, 133, 138—142 atd. a řadu článků v Arch. Értesitö. Srv. na př. XII. 343; XIII. 300 sl.; XIV. 67, 296; XVII. 259, 305 sl.; XVIII. 103, 263, 316; XXI. 59; XXII. 57, 365; XXIII. 183, 414. Patří sem především nálezy v Srěmu (Vučedol, Sarvaš l. c.), v župě tolnaňské (Lengyel l. c., Kölesd, Gerjén, Alsó Nyék, Dombovár) Torontálské (Srb. Kerestúr), Baraňské (Pětikostelí), Bělehradské (Lovas Berény), Temešské (Vatina), Peštské (Gomba, Ocsa, Soroksár, Tököl, Aszód, Dunakeszi, Toszeg, Alpár), Hajduské (Egyek, Hajdu-Böszörmény), Vesprímské (Bakony-Románd), Komárenské (Žitva) a j. Výše v Hatvanu (Heveš) a Pilíni (Novohrad) shledával bych už styky jižní kultury se severní lužickoslezskou (Domaniky, Medovarce, Lišov, Sv. Antal v Hontě, Púchovská skála v Trenčansku). O nich srv. *Niederle* Příspěvek k počátkům slovenské historie (Tovaryšstvo III.; rusky v Труды XI. арх. с. Kijev II. Protok. 89). Zde bych připomněl, že blízské analogie k této uherské keramice nalezly se i v Troji a sice v VII. (pomykénské) vrstvě (*Schliemannova* keramika »lydská«). Věc ta přivedla Alf.

Kultura polí popelnicových utvořila se na jisto už za doby bronzové, ač rozkvět vystupuje teprve v mladší periodě, kdy na jihu Evropy bylo už známo a užíváno železo. Existovała tedy na Odře nejméně od počátku I. tisíciletí př. Kr. nebo od konce II. To je první fase, z níž ji známe; v době, kdy kultura železná t. zv. hallstattská počala působiti na sever, vidíme už vývoj polí popelnicových ve značném pokroku, ač zachovává ještě svůj prvotní ráz. Ten setřela teprve pozdní železná kultura t. zv. latènská a ještě více římská. Slovem v trvání těchto polí rozpoznává dnešní nauka archaeologická postupný vývoj ve dvou hlavních fasích: *a*) starší, jíž obvykle, ač ne vhodně, dává se geografické pojmenování kultury lužické, a *b*) mladší, zvané kulturou slezskou.[1]) V ní starší jednotnější ráz rozvíjí se už zjevně na řadu menších lokálních pokročilejších kultur. Po tom následuje perioda latènskořímská.

Keramika starší (»lužické«) fase polí popelnicových vykazuje řadu forem, v níž jsou ohlasy i starých domácích forem doby přechodní (amfory, hrnce nahoře otevřené, dvojkomolé nádoby) i na terramarní (mísy s uchy pod okrajem, poháry na nožkách, misky s volně vyvinutým uchem, džbánky profilované) i na nové vzory nádob bronzových. Bohatá výzdoba z doby neolithické zanikla úplně a ustoupila hladkým plochám, zdobeným nanejvýše mělkým kanellováním (typickým to příznakem této starší fase proti mladší)

Brücknera a H. Schmidta k hypothesi, podle níž tato keramika přinesena byla do Malé Asie od Dunaje thráckými Trery nebo Kimmerii, o jejichž stěhování srv. napřed str. 225 sl. (*Dörpfeld* Troja und Ilion I. 297, 300; II. 554, 594 sl. Brückner myslí na Trery, Schmidt na Kimmerie VIII. stol.). Jméno »pannonské« keramiky dal uherské *Flor. Romer* (Compte rendu Congr. intern. Budapest 1878, II. 164 sl.). Za samostatnou skupinu má ji i *Hoernes* (Urg. d. Kunst. 298, Mitth. praeh. Comm. I. 275) i *Reinecke* (Correspondenzblatt 1902, 29).

[1]) O toto časové rozlišení kultury lužické a slezské má zásluhu u nás K. Buchtela, v Německu H. Jentsch a A. Voss. Dříve se pojímalo více geograficky než časově. Srv. *Buchtela*, Vorg. Böhmens 35 sl., *H. Jentsch*, Die Thongefässe der niederlaus. Gräberfelder. Versuch einer zeitlichen Gruppierung (Niederlaus. Mitth. II. 1 sl.), *A. Voss* Keramische Stilarten der Provinz Brandenburg und benachbarter Gebiete (Zs. f. Ethn. 1903. 161 sl.). Tam srv. i charakteristiky typů. Jméno »lužické« keramiky dostal typ ten od R. Virchowa, který jej první ve větší míře rozpoznal a jméno mu dal od toho, že v berlínském museu bylo nejvíce nálezů z Lužice. (Srv. Berl. Verh. 1872, 235; 1874, 114; 1878, 46; 1884, 282). O jakési třídění pokusili se také *Friedel* (Corresp. des Gesammtver. d. Gesch. und. Alterth. 1888. 154) a *Weige* (Niederl. Mitth. I. 391 sl.). Cit. *Jentsch* l. c.

Tab. IV. Hlavní typy starší a mladší keramiky fase lužické.
Srvn. pozn. na 1. str. 481.

nebo různými druhy pupíků, vystupujících v podobě bradavek ženských prsů, častěji s polokruhy kolem mělce vymodellovanými (Buckelurnen). Výběr typických tvarů předvádí tab. VI., na níž č. 13.—17. náleží ostatně už mezi vyvinutější, pozdější.[1]) Barva nádob je šedavá nebo žlutavá; omalování, jakož i krásné lesklé tuhování chybí a nahrazováno je někdy zakouřením. Inventář milodarů je chudý, ale náleží ještě vesměs typům doby bronzové. Vedle dosti hojných nástrojů a seker kamenných[2]) vyskytují se ponejvíce nožíky, lunully, šipky, palstávy s mírně ohrnutými laloky, náramky, prsteny a ozdoby se spirálkami na koncích (tab. IV. 19, 20), jehlice se zatočenou, vásovitou nebo dvojitě konickou hlavičkou (tab. IV. 23, 24, 25, 26) a také jehlice, pod jejichž ohnutou hlavičkou sedí ouško (tab. IV. 28), konečně i štítové sponky nordické[3]) se spirálkami po stranách (tab. IV. 22) a jiné ještě výrobky, přišlé ponejvíce z Uher, Italie a ze severu.[4]) Výrobky z jiných středisk bronzové kultury jsou řídké. Bronzový inventář z Haliče a Slezska zdál se býti Kossinnovi tak »uherský«, že jej zavedl k fantastické hypothesi o Thrácích, kteří se v 14.—12. stol. př. Kr. z Uher pod jménem »Karpodáků« vrátili mezi Labe a Vislu.[5])

Mladší (slezská) fase keramiky popelnicových polí odchýlila se v mnohém, i ve formách i ve výzdobě od starší, ale přece lze na řadě tvarů přechodných pozorovati, že máme před sebou vývin a ne novou kulturu. Keramika je bohatější, staré ostřejší pro-

---

[1]) Tabulka IV. Předvedené nádoby pocházejí z následujících nalezišť: 1. Rakecy (Königswartha), 2. Mostkovice, 3., 4. Rakecy, 5. Mostkovice, 6.—8. Dobieszewka, 9. Furmany, 11., 12. Rakecy, 14. Furmany, 15. Nehasice, 16. Mostkovice, 17. Třebuz. Č. 10., 11., 13., 18. přejaty z typů Vossem uvedených z neudaného naleziště.

[2]) Niederl. Mitth. VI. 66.

[3]) O nich srv. *Jentsch* Niederl. Mitth. II. 331 sl.

[4]) Také v depotech bronzových viděti lze ponejvíce věci uherské nebo italské. O depotech slezských srv. *Grempler* (Schles. Vorzeit. VII. 195) a *O. Mertins* Depotfunde der Bronzezeit in Schlesien (tamže VI. 291 sl.). Výčet jich v Slezsku a Poznańsku podává i *Montelius* (Archiv f. Anthr. XXV. 477 sl.), *Kossinna* (Idg. Frage 207), o haličských srv. *Demetrykiewicz* (Vorg. Gal. 120, 122). Dále na východě jsou řídké (Zaričje, Zbiór XIII. 45). Jiným dokladem toho, že obchodní styky mezi Uhry a nordickými zeměmi šly přes Slezsko, jsou svitky zlatého drátu, nalezené častěji v depotech oderských. Sloužily k výměně za severní jantar (o nich srv. *Seger* v Beitr. zur Urg. Schles. 1902, I. 3 sl.). Také antimonový příměsek severních bronzů to dosvědčuje (*Montelius* Chronologie 92).

[5]) Idg. Frage 210 sl. Srv. napřed str. 469, a pozn. 1. na str. 477.

filování ustupuje změkčení forem s elegantními obrysy, práce je jemnější a povrch často leskle tuhován. Malé nádobky počtem převažují a k nim druží se i zvláštní formy rachlátek. Ucha misek jsou volná, vyvinutá a přestupují nad okraj, zejména u mladších, kde vybíhají špičatě a vysoko nahoru. Také ornamentace je hojnější. Zejména je pro slezský stupeň proti lužické kanellaci příznačné jemné čárkování v pásech svisle nebo vodorovně rytých, puntíkované linie a pásy skládající se s trojúhelníků protilehle čárkovaných. Také trojúhelníky s tlačenými důlky nad špičkou jsou význačné nebo důlky kolkolem puntíkované; misky jsou i uvnitř čárkovány. Výběr hlavních typů slezské keramiky až po dobu vlivu laténského viz na tab. V.[1]) V mladších formách a speciálně ve vlastním Slezsku a Poznaňsku vystupuje hojně malování patrně pod vlivem jižního okruhu hallstattského a to i na nádobách velkých i na mísách. Také inventář kovový má ve slezské fasi několik význačných typů.[2]) Sem patří především t. zv. labuťkovité jehlice s hlavičkou esovitě zahnutou (srv. tab. V. 17, 18), hojné zejména v době pozdější[3]), pak bronzové knoflíčky s vysokým trnem, náramky s konci kulovitými, obloukovité sponky. V době vlivu hallstattského setkáváme se na severu u větší míře s mušličkami rodu *Cyprea*.[4])

Oblast polí popelnicových je podnes ještě známa nestejně. Poměrně dobře známe je na jihozápadě, kde byla v Lužici a Slezsku německými a v našich zemích českými archaeology hojně zkoumána, ačkoliv si ještě nyní stěžuje Voss, že systematicky prokopaných nalezišť je málo.[5]) K tomu v poslední době vděčně vítáme i zprávy

---

[1]) Tabulka V. Předvedené nádoby pocházejí z následujících nalezišť: 1, 2, 3, 12 Nadziejewo, 4, 5, 6, 7, 8, 9 Opatovice v Slezsku, 10, 13 Vossův typ hurčšský, 11, 14, 16 typ górický, 15 typ bělínský, 19, 21 Bylany, 20, 22, 23 Plátenice, 24. Strachvice (Slezsko).

[2]) V době té vidíme kontinuaci vlivů z Italie, hlavně z Etrurie (o italských importech v Slezsku srv. *Grempler* Schles. Vorz. VII. 195 sl., v Prusku *Lissauer* Denkmäler 55) a ještě více z nově utvořeného střediska t. zv. kultury hallstattské, o němž viz mé Lidstvo 438 sl. a Человѣчество 371 sl.

[3]) Nově určuje *Olshausen* počátek labuťkovitých jehlic do starší doby hallstattské, odkudž jdou až do časného Latènu (Verh. Berl. 1902, 198 sl.).

[4]) *Conwentz* Einführung von Kauris und verwandten Schneckenschalen als Schmuck in Westpreussen zur vorgesch. Zeit. Srv. ref. v Globu LXXXI. 1903. 148 a Zbiór XV. 37, 47.

[5]) *Voss* Zs. f. Ethnol. 1903, 197.

Tab. V. Hlavní typy keramiky fase slezské a plátenické. Srv. pozn. 1. na str. 482.

Demetrykiewiczowy v západní Haliči.[1]) Ale východní kraje ostavují nás v mnohých nesnázích, zejména přechod do oblasti hrobů skřínkových na Visle. Za Sanem lužickoslezská pole, pokud dnes víme, mizí a nastupují další periody kurhanů a ploché hroby kostrové.

Že pole popelnicová ve své fasi lužické náleží už době bronzové a ne teprve první době železné (hallstattské), je pro mne jasno a nesporno.[2]) Hlavní rozvoj patří ovšem teprve dobám, kdy se u nich vedle bronzu počíná objevovati železo a kdy kultura hallstattská vliv svůj uplatňuje. Ale i když zůstavíme zcela stranou spoustu zmínek o žárových pohřebištích z polských zemí, na př. od Visly nebo Varty, při nichž často čteme o inventáři kamenném a bronzovém beze stopy železa, ale při tom v zprávách tak povrchních, že jich nelze užíti,[3]) — známe přece už řadu lépe prozkoumaných nalezišť, o nichž není pochyby, že patřila ještě do doby bronzové, a to do konce II. nebo aspoň do počátku I. tisíciletí př. Kr. Patří sem řada starých pohřebišť lužického rázu z Poodří, pak některé nálezy z Čech a Moravy [4]) a i v západní Haliči umísťuje Demetrykiewicz řadu hrobů ještě do čisté doby bronzové.[5]) In-

---

[1]) Srv. zejména stať »Cmentarzyska i osady przedhistoryczne w okolicy Tarnobrzega i Rozwadowa nad Sanem (Materyały II. 135 sl.).

[2]) *H. Jentsch*, který ještě před několika lety nejstarší fasi lužických hrobů kladl do r. 800—600 př. Kr., květ jejich do 600—400 a úpadek do 400—200 (Niederl. Mitth. II. 12, 18, 21; tak i *Fr. Weineck* tamže V. 95, Nachr. d. Alterth. 1897, 88-93), určuje dnes starší fasi do konce II. tisíciletí, květ do 1000—500 a nejmladší dobu do 500—300 ev. 200 (Niederl. Mitth. VII. 79). Také *Voss* uznává, že starší luž. typ sahá do mladší doby bronzové a trvá do hallstattské (Zs. f. Ethnol. 1903, 200), podobně *Reinecke* (Mitth. anthr. Wien 1900, 52, Correspondenzblatt 1902, 19), *Hoernes* (Jahrbuch Centr. Comm. I. 6) i *Kossinna* (Idg. Frage 211). *Grempler* klade mladší dobu do VII.—VI. stol. (Beitr. zur Urg. Schles. I. 2).

[3]) Srv. na př. zprávy ve Zbióru IV. 3—18, 20 sl., V. 9 sl., VI. 26 sl., X. 17 sl., XII. 50 sl. a jiné.

[4]) Výčet nejstarších pohřebišť v Lužici srv. u *Jentsche* Niederl. Mitth. II. 13, VII. 4 sl., 22, 29, 32 (srv. i VI. 88 a Correspondenzblatt 1902, 19), ve Slezsku srv. na př. Něm. Wartenberg (Deutsch Wartenberg), Patinowo (Pansdorf), Gosławice (Goslawitz) u Opolí (Schles. Vorz. VI. 50, VII. 206, 517, 548), v Braniborsku viz u *Vosse* a *Stimminga* Alterthümer I. Abth. (srv. *Voss* Zs. f. Ethnol. 1903, 198 sl.). Na Moravě patří sem jako vzor starší hroby z Mostkovic, Bořitova, pak z Těšetic, Kostelic (*Červinka* Morava v pravěku 199, 238,), v Čechách Lháň (Pam. XIX. 249), nebo Lovosice (Zs. f. Ethnol. 1895, 73 sl.), Plaňany, Libochovany a j.

[5]) V Haliči klade Demetrykiewicz do bronzové doby tato pohřebiště, v poříčí Sanu: Dzików, Mokryszów, Żupawa, Furmany, Sokolniki, Grębów,

ventář je takový, jak jsem jej svrchu popsal. Ale už na konci této fase počínají se vyvíjeti tvary přechodní nebo zvláštní lokální typy. Tak bych na př. poukázal na keramiku s mnohonásobnou horizontální kanellací, charakteristickou pro mladší lužický ráz Slezska a sousední Lužice,[1]) kteréž v Čechách tak vyvinuté nemáme (srv. tab. IV. 17.).

Ve fasi mladší (»slezské«), šíře rozložené vyvíjí se řada více méně význačných oblastí lokálních, které vesměs vznikly ze starší kultury »lužické«. Předně se stará kultura rozvinula na jihozápadě oblasti, postupujíc proti Sále a dále do našich zemí, kde pomalu absorbovala starší domácí kulturu »knovízskou«.[2]) To jest tak zv. květ lužické kultury, jak jej označují němečtí archaeologové a charakterisoval H. Jentsch[3]); v druhé polovině prvního tisíciletí podlehl na severu, prodělav dobu »úpadku«, kultuře latènské, u nás v Čechách a na Moravě přechází pod silnými vlivy hallstattskými ve zvláštní skupinu rýsované a malované keramiky typu »plátenického« neboli »bylanského.«[4]) Také na severovýchodě, ve Slezsku a Poznaňsku, vznikla v pozdější době bohatá oblast malované keramiky, obdobná naší bylanské,[5]) při níž běložlutý nebo rudohnědý povrch nádob pomalován bývá červenými nebo černými ornamenty (srv. tab. V., 19, 23, 24). Dále tu rozeznávají

Majdan, Zaleszany, Zakrzów, Chmielów, Agatówka, Przędzel, v Krakovsku Brzezie a starší části v Popówce a Kwaczale (Materyały II. 153. Srv. i výčet *Ossowského* v Zbióru XIV. 26, 28). Výše v království patří sem na př. Bakov Dolny v okr. Lowickém (Zbiór III. 37.).

[1]) Srv. na př. pohřebiště v Třebuzi (Trebbus) kr. Lukovský (Nachr. d. Alterth. 1903, č. 2—4).

[2]) *Buchtela* Vorg. Böhm. 38, Pravěk I. 1 sl. (1903).

[3]) *Jentsch* Niederl. Mitth. II. 13 sl. Dnes jej klade do r. 1000—500 př. Kr. Srv. na str. 484 pozn. 2.

[4]) Tak jej nazval *Buchtela*, jenž typ ten prvý vyložil, a to podle několika hrobů nalezených u Bylan (Vorg. Böhm. 31, 40). Nověji bylo však objeveno velké pole popelnicové tohoto typu u Plátenic (Pam. arch. XX. 479) a bude lépe užívati názvu podle něho.

[5]) Na'ézá se nejhojněji v kraji vratislavském, wołowském (Wohlau), kamieńském (Steinau), lehnickém a hajnovském a jde do Poznaňska. Srv. o nich spis *M. Zimmera* »Die bemalten Thongefässe Schlesiens.« Vratislav 1889, a stať *Wład. Jaždzewského* »Wiadomości i uwagi o malowanych naczyniach grobowych znalezionych w W. Ks. Poznańskiem« (Zbiór IV. 31. Gorszewice pod Kaźmierzem a Mitth. anthr. Wien XIV. 155). Srv. i *Kohn* a *Mehlis* Materialien zur Vorg. des Menschen im östl. Eur. (Jena 1879) II. 287 a j.

Jentsch a nejnověji Voss ještě následující okršky lokálních typů keramických, vzniklých vesměs ze starších typů lužických: severní typus »górický« a »hurěšský«, na jihu »bělínský«, jež dohromady rozkládají se v pásu jdoucím od Havoly přes střední Odru až k Toruni na Visle s centrem na Odře a v Poznaňsku.[1]) Podél Labe pronikly mladší typy dále na sever do Pomořan a Meklenburska, kde před tím byly typem hrobů starší doby bronzové mohyly (»Kegelgräber«) s kulturou nordickou. Meklenbursko od konce doby bronzové odkloňuje se od Dánska a připojuje se ke skupině oderské.[2])

Také do Haliče dostaly se mladší typy slezské, ač jsou ještě málo známy,[3]) a z Haliče nebo spíše ze Slezska přes Karpaty do severních Uher, kde známe řadu pohřebišť slezského rázu podél toku řek slovenských, plynoucích do Dunaje[4]); v nitru Uher stýká se typ tento s oblastí domácí kultury, vyvinutou sice pod příbuznými vlivy, ale samostatně.

Vůbec na jihu šířila se slezská kultura nejen do Čech, Moravy a Uher, ale i do Rakous směrem k Alpám, kde setkala se se skupinou žárových pohřebišť, vyvinutou pod přímým vlivem kulturních center alpských, italských a balkánských.[5]) Zde všude vystupují

---

[1]) Göritz, slov. Górica na Odře, Aurith, sl. Hurěše také na Odře nad Frankfurtem, Billendorf, slov. Bělín kraji žarovském (Sohrau). Hurěšský typ určil a popsal už *H. Jentsch* v Berl. Verh. 1889, 223 a 1890, 490 a v Niederl, Mitth. II. 21 sl., nově s druhými typy *A. Voss* Keram. Stilarten 197, 202 sl., 203, 209. Hlavní typy viz ostatně na tab. V. č. 10, 12 (Hurěše), č. 13, 14 (Górica), č. 15 (Bělín). Vedle uvedených typických nalezišť patří do této doby na př. znamenitá pohřebiště v Poznaňsku: Gorszewice, Zaborowo, Nadziejewo, Manieczki, Dobieszewka (srv. zejména krásnou publikaci *K. Köhlera* »Album zabytków przedhistorycznych Wielkiego Ks. Poznańskiego« II. Poznaň 1900; *Kohn* a *Mehlis* Materialien II. 276 atd.), v Lužici pohřebiště uvedená *Jentschem* (Niederl. Mitth. II. 18, 21), v Slezsku u Opatowic (Ottwitz), Wojsławic (Woischwitz), Carlsruhu, Brzegu (Dyhernfurthu), Dziadowých Kłodů (Kunzendorf), srv. Schles. Vorz. VII. 366, 401, 412; VI. 86 atd., na Moravě Obřany, Domaželice, Krumsín, Tršice, Mohelnice, Bařice a j. (*Červinka* Pravěk Moravy 209 sl.), v Čechách Korunka Jelení, Měník, Svijany, Úřetice a j.

[2]) Srv. *Beltz* Correspondenzblatt 1901, 16, 20, 22, 30, Vorg. von Mecklenburg 37 sl. 67.

[3]) Srv. mladší části ve Kwaczale, Popówce, Sokolnikách (Zbiór III. 3 sl., Mater. II. 135 sl.), Świdniku (Vorgesch. Gal. 123).

[4]) Srv. napřed str. 478 pozn. 2.

[5]) Srv. *Reinecke* Brandgräber vom Beginne der Hallstattzeit aus den

zejména nádoby malované. Tyto jižní skupiny, rovněž jako západní v jižním Německu, kde se na západě Sály a Labe vlastní lužicko-slezská kultura naprosto ztrácí,[1]) ač mají leccos společného — i způsob pohřbívání i celkový povrchní ráz kultury, jenž tu i na severu vznikl ze stejných vlivů, — dlužno přece oddělovati od pojmu lužické a z ní vyvinuté slezské kultury severní. Jest to něco jiného na severu. Pod povrchem stejných vlivů a pod stejným ritem cítíme přece, že základní duch severní kultury byl jiný nežli na jihu. Pole popelnicová na Odře s obdobnými pohřebišti v Alpách, v Istrii nebo v Italii směšovati nelze. Totéž platí o nížině uherské (srv. str. 477 sl.).

Všechny uvedené mladší fase a oblasti lužicko-slezské kultury podlehly v posledních stoletích př. Kr. vlivu kultury latènské,[2]) jež všude proráží novými formami (srv. tab. VI., 1—3), novou technikou (vystupují první nádoby na kruhu robené) a výzdobou a provázena je také řadou nového inventáře z bronzu a ze železa, zejména sponkami obloukovitými s patkou k oblouku ohnutou (v starší době bez spojení, v mladší s lukem spojenou, srv. tab. VI., 4, 5), náramky pletenými a náramky s konci sesílenými, v Braniborsku zvláštními typickými náušnicemi se skleněnou perlou (tab. VI., 6), železnými latènskými hroty, nožíky atd., řidčeji zohýbaným

östlichen Alpenländern und die Chronologie des Grabfeldes von Hallstadt. Mitth. anthr. Wien. XXX. 44 sl.

[1]) *Voss und Stimming* Alterthümer 11 sl., *Píč* Výzkum str. LVII., Pam. arch. XVII. 529, XVIII. 405.

[2]) Latène, o němž srv. Lidstvo 522 sl., Человѣчество 440 sl., počal tu ovládati teprve v II. stol. př. Kr. a to jednak ze západu od Rýna, jednak z jihu přes Čechy a Moravu. V Lužici a Slezsku není hojný (do jižního Slezska zasahují z oblasti české i známé naše latènské hroby kostrové; srv. *Jentsch* Niederl. Mitth. IV. 1 sl. 88, 98 sl., VII. 288, *Seger* Schles. Vorz. VI. 401 sl. a Beitr. zur. Urg. Schles. I. 31 sl.), hojnější je v Braniborsku (*A. Voss und Stimming* Vorgesch. Alterthümer. Oddíl: Latène-Gräber). Dále na východ má mnohé stopy v oblasti skříňkových hrobů a vyskytuje se jednotlivě i mimo ně v království Polském. Nejzazší nález ohlašuje se v Hromovce v kraji starokonstantynovském na Volyni (Światowit V. 179), není-li to vlastně už kultura římská. Také zmínky Demetrykiewiczovy o několika latènských nálezech v Haliči (Vorg. Gal. 125 sl., Materyały II. 155) dlužno z téhož důvodu přijímati s reservou (Petrylów, Kamionka, Bieliny) jak autor sám uznává. V západní Haliči jsou podobné nálezy velmi řídké (Jadowniky; srv. Materyały III. 93 sl., zde i o nálezech mincí t. zv. keltických v Haliči). *Jentsch* klade lužický Latène od r. 150 př. Kr. až 50 po Kr. (Niederl. Mitth. IV. 86), *Seger* slezský od IV. st. př. Kr. až I. st. po Kr.

mečem. V té době také pole popelnicová pronikají značně do staré oblasti nordické.

Úplnou nivellisaci kultury provedla však teprve provinciální kultura římská. Od té doby lze jen s obtíží rozlišovati, pokud pole popelnicová při Baltu a dolním Labi náleží původem kultuře slezské a pokud vznikla vlivem jižním z domácí kultury nordické, kde také zvyk dávati popel do plochých hrobů ujal se v posledních stoletích př. Kr.[1]) Ale další podrobný rozbor těchto poměrů podám v archaeologické kapitole dílu, jenž se bude obírati šířením Slovanů na západě Visly, tedy v III. díle Slovanských Starožitností tak, jako pojednám speciálně o jižním rozvoji v díle II., o východním v díle IV. Zde mi šlo jen o to, abych podal přehledný výklad o celkovém vzniku, rázu a celkovém vývoji lužicko-slezského typu polí popelnicových.

B. Vedle polí popelnicových vyvinula se na severovýchodě za Vartou a oblastí typu górického při Visle samostatná oblast hrobů žárových v kamenných skřínkách, v některých detailech sice blízká předešlé, ale v jiných značně odchylná. Hranicí oblasti té na jihozápadě je v celku Rega a Varta; jinak do Braniborska, Poznaňska a Slezska vnikají skřínky jenom jednotlivě a jako cizí element.[2]) Na jih podle zpráv Ossowského, jenž skupinu tu nejobšírněji popsal, sahá oblast skřínkových hrobů po různu až do kraje kieleckého, piotrkowského (Dobrzyszyce) a radomského (Opatów) a na východ k severnímu Buhu[3]) tak, že Halič je z ní vyloučena (až snad na výstřelky v části východní). Na východě není vůbec hranice známa. Podle zpráv ruských archaeologů vnikají však skřínky s žárovými hroby doby kovové až do Volyně a Kijevska,[4]) jen že obsahu jejich dobře neznáme. Ve východním Prusku nejsou.

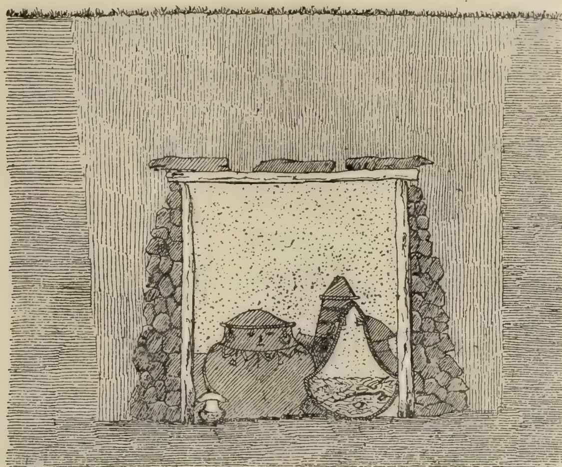
[1]) Srv. *J. Mestorfova* Urnenfriedhöfe in Schleswig-Holstein (Hamburg 1886) str. VII. *S. Müller* Nord. Alterthumskunde I. 406 sl., II. 33 sl.

[2]) *Götze* Die Vorgesch. d. Neumark 16, *Lissauer* Denkmäler 64, *Ossowski* Zabytki przedhistoryczne ziem polskich I.–IV. (Krakov 1879–88) 103 sl., *Voss und Stimming* Alterthümer 11 sl., *Seger* Schles. Vorz. VI 430 sl, 454 (Seger skřínky ve Slezsku prohlašuje výslovně za cizí element). O pomořanských srv. *Schumann* Kultur Pommerns 34, 54, 59. V západních Pomořanech ustoupily už v mladší době bronzové polím popelnicovým, ve východních se udržely do mladší doby železné.

[3]) *Ossowski* Zbiór XIV. 27, Zabytki 107 (zde výčet nálezů). Nově oznámil *Majewski* hroby s analogickou keramikou i z kraje Stopnického (Światowit III. 69).

[4]) *Chamiec* Wśród stepów 488 uvádí je ve Volyni kolem Ostrogu a směrem k Polesí v Serbinovce, Rohačově, Horoškách, Davidovce a kolem Ovruče

V celku tu máme před sebou asi tutéž oblast, v níž jsme shledali už v době neolithické zvláštní typ hrobů se skrčenými

Obr. 6. Průřez skřínkového hrobu (schéma podle Ossowského).

kostrami, uloženými v kamenných skřínkách, a jelikož se tento zvláštní obřadný typ pohřbů udržuje na témže místě i v dobách kovových a inventář jeho vedle objektů, jež došly obchodem anebo povstaly ze stejných vlivů, které vytvořily sousední kulturu polí popelnicových, obsahuje řadu typů samostatných, jež nemají s lužicko-slezskou kulturou nic společného (zejména popelnice obličejové), — neváháme prohlásiti skupinu tuto a kulturu její za provincii archaeologicky samostatnou.

Mohli bychom si ovšem představiti, že se lužicko-slezská kultura vyvinula relativně odchylně jen proto, že ležela na velké obchodní dráze oderské, že zejména velký rozvoj jižní kultury hallstattské do ní plně zasáhl, kdežto dále za Vartou a na Visle už tak nepůsobil. Ale rozdíl mezi oběma oblastmi jest přece jen příliš veliký, abychom jej mohli vyložiti jen touto zevní příčinou. A vidíme-li při tom, že už od doby neolithické udržuje se tam vnější ráz hrobů od okolních odchylný a samostatný, nechybíme zajisté, uznáme-li skupinu žárových polí mezi řekou Sálou, ho-

---

Antonovič hovoří o skřínkách s hrobem žárovým v bassinu ř. Irpeni na severu Kijevska (v jižní části nejsou), ale klade je ještě do doby kamenné (Труды VIII. apx. c. IV. Prot. 68).

rami českými a Vartou, a skupinu žárových hrobů ve skřínkách na východě za dvě hlouběji, patrně i ethnologicky odlišené oblasti. Bohužel skupina tato nenalezla ještě pracovníka, jenž by ji byl řádně, zejména po stránce vývojové rozebral a roztřídil. Starší fase její známe pramálo. Teprve v době hallstattského vlivu a potom latènského vystupuje nám kultura skřínek jasněji. Z těch dob pochází valná většina známých a uveřejněných nálezů.[1]) Ale i tyto pozdější formy ukazují ještě řadu svérázných typů. Předně vnější forma hrobů je stále jiná (srv. obr. 6) a liší se od hrobů předešlé skupiny i tím, že pohřby byly ukládány do skřínek postupně. Jsou to tedy jakési hrobky rodinné. V inventáři keramickém vystupují zvláštní formy lahvovitých a hruškovitých popelnic nahoře s malou svéráznou pokrývkou (tab. VI., 12, 13, 14, 15, 16, 17); z nich se zejména v mladší době[2]) vyvinul známý a ve svém původu dosud nevyjasněný typ p o p e l n i c o b l i č e j o v ý c h (tab. VI., 7), při nichž na hrdle naznačeny jsou plasticky nos, oči, někdy i ústa a v postranních uchách zavěšeny leckdy závěsy náušnicové (tab. VI., 8, 9). Tyto popelnice nalézají se nejvíce v kraji mezi dolní Vislou, mořem, Regou a Vartou, ale přecházejí místy hojněji, místy jednotlivě i za hranice tohoto území. Značnější řada jich nalezena byla v Poznaňsku, Braniborsku, několik málo ve Slezsku.[3]) Vůbec možno říci, že Poznaňsko a severní části Braniborska jeví přechody k typům kultury skřínkové (srv. lahvovité tvary typu górického s guir-

[1]) Srv. hlavně *Lissauer* Denkmäler 64 sl. a *B. Ossowski* O pomnikach przedhistorycznych Prus Królewskich (Rocznik Tow. nauk, w Torunie 1878), výše uvedené Zabytki przedhist. kap. II. (v kap. I. jedná o příbuzných, starších mohylách s podobnou keramikou), Sprawozdanie z badań archaeol. w Prusach Król. (Zbiór 1880 III. 74), Porzecze Wieżicy (Zbiór IV. 57), Mapa archaeologiczna Prus zachodnich s przyległemi częściami W. Ks. Poznańskiego (Paříž 1880; tekst objaśniający. Krakov 1881).

[2]) *Tischler a Olshausen* kladli je do mladší doby hallstattské a staršího Latènu (Verh. Berl. 1902, 198). Proti tomu *Kossinna* prohlásil, že počaly v starší periodě hallstattské (kolem r. 750) a že do Latènu nesahají, načež Olshausen připustil, že vznikly dříve, ale trvá na tom, že jdou až do počátků Latènu (tamže). *Hoernes* je klade do r. 500—400 (Urg. d. Kunst 510), *Montelius* do poloviny tisíciletí (Correspondenzblatt 1897, 124).

[3]) O těchto popelnicích srv. především nové práce *Olshausenovy* s podrobným výčtem starší literatury a všech nálezů (Berl. Verh. 1899, 129—169 a 1902, 198—208); dále srv. *Berendt* Die pomerellischen Gesichtsurnen (Schriften d. phys ökon. Ges. Königsberg 1872; k tomu »Nachtrag zu den pom. Gesichtsurnen« tamže 1878), *Lissauer* Denkmäler 61, *Ossowski* Zabytki 44—53, *Virchow* (Zs f. Ethn. II. 1870, 83), *Hoernes* Urg. d. Kunst 510 sl., *Krause Ed.* (Berl Verh. 1897, 260), *Seger* (Schles. Vorzeit VI. 430 sl.).

Tab. VI. Hlavní typy milodarů z žárových polí doby latènské a z hrobů skřínkových. Tabulka tato obsahuje nálezy z nalezišť: č. 1, 3 Sazarjejce, 2, 4—6 Fohrde Gallberg, 7 Piotrkowice (kr. Trzebnica ve Slezku), 8 Warlubie, 9, 12, 19 Jablówko, 10, 15 Skurcz, 11, 18 Chwarźno, 13 Brodzkie Młyny 14 Przyrówko, 16 Goscieradz, 17 Bojan.

landovou výzdobou na tab. V., 16). Ale i jinak je celkový ráz výzdoby keramické jiný než v typu lužicko-slezském.[4]) Převažujeť píchaná výzdoba větévkovitá, guirlandová a pásková (náhrdelní) ovšem jen u nádob hruškovitých. Ornament sám je častěji vyplněn bílou massou. Povrch popelnic hrncovitých bývá častěji velmi drsný (Tab. VI., obr 11). Zde bych ještě připomněl, že se skřínkovým hrobům v inventáři rovnají i t. zv. hroby zvoncovité (Ossowského »groby podkloszowe«), při nichž popelnice poklopena je velkou nádobou.[1])

Pokud se týče původu této skupiny, neváhal bych pověděti, že ji pokládám za oblast vyvinutou ze staré neolithické kultury nordické, jež se skupinou hrobů megalithických a skřínkových od Slesvíku a Holštýna přes Meklenbursko přešla k Visle do Pruska, Kujavska a do království Polského. Z oblasti skřínkových hrobů neolithických a mohyl vyvinula se později oblast skřínkových hrobů žárových, a doufám, že se v budoucnosti tento vývoj prokáže definitivně a názorně, až jen bude lépe znám inventář doby neolithické, přechodní a starší fase doby kovové.

C. Zatím co se takto na západě a na Visle vyvíjely oblasti právě vylíčené, nejvýchodnější část Zakarpatí od severního Bugu k Dněpru zůstala ve vývoji pozadu. Nevidíme aspoň dosud ničeho, co by nám dávalo právo hovořiti zde o zvláštní kulturní oblasti z doby předřímské, analogické oblasti západní. Vidíme jen jakousi směsici nálezů neurovnanou a mimo to chudou, dosud nečetnou a tak málo známou, že ruští archaeologové mezi koncem doby neolithické a dobou římskou uznávají docela mezeru a mluví o úplné archaeologické tmě.[2])

Tak zle ovšem není a ve skutečnosti mezery jistě nebylo. Je tu jen málo systematického bádání. Výkopy dosavadní obracely se především jen ke hrobům, které na povrchu byly znatelné, tedy k mohylám, hrobům skřínkovým a i tu málo. To, co hlouběji pod povrchem skrývají úrodné kraje Volyně, Podolí a Ki-

[1]) Srv. Lidstvo 483, Человѣчество 409, *Ossowski* Zabytki 67, 115 sl., 142. Podle Ossowského a Lissauera náležely témuž lidu, jenž zakládal hroby skřínkové. Srv. *Lissauer* Denkmäler 66 a Verh. Berl. 1895, 97.

[2]) Srv. co píše r. 1899 *Spicyn* o Kijevské gubernii: »Далѣе въ нашихъ свѣдѣніяхъ слѣдуетъ огромный пробѣлъ, такъ какъ отъ мѣднаго или бронзоваго вѣка мы должны перейти непосредственно къ памятникамъ не раньше II—I в. до Р. Х.« (Зап. арх. общ. Petr. XI. 253). A totéž dí o gub. Podolské (»отъ бронзоваго вѣка, далѣе до времени Р. Х. въ Подол. губ. древностей пока неизвѣстно« str. 279) a Volyňské (285).

jevska, není téměř známo. Vždyť ještě do nedávna, dokud Chvojka neodkryl řadu výše a dále uvedených pohřebišť, nevědělo se ani o kultuře tripolské, ani o pohřebištích první doby římské. Dlužno tedy čekati, až zvýšená činnost, která zde utěšeně zkvétá od založení nového musea a nové archaeologické společnosti v Kijevě, přinese u větší míře ovoce a lze litovati, že na druhé straně, ve Varšavě, takového naučného střediska dosud není. Prací obou, vzájemně se doplňující, mohlo by býti mnoho vykonáno a nauce poskytnuto mnoho nového. Dosud však materiál schází a odtud pochází to temno, v němž vězí v ruské archaeologické nauce západní provincie v době předřímské. Nevíme vskutku dobře, jak se vyvíjelo množství obyvatelstva, po němž zde zůstalo tolik stop v dílnách a sídlištích mladší doby kamenné. Ba nevíme ani, co se stalo se znamenitou kulturou biłeczsko-tripolskou. Po bohaté fasi, v níž se před námi objevila v době přechodní, mizí v době kovové tak náhle, že se přirozeně vtírá na mysl myšlénka, že lid, jenž ji pěstoval, odtud kamsi k jihu odešel [1]), a myšlénku tu neobával bych se sám vysloviti [2]), kdyby nám vůbec byly poměry Podolí a Kijevska v starší době kovové známy. Takto však je předčasno o tom rozhodovati.

Z celého archaeologického materiálu vých. Haliče, Volyně, Podolí a Kijevska vysvítá mi zatím jen tolik, že jistě aspoň část starého domácího obyvatelstva existovala tu dále. Je na př. známa řada mohyl se skrčenými kostrami, které mohou býti přechodem mezi koncem neolithu a dobou kurhanů vyspělého rázu skythského. A v této domácí kultuře, domnívám se, vidíme: 1. od severozápadu vnikání žárových hrobů skřínkových, jak jsme byli právě slyšeli (str. 488), 2. zvláštní proud, nesoucí na sobě známky spojení s oblastí lužicko-slezskou, 3. spojení kulturní s Dunajem buď přes Uhry nebo přes Rumunsko, a na konec 4. zejména silný proud kultury řeckoskythské od severního břehu Černého moře.

Hroby oblasti skřínkové, jež sem vnikly, jsou tak málo známy, že je nemohu charakterisovati. Ale přišly z oblasti vislanské a budou patrně i obsahem k ní náležeti.

Zajímavější je zjev druhý. Velká pohřebiště u Wysocka,

---

[1]) *Demetrykiewicz* (Mater. IV. 113).

[2]) Srv. nahoře str. 221 sl. vyloženou hypothesi o časném tlaku Skythů na domácí praobyvatele nebo v následující poznámce vyloženou domněnku o tlaku od západu.

Czech, Jasionowa v poslední době objevená, ale bohužel od Is. Szaraniewicze jen nedokonale popsaná [1]), činí na mne dojem, jako by nám představovala památky lidu, který se zde velmi časně objevil s kulturou rázu téměř přechodního a zůstal seděti, zachovávaje svůj starý pohřební ritus (nový obřad jen málo proráží), po řadu století až do doby, kdy počala sem pronikati kultura hallstattská a skythská. Ač pohřebiště tato v mnohém ohledu jsou pro nás ještě archaeologickou záhadou, přece bych neváhal projeviti domněnku, že náleží kultuře rozložené k západu a že měla nejvíce styků s Poodřím i v pozdějších dobách, zejména s okruhem kultury lužickoslezské. Ale na druhé straně je zase

[1]) Srv. *Is. Szaraniewicz* »Das grosse praehist. Gräberfeld zu Czechy.« Mitth. Central.-Comm. 1901, 93 sl.; »Cmentarzyska przedhistoryczne w Czechach i Wysocku w pow. brodzkim.« (Teka konserw. II. 1900 1—30). Menší část popsal i *M. Hruševskij* »Похоронное поле в с. Чехах.« (Зап. Тов. Шевч. XXXI. III. 1—22). Našlo se přes 400 hrobů kostrových bez mohyl a mezi nimi roztroušené hroby žárové. Pohřebiště náleží době několika století. Aspoň starší hroby ukazují zejména v keramice mnohé ohlasy na přechodní keramiku severní Evropy, kdežto v nejmladších (téměř bez keramiky) našly se už výrobky železné a mimo to věci, ukazující jednak na vlivy od Odry z doby lužickoslezské, jednak na výstřelky kultury kurhanů skythských, méně na Dunaj. Mnoho věcí prozrazuje ráz doby bronzové starší i mladší (závitkové kroužky, závitkové jehlice, kroucené náhrdelníky). Keramiky je nejvíce z doby nejstarší. (Hlavní typy viz na tabulce VII. č. 1.—6.) Podle toho spadalo by pohřebiště časově hlavně do první poloviny I. tisíciletí př. Kr. a koncem ještě do počátku druhé, a ne do I.—II. stol. po Kr., do nichž je klade Hruševskij (l. c.), už také proto, že vliv římský chybí (mince římské se našly mimo pohřebiště). Počátek těžko určiti a také původ a příslušnost. Ale měl bych přece odvahu vysloviti domněnku, že tu máme před sebou část téhož lidu, který seděl v době přechodní dále přes Halič na západě a u něhož se na velké obchodní dráze oderské vyvinula kultura lužická na témž starém základě, který se nám zde projevuje jako nejstarší fase pohřebiště v Czechách. Co to bylo za lid, nelze dnes ještě pověděti, ale je možno, že to byli Praslované, kteří zde narazili na starý lid s kulturou tripolskobiłeczskou (a přinutili je k ustoupení?). Ráz staré keramiky a další spojky s kulturou od Visly a Odry domněnku tu podporují; zachování starého ritu vysvětlilo by se ústraním, v němž tento lid zde na východě žil proti lidu na Odře, po níž odedávna a stále šly nové vlny kultury jižní plným proudem na sever. Snad se ukáže, že pohřebiště u Zarubinců, Romašek a Čerňachova (str. 502) jsou jen dalšími fasemi Czech a Wysocka. Domněnku tu podávám jen, abych poskytl látku k dalším úvahám. Ale dříve bude nutno, aby se někdo ujal nového ocenění a chronologického roztřídění nálezů. O podobných starších nálezech ve vých. Haliči srv. *Szaraniewicz* Mitth. l. c. 203. Szaraniewicz sám Czechy přičítá Keltům nebo Germanům, nejspíše Bastarnům (l. c. 206.).

zřejmo, že lid, kterému patřila, seděl zde v jakémsi zákoutí, stranou kulturních proudů; tomu nasvědčuje i persistence starých přechodných typů v keramice a také nedostatek některých nejobvyklejších výrobků kovových (zbraní a fibul). Jasno v té věci přinese ovšem teprve budoucnost.

Jiné zajímavé novum je zjev třetí. Mezi nálezy t. zv. doby skythské z Podolí a Kijevska pozoroval jsem již dříve v museích jednotlivé objekty, zejména keramiku, které mi uváděly na mysl podobné tvary podunajské kultury z Uher. Nedávnými nálezy, které učinil Fr. Pulaski v mohylách u vsi Ivachnovců a sousedních Servatyňců na okresu Kameneckém v Podolí [1]), nebo Chvojka v kurhanech u Tripolje [2]), sesiluje se tato domněnka a zdá se, že při rozboru vývoje domácí kultury podolskokijevské bude nutno počítati i se zvláštním kulturním proudem, jenž v době kovové spojoval horní Dněstr s okruhem kultury balkánské. Stopy tohoto spojení jeví se také všude v kultuře skythské Podolí a Kijevska do té míry, že, jak ihned vyložím, tvoří její charakteristickou složku. Sem bych čítal vysoké nádoby typu villanovského se špičatými výběžky pod hrdlem (tab. VII. č. 9.), nebo nádoby s pupíky obemknutými řadou polokruhů (obr. 10.), misky na vysoké noze (č. 8), džbánky se dvěma volně vyvinutými uchy (č. 7) a také typické čerpáky (č. 11, 12, 24, 26), totiž misky a šálky s uchem vybíhajícím ve vysoký roh. Nemohu sice přesně říci, kudy to přišlo do Zakarpatí a kde bylo východisko, ale typy tyto projevují vesměs příliš mnoho shod a podobností s jihem, abychom hledali spojení jinde; tam jsem také dosud našel nejvíce analogií pro všechny při středním Dunaji, na Drávě, Sávě (Donja Dolina), a v Bosně v nálezech od doby přechodní až po konec doby hallstattské. Nejsou to formy tytéž, ale prototypy. Čerpáky doby skythské prodělaly na př. jistě už delší lokální vývoj na severu.

Nejdůležitější je však a nejvýznačnější vznik kultury skythské [3]).

V době, kdy se v inventáři mohyl vedle bronzů objevuje i že-

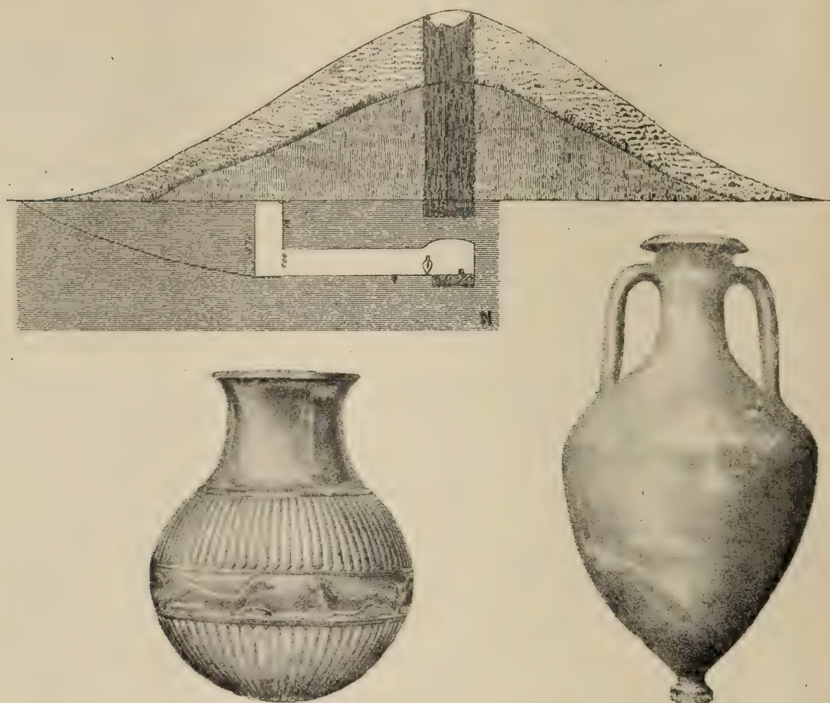
---

[1]) *Fr. Pulaski* Mogiły o nasypie kamiennym w pow. Kamienieckim (Światovit 1902 IV. 3 sl.).

[2]) Popsal je *Volkov* (Матер. до укр. р. этнол. III. str 5. Tab. I).

[3]) *Chamiec* (Przeddziej. stosunki 8) zmiňuje se několika slovy ještě o »kavkazském« typu hrobů z okolí Čerkas. Mně není znám a bylo by záhodno, aby byly o něm podány bližší zprávy. Sám bych měl nejspíše na mysli Alany, jsou-li hroby tytéž, na něž naráží *Spicyn* (Зап. р. арх. общ. Petr. XI. 256).

lezo, vidíme, jak se na jihovýchodě Zakarpatí vylučuje ze směsice starších nálezů nová kultura, v níž prvky barbarské bohatě jsou smíšeny s řeckými, t. zv. kultura mohyl skythských nebo skythosarmatských. Obyčejně ruští archaeologové datují její počátek do

Obr. 7. Nálezy ze skythského kurhanu u Ryžanovky. Průřez mohyly, stříbrná nádobka a řecká amfora.

VIII.—VI. stol. př. Kr., a to na základě obvyklé dosud these historické, podle níž Skythové přišli do jižní Rusi v této době (srv. napřed str. 223) a v stol. III.—II. vystřídáni byli novou, jinak velmi příbuznou vlnou Sarmatů. Ale na mne nálezy t. zv. skythských mohyl v jižní Rusi, pokud je znám, nečiní dojmu, jenž by nasvědčoval, že se tu nová kultura od východu objevila náhle v VII. nebo VI. století, nýbrž nabývám čím dále tím více přesvědčení, že se tvořila pomalu z různých pramenů a že počátky její možno v oblasti jihoruských mohyl s kostrami pokrývanými červeným barvivem datovati už do starší doby kovové. Tak zv. skythská kultura těchto končin nevyšla jen z vlivů skythských a direktních importů řeckých z Olbie nebo Pantikapaia a také není projevem existence

Skythů. Nepojímal bych kurhany skythské severnějších končin (Podolí a Kijevska) ethnologicky nýbrž jen archaeologicky; neviděl bych v nich památky po nových přistěhovalcích z jihu, tedy vlastních Skythech, nýbrž spíše památky po starém lidu domácím, který zde seděl od doby neolithické a jehož domácí kultura doznávala během staletí řadu změn. Co se stalo s tripolskou kulturou, zda byla odnesena, či jen změněna přerušením vlivů pontodunajských, nevíme, ale končiny Podolí a Kijevska se nevyprázdnily. Zůstal zde seděti lid i na Dněstru i v Kijevsku a jeho stará kultura udržela se tam, kde byla stranou obchodních drah, patrně mnohem déle než jinde, kde ji dříve vystřídaly vlivy nové. Tak bych si aspoň vysvětloval, proč na př. v kurhanech u Strětovky, rozkopaných Chvojkou [1]), setkávají se téměř na jednom místě výstřelky neolithu s formami kultury skythské a vlivů hallstattských. Lid, který zde seděl, přijímal pomalu jednotlivé prvky jižní dunajské kultury, — čerpáky s uchem rohatým objevují se velmi časně, první už v kultuře době přechodní na kijevském Podolu [2]) — až konečně asi od VI. století vidíme, jak se do kultury domácí na jedné straně u větší míře dere vliv od jihozápadu (Servatyňce, Ivachnovce, Tripolje) a na druhé, jak přistupují vlivy řecké z kolonií a skythské z jižního stepního pásu černomořského.

Spojením těchto vlivů povstala pak na severu kultura t. zv. skythských mohyl. Kořeny své má tedy jistě na různých stranách a v dobách starších. Ale ovšem největšího rozvoje a také největšího rozšíření na sever doznává teprve, když se v ní s domácí barbarskou kulturou těsně slučují nové vlivy od pontských Skythů a Sarmatů spolu s kulturou řeckou, která, byvši v VII. stol. přenesena do kolonií založených na severním břehu Černého moře, brzy se tu uchytila, znamenitě rozkvetla a na okolní barbary u veliké míře působila. Teprve tímto řeckým vlivem vyvinula se zde znamenitá a pro jižní Rus tak význačná kultura kurhanů »skythských« v užším slova smyslu, v níž se čistě řecké výrobky druží k barbarským napodobeninám a originálům, jež oplývá bohatostí keramiky, nádherou zlatých, skleněných, achatových, onyxových šperků a hojností zbraní bronzových i železných a výrobků kostěných. Probírati se zde podrobněji inventářem a ustrojením hrobů,

---

[1]) Srv. popis *F. Volkova* Знахідки у могилах між Веремэм і Стретивкою (Мат. до укр. р. этнол. 1900 III. 1 sl.)

[2]) Srv. *Volkov* (Матер. до укр. р. этнол. I. obr. 12).

Tab. VII. Typická keramika z pohřebiště u Czech a Wysocka (č. 1--6), z mohyl u Jvachnovců, Servatyňců (č. 7, 8, 9, 12, 13) a Tripolja (č. 10, 11) a (č. 14 – 27) typické milodary z mohyl skythských (podle Chaněnka). Č. 25 je nádoba z kurhanu ryžanovského.

jakož vůbec obsahem kultury skythské, není naším úkolem. Také rozměr stati této na to nestačí a pro orientaci poslouží aspoň výběr hlavních typů připojený na obr. 7 a na tabulce VII. č. 14 sl. s odkazem na příslušnou literaturu [1]).

Pro nás je ještě nutno konstatovati, že i tato kultura ve vyspělých svých formách V.—III. stol. nezůstala omezena jen na úzký stepní pás při Černém moři, nýbrž pronikla za ním na západ do Uher [2]) a na sever tak vysoko, že se s hojnými kurhany shythskými shledáváme na základě dosavadních prací prof. Vl. Antonoviče, hr. Bobrinského, Dm. Samokvasova, Č. Chvojky, J. Linničenka, S. Mazarakiho, B. Chaněnka a j. v celé jižní části Kijevska a ruského Podolí, v celku až po čáru Kijev, Gatnoje, Jankoviči, Marchalovka, Vasilkov, Marjanovka, Skvira, Novoselki u Lipovce, Olgopol u Balty a Michalovka na Dněstru. [3]) Za čarou na sever jsou už jen nálezy jednotlivé [4]). Pronikla tedy velmi vysoko. Máme-li toto vniknutí pojmouti jen jako vliv, působící na starý zde sedící domácí lid, či máme-li kurhany skythské vykládati za stopy národa skythského, jenž až sem byl pronikl a zde kočoval nebo se usadil, je nesnadno rozhodnouti. Upozornil jsem už nahoře na str. 242, že není druhý výklad nutný. Hroby »skythské« gub. Kijevské nemusí náležeti Skythům, nýbrž starému domácímu lidu, jemuž patří jiné chudší kurhany. Musíme vždy připustiti, že se i v lidu domácím při stycích obchodních, jež měly vnitřní kraje (srv. Gelonos) s černo-

---

[1]) Srv. Lidstvo 508 sl., literatura 738; Человѣчество 427, literatura 631. *Spicyn* (Зап. р. арх. общ. Petr. XI. 254). Z nové literatury patří sem zejména *Chaněnkovy* Древности Приднѣпровья. Sv. II. a III. (Kijev 1899, 1900).

[2]) *Hampel J.* Skythiai emlékek Magyarországban (Arch. Értesitö 1893, 385). *Reinecke P.* Die skythischen Alterthümer im mittleren Europa (Zs. f. Ethn. 1896, 1 sl.), Magyarországi Skytha régiségek (Arch. Értesitö 1897, 1 sl.; přeloženo v Ethnol. Mitth. aus Ungarn 1898 1—26.), Skyth. Gräber von Nagy-Enyed (Verh. Berl. 1898, 230), Der Goldring von Vogelgesang (Schles. Vorzeit 1898, 335), Skyth. Alterthümer in der Bukowina (Jahrb. des Buk. Landesmus. IV. 40). Srv. o Reineckových dedukcích nahoře str. 237.

[3]) Srv. nahoře str. 242. Výčet skythských kurhanů gub. Kijevské viz u *Antonoviče* (Арх. карта кіевской губ. Ukazatel), gub. Podolské u *Sěcinského* (Арх. карта Подольской губ. Ukaz. Obé vyšlo v I. díle Trudů XI. arch. sjezdu v Kijevě str. 1 sl. a 197 sl.), znamenité nálezy učiněny byly na př. *Ossowským* u Ryžanovky (Zbiór XII. 1 sl.) a nově *Bydłowským* u Novoselků (Światowit V. 59).

[4]) Nejdále na sever už do Polesí je posunut mohylník u Ladžičů blíže ústí Pripeti; v Haliči sem náleží kurhan v Sapohově na Zbruči (*Demetrykiewicz* Vorg. Gal. 124).

mořským pobřežím, mohli vyskytnouti bohatší jednotlivci nebo celí rodové, kteří si dovedli opatřiti výrobky jižních dílen barbarských nebo řeckých a s tímto svým majetkem ukládáni byli i do hrobů. Pro mne aspoň pojem »skythského hrobu« v gub. Kijevské není pojmem ethnologickým, ale archaeologickým, značícím hrob více méně opatřený výrobky rázu řecko-skythského nebo v pozdější době řecko-sarmatského. Že by musili býti v nich uloženi Skythové[1]) nelze říci. Mohli to býti i zbytkové thráckých Kimmerijců, ba mohli v hrobech takových i klidně spočívati Slované, kteří zde v té době jistě obývali (Neurové, Alazoni?). V představě té podporuje mne i historické hledisko, s něhož soudím, že Skythů vlastních mnoho nebylo a že sídla jejich omezovala se na kraje jižnější, zejména na vlastní stepní pás, i hledisko archaeologické. Všude se zde na severu setkáváme s pohřebišti, kde kurhany rázu »skythského« stojí vedle jiných s kulturou odchylnou patrně domácí. To jest zřejmo ze složení mohylníků u Směly, Ryžanovky, Gamarni, Rubanného Mostu a řady jiných. Rovněž dlužno vytknouti že »skythské« mohyly v Kijevské gub. (a také Poltavské až po Vorsklu) přes ráz skythských milodarů v nich nalezených, projevují přece dosti rozdílů od analogických mohyl jižních gub. Jekaterinoslavské, Chersonské, Tavričeské, kde vlastní Skythové na jisto seděli. Předně se na severu setkáváme s obojím obřadem, pochováváním i spalováním (jen prvé bylo Skythům vlastní) a potom stopuji rozdíly i v inventáři na př. v keramice (misky s rohatým uchem jsou podle Chvojky typické pro sever); rovněž jsou na severu vedle pohřebišť hradiště, jejichž inventář jest současný a ukazuje na obyvatelstvo osedlé a zemědělské[2]). To vše mi ukazuje, že zde na severu skythské mohyly nemusí ukrývati skutečné Skythy ale domácí zemědělský lid (Skythy rolníky, Neury, Alazony), k němuž jenom docházelo dosti výrobků kultury řecko-skythské.

Máme tedy i na východě před sebou silný jižní proud kulturní jako na západě, ale rázu a východiska zcela jiného. Východní část Zakarpatí od konce neolithu až po konec doby skythosarmatské podléhala jiným vlivům než část západní. Teprve Řím přivodil obrat a obě části sblížil.

---

[1]) Tak *Píč* Pam. arch. XX. 75.

[2]) Srv. *Chaněnko* Древности Приднѣпровья III., 2. Podle sdělení p. Chvojky náležejí sem zejména rozsáhlá stará hradiště v Čigirinském újezdě Kijevské gubernie, na př. Matroněnské a Pastěrské.

Řím vytvořil kulturu takové universálnosti a takové síly penetrační, že nejen přeměnila západní oblast polí popelnicových, nýbrž vítězně pronikla i na východ. Teprve Řím nivellisoval do značné míry všechny staré kulturní oblasti na severu, a kdyby nebylo v touž dobu vzniklo nahoře velké měnění sídel a stěhování národů, byl by se nám výsledek římského vlivu objevil ještě u větší míře, než jej zříme dnes.[1]

Vnějším podkladem pro postup římské kultury na sever bylo politické proniknutí Říma za Rýn a za Dunaj. Rýn má pro Zakarpatí menší význam, ač právě odtud přijaly zálabské končiny nejvíce vlivu římského. Hlavní je přece postup k Dunaji a za něj. Politickou hranici říše římské posunul k Dunaji už Augustus[2]), a hned v době nejbližší vidíme, jak Řím, chtěje hranici tu zabezpečiti, proniká úsilovně i za ni. Stát pozvedá válku proti moci markomannské s centrem v Čechách, po odstranění Marobuda udržuje v odvislosti Markomanny i Kvady kdesi při Dunaji a Moravě, proti vzpourám a útokům brání se Římané řadou výprav za Dunaj, zejména ve velkých válkách v letech 166—180.[3]) Vedle germanských Markomannů a Kvadů jsou na pevné uzdě drženi i výbojní Sarmaté mezi Dunajem a Tisou (od let 20—50 po Kr.; srovn. napřed str. 328) a konečně i na východě podařilo se po několikerých pokusech Trajanovi zlomiti vzrůstající moc Dáků tak na dobro, že území dáckých kmenů proměněno bylo docela v provincii římskou, která trvala v moci říše od r. 106 do r. 275. Za ní byla dále na východě připojena i část Multan a Bessarabie pod jménem Nižní Moesie (str. 338 sl.).

Tímto politickým výbojem zjednána byla i pevná base pro postup kultury římské na sever. Už za Marobuda čteme o množství římských kupců, kteří docházeli do jeho sídelního města (Tacitus, Ann. II. 62), za Nerona připomíná se známá výprava římská k Baltickému moři (od Carnunta, údolím Moravy a Odry), která měla za účel obnoviti starý obchod s jantarem (Plinius XXXVII. 45). Na východě pak hranice říše římské posunuty byly až ku Karpatům a na horní Dněstr[4]), tak že obchodníci bezpečně mohli

---

[1]) Srv. Lidstvo 561 sl., Человѣчество 473 sl., *Undset*, Das erste Auftreten des Eisens in Nord-Europa passim, hlavně 289 sl. 346, *Lissauer*, Denkmäler 131 sl.

[2]) Srv. napřed str. 338.

[3]) Srv. *Niederle*, O počátcích dějin zemí českých (Praha 1900) 16 sl., 20 sl.

[4]) Zde na haličském a ruském Podolí hledali někteří dříve i římské valy »Trajanovy«. (*Kirkor*, Zbiór III. 38, 43; *Pułaski Kaz.* Pam. fiz. 1889, IX.

vcházeti do končin před tím téměř nepřístupných. Což divu, že od této doby, hlavně od II. století setkáváme se i v archaeologických nálezech s přehojnými sledy styků Říma se zakarpatskými barbary, a to ják na Odře a Visle, tak i ve východní části Zakarpatí.

Také v této době ovládá ještě pohřební ritus spalování. Hroby žárové objevují se všude a inventář jejich prozrazuje vesměs silný vliv římský. Jak v technice (kolo hrnčířské) tak i ve tvarech a ve výzdobě uniformuje se ráz popelnic a nádobek je provázejících od Labe až po Dněpr. I tam, kde starší fase neznáme, v Kijevsku, objevila se zásluhou Chvojkovou pohřebiště inventáře v mnohém ohledu shodného s pohřebišti na západě.[1]) Římské dílny keramické posunuty byly až pod Karpaty (na př. Púchov na Váhu). A ještě více než keramika, která přece jeví rozdíly lokální, objevuje se stejný všude inventář kovový. Ten byl totiž většinou už roben ve velkém v římských provinciálních dílnách, ba možno říci továrnách, a obchodníky roznášen po celém Zakarpatí. Bronzové okrasy, sponky, řezané kameny, jehlice, pak řada předmětů užitečných a válečných: nádoby, nože, sekáčky, ostruhy, meče, puklice atd., také skleněné šperky a nádoby jsou všude skoro tytéž, měníce se jen podle mody a postupem času.[2]) Obchod s těmito výrobky musil býti velice rozvětvený a intensivní. Svě-

---

Valy ty však římské nejsou. Srv. *Antonovič*, Арх. карта Кіев. губ. 133 a Кіев. Стар. 1888, III, *Chamiec* (Bibl. Warsz. 1894, listop. 381).

[1]) *Chvojka V.*, Поля погребеній въ среднемъ Приднѣпровьѣ Спб. 1901 (Zarubince, Romaški, Čerňachov). V těchto pohřebištích Kijevska setkáváme se se zajímavým zjevem: starý ritus pohřbívání udržuje se na jednom a témže místě houževnatě vedle spalování. Zde na východě patrně nikdy nový ritus plně neprorazil, jako na západě. Nejstarší z pohřebišť Chvojkou prokopaných je zarubinecké (asi z doby nar. Kr.) a to jeví v keramice ještě mnoho shod se starou keramikou skythských kurhanů (*Chvojka* l. c. 12, 14). Romaški a Čerňachov mají už keramiku rázu římského. K témuž typu náleží ve východní Haliči t. zv. lipický typ hrobů, nazv. tak Kopernickým podle naleziště v Lipici u Rohatyna (srv. Mitth. Central-Comm. 1898, 59). O řadě pohřebišť tohoto rázu srv. *Demetrykiewicz* (Materyały IV. 93, 118, 130).

[2]) Srv. *Riegl Al.*, Die spätrömische Kunstindustrie, Wien 1901. *O. Hölder*, Die Formen der röm. Thongefässe diesseits und jenseits der Alpen, Stuttgart 1897. O obchodu římském na sever srv. spis *Sadowského* (Drogi handlowe greckie i rzymskie, Krakov 1877, něm. Die Handelstrassen der Gr. und Römer, Jena 1877) a novější práce *H. Willersa*, Die römischen Bronzeeimer von Hemmoor (Hannover 1901), *Höfera P.*, Der röm. Handel mit Nordeuropa (Globus LXXX. 265, výtah z předešlého spisu), *Segera* (Schles. Vorzeit, 1898, 430).

dectvím jeho jsou též přehojné nálezy římských mincí, které se nacházejí v zakarpatských končinách, pocházejíce nejvíce z II. až III. stol.[1]). V tu dobu patrně obchod a vliv Říma nejvíce působil na sever. Z části ovšem byly poklady i kořistí válečnou.

Ale to je už doba, o níž výklad vymyká se vůbec rámci této kapitoly. Ustanovil jsem si předvésti v I. díle Starožitností historický vývoj zakarpatské vlasti Slovanů od dob nejstarších až po dobu, jejíž obraz zachoval nám v II. stol. Ptolemaios. V tu dobu také počíná se rozvíjeti vliv římský. Postup jeho vymyká se tedy hranicím stanoveným a odkládám výklad o něm, jakož i výklad o dalším archaeologickém rozvoji staré Ptolemaiovy Germanie, Sarmatie a končin podunajských do dalších svazků Starožitností, kde se budu speciálně obírati otázkami šíření se Slovanů na západ, východ a na jih, jak po stránce historické tak i po stránce archaeologické.

Zde zbývá jen, abych k vývoji, který jsem právě vylíčil od počátku doby kovové, připojil závěr ethnologický.

Od konce neolithu až po počátek doby vlivu římského objevily se nám v rozsáhlé severoevropské nižině mezi Odrou a Dněprem tři oblasti, z nichž aspoň prvé dvě vystupují jasně a svérázně. První oblast tvoří lužicko-slezská skupina polí popelnicových, rozložená mezi Sálou a Vartou, Dunajem a na severu v starší době při dolní Havole oddělená od jádra oblasti nordické v Holštýnsku, Meklenbursku a Pomořansku. Druhou oblast tvoří skupina hrobů skřínkových v Povislí, jež vycházejíc jako klín od Pomoří a záp. Pruska směrem k jihu, ztrácí se ve svých výběžcích v Polesí, na Volyni a v Podolí. Třetí oblast nejméně jasná a význačná vybyla nám na východě, počínajíc od západního Bugu a Sanu a zabírá ve svém rozvoji starou oblast východních mohyl. Jsou nyní tyto tři oblasti pouhými zjevy kulturními, archaeologickými, či nám představují zároveň oblasti národní a pokud?

---

[1]) O nálezech římských mincí v Lužici srv. článek *H. Jentsche* (Niederl. Mitth. III. 185 sl.), na Moravě *J. Červinky* (Morava za pravěku, 283 sl.), v Haliči *F. Kopery* (Wiadom. numizm. arch. III. 306, 351, IV. 194) a *Greima* (tamže IV. 266), v Bukovině *R. Kaindla* (Mitth. Central-Com. 1899, 218) a *Kennera* (tamže 1897, 176), v západním Rusku *Vl. Antonoviče* (Арх. карта Кіев. губ. Ukaz. 19), *V. Ljaskoronského* (Труды XI. арх. с. I. 458) a zejména *Dm. Samokvasova* v stati »О происхожденіи русскихъ Славянъ« (Труды VIII. арх. с. III. 40) a v stati »О происхожденіи русскихъ и полскихъ Славянъ и причинѣ появленія кладовъ римскихъ монетъ въ землѣ древнихъ Руссовъ и Ляховъ (tamže 31).

Že severní nordická kultura bronzová představuje zároveň celek ethnologický, jsouc kulturním projevem pranároda germanského, přijímá se dnes všeobecně. Činí tak i O. Montelius i G. Kossinna i J. Píč [1]) a nemám také, co bych vážně proti tomu namítal. Tam na severu Evropy kolem ústí Labe a za ním v Dánsku, v jižní Skandinavii a na ostrovech byla podle nynějšího stavu našeho vědění kolébka Germanů a východisko jejich šíření, jehož první stopy možno v historii sledovati už v VI.—IV. století. Tam se zároveň v průběhu II. tisíciletí př. Kr. vyvinula z popudů jižních znamenitá a velmi svérázná lokální kultura bronzová. Závěr z paralely obou faktů je na snadě: kultura tato zvaná v archaeologii nordickou jest patrně germanská, a pokud ji vidíme spolu s řadou jiných příznaků (na př. typů hrobních) postupovati od Holštýna přes Labe na západ, na jih nebo při Labi a přes Travnu podél břehů Baltického moře na východ en masse, není příčiny, abychom pochybovali, že se nám tu archaeologicky předvádí šíření Germanů. Na základě tom severní oblast bronzové kultury v Šlesviku, Holštýně, Meklenbursku a Pomořanech můžeme prohlásiti za germanskou, a podle toho bychom i oblast skřínek při Visle, prokáže-li se, jak myslím, dalším zkoumáním, že povstala z okruhu nordického (srv. str. 492), mohli míti za část východních Germanů, kteří podle břehu časně přešli k Visle a šířili se po Visle nahoru zabíhajíce až na Volyň a Polesí. [2]) Podle historie objevili se sice první Germani (Bastarné) u Karpat a u Dunaje teprve v průběhu IV.—III. stol. (srv. napřed str. 290 sl.), ale to ovšem nikterak nevylučuje, že by nebyli mohli v oblasti skřínek při dolní Visle seděti už dávno před tím [3]). Někteří vyslovili domněnku, že latènské

[1]) *Montelius* (Mitth. Anthr. Ges. 1899, Sitzungsber. 61 sl.), *Kossinna* (Correspondenzblatt 1895, 109; Zs. f. Volkskunde VI. 1896, 1 sl.; Idg. Forsch. VII. 279), *Píč* (Starož. I. 2. 115). Kossinna došel k závěru (Idg. Frage 207), že hranice, k níž došli Germani v době bronzové, šla od Schwedtu na Odře přes Angermünde, Eberswalde, Špandava, Postupim, Branibor, Genthin, Burg, Möckern, Gommern, Magdeburk a podél Ohry a Allery k Veseře.

[2]) Skřínkové hroby s obličejovými urnami připisuje *Krause* Gotům (Berl. Verh. 1897, 260), podobně jako *Fligier* (Mitth. anthr. Ges. XI. 100), a *Kossinna* (Idg. Frage 214), *Píč* ve svém Výzkumu Slovanům (Výzkum str. CIII), tak i *Majewski* (Światowit I. 162); *Šnajdr* Litevcům (Pravěk II. 5).

[3]) V době hnutí bastarnského zvyk pochovávati do skřínek už i na severu přestával; na jihu smíme jej očekávati tím méně, poněvadž se zde kmen dostal do končin stepních, kde asi častěji potřebného materiálu nebylo a mimo to vůbec do sfér nových vlivů, které způsobily brzy značné změny v bytu Bastarnů.

nálezy v Haliči a na Volyni jsou projevem Bastarnů,[1]) ale to je nemožné. Latène povstal na západě Evropy, vnikl sem později, od Rýna a objevuje se na východě Visly jen jednotlivě. To však nemohou býti stopy Bastarnů. Archaeologicky smíme Bastarny hledati jen ve větších pohřebištích a sídlištích, které by odpovídaly rázem svým kultuře baltických zemí z doby IV.—III. stol. A k tomu by se vislanské skřínky i svou topografickou rozlohou i svým inventářem dobře hodily, — směřujíť jako klín k východním Karpatům — jen že nemáme pro ně dosud pokračování na Dněstru, Serethu, Prutu a v té míře, v jakém je podle historie Bastarnů musíme očekávati. Vedle Bastarnů přicházejí však v úvahu i Gotové a to tím spíše, že jsou při ústí Visly doloženi už pro IV. stol. před Kr. Pytheou, resp. Pliniem.[2])

Mnohem důležitější a významnější je pro nás oblast lužicko-slezských polí popelnicových.

Pole popelnicová představila nám samostatnou oblast, jež se v mladší své (slezské) fasi z původního menšího okršk rozšířila na západ k Sále a Harzu, na sever do Braniborska, Meklenburska a Pomořan, na východě za Vartu, k Visle a Sanu, na jihu po Dunaj a do středu Čech. Máme tedy před sebou pro delší dobu, a to aspoň pro více než půl tisíciletí oblast svéráznou a kulturně i geograficky jednotnou. Na západ od Labe, na severu a na východ od Varty jsou oblasti, jež podle vší pravděpodobnosti náležely kmenu jinému.

Přihlížíme-li pak k celému rázu kultury lužickoslezské, jsme zajisté oprávněni viděti v ní nejen jednotku kulturní, nýbrž i ethnologickou. Kdybychom ani v takových případech, kdy řada momentů na to ukazuje, neodvážili se podobného závěru, nemohli bychom s předhistorickou archaeologií téměř nikam. Pole popelnicová lužickoslezská představují nám tedy zároveň sídla národa, jenž v jádru svém seděl v dnešním Sasku, Braniborsku, Slezsku a Poznaňsku, v části Čech, na Moravě, v záp. Haliči a v sev. Uhrách,

---

[1]) Tak, pokud vím, první *R. Much* (Sitzungsber. Anthr. Ges. Wien 1890, 75 sl.), po něm *Vl. Demetrykiewicz* (Materyały III. 93, Vorg. Gal. 125, 129) a *Chamiec* (Przeddziej. stosunki 9). *Svistun* přičítá zase Bastarnům karpatské jeskyně »boldy« zvané (Научно-лит. Сборникъ I. 243), ale o nich vůbec ještě nezjištěno, jsou-li z doby předhistorické (Sprawozd. Akad. Krak. 1901, 23)

[2]) Plinius XXXVII. 35: Pytheas Guionibus (čti Gutonibus) Germaniae genti accoli aestuarium oceani Metuonidis nomine.

a při otázce, kdo to byl, mohou přirozeně přijíti v úvahu jen tři velicí historičtí národové, kteří u tohoto kraje seděli: Gallové od západu, Germani od severu a Slované od východu. Gallové mají však nárok nejmenší. Neboť to, co o nich víme z historie, neopravňuje nás nikterak, abychom pro trvání skoro celého I. tisíciletí př. Kr. umístovali sídla jejich do právě vymezeného území mezi Sálou, Vartou a Sanem, přes to, že někteří novější jazykozpytci přicházejí na výpomoc s výkladem říční nomenklatury.[1]) Po mém přesvědčení je nemožno, abychom v době, kdy na př. stála kultura popelnicových polí ve svém květu, tedy ve fasi slezské, přičítali ji Gallům.[2]) Gallům v pravlasti přisuzuji jinou, starší mohylovou kulturu jižního Německa a z části i Čech a snad Moravy. Gallskou oblastí historickou i archaeologickou bylo zprvu západní a jižní Německo, později Gallie, Švýcary a části Podunají, a co o Gallech víme positivního v Karpatech, dá se dobře vyložiti z velkého hnutí jejich na východ v průběhu IV. a III. století.[3]) Zbývají tedy pro pole popelnicová jen Germani nebo Slované a vskutku také plane mezi slovanskými a německými archaeology od dlouhé doby boj o to, jsouli německá čili slovanská.[4]) Boj ten roznítil se znovu od let sedmdesátých minulého století, kdy se ujal otázky R. Virchow a rozlišením keramiky lužické od slovanské hradišťní (Burgwalltypus) dokazoval německý původ typu lužickoslezského.[5]) Mínění to sdílejí v novější době skoro všichni němečtí a nordičtí archaeologové, jako H. Jentsch, A. Voss, R. Beltz, L. Feyerabend, J. Deichmüller, R. Weinzierl, O. Montelius, H. Schu-

---

[1]) Srv. nahoře na str. 310 pozn. 1 a str. 315 pozn. 3.

[2]) To platí zejména proti mínění *L. Šnajdra* (Pravěk II. 3, Mitth. Centr. Comm. 1897, 4), jenž ostatně celou svou theorii o vlasti Gallů a o vlasti Slovanů (na východě mezi Zbručí, Pripetí a Dněprem) buduje na chybném předpokladě, že určitá barva očí a vlasů charakterisuje a rozlišuje Slovany, Litevce, Gally atd. a že podle toho, kde dnes která barva převládá, souditi smíme i na původní vlast. Gallové polí popelnicových existovali prý tu ještě koncem I. tisíciletí po Kr. (Vlaši Kijev. Letopisu). Zde bych ještě podotkl, že *K. Penka* zase slezská pole popelnicová přičetl Pařekům (Mitth. anthr. Wien 1897. 34, 47), ovšem chybně (srv. *Hoernes* Urg. d. Kunst 290).

[3]) Srv. napřed str. 310, 314 sl. Archaelogickým dokladem tohoto hnutí zdají se býti některým latènské hroby v Čechách, na Moravě a jižním Slezsku (srv. str. 487) a Uhrách. Ale jsou proti tomu zase tak vážné námitky chronologické, že otázku tu positivně rozřešiti nelze ani ve prospěch Gallů, ani ve prospěch Germanů.

[4]) Srv. Lidstvo 491 sl., Человѣчество 415 sl.

[5]) *Virchow* (Verh. Berl. 1872, 226).

mann.[1]) Naproti tomu zastávají příslušnost slovanskou J. Červinka, J. Wankel, J. Woldřich, K. Maška, K. Buchtela a také J. Píč [2]), jenž zejména slibuje v V. svazku svých Starožitností země České prokázati slovanskost polí popelnických, na což při stupni, v jakém archaeologickou látku ovládá, můžeme se právem těšiti. Sám jsem se také už v starších svých pracích [3]), ač s reservou, připojoval k této thesi a od tohoto stanoviska neustupuji ani dnes. V tomto bodu setkávám se tedy svorně s výsledkem, který přinese ohlášená Píčova práce, ale v jiné zásadní věci se s ním na dobro rozcházím. A poněvadž se to týká otázky vlasti a východiska Slovanů, o níž jsem svrchu vykládal a protože Píč s hlediska archaeologického vystoupil proti tomu, musím i s toho hlediska mínění své vyložiti a odůvodniti, proč jeho mínění zamítám. Mohu tak učiniti anticipando proto, že thesi jeho možno už předem skonstruovati z řady výkladů a poznámek poslední dobu porůznu uveřejněných.

Prof. Píč vychází z předpokladu, že bronzovou kulturu spolu s obřadem spalování přinesli do Evropy z Asie Arijové, kteří, přišedše koncem doby přechodní do střední Evropy, rozešli se na sever, do Alp, do Italie a na Balkán, všude tam, kde pak vznikla samostatná centra kulturní.[4]) Část zůstala seděti na Dunaji v Uhrách, a to byli Praslované ve své první kolébce dunajské[5]). Zde vytvořili si starší fasi bronzové kultury a odsud kolem r. 800 (nebo mezi r. 800—600) odešli přes Moravu do Lužice a Slezska, kde se usadili [6]), — to byla druhá kolébka, — vyvíjeli kul-

---

[1]) *H. Jentsch* (Globus LXVIII. Nr. 2), *A. Voss* (Correspondenzblatt 1901. 114; Vorg. Alterthümer Brand. 22), *R. Beltz* (Vorg. von Mecklenburg 32, 91), *L. Feyerabend* (Jahreshefte d. Ges. f. Anthr. der Oberlausitz IV. 1894. 258), *J. Deichmüller* (*Wuttke* Sächs. Volkskunde 44), *R. Weinzierl* (Thätigkeitsber. des Mus. Ges. Teplitz 1902, 20 sl.), *O. Montelius* (Mitth. anthr. Wien XXX. Sitzungsber. 61), *H. Schumann* (Kultur Pommerns 77). Jen *Kossinna* je dává Thrákům, ač prý v V. st. zde už Thráků nebylo (Idg. Frage 211, 212)

[2]) *J. Červinka* (Morava v pravěku 310 sl.), *J. Wankel* (Beitrag zur Gesch. d. Slaven Olomúc 1885), *J. Woldřich* Österreich in Wort und Bild. Bd. Böhmen. I. 221), *K. Buchtela* (Vorgesch. Böhmens 35, 41), *K. Maška* (Praeh. moravská v Ottově Slovníku Naučném XVII. 710).

[3]) Srv. už mé Příspěvky k anthropologii zemí českých I. (Praha 1891) 51, nebo stať »Les derniers résultats de l'archéologie préhist. en Bohême« čtenou na mezinár. anthr. sjezdu v Moskvě r. 1892 (Comptes rendus I. 83).

[4]) Pam. arch. XVIII. 631, Starožitnosti I. 2, 99 sl., 112 sl., 117, 123 sl.

[5]) Pam. XVII. 538, XVIII. 633, XIX. 588.

[6]) Výzkum str. XCIII., Pam. XVII. 538.

turu svou dále ve známou fasi lužickou, slezskou atd., až konečně oblast jejich za vlivu laténského a římského vzrostla a sesílila tak, že Slované nastoupili pouť do blízkých i vzdálených končin Evropy [1]). Odtud osídleno bylo znovu Podunají a Balkán, odtud celá polovina Germanie, odtud vyšli i lešští a ruští Slované a zaplavili po vpádu gotském východní Evropu. [2]) Podle Píče v I. a II. stol. po Kr. ještě Slovanů za Vislou nebylo, Venedi Pliniovi, Tacitovi a Ptolemaiovi nejsou Slované [3]). V té věci Šafařík a jeho následovníci jsou na omylu. — To jest obsah theorie Píčovy, jak jej můžeme z dosavadních prací a výroků skonstruovati. Uznává tedy za vlast slovanskou (odmyslíme-li »první etapu na Dunaji«) kraj na Labi a Odře mezi Sálou a Vislou a zamítá na dobro vlast za Vislou a za Karpaty.

Jak jsem pravil, shoduji se s míněním prof. Píče potud, že kulturu lužickoslezskou mám spíše za slovanskou než germanskou. A to předně z toho důvodu, že germanskou kolébkou s germanskou kulturou objevila se nám nahoře na severu oblast jiná, z níž šíření postupuje na západ, jih a východ docela ve smyslu tradic a pozdějších zpráv historických. Za druhé vidíme v Čechách, jejichž stav archaeologický a historický je nám poměrně dobře znám, že Germanům, kteří sem podle historie přišli od Rýna, může náležeti některá kultura od západu přišlá, ale nikdy ne pole popelnicová, která nemají analogií u Rýna, a která zřejmě už od řady století př. Kr. vnikají od severovýchodu do Čech a zde praobyvatele absorbují. [4]) Za třetí — ač bych si přál více určitějších dokladů — vidíme jak na severu tak u nás v Čechách kontinuitu vývinu polí popelnicových od staré fase lužické v slezskou, bylanskou, pičhořskou, a dobřichovskou až do V. stol. po Kr., kdy už nemůžeme počítati v celém téměř Zálabí s jiným lidem nežli se slovanským, nechceme-li přijíti do sporu se zdravým rozumem a s historií. Vyložil jsem už napřed, jak je protimyslné, uznávají-li někteří Němci ve východním Německu v III.—VI. stol. raději prázdnotu [5]),

[1]) Do Čech příchod kladl v r. 1893 k r. 50 př. Kr. (Výzkum str. LXIV). Ač data toho výslovně neodvolal, zdá se, že dnes od něho upustil a příchod klade do doby mnohem starší (srv. Průvodce sbírkami musea král. Českého 1896, 40 ač srv. zase Starož. I. 1, 186, 187).

[2]) Hlavně v století V. a VI. (Výzkum XCV., Pam. XVII. 536, 538.)

[3]) Pam. XVII., 365; XIX. (1901) 588; XX. (1902) 75, 76.

[4]) *Buchtela* Vorg. Böhm. 42, *Píč* Výzkum LXXXVIII., Pam. arch. XVII. 529 sl., 535; XVIII. 405.

[5]) Srv. napřed o *Eckertovu* mínění str. 433, pozn. 1. Podobně pro hiat

než osídlení slovanské, které pojednou od VI. století pokrývá nesporně celou Germanii od Sály a Labe na východ. Také převzetí hradišťné keramiky z provinciálního okruhu římského lze nejlépe vysvětliti tím, že tu Slované už od I.—II. stol. bezprostředně sousedili.[1]) A první počátky hradištné keramiky jsou u nás už v žárových polích doby římské. Kdo dále upírá pole popelnicová v Lužici a Slezsku Slovanům, je nucen vzíti jim i celý pás na východě při Visle a v záp. Haliči, ba v době římské i kraje východnější. Co zbývá pak pro Slovany? Není to absurdní, když Montelius uchýlí se k theorii[2]), podle níž Slované zde sice byli v IV. a V. stol., ale měli tak nízkou kulturu, že archaeologie nenalézá po ní památky?

Ty důvody mne vedou k tomu, abych oblast polí popelnicových vzniklou na Odře spíše přičetl Slovanům nežli Germanům, a tím také existenci Slovanů s archaeologického hlediska uznal v končinách, jež nijak z historických důvodů v době před Kr. i po něm mají se za germanské, za část Tacitovy Germanie. Povstává tím ovšem rozpor s historií a filologií, kterého nepopírám a pro něj také nevyslovuji svou thesi s určitostí, které by si leckdo přál, pro něj jsem se neodvážil připojiti západní oblast popelnicovou k zakarptské kolébce na mapě svrchu připojené, a pro něj jsem vůbec psal text historický bez ohledu na tuto archaeologickou thesi. Rozpor je dosud příliš veliký, ač zase není pochyby, že se v historii východní Germanie nalézá ledacos, co lze těžko spojiti s obvyklou thesí o germánskosti a s tím, že Slované sem přicházeli teprve od V. století. Rozebrati to a posouditi bude však na jiném místě mým úkolem.

V thesi o slovanskosti polí popelnicových na Odře s prof. Píčem tedy do valné míry souhlasím. Ale nijak nemohu souhlas dáti jeho vývodu, kterým oblast jejich ztotožňuje zároveň s kolébkou všech Slovanů. Ponechám stranou jeho hypothesi o tom, že Praslované, jako část Arijců, přišli z Asie, nesouce s sebou bronz.

---

v V.—VI. století vyslovil se na sjezdu v Lindavě r. 1899 R. Much a R. Virchow (Mitth. Anthr. Wien XXX. Sitzungsber. 62, 63; Correspondenzblatt 1900, 109 sl. Srv. Światowit III. 205, 215).

[1]) Srv. *Červinka* Morava v pravěku 312. Pro kontinuitu doby dobřichovské a hradišťní uvádí *Píč* hlavně nálezy ve vrstvách u Michle (Výzkum LXXXV. sl.).

[2]) Mitth. Anthr. Wien XXX. (1899), 62 soudí, že Slované přistěhovali se do severního Německa v letech 300—600 po Kr., kdy nálezy rázu germánského mizejí, ale měli »tak nízkou kulturu, že po ní nelze nalézti stopy.«

Je to sice také these, které dnes už skoro nikdo nezastává, ale nám nezáleží na tom, jak se tu vzali Arijové, nýbrž kde bylo prvotní sídlo Slovanů. A proti tomu, že bylo na Dunaji, měl bych vedle nahoře v I. kap. vyložených historických dokladů, tu rozhodnou archaeologickou námitku, na niž jsem už ukázal na str. 477. Přechod Slovanů od Dunaje do Lužice kolem r. 800 př. Kr. je něco, co se ani historicky ani archaeologicky nedá doložiti, neboť duch starší bronzové kultury na Dunaji a kultury lužické je i pod stejnými vlivy docela jiný, jak ještě před několika lety Píč sám dobře uznával.[1]) Ale i kdybychom tuto I. etapu dunajskou nechali stranou, kdyby prof. Píč od ní upustil, — nemohl bych uznati ani druhou část jeho hypothese, totiž kolébku na Labi a Odře ve smyslu Píčově, podle něhož ani v II. stol. po Kr. ještě vůbec nebylo Slovanů na východ od Visly a Tacitovi Venedi nebyli Slované!

Ne, to není možné, aby byla vlast Slovanů až do II. století po Kr. omezena jen na toto západní poměrně neveliké territorium. Dovedu si sice představiti, že se z něho mohli rozejíti a své historické země zaujmouti Slované pomořští, polabští, srbští, čeští a polští, jejichž sídla byla později dvakráte tak velká než-li původní, — ale nedovedu si představiti, že by se byly mohly z této kolébky osídliti během několika století 1. východní země alpské až po Italii, 2. celé Uhry, 3. veliké části Balkánu, na němž se záplava slovanská už v polovině VI. stol. dotýkala Drače a brzy na to i Soluně, a na konec 4. i celá ohromná pláň západní a střední Rusi od Visly na východ, kde již v r. 550 Prokopios zná nad Azovským mořem nesčíslné národy (ἄμετρα ἔθνη) Slovanů. A při tom uvažme, že končiny Semnonů a Lugiů, kterým bychom musili žárová pole přičísti, zůstaly Slovany naplněny!

To je důvod, pro nějž archaeologickou thesi Píčovu schváliti nemohu. Prof. Píč ji uvádí ad absurdum, když naprosto odmítá mé historické důvody, jež mluví pro zakarpatskou vlast Slovanů. Já bych se na věc díval jinak. Oblast lužická nemůže býti sice kolébkou všech Slovanů, ale může býti druhou kolébkou části jich a to Slovanů západních: Polabanů, Pomořanů, Poláků, Srbů a Čechů se Slováky. Může býti tedy ne sice z historických, ale z archaeologických důvodů p ř i p o j e n a k Zakarpatí. Jen tak možno archaeologickou thesi o slovanskosti západní oblasti spojiti s thesí o kolébce zakarpatské, pro niž zase rozhoduje celý histo-

[1]) Pam. arch. XVII. (1897) 538. Srv. citát nahoře na str. 24.

rický pravěk i pozdější vývoj Slovanů. Ovšem i tato západní kolébka vyloučila se před věky pravděpodobně z pravlasti východnější.[1]) Archaeologický rozpor mezi oblastí západní a oblastí zakarpatskou na východě, nejednotnost kulturní, která se nám tu jeví, nemůže vaditi nikomu, kdo s námi sledoval náčrtek kulturního vývoje od doby neolithické. Kdokoliv se předem domnívá, že se národní jednota musí v praehistorii vyjádřiti též jednotou kulturní a že jen z jednotné oblasti kulturní smíme souditi na prasídla určitého národa, přichází v nauku s chybným apriorním axiomem. Vývoj kultury byl, jak jsme viděli, ve velké míře nezávislý na kmenovém příslušenství a podmíněn především vlivy vyspělejších ústředí, které proudily po hlavních obchodních drahách. Na jedné takové dráze vyvinula se i u různých národů kultura příbuzná a jinde se zase jeden celek národní vyvinul kulturně různě, podléhaly-li části jeho proudům různých ústředí. A tak bylo u Slovanů, patřila-li jim pole popelnicová, jak se domnívám. Slované poskytli by nám v tom případě zřejmý ač ne jediný doklad[2]), jak jednota národní nemusí býti vyjádřena jednotou kulturní. Západní Slované rostli jinak nežli východní a nepovstali jenom jazykovou differenciací a místním oddělením, k čemuž asi mnoho přispěl cizí klín táhnoucí se po Visle,[3]) nýbrž i tím, že už odedávna aspoň od počátku I. tisíciletí př. Kr. podléhali západním vlivům kulturním, kdežto část za Vislou a za Sanem, z níž vyšli ruští a jižní Slované, byla pod vlivy ústředí jiných. Co z různých kultur na východě náleželo Slovanům, nelze ještě dnes určiti.[4]) Ale je pravděpodobno, že jim náležela domácí kultura mohylová a vedle toho i památky, které po sobě zanechali příslušníci velkých pohřebišť v Czechách, Wysocku a později v Zarubincích, Čerňachově a podobných.

---

[1]) Mám při tom na mysli prvotní rozložení kmenových center v árijské pravlasti v Evropě, v němž Protogallové a Protoslované sotva byli sousedy. Mezi nimi bylo původně asi prasídlo Protoitaliků, Protohellenů a Protoillyrů.

[2]) O kulturní nejednotnosti Gallů srv. *Píč* Starož. II. 1. 102, 160.

[3]) Klín tento ovšem nebránil, aby na východě Visly Slované se dostali k moři už v době Kristově (srv. str. 124, 379).

[4]) Proto jsem také nahoře (str. 24) při výkladu o kolébce na archaeologii nereagoval (spokojiv se s poznámkou, že archaeologie nemůže otázku pravlasti rozluštiti) a odložil výklad bližší do samostatné kapitoly. Nyní vidíme, proč nemůže archaeologie pověděti, kde byla kolébka Slovanů: jednotě národní neodpovídala jednota kulturní.

PŘÍDAVEK.

THEORIE O SLOVANSKÉM PŮVODU SKYTHŮ A SARMATŮ.

Nahoře na str. 257 a 334 při výkladu o Skythech a Sarmatech zmínil jsem se krátce o tom, jak velkou úlohu v dějinách bádání o slovanských starožitnostech měly theorie, které prohlašovaly staré Skythy nebo Sarmaty za Slovany. Byl bych však příliš vybočil z výkladu, kdybych byl chtěl na uvedených místech o tom blíže se rozhovořiti a odložil jsem to raději do zvláštního přídavku. Připojuji jej proto, že se jedná o jednu z nejdůležitějších thesí o pravěku slovanském, která vyvolala rozsáhlou literaturu v níž je mnohdy uložena největší část bádání na tomto poli. Jinde by se mi již nehodilo tento významný kus dějin slovanské historiografie předvésti.

Když počali středověcí kronikáři uvažovati o tom, kde se vzal pojednou v Evropě v VI. století po Kr. tak ohromný slovanský národ, o němž starší prameny ničeho nevěděly, tu první přirozený výsledek těch úvah byl, že Slované náhle a pozdě nepřišli, nýbrž že zde seděli už v dobách před Kristem, a druhý, že není jiného starověkým pramenům známého kmene, který by se ve východní Evropě Slovanům vyrovnal, mimo staré Skythy nebo Sarmaty. O nich jediných staré zprávy počínajíc Herodotem, Thukydidem, Skylaxem (srv. napřed str. 254) vykládají, že byli také národem nesčíslným — právě tak, jako píší o Slovanech VI. století Prokopios nebo Jordanis. Zprávy staré hovořící o asijském původu Skythů nebo Sarmatů nemohly býti svědectvím proti slovanskosti, neboť, jak jsem napřed v kapitole II. vyložil, věřilo se zprvu dlouho a všeobecně, že Slované přišli do Evropy ať už přes Balkán nebo

přes Rusko z Mesopotamie, tedy z končin staré domnělé vlasti Skythů a Sarmatů[1]) blízkých. A celá tato kombinace, založená ovšem jen na domyslu, že Slované pod nějakým jménem starověkým skryti býti musí, doznávala pak vítané podpory v řadě zpráv latinských a byzantských kronikářů, u nichž více méně zřejmě Slované, deroucí se v stol. IV.—VI. od severu na jih do říše římské, zváni byli Sarmaty nebo Skythy.[2]) Na tomto dvojím základě povstala these o Sarmatech—Slovanech a Skythech—Slovanech zejména u těch kronikářů a historiků, kteří Slovany ze Sineáru vyváděli do Ruska a odtud do střední Evropy, — a tato these, rozvinuvši se a zakotvivši nejvíce v stol. XVIII. a na počátku XIX., udržuje se až po dnešní den.

S označováním Slovanů za Skythy nebo Sarmaty setkáváme se tedy už v starověku a středověku. Ale zdůvodnění tohoto spojení nachází se vlastně teprve u *Martina Cromera* r. 1562, jenž, jak jsem nahoře vyložil na počátku díla svého o počátcích a dějinách Poláků kriticky zavrhl starší theorie o původu Slovanů z Dalmatů, Illyrů nebo z Vandalů a postavil proti nim theorii o původu ze Sarmatů. V tom ho ihned následovali mnozí, na př. Alex. Guagnini (1581), St. Sarnicki (1587), J. Pastorius (1641), Dubravius (1552), J. M. a Sudetis (1615), Tomáš Pešina z Čechorodu (1677), B. Balbín (1679—88), J. Curaeus (1571), B. Latomus (1610), Micraelius (1617), F. Cluver (1631), Printz von Buchau (1668) v XVIII. století Meisner (1705), Leibnitz (1710), Bangert (1727), Kulcsinius (1734), Assemannius (1750), Henselius (1754), Trediakovskij (1758), Lomonosov (1766), Ullmann (1762), Gercken (1771), Kleczewski (1774), Pelzel (1774), Ščerbatov (1779), Anton (1783—89), Raić (1794), v XIX. století Appendini (1806), Adelung (1809), Siestřencewicz (1812), Voigt (1818), J. rytíř von Schwabenau (1819), Czajkowski (1816), Mannert (1820), Murray (1825) a jiní.[3])

---

[1]) Srv. napřed str. 222 sl., 334.

[2]) Srv. str. 255. Slované jsou patrně označeni jménem Skythů na př. v traktátu Exordia Scythica z IX.—X. století (ed. *Mommsen* MG. Auct. ant. XI. 308), srv. Cod. Laur. 29: sicque Exiti (id e. Scythi) ab nullis hominibus superati usque in praesens habitare viduntur) nebo v Chrestomathii Strabonově z X. stol. (VII. 47, VIII. 21, *Σκύθαι Σκλάβοι*), v kronice Reginonově (ad. 889: (Scythi) habundant vero tanta multitudine populorum, ut eos genitale solum non sufficiat alere) atd. O označení jménem Sarmatů srv. napřed str. 333.

[3]) *Cromer* Polonia 8, 11), *Guagnini* (Sarm. Eur. descr. 2 sl.), *Sarnicki* (Annales ed. Dlugossi H. P. II. 837—856), *Pastorius* (Florus Polon. proem.), *Dubravius* (Historia r. Boiem. str. II.), *Joh. M. a Sudetis* (De orig. Boh. G 3),

Zprvu byl zřetel obrácen jen k Sarmatům a to buď ke všem nebo k jednotlivým kmenům. Nejvíce byli slavisováni Jazygové v Uhrách a Roxolani v Rusku. Ale už v XVII. století připojeni do těchto theorií i Skythové a v XVIII.—XIX. století vůbec se slavinita Skythů dostávala v popředí, patrně z toho důvodu, že v té době pěstitelům staré slovanské historie velmi na tom záleželo prokázati existenci Slovanů co nejdále nazpět a Skythové ovládali východní Evropu už o několik století před Sarmaty. V XVIII. století slovanskost Skythů zastávali více méně Assemannius, Henselius, Treďjakovskij, Lomonosov, Kleczewski, Raić, k nimž na počátku XIX. připojili se Appendini, Schwabenau, Czajkowski, Murray, anonym v »Hesperu«, Mannert, Hammer a zejména r. 1825 pomocí strašlivých etymologií professor prešpurského lycea Řehoř Dankowský.[1]) S vážných stran byly sice podobné výmysly zamítány,[2]) ale první obrat způsobil teprve *L. G. Niebuhr* spisem »Untersuchungen über die Geschichte der Skythen, Geten und Sarmaten« (Kl. Schr., Bonn 1828), v němž předložil novou hlouběji

Pešina (Mars Morav. 21), *Balbín* (Miscellanea I. lib. 2, c. 6), *Curaeus* (Siles Ann. 8, 11, 17), *Dresserus* (Isagoges I. 457), *Cluver* (Germ. ant. 682), *Latomus* (Genealchron. Megalopol. 8), *Micraelius* (Observ. ad Helm. ed. *Westphalen* Mon. ined. r. germ. III. 1907 sl.), *Printz von Buchau* (Moscov. ortus c. I.), *Chr. Meisner* (Silesia loquens c. II.), *Leibnitz* (Brevis design. 7), *Bangert* (Orig. lubec. ed. *Westphalen* Mon. ined. rer. germ. I. 1161 sl.), *Kulcsinius* Eccl. Slav. App. 101), *Assemannius* (Kalend. eccl. I. 2, 196), *Henselius* (Synopsis univ. phil. II. ed. 408), *Treďjakovskij* (Три разсужденія srv. *Pervolf* Слав. II. 503), *Lomonosov* (Древная р. ист. srv. Pervolf Слав. II. 500), *Ullmann* (Altmähren II. 3), *Gercken* (Versuch. d. Gesch. d. Slaven 9), *Kleczewski* (Lechus 7 sl.), *Pelzel* (Kurzgef. Gesch. 18), *Ščerbatov* (Russ. Gesch. I. 125), *Anton* (Erste Linien 6 sl.), *Raić* (Ист. слав. нар. 18, 20), *Adelung* (Mithridates II. 610), *Appendini* (*Dobrovský* Slovanka II. 94), *Siestřencewicz* (Recherches str. VI. sl., 1 sl.), *Voigt* (Deutsche Gesch. Halle 1818, 67), *Schwabenau* (Ält. Slaven Hesperus 1819 č. 59), *Czajkowski* (Badania, srv. Roczn. Tow. Warsz. XI. 288), *Mannert* (Norden d. Erde 166, 172 sl.), *Murray* (Zum europ. Sprachenbau I. 51, 397, II. 220, 235 sl.). Plné tituly spisů viz napřed na str. 46 sl.

[1]) Srv. jeho Fragmente zur Gesch. der Völker ungar. und slav. Zunge (Prešpurk 1825).

[2]) Z těch, kteří vystoupili proti slavisaci Skythů a Sarmatů uvádím *Ch. Jordana* (Origines Slav. 1745 I. 30), *Tatiščeva* (Ист. Росс. 1768 72), *Gebhardiho* (Allg. Gesch. str. XXIV), *Gatterera* (An Russorum 1793, 168), *Boltina* (Примѣчанія къ Щербатову 1793 11, 35), *Karamzina* (Ист. Г. Р. 1816 I. hl. 1., pozn. 43), *Dobrovského* (Gesch. böhm. Spr. 1818, 10; srv. Abh. königl. Ges. d. Wiss. 1790 I. 365). Také *Surowiecki* (Śledzenie 1824) neztotožňuje Slovanů ani se Skythy ani se Sarmaty.

zdůvodněnou theorii o mongolském původu Skythů a důvody svými tak přesvědčoval, že až do let padesátých jeho theorie ovládala. Přijali ji i nejlepší badatelé té doby: P. Šafařík, L. Georgii, A. Hansen, K. Neumann, F. Brandstätter, Boeckh k nimž se připojil z důvodů anthropologických i Chr. Baer,[1]) a ačkoliv theorie tato už v letech padesátých počala doznávati silného odporu u W. Kolstera, A. Schiefnera[2]) a K. Müllenhoffa udržela se při váze až po dnešní den. Od r. 1866 strhl ovšem *K. Müllenhoff* největší část badatelů k sobě výkladem, že staří Skythové spolu se Sarmaty byli národy původu íránského (v pojednání »Über die Herkunft und die Sprache der pontischen Skythen und Sarmaten« v zprávách berlínské akademie věd.[3]) Müllenhoff použil, výborně ve prospěch své these nejen starých zpráv historických nýbrž i zachovaných zbytků řeči Skythů a Sarmatů; méně šťastné byly jeho důvody archaeologické. Tato nová theorie došla velkého souhlasu. Mnozí ji přijímali jako věc dokázanou,[4]) jiní snažili se ji dále prohloubiti nebo zdůvodniti novými daty linguistickými nebo archaeologickými. Uvádím tu zejména znamenité studie Vsev. Millera o jazyku a původu Osetinců, příspěvky F. Justiho, F. Hommela, A. Pogodina,[5]) archaeologické a historické práce V. Stasova,

---

[1]) *Šafařík* SS. I. 304, 321; *Georgii* Europ. Russland (1845) 140; *Hansen* Osteuropa (1844) 150 sl. 178; *Neumann* Hellenen im Skythenlande (1855) 326; *Brandstätter* Scythica (1837) 81; *Boeckh* CIGr. II. (1843) Pars XI. Intr. 109 sl.; *Baer* (Recueil d'ant. de la Scythie I. Suppl. XII). Plné tituly uvedených knih srv. nahoře na str. 144 sl.

[2]) *Kolster* N. Jahrb. f. Philol. 1858 333, II. 50 (Land der Skythen bei Herodot); *Schiefner* Mélanges asiatiques 1856 II. 531 (Bull. de la cl. hist. phil. Acad. Petersb. XIII.). Na původ íránský soudili ostatně už před tím *Potocki* (Voyage dans les steps I. 129), *Zeuss* (Deutschen 285), *Lelewel* (Naródy 37, 47), *Murray* (l. c. II. 223) a jiní.

[3]) Monatsber d. Akad. 1866. Otištěno v DA. III. 101 sl.

[4]) Na př. W. Tomaschek, K. Penka, C. Krauth, A. Kunik, F. Brun A. Gutschmid, Rössler, Ed. Meyer a jiní.

[5]) *Vsev. Miller* Осетинскіе этюды I.—III. (Moskva 1881—1887; vyšlo v Učených Zápiskách moskevské university); srv. i jeho „Эпиграф. слѣды иранства на югѣ Россіи“ (ЖМНП. 1886 č. 247). *F. Justi* Iranisches Namenbuch Marburg 1895, *Hommel* Hethiter und Skythen (Sitzungsber. böhm. Gess. Wiss. 1898), *Spiegel* (Ausland 1871. 721), *Pogodin* „Къ вопросу о варвар. именахъ на южнорусскихъ греч. надписахъ (Изв. отд. русс. яз. VI. 1901. 136). V nových pracích analysují se elementy íránské od neíránských. Srv. i mínění *A. Ficka* (Ehem. Spracheinheit 406), *Brugmanna* (Grundriss I., 2), *Brauna* (Разысканія I. 73), *E. Kuhna* (Kuhns Zs. 28, 214).

J. Tolstého a N. Kondakova, C. Fligiera, H. d' Arbois de Jubainville, A. Lappo-Danilevského.[1])

Ale přes to neustaly staré theorie odchylné, zejména ne ty, jež Skythy a Sarmaty slavisovaly.[2]) Předně někteří z těch, kteří jinak v otázce Skythů sledovali Niebuhra nebo Schiefnera a Müllenhoffa, přijímali aspoň Sarmaty za Slovany, tak sám Niebuhr, Šafařík (v prvé době), Georgii, Boeckh, Neumann, k nimž druží se ještě

---

[1]) *Stasov* Замѣтки о др. русской одеждѣ (ЖМНП 1882 č. 219), *Tolstoj i Kondakov* Русскія древности II. Древности скиѳо-сарматскіе (Спб. 1889), *Fligier* Zur Skythen-Frage (Mitth. anthr. Ges. Wien 1878 VII. 344), *d' Arbois de Jubainville* Prém. habitants I. 223 sl., *Lappo-Danilevskij* Скиѳскія древности (Спб. 1887).

[2]) Z odchylných theorií (mimo slavisující) poukázal bych především na to, jak se udržuje stále theorie o původu turkotatarském. Vedle *Vocela* (Pravěk 217), *Maroňského* (Zs. d. westpreuss. Gesch. Ver. X. 5), *Bunburyho* (Hist. of anc. geogr. I. 215), *Viviena de St. Martin* (Mémoire sur la géogr. anc. du Caucase 77), *Lenormanta* (Les orig. de l' hist. c. II.), *R. Müllera* (Geogr. Tafel nach Herodot 14), *Chvolsona* (Mém. Acad. Pétersb. VII. Série IX. č. 7), *V. Jurgeviče* (Зап. Odessa VII. 4 sl.) hájí ji dnes z archaeologických důvodů *P. Reinecke* (srv. literaturu napřed na str. 238 a 499), z ostatních především *Th. Miščenko* (srv. práce na str. 233 uvedené). Rozlišení turkotatarských kočovných Skythů od polousedlých árijských přijímal *Vambéry* (Türkenvolk 65) a *H. Stein* (Herodot II. 13). Za Germany prohlásil Skythy už *Halling* (Gesch d. Skythen 1833) a později *F. Bergmann* (Les Gêtes ou la filiation des Scythes aux Gêtes et des Gêtes aux Germains Strassbourg 1859 Les Scythes, les ancêtres des peuples germaniques et slaves. Colmar 1858), *J. Fressel* Die Scythen—Saken, die Urväter der Germanen. München 1886 (srv. Correspondenzblatt 1886, 63, a polemiku *Fr. Soltaua* Zur Erklärung der Sprache des Volkes des Skythen etc. Berlin 1887) a *J. Slavík* Slované a Němci. Jindř. Hradec 1903, 303. Za Litevce prohlásili staré Skythy *Kašp. Bešbardis* (Herodota Skuti. Riga 1883), *G. Krausa*, (Herkunft der Letten. Verh. Berl. 1898, 236), za Thráky *V. A. Moškov* (Скифи и ихъ соплеменники Ѳракійци. Varšava 1896. Srv. Wisła. 1897. 147 sl.). Zvláštní popletené stanovisko zaujímal *Arn. Bonell* v knize »Beiträge zur Alterthumskunde Russlands.« Petersburg I. 1882, II. 1897, vykládaje Skythy z části za praotce Germanů, Slovanů, Keltů, Litevců (I. 217, 492), z části opět za Iránce (I. 485) atd. Podobné stanovisko jako Bonell má asi *A. Lefèvre* (Les origines slaves. Bull. d' anthr. Paris 1896. 352). *Hilferding* (Древн. церіодъ. 235) vykládal Skythy za kočovné Indoevropany zv. Dâsâs, Tûras, proti zemědělským vlastním Arijům. Nově se spojují Skythové častěji se záhadnou vrstvou praobyvatelů Malé Asie (Hittity, Alorody). Srv. *Karolides* Die sogen. Assyro-Chaldaier und Hittiten Athen 1898 (srv. Berl. Phil. W. 1899, 1034), a *E. Berlioux* Les Chétas sont les Scythas (Lyon 1888).

J. Grimm, K. Rotteck, N. Naděždin, z novějších z části J. Pervolf.[1]) Za druhé i theorie slovanskosti Skythů (a Sarmatů) našla nové obránce v E. Eichwaldovi, F. Lindnerovi, R. Kaulfussovi, F. Bergmannovi, Fr. Šírovi, J. Żukowském a J. Cunovi.[2]) A zejména v Rusku ujala se od let padesátých řada historiků a archaeologů důkazu, že Skythové a Sarmaté byli předkové ruských Slovanů a hájí jej houževnatě po dnešní den. Patří sem ze starších Igor Klassen, B. A. Prochorov, V. V. Grigorjev, Iv. J. Zabělin[3]) a z poslední doby ještě Om. Partyckij, Dm. Ilovajskij, V. Leopardov, B. Chaněnko, V. M. Florinskij, Dm. Samokvasov.[4]) Také A. Bonell sem z části patří a ovšem i Ed. Bogusławski a Fr. Sasinek.[5])

---

[1]) l. c. *Šafařík* (Abkunft d. Slawen 87 sl. Zastává totožnost Sarmatů se Srby, starým obecným jménem Slovanů, ale Roxolany, Jazygy a Alany odděluje. Stanovisko to schválil i Palacký, ale Šafařík sám to později v Starožitnostech opustil I. 400, ač to i zde měl v původním rozvrhu), *Grimm* (Gesch. d. d. Spr. 1848 I. 120, 171), *Neumann* (Völker des südl. Russlands 1847 Leipzig 13), *Rotteck* (Allg. Gesch. 1830, IV. 123), *Naděždin* (Опытъ 76), *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VIII. 1 sl.).

[2]) *Eichwald* Alte Geographie 1838, 248, 260, 294, 404; *Lindner* Skythien 1844 str. VII., 237; *Kaulfuss* Die alten Slaven. Berlin 1842, 24 sl.; *Bergmann* (viz str. 516), *Šír* Slované germanští (Presslův Krok 1836 III. 60), *Żukowski* Die Urgesch. d. Slawen III. Progr. Akad. Gymn. Lvov 1852, 4 sl., *Cuno* Die Skythen. Berlin 1871, 223 sl. (z části).

[3]) *Klassen* Новые матеріалы для древней ист. Славянъ. Moskva 1861 III. 2 sl.; *Prochorov* Матер. по исторіи русс. одеждъ 1881, 7 (proti *Stasov*, viz napřed); *Grigorjev* О скифскомъ народѣ Сакахъ. Спб. 1871; *Zabělin* Ист. р. жизни I. 250; Древная Скиѳія въ своихъ могилахъ (tamže).

[4]) *Partyckij* Стар. ист. Гал. I. Lvov 1894, 246; *Ilovajskij* Разысканія о началѣ Руси. Moskva 1876, 22. Srv. Труды VIII. арх. с. IV. 137 и XI. арх. с. II. Prot. 90. Polemika na tomto sjezdě vyvolala knihu Ilovajského »Вторая дополнительная полемика по вопросамъ варягорусскому и болгарогуннскому (Moskva 1902), kde srv. kap. V.–VI. *Leopardov* О началѣ Славяно-Руси. Kijev 1892; *Chaněnko* Древности Приднѣпровья II. 4; *Florinskij* Первобытные Славяне. Tomsk I. 1894, 17 sl., II. 53. *Samokvasov* Труды VIII. арх. с. IV. 140 sl., Исторія русскаго права (Varšava 1884) 1 sl.

[5]) O Bonellovi srv. na str. 516 pozn. 2. *Ed. Bogusławski* Hist. Sł. I. 181, *Sasinek* Záhady I. 21.

REJSTŘÍK JMENNÝ A VĚCNÝ

K I. DÍLU SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ.

Abiové, Abikové 216, 256, 420
Aegejská kultura 461 sl.
Agalingus 155
Agarové 256
Agathyrsové 263, nejsou Slované 265, ale Thrákové 266, A. u Ptolemaia 419
Agavové 256
Akatirové (Akatzirové) 264
Akibové 256, 420
Aksu 162
Alani (Alauni) prvotní sídla 330, 382, u Dunaje, 330, 403, Hispanii a Africe 330, u Ptolemaia 382
Alanus Fl. 155
Alanské hory 185
Alazoni 157, 246, národnost 248
Aldeskos 178
Alexandrovo privilegium (majestát) dané Slovanům 335
Aliobrix 308, 374
Alizoni 246
Amadoci 256, 274, u Ptol. 422
Amadocké hory 183
Amadoka (osada) 370, 374, 422
Ambroni 390
Anarti 309, 390
Anartofracti 390
Androfagové 272
Anthropologie v otázce slov. prasídel 23, 506 a. starých Slovanů 80 sl.
Aorsové 331, 419
Arabské zprávy o vzezření Slovanů 97 sl.
Araros 154
Archaeologie Zakarpatí 435 sl.
Argippaiové 263, 288
Arimaspové 288
Aristeas o příchodu Skythů 222
Arsyeti (Arueti) 391
Asdrubelena 279
Asiaces (Axiaces) 162
Asiakové 331
Atmoni 299
Auchati 255, 256
Augustova (Agrippova) mapa 346, 347
Avarini 386, 388
Axiaces viz Asiaces
Azagarion 370, 374, 417
Bagosola (Bug) 158
Balava 156
Baltické moře 133, 135
Bangis 178
Bannoma 190
Barvení vlasů u národů severních 105, 265
Barsilikové 251
Bastarni 289 sl., národnost 291, jméno 292, objevení se na Dunaji 292 sl., datování příchodu do Zakarpatí 294 sl, přechod na Balkán 302, u Ptolemaia 380, v archaeologii 505
Bastarnské hory 181
Basternai pevnost 302
Baunonia 179, 190
Bersovia 21
Beskydy 395
Bessi 395
Biefi 403
Biessi 395
Biłeczská kultura 455
Bipartice Slovanů 116 sl., 510 sl.
Bipartice prařeči árijské 71
Bisseni, Besseni 396
Bodini 422
Bodua mons 279
*Bokové 389, 392, 400
Borani 388
Borusci 420
Borysthenes (řeka) 163 sl., srovnání s Berezinou 163, 261, výklad jména 30
Borysthenes (ostrov), Berezan 164
Bosporská říše, dějiny 337, dobyta od Římanů 338
Bremerova hypothese o gallskosti Zakarpatí 315
Britolagové 308, 309, 423
Bronzová doba v Zakarpatí 474
Brun, spisy o Skythii 145
Brutos (Prut) 154
Buces viz Buges
Budini 275 sl., sídla 278 sl., výklad

jména 283 sl., 285, národnost 280, φθειροτραγέοντες 281, vzezření 282, u Ptolemaia 422
Budinské hory 183, 276
Budy 284
Bug, jméno 158
Buges (Buces, Bykos) 29, 159, 261
Bulani 387
Bukovina, výklad jména 299
Burgioni 390
Burgodiones (Burgundi) 387
Buridavensii 403
Burové 403
Burvista 337
Bustricius 21
Byke (záliv) 159
Bykos viz Buges
Chazaři nejsou Agathyrsi 264
Chesinos 175
Chorvati, původ jména 300, 428
Chronos, Chronius, Cornus 175
Chunové (Hunové) 421
Chyzzini, Kycini, — Chyžané 284
Chyžané — Chyzzini 284
Cimmerii viz Kimmeriové
Cobotes 396, 403
Cornus viz Chronos
Cotini, Cotni, Κῶγνοι 309, 402
Cromer o původu Slovanů 47
Cumeri 218
Cylipenský záliv 179
Čech, tradice o Čechu 8
Černá (Tsierna) řeka 21, 155
Čuď, výklad jména a poměr k jménu Skyth 259
Dákie římské a Dol. Moesie hranice 340, 373
Dákové, význam jména v době císařské 412
Danaster (Dněstr) jméno 156
Danapris, výklad jména 163
Dareiovo tažení proti Skythům 229
Diafragma 345
Diluviální doba v Zakarpatí 436
Diofantovo psefisma 323, Diofantovy boje se Skythy a Sarmaty 323
Dlouholebost 82, dlouholebé plémě 84, dlouholebost Slovanů 86, 92
Dnba (Dunaj) 525
Dněpr (Danapris, Borysthenes) 163 sl.
Dněstr (Tyras, Danaster) 155 sl.
Don (Tanais) 171
Don, dan oset., jako názvoslovný element 20
Drilgisa 414
Dunaj, význam jména pro kolébku Slovanů 17, tvary a výklad jména 19, 301, známosti starých o toku 153, přítoky 154, kdy se stal hranicí říše Římské 338
Edové (skythský kmen) 256
Elixoia 179
Eneolithická doba 474
Eneti (Heneti) viz Veneti
Erakton 308, 371, 374
Eratosthenes a jeho měření země 344
Eridanos 176
Eurové viz Neurové 266, 267
Europaeus, theorie o finskosti kurhanového lidu v Rusi 101
Exomaté viz Jazamaté
Exampaios 157
Exobygité 159, 421
Finové, domnělí předchůdci Slovanů v záp. Rusi 101, 102, F. u Ptolemaia 28
Flautasis (Flutausis) 155
Frugundioni 386, 388
Ftheirofagové 282
Gabiové 256
Galac – Galaté 310
Galaté psefismatu Protogenova 293, 304, 306
Galaktofagové 216, 256
Galindi, Galindie 397
Gallů pohyb na východ 310, 313, 314; G. v Zakarpatí 303 sl.
Gelani 287
Geloni 285 sl., u Ptolemaia 419
Gelonos město 286 sl.
Geografie řecká před dobou Ptolemaiovou 343 sl.
Gerasus (Hierasos) 155
Germanský typ 83, germanské plemeno 84, první vpád G. 289, jméno G. kdy vešlo v známost 307, Germanů kolébka 504
Gerrhos 168, 169
Gerrhové 170
Getové 318 sl.
Getů pustina 319
Gevini 422
Gimmirrai — Kimmeriové 220, 225
Goljaď 397
Gotové (u Ptolemaia) 383, G. jako příčina markomanských válek 403 G. panství nad Slovany 384
Graecosarmati 248
Granuas (Hron) 21
Guthalus (Guttalus) 174
Gythoni 383 (viz Gotové)
Halani viz Alani
Halič — Galaté 310
Halizoni 249
Hallstattská kultura v Zakarpatí 482 sl.
Hamaxobii 382
Hamaxoikové 256, 382
Harfaďa — Karpates 297, 428
Harpiové 424, 429
Helis osada 373

Heneti viz Veneti — Slované 52
Herodot, literatura 233, jeho význam 137, o příchodu Skythů 222, o Skythii a skytském tetragonu 233 sl., o kmenech v Skythii 244 sl.
Hierasos 154
Hipparchos 346
Hippemolgové 215 256
Hippopodi 216, 256, 419
Hory Karpatské 180, Sarmatské 181, Bastarnské 181, Serrorum montes 181, makrokremnské 181, Luna 182, Tatry 182, Peuké 183, Amadocké 183, Budinské 183, Venedské 184, Alanské 185, Ripajské 186, Hyperborejské 186
Hroby skřínkové 445, 448, kurhany 446, 492, žárové (popelnicová pole) 475 sl. tripolské 455, skythské 496, laténské 487, římské 502
Hypakyris 168 sl., 170, 420
Hypanis 157
Hyperborejské hory 186
Hyperboreové 216 sl.
Hyrgis (Syrgis) 172
Idrové 420
Igillos (Igila) 400
Igyllioni 400
Iljurci Letopisu Kijevského 39
Index lebečný 82
Indi (Vindi) 14, 194, 195, 379
Isepos (kmen skythský) 256
Issedoni 263, 288
Istros, Ister, jméno Dunaje 19
Iximati viz Jazamati
Jantar, obchod starý 177, 192 sl., 379
Jasové — Alani 330
Jazamati (Jaxamati, Iximati, Jazabati) 331
Jazygové u Ptolemaia 381
Jazygové 326, 327, na Dunaji 328, v Uhrách 328
Jednota slavogermanská 76, slavoíránská 76, slavolitevská 77, j. jazyka slovanského, staré theorie 57
Jordan o původu Slovanů 53
Jyrkové 263, 288
Kallipidi 216, ztotožnění s Eforovými Karpidy 247
Karambykas 178
Karboni 419
Kareoti 410
Karioni 419, 420
Kariskos 283
Karkine, Karkinitis 169
Karodunon 308, 316, 371, 374
Karpaty 180, význam pro šíření Slovanů 13, 26
Karpaty kolébkou Germanů 298
Karpaty-Harfada-Chorvaty 181, 297 sl., 428, jiné výklady jména 427
Karpiani, Karpové 424, dějiny 425 sl., národnost 427
Karpidové Eforovi 247, 425
Karpis 181
Karpodakové 426
Katiarové 255
Katzirové viz Akatzirové 264
Keltike, starý význam 291, 304, 307
Keltoslovanská rasa (theorie) 84
Keltoskythové 310
Keltové, širší význam jména 307
Keltské jezero 309
Keramika pásková 440, nordická 440, šňůrová 440, terramarní 454, tripolská 457, biłeczská 459, aegejská 462, polí popelnicových 479, skythská 495, 499
Kimmeriové 217 sl., sídla 218, hypothesy o národnosti 219, 228, ústup před Skythy 227, Kymri-Kimmerii 219
Klepidava 371, 374
Kodanský záliv 179
Komplexe Slovanů, 90, 96, 104 sl., komplexe umělá 105
Koralli 331
Kostoboci 400 sl., sídla 404, národnost 405 sl., tvar jména 405 sl., analogie slovanské 407 sl., vpád na Balkán 415
Kotini 309, 402 sl.
Kozonohý kmen 288
Kraniologie Slovanů 85, 88, 92
Krantzova theorie o Vandalech Slovanech 45
Krátkolebost 82, krátkolebé plémě 84, krátkolebost Slovanů 88
Krobyzi (Crobiggi) 331
Kultura nordická 440, dolmenů 440, keramiky šňůrové 440, páskové 440, biłeczská (wasyłkowská) 459, tripolská 457, terramarní 454, aegejská 462, skythská 495 sl., polí popelnicových 479, laténská 487, římská 501
Kurhany v Zakarpatí 446, skythské 496 sl.
Kycini (Chyzzini) Chyžané 284
Kymrická rasa 84
Laistrygoni 216
Lanus 155
Laténská kultura v Zakarpatí 487
Latris 179
Lautverschiebung, datování 297, 313
Lech, tradice o L. 8
Leinon 370, 374

Lemanus Fl. 155
Letopis kijevský o kolébce Slovanů 5, o původu Slovanů z potomstva Noachova 38, o povstání letópisu 38
Limnaiové 256
Litevci mezi Slovany a Finy 29
Luna les 182
Lupa 410
Lutici (Velti) 418
Lutta 175, 178
Lykos 172
Macrocremni montes 181
Maiotové 256
Maitonion 371, 374
Majestát Alexandrův 335
Mapy starověké a středověké 143, mapa Agrippova (Augustova) 346, 347
Marinos z Tyru 348
Markomannské války, příčina jich 403
Matoas, jméno Dunaje 19, 153, 256
Matyketové 256
Melanchlainové 272, u Ptolemaia 419
Mentonomon 179, 190
Metropolis 370, 374
Metuonis 179, 190
Miesiecznyk (miesięcnice) tradice 270
Mince římské v Zakarpatí 141, 503
Mithradates Eupator 336, literatura jeho výbojů 337
Mixelleni 248, 306
Mlava 525
Moesie, provincie, vznik 339, 340, hranice 340
Moře Baltické a jeho názvy (sarmatské, skythské, severní, varjažské, temné atd.) 133 sl.
Myrgetové 256, 320
Naparis 154, 163
Nápis psef. Protogenova 306, Ti. Plautia Silvana 329
Nar-, jména odvozená od tohoto kmene 269
Narci (Norci) letopisu 6, 39
Národnosti slov. pojem 63
Naskové 420
Natoporus 410
Nauarové (viz Neurové) 266, 421
Neolith ve střední Evropě 438, v Zakarpatí 442 sl.
Ner-, jména odvozená od tohoto kmene 269
Neuris země 266 sl.
Neurové, sídla 266; jsou Slované 268, výklad jména 269, tradice o proměnách ve vlky 270, tradice o stěhování 270 sl., 295 sl., při výpravě Dareiově 230, u Ptolemaia viz Nauarové
Neuruiani 266, 268
Niosson 371, 374
Nomenklatura geografická v otázce prasídel slovanských 22
Nordická kultura neolithická 440. bronzová 472, 504
Noviodunon 308
Nur, Nurec a pod. jmén poměr k jménu Neurů 268 sl.
Nurská země 269
* Nuracus Fl. 161, 267
Nusacus Fl. 161, 267
Oaros 172
Obchodní cesty staré do vnitra Skythie 165, 173
Objemu zemského, měření 357
Ofloni 420
Olbia, založení 226, pozdější historie 305, 319, 337, poloha 370
Ombroni 309, 390
Ordessos 154
Osi (Osones) 403
Osiové 419
Osylové 420
Ostsee, původ jména 133, 134
Pagyrité 420
Paleolithická doba v Zakarpatí 436
Pantikapes 168, 178
Paralati 255
Parapanisus 178
Pasiakos 162
Pathissus 21
Pelso (Pelsois) 21
Pelva 21
Pěna 171, 394, 526
Pěniny 394
Peuke (Peukinské hory) 182
Peukini 299, u Ptolemaia 380
Piengité 171, 393
Pieporus 410
Piroboridava 372, 374
Pole popelnicová v Zakarpatí, jejich vznik 476, rozšíření 479 sl., příslušnost 505 sl.
Porata (Prut) 154
Poseidonios z Apameje 346
Pouště na severu Skythie 29, 263
Privilegium Alexandrovo 335
Protogenovo psefisma 293, datování 304, výtah textu 306
Prut (Porata, Pyretos) 154
Přechodní doba (archeol.) v Zakarpatí 454
Ptolemaios 347 sl., význam jeho 140, jeho předchůdci 343 sl., spisy 347, literatura 348, mapy Ptolemaiovy 350, rekonstruované mapy Sarmatie 348, rukopisy 362, methoda Ptolemaiovy práce 349, 354, 358, cena její 352 sl., možnost rekon-

strukce 355 sl., 361, pokusy dosavadní 356 sl., text popisu Sarmatie 362, Dolní Moesie 371, výklad národopisný 374 sl., závěr 430
Pyretos (Prut) 154
Pytheas 344
Radimičů a Vjatičů stěhování, výklad Zabělinův 272
Raugis 178
Raunonia 190
Retzius, systém plemen 80
Reukanalové (Reuxinalové) 328, 401, 421
Rha (Rhos) 172
Rhode 162, 163
Rhos (Rha) 173
Ripajské hory 186
Rita 156
Roboskové 420
Roxolani 328, na Dunaji 329, u Ptolemaia 381
Rudon 175
Rusá komplexe Slovanů 97
Rus, tradice o R. 8
Řecká kultura v Zakarpatí
Řeči slovanské původ 65 sl., 78, theorie odvětvovací (rodokmenové) řečí árijských 69, theorie periferního šíření 73
Řím v Zakarpatí 338 sl., 340
Římská kultura v Zakarpatí 501 sl.
Římanů boje se Sarmaty, Daky a Bastarny 338 sl.
Sabituus 412
Saboci 392
Sadagariové 421
Sagaris 162, 163
Saiové, národnost 324
Sakláb 37
Salové 419
Samojedi Androfagové? 274
Sarbakon 370, 374
Sargatiové 420, 421
Sarmaté, jméno 321, doba příchodu 322 sl., postup kmenu 326, S. královští 327, příchod k Dunaji 327 sl., 338, S. liberi, vagi, Arcaragantes, servi, Limigantes 328, — Sarmaté — Slované? 333, S. — Iránci 334 historie theorií o příslušnosti Sarmatu 512 sl.
Sarmatie, pojem a hranice 132, sarmatské moře 133, jméno 333, Ptolemaiova 342 sl., text popisu 362 sl.
Sarmatské hory 181
Saron 370, 374
Sauromaté viz Sarmaté (u Herodota 243)
Savarové 420
Sěverjané u Ptolemaia 421
Saudaraté, výklad jména 275, S. na dekretu Protogenově 306
Saurica 421
Sellianus fl. 161, 171
Sereth 154
Serimon 370, 374
Serrorum montes 181
Siagathurgové 264
Sidoni 299
Sigynnové 238
Sindové (Sindike) 256
Sirakové 331
Skirové 293, 302, na dekretu Protogenově 306
Skolotové 223
Skythie pojem a hranice 132, 232
Skythské moře 133, historický vývoj poznání Skythie 136 sl., staré spisy o Skythii 137, nová literatura 144 sl., fysikální ráz Skythie (klima, flora, fauna) 150, vodopis 152 pouště na severu 29, 263, stará S. 232, Herodotův s. tetragon 233, Malá S. 236, horopis S. 179 sl.
Skythové, jméno 223, příchod 221 sl., S. v Evropě před X. stol. 226, význam příchodu pro Slovany 229, výprava Dareiova 229, Skythi-Goti 243, 255, S.-Slované 255, S. v Uhrách 238, Skythové v Kijevsku 241, pozdější význam pojmu Skythie 132, 232. historie theorií o původů Skythů 512 sl.
Skythské mohyly 171, 242, 495 sl.
Skythské obyčeje 243, vzezření 258
Skythské vozy 243, kočovný byt 243, 253, kraniologie 259
Skythští kmenové 249 sl., S. rolníci a oráči 249, 250, S. kočovní 250, S. královští 251, sousedé S. 262 sl., S. vlastní a nevlastní 252 sl., národnost Skythů vlastních 257, nevlastních (rolnických) 259, Sk. Slované? 257 sl., pozdější význam jména Skythů 254, zánik S. 332, přechod S. do Dobrudže 326
Skythotaurové 220
Slované, prvotní kolébka 3 sl., na Dunaji 7, v Zakarpatí 24, vymezení hranice 25 sl., ráz půdy 30, hist. původ 34 sl., theorie illyrskobalkánská 41 sl. 59, sarmatská 43 sl., v kronikách orientálních 37, staré theorie jazykové 58 sl., bipartice Slovanů 52, theorie o finském nebo mongol. původu 62, slovan. prařeči původ 65 sl., 78, doba odloučení Slovanů od Arijů a Litevců 79,

původ tělesný 80 sl., kraniologie 85, 88, 92, komplexe 90 sl., prvotní differenciace jazyková 111 sl., domnělá jednota prařeči 112, směry šíření 122 sl., Slované u Ptolemaia 431 Slované v archaeologii 470, 507 sl.
Stavani 398
Stepi ruské hranice 241
Stojanovićova theorie o povstání jazyků slovanských 113
Stupně zeměpisné délky 357
Sturnové 420
Sudavia 397
Sudeni (Sudi) 397
Sulani (Suloni) 386
Suobeni 398
Surowiecki o anthropol. původu evropských kmenů 81
Syrgis (Hyrgis) 172
Syrmaté 322
Ščud, Štud 259
Tagrové 182, 424
Tagori 424
Tamasidava 372, 374
Tanais 171
Tanaiti 420
Tarscana 414
Tatry 182, 424
Taurové 220
Tauroskythové 220, 421
Temné moře 134
Terramarní kultura 454
Teuke viz Peuke
Teuriskové 309
Thisamaté na dekretu Protogenově 306, národnost 324
Thyssagetové 263, 278, 288
Tiarantos 154
Tiatus 414
Tolistobogové 393
Torekkadové 421
Tradice o bratřích Čechu, Lechu, Rusu 7, o starobylosti Slovanů v Illyrii 10
Trajanovy valy 501
Transmontani 402, 416
Traspiové 255
Trausové 265
Trerové — Kimmeriové 220, 225
Tripartice Slovanů 119, 121
Tripolská kultura 455
Trullos (Turlos) 156
Turlos (Trullos) 156
Turuntes 175
Tyle (Tylis), stát thrácký 311
Typ lebečný u Germanů 83, u Slovanů 85, 88, 92, 104, proměna typu 100
Tyrageti 256, 320, 423
Tyras (Tyris, Tyres) 155

Uherské vlivy archaeologické v Zakarpatí 477, 481
Urgové 326
Urugundi 388
Vagosola (Bug) 158
Vagus (Bug) 158
Vannoma viz Bannoma
Vandali — Slované 45
Varjažské moře 134
Varini 387
Wasyłkowská kultura 459
Veltové 417
Vend — Vind (Vened), původní tvar 196, 198, původ jména 198 sl., 201, Vendi — Vjatiči, Anti 202, Budini 191, 285, Venedi, theorie že nejsou Slované 196 sl. 508, první zprávy o V. 187, u Ptolemaia 376
Venedské hory 184 377
Venedský záliv 179, 378
Veneti (Eneti) adriatičtí 191, 192, jsou-li Slované 52
Vibantavarion 308, 371, 374
Vibioni 420
Visla, staré tvary jmen 173, tok 173, původ jména 27, 315
Vlaši Kijevského letopisu 16, 317, 506
Vlkodlaci v tradici Neurů 270
Volha 172
Volkové Tektosagové 309, 312
Volk — *Walh — Vlachъ 311
Voloky, zprávy staré 165
Voloti 419
Volusianův peníz 188
Vodini 191, 285
Vurgundaib 388, 389

Zaboci 392
Zagarové 417
Zaguri 393
Zachlumci 392
Zargidava 272, 374
Zeruiani geografa bavorského 15
Ziais 413
Zmijové valy 295
Zopyrion obléhá Olbii 305, 319
Zvoncovité poháry 440, hroby 492.

Opravy a doplňky

k I. dílu Slovanských Starožitností.

Na str. III. předmluvy, ř. 9 shora čti: 65. místo 75.

» » 8, ř. 15 sdola čti: lechům.

» » 9, ř. 15 sdola připoj: Pam. XX. 74, a *Iv. Ružić* (Stara i nova postojbina Hrvata. Zagreb 1903).

» » 17, připoj: Dunavec přítok Serethu v Bukovině.

» » 17, ř. 16 shora čti: potok místo rybník.

» » 20 připoj, že jméno *Danuvius*, *Danovius* objevuje se na nápisech: CIL. III. 3581, 3676, 5755, Arch. Ep. M. VIII. 2, *Danovius* CIL. III. 4544, 10263, 10395, 13813 d.

» » 23 k pozn. 2 připoj, že nově na základě anthrop. hledá kolébku *L. Šnajdr*. Srv. o tom str. 506.

» » 24, ř. 2 sdola čti 153 místo 163.

» » 27, ř. 1 a 2 čti: v stol. IV. snad až v III.

» » 27, ř. 14 shora čti: Jordana III. 17; V., 31. místo 9, 5.

» » 27 ř. 1 sdola před slova »O jiných« připoj: srv. výklady prof. *J. Rozwadowského* v Almae m. Jagell. etc. Lvov 1900, 107.

» » 29 k pozn. 3 připoj: *Desna* říčka na Moravě, a jiná v Uhrách· *Desnicza* přítok Wisłoky v Haliči.

» » 30 ř. 4—17 shora vynech, vzhledem k výkladu podanému dále na str. 248, 260 pozn. 2

» » 47 ř. 9 sdola čti krakovského biskupa místo hnězdenského arcibiskupa.

» » 48, ř. 12 vlož, že také *Daniel Adam z Veleslavína* r. 1585 v předmluvě ku kronice Sylviově odváděl Slovany ze Sarmatie.

» » 78 ř. 13 sdola vlož, že litvoslovanskou jednotu zavrhoval i *Miklosich* (Vergl. Gramm. I. 266).

» » 78, ř. 4 sdola čti χαλκός místo χάλκος.

» » 87, ř. 16 připoj mezi nové zastance původní dolichocefalie slovanské i *A. Nyströma* (Arch. f. Anthr. XXVII. 330).

» » 91, ř. 10 připoj, že podle zkoumání *Leona Rutkowského* (Materyały V. 25) všechny zachovalé lebky (11) ze slov. kurhanů v kraji płonském byly silně dolichocefalní se stř. indexem 71·86, a v na-

lezech *sl. Melnikové* ve Volyni v kraji Lučanů bylo 66·5% dolichocefalů (Труды XI. арх. с. I. 479), v nálezech prof. *Antonoviče* v západní Volyni 25% dolich. a 65% mesocefalů (tamže I. 134).

Na str. 102, ř. 5 sdola připoj, že k theorii Baudouinově připojil se i *Stan. Dobrzycki* výkladem, že polské mazurování povstalo vlivem úlomku Finů, který se dostal mezi Poláky (O tak zw. mazurowaniu w języku polskim. Rozpr. Akad. Krak. 1900).

» » 103, připoj k pozn. 1., že nově i *A. Nyström* (Arch. f. Anthr. XVII. 1902) dokazuje, že proměna podobná státi se musila i ve Švédsku, a že i *Ad. Bloch* v Paříži dokazuje proměnu prvotní dolichocefalie slovanské v brachycefalii (De la transformation d'une race dolichocéphale en une race brachycéphale et vice-versa. Bulletins d'anthr. Paris 1901, 73).

» » 111, str. 9 sdola čti: počátku místo průběhu.

» » 113 připoj k pozn. 1., že podle Dobrovského individualisace slov. jazyků na př. češtiny hotova byla už v polovině I. tisíciletí po Kr. (Gesch. d. böhm. Spr. 53).

» » 136, ř. 16 sdola čti: v VI. nebo VII. stol. místo r. 655.

» » 138, ř. 12 shora čti: Diofantos místo Diofantes.

» » 154, ř. 16 sdola čti: hranici Dákie a Dolní Moesie.

» » 156, k pozn. 1. připoj: Goeje čte však nově *Dnba* — Dunaj a *Mlava* — Morava (?). Srv. *Westberg* Ibrâhîm's Reisebericht 131.

» » 156 k pozn. 2 připoj, že nově rozkládá A. Pogodin jméno Danaster v dana — ster a vykládá ze sarm.: řeka Styr (slov. *Стърь) Изв. отд. р. яз. VII. 4. 353.

» » 176, ř. 9 sdola čti: 1899, 1503 místo 1900, 163.

» » 182, ř. 8 sdola čti: v letop. Kosmově I. 33, II. 37.

» » 193 připoj, že podle *Ohnefalsche-Richtera* je sice jantar mykénský ze severu ale ne aegyptský z hrobů V. dynastie (Verh. berl. 1899, 395).

» » 195, ř. 9 sdola doplň: Mon. Ancyranum c. 31.

» » 196 do pozn. 3. připoj, že proti slovanskosti zakarpatských Venedů vystupuje dnes zejména prof. *Píč* (Pam. arch. XIX. 588, XX. 74)

» » 199, ř. 10 sdola připoj: *Οὐεντίδιος* (CIAtt. III. 1429).

» » 200 ř. 1 sdola čti: podle níž *levou* část.

» » 202 připoj do pozn. 3.: Podobně vykládá nově *F. Lorentz* (Arch. sl. Phil. 1902, 72).

» » 202, ř. 20 čti VI. st. místo IV.

» » 219, ř. 13 sdola citát z Festa Aviena dostal se do textu omylem, dlužno jej vypustiti.

» » 223, připoj do pozn. 4: *Svistun* (Сборникъ Lvov 1901, 238), *Brandenburg* (Труды XI. ар. с. I. 166), *hr. Bobrinskij* Курганы у м. Смѣлы II. str. XVI. (do VII.—VI. stol.).

» » 229, ř. 4 sdola čti: 513—2.

» » 230, připoj do liter tury poznámky 2. ještě: *Mair G.* Der Feldzug des Dareios gegen die Skythen. Gymn. Progr. Saaz 1886.

» » 233, připoj do poznámky 1. ještě dílo *Markevičovo* »Къ вопросу

o народахъ жившихъ въ древнее время въ Черноморьѣ. (Труды IX. арх. с. I. 278). Nemohl jsem se však práce té nikterak dodělati.

Na str. 235, připoj k poznámce 1.: Teprve po vytištění 17. archu dostal se mi do ruky XIII. díl Drevností rus. arch. obščestva v Moskvě z r. 1889, v němž ve svazku 1., str. 179 *P. Krečetov* vykládá pod titulem »Границы и очертанія Геродотовой Скиѳіи« znovu podrobně svoji představu o Herodotově Skythii a připojuje k tomu obraz v celku stejný s tím, jejž jsem svrchu reprodukoval.

» » 238 do pozn. 1. připoj ještě Reineckovu stať »Die skyth. Alterthümer im mittleren Europa.« (Zs. f. Ethnol. 1896, 1—43).

» » 247, do pozn 1. připoj, že proti ztotožnění Kallipidů vyslovil se *Latyšev* (Изслѣд. объ ист. Ольвіи 17), *Boeckh* (CIGr. II. 81), *Miščenko* (Kiев. Стар. 1884, V. 64).

» » 255, ř. 30 sdola připoj: Strabon II. 5, 7 *Ῥωξολανοὶ ὕστατοι τῶν Σκυθῶν*.

» » 256, ř. 9 sdola za slova Stef. Byz. připoj: a Eustathia Komm. k Dion. 163.

» » 264, ř. 11 sdola připoj: Tak i Amm. Marc. XXII. 8, 31.

» » 269 nahoře připoj: Nurča jméno rybníka odlévajícího se v potok Krupinac v Chorvatsku.

» » 269, ř. 3 sdola připoj: *J. Bremer* (Ethnogr. 48) spojuje je s Noriky

» » 283, ř. 1. sdola připoj: V nově vydaném slovníku *N. Tupikova* »Словарь древнерусскихъ личныхъ собственныхъ именъ« (Спб. 1903) nalézá se (str. 67) několikráte jméno Будай, Буданъ, častěji Будило, dvakráte Будинъ (z XVI. a XVII. stol.), Вудъ, Буды, Будный. U *Dammrotha* (Die älteren Ortsnamen Schlesiens. Beuthen 1896) uvedena z XIII. stol. jména Budek, Budis, Bodo (str. 205, 207).

» » 367, ř. 5 sdola čti: *Σαβόκοι*.

» » 394, ř. 20 shora připoj: Pěna (Peene), tekoucí do Baltického moře proti Usedomu v zemi Luticů.

» » 399, ř. 11 sdola k citátu z Lomonosova připoj: podle Pervolfa Славяне II. 502.

» » 407, ř. 14 shora připoj: Kostelina přítok Krapiny v Chorvatsku.

» » 437 v pozn. 1 dlužno uvésti statě Chamiecovy, o nichž srv. následující doplněk.

» » 437 v pozn. 1 zmiňuji se o Chamiecově důležité práci »Wśród stepów i jarów« vyšlé v Bibl. Warsz. r. 1900. Dodávám však, že se práce ta neomezuje na stať uveřejněnou r. 1900, nýbrž že ji v Bibliotéce Warszawské předcházela pod tím titulem řada článků, jež jsem bohužel dostal do rukou v poslední chvíli, když už skoro celá kapitola XI. Starožitností byla vytištěna, a to v ročn. 1894, seš. 640 stať o zemi kijevské, seš. 647 o nejstarších sídlištích z doby kamenné a hradištich v Kijevsku. 1895 seš. 653 a 654 o kurhanech; 1896 v seš. 666 vrací se znovu k sídlištím z doby palaeolithické a neolithické a ke kurhanum, při čemž úvaha o skrčené poloze koster a o kanibalismu v staré jižní Rusi.

Obsah II. svazku Slovanských Starožitností.

Strana

Kap. VI. Počátky historie a příchod Skythů.

Úvod. — Doba nejstarší. — Národové mythičtí. Hyperboreové. — Kimmeriové. — Příchod Skythů z Asie. — Nové seskupení národů. — Výprava Dareiova 215

Kap. VII. Skythové a jejich sousedé za doby Herodotovy.

Skythie Herodotova. — Rozsah a hranice skythského osídlení. — Kmenové ve Skythii sedící (Kallipidi, Alazoni, Skythové rolníci, Skythové nomadi a Skythové královští). — Význam pojmu »Skythové« u Herodota a v pozdějších pramenech. — Skythové-Slované? — Sousedé Skythů: Agathyrsové, Neurové, Androfagové, Melanchlainové, Budini, Geloni a sousedé východní 232

Kap. VIII. První vpád Germanů. Gallové v Zakarpatí.

Vpád německých Bastarnů do území zakarpatských Slovanů. — Jeho směr, postup a vročení. — Theorie Braunova. — Význam Bastarnů pro dějiny slovanské. — Skirové. — Gallové v Karpatech a v Zakarpatí. — Psefisma Protogenovo. — Gallská nomenklatura a kmenové. — Odkud a kdy přišli Gallové? — Kmen Volků. — Domněnka Bremerova. — Vlaši Kijevského Letopisu. — Přechod Getů z Thrakie za Dunaj. . . 289

Kap. IX. Sarmaté a Řím.

Příchod Sarmatů. — Jeho postup a vročení. — Sarmatští kmenové: Thisamaté, Saudaraté, Jazygové, Roxolani a Alani. — Zánik Skythů a vývoj jména Sarmatie. — Theorie o původu slovanském. — Politický vývoj pontských krajů od doby Alexandrovy a vzniku říše Bosporské. — Mithradates Eupator. — Příchod Římanů. — Jak zasáhl Řím do Zakarpatí. 321

Kap. X. Ptolemaiova Sarmatie.

Strana

Stará geografie před Ptolemaiem. — Marinos z Tyru. — Ptolemaios. — Cena jeho zeměpisu. — Možnost rekonstrukcí. — Text popisu Sarmatie. — Výklad topografický a národopisný. — Závěr. 342

Kap. XI. Archaeologický vývoj Zakarpatí od neolithu po dobu římskou.

Úvod. — Stopy člověka diluviálního. — I. Středoevropský neolith, jeho hlavní fase vývoje a oblasti. — Neolith Zakarpatí. Sídliště a hroby. Kultura domácí a cizí. - Vlivy západní, severní a jižní. — Doba přechodní. — Kultury bilczeczská a tripolská. — Původ a datování. — Hypothesy ethnologické. Theorie Kossinnova. — II. Doba kovová v Zakarpatí. — Pole popelnicová. Jejich vznik, rozšíření a příslušnost. Fase starší a mladší. — Oblast hrobů skřínkových na Visle. — Oblast východní. — Vlivy skythské a řecké. — Vliv kultury římské. — Ethnologický závěr. Theorie Píčova. 435

Přídavek.

Theorie o slovanském původu Skythů a Sarmatů. 512

Rejstřík jmenný a věcný. 518
Opravy a doplňky. 524
Obsah. 527

Národopisný obraz východní Evropy
v V. století př. Kr.
Ke str. 272 textu.
NEUROVÉ
BUDINI?
THYSSAGETÉ
ANDROFAGOVÉ
MELANCHLAINI
SKYTHOVÉ ROLNÍCI
SKYTHOVÉ KRÁLOVŠTÍ
SKYTHOVÉ nomadi
SAUROMATÉ
AGATHYRSOVÉ
KARPIDI?
ALAZONI
TAUROVÉ
SINDOVÉ
IXIMATÉ
IYRKOVÉ
TRIBALLOVÉ
GETOVÉ
Aralo-kasp. poušť
MOŘE BALTICKÉ
SKANDINAVIE
FINSKÝ ZÁLIV
RIŽSKÝ ZÁLIV
MOŘE AZOVSKÉ
MOŘE ČERNÉ
Pontos
Gelonos?
Petrohrad
Riga
Pskov
Velký Novgorod
Ostaškov
Tver
Jaroslav
Nižni Novgorod
Kazaň
Samara
Saratov
Moskva
Kaluga
Smolensk
Mohilev
Černigov
Kijev
Žitomir
Lvov
Krakov
Varšava
Kalisz
Poznaň
Gdansk
Jekaterinoslav
Nikopol
Odessa
Perekop
Kerč
Dvina
Volga
Dněpr
Don
Dunaj
Visla
Kuban
Kuma
Ural
J. Brož

Národopisný obraz východní Evropy
na
základě opravené mapy Ptolemaiovy.
Ke str. 432 textu.
SKANDINAVIE
MOŘE BALTICKÉ
FINSKÝ ZÁLIV
LADOGA
NEVO
Svir
Oneǵa
Bílé jez.
Oesel
Gotland
RIZSKÝ ZÁLIV
ČUDSKÉ JEZ
PEIPUS JEZ
Narova
Velký Novgorod
Volchov
Neva
Ilmen jez
Msta
Šeksna
FINOVÉ
Pskov
Riga
Lovať
Ostaškov
Jaroslav
Tver
Volga
Vindava
Karboni
Ossii
Dvina
Venedský záliv
Gdansk
Samland
Memel
Vilija
Nemen
Galindi
Sudini
Suoveni?
Smolensk
Moskva
Kljazma
Nižni Novgorod
Vjatka
KAZAŇ
Kama
Kaluga
Ugra
Oka
Sura
Samara
VELTOVÉ
VENEDI
GOTOVÉ
Poznaň
Varini
Velna
Kalisz
Varšava
Burgundi
Pilica
Prosna
LUGIOVÉ
Odra
Visla
Kostoboci
Igyllioni
Stavani?
Mohilev.
Berezina
Dněpr
Sož
Jasolda
Slučǐ
Pripeť
Ptič
Ševini
Černigov
Desna
Savari?
Sosna
Sejm
Don
Budini?
Kijev
Žitomir
Teterev
Už
Goryň
Styr
Lvov
Krakov
San
Olsa
Saratov
Choper
Medvědica
Volga
Ural
Psjol
Vorskla
Sula
ALANI?
KARPATSKÉ
Anarti
Kostoboci
Karpové
Jazygové
Tisa
Dunaj
Maroš
Temeš
Seret
Prut
Dněstr
Bug
Tiligul
Ingul
Ingulec
Ros
Dněpr
Orel
Jekaterinoslav
Nikopol
Sumara
Volčja
Donec
Hunnové
Don
Konka
Odessa
BASTARNI
Britolagové
Perekop
Moločnaja
Berda
MOŘE AZOVSKÉ
ALANI
Manyč
Kerč
Kuban
Kuma
Aluta
Jalomica
Ardžiš
Timok
Dunaj
DOBRUDŽA
MOŘE ČERNÉ
J. Brož

